НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

37 Архівна
28
94

10-21

Архівъ Сапѣговъ II.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

COMMENTARIORVM

COLLEGII CO-NIMBRICENSIS

SOCIETATIS

IESV,

In octo libros Physicorum Aristotelis Stagiritæ

Prima Pars.

QVI NVNC, PRIMVM GRAECO ARISTOTE-lis contextu, Latino è regione respondenti, aucti, ob studiosorum Philosophiæ vsum in Germania sunt editi.

ACCESSIT ETIAM QVAESTIONVM In-dex, quæ in hac prima operis parte acutissimè disputantur.

Ex Libris
Stephani
Budrewicki
Anno 1615
Pb. 1
Pavchi supra
ilen sis 88

COLONIAE,
SVMPTIBVS LAZARI ZETZNERI,
clɔ Iɔ xcvi.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І.МЕЧНИКОВА

3928/94

INDEX QVAESTIONVM ET ARTICVLORVM, QVAE IN HOC PRIMO VOLVMINE *continentur.*

PROOEMIVM.

De nomine & definitione Philosophiæ, pag. 1.
De duplici Philosophia distributione. 3.

Quæst. I. NVm contemplatrix Philosophia in Metaphysicam, Physiol. & Mathe. rectè diuidatur 5
Articul. 1. Non videri rectè diuidi. ibid.
2 Referuntur diuersæ auctorum sententiæ, & quænam earum vera sit statuitur 7
3 Rectè distingui in spectricis Philosophię partes pro varietate abstractionum à materia, & motu 8
4 Quòd in Mathematicis disciplinis vna tantum sit abstractio à materia 10
5 Aliquot dubitationum enodatio, quæ superius dictis maiorem lucem affert 11
6 Diluuntur argumenta initio quæstionis proposita 13
Quæst. II. Sitne Philosophia naturalis verè, ac propriè scientia, an non 16
Articul. 1. Quid veterum nonnulli in proposita quæstione senserint, & argumenta pro eorum opinione. ibid.
2 Physicam esse verè ac propriè scientiam 19
3 Confutantur Academici, quibus tam in Physica, quàm in cæteris reb. dubia & incerta erant omnia 21
4 Dissoluuntur primi articuli argumenta 23
Quæst. III. Sitne Philosophia naturalis contemplatrix scientia an practica 26
Articul. 1. Quæ argumenta probare videantur esse practicam. ibid.
2 Statuitur vera sententia, dissoluunturq; tria argumenta aduersariæ partis 27
3 Diluitur vltimum primi articuli argumẽtum, & an ars medendi contemplatiua sit, exquiritur 29
Quæst. IV. Sitne Physiologiæ subiectum, ens mobile, an non? 31
Articul. 1. Quæstionis dissolutio. ibid.
2 Argumentum aduersus ea, quæ superiori articulo concluſa sunt 34
3 Occurritur proximi articuli argumentis 35
Quæst. V. Quem ordinem locúmve naturalis Philosophia inter cæteras disciplinas obtineat 38
Articul. 1. De doctrinæ ordine. ibid.
2 Quibus argumentis articuli proximi conclusiones oppugnentur 40
3 Superiorum argumentorum explicatio 41
4 De ordine dignitatis inter Physicam, & reliquas partes Philosophiæ 43. de distributione Physiologiæ apud Aristotelem 46. cur libri Physicorum περὶ τῆ φυσικῆς ἀκροάσεως, id est, de naturali auscultatione inscribantur 49. de ordine, materiaq; librorum Physicæ auscultationis. 50.

LIBER PRIMVS.
In Caput primum.

Quæst. I. An perfecta cuiusq; rei cognitio omniũ causarum intelligentiam deposcat 61
Articul. 1. Quæstionis dissolutio. ibid.
2 Argumenta, quibus, ea, quæ proximè asserta sunt oppugnari possunt 6
3 Superiora argumenta nihil conferre aduersus ea quæ articuli primi assertionibus cõtinentur 65
Quæst. II. Quænam sint nobis notiora cognitione distincta 68
Articul. 1. Quid, & quotuplex sit nobis cognitio distincta, & confusa, & quo pacto vtraq; ad alteram se habeat. ibid.
2 Posse cognitionem distinctam vno simplici conceptu haberi 71
3 Etiam naturas simplices sub cognitionẽ confusam actualem cadere posse 72
4 Explicatio quæstionis initio propositæ, & quorundam obiectorum dilutio 73
Quo sensu verum sit, non eadem esse nobis nota, & simpliciter nota 75
Quæst. III. Sintne maximè vniuersalia notiora nobis cognitione confusa actuali, an non? 77
Articul. 1. Prima opinio, eiusq; argumenta. ibid.
2 Secunda opinio, eiusq; confirmatio 79
3 Explicatio Quæstionis 81
4 Dilutio quorundam obiectorum 82
5 Dissoluuntur argumenta initio quæstionis proposita 84
Quæst. IV. Sitne singulare primò cognitum à nostro intellectu, an non? 87
Articul. 1. Quæ argumenta suadere videantur prius vniuersale, quam singulare, à nobis intelligi. ibid.
2 Concluditur singularia prius faciliusq; à nobis intelligi, quam vniuersalia 89
3 Diluuntur aduersariæ partis argumenta 90
Quæst. V. Vtrum singulare subsistentiæ an accidentia à nobis primo intelligatur 93
Articul. 1. Quibus argumentis videatur primò intelligi singulare substantiæ. ibid.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

2 Quæstionis explicatio 94
3 Occurritur primi articuli argumentis. 95

In Caput 2.

Quæst. I. Distinguatur ne totum reipsa à suis partibus simul sumptis, an-non. 105
Articul. 1. Quæ argumenta affirmatiuâ quæstionis partem ostendere videantur ibid.
2 Argumenta pro negatiua parte quæst. 107
3 Vtramq; partem controuersiæ videri probabilem, veriorem tamen affirmatiuam 109
4 Dilutio argumentorum probantium distingui totum à suis partibus 111
5 Explicatio argumentorum, quibus ostendebatur totum à suis partibus re ipsa non differre 112
Quæst. II. Sit ne materia prima ex se diuidua & extensa, an non 114
Articul. 1. Quibus argumentis pars affirmatiua attendi videatur. ibid.
2 Materiam primam non nisi beneficio quantatis extensam, ac diuiduam esse 115
3 Diluuntur aduersariæ partis argumenta. 116

In Caput 3. & 4.

Quę. vnica. Vtrum res naturales ad maximum & minimum diffinitæ sint nec ne 131
Articul. 1. Iaciuntur institutæ disputationis fundamenta. ibid.
2 Statuuntur nonnullæ assertiones; primùm de terminis rerum naturalium in commune, deinde de terminis viuentium 133
3 Dilutio obiectorum contra ea, quæ proximè dicta sunt 136
4 De rerum inanimatarum terminis quoad magnitudinem 138
5 Argumenta contra superiores assertiones 139
6 Explicatio argumentorum superioris articuli 140
7 Assertiones de terminis paruitatis corporum vitæ expertium 142
8 Argumenta, quibus proximi articuli assertiones oppugnantur 142
9 Diluuntur superiora argumenta. 144

In Caput 5.

Quæst. I. Vtrum principia rectè ab Aristotele definita sint, an-non? 151
Articul. 1. Prænotantur quædam ad explicandam principiorum definitionem. ibid.
2 Particulatim enodatur principiorum definitio 154
3 Obiecta aduersus proximè dicta 155
4 Dilutio obiectorum. ibid.
Quæst. II. Vtrum prima contraria sint rerum naturaliū principia, an non 158
Articul. 1. Argumenta pro parte negatiua. ibid.
2 Enodatio propositæ difficultatis, & argumentorum dilutio. 158

In Caput 6 & 7.

Quę. vnica. Sint ne tria principia rerum naturalium an non? 173
Articul. 1. Eorum sententia, qui omnia vnum esse crediderunt. ibid.
2 Opinio eorum, qui vnum duntaxat rerum naturalium principium inuexere 175
3 Eorum placita, qui multa principia, partim infinita, partim finita statuerunt 176
4 Aristotelis sententia de principijs rerum naturalium, eiusque confirmatio 179
5 Argumenta aduersus ea quæ proximè concluſa sunt 181
6 Argumentorum dissolutio. 182

In Caput 8. & 9.

Quæst. I. Insit ne rebus Physicis materia 191
Articul. 1. Quibus potissimùm argumentis Philosophi in rebus Physicis materiam astruxerint. ibid.
2 Materiam à Deo fuisse creatam, & generationis atq; interitus expertem esse 192
Quæst. II. Vtrum materia apositè definiatur, cognoscatur, appelletur 193
Articul. 1. Explicatur materiæ definitio. ibid.
2 Quo pacto materia sub intelligentiam cadat 195
3 Quibus nominibus materia à Philosophis nuncupetur 197
Quæst. III. Quónam pacto sese habeat materia ad potentiam 198
Articul. 1. Quæstionis explicatio. ibid.
2 Argumenta quibus probari videtur, materiam non esse puram potentiam 200
3 Superiorum argumentorum dilutio. ibid.
Quæst. IV. Vtrum materia formam appetat? 203
Articul. 1. Concluditur pars affirmatiua. ibid.
2 Refellitur opinio Auicennæ, negantis conuenire materiæ appetitum formæ 204
Quæst. V. Vtrum materia ad compositi naturalis essentiam pertineat, an-non? 205
Articul. 1. Quæ argumenta probare videantur non pertinere. ibid.
Articul. 2. Explicatio totius controuersiæ 206
3 Soluuntur argumenta primi articuli 209
Quæst. VI. Vtrúmne materia diuina virtute absq; omni forma substātiali cohærere possit, an-nō 211
Articul. 1. Quæstionis in vtramq; partem disputatio. ibid.
2 Accuratiùs explicatur vtriusq; opinionis fundamentum, disseritur de causa existentiæ. Statuitur, materiam non capere existentiam à forma. 213
3 Concluditur pars affirmatiua quæstionis 215
4 Responsio ad argumenta, quibus ostendi videbatur, non posse materiam diuina virtute absq; forma consistere 217
Quæ. VII. Sit ne priuatio ens, an-non 219
Articul. 1. Quæstionis dissolutio. ibid.
2 Solutio argumentorum, quæ probare videbantur Priuationem esse ens. 220
Qu. VIII. Vtrum Priuatio verè principium rerum naturalium sit, an-non? 222
Articul. 1. Quæ argumenta ostendere videantur non esse. ibid.
2 Priuationem esse verè principium, nec superiora argumēta oppositū cōcludere. ibid.
Quæst. IX. Num in qualibet re naturali præter materiam danda sit forma substantialis, nécne 224

Formam

Articul. 1. Formam substantialem antiquioribus Philosophis magna ex parte ignotam, posterioribus notam fuisse. ibid.
2 Affirmatiuam quæstionis partem omnino veram esse 225
Quæst. X. Vtrum apta idoneaq; sit formæ substantialis definitio 226
Articul. 1. Solutio propositæ dubitationis ibid.
2 Quibus nominibus substantialis formæ via, & præstantia à Philosophis describatur 227
Quæst. XI. Vtrum ex forma substantiali & materia vnum fiat? 228
Articul. 1. Argumenta in negatiuam partem controuersiæ. ibid.
2 Concluditur pars affirmatiua quæstionis 229
3 Dubij cuiusdam enodatio 231
4 Responsio ad argumenta primi articuli 232
Quæ. XII. Vtrum omnes ac solæ formæ ordinis naturalis, è materiæ subiective potentia educantur 235
Articul. 1. Videri partem negatiuam veram quoad formas naturalis ordinis. ibid.
2 Quibus argumentis videatur oppositum ostendi, de formis non naturalis ordinis & de anima rationali 237
3 Refutantur falsæ quorundam sententiæ. ibid.
4 Approbatur Aristotelis opinio, traduntur q; variæ potentiarum notiones, quæ ad rem præsentem faciunt 239
5 Quid sit formam educi de potentia materiæ, & quibus id formis competat 240
6 Diluuntur argumenta primi articuli 242
7 Respondetur secundi articuli argumentis. 243

LIBER SECVNDVS.

In Caput primum.

Quæst. I. Quam naturam hoc loco Aristoteles definierit. 257
Articul. 1. De multiplici naturæ significatu. ibid.
2 Responsio ad propositam dubitationem 258
Quæst. II. Vtrum natura rectè ab Aristotele definita sit, nécne? 259
Articul. 1. Approbatur, enodaturq; naturæ definitio ab Aristotele tradita. ibid.
2 Argumenta aduersus naturæ definitionem 261
3 Responsio ad superiora argumenta 262
Quæst. III. Vtrum definitio naturæ principio duntaxat passiuo conueniat, an non? 264
Articul. 1. Diuersæ Philosophorum sententiæ, & earum confutatio. ibid.
2 Explicatio veræ opinionis, & argumētorum aduersarum partium dilutio 266
Quæst. IV. Vtrum anima in naturæ definitione contineatur 268
Articul. 1. Opinio existimantium non contineri, eiusq; refutatio. ibid.
2 Solutio argumentorum primi articuli 269
Quæst. V. Vtrum ars & natura similitudinis inter se rationem habeant? 270
Articul. 1. Quibus inter se rebus conueniant. ibid.
2 Quibus rebus inter se dissideant 273
Quæst. VI. Possit ne ars opera naturæ moliri, an-non? 274
Articul. 1. Quibus argumentis videatur posse. ibid.
2 Propositæ controuersiæ explicatio 275
3 Primi articuli argumentis nihil contra proximè dicta concludi 276
Quæ. VII. Num Chymicæ artis industria verum aurum efficiat 277
Articul. 1. Qui negatiuam partem sequantur & quibus argumentis. ibid.
2 Solutio propositæ quæstionis. 278

In Caput secundum.

Qu. vnica. Vtrum Mathematicæ, quæ mediæ appellantur, magis naturales, quàm Mathematicæ sint, an-non? 285
Articul. 1. Videri magis naturales esse. ibid.
2 Magis esse Mathematicas quàm naturales. 287

In Caput 3. 4. 5. & 6.

Quæst. I. Sítne fortuna & fatum in rebus, an-non? 305
Articul. 1. Veræ de fortuna sententiæ explicatio. ibid.
2 Quo sensu admittiaut negari fatum debeat. 307

In Caput septimum.

Quæst. I. Vtrum causa rectè à Philosophis definiatur an-non. 311
Articul. 1. Traduntur varię causę definitiones, è quibus vna maximè probatur. ibid.
2 Obiecta contra definitionem causæ 313
3 Dilutio obiectorum 314
Quæst. II. Vtrúmne causarum genera quatuor sint, an-non? 315
Articul. 1. Constituitur causarum numerus. ibid.
2 Obiecta quædam 316
3 Dilutio obiectorum 317
Quæst. III. Quídnam sit exemplar. ibid.
Articul. 1. Enodatur exemplaris, seu ideæ definitio. ibid.
2 Exemplar non esse rationem formalem, sed obiectiuam 318
Quæst. IV. Vtrum exemplar verè ac propriè causa sit, ad genus formalis pertinens 321
Articul. 1. Concluditur pars affirmatiua. ibid.
2 Exemplar non reductiuè, sed directò ad formalis causæ genus pertinere 323
Quæst. V. Sítne omnis causa effectu suo nobilior? ibid.
Articul. 1. Quo sensu omnis causa dici possit suo effectu nobilior, itemq; de nobilitate materię, formæ, & exemplaris 324
2 De finalis & effectricis causę prestantia 326
Quæst. VI. In quónam causalitas seu causandi ratio consistat 328
Articul. 1. Causalitatem neq; esse relationem causæ, neque rem quę denominatur causa, absolutè sumptam. ibid.
Articul. 2. Causalitatem in cæteris causis, excepta efficiente, esse modum quendam rei, quæ denominatur causa 329
Quæ. VII. Quæ sit ratio causandi efficientis causæ 330

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. ФРАНКА ЛЬВІВ

Articul. 1. Videri modum rei, quæ causa dicitur, non verò actionem. ibid.
2 Efficientis causalitatē reuera in actione consistere 331
3 Occurritur aduersariæ partis argumentis 332
Quæ. IIX. Vtrum singulæ causæ peculiares sibi causalitates vendicent, an-non? 333
Articul. 1. Vendicare, & quænam eę sint? ibid.
2 Aliquot dubia, eorumq; explicatio 336
Quæst. IX. Vtrum causæ sibi mutuo causæ sint, an-non? ibid.
Articul. 1. Negatiuæ partis argumenta. ibid.
2 Quæstionis dissolutio 337
3 Dilutio argumentorum primi articuli 339
Quæst. X. Vtrum Deus res omnes in suo esse conseruet, an-non? 340
Articul. 1. Argumenta in partem negatiuam. ibid.
2 Affirmatur affirmatiua pars quæstionis 341
3 Argumentis quæ pro negatiua parte adducta sunt, nihil confici 344
Quæst. XI. Vtrum causæ secundæ reuera aliquid agant, an non? 346
Articul. 1. Qui ad negatiuam partē deflexerint, & quibus argumentis. ibid.
2 Errare eos, qui causis secundis actiones adimunt 347
3 Solutio argumentorū, quæ in aduersam partem adducta sunt 348
Quæ. XII. Vtrum Deus cum causis secundis ad quamlibet earum actionē eliciendam actu concurrat? 350
Articul. 1. Negatiuæ partis assentores, eorumque argumenta. ibid.
2 Veræ sententiæ explicatio 351
3 Ocurritur primi articuli argumentis 353
Quę. XIII. Vtrúmne Deus aliqua præuia motione causas secundas ad agendum excitet 355
Articul. 1. Quæ argumeta affirmatiuam partem astruere videantur. ibid.
2 Confutatio superioris sententiæ, & argumentorum, quibus nitebatur, dissolutio 356
Quę. XIV. Vtrum Deus immediatione virtutis, & suppositi, cum omni agente creato operetur 358
Articul. 1. Quid sit agere immediatione virtutis, & suppositi. ibid.
2 Deum vtroque modo immediatè operari 359
Quæ. XV. Vtrum causa prima actionem secundæ, an secunda actionem primæ determinet? 360
Articul. 1. Quibus argumentis videatur neutram ab altera determinari. ibid.
2 Quæstionis enodatio 361
3 Solutio rationum, quæ initio propositæ fuerant 364
Qu. XVI. Vtrúmne rectè cōcedatur, aliquid esse, quod diuina potentia fieri non possit 365
Articul. 1. Multa effugere potentiam Dei ordinariam, nihil absolutam, nisi quod contradictionis repugnantiam inuoluit. ibid.
2 Alia quædā ad eandē sententiā spectātia 367
Qu. XVII. Vnde prueniat, vt aliquid diuina virtute possit, aut non possit fieri 368
Articul. 1. Enodatio propositæ difficultatis. ibid.
2 Dubitationes circa superius dicta 372
3 Superiorum dubitationum explicatio. ibid.
Qu. XIIX. Vtrum accidēs attingat productionem substantialis formæ, an-non? 372
Articul. 1. Diuersæ Philosophorum sententiæ. ibid.
2 Stabiliuntur duæ assertiones, quibus proximi articuli sententiæ refutantur 373
3 Aliæ assertiones, quibus tota quæstio profligatur 375
4 Responsio ad argumenta quib. prima opinio initio quæstionis proposita, nitebatur 377
5 Enodatio dubij circa actionem caloris extra subiectum 378
6 Explicatio argumentorum pro secunda opinione 379
Quæ. XIX. Vtrum ex omnibus accidentibus solæ qualitates agendi vim habeant 380
Articul. 1. Quæ argumenta ostendere videātur, alijs quoque accidentibus eam vim inesse. ibid.
2 Explicatio quæstionis 381
3 Respondetur ad primi articuli argumenta 382
Quæst. XX. Vtrum finis verè ac propriè causa sit, an-non? 384
Articul. 1. Videri non esse. ibid.
2 Esse verè ac propriè causam, omniumq; primam 385
Quę. XXI. Vtrum causalitas finis in Metaphorica motione consistat, an-non? 387
Articul. 1. Videri non in ea consistere. ibid.
2 Quæstionis enodatio 388
3 Dilutio argumentorum primi articuli 390
Qu. XXII. Vtrum omnis operatio causæ agentis sit effectus finis; an non? 391
Articul. 1. Solutio quæstionis 392
2 Obiecta contra superius dicta 394
Qu. XXIII. Causa sitne finis secundum esse intelligibile, an secundum existentiam, quam in rebus habet 395
Articul. 1. Quibus argumentis videatur causare secundum esse intelligibile. ibid.
2 Solutio quæstionis 396
3 Refellūtur primi articuli argumenta. 398
In Caput octauum & 9.
Quæst. I. Vtrum natura, alicuius gratia quod facit efficiat 409
Articul. 1. Affirmatiuæ partis assertio, & illustratio. ibid.
2 Rationes quibus ostendi videtur naturā nullius gratia operari. 413
3 Responsio ad argumenta proximi artic. 414
Quæst. II. Vtrum natura ad vnum tantum finem, & vno duntaxat modo feratur, an-non? 415
Articul. 1. Varij fines, in quos natura contendit 416
2 Diuersi modi quibus res in suos fines feruntur 417
3 Confutatur quorundam sententia ijs, quæ ximè concluſa sunt, aduersaria 418
Quæst. III. An brutæ animantes solo naturæ instinctu in suos fines ferantur? 420
Articul. 1. Eorum dogma, qui brutis vim rationis tribuerunt, & quibus argumentis. ibid.
2 Longè abesse à ratione eam sententiam quæ brutis rationem dat, cùm illa solo naturæ instinctu operentur 423
3 Responsio ad argumenta primi articuli. ibid.
Quæst. IV. Quidnam sit brutorum animantium instinctus 425
Articul. 1. Diuersæ Philosophorum sententiæ. ibid.
2 Quid in proposita controuersia sentiendum sit. 426
3 Refutantur aduersariorum opiniones, eorumq; argumenta 428
Quæst. V. Quid sit Monstrum, & quibus modis accidat 429
Articul. 1. Explicatur Monstri definitio. ibid.
2 Diuersi modi & rationes, quibus monstra accidunt 430
3 Aliquot dubiorum enodatio 433
Quæst. VI. Vtrum natura intendat monstrum 435
Articul. 1. Controuersiæ explicatio. ibid.
2 Monstra non euenire præter intentionem primæ causæ 437
LIBER TERTIVS.
In Caput primum & secundum.
Quæst. I. Recténe Aristoteles motum definierit 451
Articul. 1. Explicatur definitio motus. ibid.
2 Obiectorum quorundam dilutio 453
Quæst. II. Vtrum successio, & continuitas ad essentiam motus pertineant 455
Articul. 1. Omnem motum continuum, & successiuum esse. ibid.
2 Successionem pertinere ad essentiam motus 456
3 Continuitatem non pertinere ad essentiam motus 457
Quæst. III. An motus à termino in quem tēdit, & à mobili re ipsa distinguatur, nécne? 460
Articul. 1. Videri distingui à termino, non videri distingui à mobili. ibid.
2 Totius controuersiæ enodatio 461
3 Explicatio argumentorū primi articuli 463
In Caput tertium.
Quæst. I. An actio transiens in agente an in patiente insit 469
Articul. 1. Opinio existimantium in agente inesse. ibid.
2 Concluditur actionem inesse in patiente; simulq; inter actionem, & passionē, & motum, discrimen constituitur 470
3 Soluuntur tur argumenta, contendentium actionem in agente recipi 472
Quæst. II. Vtrum latio in mobili, an in corpore circūiacente inhæreat 473
Articul. 1. Opinio existimantium, non inhærere in mobili. ibid.
2 Lationem inesse in mobili, nec aduersariorum argumenta concludere. 475
In Caput quartum, 5. 6. 7. & 8.
Quæst. I. Possit ne viribus naturæ dari in rebus infinitum, an-non? 509
Articul. 1. Infiniti nomen multipliciter accipi. ibid.
2 Quibus argumentis probari videatur, posse naturæ viribus dari infinitum 510
3 Quæstionis dissolutio 511
4 Diluuntur aliquot obiectiones circa ea quæ proximo articulo continentur 513
5 Explicatio argumentorum quæ astruere nitebantur, dari vi naturæ infinitum actu. 515
Quæst. II. Possit-ne infinitum actu diuina virtute produci, an-non? 517
Articul. 1. Partis affirmatiuæ argumenta. ibid.
2 Argumenta partis negatiuæ 519
3 Pars negatiua præfertur, & dissoluuntur argumenta affirmatiuæ, licet ea quoq; probabilis iudicetur 522
4 Respōdetur argumētis p negatiua parte 524
Quæst. III. Vtrum quacūq; specie possit alia perfectior à Deo in infinitum creari 527
Articul. 1. Quæ argumenta probare videantur, non posse. ibid.
2 Qualibet specie, & omnino quauis re creata posse à Deo aliam nobiliorem procreari, nec aduersariorum argumenta concludere 529
Quæst. IV. Num quodlibet iufinitum à Deo cognoscatur 531
Articul. 1. Omne infinitum cognosci à Deo, nullum tamen successiuè posse cognosci. ibid.
2 Obiecta contra superius dicta, eorumq; confutatio 533
Quæst. V. Possit-ne Intellectus creatus proprijs viribus infinita cognoscere 534
Articul. 1. Concluditur non posse. ibid.
2 Respondetur argumentis quorundam existimantium, posse Angelum vi naturæ infinita cognoscere 535
Quæst. VI. An intellectus creatus ad infinita simul cognoscenda diuinitus excitari queat. 538
Articul. 1. Statuitur posse. ibid.
2 Satisfit argumentis quorundam proximi articuli assertiones oppugnantium. 546

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА СХІДНОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ ЧНИКОВА

PROOEMIVM

IN OCTO LIBROS PHYSICORVM ARISTOTELIS.

DE NOMINE DEFINITIONE QVE Philosophiæ.

Rerum principes enumerat Plato in Protagora.

QVI olim magnarum rerum intelligentia, & doctrina, cæteris præstare videbantur, eos Græci σοφὸς, id est, sapientes nuncupabant. Verùm hoc nomen, ꝙ speciē arrogantiæ præ se ferebat, ac multis erat inuidiosum, auctore Pythagora mutatum est, qui & se philosophum dici voluit, & philosophiā primus appellauit. Cùm enim apud Leontium regem Phliasiorum doctè, & copiosè disseruisset; rogatus ab eo quidnam artis profiteretur, aut qua potissimum in re sapiens esset; respondisse fertur, se neq; artem scire vllam, neque esse σοφὸν, id est, sapientem; sed φιλόσοφον, id est, amicum sapientiæ. Placuit nouitas eius vocabuli, quòd & veterem sapientum minueret inuidiam, & singularem testaretur sapientiæ dignitatem. Atq; hinc Philosophi, Philosophiæque nomen latè increbuit; nec solùm à Pythagoreis, sed etiam à Platonicis, & eorum æqualibus, posteriſque omnibus communi fuit approbatione vsitatum. Cuius rei meminit D. Augustinus 14. de Trinit. cap. 1. Clemens Alexandrinus 1. Stromatum, Iamblichus 1. de secta Pythagorica, alijque non pauci.

Philosophi, & Philosophiæ nomen à Pythag. inuentum.

Lactantius li. 4. c. 2. Plut. 1. de plac. c. 3. Cicer. 1. & 5. Tusc. quæst.

Porrò Philosophiam non vno omnes modo definiere. †Quidam ita, Philosophia est amor sapientiæ. Hæc tamen explicatio, vt aduertit Hugo Victorius 2. Didascalon cap. 1. nominis etymologiam, non rei subiectæ naturam aperit: siquidē sapientia non in voluntate insidet, cuius est amare; sed in intellectu, cuius est intelligere, & sapere. Quanquam & illud dici potest, idcirco Philosophiam amorem definiri sapientię, quòd excellens rerum cognitio haudquaquam sine amore constet. Quò pertinet illud ex libro de secretiore sapientia secundum Aegyptios, Amor intelligentem comitatur, quia sine hoc intellectus quasi in solitudine atque silentio positus, nihil comprehendit.

†1. *Philosophiæ definitio.*

*2. definitio.

*Alij Philosophiam esse dixerunt, humanarum diuinarumque rerum cognitionem, & scientiam. Qui nomine rerum humanarum, corporum concretioni obnoxias, ac nobis familiares; diuinarum verò, nullo materię nexu cohærentes, & in recessu naturæ absconditas intellexere. Vel, vt est aliorum sententia, per res humanas, eas, quæ ad tuenda vitæ officia, & ciuilem societatem pertinēt, significarunt: per diuinas autem, cæteras, quarum contemplatio Philosophum à cōmuni cœtu auocat, & reliquis mortalibus diuiniorem reddit. Et hæc quidem definitio, siue in Zenonis porticu, siue in Platonis Academia, orta fuerit, Philosophantium scholas maximè peruagata est; eamque refert Plato in Theæteto, & Phędone, Cicero lib. 4. Tusculanarum quæst. Philo Iudæus in libro de congressu quærendæ eruditionis gratia. Verùm illa non singulis Philosophiæ partibus; sed omnib. simul sumptis cōuenit. Nō. n. quælibet pars Philosophię humana simul & diuina considerat.

Seneca epist. 15. & 2. Offic.

Rursus Plato in dialogo de sapientia, †hanc aliam inculcat descriptionem, quam ex Pythagoræ disciplina manasse testatur D. Hieronymus in Apologia aduersus Rufinū: Philosophia est mortis contemplatio. Ea verò vt intelligatur, sciendum est † duplicem esse mortem; vnam, quæ in abscessu animi à corpore consistit: alteram, qua mens in corpore adhuc manens, à malis cupiditatibus abducitur, vt vitiorum soluta vinculis, cælestia & diuina meditetur. Enimvero, vt est à Socrate in Phædone disputatum, nihil tam est homini veritatis lucem cernere cupienti inimicum, quàm corporis contagio, & voluptatis illecebra, quæ mentem concreta caligine offusam, falsis decipit imaginibus, nec à sensuū turba & colluuione ad mundi spectaculum, & ad rerum naturam perlustrandam egredi sinit. Vnde Mercurius ille, cui multiplex rerum scientia Trismegisti nomen dedit, eum, qui ad Philosophiam aspirat, in Asclepio hortatur, vt corpus, quo ad fieri possit, quasi vestem deponat, exuatque hoc insciti æ indumentum, interitus vinculum, viuam mortem, sentiens cadauer, ductile sepulchrum, domes-

†3. *definitio. De hac definit. Clemens Alex. 4. Strom. Philo Iud. in lib. de mundi opif. Cic. 1. Tusc.*

† *duplex mors.*

Mercurij Trismegisti sententia, quo pacto philosophandum sit.

sticum furem; qui dum blanditur, odit; dum odit, mentē ad terrenam faecem deprimit, cænoq; illigat, ne intelligentiam cœlitus hauriat. Quoniam igitur hāc à corpore secretionem, quasi mortem, appetere docet, eaque maximè gloriatur Philosophia; ab hoc tam præclaro munere, nunc mortis contēplatio, nunc solutio animi à corpore; aliàs mortis affectus, seu consuetudo moriendi dicitur. Plura in hanc sententiam Xenophon libro 4. de dictis Socratis, Proclus in libro de anima & dæmone, Alcinous in lib. de doctrina Platonis, Apuleius in lib. de Philosophia:

Philosophia cur mortis contemplatio.

Alias præterea definitiones tradunt Philosophiæ, Lactantius lib. 4. cap. 2. Iustinus Philosophus & martyr in dialogo cum Triphone, & alij. Sed ea nobis maximè probatur, quam D. Damascenus lib. 4. suæ Dialecticæ, & Ammonius initio prædicabilium ex veteribus, potissimumq; ex Aristotele 10. Metaph. cap. 3. referunt, videlicet,* Philosophia est cognitio rerum, vt sunt. Verba illa, vt sunt, idem valent, atq; per suas causas, si eas habuerint. Sicut enim res, quarum causæ inuestigantur, per causas esse obtinent; ita percipi tunc dicuntur, vt sunt; cùm per easdem cognoscuntur. Debere autem Philosophiam causas tenere inde constat; quia quemadmodum ex admiratione, id est, ex notitia effectuum, & ignoratione causarum, cæperunt homines philosophari, hoc est, causas inquirere, vt Plato in Theæteto, & 1. Metaph. cap. 2. Aristoteles docet; ita par est eum perfectè Philosophum, seu sapientem iudicare, qui causarum cognitionem sit assecutus. Ac ipsitur tamen interdum Philosophia pro adumbrata, & imperfecta rerum intelligentia, vt apud Platonem in Conuiuio, aliàs pro sola prima philosophia, vt apud Aristotelem 4. Metaph. ca. 2. tex. 5. A nobis verò in progressu sub ea notione, qua postremò definita est, quæque dicitur cognitio rerum, vt sunt, potissimùm considerabitur.

** 4. definitio ex Aristotele potissimùm desumpta.*

DE DVPLICI PHILOSOPHIÆ distributione.

Refert hanc diuisionē D. Aug. l. 8. de ciu. Dei, c. 4. Lactant. lib. 3. ca. 13. Alcinous in lib. de doctrina Plat. Isidorus in lib. de dial.

VAriæ traditæ sunt apud antiquos Philosophiæ diuisiones, ex quibus duas, quæ celebriores habentur, quæque ad præsens institutum magis faciunt, pertractabimus. * Prima est, qua Philosophia distribuitur in Naturalem, Moralem, & Dialecticam. Comprehendit autem hoc loco Naturalis (fuso videlicet naturæ significatu, vnde nomen habet) non solùm Physiologiam, sed etiam Metaphysicā, & Mathematicas disciplinas. *Porrò huiusmodi sectio, de cuius auctore inter scriptores non satis conuenit, commendata fuit à Platone, vt testatur Alcinous in lib. de eius doctrina cap. 3. & Eusebius Cæsariensis initio lib. 11. de præparatione Euāgelica, eandemque secutus est Aristoteles, 1. Top. cap. 12. Chrysippus, Eudromus, Xenocrates, & alij quorum meminit Laërtius in vita Zenonis post Plutarchum 1. de placitis cap. 1.

**1. partitio.*

** A quibus celebrata.*

Quòd verò hæc partiendę Philosophię ratio apta sit, & perfecta; hūc in modum ostendi potest. *Philosophia ad humanam felicitatem dirigitur. (Vt enim D. Augustinus lib. 19. de Ciuit. Dei cap. 1. ex Platone asserit, Philosophā di caussa nulla est homini, nisi vt beatus sit) humana autem felicitas, teste Aristotele ca. 7. & 8. primi lib. Eth. ad Nicomachum, partim in actione virtuti consentanea; partim in contemplatione veritatis sita est. Oportet ergo aliquam dari scientiam, quæ honesti rationem contineat, & ad virtutem, morumque probitatem erudiat; hæc verò Moralis est Philosophia: item aliam, quæ abdita naturæ mysteria scrutetur, & in solius veritatis cognoscendæ studium incumbat; atque hæc Physica dicitur. Deinde huiusmodi scientiarum adeptio, & vsus differendo constāt, qua in re sæpe mens errore decepta hallucinatur. Statuenda est igitur tertia quædam ars, quæ lucem præferat, solerterq; prouideat ne veritatis locum falsitas obtineat; hæc autem Dialectica nuncupatur. Tot igitur numero sunt Philosophiæ partes.

** Qua ratione comprobetur. Lege Plat. in Gorgia, & Theæteto.*

*Idem confirmat D. Tho. initio Eth. ad Nicom. hac fermè ratione. Præcipua cura sapiētis circa ordinem versatur; siquidem, vt ex ca. 2. libri primi Metaph. constat, ad sapientem maximè pertinet ordinare; *ordo autem rerum, quæ in Philosophiæ considerationem veniunt, triplex est. Primus, quem ratio non efficit, sed inspicit tantùm, atque expendit, cuiusmodi est rerum Physicarum ordo. Secūdus, quem ratio sibimet ipsa exhibet, cùm notiones suas, & effata inter se ordinatim disponit. Tertius, quem ratio voluntati præscribit, vt illa probè instituta rectum, atque honestum prosequatur. Primus Naturalem, secundus Rationalem, tertius Moralem scientiam requirit. Non igitur aut pluribus eget, aut paucioribus partibus contenta esse potest Philosophia.

** Confirmatur.*

** Triplex ordo rerum.*

*Eiusdem tripartitæ varietatis rationem si militudine quadam D. Augustinus explicat, partim lib. 8. de Ciuit. Dei, cap. 4. partim lib. 11. cap. 25. ad hūc ferè modum. Quemadmodum tria sunt, quæ in quolibet artifice, vt aliquid efficiat, spectātur; Natura, doctrina, vsus: quorum primum ingenio; secundum scientia, tertium fructu dijudicatur: sic triplex à Philosophis inueniri debuit disciplina. Naturalis, propter naturam; Rationalis, propter doctrinam; Moralis, propter vsum. Et quoniam homo ita procreatus à Deo est, vt per id, quod in ipso præcellit, attingat ad id, quod cunctis excellit: per huiusmodi tripartitam scientiam attingit ad vnum, verum, optimum Deum, sine quo nulla natura subsistit, nulla doctrina instruit,

** Illustratur similitudine.*

struit, nullus vsus expedit. Sunt itaque, ex D. Augustini sententia, hæ tres partes Philosophiæ, tres veluti gradus, quibus perfectè sapiens, aspirante cælesti aura, summa petit, & ad Dei similitudinē propiùs euadit. Easdem quoq; appositè quis dixerit tria dona singularia; quibus humanæ mentes ad exemplum cælestis Hierarchiæ illuminantur, purgantur, perficiuntur. Enimverò Dialectica dum artificio differendi vera à falsis distinguit, animū affusa luce veritatis illustrat: Moralis Philosophia, dum mores componit, & vitiorū fibras euellit, purgat: Naturalis dum altiori abditarum rerum intelligentia, mentē exornat, perficit. Alias ad hanc rem adumbrandam similitudines, ac rationes habes apud Philonē Iudęum in libro de Agricultura, & Laërtium in Zenone Cittico. Vide etiam Plotinum libro 3. Enneadis 1. de triplici ascensu ad mundum intelligibilem.

Ex doctrina D. Dionysij 3. ca. cælestis Hierar. quā explicat D. Tho. 1. p. q. 106. art. 1.

** Posterior Philosophię distributio est, qua Philosophia, non vniuersa, sed ea tantùm, quę in contemplatione posita est diuiditur; videlicet in Metaphysicam, Physiologiam, & Mathematicas disciplinas. Quia verò hæc partitio multas continet difficultates, quarū erit vtilis & iucūda explicatio, de illa articulatim, & vberiori filo disseramus.

QVÆSTIO I.

NVM CONTEMPLATRIX PHILOSOPHIA, in Metaphysicam, Physiologiam, & Mathematicam recte diuidatur.

ARTICVLVS I.

Non videri rectè diuidi.

QVòd tripartita illa contemplantis Philosophiæ distributio haud probè tradita sit, hunc in modum videtur ostendi posse.* Primùm, Aristoteles c. 2 lib. 4. Metaphys. affirmat tot esse partes Philosophiæ, quot substantiarum genera: cùm igitur Mathematica non substantiam, sed quantitatem consideret, constat non numerari eam ab Aristotele in partibus Philosophiæ. Deinde Plato in Amatoribus, vbi veri legitimique philosophi adumbrat imaginem, eum tantùm Philosophi nomine dignum censet, qui in quæstionibus de communis vitæ, & morum disciplina, pertractandis excellat; solam ergo Moralem doctrinam, veram esse Philosophiam arbitratur.

**1. arg. ex Arist. & Platone.*

2 Secundò. Quemadmodum in quantitate, eiusque affectionibus cognoscendis Mathematica versatur; ita aliquam dari scientiam oportet, quæ relationem, qualitatem, cæteraque accidentia scrutetur; cùm hæc non minùs sint intellectu difficilia, nec minùs ob naturarum dissimilitudinem, peculiarem explicationem deposcant. Sunt igitur multo plures philosophiæ partes.

Tertiò. Essentia entis mobilis sicuti motū, cæterasque proprietates, quæ ipsam consequuntur, origine antecedit; ita absque ijs cognosci potest: atqui eo modo spectata non pertinet ad Mathematicum, qui in sola quantitate occupatur; neque ad primum Philosophum, qui abstrahit considerationem à materia: sed neque ad Physicum; cùm is non speculetur naturam sine motu. Quærenda est ergo alia scientia, quæ essentiam entis mobilis ita sumptam consideret.

Quartò. E contrario. Sufficit vna scientia ad ens in commune, omnesque eius partes contemplandas. Igitur superuacanea est scientiarum multitudo. Antecedens suadetur bifariam. Primùm, quia sicut omnia, quæ diuinæ reuelationis lumine cognoscimus, ad vnam Transnaturalem scientiam, nempè Theologiam, spectant; ità vniuersa, quæ naturali luminis instinctu à nobis sciuntur, ad vnam, eandemq; naturalem scientiam reduci possunt; cùm vtrobique sit par ratio. Secundò, quia cum omnia, analoga vnitate, in ente vnū sint, nihil impediet quominus vnius scientiæ modum cuncta sortiātur. Quòd si quispiam occurrat; ad fundandam arguendámve vnius scientiæ rationem, non satis esse analogam vnitatem, propterea quòd scientiarum vnitas ab vnitate abstractionum petēda sit, quæ abstractiones, minimùm, tres numerantur; contra id argumentis infrà positis iam sic obijcitur.

†Quinto. Tres illæ principes Philosophiæ partes, Mathematica, Physica, & prima Philosophia, vel duæ earum, interdum considerant vnam, eandemque rem. Non ergo respiciunt diuersas illas abstractiones à materia, penes quas distinguantur tanquam scientiæ diuersæ. cùm res eadem triplicem illam varietatem abstractionum nequaquam sortiri posse videatur. Antecedens ostenditur. Namque Mathematicus cōsiderat quantitatem, vt notum est; eandem verò contemplari debet Metaphysicus; † cùm summa genera, quæ prima-ria sectione ens diuidunt, contempletur: eandem & Physicus, siquidem est vna è præcipuis entis mobilis affectionibus. Præterea Physicus differit de motu, deque omni substantia, quæ ortum, & occasum subit; de eisdem verò agit primus philosophus, vt videre est apud Aristotelem lib. 7. 8. & 12. Metaphys. Denique primus philosophus considerat mentes à materiæ societate abjunctas, de quibus etiam Naturalis disceptat, vt patet in 8. huius operis libro. Perspicuum ergo manet res easdem in diuersis contemplantis Philosophiæ partibus considerari, atque adeò sub eadem abstractione.

† Tres philosophicæ abstractiones.

† Metaphysica cōsiderandi summa genera.

7. Metaph. c. 2. 6. 7. 8. 12. 17. & 8. meta. c. 1. & 12. Metaph. cap. 2.

Sextò. Plurib. modis contingit abstractio à 6

materia, quàm tribus: ergo si per eiusmodi A abstractionem scientiæ distinguuntur; plura erunt Philosophiæ membra, quàm tria. Probatur antecedens. Enimvero communia rerũ omniũ attributa, quæ vocant transcendentia, itemq; summa genera, partim re ipsa in materia sunt, partim extra illam; quæ abstractio à tribus vulgatis differt, vt considerãti patet. Deinde intelligentiæ, etsi materia Physica prorsus vacent; cùm tamen possint in se nouas accidentia recipere, haud dubiè participant B adhuc potestate, seu, vt vocãt, potentialitate, quæ genus quoddam est materiæ impropriè sumptæ; vnde libro de causis propositione 9. dicuntur intelligentiæ habere suam ὕλην: At Deus, Optimus, Max. vt qui sit actus omnino purus, ab omni prorsus materiæ ratione seiunctus est: Aliam igitur vendicat abstractionem ab ea, quæ intelligentijs conuenit, omnino diuersam. † Quare alia de transcẽdentibus, summisq; generibus, alia de Deo, alia de C cæteris mentibus statuenda erit scientia, neq; hęc omnia in vnam includi Metaphysicã poterũt; nisi ea, sub vno nomine, multiplici triũ scientiarum varietate distinguatur.

† Materia portione quadam, etiã rebus immaterialib. ineſt.

ARTICVLVS II.

REFERVNTVR DIVERSAE AVctorum sententiæ, & quænam earum verasit, statuitur.

D

De his est Mirandulanus li. 13. de singul. cert. sect. 6. & 7. & initio lib. 14.

IN hac quæstione nulla ferè apud veteres Peripateticos dissensio fuit. Sed enim quo rundam recentium Philosophorum opinionibus agitata res est, & in cõtrarias partes di- stracta. * Sũt enim qui contendãt vnam duntaxat esse scientiam, quæ totam entis regionẽ peruagetur, omnesque eius partes speciatim, ac distinctè consideret, à Philosophis tamen in tria illa vulgata membra dispertitam fuisse E propter addiscentium commoditatem; quia tam multa, tamque varia rerum genera in vnum complicata simul addisci non poterãt. Et his quidem suffragatur quartum superioris articuli argumentum. † Verùm hæc sentẽtia, & quia noua, & quia perexiguam probabilitatis speciem præse fert, non placet. Est verò noua; quia nulli vnquam Philosophorum in mentem venit, scientias omnes ad vnam reuocare. Qui vbicunq; de scientiarum varietate differũt; de illis, vt de rebus natura, F specieque distinctis loquuntur. Id quod tum apud cęteros videre est, tũ maximè apud Platonẽ in dialogo de regno, in Philebo, in Sophista, & 10. de Repub. Itemq; apud Aristotelem 1. Posteriorum Analyticæ ca. 19. & 23. lib. 8. Top. cap. 2. Primo de anima cap. 1. & lib. 3. cap. 8. ac sæpe alibi. † Est etiam huiusmodi placitum per se minùs probabile, vtpote quod Philosophiæ splendorem non mediocriter obscurat, dum eam in vnius cõfusi cor-

Ejus confirmatio.

† Obscurat Philosophiæ splendorem.

poris concretionem, quasi in ὁμοιομερείαν Anaxagoræ conijcit, atq; illigat. † Deinde qui fieri potest vt tã ampla rerũ sylua, & tanta dissidentium naturarum varietas in vnius scientiæ comprehensionem veniat? Sanè quidem pari ratione dixerit quispiam, virtutum omnium materiam, siue obiecta, ad vnam tantũ virtutem pertinere. Quo quid in Morali doctrina absurdius? Præterea quòd scientiarum distinctio non à sola cõmoditate, sed ab ipsa natura orta sit, ex eo ostẽdi potest, quia vt Aristoteles 1. Post. cap. 25. & Plato in dialogo de furore Poëtico, cæteriq; Philosophi passim docent, scientię per res sibi subiectas & attributas, quæ attributionis subiecta vocãt, inter se distinguũtur; ad eum modum, quo potentiæ per obiecta. Cùm igitur, vt est etiam communis Philosophantium vox, potentiæ, v.g. alendi, sentiendi, intelligendi, essentiali inter se differant discrimine, haud dubiè codẽ inter se mutuò scientiæ dissidebunt. Deniq; intrinsecam esse & naturalem hãc scientiarum distinctionem palàm testantur, & principiorum, quibus singulę vtuntur, dissimilitudo; & modi contemplandi, attingendique obiecta prorsus diuersi.

† Tollit distretã & conspicuam nouitã rerũ sub scitias cadentium.

† Altera est opinio quorundam, aientium præter illas tres Philosophiæ partes dandas esse plures alias, ita vt Metaphysica tres, minimum, sciẽtias genere diuersas suo nomine, & amplexu coërceat; vnam, quę Deum contempletur; alteram, quę de intelligentijs agat; tertiam, quæ de transcendentibus & generibus summis disserat. His fauet sextum proximi articuli argumentum. Sed neq; verè, neq; Aristotelicè loquuntur, vt in disputationis progressu planum fiet.

† 2. opinio, quæ etiã reiicitur.

†Tertia igitur sentẽtia à nobis amplectenda, est eorum, qui censent nec vnam duntaxat esse scientiam; nec plures Metaphysicas: sed vnam Metaphysicam, Physiologiam vnam, Mathematicas plures; atq; has omnes sic esse inter se, & natura dissimiles, & amplitudine diffusas, vt ex earũ distinctione vniuersa Philosophia, quę in contemplatione versatur, efflorescat. † Hanc assertionem cõfirmat inprimis authoritas Platonis apud Alcinoum in libro de doctr. Plat. cap. 6. tum complura Aristotelis testimonia, vt 6. Metaphy. cap. 1. tex. 2. & lib. 11. cap. 6. quẽ sequitur D. Damascenus 1. ca. suæ Physiol. Boëtius in lib. de Trinit. c. 2. Auicenna 1. Metaph. c. 1. Algazellus initio suæ Phil. Ptolemæus in Almagesto li. 1. c. 1. & communis schola Peripateticorum.

† 3. opinio veritati cõsona.

† Philosophorum assensu comprobata. Themistius & Philoponus hoc loc. Eustratius initio Eth. D. Thomas 11. Metaph. lect. 7. M. Alber. 1. Metap. c. 1. Scotus 6. Metaph. q. 1.

ARTICVLVS III.

RECTE DISTINGVI INSPECtricis Philosophiæ partes, pro varietate abstractionum à materia, & à motu.

Quæ sit ratio abstractionum in scientijs.

VT autẽ veritas liquidò appareat, observandum est ex D. Thoma opusc. 70. quæst.

In quæst. de veri. q. 2. art. 6. ad 1. in Prolog. Metaph. & li. 6. lect. 1. & initio huius operis.

quæst. 3 art. 1. alijsq; in locis, rei, quę sub scientiæ speculationem venit, duo quasi attributa conuenire; vnum merito intellectricis potẽtiæ, quam excolit, ac perficit; alterum ratione habitus scientiæ, quo attingitur. Ob priorem causam competit ei immateriale quidpiam esse; quia intelligendi vis expers est materiæ. Ob posteriorem, non potest non certitudinem, & immobilitatem obtinere, quia scientia est de rebus necessarijs; omne autem necessarium, firmum atque immobile esse oportet; siquidem id, quod motum subit, quà tale, & esse & nõ esse potest, vt li. 9. Metaph. ca. 9. tex. 17. Aristoteles ait. Ita verò necesse est, vt omne id quod sub scientiæ contemplationem cadit, aliquam sibi à materia, & à motu abstractionem vendicet.

Artium contemplãtium numerus quo pacto astruatur.

His animaduersis iam hoc modo institutum probabitur. Tot sunt scientiæ contemplatiuæ, quot abstractiones à materia & à motu: hæ verò tres omnino sunt; ergo totidem erunt contemplatiuæ scientiæ. Maior propositio suadetur, quia hasce abstractiones necessariò comitantur diuersi modi (scibilitates vocant) sub quibus scientiæ res subiectas per se attingunt, quique scientijs ipsis distinctionem pariunt. Vnde Aristoteles libro 6. Metaphysicæ, cap. 1. tex. 2. & lib. 12. cap. 6. & primo de anima cap. 1. tex. 17. alijsque in locis pro abstractionum varietate, scientiarũ numerum constituit; quod etiam fecisse Platonem constat ex ijs, quæ tradit Alcinous in libro de eius doctrina cap. 7. Minor verò propositio ex eo ostenditur, quia datur vna abstractio à materia sensibili singulari tantùm; altera à materia sensibili etiam communi, nõ re, sed ratione: tertia ab omni materia & re, & ratione simul. Quarum prima ad Philosophum Naturalem pertinet, secunda ad Mathematicum, postrema ad Metaphysicum. Enimuero Philosophus Naturalis considerat, E v.g. hominem, vt ex animo constat, & corpore affecto qualitatibus, sub sensum cadentibus, quod materia sensibilis dicitur; nec tamẽ materiam singularem scrutatur, cùm singularia non per se spectent ad scientiam. Mathematicus affectiones triangulorum, aliaq; id genus contemplatur, quæ licet re ipsa in materia sensibili hæreant; non ea tamen, quatenus in eiusmodi materia sunt, expendit. Metaphysicus in cognitione primæ causæ, & in- F telligentiarum, atque aliarum rerum, quæ neque in materia consistunt, neque illam in suo conceptu includunt, versatur. Porrò quod de abstractione à materia diximus, similiter de separatione à motu intelligi debet. Liquet igitur tres esse abstractiones, atque adeò totidem inspectricis Philosophiæ partes; neque alias præterea inuehere opus esse; cùm omnia, quæ in scientiæ contemplationem veniunt, sub aliqua è tribus prædictis notionibus ab intellectu percipiantur. Atque hæc ratio à D. Thoma loco citato breuiter perstringitur. Porrò autem in prædictis abstractionibus, licet interdũ quod re ipsa mobile est, aut materiæ coniunctum, non vt mobile, neque vt materiale expendatur; non proinde tamen falsitas interuenit: siquidem neque rei, quod non habet, ascribitur, neque quod habet denegatur; sed eam cogitatio duntaxat auocat, atque abstrahit ab eo, cui re ipsa coniungitur: in abstrahendo autem, vt 2. huius operis lib. cap. 2. text. 18. & 7. Metaph. cap. 11. text. 3. Aristoteles docet, nec mendacium ineſt, nec error; quantumlibet vis abstrahens, vnita diuisim, materialia sine materia, mobile sine motu consideret.

Lege D. Thõ. 1. p. qu. 85. a. 1. ad 1.

Quæ abstractiones, quibus scientijs accommodentur.

ARTICVLVS IV.

QVOD IN MATHEMATIcis disciplinis, non vna tantùm sit abstractio à materia.

SEd nos cùm triplicẽ à materia abstractionem inculcamus, triplicem intelligimus, partim specie, partim genere. Namque tametsi Physiologia, abstractionem specie vnã; vnã item specie Metaph. habeat: Mathematicæ tamen vnam genere, specie duplicem vendicant. Quod vt planum fiat, haud ignorandũ est bipartitã esse materiam; sensibilẽ ai mirũ, & intelligibilẽ. Materia sensibilis est materia prima induta accidentib. q̃ sensum mouẽt. Intelligibilis verò quænã dicatur, contro uersum est. D. Tho. 1. p. q. 85. art. 1. credit esse eandem materiam primam, spectatam prout soli quã titati subest. Cum D. Thom. sentit Ferr. lib. 2. huius ope. q. 2. Sonc. in. 6. Meta. q. 11. Alijs hæc opinio non probatur. Nam cùm Geometra communi Philosophorum voce dicatur, non abstrahere cognitionem à materia intelligibili; si materia intelligibilis esset materia prima, iam consideratio Mathematica substantiam attingeret, quod negat Aristot. 12. Metaphys. cap. 8. tex. 44. omnesque Græci interpretes partim 2. huius operis tex. 18. partim 1. de anima tex. 17. potestq; id ex eo ostendi, quia Mathematici siue definiant, siue demonstrent, nullam materiæ, aut alterius substantiæ mentionem faciunt. Et quidem meritò, cùm Mathematicæ affectiones, eiusmodi mentione haudquaquã indigẽt, vtpote, quæ quantitati per se sumptæ, absque vllo ordine ad substantiam, conueniunt, vt esse æquale, vel inæquale, esse diuisibile, habere portionem, aliaque eiusmodi. Asserunt igitur hi auctores, intelligibilem materiam esse magnitudinem, hoc est lineam, superficiem, corpus; dicique materiam, propter similitudinẽ, siue analogiam, quam cum materia prima habet: vt enim hæc, substantiales formas; sic illa, accidentarias suo modo recipit; intelligibilem verò appellari, quia prout ad Mathe-

Materia latiori significatu quo pacto dumdatur.

Lege Vicomercatum c. 2. l. 2. huius operis. Theophilum Zimaram 1. de anima ad t. 17. Antonii Zimaram prop. 8. in theorematis.

maticum spectat: non sensu, sed intellectu percipi potest. Hęc posterior sententia verisimilior videtur, quam secutus est Alexa. Aphrod. 7. Metap. c. 10. ad tex. 55. imo & D. Tho. 1. Post. c. 23. alijq; nonnulli.

** Mathematicæ abstractio duplex.*

Quibus ita explicatis statuim* Mathematicam abstractionem non specie vnam, sed duplicem esse. Namque res Mathematicæ vel cogitatione abiunguntur à materia sensibili tantùm; vel simul etiã ab intelligibili. Si priori modo, ad Geometram pertinent; si posteriori, ad Arithmeticum. Geometra enim, teste Aristotele 2. lib. huius oper. cap. 2. tex. 20. & 1. Rhet. ad Theodectem cap. 2. contemplatur affectiones magnitudinis; Arithmeticus autem circa numeri proprietates occupatur.

** Cur Mathematicæ plures, vna verò Physica, & vna item Met.*

*Ex quo planũ euadit cur Mathematicæ plures sint, Physiologia verò vna, itemq; vna Metaphysica; videlicet quia harum quælibet vnã duntaxat; illæ duplicem vendicant abstractionem. Ac nos hactenus de ijs tantùm Mathematicis egimus, quæ syncereæ, puræq; Mathematicæ dicuntur. Sunt verò præter has aliæ, quæ mixtæ nuncupãtur, propterea quòd inter Physiologiam, & purè Mathematicas mediæ sint, eorumq; obiecta partim ad Naturalem Philosophum, partim ad Arithmeticũ, vel Geometram spectent; vt Musica & Perspectiua. Numerus enim sonorus, circa quem Musica versatur, ex parte quidem numeri, Arithmeticum quidpiam est; ex parte sonori, Physicum. Qua de re Aristoteles lib. 2. huius operis ca. 2. ibidemq; eius interpretes, ad tex. 18, & 19. & lib. 3. ad tex. 71. De tota etiam distributione Mathematicarum artiũ agit Proclus in 1. Euclidis, Alcinous in libro de doctrina Plat. c. 6. Hugo Victorius 2. Didasc. c. 7.

Lege etiam Scaligerum in exercitationibus exot. exer. 321. & 322.

ARTICVLVS V.

ALIQVOT DVBITATIONVM enodatio, quæ superiùs dictis maiorem lucem affert.

VT ea, quæ de abstractionum varietate, & distinctione disseruimus, apertiora fiãt, dubia quædam explicanda à nobis sunt, quæ multis, recẽtium præsertim Philosophorum, in nostra sententia inexplicabilia videntur. In primis enim intelligere se negant, quo pacto Metaphysicus & re & ratione considerationem auocet à materia, cùm non solùm ea tractet, quę omninò extra materiam consistunt, sed etiam transcendentia, summaque genera, quorum nonnulla partim insunt, partim non insunt in materia, vt substantia, & qualitas; alia penitus in materiam sunt immersa, vt situs & habitus: imò eũ ipsam quoq; materiã primam contẽpletur, vt ex l. 7. Met. c. 3. constat.

Hanc difficultatem vt expediamus, cõpertum esse debet, inter ea prædicata, quæ primæ Philosophię subiectũ directo, ac per se spectãt, quædã esse purè Metaph. id est, quorum nulla pars subiecta ab alio artifice per se tractatur, vt intelligentias: alia non pure Metap. qualia sunt, quæ in aliquibus inferiorib. materia implicantur, in quibusdam non; vt substantia, bonum, vnum, aliaq; id genus. Porrò autem vniuersa hæc in Primæ Philosophiæ tribunali re ipsa abiuncta à materia censentur, non eodem tamen modo; sed priora, quia nullã prius habent cum materia coniunctionem, posteriora quia & illam in suo conceptu nõ includunt, & secundùm se spectata, indifferentiam habent, vt re ipsa extra eam reperiantur. Quam abstractionem. D. Th. 6. Met. ca. 1. alijq; nonnulli, ex Auicenna 1. suæ Metaph. c. 2. vocant abstractionem secundum indifferentiã.

Prædicata Metaphysica quædam, partim sunt à materia absoluta, partim materiæ contingata.

Lege Sone. in 12. Meta. q. 1.

Quæsitum.

Quærunt tame aduersę opinionis assertores, quid tandem causæ sit, cur ea, quæ partim insunt, partim non insunt in materia, ab illa potiùs abstracta, quam cũ ea coniuncta censeantur; cùm nulla videatur idonea ratio afferri posse, cur illud potiùs, quã hoc dicatur. Quibus respõsum volumus, id non sine optima ratione à nobis dici. Namq; idem valet, prædicto modo esse aliquid abstractum à materia, atq; esse ad illam indifferens, seu non eam sibi ex se vendicare, vt loco citato D. Tho. explicat. Quare vti verè affirmamus, animal secundùm se indifferens esse ad gradum rationalis; etsi re ipsa partim cum eo iunctum sit, quatenus in homine continetur; partim ab illo separatum, prout in bellua includitur: ita probè asserimus, substantiam abstractam, separatámve esse à materia, hoc est indeterminatam, atq; indifferentem ad illam; licet quadam ex parte materia vacet, prout videlicet in intelligentijs continetur; ex altera in eam sit immersa, quatenus in substantijs corpore prædictis inuenitur.

Responsio.

Quod verò ad alia suũa genera attinet, q̃ neq; simpliciter, neq; secundùm indifferentiam à materia separata sunt; ea nõ absolutè, sed quoad diuisuam cognitionem duntaxat, ad Metaphysicum spectant, quatenus ad eum pertinet ens in suas partes generatim distribuere. Quo fit, vt, quia in ea partitione eiusmodi quoq; genera occurrunt, de illis itidem cognoscat, quatenus ea ad entis amplitudinẽ percipiendã requirit, q̃ cognitio imperfecta est, & quasi perfunctoria. Eodem pacto considerat etiam Primus Philosophus materiam, quia in eam incidit, dum ens in actum & potentiam, cuius præcipuum significatũ materia est, dispertitur. Itaq; ea, quæ nulla ex parte extra materiã cohærẽt, nõ nisi obiter & quasi ex accidẽte tractat Metaphysicus, nisi fortè prout ei, vt communi omniũ artificum præsidi, ex officio incumbit scientiarũ Rempub. constituere, ac tueri, & vnicuique disciplinæ propriam, ac peculiarem materiã, in qua insistat, designare. Hac enim ratione pro suo iure, & dignitate extra metas proprij obiecti formalis

Materia quo pacto à Metaphysico consideretur.

Quo pacto Met. materiam consideret, disquirit. Auerroes in digress. ad tex.

9. lib. 7. Metaph. Aegidius in proœmium huius ope. Socin. 4. Meta. qu. 15. Iandunus 12. Met. q. 1.

formalis liberè excurrit, vt alibi explicatiùs dicetur. Ex dictis perspicua relinquitur propositæ difficultatis solutio, quæ si præ oculis habeatur; ad complura dubia, quæ hac in re passim occurrunt, diluenda vsui erit.

** Dubitatio circa abstractiones Mathematicas.*

*Alia quoq; dubitatio circa Mathematicas abstractiones existit, quæ non est à nobis silentio inuoluenda; videlicet qui fieri possit vt Arithmeticus, & Geometra non adhibeant in contemplationem materiam primam; cùm quantitas, teste Aristotele 6. libr. Metaphys. cap. 1. t. 1. alijsque in locis, pendeat quo ad suum esse à substantia corporea, atque adeò sine materia intelligi non possit. Sed occurrendum, non posse quidem quantitatem secundum suam essentiam, cognitione omnibus numeris perfecta, absq; explicito conceptu naturæ corporeæ intelligi: Verùm ad Arithmeticam, & Geometricam disciplinam non pertinere eiusmodi quãtitatis cognitionem. Non enim illę numerorum & magnitudinum affectiones eò vsque persequuntur, vt eorum naturam enucleatè explorent, atque adeò vt essentialem ipsorum habitudinem ad materiam scrutẽtur. Id quod præter alios aduertũt Philoponus, Themistius, Simplicius, & Auerroes, tum in 1. de anima ad t. 35. tũ alijs in locis; itemque Alensis in proœmio Metaphysicæ, si eius est illud opus.

Explicatio dub.

Lege de hac re differentẽ M. Albertũ 5. Met. tract. 3. c. 2. Antonium Andr. 6. Meta. q. 3. Theophilum Zimaram. 1. de anima ad t. 17. Antonium Zim. Theor. 7.

ARTICVLVS VI.

DILVVNTVR ARGVMENTA initio quæstionis proposita.

NVnc tandem argumenta, quæ initio quęstionis adduximus, dissoluenda sunt. Ad primum dicendum: Aristotelem paulò pressiùs eo loco Philosophiæ nomen vsurpasse, nimirum pro ea tantùm scientia, quæ de rebus per se subsistentibus disputat. Platonem verò in Amatoribus vel augẽdæ rei gratia per hyperbolem locutum; vel non ex suo sensu, sed Socratis, quem in eo dialogo loquentem facit. Constat autem Socratem vniuersam Philosophiam ad benè viuendi institutum, moresq; formãdos inflexisse. Quod certè nõ illius tantùm, sed aliorum quoq; fuit de Morali Philosophia iudicium. Stoici namq; eam duntaxat Philosophiæ titulo ornabant. Vnde & sapientiam, bonorum ac malorum scientiam, vitæq; degendæ artem definiebãt. Qua de re lege, si placet, Epictetum in Enchirid. c. 67. & Plutarchum in opusculo, an seni gerenda sit Respub.

Socrates vniuersam philosophiam ad mores inflexit.

Ad 2. Respondemus: qualitatem, relationem, cæteraq; accidentia, non nisi sub aliqua è tribus illis abstractionibus à Philosopho considerari, ideoq; ad aliquam trium scientiarum necessariò pertinere. Exempli gratia colores, quia non nisi cum ordine ad sensibilem materiam spectãtur, ad Physicum pertinent; trianguli, quia à materia sensibili, non verò intelligibili abstrahuntur, ad Geometram; scientiæ, quia sunt liberæ à materia, ad Metaphysicum. Quod pari etiam modo de relationibus dicendum est. Nam verbi causa, inæqualitas inter duas angulorum species, negotij est Metaphysici; proportio inter duos numeros, Arithmetici; relatio calefacientis, ad rem quæ calefit, Physici. Atque ita inspectis ijs, quæ superiùs disseruimus, non erit difficile ea, quæ in singulis categorijs continentur, vnicuique scientiæ adiudicare. Si quis tamen argumento nondum satisfactum putet, contendatque præter quantitatem alia quoque esse materialia accidentia, quorum, non secus ac quantitatis, cognitionem Philosophus à materia sensibili auocare queat, atque adeò posse debereque circa illa nouam scientiam à Physiologia, & Mathematicis distinctam versari: is intelligat: esto, eiusmodi accidentia eo pacto considerari posse admittamus; eam tamen considerationem non tanti esse, vt vna aliqua scientia cum dignitate occupari in ea debeat. Secus verò in quantitate res habet, quæ ob reconditam fœcunditatem multiplicium affectionum, quas sibi, prout à materia sensibili abstrahitur, vendicauit, non vnam tantùm, sed plures peperit disciplinas.

Contemplatio relationis unde quorum sit artificium.

Vberior eius dem arg. explicatio.

Ad 3. negandũ est, essentiam entis mobilis in se spectatam, & vt suas omnes proprietates origine antecedit, non pertinere ad Physicum. Nec enim is propterea dicitur non speculari naturam sine motu, quòd ipsam entis mobilis essentiam, in se sumptam non etiam contempletur; sed quia motus est, à sua cõsideratione non excludit, vti reliquæ scientiæ; quin potiùs in eo inuestigando, & explicando magnam studij sui partem collocat.

Ens mobile in se spectatum pertinet Physicæ considerationis est.

Ad 4. Negari debet antecedens, propositio, & ad priorem eius confirmationem dicendum, ideò cognita diuinæ reuelationis, fideique lumine, ad vnicam transnaturalem scientiam pertinere; cognita verò lumine naturali humanę rationis, ad vnicam scientiam naturalem spectare, non posse; quia naturale lumen intellectus nihil aliud est, quàm ipsa facultas, visq; intelligendi, quę ad actus scientiæ efficienter tantũ influit, nec magis ad hoc quàm ad illud intelligibile, ad vnã quã ad aliã intellectionem ex se determinatur. Quo fit, vt ab eo scientiarum vnitatem ritè arguere nequeamus: at diuinæ reuelationis lumen haud ita se habet. Inprimis enim non est ipsa potentia, sed cælesti dono potentiæ infunditur, eamq; ad certos actus inclinat. Deinde non efficienter solùm, sed obiectiuè etiam, atque adeo formaliter, ad assentiendum concurrit, quatenus formalis ratio obiecti Theologiæ, quod

Cur à natiuo lumine intellectus non petatur scientiarum diuersitas.

quod dicitur reuelabile, ab eo lumine desumitur, vt ab illo quod est ratio attingendi ea, quibus assentimur. Quia verò scientiarum vnitas, & distinctio à ratione formali obiecti peti debet; ea verò ratio formalis in ijs omnibus, quæ hoc vitæ statu diuinæ reuelationis luce sciuntur, vna est, sicuti & vnum lumen à quo ducitur; fit vt vnam tantùm supernaturalem scientiam habeamus; Naturales verò plures. Ita liquet priori ratione, qua antecedens propositio confirmabatur, nihil conclu B di. Posteriori verò rectè occursum est.

Confule Cap. in prologo fenten. qu. 3. ad finē. Caiet. 1. p. qu. 1. art. 3.

Qui artifices, qua varietate, quātitatem ex pendant. Ianduno 6. Meta. q. 3.

Ad 5. Negandum est prius pronunciatum, & ad eius confirmationem dicendum, Mathematicam, Physiologiam, & Metaphysicam considerare quantitatem, vnamquamq; prorata parte sui iuris, hoc est sub propria abstractione. Videlicet Mathematicam quoad nō nullas affectiones, quæ quantitati absolutè & vt quantitas est, conueniunt; cuiusmodi sunt æquale & inæquale, exuperantia & defectus, C commensuratio & proportio, atq; aliæ, quæ lib. 4. Metaphysicæ cap. 2. tex. 5. ab Aristotele numerantur. Physiologiam, prout est entis mobilis proprietas, & omnium sensibilium accidentium fundamentum. Metaphysicam, quia primus Philosophus, saltē dum ens per decem genera partitur, in quātitatem incurrat necesse est. Ad reliquam partem eiusdem argumenti pari ratione admitti debet, Metaphysicum agere de substantia, quæ ortui, & D interitui subiacet, itemq; de motu, non quasi harum rerum naturas, vt propriam ac peculiarem sibi materiam contempletur, sed vel prout ad diuisiuam cognitionem substantiæ, actúsve in commune pertinēt; vel (quod etiā de quantitate dici poterit) secundum conceptus quosdam generales: vel denique, quia ita fert communis cura, qua Prima Philosophia cæteris artib. præsidet, vti superius monuimus. Admittendum quoq; est, Physicum E nonnihil de substantijs materialibus attingere; non quasi earum naturam in se spectatam scrutetur, sed vt earum circa cœlestium corporum motus efficientiam declaret, probetque non dari progressum infinitum in ijs, quæ ita mouent, vt etiam moueantur. Itaque licet ea, quæ in argumento adducuntur, non in vnam tantùm Philosophiæ partem cadant; haud propterea existimandum est, id sub ea dem abstractione contingere, aut confundi, F permisceriue in scientijs abstractationes à materia; vt ea, quæ diximus, attendenti manifestum erit.

D. Thom. 12. q. 66. a. 5. ad 1. & lib. 3. Meta. lect. 4.

Subſtantias à materia ſo cietate abiunctas quatenus Phyſiologia conſideret.

Hac de re Auice. 1. Me. c. 1. Aegid. 1. de gen. q. 14. Iauel. 12. Meta ph. Sonc. 12. Met. quæ. 1. Zimara Theoremate 53. Scaliger exercit. 6. n. 3. Auerroes 12 M. com. ad tex. 5.

Ad 6. quid respondendū sit, quod ad summa genera, & transcendētia spectat, satis iam constat. Quod tamen de Deo, & intelligentijs obijcitur, difficiliorem habet explicatum. Sed hunc in modum enodari potest. Cùm abstractio à materia distinctionem scientijs præstare dicitur, materiæ nomen non tam amplè sumi debet, vt ad omnia, quæ quoquo A modo materiam sapiunt, sese fundat; sed ita vt materiam duntaxat sensibilem, & intelligibilem comprehendat. Cuius rei causa est; quia, vti superiùs disseruimus, ideò scientiæ per abstractiones à materia distinguuntur, quia non feruntur per se in sua obiecta, nisi prout illa à materia, aliqua ex parte, abiuncta sunt: ea verò propterea abiuncta esse debent à materia, vt cum intellectu, quem perficiūt, suo modo conueniant. At clarè patet, ad istiusmodi conuenientiam conciliandam non oportere obiectum scientiæ à potentialitate, quæ aliquo modo materia dicitur, vindicari; *Animus ne-* cùm intellectus ab ea neutiquam alienus sit, *ſter à prima* vtpote, qui ex sua primæua ratione totus est *origine ta-* in potentia, nō secus ac tabula, in quam nul- *bella non* lum adhuc artificis manus colorem induxit, *ſcripta.* nullam imaginem impressit. Sic verò perspicuum euadit, etsi Deus ita à materia liber sit, vt etiam potentialitatem, quam Metaphysicam materiā vocant, ab se respuat; huiusce tamē maioris abstractionis gradum nō sat esse, vt alia de Deo, alia de intelligētijs instituatur Philosophia, cùm eiusmodi abstractio non per se faciat ad scientiam.

Ex dictis nemo colligat, scientiam, quæ de *Hac de re D.* Deo habetur, prout ad eius contemplatio- *Thom. 1. p. q.* nem Theologus ascendit, id est, sacrā Theo- *1. ar. 1. & in* logiam non esse à prima Philosophia distinctam. Re enim vera distincta est, sicuti & ra- *3. l. 33. q. 1. ar.* tio formalis, quam illius obiectum induit, & *2. Henric.* lumen, quo attingitur; quod lumen sicuti cę- *Gan. 1. par.* lestis numinis afflatu nostris mentibus infun- *ſum. 2. 3. q. 3.* ditur, ita abstractionem à rebus, circa quas *& 4. Alen-* versatur, minimè curat. Sed enim hæc diuina *ſis. 1. par. q. 1.* Philosophia quemadmodum antiquis Philosophis nondum affulserat, ita ab eis in scien- *memb. 2. re-* tiarum partitione omissa fuit. *liqui Dd. in prol.*

QVAESTIO II.

SIT-NE PHILOSOPHIA NATURALIS VERÈ, AC PROPRIÈ SCIENTIA, AN NON.

ARTICVLVS I.

QVID VETERVM NONNVLLI in proposita quæstione senserint, & argumenta pro eorum opinione.

VEtus opinio fuit Heracliti Ephesii, & Cratyli eius discipuli (vt Plato in Theæteto, & 4. lib. Metaphy. cap. 4. testatur Aristoteles) Philosophiam Naturalē non esse scientiam; Idemque censuit Pythagoras, qui omnem subtilitatis Physicæ comprehensionem opinionibus contineri assueuerabat. Socrates etiam cùm prùis ad arcana naturæ inuestigāda animum appulisset, rerum naturalium, vt ille

De Pythagoa. Laertius in eius vita, Tertullianus in li. de anima.

De Socra Theodoret. in lib. de materia, & mā do. Xenoph. lib. 1. de factis & dict. Socr.

** De Academicis Cice. in Acad. queſt. D. Auguſt. 19. de ciuit. De. c. 4. & in lib. contra Acad.*

De hiſce mundis Plotinus lib. 4. Enn. 6. Ficinus ibidem & in conuiuium.

** Mundi Platonici. Plut. Eugubinus 3. de perenni phil. c. 8. Clemens Alex. lib. 5. Strom. Euſ. Cæſ. lib. 2. præp. Eu. ca. 12.*

** Puteus De macrobicus. Philoſophorum quidam inſcitiæ magiſtri. De his Mirandula. l. 2. de Exam.*

ille aiebat, mutabilitate, & inconstantia deter A ritus, ac quòd in ijs nihil certò sciri posse apud se statuisset, ad Moralem Philosophiam se conuertit. * Iā verò nouæ Academiæ professores non modò rerum Physicarum scientiam negabant; sed aiebant etiam res omnes incertas esse, & dubias, veritatemque ipsam, siue propter naturæ tenebras quasdam, siue propter similitudinem rerum, vel obrutam, vel cōfusam latitare, adeò vt nihil verum cognosci posset, sed id tantùm, quod est verisi- B mile. Atque huiusmodi placitum, vt D. Augustinus lib. 3. contra Academicos ait, è Platonis fontibus Academici hauserunt, ipse verò Plato partim ab alijs antiquioribus accepit, partim à Socrate præceptore suo; qui primùm in naturæ obscuritate, vti diximus, deinde in ijs etiam quæstionibus, quæ ad communem vitam, & mores perinent, eos, qui se scire aliquid dicerent, acuta vrbanitate irridebat. * Docebat igitur Plato duos esse mun- C dos, vnum intelligibilem, in quo ipsa veritas habitaret; alterum sensibilem, quē nos visu, tactuq; percipimus, & in cuius contemplatione Physici versantur: illum verum, hunc verisimilem: de illo veritatem, de hoc opinionem generari. Quibus sanè verbis videtur Plato solam opinionem Naturali Philosopho concessisse.

Denique fuit hæc apud veteres peruagata de veritate querimonia, quòd ita humanæ D mentis commercium effugisse videretur, vt eam mortales nullo modo inuenirent, & in ea quærenda operā perderent. * Hinc Democritus, vt cap. 3. lib. 3. scribit Lactantius, ipsam in puteo, cui fundus non esset, demersam querebatur; Anaxagoras circumfusam caligine pronuntiabat; Empedocles angustas aiebat esse sensuum vias, quibus cognitio animum intrat. Sic demum nonnulli antiquitatis Philosophi suos non tàm scire, quàm ne- E scire docebant auditores, eisque suadere nitebantur nihil certi, aut perspecti haberi posse, præsertim in inuestigatione Physicæ veritatis. Nec verò desunt argumēta, quibus hæc sententia probari videatur.

1. Argum.

Primum sit. Scientia est habitus omnino certus, atque adeò de rebus certis & perpetuis, vt docet Plato in Charmide, fateturque Aristoteles 1. Post. ca. 2. & 6. Eth. cap. 3. alijsq; in locis: sed Philosophia Naturalis non ita se F habet. Non est igitur scientia. Probatur assumptio, quia Naturalis Philosophia considerat elementa, & ex ijs cōcreta corpora, quæ passim gignuntur & intereunt; contemplatur etiam cœlestium sphærarum motus, syderum tactus, solis & lunæ eclypsim, atque alia generis eiusdem, quæ neque perpetua sunt, neque dum existunt, eundem semper statum retinent. Corroboratur etiam vis argumenti ex eo, quia noster intellectus in comparanda rerum scientia, dicitur considerationem abstra- here à materiæ conditionibus, & à tempore; at ea, quæ oriuntur, & occidunt, sunt in materiam immersa, & sub temporis mensuram cadunt, ab eoq; dependent, vt in 4. huius operis Aristoteles docebit.

2. Argum.

Secundum. Omnis vera perfectaq; scientia rei sibi subiectæ naturam exploratam habet, alioqui neque proprietates, quæ ab illa dimanant, pernoscet, vt Aristoteles 6. Metap. cap. 1. tex. 1. asserit: sed rerum natura constantium, de quibus Naturalis Philosophus agit, solus Metaphysicus essentiam penetrat, vt idem ait tum loco cit. tum 4. eiusdem operis lib. cap. 2. t. 5. Non est igitur Naturalis Philosophia vera perfectaq; scientia. Dixerit fortasse quispiam, loqui ijs in locis Aristotelem, vel de essentia in commune, quà essentia est, quæ consideratio ad Metaphysicum pertinet: vel de essentia rerum materialium, non tota, sed quoad prædicata quædam, tam rebus materialibus, quàm materiæ expertibus communia; qualia sunt ens, & substantia absolutè spectata. Horum namq; predicatorum cognitio Metaphysici est, ppria. Verùm hoc qui dixerit, non adhuc argumēti vim effugiet. Nam si substantæ conceptum sibi Metaphysi. vindicauit, cùm nemo rei alicuius ad categoriam substantiæ pertinentis essentiā sine conceptu substantiæ perfectè cognoscat, fit vt nullius entis naturalis essentiam Physicus perfectè assequi valeat, dum se intra suos limites continuerit.

Ita D. Tho. opuſcul. 70. Sco. in prol. ſen. qu. 1. Sanc. 4. Met. qu. 11. Item Met. 9. Ianduno 6. Metaph. q. 3.

3. Argumen.

Tertium. Philosophus Naturalis contemplatur materiam sensibilem (vt Aristoteles asserit lib. 2. de ortu & interitu, cap. 1. tex. 6. & ex toto disciplinæ Physicæ progressu cōstat) atqui materia sensibilis est ens per accidens; cùm non sit aliud, quàm materia prima affecta accidentibus, quę sensum mouent; de ente verò per accidens non est scientia, vt ex cap. 2. lib. 6. Metap. tex. 4. & ex cap. 7. lib. 11. patet. Igitur Philosophia Naturalis, saltem quoad hanc partem, non potest esse scientia.

4. Argum.

Quartum. Magia est pars Physicæ, & tamen non est scientia; ergo neque Physica simpliciter scientia appellanda est. Maior propositio probatur ex ipsa Magiæ definitione, quæ ita se habet; Magia est pars Physiologiæ, quæ ex mutua, & opportuna naturalium virium copulatione, docet opera edere extra omnem admirationis captum. Minor suadetur, quia vt Aristoteles 1. Magnorū Moralium cap. 1. & 1. Eth. cap. 1. & 4. edocet, omnis doctrina est gratia boni alicuius; at Magia ad hominum perniciem inuenta est.

Pro hac Magiæ definitione conſule Victor. in relect. de arte Mag. q. 3. Cælium lib. 6. lect. antiq. c. 12. Iul. Scalig. in Exercit. Exote. Exercit. 327. 5. Argum. Tertull. lib. contra Hermogenem.

Quintum. Physiologia, vt Philosophorum libros euoluenti planum est, multis errorib. scatet, multaq; fidei Catholicæ repugnātia passim docet: vnde est illud * Tertulliam in lib. de hæreticorum præscriptionibus; hæreses à Philosophia subornantur: & illud D. Hieronymi in libro aduersus Pelagianos, o-

mnia hæreticorum venena de philosophorum fontibus emanarunt: ac pulchrè quidam nostrorum ait, Philosophi patriarchæ hæreticorum. Cùm igitur scientiam à falsitate, & errore maximè alienam esse oporteat, non videtur quo pacto Physiologia scientia dici possit.

6. argumen. Sextum pro Academicis hoc esto. Omnis nostra cognitio initium capit à sensibus, sensus autem, vt experientia docet, inani rerum specie delusi frequenter errant. Igitur nulla certa cognitio ad intellectum peruenire potest, atq; adeò nulla est omninò scientia. Negant Peripatetici consecutionem; sed probant Academici. Nam si sensus, qui nuntij sunt, & interpretes veritatis, falsa denuntiant, quo pacto intellectus verum à falso discernet? aut quem veritatis iudicem adhibebit? Nunquid se? at ipse omnis scientię à primęua sua origine inops est, nec vllam habet à natura inditam veritatis notionem. Num alium? at aliorum omnium par conditio est. Multò igitur satius erit à rebus omnibus assensionem cohibere, quàm cum erroris periculo quicquam asseueranter dicere; multoque erit sapientius nihil existimare, quàm falsæ opinionis naufragio animum committere sapientis, præsertim in doctrina Physica, cuius cognitio non solùm à rebus, quæ in sensus cadunt, proficiscitur; sed ad eadem reciproca vicissitudine redit, & terminatur.

ARTICVLVS II.

PHYSICAM ESSE verè ac propriè scientiam.

De hoc philosophantiũ dissidio Plato in Sophista. Euseb. Cæs. lib. 14. de præpa. Euang. D. Aug. 18. de ciu. Dei, c. 41. Tertullia. in li. de anima.

ETsi Physicæ dignitas, & ad obtinendam scientiæ rationem perfectio, non satis olim in confesso fuerit, siue rudiori seculo, infante adhuc & balbutiente Philosophia, siue etiam postea, adeò inter se dissidentibus & pugnantibus Philosophantium sectis, vt nihil ferè inter eos vlla de re conueniret; tamen posteaquam emortua illorum temporum peruicacia, Philosophia quasi è fluctibus emersa portum tenuit; plana omninò res habita fuit, & omnium confessione consensuq; firmata, Physicam in cœtu scientiarum esse collocandam.

Sit igitur conclusio, Physicam esse verè, ac propriè scientiam. Quæ probatur primùm ex vulgata illa diuisione, cuius suprà mentionem fecimus, qua Philosophia, seu Sophia in Physicam, Dialecticam, & Moralem scientiam distribuitur. Confirmatur etiam testimonio Arist. 3. lib. huius operis c. 4. tex. 24. & 1. de partibus animalium c. 1. & 2. Met. cap. 3. t. 3. vbi Philosophiam Naturalem scientiam appellat; & 4. item Met. ca. 5. t. 23. quo in loco Heraclitum, & Cratylum contrariæ partis defensores insciti æ coarguit, ac planè confutat.

Neq; aliud fortassis opinati sunt magni illi Philosophi, quorũ suprà mentionẽ fecimus, pẽsertim Pythagoras, Socrates, & Plato. Verisimile est. n. cùm priores duo nihil, in Physica saltem disciplina, sciri posse dicitabãt, significare eos voluisse, tàm esse arduam sapientiæ adeptionem, vt id, quod scimus, præijs, q̃ ignoramus, nihil penè sit. Vel etiã nõ tàm ignorantiam fateri, quàm scientiam modestè dissimulare cupiebant, * vt eorũ insolentiam coercerent, qui cùm à vera & expressa sapientia longè abessent, sibi sapientis nomen inaniter arrogabant. Quo in genere & Socratica modestia inprimis cõmendata fuit, & illud Pythagoræ laudatũ, quòd eius auctoritate, vt superiùs retulimus, Sophi nomen in Philosophi commutatũ fuerit.

** Testatur id ex Heraclide Pontico Cic. 5. Tusc. qu.*

De Platone verò, * vt eius scripta testãtur, haud dubium est, quin senserit dari multarum rerum scientiã, & Naturalẽ Philosophiã in scientijs esse numerandã. Quanquã in hac assertione tùm alia errata inseruit, tùm illud, quòd nostris animis, priusquã concreti huius & terreni corporis domicilium subirent, innatas esse dixit omnium rerum intelligibiles formas, & quasi cõsignatas notiones, easque corporis societate, tanquã hausto oblitionis poculo, sopiri, deinde accedente studio, atq; ope phantasmatũ excitari. Itaq; nullam denuò à nobis acquiri scientiã, nec quicquam aliud esse discere, nisi recordari; vt cõstat ex Menone, & Phædro, alijsq; eius libris. Nam quod in Philebo, & 7. de Rep. solã Dialecticam (cuius nomine, vt Alcinous, alijque Platonici aduertunt, primam intelligit Philosophiam) quòd inquam solam Dialecticam appellatione scientiæ dignatur, non iccircò Physiologiam inter scientias connumerandã negat. Loquitur enim eo loco de scientia admodũ presè, vt in eam tantũ cõueniat facultatem, q̃ cęteris patrocinatur, & tanquã è superiori loco præsidet, quod primę Philosophię proprium est. Illa verò eius de duplici mundo sententia, alia quædam secretioris disciplinæ arcana continebat, q̃ alibi opportunius referanda sunt. Sed q̃quid illi existimarint, assertionis nostræ veritas hisce argum. astruitur.

** Præsertim in Epinomide.*

Hunc errorẽ confutat Arist. 1. Met. c. 7. & alibi D. Iræneus lib. 2. cont. hær. à cap. 60. D. Augus. 12. de Trinit. ca. 15. D. Tho. 1. p. q. 84. art. 3. & li. 2. contra gen. c. 83. Mag. Alber. 1. Meta. tra. 1. c. 8.

Primò, Quicunq; necessarium effectum per necessariã causam cognoscit, is scire dicitur; sed Naturalis Philosophus cognoscit plurimos effectus per necessarias causas; dicetur igitur scire. Maior propositio in confesso est, constatq; ex definitione scientiæ tradita ab Aristotele 1. Post. ca. 2. Minor probatur. Naturalis enim Philosophus cognoscit, verbi gra. omne corpus esse diuiduum, quia est continuum: materiam nõ posse vi naturæ abisq; omni forma cohærere, quia est pura potentia: hominem esse aptum ad capessendas disciplinas, quia præditus est animo rationis compote, aliaq; eius generis complura. Nam quòd hæc cognitio sit effectuum, siue affectionum per

Lege Alcinoum in l. de doctrina Pl. c. 6. Ficinum in 7. de Rep. Theophilum ad 1. c. 1. de anima.

per causas, nemo inficias ierit. Quòd verò in ijs necessitas rèperiatur; etsi negant aduersarij, ex eo planè conuincitur, quia vbi res aliter se habere nequit, ibi immutabilitas, ac necessitas inest. Non posse autem hæc aliter se habere, facilè deprehendet, qui quid continuũ, quid pura potentia sit, animaduertet.

Secundò, nõ minùs certum necessariúmve est, hominem esse aptum ad capessẽdas disciplinas, quàm triangulum habere tres angulos duobus rectis æquales: sed hoc in Mathematicis disciplinis demonstratur, & vera, perfectaq; scientia comprehenditur; ergo & illud in Physica; cùm in vtroq; par conditio sit; nec idonea ratio afferri queat, cur à natura potiùs trianguli, quàm hominis, certa aliqua passio necessariò dimanet.

Eucl. l. 1. Elẽ. prop. 32.

Tertiò, si quid obstaret quominus de rebus Naturalibus scientia haberi posset; esset eorum mutabilitas, & inconstantia; at hæc nõ obstat; ergo nihil. Probatur assumptio. Primũ, quia non omnes res naturales fluxæ sunt, & mutabiles; siquidem sphæras cælestes ipsarum natura ab interitu defendit. Deinde, ga esto corpora sublunaria dissoluantur, nunquam tamen de naturæ suæ, & essentiæ gradu deijciuntur, nec eas proprietates amittũt, quas sibi perpetuo, & inuariabili nexu vendicant. Quare poterunt eiusmodi proprietates de illis per ipsarum essentiã, definitionémve, tanquam per causam, demonstratione ostendi; ea verò demonstratio veram perfectamq; scientiam pariet. Negari igitur non potest, Philosophiam Naturalem verè, ac propriè scientiam esse.

Postremò. Etsi res Physicæ tàm essent mutabiles, quàm putabat Heraclitus, adhuc de illis scientia haberetur: posset namq; vel hoc vnum de illis demonstrari, eas nempè mutabiles esse, stabilemq; seruare in sua mutabilitate constantiam. Immeritò igitur omnem scientiæ rationem Naturali Philosopho denegabant. Lege D. Thom. 1. part. q. 84. vbi ex Aristotelis doctrina in 4. Metaph. c. 5. tex. 22. Heracliti erroris fontem aperit.

ARTICVLVS III.

CONFVTANTVR ACADEMICI, quibus tàm in Physicis, quàm in cæteris rebus, dubia & incerta erant omnia.

De his Cic. 2. de fin. & 2. Acad. quæst. Laertius lib. 9. Sextus Pompeius Pyrrhonic. 1.

QVod verò ad Academicos attinet, qui omnem approbationem, quam Græci συγκατάθεσιν vocant, è medio tollebant, nihilque sciri à nobis posse asseuerabãt; Quod item asseruerunt Pyrrhonij philosophi (quos Græci σκεπτικοὺς, quasi consideratores appellabant) breuiter eorũ dogma hũc in modũ refellitur. Natura, vt in se quisq; experitur, cunctis hominib. veri inueniendi, & cognoscendi appetitum indidit. Potest igitur aliquod verũ ab ijs cognosci. Nã alioqui eiusmodi appetitus frustrà esset; cùm tamen, vt est commune Philosophiæ placitum, neq; Deus, neque natura quicquam frustrà moliantur.

Deinde: vnumquodq; attingere valet eam perfectionem, ad quam dirigitur à natura; atqui scire est perfectio, ad quam natura, vel potiùs naturæ auctor Deus, hominem direxit; cùm humana felicitas, vt sapienter docet Aristoteles lib. 10. Eth. c. 7. & 8. in cognitione, & contemplatione posita sit. Aliqua ergo scientia ab homine obtineri potest.

Rursus, ex eo potissimùm tempore, quo homines à vaga, & agresti vita in ciuilem cultum, & societatem coierunt, singulis penè seculis, nonnulli excellenti ingenio viri, omnę vitæ studium in tractandis ingenuis artibus collocarunt, & ad exquirendã, asserendamq; veritatem incubuerunt: at verisimile non est, irritos & inanes fuisse tot hominum conatus. Aliqua igitur veræ, & expressæ disciplinæ ratio ab ijs exercita, ac posteris tradita est.

Præterea, vt in lib. de vera religione D. Augustinus argumentatur: Qui dubitat an aliquid sciri contingat, se dubitare non dubitat; sed certus est: Non est autem certus, nisi de eo, quod scit; ergo ipsum, qui se scire dubitat, necesse est concedere se aliquid scire. Non igitur nihil scit.

Item, vt idem lib. 2. contra Academicos animaduertit: Cùm Academici nihil nos verum, sed id tãtùm quod verisimile est, cognoscere autumant; quid dicant non attendunt. Si enim verum ipsum quid sit nescimus; consequens fit, vt id, quod verisimile est, ignoremus; quemadmodum fieri nequit, vt Chrysippum Socrati similem esse quis sciat, si Socratem ipse nullo modo agnoscat.

Amplius, ait nouæ Academiæ præcipuus auctor, & ignorantiæ magister Arcesilas, sapientẽ nihil approbare, ne se falsæ assertionis periculo committat: oportet ergo dormientem semper, atq; officiorum omnium desertorem esse sapientẽ. Si. n. quid amplectendũ, fugiendúmve sit, humana ratio sine temeritatis nota statuere non valet; certè neque voluntas, quæ rationem sequitur, quicquam amare, aut odisse sine eadẽ temeritate poterit. Ne igitur sapiens quicquam temerè agat, ab omnibus vitæ communis actionibus cessabit. Quo quid insipientius, aut consilio magis inimicum fingi potest?

Deniq;, hunc errorem, cùm omnem certitudinem, & veritatis constantiam, ac honestę vitæ statum labefactet, Ecclesia Dei, cælestis disciplinæ præceptis erudita, tanquam dementiam detestatur, vt D. Augustinus. 19. de ciuit. Dei, cap. 18. monet. Qui etiam hac de re vberius disputat lib. 3. contra Academ. itemq; D. Damascenus in sua Dialectica c. 3. D. Epiphanius l. 1. to. 1. & l. 3. to. 2. Tertull. in l. de anima.

Item Scotus in l. d. 3. q. 4.

ARTICVLVS IIII.

DISSOLVVNTVR PRIMI articuli argumenta.

Platonis ideæ.

RElíquum est, vt argumentis initio propositis occurramus. Ac primi quidem difficultate victus Plato, vt nihilominus Physicæ dignitatem astrueret, eamque scientiam esse tueretur; * in Timæo, in Phædro, alijsq; in locis ideas inuexit, id est, formas quasdam à materiæ societate, & nascentium atque intereuntium rerum multitudine abiunctas, de quibus haberi scientia posset. Hæc tamen sententia procul à vero abest. Non enim eiusmodi ideæ dantur, vt non semel demonstratum est ab Aristotele: nisi fortè Plato, (quod alibi expendemus) de ideis illis loquatur, quas Theologi in mente diuina, vt æterna rerum faciendarum exemplaria, esse docent. Sed neq; ad has cõfugere Philosophum necesse est, cùm demonstrationes conficit, vt patet ex 1.7.Met.c.6.t.20.& ex doctrina librorum de posteriori resolut. ac dilucidè ostendit D.Thom.1.part.quæst.84.articulo 1.

Solu. 1.argu.

* Ad 1.argumentũ igitur cõcessa Mai. propositione, quod ad Minorem attinet: negandum est, Physicam de rebus certis, & perpetuis non agere. Primùm, quia connexiones inter subiecta Physica, & prædicata essentialia, atque eas affectiones, quæ cum subiectorum natura indissolubili nexu cohærent, certæ sunt & perpetuæ. Deinde, quia tametsi elemẽta, & omninò ea, quę ex subcœlesti materia coaluere, corrumpantur; eam tamen corruptionem sola singularia per se subeunt; naturæ verò cõmunes, de quibus propriè scientia est, non, nisi per accidens, ratione singularium, in quibus insunt. Quo fit vt eiusmodi naturæ vi sua, in seq; spectata, stabiles sint & firmæ, ea videlicet firmitate, quam Philosophi negatiuam vocant, quia, vt lib.1. Post.ca.7. explicari solet, ex sese non intereunt, aut mutantur. Quod præterea lios edisserit D.Thom: 1.part.q.86.art. 3. & in quæst. de veritate qu.1. art.5. Alexander lib.1. Naturalium quæst.ca.3. Sed aduertendum præterea, quasdam esse naturalium rerum affectiones, quę neq; ex contingenti, neq; prorsus necessario; sed medio quodam modo competunt; nimirum necessitate, quam Physicam appellant; quia ita cum rerum naturis cohærent, vt earum existentiam requirãt: quo pacto se habet motus comparatione cœlestium sphærarum, & eclypsis respectu Lunæ, aliaq; id genus, quæ rebus non nisi in certo statu, vel maiori ex parte, sublatisve impedimentis insunt. Ea igitur fatemur in demonstrationẽ omnibus numeris perfectam non cadere.* Verùm non in omnibus eadem subtilitas, & absolutio deposcenda est; sed quatenus fert subiectæ rei natura: vt Lynconiensis, Iandunus alijq; hoc loco annimaduertunt ex Aristotele lib.1. Eth.c. 8.& 7.& lib.2.Metaph.cap.3. tex.16.

** Pro conditione rei propositæ exigenda certitudo.*

De Sensu illius effati, intellectus abstrahit à materia, latè disputat Zimara in the. propo. 99.

Ad reliquam eiusdem argumenti partem dicendum cum D.T.3.cõtra gen.c.84. iccirco intellectum dici à tempore, atq; etiam à loco consideratione abstrahere, quia considerat naturas cõmunes, quæ neq; ad certum tempus, neq; ad certũ locum definiuntur, vt ait Plato in Parmenide, & Ari.1.Po.c.24.t.43. Dici item abstrahere à materia, propterea q; scientia non versatur circa materiam singularem.

Sol. 2.arg.

Ad 2. Concessa Maiori propositione negatur assumptio, cuius probatio rectè diluebatur. Ad improbationem verò dilutionis responderi debet, posse Philosophum Naturalem res Physicas perfectè cognoscere in suo genere, id est, in genere Physico: siquidem intelligit materiam & formam, atque omnia prædicata, quę in suo conceptu materiam includunt. Cæterùm non posse eas omnibus numeris absoluta cognitione assequi, si ignoret quid ens, quid substantia sit, vt rectè probat argumentũ, quorum tamen prædicatorũ cognitio reuera ad Metaphysicum pertinet. Quocirca, qui naturalium rerum definitiones vsq; ad vltima prędicata persequi voluerit, eorum intelligentiam à Metaphysico mutuabitur; vel potiùs hac in re Metaphysici personam assumet. Nec putãdum est, Naturalem Philosophiam vllum facere dignitatis suæ dispendium, quòd hac re à prima Philosophia opem efflagitet, eiq;, vtpote omnium scientiarum reginæ, fasces submittat.

Sol. 3.

Ad 3. dicito Philosophũ Naturalẽ non solùm contẽplari materiã, vt est affecta accidentibus; sed etiã vt est altera pars cõpositi Physici, quomodo est ens p se, sicuti & ipsum cõpositũ, quod ex ea coalescit. Adde, nõ omnia entia p accidẽs remoueri omninò à scientijs (vt patet in numero harmonico, & linea visuali, q̃ Musicæ, & Perspectiuæ subiecta sunt) sed ea dũtaxat, q̃ nec in determinatas causſas resolui queunt, nec passiones, quæ in scientijs considerantur, ex se patiũt; vt musicus albus, thesaurus casu inuentus, aliaq;, eiusmodi.

Sol. 4. De hisce Magijs D. Thom.q. 16. de malo. & 3. cõtra gen. c.104. Alen sis 3.p. q.16. n. 3. Victoria in relect. de arte Mag.

Ad. 4. vt q̃d respõdendũ sit pateat, aduertendũ est duplicẽ esse Magiã, alterã maleficã, quã Græci γοητειαν ocant, q̃ scilicet præstigijs, & veneficijs ad ementiendã veritatẽ, hominesq; è statu mentis deijciendos, atq; alia eiusmodi scelera patranda, magna ex parte cõstat, ac demonũ cõmercijs inauspicata est: alterã peculiari nomine à Græcis μαγειαν appellatam, cuius pars illa, quã Physicã vocant, eo differt à Physiologia, q̃ ex ea, quam hæc tradit, naturaliũ rerũ notitia, mutuos naturæ consensus, & recõditas vires aptè copulãdo, doceat opera efficere, quæ admirationẽ excitent. Cuius rei nõnulla exẽpla scripsit D. Bonauẽtura in 2.d.9.q.3.& Guill. Parisiẽsis in suo opere de vniuerso corporeo & spirit. c. 21. ac multa ex eo genere edidisse Apollonium asserit D. Iustinus in quæstionibus, quas gentes proponebant qu. 24. Priorem igitur Magiam concedendum est, neq; partem esse Physicæ disciplinæ, neque artem; sed artis abusum, vt argumento concluditur, docetque D. Tho. quodlib.4.q.9.art.1.& M. Albertus 1.Eth.tract. 3.cap.2. Vnde in hanc iurisprudentia tum lege duodecim tabularum, tum sæpe aliàs pœnam sanxit. Posteriorem verò asserendum & artem esse, & scientiam ab antiquis Philosophis in magno pretio habitam, vt constat ex ijs, quæ docet Plato in Alcibiade primo. Cicero lib.1. de diuinatione. Plinius initio 30. libri. Tertullianus in lib. de Idolat. Philo in lib. de specialibus legibus. Est autem hæc practica scientia: quia praxim respicit, tanquam finem, vt ex dictis constat; vnde nõ est propriè, & intrinsecè pars Physiologiæ, quam speculatricem scientiam esse quæstione sequenti ostendemus: sed quidam quasi riuulus ex illius fontibus deriuatus. Quare in illa definitione, quæ in argumento ex nonnullis afferebatur, si vsurpetur, aut nomen partis, aut ipsa Physiologia, nimis amplè accipienda est.

In iure ciuili Codice de maleficis. L. Nemo. L. Nullus. L. Culpa. Item iure Cano. 26. qu. 6. lege etiã decretũ Tiberij in Magos apud Dionem lib. 57. de hist. Rom.

Solut. 5.

Ad 5. dicendum, errores, quibus Philosophorum libri aspersi sunt, non Philosophiæ, sed malè philosophantium vitio, aut ignoratione fuisse inuectos. Vnde præclarè monet D. Grego. Nyssenus in vita Moseos, philosophiæ naturalis fœtus haud absimiles esse filijs à Mose ex alienigena vxore susceptis, quos Deus vrgente ac premente Angelo circumcidi priùs curauit, quàm Moses diuinum legatum in Aegypto ageret. Non multò secus, inquit ille, resecanda sunt ab institutis philosophiæ naturalis ea, quæ non ex ipsius artis principijs, quæ vera est; sed ex hominum fidei lumine carentium opinionibus, falsa, ac fidei repugnantia, quasi quædam infidelitatis præputia orta fuere.

Solut. 6.

Ad 6. fatendum est, nostram cognitionem à sensibus proficisci, nosque ab ijs nonnunquam in errorem induci: verùm id non obstare, quominùs certam multarum rerum comprehensionem, ac scientiã habere possimus. Nam primùm, vt constat ex doctrina Aristotelis 2.de anima, cap.6. text.63. multa sunt, in quibus sensus nunquam decipiuntur. Neque enim falli possunt circa propriũ sensibile, secundum communem rationem spectatum. Deinde esto, nonnunquam errent, sæpè ab intellectu corriguntur; qui licet nullã habeat à natura ingenitam speciem, vel scientiam, habet tamen inditum lumẽ, quo communissimis principijs sine vllo erroris, aut temeritatis periculo assentiatur, & quo alia ex alijs interdum perspicuè, ac certò; interdum probabiliter ratiocinãdo deducat; interdum etiam sine discursu quædam percipiat, atque intueatur. Qua de re D.Thomas 1.p.q.84. art. 6.& Scotus in 1.sentent.dist.3. q.4. Lege etiam

Tertullianum in libro de anima, vbi Academicorum cæcitatem coarguit, quòd sensibus fidem omnem denegando, naturæ ordinem turbarint; ipsiusq; Dei prouidentiam reprehenderint, quasi rebus intelligendis, & dispensandis fallaces ac mendaces internuncios præfecerit.

Academici diuinæ prouidentiæ calumniatores.

QVÆSTIO III.

SIT-NE PHILOSOPHIA NATVralis contemplatrix scientia, an practica.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA PROBARE videantur, esse practicam.

NAturalem Philosophiam non contemplatricem; sed practicam scientiam esse, conabitur quispiam hisce rationibus persuadere. Primùm, scientia contemplatrix sola rerum inspectione contenta est; sed Naturalis Philosophia non ita se habet: non est igitur contemplatrix. Maior propositio est apud Aristotelem 1. Metaphysic. capit. 1. & 3. de anima, capit.10.text.49. Minor probatur. Naturalis namque Philosophia inclinat ad amorem Dei: siquidem, vt Alcinous in libro de doctrina Platonis, capit.30. & D. Thomas 1. contra Gentiles, capite secundo edisserũt, omnis abditarum rerum intelligentia humanam mentem ad naturæ Diuinæ similitudinem propiùs euehit: similitudo autem, teste Aristotele tertio Magnorum Moralium cap. 11. alijsq; in locis, magna est amoris cõciliatrix. Quamobrem Salomon Sapien. 7. multos in Dei amicitiam sapientiæ beneficio receptos fuisse testatur. Igitur Philosophia Naturalis inclinat ad Dei amorem: at amor actio quædam est, siue opus nostri animi: inclinat ergo ad opus. Huc pertinet, quòd Philosophia tacita vi ad rerum humanarum despectionem allicit, vt & experiẽtia docet, & præclara multorum philosophorum exempla, quos ex sapientiæ studio, tantum humanarum rerum tædium cepit, vt omnibus diuitijs, vitæque voluptatibus nuntium remiserint; velut de Socrate, Diogene, Empedocle, Anaxarcho & Heraclito Ephesio, alijsq; non paucis multi scriptores memoriæ prodiderunt. Quare non videtur Naturalis Philosophia in sola inspectione veritatis conquiescere.

1.argum.

Similitudo magna amoris conciliatrix.

Plutarchus in libello de Exilio. Laertius in Socrate. Cælius li. 19. lect. antiquit. Phil. Iudæus in li. de vita contemplatiua.

†Deinde, Naturalis Philosophia non est libera; ergo neque contemplatrix. Conclusio *Theodoretus ser. 6. de prouidentia.*

† 2. argu.

videtur aptè colligi; liberum enim in genere disciplinarum, id dicitur, quod sui ipsius gratia quæritur; quo pacto se habet omnis contemplatiua scientia, vt constat ex cap.2. libri primi Metaphy. Assumptum probatur. Nam

si Philosophia Naturalis esset ars libera, esset vtique liberalis: Non esse autem liberalem ex eo ostenditur, quia non est aliqua ex illis septem, quæ in vulgata liberalium artium diuisione recensentur.

3. argum. Præterea, scientia, quam Deus de rebus Physicis habet, est tùm practica, tùm speculatiua; vt D. Thomas in 1. par. q. 14. art. 16. ostendit; ergo & ea, quam nos de ijsdem rebus habemus, nõ speculatiua tantùm erit, sed etiam practica.

4. argum. Adde, quòd ea saltem Physiologiæ pars, quæ humanæ voluntatis actiones considerat, non minùs videtur in practicis numeranda, quàm pars illa Ethicæ doctrinæ, quæ in eisdem pertractandis versatur; cùm vtraq; circa operationem, quæ ratione dirigitur, atque adeò circa praxim, occupetur.

In libris de anima, cũ agitur de potẽtijs & earum functionibus.

5. argum. Tandem, Ars medendi est pars scientiæ Physicæ, quandoquidem agit de corpore humano, prout est sanitati morbisque obnoxium, quod pars quædã est subiecta enti mobili: atqui ars medendi est practica, vtpote quæ dandis curandorum corporum præceptionibus incubet, totamque vim suam ad conseruandam recuperandámve sanitatem conferat. ergo & Physica practica erit: Nec enim ad vnum genus pars subiecta, ad aliud, totum pertinere potest.

6. argum. Accedit q̃ Aristoteles Philosophiã & Medicinam sorores appellabat, alteramque per alteram definiendam censebat, aiens Medicinam esse corporis Philosophiam; Philosophiam verò animi medicinam. Quod & ante Aristotelem censuisse Democritũ, refert Clemens Alexandrinus in pedagogo cap. 2. & D. Isidorus Pelusiota epistolarum lib. 1. epistola 437. Quare videntur Philosophi hasce duas disciplinas naturæ societate, & communione iunxisse. Quòd fit, vt si Medicina in practicis artibus numeretur, inter easdem Physiologia reponi debeat.

ARTICVLVS II.

STATVITVR VERA SENTENTIA, dissoluunturq́; tria argumenta aduersariæ partis.

Physiologiæ contemplatiua scientia.

Asserendum tamen est, Philosophiam Naturalem contemplatricem esse, vt sentit Aristoteles 6. Metaph. cap. 1. tex. 1. & 11. item Metaphy. cap. 6. Plato apud Alcinoum in libro de doctr. Plat. cap. 7. D. Augustinus 8. de ciuit. Dei, cap. 4. Boëtius in opere de Trinit. Hugo Victorius 2. Didascalon cap. 2. cæterique Philosophi vno consensu. Accedit ad auctoritatem ratio. Nam contemplatrices disciplinæ eo à practicis differunt, quòd practicæ, vt ipsum praxeos nomen indicat, opus aliquod suapte natura respiciant, proindeque ad eiusmodi opus obeundum potentiã dirigant, tradantque regulas & præcepta operandi: at verò contemplatrices solam veritatem, hoc est, ipsam duntaxat rerum, de quibus disputãt, inspectionem sibi tanquam finem proponant. Hinc verò facilè quiuis intelliget, Naturalem Philosophiam contemplatricem esse; quandoquidem in sola rerum Physicarum natura explicanda versatur, nec vllas operis faciundi regulas exhibet, vt ipsius institutum ac progressum intuentibus conspicuũ est. Nec refert quòd eam nonnulli, sicuti & alias speculatrices scientias, honoris aut pecuniæ gratia quærãt. Non enim artium, scientiarúmve distinctio ex fine, quem sibi quisq; arbitratu suo constituit, sed ex eo, ad quem ipsæ per se referuntur, sumenda est.

Solutio 1. argumenti pro aduersaria parte.

Ad primum igitur argumentum eorum, quibus nostra assertio impugnabatur, concessa maiori propositione, neganda est minor; & ad eius probationem dicendum, Philosophiam inclinare ad amorem Dei, & voluptatum honorumque despicientiam, non tamẽ practicè, quasi ad id præceptiones det, sed tùm ob eam causam, quæ in argumento adducitur; tùm quia diuina bonitas in rebus creatis elucens à philosopho cognoscitur, cognita amatur; & inanium rerum fucata vanitas ab eodem deprehenditur, deprehensa contemnitur.

Solutio 2.

Ad 2. Neganda est antecedens propositio; cuius confirmatio refellitur, dicendo Physicã esse quidem liberalem, siue ingenuam; cùm animum excolat, liberam & ingenuam hominis partem: non contineri tamen in trita illa artium liberaliũ partitione; quæ, vt aduertit Hugo Victor. lib. 3. Didascalon, non oẽs liberales disciplinæ in ea recensentur: sed illæ dũtaxat, quas Encyclopẽdias, siue in circulo positas, ac populares vocabant, quib. adolescentes priusquàm ad Physicã accederent, erudiri mos erat, quæque sæpius artes quàm scientiæ dici consueuerunt, vt testatur D. Thomas in 1. p. quæst. 57. art. 3.

Sol. 3.

Ad 3. dicito cum eodẽ D. Thoma in 1. part. q. 15. art. 3. & in Quæstionibus de veritate, quæstio 3. art. 3. Deũ tùm speculatiuè, tùm practicè res Physicas intelligere. Speculatiuè, prout earum naturas, & affectiones absolutè considerat. Practicè, qua ratione easdem expendit, vt sub ipsius regulam, ac praxim, siue actu, siue potestate recidũt. Quapropter †diuina cognitio, licet in se vna, & simplicissima sit; tamẽ prout in res Physicas tẽdit, tùm ob suã ipsius eminentiam, & excellentem dignitatem; tùm verò ob diuersum illum modum, atq; ordinẽ, quem eiusmodi res, illius comparatione sortiuntur; simul & practicæ, & contemplatiuæ scientiæ rationem obtinet. Art†nostra Physiologia multo aliter se habet. Nam cùm res naturales haudquaquam ab ipsius regula, praxique dependeant; fit, vt vno duntaxat modo, id est, contemplãdo in eas feratur, proindeq; specu-

†*Scientiã diuinam deceat Physicis esse tum practicis tum speculat.*

†*Nostram nõ item.*

Lege Capre. qu. 2. Prologi in Sole. arg. Gregor. contra 1. conclus. †Sol. 4. Quæ actiones rationem praxeos obtineant.

speculatiua tantùm sit. Neque verò id, quod de voluntatis actionibus obijcitur, momentum habet. † Non enim quælibet actiones à voluntate profectæ rationem praxis habere putandę sunt; sed illę, quę practici intellectus iudicio gubernantur. Harũ verò consideratio non per se ad Physiologiã spectat, sed ad eas artes, quarum id iudicium, siue dictamẽ proprium est; vt ad Moralem doctrinam, quæ rectè viuendi normam tradit; similiterque ad cæteras artes, quæ quo pacto ipsarum materia tractanda sit, præscribunt.

ARTICVLVS III.

DILVITVR VLTIMVM PRIMI articuli argumentum, & an ars medendi contemplatiua sit, exquiritur.

†*1. opinio. Vt Lemosij 1. suorum commen. in Gale. de morb. med. item Aponensis differ. 4. etsi is dicat totam Medicinã posse dici speculatiuam.* †*Eius confirm.*

VT vltimo argumento planè satisfiat, expendendum hoc loco erit, sitne Medicina in practicis, an in contemplatiuis scientijs ponenda. Qua in re duæ se offerunt sententiæ. † Altera existimantium, neque practicam neque contemplatiuam simpliciter dicendam; sed partim hoc, partim illud. † Primùm, quia celebre est apud Medicos, distribui Medicinam in practicam, & theoricam, cuius diuisionis mentionem facit Auicenna initio suæ Metaphysicæ, & Galenus in finitionibus medicis. Deinde, quia medendi ars nõ solùm docet quibus morbis, quæ medicamẽta adhibenda sint, in quo genere versatur doctrina Aphorismorum Hippocratis, quæ tota ad praxim spectat; sed etiam humani corporis structuram, temperamentum, aliaq; eiusmodi speculãdo cõsiderat. Quare videtur ars medendi tùm practica, tùm speculatiua esse.

†*2. opinio. Vt Thurisanus in Mic. Galen. lib. 1. Fernelius in initio suæ Physio. Ammon. in proœm. ad 5. voces Porphyrij. Galenus Epidẽ. 6. †Eius confirmatio.*

† Aliam opinionem, quæ nobis magis probatur, amplexus est Hugo Victorius, 2. lib. Didascalõ, cap. 21. D. Thom. in Boëtium de Trinit. q. 5. art. 1. Scotus q. 4. in Prologo sentent. Isidorus 1. Ethic. Auerroes Collect. lib. 6. cap. 1. & 1. de Anima Comm. 17. alijque complures, videlicet Medicinam simpliciter censendam practicam. † Quod hunc in modum ostendi potest. Scientia non à particularibus obiectis singulorum habituum quibus constat, sed ab eo, quod subiectum attributionis nominant, & a fine totius artis, contemplatiua, seu practica existimari debet; * at subiectum attributionis Medicinæ est humanum corpus, quatenus prosperæ & aduersæ subest valetudini; finis verò est sanitatem restituere, si amissa sit; conseruare, si amissa nõ sit, quæ omnia, vt notum est, ad praxim spectant. Igitur ars medica simpliciter practica cẽsenda est. Minor propositio est medicorũ, & Aristotelis 1. Eth. c. 7. & 1. Rhetor. ad Theod. c. 2. Maior probatur, Primùm quia par est quamlibet artem, & scientiam ab eo nomen & rationem capere, quò veluti ad scopum sua omnia cogitata, ac totum progressum dirigit. Deinde, quia alioqui multæ artes simpliciter practicæ, haud simpliciter tales dicendæ forent. Verbi gratia Moralis doctrina, nisi ad principem eius finem, quod opus quoddam est, videlicet recta vitæ institutio, ac morum conformatio, attendendum sit; nemo eam absolutè practicam dixerit, cùm non pauci in ea sint habitus contemplatiui, id est, qui in se spectati nullã tradunt operandi regulam; vt ij, qui circa esfata illa versantur, Iustitia est præstãtior Fortitudine; virtutes sunt inter se connexæ, alijq; complures. Idem quoque in Dialectica planum est, in qua consimiles habitus passim occurrunt; vt quibus hisce pronuntiatis assentimur, enuntiatio est oratio verum vel falsum significans; demõstratio est syllogismus constans ex veris, primis, & cæt. † Cùm igitur hoc nihil obstet, quòminùs & doctrina Moralis, vt 2. Eth. c. 2. Aristoteles edocet, & Dialectica, vt idem 6. Metaph. cap. 1. tex. 2. innuit: Cùm, inquam, hoc nihil obstet; quòminùs hæ artes absolutè in practicis numerentur, consentaneum est, vt Medicina inter easdem simpliciter haberi debeat.

Lege Capr. in 1. d. 35. qu. 2. art. 2.

†*Moralis scientia, & Dialectica, simpliciter practicæ.*

Quæ verò in contrariam partem adducta sunt, facilem habent explicatum. † Nam quod ad partitionem illam Medicinæ, in practicam & theoricam, attinet, respondendum est cum D. Thom. & Auicenna loco cit. aliter practicum & speculatiuum sumi, cùm scientias ab se mutuò distinguunt; aliter cùm ars medica in practicam & theoricam diuiditur. Priori enim consideratione, ab vltimo scientiæ fine distinctio petitur; ita vt ea practica censeatur, quæ in opus, vt in vltimum, ac principem finem tendit. Posteriori, non vltimus, ac primarius finis totius artis spectatur; sed perinde res habet, ac si dicamus vnam Medicinæ partem ab opere, atque à praxi remotiorem esse, quæ nimirum theoremata quædam è fontibus hausta Naturalis Philosophiæ pertractat, ac interim medendi regulas proximè non curat, & hanc posse vtcunq; theoricam appellari: alteram opus vrgere, & è propinquo in ipsam praxim incumbere, quæ videlicet in dandis præceptis disertè atque explicitè occupatur, & hanc practicam esse. At quòd Medicina hoc modò in theoricam & practicam diuidatur, nihil impedit, quominus absolutè practica dicenda sit, vt ex ijs, quæ paulò antè disseruimus, liquet.

† *Dilutio argum. pro contraria opinione.*

† Quibus ita explicatis in prõptu iam erit, quid respondendum sit ad vltimũ primi articuli argumentũ, cuius diluẽdi gratia hęc præfati sumus. Negandum quippe est, medendi artem Physiologiæ partem esse; & ad probationem dicendum, licet corpus humanum, circa quod Medicus occupatur, pars sit sub ente mobili, si vtrumque materialiter, seu vt res quædam est, sumatur; non tamen

† *Explicatio quid respondendum sit ad vltimũ primi articuli argumentum. arg. superioris arti. Lege Zimaram in theorematis proposit. 22. vbi Cõciliatorem refellit.*

genio sanit. c. 2. Auerro. 1. coll. cap. 1. Halia. 1. Theorice.

esse partem illi subiectã, si formalem vtriusq; A rationem, ac modum, quo in sui artificis considerationem veniunt, expendamus. Medicus enim ad humanum corpus attendit, quatenus artis beneficio & industria aduersam valetudinem propulsare, secundam tueri potest; Physiologus entis mobilis essentiam, & affectiones, atque etiam (teste Aristotele initio lib. de sensu & sensili) sanitatis & ægritudinis caussas, vt à natura profectas, solo veritatis inquirendæ studio, contemplatur. Quæ B rationes inter se diuersæ sunt.

Ex dictis etiam perspicuum relinquitur, nec eam partem artis medicæ, quæ nonnulla considerat theoremata è Naturali Philosophia petita, vt ea in rem suam accommodet, partem esse Naturalis Philosophiæ; cùm hæc ipsa consideratio instituto, atque intentione totius artis ad praxim referatur, nisi quispiã malit dicere, effata illa Naturalis Philosophiæ, non tractari à Medico, quà Medicus est; sed C assumpta persona Physiologi; atque ita nec per se in arte Medica includi, nec ex illius præscripto, atque ordine ad praxim spectare. Nobis tamen prior sententia, quę est D. Thomæ, & Auicennæ, magis arridet.

Ad id, quod ex Democriti & Aristotelis dicto obijciebatur, respondendum: †eos Medicinam & Philosophiam, id est, Sapientiã sorores vocasse, nõ quòd praxeos, aut contemplationis cognatione inter se conueniant; sed quòd vtraque medeatur; hæc animo, illa corpori. Addè quòd priuatim inter Physiologiã, D & artem Medicam nõ parua est affinitas, quatenus illa naturam contemplatur; hæc è naturæ legibus medendi præceptiones eruit: illa circa magnum, hæc circa paruum mundum versatur: ac denique vbi illa desinit, hæc incipit, vt initio lib. de sensu & sensili Aristoteles ait.

†Sol. 6. *Quo sensu Philosophia & Medicina sorores dicantur.* *Lege Cic. ad finem primæ Tusc. Plutarchum in lib. de tuenda bona valetudine.*

E

QVÆSTIO IIII.

SIT-NE PHYSIOLOGIAE SVBiectum ens mobile, an non?

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS DISSOLVTIO.

Opniones de subiecto Physi.

NOuem circiter de materia, subiectóve huius doctrinæ in scholis Philosophorum sententiæ versantur; è quibus tres celebriores sunt. *Prima est Auicennæ primo sufficientiæ, Algazellis in libro de scientiarum diuisione, Magni Alberti initio huius operis, Lynconiensis, Aegidij, & complurium arbitrantium esse corpus mobile, seu corpus naturale. †Secunda est Francisci Toleti, & Maioris hoc loco, aliorumque asserentium esse ens naturale. *Tertia Auerrois, Simplicij, & D. Tho. quem secuti sunt Ferrariensis q. 2. huius libri, Soncinas 4. Metaph. q. 10. & Caietanus in opusculo, quo hac de re satis luculetè disseruit. Hi statuunt esse ens mobile. Sanè verò licet harum partiũ auctores sese mutuò oppugnent, neutiquam tamen expugnant. Nam si æquis animis attendere voluerimus, facilè apparebit hoc nõ tàm esse rerum, quàm verborum dissidium, cùm re ipsa idem sint ens mobile, corpus mobile seu naturale, & ens naturale. Quocirca Auerroes nõ tàm ad verba, quàm ad sententiæ veritatem attendens, rem subiectam physicæ nunc ens mobile vocat, vt loco cit. & in 4. Metaphys. comm. 1. nũc corpus mobile, vt 12. eiusdem operis, commento 5, aliàs etiam corpus naturale, vt lib. 7. comm. 5.

Philosophi in hac quæst. rebus conueniunt, verbis dissident.

Vt autem veritas magis eluceat, annotandum est ex M. Alberto quæst. 2. huius libri vocabulum, † mobile, bifariam vsurpari à Philosophis; vno modo, vt designat aptitudinem ad motum, quæ proprietas quædam est entis naturalis: altero, vt significat principium à quo eiusmodi aptitudo oritur, hoc est, materiam & formam substantialem, quæ principia sunt motus, latè accepto eius nomine, vt sex illas species, quas Aristoteles in libro Categoriarum, capite de speciebus motus, recẽsuit, notione sua comprehendit.

†*Mobile, nomen varijs vsus.*

Illud præterea ignorandum non est, quod traditum fuit ab Aristotele 2. huius operis, ca. 1. tex. 4. ens naturale dici, quod ex materia & forma constat: ens verò secundum naturam latiùs fundi, complectique nõ modò ens naturale, sed quamcumque illius affectionem, vt moueri, quantum esse, contineri loco, aliaque eiusmodi.

Quid intertraditum fuit ab Aristotele de ente naturali & ente secundum naturam.

Denique sciendum ex D. Thom. in 1. sent. d. 25. quæst. vnica art. 1. & Henrico Gandauensi quodlib. 4. q. 14. † corpus triplex esse, Mathematicum, Metaphysicum, Physicum. Mathematicum, est vna è speciebus quantitatis cõtinuæ tergeminam habẽs dimensionem, longitudinẽ, latitudinẽ, & profunditatem. Metaphysicũ, est, q, quâ tale, compositione metaphysica ex genere & differentia, nẽpè ex substantia & corporeo constat: cæteroquin Physica compositione ex materia & forma coalescit, ponitúrque in Categoria substantiæ. Denique Physicum, est materia prima, altera pars cõpositi naturalis: tametsi obtinuit iam vsus, vt non quæuis materia prima corpus dicatur; sed ea duntaxat, quæ instrumentis ad functiones vitæ obeundas distincta est, seu quæ est altera pars viuentis.

Lege Cai. ad art. 3. qu. 7. 1. p. † *Corpus triplex fariam dicitur.*

His ita constitutis, cùm ens mobile, corpus mobile, siue naturale, & ens naturale, idem valere dicimus: mobile in posteriori significato vsurpamus; corpus verò mobile, prout corpus secũdo modo sumptum circumscribit. Ex quo patet, neque materiam primam; licet generationis subiectum sit; neq; mentes corporeæ molis expertes, etsi loco moueantur,

Quo sensu ens mobile dicatur Physiologiæ subiectum.

tur, entis mobilis appellatione comprehen- A di; cùm ex materia & forma non constent. Liquet etiam, non rectè quosdam Scoti sectatores opinionem D. Thomæ insectari, quasi Physiologiæ subiectum statuerit compositũ per accidens. Nec enim ens mobile, compositum per accidẽs est, aut complexum re; sed vocabulo tantùm; cùm idem valeat atq; corpus categoriæ substantiæ.

Conclusio. *1. ratio.* Sit igitur conclusio, Ens mobile esse subiectum Philosophiæ naturalis. Quæ ita probatur: Ens mobile, cùm humanæ rationis lumine cognoscatur, ac nonnullæ de illo proprietates demonstrentur, vtiq; ad aliquam scientiam necessariò pertinebit: nõ ad aliam, vt inductione perspicuum est. Ad naturalem ergo Philosophiam.

2. ratio. Secundò, Id est subiectum cuiusque scientię, cuius natura & affectiones per se in ea explicantur, vt constat ex ijs, quæ in 1. lib. de posteriori resol. cap. 8. & 9. Aristoteles tradit: atqui ita se habet ens mobile ad hanc scientiam, vt eius institutum, & doctrinæ progressum intuẽti patet. Est igitur illius subiectum. C

3. ratio. Tertiò, Omnes conditiones, quæ ex philosophantium consensu in artium subiectis requiruntur, conueniunt in ens mobile comparatione Physiologiæ. Igitur necessariò illi vti proprium subiectum attribuetur. Probatur assumptum. In primis namque eam à cæteris scientijs distinguit, vt ex ijs, quæ † superiùs disputauimus, facilè quiuis intelliget. D Deinde est vnius naturæ, cùm per se ad categoriam substantiæ pertineat. Deniq; omnia, quæ in Physicam disputationem veniunt, ad illud referuntur.

† *Quæst. 1. huius proœmij.*

4. ratio. Confirmatur deinde eadem assertio, quia id subiectum cuiusque scientiæ ritè habetur, quod in definitione propriç ac præcipuæ affectionis, quæ in ea consideratur, poni solet: at in definitione motus, qui præcipua est earum proprietatum, quæ à Physico considerantur, ponitur ens mobile. Sic enim definitur motus tertio huius operis, c. 2. tex. 16. Motus est actus entis mobilis, vt mobile est. E

5. ratio. Postremò hanc sententiam non obscurè approbasse videtur Aristoteles 6. Metaph. cap. 1. tex. 1. hisce verbis (Naturalis profectò facultas contemplatrix quædam scientia est eius, quod motu cieri potest.) † At ne quis vim in verbo faciens, colligere ex hoc loco velit aliorum sententiam, quam initio quæstionis ab hac F nostra, re ipsa neutiquam discrepare asserimus, Aristotelicæ doctrinæ aduersari: ibidem Aristoteles Physicam ait incumbere in agnitionem substantiæ, quæ in se principium motus & quietis habet, id est, substantiæ mobilis: vt facilè appareat, quod antea monuimus, in Peripatetica disciplina, ens mobile, substantiam mobilem, ac similia idem omninò valere. Vnde indiscriminatim vsurpantur lib. 10. Metaph. summ. 2. ca. 2. & lib. 11. summ. 7. cap. 1. & 1. lib. de cælo, cap. 1. tex. 1. & lib. 3. capite & tex. 1. Quare non est quòd explorata, & constituta re, longiorem hoc loco de vocabulis, vt nonnulli perperã faciunt, quæstionem texamus. Rectè enim dictum est illud à Platone; si verba, vbi opus est, contemneremus, rebus ditiores essemus: & illud à Galeno: Tũc cœpere homines res ipsas contemnere; cùm nimis curiosè ad nomina controuersias traduxerunt.

† *Occurritur obiectioni.*

Philosophi cum ingeniũ rerum esse oportet, non verborum.

B

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA ADVERSVS EA, quæ superiori articulo concluſa sunt.

NOnnulla tamen sese offerunt, quæ hactenus à nobis explicatam de subiecto Physicæ opinionem labefactare videantur. In primis enim sic licebit argumentari. Eodem pacto se habet in Physica ens secundum naturam ad ens naturale, quo in prima Philosophia ens in commune ad substantiam: atqui primæ Philosophiæ subiectum non est substantia, sed ens in commune, vt statuit Aristoteles initio lib. 4. Metaphysicorum: ergo neque subiectum Physicæ erit ens naturale, sed ens secundum naturam.

1. argum.

Secundò, si nullæ essent substantiæ exper- *2. argum.* tes materiæ, vt veteres Physici arbitrabantur, Physiologia esset prima Philosophia, teste Aristotele lib. 6. Metaphy. cap. 1. tex. 3. & lib. 11. cap. 6. ergo prima Philosophia sola immaterialium substantiarum consideratione à Physiologia distinguitur; proindeque Metaphysicus neque accidens, neque substantiam in commune sumptam contemplatur. Quare cùm hæc incognita relinqui non debeãt; nec verò præter Physicum alius sit artifex, cui eorum cognitio iure demandanda sit; planè sequitur in ijs etiam Physicum versari; atq; adeò Physiologiæ subiectum haudquaquam naturalium rerum terminis circumscribi.

Tertiò, Nulla scientia probat subiectum *3. argum.* suum esse, sed id tanquam notum sumit, vt constat ex 1. Poster. cap. 1. vbi Aristoteles supponendam esse ait de subiecto prænotionem quòd sit. At in 6. lib. huius operis, cap. 3. tex. 32. probatur corpus mobile subiectum Physicæ dici potest. † Quòd si quispiam occurrat, nõ pro- † *Præoccupatio.* bari loco citato corpus mobile esse; sed omne mobile esse corpus. instat, atque vrget Caietanus in sua illa disceptatione de subiecto naturalis Philosophiæ in hunc modum.

† Nulla omninò ars, cuius subiectum com- † *Metaphysicæ est cæteris disciplinis subiecta, subiectum conderet, ac definiret, quod nulli particulari scientiæ conceditur; (omnes*

enim id traditum sibi à communi scientia, artium-A
que omnium regina accipiūt) sed Physicus, vt aduersarij fatentur, probat coniunctionē mobilis cum corpore. Igitur non potest sibi corpus mobile tanquam subiectū vendicare.

4. argum. Quartò, Si ens mobile esset subiectū Physicæ, sequeretur Philosophum Naturalem nō abstrahere considerationem à materia: atqui abstrahit; cùm in libris de anima contempletur naturam animæ rationalis, quæ non dependet à materia. Aliud igitur physicæ quærendum est subiectū, quod videlicet partim-B
à materiæ concretione liberum sit, partim eidem necessariò cohæreat.

5. argum. Quintò, Astrologus differit de ente mobili, vt mobile est; ergo ens mobile non disterminat physicam ab alijs disciplinis. Probatur assumptum; quia, vt constat tum ex ijs, quæ in Astrologia docentur, tum ex Aristotele 1. Metaph. c. 7. tex. 19. & 10. Metaph. cap. 2. tex. 4. & ex Proclo in primum librum Euclidis; Astrologus nō solùm contemplatur cœlestium corporum figuram, à terraq; distantiam, sed etiam motum. Quare etiam Astrologus ens mobile, quà mobile, licet non totum, saltem ex parte considerat. C

6. argum. Sextò, Motus non est propria entis mobilis affectio; falsum est igitur, quod in confirmanda conclusione superiùs diximus. Probatur antecedens, quia quantitas extra materiam diuinitus cohærens mouetur, vt patet in diuina Eucharistia; & Angeli etiā locū mutāt, cùm tñ hæc non cotineātur sub ente mobili, vtpote, quæ ex materia & forma nō constent. D

7. argum. Septimò, Quantitas, & quies videntur esse potiores entis mobilis proprietates: siquidem illa est fundamentum reliquorum materialium accidentium; hæc verò est finis motus, saltem localis: omnis autem finis præstātior est eo, quod ad finem dirigitur, vt liquet ex ijs, quæ docet Aristoteles 2. huius operis cap. 3. tex. 31. adde quòd Pythagoræi in bonorum genere statum seu quietem, in malis verò motum posuerunt. Non rectè igitur asseruimus, motum præcipuam esse entis mobilis affectionem. E

ARTICVLVS III.
OCCVRRITVR PROXIMI articuli argumentis.

Sol. 1. HAec tamen argumenta haudquaquam nos debent à suscepta de Physiologiæ subiecto opinione reuocare. Quare ad primū respōdemus: tametsi ens in commune respectu substātiæ, & ens secundum naturam collatum ad ens mobile, aliquam inter se habeāt similitudinis rationem, prout vtrumlibet superius quidpiā est eo, cui comparatur: tamen quod ad propositum argumenti attinet, plurimùm inter se differre. Enimverò præcipuæ affectiones Metaphysicæ, vt vnum, verum, cęteræque eiusmodi, non substantiæ, sed entia in commune primò competūt: at Physicæ proprietates, vt esse motui obnoxium, esse affectum quantitate, circumscribi loco, cæteræq; id genus, enti naturali, non verò enti secundū naturam, primò conueniunt. Quapropter cū id scientiæ cuiusq; subiectum existimari debeat, in quod primò cadunt præcipuæ, quæ in ea tractantur, affectiones; consequens est, vt subiectum primæ Philosophiæ rectè constitutum sit ens in commune; Physiologiæ verò ens naturale, non ens secundū naturam.

Sol. 2. Ad 2. Fatendū est cū Arist. loco cit. si nullæ omninò forent immateriales substantię, nullam futuram primam Philosophiam; verū nō ex eo, quia Metaphysicus solas substantias à materia liberas contempletur; aut quòd earū duntaxat consideratione à Naturali Philosopho distinguatur; sed quia eiusmodi substantijs è natura rerū omnino sublatis, ens mobile reciprocaretur cum substantia in commune, omniaq; accidentia, ac totā entis amplitudinem in se vno cohiberet. Quo dato nihil iam primæ Philosophiæ considerationi reliquum esset, vnde apud veteres Physicos, q. nihil nisi materia concretum agnouerant, Philosophia Naturalis dicebatur prima Philosophia. Patet ergo ex dictis, nequaquam censuisse Aristotelem generalem substantiæ, entis-ve conceptum ad Naturalem Philosophum pertinere. *Veteres naturæ interpretes Physiologiam à Metaphy. nō distinxerūt.*

Sol. 3. Ad 3. Concessa maiori propositione (cuius vberior explicatio est apud Scotum 1. Metaph. qu. 1. & Ferrariensem ad ca. 12. lib. 1. contra gent.) Negandum est probari ab Arist. lib. 6. vel dari in rerum natura corpus mobile, vel omne, quod mouetur, esse corpus; sed duntaxat omne mobile partibus constare, ac diuiduum esse; quod fuerat ab antiquis negatum. Leucippus enim, & Democritus corpuscula quædam insectilia simul, & mobilia, è quibus res omnes coagmentatæ essent, inuexerunt. Esse autem loco cit. hunc quem dicimus, non quem aduersarij contendunt, Aristotelicæ probationis scopum facilè videbit, qui illius disputationis filum perpēderit, vbi Arist. longam argumentorum seriem hisce verbis concludit: *Φανερὸν ἂν ὅτι πᾶν τὸ μεταβαλλόμενον μεμερὲς ἐστιν.* id est, Patet igitur omne quod mutatur, sectile esse. *Ità apud Antonium Andream 1. Metaphy. Zimaram in theor. propo. 53. Auerroem hoc lib. com. vlt.*

Obiectio. Si quis verò hic opponat (quod contra omnes ferè de subiecto Physiologię sententias afferri potest) Aristotelem primo huius operis ostendere, in quolibet composito Physico dari duo principia componentia, videlicet, materiam & formam; atque adeò probare partes entis mobilis, siue entis naturalis; & quod inde consequens est, non supponere esse ens mobile, siue ens naturale. Quod tñ cæteri artifices in suarum artium subiectis faciant: occurrendum erit, probare quidem Arist. loco citato dari materiam & formam, è quibus

Solutio.

quibus ens mobile constituitur; eosque oppugnare, qui naturæ principia demoliebantur, verùm assumpta Metaphysici persona, vt ipse admonet tex. 8. cap. 2. & Auicenna 1. suffici. cap. 2. Quo pacto neq; Arist. negat fieri debere, neq; est à Philosophorum consuetudine alienum, demonstrare, eius scientiæ, in qua versantur, subiectū esse; vt præter alios aduertit Caiet. in commentarijs 1. par. ad art. 3. q. 2. A naturali tantùm loquimur conuenientia. Quod autem ad Angelorum spectat latitionem, dicendum, eam non esse motum physicum, de quo hic agitur; cùm angeli expertes sint molis corporeæ, sine qua nihil Physicè moueri posse docet Aristot. 6. huius operis.

Sol. 4. Ad 4. Vt respondeamus, obseruandum est, in speculatione animæ rationalis tria occurrere, scilicet ipsam animæ essentiam absolutè spectatam; eius statum in corpore; statum eiusdem extra corpus. Reiecta verò longiori huius rei disceptatione in primum librum de anima; paucis interim respondemus, cognitionē animæ rationalis tertio modo sumptæ propriam esse primi Philosophi, cuius est cōtemplari intelligētias, in quarum illa statum, suo modo, trāsit cum abscedit à corpore. Primam verò, & secundam considerationē proprièque atque ex officio ad Naturalem Philosophum pertinere. Primam quidem, tum quia anima, etiam rationalis, habet secūdum suam quidditatem, respectum ad materiam; tū quia ad Physicum spectat, scrutari hominis essentiam, quæ nisi cognita animæ natura, intelligi nō potest. Secundam verò, quia anima in hoc vitæ statu est actu pars hominis, egetque materia; tùm ad officium informandi, tùm ad actiones suas obeundas. Ad arg. igitur concessa maiori propositione, neganda est minor; & ad eius probationem dicendum, esto anima rationalis possit per se ac seorsim consistere; pendere tamen à materia eo modo, quo diximus, itemque secundum suam naturam habere ordinem, ac respectum ad corpus, cuius est forma. Quod satis est, vt Philosophus Naturalis non dicatur abstrahere à materia, dum in animi contemplationem incumbit; cùm reuera cōsideret materiam; ad quam ille animæ respectus terminatur. *Lege Auerroem 3. de anima com. 17. M. Alb. 1. de ani. tract. 1. Iandun. ibidem qu. 2. Multiplex animæ rationalis consideratio.*

Sol. 5. Ad 5. Negandum est, quod assumit. Nam licet Astrologus cælestem motum speculetur, non proinde ens mobile quà mobile est considerat; primum, quia cælestium corporum essentiam, & causas minimè curat: deinde, quia neque motum expendit, vt est actus entis in potentia; sed secundum mathematicas rationes, vt secundum numeros, æqualitatē, mensuram, propinquitatem, inæqualitatem, aliaque eiusmodi attributa. Qua de re lege Simpliciū 2. huius oper. ad tex. 16. Alcinoum in libro de doctr. Plat. cap. 6. Auerroem 2. de cælo comm. 57. & 1. Metaphy. comm. 9. Gregorium in 1. d. 24. quæst. 2. articul. 2. *Cælestis motus theoria cuius sit artificis. Astrologus non contemplatur motū, vt est actus entis in potentia.*

Sol. 6. Ad 6. Dicendum: quantitatem extra corpus diuina virtute cohærentem, moueri per se, & vt quod: id tamen non ex natura sua habere; sed vi antecedentis miraculi, quo obtinuit vt per se esset. Nos verò cùm motum enti mobili duntaxat conuenire dicimus, de

Sol. 7. Ad 7. Respondendū est, etsi quantitas per manens in se sumpta motu præstantior sit, nihilominus motui inter affectiones entis naturalis principem locum tribui à Philosophis, propterea quòd (vt videre est in 8. huius operis cap. 3. tex. 22.) sit passio magis Physica, vtpote per quam rerum naturalium essentia, gradus, & species disquiri atq; explicari consueuerunt; adeò vt motus, omnis penè Philosophicæ cognitionis magister habeatur. Ad id verò, quod de quiete obijcitur, dicendum, quietis nomen, vt annotarunt Scotus in 4. sent. d. 48. qu. 2. & Durandus ibidem quæst. 3. bifariam vsurpari, vno modo, pro sola motus priuatione: altero, pro existentia mobilis in patria ac naturali sede; & quadam veluti fruitione & tranquillitate, quam in ea obtinet, dum illic sese meliùs tuetur, & in suo esse æquabilitatem habet, atque ordinem, pulchritudinemq; vniuersi, quoad eius fieri potest, conseruat. Si igitur quies in hunc posteriorem sensum (sic de illa Pythagoræi loquebantur) capiatur, admittendum est, eam finem esse motus, eoque perfectiorem: sed enim id neutiquam obstare, quominus adhuc motus, affectio sit magis Physica, ob eā causam, quam paulo antè retulimus. Atque hinc est, quòd Physiologiæ subiecto non quantitas, non quies, non locus, non tempus, non alia eiusmodi affectio; sed motus duntaxat, appellationem dedit.

QVÆSTIO V.
QVEM ORDINEM LOCVMVE Naturalis Philosophia inter cæteras disciplinas obtineat.

ARTICVLVS I.
DE DOCTRINAE ORDINE.

De ordine tradendi doctrinæ, tùm dignitatis ordine cum reliquis scientijs conferri potest; cuius comparationis intelligentia ad ritè Philosophandum non parum conducit, minimè erit ab instituto alienum, hac etiam de re in præsentia disputare. Omissis autem cæteris artibus, Philosophiā Naturalē cum Mathematica, Morali, & Metaphysica solummodò conferemus.

†Prima Conclusio sit. Mathematica doctrine ordine est prior Philosophia Naturali. Hęc est Hugonis Victorij in prologo cælestis Hierarchiæ, & lib. 2. Didascalon cap. 18. D. Tho. in opusc. 70. qu. 5. art. 1. & 8. cap. lib. 6. Ethic. Et etiā Henrici Gandauensis in summa, art. 7. q. 7. † 1. concl. *Ibi Philosophus in libr. de agricul. D. Augustinus li. de ordine. Boetius in lib. de doctr. Schola-rum. Plutarch. in lib. de contrarietatibus Stoic.*

Simplicl) hoc loco, & aliorum complurium; videturq; Aristotelis 6. Eth. cap. 8. vbi ait puerum fieri Mathematicum, Sapientē vel Physicum nō posse. Idem confirmat veterum in tradendis disciplinis consuetudo. Plato enim (vt de cæteris taceamus) eos, qui Mathematicis imbuti nō essent, ac præsertim qui se priùs in Geometrico puluere non exercuissent, à gymnasio arcebat, inscriptis Academiæ foribus hisce verbis: μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω, id est, nemo huc ingrediatur ignarus Geometriæ. Atque inde etiam est, quòd idem Plato 7. lib. de Repub. Mathematicas vocat προπαιδείας quasi priores institutiones, quibus adolescentium animi ad reliquos doctrinæ satus præexercentur, & excoluntur. Stabilitur postremò conclusio ex eo, quia in comparandis Mathematicis minùs negotij est; vnde & propter addiscendi facilitatem, commune disciplinarum nomen apud Græcos fecere suū. At Physica cùm reconditā naturæ vim scrutetur, & à vaga, atque errabunda sensuum notitia, magna ex parte pendeat, longi temporis obseruationem, ac experientiam requirit, proindeq; multo est difficilior, & operosior.

Mathematicæ ignaros arcebat Plato à Museo.

Mathematicæ iuuant ad perceptionem aliarum artium.

Secunda Concl. sit: Physica doctrinæ ordine est prior, quàm Moralis Philosophia. Hanc amplexi sunt Chrysippus, Archedemus, Boethus, Sidonius, & Eudemus, referente Laertio in vita Zenonis; & Ammonio in Proœmio ad Categorias. Item D. Tho. ad cap. 8. lib. 6. Eth. lect. 7. Suadetur verò primùm ea ratione: quia in ijs, quæ ad vitæ disciplinam, & regendas, ac moderandas hominum voluntates pertinent, fallacior est, & incertior, ac magis ardua experientia, quàm in Physicis: multoque maturiori iudicio opus est ad eorum intelligentiam: quibus componendi sunt mores, regenda familia, instituenda Respublica. Quò spectat illud Aristotelis 1. Ethic. cap. 3. iuuenem haudquaquam idoneum esse Moralis disciplinæ auditorem: quia nimirum in perturbationum regno non potest esse firmum de rebus agendis iudicium; dumque reciprocante cupiditatum æstu animus fluctuat, quo pacto vitijs imperandum sit, non capit; sed post adeptam quietem prudēs fit, ac sciens, vt in 7. huius operis lib. c. 3. tex. 20. docuit Aristoteles imitatus Platonem in Cratylo. Confirmatur etiam conclusio ex eo, quia, vt Alexander, Simplicius, & Auerroes initio huius operis, imò & Aristoteles cap. vltimo libri primi Eth. admonent, multa ex naturæ fontibus, & Physicæ veritatis contemplatione ad Moralem disciplinam necessariò petenda sunt, vt quid sit anima. Nec enim, vt Plato ait in Alcibiade primo, scire possumus quomodo aliquid curandum sit, nisi eius naturam cognitam atque exploratam priùs habemus; at Moralis Philosophia animæ medicatrix est. Præterea oportet Moralem Philosophum à Naturali sumere, quæ sint animæ facultates, vt quæ quibus subditæ esse debeant, & in quarum actione beatitudo posita sit, edoceat. Quocirca Aristoteles in formanda morum scientia, Physiologiam tanquam illius parentem sæpe adhibet, & Plato loco proximè citato, statuit à Philosophia adiuris prudentiam incedendum esse.

2. concl.

Maturiori iudicio opus est ad Moralem doctrinam, quā ad Physicam.

Moralis philosophia animi medicina est.

Tertia Concl. Metaphysica doctrinæ ordine omnium scientiarum postrema est. Hæc conclusio de ijs tantùm scientijs, quæ humani ingenij facultate comparātur, intelligi debet. Eam verò tradidit Auicenna primo suæ Metaph. cap. 3. D. Thom. 1. contra gent. cap. 4. Aegidius in proœmio huius operis, M. Albertus 1. Metaph. tract. 2. cap. 10. ac cæteri ferè Peripatetici communi assensu; facileque ex eo comprobatur, quia doctrinæ ordo postulat, vt quæ scientia res maximè abstrusas, & à sensuum consuetudine remotas considerat; ea postremo loco addiscatur: ita verò sese habere Metaphysicam, nemo ignorat; cùm circa transnaturalium rerum contemplationem occupetur, vt vel ipsum eius nomen indicat, testaturque Aristoteles 1. Metaph. ca. 2. & 1. de partibus animalium cap. 5. Adde quòd eorum, quæ in alijs scientijs pertractantur, notitia ad diuinam Philosophiam animum præparat, & acuit, vt D. Augustinus 2. lib. de ordine edisserit, aiens humanam rationem, cùm ad ea, quæ supra naturam sunt agnoscenda aspiraret, ne ascensum frustrà moliretur, néve de alto caderet, inferiores disciplinas sibi tanquam gradus parasse.

3. concl.

Philosophus p alias scientias gradatim ad Metaphysicam ascendit.

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS PROximi articuli conclusiones oppugnentur.

VNaquæque earum conclusionum, quas proximè statuimus, suos habet oppugnatores. Prima Albertum Magnum hoc loco, Ammonium initio prædicabilium, & his antiquiores Plotinum, & Boethum, contendentes Mathematicam doctrinæ ordine Naturali Philosophia posteriorem esse. Quorū placitum hisce argumentis suadetur. Ab vno extremo ad aliud non potest esse transitus nisi per medium: sed Mathematica est media inter Physiologiam, & Metaphysicam: ergo inter vtramque perdiscenda est. Probatur assumptio; quia Mathematica vendicat sibi mediam abstractionem; siquidem Physiologus considerat ea, quæ nec re, nec ratione; Metaphysicus, quæ ratione & re; Mathematicus, quæ non re, sed ratione abstrahuntur à materia: atque ita Mathematicæ abstractio partim duabus alijs diffidet, partim cum ijsdē, vti medium cum extremis, conuenit. Huc pertinet quòd Pythagorici, & eorum doctrinæ æmulus

1. obiectio contra 1. concl.

æmulus Plato, Mathematicas disciplinas medio diuinarum & Naturalium interstitio collocarunt.

2 obiectio.

Deinde ita disputant. Cùm omnis nostra cognitio à sensibus oriatur, ea scientia priùs acquiretur, quæ de rebus sensui vicinioribus agit: sed Physica est eiusmodi; quādoquidem tractat ea, quæ primò sub sensum cadunt. Igitur ante scientias Mathematicas comparanda erit.

Secundam etiam conclusionem improbarunt Themistius initio huius operis, Eustratius 1. lib. commentariorum in Ethica Aristot. & ante hos Zeno, & Diogenes Babylonicus, rati minimè conuenire, vt qui Philosophiæ studia sequuntur, priùs ad naturæ, quàm ad morum scientiam animum accommodent. Poterit verò pro hac sententia huiusmodi cō fici argumentum. Nemo rectè philosophatur nisi morum honestate præditus sit: sed ad hanc erudit, atque informat Moralis disciplina. Ea igitur priùs quærenda est. Maior propositio ostenditur, quia, vt experientia docet, & Philosophi communi assensu dicunt, vitia menti cæcitatem ac tenebras offundunt; & ne veritatis lucem cernat, impedimento sunt. Vnde Plato in Phædone affirmat philosophari neminem posse, nisi se quàm maximè fieri possit, ab affectibus seiungat. Et Seneca eum, qui dum literis nauat operam, cupiditatibus, ac vitijs seruit, ait non Philosophum euadere; sed philologum, id est, sophistam, & popularis auræ vile mancipium.

Contra 2. concl. obiect.

Postremò, tertiam conclusionem reijciunt è Neotericis Philosophis nonnulli, asserentes Metaphysicam doctrinæ ordine absolutè, ac simpliciter priorem esse reliquis disciplinis. Primùm, quia cōsiderat suprema rerum causas, nempè Deum, & intelligentias, itemque genera summa, & transcendentia, quorum omnium cognitio ad subiecta aliarum scientiarum distinctè percipienda necessaria est, cum nemo perfectam alicuius rei intelligentiam habere dicatur, nisi causas, à quibus pendet, & communia eius prædicata, intelligat. Deinde, quia reliquæ scientiæ subalternantur Metaphysicæ, vt sentit Plato 7. de Repub. Proclus lib. 1. comment. in Euclidem, & tùm alij graues Peripatetici, tùm D. Thomas in tractatu de natura generis, si tamen eius est illud opus. Quare cùm scientia subalternans ordine acquisitionis simpliciter prior sit, quàm subalternata; siquidem huius principia, ab illius principijs dependent; conspicuum videtur, Metaphysicam doctrinæ ordine omnium scientiarum primam esse.

Contra 3. obiectio 1. Vt Mirandulanus li. 20. de singular. cert. sect. 2.

2. Obiect.

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM ARgumentorum explicatio.

TAmetsi proposita argumēta in speciem probabilia sint, revera tamen non concludunt. Quare ad primum dicendum: Mathematicæ abstractionem mediam esse, quatenus cum abstractione Physicę, & Metaphysicæ, tanquam medium cum extremis conuenit, vt probat argumentum; non proindè tamen effici, vt disciplina Mathematica ordine acquisitionis inter Physicam & primam Philosophiam constituenda sit; quemadmodum ex eo, quòd puniceus color inter candidum & atrum interiaceat, haud continuò sequitur, antequam corpus puniceo colore perfundatur, debere priùs albescere. Itaque possunt Mathematicæ artes, quoad abstractionem dici mediæ; quo pacto eas Plato, & Pythagorei medias vocarunt; non tamen secundum doctrinæ ordinem, de quo agitur.

Solu. 1. contra 1. concln.

Ad 2. dicendum: si ea, quæ priùs sensui occurrunt, explicatu difficiliora sint, ac plus experientiæ requirant, quo pacto se habent res Physicæ comparatæ cum Mathematicis, tunc eiusmodi rerum doctrinam non priùs, imò posteriùs acquirendam esse, quàm earum, quę à sensu longius absunt. Adde non omnia entia Physica sensui viciniora esse, quàm Mathematica: siquidem essentia entis mobilis, vt quātitatem origine antecedit, res Physica est: & tamen à sensuum notione magis distat, magisque in recessu naturæ latet, quàm Mathematica quantitas.

Solu. 2.

Ad argumentum verò, quod secundam conclusionem oppugnabat; respondendum est: licet negari non debeat, vitæ probitatem ad capessendas disciplinas multum conferre, dum sedandis animi affectibus mentem purgat ad contemplandum; non ex eo tamen necessariò colligi, Moralem doctrinam Physiologiæ præire: tùm quia non pauci vitijs infecti scientias comparant; tùm quia morum probitas non solùm Philosophantium præceptis, sed etiam, ac multò magis, priuato studio, domestica disciplina & aliorum exemplo, alijsque ad id appositis medijs, accedente diuina ope, adipiscitur.

Solu. obiect. contra 2. concln.

Quæ verò contra tertiam conclusionem obiecta sunt, ita diluentur. Ad primum respō dendum est: perfectam scientiæ adeptionem duplicem esse; vnam in suo duntaxat genere perfectam; alteram omnibus numeris vndique absolutam, & exquisitam. Si igitur de hoc posteriori sciendi genere loquamur, concedimus Metaphysicam doctrinę ordine, tàm Physicæ, quàm cæteris Philosophiæ partibus anteire, vt probat argumentum, fateturque D. Thomas ad initium huius operis: si de priori, quod nostra conclusio intelligebat, negamus. Ad cuius rei maiorem explicationem lege, quæ in prima quæstione huiusce proœmij differuimus. * At enim cùm Metaphysica, posteriori illa consideratione, omnium disciplinarum prima sit, meritò quis-

Solu. 1. argu. aduersus 3. concluſ.

Lege Scot. in 1. d. 3. q. 2. §. 2. probo.

** Occurritur dubitationi.*

piam roget, cur non eam primam, sed vltimam esse nostra conclusio absolutè pronunciarit? Cui dubitationi occurrendum est, eius rei causam fuisse, quia philosophi de priori doctrinæ genere, quod communius ac frequentius est, ferè loquuntur. Deinde, quia ea scientia doctrinæ ordine absolutè prior censetur, quæ tractat res nobis simpliciter promptiores; magisque ad intelligendum faciles, quarum cognitio ad sequentium cognitionem præparet, & quasi viam muniat; ita verò se habere Mathematicam & Physicam, comparatione primæ Philosophiæ, constat ex dictis.

Solu. 2. argu. aduersus 3. conclus.

Ad 2. Contra eandem conclu. Si de germana, & perfecta subalternatione, qualis 10. cap. lib. 1. posteriorum describi solet, sermo sit; dicendum est, Metaphysicam non subalternare sibi alias scientias. Vt enim rectè disputat Aegidius hoc loco, Heruæus in prolog. sent. quæst. 6. & Soncinas 4. Metaphys. qu. 9. Omnis scientia propriè ac perfectè subalternata, capità subalternante suarum conclusionum principia, teste Aristotele 1. Post. loco citato: at nemo nescit, reliquas disciplinas multa habere sibi propria, ac peculiaria principia, quæque à prima Philosophia non desumant. Secundò idem ex eo concluditur, quia principia, quibus subalternatæ scientiæ vtuntur, demonstrari solent ostensiua demonstratione, & per causam in subalternantibus; at in cæteris disciplinis non pauca sunt principia immediata; quæ proinde eiusmodi demonstrationem haudquaquam subeunt.

Hanc etiam rationem affert Trombeta 11. Met. q. 1. Niphus in prolog. huius operis. Iauellus 1. Metap. q. 2.

* Non inficiamur tamen, reliquas scientias Metaphysicæ imperfectè subalternari; tùm merito finis, quatenus primus Philosophus differit de supremo fine, ad quem omnes inferiores scientiæ tandem respiciunt: tùm etiam, vtcunque, ratione principiorum, prout eidem incumbit eos, qui Sophisticæ contentionis studio disciplinarum principia negãt, coarguere, & ipsa principia demonstratione ducente ad incommodum, si opus sit, demonstrare. Ac de huiusmodi subalternatione locuti sunt auctores in argumento citato. Quæ tamen non sic reliquas scientias primæ Philosophiæ subijcit, vt earum principia ab illius principijs absolutè dependere existimanda sint. Quo fit, vt ex prædicta subalternatione concludi nequeat, Metaphysicam ordine doctrinæ reliquas disciplinas simpliciter anteire.

** Reliquas scientias imperfectè subalternari Metaph.*

ARTICVLVS IV.

DE ORDINE DIGNITATIS inter Physicam, & reliquas partes Philosophiæ.

QVónam modo Physica, si doctrinæ ordinem, ac methodum spectemus, cæteras Philosophiæ partes antecedat, sequatúrve, superiori disceptatione planum fecimus; proximum est, vt quem dignitatis locum inter easdem obtineat, explicemus. Porrò contemplatricis dignitas scientiæ, ex comparatione tam ad eas, quæ in opus feruntur, quàm quæ in contemplatione consistunt, dignoscitur. Et ipsæ contemplatrices inter sese, tùm propter subiectæ materiæ præstantiam; tùm ob demonstrandi certitudinem & euidentiam, aliæ alijs excellunt, vt 8. Topic. cap. 2. & initio librorum de Anima Aristoteles docet.

1. Conclus.

Sit igitur 1. conclus. Si Physica cum practicis disciplinis comparetur, simpliciter eis dignitate præferenda est. Probatur, primùm, quia contemplatiuæ scientiæ, è quarum numero Physica est; cùm in sola rerum inspectione versentur, propter se expetuntur, vt constat ex 1. Metaphys. cap. 2. id autem, quod sui gratia expetitur, vt etiam liquet ex 1. Eth. cap. 7. præstantius honorabiliusque est; vtpote quod non habet aliunde pendentem dignitatis suæ rationem. Deinde, quia scientiæ inspectrices proximè attingunt speculatiuam hominis felicitatem, quam optimo iure practicæ anteponit Aristot. 10. Eth. ca. 6. 7. & 8. Et verò 12. Metaphys. cap. 7. text. 39. alijsque in locis post Platonem in Philebo, & 5. de Repub. contemplationem actioni præferendam admonet; & dissertis verbis 6. Metaphys. cap. 1. & 2. cùm diuisionem scientiarum in contemplantes, agentes, & effectrices, tradidisset, contemplantibus principem locum dedit.

Obiectio.

Quòd si quis obijciat, Moralem scientiam incumbere ad vitæ disciplinam corrigendam, quod munus tanto est contemplatione vtilius ac magis necessarium; quanto nostra magis interest probè viuere, quàm rectè contemplari. Præterea, Politicam teste Aristot. 1. Eth. cap. 2. ordinare reliquas artes; ordinare autem superioris esse facultatis. Occurrendum erit: munus doctrinæ Moralis, vt probat argumentum fateturque Aristot. 6. Eth. cap. 7. hominum societati vtilius esse, magisque vitæ necessarium; non proinde tamen honorabilius, vel ad scientiæ rationem absolutè præstantius. Honor enim, dignitasque scientiæ, quà scientia est, non ex fructu, aut necessitate, sed ex modo, quo rem sibi obiectam, finemque attingit, æstimari debet; quemmodum eminentiorem esse in contemplatiuis, quàm in practicis scientijs, ex dictis constat. Quod verò ad Politicam attinet, dicendum; non sic eam reliquas scientias ordinare, quasi eis vel materiam, in qua versentur, vel speculandi methodum præfiniat, (id enim supremæ Philosophiæ proprium est) sed quatenus ad ciuilem vsum & vtilitatem eas accommodat, statuens quæ artes, quo tempore, à quibus perdiscendæ, aut exercendæ sint, vt ibidem explicat Arist. Hæc autem ordinãdi prærogatiua, non tanti est, vt ob eam Politica cæteris disciplinis nobilior censeri debeat: cùm ei ratio attingendi finem & obiectum, præpõderet. Atq; hæc de comparatione Physicæ cum practicis artib. in præsenti satis sint. Nunc eãdem cum speculatricibus conferamus.

Diluitio.

2. Conclus. De excellentia Metaph. inter alias scientias Platonis in Philebo, & in 7. de Rep. Ari. c. 1. l. 1. Met. Proclus c. 4. l. 1. comm. in Eucl. Simplicius ad t. 8. l. 1. Phys. Auerro. 1. de ani. comm. 1.

Sit 2. Concl. Si rei subiectę præstatiam spectemus, dignitate prima est Metaphysica: secunda Philosophia naturalis: extrema Mathematica. Huic assertioni, quatenus comparat Physicam cum Metaphysica, fidem facit Aristotelicum illud è li. 6. Metap. ca. 1. tex. 3. si substantiæ separatæ non essent, Physica esset prima Philosophia: itemq; illud è septimo eiusdem operis lib. cap. 11. tex. 39. Physica est secũda Philosophia. Deinde vniuersim probatur conclusio hac ratione. Nam cùm substantia in rebus primas teneat, præstantiores habentur eæ scientiæ, quæ circa substantiam, quàm quæ circa accidentia, versantur: & inter scientias prioris generis, illæ magis eminent, quæ substantias à materia liberas, vtpote in altissimo rerum gradu collocatas, quàm quæ materiæ permixtas considerant: at Mathematica quantitatem, Physica materiales substantias, prima Philosophia substantias materiæ expertes contemplatur.

3. Conclus.

Sit 3. concl. Si demonstrandi certitudinem, & euidentiam expẽdamus, primus dignitatis locus Mathemat. secundus naturali Philosop. tertius Met. debetur. Hæc assertio est D. Tho. opus. 70. in Boëtium de Trinit. qu. vlt. arti. 1. & complurium aliorum. Intelligenda verò est de certitudine, comparatione nostri intellectus. Ac priorem quidem eius partem satis confirmat communis Philosophorum vox, asserentium Mathematicas demonstrationes omnium esse firmissimas, quod testatur Ari. 1. Eth. cap. 3. & 2. Metap. cap. 3. Auerroes eodem loco, & Ptolemæus in proœmio magnę compositionis. Corroboratur item ex eo tota conclusio, quia consideratio Mathematica præterquam quòd difficultatem non habet, ac nullius propemodum eget experientiæ, est à materia sensibili, motuq; absoluta, atq; ita minùs incerta. Naturalis verò totum studium ponit in rebus materia constantibus mutationique obnoxijs, quarum affectiones magis reconditæ sunt, nec ita citra opinionũ ambiguitatem à nobis percipi solent. Quòd verò Metaphysica, pur in nobis est, (sic enim de illa in præsentia loquimur,) minorẽ, quàm priores duæ, certitudinem habeat, ex eo concluditur, quia res, quæ sub illius contemplationem veniunt, licet in se spectatæ altiorem certitudinis gradum obtineant, videlicet materiæ atq; omnis mutationis expertes: tamen in hoc vitæ statu vix longe studio percipiuntur, earumq; nonnullæ adeò excellentis naturæ sunt, vt in ijs mẽtis nostræ acies, perinde ac noctuæ oculus in solis splẽdore hebescat.

Est etiã Pãphus in qu. de certitudi. scient. & part. Aegidij in prologo huius operis, & qu. 24. l. 1. Met. partim Soncin. 4. Met. quæ. 14. Linconiẽsis in posteriora c. 23.

Quod 2. Met. c. 1. t. 1. & primo de partibus animalium c. 5. Ari. ait, luculenterq; ostendit Plato in Phædone & Thæeteto.

Hic si quis roget, è duabus Mathematicis, Arithmetica, & Geometria, quęnam excellat? Respondemus Arithmeticam. Nam si demõstrandi certitudinem spectemus, certior est, vt probat Arist. 1. Meta. cap. 2. quia disputat de ijs, quæ priora, ac simpliciora sunt, hoc est de numeris, qui absq; partium situ percipiuntur: Geometria verò de magnitudine, quæ sine eiusmodi situ non cognoscitur. Si verò ad rei subiectæ nobilitatem attendamus, inde maior Arithmeticæ excellentia perspicitur, quia versatur circa numerum, qui vt est abstractior à materia; ita nobilitate magnitudinẽ vincit, tum quia numerorum subtilitates, proportiones, ac mysteria nosse præclarum est humani ingenij opus, adeò vt Plato in Epinomide, & in 7. de Rep. dixerit, prudentiam atque humanitatem omnem è medio eos tollere, qui Arihmeticam è medio tollunt. Lege quę in hanc sententiam scripsit Aristotel. in Problem. sect. 30. Problem. 5.

Solutio dubitationis.

Lege Besar. lib 1. contra Calum. Plat. c. 8. ubi Geometriam omnibus Mathematicis sertitudine anteponit. non rectè. ut probat etiam Scal. Exer. 321. in Card.

Illud postremò in hac disputatione explicandum supereſt, cùm scientiæ contemplatrices diuerso nobilitatis ordine sese mutuò præcedant, & aliæ præ alijs suam quandam habeant gratiam & pulchritudinẽ, quæ quibus absolutè præferendæ sint? Dicendũ verò; Metaphysicam splendore dignitatis supra omnes absolutè eminere, hanc subsequi Physiologiam, infrà subsidere Mathematicas, præterea quòd subiectæ rei præstantia solidior est, & illustrior, ac certitudini suapte natura præponderat, vt constat ex ijs, quæ docet Ari. li. 6. Met. ca. 1. t. 2. & li. 11. ca. 6. alioqui, si ex demonstrandi certitudine nobilitas scientiæ absolutè colligenda foret, certa notitia rei despicatissimę, in maiori pretio & admiratione habenda esset, quàm cognitio minùs certa rei nobilissimæ, quod absurdum dictu est, & alienum à sententia Ari. qui primo de partibus Anim. c. 1. asserit, scientiam de rebus caducis, magis certam esse, sed minùs dignam, quàm eam, quæ de rebus æternis est.

Explicatio alterius dubitationis.

DE DISTRIBVTIONE PHIlosophiæ apud Aristotelem.

OMnes penè Philosophi, qui ante Aristotelis tempora & ingenij & scientiæ laude floruerunt, ad vnam duntaxat, aut alteram Philosophiæ partem, in qua excellerent, animum intenderunt. Thaletem enim, Anaximenem, atque Anaxagoram, solius contemplatio naturæ detinuit. Pittacus, Periander, Solon, Lycurgus, cæteriq; his similes, de Repub. gubernanda scripsere. Zeno, omnisque Eleatica disciplina, in Dialecticæ præcepta incubuit. At Arist. nullam ferè omisit partem Philosophiæ, quam non summo studio quæ-

De præstantia doctrinæ, & ingenij Aristotelis, Laertius in eius vita. Ci. 2. de orat. Auerroes in proœmio Phys. Plin. li.8.c.16. & lib.18.ca.34. Appollodo. in Chro. Lucretius lib.3. Cælius li.17. c.17.lectionũ antiquarum, & l.29. c.8. Fonseca in proœmio Metaph.à c. 3.

sierit, comprehenderit, scriptis suis illustrarit. Itaque antiquiores longo interuallo post se reliquit, & Socratem etiam, ac Platonem præceptores suos, quos & sua secula, & omnis deinde posteritas admirata est, superauit. Socrates enim (magnus alioquí Philosophus, & in quem oẽs fere Philosophantiũ secte initiũ suæ disciplinę retulerint, Platonici, Academici, Cyrenaici, Cynici, Peripatetici, Megarenses, Stoici) nullo disciplinarum ordine, vt Plutarchus in Aristotele refert, modò huc, modò illuc discurrebat; nec tàm quid ipse sentiret, dicere; quàm aliorum sententias refellere visus est. Plato etiam, vir alioquí singulari, ac diuino ingenio, & multa, reconditaq; doctrina; cùm alios plerumque faciat dissérentes, Socraticã dissimulandæ scientiæ consuetudinem seruat, & ambiguitate lectorum animos distrahit. Quo fit, vt quid ipse senserit (quemadmodum D. Augustinus 8. de ciuitate Dei, capite 4. ait) non facilè à quoquam dijudicari possit. Ita prorsus neque Socrates, neque Plato, certum aliquod disciplinæ genus, vel omnibus numeris vndiq; perfectum & absolutum, vel certa, & constanti asseueratione explicatũ reliquit. Arist. verò seu Logicã, seu Physicã, seu Ethicam, aut aliam quamuis facultatem aggrediatur, ab ipsis rerũ primordiis ad finem usq; perducta doctrinæ serie, mira ordinis elegantia, in suo quemq; genere auditorem perfectè instituit, vt iure optimo bonarum artium parens, & lapis Lydius Philosophorum dicatur.

Opera Arist. De libris Aristot. Plut. in eius vita, de eiusdem bibliotheca Strabo.15. li. sue Geograph.

Libros verò Aristot. recenset Laërtius in eius vita, eorumque summam ad quadringentos producit, de quibus nulla sit dubitatio; sed horum maior pars iniuria temporum intercidit, adeò vt non plus centum viginti nũc extent. Quæ autem in ijs tractantur, ad quinque genera, seu capita reduci possunt. Pars vna, epistolarum Poëticæ, & Rhetoricæ seriptionem contingt. Altera, dissérendi præcepta. Tertia, Ciuilem, Moralemque doctrinam. Quarta, rerum Naturalium. Quinta, Transnaturalium scientiam. Cæteris autem hoc loco prætermissis; ea, quæ Physiologiæ propria sunt, breuiter comprehensa sub vnum aspectum ponemus. Quam partem tantã diligentia, tam incredibili inuentionis copia, persecutus est Aristoteles; vt nihil ab eo terra, mari, cœlo omissum fuisse videatur. Vnde, etsi diuinarum rerum intelligentia à multis Platone inferior iudicetur; in naturæ tamen ratione omniũ calculis primas obtinuit. Quod in caussa fuit, vt eum tam Platonici, quàm Peripatetici dæmoniũ vocarint; videlicet quòd res naturales orbi lunæ subiectas, in quibus Dæmonum genus versari aiebant, optimè & accuratissimè tractarit.

Lege Bessarionem lib.1. contra Calumn. Plat. c.3. & 7. Carpentarium in Alcinoũ. Cæliũ Rhod. li.2. c.11.

Eius ergo Physiologia in decem circiter partes distribuitur. Prima, quæ octo Physicorum libris continetur, generatim disserit de principijs, caussisque rerum Naturalium, & communibus earum affectionibus. Secunda, libris de Cœlo comprehensa, ad partes enti mobili subiectas descendit; agitque de totius vniuersitatis structura, & compositione; & de quinque corporibus simplicibus, cœlo nimirum, & quatuor vulgatis elementis, prout loci mutationem subeunt, definitamque in mundo sedem vendicant. Tertia, quæ in libris de Generatione traditur, explicat ea, quæ dissolubilibus, & caducis rebus vniuersè conueniunt; cuiusmodi sunt generatio, corruptio, alteratio, accretio, mixtio. Quarta, quam libri Meteororum complectuntur, doctrinam exhibet de mixtis imperfectis, quæ Meteora vocantur, vt de niue, glacie, grandine, cometa, & ijs, quæ repercussu lucis apparent, vt iris. Huic annectenda erat tractatio de metallis, lapidibus, ac cæteris, quæ tetræ sinu progignuntur, sed ea non extat, licet partim in libris Meteororum, partim alibi, huius argumenti nonnulla sparsim legantur. Scripsit verò de metallis Theophrastus libros duos, de lapidibus vnum. Item de metallis Plinius lib. 33. & 34. Naturalis historiæ, & de lapidibus lib. 36. & 37. eademque pertractat M. Albertus in suo opere de Mineralibus. Quinta, in libris de Anima inquirit causas & rationes, tùm animæ in commune; tùm eius, quæ ratione & intelligentia prædita est. Sexta, quæ est quædam veluti accessio ad libros de anima, disputat de generalibus partim omnium, partim quorundam viuentium affectionibus, vt de sensu, & sensili, de somno & vigilia, de vita, & morte, deque alijs id genus. Septima, quæ dicitur Animalis historia, de animantium varietate, & ingenio multa commemorat. Quod opus quia non subtilium demonstrationũ aculeis; sed simplici narrationis filo contextum est, ad historiæ magis, quàm ad scientiæ rationem spectat. Sequuntur postremò tres aliæ partes, quarum vna differit, inscribiturque de partibus animalium: altera de animalium generatione: tertia de animalium incessu; & de animalium motu eodem fere stylo. Vniuersam verò doctrinam de animalibus, libros octoginta talentorum Græci nominant; quòd tantum Alexander impenderit ad obseruationẽ eorum quæ in ijs pertractantur. Promiserat autem Aristoteles initio Meteororum, actarum se de plantis, quod & se præstitisse 5. lib. de hist. anim. cap. 1. ait; sed hi libri, temporum iniuria, ad nos non peruenére; imò neque ad Alexandrum Aphrodisiensem, vt ipse cap. 4. libri de sensu & sensili testatur. Nam qui vulgò sub Aristotelis nomine circunferuntur, Aristotelici fontis aquas non sapiunt, ipsaq; ratio doctrinæ, tituli prodit falsitatem. Persecutus verò est hanc partẽ Theophrastus nouem, qui nunc integri habentur, libris, de historia plantarum; & sex alijs, de plantarum caussis.

Distributio Physiologiæ Aristot.

De hac re Pl. li.8.nat.hist. c.16. & Budæus li.2. de asse.

caussis: itemque Plinius à libro 12. vsque ad vigesimum.

Quod verò attinet ad librum de mundo ad Alexandrum, illud monuerimus, non constare, Aristotelis ne sit an non. Multi eum pro Aristotelico citant, vt Iustinus Philosophus in sua Paræneſi, Bessario libro 3. contra Calumniatorem Platonis, capite 10. Fernelius lib. 1. de abditis rerum caussis, Eugubinus lib. 4. de perẽni Philosophia, Ioan. Pic. Mirandula libr. 4. de Exam. vanit. cap. 1. Alij, etsi Peripateticum fateantur, Aristotelicum tamen esse negant, tum ob alias caussas; tum quòd eius dictio comptior sit, & floridior; adeò vt interdum ad poëticas delicias progrediatur, quod ab Aristotelis grauitate, & breuitate maximè est alienum. Et ex his quidem P. Victorius eius auctorem putat esse Nicolaum Damascenum, sed apertè errat. Nicolaus enim Augusti temporibus vixit; at liber ille multò antè ad Alexandrum Macedonem scriptus est. Alij à Theophrasto scriptum putant. Nobis visum est in re omninò dubia potiùs sententiam suspendere, quàm aliquid asseuerare.

Hæc de re Theophilus Zimara in proœm. ad lib. de anim.

Denique illud etiam aduertimus, non paruam esse inter Aristotelis interpretes de nexu, ordineq; librorum, quos enumerauimus, dissensionem, de qua tamen nihil in præsentia dicere satius existimauimus.

CVR LIBRI PHYSICORVM, περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, id est, de Naturali auscultatione inscribantur.

Varia inscriptio horum librorum.

Adrastus in suis libris de ordine Aristotelicarum commentationum, tradit, hoc opus à nonnullis de principijs nuncupatum, ab alijs de Physico auditu, aliquos priora quinque volumina de principijs inscripsisse, reliqua tria de motu. Qua appellationis varietate, & distinctione nonnunquam Aristotelem vsum fuisse liquet. Totus tamen huiusce operis communior, ac vulgarior titulus est, de Physico auditu, seu de Naturali auscultatione.

Vt 1. de cœlo c.5.t.38. & c. 6.t.54. & in 3. eiusdem ope.c.1.t.5.

Porrò autem, cur tractatio hæc, Physica dicatur, planum est, videlicet quia doctrinam, & explicationem eorum, quæ ad vniuersam naturam communiter attinent, complexa est. Vnde verò Auscultationis nomen acceperit, non conuenit inter expositores, vt videre licet apud Auerroëm, Philoponum, & Aegidium in hoc proœmio, & Albertum tract. 1. c. 4. Omissis tamen controuersijs, obseruatum est, tum ab alijs, tum à Simplicio hoc loco, à Plutarcho in vita Alexandri, à Cicerone 5. de finibus, à Clemente Alexandrino 5. Strom. Aristotelem duo edidisse librorũ genera (quã etiam scribendi rationem secutũ fuisse Theophrastum, refert Cicero loco proximè citato, & Galenus in fragmento Naturalium facultatum) vnum eorum, quos ἐξωτερικοὺς, id est, extraneos, seu populares nũcupauit, quorum ipse mentionem facit 1. de moribus ad Eudemum, cap. 5. & primo de Anima cap. 4. tex. 54. Alterum eorum, quos vocauit ἀκροαματικούς, id est Auscultatorios, quorum item meminit in epistola ad Alexandrum, quam refert Gellius lib. 20. cap. 4. addens morem fuisse Aristoteli, Acroamaticæ disciplinæ exercendæ matutinũ tempus in Lyceo dare, Exotericæ autem, vespertinum. Et verò priores libri faciliorem, ac minùs elaboratam scribendi rationem continent, quales sunt ij, in quibus Poëseos, & Rhetoricæ præcepta, aut animalium historia traditur. Ideoq; Exoterici, seu extranei nuncupantur, quòd ad vulgi sensum, captumque accommodati sint, & interpretis vocem minùs requirant. Posteriores autem subtilioris Philosophiæ doctrinam à vulgari genere Philosophandi, & popularibus sententijs abhorrentem complectuntur: atque ita Auscultatorij vocantur, propterea quòd & à discipulis maiori studio, attentioneque audiendi, & à Magistris accuratiùs enarrandi sint. Ex hoc autem numero habentur libri omnes Metaphysici, & de anima, alijque nonnulli, & hi, quorum nũc explicationem aggredimur. Ex quo iam prædictæ inscriptionis ratio plana relinquitur. Cur autem hi potissimùm inter cæteros Acroamaticos, hoc titulo prænotentur, caussa esse videtur, quòd ad totam Physicam introducant, eiusque prima fundamenta, & multas ac difficiles quæstiones in se contineant, proindeq;, vt hoc loco aduertit Psellus, peculiariter de magistro audiendi sint.

De his libris Ammonius in præfatione ad categ. Eustratius 1. Eth. c.vl. ex recẽtioribus Vicomercatus hoc loco & initio Mete. Carpentarius in disputatione de ordine partium Phil. & ad c.5.li. 1. de sapien. Aegypt. Ludouicus Viues in censura de Ari. oper.

Cur Physicorum libri potissimùm Acroamatici nuncupentur.

Putat autem Simplicius hos esse libros, de quorum editione Alexander Macedo cum Aristot. per literas expostulauit, cùm non imperio tantùm, & rei bellicæ gloria, sed scientia quoque cæteris mortalibus anteire cupieret, quam laudem ademptam sibi existimabat euulgata abditissimarum rerum, quæ in hoc opere continentur, explicatione. Plutarchus tamen in vita Alexandri non de his, sed de Metaphysicis, Regis querimoniam interpretatur.

Lege Themistium hoc loco, Gellium loco cita. Bessari. in præfatione ad Metap.

DE ORDINE, MATERIA- qúe librorum Physicæ auscultationis.

Opinio eximantium 8. lib. Phys. Mira. esse.

Non defuêre è recentioribus Philosophis, qui contenderent, Physicam à libris de cœlo inchoari, octo verò libros Physicorum, Primæ Philosophiæ attribuendos esse;

fuisseque in Philosophiæ vestibulo positos, A non vt partem per se Physicæ cohærentem, sed vt Naturali disciplinæ inprimis vtiles, ac necessarios. Eorum præcipua argumenta sunt, quia in hoc opere agitur de substantia, & de natura, de quibus prima differit Philosophia. Deinde, quia Metaphysici negotij est demonstrare, nõ dari Platonicas formas, quæ per se extra singularia cohæreant, sed alias à materia quidem abiunctas, veruntamen singulares: hoc autem demonstrat Aristoteles B in 8. huius operis, dum ostendit, perueniendum esse ad substantiam vnam, mutationis & corporeæ molis expertem, à qua motus omnis deriuetur. Postremò, quia initium librorum de Cœlo illustre cõtinet exordium, toti Physiologiæ planè commune.

Eorum rationes.

Improbatio superioris sententiæ.

Aduersaria tamen sententia omnino vera est, quam omnes tam Græci, quàm Latini interpretes, & communis schola Peripateticorum amplectuntur, potestque abundè con- C firmari testimonio Aristotelis, qui in primo aditu huius operis differendum sibi ait de Physiologiæ principijs, quod in progressu li. 1. differtè facit. Item quia textu 8. & 12. docet non esse huius disciplinæ, dogmata Parmenidis & Melissi coarguere, sed alterius superioris, id est, primę, & diuinę Philosophię. Accedit plana ratio, quia in toto hoc opere de principijs, & affectionibus entis mobilis potissimum differitur. Quæ verò pro contraria D parte afferuntur, momentum non habent. Ac primæ quidem, & secundæ rationis explicatio satis liquet ex ijs, quæ superiùs qu. 1. art. 5. & 6. docuimus. Summa est, interdum Physicum & Metaphysicum in eandem rem tractandam concurrere, vnumquemque tamen sub propria abstractione.

Rationum diluitio.

Ad tertiã verò dicendum, iccirco Aristotelem præclarum illud exordium libris de Cœlo apposuisse, quia explicato ente mobili in commune, nouam ingrediebatur tractationem, quam ex abrupto inchoare non debuit.

Itaq; statuendum, hosce octo libros, Physicæ auscultationis esse, cæterisque Physiologicis doctrinæ ordine præire. Continent enim communia principia, quibus tota Naturalis Philosophia innititur, explicationemque entis mobilis absolutè sumpti. Is autem in tradendis disciplinis ordo esse debet, (sicuti in Procœmio huius operis, & initio libri de partibus animalium Aristoteles docet) vt ea primùm, quæ maximè communia sunt, pertractentur, deinde singula particulatim suis locis exponantur. Vnde facile iam erit intelligere, materiam huic operi subiectam, esse ens mobile in commune, in suppositione simplici, id est, à suis partibus præcisum, atque in se duntaxat spectatum. Quà ratione distinguitur à subiecto totius Physicæ, quod est ens mobile in suppositione absoluta, hoc est tam secundum se, quàm secundum suas partes consideratum, vt D. Thomas, alijq; interpretes animaduertunt.

Res subiecta octo Physicorum librorum.

Quæ autem vnicuiq; libro subiecta res sit, paucis habeto. In primo, agitur de tribus rerum Physicarum principijs, materia, forma, & priuatione. In secundo, de natura & naturatium rerum caussis. In tertio, de motu, & infinito. In 4. de loco, vacuo, & tempore. In 5. de speciebus, vnitate, & contrarietate motuum. In 6. de diuisione motus in partes, ex quibus constat. In 7. denique & 8. inuestigatur primus motor eiusq; attributa.

Partitio huius operis.

IN PRI-

IN PRIMVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

Lege D. August. in lib. de natura boni c. 3. & in libris de ordine.

VEMADMODVM in naturæ vniuersitate nihil ordine vel diuinius, vel ad speciem pulchrius inuenitur: ita nihil est, quod cuique doctrinæ maiorem afferat splendorem, & dignitatem, quàm rerum, quæ in ea traduntur, ordo, & dispositio. Cuius decessione omnia quasi artus sine neruis, nexuque iacent, & in futilem, ac turbatam confusionem dissoluuntur. Hinc illa in Aristotelis Physiologia continuata series, atque omnium partium sesemutuò, & decenter excipientium, quasi in vnius corporis structuram, conspiratio. Quo certè Philosophus, alioqui, in Acroamaticis præsertim libris, minimè perspicuitatis affectator, illud est assecutus, vt rerum difficultatẽ artificiosa tractandi commoditate mirificè condierit, & quasi affuso lumine collustrarit. Hanc igitur doctrinæ suæ methodum, & seriem proponit Aristoteles in prima huius libri parte, quæ præfationem continet, & vno capite absoluitur. Secundam verò, quæ reliquis octo capitibus comprehenditur, totam ad rerum Physicarum principia inuestiganda confert: ita vt veterum ea de re placitis in medium adductis, principiorum numerum primò exquirat, deinde quæ tandem illa sint, explicet. Porrò Alexander Aphrodisiensis, initio libri secundi Metaphysicorũ, opinatus est, cum librum esse toti contemplatrici Philosophiæ commune procœmium: atque adeò ad hunc locum attinere. Nobis tamen contraria sententia, quam omnes Græci, Latinique interpretes amplexi sunt, omninò probatur, maximè cùm ea, de quibus Aristoteles co-libro differt, non ad Physicam, sed ad primam Philosophiam spectent, vt erit legenti perspicuum.

Methodus doctrinæ.

HAUCTOBOOKS.COM
ИМЕНИ І. І. МЕЧНИКОВА

ARISTOTELIS STAGIRITAE PHYSICÆ AVSCVLTATIONIS LIBER PRIMVS.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙΔΗ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι συμβαίνει περὶ πάσας τὰς μεθόδους, ὧν ἐσιν ἀρχαὶ, ἢ αἴτια, ἢ στοιχεῖα, ἐκ τῶν ταῦτα γνωρίζειν· τότε γὰρ οἰόμεθα γινώσκειν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἴτια γνωρίσωμεν τὰ πρῶτα, καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρώτας, καὶ μέχρι τῶν στοιχείων· δῆλον ὅτι καὶ ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμης πειρατέον πρότερον διορίσασθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχάς.

περ

CAPVT I.

CVM a *in omnibus doctrinis, quarum sunt* b *principia, aut causſæ, aut elementa,* c *cognitio & ſcientia ex horum cognitione oriatur,* d *(ſi quidem vnumquodq; tum noſſe arbitramur, cùm cauſſas primas noverimus, & principia prima, & vſq; ad elementa) patet Naturalis quoque ſcientiæ ea primùm definire enitendum eſſe, quæ ad principia attinent.* Textus 1.

c *Inſita*

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

1. Pronunciatum.
2. Pronunciatum.

CVM *in omnibus doctrinis* a] Adhibet hoc capite quoddam futuri ordinis præludium, & quam doctrinæ methodum in conſcribenda Naturali Philoſophia ſequi debeat, duobus pronunciatis declarat, quorum vtrumque accuratè confirmat. Primum pronunciatum eſt: In hac ſcientia à principijs ad ea, quæ principijs conſtant, progredi oportet. Secundum, quod tradit textu quarto ita habet: A communioribus ad minùs communia incedendum eſt. Prioris pronunciati confirmationem ita ferè concludit. In omni doctrina, in qua ſunt principia, cauſſæ, vel elementa rerum, de quibus agitur, ex horum perceptione cognitio proficiſcitur, ac ſcientia: ſed Phyſiologia eſt doctrina, in qua ſunt principia, cauſſæ, aut elementa naturalium rerum, de quibus in ipſa diſſeritur. In ea igitur ex horum perceptione cognitio ac ſcientia comparari debet, proindeque ab his initium capere neceſſe eſt.

b *Principia, aut cauſſæ*] Eſt hoc loco non parua inter Latinos, Græcos, Arabesque diſſenſio, quid ſibi velint, quóve diſſideant tria illa, principium, cauſſa, & elementa. Alexander Eudemum ſecutus, & D. Thomas per principium, cauſſam agentem ſignificari putant: per cauſſam, formam & finem: per elementa materiam. Auerroes & Albertus per principia, cauſſam efficientem: per cauſſas, finem: per elementa, formam & materiam intelligunt. Alij tria hæc eam dicunt inter ſe rationem habere, vt primum latiùs pateat ſecundo, ſecundum tertio. In quo ſenſu interdum ſumi apud Ariſtotelem patet ex capite primo, ſecundo & tertio, libro quinto Metaphyſicę. Sub hac verò notione acceptum principium definitur, tum aliter in libro Poëticæ capite 7. & libro quinto de generatione animalium, capite ſeptimo: tum hoc modo, libro quinto Metaphyſicæ, capite primo. Principium eſt id, vnde aliquid eſt, fit, aut cognoſcitur: ſicque non modo omnes cauſſæ, ſed alia etiam multa, quæ cauſſæ non ſunt, principia nuncupantur, veluti terminus, à quo generatio progreditur, qui principium eſt generationis, non cauſſa: item principium viæ, aliaque id genus complura. Cauſſa verò eſt, quæ confert eſſe rei, vel fouendo, & ſuſcipiendo, vt materia: vel informando, atque actuando, vt forma: vel efficiendo, vt agens: vel finalizando (liceat enim ita loqui) vt finis. Elementum autem eſt ipſa materia. Denique recentium interpretum nonnulli aſſerunt, etſi horum vocabulorum vnum ad vnum genus cauſſæ, aliud ad aliud interdum accommodetur, hoc tamen loco minimè id fieri, neque vt fiat, vllam eſſe rationem. Itaque idem ſingula, & vniuerſa ſignificare, nec niſi ornatus, vel maioris explicationis gratia, tria pariter adhibita fuiſſe, ac ſi diceret Ariſtoteles, quomodocunq; cauſſæ nominentur, ſeu cauſſæ, ſeu principia, ſeu elementa: ab ipſarum cognitione reliquorum intelligentiam pendere. Nam quòd illa pro eodem interdum vſurpentur, conſtat ex Timæo Platonis, & ex libro 6. Met. cap. 1. t. 1. vbi Ariſtoteles docet, in Mathematicis, & vniuerſim

Definitio principij.
Cauſſa quid.
Elementum quid.

vniuerſim in qualibet ſcientia contemplatrice principia eſſe, cauſſas & elementa, id eſt, initia quædam doctrinę; qualia ſunt prima, & notiſſima effata, quę dignitates appellantur, quibus cętera tanquam fundamentis innitūtur. Non deſignari autem eo loci omnia cauſſarum genera triplici illo vocabulo, inde perſpicuum eſt, quòd non omnes ſcientiæ cauſſas omnes pertractant, aut ex omnibus demonſtrant, vt annotauit hoc loco D. Thomas. Mathematicę enim ſolam formam in demonſtratione aſſumunt; Metaphyſica, finem, formam & agens; Phyſiologia, omnia genera cauſſarum. Harum expilicationum poſtremæ duæ magis placent; etſi reliquas minimè contemnendas opinemur.

Cognitio & ſcientia quo differant.

c *Cognitio & ſcientia*] Nonnulli hoc loco per cognitionem, definitiuam notitiam, per ſcientiam verò, demonſtratiuam ſignificari putant; quod vtraq; harum ex cauſſis habeatur. Hæc tamen interpretatio, ſi Græci contextus verba expendātur, parū idonea, ac liberè excogitata deprehenditur. Verba enim εἰδέναι καὶ ἐπίστασθαι, quæ etiam 1. Metaph. ca. 2. repetuntur, vel ambo ſignificant ſcientiam, quæ habetur per cauſſas, nec niſi ad maiorem explicationem ſimul ponuntur, vt Simplicius & Philoponus aiunt. Vel, vt putant Auerroes, & Themiſtius, (quod tamē nobis minùs probatur) primum, hoc ſaltem loco, ad plura ſe fundit, quàm ſecundum: quia nimirum illud omnem prorſus cognitionem, ſiue per cauſam, ſiue alio quouis modo partam comprehendit: hoc verò eam duntaxat, quæ propriè ſcientia vocatur; ac ſi diceret Ariſt. ex horum perceptione cognitionem fieri, ac ſcientiam, id eſt, gigni cognitionem, non quamlibet, ſed perfectam, & quæ ſcientia ritè appelletur.

Cōmunis hominum exiſtimatio, quæ ſi naturæ vox.

d *Siquidem vnumquodque*] Maiorem propoſitionem ſyllogiſmi, quo primum effatum probare cœperat, confirmat ex communi hominum ſenſu, & opinione, quæ veluti quædam tacitè loquentis naturæ vox eſt. Tunc enim inquit, nos aliquid ſcire exiſtimamus, cùm cauſſas primas primaq; principia vſq; ad elementa cognoſcimus. Aſſumptionem non probat, cuius rei cauſſam alij aliam reddunt. Simplicius putat iccirco eam. Ariſtotelem hoc loco non probaſſe, quòd in huius libri decurſu multum operæ in ea ſtabilienda collocaturus eſſet. Theophraſtus tamen Ariſtotelicæ ſcholæ auditor & ſucceſſor eam, in hunc modum confirmaſſe dicitur: Omne corpus eſt compoſitum, quod autem compoſitum eſt, neceſſariò habet principia, & partes, ex quibus oritur, aut coaleſcit: atqui entia naturalia, quæ Phyſiologia ſcrutatur, ſunt corpora, vt manifeſtū eſt: ſunt igitur compoſita, conſtantq; principijs, & cauſſis. Ex quo tandem ſequitur, Phyſiologiam doctrinam eſſe, in qua ſunt principia, cauſſæ, &c.

Textus 2.

πίφυκε δ' ἐκ τῶν γνωριμωτέρων ἡμῖν ἡ ὁδὸς καὶ σαφεστέρων, ὅπως τὰ σαφέστερα τῇ φύσει καὶ γνωριμώτερα· ἐ γὰ ταὐτὰ ἡμῖν τε γνώριμα, καὶ ἁπλῶς. διόπερ ἀναγκαῖον τὸν τρόπον τοῦτον προάγειν, ἐκ τῶν ἀσαφεστέρων μὲν τῇ φύσει, ἡμῖν δὲ σαφεστέρων, ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῇ φύσει καὶ γνωριμώτερα· ἔστι δ' ἡμῖν τὸ πρῶτον δῆλα καὶ σαφῆ τὰ συγκεχυμένα μᾶλλον· ὕστερον δ' ἐκ τούτων γίνεται γνώριμα τὰ στοιχεῖα, καὶ αἱ ἀρχαί, διαῤῥοὶ ταῦτα

Διὸ

c *Inſita verò naturaliter via eſt ex his, quæ nobis magis ſunt nota & manifeſta, ad ea, quæ natura ſunt notiora, ac manifeſtiora. Non enim nobis, atq; ſimpliciter eadem nota. Quapropter neceſſe eſt, vt hoc modo progrediamur, nempe ex his, quæ natura minùs ſunt manifeſta, nobis autem manifeſtiora, ad ea quæ naturaliter magis ſunt manifeſta, & notiora.* f *Quæ autem ſunt magis confuſa, primum nobis nota ſunt & manifeſta: poſt verò hæc diuidentibus elementa, & principia ex ipſis innoteſcunt.* Textus 3.

c *Inſita verò*] Hic etiam locus controuerſus eſt, & in quo plerique interpretum dubia hærent ſententia. Dicendum tamen; probari nunc ab Ariſtotele poſterius pronunciatum, nempe, à cōmunioribus ad minus communia procedendum eſſe. Quæ eſt D. Thomæ, & Philoponi expoſitio; licet aliter ſentiant Auerroes, Themiſtius, & Theophraſtus. Vt autē probationis vis eluceat, aduertendum eſt inſtitutum Ariſtotelis eſſe explicare à quibuſnam principijs exordiri velit. Quia namq; paulò antè à principijs progrediendū ſibi eſſe dixerat, poſſet alicui in dubium venire, eſſet ne à principijs rerum communiorum an minus communium initia ducturus. Ait igitur conſilium ſibi eſſe, à rerum magis communium initijs auſpicari. Oportere autem ita fieri, ex eo probat cap. 1. & 4. lib. 1. de partibus animalium: quia magnū in docendo vitiū eſt ſæpius idem dicere; hoc verò effugere nemo poteſt, niſi à maximè communibus ad ima per intermedia proficiſcatur. Idē verò in præſentia oſtendit conglobata quadam argumentatione, quæ tribus continetur ſyllogiſmis, in quorum vltimo propoſitum colligitur. Primus in hunc fere modum ſeſe habet. A quibus inſitum eſt à natura, vt progrediamur; ab ijſdem progrediēdum eſt; hæc autem ratio, & via à natura nobis eſt inſita, vt à notioribus nobis ad notiora natura progrediamur; ab ijs igitur progrediendum. Suppreſſa maiori propoſitione, minorē & concluſionem exprimit, eam vtriuſq; cauſſam reddens, quia non ſunt, inquit, eadem nobis, & ſimpliciter nota. Hoc verò effatum, in quo ſenſu verum ſit, excutiemus poſtea.

A communioribus cur incipiendum.

f *Quæ autem ſunt magis*] Aſſumptionem effert ſecundi ſyllogiſmi, qui in hanc formulā aptari poteſt. A notioribus nobis ad ea, quæ natura ſunt notiora, incedendum eſt, ſed nobis primū ea, quæ confuſa ſunt, notiora exiſtunt; à confuſis ergo incedere oportet. Maior propoſitio eſt prioris ſyllogiſmi concluſio. Minor ſuadetur, quoniam elementa, & principia, id eſt partes, quas to-

tum in se confuse cohibet, ex diuisione totius innotescũt. Quod planè indicat, rem totam prius sese exhibere cognoscendam, nobisq; magis esse manifestam; quam partes, ex quibus constat. Nemo enim totum, quod ignorat, diuidit.

Textus 4. Διὸ ὅτι τὸ καθόλου ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα δεῖ προϊέναι. τὸ γὰρ ὅλον μᾶλλον πῇ αἰσθητόν, γνωριμώτερον. τὸ δὲ καθόλου, ὅλον τί ἐστι. πολλὰ γὰρ περιλαμβάνει ὡς μέρη, τὸ καθόλου πιστοῦται δὲ ταὐτὸ τοῦτο τρόπον τινὰ καὶ τὰ ὀνόματα. καὶ τὰ παιδία τὸ μὲν πρῶτον πάντας τοὺς ἄνδρας πατέρας, καὶ μητέρας τὰς γυναῖκας· ὕστερον δὲ διορίζει τούτων ἕκαστον.

Textus 5. Κεφά-

g *Quocirca ex vniuersis*] Conclusionem proponit tertij syllogismi, qui hoc modo concludi debet. A confusis proficiscendũ est, communiora sunt confusa, si videlicet cum singularibus, seu partibus, quas suo complexu continent, conferantur: à communioribus igitur ad singularia, seu minus communia est proficiscendum. Maior est conclusio posterioris syllogismi, Minorem non expressit, quia satis perspicuum erat vniuersaliora tota quædam esse, quæ sub se partes comprehendunt, alioqui vniuersalia non essent.

Tria indicia. h *Etenim totum*] Sequuntur tria indicia, seu similitudines, quas Aristoteles quorsum afferat, inter expositores non satis conuenit. Dicendum tamen eò spectare, vt probet magis vniuersalia notiora nobis esse. Primum indicium capitur à toto, quod sub sensus notionẽ cadit, hoc modo. Vt se habet sensus ad totum sensibile, sic proportione quadam intellectus ad totũ intelligibile, totum autem sensibile notius sensui est, quam singulæ partes; ergo & totum intelligibile intellectui: Atqui vniuersale respectu singularium est totum quoddam intelligibile, est igitur notius, quam singularia, seu quam minus vniuersalia,

i *Sic autem & nomina*] Secundum indicium petitur à toto, cuius natura definitione explicatur, ita ferè. Quo pacto afficitur intellectus ad rem definitam, dum eam simplici modo significatam, & inuolutam adhuc percipit, & ad partes, quæ naturam definiendo exprimunt, eodem afficitur ad totum vniuersale, & ad partes ei subiectas, siquidem vnumquodque eorum totum quoddam est; sed id, quod definitur, notius est intellectui, quam partes definientes: ergo & totum vniuersale, quam partes subiectæ. Minor propositio liquet ex eo, quod nihil in definitione promptius priusve menti occurrit, quam res ipsa, quæ definitur.

k *Pueri quoque*] Tertium affert indicium, à progressu puerorum in cognoscendo, quasi ita *Lege hæc de re Arist. in Probl. sect. 30. Prob. 4. Galenum in lib. de form. fœtus.* argumentetur. Ea sunt nobis notiora, quæ pueri ductu, instinctuque naturæ prius apprehendunt, sed pueri prius apprehendunt magis, quàm minus communia: ergo & nobis magis communia notiora erunt. Assumptionẽ probat, quia pueri prius sub vaga, & confusa mentis notitia viros omnes patres appellant, & mulieres matres; deinde verò, cum iam ætatis accessu sese exerit, atque elucet vis rationis, ad distinctam procedunt cognitionem, resque sigillatim dignoscũt, & parentes appellant suos.

Dubitatio. Hic fortasse quærat aliquis cur Aristoteles à principijs, & à caussis, non autem ab effectis progrediendum sibi esse dixerit, maximè cum in rebus physicis notiora nobis sint effecta quã causæ? Vnde & qui primi Physiologiam inuenêre, ab effectis ad causas progressi sunt, cum enim effecta contemplarentur, eorumq; latentes caussas ignorarent, in admirationem adducti ad causparanda alteram è duabus vijs iniri posse, nimirum inuentionis, vel auscultationis. Priorem tescientiam ediscunt. Si igitur Physiologia primo modo acquirenda sit, haud dubiè ab effectis initium capere oportebit, siquidem qui Physicam veritatem inuentione propria inuestigant, primo aggressu in effecta incurrunt, vtpote quæ se vltro sensibus ingerunt, ac fere semper notiora sunt, quam ipsorum caussæ, quæ plerunque abditis naturæ recessibus occultantur. Quod si eadem disciplina posteriori modo perfectè atq; absolutè comparari debeat, à caussis ducenda erunt exordia; propterea, quòd qui alios rerum cognitione perfectè instituunt, ea prius explicant à quibus cætera pendent, hæc autem sunt principia & causæ. Patet ergo cur Aristoteles in hoc Auscultatorio opere in quo exquisitæ doctrinæ ordinem sequitur, à caussis, non ab effectis auspicandum sibi esse proficeatur.

Respõsio.

QVÆSTIO

g *Quocirca ex vniuersis ad singula progredi oportet.* h *etenim totum sensu est notius. Vniuersum autem totum est quoddam: si quidem multa, vt partes, comprehendit.*

i *Sic autem & nomina, quodammodo affecta sunt ad definitionem. Totum enim quoddam, & non distinctè significant, vt circulus: at eius definitio diuidit in singula.* k *Pueri quoq; principio viros omnes nuncupant patres, & mulieres matres, sed horum vtrumq; postea discernunt.*

QVÆSTIO I.

AN PERFECTA CVIVSQVE rei cognitio omnium caussarum intelligentiam deposcat?

ARTICVLVS I.

Quæstionis dissolutio.

HVius excitandæ controuersiæ occasionem dedit Arist. initio superioris capitis, cum docuit tùm denique nos aliquid scire, cùm caussas primas, primaque principia, etiam vsque ad elementa, cognita habemus. Vt autem quid sentiendum sit dilucidè aperiamus, prius à nobis varia cognitionum genera, quæ ad propositi explicationem attinent, in medium asserenda sunt.

Quæ sit cognitio definitiua. *Quæ demonstratiua.* Cognitionum igitur alia definitiua est, alia demonstratiua. Definitiua dicitur, quæ definitione comparatur; demonstratiua, quæ demonstratione acquiritur. Non sumitur autem à nobis hoc loco definitio, & demonstratio, fuso nominis significatu; sed ita vt eã duntaxat definitionem, quæ subiectæ rei naturã declarat; & eam solùm demonstrationem quę ex causis procedit complectamur. Enimverò demõstrationes ab effectis, imperfectæ sunt, & quasi inchoatæ; item verò definitiones, quæ rei essentiam nõ attingunt, quædam potius sunt adumbrationes rerũ; quam definitiones. Deinde harũ cognitionũ vnaquæq; bipartitò distribuitur, nimirum in simpliciter perfectam, & in eam, quę in certo genere siue caussæ, siue scietiæ, perfecta nũcupatur. Rursus cognitio vniuersim accepta, aut est comprehensiua rei; aut nõ comprehensiua. Comprehensiua, vt explicat D. Tho. 1. part. q. 12. art. 7. & 3. contra gentes cap. 55. dicitur, qua res cognoscitur, quantum ex se cognoscibilis est. Non cõprehensiua verò, quæ nõ ita se habet.

Quæ cõprehensiua. *Quæ nõ cõprehensiua.*

Modos alios causarũ per se & per accidens habes apud Arist. locis hic cit. lege etiã D. Thom. in lib. de caussis cap. 1. Illud præterea obseruandum est ex Aristotele 2. libr. huius operis capit. 5. text. 50. & 5. Metaph. cap. 2. text. 3. caussarum alias esse per se, alias per accidens. Caussæ per se vocantur, à quib. per se effecta pẽdet, quo pacto homo genitì ab se hominis caussa est, & pictor eius imaginis, quã depinxit. Caussæ p accidẽs dicũtur, è quib. non p se pendẽt effecta; quo modo grammaticum Sophronisci, est causa Socratis; & musicum Apellis causa picturæ.

Caussæ aliæ per se. *Aliæ per accidens.* His positis sit prima assertio. Nec demonstratiua, nec definitiua rei cognitio, caussarum per accidens intelligentiam requirit.

Prima asser. Hæc assertio est philosophorum communis. Probatur verò ex eo, quia teste Aristotele 2. Metaph. cap. 1. text. 4 vt se habet esse cuiusque rei; ita & eius cognitio; nullius autem rei esse pendet simpliciter à causis per accidens. Accedit, quòd eiusmodi caussę, cùm pro circunstantiarum occursu varientur, & earum complures in vtramq; partem eueniant, nequeunt sub certam mentis notionem cadere; proindéque nec ad definiendum, nec ad demonstrandum assumi debent.

2. assertio. Secunda assertio. Ad definitiuam cognitionem absolutè perfectam exigitur, sufficitque omnium caussarum internarum perceptio: ad demonstratiuam verò absolutè perfectam, omnium tam internarum, quàm externarum caussarum notitia necessaria est. Huius assertionis prior pars, etsi à quibusdam negetur; omnibus tamen melioris notæ philosophis probatur. Suadetur verò ex eo quia cognitio definitiua est, qua rei natura cognoscitur: rei autem natura omnibus, ac solis internis causis cõtinetur. Posterior, quæ inter philosophos communior est, traditurque ab Auerroe in Proœmio huius lib. text. 1. & à Iand. hoc loco quæst. 3. ea ratione ostenditur; quia cognitio demonstratiua est, qua cognoscimus causam, ob quam res est; vnumquodque autem non ob solas internas caussas est; sed ob externas etiam. Vnde Aristoteles 2. huius operis lib. c. 7. text. 70. & 8. Metaph. c. 4. text. 12. docuit physicũ per omnia caussarum genera demonstrare: & 2. posterioris Analyticæ cap. 11. text. 11. nullum caussæ genus à demonstratione excludit. *Idem asserunt Auerroes & Aegidius Rom.*

3. assertio. Tertia assertio. Cognitio definitiua in certo scientiæ genere perfecta, sola caussarum internarum, quæ ad eiusmodi scientiã attinent, perceptione contenta est: demonstratiua verò, etiam externas; quæ tamen alterius facultatis non sint, exposcit. Hæc assertio perspicua videtur; siquidem à qualibet scientia eæ duntaxat caussæ, quæ ad eam spectant, postulandæ sunt; alioquin cogerentur artifices extra res sibi subiectas vagari, & in alienos terminos irrumpere. Ex quo intelliges posse Physicum perfectam rerum naturalium obtinere scientiam, perfectam, inquam, in suo genere; esto communia quędam earum attributa, quorum conceptus materiam non includunt; atque adeò physicæ cõsiderationis metam excedũt, nõ pernoscat: vt quid subsistantia sit, quid ens aliáque id genus, quæ tametsi ad rerum naturalium essentiam pertineant; sunt tamẽ Metaphysici negotij, vt fuit à nobis alibi explicatum. Id, quod diximus de cognitione in certo scientiæ genere perfecta; similiter de cognitione perfecta, in certo caussæ genere accipiendum erit. Nec enim vt quis, verbi gratiã, obtineat hominis cognitionem perfectam in genere caussæ materialis, oportet formalem caussam asciscere, vt satis patet. *In proœm. huius operis q. 2. art. 4. & 1. Metaph. q. 1. art. 1.*

Quarta assertio. Cognitio comprehensiua rei non solùm perceptionem omnium eius caussarum; sed etiam effectuum, quos possit edere, & proprietatum ac virium quæ essentiam cõsequuntur, & denique omnium perfectionum, quę in naturali eius potentia continentur, efflagitat. Hæc assertio astruitur à D. *4. assert. Pro hac cõcl. lege Dur. in 1. d. 35. qu. 1. Aliacen. item in 1. q. 3. art. 1. Ga-*

bri. qu.7. & in 3.d.14.qu. 1.art. 3. dub. 2. Ochamum in 4. qu. 13. Capr. in prol. q.1.

Thom.1. part.quæst. 12. art.7. & 2.libr. contra gentes cap. 1. alijsque in locis; potestque ex eo probari, quia cognitio comprehensiua, vti diximus est ea, qua res cognoscitur, quantum ex se cognoscibilis est, vnumquodque autem ex ijs omnibus cognosci potest, ac debet: siquidem dum aliquid horum nos latet non circumspicimus fines rei; quos tamen circumspicere debere eum, qui rem comprehendit, affirmat D. Augustinus in li. de videndo Deum ad Paulinum capit. 9. Intellige autem (quod aduertit Durandus in 1. dist. 35. quæst. 1.) debere à comprehendente, fines circunspici, vel positiuè, modũ terminũm ve statuendo, vti accidit in comprehensione rei creatæ; vel negatiuè, remouendo excessum; quo pacto res habet in comprehensione, qua se ipsum Deus comprehendit, qui essentiæ suæ metam non attingit; cùm illa nullis perfectionum limitibus definita sit; & actus perfectióque diuinæ essentiæ cognitionis actum non excedit; sed vtraq; alteri ex æquo respondet.

D. Augustí.

Diximus porrò ad comprehensionem exigi notitiam perfectionum; non omnium, sed quæ in naturali rei potentia cõtinentur; quia quæ ad potentiam, quæ obedientiæ dicitur spectant, vt vnio Verbi diuini respectu humanitatis, lumen gloriæ comparatione intellectus creati, aliaque eiusmodi, quemadmodum supra naturam eminent; sic ad comprehensiuam eius notionem, non requiruntur. Imò neque ad illam deposcenda est cognitio omnium effectorum naturalium singulatim; sed eorum duntaxat, quę sunt specie distincta quia individua sub qualibet specie, possunt esse non tot, quin plura; ideoque sub scientiam non cadunt: atque omnia eiusdem speciei sunt perfectione essentiali æqualia; proindéque in caussa non requiritur ad vnum virtus diuersa ab ea, quæ ad alia: at species sub eodem genere nec in infinitum multiplicari possunt, saltem hoc mundi statu, semperque alia essentiali perfectione, aliam excedit, iuxta illud Aristotelis 8. Metaph. c.3. tex.10. species sunt veluti numeri. Quare quo plures fuerint, eo maiorem diuersamque in sua caussa arguent perfectionem; atque adeo earum cognitio ad illius vim comprehendendam exigetur. In singularibus verò non ita res habet.

Comprehensiua cognitio non requirit notitiam omniũ effectorũ singulatim.

Lege Ioh. Tho. 1. p. qu. 12. art. 8. Lege Fonsecã 5. Metaph. c. 28. quæst. 16. sect. 2.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA, QVIBVS EA, quæ proximè asserta sunt, oppugnari possunt.

SEd aduersus ea, quæ articulo proximo statuimus, nonnulla sese offerunt argumenta. Primum est: Accidens, teste Aristotele 7. lib. Metaph. cap. 1. nequit sine substantia perfectè definiri, sicuti nec sine illa perfectè intelligi: & tamen substantia non est interna; sed externa caussa accidentis. Non igitur definitiua cognitio sola caussarum internarum perceptione contenta est.

1. argum.

Secundum, Quemadmodum multò perfectiùs ex demonstratione cognoscimus affectionem subiecto conuenire, cùm non solùm internas, sed externas etiam caussas penetramus; ita multò absolutiùs quid res sit per definitionem intelligimus, cum eius non modò internas caussas; sed externas simul comprehendimus; alioqui superuacaneum esset, externas caussas internis in definitione adiungere; quod tamen philosophi nõ raro faciũt. Vnde Aristoteles ipse 1. posteriorum c. 2. demonstrationẽ, per finẽ, & in l. 2. de anima c. 8. text. 90. vocẽ, per caussam efficientẽ definit. Nõ minus igitur ad definitiuã, quã ad demõstratiuã cognitionẽ, externę caussę requrũtur.

2. argum.

Tertium, Nulla caussa externa vedicat sibi nexum indissolubilem, ac necessarium cum affectione, quæ demonstratur: igitur nulla earum adhibenda erit in propositione æternæ veritatis. Quare cùm demonstratio ex necessarijs constet, docente Aristotele 1. posteriorum cap. 6. planè sequitur nullam caussam externam in demonstratione assumi posse. Primum pronuntiatum suadetur ex eo, quia omnis caussa externa, aut est finis, aut efficiens, aut exemplar; quorum omnium caussalitas existentiam rei spectat, nec ab illa absolui potest: siquidem efficiens est à quo oritur actio, qua res producitur; finis est, cuius gratia fit aliquid; denique exemplar definitur id, quod efficiens imitatur.

3. argum.

Quartum, Tam definitio, quàm demonstratio, ingenerant menti notitiam necessariæ connexionis inter prædicatum & subiectum. Hæc autem connexio non videtur esse aliud quàm relatio quædam rationis, quæ proinde in natura rerum propriè caussam non habet. Nulla igitur prædictarum cognitionum ex caussis comparari potest.

4. argum.

Quintum, Vt est commune philsophantiũ proloquiũ, essentiæ nõ habẽt caussas; ergo cognitio, qua rei essentia cognoscitur; cuiusmodi est definitiua; nõ poterit p causas obtineri.

5. argum.

†Sextum, Nihil comprehenditur, nisi quod quantum ex se cognoscibile est, cognoscitur; Nulla igitur omnino res est, quæ sub intellectus creati comprehensionem recidat. Probatur consecutio; quia nihil, vel à nostra, vel ab angelica mẽte tam perfectè intelligitur; quin à Deo infinitè perfectius intelligatur.

†Septimum, Si ad perfectam rei comprehẽsionem oporteret omnes eius caussas percipere, sequeretur materiam primam à nullo intellectu creato comprehendi: quod tamẽ falsum esse ex eo constat; quia alioqui proprium Dei non esset, comprehensionem effugere.

†6. arg.

Consecutio oſtẽditur; quia nullus intellectus creatus naturæ virib. intelligit infinita: at materia prima habet essentialem ordinẽ ad infinitas formas specie differentes, à quibus per se pendet. Nec enim eas tantùm respicit, quas vsitato naturæ curriculo suscipit, sed illas etiã quæ in eam diuina virtute inducí queunt; siquidem cum qualibet earũ, vt cum suo proprio actu, non secus ac cum ijs, quas nunc recipit, in vnius compositi naturã coire potest.

†7. argum.

8. argum.

Octauum, In disciplina Aristotelis, qui mũdum finxit ab æterno, Bucephalus Alexandri habuit infinitos progenitores; atqui non solùm ab eo, à quo proximè fuit genitus, sed ab illis omnibus pẽdet, vt à caussis per se; quandoquidẽ id, quod est per se caussa caussæ, est etiam per se caussa effectus: ergo si ad comprehendendum Bucephalũ requiritur notitia omnium caussarum per se; cùm illę infinitæ sint; à nullo creato intellectum comprehendi poterit, vt proximè argumentabamur.

9. argum. Lege D. Tho. 3. p. q. 10. art. 2. & 3.

Nonum, Ex eo D. Thomas alijq; Theologi probant, animam Christi omnia effecta (non excipiendo singularia) quæ in potestate cuiuslibet rei creatę sunt, cognoscere, quia alioqui non omnes res creatas comprehenderet. Igitur ad comprehensionem, necessaria est perceptio omnium effectorum, non solùm in specie, sed in singulari etiã, q̃ negabamus.

ARTICVLVS III.

SVPERIORA ARGVMENTA NIhil conficere aduersus ea, quæ articuli primi assertionibus continentur.

Solutio 1.

HIsce argumentis hoc modo occurrendum erit. Primo quidem admittendo caussas externas nõnunquam ad definitiuam cognitionem deposci; non quidem per se, sed qua ex parte rei definitæ essentiam terminant, quo pacto se habet substantia comparatione accidentis. Vnde huiusmodi caussæ à nonnullis, externæ quidem rei; sed internæ definitionibus, dici consueuerunt. Quod verò de substantia respectu accidentis dicimus; pari ratione intelligi debet de actibus, & obiectis respectu potentiarum; itemq; de relatis, quorum vnum reciproca vicissitudine altero ad sui definitionem & notitiã indiget.

Caussæ quædam externæ rei, internæ definitionib.

Solutio 2.

Ad secundum, sunt qui propositum admittant, fateanturque definitiuam cognitionem externas etiã caussas requirere, sed non rectè iudicant. Etenim cùm essentia cuiusq; rei solis internis caussis contineatur; non est cur ad sui notitiã externarum caussarum opem asciscat. Nec verò quod hę ad illas cognoscendas adiumento esse soleant; ideoq; pariter nonnunquam in definitione assumantur; iccirco earum perceptio ad definitiuam cognitionẽ absolutè necessaria censeri debet. Alioqui prietatũ quoq; & effectorum obseruatio, ac notitia (quod ijdem tamen auctores negant) ad eandem poscereturi: cùm hæc, teste Aristotele 1. de anima c. 3. tex. 11. ad rerũ essentias inuestigandas, & peruidendas multum conferant. Videlicet cùm hoc loco de cognitione definitiua disputamus, non ea, quæ nos ad inueniendam, vel adumbrandam rei essentiam subsidiaria ope iuuẽt, aut quoquo modo manu ducant, inquirimus; hęc enim latissimè patent; sed quæ nam illa sint, in quorum perceptione cognitio definitiua, siue essentiæ notio per se consistat; quæ profectò sunt caussæ internæ dũtaxat. Nã qui has perspectas habet, nihil essentiæ inexploratum reliquit. Itaque negandum est perfectiùs, hoc est, plus essentiæ comprehendere, qui etiã extraneas complectitur; siquidem extraneæ, extra essentiam sunt. At in demõstratiua cognitione secus accidit; cùm enim demonstrationis munus sit explicare propter quid prædicatum subiectę rei conueniat; cumq; illud tum ob internas, tum ob externas caussas conuenire possit; debuit sanè demonstratio, & quam ipsa gignit, demõstratiua cognitio, nullum caussæ genus, à quo prædicatum per se pendeat, aspernari.

Munus demonstrationis.

Solutio 3.

Ad tertium, dicendum in primis dubium nõ esse, quin per caussam etiam efficientem, finem, & exemplar demõstrari possint enunciationes, in quibus Physica tantum necessitas insit, cuiusmodi sunt in Naturali philosophia, & Medicina non paucæ, vt æstiuo tempore magnum esse calorem, morbos Autumni difficilè curari. Deinde addendum, pronuntiata etiam absolutę necessitatis haud dubiè demonstrari posse per caussam formalem externam, quæ mensurat essentiam rei, vt antecedit omnem existentiam, cuiusmodi sunt obiecta respectu potentiarum, & habituum, ideæque diuinæ, quas speculatrices vocant, præintelliguntúrque ipsi diuinę arti respectu creaturarum. Denique per efficientem, & finẽ demonstrari posse de quauis re, quæ creari põt ipsam creabilẽ esse, factibilémve à Deo ppter ipsum. Præterea, vt in totũ argumento satisfaciamus, dicimus si caussæ externæ spectentur nõ put actu exercẽt caussalitates suas sub actu existentiæ, quo pacto ab Aristotele definiuntur; sed secundum se; posse tunc effecta etiam absolutè necessaria obtinere ad illas (si item simpliciter necessariæ sint) ordinem necessariæ dependentiæ, perpetuamque connexionem cum eisdem; atque adeò per eas demonstratione perfecta ostendi.

An caussæ externæ requirãtur ad cognitionem demonstratiuam.

Solutio 4.

Ad quartum, omissa maiori propositione, dicendum est cum Soncinate 6. Metaphys. quæst. 19. illam necessarij prædicati cum subiecto connexionem (quando necessitas est absoluta) formaliter quidem esse relationem rationis quæ in rebus propriè caussam non habet; materialiter verò esse ipsa extrema, vt caussas habere possint; ita & per eas demonstrari. Cùm igitur connexionum caussas ex demonstratione tenere dicimur; connexio nõ formaliter, sed materialiter accipiẽda est.

Solutio 5.

Ad quintum dicito, effatum illud philosophorum negantium essentias habere causas, nō esse intelligendum de causis internis; sed de externis; imo neq; de ijs in vniuersum, vt ex tertij argumēti solutione constat, &† suo loco explicatius dicetur.

† *Lib. 2. huius operis.*

Solu. 6.

Sextum, cui succubuit Ochamus in 4. distinctione 13. aiēs creaturam à solo Deo comprehendi, facilè à nobis diluetur, si prius aduerterimus, rem quamlibet ab vno intellectu cognitam, *dupliciter magis cognoscibilem dici.† Nimirum, vel quòd adhuc ab alio perfectiori intelligi possit, quod vocant magis cognoscibile ab extrinseco; quo pacto Deo cognoscibilior est ab angelo, quam ab homine, & à Deo quam ab angelo; † vel quia perfectio ipsa, modúsve rei cognitæ, non absolutè attingitur, & penetratur à facultate intellectrici, siue quod eius captum exuperet, siue alia de causa: quod cognoscibilius ab intrinseco appellari cōsueuit; sicq; diuina natura, ob infinitam suæ dignitatis amplitudinem, amplius ex se intellectilis est, quam à re vlla creata percipi queat. Vnde est illud D. Gregorij libro 1. in Ezechielem hom. 8. quantuncunque mens in contemplatione Dei profecerit, non ad illud, quod ipse est; sed ad illud, quod sub ipso est, attinget. Hoc posito respondetur argumento, sat esse ad comprehensionem, si res, quantum ab intrinseco cognoscibilis est, percipiatur; sic enim comprehensionis definitio intelligi debet, atque hoc modo posse creaturam vnam quantum cognoscibilis est, ab alia cognosci.

De variis modis quib. res dicuntur comprehēdi Gab. in 1.d. 3.q.7. & in 3.d.14. q.1.art.3.

Bifariā aliquid comprehenditur.

† *Vel summa cognitione, quæ esse potest.*

† *Vel summa quam res poscit.*

Solu. 7.

Ad septimum, omissa longiori disputatione, dicendum, vt quis naturali comprehensione, de qua hîc agitur, materiā comprehendat, sat esse percipere formas omnes, quæ hoc mundi statu viribus agentium naturalium in eam induci possunt, quas definito numero contineri communis est philosophorum sententia tradita ab Aristotele 2. lib. Metaph. capite 2. & à Platone in Philebo. Neque officit, quod materia, vt argumentum concludit, naturali propensione eas etiam formas physicas respiciat, quas ab alijs agentibus naturalibus, quæ à Deo crearentur, recipere possit. Vt enim illæ ad ordinem, cursumque vniuersi, prout nunc se habet, non pertinent: ita neque earum cognitio ad materiam, pro hoc statu, comprehendendam exigenda est. Quod si quis pressius vrgeat, saltem si materia absolutè spectetur, abstrahendo eius considerationem ab hoc, aut illo rerum statu (quo pacto, vt omnes naturales formas sine exceptione æquè respicit; ita omnes ad perfectam sui notitiam requirit) si quis inquam vrgeat, materiam ita sumptam non posse vi naturæ ab intellectu creato omnibus numeris absoluta comprehensione intelligi. Occurrendum erit, verum id quidem esse, neque debere absurdum videri, quòd aliqua creatura eo modo non comprehendatur: Non enim proprium Dei est naturali vi intellectus creati non posse comprehendi; sed neque naturali, neque supernaturali vi ab vllo, præterquam à se comprehendi posse. Atque huic etiam argumento tanquam corollarium damus, non posse magnitudinem perfectissima illa notione ab intellectu creato comprehendi, cum per se pendeat ab infinitis partibus, ex quibus coalescit. Quanquam vt humano more comprehendatur satis sit cognoscere eas partes, in quas vi naturæ secari potest, ita vt peracta diuisione maneant, quæ haud dubiè certo numero continentur.

An natura plures, quàm quod fecit, facere species queat, pertractat Aegidius quodlib. 6. qu. 8. Scotus in 1. d. 2. q. 2. Bargins. d. 1. q. 2.

Solutio 8.

Ad octauum dicendum, equos contentos in illa serie progenitorum Bucephali ante eius parentem, licet sint caussæ per se; non tamē esse per se, siue essentialiter subordinatas, sed per accidens; quandoquidē independenter omninò ab actuali eorum concursu, qui tunc minimè extabat, Bucephalus à suo parente genitus est, perinde ac si ipsi nunquam præcessissent. Ad perfectam verò rei cognitionem non requiri notitiam caussarum per accidens subordinatarum; licet alioqui sint caussæ per se.

Solutio 9.

Ad nonum respondendum est, D. Thomā, cæteroſq; Theologos, dum probationē illa vtuntur, non loqui de communi, & quasi vulgari comprehensione, quam diximus omnibus singularium notitiam non requirere; sed de alia multò nobiliori; quæ eminentem animæ Christi dignitatem, & excellentiam decet.

QVÆSTIO II.

QVAENAM SINT NOBIS NOtiora cognitione distincta.

ARTICVLVS I.

QVID, ET QVOTVPLEX SIT cognitio distincta & confusa, & quo pacto vtraq; ad alteram se habeat.

Testatur Iamblichus in vita lib. de myster. Cic. 1. de na. deor. Laertius in Pythagora. Bessario li. 3. cōtra Calum. Platonis c. 2.

QVemadmodum poëtæ fabulis, Pythagoræi Philosophi symbolis, Platonici mathematicis, sic Aristoteles orationis breuitate arcana Philosophiæ obtexit, & obscurauit; id verò tum sæpe alias, tum, vt interpretes aduertunt, in hoc prooemio, cùm de ordine singularia & vniuersalia cognoscendi, disseruit. Quocirca de ijs erit à nobis in præsentia paulo fusiùs agendum. Vt autem tota hæc disceptatio explicatior sit, priùs de cognitione distincta & cōfusa vniuersè, ac generatim disputabimus. Totum igitur, vt de eo quidē nunc agimus, duplex est, vniuersale, & essentiale. Totū vniuersale est, quod ad partes subiectas refertur, vt animal ad hominem & belluam;

Totū duplex

Vniuersale.

Essentiale.

iuam: dicitur verò à Proclo propositione 77. totū in partibus; ab alijs totum potentiale, eo q̄ partes in sua potestate cohibeat. Totum essentiale est, q̄ refertur ad partes essentię, vt homo ad materiā & formam; vocaturq; à Proclo, loco citato, totum ex partibus; ab alijs totum actuale; quod partes in se actu comprehendat. Nomine partium intellige hoc loco non eas tantum, quæ propriè partes dicuntur, sed etiam, quæ vtcunq; modum partium habent, quo pacto genera summa partes essentiæ habere dicuntur. Qua de re postea.

Duplex cognitio.

Lege Platonem 4. de Repub.

† *Distincta.*

Quia verò totum in cognoscentis potentiæ notionem dupliciter cadit; distinctè videlicet & confusè, fit vt notitia totius bipartita sit, distincta vna, confusa altera. † Distincta est, qua totum omnibus, quæ in eo continentur, enucleatè inspectis, cognoscimus; veluti cum hominem sic intelligimus, vt explicita perceptione cūcta eius essentialia prædicata tenemus. † Confusa est, qua totū ijs, quę in eo continētur, promiscuè tantum ac permixtim cognitis, apprehendimus. Deinde cognitio distincta, aut est, qua totum actuale; aut qua totum vniuersale dearticulatè & distinctè cognoscitur. Illam distinctam actualem, hanc distinctam potentialem, philosophorum vsus vocat: totidemque modis confusa cognitio dispertiri debet. Ita fit, vt quatuor hoc loco statuenda sint cognitionum genera. Confusa actualis, & cōfusa potentialis; distincta actualis, & distincta potentialis.

† *Confusa.*

Differimē inter cognitionem confusam, & distinctam.

Est autem inter huiusmodi cognitiones non parum discriminis. Nam confusa distinctam præit, vt asseruit Aristoteles cap. 1. huius libri text. 2. D. Augustinus sexto Musicæ, Dexippus li. 2. quæstionum in categorias cap. 6. cæteriq; philosophi communi assensu. Id verò inde confirmat Scotus in 2. distinctione 3. quæst. 2. quia progressus naturę est ab imperfecto ad perfectum per medium; confusa autem cognitio quasi medium est inter ignorationem & inter notitiam distinctam. Denique idem testatur experientia, si quidem prius in quolibet totum incurrimus, quam ea, quæ in ipso continentur, particulatim distinguamus, sicq; naturæ exploratores prius composita naturalia sub adumbrata & imperfecta notione intellexere; deinde ex eorundem sectione ad partes & elementa progressi sunt.

Aliud discrimen.

Differunt præterea, quia cognitio distincta actualis potest cum confusa potentiali consisterę; item q; distincta potentialis cum confusa actuali, si quis enim animalis definitionem calleat, & interim species, quæ sub illo sunt, ignoret; is & cognitionem distinctam actualem, & confusam potentialem animalis pariter obtinebit. Contrà verò si omnes animalis species cognitas habeat, & eius definitionem nesciat, habebit vtique cognitionem distinctam potentialem, & confusam actualem eiusdem. At neque confusa actualis cum distincta actuali; neque confusa potentialis cum distincta potentiali simul cohærere possunt; vt præter alios aduertit Scotus in 1. distin. 2. quæst. 7. Quod tamen de vno eodemque mentis actu intelligi debet; in diuersis enim simul reperiri nihil vetat. Nam, qui huiusmodi enunciationem, Homo est animal rationale, animo effingit; hominis conceptum & confusum & distinctum vna elicit. Confusum, prout hominem ex parte subiecti per se apprehendit; distinctum, quatenus eius partes, nempe animal, rationale, ex parte prædicati expressè concipit.

Quorundam sententia de cognitione distincta & confusa.

Sunt tamen, qui in his, alijsque id genus p- nunciatis rem nullo modo confuse, sed distinctè percipi arbitrentur, propterea quod illis ita res percipiatur, vt eius partes animo lustrentur: cognitionem autem confusam talem esse volunt, vt partium notitiam non ab eodem solum, sed à quocunque alio conceptu, qui tunc mēti insideat, prorsus excludat. Id quod etiam ex eo videtur cōfirmari posse, quia si cognitio distincta in eodem intellectu confusam admitteret, æqua ratione actus scientiæ, opinionis actum secum etiam pateretur; cùm vtrobiq; par dissidiū occurrat. Sicut enim ex eo quod Socrates idem simul opinaretur & sciret, sequeretur eum eidem rei vt potest & vt non potest aliter se habere, assensum dare: ita si idem pariter distinctè & confusè percipiat, fieri vt idem lustrando ac non lustrando partes simul apprehēdat; quæ non minus sibi aduersantur.

Ratio.

Responsio.

Verùm etsi non multum omninò referat vtrum in hac controuersia dicatur; cùm vtrumlibet ęqua ferè probabilitate dici possit; hæc tamen ratio propositum non euincit, vtpote, quæ neque verum assumit, neque assumptum probat. Non enim eodem modo se habet cognitio distincta ad confusam, quo scientia ad opinionem; vt iam hinc perspicuum erit. Nam ex eo quod Socrates partes, verbi gratia, hominis vno cōceptu penetret, alio non; consequēs id eo non est, vt existimet hominem habere, & non habere partes; siquidem ea existimatio in eiusmodi cognitione confusa & distincta, nec expressè nec implicitè continetur.

Actus scientiæ & opinionis cur simul non cohæreant.

At si vno actu pariter sciret, altero opinaretur hominem esse risibilem; simul, saltē virtute & implicitè, putaret hominem non posse non esse, & posse nō esse risibilem. Ea est enim opinionis & scientiæ vis, ac natura; vt cōstat ex ijs, quæ primo lib. posterioris Analyticæ cap. 26. docuit Aristoteles. Vnde iam videre licet ex actu opinionis & scientię, nō autem ex cognitione distincta & confusa in eodē intellectu cohærentibus, sequi pugnantia. Est & alia dissimilitudinis ratio in prædictis. Nam cùm quis actū elicit scientię, mediū demonstrationis, quo vtitur, iure nobilitatis trahit ad se rationem probabilem, si qua tūc menti

occurrit, eamq;, tanquam aduentitiam opem sibi adiungit, vt ambo ad vnum actum scientiæ conspirent. Atque ita fit vt ratio probabilis à medio demonstratiuo cohibita, in proprium effectum non erumpat; ac denique vt, vel ob hanc causſam, actus scientię & opinionis vna constare in eadem mente nō possint. In cognitione autem confusa & distincta secus accidit; quia cùm animal, verbi gratia, per se intelligimus, & eius itidem partes sigillatim contuemur; ad huiusmodi perceptiones non assumimus (sicuti cum ex necessarijs, & probabilibus argumentamur) aliqua media præcurrentia, quorum vnum ascisere sibi alterum possit, & ad suum duntaxat effectum producendum transferre.

ARTICVLVS II.

POSSE COGNITIONEM distinctam vno simplici conceptu haberi.

Dubitatio. ILlud præterea in hac disceptatione à nonnullis in dubium vocatur; Num distincta rei cognitio vnico simplici cōceptu haberi possit, an plures necessariò requirat? Ac sanè quidem si de angelorum cognitione agamus, citra ambiguitatem est nō exigere plures; cùm angeli perspicaci simplicitate cuncta intelligant, eodemque intuitu hominem, verbi gratia, & essentialia eius prædicata comprehendāt; vt ex D. Dionysio 7. capite de diuinis nominibus, præter alios, edisserit D. Thomas 1. par. q. 58. art. 4. Quod item dicendum esse de illa cognitione, qua beatæ mentes omnia diuina naturæ attributa intuentur, communis est Theologorum sententia.

D. Dionysius.

Responsio. Cæterum num idem homini in hoc vitæ statu interdum accidat, haud satis liquet. Nobis tamē pars affirmatiua magis placet, quam amplectitur Herueus quodlib. 7. qu. 12. Et Caietanus ad cap. 3. libri de ente & essentia. Nam cùm sensus videndi (vt ait Henricus Gandauensis quodlibeto 8. q. 33. & quodlibeto 15. q. 6.) vnico obtutu multa distinctè percipiat, veluti cùm duos lapides propè intuemur; quid causæ erit, cur non idem intellectrici potentiæ concedatur? Præterea, cur animal rationis particeps, prout est hominis definitio, non vno mentis actu distinctè concipiemus? an quia, quæ distinctè cognoscimus necessariò vt plura concipimus, cùm illā particulatim exploremus? quæ verò vno actu cōplectimur, non vt plura, sed vt vnum apprehendimus; quia plura, neq; simul intelligi, neque simplicem actum terminare queunt? At si huiusmodi ratio concluderet, neque in angelicam mentem distincta cognitio sub vno actu caderet. Occurrendum igitur est, ea, quæ conceptū simplicem distinctum termināt, &

Sensus videndi vno simplici aggressu multa distinctè percipit.

vt plura & vt vnum sumi; vt plura, in seipsis, vt vnum, quatenus vnius obiecti rationem habent. Ita verò præstari eidem conceptui, tum simplicitatem, tum distinctionem; illam ab vnitate obiecti, hāc à multitudine rerum, quas enucleatè cognoscimus. Est autē vnitas obiecti, prout à nobis hoc loco sumitur, vnitas quædam ordinis, quam habere necesse est, quæcunque menti per vnum actum simul obijciuntur.

Ex dictis patet cognitionem distinctā nunc vno duntaxat conceptu, nunc pluribus simul contineri. Quod si distinctæ cognitionis varietatem colligamus, inuenietur tribus ferè modis accidere, vt totum aliquod actuale distinctè cognoscatur. Primò si quis hominem, verbi gratia, vno conceptu, & duobus animal rationale simul apprehendat. Secundò, si duobus animal rationale tantum. Tertiò, si vno animal rationale tantùm. Atque hæ omnes cognitiones, quæq; suo modo, cōceptus quidditatiui, seu definitiui dicuntur.

ARTICVLVS III.

ETIAM NATVRAS SIMPLICES sub cognitionem confusam actualem cadere posse.

QVæri etiam hoc loco solet, num genera summa, aliæq; simplices naturæ cognitione confusa actuali percipi queāt? Scotus in 1. dist. 3. q. 2. Ochamus & Gabriel eadem dist. q. 5. alijq; non pauci negāt: quia ea duntaxat prædictam cognitionem subire opinantur, quorū essentia simplex non sit: sed eiusmodi, vt constet partibus, quę dum totū concipitur, latere concipientē possint. Idem etiā Scotus, eiusq; sectatores asserendum putant de ente, quod simplex quiddam & vniuocū, non analogum esse magna contentione defendunt. Verior tamen est contraria sententia aientiū posse hæc omnia cognitione confusa actuali percipi. Sat est. n. ad huiusmodi notitiam qualiscunq; ratio totius, & partium; quę ratio in prędictis naturis inuenitur. Nam substantia, verbi causa, vt patet ex ipsius definitione, quæ est ens per se subsistēs, suo modo, etsi impropriè, cōstat partibus; quatenus ens concipitur ad modum generis, per se subsistens, ad modum differentiæ. Qui igitur substantiā hac adhibita distinctione perceperit, dicetur eā distinctè cognoscere; qui verò aliter, cōfusè. Item genera summa, omnesq; differentiæ specierū, tam quæ iam extant, quam quæ diuina virtute produci queunt; & deniq; omnia proxima entis significata, sunt quodammodo partes essentiales entis, cùm sint ipsa ratio, seu potius rationes entis, distinctè sumpti; vt alibi fusius dicetur. Hæc ergo si quis particulatim complecti posset, (q; tamē soli Deo competit) is distinctā haberet entis notionē, alioqui confusam tantum, qualis est

Quo pacto ens & summa genera possint concipi cognitione confusa actuali.

Rationes entis distinctè sumpti sunt Deo cognitæ.

ea, quam formant, qui audito entis nomine absolutè concipiunt id quod est, quæ à quibusdam vocabuli notio appellatur; propterea quòd nullum immediatum entis significatum particulatim attingat.

ARTICVLVS IV.

EXPLICATIO QVAESTIONIS initio propositæ, & quorundam obiectorum dilutio.

1. assertio. HIs ita constitutis, propositæ controuersiæ duabus assertionibus fiet satis. Prima sit: Cognitione distincta actuali, magis universalia notiora nobis sunt, quàm minùs universalia. Hæc assertio est omnium Philosophorum firmata consensu, astruiturq; ab Aristotele 6. Topic. c. 3. & eam tradit Averr. comm. 1. hujus libri: D. Thomas 1. p. q. 85. ar. 3. & Scotus in 1. sent. dist. 3. qu. 2.

2. assertio. Secunda assertio: Cognitione distincta potentiali minùs vniuersalia notiora nobis sunt, quàm magis vniuersalia. Hæc etiam Philosophorum omnium communis est. Potest autem vtraque assertio ex eo ostendi, quia ea nobis notiora dicuntur, quorum cognitio ad aliorum intelligentiam requiritur; non è conuerso: at ita sese habent, quoad distinctā cognitionem actualem, magis vniuersalia comparatione minùs vniuersalium, quorum sunt partes essentiales; itemque quoad distinctam potentialem, minùs vniuersalia respectu magis vniuersalium, quorum partes subiectæ sunt. Siquidem id quod partes habet, absque omnium partium notione dilucidè, & enodatè cognosci non potest, vt constat ex ijs, quæ superiori articulo docuimus.

Obiectio 1. Obijciet tamen aliquis. Inter hominem, & substantiam interfusa sunt infinita genera: ergo si distincta hominis cognitio superiorum intelligentiam deposcit, vel aliquis intellectus creatus propria vi infinita comprehēdet, vel nullus distinctè hominem cognoscet, quorum vtrumque absurdum est. Probatur antecedens, quia sicuti Deus inter hominem, & leonem concipit infinitas species, quas producere subinde posset, si vellet; ita supra hominem & infra substantiam cognoscit infinita genera intermedia, cùm vtrobique infinitatis concipiendę æqua ratio videatur. Quòd si eiusmodi genera cognoscit, haud dubiè omnia ad essentiam hominis pertinent, proindeque ad distinctam eius notitiam requirentur.

Obiectio 2. Secundò, si ad cognoscenda distinctè inferiora, oporteret superiora omnia cognoscere, nihil absque distincta entis notitia à nobis distinctè intelligi posset: quod tamen falsum esse ex eo deprehenditur, quia distincta entis notio in solum Deum cadere potest, vt superiùs diximus. Deinde, Aristoteles 2. Posterioris Analyticæ cap. 14. & 15. tradens viam, ac methodum inuestigandi definitiones, docet à minùs vniuersalibus ad magis vniuersalia gradatim ascendere, statuitq; promptiùs & faciliùs esse rerum minùs vniuersalium, quàm magis vniuersalium, naturam definiendo explicare: putat igitur cognitione distincta actuali priùs, faciliusque minùs vniuersalia, quàm vniuersaliora à nobis intelligi.

Obiectio 3.

Obiectio 4.

Præterea, non eadem sunt nobis & simpliciter, seu naturā nota, vt constat ex procœmio huius operis, sed magis vniuersalia collata cū partibus sibi subiectis sunt natura nota, cùm eas origine, & natura antecedant. Non igitur sunt nota nobis, & ex consequenti nec magis sunt nobis manifesta cognitione distincta actuali.

Dilutio 1. ob iect. Hæc ita diluenda sunt. Ad primū neganda est antecedens propositio, & ad eius confirmationem dicēdum, nec re ipsa interesse, nec à diuino intellectu concipi infinita prædicata inter hominem & substātiam, alioqui cùm eorum quodlibet deorsum versus nouū perfectionis gradum superiori adiungat, & ij omnes in hominis naturam coëant, sequeretur competere homini infinitos gradus perfectionis. At neque hoc neque aliud eiusmodi absurdum existit, etsi fateamur (vt fatendū reuera est) concipi à Deo inter hominem & leonem infinitas species, quæ ab ipso successione produci queunt. Non ex eo, quòd homo infinitis speciebus naturæ dignitate præluceat, non sequitur (quod aliquis fortasse putaret) inesse homini infinitam perfectionem. Primùm, quia species non habent inter se essentialem ordinem, quo aliæ alijs subordinentur, sicut ea, quæ in eadem categoria ordinatim disponuntur. Deinde, quia species dum se excedunt, non seruant inter sese proportionem Arithmeticam, sed (vt quidam loquuntur) Geometricam, id est, non sunt, quo ad hoc, veluti numeri, quorum maiores per determinata incrementa, minores subinde exuperant, neque potest infinitos excedere, nisi, qui ex infinitis vnitatibus coaluerit: sed sunt veluti figuræ, inter quas rotundā ita se habet, vt infinitæ figurę describi possint, quarum nulla ad eam pertingat, quāuis ipsa per actualem partium infinitudinem eas nō vincat. Sic nimirum non excedit homo elephantem duplò, leonem triplò; equum quadruplò, atque ita infinitas species, vnamquamq; certi gradus adiectione, iam enim in sese infinitos perfectionis gradus cohiberet, sed sola naturæ nobilioris, & innatæ præstantiæ diuersitate, ad quam præstantiam infinitæ species inferioris notæ pertingunt. Ita patet, quomodo primum argumentum dissoluendum sit.

Species non habent inter se ordinem essentialem.

Hac de re Nouocastrēsis in 1. d. 44. q. 1. Greg. in 2. d. 11. q. un. ca. Soncin. 12. Metaph. q. 5.

Secundo verò occurrendum est ad cognitionem distinctam inferiorum non requiri

Dilutio 2.

notitiam distinctam analogorum, sub quibus continentur, sed vniuocorum duntaxat. Cuius rei causa est, quia analoga secundum omnia sua distincta significata simul sumpta, ad nullius inferioris determinatè accepti essentiã pertinent. Nec enim v.g. decem genera summa, quæ sunt distincta entis significata, in hominis aut belluæ essentia continentur: at quicquid naturæ superiores vniuocæ, vti animal, aut viuens, distinctè significant: id totum in quidditate inferiorum necessariò includitur, vt perspicuum est.

Diluitio 3.

Duplex ratio definiendi.

Ad 3. vt quid respondendum sit constet, sciendum ex Platone in Phædro duplicem esse, quod ad rem præsentem attinet, inuestigandę definitionis viam: vnam, qua à summis ad ima: alteram, qua ab imis ad summa itur. Priorem tenẽt, qui superiora genera per differentias dispertiunt, donec pertingant ad illud, in quo solum est id, quod definitur, sicuti ij, qui signa formant, maiorem deligunt lapidem: deinde paulatim minuendo, & abscindendo superflua, ad formãdos vultus, & mẽbra perueniunt. Alterã viã sequuntur, qui partes generi subiectas inspiciunt, atque inter se comparant, & differentias, in quibus eas cõuenire deprehẽderint, in cõmunem generis definitionẽ accõmodant. Verùm neutri cognitionem distinctã alicuius inferioris perfectè assequuntur, quin superiora prius intelligãt. Nam eos, qui substantiam, deinde corpus, tum viuens, ac tandem animal per differentias diuidunt, vt hominis definitionem colligant: satis liquet prius superiora genera, quàm hominis naturam cognoscere. Sed neque etiam de posterioribus dubium esse potest. Qui enim ad animalis definitionem constituendam, ab homine & bellua sensitiuum excerpit, non cognoscit hominem omnino distinctè, nisi prius animal etiã distinctè percipiat. His positis dicendum est ad argumentum, cùm Aristot. loco citato ait facilius esse specierum, quàm generum definitionem inuenire, loqui de definitione, iuxta hũc secundum modũ procedendi. Deinde nõ agere de definitione, quæ cognitionem distinctam omnibus numeris absolutam parit; hæc enim omnium superiorum generum, & differentiarum expressionem requirit, sed de alia minùs perfecta, quæ reciproca differentia & proximo genere contenta est. Nos verò cùm omnia superiora cognitione distincta actuali notiora esse, & ad inferiorum notitiã requiri pronunciauimus, de perfectissima cognitione locuti fuimus.

Quo pacto dixerit Aristoteles, faciliorem esse specierum q̃ generum definitionem.

ARTICVLVS V.

QVO SENSV VERVM SIT non eadem esse nobis nota, & simpliciter nota.

PRo explicatione quarti argumẽti aduertendum est, bifariam dici aliquid naturaliter notius, sicuti & natura prius; videlicet ordine pfectionis, vel generationis. Reiecta verò Stoicorum sententia, qui cùm naturæ prouidentiam, ac rationem per omnia commeantem darent, iccirco aliquid naturã notũ dici putarũt, quòd illud natura ipsa cognosceret; ea nos ordine perfectionis priora ac notiora dicimus, quæ naturam magis intellectibilem habent, seu quę impensiùs à natura illustrantur, ac perficiuntur, quo pacto substantiæ à materia seiunctæ, priores ac notiores sunt, quam materia concretæ, & species, quàm sua genera, & totum, quã partes, ex quibus coalescit. Ordine verò generationis priora ac notiora vocamus, à quibus alia dependent, & omnino, quæ ab alijs supponuntur, quo modo causæ omnes priores & notiores sunt effectis, & naturæ communes ijs, quas sub se cohibent. His animaduersis, cùm asserit Arist. non eadem nobis esse & natura, siue simpliciter nota; inprimis natura nota vocat ea, q̃ perfectiora sunt. Nec verò perfectiora vniuersim, ac simpliciter accipit, sed ea dũtaxat, quæ in eadem serie talia sunt, id est, minùs vniuersalia comparatione magis vniuersalium, sub quibus continentur, hæc enim eo in loco inter se comparabat. Deinde nota nobis appellat ea, quæ cognitione distincta actuali, atque adeò accuratæ doctrinæ & auscultationis ordine, quem sequi proposuerat, illustriora existunt. Ita demum propositi loci, quem multi opinionis suę tuendæ studio aliò detorquẽt, sententia est ea, quæ inter magis & minùs vniuersalia, notiora natura & priora, id est, perfectiora sunt, non posse esse nota nobis cognitione distincta actuali. Quod certè verissimum est, quandoquidem minùs vniuersalia perfectiora sunt, quàm magis vniuersalia, & ab illis quoad cognitionem distinctam actualem pendent, non contrà. Ex quo iam perspicua relinquitur solutio quarti argumenti: maior enim propositio vera est, si per notiora, siue priora natura intelligantur, quæ sunt perfectiora in eadem serie, & per notiora nobis ea, quæ cognitione distincta actuali magis illustria sunt, & conspicua: sed tunc minor propositio falsum assumit.

Lege Arist. 1. Eth. c. 4. 7. Met. c. 4. 10. & 9. Met. c. 9. t. 15. & 1. post. c. 2. t. 5. 6. Top. c. 2.

Quenam appeller Arist. nota natura. Quæ nota nobis.

Dilutio obiect. 4. superioris ar.

Duo tamen hìc explicanda supersunt. Alterum, qui fieri possit vt Aristoteles in eo pronunciato vniuersaliora accipiat, prout cognitione distincta notiora nobis sunt; cùm ea ibidem appellet confusa, & à confusis progrediendum sibi esse dicat? Alterum, an illa propositio: Non sunt eadem nobis, & simpliciter nota; in quouis rerũ genere absolutè, ac sine discrimine vera sit? Priori dubitationi occurrendum est, quæsiti caussam esse, quia in tradenda Physiologia eam Aristoteles inijt rationem, vt à cognitione distincta actuali, & confusa potentiali ad notitiam vtroque modo distinctam paulatim incederet. Id quod eius doctrinæ seriem intuenti perspicuũ erit.

Dub.

Dub.

Responsio ad pri. dub.

Enimuerò priùs naturam entis mobilis genera tim sumpti, & communium principiorum rationem enodauit, relictis interea sub confusa notitia potentiali partibus subiectis: tunc ad partes ipsas singulatim illustrandas accessit, quarum explicatione perfunctus vtramque notitiam, distinctam scilicet actualem & potentialem, absolutã nobis reliquit.

Responsio ad poster. dub.

Ad id, quod secundò loco quærebatur, dicendum est, si per notiora natura accipiamus ea, quæ in eadẽ serie perfectiora sunt, & per notiora nobis, ea duntaxat, quæ in eadem serie quoad cognitionem distinctam actualem magis sunt manifesta, sicuti Aristotelem intelexisse paulò antè asseruimus; tunc eiusmodi enunciatũ in materia subiecta vniuersim, atq; absolutè verum esse, vt consideranti patebit. Quòd si per notiora nobis intelligãtur quæcunque accuratæ doctrinæ ordine notiora sunt, & per notiora, seu priora natura, quæcunque magis à natura perficiuntur, ita vt nõ fiat tantummodo comparatio inter magis & minùs vniuersalia eiusdem categoriæ; tunc prædictum enunciatum non vniuersim, sed indefinitè verum esse. Multæ enim causæ suis effectis nobiliores cùm sint, ij sdem nihilominus accuratæ doctrinæ ordine notiores existunt, vt tàm in Physicis, quàm in Mathematicis videre licet. Atque ita in ijs idem simul & nobis, & simpliciter notum est, quod præter alios aduertit Commentator in 1. de anima comm. 11. cuius obseruationem, quod & Mathemat. disciplinas attinet, refellere conatus est Ambrosius Nolanus, sed non obtinuit.

Consule Themistium in 1. de anima com. 11. Theophilum 2. de anima t. 12.

QVÆSTIO III.

SINT-NE MAXIME VNIVERSALIA notiora nobis cognitione confusa actuali, an non?

ARTICVLVS I.

PRIMA OPINIO, eiusq; argumenta.

HAnc quæstionem Peripatetici oẽs, præcipuè Latini dissidentium opinionem varietate dubiam reddiderunt. Nam D. Thomas in procœmio huius operis, & in 1. parte qu. 85. art. 3. alijsq; in locis putat, primum cognitum ab intellectu nostro cognitione confusa actuali, esse ens. Quod etiam videtur sensisse Auicenna 2. lib. suæ Metaph. cap. 1. Eandemque sententiam amplexi sunt alij ex Arabum disciplina, vt Auen Pace, & Algazellus. Præterea Alẽsis in 1. & 5. Met. si eius est illud opus, Iandunus q. 5. huius l. Aureolus apud Viguerium in 1. d. 2. q. 2. & vt videtur Richardus in 2. d. 24. q. 4. circa 3. princ. Caietanus ad 1. c. lib. de ente & essentia, cæteriq; Thomisticæ scholæ alumni, quanquam hi D. Thomæ sententiam nec eodem modo intelligunt, nec eadem ratione tuentur. Quidam enim essentialem ordinem in communibus naturis concipiendis ponunt. Ita vt necessariò intellectus primò concipiat ens, deinde substantiam, tertiò corpus, ac cætera deinde prædicata ordinatim vsque ad hominem, idque potissimùm aiunt prouenire ex ipsa intelligibili specie, quæ eiusmodi naturas non æquè primò, sed ordine quodam repræsentet. Alij inter entis duntaxat perceptionem, & quancunque aliam notitiam, essentialem ordinem statuunt, ita videlicet vt ens necessariò priùs concipiatur, quid verò post illud concipi debeat, non possit stata lege definiri.

Asserores partis affirmatiuæ.

Cum D. Th. sentiunt Aegidius 7. Metaph. q. 1. Alfonsus Toletanus 3. de anim q. 1. ar. 3. Tutenen. hac loco q. 5. Vicomercatus ad t. procem. Theophilus Zimara 2. de anima ad tex. 12.

Quòd igitur ens primò à nobis intelligatur, his argumentis probari videtur. Natura in ijs, quæ promouet de potentia ad actum, incedit ab imperfectis ad perfectiora, vnde illud in 8. huius operis lib. cap. 7. t. 58. dignitate prius, est origine posterius, quod certè in hominis procreatione videre est. Fœtus namq; vt constat ex 2. de generatione animalium c. 3. in vtero matris primùm accipit animam vegetatricem, tum sentientem, postremò rationis compotem. Imò & idem liquet in ijs, quæ artis industria elaborantur, semper enim ars naturæ æmula susceptum opus principijs leuioribus prætexit, & adumbrat, tum sensim expolit & perficit. Atqui noster intellectus, cùm à principio sit veluti tabula, in qua nihil re ipsa depictum est, vt docet Aristoteles 3. de anima cap. 4. tex. 14. procedit de pura potentia ad actum intelligendi, ergo progreditur ab imperfectis ad perfectiora, atque adeò priùs exprimit cõceptum entis, qui omnium imperfectissimus est.

1. *Argum. In generatione ab imperfecto ad perfectum promotio est.*

Ars naturæ æmula.

Secundò, ens in qualibet inferiori natura concretum, est causa cur eiusmodi natura sub intellectum cadat, siquidem vnumquodque intelligitur quà ens: ergo ipsum ens priùs cognoscetur, si verum est illud Aristotelis 1. posteriorum cap. 2. semper, quod cuiq; rei vt sit, causa est, id potius est. Corroboraturq; argumentum ex eo, quia esse intelligibile est vna è primarijs affectionibus, seu proprietatibus, quæ naturam entis cõsequuntur. Quare cùm proprietates superiorum priùs in superiora ipsa competant, quàm in partes subiectas decidant, priùs enti conueniet intelligibile esse, quàm speciebus infimis. Ex quo fiet, vt illius cognitio harũ cõcept⁹ necessariò antecedat.

2. *Argum.*

Tertiò, ea notitia, quam vnaquæq; potentia cognoscens primùm elicit, est sui adæquati obiecti, vt id, in quod primùm aspectus fertur, est color: sed obiectum adæquatum intellectus, vt colligitur ex ijs, quæ Arist. docet 9. Met. c. 11. t. 20. est ens in commune: ergo id primum à nobis cognoscetur.

3. *Argum.*

Quartò, primùm cognitũ complexum est illud principium, impossibile est idem simul

4. *Argum.*

esse, & non esse, ergo & primum cognitum A incomplexum est ens. Probatur antecedens, quia illud principium est certissimum & veluti norma cæterorum, vt constat ex Aristotele 4. Metaph. cap. 3. tex. 9. atque ita necesse est, vt eius nobis intelligentiam primo loco natura inserat, idq; veluti ostium ad aliarum rerum notiones aperiat. Consectio ostenditur, quia ens & non ens sunt termini, ex quibus principium illud constat, principio autem non nisi apprehensis terminis assenti- B ri possumus.

3. Argum. Quintò, eo ordine progreditur intellectus, dum vniuersalia intelligit, quo sensus dum apprehendit singularia: atqui sensus priùs apprehendit singularia magis vniuersalium, ergo & intellectus magis vniuersalia priùs intelliget. Maior propositio confirmatur, quia sicuti noster intellectus in hoc vitæ statu cognitionis suę primordia à sensu capit, ita sensum præeuntem sequi debet, & id primùm C intelligere, quod ille priùs obtulerit, ac renũciarit. Minor probatur, quoniam si videã procul venientem Socratem, primùm quidem aliquod animal esse coniector, hinc aliquem hominem, tandem Socratem, videlicet, quia priùs offeruntur cognitioni nostræ communium proprietates, hinc minùs communium, quoad ventum sit ad proprietates indiuiduorum.

6. Argum. Sextò, naturæ communiores sunt quędam D tota comparatione minùs communium; sed totum priùs innotescit, quàm eius partes, vt constat ex ijs, quæ Aristoteles in proœmio huius operis docuit: ergo priùs naturæ communiores, quàm minùs communes à nobis intelligentur.

7. Argum. Septimò, ea priùs cognoscimus, quæ ad sui cognitionem pauciora requirunt, sed magis vniuersalia, sicuti pauciora prædicata sibi vendicant, ita pauciora requirunt ad sui co E gnitionem: ergo ea priùs cognoscimus.

8. Argum. Octauò, cuilibet promptum est communissima prædicata de inferioribus naturis enuntiare, cùm tamen de illorum infimis speciebus frequenter etiam inter sapientes magnæ quæstiones versentur, vt de lapidibus & herbis, quæ sub quo genere collocentur, scimus, ad quam verò speciem pertineant, sæpe ignoramus. Igitur notiora nobis sunt communiora, quàm minùs communia prędicata, atq; adeò species non sunt primò cognitæ. F

ARTICVLVS II.

SECVNDA OPINIO, eiusq; confirmatio.

F. Maironius, Lichetus, & Bargius in 1. d. 3. q. 2. Antonius Andr. 1. Met. q. 10. Achillinus 1. suæ Phys. Fracastorius 1 deintellectione, sub fi. nem.

SCotus in 1. d. 3. quæst. 2. & in 1. Metaph. qu. 10. arbitratur id, quod sub nostram intelligentiam primò cadit, esse speciem infimam, & quò naturæ communiores sunt, eò à nobis difficiliùs apprehendi cognitione confusa actuali, de qua instituta hæc quæstio est. Cum Scoto sentiunt non ij tantùm, qui eius doctrinam profitentur; sed alij etiam complures. Solet verò hæc opinio hisce ferè rationibus stabiliri. Ea priùs cognoscimus, quæ sensibus viciniora sunt, & à singularibus faciliùs abstrahuntur: atqui ita se habent species infimę, cæteræque naturę minùs communes, igitur eas primò cognoscimus. Maior propositio conspicua videtur, siquidem noster intellectus rerum notitiam non nisi per sensus aucupatur, nec vniuersalia nisi abstrahendo percipit. Minor ostenditur, nam quòd naturę minùs cõmunes sensui propinquiores sint, nemo inficias ierit, cùm illæ magis cohæreãt cum singularibus, quæ non ex accidenti, vt vniuersales naturæ, sed per se, ac primaria ratione sensus afficiũt, vt est apud Aristotelem 1. Posterioris Analyticæ cap. 24. Quòd item naturæ minùs vniuersales faciliùs abstrahantur, ex eo conuinci potest, quia illæ maiorem cum singularibus cognationem & similitudinem gerunt, proindeque à paucioribus liberantur differentijs, veluti qui hominem & animal à Socrate euocat, hominem singulari duntaxat, animal verò & singulari & specifica exuit differentia.

Secunda ratio.

Deinde, Metaphysica, etsi inter omnes disciplinas naturali lumine inuentas, dignitate prima sit, ordine tamen acquisitionis vltimũ locum habet, nec nisi post alias scientias reperta est, igitur termini Metaphysicæ, qui omnium communissimi sunt, veluti ens, bonũ, substantia, cæterique eiusmodi vltimò in nostram cognitionem deuenêre. Ex quo sequitur, maximè vniuersalia non primò à nobis apprehendi.

3. Ratio.

Postremò, idem confirmatur hac ratione, qua potissimùm Scoti sententia nititur & illustratur. Causæ naturales non impeditæ edunt primò nobilissimum, quem possunt, effectum: sed ea, quæ ad primum actum intelligendi concurrunt, sunt causæ naturales: igitur si nihil impedimenti adsit, producent effectum nobilissimum, id est, conceptum speciei infimæ, qui inter omnes communium naturarũ conceptus, excellit. Propositio liquet. Nam cùm causę naturales, vt est apud Aristotelem 8. cap. secundi libri huius operis, naturæ necessitate agant, vtique totam vim suam agendo expromunt, quod Philosophi vocant agere secundum vltimum potentiæ. Assumptio probatur, quia intellectionis causæ præcurrentes quidem sunt phantasmata, & intellectus agens, proximè verò effectrices sunt intellectus patiens & species intelligibilis, quorum omnium concursus actum voluntatis antecedit. Esse verò conceptum speciei infimæ, superiorum naturarum conceptibus nobiliorem, ex eo patet, quia præstantiorem naturam

Causæ naturales vocant vim suam agendo exprimunt.

naturam repræsentat. Namq; licet naturæ superiores plura sub se, & in sua potestate cohibeant, species tamen infimę plura in se actu continent, cùm omnes gradus superiorum in sua essentia includant; at rei cuiusq; præstantia non ex ijs, quæ potestate sub se habet, sed quæ in se actu possidet, æstimanda est.

Præstantia rei communis vnde æstimanda. Zimara 2. de anima ad tex. 12

Nec huius argumenti vim effugiunt, qui dicunt, intellectum in primo actu impediri à cognitione speciei infimæ, propterea quòd cùm mortali hoc, crassoq; corpore, quasi cœno, vt Plato ait, obrutus sit, non est ita expeditus, vt syncerum illum intelligendi actum, qui circa speciem infimam est, elicere possit. Non, inquam, effugiunt, quia conceptus speciei non est adeò nobilis, vt ab eo propter coniunctionem corporis retardari intellectus debeat: quin verò, vt in progressu dicemus, experientia testatur, priùs intelligi à nobis rem singularem, cuius tamen conceptus nobilior est, quàm speciei. A B C

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO QVAESTIONIS.

ANtequam propositæ quæstioni satisfaciamus, breuiter præmittimus, bifariam nos de cognitione magis & minùs vniuersalium loqui posse. Vno modo, positis impedimentis ex parte distantiæ, medij, potentiæ, & si quæ præterea esse possunt, de quibus Themistius 2. de anima c. 21. ad tex. 63. (Nam visus exempli gratia ad manifestam discretionem quatuor opus habet, iusto spatio, aëre puro, illęso oculo, motu moderato) Altero, remotis omninò impedimentis, quo pacto Philosophi cùm de re quapiam absolutè quærunt, loqui solent. Hoc constituto duabus assertionibus res tota explicabitur. D

Prima assertio.

Prima: Si nihil sit, quod impedimẽtum inferat, id quod ex communibus naturis à nostro intellectu primùm concipitur, est species infima. Hanc assertionem planè confirmant eæ rationes, quas articulo proximo pro opinione Scoti adduximus, eique non pauca Aristotelis testimonia suffragantur. Namque 1. Metaph. cap. 2. & 1. posteriorum cap. 2. tex. 5. palàm docet, ea, quæ sensui propinquiora sunt, notiora nobis esse, natura verò notiora illa, quæ longiùs absunt à sensu, & vt quicquam generale & vniuersum est maximè, ita esse à sensu remotissimum. Item lib. 2. poster. c. 18. text. 27. asserit intellectum abstrahendo progredi ab inferioribus, donec ad ea perueniat, quæ in partes diuidi non possunt, id est, donec cuadat ad genera summa, quæ extra generis & differentiæ compositionẽ consistunt. Putat igitur Aristoteles non communiores naturas, vt genera, & ens, sed minùs E F communes, atque adeò species infimas à nostro intellectu priùs concipi, & ita eum interpretantur, defenduntq; Auerroes 3. de anima com. 36. & 12. Metaphysicæ com. 4. Philoponus, & Themistius tùm hoc loco, tùm ad finem 2. lib. post. & Ammonius in præfatione super Isagogem Porphyrij. Denique eadem sententia placuit D. Augustino l. 8. de Trin. c. 5. & lib. 9. cap. 6.

Auctorum testimonijs comprobatur.

Sciendum tamen est, cùm asserimus primum intellectus nostri conceptum esse speciei infimæ, id non ita accipiendum, quasi velimus intellectum, cùm primò recipit imaginem intelligibilem, necessariò conceptum naturæ specificæ confestim elicere. Haud enim ita res habet, quia, vt paulò post liquebit, cũ aliqua singularis sensui occurrit, id quod primò apprehendimus, est ipsamet res singularis. Non est autem necesse, vt tunc duplicem pariter conceptum eliciamus, vnum indiuidui, alterum speciei. Imò experientia ipsa testis est, plerunque solam tunc rei singularis notitiam à nobis exprimi. Tantùm igitur volumus, siquem naturæ communis conceptum in puncto illo temporis, atque in primo illo occursu, intellectus gignat, eum necessariò fore speciei infimæ, nò autem naturæ communioris. Addimus tamen, neque repugnare, neque difficile omninò esse vtrũque conceptum vnà interdum elici, ab hominibus præsertim celeri & acuto præditis ingenio, maximè cùm negari non debeat, posse à nobis multa simul apprehendi, vt patebat Scotus in 1. d. 3. qu. 6. Ochamus in 2 d. 21. Gregorius in 1. d. 1. art. 3. & nos alibi ex professo ostendemus.

Explicatio assertionis.

Primus conceptus naturæ communis est infimæ speciei.

Item Lichetus in 1. d. 3. q. 1. Bargius d. 1. q. 4. Maironius d. 3. q. 11. Gabriel d. 1. q. 3. corol. 6.

* Secunda assertio: Si non amoueantur impedimenta, magis vniuersalia priùs à nobis concipientur, quàm minùs vniuersalia. In hac assertione impedimentorum nomine ea duntaxat intelligenda sunt, quæ obstant ne ex imagine sensu percepta efformari possit notitia indiuidui speciei, sicuti accidit, cũ v. g. obiectum extra debitam distantiam occurrit: tunc enim priùs illud sub notitia indiuidui generis quàm speciei sensu dignoscimus, & quod inde consequens est, priùs genus, sub quo ipsum continetur, quàm speciem infimam intellectu apprehendimus, vt quintum primi articuli argumentum concludebat.

**2. Assertio.*

ARTICVLVS IV.

DILVTIO QVORVNDAM obiectionum.

SEd contra primam assertionem superioris articuli sic aliquis opponet. Si conceptus rei communis, quem intellectus post acceptam rei imaginem primò elicit, necessariò esset speciei infimæ, sequeretur reliquos item

HAYCOCK OBSERVATORY
Property of the Haycock Observatory
Please do not remove

conceptus, quos postea naturaliter gignit, A infimarum specierum esse; cùm in vtrilque æqua ratio esse videatur: atqui oppositum docet experientia, sæpe enim non modò liberis, sed necessarijs quoq; intellectionibus communiores naturas priùs intelligimus. Nõ igitur inter naturas communes species infima à nostro intellectu primùm cognoscitur.

Deinde contra secundam conclusionem, ita obijcitur ex Scoto in 1. sent. loco cit. Id quod è loco remotiori sensum ferit, cùm non B possit non esse singulare alicuius speciei infimæ, cumque agat quantum potest, necessariò mittet imaginem, quæ ipsummet singulare definitè exprimat. Deinde ea imago, quia vna & homogenea est, vtiq; in qualibet parte spatij habebit vim repræsentandi idem; licet quò longiùs funditur, eò hebescat magis, & obscurius repræsentet: igitur sensus ea affectus adhuc eliciet expressam similitudinem eiusdem singularis determinati, eamq; C transmittet ad phantasiam, & ex cõsequenti, etiam positis impedimentis, priùs specifica natura, quàm generica concipietur.

Sol. 1. obi. Hisce obiectionib. ita occurres. Priori quidem negando, eandem esse rationem primariæ notitiæ, quã nimirum format intellectus, cùm primùm rei imaginem recipit, & aliarũ, quas genitis antea imaginibus educit. Nam cùm primò imaginem recipit, excitatur determinaturq; tum ab imagine ipsa recens D producta, tum à singulari sensibili interuentu phantasmatis, quod intelligentem speculari necesse est. Quo fit, vt si quem in eo temporis momento conceptum rei communis elicuerit, is necessariò esse debeat naturæ specificę, *Lege Scotum in quolib. q. 21.* cuius illud singulare est. Postquam verò intellectus speciebus intelligibilibus consignatus fuit, ea prompriùs apprehendit, ad quæ ipsum acriùs excitari cõtingit, excitatur verò E acriùs ad ea, quorum memoriam identidem repetiuit, quorum sunt expressiõra in sensu phantasmata, ac deniq; ad quæ is, qui intelligit, quoquo modo magis afficitur, aut ab aliqua latenti causa ducitur, quæ, vt docet experientia, interdum sunt singularia, interdũ minùs aut magis vniuersalia. Lege, si placet, quæ in hanc sententiam scripsit Fracastorius in 1. lib. de intellectione. Et Carpentarius in digres. de methodo Anal. super Alcin.

Sol. 2. obie. Posteriori, omissis controuersijs, hunc in F modum satisfiet. Concedimus speciem, quæ è remotiori loco sensui imprimitur, referre adhuc determinatè totum singulare, à quo effluxit, v. g. hoc album. Negamus tamen potentiam vidẽdi Socratis posse cum illa huius albi visionem elicere, quamuis huius colorati possit. Nam sicuti perceptio indiuidui *Perceptio individui speciei expressiorem imaginẽ requirit.* speciei, quia perfectioris est obiecti, nobilior est, quàm indiuidui generis, ita expressiorem requirit imaginẽ. Ac quemadmodũ hoc coloratũ minùs perfectũ est, quàm hoc album (quia videlicet hoc coloratum importat genus cum differentia singulari; hoc verò albũ speciẽ, q̃ genere perfectior est, cum eadẽ differentia) ita hoc coloratum ad sui expressionem non tam perfectam imaginem deposcit, atque adeò per illam etiam evanescentem, abundè potentiæ repræsentatur.

Dubitavit tamen quispiam hoc loco: quî *Dubitatio.* fieri possit, vt visio hujus albi oriatur ab imagine, quæ ejusdem speciei sit cum ea, à qua hujus colorati visio proficiscitur; si hujus albi, & huius colorati visio, vt est cõmunis Philosophantium vox, inter se specie differunt. *Responsio.* Huic dubitationi occurrendum; nihil mirum esse, quòd ex vnius speciei imagine specierũ diuersarum apprehensiones educantur. Non enim quælibet specie distinctæ apprehensiones specificam distinctionem imaginum, à quibus oriuntur, arguunt, sed adæquatę duntaxat, specie diuersę, ita videlicet, vt ea imago, C siue sensilis, siue intelligibilis censeatur, ab alia distingui specie, quæ sic se habet, vt notitia, quæ ab ipsa adæquatè proficiscitur, ab alia adæquatè oriri nequeat. Eam verò notitiam ab imagine adæquatè ori[illegible] dicimus, qua quicquid imago expresse ac primariò repręsentat, concipimus. Sicq; intelligibilis imago propria hominis, specie differt ab ea, quæ, pria est animalis, quia conceptus ab illa adæquatè elicitus, ab hac adæquatè elici non potest; cùm illa hominem, hæc animal expressa, ac primaria repræsentatione mẽti obijciat.

ARTICVLVS V.

DISSOLVVNTVR ARGVmenta initio quæstionis proposita.

RElinquum est; vt primi articuli argumenta explicemus. Ac maior quidem propositio eius, quod initio adductum est, explicatione indiget. Si enim significet omnia minùs perfecta necessariò anteire perfectioribus, apertè falsa est. Nam cor in animalium creatione prius effingitur & cohæret; quàm partes aliæ minùs nobiles, & intellectus ipse in cõparanda scientia progreditur ab assensu principiorum, qui assensui conclusionũ excellit. Quòd si maior propositio intelligatur *Quo pacto in generatione priora posterioribus imperfectiora sint.* de imperfectioribus, quæ ad alia tanquam præcurrentes dispositiones requiruntur, tũc vera quidem est, sed probandum fuit, conceptum entis necessariam esse dispositionem ad conceptum speciei infimæ, quod negamus. Addimus etiam, in eliciendis conceptibus proficisci intellectum ab imperfectioribus, quatenus procedit à conceptu confuso speciei ad distinctum eiusdem.

Solutio secundi: Ens concretũ in qualibet natura inferiori, id est, natura entis analoga, quæ per omnia particularia entia funditur, caussa

caussa est, cur vnumquodq; sub intellectum A cadat, quatenus esse intelligibile, enti, vt propria ipsius passio, primò conuenit, ab illoque in naturas inferiores quasi dilabitur. Verùm hinc non colligitur ens priùs actu cognosci, quàm species infimas: sicuti ex eo, quòd potentia ad risum priùs homini, quàm Socrati conueniat, non sequitur risum priùs homini, quàm Socrati inesse. Illud verò Aristot. effatum ex primo posteriorum, sic deberet ritè aptari, vt eo loco docuimus: ens in causa est B cur species infimas concipiamus, siue ex conceptu entis venimus in cognitionem specierum infimarum: igitur ens manifestius nobis est, quàm species infimæ. At enim antecedẽs ppositio tunc falsa erit. Concluditur tamen hoc argumento, ens suapte natura priùs cognoscibile esse, quàm inferiores naturas, licet non priùs cognoscatur à nobis, quorum cognitio, vtpotè à sensu orta, ab inferioribus ad superiora paulatim euadit.

Explicatur effatum Aristotelicũ.

C Solutio tertij: Si nomine adæquati obiecti significetur obiectum commune ab inferioribus abstractum, continẽs sub se omnia, quæ à potent[illegible] distinguntur, maior ppositio perspicuè falsa est, siquidem potentiæ sensitiuæ, neq; primario, neq; secũdario actu rem comsingunt rem communem. munem attingunt, sed singularem duntaxat. Si verò significetur ratio, sub qua res in potentiam cadit, ita vt sententia sit, primam notitiam cuiusq; potentiæ esse eius, quod par- D ticipat rationem obiecti adæquati, tunc maior propositio admittenda est, sed in eo sensu dicendum ad minorẽ, non solùm ens in commune, sed quodlibet particulare ens esse obiectum adæquatũ intellectus, siquidẽ omnia entia rationem cognoscibilitatis sibi vendicant: Aristoteles autem, cùm docet ens in cõmune esse obiectum intellectus, non sumit ens in commune etiam priori modo, sed ,put inferiora comprehendit.

Potentiæ sensitiuæ non attingunt rem communem.

E Solutio quarti; Principium illud: impossibile est idem simul esse, & non esse, non est primum cognitum complexum, quasi ex omnibus principijs complexis primò occurrat. Nam sicut termini minùs cõmunes cogni tu priores sunt, ita principia, quæ ex illis constant, intellectui se priùs ingerunt. Dicitur tamen principium illud, primum, ob nobilitatem perspicuæ certitudinis, quæ tanta est, vt nemo illud, modò compos rationis sit, mente inficiari possit. Appellatur quoq; cæterorum principiorum norma, quod cætera eius veritate innitãtur, & à priori p illud cõfirmari possint, vt alibi dixim⁹. Atq; hæ causæ sunt, ob quas natura illius principij intelligẽtiã nobis primũ enodasse perhibetur, nõ autẽ quod eius vel apprehẽsio, vel assensus, ordine mẽtionis in nostro intellectu priùs gignatur.

Quæ principia intellectui priùs occurrant.

Solutio quinti: Hoc argumentum confirmat secundã tertij articuli conclusionẽ, nimirum si obiectum sit extra debitam distantiã, priùs à nobis magis vniuersalia apprehendi. Aduertimus tamen cum Scoto in 1. sent. loco cit. esto singularia magis vniuersalium è longiori distantia priùs dignoscantur; non proinde tamen existimandum: acriùs ab ijs sensum moueri, quàm à singularibus minùs vniuersalium. Id enim acriùs mouet, quod actuosius est, seu, quod magis actum participat, hoc autem esse singulare minùs vniuersaliũ nemo negarit. Quo fit, vt causa, ob quam prædicta singularia magis vniuersalium facilius dignoscantur, non ad maiorem ipsorum in agẽdo efficacitatem, sed imperfectionem potiùs referenda sit, quia videlicet ad sui notitiã, minùs expressam imaginem deposcunt, vti superiùs disseruimus.

Quid à nobis primò intelligatur notitia confusa potentialis.

Solutio sexti: Cùm naturæ communiores sumuntur, vt tota quædam sunt, respectu minùs communium, non vt tota actualia, sed vt tota potentialia spectantur, sicque non iam C in cognitionem confusam actualem, sed in potentialem cadunt. Quo liquet, sextum argumẽtum à propositæ disceptationis, in qua de cognitione confusa actuali agitur, scopo aberrare. Erit tamen operæpretium decernere hoc loco, quinam ordo sit cognitionis cõfusæ potentialis. Sunt, qui asserant magis vniuersalia secundum eiusmodi cognitionem interdum nobis notiora esse, videlicet cùm cognitio confusa potentialis, & distincta actualis in eandem incidunt, veluti cùm animalis essentiã ignoratis speciebus, quæ sub eo continentur, penetramus. Sed non rectè sentiunt. Nam cognitio distincta actualis magis vniuersalium, sublatis impedimentis, semper est posterior confusa actuali minùs vniuersalium, vt ex dictis constat. Quare semper confusa potentialis minùs vniuersalium, erit prior confusa potentiali magis vniversalium, proindeque absolutè statuendum est, cognitionem confusam potentialem minùs vniuersalium, semper antecedere cognitionem eiusdem generis circa magis vniuersalia. Hoc posito respondetur ad argumentum, non omne totum via inuentionis priùs à nobis concipi, quàm partes, sed id tantùm, quod sensui magis appropinquat; hoc autem è communibus naturis est species infima. Neque oppositum docet Aristoteles in procœmio, vbi de progressu cognoscendi auscultatorio, ac curatæq; doctrinæ, disputat.

Naturæ magis vniuersales plura exigunt ad confusam sui notitiam.

F Solutio septimi: Ex eo, quòd naturæ magis vniuersales pauciora in se prædicata cohibet, recte colligitur, eas ad notitiam distinctam actualem paucioribus egere, atq; ita eo cognitionis genere priùs à nobis concipi. Verùm eædem ad notionem confusam actualem plura requirunt, quatenus à pluribus abstrahendæ sunt, quàm naturæ minùs communes.

Solutio octaui: Receptis iã intellectu speciebus, plerumq; magis vnicuiq; in promptu est communiora prædicata apprehendere, &

de inferioribus enuntiare, propterea quòd illa, vt in pluribus insunt, ita frequentiùs occurrunt, atque adeò magis innotescunt. Sed enim hoc non impedit, quominùs cùm rei imago in intellectu primùm gignitur, priùs species infima, quàm vlla natura superior, sublatis impedimentis concipiatur: quæ fuit nostra prima conclusio in tertio huiusce disputationis articulo: quam etiam solam argumenta Scoti, & ex mente ipsius, & re ipsa colligunt, vnde non est, quòd à nobis soluantur.

QVÆSTIO IV.

SIT-NE SINGVLARE PRIMÒ cognitum à nostro intellectu, an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA SVAdere videantur, priùs vniuersale, quàm singulare à nobis intelligi.

SVperiori quæstione comparauimus naturas vniuersales inter sese, nunc easdem cum singularibus conferemus. Quòd igitur vniuersales cognitione confusa priùs ab intellectu nostro percipiantur, defendunt Thomistæ propè omnes, & ex Scoti sectatoribus non pauci, idque hisce ferè argumentis stabilire nituntur.

Hos retulimus superiùs art. 1. quæst. 3.

Primum ar. Ex D. Tho. 1. contra gent. cap. 48.

Primùm, cùm omnis nostra cognitio per species fiat, ea priùs cognoscere intellectus debet, quæ ipsi directò priùs & clariùs ab specie intelligibili repræsentantur: sed ita se habent naturæ communes. Nam eæ primaria, & formali expressione in specie continentur, singularia verò non nisi implicitè & virtute: igitur priùs naturæ communes, quàm singulares à nobis percipiuntur.

2. Argum.

Deinde, materia est in causa, cur res materiales minùs facilè à nobis intelligantur: ergo ea, quæ maximè sunt in materiam demersa, vti singularia, difficiliùs ac posteriùs ab intellectu nostro percipientur. Probatur assumptum, primùm, quia vnumquodque intelligitur ex suo actu, vt Aristoteles docet 9. Metaphysicæ capite 11. textu 20. at materia non actus est, sed potentia. Secundò, quia vt aduertit Plotinus Ennead. 5. libro 5. cap. 1. cognitum debet esse cognoscenti cognatum: vnde omnis cognitio, vt est communis Philosophorum sententia, tradita in opere de secretiore sapientia secundum AEgyptios, cap. 3. libr. 2. fit per assimilationem inter vim cognoscentem, & rem cognitam: at intellectus cùm immaterialis sit, admodum est materiæ dissimilis.

Plotinus.

Omnis cognitio similitudine fit cognoscentis cum cognito.

3. Argum.

Item, pueri, quorum vox naturæ ipsius vox esse videtur, principiò quemlibet virum vocant patrem, quamlibet fœminam matrem. Igitur naturæ ductu priùs communem rationem patris, quàm huius patris apprehendunt, atque adeò non priùs singulare, quàm vniuersale intelligunt. Quare & Aristoteles in proœmio huius operis ab hoc puerorum exemplo argumentum duxit ad comprobandum, vniuersalia tum magis, tum priùs nobis esse manifesta.

4. Argum.

Ad hæc, vniuersale est obiectum intellectus, singulare obiectum sensus, vt testatur Aristoteles hoc in libro cap. 5. textu 49. ergo intellectus priùs vniuersale cognoscit, quàm singulare, alioqui priùs tenderet in non suum, quàm in suum obiectum. Huc pertinet, quòd etiam Aristoteles eodem loco ait, repetitque in 5. libro Metaphysicæ cap. 11. textu 16. nimirum singulare esse primò notum sensui, vniuersale verò intellectui.

5. Argum.

Postremò, singulare intelligitur à nobis reflexè, vt asseruisse videtur Aristoteles 3. de anima cap. 4. textu 10. ergo eius cognitio posterior est, quàm rei vniuersalis. Consecutio patet, quia omne reflexum est posterius directo. Liquet etiam priuatim ex ipso progressu cognitionis reflexæ, quam D. Thomas in disputatis quæst. de anima, articulo 20. & alibi, ac nonnulli eius sectatores in hùc ferè modum explicant. Cùm rei alicuius notitia mentem subit, ducitur primùm à phantasmate & intellectu agente, quasi intelligibilis quædam linea, quæ deinde procurrit ad intellectum patientem, inde ad rem vniuersalem specie repræsentatam, tum à re vniuersali inflectitur ad phantasma, & ad rem singularē, quæ illius quasi inuolucro obtegitur: hoc est, vt planiùs dicamus, imprimitur à phantasmate, & intellectu agente in patientem species intelligibilis: tunc intellectus patiens ea informatus gignit cōceptum rei vniuersalis, mox attendens ad suum actum, aduertit illum genitum fuisse ab specie, speciem à phantasmate, phantasma a re singulari, atque ita tandem in hoc flexu deprehendit rem singularem, & existit in mente quidam veluti circulus intellectualis, quē Aristoteles significauit similitudine lineæ inflexæ, quæ in se ipsam veluti recurrit, cùm ex recta inflectitur in orbem.

D. Th. opusc. 29. & 43. & 2. de anima lect. 13. & 1. part. q. 81. art. 3. & q. 86. art. 1. Ferrariens. 3. de anima q. 13. Hispalens. in 1. d. 39. q. 2. art. 3. & pro. in 1. d. 35. quæst. 2.

Intellectus in circulus.

Alij verò cognitionem reflexam singularis hoc modo fieri arbitrantur. Percipit intellectus naturam communem v. g. hominis, tunc quia aduertit illam nō separatim ac per se cohærere, sed necessariò in aliquo singulari existere, colligit dari aliquod singulare, in quo sit, atque ita dicitur singulare ipsum arguendo

Vt Caietanus 1. pa. qu. 86. art. 1.

arguendo ac reflectendo cognoscere. Patet A igitur notitiam reflexam singularis, siue hoc, siue illo modo contingat, posteriorem esse, quàm conceptum naturæ communis, quandoquidem semper intellectus extremo loco naturam singularem apprehendit.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR SINGVLARIA priùs faciliusq; à nobis intelligi, quam vniuersalia.

Conclusio.

ASserendum tamen est, priùs à nobis singularia, quā vniuersalia intelligi. Quod præter alios sentit Durandus in 2. d. 3. qu. 7. Ochamus in 1. d. 3. q. 5. Gregorius ibidem q. 3. Apollinaris 3. de anima q. 13. Burlæus, & Marsilius hoc loco. Hanc sententiam, q̄ species propriasrerū singularium in intellectu dari arbitrantur, ex eo maximè cōprobare possunt, q̄ intellectus priùs consignetur specie rei singularis, quam vniuersalis, faciliusq; ac promptiùs excitetur ad eliciendum conceptum adæquatum talis speciei, exprimentem scilicet totum id, quod species repræsentat, hoc est, ipsam rem singularem, quàm ad formandum conceptum naturæ communioris, ad quam ea species nec primariò, nec adæquatè inclinet. Verùm quia illustrior, magisque Peripatetica est contraria opinio, prorsus negans intellectui eiusmodi species intelligibiles, quæ adæquatè repræsentent singularia (qua de re 3. de anima) nos illi modò insistētes ea probatione nō vtemur. Nec verò desunt aliæ satis firmæ ad propositum concludendum.

Eius assertores.

Eandem sequuntur Ioannes Maior in 1. d. 3. q. 4. Baconus ibidem q. 1. Niphus 1. Metaph. di sput. 11. Trombera. 7. Metaph. quæ. 7. Antonius Andreas qu. 14. Ioannes Canonicus 1. phys. qu. 2. Thimensis 3. de anima ad tex. 11. Piccolomineus in sua Phil. Moral. gradu. 5. cap. 18.

Quòd igitur cōceptus rei singularis priùs, faciliusque à **nobis** eliciatur, quàm rei vniuersalis, ostendi **potest**, primò, quia singulare est propinquum sensui, à quo intellectus hoc statu cognitionem mutuatur, & in actu suo pendet. Quare priùs fertur intellectus ad singulare ipsum, quàm ad vniuersale concipiendum.

Opinio magis Peripatetica non dari species rerū singularium.

Secundò, Conceptus rei singularis, cùm sit notitia præstantioris naturæ, perfectior est, quàm conceptus rei communis in eadem serie: ergo priùs, saltem origine, ab intellectu nostro gignetur. Probatur consecutio, quia, vt Scotus rectè argumentabatur, causæ naturales, cùm nihil impedimenti subest, mox producunt nobilissimum effectum, quē possunt: at verò cum primùm ex phantasmate rei singularis trāsmittitur species rei communis in intellectum, dantur causæ, quæ sufficiunt ad productionem conceptus rei singularis; nimirum eiusmodi species, & phantasma; nec quicquam est quod impediat. Quare is conceptus priùs omnino elicietur.

Tertiò, Experientia ipsa dux philosophiæ ac magistra veritatis palam testatur, cùm res aliqua singularis sensum ferit, nihil priùs à nobis concipi, quàm rem ipsam singularem: aduersatur ergo experientiæ, qui negat singularia priùs à nobis intelligi.

Experientia dux philosophiæ.

Postremò, Si intellectus non intelligeret singularia nisi reflexè, & eo præsertim modo, quem aduersariæ partis auctores tradunt, sequeretur, inprimis nullum singulare à nobis determinatè concipi, sub notitia vagæ duntaxat. Nam si nullum hominis, v.g. indiuiduum apprehendimus, nisi scrutando singulare, à quo species hominis in commune genita est (qui erat prior modus explicandi cognitionem reflexam) cùm eiusmodi species à Socrate, vel a Platone, & alio quovis homine sine discrimine emitti potuerit, certè ea ratione ad nullum hominis indiuiduum definitè peruenremus. Idemque accidet, si singulare non percipiamus, nisi dum arguendo aduertimus, communem hominis, v. g. naturam necessariò re ipsa in aliquo singulari existere, quo pacto alij cognitionem reflexam explicabant. Etenim cùm hominis natura in omnibus suis inferioribus contineatur, non magis ad hoc singulare, quàm ad illud eo pacto ducemur. Rursus si prior ille modus cognitionis reflexæ verus esset, sequeretur conceptum rei singularis effórmari non posse, nisi interposita lōgiori mora, dum scilicet intellectus eiusmodi recursus obit; imò nec elici nisi ab homine exercitato, quique priùs ab alio edoctus fuerit, quo modo quasi filo, vt in Dædali labyrintho, viam regens per circuitus illos, & ambages, ad phantasma redeat. Quare minùs fuisset à natura homini consultum, cui tam perplexa & difficilis via data esset ad intelligenda singularia, in quibus tractandis omnis eius vita versatur.

Impugnatur prior modus cognitionis reflexæ suprà explicatus.

Refellitur posterior.

ARTICVLVS III.

DILVVNTVR ADVERSARIAE partis argumenta.

NVnc eorum argumētis occurramus, qui ostēdere nitūtur priùs vniuersalia, quàm singularia in nostrum intellectum cadere. Ad primum dicendum: non oportere priùs intelligi id, quod species primariò repræsentat, sed id, ad quod magis excitatur intellectus; magis autem excitatur ac ducitur ad intelligendum singulare, licet inadæquatè, & implicitè in specie intelligibili repræsentatum; quia phantasma, quod in sensu interno intellectui assistit, est ipsius singularis, præualetque ad determinandam ad illud intellectionem ob dependentiam intellectus nostri à sensu, hoc rerum statu; quantumvis

A

Ex Henrico Gandauensi 1.par.summ. art.36. qu.1. lege etia pro eadem re Auerroem disput.3. contra Algazellem. D.Tho.1.sen. d.35.q.vnica, art. 1. & 2. contra gent. c.44. Zimaram in theor. propos.1.

† *Quo pacto materia impedit cognitionem.*

† *Plantæ ob humis terrestrem corporis compagẽ sensu carent.*

Intellectus non magis à materia rei singularis quàm vniuersalis impeditur.

ſpecies intelligibilis ex ſe magis ferat ad rem vniuerſalem.

Secundi argumenti explicatio vt illuſtrior ſit, aduertendũ eſt† duobus modis dici poſſe cognitionem impediri à materia, vno ex parte ſubiecti, altero ex parte obiecti. Ex parte ſubiecti; quia quò illud magis materiale eſt; eo minùs idoneum ad vim cognoſcendi; cùm ſemper hæc nonnihil abſtractionis à materia deſideret. Vnde Ariſtoteles 2. de anima c.12. tex.124.† cauſam cur plantæ cognitione prorſus careant (etſi eis Plato quaſi dormientem ſenſum dederit) ad ipſarum concretionem, & vt vocant, materialitatem refert: contrà verò quò res magis à materia emergunt, eò perfectiorem obtinent cognoſcendi gradum, vt videre eſt in bellua, homine, & angelo: hominis .n. cognitio pfectior eſt, quã belluæ, quia forma hominis poteſt extra materiam cohærere, non aũt belluæ: & angeli item cognitio nobilior, quàm hominis, quia angelus prorſus materia vacat, non homo, qui ex corpore & animo conſtat. Iam verò ex parte obiecti dicitur materia impedire, ſeu retardare cognitionem ob eas potiſſimùm cauſas, quæ in propoſito argumento continentur. Verùm ſi quis animum aduertat, facilè videbit ex nulla earum colligi poſſe, intellectionẽ plus à materia rei ſingularis, quam vniuerſalis impediri. Non enim materia rei ſingularis, aut magis potentia eſt, aut intellectui diſſimilior, quã materia rei vniuerſalis. Nam quod obijciũt naturam ſingularem magis eſſe materia demerſam, id eſt, conſtitui ex materia magis contracta; id nihil momẽti habet. Non enim contractio illa difficiliorem reddit apprehenſionem rei ſingularis; quin verò naturæ cõmunes non niſi beneficio ſingularium, quæ primò in ſenſus, deinde in intellectum ſpecies imprimunt, intelligi à nobis poſſunt. Quo fit, vt materia individua non modò non impediat, aut retardet cognitionem; ſed pro ſua etiam parte iuuet, ac promoueat, quatenus eſt in re ſingulari, à quo omnis noſtra cognitio ortum habet.

B

C

D

E

Ad tertium, dicendum cum Gregor. in 1. d. 3. q. 4. ar. 3. & Ochamo d. 3. q. 6. pueros non ic-circo primùm omnes viros patres appellare, quòd communem patris, aut viri rationem primò concipiant, ſed quia humore, & ea, quam humor exhalat, nebula celebrum occupante, adeò in illis interior ſenſus obductus eſt, adeoq; imperfectè & quaſi per vmbram operatur, vt ſingularia illa non niſi ſub imperfecta & vaga notione percipiãt, nec parentes ab alijs dignoſcant, donec vi diſcernendi polleant, quæ ætate procedente ſenſim emergit. Quòd ſi aduerſariorum ratio concluderet, eodem modo, vt auctores citati animaduertunt, probari poſſet, belluas primùm naturam communem apprehendere, quam ne apprehendunt quidem. Videmus ſiquidem agnos recens natos quamlibet ouem, quaſi matrem ſequi; nimirum quia dum vegetiori carẽt ſenſu, omnes oues tanquam matres apprehendunt. At enim quia vaga illa, & cõfuſa ſingularium notitia, quatenus circa nullum ſingulare definitè verſatur, conceptui confuſo rei vniuerſalis admodum cognata eſt; ideò Ariſtoteles ab ea ſumpſit argumentum, quo vniuerſalia priùs à nobis intelligi comprobauit.

Lege D.Tho. 1.p.q.101.ar. 2. & in 2. ſent.d.23.qu. 2.art.2. Galenum lib.3. de loc.aff. Cerebri humiditas intelligendi actum interturbat.

Notitia vaga singularium.

Ad quartum reſpondendum eſt, adæquatum obiectum intellectus, vt ex 9. Metaph. ca. 11. text. 29. colligitur, non eſſe vniuerſale; ſed ens in tota ſuæ ſignificationis amplitudine, quo pacto tam vniuerſalia, quàm ſingularia complectitur: dici tamẽ interdum vniuerſale, obiectum intellectus; quia cognitio vniuerſalis, propria illi eſt, vtpote, quæ ſoli intellectui competit, etſi nõ ſola; ſeu (quod eodem redit) quia intellectus per vniuerſalium cognitionem præſtat ſenſui, qui licet ſingularia percipiat, vltra ea tamen non aſcendit. Reliqua verò Ariſtotelis teſtimonia intelligenda ſunt de cognitione ſcientiæ, qua intellectus, vt ex 1. li. poſterioris Analyticæ cõſtat, vniuerſalia p ſe ac primò contẽplatur; ſingularia verò nõ niſi ex accidente & ſecundaria ratione.

Obiectũ adæquatum intellectus.

Quinti argumenti ſolutio plus habet difficultatis, illo namq; Ariſtotelis teſtimonio ex c. 4. li. 3. de anima, tanquam gladio Delphico variè vtuntur Peripatetici. Nonnulli, è quibus eſt Henricus Gandau. quodlib. 5. q. 15. D. Thomas, eiuſq; ſectatores & pleriq; alij, quorũ explicationem in argumento retulimus, elicere ex eo conãtur, ſingulare poſteriùs à nobis intelligi; alij intelligi priùs. Atque ex hiſce poſterioribus eſt Gregorius Ariminenſis in 1. d. 3. q. 3. ar. 2. & Burlæus initio huius libri. Reiecta tamen huiuſce rei pleniori diſceptatione ad eum locum tertij de anima, breuiter hic dicẽdum; Ariſtotelem vel nihil ibi de diſcrimine inter directam & reflexam cognitionem tradere voluiſſe; ſed docere duntaxat, animam percipere vniuerſale alia facultate diſtincta à ſenſu, quo ſingulare percipit: diſtincta quidem, vel reipſa, vel ſola ratione; ſicuti linea flexa ſola ratione differt à ſe ipſa protẽſa, q̃ admodũ ꝓbabile eſt. Vel, ſi etiã directæ & reflexæ cognitiõis diſcrimẽ indicare voluit, haud obſcurè cognitionẽ reflexã, quã ſingulari attribuit, priorẽ feciſſe directa, quã aſſignat vniuerſali. Hæc eſt. n. eius loci ſententia; Anima percipit vniuerſale, ſiguti cùm extenſa fuerit linea flexa; quaſi videlicet mens in cognoſcẽdo ſingulari priùs ſe inflectat ad ſenſum, poſtea verò recto intuitu ſeſe ad percipiendũ vniuerſale conuertat. At neq; iuxta hanc expoſitionem dici debet ſingulare cognoſci reflexè, ſed inflexè potiùs, vt ex contextu Græco planum eſt. Vnde patet Ariſtotelem eo loco, aut neutri parti præſentis controuerſiæ, aut noſtræ potiùs fauiſſe. Lege etiam Fonſecam libr. 1. Metaphyſ. cap. 2. q. 3. ſect. 5.

Explicatur locus Arist. in 3. de anima.

Singularem tam reflexè quam inflexè à nobis intelligi.

QVAEST.

A

QVÆSTIO V.

VTRVM SINGVLARE SVBstantiæ, an accidentis à nobis primò intelligatur.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS VIdeatur primò intelligi singulare substantiæ.

B

SVperiori diſputatione ſtatuimus; priùs à nobis ſingulare, quàm vniuerſale intelligi: ſequitur vt quod nam illud ſingulare ſit, accidentis ne, an ſubſtantiæ videamus. Quòd igitur ſingulare ſubſtantiæ in noſtrum intellectum primò cadat, ſuaderi poteſt in primis teſtimonio Ariſtotelis 7. Metaphyſicæ, capit. 1. textu 4. vbi ait ſubſtantiam eſſe cognitione priorem accidentibus. Deinde hac ratione: Id intellectus primò concipit, q̃ primò cogitatiua apprehẽdit; nã & cũ hac primo coniũgitur intellectus agens: ſed cogitatiua primò apprehendit ſubſtantiã ſingularem, ergo & intellectus. Maior propoſitio ſuadetur, quia ex doctrina D. Dionyſij ca. 4. de diuinis nominibus, infimum ſummi coniungitur ſummo infimi; ſummum autem inter potentias cognoſcentes eſt intellectus; infimum verò facultas ſenſitiua: itemque omnium intellectuum, humanus infimus eſt, & inter omnes ſenſitrices facultates cogitatiua ſumma habetur. Minor probatur, quia cùm ſubſtantiæ cognitio, accidentium perceptione nobilior ſit, illã priùs quàm hanc cogitatiua eliciet, ſi cauſa naturalis non impedita edit primò nobiliſſimum effectum, quem poteſt.

C

D

E

Item, Anima nihil priùs, quàm ſe ipſam intelligit. Non ergo priùs accidens quàm ſubſtantiam percipit. Probatur antecedens: namque id anima priùs intelligit, quod ipſi maximè preſens eſt; nihil autem illi magis quàm ipſa ſibi cohæret, ac præſto adeſt.

Denique, Quòd ſaltem Deus in hominis intellectum primò cadat hunc in modum oſtenditur. Id, in quo cætera cognoſcimus, & quo de alijs iudicamus, primò nobis perſpectum eſſe oportet; vnde priùs lucem, quàm colores ſentimus, & principijs, quam concluſioni, priùs aſſenſum damus; ſed quicquid cognoſcimus, non niſi in luce primæ veritatis cognoſcimus, & per eam de cæteris iudicamus, vt ſcripſit Plato in Timæo, & D. Auguſtinus 12. libro de Trinitate cap. 2. Igitur primò cognitum à nobis eſt veritas prima, id eſt, Deus.

F

Aristot.

D.Dionys. Infimũ ſummi coniungitur ſummo infimi.

Plato. D.Augustin.

Variæ ſententiæ de ſingulari primo cognito.

Lege Herueũ quodl. 3. qu. 12.

Concluſio.

Actiones ſunt ſingularium per ſe exiſtentium.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS EXPLICATIO.

IN hac quæſtione diuerſi diuerſa, atque aduerſa ſentiunt. Etenim ſunt qui putẽt, ſubſtantiam non modò non intelligi à nobis primò, ſed ne intelligi quidem, noſtramque omnem perſeuerationem circa ſubſtantiarum inuolucra, id eſt, accidentia, immorari, nec ad ipſam rei eſſentiam, aut ſubſtantiam peruenire. Qua de re lege, ſi placet, Nicolaum Cuſam in libris de docta ignorantia, & in 3. Idiotæ dialogo copioſè differentem. Alij cenſent priùs concipi à nobis ſubſtantiam, quàm accidens: & ex his quidam priùs vniuerſale, alij ſingulare; rurſumq; ex his poſtremis quidam ſingulare vagum, alij determinatum.

Sit tamen concluſio. Singulare, quod à nobis primò concipitur, eſt ſingulare ſenſibile, determinatum, non ſubſtantię, (ſi eius formale ſpectetur) ſed accidentis concretè ſumpti. Hæc concluſio intelligi debet ſublatis impedimentis. Probaturque ſigillatim. Nam cùm noſtra cognitio ortum habeat à ſenſu, eoque vtatur velut præuio ſatellite, id primò mentem ſubit, quod primò ſui ſpeciem in ſenſus imprimit: hoc autem, vt ex ſuperioribus conſtat, ſi nihil obſit, eſt ſingulare ſenſibile determinatum. Eſſe verò huiuſmodi ſingulare non ſubſtantiæ, ſed accidentis, inde ſuadetur: quia ſubſtantia non mittit ſui ſimilitudinem ad ſenſum, alioqui eſſet ſenſibilis per ſe, quod negat Ariſtoteles 2. de anima ca. 6. text. 65. Denique debere id eſſe ſingulare accidentis concretè, non abſtractè ſumpti, ex eo oſtenditur, quia vna quæque res ita ſenſu percipitur, vt in eum agit. Quare cùm ſingulare ſenſibile non niſi concretè ſumptum agat, (Neque enim id, quod calefacit, eſt hic calor ſed hoc calidum, docente Ariſtotele in l. de ſenſu & ſenſili, cap. 6. quia actiones ſunt ſingularium per ſe exiſtentium) fit vt ſingulare ſenſibile concretum primò ſub ſenſum cadat, & ex conſequenti primùm ab intellectu percipiatur. Adiecimus verba illa, ſi eius formale ſpectetur, quia cùm concreta accidentium, quæ ſui ſpeciem in ſenſus mittunt, ſubſtantias connotent, neceſſe eſt, vt tam ipſa, quàm ſubſtantiæ, eodem actu apprehendantur; ſed hæ vt connotatæ, & accidentibus inuolutæ, ac proinde ſecundaria ratione, & implicitè; illa vt formaliter ſignificata, atque adeò primò & per ſe.

Ex his, quæ hactenus docuimus, licebit colligere, id, quod inter naturas communes à nobis primo loco intelligitur, eſſe naturam ſpecificam eius accidentis, quod amotis impedimentis priùs ſub ſenſum cadit: quod aſſerit Scotus 7. Metaph. quæ. 3. & Iandunus ibidem, aliiq; non pauci.

οι: μᾶλλον ὁ Μέλισσος φησὶν, ἐὰν ὑπάρχωσιν ἀποφάσεις, ἀλλ' ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος, πολλὰ συμβαίνει. τοῦτο δ' ὅλως χαλεπόν. ἡμῖν δὲ πρόκειται, τὰ φύσει ἢ πᾶσιν, ἢ ἐνίοις ὑπάρχοντα ἐναντία, διὰ τί ἐν τῇ ἐπαγωγῇ. ἅμα δὲ δῆλον ἅπασι τοῦτο ὅτι οὐδὲν τῶν ἐναντίων ἐστὶν ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἐπιλαμνὸς ψεύδεσθαι ὅσα δὲ μὴ. ἔστιν τὰ τετραχῶς λεγόμενα τὰ μὲν διὰ τὰ ὀνόματα, γεωμετρικὰ διαλύσεις τὰ δὲ Ἀντιφῶντος καὶ γεωμετρικά· ὁ μὲν ἀλλ' ἐπαφὴ τοῖς φύσεως οὖσι, φυσικὰς δὲ ἀποφάσεις συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς, ἴσως ἐχει καλῶς ἐπιμερῶν διαλεχθῆναι πρὸς αὐτ. ἐχει γὰρ φιλοσοφίαν ἡ σκέψις. ἀρχ-

menidis, & Melissi ambæ sint rationes; quippe quæ, & falsa assumant, & non rectè concludant. Magis in Melissi ratio importuna est; & dubitationem non habet; sed absurdo vno dato cætera accidunt. In hoc verò nulla inest difficultas. e *Nos autem ponamus quæ natura constant aut omnia, aut quædam moueri; quod quidem inductione est manifestum. At neq; omnia diluere conuenit; sed ea tantùm quæ ex principijs demonstrando falsa concludunt: quæ autem sic non concludantur, minimè. Et vt quadratione, quæ per segmenta fit, Geometræ est dissoluere; at eam, quæ Antiphontis haud quaquam; sed quanquam naturæ* Textus 10. Textus 11. Textus 12.

consideratio hæc non sit; quia tamen, quod dicunt, naturales dubitationes habere accidit, bene res fortassis se habuerit, si de eis aliquantisper disseruerimus. Nam philosophiam habet consideratio.

Prin-

d *Quando principium non est*] Ostendit eos, qui vnum duntaxat principium, idq; motus expers faciunt Philosophiæ Naturalis principia tollere. Primùm, quia ita vnum faciunt principium, vt asserant vnum tantum esse in natura ens; cùm tamen ratio principij multitudinem arguat; siquidem omne principium refertur ad id, quod ab eo dependet, aut aliquo modo originem capit. Deinde, quia negant motum, atque adeò totam euertunt naturam, quæ principium motus, & quietis dicitur. Quare perinde esse cum his Philosophis disputare, atq; cum Heraclito, aut alio, qui omne, quod est vnum hominem esse diceret. Porrò Heraclitus cognomento tenebricosus, vnus fuit ex antiquioribus Philosophis, de quo illud narrant memorabile, quod quoties domo egrediebatur, flebat, sicuti & Democritus ridebat: quod alteri omnia, quæ agimus, miseriæ: alteri ineptiæ videbantur. Aiebat quoque Heraclitus rem nullam, ob perennem agitationem, qua voluuntur omnia, magis hoc quàm suum oppositum esse; negabatque, vt quidam tradidêre (etsi non tam animi assensu, quàm concertandi studio) communissimum, ac notissimum illud axioma, Impossibile est idem esse & non esse. Lege Aristotelem 4. Metaph. cap. 3.

Qui motum negant, naturā tollunt.

Heraclitus σκοτεινός.

Plato.

e *Nos autem ponamus*] Ostensurus Plato lib. 10. de legibus esse Deos, sumit priùs, vti rem omnium oculis peruiam, dari in naturæ vniuersitate motum. Hunc locum imitatus Aristoteles eadem hypothesi vtitur. Statuendum, inquit, est hoc Physiologiæ principium satis manifestum, videlicet, res Physicas motu cieri, siue omnes in vniuersum, siue earū saltem aliquas; alterutrum namque ad rem propositam sufficit; & tamen hoc principium inficiantur Parmenides, & Melissus, cum omne quod est vnum tantum, idque à motu liberum faciant. Quare cùm tam longo itinere à Physiologia deflexerint, non erit Philosophi Naturalis cum ijs disceptare, & eorum rationes coarguere, sed eas, quæ seruatis naturæ principijs, non rectè colligunt.

Quadratura circuli.

f *Vt quadrationem quæ*] Quemadmodum, inquit, Geometræ est dissoluere rationes, quæ per segmenta circulum quadrare nitebantur, non autem rationes quibus ad id Antiphon vtebatur, ita nec Physico incumbit, Parmenidi & Melisso respondere. Hunc locum vt intelligas aduerte quadrare circulum esse reperire aream quadrati æqualem areæ circuli. In huius autem rei peruestigatione diu elaborarunt ante Aristotelis tempora multi excellenti ingenio Mathematici, atque inter alios Antiphon, & Hippocrates Chius, quorum meminit Aristoteles 1. libro posterioris Analyticę cap. 7. tex. 23. & 1. Meteororum cap. 6. & 1. Elenchorum cap. 10. sed neuter eorum circulum quadrauit tametsi peius Antiphoni res processerit, qui inter argumentandum nonnulla Geometricis principijs repugnantia sumpsit. Quam ob causam non attinet ad Geometram eius diluere rationes.

Antiphon. Hippocrates.

Hæc de re luculenter scripsit hoc loco Simplicius ad text. 11. & ex recentioribus Petrus Nonius, & Ioannes Bruteon in libellis, quibus accuratè demonstrant frustra Orontium conatum fuisse prædictam quadraturam ostendere. Vtrum verò ab alijs inuenta iam fuerit quæstio est. Nam Boëtius in categoria relationum affirmat inuentam, quod etiam Iamblicho visum fuit, vt testatur Simplicius hoc loco. Alij tamen id pernegant. Sanè hisce proximis annis post diuturnam eius rei commentationem, eam tradidisse putatur Clauius in suis commētarijs super Euclidem ad calcem libri sexti. Et verò siue ita res habeat, siue non, parum omnino ad huius loci explicationem refert.

Iamblichus.

g *Sed quanquam*] Tametsi ad Physicum non spectat aduersus Parmenidem, & Melissum disserere, init tamen cum eis Aristoteles disputationem, propterea quod hæc perfrutatio aliquot naturales dubitationes attingat, & alia quædam, etsi à Physico, non tamen à Philosopho aliena. Ita hunc locum interpretati sunt Themistius & Simplicius, etsi Alexander, Porphyrius, & Auerroes aliter contextus verba distinguentes putarint significari ab Aristotele Parmenidem & Melissum de natura dicere, sed quæ afferunt, non continere naturales dubitationes. Prior tamen interpretatio & veritati consona, & germanior habetur.

h *Cum*

ἀρχὴ ὁ οἰκειοτάτη πασῶν, ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, πῶς λέγουσιν οἱ λέγοντες εἶναι ἓν τὰ πάντα· πότερον ὡσὶν τὰ πάντα, ἢ ποσὰ (τὰ πάντα,) ἢ ποιά· ηκὶ πάλιν, πότερον ὡσίαι μίαι τὰ πάντα, οἷον ἄνθρωπον ἕνα, ἢ ἵππον ἕνα, ἢ ψυχὴν μίαν· ἢ ποιὸν ἓν· ηκὶ τοῦτο, οἷον λευκόν, ἢ θερμόν, ἢ τἄλλων τι τοιούτων· ταῦτα γὰρ πάντα διαφέρει τι πολύ, ηκὶ ἀδύνατα λέγειν· εἰ μὲν γὰρ ἔστι ηκὶ ὡσία, ηκὶ ποσόν, ηκὶ ποιόν· ηκὶ ταῦτα ἕτερα ἀπολελυμένα ἀπ' ἀλλήλων· εἶτε μὴ πολλὰ τὰ ὄντα εἰ δ' ἅπαντα ποιόν, ἢ ποσόν, εἴτε ὅσης ὡσίας, εἴτε μὴ ὅσης, ἄτοπον· εἰ δὲ ἄτοπον λέγειν τὸ ἀδιαίρετον· δῆλον γὰρ τἄλλων χωριστὸν ὅτι παρὰ τὴν ὡσίαν· πάντα γὰρ καθ' ὑποκειμένου λέγεται τὴν ὡσίας. Μέλισσος δὲ φησι τὸ ὂν ἄπειρον εἶναι· ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν. τὸ γὰρ ἄπειρον ἐν τῷ ποσῷ· ὡσίαν δ' ἂν εἴη ἀπειρον, ἢ ποιότητα, ἢ πάθος, ὁπ ἐνδέχεται, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, εἰ ἅμα ηκὶ ποσὰ ἄτμα εἶναι· ὁ γὰρ ἀπείρος λόγος τῷ ποσῷ προσρῆται, ἀλλ' ὁπ ὡσίαι, ὁδὲ τῷ ποιῷ. εἰ μὴ τοίνυν ηκὶ ὡσία ἐστί, ηκὶ ποσόν, δύο, ηκὶ ὀκτὼ, τὸ ὄν.

Principium autem omniū accommodatissimū est, quonam modo qui omnia vnum esse inquiunt, h *(cūens multis modis dicatur) id inquiant. Vtrum omnia substantiam, an quantitatē, an qualitatem. Rursus vtrum omnia substantiam vnam, ceu hominem vnū, aut equum vnum, aut animam vnam, an qualitatē. hanc verò vnam, vt alborem, aut calorem, aut eius generis aliquid. Hæc namque omnia inter se plurimum differunt, & dici non possunt. Nam si substantia, & quantitas & qualitas sunt, & hæc quidem seu separata ab inuicem, seu non separata, entia sunt multa: sin verò omnia sint qualitas, aut quantitas (seu substantia sit, seu non sit) absurdum est, si tamen quod esse non potest, absurdum dicendum est aliorum etenim nullum præter substantiam est separatum, quando omnia de subiecta substantia dicuntur. Sed Melissus id, quod est, infinitum esse ait. Quapropter id, quod est, quantum est quoddam, cùm in quantitate sit infinitum. Substantia verò aut qualitas, aut affectio infinita esse non potest, nisi ex accidenti, si quanta quædam sint simul. Nam infiniti ratio quantitate vtitur, non substantia, aut qualitate. Si igitur & substantia, & quantitas sint, duo sunt entia, non vnum.* Textus 13. Textus 14. Textus 15. Si sola

h *Cum ens*] Assumpta, vt Alexander ait, Metaphysici persona duobus argumentis procedit Aristoteles contra Parmenidem & Melissum. Primum, quod ab amplitudine entis & multiplici eius significatu ducitur, ita se habet. Cùm ens multifariam, ac de multis dicatur nempe de substantia, de quantitate, deq; alijs primis rerum generibus, quærimus quonam pacto entis nomen vsurpent, cùm omnia vnum esse dicunt? aut enim vnum duntaxat entis significatum sumunt, nempe substantiam, aut quantitatem, ita vt ex eorum placito omnia sint vel substātia, vel quantitas; aut omnia simul, ita vt non inficientur dari substantiam, & quantitatem, cæteraque entia; sed tamen asserant ea non esse plura. Si priori modo accipiant, vel eiusmodi ens erit aliquid commune, vel singulare. Si commune, necessariò multa sub se comprehendit, atque ita plura iam admittere cogentur. Si singulare, aut illud est substantia sine accidentibus, aut accidens sine substantia. Si primum non poterit esse quid finitum, vel infinitum, vt ipsi appellant; cùm finitum & infinitum sint affectiones quantitatis: si verò secundum, sequitur dari accidens extra subiectum, quod fieri nequit. Iam verò si posteriori modo capiant, secum ipsi pugnant, dum enim substantiam, dum quantitatem, dum qualitatem, dari in rerum natura inquiunt, plura concedunt entia, quæ tamen alioqui negant, dum omnia vnum esse asserunt. Nullo igitur modo Parmenides & Melissus suam tueri sententiam possunt. 1. *Aristotelis argum. contra Parmen. & Mel.*

εἰ δ' ὁσίχ μόνον, ὃν ἄπειρον, ὁδὲ μέτρῳ ἕξει ὁδίν· ποσὸν γάρ τι ἴσται. ἔτι ἐπὶ ηκὶ αὐτὸ τὸ ὂν πολλαχῶς λεγέται, ὥσπερ τὸ ὂν, σημῆναι τίνα τρόπον λέγουσιν ἓν εἶναι τὸ πᾶν. λεγέται δ' ὦν, ἢ τὸ συνεχὲς, ἢ τὸ ἀδιαίρετον, ἢ ὧν ὁ λόγος ὁ αὐτὸς ηκὶ εἷς ὁ τί ἦν εἶναι, ὥσπερ μέθυ ηκὶ οἶνος. εἰ μὴ τοίνυν συνεχὲς, πολλὰ τὸ ὄν· εἰς ἄπειρον γὰρ διαιρεῖ τὸ συνεχές. ἔχει δ' ἀπορίαν πρὸς τὸ λόγον, ἀλλ' αὐτίως λεκτ' αὐτῶν· πότερον ὧν ἢ πλέον τι μέρος ηκὶ τὸ ὅλον· ηκὶ πῶς ἂν, ἢ πλέον, ηκὶ εἰ πλέον, πᾶν πλέον· ηκὶ περὶ τῶν μερῶν τῶν μὴ συνεχῶν· ηκὶ εἰ τῷ ὅλῳ ὧν ὑπάρχει ὡς ἀδιαίρετον, ὅτι ηκὶ αὐτὰ αὐτοῖς· ἀλλὰ μὴν εἰ ὡς ἀδιαίρετον, ὁδὲ ποσόν, ὁδὲ ποιόν, ὁδὲ ὂν ἄπειρον τὸ ὄν, ὥσπερ Μέλισσος φήσιν· ὁδὲ πεπερασμένον, ὥσπερ Παρμενίδης. τὸ γὰρ πέρας, ἀδιαίρετον, ὃ τὸ πεπερασμένον. ἀλλὰ μὴν εἰ τῷ λέγειν ὧν τὰ ὄντα πάντα, ὡς πλῆθος ηκὶ ἁπλοῦν, ἡ Ἡρακλείτου λόγου συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς· ταὐτὸν γὰρ ἴσται ηκὶ ἀγαθῷ ηκὶ κακῷ, ηκὶ μὴ ἀγαθῷ εἶναι ηκὶ ἀγαθῷ.

Si sola substantia infinitum non erit, nec vllam habebit magnitudinē, quandoquidē esset quantum quoddam. i *Præterea cùm ipsum quoq; vnum perinde atq; ens multis modis dicatur, quonam modo ipsum vnum inquiant vnum esse, considerandū est. Dicitur autem vnum, aut continuum, aut individuum, aut quorum essentiæ ratio vna est, & eadē. Si igitur id quod est, continuum est, multa profectò est, cùm infinitè diuidi continuum possit.* k *Est autem de parte, & toto dubitatio fortassis ad rationem non pertinens, sed ipsa per se, vtrum pars & totum vnum sint, an plura, & quo pacto vnum aut plura & si plura, quomodo plura, quę eadem ratio de partibus non continuis. Et si vtraq; pars cum toto vnum sint, vt individuum, quòd ipsa quoq; inter se vnum erunt. At verò si vt individuum, nihil quantum erit, aut quale, neq; igitur infinitum id quod est, vt ait Melissus, neq; finitū, vt Parmenides, cùm finis individuus sit, non id quod est infinitum.* l *Sed sententia omnia ratione sunt vnum, vt vestimentum, & tunica, sic vt eandem, atque Heraclitus, sermonem* Textus 16. Textus 17. Textus 18. Textus 19.

ὥστε

pronuntient. Boni enim, & mali, atque etiam non boni, & boni eadem erit essentia.

2. argum.

i *Præterea cùm ipsum quoque vnum*] Eosdem insectatur, & premit ratione desumpta ex varia significatione vnius, hunc in modum. Cùm Parmenides & Melissus omnia vnum esse autumãt, vel intelligunt vnum continuum, vt magnitudinem; vel vnum quid diuisionis expers, vt punctum; vel ratione omnino vnum, qualia sunt gladius & ensis (quod enim intelligere nequeant vnum analogia, vel genere, aut specie, paulò ante demonstratum fuit) si vnum continuum, idem concedunt plura actu, vel potestate; cùm omne continuum infinite secari possit. Si vnum diuisionis expers; tollunt igitur quantitatem, & qualitates eidem inhærentes, atque adeo finitum, & infinitum; quod vtrorum positionem planè euertit. Ostendit verò Aristoteles finitum non esse indiuisibile: quia finitum est, quod finem obtinet, hoc verò indiuisibili non competit, cùm sit ipse finis.

Omne continuum infinitè secari potest.

Quæstio de toto, & partibus.

k *Est autem de parte*] Quia continuum, quod dixit potestate plura esse, totum quoddam est, dubitationem inserit de toto & partibus, vtrum sint vnũ, an plura, & quonam modo? Ac quod non sint vnum probari posse inquit ex eo, quia si totum est idem, quod pars, iam partes idem inter se erunt, videlicet quia quæ sunt idem in vno aliquo tertio, inter se quoque idem sunt.

l *Sed dissentia*] Accedit ad aliud propositæ diuisionis membrum. Si velint, inquit, omnia ratione vnum esse, iam Heraclitici dogmatis rei tenentur; coguntur enim fateri, eandem prorsus esse contrariorum rationem, vt atri, & candidi; imò & contradicentium, vt candidi, & non candidi, proindeq; idem esse ens, & non esse ens. Ex quo tandem sequitur omnia esse nihil. Sic enim licebit argumentari. Eadem est ratio atri, & candidi; sed atrum est non candidum, & non candidum non ens; non ens autem nihil; candidum igitur nihil est. Quod etiam de cæteris pari ratione concludi poterit. Hîc aduerte huiusmodi consecutiones non simpliciter, sed ex hypothesi vim habere, si videlicet demus omnia vnum quid omnino esse, vt Parmenides & Melissus ponere videbantur. Quorum tamen dogma an ita se habuerit suo loco expendemus.

ὥστε τὸ αὐτὸ ἴσαι ἀγαθὸν καὶ ὂν ἀγαθόν, καὶ ἄνθρωπος, καὶ ἵππος· καὶ ὁ πρὸ τοῦ εἶναι τὰ ὄντα, οὐδὲν ὄντος· ἀλλὰ πρὸς τὸ μηδὲν· καὶ τὸ τοιοῦδε εἶναι, καὶ τὸ τοσοῦδε ταὐτόν. ἀθορυβοῦντο δὲ καὶ οἱ ὕστερον, λανθάνειν οἱ ἀρχαῖοι, μή ποτε συμβαίνῃ αὐτοῖς ἅμα τὸ αὐτὸ ἓν εἶναι καὶ πολλά. διὸ οἱ μὲν τὸ ὂν ἴσον ἀφεῖναν, ὥσπερ Λυκόφρων οἱ δ' ἐτόλμων λέγειν μετερρύθμιζον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ λευκός ἐστιν, ἀλλὰ λευκότης· καὶ βαδίζειν ἐστίν, ἀλλὰ βαδίζει· ἵνα μὴ τὸ ἔστι προσάπτοντες, πολλὰ εἶναι ποιῶσι τὸ ἕν, ὡς μοναχῶς λεγομένου τινός, ἢ τὸ ὄντος· πολλὰ δ' ἦν τὰ ὄντα, ἢ λόγῳ οἷον ἄλλο τὸ λευκῷ εἶναι καὶ μουσικῷ, τῷ δ' αὐτῷ ἀμφω· πολλὰ ἄρα τὰ ἕν· ἢ διαιρέσει, ὥσπερ τὸ ὅλον, καὶ τὰ μέρη ἐνταῦθα δ' ἀπορεῖν, καὶ ὁμολογεῖν τὸ ἓν πολλὰ εἶναι· ὥσπερ ὀνειδιζόμενον τὸ αὐτὸ ἓν καὶ πολλὰ εἶναι· μὴ τὰ αὐτὰ τιθέμενα ἀεὶ ἐτίγχανε ἓν καὶ δυνάμει, καὶ ἐντελεχείᾳ. τὸν τε δι' τρόπον τοῦτον ἐπίσιμον ἀδύνατον φαίνεται τὰ ὄντα ἓν εἶναι.

Quapropter bonum, & non bonum idem erunt, & homo idem, & equus: ac ferme de eo non erit, quòd vnum sint entia, sed de eo, quòd nihil sint. Quin etiam id erit, tale esse, ac tantum. m *Sed posteri quoque perinde, ac veteres, turbati sunt, timentes ne ipsis eueniret, vt res eadem vnum esset, & multa. Quapropter alij ipsum, est, auferebant, vt Lycophron, alij dictionem immutabant, vt hominem albere dicerent, non autem album esse, ne ipsum, est, adicientes, multa id facerent, quod vnũ est,* n *quasi ipsum vnũ, aut ipsum ens vno modo diceretur. Multa* Textus 11 *verò sunt entia, aut ratione, vt exempli gratia, & alia est albi essentia, alia musici, atq; res eadẽ vtriq; est: aut diuisione, vt totum & partes; quo sanè in loco hæsitabant, & vnum multa esse fatebantur, perinde quasi res eadẽ vnũ, multa (quanquã non opposita) esse nõ posset. Est verò ipsum vnũ, & potestate,* Textus 12 *& actu. His igitur, quæ hoc modo aggrediuntur, videtur fieri non posse, vt ea quæ sunt, vnum sint.*

CAPVT

Κεφάλαιον

m *Sed posteri quoq;*] Reprehensionis aculeos conuertit in quosdam Philosophos, qui ne eandem rem & vnum, & multa esse dicerent, atq; ita Parmenidi, & Melisso consentire viderentur, non audebant pronuntiare Socratem esse album, aut Philosophum; sed alij quidem, vt Lycophron, verbum, est, è medio tollebant, appellantes Socratem album, Socratem Philosophum. Alij amoto verbo, est, alia verba vsurpabant, aientes Socratem albere, Socratem philosophari.

Ens & multifariam dici.

n *Quasi ipsum*] Ait Lycophronem, & alios ideò in eam incidisse turbationem, quòd ignorarẽt ens, & vnum dici multifariam; docetq; perperam eos verbum, est, è sermone tollere. Enimverò licet Socratem album & musicum esse pronuntiemus; non proinde concedimus idem eodem modo sumptum vnum & plura esse; sed album, & musicum, quatenus in Socrate insunt, esse vnum quid subiecto; ratione verò, & essentia plura. Ex quo etiam fit, vt Socrates ipse, de quo ea enuntiantur, non eodem modo vnum & plura dici debeat. Sicuti magnitudinem asserimus vnum esse & plura; sed vnum actu; potestate verò plura. Porrò non conuenit hoc loco inter expositores quinam ij fuerint, qui ad tollendam multitudinem, quam putabãt inuehi verbo, est, ipsum in aliud commutabant. Aphrodisiensis credit fuisse Platonem, cuius sententia non probatur Simplicio, & quidem merito. Constat enim ex Philebo, Sophista, & Parmenide, Platonem neq; ipsum verbi, est, ab eiusmodi enuntiatis sustulisse, neq; ignorasse eandem rem vnum quid & plura alio & alio modo dici posse.

Philosophi cum axioma natura.

Habes hoc cap. ad text. 8. tritum illud Philosophorum axioma: Contra eos, qui principia negant non esse disputandum. Quod etiam ante Arist. vsurpauit Hippocrates in lib. de hominis natura.

Dub. Resp.

natura. Est autem huius axiomatis ea ratio, quia pronunciata cuiusq; scientiæ innituntur principijs, quæ si negentur, probari in eadem scientia non possunt. Vel enim per alia principia ostenderẽtur, vel per effecta. Non per alia principia, cũ ponamus ea etiam negari. Non per effecta, quia qui ita est alicui scientiæ infensus, vt manifesta eius principia inficietur, etiã rationes ab effectis ductas inficiabitur. Nullo igitur pacto principia scientiæ probari in eadem scientia possunt. Quid igitur? Num si principia negentur, disputatio omnis continuò silebit, & aduersariorum peruicacia impunè abibit? Minimè. Sed si ea scientia, cuius principia aduersarij inficiãtur, subalternata sit, à subalternante opem requiret. Si non sit, ad primam Philosophiam prouocabit, vt eum illa suppetijs communium principiorum à calumnia vendicet. Poscet quoq; opem à Dialectica, vti sibi ad rem propositam vtcunque confirmandam probabilia suggerat argumenta. Sunt enim hæc primæ Philosophiæ, vt disciplinarum omnium Reginæ, itemque Dialecticæ, vt communi earundem administræ, commissa munera. Quod ex ijs, quæ primo libro prioris Analyticæ capi. 8. textu 27. & primo Topicorum capite 2. apud Aristotelem leguntur, manifestum est.

Primæ Phil. & Dialecticæ munia.

A

QVÆSTIO I.

DISTINGVATVR NE TOTVM re ipsa à suis partibus simul sumptis, an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA AFFIRMATIVAM quæstionis partem ostendere videantur.

PRoximo cap. text. 17. inseruit Aristoteles quæstionem de distinctione totius, & partium, quæ si de partibus singulatim spectatis intelligatur, facilem habet explicatum, sicuti difficilem ea, quæ est de distinctione totius à partibus simul sumptis. Nam quòd totum à qualibet parte re ipsa differat, ex eo perspicuè patet, quia alioqui, vt Aristoteles loco citato disputat, vna pars esset idem re cum altera, siquidem, quæ vni & eidem sunt eadem, inter se quoq; eadem sunt.

Palam esse totum distingui re ipsa à qualibet parte.

B

C

Num verò totum re ipsa à partibus simul sumptis dissideat, anceps omnino quæstio est, eaque à nobis in præsentia discutietur. Non quærimus autem de toto per accidens aut exaggregatione, cuiusmodi sunt homo albus, lapidum aceruus: nec de toto Metaphysico, veluti de animali, prout ex genere & differentia constat: nec etiam de toto vniuersali, vt de eodem animali, quatenus habet sub se species. Namque Philosophorum prope omnium consentiens opinio est, hæc à suis partibus non distingui. Tantùm igitur in controuersiam vocamus, an totũ Physicum, verbi gratia, homo quatenus ex corpore & animo coalescit; aut totum integrum, seu, vti vocant, integrale, vt magnitudo, à suis partibus simul sumptis re ipsa differat.

De quo toto sit quæstio.

D

Partem affirmatiuam tuentur Auicenna li. 3. Metaphys. cap. 4. Scotus 8. Metaphys. quæst. 4. & in 3. sententiarum distinct. 2. quæst. 2. eiusque sectatores eodem loco, Heruæus quodlibeto 2. qu. 14. Caietanus in comment. 3. partis, ad articulum quintum quæstionis

Aff. partis assertores.

E

sextæ, Capreolus in 3. distin. 2. quæst. vnica, artic. 1. Burlæus hoc loco, Ferrariensis tum qu. 5. huius libri, tum 4. contra gentes, ad cap. 81. Zimara in theorematis propositione 75. & alij: quanquam duo hi posteriores de quolibet toto integrali, sicuti & Ioannes à Neapoli quodlib. 2. quæst. de toto homogeneo contrariè opinantur. Porrò cùm multis modis vnum ab alio re ipsa differre possit, non asserunt huiusce opinionis, auctores, distingui totum à collectione partium se toto, id est, per quamlibet sui partem, nec per aliquid sui, id est, per aliquam sui partem, sed se toto, vt id est, naturæ suæ integritate, vel (quod eodem recidit) quia totum sit tertia quædam res, atque vnum quid per se, partes verò non nisi plura, etsi incompleta, vt pote, ex quibus totum ipsum concrescit & coagmentatur. Probatur verò hæc sententia his argumentis.

Maironius in 3. d. 1. qu. 10. Lichetus d. 2. q. 2. Bassolis in 2. d. 12. q. 2. Argentinas, d. 15. q. vnic. ar. 4. Antonius Andr. 7. Met. q. 18. Iauell. qu. vlt.

Primũ: Generatio est mutatio vna, habet er go vnum simplicem terminum: sed is nõ est relatio vnionis, siue nexus materiæ & formæ, tum quia alioqui nulla esset generatio substantialis, siquidem non substantia, sed accidens gigneretur, tum quia, vt Aristoteles docet 5. lib. huius operis cap. 2. tex. 10. ad relationem non fit per se vlla mutatio: nec etiam est forma, vt conflat ex 7. Metaph. cap. 8. text. 26. & 27. & multò minùs materia, cùm generationi supponatur, & ab ortu interituq; libera sit, nec denique potest esse materia & forma vnitæ, quando quidem quocunque modo accipiantur, non sunt vnum, sed plura. Erit igitur aliquid aliud ab his re ipsa distinctum, id est totum. Corroboratur verò eiusdem argumenti vis, primùm quia aliquando nulla parte intereunte totum corrumpitur, vt patet in interitu hominis: deinde quia in morte Christi seruatoris nostri retenta vnione partium humanitatis cum Verbo, dissoluta est vnio Verbi cum humanitate, quod fieri non potuisset, nisi alia esset vnio inter Verbum & humanitatem, alia inter Verbum & partes simul sumptas. Ex quo sequitur humanitatem, & partes, non esse idem.

1. Argum.

Secundò: Nihil potest se ipsum realiter cõponere, alioqui ide sibi ipsi causa esset, quod

2. Argum.

fieri posse negant, omnium Philosophorum assensu, Plato in Hippia Maiori, & D. Augu. 1. de Trinit. cap. 1. sed partes realiter componũt totum, non sunt igitur ipsum totum. Nec satisfaciet, qui dicet partes non collectim, sed sigillatim acceptas totum conficere. Enimverò totum non ex partibus diuulsis, sed in vnum collectis, fit.

3. *Argum.* Tertiò: Si totum per se non distingueretur re ipsa à suis partibus, sequeretur cõtra commune Philosophorum placitum, nihil esse discriminis inter totum per se, & totum ex aggregatione. Probatur sequi. Nam si totum per se est suæ partes: cùm partes sint plura entia, & omne totum, quod est plura, fit totum ex aggregatione, planè fit, vt totum per se, fit totum ex aggregatione.

4. *Argumen. ex Arist. testimonijs.* Quartò: Accedunt ad hanc sententiã confirmandam Aristotelis testimonia. Nam initio 2. de anima text. 2. & lib. 7. Metaph. cap. 3. text. 7. & lib. 12. cap. 3. text. 14. Archytam Tarentinum imitatus, diuidit substantiam in materiam, formam, & compositum, asseritque hæc esse tres substantias. Item 5. libro Metap. cap. 14. text. 19. ait sex non esse bis tria, sed semel sex. & lib. 7. cap. 17. text. vltimo, syllabam Ba, non esse B, & A. & eodem libro & capite carnem non solùm ignem ac terram, aut calidum frigidumque, sed etiam aliud quidpiam esse. & apertiùs 8. lib. cap. 6. text. 15. omnium, quæ partibus constant, totum non esse aceruo simile, sed aliquid præter partes. Videtur igitur Aristotelicæ doctrinæ prorsus consentaneum, totum reipsa à partibus suis distingui.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PRO NEgatiua parte quæstionis.

COntrariam opinionem amplexi sunt de Græcis Themistius, Philoponus, Simplicius, Alexander, & Eudemus. Ex Latinis Dur. in 3. sent. distin. 2. quæstione secũda. Aegid. Rom. hoc loco, Gregorius Arim. in 1. dist. 24. quæstione prima, articulo 1. cæterique è schola Nominalium. Idem etiam videtur sentire Boëtius in libro de Trinit. capite 3. & Plato in dialogo de vno omnium principio. Suadetur autem hæc sententia hunc in modum. Primùm, quæcunque ex eisdem constant partibus, reipsa idem sunt: sed totum, & formæ ac materiæ collectio, constant ex ijsdem partibus: ergo re ipsa idem sunt. Maior propositio conspicua est, & ab aduersarijs in hac ipsa disputatione iuculcata. Assumptio ostenditur. Nam quòd illa collectio per se sumpta, semota tertia entitate, constet ex partibus, non videtur quo pacto negari possit. Cur enim homo albus, cæteraque id genus composita, constare partibus dicentur, non verò collectio illa formę & materię? At quòd constet ex ijsdem, quibus totum, luce clarius est. Quòd si quispiam ex eo velit huiusce argumenti robur infringere; quia pari ratione ostendi etiam posset, totum non distingui à partibus separatis, siquidem tam disiunctarum, quàm coëuntium inter se partium collectio ex ijsdem fit paribus: is facilè reuincetur, propterea quòd satis pateat, non eandem esse vtrobiq; rationem, quandoquidem partibus disiunctis deest vnio, sine qua totum per se non cohæret, quæ non deest partibus coniunctis, à quibus dũtaxat hæc opinio totum non distinguit. *Refellitur responsio.*

Deinde, si totum Physicum re ipsa differret à suis partibus, quia ab illis componitur, sequeretur totum ex aggregatione, vt aceruum lapidum, re ipsa quoq; à suis distingui, quod aduersarij negant. Probatur sequi. Etenim sicut homo v. g. ex materia & forma, ita aceruus lapidum ex lapidibus coalescit: alioquin totum non esset. Quòd si quis occurrat, aceruum lapidum componi ex partibus non collectim, sic enim ab illis non differt, sed singulatim sumptis, idem de toto per se dicetur.

Rursus, quæcunque in rebus creatis realiter differunt, essentia quoque distinguuntur: atqui totum & partes non distinguuntur essentia: ergo nec realiter. Maior probatur: quia cùm realitas deferat secum essentiam, vbicunque alia fuerit realitas, aliam dari essentiam oportebit, excepto mysterio Trinitatis, cui id proprium ac peculiare est, vt vnitas identitasque eiusdem numero essentiæ non impediat realem personarum distinctionem. Minor autem ex eo suadetur, quia essentia totius nihil est aliud quàm suæ partes, vt essentia hominis Physicè considerati, materia & forma. Vnde & homo definitione Physica essentiali per nihil aliud, quàm per suam materiam & formam, à Philosophis definiri consueuit.

Præterea, quidquid aduenit enti constituto iam in actu, est accidens, vt constat ex ijs, quæ tradit Aristotcles hoc in libro capite 8. à textu 75. atqui tertia illa entitas totius, si datur, aduenit materiæ copulatæ cum forma, quæ est actus: igitur tertia illa entitas est accidens, non substanria: sed accidens esse non potest, vt nemo non videt: quis enim dicat humanitatem esse accidens? ponenda igitur non est. *Ex D. Th. 4. contra gent. cap. 81.*

Item, si totum non esset res eadem cum suis partibus, possent diuina virtute conseruari partes simul sumptæ, atque vnitæ sine toto, quod nequaquam videtur admittendum. Probatur assumptum. Nam etsi totum nullo modo sine partibus cohærere possit, propterea quòd illius essentia ex partibus constat: tamen cùm partes non constituantur ex toto, quid obstabit, (si illud origine antecedunt,

Item Paludanus in 3. d. 1. q. 1. Niph. 7. Metph. q. 19. Achillin. l. 1. de elemẽtis, q. 24. Sotus & Toletus hoc loco: vtrang; verò partem tuetur Socin. 7. Met. q. 12.

D. August. Symbol. Athanasij.

tecedunt, reque ab illo distinguuntur) quo minùs sine ipso conseruentur? At quòd hoc admittendum non sit, ex eo suadetur, quia si anima Socratis informet materiam quantitate, cæterisque accidentibus instructam, sanè coniunctum illud ex materia & forma, seclusa tertia entitate, intelliget, loquetur, loco mouebitur, denique omnes vitæ actiones administrabit, & ex consequenti erit quoddam hominis individuum, atque adeò totum, simulque totum non erit; quia ita volunt aduersarij.

Ad hæc, ea potissimùm ratione ducuntur, qui totum à partibus distinguunt, quòd pro certo habeant, partes non esse vnum, totum verò per se, vnum esse: at partes simul sumptæ reuera vnum sunt. Non est igitur cur ab ijs totum distinguant. Probatur assumptio. Namque ideo homo v. g. vnum quid est, quia constat ex pura potentia & forma substãtiali, vt asserit Aristoteles secundo libro de Anima cap. 1. textu 7. & 8. Metaphysicę cap. vlt. textu 15. sed illa materiæ & formæ collectio, dempta quacunque alia tertia entitate, coalescit ex pura potentia & forma substantiali: est igitur vnum quid per se. Corroboraturque iterum argumentum, quia si vnio imperfecta, ac secundum quid huiusmodi est, quæ reperitur inter partes alicuius compositi per artem, veluti domus, aut nauigij, reddit partes vnum secundum quid: certè vnio simpliciter perfecta, qualis inter materiam & formam cernitur, reddet eas vnũ simpliciter. Accedit commune illud, & tritum argumentum, quòd res non sunt multiplicandæ absque necessitate: nulla verò necessitas cogit, ponere tertiam illam entitatem à partibus distinctam.

Tandem, huic parti fauet id, quod ait Aristoteles in secundo libro de anima cap. 1. text. 9. quemadmodum pupilla & aspectus est oculus, ita anima & corpus animal, & illud D. August. 7. de Trin. cap. 4. Homo nihil aliud est, quàm anima & corpus. Item illud ex symbolo D. Athanasij: Sicut anima & caro vnus est homo: ita Deus & homo vnus est Christus.

ARTICVLVS III.

VTRANQVE PARTEM CONtrouersiæ videri probabilem, verioremtamen affirmatiuam.

IN hac disceptatione difficile est, quid sentias decernere; cùm vtraque opinio pro se magni nominis Philosophos, & rationes penè pares habeat. Quare in re prorsus ambigua, vtriusque partis argumenta diluemus, vt quam quisque magis probarit, amplectatur.

Et verò nos in decursu harum in Aristotelem commentationum, partem sequemur affirmatiuam, quæ aliquanto verior, & ad alios Philosophiæ locos explicandos, tuendosque expeditior videtur.

Plenioris autem doctrinæ gratia quædam obseruãda erunt. Quorum primum est: nonnullos adductos superioribus argumentis ex aduerso pugnantibus, mediam viam tenuisse, asserentes totum & partes nec re ipsa differre, nec idẽ omninò esse; sed ratione distingui. Quorum placitum, etsi quibusdam arrideat; nobis tamẽ non probatur. Videtur enim in hac controuersia, si rem accuratè expendamus, aut innitendum prioris sententiæ fundamentis, sicque ponendam tertiã illam entitatem: aut posterioris, ac nõ solùm eiusmodi entitatem, vti superfluam, à toto ablegandam; sed & modũ illum realem, qui exigitur ad distinctionem rationis, si sermo sit de distinctione non in sola mentis notione existente, sed in rebus ipsis reperta. Namque is etiam modus in tanta partium simul sumptarum, & totius identitate minimè necessariùs existimari debet. Si quis verò obijciat Socratẽ, q. habet in se modũ quendam entitatiuum, in quo sita est ratio suppositi, cuius merito dicitur per se subsistere, qui modus neque illius humanitati per se sumptæ, neque materiæ & formæ in se spectatis connectit: atque adeò Socratem differre à partibus simul sumptis ratione concepta. Occurrendum est; non conferri hoc loco partes Physicas cum supposito, sed cum natura: Quòd si cùm supposito comparentur, negandum nõ esse differre illas, vti argumentum comprobat. Sed de distinctione naturæ à supposito alibi.

Media quædam opinio aliorum.

Partes non distingui à toto sola ratione concepta.

Obiectio.

Diluitur.

Secundum est, si quis roget, quonam modo in ea sententia, quæ totum non distinguit à partibus, collectio partium vnitarum ab earundem non vnitarum collectione differat, per aliquid sui, an se tota? Respondendum, nec per quamlibet, nec per aliquam sui partem distingui, cùm vtraq; collectio eisdem constet partibus: sed distingui ipsa vnione, vt vnum quid per se à pluribus, quæ non sunt illud vnum: sed tamen erunt, si mutuò iungantur.

Collectio partium vnitarum, quo pacto differat à collectione earundem nõ vnitarum.

Tertium est, quosdam ex ijs, qui totũ Physicum à partibus distinguunt, censuisse non differre totum continuum, vt lineam, & superficiem à suis. Quòd ob id non sine probabilitate dictum existimari posset, quia ratio, ob quam prædicta distinctio inducitur, ea potissimùm videtur esse, quòd totum Physicum, vnum simpliciter sit, eius verò partes absolutè plura entia, videlicet materia & forma: quod quia in partibus totius continui non cernitur, quandoquidem non sunt actu plura entia, sed vnum quid actu, potestate verò plura, superfluum erit inter continuum

Quosdam excipere totũ continuum.

& eius partes, realem statuere distinctionem. Verùm hæc sententia non videtur aptè cohærere cum ea, quæ totum Physicum à partibus re ipsa distinguit. Nec enim illa eo tantùm argumento, quod à totius vnitate desumitur, stabilienda est: sed alia quoque ratione, quæ non minorem habet efficacitatem, & in toto etiam cõtinuo vim obtinet, nimirum quòd nihil ex se ipso constare, aut causari queat, totum verò continuum ex suis partibus causetur, & constet, vt in primo articulo disputabamus.

Sed parum conuenienter suæ sententiæ.

ARTICVLVS IV.

DILVTIO ARGVMENTORVM probantium, distingui totum à suis partibus.

DIssoluamus nunc rationes primi articuli in eorum gratiam, quibus totum à partibus non distingui magis placuerit. Ad primam respondendum est ex doctrina Aristotelis, secundo huius operis cap. 1. text. 14. & 7. Metaphys. cap. 8. text. 26. & 27. in generatione cuiusque rei duplicem terminum reperiri, vtrunque suo modo simplicem: vnum minùs præcipuum, id est, formam, quæ in materiam inducitur: alterum præcipuum, nempe ipsum compositum, quod etsi à partibus collectiuè sumptis non distinguitur, nihilominùs vnum quippiam est, quia eiusmodi partes, cùm sint pura potentia & actus substantialis, eo sunt ingenio, vt in vnam naturam coëant, vti superius dictum fuit. Neque obstat, quod vtraque parte incolumi totum corrumpatur: non enim partes dissitæ, sed in vnum collectæ rationem totius obtinẽt. Quo fit, vt licet vtraque maneat, ijs tamen disiunctis totum nihilominùs intereat, videlicet pereunte, non solùm vnione, sed etiam integritate totius, quod citra vnionem minimè cohæret. Atque hinc etiam perspicua est solutio alterius partis eiusdem argumenti. Dicimus enim, in morte Christi dissolutam fuisse vnionem Verbi cum humanitate, non autem cum anima & corpore inuicem disiunctis: propterea quòd separata anima à corpore desijt esse humanitas, quæ non nisi vnitis partibus existit: atque ita non potuit Verbum vnitum esse humanitati, vtpote non iam existenti, potuit tamen vnitum esse partibus, quæ licet toto intereunte diuulsæ fuerint, in se tamen integræ, ac superstites manserè.

Sol. 1. rationis 1. art.

Et confirmationẽ eiusdẽ.

In morte Christi non fuit dissoluta vnio Verbi cum anima & corpore disiunctis.

Secundæ verò rationi faciebat satis adhibita ibidem responsio. Nec quod deinde objicitur quicquam efficit. Enimverò partes vnitæ, sed tamen diuisiuè sumptæ, conflant totum, v. g. materia Socratis, cùm est copulata formæ, & eiusdem forma, cùm est adiuncta materiæ, componunt Socratem: non autem collectiuè sumptæ, quasi collectio ipsa materiæ & formæ Socratem constituat. Atqui totum idem re cum partibus vnitis esse inquiunt, partes in vnum associatas: non tamen collectiuè, sed diuisiuè accipiunt. Atque hæc responsio valet ad infringenda alia complura iacula, quæ aduersarij eundem ad scopum torquent: quale est illud, partes esse in toto, vt inquit Art. 4. huius operis cap. 3. textu 23. nihil autem in se ipso esse posse. Item illud, partes antecedere origine ipsum totum, ordinari ad totum, & ab illo perfici: cùm tamen nihil se ipsum antecedat, nihil ad se ordinetur, aut à se perficiatur. Hæc enim omnia vera sunt, si de partibus vnitis diuisiuè, non autem collectiuè sumptis, intelligantur.

Sol. 2.

Explicatio aliarum rationum eiusdem speciei.

Tertia ratio consecutionem haud rectè infert. Licet enim totum per se, & totum ex aggregatione in eo conueniant, quòd vtrunque sit suæ partes simul acceptæ: differunt nihilominùs, quia partes totius per se constituunt absolutè vnum ob causam ante explicatam, partes verò totius ex aggregatione constituunt absolutè plura, vnum verò secundum quid duntaxat, cùm simpliciter, actuque plura sint, & ita se habeant, vt nec inter se continuentur, nec sit in eis vna pars, quæ alteram tanquam actus suam potentiam subiectiuam eiusdem generis, hoc est, substantialem, informet.

Sol. 3.

Discrimen inter totum per se, & totum per aggregationem.

Aristotelis verò testimonia facilem habẽt explicatum. Namque in illa substantiæ partitione non accipit materiam & formam collectiuè, sed diuisiuè. Cæteris verò ibidem citatis locis tantùm significat, partes nec abiunctas, nec diuisiuè acceptas, totum esse. Quanquam verba illa ex c. vltimo lib. 7. Met. aliam attingũt difficultatem, circa rei mixtæ è quatuor elementis concretionem, de qua in lib. de ortu & interitu.

Sol. 4.

ARTICVLVS V.

EXPLICATIO ARGVMENTORVM, quibus ostendebatur, totum à suis partibus re ipsa non differre.

AD primum alterius partis argumentum dicendum est, quæ ex eisdem constant partibus, idem esse, dummodò ex ijs eodem pacto constent, quod in re proposita non accidit. Nam totum conficitur ex partibus, vt vnum quid per se, collectio verò partium nõ item, quia partes siue vnionem inter se habeant, siue non, & vtcunq; accipiantur, non possunt non esse plura, & ex consequenti nequit

Sol. primi Ar. 2. Arg.

quit earum complexio, vt vnum quid per se, ex ipsis constare.

Sol. 2.

Ad secundum similiter dicendum: non eodem modo totum ex aggregatione & totum per se è partibus confici. Hoc enim conficitur è suis, vt vnum quid simpliciter; illud, vt simpliciter plura. Atque adeò quàm aptè è posteriori compositione, tam ineptè è priori realis distinctio habetur.

Ad tertium dicendum: quemadmodum in toto, vt in homine, sunt duæ realitates partiales, nempe realitas formæ & realitas materiæ, & vna totalis, videlicet integritas totius: ita dari vnam essentiam totalem & integram, distinctam ab essentia partium, vt argumentum concludit: quia tamen definitiones traduntur ad enodandam aperiendamq; rei naturam, quę non nisi per partes, quibus cõstat, explicitè & distinctè traditas innotescit, inde esse q̃ illa totalis essentia per materiã & formam definiatur. Præter illas tamen semper loco generis ponitur aliud in definitione, quod sit idem cum ipso toto, vt cùm dicimus, homo est substantia constans corpore & animo rationali.

Distincta cognitio totius quo pacto habeatur.

Solut. 4.

Ad quartum: dicito omnem formam informantem, quæ aduenit enti in actu, esse accidens: integritatem verò totius non esse formam informantem, etsi habeat modum formæ comparatione suppositi. Qua de re lege, si placet, Heruæũ in tract. de vnitate formarũ q. 18. in solutione argumenti 14.

Prima sol. 5.

Ad quintum, neganda est antecedens propositio. Ad eius verò confirmationem sunt, qui respondeant, ideò partes vnitas nõ posse absq; toto conseruari, q̃a nõ nisi in ipso toto vniuntur. Verùm non satisfaciunt, quia perperam statuunt non vniri partes nisi in toto, cùm reuerã, siue detur tertia entitas distincta ab entitate partium, siue nõ detur, negari minimè possit partes inter se quoq; associari, & mutui amoris nexu cõiungi. Quo fit, vt nulla iam ab eis idonea ratio afferatur, cur materia & forma cũ hac vnione absq; toto conseruari nequeant: præsertim cùm hæc origine antecedat eam, quã in totò habent, quatenus in ipso concurrunt. Quanquã & illud multò est verisimilius, materiã & formã præter relationem mutuæ vnionis, quam inter se obtinent, non habere aliam erga totũ, quæ propriè relatio vnionis dicatur, sed geminum duntaxat respectum, quo, prout partes sunt, ad totum, qua totum est, referuntur.

Refutatio solutionis.

Secunda solutio.

Est igitur aliorum responsio, q̃ producta forma confestim resultare totũ, idq; non per aliam actionem distinctã ab ea, qua forma, q̃ producitur: atq; ita fieri non posse, vt q̃ productione formæ non simul etiam totum gignatur. Sed neq; hi nodum expediunt, siue enim resultãtia illa totius, sit dicenda distincta actio, siue non, rationem nõ reddunt, quare à Deo non possit impediri.

Non satisfaciũt.

Dicendum ergo potiùs, non omnia, quæ realiter differunt, posse diuina virtute separatim existere, cùm nimirum vel vnum ex altero componitur, vt totum ex materia & forma; vel alterum continet totam alterius essentiam, vt materia & forma essentiam compositi Physici: quia vtrunq; satis videtur impossibile, siue dari rem sine partibus continentibus eius essentiam, siue partes sine re, cuius essentiam continent.

Legitima solutio.

Ad sextum, admissa maiori propositione neganda est minor, & ad eius probationẽ dicendum, hominẽ nõ iccirco duntaxat esse vnum quid per se, quia ex pura potentia, suoq; actu substantiali cõstat; sed quia fit, vt tertium quidpiam ex ijs per se consurgẽs, quo pacto non se habet collectio formæ & materię, quę nõ est aliquid tertium, sed forma ipsa & materia. Adde noluisse Aristotelem loco citato, puram potentiam & formam substantialem esse vnum simpliciter, sed ex ijs vnum condi.

Solut. 6.

Ad argumenti verò confirmationem respondendum erit, licet vnio, quæ est inter materiam & formam, maior sit, quàm q̃ inter partes domus, aut cuiuslibet alterius rei artefactæ; conspicitur: non proinde tamẽ vnionem illam efficere posse, vt materia & forma simpliciter vnum euadant: sed eò maiorem esse, quòd ita partes iungat, vt ex ipsis vnum quid per se coalescat.

Refutatio cõfirmationis.

Ad septimum dicito: verum quidem esse philosophicum illud pronunciatum, neq; ab eo deflexisse huius sententiæ auctores. Nec enim tertiam illam entitatem inuexere, nisi cogente necessitate, quam propositis argumentis explicarunt.

Solut. 7.

Ad vltimum respondendum est: effatũ illud, Anima & corpus est animal, cæteraq; id genus, vera esse in sensu non identitatem, sed causam indicante: ac si diceremus, animal constitui ex anima & corpore, vt ex sua forma & materia.

Solut.

Ita patet, haud magno negotio vtriusque partis argumenta dilui. A qua verò D. Th. steterit, controuersum est, nec inter eius sectatores conuenit. Nam & ipsi, alij in priorem, alij in posteriorem iuêre sententiam, & vtriq; eam, quam sequuntur, illius esse volunt.

QVÆSTIO II.

SIT-NE MATERIA PRIMA ex se diuidua, & extensa, an non?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS PARS affirmatiua ostendi videatur.

QVoniam Aristoteles aduersus Parmenidẽ & Melissum asseuerauit, substantiam ex se omni prorsus magnitudine & ex-

tensione carere, id an verè dictum sit, præsertim de materia, vbi maior occurrit difficultas, breuiter hoc loco expendemus. Non defuere, è recentioribus præsertim Philosophis, qui partem quæst. affirmantem sequerentur, quibus hæc potissimū argumenta suppetunt.

Primū Arg. Primùm, materia ita sub quantitate obliteseit, vt diuersæ eius partes diuersis partibus quantitatis respondeant: ergo ipsa materia in se partes atq; extensionem possidet. Etenim quòd eiusmodi partes materiæ à partibus quantitatis diuersæ sint, ea ratio probat, quia si à materia omnem prorsus quantitatem cogitatione separemus, adhuc occurrēt animo partes illæ substantiales materiæ, & à quantitate & inter se re ipsa distinctæ.

2. Argu. Item, substantia corporea, spectata prout naturæ ordine antecedit quantitatem, est actu quoddam totum integrum, constans partibus subſtantialibus sibi intrinsecis: hæ autem partes, quoad ipsam substantiam, non adueniunt toti quantitatis beneficio: alioqui quantitas conferret esse substantiale, quod nemo dixerit: igitur substantia corporea ante omnem quantitatem vendicat actu partes, è quibus integratur, & coalescit: atqui huiusmodi partes nec esse, nec intelligi possunt absq; extensione, cuius ministerio pluralitatem, seu multitudinem sortiantur: habent ergo secundum se propriam ac peculiarem sibi extensionem.

3. Argu. Deinde, quidquid est causa antecedentis, est etiam causa consequentis: sed materia, ex communi Philosophorum consensu, est causa quantitatis, & hanc sequitur diuisibilitas: Igitur materia est causa diuisibilitatis: atque adeò non à quantitate materia, sed à materia quantitas diuisibilitatem obtinet.

4. Argu. Præterea, si materia non est suopte ingenio, viq; propria, extensa, vel ita se habet, quia sua natura indiuisibilitatem postulat: vel quia ex se est indifferens, vt diuidua, aut indiuidua sit. Si detur primum, sequitur materiam nullo pacto diuiduam reddi posse, alioqui à natura propria decideret: si posterius, nihil obstabit, quominùs materia aliquas partes inextensas, & insectiles habeat, quod Philosophi negant. Quare non videtur inficiandum, materiam primam secluſa quantitate extensionem ac diuisibilitatem sortiri.

ARTICVLVS II.

MATERIAM PRIMAM NON nisi beneficio quantitatis extensam ac diuiduam esse.

Conclusio quæstionis. COntraria tamen sententia vera est, & Aristoteliæ doctrinæ consentanea, eamque tuetur maior ac melior Philosophorum pars. Plotinus capite 17. libro 6. Enneade. 3. Auerroës in lib. de substantia orbis, M. Albertus hoc loco tract. 2. capite 4. D. Thomas prima part. quæst. 50. art. 2. Dur. in 1. Sent. distinct. 34. quæst. prima. Heruæus quodlib. 1. quæst. 15. Capreolus in 2. distinct. 18. quæst. 1. ar. 3. & d. 9. qu. vnica, art. 3. alijq; complures. Suadetur verò hisce rationibus. Si materia citra quantitatem per se extensa & diuidua foret, sequeretur in quolibet composito Physico, plures simul extensiones reperiri; vnam quātitatis, alteram materiæ, imò plures dimensiones corporis quanti, trifariam dimensas; cum illa materiæ extēsio, si detur, nihil aliud reuera sit, quàm trina dimensio è genere quantitatis. At enim hoc nequaquam admitti debere ex eo patet, qa alioqui nihil impediret, quominus facultate naturæ plures substantiæ corporea mole præditæ, in eodem loco simul existerent seque inuicem penetrarent: siquidem causa, ob quam repugnat eas simul esse, non est earum substantia, cùm duo Angeli in eodem loco pariter consistant, sed quantitas, quæ proprium locum situmque vendicat, vt testatur Aristoteles 4. huius operis cap. 5. text. 45. Quare si in vno composito multæ trinæ dimensiones in eodem situ per naturam cohærcant, quæ iam ratio supererit, cur duas substantias corporeas eiusdem naturæ vi simul esse, ac se mutuò penetrare posse, inficiemur?

Naturam Secundò: Natura sicuti necessaria non denegat, ita neque superfluum quicquam facit, *que aiunt* nec efficere pluribus consueuit, quod præstare æquè bene paucioribus potest: atqui per solam quantitatis extensionem potuit extendere & diuiduam reddere materiam, omniaque accidentia, quæ in ipsa magnitudine expansa sunt. Non igitur aliam extensionem præter eam, quæ à quantitate inducitur, corporeis substantijs natura attribuit.

Accedit auctoritas Aristotelis, qui cap. 2. huius libri text 15. docuit substantiam solius quantitatis merito extendi: & 5. Metaphys. ca. 13. text. 18. inter affectiones quantitati proprias recensuit, diuisibile esse.

ARTICVLVS III.

DILVVNTVR ADVERSARIAE partis argumenta.

ARgumenta verò primi art. ita solues. Ad primum dicito cum Scoto in 2. d. 3. q. 4. eiusque discipulo Bassolio in 4. d. 12. q. 1. art. 1. Ioanne Maiore eadem q. & alijs, materiā ex se, ac secluſa etiam quantitate, habere partes substantiales, ex quibus intrinsecè componitur, non eas tamen habere extensas & ordinatim dispositas, atq; vnam extra aliam, nisi ministerio quantitatis, cuius officium est, eiusmodi

modi partes, alioqui implicitas & confusas, explicare & euoluere. Itaque ad argumentum concedendum est quod assumit, fatendumq; partibus quantitatis respondere partes entitatiuas materiæ, tam inter se, quàm à materia re ipsa distinctas, sed negandum, eas extendi sine quantitatis beneficio. Atq; hinc patet solutio secundi argumenti, cui quatenus assumit, partes materiæ non nisi ope quātitatis multitudinem sortiri, occurrendum, verum id quidem esse, si sermo sit de multitudine extensiua, non tamen de multitudine entitatiua substantiali, quod vocant habere partes & partes. Quocirca si à materia omnem quantitatis effectum cognitione separemus, non iam eam cum partibus extensis concipere fas erit, nisi Deus eiusmodi effectum aliquo modo, id est, quoad extensionem, quām vocant negatiuam, suppleat, quod vtrum fieri possit, non est huius loci persequi.

Ad 2. *Huiusmodi partes entitatiuas nega. Capr. in 2. d. 18. qu. 1. art. 3.*

Ad 3. Ad tertium, diuisibilitatem præstari materiæ à quantitate, & quantitati aliquo modo à materia, diuerso causæ genere. Materia nam- que sicut in genere causæ subiectiuæ tribuit esse quantati, ita ei omnes affectiones eidem proprias, atque adeò diuisibilitatem confert. Rursus verò quantitas in genere causæ formalis quasi vicem repēdit, semetipsam materiæ donans, eamque formaliter afficiens, & extensam ac diuiduam reddens. Verùm licet ita res habeat, simpliciter tamen asserendum est, diuisibilitatem à quantitate dari, siquidem causa formalis potior est: vnde istiusmodi appellationes ipsis formis absolutè debentur, attribuunturq;.

Quo pacto quantitas, dicatur sequi materiam, explicatum est hoc in li. 4. q. 1. c. 4.

Ad quartum, materiam haud iccirco dici non esse ab se extēsam, quòd natura sua poscat indiuisibilitatem, extensionemque à se remoueat, vt rectè probat argumentum: nec item propterea quòd differēs sit, vt diuidua, vel indiuidua existat. Re enim vera nunquam sine extensione, & diuisibilitate cohæret, aut vllis naturæ viribus cohærere valet: sed quia licet ex se apta sit, vt extendatur, eam tamen extensionem non à se, sed quantitatis accessu obtinet.

Ad 4.

Κεφάλαιον γ.

Καὶ ἐξ ὧν ἐποιήσαντο, λύειν οὐ χαλεπόν· ἀμφότεροι γὰρ ἐριστικῶς συλλογίζονται, καὶ Μέλισσος καὶ Παρμενίδης. καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι, καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰσι· μᾶλλον δὲ ὁ Μέλισσου φορτικὸς λόγος, καὶ οὐδὲν ἔχων ἀπορίαν· ἀλλὰ ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, τἄλλα συμβαίνει. τοῦτο δ' οὐδὲν χαλεπὸν, ὅτι μὴν οὐ παραλογίζεται Μέλισσος, δῆλον· εἰ γὰρ ἐληφέναι, τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει ἅπαν, ὅτι καὶ τὸ μὴ γενόμενον οὐκ ἔχει.

ἅτε

CAPVT III.

Et iam a soluere, quibus id monstrant, non est difficile. Vterq; enim & Melissus & Parmenides contentiosè ratiocinantur. Nam falsa assumunt, nec rectè concludunt. Quamquam Melissi ratio magis est importuna, ac dubitationem non habet. Sed absurdo vno dato cætera sequuntur, quod quidem difficultatem non habet. Captiosè itaq; Melissum ratiocinari manifestum est: sumpsisse enim arbitratur, si quidquid ortū est principium habeat, id non habere, quod ortum non est. Textus 23.

b Deinde

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

EA a *etiam soluere*] Ingreditur ad dissoluendas Parmenidis & Melissi rationes, etsi nullum habeant momentum, adeoque sint captiosæ, & sophisticæ, vt non modò falsum assumant, sed & formulam ipsam argumentandi nequaquam seruent. Priùs tamen Melissi diluit rationem, quòd futilior sit, ac magis inepta, nullamque habeat difficultatem. Erat autem illa in hunc penè modum concluſa, vt Simplicius, alijque interpretes colligunt. Quidquid genitum est habet principium, ergo quidquid genitum non est, non habet principium: sed id quod est, genitum non est, ergo principium non habet: quod autem non habet principium, neque habet finem, ergo id, quod est, finem non habet, atque adeò infinitum est: sed id, quod est infinitum, necessariò est vnum, quia multa simul infinita esse non possunt, iam enim terminis definirentur, est igitur vnum: quare & immobile. Etenim cùm sibi semper simile sit, omnemque occupet locum, aliò ferri nequaquam poterit. Iam verò id quod est, non esse genitum ex eo probatur, quia vel ex ente, vel è nihilo esset gentium, quorum neutrum rectè dicitur, cùm ex nihilo fieri aliquid non possit: ex ente autem si quid fiat, antequam gignatur necesse sit esse, quod contradictionem inuoluit.

ad Melissi.

Hæc est Melissi ratiocinatio, quam Aristoteles magis importunam vocat, quia veritatem apertiùs oppugnat. Eam igitur refellit, negando primam consequutionem, quòd ex opposito antecedentis oppositum consequentis inferat, quæ concludendi ratio, vt patet ex cap. 4. libri primi Elenchorum, nisi constet terminis reciprocantibus, omnino vitiosa est. Neque enim valet: Quidquid homo est, animal est: igitur quidquid homo non est, animal non est. Quòd verò termini, ex quibus Melissi argumentatio componitur, non reciprocentur, satis patet. Namque

HAGOOGLE BOOKS
Copy imeka

si principium pro principio magnitudinis sumatur, genitum verò pro eo, quod generatione Physica productum fuit, aliquid habet principium, quod genitum non fuit, nempe corpus cæleste.

ἔτι καὶ τοῦτο ἄτοπον, τὸ πᾶντος εἶναι ἀρχὴν τῶν πράγματ' ἢ, καὶ μὴ τοῦ χρόνου, καὶ γενέσεως μὴ ἢ ἁπλῶς, ἀλλὰ ἀλλοιώσεως, ὥσπερ οὐκ ἄθρους γενομένης μεταβολῆς ἐπεῖτα καὶ διὰ τί ἀνύπνου, εἰ ἀεὶ, ὥσπερ γὰρ καὶ τοῦμψυχ' ἓν ὄν, τοῦτ' ὕδωρ, κινεῖται ἀεὶ αὐτῶ, διὰ τί οὐ καὶ τὸ πᾶν; ἔπειτα ἀλλοίωσις διὰ τί ἀεὶ αὐξήσει μόν, οὐδὲ τῷ εἶδει· οὕτω τε ἓν ἀεὶ μεταλλ' τῶν ἐξοῦ. οὕτως ἓν καὶ φύσικῶν τινες λέγουσιν, ἐκείνως δ' εὐαύξητον γὰρ ἕτερον τῷ εἴδει, καὶ τἀναντία ἀλλήλων. καὶ πρὸς παρμενίδην δὲ, ὁ αὐτὸς τρόπος τῶν λόγων, καὶ εἰ τινες ἄλλοι ἰδιοί εἰσι. ἔτι ἡ λύσις, τῶν μὲν δὴ ψευδῆς, τῷ δ' ὅτι ὁ συμπεραίνεται ψευδὲς μέν, ὡ ἁπλῶς λαμβάνει τὸ ὂν λεγόμενον πολλαχῶς· ἀσυμπεράσ' ἔστ' ἓν, ὅτι εἰ μόνα τὰ λευκὰ λαμβάνει, συμαίνει ἓν τῷ λευκῶ, οὐθὲν ἧττον πολλὰ τὰ λευκά, καὶ οὐχ ἕν. οὔτε γὰρ τῇ συνεχείᾳ ἓν ἔσται τὸ λευκὸν, οὔτε τῷ λόγῳ. ἄλλο γὰρ ἔσται τὸ εἶναι λευκῷ, καὶ τὸ λευκὸν ἐγκλείσθαι, καὶ ὅτι ἔσται παρὰ τὸ λευκὸν οὐδὲν χωριστόν· οὐ γὰρ ἦ χωριστόν, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἕτερον τῷ λευκῷ, καὶ ὧ τὰ πάντα ἔχει. ἀλλὰ τοῦτο παρμενίδης οὔπω συνῆκεν, αὔξησιν δὴ λαβεῖν τοὺς λέγουσιν τὸ ὂν εἶναι, μὴ μόνον ἓν συμαίνειν, τὸ ὂν παθ' οὗ ἂν κατηγορεῖθ', ἀλλὰ καὶ ὅπερ ὄν, καὶ ὅπερ ἕν. τὸ γὰρ συμβεβηκὸς παθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεσθαι. ὥστε ᾧ συμβέβηκε τὸ ὄν, οὐκ ἔσται ἕτερον γὰρ τοῦ ὄντος.

b *Deinde hoc quoque absurdum est, cuiuslibet rei, & generationis, non solùm simplicis, sed etiam alterationis principium, non quidem temporis, sed rei esse, existimare, perinde quasi mutatio nulla simul fieret.* c *Quam item ob causam si vnum est, immobile est? Cur etenim, vt pars, quæ vna cum sit, vt hæc aqua, in loco eodem mouetur, non & ipsum vniuersum? Alteratio demde quia de causa nō erit?* d *Sed neque vnum specie esse potest, nisi eo, ex quo. Quo quidem modo Naturales quoque nonnulli vnum aiunt esse, illo autem non aiunt. Nam & homo ab equo, & contraria inter se specie differunt.* e *Idem contra Parmenidem rationum est modus, & si quæ alia sunt propria, solutioq; est, partim quod falsa sumit, partim quod non concludit. Falsa quidem sumit, quatenus id, quod est, vno modo sumit dici, cùm multis dicatur,* f *non autem concludit. Nam si solæ alba sumantur, ipsumq; album vnū significet, plura alba, & non vnum, nihil minus erunt.* g *Neque enim quod album est continuatione erit vnum, neq; ratione, cum alia albi sit ratio, alia eius, quod excipit. Nec separatus vllus albor erit: non enim vt separatus, sed alia alboris essentia est, alia eius, in quo est. Adquam rem Parmenides animum nondum aduerterat.* h *Eos igitur, qui ens vnum esse inquiunt, necesse est sumere non solum ipsum ens, vnum, de quo dicatur, significare, sed quod propriè*

Textus 24.

Textus 25.

Textus 26.

ἔσται eſt, & quod propriè est vnum. Accidens namq; de subiecto aliquo dicitur, quare id non erit, cui id, quod est, accidit, quandoquidem ab eo, quod est, diuersum est.

Alia

b *Deinde hoc quoque*] Melissum insectatur, quòd collegerit, id quod est, constare infinita mole, eò quòd careat principio, videlicet temporis, cùm tamen multa eiusmodi principium non habeant, quæ infinita non sunt: nimirum ponebat non dari principium temporis, aut generationis, siue substantialis, siue accidentariæ, sed rei, id est, magnitudinis duntaxat, quod apertè veritati repugnat.

c *Quam item*] Negat Melisso hanc consecutionem. Id, quod est, habet infinitam molem: ergo est expers motus. Nam esto aliò demigrare nequiret, cur eodem loco cieri non posset, vti cœlum, quod irrequieta vertigine circumuoluitur, tametsi nunquam secundum se totum sedem mutet? Deinde licet motu ad locum agitari impossibile foret, cur alterationem non subiret, saltem ratione suarum partium? Hoc posterius membrum iccirco videtur Aristoteles adiecisse, quia vt ipse primo de Cœlo, capite 5. & 6. demonstrat, corpus infinitum moueri loco non potest.

Infinitum corpus moueri loco non posse.

d *Sed neque vnum*] Postremò Melissum impugnat, quia intulerit id, quod est, esse vnū: cùm fieri nequeat, vt omnia sint vnum specie, siquidem palam est hominem ab equo specie distingui. Ac licet, inquit, non omnino absurdum videatur, asserere omnia eo, quod est, id est, subiecto, seu materia vnum esse, vt veteres Physici Thales, Anaximenes, Heraclitus, aliíque nonnulli arbitrati sunt, asserentes nihilominus res naturales differre accidentibus, habereque rationes diuersas: affirmare tamen omnia eiusdem esse rationis, extremæ dementiæ est. Aduerte non admitti hîc ab Aristotele, omnia entia ex materiæ permixtione constare, cùm multis in locis, vt 8. lib. huius operis, & 12. Metaphysi. res aliquas à materiæ fæce absolutas in vniuerso dari concedat. Loquitur ergo de ijs tantùm, quæ à veteribus peruestigatæ, & inuentæ fuerant, hoc est, de rebus Physicis. Neque verò harum omnium eandem specie materiam esse opinatur, vt in primo libro de Cœlo ostendemus, sed earum duntaxat, quæ sub lunæ orbe continentur, in quarum inspectione omnis penè antiquorum cura, & studium consumebatur.

Concedit Aristot. res materia experses.

e *Idem contra Parmenidem.*] Confutat rationem Parmenidis, quam asserit & captiosè colligere, & à falso petitum esse. Etenim sic ille argumentabatur. Quidquid est præter ens, est non ens: sed non ens nihil est: ergo quidquid est præter ens, nihil est: id aut quod est, vnū est: ergo quidquid.

quid est præter vnum, est nihil; ac proinde omnia vnum sunt. Hanc rationem ait Aristoteles falsum assumere; quia cùm ens multis modis dici soleat; de substantia videlicet, & accidentibus, à Parmenide tamen sumebatur, perinde ac si vno duntaxat modo, seu vniuoce diceretur. Vnde maior propositio prioris syllogismi vera est, accepto ente pro substantia & accidentibus, sed tunc minor posterioris, scilicet ens est vnum, à veritate aberrat, quia substantia & accidens, non vnum omnino sunt, vt illi volebant, sed plura simpliciter, atque vnum aliquo modo; vtpote analogica vnitate.

Ratio Parmenidis viciosè concludit.

f *Non autem concludit*] Ostendit rationem illam vitiosè concludere, quia seruata eadem argumentandi formula, reque alia sumpta, antecedens verum erit, & consequens falsum. Si enim ponamus omnia esse alba, & album significare vnum, id est, vniuocam obtinere rationem, vt re vera obtinet, sic licebit argumentari. Quid quid est præter album, est non album; at non album nihil est, vt ex hypothesi constat; ergo quidquid est præter album nihil est; sed album est vnum, cùm sit vniuocum: ergo alba vnum tantùm erunt, non verò plura; in qua argumentatione id, quod antecedit, verum est; quod postremò colligitur, falsum.

g *Neq; enim*] Ostendit futura adhuc nihilominus plura alba, quia alba non erunt continuatione vnum; siquidem albor niuis & lactis discreta erunt. Nec verò eandem habebunt rationem, quia natura alboris distincta erit à natura subiecti recipientis. Erit, inquit, distincta, non quasi dandus sit albor aliquis à subiecto abiunctus, sed quia nō eandem vendicabit essentiam, quam subiectum, in quo inhæret.

h *Eos igitur*] Iterum Parmenidem incusat, alia ex alijs texens prolixa quadam disputatione, quæ ad hunc syllogismū redigi potest. Necesse est Parmenidem (si sibi constet) nomen entis pro sola substantia accipere: ex alia verò parte fieri nequit, vt ita sumat, vana est igitur, & inepta eius argumentatio. maiorem, & minorem propositionem multis modis illustrat, tandemq; concludit nullum Parmenidi effugium relinqui, nisi vt fateatur accipi à se ens pro substantia, quæ nulla ex parte diuidi possit, asseratq; vniuersum ex indiuiduis partibus constare, quod Zeno Eleates eius discipulus concedere minimè recusabat.

ἔσται τι ἀρχὴ ἐν ὄψ. ἀ γὰρ λέγ' ἔσται ἄλλω ὑπάρχον τὸ ὅπερ ὄν. ἀ γὰρ ἔσται ὂν τι αὐτῷ εἶναι, εἰ μὴ πολλὰ τὸ ὂν σημαίνει ἅπερ, ὥστε εἶναί τι ἕκαστον. ἀλλὰ ὑπόκειται τὸ ὂν σημαίνειν ἕν. εἰ ἄρ' τὸ ὅπερ ὂν μηδενὶ συμβέβηκεν, ἀλλ' ἐκείνῳ τί μᾶλλον τὸ ὅπερ ὂν σημαίνῃ τὸ ὄν, ἢ μὴ ὄν. εἰ γὰρ ἔσται τὸ ὅπερ ὂν τὸ αὐτὸ ἀεὶ λευκὸν, τὸ λευκῷ δ' εἶναι μὴ ὄντι ὅπερ ὄν· ὥδ' ἀεὶ συμβέβηκέναι αὐτῷ εἶναι τε τὸ ὄν. ὥδ' ἓν γὰρ ὂν ὃ οὐχ ὅπερ ὄν. ἐν ἄρα ἂν τὸ λευκὸν· ὃ ἔτω ἐνδέχεται τι μὴ ὄν, ἀλλ' ὅλως μὴ ὄν. τὸ ἄρα ὅπερ ὄν, ἐν ὂν· ἀληθὲς γὰρ ἐπαίειν, τὸ ὅτι λευκόν, ἢ τὸ ἓν ὂν ὄν· σημαίνειν· ὅτι εἰ καὶ τὸ λευκὸν ἐσήμαινεν ὅπερ ὄν, πλέω ἂν σημαίνει τὸ ὂν· ὃ τοίνυν ὀλίγ' ἐλέγθ' ἕξει τὸ ὄν, ἐπὶ ὅπερ ὄν· τὸ δ' ἑκατέρῳ γὰρ ἕτερον τὸ εἶναι ἢ μορίων· ὅτι ἢ διαιρεῖται ὅπερ ὄν εἰς ὅπερ ὄν τι ἄλλο, καὶ ἓν λόγῳ φανερόν. εἶον ὁ ἄνθρωπος εἰ ἔστιν ὅπερ ὄν τι, ἀνάγκη καὶ τὸ ζῷον, ὅπερ ὄν τι εἶναι, καὶ τὸ λιπτὸν· εἰ γὰρ μὴ ὅπερ ὄντα, συμβεβηκότα ἔσται ἢ ἓν τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ ὑποκειμένῳ· ἀλλ' ἀδύνατον συμβεβηκός τι γὰρ ἔσται, καὶ λέγεται ἢ τοῦτο, ᾧ ἐνδέχεται ὑπάρχειν καὶ μὴ ὑπάρχειν· ᾧ δ' ὑπάρχει ἐν τῷ λόγῳ ἢ τὸ ᾧ συμβέβηκεν, εἶον, τὸ βαδίζειν, ὡς χωριζόμενον· ἐν γὰρ τῷ σημῷ ὑπάρχει ὁ λόγος ὁ τί ἦν εἶναι ᾧ φαμὲν συμβεβηκέναι τὸ σημεῖον· ἔτι σὰρξ ἐν τῷ ὁρισμῷ λόγῳ ἐνδέχεται, ἢ δὲ ὧν δεῖται ἐν τῷ λόγῳ τῶν τέτων, ἐν ἐνυπάρχει ὁ λόγος ὁ ἢ ὅλου, εἶον ἐν τῷ λιπτὸς ἢ ἀνθρώπου, ἢ ἐν τῷ λευκὸν, ὁ ἢ λευκὰ ἀνθρώπου. εἰ τινων τοῦτα ἢ τοῦ ἔχει ἢ ῥόπου, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκε τὸ λιπτὸν, ἀνάγκη χωριστὸν εἶναι αὐτὸ· ὥστε ἐνδέχοιτο ἂν μὴ λιπτὸν εἶναι ἄνθρωπον, ἢ ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἢ λιπτοῦ ἐνέσται ὁ ἢ ἀνθρώπου λόγος· ἀλλὰ ἀδύνατον· ἐκείνου γὰρ ἐν τῷ σημῷ λόγῳ ἐνεστιν· εἰ δ' ἄλλῳ συμβέβηκε τὸ λιπτὸν, καὶ τὸ ζῷον, καὶ μὴ ἔσται ἐκάτερον ὅπερ ὄν τι, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη ἢ συμβεβηκότων ἑτέρῳ. ἀλλὰ τὸ ὅπερ ὂν τιθέμενον συμβεβηκὸς καὶ ἀεὶ ὂν ἀμφω καὶ ἑκάτερον, καὶ τὸ ἐν τέτων λεχθέν· ἆρ' ἀδιαιρέτων ἄρα τὸ πᾶν. ἐνίοι

Aliquid igitur, quod non est, erit. Quamobrem alij non merit id, quod propriè est, non enim entis essentiam habebit, nisi ens multa significet, ita vt vnum quodque, quidpiam sit: sed id, quod est, significare vnum, est positum. Si ergo quod propriè est nulli accidit, sed illi aliquid aliud, cur id quod est, id potiùs, quod propriè est, quam quod non est, significat? Nam si id, quod propriè est, idem etiam sit albū. albi Textus 27.
autem essentia non est, vt propriè sit (siquidem id quod est, accidere ei non potest, cui nihil sit, quod propriè non est) ipsum album profectò non erit, non sic autem veluti aliquod non ens, sed omnino non erit. Itaq; id, quod propriè est, non erit, cùm id, quod propriè est, album esse verè affirmetur, quod quidem albiem, id quod non est, significabat: quare si album quoque id, quod propriè est significat, id quod est, plura significabit. Neque igitur magnitudinem id, Textus 28.
quod est, habebit, siquidem ipsum propriè est. Nam vtrius q; partis ratio alia est. Id autem quod propriè est, in aliud quidpiam, quod propriè est, diuidi, ratione etiam manifestum est, veluti si homo ex his sit, quæ propriè sint, necesse est & animal aliquid, quod propriè sit, esse & itidē bipes. Nā si entia propriè non fuerint, erūt accidentia. Aut igitur homini, aut cuipiam alteri subiecto. At esse non possunt. Accidens enim aut id dicitur, quod inesse potest, ac non inesse, aut id, in cuius ratione id inest cui accidit: vt sessio quidem est vt id quod separatum in sim; autem, naris, cui simum accidisse dicimus, ineſt ratio. Totius- Textus 29.
præterea ratio in eorum definitione non inest, quæ aut in eius ratione assumuntur, aut ipsum componunt, vt in bipede hominis ratio, aut in albo ea, quæ est homini albi. Itaque si hæc hunc in modum se habent, bipedemq; esse homini accidit, aut separari ipsum necesse est, vt homo non bipes esse possit, aut in

ὂν ἐνέλασσαν τοὺς λόγους ἀμφοτέρους· τῷ μὲν, ὅτι παύσῃ ἦν, εἰ τὸ ὂν ἓν σημαίνει, ὅτι οὐχι καὶ τὸ μὴ ὂν· τῷ δ' ἧττον διαχεῖμαι, ἅτομα ποιοῦσαι τὰς μεταβ. φασγανοῦν δ' καὶ ὅτι ἀν ἀλαθῆς, ὡς εἰ ἓν σημαίνει τὸ ὄν, καὶ μὴ εἶον τε ἄμα πλείω αὐτίφασιν εἶναι, ἀνάγκη ἄθλιον μὴ ὂν· ἄθλιον γὰρ λιγόμενόν ἁπλῶς εἶναι, ἀλλὰ μὴ ὄν τι εἶναι τὸ μὴ ὄν· τὸ δὴ φάναι παρ' αὐτὸ τὸ ὄν, ὡς εἰ μή τις ἔστι ἄλλο, ἓν πανταχοῦ εἶναι, ἄτοπον. τίς γὰρ μανθάνει αὐτὸ τοῦτο, εἰ μὴ τὸ ὅπερ ἓν τι εἶναι, εἰ ἔστιν, ἢ ἔστιν λιγόμενα πολλὰ τὰ ὄντα εἶναι, ὥσπερ εἴρηται. ὅτι μὲν οὖν ὡς ἔστιν ἓν εἶναι τὸ ὂν ἀδιαίρετον, δῆλον.

bipedis ratione hominis ineſſe rationem: quod eſſe non poteſt, quandoquidem illud in hominis ineſt ratione. Verùm ſi alij cuipiam bipes & animal accidant, neutrumque eorum propriè eſt, homo quoque ex his erit, quæ alij accidunt.

Sed quod propriè aliquid eſt, nullius ſit accidẽs, & de quo ambo, & vtrumq;, id etiam, quod ex his eſt dicatur. Ex indiuiduis itaq; vniuerſum. Textus 30.

Κεφάλαιον Α.

ΟΣ δ' οἱ φυσικοὶ λέγουσι, δύο τρόποι εἰσίν· οἱ μὲν γὰρ ἓν ποιήσαντες τὸ ὂν σῶμα τὸ ὑποκείμενον, ἢ τῶν τριῶν τι, ἢ ἄλλο, ὃ ἐστι πυρὸς μὲν πυκνότερον, ἀέρος δὲ λεπτότερον, τἆλλα γεννῶσι, πυκνότητι καὶ μανότητι πολλὰ ποιοῦντες. ταῦτα δ' ἐστὶν ἐναντία. λαβόντες δ' ὑπάρχειν ἐλλείψεις, ὥσπερ τὸ μέγα φυσὶ Πλάτων καὶ τὸ μικρόν· πλείω ὅτι, ὁ μὲν τὰ ταῦτα ποιεῖ ὕλην· τὸ ἓν, τὸ εἶδος· οἱ δὲ, τὸ μὲν ἓν τὸ ὑποκείμενον, ὕλην· τὰ δ' ἐναντία, διαφορὰς καὶ εἴδη· οἱ δὲ ἓν τῶν ἑνὸς ἐνούσας τὰς ἐναντιότητας ἐκκρίνουσιν, ὥσπερ Ἀναξίμανδρός φησι· καὶ ὅσοι ἓν μὲν καὶ πολλὰ φάσιν εἶναι, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας· ἐκ τοῦ μίγματος γὰρ καὶ οὗτοι ἐκκρίνουσι τὰ ἄλλα. διαφέρουσι δ' ἀλλήλων, τῷ τὰ μὲν πορισμὸν ποιεῖν τούτων, τὰ δ', ὥσπερ καὶ τὰ μὲν, ἄπειρα, τά τε ὁμοιομερῆ, καὶ ταὐτόματα· τὰ δὲ, τὰ ἀναλόμενα στοιχεῖα μόνον. ἔοικε δὲ Ἀναξαγόρας ὅτως ἄπειρα οἰηθῆναι τὰ στοιχεῖα, διὰ τὸ ὑπολαμβάνειν πᾶν ἐκείνῳ δόξαν τῶν φυσικῶν εἶναι ἀληθῆ, ὡς ἐγιγνομένῳ ἐθνεῖ ἐκ μὴ ὄντος· διὰ τοῦτο γὰρ ὅτως λέγουσι, ὧν ὁμῶς τὰ παύσασθαι καὶ τὸ γίνεσθαι τοιόνδε λαβεῖν ἀνάγκην ἀλλοιοῦσθαι. οἱ δὲ, σύγκρισιν καὶ διάκρισιν· ὅτι δ', ἐκ τοῦ γίνεσθαι ἐξ ἀλλήλων ταὐαντία· ὑπάρχειν ἄρα· εἰ γὰρ παύσῃ τὸ γινόμενον αὐάγκη γίνεσθαι ἢ ἐξ ὄντος, ἢ ἐκ μὴ ὄντος· τούτων δὲ, τὸ μὲν ἐκ μὴ ὄντος γίνεσθαι, ἀδιάλειπτον· πρὸς γὰρ ταύτῃ ὁμολογοῦσι τὸ μόρια ἄπειρα εἶναι τὸ πλῆθος· τὸ δὲ ἐξ ὄντος, ἀδύνατον, διὰ τὸ πάντα ἐνυπάρχειν ἐνυπάρχοντα, καὶ μὴ γίνεσθαι ἂν ἕτερον ἑτέρου, πλὴν κατὰ τὴν ὕλην· ἔτι δὲ, δυνάμει ὄντα ἐνεργείᾳ μὴ ὄντα ἀδύνατον ἄπειρα γὰρ ἂν εἴη δυνάμει ἐνόντα ἐνεργείᾳ, καὶ διαιρούμενα· ὥστε καὶ ἀπειρακισ ἂν εἴη ἕκαστον τῶν μορίων. ἀλλὰ μὴν τοῦτό γε ἀδύνατον· οὐδὲν γὰρ ἂν ἄλλο ἐνεργείᾳ ἦν ἢ ἐκεῖνο, εἰ μὴ ἐκεῖνο ἦν ἐνεργείᾳ, ἐν ᾧ ἐνυπῆρχεν ἀπειρακισ ἐνόντα· ἀλλὰ μὴν ἐνεργείᾳ γε ἦν ἕκαστον τῶν μορίων ἐκεῖνο, ὃ ἦν ἐνεργείᾳ ἐν τῷ γινομένῳ· οὐδὲν ἄρα ἦν ἄπειρον τὸ μέγεθος οὔτε κατὰ πλῆθος οὔτε κατὰ μέγεθος.

CAPVT IV.

VT a autem dicunt Phyſici, duo ſunt modi. Quidam enim cùm id quod eſt corpus vnum, quod ſubiectum ſit, fecerint, aut trium aliquid, aut aliud, quod igne denſius ſit, aere verò rarius, denſitate & raritate reliqua generant, multa faciendo. Hæc autem ſunt contraria. Vniuerſim verò exuperantia & defectio, vt magnum & parum tradit Plato. Sed hic quidem materiam hæc facit, & ipſum vnũ formam: ille verò ipſum vnum, quod ſubiectum eſt, materiam: contraria autem differentias, & formas. Alij ex vno, quæ inſunt contrarietates, excernunt, vt Anaximander aiis, & quotquot vnum, & multa, ea quæ ſunt, eſſe inquiunt, vt Empedocles, & Anaxagoras: hi etenim ex permiſtione reliqua fecerunt, ſed differũt inter ſe, quòd ille horum circuitum ſtatuat, hic ſemel: & hic quidem infinita, partiumq; ſimiliũ, & contraria, ille ea duntaxat, quæ nuncupantur elementa. b Sic autem eſſe infinita, videtur Anaxagoras ſenſiſſe, quòd Phyſicorum communem opinionem, ex eo quod non eſt nihil fieri, veram eſſe exiſtimaret. Hanc enim ob cauſſam ſic dicunt, erãt omnia ſimul, nec fieri tale eſt alterari. Alij verò coẽuntionem, & ſecretionem. Præterea ex eo quòd contraria viciſſim gignantur; quapropter inerant. c Nam ſi quidquid fit, aut ex his, quæ ſunt, aut ex his, quæ non ſunt, neceſſe eſt fieri; ex his autem, quæ nulla ſunt, fieri Textus 32. Textus 33. Textus 34.

Plato & Xenocrates ſeniter Parmenidi & Zenoni reſtiterunt.

i *Vtrique autem rationi*] Plato eiuſque auditor Xenocrates, vt conſtat partim ex Sophiſta Platonis, partim ex libro de lineis indiuiduis (ſiue Ariſtoteles, ſiue Theophraſtus, ſiue alius quiſpiã eius libri auctor fuerit) aduerſus Parmenidem & Zenonem diſputationem inierunt. Verùm ea pronuntiarunt, quæ reprehenſione haud minùs indigeant, atque ita ſegniter reſtiterunt, vt manus dare viderentur: Plato quidem Parmenidi, Xenocrates autem Zenoni. Nam cùm Parmenides colligeret: ſi ens vnum ſignificet, omnia eſſe vnum: negabat Plato concluſionem, inquiens poſſe ens ſignificare vnum, nec ſequi proinde, ea quæ ſunt, vnum eſſe; cùm etiam id quod non eſt, ſit; quod ab ente diuerſum eſt. Itaque aiebat Plato non ens, id eſt, materiam primam (vt Porphyrius, & Philoponus exponunt) non eſſe ens, ſed reuera non ens; negabat autem Parmenidi non ens nihil eſſe, quia materia prima aliquid eſt. Xenocrates verò Zenoni concedebat, poſſe magnitudinem in partes indiuiduas ſecari, ne ſectiones aut in infinitum progrederentur, aut in nihilum deſinerent. Hos igitur ob hanc cauſſam coarguit hoc loco Ariſtoteles, plura in hanc ſententiam ſcripturus, præſertim aduerſus Xenocratem, 6. huius operis libro.

εἰ περὶ φύσεως· τὸ λοιπὸν ἤδη συμβαίνειν ἐξ ἀνάγκης ἐνόμισαν, ἐξ ὄντων μὲν καὶ ἐνυπαρχόντων γίνεσθαι· διὰ δ' σμικρότητα τῶν ὄγκων, ἐξ αἰσθήτων ἡμῖν.

fieri non poteſt (conſentientem enim hanc naturæ omnes ſectatores habent opinionem) reliquum ex neceſſitate accidere cenſuerunt, ex his quidem, quæ ſunt, & quæ inſunt; ſed quæ ob molis parvitatem ſenſui à nobis non perciperentur, generari. Qua-

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

VT a autem dicunt Phyſici] Poſtquam aduerſus eos depugnauit, qui vnum immobile fecêre principium, & eorum opinionem, vt à Phyſicæ principijs deflectentem euertit. Nunc diſputationem aggreditur cũm ijs, qui vel vnum, vel plura principia mobilia ſtatuerunt, quos Phyſicos appellat, propterea quòd naturam ſicuti priores Philoſophi non ſuſtulerint, ſed magis ad eam accommodatè locuti ſint. Commemorat autem initio huius capitis duo philoſophantium genera, quorum alij vnum poſuêre materiale principium rerum Phyſicarum, vt vnũ è tribus ſuperioribus elementis, aut tale quid medium; duo verò contraria vice formæ, vt raritatem & denſitatem, & vt vno verbo complectamur, exuperantiam & defectionem (hiſce enim vocabulis omnia contrariorum genera notat Ariſtoteles) atque ita cum Platone quadam ex parte conſenſerunt, nempe quoad principiorum numerum. Alij verò permiſtione aut coitione in quodam ſphæro, ſiue Chao, & item ſecretione res fieri opinati ſunt. In quibus fuerunt Anaximander, Empedocles, & Anaxagoras, quorum tamen placitum, vt ipſe exponit, conſentiens non fuit. Empedocles enim ſecretionem illam, & permiſtionem perpetuam eſſe: Anaxagoras ſemel tantùm ſecretionem fieri aiebat. Præterea Anaxagoras in illa congerie, infinita ſimilium partium, atque inter ſe contraria collocabat: Empedocles quatuor tantùm vulgata elementa: Anaximander verò admixtionem quandam infinitam faciebat, ab eaque res ad aliorum generationem ſecerni pronuntiabat. Ex quo patet cur ijdem, & vnum & plura inuexiſſe dicantur. Nempe vnum, quia vnum Chaos, ſeu confuſionem ponebant; plura, quia plures partes in eodem Chao ineſſe, vel ab eo ſecerni affirmabant.

b *Sic autem eſſe infinita*] Quoniam Anaxagoras ſententiam ſuam veriſimili ratione confirmabat, eam refellere inſtituit Ariſtoteles, proponitque inprimis duo quædam illius fundamenta. Quorum primum erat, id quod omnium philoſophorum conſenſu ratum habebatur, nempè, ex nihilo nihil fieri. Vnde concludebat nihil denuo gigni; ſed generationes eſſe commutationes accidentarias, ſiue alterationes. Alterum fundamentum erat, contraria, vt vel ſenſibus ipſis notum eſt, ex contrarijs fieri, vti calida ex frigidis, humida è ſiccis. Ex quo arguebat omnia omnibus ineſſe.

Ex nihilo nihil.

c *Nam ſi quidquid fit*] Ex infinita & indigeſta rerum omnium congerie, quam vocãt Homœomeriam, in qua res antea confuſæ iacuiſſent; progigni omnia oſtendebat Anaxagoras hunc in modum. Id quod fit, aut ex ente fit, aut è non ente, id eſt è nihilo: ex nihilo autem, vt ex prima ſuppoſitione manifeſtum eſt, nihil fit: quidquid ergo fit, ex ente fit: fit autem ex contrario, vt item ex 2. hypotheſi liquet: aut ergo ex contrario manente in ipſa re, quæ gignitur, aut ex aliquo, quod inerat in contrario, ex quo gignitur. Non ex contrario manente, vt experientia docet; ergo ex eo, quod inerat in contrario: hoc autem non videtur eſſe quidquam aliud, quàm multitudo infinitarum partium ſimilium rei, quæ producitur, quæ quidem partes delitescebãt in re, ex qua ipſum genitum emergit. Principia igitur rerum Phyſicarum ſunt infinita illa corpuſcula.

Ita verò quia rem vnam ex alia gigni videmus, intulit Anaxagoras innexa eſſe ſingulis omnia, ita vt in qualibet re infinitæ eſſent rerum omnium, quæ ex ea fieri poſſunt, particulæ. Aiebat tamen rem ab eo tantùm, quod in ipſa abundaret, & emineret, nomen accipere, v.g. dici aquam ſi plures in ea eſſent aquulæ. Porrò hanc rationem ideo non diluit hoc loco Ariſtoteles, quia ex ijs, quæ in progreſſu dicenda ſunt, paruo negotio confutari poteſt. Breuiter aũt diſſoluetur ab eo, qui dixerit; quidquid fit, ex ente actu, vel ente potẽtia fieri; hoc eſt, vel ex ente forma aliqua prædito, vt ignem è ligno, vel ex materia prima, vt eundem ignem ex materia, quæ in ligno inerat. Sic demum quidquid oritur fieri ex ente actu, tanquam è contrario, quod in genito non manet, ex ente verò potentiâ, vt è ſubiecto, quod ſtabile & conſtans eſt. Itaque generari vnumquodque, vt Anaxagoras aiebat, ex eo quod in contrario præfuit, id tamen non eſſe infinitam illam corporum ſtruem, ſed materiam primam. Ex quo perſpicuum relinquitur, non oportere omnibus cuncta ineſſe; oportere tamen formas naturales contineri virtute in materia, è cuius potentia euocantur, vt ſuo loco patebit.

διὸ φασὶ πᾶσ' ἐν πᾶσι μεμίχθαι, διότι πᾶσ' ἐκ πάντων ἑώρων γινόμενον. φαίνεσθαι δ' διαφερούσας, καὶ προσαγορεύεσθαι τὰ μᾶλιστα ἀπ' ἐκείνων, ἃ ἐν τῷ μίγματι ὑπερέχειν ὁρῶμεν.

Quare cùm quodcunq; ex quocunq; fieri viderint, quodcunq; cuiq; inquiret eſſe admiſtũ; ex eo autem, quòd in infinitorũ admiſtione ob multitudinem

τ⊙· διὰ τὸ πολὺ⊙ ἐν τῇ μίξει τ̃ ἀπείρων ἐλλιπεινῶς ἓν γ̀ ὅλον λευκὸν, ἢ μέλαν, ἢ σάρκα ἢ ὀστοῦν ἐναι. ὅτε δ̀ πλεῖστον ἕκασον ἔχει, τ̃το δοκεῖν ἐναι τὴν φύσιν τ̃ πράγματ⊙· εἰ δ̀ τὸ μὲν ἄπειρον, ἢ ἄπειρον, ἄγνωστον τί μὲν κατὰ τὸ πλῆθ⊙ ἢ μέγεθ⊙ ἄπειρον, ἄγνωστον ποσόν τι· τὸ δ̀ κατ' εἶδ⊙ ἀπείρων ὄντων καὶ πάντ πλῆθ⊙ καὶ κατ' εἶδ⊙, ἀδιώατον εἰδ̃ναι τὰ ἐν τούτων· ὅτων γ̀ ὄντων ἀδύνατον τὸ συμβεβηκὸς ὑπολαμβάνειν, ὅταν εἰδ̃ μὲν τὸν τίνων καὶ πόσων ὄγκ. ἔτι δ', εἰ ἀνάγκη, τὸ μορίων ἐνδέχεται ὑπολιπονδ̃ν ἐναι κατὰ μέγεθ⊙ καὶ σμικρότητα, φανερὸν ὅτι ἀδὲ τ̃ μορίων ὑπόδ. ἴσαι γ̀ καὶ τ· ὅλου ὁμοίως. σαρξ ὂ καὶ ὀστ̃ν καὶ τὰ τοιαῦτα μόρια ζῴων· καὶ οἱ ῥιζοτοὶ, τ̃ φυτ. δῆλον τοίνυν ὅτι ἀδιώατον σάρκα, ἢ ὀστ̃ν, ἢ ἀλλό τι ὑπολιπονδ̃ν ἐναι τὸ μικρ⊙, ἢ ὅπ τὸ μέσον, ἢ ὡδὶ τὸ ἔλατον. ἔτι εἰ ἄπαντα μὴ ἐνυπάρχει τὰ τοιαῦτα ἐν ἀλλήλοις· καὶ μὴ γίνεται, ἀλλ' ἐκκρίνεται ἐνῦσα, λέγεται ὂ ἀπὸ τ̃ πλείον⊙, γίνεται δ' ἐξ ὁτουῦν ὁτιδ̃ν (οἷον ἐκ σαρκὸς ὕδωρ ἐκκεκριμένον, καὶ σὰρξ ἐξ ὕδατ⊙) ἅπαν ὂ σῶμα πεπρασμένον αὐξεῖται ὑπὸ σώματ⊙ πεπρασμένου· φανερὸν ὅτι ἐν ἑνὶ ἕκασον ἔσται χ̀ν.

maximè exuperat, videri ab inuicem differentia, atque diuersa nem nari. Nam totum ſy necrè album, aut nigrum, aut dulce, aut carnem, aut os non eſſe, ſed cuius plurimum vnumquodq; obtinet, id rei naturam videri eſſe. d Porrò ſi infinitum, vt infinitum, Textus 35
incognitum eſt, id certè, quod multitudine, aut magnitudine eſt infinitum, quantum quoddam incognitum eſt, quod verò ſpecie eſt infinitum, quale quiddam incognitũ. Cùm autem principia aut multitudine, aut ſpecie ſint infinita, ea, quæ ex eis conſtant, ſciri nõ poſſunt. Si quidem quod compoſitũ eſt, tam ſcire exiſtimamus, cùm ex quibus, & quot eſt cognoſcimus. e Præterea ſi neceſſe eſt, cuius pars Textus 36
magnitudine & paruitate quantauis eſſe poteſt, id etiam poſſe (earum autem partium aliquam dico, in quam cùm inſit, totum d uidiur) eſſe aut animal, aut planta magnitudine & paruitate quantauis non poteſt, partium quoque nullam eſſe poſſe manifeſtum eſt. Simili namque modo & totum erit. At os, & caro, & quæ ſunt eiuſmodi, animalis, & fructus plantarum ſunt partes. Carnem itaque aut os, aut aliud quippiam magnitudine quantumuis, aut ad maius, aut ad minus eſſe non poſſe perſpicuũ eſt. f Quinetiam ſi eius generis omnia in ſeſe inſunt Textus 37
viciſſim, & non fiunt, ſed cùm inſint, ſecernuntur, & ex ab eo, cuius amplior ineſt copia, dicuntur; gignuntur autem ex quolibet, vt ex carne, aqua per

ἀφαι

ſecretionem, & ex aqua, caro; quodcunque item finitum corpus à finito corpore conſumitur, vnumquodque in vnoquoque ineſſe non poſſe manifeſtum eſt. Ete-

d *Porrò ſi infinitum*] Incuſat inprimis Anaxagoram, quòd rerum Phyſicarum principia non ſolùm numero, ſed etiam ſpecie, nec tantùm mole, ſed etiam qualitatibus infinita poſuerit. Si enim nos tunc ſcire cuiuſque rei naturam putamus, cum illius principia cognita habemus, infinitum verò noſtri intellectus aciem effugit, nimirum qui infinita dicit eſſe principia, rei quam tractat, intelligentiam adimit.

e *Præterea ſi neceſſe eſt*] Quia Anaxagoras in qualibet re naturali non ſolum partes infinitas poſuit, ſed eas nullo termino, ſiue ad maius, ſiue ad minus definitas eſſe ſtatuit; hanc eius poſitionem cõfutat Ariſtoteles, ratione ducta è definita animalium & ſtirpium magnitudine. Nam ſi horum partes quantæcunque magnitudinis eſſe poſſent, ipſa quoq; termino carerent, quod tamen vel ipſo Anaxagora teſte falſum eſſe conſtat.

f *Quinetiam ſi eius*] Oſtendit non in qualibet re ineſſe omnia, argumentaturque in hunc modum. Sumatur certa quantitas aquæ, & ex ea carnis portio decidatur: aut igitur perpetuo ex aqua illa certæ magnitudinis caro adhuc extrahi poterit, aut excretio abſumpta carne, deficiet. Primum dici non poteſt, tum quia omne finitum corpus, ſi ab eo definitas partes ſecueris, neceſſe eſt deſinat, tum quia in re finita eſſent actu infinitæ partes æquales, quod eſt impoſſibile. Si autem detur ſecundum, ſequitur non iam quodcunque in quolibet inceſſe. At enim quia occurreret fortaſſe Anaxagoras, poſſe quidem ſecretionem illam in infinitum abire ſi minores, non verò ſi æquales ſubinde partes auferrentur, id etiam confutat Ariſtoteles, quia licet aliquando minores eximi poſſent, neceſſariò tamen dandus eſt exitus, deueniendumque ad carunculam ita exiguam, vt minor gigni vlla non poſſit.

Quærunt hoc loco Aphrodiſæus, Simplicius, alijque interpretes; recténe Ariſtoteles Anaxagoræ obiecerit fore infinitas partes æquales in magnitudine finita; quandoquidem partes, quæ in infinitum è magnitudine auferuntur, æquales non ſunt, ſed ſubinde minores. Occurendum tamen eſt: rectè obiecisse. Cùm enim Anaxagoras è qualibet magnitudine omnia educi poſſe aſſereret, conſequẽs erat, vt fateretur excerpta minima carne, quę generari poteſt, manere nihilominus in eadem magnitudine infinitas carunculas minimæ illi æquales: cuius rei cauſſa in progreſſu fiet conſpicua.

ἀφαιρεθείσης γ̀ ἐκ τ̃ ὕδατ⊙ σαρκὸς, καὶ πάλιν ἄλλης γινομένης ἐκ τ̃ λοιπ̃ ἀποκρισει, εἰ καὶ ἀ ἐλάττων ἔσται ἡ ἐκκεκομένη, ἀλλ' ὅμως οὐ κ̃πρβάλλει μεγέθός τι τῇ σμικρότητι. ὥστε, εἰ μὴ σώσεται ἡ ἐπιθεσις,

Etenim ablata ex aqua carne, & rurſus alia ex eo, quæ reſtat, per ſecretionem facta, tametſi minor ea, quæ ſecernitur, ſemper ſit: non tamen paruitate magnitudinem aliquam exuperabit. Si itaque ſtabit ſe-

οὐκ ἄπαν ἐν παντὶ ἐνέσαι· ἐν γ̀ τῷ λοιπῷ ὕδατι ἐν ἐνυπάρξει σάρξ· εἰ δὲ μὴ σώσεται, ἀλλ' ἀεὶ ἐξει ἀφαίρεσιν, ἐν πεπρασμένῳ μείζεθός ἐσαι πεπρασμένα ἐνέσαι, ἄπερα τὸ πλῆθ⊙· τ̃το δ' ἀδιώατον. πρὸς δ̀ τότοις, εἰ ἅπαν μὲν σῶμα ἀφαιρεθεύσεται τινὸς ἐλάττον αὐξάνει γίνεσθαι, τ̀ δὲ σαρκὸς ὠεῖσαι τὸ ποσὸν καὶ μεγέθ καὶ σμικρότητι φανερὸν ὅτι ἐν τ̃ ἐλαχίσ⊙ σαρκὸς ὄγκ ἐνυπερβύσεται σῶμα. ἴσαι γ̀ ἐλάττον τ̀ ἐλαχίσ⊙· ἔτι δ', ἐν τοῖς ἀπείροις σώμασιν ἐνυπάρχοι ἂν ἤδη σαρξ ἄπρ⊙, καὶ ἅμα καὶ ἐκπεφα⊙· πεχωρισμένα μέντοι ἀπ' ἀλλήλων· δ̀ ὕστ ὕσα, καὶ ἄπειρον ἕκασον. ἔτο δ' ἄλογον· τὸ γ̀ μηδέποτε διαριθμ⊙εῖσθαι, ἐν ᾗ δ̀ τότος ἓν λέγεται, ὀρθῶς ὂ λέγεται· τὰ γ̀ πάθη ἀχώριστα. ἐν ᾗ μέμικται τὰ χρώματα καὶ αἱ ἕξεις, ἴσαι διαριθμ⊙οῦσιν, ἔσαι τι λευκὸν, ἢ ὑγιεινὸν, ἐκ ἑτέρ⊙ τι ὂν, δ̀ι' ὃ λαδ' ὑποκείμενόν. ὥσ⊙ ἄτοπος τὰ ἀδιώατα ῥᾳ̃τ ὁ νῦς, εἰπ̃ βόλεται ἓν διαιρῖναι· τ̃το γ̀ ποιῆσαι ἀδιώατον, καὶ ἰαῖα τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιόν. καὶ κατὰ ἓν τὸ ποσὸν, ὅτι ἐν ἴσῳ ἐλάχιστον μέγεθ⊙· ἰαῖα ὂ τὸ ποιὸν, ὅτι ἀχώριστα τὰ πάθη· ἐν ὀρθῶς ὂ δ̀ι' ἓν τὶν γένεσιν λαμβάνει τ̀ ὁμοιομερῶν. ἔσ⊙ γ̀ ὡς ὁ πηλὸς εἰς πηλὸς διαρεῖ, ἔσ⊙ δ' ὡς ὅ. καὶ ὁχ ὁ αὐτὸς ῥόπος, ὡς πίνδος ἢ οἰκίας, καὶ οἰκία ἐκ πλίνθων. ὅτω ὂ καὶ ὕδωρ καὶ ἀὴρ ἐξ ὀλιγίλων καὶ εἰσὶ καὶ γίνονται. βέλτιον δ' ἐλάττω καὶ πεπρασμένα λαβεῖν, ὅπερ ποιεῖ Ε'μπεδοκλῆς. Κεφά-

bit secretio, quodcunq; in quocunq; non inerit; nam in reliqua aqua nihil carnis manebit: at ſi non ſiabit, ſed ablatio ſemper fiat, in magnitudine finita æquales partes inerunt finitæ, multitudine infinitæ, quod eſſe non poteſt. g *Ad hæc, ſi omne corpus ali-* Textus 38
quo ablato neceſſe eſt minus fieri, & carnis quantitas cùm magnitudine, tum paruitate eſt definita, cõſtat è minima carne nullum corpus ſecerni: nam minima minor ſecerneretur. Præterea in infinitis corporibus caro infinita, & ſanguis, & cerebrum præſent profectò ineſſe, ſeparata quidem ab inuicem, ſed quæ nihil minus eſſent: & vnumquodq; infinitum: *quod à ratione eſt alienum.* h *At verò ſecretionem* Textus 39
finem nunquam habituram, non ſcitè quidem dicitur, ſed tamen rectè, cùm affectiones ſeparari non poſſint. Porrò habitibus atq; coloribus admiſtis, ſe ſeparentur, album quippiam erit, aut ſanum, quod non aliud quiddam erit, nec in ſubiecto. Abſurda itaq; erit mens, quæ ea moliatur, quæ fieri nequeunt: ſiquidem ſegregare inſtituit, quod facere non poteſt, tum quantitatis ratione habita, tũ qualitatis: quantitatis quidem, cùm minima non ſit magnitudo: qualitatis verò, quod ſeiungi affectiones nõ paſſint. k *At neq;* Textus 40
eorum, quæ eiuſdem ſunt formæ, generationem rectè ſumit. Lutum enim partim in lutum diuiditur, partim non diuiditur: nec quemadmodum lateres ex domo, & domus ex lateribus, ſic & aqua & aer ex ſe viciſſim & ſunt & fiunt. Præſtat autem pauciora ſumere, ac finita, quod quidem facit Empedocles.

CAP.

g *Ad hæc, ſi*] Iterum bipartita ratione demonſtrat, non in quouis corpore ita ineſſe cuncta; vt ex eo omnia per ſecretionem gigni poſſint. Primùm, quia cùm quantitas carnis, tum quoad magnitudinem, tum quoad paruitatẽ definita ſit, neceſſariò dabitur minima caro, ex qua non iam alia ſecerni queat; alioqui daretur minor minima. Deinde, quia ſi omnia fieri ex omnibus poſſent, non ſolùm infinita; ſed infinities infinita corpora in eadem re ineſſent, vt in qualibet parte cerebri infinitus ſanguis, in qualibet parte ſanguinis infinita caro. Ex quo fieret, vt quælibet res infinitam molem cohiberet.

h *At verò ſecretionem*] Aſſerebat Anaxagoras, Secretionem rerum nullum vnquam finem habituram. Hoc ait Ariſtoteles verè dictum, ſed non ſcitè. Verè, quia accidentia nequeunt à ſubiecto ſeparari: ſi enim habitus, & affectiones à ſubiecto poſſent abiungi; iam daretur aliquod album, aut ſanum, quod non eſſet hoc aliquid, vt lapis, aut homo, quodque non diceretur de ſubiecto, nec ei ineſſet, quod fieri non poteſt. Non ſcitè verò hoc pronuntiauit Anaxagoras; quia non de accidentibus loquutus fuit, ſed de alijs omnibus, quæ in infinita congerie iacebant.

i *Abſurda itaq;*] Pergit eundem exagitare, quòd mentem imprudentiæ tacitè inſimularit, cùm eam aſſeruit è chao cuncta ſegregare voluiſſe, atq; adeò operam perdere in eare, quæ conferri ad exitum non poteſt: ſiquidem ſecretionem illam abſolui (vt ipſe aiebat) impoſſibile eſt, tum quia datur minima caro, è qua alia vlterius excerni non poteſt, tum quia accidentia nequeunt à ſubiecto ſeparari.

k *At neq;*] Leui admodum argumento in eam opinionem incidit Anaxagoras, vt aſſereret nihil aliud eſſe generationem, quàm compoſitionem ex ſimilium partium coalitu, nimirum quia videbat lutum ex luto, aliaq; id genus ex ſimilibus coagmentari. Namque licet multa eo modo fiant, plurima tamen ſunt, quæ aliter compoſita coalescunt; vt idem lutum ex terra, & humore. Deinde explicat modos alios, quibus res effici conſueuerunt. Aliter enim lateres fiunt ex domo, & domus ex lateribus, aliter ex ſe inuicem gignuntur elemẽta. Tandem confutata his duobus capitibus eorum ſententia, qui vel vnum tantùm, vel infinita fecêre rerum naturalium principia, mediam amplectitur opinionem, quæ nimirum plura, ſed numero finita principia conſtituit.

HAKOHYIMKOBA

QVÆSTIO I.

VTRVM RES NATVRALES AD maximum & ad minimum definitæ sint, nec ne?

ARTICVLVS I.

IACIVNTVR INSTITVTAE Disputationis fundamenta.

ESt huius cõtrouersiæ disceptatio tum per se grauis, & Philosopho digna; tum huic loco propria, & ad ea, quæ ab Aristotele superiori capite dicta sunt, planius intelligẽda, imprimis accommodata. Vt autem res tota dilucidè, & explicatè à nobis tractetur, nonnulla præmittenda sunt. Primum illud esto. Quatuor terminos, vt interim in commune loquamur, constituere oportet, quibus definiri res naturales queant; duos magnitudinis, duos item paruitatis; vtrobiq; vnum internũ, externum alterũ. Terminus internus magnitudinis, quem iampridem Philosophorum vsus maximum quod sic vocat, est ille terminus quantitatis, sub quo res esse potest, & sub maiori non potest; veluti si homo sub quinque cubitorum magnitudine esse queat, sub maiori verò nequeat, magnitudo quinque cubitorum erit terminus internus magnitudinis humanæ. Terminus externus magnitudinis, quem minimum quod non appellant, est ille, sub quo res esse nõ potest, sub minori verò potest; vt si homo constare nequeat sub quantitate sex cubitorum, sed sub quauis minori; quantitas sex cubitorum erit terminus externus magnitudinis humanæ. Terminus internus paruitatis, qui minimum quod sic dicitur, est ille, sub quo res esse potest, & sub minori non potest; vt si homo queat sub vnius palmi quantitate consistere, non autem sub minore, quantitas vnius palmi terminus erit humanæ paruitatis internus. Terminus externus paruitatis, qui nuncupatur maximũ quod non, est ille, sub quo res esse non valet, valet tamen sub quouis maiori. Verbi gratia, si homo sub magnitudine dimidiati palmi cohærere nequeat, & sub quauis maiori queat, tunc quantitas dimidiati palmi erit terminus externus paruitatis humanæ.

Duo termini magnitudinis, duo item paruitatis.
Terminus internus magnitudinis.
Terminus externus magnitudinis.
Terminus internus paruitatis.
Terminus externus paruitatis.

Secundum sit, vt aduertit D. Thomas in 4. sententiarum d.12.q.1. & 3.p.q.77.ar.2. & Scotus in 4. d. 12. q. 2. Duo sunt accidentia, quæ substantiam subiectam sensibus primò consequuntur, eiusque duobus intimis principijs, materiæ & formæ, respondent; quantitas nimirum, & qualitas. Quantitas respondet materiæ, primùm, quia nunquam abscedit, neque accidit noua materia sine abscessu & accessu nouæ quantitatis. Secundò, quia sicuti materia est subiectum accidentium, quæ in sensus cadunt, ita & quantitas suo modo. Tertiò, quia quantitas est prima dispositio materiæ ad excipiendas formas. Vnde effectum est, vt Plato, magno & paruo, quæ sunt quãtitatis affectiones, materiam significarit. Qualitas autem respondet formæ, quia omnem formæ varietatem necessariò mutatio alicuius qualitatis consequitur. Item quia qualitati conuenit esse principium agendi, sicut & formæ; & nobiliores formas nobiliores qualitates sequũtur. Deinde quia qualitas, vt docet etiã D. Thomas in 12. q. 49. art. 2. est modus quidam substantiæ. Quare cùm modus, teste D. Augustino cap. 3. libri. 4. super Genesim ad literam, deuehat secum mensuram, ac determinationem; determinare autem, & finire proprium formæ sit, (vnde vetus Philosophia formã finitum nuncupabat; materiã, infinitũ) consequens est, vt qualitas peculiari ratione sequi formam dicatur.

Cur materiæ respondeat quantitas.
Cur formæ respondeat qualitas.

Tertium sit. Rerum quædam incipiunt per primum sui esse, alię per vltimum sui nõ esse. Priori modo incipit id, quod verè enuntiamus nunc esse, & immediatè ante non fuisse; quo pacto incipiunt substantiæ, quæ de integro gignuntur, & alia, quæ momento fiunt. Namque vt primùm forma Socratis materiæ iungitur, licebit dicere, nunc est Socrates, & immediatè ante non fuit. Id verò incipit per vltimum sui non esse, quod verè affirmamus in hoc temporis momento non esse; sed immediatè post futurum; quo pacto incipit motus, & ea, quę per motum efficiuntur, vt calor, qui per calefactionem, & albor, qui per albefactionem acquiritur. Deinde rerum quædam per primum sui non esse; alię per vltimum sui esse desinunt. Id per primum sui non esse desinit, quod verè dicimus in hoc momento nõ esse; sed immediatè ante fuisse; qua ratione desinunt substantiæ, & motus. Nam Socrates, verbi gratia, desinit per primum sui non esse, quia vt primùm eius anima desijt corpus informare, verè dicimus, nunc non est Socrates, qui immediatè antea fuit. Denique id per vltimum sui esse desinit, quod verè affirmamus nunc esse, & immediatè post non futurum; quem desinendi modum sibi vendicant indiuisibilia rerum successiuarum, vt momẽtum, & mutatum esse. Nam de quolibet horum verè dicimus, nunc est, & immediatè post non erit. Atque hæc tota doctrina de rerum incœptione, & desitione, quam hic supponimus, octauo libro huius operis à nobis accuratè tradetur.

Varij modi quibus res incipiunt & desinunt.

Quartum sit. Rerum Physicarum termini multo modis in quæstionem cadunt. Aut enim de ijs quærimus, sumptis rebus in singulari; aut in specie; aut spectatis quoad generationem; aut quoad conseruationem. Potest enim disceptatio esse, vtrum hic, & ille ignis, & vtrum ignis absolutè consideratus, stato limite circunscribatur; itemque num res naturales in tanta quantitate progigni possint, vel etiam

Quàm varijs rerũ naturalium in quæstionem veniant.

etiam postquam genitæ sunt, conseruari; quę sanè quæstiones non parum inter se habent discriminis. Constat enim, ordinariè, plura ad cuiusq; rei ortum, quàm ad eius conseruationem deposci, (sicuti ad figurã excipiendam requiritur in cera mollitudo, non tamen ad eam retinendam,) præsertim cùm res quælibet, vbi iam in lucem prodijt, ipsa se tueri, & contrarijs resistere propria vi nitatur.

Postremum sit. In hac controuersia non inquirimus detúrne in tota rerum vniuersitate corpus aliquod omnium maximum, itemque aliud minimum. Liquet enim vltimum corporum cælestium cætera corpora magnitudine superare; cùm omnia suo amplexu coërceat. Patet etiã in qualibet rerum specie dari actu corpus aliquod maximum, quod nimirum vel cætera eiusdem speciei amplitudine vincat, vel saltem à nullo eiusdem speciei vincatur: quod item de minimo eadem ratione dicendum erit.

ARTICVLVS II.

STATVVNTVR NONNVLLAE assertiones. Primùm de terminis rerum naturalium in commune, deinde de terminis viuentium.

1. *assertio.* HIs ita explicatis sit prima assertio. Res naturales spectato ordine vniuersi, quocunq; modo sumãtur, nõ possunt esse quantæcunque magnitudinis. Ratio huius in prõptu est; siquidem extra cœlestem mundum nullum corpus refundi potest; in sublunari verò nullum valet esse maius eo, quod ex tota inferiorum rerum materia concresceret.

2. *assertio.* Secunda assertio. Res viuentes, tum quoad generationem, tum quoad conseruationem, aliquem habent suę paruitatis, & magnitudinis terminum. Hæc assertio perspicua erit ei, qui singulas rerum viuentium species decurret. Nam neque homo, verbi causa, magnitudinem vnquam mõtis attingit, nec ad formicæ corpusculum contrahitur; neque mus ad equi magnitudinem excrescit, aut equus ad muris exiguitatem minuitur. Confirmatur quoque id testimonio Aristotelis, qui cap. 4. huius lib. text. 36. docuit, neque stirpes, neque animalia, aut horum partes quantæcunque magnitudinis, aut paruitatis esse posse; quod item de animantibus affirmat lib. 4. de generatione animalium cap. 4. & vniuersim de viuentibus, 2. de anima cap. 4. text. 41. & 7. Politicorum, cap. 4.

3. *assertio.* Tertia assertio. Cuilibet speciei viuentium, quoad generationẽ, intrinsecũ paruitatis & magnitudinis terminũ natura præfinijt. Hanc assertionem communi consensu approbant Philosophi, D. Thomas in 4. d. 44. q. 1. ar. 3. & 2. de anima ad text. 45. & in 2. d. 14. q. 2. ar. 1. & d. 36. q. 2. & 1. par. q. 7. art. 3. Caietanus eodẽ loco, Capreolus in 2. d. 19. q. 2. art. 3. Gregorius in 1. d. 11. q. 2. art. 3. Durandus in 2. d. 18. q. 1. Eã verò sic intelligẽdam esse volumus, vt in qualibet specie alter sit magnitudinis, alter paruitatis terminus ita præscriptus, vt nullũ singulare illius speciei gigni possit sub quantitate, quæ aut exuperet eum terminũ magnitudinis, aut maneat infra eũ terminũ paruitatis: verbi gratia, si maxima quãtitas, in qua homo generari possit, sit trium palmorũ; minima verò vnius digiti, nullus supra illam aut infra hanc gigni poterit; sed vel in alterutra harũ, vel in intermedia, vt in magnitudine duũ palmorum, vel duũ & dimidij, & triũ digitorũ, vel deniq; in alia huiusmodi. Nam sicuti indiuidua cuiusq; speciei nõ omnia ad eandem magnitudinem euadunt; ita neq; omnia in eadem quantitate procreantur. Qua de re D. Thomas in 4. sentent. loco citato, & Ferrariensis 4. contra gentes cap. 11. Probatur igitur tertia hæc assertio hunc in modum: Res viuentes nõ possunt gigni sub qualibet quantitate, vt ex secunda assertione patet; sumatur igitur quãtitas, in qua propter eius magnitudinem viuens generari nõ possit, minuaturq; cõtinuè, quousq; ad viuentis generationẽ apta sit: in ea imminutione dabitur punctũ aliquod temporis, in quo liceat verè dicere, nũc est viuens, & immediatè ante non fuit; vt articulo proximo suppositum; ergo quantitas illa, in qua genitũ est eiusmodi viuens, est terminus internus magnitudinis ipsius; sub ea namq; generari potuit, nõ sub maiori; quia si sub maiori potuisset, vtiq; in ea priùs fuisset genitum. Eodem modo ostendere licebit; viuentia, quoad generationem, intrinsecum habere paruitatis terminum; sumpta nimirum quãtitate, in qua propter eius exiguitatẽ generari viuens non possit, quæ deinde augescat, &c.

Quos auctores habeat.
Termini indiuiduorum eiusq; speciei.

4. *assertio.* Quarta assertio. Res viuentes quoad conseruationẽ in sua constitutione naturali vendicant terminum magnitudinis & paruitatis internum: simpliciter tamen, hoc est, non spectata constitutione naturæ ipsorũ congruente, vtrunque terminum externum habent. Vt hæc assertio intelligatur, sciendum est, eam quantitatem & extensionem dici competere rei viuẽti secundum naturalẽ dispositionem, quam facultatis altricis rectè se habentis opera obtinere potest; ita vt si collecto v. c. intra cutem humore noxio, intumescat, magisque extendatur, eiusmodi maior extensio non ei secundum naturalem constitutionem aduenire censeatur. Probatur autem prior assertionis pars, quia sicuti anima intrinsecus definitam essentiam, & perfectionem habet, ita & vis nutriendi, quæ ab illa dimanat, certo ac præfixo limite circunscripta est. Quare designari poterit certa quantitas, ad quam viuens ministerio potentiæ nutrientis rectè ad operandum dispositæ prouehi queat;

Prior pars assertionis confirmatur.

non verò ad maiorem. Quòd item viuentia A
uersus minimum prædicto modo terminentur, ex eo ostenditur, quia cùm anima, vt est apud Aristotelem 2. libro de anima ca. 4. text. 37. sit actus corporis organici, atque adeò ad vitæ functiones obeundas certa organa requirat, consequẽs fit, vt ad eum modum, quo ipsa determinata est, ita quantitatem etiam uersus minimum definitam exigat.

Cur anima requirat quantitatem definitam uersus minimum.

Posterior pars assertionis ostenditur.

Deinde confirmatur secunda pars conclusionis in hunc modum; fundatur viuens ad B
eam vsq; molem, in qua (vt in secunda assertione diximus) conseruari nequeat; in eo euentu dandum erit punctum aliquod temporis, in quo verè dici possit, nunc non est viuens, & immediatè ante fuit, siquidem vt ex articulo superiori constat, viuentia desinunt per primum non esse; ergo in eo momento dabitur quantitas, quæ sit terminus externus magnitudinis eiusmodi viuentis; nam sub ea
esse non potest, & sub qualibet minore po- C
test, vt perspicuum est.

Idem de minimo ostendere licebit, nempe, contrahatur viuens ad eam vsq; paruitatem, in qua seruari nequeat, in hac imminutione dabitur momentum, in quo, &c. Præterea si viuentia quoad conseruationem absolutè spectatam, non extrinsecũ, sed intrinsecum haberent terminum; sequeretur posse ea desinere per vltimum sui esse, quod falsum est. Probatur consecutio, tunc enim daretur D
quantitas, seu extensio, in qua cõseruari possent, non verò in maiori. Qua data, ita fas erit argumentari. Augescat illa extensio per continuam tumefactionem; cùm huiusmodi incrementum per vltimum non esse incipiat, quia per motum fit, dabitur instans, in quo verum sit dicere, nunc non est maior extensio, sed tempore proximè sequenti erit maior, ac proinde dabitur momentum, in quo verè affirmari possit, nunc est hoc viuens, & immediatè post non erit; quod est desinere per vltimum sui esse. Similis probatio adduci poterit ad ostendendum, viuentia quoad cõseruationem absolutè spectatam nõ definiri in terno limite versus minimũ: minuatur enim illa quantitas immediatè post, vel ergo tempore proximè sequẽti manebit adhuc viuẽs, vel non. Si manebit, non ergo ille, qui ante assignabatur, erat terminus internus conservationis simpliciter: si non manebit, desinet per F
vltimum sui esse, quod fieri non potest.

Termini partium dissimilarium verũ viuentium.

Ex ijs, quæ diximus, facile erit intelligere idem de partibus dissimilibus rerum viuentium, quod de ipsis viuentibus, tũ quoad generationem, tum quoad conseruationem, dicendum fore; siquidem viuentium quantitas ex partium quantitate coalescit; quod & ratio ipsa conuincit, & Arist. monuit in disputatione capitis quarti aduersus Anaxagoram.

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM contra ea, quæ proximè dicta sunt.

VErùm contra ea, quæ articulo superiori *1. obiectio.*
statuimus, ita quispiam obiecerit. Potentia nutriendi non terminatur intrinsecè versus maximum; ergo neque ipsa viuentia, quoad conseruationẽ in sua naturali constitutione, intrinseco magnitudinis termino definientur. Probatur assumptum, quia potentia nutriendi aliquando rem extra statum naturę congruentem educit, veluti cùm aliquis ad gigantis excrescit magnitudinẽ. Nam cùm illa extraordinaria moles deerrantis naturæ vitium sit, imò & monstrum, negari non poterit, rem eo pacto extra statum suæ speciei debitum, atque adeò extra naturalem dispositionem collocari.

Item constituatur Socrates in quanta maxima quantitate, secundum statum naturæ suæ conuenientem esse possit: tũ alimentum capiat, cuius ipse repugnantiã natiuo calore facilè exuperet; cùm igitur à maiori vi possit actio procedere, adhuc eiusmodi alimentum decoquet, & in se conuertet; ac proinde ad ampliorem euadet quantitatem: non ergo quantitas Socratis prædicto modo terminabatur. *2. obiectio.*

Præterea, ferunt Crocodilum quandiu vi- *3. obiectio.*
uit nullum facere crescendi finem; ergo non vendicat sibi certã incremẽti magnitudinem.

Ad hæc, Aristoteles cap. 4. huius libri textu *4. obiectio.*
38. aduersus Anaxagoram disputans, asseruit è minima carne nullo modo aliam extrahi posse; censet igitur viuentia, absolutè spectata intrinseco termino quoad conseruationem circumscribi.

Postremò, aut terminus ille externus, in *5. obiectio.*
quo propter immodicã eius magnitudinem viuens interit, excedit quantitatem, sub qua idem viuens superstes fuit, vel non: si non excedit, ergo in eo nihilominus conseruabitur: si excedit, cùm ille excessus necessariò diuiduus sit, auferatur ab eo pars aliqua; ea dempta adhuc dabitur quantitas minor termino illo extrinseco, in quo viuens conseruari nequeat. Non ergo terminus primo loco designatus, erat ille, in quo primò viuens constare non poterat.

Hæc argumenta non difficilem habent ex- *Dilutio 1. obiect.*
plicatum. Ad primum responderi à quibusdam solet; cùm viuens natiua & intrinseca vi excrescit, quantumlibet ad prodigiosam corporis molem euadat, nunquã ob id extra statum naturæ conuenientẽ collocari, propterea quòd si altricis facultatis, quã ei natura elargita est, ratio habeatur, tota illa quãtitas ei iure debetur, sicuti & cuicunq; alteri sua maximè: cùm

cùm viuens, quantumuis magna, aut parua A
constet quantitate, suę speciei terminos nunquam exeat, vt suprà diximus. Quo fit, vt horum sententia gigantes nec naturæ vitio prouenient, nec simpliciter mõstra habenda sint.

Improbatio.

Hæc tamen solutio non placet, sed potius gigantes debere simpliciter monstra iudicari, vt suo loco patebit, atque adeò esse illos extra naturalem constitutionem humanæ speciei, siue extra quantitatem competentem humanæ naturæ ordinatè se habenti, esto ea B
quantitas non excedat molem, in qua homo absolutè conseruari queat. Respondemus igitur: vim nutriendi, si ad functiones suas obeundas probè affecta sit, quo pacto à nobis sumitur, cùm eam interno limite definiri dicimus, neutiquam extra statum naturæ congruentem subiectum constituere; secus verò rem habere, cùm aliqua exuperanti, & maligna qualitate vtitur, tunc enim debitum, con- C
suetumque naturæ ordinem præterit, atque ita interdum corpora aut ipsorum partes, extra prædictos fines in immodicam & monstrosam quantitatem profundit.

Germana solutio.

Dilutio 2. obiect.

Ad secundum dicendum: in eo euentu altricem facultatem nõ conuersurã, nisi quantum alia ex parte vi caloris humidum continenter absumentis effluxerit. Neque interim dum summa illa quantitas manet, vincere simpliciter resistentiam alimẽti, alioqui vinceret, & non ageret, quod perinde esset, ac si D
ignis stupam appositam non combureret, sed subsistere non vincendo re ipsa, neque agendo, donec resolutio aliqua fiat. Constat enim eius actiuitatem in alimentum pendere ex eo, quòd res, quę augescit, maximam suam quantitatem obtineat, vel non obtineat, & denique ex vario statu subiecti. Quare neutiquam eueniet, vt corpus in molem maiorem maxima porrigatur.

Dilutio 3. obiect.

Ad tertium respondetur, licet Crocodilus E
perpetuò crescaret, habiturum nihilominus crementi finem, eundem scilicet, quem vitæ: negandum tamen eum perpetuò crescere. Nam cùm vita consistat in calido & humido, à quibus viuentia augescunt, necesse est horum defectu & imminutione Crocodilum mori, quare nõ crescet iam Crocodilus antequam moriatur, in deterius vergente coctrice facultate: nec valente plus refarcire, quàm defluat, alioqui nunquam morte naturali F
Crocodilus soluetur.

Etiam Crocodilo suam esse incrementi metam.

Dilutio 4. obiect.

Ad quartum, omissis aliorũ solutionibus, dic locutum fuisse Aristotelem eo loco de carne minima quoad generationem: disputabat enim contra Anaxagoram, qui res per secretionem gigni opinabatur, eumq; incusabat, quòd ex ipsius positione sequeretur, posse carnem minorem minima generari.

Dilutio 5. obiect.

Ad quintum respondeto, extrinsecum terminum, in quo viuens interit, excedere quantitatem, in qua idem superesse potest, non collectim, sed diuisim sumptam, id est, quamlibet quantitatem designatam; non tamen totam partium collectionem. Sumpta enim quacunque parte, in qua viuens conseruatur, dantur infinitæ maiores, in quibus conseruari adhuc poterit, si tamen tota partium collectio sumatur, vltra illam iam consistere nequibit. Imò nec in tota illa: siquidem tota illa collectio nec sumi, nec designari potest, nisi in ipso instanti, quo ad terminum extrinsecum, in quo viuens interit, peruenitur, nec illo minor, aut maior est.

ARTICVLVS IV.

DE RERVM INANIMATARVM terminis, quoad magnitudinem.

QVid verò de rerum nõ viuentium terminis sentiendum sit, suis quoque assertionibus explicemus. Prima esto: Non viuentia, quæ ex viuentibus gignuntur, obtinent, quoad generationem, terminum magnitudinis internum; ita vt minimum quod non viuentis, sit maximum quod sic non viuentis: quoad conseruationem verò, externo limite continentur. Hæc assertio intelligenda est de hisce non viuentibus, spectatis prout à corruptione viuentium dependent. Probatur autem facili negotio vtraque pars conclusionis. Prima hunc in modum: Datur *Suadetur prior pars assertionis.*
quantitas aliqua, in qua, exempli gratia, homini cadauer progigni possit, & in maiori non possit: ergo hominis cadauer vendicat sibi, quoad generationem, intrinsecum magnitudinis terminum. Confirmatur assumptum: Nam in ea quantitate, quæ ob excessum homini interitum affert, necesse est cadauer hominis generari, nec verò sub ampliori poterit; cùm primum non esse hominis, necessariò sit primum esse cadaueris. Quare illa erit maximum quod sic cadaueris. Secunda pars *Suadetur posterior pars.*
suadetur: quia eiusmodi non viuentia non habent vim conuertendi in se alia corpora, quin potiùs ipsa per se extabescunt, & in alia soluuntur: atque adeò fateri necesse est, non posse illa, vel per tumorem, vel alio quouis modò infinite porrigi, sed potiùs circumscription aliqua definiri, non interna tamen, nec per vltimum sui esse desinant.

1. *Assertio. De terminis cadauerum.*

Secunda assertio: Reliqua non viuentia, 2. *Assertio de cæterorum non viuentium terminis.*
tam quoad generationem, quàm quoad conseruationem, nullum vendicant magnitudinis terminum. Huic assertioni illud fidem facit primùm, quòd ignis, cęteraque eiusmodi, quo molem obtinent ampliorem, eò magis vigent, contrariorum vim acriùs depellunt, seque meliùs tuentur: ac demum, cùm ad actiones suas obeundas certa organa non requirant, nihil obstat ex vi formæ, quominus

in quantumuis ampla materia & generentur & consistant. Deinde, quia si igni aliquam incrementi metam natura posuisset, sequeretur, maximum ignem non fore admotam stupam inflammaturum, quasi iam fastidio non possit alimenta capessere: quod ridiculum est, refelliturq; verbis illis Prouerbiorum 30. Ignis nunquam dicit, sufficit. Item; quia si aquæ quantumlibet magnæ noua pars aquæ accedat, certè excresceat aquæ moles; neque verisimile est repugnatum iri à natura, ne noua illa aquæ pars priori copuletur: cùm id neq; ratio, neq; experientia persuadeat. Accedit testimonium Arist. 2. de anima, cap. 4. text. 41. vbi ex eo probat, ignem non esse causam accretionis viuentium, quòd nullis incrementi finibus, vltra quos excurrere non possit, coërceatur; cùm tamen viuentibus stata ac certa magnitudo constituta sit. Porrò nostram hanc assertionem tuetur D. Thom. 2. de anima, ad 1. proximè citatum; Aegidius, & alij ibidem; Scotus in 2. d. 2. qu. 9. Albertus Magnus 2. de anima, tractatu 2. c. 4. Ochamus, & Gabriel in 3. qu. 7.

ARTICVLVS V.

ARGVMENTA CONTRA superiores Assertiones.

Vt Iandunus hoc in lib. q. 16. Ferra. qu. 7. Achilinus 1. suæ Physicæ.

SVnt tamen, qui contrà sentiant, affirmétque, nõ viuentia aliquem habere magnitudinis terminum à natura definitũ: quorum sententia his argumentis videtur comprobari. Etsi quantitas absolutè spectata materiam sequatur, nihilominùs quoad terminationem, formam sequitur, eiq; proportione respondet, cùm sit eius actus: sed ignis, & cuiusq; non viuentis forma, certam habet circumscriptamq; naturam: ergo eius quantitas certa & circumscripta erit. Huc pertinet, quòd nulla causa reddi possit, cur non idem de quantitate dicatur, quod de calore & frigore, alijsque huiusmodi qualitatibus; quas tamen palàm est, etiam in non viuentibus certo termino definiri: nec enim ignis, verbi gratia, calorem, aut aqua frigus vltra certam mensuram, quam designare solemus per octo decémve gradus, obtinere possunt.

2. Sicut intensio perfectio est qualitatis; ita & extensio quantitatis: sed qualitates, saltem quæ naturalis ordinis sunt, vendicant certam graduum intensionem, quam naturæ viribus prætergredi non possunt: ergo & quantitas certam habebit extensionem, vltra quam progredi nequeat.

3. Quemadmodum forma ignis per totam materiam sparsa est, & diuidua in partes, augescitque appulsu nouæ materiæ; ita & forma cuiusque viuentis imperfecti, veluti lacertæ, nisi quòd viuentia alimento intus attracto, ac propria nutritione increscunt, cætera verò non item: atqui etiam viuentia imperfecta certis limitibus continentur (vt fuit à nobis superiùs dictum) ergo & ignis, atque alia huiusmodi corpora vitæ expertia.

4. Huius sententiæ videtur Aristoteles. Namque in libro primo de generatione animalium, capite primo, ait naturam effugere infinitum, quia vbique finem quærit: & 8. huius operis, cap. 2. text. 15. asserit, nihil eorum, quæ natura fiunt, esse indeterminatum: censet igitur Aristoteles, non viuentia terminata esse.

ARTICVLVS VI.

EXPLICATIO ARGVMENTorum superioris articuli.

Solutio primi argum.

VErùm hisce argumentis hunc in modum fiet satis. Ei, quod primo loco obiectum est, dicendo; quantitatem non modò sequi materiam, vt initio huius quæstionis præfati sumus; sed etiam formam; alio tamen atque alio modo. Materiam namque sequitur absolutè, formam verò tanquam id, à quo modum & terminum accipit, vt Simplicius aduertit hoc in libro, text. 69. Itaque præfinitur quantitas à forma, etiam in non viuentibus, hoc pacto: quòd forma huius ignis singularis, dum perseuerat simpliciter eadem, id est, dum ei non detrahitur neque adiungitur noua pars formæ (quæ adiunctio detractióve necessariò efficit, vt non omninò & absolutè, sed ex parte, eadem forma maneat) hanc certam & designatam quantitatem obtinet. Quòd si eadem forma, conuertendo in sese aliquod combustile, extèdatur; tunc pro ratione sui incrementi, aliam iam quantitatem vendicabit. Ad hunc igitur sensum, determinatio quantitatis sequitur modum formæ. Verùm sicuti formæ non viuentium, de quibus hic agimus, sine vlla meta exrendi possunt accessu nouarũ partium, vt superiùs ostendimus; ita si absolutè spectentur, non vendicant sibi certam quantitatem versus maximum.

Quantitas alio modo materiam, alio formam sequitur.

Sed iam vrget altera argumenti pars, quærendo videlicet, cur non viuentia absolutè spectata, quoad gradus suarum qualitatum, definiantur, non verò quoad quantitatis extensionem. Occurrendum tamen est; aliam esse rationem in calore ac frigore, cæterisq; qualitatibus, aliam in quantitate. Nam calor, verbi gratia, cõsequitur formam, quoad eius perfectionem intensiuam, quæ cùm certa sit, certa etiam postulat accidentia quoad intensionem: itè calor est vis instrumentaria ignis, & principium agendi ipsius. Quare cùm natura comparatum sit, vt id, quod definitam habet essentiam, definitè operetur, planè sequitur, calorem ignis, etiam absolutè sumpti, certo

Aliter quantitatem, aliter qualitates finiri.

certo graduũ termino contineri, vt ipsa quoque ignis actio definita sit. At quantitas sequitur formam, quoad eius quasi extensiuam perfectionem: deinde non est principium agendi, sed recipiendi duntaxat. Vnde ex maiore illius amplitudine simpliciter maior formæ perfectio non arguitur.

Sol. 2. argu.

Quòd ad secundum attinet argumentum, iam ex proximè dictis constat, cur naturales qualitates magis ac magis sine limite intendi nequeant. Solùm igitur explicandum superest, cur non idem de quantitatis extensione dicatur. Est igitur ratio dissimilitudinis, quia amplitudo illa non simpliciter per se, sed ex accidente quantitati aduenit, nempe ratione nouæ materiæ aduenientis. Cùm enim appositò combustibili augescit ignis, quælibet materiæ portio nouam secum inuehit quantitatem, cuius accessu prior quantitas excrescit. Neque absurdum est admittere, hanc qualemcunque quantitatis perfectionem limitatam non esse. At maior qualitatis intensio, cùm supra eandem materiæ partem replicetur, simulque qualitatem, si actiua sit, ad agendum fortiorem reddat, maiorem simpliciter in ea perfectionem arguit.

Sol. 3. argu. Alia lex viuentium etiam imperfectorum, alia non viuentium, quod ad terminos.

Ad tertium; negandum est, eodem modo se rem habere in viuentibus, & in non viuentibus. Namque viuentia certam habent à natura sibi destinatam sedem (quæ in animantibus est ventriculus, in arboribus medium quid inter caudicem & radicem) in qua alimentum decoquant, & vnde cæteris membris materiam ad accretionem transmittant. In qua parte, tanquam in foco, ad concoctionem præstandam acriorvis natiui caloris insidet. At enim huiusmodi calor, & quia certæ intensionis est, & quia cum alimento depugnat, in eoque congressu aliquid dispendij necessariò accipit, & progrediente tempore sensim languescit; fit, vt nequeat quãtùlibet magnam alimenti portionem parare, sed certam, & quæ in extremas corporis partes, si lõgo tractu distent, pervenire non possit. Quare cùm vivens sine alimento non consistat; planè sequitur, viuentium incremẽta aliquo termino definiri. In rebus verò inanimis multò secus accidit. Nec enim habent certam aliquam partem, quæ aduentitiam materiam disponat, ac si quid detrimenti ab aduersario accipiunt, id parta victoria confestim resarciunt; vt videre est in igne.

Sol 4. argu.

Ad quartum dicendum est: Aristotelem priori loco tantummodò docere, non posse naturam, alia animantia ex alijs generando, infinitas species moliri: posteriori verò negare infinitum, quod in rerum procreatione Empedocles, & Anaxagoras posuere: ille enim infinitas vices mouendi & quiescendi elementis attribuit, hic asseruit mentem innumerabilibus seculis obtorpuisse, deinde manum admouisse operi.

Improbatur quorundam recentiorum opinio.

Ex dictis colligi potest, non rectè quosdam nostræ ætatis Philosophos asseruisse; viuentia, quæ formam extensam habent, non habere definitam incrementi legem, possèq;, nisi externo impedimento cohibeantur, in immensum luxuriare, & grandescere: quibus & experientia ipsa refragatur, & ea Aristotelis testimonia, quæ articulo secundo huius quæstionis ad assertionem secundam retulimus. Neque obstat, quòd vitis in terram defossa, & iterum ac sæpius emersa, sine termino propagari possit. Nam ea, quæ diuersis in locis alias atque alias radices agit, non vnius, sed plurium vitium rationem obtinet; sicuti etiam hedera, quæ erratico ipsius passim fibras emittit. Quanquam neque de his conspicuè ostendi potest, non habere illa præscriptam extensionis suæ mensuram.

ARTICVLVS VII.

ASSERTIONES DE TERMINO paruitatis corporum vitæ expertium.

1. Opinio.

QVod ad terminum paruitatis corporum non viuentium spectat, non libet omnes omnium sententias in medium afferre, sed duas duntaxat celebriores. Prima est Scoti, in 2. sententiarum, d. 2. qu. 9. & 5. Metaphysicitem 9. Ochami, in 2. d. 8. & aliorum: quã etiam probabilem cẽset Ioannes Maior, in 1. d. 17. qu. 16. Hi putant, inanima homogenea neutiquam terminari versus minimum.

Opinio.

Secunda est Auerrois, 6. huius operis lib. 2. com. 32. & 99. Diui Thomæ, 1. part. quæst. 7. art. 3. & in 2. d. 30. quæst. 2. art. 2. Durandi, in eodem 2. d. 18. quæst. 1. Capreoli, & Hispalensis d. 19. quæst. 1. Soncinatis 8. Metaphys. quæst. 3. Ferrariensis hoc in libro, quæst. 7. Richardi, quodlibeto 3. quæst. 5. Gregorij in 1. d. 17. quæst. 2. art. 3. aliorumque, asserentium terminari: quam opinionem asserit Themistius amplexum fuisse Theophrastum, Aristotelicæ doctrinæ alumnum, & scholæ successorem.

1. Conclusio.

Nos hanc controuersiam duplici conclusione dirimemus. Prima sit: Homogenea inanima, quoad partes quæ totã inhæresciunt, nullo paruitatis termino continentur. Hæc desumpta est ex Atistotele, in libro de sensu & sensili, cap. 3. eiusque veritas inde patet: quia in quantitate ignis, verbi causa, nulla est tam exigua pars, qua non sit alia minor; quælibet autem pars quantitatis hæret in materia, quam necesse est forma ignis indutam esse: insuper verò quælibet pars ignis, est ignis, quod in compositis heterogeneis non accidit. Itaque in quolibet igni nulla est tam exigua ignis portio, qua non existat alia minor in eodem igne.

2. Conclusio. Secunda sit: Quælibet non viuentia, quoad generationem, intrinsecus terminantur versus minimum; quoad cõseruationem autem, simpliciter externo paruitatis limite clauduntur. Hæc assertio ita suaderi potest: Inprimis, quòd non viuentia aliquem habeant paruitatis terminum, docet experientia, mater Philosophiæ. Videmus enim, si ignis in minutas partes abeat, illico extingui. Deinde quia, cùm vnumquodque sit propter suam operationem, vt testatur Aristoteles secundo de Cœlo, cap. 3. text. 17. & primo Ethic. cap. 7. non consueuit natura aut generare, aut conseruare corpora, nisi sub ea quãtitate, in qua functiones suas obire queat: potest verò esse tam exigua quantitas, in qua id præstare non valeant. Iam verò, quòd huiusmodi paruitatis terminus, etiam in non viuentibus debeat esse intrinsecè definitus quoad generationem, ita probatur: Non viuentia nequeunt in quãtumuis parua quantitate generari, vt proximaratio ostendit: augescat igitur ea quantitas, in qua, verbi gratia, terra progigni non possit, necessariò deueniendum erit ad punctum aliquod temporis, in quo forma terræ eam materiam, quæ continuè increuit, subire possit: sed materia sub ea quantitate est minimum quod sic terræ, quoad generationem: igitur terra (quod de cæteris inanimis pari ratione dici debet) intrinseco termino definitur, quoad generationem. Secunda verò pars assertionis ex eo confirmatur: quia si nõ viuentia, quoad conseruationem, simpliciter terminata essent intrinsecè, sequeretur, ignem, verbi gratia, posse per vltimum sui esse desinere; videlicet si minimus ignis immediatè post aliquod momentum in densitatem coëat.

Hinc collige, posse ignem conseruari infra minimum quod sic generationis, cùm admittamus, posse minimum ignem aliquantulum addensari. Neque id mirandum est, cùm plura ad cuiusque rei generationem, quàm ad conseruationem, natura ipsa requirat; vt articulo primo huiusce quæstionis astruximus.

Terminus cõseruationis minor termino generationis.

ARTICVLVS IIX.

ARGVMENTA, QVIBVS proximi articuli assertiones oppugnantur.

NVnc ad ea argumenta veniamus, quibus probari videtur, non viuentia, saltem homogenea, vt elementa, omni paruitatis termino carere. Primum ita habet: Nulla est in re combustibili tam exigua pars materiæ, qua non sit alia minor, quæ prius excipiat calorem summum, cæterasque dispositiones ad formam ignis; si quidē ignis agit vniformiter, nõ difformiter, ac prius in viciniores, quã in remotiores partes vim suam explicat: ergo nulla est tam minuta materiæ pars, in quam non ipsa quoque forma ignis induci queat. Probatur consecutio: quia si disposita ea parte materiæ, non confestim in eam inducere tur forma ignis, sequeretur, formam rei interituræ consistere aliquandiu in materia affecta dispositionibus sibi repugnantibus, & alteri formæ proprijs; quod est absurdum.

Secundum: Quemadmodum alimentum continuè in rem alitam conuertitur, ita continuè corrumpitur: igitur in ea corruptione nunquam supererit conuertenda tam exigua pars, quin minor adhuc supersit. Ex quo planè colligitur, alimentum non vendicare certum terminum, quoad conseruationem.

Diuisibilium affectio quantitatis. Tertium: Esse diuidium in partes, est affectio rei quantæ, vt constat ex doctrina Aristotelis, quinto Metaphys. cap. 13. text. 18. ergo, cùm quilibet ignis quantitate præditus sit, quilibet in minutiores ignes, qui separatim cohærean t, dispertiri poterit; atque adeò ignis versus minimum caret termino.

Quartum: Sumatur ignis, cuius dimidia pars sit infra eam, in qua dicunt posse eius formam conseruari: tum constituatur diuinitus in vacuo, ibique ab Angelo in duas æquales partes dispertiatur. Vel huiusmodi ignis in nihilum interibit, vel diuidetur in partes alterius naturæ, vel in ignes. Primum admitti non debet, quia sicuti creare, ita in nihilum redigere, solius diuinæ virtutis est. Secundum etiam dici non potest, quia vnumquodque secatur in ea, ex quibus componitur. Dandum est igitur tertium; ex quo sequitur, ignem nunquam esse in tam exigua quãtitate, quin adhuc in minori sine vllo termino possit consistere.

ARTICVLVS IX.

DILVVNTVR SVPEriora argumenta.

NOn imus inficias, hæc argumenta admodum probabilem redere opinionem Scoti, eiusque sectatorum. Verùm possunt illa à nobis non ita magno negotio dilui. Quod ad primum attinet, nonnulli, (è quorum numero est Soncinas 8. Metaphys. qu. 23. Capreolus in primo, distinct. 17. quæst. 2. art. 2. & in 2. distinct. 19. quæst. vnica, art. 5. Aegidius 1. de generatione, quæst. 25. Auerroës lib. 8. huius operis, commento 23. eiusque assecla Iandunus, lib. 6. quæst. 15.) arbitrantur, qualitates habere minimum quoad extensionem, ita vt dispositiones, quas quæque forma ad sui introductionem postulat, non possint

possint susceipi in quantumlibet parua quantitate; sed in præfinita ac certa, quæque non sit minor illa, quam forma substantialis rei generandæ exposcit. Quare si ignis infra acari magnitudinem progigni nequeat, aiunt complexionem illam qualitatum, quam ignis postulat, non posse infra acari magnitudinem coalescere. Itaque negant primum argumenti pronunciatum.

Sol. 1. arg. Nos tamen contrà opinamur; nimirum qualitates, sicuti nullo quoad intensionem, ita nullo quoad extensionem, paruitatis termino finiri, quod probat argumentum. Dandum est igitur prius pronuntiatum, sed negandum posterius; & ad eius confirmationem respondendum: nihil incommodi sequi ex eo, quòd forma persistat in materia, cuius aliqua pars imbuta sit qualitatibus alterius formæ, interim dum eæ qualitates sese extendunt, per quantitatem aduenienti formę cõgruentem, quam vbi primùm occupabunt, hoc est, in ipso momento, quo dispositiones fuerint in ea quantitate, quæ sit minimum quod sic, comparatione formæ aduenientis, confestim priori forma intereunte noua succedet. Hæc tamen intelligenda sunt, cùm totum aliquod compositum, exempli gratia, totus aliquis ignis, seorsim producitur, vt is, qui solarium radiorum coitu excitatur. Nam cùm ab altero vicinam materiam corripiente gignitur, non oportet expectare, dũ igneæ qualitates ad certam extensionem se profe rant, quia noua pars ignis simul inhæresceit, & continuatur toti: atque ita non sequitur, dari ignem per se consistentem minorem minimo. Id quod etiam in viuentium nutritione accidit, in qua nulla est tam exigua alimenti pars, cuius materia non accipiat formam viuentis; non tamen per se, sed ita vt toti continuè agglutinetur.

Alia ratio in generatione integra, alia in partiali quo ad paruitatis terminum.

Sol. 2. Solutio secundi hæc inprimis esse potest: Nec ibus continuam conuersionem subeundo ita decrescat, vt cogatur manere infra minorem quantitatem, quàm sit ea, sub qua eius forma cohærere valeat, antequam id contingat, natura, vt est in eiusmodi rebus prouida, quò imminens incommodum aduertat, cùm ad eas angustias ventum fuerit, totum apparatum dispositionum, quæ ad formam viuentis requiruntur, simul cum ipsa forma, & ad consequentiam illius, subitò inferet ex vi præuiæ dispositionis, quamuis imperfectæ in ea parte materiæ.

Dubitatio. Iure tamen petierit aliquis, quãdo id præstandum sit à natura? Nam si id præstare debeat in eo instanti, in quo cibus attigerit certam illam quantitatem, infra quam nullo modo conseruari iam possit; sequitur, cibũ claudi simpliciter intrinseco termino paruitatis quoad conseruationem, quod suprà negauimus, asserentes, non viuentia quoad conseruationem, absolutè loquendo non nisi externis limitibus finiri. Dicendum est igitur, prædictas dispositiones introducendas simul cum forma in eo instanti, in quo peruentum fuerit ad maximum quod non cibi, hoc est, ad eam quantitatem, in qua iam præexiguitate nequeat manere forma cibi, in qualibet autem maiori queat. *Responsio.*

Atque hanc solutionem vberioris doctrinæ gratia proposuimus; magis tamen placet sententia, quæ decernit, in ea continuã conuersione, cùm ventum fuerit ad maximum quod non cibi, inducendam subitò in illud esse formam rei viuentis absque perfectis dispositionibus. Maius enim incommodum est, perfectas dispositiones momento inferri in materiam, occupatam adhuc contrario repugnante, & successiuè vincendo; quàm formam, quæ serpebat, induci in materiam, in qua nondum dispositiones ad gradũ perfectum euaserint, ad quem ipsa forma paulò pòst sese prouehet. Quemadmodum è contrario, ponimus, formam ligni, verbi causã, manere sub perfectis dispositionibus ad formam ignis, quousque illæ per quantitatem sufficientem ad introductionem formæ ignis sese extendant. *Alia responsio: quæ magis placet.*

Maior tamen exiftit dubitatio, quid dicendum, si accipiatur corpus, quod non per conuersionem in substantiam alterius, sed per condensationem, paulatim ad minorem extensionem contrahatur, vt aqua in loco perfrigido; nec enim tunc apparet, in quo termino debeat consistere, si in infinitum diminui non potest. Sunt qui dicant, debere eiusmodi corpus sese continere in termino intrinseco conseruationis secundum naturalem dispositionem, obnitente videlicet forma communi conatu, & repugnantia totius naturæ, non secus, ac depugnare solet, nè vacuum detur. Alij dicunt, tale corpus aliquantulum infra eiusmodi terminum descensurum. Nec enim natura, vt experientia passim docet, similibus dispendijs naturalium dispositionum vsque adeò obsistit: sub quo verò termino manere debeat, quia non est maior ratio, cur sub hoc, quàm sub illo stet, præsiniet ipsius naturæ auctor & parens DEVS, cuius est, naturæ impotentiam & inopiam in ijs, alijsq; eiusmodi euentis, ordinarja stataq; lege supplere. *Dubitatio. Quorũdam responsio. Responsio aliorum.*

Neutrum tamen ex ijs perfugijs necessarium videtur, cùm facilè dici possit conuenienter ijs, quæ proximè asserta sunt, & mox dicentur; tantulam illam aquam in loco perfrigido addensandam esse, quousque perueniat ad maximum quod non, & in eo puncto conuertendam in circumiectum corpus: sicuti etiam mox in solutione quarti argumenti, de sectione minimi ignis in pleno, ex D. Thoma dicetur. Si autem corpus aliquod ponatur in vacuo, quod occupare ac replere nõ possit, quantumuis rarefiat, quæraturq; *Legitima explicatio dubitationis.*

in quónam termino subsistere debeat rare- A factio; tunc alter ex illis illis modis, quos attulimus, sequendus erit.

Sol. 3. Solutio tertij: Non est affectio rei quantæ, secari posse in partes, quarum quælibet separatim consistat; sed habere aptitudinem, vt in eas ex vi quantitatis secari possit, licet interdum eam diuisionem fieri aliunde repugnet, vt in re proposita accidit. Nam quod hæc quantitatis siue rei quantæ affectio, hoc modo intelligenda sit, ex eo patet; quia alioB qui (vt Gregorius in 1. distinct. 17. quæst. 2. art. 3. & Caietanus 1. part. ad articulum tertium quæstionis septimæ, aduertunt) dicendum foret, substantiam cœli, quia quantitate prædita est, diuidi posse, cùm tamē Cœlum, vt ab interitu, ita à sectione prorsus immune sit.

Sol. 4. Solutio quarti: Putat Caietanus, fore in eo euentu, vt materia in nihilum cedat: quod etiam probabile existimant Gregorius, Ferrariensis, & Soncinas. Alij verò opinātur, manC sūram sine omni forma substātiali materiam. Quòd si quis obijciat, isthæc miracula, cùm totius naturæ facultatem excedant, non posse ab Angelo præstari: occurrent, ea non ad vim secantis Angeli, sed Dei, qui inanitatem illam spatij priùs induxit, referenda esse. Aliter quoque ad argumentum respondet Ferrariensis: nimirum, sicuti eiusmodi sectio non nisi posito miraculo, ac præter naturæ ordinem fit; ita ad naturæ auctorem pertinere, partes ignis in id, quod volet, conuertere.

Quæ responsio magis satisfacit admissa ipsa diuisione. Potiùs tamen dicendum; in eo euentu, si res naturæ suæ reliquantur, non sectum in illum ignem ab Angelo, tota renitente ac repugnate natura, vt paulò antè de corpore sese addūcente, iuxta priorē modū soluendi propositā difficultatē, dicebamus.

Dubium. Quid verò si ignis in spatio pleno diu detur? Multi hypothesim non admittunt, aientes, non minus etiam tunc à natura depugnatum iri, ne quid ignem illum dispertiat, quā ne aliquod inane spatium in mundo sit. Sed *Explicat.* melius D. Thomas, Iandunus, Capreolus, & plerique alij, censent, eas partes in vicina corpora conuertendas, ita videlicet, vt eo temporis momento, in quo diuisio absoluta fuerit, abiecta forma ignis, induant formam circunfusi corporis, illique inhærescant.

Κεφάλαιον ε'.

Πάντες δὴ τἀναντία ἀρχὰς ποιοῦσιν, οἵ τε λέγοντες, ὅτι ἕν τὸ πᾶν, καὶ μὴ κινούμενον· καὶ γὰρ Παρμενίδης θερμὸν καὶ ψυχρὸν ἀρχὰς ποιεῖ, γῆν τὰ προσαγορεύει πῦρ καὶ ἥλιον· καὶ οἱ, μανὸν καὶ πυκνόν· καὶ Δημόκριτος τὸ στερεὸν καὶ κενόν. ὧν τὸ μὲν ὂν, τὸ δ' οὐκ ὂν εἶναί φησιν. ἔτι θέσει, σχήματι, τάξει. ταῦτα δὲ γένη ἐναντίων. δῆλον, ὡς ἄνω, κάτω, πρόσθεν, ὄπισθεν· σχήματι, γωνιοειδὲς, ἀγώνιον, εὐθύ, περιφερές. ὅτι μὲν οὖν τἀναντία πᾶσι πάντες ποιοῦσι τὰς ἀρχὰς, δῆλον. καὶ τὸν τοῦ εὐλόγως· δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς μήτε ἐξ ἀλλήλων εἶναι, μήτε ἐξ ἄλλων· καὶ ἐν τούτῳ πάντα τοῖς δὲ ἐναντίοις τοῖς πρώτοις ὑπάρχει ταῦτα, διὰ μὲν τὸ πρώτα εἶναι, μὴ ἐξ ἄλλων· διὰ δὲ τἀναντία, μὴ ἐξ ἀλλήλων. ἀλλὰ δεῖ τόπον καὶ ἐπὶ τῶν λόγου σκέψασθαι, πῶς συμβαίνει, πάντων δὴ πρώτων, ὅτι ἀπάντων τῶν ὄντων οὐδὲν οὔτε ποιεῖν πέφυκεν, οὔτε πάσχειν τὸ τυχὸν ὑπὸ τοῦ τυχόντος· οὐδὲ γίνεσθαι ὁτιοῦν ἐξ ὁτουοῦν, ἐὰν μή τις λαμβάνῃ κατὰ συμβεβηκός· πῶς γὰρ ἂν γένοιτο τὸ λευκὸν ἐκ μουσικοῦ; πλὴν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός ἐκ τοῦ λευκοῦ, τὸ μουσικὸν ἀλλὰ λευκὸν μὲν γίνεσθαι ἐξ οὐ λευκοῦ, καὶ τόδε ὂν ἐκ μὴ τοῦδε, ἀλλ' ἐκ μέλανος, ἢ τι μεταξύ· καὶ μουσικὸν, ἐξ οὐ μουσικοῦ, πλὴν ὅτι ἐκ τοῦδε, ἀλλ' ἐξ ἀμούσου, ἢ εἴ τι αὐτῶν ἐστι μεταξύ. οὐδὲ δὴ φθείρεται εἰς τὸ τυχὸν πρώτους οἷον τὸ λευκὸν, ὅτι εἰς μουσικὸν, πλὴν εἰ ποτὲ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' εἰς τὸ μὴ λευκὸν· καὶ τὸ μὴ λευκὸν, ὅτι εἰς τὸ τυχὸν, ἀλλ' εἰς τὸ μέλαν, ἢ τὸ μεταξύ· ὡσαύτως δὴ καὶ τὸ μουσικὸν εἰς τὸ μὴ μουσικὸν, καὶ τοῦτο ὅτι εἰς τὸ τυχὸν, ἀλλ' εἰς τὸ ἄμουσον· ἢ εἴ τι αὖ τῶν ἐστι μεταξύ· ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔτι καὶ τὰ μὴ ἁπλᾶ τῶν ὄντων, ἀλλὰ σύνθετα κατὰ τὸν αὐτὸν ἔχει λόγον· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ τὰς ἀντικειμένας διαθέσεις ὑπομένεσθαι, λανθάνει τοῦτο συμβαῖνον.

ἀνάγ-

CAPVT V.

Textus Porrò a *omnes contraria principia facunt, tum* hi, b *qui vniuersum vnum & immobile dicunt esse, (quandoquidem Parmenides frigidum & calidum principia facit, ignemq; & terram hæc nominat) tum qui rarum & densum. Democritus quoq; solidum & inane: quorum alterum vt id quod est, esse ait; alterum vt id, quod non est. Quinetiam situm, figuram, & ordinem, quæ contrariorum sunt genera: situm, vt sursum & deorsum, antè & retrò; figuram, vt angulos habens, & non habens, rectum & circulare. Quòd igitur contraria sunt principia, omnes statuere manifestum est.* c *Idq; optima ratione. Namq; principia nec ex sese vicissim esse, nec ex aliis, & ex his omnia oportet. Contrar. sautem primis hæc insunt. Quòd enim sint prima, ex aliis non sunt: quòd verò contraria, non vicissim ex sese. Atqui & ratione, quonam modo hoc accidat, consi-* *Textus* derandum est. d *Sumendum itaq; primum est; omnium quæ sunt, nihil in quoduis agere, in quouis pati, neq; ex quouis quoduis fieri, nisi ex accidenti quis simpserit. Quo namq; pacto album ex musico possit fieri, nisi albo aut nigro musicum esse accideret? Sed album quidem fit è non albo, atque eo non quouis, verùm ex nigro, aut intermedijs; & musicum è non musico, sed non è quolibet, verùm ex eo, in quo musicæ est primatio, aut è medio; si aliquod sit inter ipsa. Neque igitur in quoduis primum inte-* *Textus* rit; vt album non in musicum, nisi interdum ex accidenti; sed in non album; non tamen in non album quoduis; sed in nigrum, aut intermedium: similiter & musicis non in quoduis, sed in id, quod musica primatio est, aut si aliquid inter hæc locatū est. e *Nec se-* *Textus* cus res habet in cæteris. Nā & eorū, quæ simplicia nō sunt, sed composita, eadē est ratio: sed quòd dispositiones oppositæ nomē nō habeāt, accidere id latet.

Ne-

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Porrò a *omnes*] Rejectis eorum opinionibus, qui unum duntaxat, vel infinita posuere rerū naturalium principia, mediam approbaturus Aristoteles, statuit hoc Capite, aliqua saltem principia contraria esse: idque probat ex communi omnium Philosophorum assensu. Omnes enim contraria fecere principia: quanquam non optima aliqua ratione ducti, sed veritate ipsa cogente. Namque, vt scripsit Menander, venit in lucem veritas vel non quæsita: & vt D. Thomas hoc loco ait, quemadmodum lapis nulla antecedente cognitione suopte impetu in centrum vergit; ita humana mens interdum sine vlla exquisita ratione, tacita quadam vi, & impulsu veritatis ipsius, in veritatem, quasi in suum centrum, pergit.

b *Tum hi qui*] Tria recenset opinionum genera, vt ostendat, omnes antiquitatis Philosophos ad inducendam principiorum contrarietatem conspirasse. Prima est Parmenidis, qui tametsi vnum immobile finxisset, coactus tamen ea concedere, quæ sensui patent, calidum frigidumq; adiecit; quorum alterum ignem & ens, alterum terram & non ens esse aiebat. Secunda est Melissi, qui etiam non solùm vnum mobile, sed raritatem quoque & densitatem, vti principia, inuexit. Tertia est eorum, qui plura, quàm vnum constituerunt, inter quos Democritus duplici de caussa contrarietatem admisit. Primùm, quia arbitrabatur omnia ex inani & atomis, quæ inter se pugnant, coaluisse: deinde, quia asseruit, sua illa indiuidua corpuscula, ordine, figura, situq; differre.

Opinio Parmenidis. Opinio Melissi. Aliorum sententia.

c *Idque optima ratione*] Principia esse inter se contraria, hunc in modum confirmat: Principia dicuntur, quæ nec ex sese mutuò, neque ex alijs sunt, sed ex ipsis sunt omnia: prima contraria ita se habent: ergo prima contraria sunt principia; atque adeò quædam principia sunt contraria. Probat assumptionem, ac prima contraria non fieri ex alijs suadet: quia si fierent, non essent prima. Nam cùm omne quod fit, è contrario fiat, tanquam termino, à quo actio proficiscitur, vt inductione patet; necesse est, ea, quæ ex alijs fiunt, prima non esse, cùm sint alia priora, ex quibus ipsa emergant. Deinde ostendit, neque ex sese mutuò fieri; quia sunt contraria, quorum ea est natura, vt se mutuò interimant.

Principia esse inter se contraria.

d *Sumendum itaque*] Vt pateat è contrarijs omnia effici, aliquot pronunciata sumit, eaque varijs exemplis confirmat. Videlicet: Nihil in quoduis agere aptum esse: Nihil è quouis patiposse: Item, Quoduis non è quouis effici, neque in quoduis interire, seu dissolui; sed vnumquodque in contrarium agere: à contrario perpeti: ex contrario fieri: & in contrarium dissolui. Intellige, per se, nam per accidens quiduis in quoduis agit: à quouis patitur: ex quouis fit: in quoduis interit.

Omnia è contrarijs fieri.

e *Nec secus res habet*] Effatum illud; Non quodlibet fit è quolibet; veritatem habere inquit, in omnibus tam simplicibus, quàm non simplicibus, & in iis, quæ harmonia, ordine, aut compositione constant: fiunt enim hæc ex priuatiuè oppositis, vt musicum è non musico, habente tamen priuationem musicæ; similiterque exercitus è non exercitu, & ex inordinato, apto tamen vt redigatur in ordinem; domus è non domo, & ex incomposito, quod tamen ad compositionem subeundam idoneum sit.

Non quoduis fieri è quolibet.

ἀνάγκη γὰρ πᾶσι τὸ ἁρμοσάμενον ἐξ ἀναρμόστου γίνεσθαι, καὶ τὸ ἀνάρμοστον ὑπ' ἁρμοσθέντος. καὶ φθείρεσθαι τὸ ἁρμοσθὲν εἰς ἀναρμοστίαν, καὶ τὰ τούτων μεταξύ. τὰ δὲ μεταξὺ, ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστίν, οἷον χρώματα ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος· ὥστε πάντα ἂν εἴη τὰ φύσει γινόμενα, ἢ ἐναντία, ἢ ὑπ' ἐναντίων· μέχρι μὲν οὖν τούτου, σχεδὸν συνομολογήσαι καὶ τῶν ἄλλων οἱ πλεῖστοι, καθάπερ ἐπεμνήσθημεν πρόσθεν· πάντες γὰρ τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰς ἐξ

Necesse enim est, quidquid constat harmonia, ex eo fieri, quod harmoniam non habet; & quod caret harmonia, ex eo fieri, quod illam obtinet; atque hoc ipsum, quod harmonia est præditum, in harmoniæ vacuitatem interire, non in quamlibet, sed in oppositam.

Textus 46. Nihil autem interest de harmonia hoc dicere, an de ordine seu compositione, cùm eandem esse rationem sit manifestum. Atqui & domus, & statua, & aliud quiduis eodem fiunt modo. Nam & domus ex eo fit, quòd hoc modo composita hæc non essent, sed dissisa; & statua, & quæ forma sunt figurata, ex figuræ priuatione. Ac vnumquodque horum partim ordo est, partim cōpositio. Quòd *Textus 47.* si nat res habet, quidquid gignitur, è contrarijs profectò gignitur; & quidquid interit, in contraria interit, atque in ea, quæ inter hæc locata sunt. Contrarijs autem ea fiunt, quæ in illorum medio locata sunt, vt colores ex albo & nigro. Quacunq; igitur fiunt natura, aut contraria sunt, aut ex contrarijs.

μένας ἀρχὰς, καίπερ ἄνω λόγου τιθέντες, ὅμως τὰναντία λέγουσιν, ὥσπερ ἐκ τύχης τῆς ἀληθείας ἀναγκασθέντες. διαφέρουσι δ' ἀλλήλων, τῷ τοὺς μὲν πρότερα, τοὺς δ' ὕστερα λαμβάνειν· καὶ τοὺς μὲν γνωριμώτερα καθ' ἑαυτὸν λόγον τοὺς δὲ καθ' αἴσθησιν. οἱ μὲν γὰρ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, οἱ δ' ὑγρὸν καὶ ξηρὸν, ἕτεροι δὲ περιττὸν καὶ ἄρτιον, οἱ δὲ νεῖκος καὶ φιλίαν, αἰτίας τίθενται τῆς γενέσεως. ταῦτα δ' ἀλλήλων διαφέρει κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον. ὥς τε ταὐτὰ λέγειν πως, καὶ ἕτερα ἀλλήλων· ἕτερα μὲν, ὥσπερ καὶ δοκεῖ τοῖς πολλοῖς· τὰ αὐτὰ δὲ, ἢ ἀνάγκη· λαμβάνουσι γὰρ οἱ αὐτοὶ συστοιχίας. τὰ μὲν γὰρ περιέχειν, τὰ δὲ περιέχεσθαι πάντων ἐναντίων. ταύτης δὴ τῆς ἀρχαίας λέγουσι καὶ ἕτεροι, καὶ χεῖρον, καὶ βέλτιον. καὶ οἱ μὲν, γνωριμώτερα κατὰ τὸν λόγον, ὥσπερ ἐρῆται πρότερον οἱ γε, κατὰ τὴν αἴσθησιν. τὸ μὲν γὰρ καθόλου, κατὰ τὸν λόγον γνώριμον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, κατὰ τὴν αἴσθησιν. ὁ μὲν γὰρ λόγος, τὸ καθόλου· ἡ δ' αἴσθησις, τὸ κατὰ μέρος. οἷον τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν κατὰ τὸν λόγον, τὸ μὲν μανθάνει καὶ τὸ πυνθάνεται κατὰ τὴν αἴσθησιν. ὅτι μὲν οὖν ἐναντίας δεῖ τὰς ἀρχὰς εἶναι, φανερόν.

Textus 48.

Et aliorum quidem plurimi, hucusq; ferè (vt antè diximus) vnà profecti sunt. Omnes enim elementa, & quidem ab ipsis principia nuncupatur, quanquam sine ratione, ponunt; contraria tamen, quasi ab ipsa coacti veritate, statuunt: f sed differūt inter se, q̃ alij priora alij posteriora, & nonnulli ratione, alij sensu notiora accipiunt. Quidam enim calidum & frigidum; alij humidum & siccum; alij par & impar; nonnulli concordiam atq; discordiā, generationis causas ponunt, quæ quidem inter sese eo modo, qui dictus est, differunt. g Vt eadem quodammodo & diuersa dicam: diuersa quidem, quemadmodū & plurimis videtur, eadē verò proportione, cùm ex eadem serie accipiant. Namque contrariorum alia continent, alia cõtinentur. Sic igitur eodē, & diuerso modo, melius q̃; & deteriùs enunciant. Et alij quidem ratione, (vt antea dictum est) alij sensu notiora. Vniuersim enim ratione est notum; singula autem sensu. nam rei vniuersæ ratio; eius verò quæ in parte, est sensus. Ceu magnum, & parum ratione, rarum & densum sensu. Principia igitur contraria esse oportere, manifestum est.

Textus 49.

Textus 50.

Κεφάλαιον

CAP.

f *Differunt inter se*] Ostendit veterum Philosophorum, in assignandis contrarijs principijs, discrepantiam. Nam quidam pro principijs accipiebant priora contraria, alij posteriora: quidam notiora sensui, alij notiora intellectui: & ex prioribus alij calidum & frigidum, alij humidum & siccum: ex posterioribus alij numeros, parem & imparem, videlicet Pythagorici, alij litem & amicitiam, nimirum Empedocles, eiusq; sectores.

g *Vt eadem quodammodo & diuersa*] Fuit inter priscæ Philosophiæ auctores, circa principiorum contrarietatem, dissidium & conuenientia. Dissidium, quia alij alia cõtraria posuēre: Conuenientia, quia omnia contraria ab eis tradita, proportionem habent inter se; idque multas ob caussas, videlicet quia è contrariorum serie vniuersa desumuntur: quia ea, quæ communiora sunt, vt exuperantia & defectio, continent sub se alia, v. g. calidum & frigidum: (Enimverò omnia contraria ad priuationem & habitum; exuperantiam & defectionem, quodammodo pertinent, prout vnum perfectione & dignitate aliud exuperat, vt docet Aristoteles, 10. Metaphysicæ, capite 7. text. 16.) Postremò, quia omnia priora sunt, alia secundum sensum, alia secundum intellectum.

A

QVÆSTIO I.

VTRVM PRINCIPIA RECTE ab Aristotele definita sint, an non?

ARTICVLVS I.

PRAENOTANTVR QVAEDAM ad explicandam principiorum definitionem.

B

Definitio principiorū.

PRoximo capite hunc in modum Aristoteles principia definit: Principia sunt, quæ nec ex sese, nec ex alijs, sed omnia ex ipsis sunt. Vt autem huiusce definitionis intelligentia illustrior euadat, animaduertendum in primis erit, Principium varias habere apud

Multiplex acceptio principij.

Theologos & Philosophos notiones, quas tradit D. Damascen° in l. aduersus Manicheos, Arist. l. 5. de generatione animaliū c. 7. l. Poeticæ, c. 6. l. 5. M. c. 1. t. 1. & c. 5. huius l. t. 42. Cæteris verò in præsentia omissis, de vltima, q̃ huius instituti ppria est, disseremus. Sciendum verò;

Principium latiùs patere

principium, si propriè sumatur, latiùs patere, quàm causam: quia ad rationem principij sat est, si ex eo, tanquam ex primo, aliquid fiat, cognoscatur; vt verò caussa dicatur, opus est, vt ab illo accipiat esse, ab eoque dependeat. Vnde locus, è quo quisque proficiscitur, principium est viæ, non tamen caussa viæ; & priuatio est principium generationis, non tamen generationis caussa.

quàm causam

Rursus autem, quia nihil nisi à diuerso pẽdere propriè dicitur, fit vt omne, quod respectu alicuius rationem caussæ obtinet, necessariò ab illo, & essentia & virtute differat: ita videlicet, vt aut omnino extra essentiam eius sit; quo pacto se habent finis & efficiens com-

Differimus inter causam & principium.

Lege D. Th. opus. 1. c. 1.

parationē sui effectus: aut saltem non sit tota eius essentia; sicuti materia & forma respectu compositi, etiam simul sumptę & vnitę, si totum ab illis etiā ita constitutis distinguatur, quod magis probauimus. Atq; hæc ratio est, vt aiō tauit D. Th. 1. p. q. 33. ar. 1. cur Pater in diuinis principiū Filij dicatur, & Pater ac Filius principium Spiritus sancti, non tamē caussæ: quia nimirū ita Filius à Patre, & Spiritus sanctus ab vtroque procedit, vt nihilominus eandem

eandem numero essentiam communem habeant.

Non eodē modo apud Græcos & Latinos caussa vsurpatur.

Nec obstat, quòd Græci doctores, vt D. Chrysostomus, & Theodoretus in commentarijs epistolæ ad Hebræos, & D. Damascenus lib. 1. fidei orthodoxæ ca. 11. & in lib. aduersus Manichæos, & D. Athanasius in actis Nicenæ synodi, Patrem caussam Filij, & D. Basilius Patrem Spiritus sancti caussam appellant. Namque nomen græcum αἰτία, quod caussam significat, non eandem apud Græcos, quam apud Latinos, energiam habet: significato enim vocis, Caussa, vt etiam aduertit D. Tho. q. 10. de pot. art. 1. respondet ex aduerso apud Latinos Effectus, qui, vt diximus, diuersam à sua caussa essentiam obtinet. Apud Græcos verò significato nominis αἰτία, respondet ab alio procedens, quod latiùs patet quàm effectus; vt perspicuum est. Itaque doctores citati nomẽ caussæ non ad aliquam dependentiam, sed ad solam originem significandam vsurparunt. Quòd si quis obijciat, etiam Latinos caussæ nomine in diuinis vti; siquidem D. Augustinus 7. de Trinit. cap. 1. & in lib. 83. quæst. 16. scribit, Deum suæ sapientiæ caussam esse: & D. Hieronymus ad caput 3. epistolæ ad Ephesios, asserit Patrem sui originem esse, suaque caussam substantiæ. Occurrendum erit, horum Patrum dicta interpretanda esse in sensu negāte; quasi dixerint, Dei scientiam substantiamque non aliunde pendere, sicuti rerum creatarum substantia scientiaque dependet.

A

B

C

Obiectio.

Responsio.

D

Principium bifariā sumitur.

Secundò aduertendum est: principiū duobus modis sumi posse; vno denominatiuè, id est, pro re, cui relatio principij aduenit, verbi gratia, pro materia: altero formaliter, hoc est, pro ipsa relatione principij ad principiatum, quæ relatio in cõmune sumpta, vniuoca esse non potest; cùm comprehendat sub se quasdam relationes reales, cuiusmodi est relatio principij, quæ dicitur de Patre respectu Filij: alias rationis, qualis est ea, quæ conuenit priuationi respectu generationis; hæc enim realis esse non potest, cùm non sit inter extrema vtrinque realia. Quinetiam nec principium denominatiuè sumptum vniuocam habet rationem; siquidē ens & non ens, in vnam eandemq; communem naturam conuenire nequeunt: at materia & forma sunt vera & positiua entia; priuatio verò non item. Quapropter rectè annotauit Mag. Albertus ex Auerroe & Auicenna, rationem principij competere his tribus secundum prius & posterius: primùm quidem dici de forma, vtpote quæ sit præcipua pars quidditatis rei genitæ; secundò de materia, quæ cùm sit pura potẽtia, naturæ dignitate & in ratione principiandi minùs præstans est, quàm forma; præstantior tamen, quàm priuatio, quæ neque in re genita manet, neque vllum entis gradum obtinet. Quo fit, vt priuatio inter principia tertium ac

E

F

posterum dignitatis locum sortiatur.

Tertiò, neque illud ignorandum est; Ari- *Quàm latè* stotelem in definitione principiorum nō o- *pateat definitio.* mnia, sed sola rerum naturalium principia, de quibus disserebat, complexum fuisse: quo pacto nomen principij quadam ex parte minùs latè manat, quàm caussę; cùm nō omnes caussas, sed solam materiam & formam comprehendat: ex altera verò latiùs funditur; siquidem complectitur etiam priuationem, quæ non est caussa. Nec obstat, quòd Aristoteles 12. Metaph. c. 2. text. 12. priuationem caussam vocat: vsurpat enim eo loco nomen caussæ non Philosophicè & propriè; sed ad sensum & consuetudinem vulgi, appellātis caussam, quidquid ad aliud quoquo modo requiritur, siue id ab eo dependeat, vt ab impertiente aliquod esse, siue non.

ARTICVLVS II.

PARTICVLATIM ENODATVR principiorum definitio.

HIs ita explicatis, vt ad ipsam principiorum definitionem veniamus, tres in ea conditiones exprimuntur. Primæ: Vt principia nō sint ex sese mutuo: secunda, ne sint ex alijs: tertia, vt ex ipsis sint, hoc est, constent aut fiant omnia. Prima ex eo suadetur, quia principia sunt prima contraria: hæc autem ita se habent, vt vnum ex altero esse non possit; quod in progressu planum fiet. Secunda inde probatur, quia si principia essent ex alijs, essent ex prioribus, atq; ita non essent prima, nec principij, sed principiati haberent rationem, vt scripsit Plato in Timæo. Tertia ostenditur, quia cũ principiata ex semetipsis esse nequeant, vtiq; necessariò erunt ex alijs: non ex principiatis: ergo ex principijs. Atque adeo rectè principia dicuntur, ex quibus omnia sunt, omnia inquam entia naturalia, quæ primò ac simpliciter fiunt.

Conditiones principiorū.

Sanè verò particula, Ex, discrimẽ ponit inter principia rerum naturalium, & inter caussas externas, quæ sunt finis, efficiens, & exemplar. Nec enim ex his, si propriè ac philoso- *Vt principiæ* phicè loquamur, vlla res constat, aut fit: sed *rerum naturalium* efficiens est, à quo; finis, propter quem; exemplar, ad cuius imitationem res efficitur. At *rāt ab extrinsecum* principium est id, ex quo res constat, vel oritur. *nis caussis.*

Porrò autem, per primam definitionis particulam excluduntur quatuor vulgata elemẽta, & alia cõposita, quæ ex se vicissim fieri solent: per secundā ea, quæ licet nō ex se mutuò fiant, aut constent; conficiuntur tamen ipsa ex alijs, vt corpora cœlestia ex materia & forma: per tertiam substantiæ separatæ, figmẽta, accidentiaque omnia, & vniuersim ea, ex quibus nullum compositum naturale ori-

tur, aut coalescit. Sed hæc disputatione proximè sequentis articuli clariora euadent.

ARTICVLVS III.

OBIECTA ADVERSVS PROXIMÈ dicta.

1. obiectio. VErùm contra ea, quæ nunc asseruimus, hunc in modum licebit obijcere. Cùm ex principijs esse omnia dicuntur, vel particula, Ex, significat habitudinem termini à quo, vel habitudinem partis componentis. Si primum, falsò igitur principia dicuntur non ex se esse; cùm aliqua principia sint prima contraria, quæ proinde ex se inuicem, vt ex termino fieri debent. Si secundum, sequitur priuationem non esse principium; cùm priuatio non sit pars compositi. Quare non rectè ea particula videtur addita.

2. obiectio. Secundò: Forma equi fit ex materia; siquidem de illius potentia excitatur; fit item ex sui priuatione, cùm generatio sit progressio à priuatione formæ ad formam. Ergo principia fiunt ex se.

3. obiectio. Deinde: Materia & forma, cùm sint species quædam, habent suum genus & differentiam, ex quibus compositione metaphysica constituuntur. Ergo aliqua principia fiunt ex alijs.

4. obiectio. Præterea: Corpora cœlestia non oriuntur ex tribus illis principijs: non igitur omnia ex ipsis fiunt. Probatur assumptum; quia in corpora cœlestia non cadit priuatio, neque cœlestis forma contrarium habet, vt docet Aristoteles 1. de cœlo cap. 3. tex. 25.

5. obiectio. Postremò, In definitione principiorū non definiuntur sola principia singularia; sed neque principia in cōmune sumpta: igitur nulla principia in ea definiuntur. Probatur antecedens quoad priorem partem; quia singularia non cadunt sub scientiam. Suadetur itē quoad posteriorem; quia definitio rei communioris, secundaria saltem ratione, conuenire debet singularibus: at hæc singularibus principijs non conuenit; siquidem ex principijs Socratis vel Platonis, non fiunt omnia, vt luce clarius est.

ARTICVLVS IIII.

DILVTIO OBIECTORVM.

Respons. ad 1. NOn erit tamen difficile hæc dissoluere. Ac quod ad primum attinet, dissidium est inter expositores, quo pacto in definitione principiorum particula, Ex, ab Aristotele accipiatur. Nā Simplicius, Philoponus, & Burlæus hoc loco, itemq; Capreolus in 2. d. 12. ar. 1. q. 5. putant, primo & secūdo loco, cùm scilicet principia dicuntur nec ex se, nec ex alijs esse, importari habitudinē duntaxat partis componentis: cùm verò additur, sed ex ipsis sunt omnia, exprimi habitudinē tam partis componētis, quàm termini à quo. Alij vtrobique rationē partis componentis designari inquiunt. Verùm neutra harum interpretationum nobis placet. Non prima, quia admittit, Aristotelem in ea definitione vnum vocabulum in alia & alia significatione vsurpasse, quod nisi cogente necessitate (quæ hic tamen nulla est) absque vitio non fit. Non secunda, quia priuationem à numero principiorum excludit, cùm res genita non componatur ex priuatione. Dicendum est igitur cum Aegidio, alijq; nonnullis, particulam, Ex, semper eodem modo accipiendam esse, ita videlicet, vt significet habitudinem vel partis componentis, vel termini à quo: vtrumq; enim complectitur verbum illud, Sunt; cùm principia dicuntur, ex quibus sunt omnia, id est, constant, aut fiunt: nulla autē principia, siue contraria sint, siue non, modò abstractè sumātur, quomodo hic ab Aristotele accipiūtur, vt D. Thom. annotauit, ex alijs fieri dicenda sunt, cùm ne fiant quidem; sed sola singularia per se existentia, atq; adeò sola concreta, docente Aristotele cap. 7. huius libri text. 64. & lib. 7. Metaph. cap. 8. tex. 26. & 27. Quare nec forma ignis, nec candor, nec frigus: aliáve eiusmodi abstracta, fieri dicenda sunt; sed ignis, candidum, frigidum; atq; ita res habet in cæteris. Quòd si quis obijciat, animum rationis compotē, cùm peculiari, sibiq; propria actione à Deo creetur, propriè fieri: occurendum erit, non fieri actione physica, de qua hic agitur, quanquam in eius etiā productione seruetur effatum illud Philosophorū, aientium actiones terminari ad suppositā; siquidem anima humana est quid singulare, per se existens, quo pacto nomen suppositi in eo pronunciato accipitur.

Particula, ex, quo pacto sumatur in definitione principiorū.

Obiectio.

Dilutio.

Ad secundum dicendum: formā equi nec ex priuatione, nec ex materia fieri, cùm non fiat, vti proximè statuimus. Si verò quis opponat, rem genitam effici ex contrario, id est, ex priuatione sui; solam verò formā dici ex priuatione effici, cùm eius duntaxat priuatio in materia insit: quare nō compositum, sed formam effici. Respondendū erit, id, quod generatione propriè fit, quod est solum compositum, effici ex priuatione, non ratione sui adæquatè, siue secundum se totum; sed ratione partis, hoc est, merito formæ, ex qua componitur. Adde etiam; id, quod gignitur, v.c. equum, fieri ex non equo, hoc est, ex re, quæ non est equus, vt ex re priuata, & tanquam ex termino à quo, integro siue totali; qui terminus contrarius est termino ad quem totali, videlicet equo: sicuti priuatio aduersaria est equinæ formæ, quæ denuo acquiritur.

Ad 2.

Quomodo compositum Physicum fiat ex priuatione.

Ad tertium: materiam, & formam, præterquam quòd non propriè fiunt, non fieri ex genere & differentia, vt ex termino, aut vt ex partibus re ipsa componentibus, quomodo principiorum definitio intelligenda est; sed vt ex ijs, à quibus sola ratione componuntur: vel (quod eōdem recidit) materiā & formam habere quidem alia principia, non physica, sed metaphysica, vt vocant.

Ad 3.

Ad 4. Ad quartum: Aristotelem non intellexisse, res omnes physicas ex illis tribus principijs oriri, sed eas tantùm, quæ generationem & interitum subeunt. Quare tria illa principia simul sumpta nō conuenire corporibus cœlestibus, sed eorum duntaxat duo, materiam videlicet & formam. Quo fit, vt si de principijs intrinsecis & constituentibus loquamur, omnium rerum physicarum principia complexus fuerit Aristoteles. Quidquid alij velint, contendentes sola principia rerum, quæ gignuntur & intereunt, tradita ab eo fuisse hoc in libro. Quos sanè refellit tum ipsa principiorum definitio, quæ principijs tam generationis, quàm constitutionis, quarumlibet rerum naturalium, etiam cœlestium, accommodatur; tum Aristotelicæ doctrinæ series ac methodus: promiserat siquidem in prooemio Aristoteles, se ab vniuersalioribus ad minùs communia progressurū. Nec quenquam turbet, quòd cap. 7. text. 68. concluserit, se rerum, quæ generantur & intereunt, principia explicuisse. Non enim ijs verbis significare voluit, dissolubilium tantùm rerum principia ab se tradita esse; sed tria illa simul accepta inueniri in rebus generabilibus: atq; adeo eam, quam assignauit, principiorum definitionem, omnium rerum physicarum principia comprehendere.

Tria principia non coniungūtur in corporibus cœlestibus.

Remotio obiectionis.

Ad 5. Ad quintum: in definitione principiorum definiri primò communia principia; secundaria verò ratione principia singularia: sed verba illa, ex ipsis sunt omnia, partitiuè accipienda esse, vt intelligamus, vnumquodque ens naturale fieri ex suis, siue ex singulis tribus. Itaque, vt definitio principijs Socratis accommodetur, satest, ex ipsis constare gignive Socratem. Si autem petas, an hæc definitio non modò singulis tribus principijs conueniat, sed vnicuique eorum, vt materiæ vel formę seperatim acceptis. Respondemus, conuenire, si tamen mutentur ea, quæ collectionem significant; dicamusque principium esse id, quod non ex alio, sed ex ipso est aliquid, hoc est, per se constat aut gignitur. Quę lex seruari consueuit, cùm definitiones traduntur in numero plurali, nec distributiuè tantùm, sed distributiuè simul & collectiuè sumuntur, vt in re proposita accidit.

Quo pacto definitio principiorū cuilibet principio accōmodari possit.

QVÆSTIO II.

VTRVM PRIMA CONTRARIA sint rerum naturalium principia, an non.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA PRO PARTE negatiua.

EOdem capite text. 42. asseruit probauitq; Aristoteles, prima cōtraria esse rerum naturalium principia. Verùm quòd lōgè aliter res habeat, conabitur quis hunc in modum suadere. Quatuor primariæ qualitates, quæ sub sensum cadunt, videlicet calor, frigus, humor, siccitas, sunt prima contraria; cùm non oriantur ex aliarum qualitatum permistione: & tamen non sunt principia rerum naturalium; vt ex ijs, quæ superiùs disputata sunt, liquidò constat. Ergo prima contraria non sunt principia.

Secundò. In quolibet genere, tam substantiæ, quàm accidentium, vt asserit Aristoteles hoc in lib. text. 50. & 56. datur vna prima contrarietas, atq; adeò aliqua prima contraria: & tamen accidentia non possunt esse rerum naturalium principia. Ergo prima cōtraria neutiquam inter principia numerari possunt.

Tertiò. Principia nec ex se, nec ex alijs sunt, id est, constant aut fiunt: prima contraria fiūt ex sese: ergo prima contraria non sunt principia. Maior patet ex ipsa principiorum notione. Minor ostenditur, quia quicquid fit, ex suo contrario fit, vt hoc in libro, loco citato comprobauit Aristoteles.

Quartò. Si qua prima contraria forēt principia, maximè essent forma substantialis & eius priuatio: sed hæc non sunt prima contraria: ergo nulla. Probatur assumptio. Nam si hæc essent prima, non darēturalia ipsis priora: quod tamen falsum esse inde patet, quia forma in commune, vt comprehendit tam formā substantialem, quàm accidentariam, & priuatio formæ etiam in commune acceptæ; sunt priora, quàm forma substantialis, & eius priuatio: cùm omnia superiora inferioribus, quæ sub se continent, priora sint, vt patet ex ijs, quæ tradit Aristoteles in Categorijs, cap. de modis prioris.

ARTICVLVS II.

ENODATIO PROPOSITAE difficultatis, & argumentorum dilutio.

VT hunc nodum, in quo multi frustrà laborant, dissoluamus, aduertendum erit, prima contraria bifariam dici: vno modo, accipiendo nomen contrariorū præsè ac

Prima contraria quoti modis dicā-tur.

propriè; quo pacto primæ quatuor qualitates, calor, frigus, siccitas, & humor, contraria prima nuncupantur; quia præterquam quòd sub eodem genere maximè differūt, &c. non habent alia priora, è quorum permistione oriantur, sicuti habeat candor & nigredo, quæ ex quatuor prædictis qualitatibus inter se variè attemperatis obueniunt. Alio modo dicuntur prima contraria, sed impropriè, falsaq; contrariorum significatione, ea quæ priuatiuè opponuntur. Vocantur autem contraria, quia more contrariorum sese interimūt: prima, quia omnium generum contrarietas ad priuatiuam oppositionem reuocatur. Quod vt planè intelligas, aduerte, in quolibet genere, teste Aristotele cap. 6. huius libri tex. 50. & 56. dari vnam primam contrarietatem, quatenus vnumquodque genus per contrarias differentias diuiditur, vt constat ex eodem Aristotele lib. 10. Metaph. cap. 10. text. 23. Deinde, cùm harum differentiarum vna alteri dignitate excellat, quia species sunt veluti numeri, cumq; omne id, quod deterius est, priuationem, vel quasi priuationem nobilioris in se habeat, fit inde, vt omnium generum contrarietas ad priuatiuam oppositionē, tanquam ad aliquid communius & prius, reducatur: quod Aristoteles 10. Metaph. cap. 7. text. 16. disertis verbis docet. Ex quo iam liquet, cur oppositapriuatiuè, prima contraria nuncupentur.

Duo genera primorum contrariorum.

Rursus verò, vt rerum quædam sunt entia simpliciter, nempe substantiæ; aliæ non simpliciter, nimirum accidentia: ita ex primis cōtrarijs priuatiuè, quædam sunt prima simpliciter, alia non item. Prima simpliciter sunt, quę in genere substantiæ versantur, id est, forma substantialis, & eius priuatio. Prima non simpliciter sunt, quę ad alias Categorias pertinent, reducunturue; cuiusmodi est quælibet forma accidentaria, eique respondens priuatio, vt visus & cęcitas. Postremò hæc ipsa prima contraria simpliciter, aut sunt contraria se totis, seu per se primò, & non ratione alicuius partis, vt forma equi & eius priuatio: aut sunt contraria ratione partis alicuius, vt equus & non equus; non enim hæc inter se priuatiuè opponuntur, nisi ratione formę, ex qua equus constat, & cuius negatio in non equo includitur. *Rursus alia duo.*

His animaduersis, cùm Aristoteles ait, prima contraria esse principia, loquitur de primis cōtrarijs priuatiuè, & in genere substantię, & quæ se totis contraria sunt. Quo pacto, vt ex superioribus liquet, dubium non est, quin eiusmodi pronuntiatū verissimum sit: quandoquidem prima contraria ita sumpta, reciprocantur cum forma substantiali, eiusq; priuatione; quæ sunt duo generationis principia. Nec proposita in aduersam partem argumenta vllam iam habeat difficultatē. Nam quatuor qualitates primæ, & ea cōtraria, quę in quolibet genere, tam substantię, quàm accidentium reperiuntur, etsi sint prima contraria in quodam sensu; non tamen sunt prima contraria simpliciter, de quibus hoc loco sermo est. Nec etiam prima contraria simpliciter, si sint contraria se totis, qualia sunt sola abstracta, fiunt ex alijs, cū abstracta non fiant. Nec denique ex eo, quòd forma & eius priuatio in commune, quoad prædicationem & reciprocandi consequentiā, priora sint, quàm forma substantialis & priuatio ei respondēs, non, inquam, ob id forma substantialis & priuatio desinunt esse prima simpliciter, in ratione principiandi; de qua sola prioritate in hac quæstione agitur: cùm id non obstet, quominùs talia sint, vt nec ex sese, nec ex alijs, sed ex ipsis omnia constent aut fiant.

Responsio ad quæst. propo-sitam.

Solutio 1. & 2. argum.

Sol. 3.

Sol. 4.

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐπόμενον δ' ἂν εἴη λέγειν, πότερον δύο, ἢ ἕν ἐστιν, ἢ πλείω ἐστὶ, μέχρι δὲ τοῦ ἓν ἢ δύο τί, δῆλον ἐκ τοῦ τὰ ἐναντία ἀπείρους εἶναι· ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν ἕν τὸ ὂν, οὐκ ἔστι μία τις ἐναντίωσις ἐν ταύτῃ γενέσει ἐν ᾗ δ' ἐστίν τι γίνεσθαι, ἀνάγκη ὅτι ἐνδέχεται εἶναι πεπερασμένων· βέλτιον δὲ πεπερασμένων, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς, ἢ δὲ ἀπείρων. πάντα γὰρ ἀποδίδωσιν οὗτος, ὥσπερ Ἀναξαγόρας ἐκ τοῦ ἀπείρων, ἔτι δ', ὅσων ἄλλα ἄλλων πρότερα ἐναντία, καὶ γίνεσθαι ἕτερα ἐξ ἄλλων, οἷον τὸ γλυκὺ καὶ πικρὸν καὶ λευκὸν καὶ μέλαν, τὰς δ' ἀρχὰς ἀεὶ λαβεῖν μείζω. ὅτι μὲν οὖν ὅτι ἀπείρους, δῆλον ἐκ τούτων. ἐπεὶ δὲ πεπερασμένας, τὸ μὲν πολὺν δύο μόνον, ἔχει τινὰ λόγον. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πῶς ἡ ἐναντιότης τῶν μενούσῶν ποιεῖ τι φύσιν, ἢ αὐτὴ τῶν ἐναντιουμένων. ἐμοὶ μὲν γὰρ ἄλλη ἐναντιώσει ἐναντιούμενος· ἐν γὰρ φιλίᾳ τὸ νεῖκος σωλάγει, καὶ ποιεῖ τι ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' οὐ τὸ νεῖκος ἐξ ἐκείνου, ἀλλ' ἄμφω ἕτερόν τι ἐξ ἀμφοῖν. ἐνίοις δὲ καὶ πλείω λαμβάνουσι, ἐξ ἁρμάτων

CAPVT VI.

PRoximum a verò est, vt dicamus, vtrum sint duo, an tria, Vnum enim non potest esse, quòd contraria vnum non sint: b Sed neq; infinita, quoniam id, quod est sub scientiam non caderet, & quòd in omni genere vna sit contrarietas, substantia autem vnum genus est quoddam. c Quinetiam ex infinitis esse possunt: præstat verò ex finitis, vt ponit Empedocles, quam ex infinitis, cùm omnium causam ex finitis reddere censeat, perinde ac Anaxagoras ex infinitis. Sunt præterea alia alijs priora contraria, aliaq; ex alijs fiunt, vt dulce & amarum, album & nigrum: principia verò manere semper debent. Nec igitur vnum, nec infinita esse, ex his constat. d Cùm autem finita sint, ratio quædam suadet, duo sola non facere. Dubitauerit enim profectò aliquis, quònam modo densitas raritatem, aut hæc ipsa densitatem facere apta est. Similis verò & cuiusuis alius contrarietatis ratio est: neq; enim concordia discordiam compulsat, *Textus 51.*

σκοδάσαι τὶν τ' ὄψιν φύσιν· πρὸς δὲ τούτοις ἔτι λέγουσί τινες ἀπορήσαι, εἰ μή τις ἕτερον ὑποθήσεται τοῖς ἐναντίοις φύσιν· ἐξ ἑνὸς γὰρ ὁρμᾶται τὸ ὄψιν ἐξίας ταναντία· τὸν δ' ἀρχὴν, ἐξ ἧς ὑποκειμένης ἕν τι γίνεται ἕν.

pulat, aut ex ea aliquid facit, nec discordia ex illa, sed vtraq; aliud quidpiam tertiū. Sunt verò & qui plura assumant, è quibus eorum, quæ sunt, naturam fabricantur. e Quinetiam contrarijs aliam naturam nisi quispiam subijciat, reuocare in dubium aliquis hoc possit: contraria enim nullius rei essentiam videmus esse: principiū autem de subiecto aliquo dici non debet. *Textus 52.*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Nō posse esse vnum tantū principium.

PRoximum a verò est] Postquam principiorum contrarietatem, tum aliorum Philosopherum testimonijs, tum ratione confirmauit: accedit iam ad eorum multitudinem constituendam, ostenditq;, nec posse esse tantummodo vnum, nec infinita, nec duo solùm, nec plura tribus. Atq; inprimis non posse vnum esse, ex eo demonstrat, quia principia sunt contraria, vt ex superiori disputatione patet: contraria autem multa esse oportet, alioqui idem sibi aduersaretur.

Nō posse esse principia infinita.

b *Sed neq; infinita*] Quadrifariam ostendit, non posse esse infinita principia. Primùm; quia si essent infinita, cùm infinitum humanę mentis facultatem superet, nō possent res naturales in nostram scientiam cadere: Siquidem hæc absq; principiorum notione obtineri nequit. Secundò; quia in quolibet genere, siue categoria, vt in qualitate, quantitate, cæterisq; huiusmodi, vna est contrarietas: ergo & in substātia vna erit: vnius autem contrarietatis duo sunt extrema, quæ vno subiecto, in quo vicissim insunt, contenta sunt: nequeūt igitur principia substantię esse infinita.

Hic aduerte, nomine contrarietatis intelligi ab Aristotele oppositionem priuatiuam, qualis est inter substantiam & non substantiam, album & non album: qua de re seperatim in quæstionibus plura dicemus.

c *Quinetiam*] Tertiò idem confirmat; quia fruſtra fit pluribus, quod potest effici paucioribus: at omnia quę gignuntur, constare possunt in natura positis finitis principijs, vt ponebat Empedocles. Quare non est cur infinita statuantur. Quartò; quia si principia essent infinita, cùm ea sint contraria, & semper maneant, omnia contraria essent principia, ac semper manerent, quod à vero abest. Aduerte autem, hanc rationem momentū habere aduersus eos, qui principiorum infinitudinem, omnia contrariorum genera continentem, inducerent, alioqui nihil conficere, vt consideranti patet. Quo autem sensu verum sit, principia semper manere, alibi exposuimus. *Quæ. 8. c. 9. huius l. an. 2.*

Non sufficere duo tantum principia.

d *Cùm autem finita sint*] Docet, non esse duo tantùm principia, sed addendum tertium, quod vtriusq; pugnam suscipiat; argumentaturq; hūc in modum. Vnum contrariū (intellige in abstracto) non potest aliud contrariū simile sibi efficere: neq; enim calor frigiditatem ipsam in calorem vertit, aut contrà: dandum est ergo tertiū quoddam subiectum, è quo contraria sese mutuò pellant, & è quo ignis, verbi gratia, eiecta forma aquæ suam inducat, ignemque generet.

Non omnia principia esse contraria.

e *Quinetiam*] Dandum esse tertium illud principium, duabus adhuc rationibus pergit ostendere. Quarum prior hæc est: Principia sunt substantia, essentiáve rerum naturalium: atqui contraria nullius rei essentia esse possunt, cùm se mutuò interimant: igitur saltem non omnia principia sunt contraria. Huius rationis maiorem propositionem suppressit, eius tamen confirmationem adhibuit, quæ ita se habet: Principium non dicitur tanquam accidens de subiecto; quia alioqui principij esset principium, siquidem subiectum principium est: at fieri nequit, vt principij principium sit, vt patet ex principiorum definitione, qua principia dicuntur, quæ nec ex se, nec ex alijs, sed ex ipsis sunt omnia: ergo, &c. *Substan-*

ἴσαι γὰρ ἀρχὴ τῇ ἀρχῆς. τὸ γὰρ ὑποκείμενον ἀρχὴ, καὶ πρότερον δοκεῖ τὰ ἀπογεγραμμένα εἶναι· ἔτι, ἐν εἶναι φασὶ δεῖ σίαν ἐναντίαν σίᾳ. πῶς δ' ἂν ἐν μὴ σεσῶν σία ἄν εἴη; ἢ πῶς ἂν πρότερον μὴ σία σίας εἴη; διόπερ εἴ τις τὸν τε πρότερον ἁπλῶς νομίσειεν εἶναι λόγον, καὶ τὸν αὐταναπαῶν, εἰ μέλλει διασώσειν ἀμφοτέρους αὐτούς, ὑποθήσεταί τι ῥίτον, ὥσπερ φασίν οἱ μίαν τινὰ φύσιν εἶναι λέγοντες τὸ πᾶν, οἷον ὕδωρ, ἢ πῦρ, ἢ τὸ μεταξὺ τούτων. δοκεῖ γὰρ τὸ μεταξὺ μᾶλλον πῦρ γὲ ἢ ἀὴρ, καὶ γῆ καὶ ἀὴρ, καὶ ὕδωρ μετ' ἐναντιοσίων συμπεπλεγμένα ἔοικε. διὸ ἔνιοι ἀλόγως ποιοῦσι, οἱ τὸ ὑποκείμενον ἕτερον τούτων ποιοῦντες. τὰ δ' ἄλλα οἱ ἀὴρ. καὶ γὲ ὁ αὐτὸς ὕμισα ἔχει τὰ ἄλλα διαφορὰς αἰσθησάς· ἐκ μέσου γὰρ τὸ ὕδωρ.

ἀλλὰ

tiæ principia. Aliorum autem, qui aerem; siquidem aer minus, quàm cætera, differentias sensiles obtinet: aqua deinde sequitur.

Principij enim principium erit; quandoquidem subiectum principium est, & eo, quod de substantia dicitur, prius videtur. f Substātia præterea substantiæ contrariam esse non dicimus. Qui igitur fieri poterit, vt è non substantijs substantia constet? aut non substantia substantia quomodo præcedet? Quocirca si quis & priorem, & hanc orationem veram esse existimauerit, eum necesse est, si vtramque tueri voluerit, tertium aliquod subijcere: quod veluti ij dicūt, qui vniuersum vnam quandam naturam, aut aquā, aut ignem, aut aliquid quod in horum sit medio, esse inquiunt. Porrò id magis videtur esse, quod in horum est medio. Nā ignis, & terra, & aer, & aqua, contrarietatibus magis tenentur. Quare non absurdè ij agunt, qui subiectum faciunt aliud ab *Textus 53.* *Textus 54.*

f *Substantiâ præterea*] Altera ratio est: Fieri non potest, vt subſtantia ſit ex non ſubſtantijs, aut non ſubſtãtia ſit prior quàm ſubſtantia: hoc autem accideret, ſi omnia principia eſſent contraria, cùm contraria ſaltem aliqua ſint non ſubſtantiæ, & omne principium ſit prius eo, cuius eſt principium: fatendum eſt igitur, non omnia principia eſſe contraria. Ex quo ſequitur, ponendam eſſe tertiam quandam naturam, ex qua ſimul cum forma compoſitum coaleſcat.

g *Veluti hi dicunt*] Suam ſententiam cõfirmat auctoritate veterum Philoſophorum, qui vnum commune principium ſtatuerunt, tametſi eorum nullus veritatem exploratè perceperit; aitq;, rectiùs philoſophari, qui medium aliquod inter elementa, quàm qui vnum ex elementis ſubiectum fecêre. Priores enim, medium ſtatuunt magis alienum à contrarietate, quale eſſe oportet, quod generationi ſubſternitur. Quapropter veriſimilior eſt eorum ſententia, qui aërem, deinde qui aquam; quàm eorum, qui ignem materiam ponunt: quia aëris contrarietates ſiue affectiones minùs, quàm aquæ, ſenſu percipiuntur, & aquæ, quàm ignis; propterea quòd aer natura humidus eſt, & tamen aquæ humiditas magis ſenſum afficit. Ite aër calidus eſt, ſed calor ignis magis ſentitur. Deniq; ignis aquæ comparatus vendicat contrarietatem, quę ſenſum vehementiùs ferit, habetque maiorem vim ad repellendum ex ſe id, quod nouam formam inducere conatur, & quidquid arripuerit, abſumit. Quæ omnia à conditione ſubiecti, cuius eſt pati, quàm maximè abhorrent.

ἀλλὰ παύτες γε τὸ ἓν τοῦτο τοῖς ἐναντίοις χαματίζουσιν, οἷον πυκνότητι, καὶ μανότητι, καὶ τοῖς μᾶλλον καὶ ἧττον. ταῦτα δ' ὅτι μάλιστα ὅλως, ὑπεροχὴ καὶ ὀλιγότητι, καὶ ἔλλειψις, ὥσπερ ἐφάπτεται πρότερον. καίτοι πάλαι ἐνῆν καὶ αὐτὴ ἡ λόξα, ὅτι τὸ ἓν, καὶ ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψις ἀρχαὶ τῶν ἄλλων εἰσὶ πολλῶν δ' τ' αὐτὸν φρονοῦσιν ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχαῖοι, τὰ δύο μὲν ποιοῦσιν, τὸ δ' ἓν πάσχειν. τῶν δὲ ὑστέρων τινὲς τἀναντίον, τὸ μὲν ἓν ποιεῖν, τὰ δὲ δύο πάσχειν φασὶ μᾶλλον. τὸ μὲν γὰρ πῦρ φασὶ τὰ στοιχεῖα εἶναι, ἐκ τε τούτων καὶ ἐκ τοιούτων ἄλλων ἁπλουστάτοις λόγοις ἂν ἔχειν τινὰ λόγον, ὥσπερ ἐπομένως· τὸ δὲ πολέμιον ῥιζῶν, ὅπ ἔστι.

ὡρὸς

h *Verùm hoc vnum*] Suum illud commune ſubiectum, contrariorum varietate ſuperiores Philoſophi adornarunt, vt raro & denſo, & horum maiori minorive intenſione, quæ ad exuperantiam & defectionem pertinent. Fuit tamen inter eos diſſenſio. Nam cùm tria ponerent, antiquiores vnum tantùm pati, nempe materiam, duo alia, nempe contraria, inter ſe depugnare affirmabant: poſteriores verò contrà duo pati, vnum agere contendebant: vt Plato, qui magnũ & paruum pro materia poſuit, & vnam formam.

i *Ita igitur qui*] Oſtendit, principia non eſſe plura, quàm tria. Præſumit autem, ſat eſſe vnum commune ſubiectum ad patiendum: deinde ita argumentatur. Non ſunt neceſſaria plura principia ad agendum, quàm duo: Tria igitur ſunt principia. Antecedentem propoſitionem probat: Nam ſi plura ſint contraria, quàm duo, verbi gratia, quatuor, duæ erunt contrarietates; atque adeò duæ mediæ naturæ, in quam vtrumque par contrariorum ſeorſim agat: quod ſuperuacaneum eſt, cùm ad vtriuſque pugnam ſuſtinendam ſufficiat vnum commune ſubiectum. Quòd ſi prædicta contraria ponantur eſſe eiuſmodi, vt in ſe mutuò agere queant, atque adeò vnum tantùm ſubiectum deposcant, iam alterum eorum par ſatis erit; proindeque duo tantùm erunt contraria. Hæc ratio intelligenda eſt de contrarijs ſimpliciter primis, quæ omnia ad vſtione de principiorum contrarietate diſſeremus, planum eſt.

πρὸς μὲν γὰ τὸ πάσχειν ἱκανὸν τὸ ἕν· εἰ δ' τεττάρων ὄντων δύο ἐσονται ἐναντιώσεις, λύσει χωρὶς ἑκατέρας, ὑπάρχειν ἕτερόν τινα μεταξὺ φύσιν· εἰ δὲ ἀδύνατον πλείους ἔναι ἐναντιώσεις τὰς πρώτας· ἡ γὰρ ἀσία ἓν τι γένος ἐστὶ τῶν ὄντων, ὥστε τῷ πρώτῳ καὶ τῷ ὑστέρῳ διοίσουσιν ἀλλήλων αἱ ἀρχαὶ ἀνάγκη, ἀλλ' ὁ τῷ γένει· ἀεὶ γὰρ ἐν γένει μίᾳ ἐναντίωσις ὅλῳ· ἅπασαι δ' αἱ ἐναντιώσεις ἀνάγεσθαι δοκοῦσιν εἰς μίαν. ὅτι μὲν οὖν ἔστι τὸ στοιχεῖον, ἔστι πλείω δυοῖν ἢ τριῶν, φανερὸν· τούτων δ' πότερον, ἀδιάφορ ἐπομένως, ἀπορίαν ἔχει πολλήν.

Tum enim ad patiendum, vnum eſt ſatis: tum ſi quatuor poſitis, duæ erunt contrarietates vtriuſque ſeparatim, contrarietatis naturam quandam mediã eſſe oportebit. Si verò ex ſe poſſunt vicißim generare, altera profectò ſuperuacanea erit cõtrarietas.

k *Sed nec plures poſſunt eſſe contrarietates primæ; quando quidem ſubſtantia vnum quoddam genus eſt eius quod eſt. Principia igitur eo ſ lùm, quod aliud alio prius & posterius eſt, non genere, inter ſe differunt. In vno enim genere, vna ſemper eſt contrarietas, omneſq; in vnam videntur contrarietates reduci. Verum itaq; elementum non eſſe, nec duobus, aut tribus plura, manifeſtum eſt. Horum autem vtrum ſit, magnam, vt diximus, dubitationem habet.*

Textus 55

Textus 56

Tum

In vno genere vna tantũ eſt prima contrarietas.

k *Sed nec plures eſſe poſſunt*] Altera ratione idem propoſitum conficit. In vno, inquit, genere ſeu categoria, vna tantùm eſt prima contrarietas, ad quam videlicet reliquæ in eodem genere contentæ reducantur: Ergo in genere ſubſtantiæ erit vna duntaxat prima contrarietas; licet ſub ea plures contineantur, aliæ priores, aliæ poſteriores. Vnde ſequitur, in generatione ſubſtantiæ duo tantùm inueniri contraria, quæ vnà cum communi ſubiecto ternarium numerum compleant.

Κεφάλαιον ζ.

Ωδ' ὂν ἡμεῖς τε λεγομὲν πρῶτον πρὶ πάσης γενέσεως ἐπελθόντες· ἔστι γὰρ ἁπλῶς μὲν φύσιν τὰ ποιὰ πρῶτον ἐπιδέχεσθαι, ὅτω τὰ πρὶ ἕκαστον ἰδία θεωρεῖν· φαμὲν γὰρ γίνεσθαι ὡς ἄλλο ἄλλο, καὶ ὡ ἕτερο ἑτέρου, ἢ τὰ ἁπλᾶ λέγοντες, ἢ τὰ συγκείμενα. λέγω δ' τόδε τὸ μέλι· ὅτι γάρ πως γίνεσθαι ἀνθρώπου μουσικὸν, ἔστι δ' τὸ μὴ μουσικὸν τι γίνεσθαι μουσικὸν, ἢ τ μὴ μουσικὸν ἄνθρωπον, ἀνθρωπον μουσικόν· ἁπλῶς μὲν οὖν λέγω τὸ γιγνόμενον τ ἄνθρωπον, καὶ τὸ μὴ μουσικὸν καὶ ὁ γίνεται ἁπλῶς, τὸ μουσικὸν συγκείμενον δ καὶ ὁ γίγνεται, καὶ τὸ γιγνόμενον, ὅταν τὸν μὴ μουσικὸν ἄνθρωπον φαμὲν γίγνεσθαι, ἢ μουσικὸν, ἢ μουσικὸν ἄνθρωπον.

τέτων

CAPVT VII.

NOs sanè hunc in modum dicimus, omnẽ primùm generationem pertractãtes, quandoquidem naturæ conſentiens eſt, communia primùm exponere; tum ea, quæ cuiuſq; propria ſunt, contemplari. a Dicimus nimirum, ex alio aliud, & ex altero alterum generari, aut cùm ſimplicia dicimus, aut cùm compoſita. Quod verò dico, eiuſmodi eſt. Fieri poteſt, vt homo fiat muſicus, & vt non muſicum muſicum, aut non muſicus homo homo muſicus. Ac ſimplex quidẽ, quod fit, hominem & non muſicũ dico: ſimplex verò, cuius eſt generatio, muſicũ: at compoſitũ tam id, quod fit, quàm id, cuius eſt generatio; tùm hominẽ nõ muſicũ, aut muſicũ, aut hominẽ muſicum fieri dicimus.

Textus 59

Textus 60

Textus 61

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

QVæ proximis duobus capitibus de rerum naturalium principijs diſſerebat Ariſtoteles, eadem nunc accuratiùs pertractare aggreditur; præſertim verò id, quod ad principiorum numerum conſtituendum ſpectat. Ait autem, traditurum ſe principia generationis in cõmune, vt deinde ad particularia deſcendat, quam viam rationemque doctrinæ, vt quàm maximè naturæ conſentaneam, ſecuturum ſe in procœmio huius operis dixerat, & ſæpe alibi commendat.

a *Dicimus nimirum*] Vt ad ea, quæ in progreſſu dicturus eſt, viam aperiat, docet, primùm in omni generatione poſſe nos vti terminis tum ſimplicibus, tum compoſitis; tum ex parte termini à quo, tum ex parte termini ad quem generatio tendit. Simplicibus quidem, ſi ex parte termini à quo ſumatur aut ſola priuatio, aut ſolum ſubiectum: ex parte verò termini ad quem ſola forma in concreto; vt ſi quis dicat hominem fieri muſicum, non muſicum fieri muſicum. Compoſitis verò, ſi ex parte termini à quo ſumatur aggregatum ex priuatione & ſubiecto; & ex parte termini ad quem, aggregatum ex ſubiecto & forma; vt ſi quis dicat hominem non muſicum fieri hominem muſicum.

b *De horum autem altero non ſolùm dicitur hoc aliquid fieri; ſed etiam ex hoc, vt è non muſico muſicus: de altero verò in omnibus non dicitur; quandoquidem ex homine muſicus non fit, ſed homo fit muſicus.* c *Porrò eorum, quæ vt ſimplicia fieri dicimus, alterum cùm fit remanet, alterum non remanet. Nam cùm homo fit muſicus, homo remanet; ſed non muſicum & muſica priuatum, neque ſimplex, neque compoſitum remanent.*

d *His conſtitutis, ex omnibus quæ fiunt, ſiquis animaduertat, hoc licet accidere, aliquid ſemper, quod fiat, ſubiiciendum eſſe, quod eſt numero vnum eſt, ſpecie tamen non eſt vnum; namſpecie & ratione idem dico. Hominis enim & muſicæ ignari eſt natura diuerſa eſt, & alterum quidem remanet, alterũ non remanet; ſiquidẽ id remanet, quod non opponitur, nempe homo, muſicum autem, & muſicæ ignarum, id ex quo ex vtriſque conſtat, vt homo muſicæ ignarus, non permanent. Aliquid autem ex aliquo fieri, & non hoc fieri, in his quæ non remanent, magis dicitur; vt ex muſicæ ignaro muſicum fieri, ex*

HAVARD COLLEGE LIBRARY OHY IMEHU ЗАПИСКОВА

ἢ. ἀλλὰ μὴν, καὶ ὧδε τῶν ὑπομενόντων ἑνίοτε λέγεται ὥσαύτως· ἐκ γὰρ χαλκοῦ ἀνδριὰς γίγνεσθαι φαμὲν, ἐκ τοῦ χαλκοῦ αὐξηθέντα γίγνεσθαι τὸ μέγεθος ἐκ τοῦ αὐτοῦ μένοντος· διὰτὰ μὲν τἄλλα, φανερὸν ὅτι οὐδὲν ὑπομενεῖται τὸ γιγνόμενον. καὶ γὰρ ποσὸν, καὶ ποιὸν, καὶ πρός τι ἕτερον, καὶ ποτὲ, καὶ τῶν εἴνεκά τινος ὑπομενεῖ τι τινός, διὰ τὸ μένειν τὴν οὐσίαν διὰ τὴν μηδενὸς ἄλλο λέγεσθαι ὑπομενόντος, τὰ δ' ἄλλα πάντα διὰ τὴν οὐσίαν. ὅτι δὲ καὶ αἱ οὐσίαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἁπλῶς ὄντα μὴ ὑπομενόντων τινὸς γίνεται, διδήσομεν· εἶνεκά γὰρ τοῦ γιγνομένου, οἷον τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα ἐκ σπέρματος. γίγνεται δὲ τὰ μὲν μεμιγμένα ἁπλῶς, τὰ δὲ μετασχηματίσει, οἷον αὐλοὶ ἐκ χαλκοῦ· τὰ δὲ προσθήσει, οἷον τὰ αὐξανόμενα· τὰ δ' ἀφαιρέσει, οἷον ἐκ τοῦ λίθου ὁ Ἑρμῆς· τὰ δὲ σωθήσει, οἷον οἰκία· τὰ δ' ἀλλοιώσει, οἷον τὰ πεπτόμενα διὰ τὴν ἕλλυ. πάντα δὲ τὰ τοῦ τοιούτου φανερὸν ὅτι οὐχ ὑπομενόντων ἐστίν. ὥστε δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ γινόμενον ἅπαν ἀεὶ συνθετόν ἐστι. καὶ ἔστι μέν τι τὸ γινόμενον, ἔστι δὲ τι οὐ τόδε γίνεται. καὶ τόδε δηλοῖ ἢ μὴ τὸ αὐτικείμενον λέγειν ἢ αὐτικεῖσθαι τὸ ἄμορφον, ἢ τὴν ἀταξίαν, τὸ αὐτικείμενον τῷ ἐκ χαλκοῦ, ἢ τῷ λίθου, ἢ τῷ χρυσοῦ, τὸ ὑπομενόμενον.

φανερὸν

homine minimè. Quanquam interdum in his, quæ remanent, similiter dicitur: quandoquidè ex ære fieri statuam dicimus, non æs statuam fieri. In eo autem, quod opponitur, & non permanet, modo vtroq; dicitur, nempe ex hoc illud, & hoc illud fieri. Etenim ex musicæ ignaro, & musicæ ignarum, musicum fieri dicitur. Quare & in composito similiter.

Siqui-

κεῖ

Discrimen inter priuationē, & subiectum.

b *De horum autem altero*] Duo statuit discrimina inter priuationem & subiectum, ex parte termini à quo sumuntur. Alterum est, quòd cùm sola priuatio ponitur ex parte termini à quo, vtramlibet loquendi formulam vsurpare possimus, ita vt dicamus non musicum fieri musicum, vel ex non musico fieri musicum: at verò cùm solum subiectum ponitur, non semper idem liceat. Namq; tametsi rectè quis dixerit, ex ligno fieri cathedram, vel ex ære statuam, non tamen rectè pronuntiarit ex homine musicum fieri, sed hominem fieri musicum.

Discrimē.

c *Porrò eorum*] Alterum discrimen est, quòd subiectum post generationem maneat, nō autem priuatio: manet enim Socrates, qui factus est musicus, non musicum verò minimè. Quo ex discrimine intelliges, licet subiectum ad terminum, à quo generatio oritur, reuera pertineat, non tamen esse ipsum terminum; quandoquidem termino à quo euanescente, illud perseuerat, in req; manet, cùm secus fieri oporteret, si subiectum verè ac simpliciter esset terminus à quo.

d *His constitutis*] Ex dictis colligit, præter duo contraria subijciendum esse omni generationi aliam quandam naturam, quæ tertium principium dicatur. Namq; licet eiusmodi natura & priuatio, idem numero, hoc est, idē subiecto sint, dissident tamen ratione & essentia, quod ad principiorum distinctionem sat est. Distingui autem prædicto modo, probat diuersa vtriusq; definitio, vt patet in homine & non musico. Deinde, quia subiectum manet in re genita, priuatione abeunte. Deniq;, quia cùm priuationem sumimus, rectè dicimus ex non musico fieri musicum, vel non musicum fieri musicum: cùm autem subiectum accipimus, non ita; vt paulò ante monuerat: quandoquidem non dicimus ex homine musicum effici, esto in quibusdam ita loqui fas sit, vt cùm ex ære statuam fieri pronuntiamus.

καὶ γὰρ ἐξ ἀμούσου ἀνδρώπου, καὶ ἄμουσος ἄνδρωπος γίγνεσθαι λέγεται μουσικός. πολλαχῶς δὴ λεγομένου τὸ γίγνεσθαι, καὶ τῶν μὲν οὐ γίγνεσθαι ἁπλῶς, ἀλλὰ τόδέ τι γίγνεσθαι· ἁπλῶς δὲ γίγνεσθαι τὸ οὐσίαν μόνον· διὰτὰ μὲν τἄλλα, φανερὸν ὅτι ἀνάγκη ὑπομένεσθαί τι τὸ γιγνόμενον. καὶ γὰρ ποσὸν, καὶ ποιὸν, καὶ πρός τι ἕτερον, καὶ ποτὲ, καὶ τῶν εἴνεκά τινος ὑπομενεῖ τι τινός, διὰ τὸ μένειν τὴν οὐσίαν διὰ τὴν μηδενὸς ἄλλο λέγεσθαι ὑπομενόντος, τὰ δ' ἄλλα πάντα διὰ τὴν οὐσίαν. ὅτι δὲ καὶ αἱ οὐσίαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἁπλῶς ὄντα μὴ ὑπομενόντων τινὸς γίνεται, διδήσομεν· εἶνεκά γὰρ τοῦ γιγνομένου, οἷον τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα ἐκ σπέρματος. γίγνεται δὲ τὰ μὲν μεμιγμένα ἁπλῶς, τὰ δὲ μετασχηματίσει, οἷον αὐλοὶ ἐκ χαλκοῦ· τὰ δὲ προσθήσει, οἷον τὰ αὐξανόμενα· τὰ δ' ἀφαιρέσει, οἷον ἐκ τοῦ λίθου ὁ Ἑρμῆς· τὰ δὲ σωθήσει, οἷον οἰκία· τὰ δ' ἀλλοιώσει, οἷον τὰ πεπτόμενα διὰ τὴν ἕλλυ. πάντα δὲ τὰ τοῦ τοιούτου φανερὸν ὅτι οὐχ ὑπομενόντων ἐστίν. ὥστε δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ γινόμενον ἅπαν ἀεὶ συνθετόν ἐστι. καὶ ἔστι μέν τι τὸ γινόμενον, ἔστι δὲ τι οὐ τόδε γίνεται. καὶ τόδε δηλοῖ ἢ μὴ τὸ αὐτικείμενον λέγειν ἢ αὐτικεῖσθαι τὸ ἄμορφον, ἢ τὴν ἀταξίαν, τὸ αὐτικείμενον τῷ ἐκ χαλκοῦ, ἢ τῷ λίθου, ἢ τῷ χρυσοῦ, τὸ ὑπομενόμενον.

Siquidem ex homine musicæ ignaro, & homo musicæ ignarus, musicus homo dicitur fieri. e *Cùm autem ipsum fieri multis modis dicatur, & aliqua non fieri, sed fieri aliquid: solæ autem substantiæ omnino fieri, in aliis quidem cōstat, necessariò aliquid subijci, nempe id, quod fit.* f *Nam & quantum, & quale, & quod ad aliud refertur, & quando, & vbi, ve aliqua fiunt subiecta; quòd de alio subiecto sola substantia non dicitur, de ea autem cætera omnia: sed substantiam quoq; & alia omnia, quæ omnino sunt, è subiecto aliquo fieri, animum aduertenti manifestè fiet. Aliquid enim quod subijcitur semper est, ex quo id fit, quod oritur: vt plantæ, & animalia ex semine.* g *Quæ autem omnino fiunt, alia fiunt figuratione, vt statua ex ære; alia accessione, vt quæ augescunt; alia detractione, vt è lapide Mercurius; alia compositione, vt domus; alia alteratione, vt quorum materia immutatur. Omnia autem, quæ sic fiunt, ex subiectis fieri manifestum est. Ex his igitur, quæ dicta sunt, manifestum est, quidquid fit, compositum semper esse. Atq; est quidem aliquid, quod fit, aliquid verò, quod illius ipsum fit: quod sanè est, displex; aut enim subiectum fieri manifestum est. Opponi verò ignarum musicæ, homo subijci dicitur: & figuræ quidem, aut formæ, aut ordinis priuatio, oppositum; æs autem, aut lapis, aut aurum subiectum.*

Textus 62.

Textus 63.

Textus 64.

h *Siquidem*

e *Cùm autem fieri*] Persequitur idem institutum, ratiocinaturque hoc modo. In qualibet mutatione, tam substantiæ, quàm accidentis, tam rei naturalis, quàm artefactæ, datur tertium quid, duorum contrariorum vicissitudinem sustinens. Cùm igitur plura inueniri mutationum genera non possint, sequitur, in omnibus tria illa principia concurrere. Docet autē, generatione

substan-

tialiter fieri aliquid, omnino ac simpliciter, vt cùm homo ignisve producitur: generatione verò accidentaria non fieri simpliciter, sed fieri tale, vt album aut quantum.

f *Nam & quantum, & quale*] Probat, ostenditque variis exemplis, in omni generatione mutationeque dari aliquod subiectum; quod etiam facit libro quinto huius operis, & primo de ortu & interitu.

g *Quæ autem omnino fiunt*] Dissentiunt hoc loco expositores. Alexander putat, redigi ab Aristotele in summam omnes modos generationis, tam substantiæ, quàm accidentium: sicque interpretatur particulam, Omnino, siue simpliciter, vt sit idem, quod vniuersim. Alij volunt, adhiberi eam particulam ad significanda, quæ simpliciter gigni perhibentur, ita vt etiam arte facta, quæ hic ab Aristotele recensentur, dicantur simpliciter effici; quia licet eorum forma non sit substantia, tamen cùm fiunt, non dicuntur fieri hoc aut illud, vt cùm sphæra aut Mercurius ex ære efformantur; sed absolutè fieri. Cuius rei eam rationem affert D. Thomas, quia arte facta quodammodo censentur in genere substantiæ, propter materiam. Non enim, vt se habet candidum ad subiectum, ita & statua: quia candidum significat candorem, & connotat subiectum, statua verò & formam & materiam significat. Quæ sententia videtur Aristotelis, tertio huius operis, capite septimo, text. 66. vbi docet, subiectum, ex quo arte facta constant, esse eorum partem, non secus ac materia cuiusque rei naturalis, est pars totius. Quod nequaquam asseruisset, si res arte factæ subiecta connotarent. Nemo enim cygnum partem albi rectè dixerit. Accedit communis conceptio, qua cùm arte facti alicuius, vt domus, nomen audimus, non magis formam, quàm materiam apprehendimus. Vtraque prædictarum interpretationum nobis placet, etsi priorem improbauit Simplicius. Deinde exemplis confirmat Aristoteles, omnia quæ fiunt è subiecto fieri. Vnde concludit; quidquid fit esse compositum, cùm ex materia subiecto ve, & forma denuò accedente coalescat. Deinde subijcit, cùm in qualibet effectione sit id, ad quod effectio terminatur, & id, cui ipsa effectio attribuitur, quod duplex est, nempe subiectum & oppositum; liquidò colligi, in qualibet effectione tria inueniri, nimirum subiectum, terminum, & eius oppositum: vt cùm Socrates fit musicus, oppositum est non musicum, subiectum Socrates, musicum verò terminus. Quod similiter patet in eo, quod per artem aliquam figuram aut effigiem recipit.

Quæcumq; fiunt, fieri è subiecto.

φανερὸν οὖν, ὡς ἔστιν ἐσίν αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τῆ φύσει ὄντων, ἐξ ὧν πρώτων ἐστὶ, καὶ γενόμενα μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλ' ἕκαστον ὧν λέγεται κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅτι γίγνεται ἀπ' αὐτῶν τε τὸ ὑποκειμένου καὶ ἐξ αὐτοῦ πρώτου· ἔστι δὲ τὸ μὲν εἴδει ἓν, τὸ δὲ ἀριθμῷ· οὐ γὰρ πάντα ὁμοίως ἓν λέγομεν, οὔτε ἄνευ ὕλης ὄντα τὰ λόγου, οὔτε ἐν ὕλῃ· ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος καὶ ὁ χρυσὸς, καὶ ὅλως ἡ ὕλη, ἀριθμῷ λέγεται τόδε γάρ τι μᾶλλον, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκὸς, ἐξ αὐτοῦ γίνεται τὸ γιγνόμενον· ἡ δὲ στέρησις, καὶ ἡ ἐναντίωσις, συμβεβηκὸς· ἐν δὲ τὸ ἐξ οὗ, οἷον ἡ τάξις, ἡ μουσικὴ, ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν οὕτω καθηγορουμένων· διὸ ἐστὶ μὲν ὡς δύο τὰ ἐναντία ἀρχὰς, ἐστὶ δ' ὡς τρεῖς· καὶ ἔστι μὲν ὡς τὰ ἐναντία, οἷον εἰ τις λέγοι τὸ μουσικὸν καὶ τὸ ἀμούσου, ἢ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, ἢ τὸ ὑγρὸν καὶ τὸ ἀνάρμοστον. ἔστι δ' ὡς ὅτ' ἄλλο γένος ἐστὶ πάσχειν ταναντία ἀδιαίρετον· λύεται δὴ καὶ ἕτερα διὰ τὸ ἄλλο εἶναι τὸ ὑποκείμενον ἕτερον γὰρ ὂν ἐναντίον· ὥστε ἔστι πως τὰ ἐναντία ἀεὶ ἀρχαὶ τρόπον τινὰ, ἀλλὰ λύοι, ὡς εἰπεῖν, τῷ ἀριθμῷ· οὐ τι δὲ πάντως λύοι, διὰ τὸ ἕτερον ὑπάρχειν τὸ εἶναι αὐτοῖς· ἀλλὰ τρεῖς· ἕτερον γὰρ τῷ ἀνδρὶ εἶναι καὶ τῷ ἀμούσῳ τὸ εἶναι, καὶ τῷ ἀγνοεῖσθαι καὶ χαλκῷ.

πόσαι

h *Siquidem igitur rerum naturā constantium*, Textus 65.
causas atque principia ea sint, ex quibus primis constant & orta sunt, non ex accidente, sed quod quæque sua essentia dicitur; perspicuum est, rem omnem ex subiecto fieri & forma. Musicus enim homo, ex homine & musico quodammodo componitur. Namque rationes in eorum rationes dissolues. Ex his itaque fieri ea, quæ fiunt, constat. Textus 66.
i *Est autem subiectum numero quidem vnum; sed specie duo. Homo enim, & aurum, & omnino materia, numero potest comprehendi; quandoquidem hoc quiddam est magis, & quod gignitur ex ea, non ex accidente gignitur. At priuatio, & contrarietas accidens. Vnum verò est forma, vt ordo, aut musica, aut aliorum quidpiam, quæ sic dicitur.* k *Quapropter principia tum duo, tum tria dici possunt. Et quidem contraria dicere partim licet (vt si quis musicum, & musicæ ignarum dixerit; item calidum & frigidum; aut harmoniæ præditum, & eadem priuatum) partim verò non licet, siquidem contraria vicissim pati non possunt. Sed hoc quinque dissoluitur, quòd aliud sit subiectum, quod contrarium non est. Quare nec contrarijs quodammodo plura sint principia, sed duo (vt sic dicam) numero: nec rursus duo omnino, quòd ipsorum essentia diuersa sit, sed tria. Hominis enim, & musicæ ignari, item æris & figura priuati, diuersa est essentia.* Textus 67.

Quamlibet rem naturalem ex materia & forma confici.

h *Siquidem igitur*] Cùm principia, inquit, rerum naturalium sint ea, ex quibus ipsæ per se constant & fiunt, tanquam ex eo, quod earum essentia dicitur; patet, quamlibet rem naturalem ex materia & forma, vt ex proprijs principijs confici. Quod item ex eo concluditur, quia vnumquodq; ex ijs fit, in quæ dissoluitur: res autem naturales in materiam & formam dumtaxat dissoluuntur: sicuti & ea q̄ ex accidente & subiecto coalescunt, vt homo musicus, in subiectum & formam accidentariam.

Discrimen inter materiam, & priuationem.

i *Est autem subiectum.*] Discrimẽ statuit inter subiectum materiámve, & priuationem: quia materia potest numerari, cùm sit magis aliquid; priuatio verò sit accidens. Item, quia genitum fit ex materia per se, tanquam ex principio componente; ex priuatione verò non nisi accidentariò, quatenus videlicet constituitur ex materia, cui priuatio accidit.

k *Quapropter principia*] Ostendit, principia posse quodam sensu dici duo, alio tria. Nam si materia & priuatio sumantur, quatenus subiecto vnum sunt, efficient cum forma duo tantùm principia; si quatenus sunt specie duo, efficient tria cum eadem.

Textus 68

ὅσαι μὲν οὖν αἱ ἀρχαὶ τῶν περὶ γένεσιν φυσικῶν, καὶ πῶς ἔχουσι, εἴρηται. καὶ διὰ τί δύο ἐστίν, ὅτι δεῖ ὑποκεῖσθαί τι τοῖς ἐναντίοις, καὶ τὰ ἐναντία δύο εἶναι· τρόπον δέ τινα ἄλλον ἐκ ἀνάγκαιον. ἐπεὶν γὰρ ἔσται τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων ποιεῖν τὴν οὐσίαν καὶ παρουσίαν τινὶ μεταβολῆι. ἡ δ' ὑποκειμένη φύσις, ὅτι σωζομένη πάσῃ ἀναλογίαν. ὡς γὰρ πρὸς ἀνδριαντοποιὸν χαλκὸς, ἢ πρὸς πλίνθον ὕλη, ἢ πρὸς τὸ ἄλλο τι τῶν ἐχόντων μορφὴν· οὕτως αὕτη πρὸς οὐσίαν ἔχει, καὶ τόδε τι, καὶ τὸ ὂν μία μὲν οὖν ἀρχὴ αὕτη, ἐχ οὕτω μία οὖσα· δοθὲ οὕτως ἓν, ὡς τόδε τι· μία δέ, ἡ ὁ λόγος. ἔτι δὲ τὸ ἐναντίον τούτων ἡ στέρησις. Ταῦτα δὲ πῶς δύο, καὶ πῶς πλείω, εἴρηται ἐν τοῖς ἄνω. πρῶτον μὲν οὖν ἐλέχθη ὅτι αἱ ἀρχαὶ τἀναντία μόνον· ὅτι μὲν δ' ὅτι ἀνάγκη καὶ ἄλλῃ ὑποκεῖσθαί τι καὶ ἓν ἐναντίον· ἐπεὶ δὲ τῶν φανερῶν τίς ἡ διαφορὰ τῶν ἐναντίων, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἀρχαὶ πρὸς ἀλλήλας, καὶ τί τὸ ὑποκείμενον· πρότερον ἐπὶ δεῖ τὸ εἶδος, ἢ τὸ ὑποκείμενον, οὕτω λέγομεν. ἀλλ' ὅτι αἱ ἀρχαὶ τρεῖς, καὶ πῶς τρεῖς, καὶ τίς ὁ τρόπος αὐτῶν, λέγομεν. ὅσαι μὲν οὖν καὶ τίνες εἰσὶν αἱ ἀρχαὶ, καὶ τῶν φύσει ὄντων διωρίσθωσαν.

Quot igitur rerum naturæ, quę generationi subijciuntur, sint principia, & quomodo ea sint, dictum est: palamq; est, contrarijs subijci aliquid oportere: & contraria duo esse: alio autem quodam modo necessarium non est. Ad faciendam enim mutationẽ, contrariorum altero cùm præsente, tum absente satis erit. Textus 69 *Quæ autem subijciatur natura, proportione scire potest. Quam enim rationem ad statuam æs habet, aut lectica ad lignum, vel ad aliquid aliud eorum, quæ formam habent, materia, & quę infirme est, antequam formam accipiat; eandem ipsa ad essentiam, & quod est hoc quiddam, atque ens, habet.* m *Vnă igitur principia ipsa est, nec ita vnă est aut ens, vt hoc quiddă. Vnă verò est ratio, &* Textus 70. *præter hæc priuatio ei contraria. Hæc autem quomodo sint duo, & quomodo plura, superiùs dictum est. Præterea quidẽ illud diximus, contraria sola esse principia, deinde illud, necessarium esse aliud quiddam subijci, & esse tria. Ex his verò, quæ nunc tradidimus, manifestum est, quę contrariorũ sit differentia, & quomadmodũ principia inter se affecta sint, & quid est subiectũ. Sed vtrum forma essentia sit, an subiectum, nondum constat. Id verò perspicuum est, principia tria esse, & quemadmodum tria, quisve eorum sit modus. Quot ergo, & quę sint principia, ex his dispiciatur.*

l *Quę autem subijcitur*] Materiæ naturam & conditionem explicat, ducta similitudine à rebus arte factis: nec abs re. Nam cùm ars naturæ æmula sit, facilè erit ex ijs, quæ arte fiũt, in Physicarum rerum cognitionem venire. Affert ergo, materiam esse puram potentiam; quia vt se habet arte factorum materia ad formas, quæ per artem inducuntur; sic proportione quadam materia rerum Physicarum, ad essentiam & hoc quiddam atque ens, hoc est, ad formas naturales, in quibus essentia, & quidditas rerum potissimùm consistit. Quare sicuti arte factorum materia, vt lignum & æs, nullam artificialem formam: ita materia rerum Physicarum nullam formã naturalem in sua essentia cohibet. Ex quo sequitur, hanc esse puram potentiam. Est autem hic locus desumptus ex Platonis Timæo, vbi Plato de materia differens; Tertium, inquit, genus loco est, qui interit quidem nunquam, sed omnibus quę gignuntur, sedem exhibet, qui absq; vllo sensu tangitur, & adulterina quadam ratione comprehendi vix potest.

m *Vnum igitur*] In summam colligit ea, quæ hactenus de numero, & contrarietate principiorum disputauit, additq;, nondum planè ex dictis constare, sitné materia magis substantia, quàm forma; an contrà. Quam tamen controuersiam in præsenti non dirimit; vel quia illius explicatio, vt ait Themistius, non ad Physicum, sed ad primum Philosophum spectat; vel potiùs, quia, vt sentiunt D. Thomas, & Auerroës, eam in sequentem librum reijcit, vbi formam materiæ præferendam statuet, docebitque formam non solùm esse naturam, sed multò magis, quàm materiam; quod hunc in modum ostendit. Id est: magis natura, per quod ens naturale actu est: atqui ens naturale actu est per formam, non autem per materiam; quia forma est actus & perfectio, materia verò est pura potentia: ergo, &c. Item quia, vt nihil artificiosum est, nisi quod artis formam actu habet: ita nihil naturale erit, nisi formam naturalem actu possideat.

Quo patet, quidditatem rei naturalis potissimùm in forma consistere.

QVAE-

QVÆSTIO VNICA.

SINT NE TRIA PRINCIPIA rerum naturalium, an non?

ARTICVLVS I.

EORVM SENTENTIA, QVI omnia vnum esse crediderunt.

QVanta fuerit de rerum Physicorum principijs apud veteres Philosophos dissentio, refert Aristot. c. 2. huius lib. & in primo Metaphysicorum à cap. 3. ahjsq; in locis: Item Hippocrates in libro de natura humana: Plato in Theæteto & Sophista: Theophrastus 3. c. suæ Metaphysicæ (si eius est illud opus) Plotinus lib. 9. Enneadis secundæ: & ex sacris doctoribus Iustinus martyr, in sua præneſi ad gentes, D. Epiphanius lib. 3. aduersus hæreses, tomo 2. D. Irenæus lib. 2. aduersus hæreses c. 19. D. Clemens lib. 8. recognitionum, alijq; nonnulli. Erit autem operæ pretium, eiusmodi placita breuiter comprehensa sub vno aspectu ponere. Atq; vt ab illis auspicemur, qui, si verbo teneantur, in tradendis principijs à veritate longiùs defluere, nec tam ea ponere, quàm tollere visi sunt.

Xenophanes Colophonius, Archelai, vt quidam aiunt, seu Botonis Athenien sis auditor: & Parmenides Eleates, qui Xenophani operam dedit, teste Aristotele 1. Metap. cap. 5. & Clemente Alexandrino lib. 1. Stromatum: itemq; discipulus Parmenidis, Melissus Samius, omnia vnum esse asseruerunt; licet nõnihil inter eos fuerit discriminis. Nam Xenophanes, vt scripsit Aristoteles in libello de Xenophane, Zenone, & Gorgia, vnum illud ens infinitum esse aiebat, similiterq; Melissus; Parmenides verò finitum; etsi alij aliud de eis prodiderint.

Quoniam autem huiusmodi placita, si ex eo, quem præ se ferunt, sensu æstimentur, nõ tam dissidentium Philosophorum dogmata, quàm dormientium somnia esse videantur: circo Aristoteles ipse, esto ea hoc libro acerbè insectatus fuerit; in libello tamen proximè citato, aliisque in locis, eadem mitius interpretatur, quod & alij post eà fecêre. Nec verò id difficile, aut alienum fuit. Enimverò cùm hi Philosophi scripta sua ænigmatum inuolueris, verborumque insolentia obtexerint & obscurarint; promptum cuique erat, ea in varios sensus ducere. Igitur Plotinus Enneade 5. lib. 1. ca. 8. Philoponus, & Simplicius ad cap. 2. huius lib. alijq; nõnulli asserunt, eos vnius entis nomine, ens à materiæ concretione abiunctum significasse: quasi dixerint vnũ esse genus entiũ materiæ expers; cætera verò, ne entis quidem appellationẽ mereri, quòd instabilia sint, murationiq; obnoxia.

Quid vnius entis nomine significarint.

Alij, vt ex scriptis Eudemi Simplicius loco citato memorat, putant, illos omnia vnum dixisse, id est, vnã esse mundi vniuersitatem, quæ res omnes, quasi vnum quid, suo complexu cõtinet, nec alterius rei creatæ ope indiget; quam intelligentiam innuit etiam Aristoteles primo de generatione, cap. 8. eamq; affert Crassus ille Ciceronianus, in 3. de Oratore ad Quintum fratrem. Denique sunt, qui autument, eos per vnum ens intellexisse ens primum, intelligibile, ac sempiternum, omnisq; mutationis expers, in quo vniuersa in simplicem coëunt vnitatem, id est, Deum, quem Parmenides finitum dixerit, quòd finitam, id est, non inchoatam, sed perfectam & absolutam, nec aliunde pendentem obtineat rationem: Melissus verò non re, sed oratione à Magistro dissidens, infinitum nuncuparit, quòd nulla potentiæ, spatij, aut temporis circumscriptione definitus sit.

Porrò hanc fuisse horum Philosophorum mentem, nonnulli haud leuibus coniecturis suspicantur. Primùm, quia celebre fuit apud antiquos Physiologiæ proceres, vnitatis & vnius entis nomine primam rerum omnium causſam describere, quò pertinet illud Mercurij Trismegisti, ἡ μόνας ῥίζα τῶν ἀπάντων, id est, vnitas radix omnium rerum. Deinde, quia constat ex Aristotele, 1. Metaphysicorum, ca. 5. & Tullio lib. 2. Academicarum quæstionum; Xenophanem vnum illud ens, Deum appellasse: verisimile est autem à Xenophane Parmenidem, atque ab hoc Melissum id accepisse: quod etiam (sicuti & multa alia) credunt nonnulli ad Philosophos manasse è diuinis literis, præsertim ex 3. cap. Exodi, vbi Deus cum Moyse loquens, nomen Entis sibi tanquam proprium assumit; Ego, inquit, sum, qui sum: & paulo post, Qui est misit me ad vos.

Eas à S. Scripturã

Vt autem intelligas, quo sensu dici queat, omnia vnum quid in Deo esse, aduerte, bifariam vnumquenque effectum spectari posse; nimirum vel secundum id, quod in se actu possidet; vel vt in sua causſa potestate continetur, quod virtuale esse effectus vocant. At priori quidem modo, quilibet effectus diuersum quid est a causſa; posteriori nihil aliud, quàm ipsa virtus & potestas causſæ. Quo fit, vt si illa sit vnum, effectus quoq;, prout in ea continẽtur, vnum quidpiam sint.

Quo pacto omnia in Deo vnum sunt.

Ad hunc igitur sensum, res omnes dicuntur vnum in Deo esse, quatenus in eius potestate continentur. Vnde est illud D. Anselmi in Monologio; omnia effecta in Deo sunt, non quòd in se ipsis sunt, sed quòd idem ipse est: & illud Platonis in Sophista; in mundo intelligibili, siue primo Archetypo, id est, Deo, omnia vnum sunt, licet in sensili, caduco-que mundo turbata multitudine diuidantur. Et item illud D. Dionysij, quinto c. de diuinis nominib. In diuina bonitate sunt omnia immeſurate & vnicè, sicut in monade omnis nu-

Anselmus. *Plato.* *Dionysius.*

merus vniformiter est, & in centro omnes lineæ ad seipsæ, & ad vnum initium, à quo processere, coniunctæ & copulatæ continentur. Quare si prædicti Philosophi suum illud dogma, ad huius tam reconditæ veritatis intelligentiã retulere, non modò reprehendendi non sunt, sed magnopere etiam commendandi. Certè Parmenidem defendit, atque interpretatur Simplicius, hoc in libro ad textũ 6. Bessario, 2. libro contra Calumniatorem Platonis, capite 3. & Nicolaus Cusa, in lib. de filiatione Dei. Lege etiam pro eadem re Eugubinum, lib. 3. de perenni Philosophia, cap. 6. & 7. & F. Mirandulam lib. 6. de examine vanitatis, cap. 1.

Dubitatio. Quid igitur causſæ fuit, dicet aliqs, cur sese Ari. in eos Philosophos tã seuerũ iudicẽ exhiburerit, eorumq; dicta, etsi in speciem falsa, reipsa tamen veritati consona, tot argumentis confutarit? Nimirum vetus Philosophãtium consuetudo fuerat, ab Aegyptijs & Chaldæis, atque à Pherecide Pythagoræ Magistro ducta, vt Philosophiæ mysteria, aut non scriberent omnino, aut scriberent dissimulanter, id est, implicita recedentium sensuum obscuritate, & Mathematicis imaginibus atque ænigmatibus reconderent. Nefas enim putabant, ad arcana sapientiæ profanum vulgus admittere, & quæ natura in abdito collocasset, & à se magno studio quæsita, ac vix tandem reperta essent, ea desidi & ignauæ multitudini communicare. Aristoteles verò, etsi iudicaret Philosophiam passim euulgandam non esse; eã tamen doctrinæ rationem, quòd cuncta in ambiguo relinqueret, & interdum inani falsitatis specie veritatem obumbraret, minimè probandam censuit. Itaque ob hanc causſam, tum hoc loco Parmenidem & Melissum, tum alibi antiquos Philosophos, frequenter impugnat, in ijs etiam rebus, quibus rectè eos sensisse intelligit, non tam quid illi significare vellent, quàm quod primo verborum aspectu indicare viderentur, expendens. Ne scilicet imperitioribus, qui vocabulis hærent, hallucinandi, & in errores incidendi occasio relinqueretur. Quod animaduertit præter alios D. Thomas 3. Metaphys. ad text. 15. Eustratius 1. Ethic. cap. 6. Bessario lib. 1. contra Calumniatorem Platonis cap. 3. & lib. 2. c. 7. Sed iam ad eos pergamus, qui vnum aliquod corpus, rerum naturalium principium fecêre.

ARTICVLVS II.

OPINIO EORVM, QVI VNUM duntaxat rerum naturalium principium inuexere.

HEsiodus non solùm Poëta, sed Philosophus inprimis nobilis, terram è chao primùm natam extitisse, atque omnium rerum materiale principium esse, in sua Theogonia pronunciauit; non Philosophicè, sed Poëticè atque ex opinione vulgi, terram cœli coniugem, atque omnium communem matrem vocantis. Idem censuisse Pherecidem, scripsit Theodoretus in libro de materia & mundo; itemque Sextus Philosophus in 9. libro πρὸς φυσικούς. Credibile tamen est, Pherecidem non solam terram principium existimasse; cùm Aristoteles primo Metaph. cap. 7. text. 14. affirmet, nullum ex veteribus Philosophis, qui vnum tantùm principium inuexere, terram rerum initium fecisse; videlicet, quòd nimium densa, concretaq; sit, & aduentitias formas ægrè excipiat.

Thales Milesius, Ioniæ familiæ parens, vnus è septem Græciæ sapientibus, & eorum antiquissimus, vt ait Tatianus apud Eusebiũ lib. 10. de præparatione Euangelica, cap. 3. decreuit, elementum rerum omnium esse aquam, ex qua (vt Origones in lib. φιλοσοφουμένων refert) modò addensata, modò in raritatem abeunte, vniuersa cõstarent. Nam cùm veterum mentes opinio imbuisset, mundum animal quoddã esse, nihil Thales ad omnium rerum originem & creationem magis appositum censuit, quam humidum, quo videlicet animalia viuunt, quo pascũtur, quo deficiente occidunt. Non desunt autem, qui eum ad hanc sententiam excitatum fuisse putent Homerico illo carmine, ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν: Oceanum diuûm genesim, Tethymque parentem. Cum Thalete sensisse Anaximandrum, refert Arist. in lib. de Xenophane, etsi alii aliam ei sententiam attribuant.

Antiqui miscuerunt animalia fecere.

Anaximenes, Ioniæ familiæ alumnus, ejusq; auditor Diogenes Apolloniates, Idæus Imereus, & Archelaus Athenienſis cognomento Physicus, Magister Socratis, aërem rerũ principium esse dixerunt, ea forsitam adducti ratione, quòd aër vltrò cedat, contrarijs minùs obsistat, in minutissimas partes euadat, & ad quamuis formam sese accommodet.

Hippasus Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, qui, quòd obscurè admodum scripserit, σκοτεινὸς dictus est, rerũ primordia igni dederunt, nimirum quòd inter omnia elementa loco & dignitate emineat, quòd per omnia commeet, quòd cætera illi in pabulum cedant.

Præter superiores Philosophos, alij quoque vnum fecêre rerum principium, sed à quatuor elementis diuersum: quorum opinionem Aristoteles hoc in lib. cap. 6. text. 54. verisimiliorem censuit, propterea quòd elementa contrarietate dissidentium qualitatum maximè teneantur, qua vacare materiale principium oportet. Ex horum numero Rheginus Hippus, mixtum posuit ex aqua & igni. Anaximander Milesius, mutata forsitan priori sententia, medium inter aërem & aquam; vel vt alij tradunt, medium inter ignẽ & aërem, illo densius, hoc rarius.

ARTICVLVS III.

EORVM PLACITA, QVI MVLTA principia, partim infinita, partim finita statuerunt.

Leucippus, et alij. LEucippus Eleates, & Democritus Abderites siue Milesius, secuti Mochum Phœnicium, quem ante Troiæ excidium floruisse memorant, infinita fecêre rerum primordia, id est, infinitas atomos insectiles, penitus solidas, omniumque patibilium qualitatum expertes, ex quarum concretione & inani, mundum coaluisse asserebant, ad eum modum, quo ex vigintiquatuor literis variè coëuntibus, omnis dictionum varietas exsistit; vocabat autem Democritus eiusmodi insectibilia ναυσπερμίαν, quasi rerum semen. In eãdem ferè sententia fuit Epicurus, in quem, vt Lactantius in libro de ira Dei, cap. 10. inquit, vanitas omnis de Leucippi fonte profluxit. Eamque sequitur Poëta Lucretius, in 1. & 2. li. sui poëmatis, alijq; nonnulli. Anaxagoras etiam Clazomenius, similium partium infinitatem induxit, & rudis inordinatæque naturæ confusam congeriem, quam ὁμοιομερείαν dixit, in eaque aiebat res infinito tempore sine distinctione iacuisse; sed euocatis posteà ex eadem singulis rebus, in ordinemque digestis, diuinam mentem vniuersum instruxisse pariter, & ornasse.

Epicurus. Lucretius. Anaxagoras.

Zareta. Plura, non tamen infinita rerum initia, alij posuêre; ex quibus Zareta Chaldæus, lucem & tenebras sub patris & matris nomine; Hippus Rheginus aquam & ignem; Oenopides Chius ignem & aërem; Onomacritus ignem, aquam, & aërem; Empedocles autem Agrigentinus, præter illa tria terram, & chaos siue sphærum, quod vniuersa corpora in vnam speciem informen cõcluderet. Ab hoc verò, lite vniuersitatis imperium tenente, segregari fingebat elementa ad rerum procreationem; ac rursus dominatu, conciliatuque amicitiæ, & antiquæ necessitudinis innouato fœdere, infera superis permisceri, atque vniuersa inter sese confundi.

Hippus. Oenopides. Onomacritus. Empedocles.

Pythagorei. De numeris Pythagoricis lege Plutarchum lib. 1. de placitis Philoso. c. 3. Pythagorei, vt erant Arithmeticæ studiosi, totum naturæ ordinem, initia, vires & affecta, in numeros retulerunt, præsertim in denariũ, cui (vt ad librum 14. Met. Ari. Syrianus refert) ex Pythagoræ disciplina mysteria quædam, & occultam vim inesse existimabant, tum etiam ob numeri huius excellentiam, in quo cæteri clauduntur. Nam qui ad denarium perueniunt, inde, quasi absoluta numeri perfectione, ad vnitatem redeunt, eamque iterant. Itaque totam naturæ vniuersitatem decada appellarunt, ac decem principiorum coniugationes effinxerunt, ex quibus omnia fierent, & quasi ad numerum aptè caderent: ita scilicet, vt duas series, quas συστοιχίας dixerunt, hinc inde constituerent; vnam boni atque habitus, alteram mali & priuationis; vtrique decem principia sic assignantes, vt altera alteri aduersaria essent, videlicet:

Finitum.	*Infinitum.*	*Quiescens.*	*Quod mouetur.*
Impar.	*Par.*	*Rectum.*	*Obliquum.*
Vnum.	*Multitudo.*	*Lumen.*	*Tenebræ.*
Dextrum.	*Sinistrum.*	*Bonum.*	*Malum.*
Mas.	*Fœmina.*	*Quadratũ.*	*Altera parte longius.*

Has decem principiorum complicationes, asserit Aristoteles primo Metaphysicæ capite 2. Alemeonem à Pythagoricis, vel hos ab illo accepisse. Aiebant quoque ijdem Pythagorici, numeros esse totam essentiam rerum, ex potentia & actu constitutam, & totam rerum quidditatem constare ex pari & impari. Quibus verbis quid indicare voluerint, non planè constat. Verisimile est, quod Auerroës ad caput quintũ libri primi Metaphysicorum censet, eos nomine paris & imparis, materiam & formam adumbrasse, ob similitudinis rationem: Numerus enim par, cùm in duo æqua diuiduus sit, aptus est diuisioni; at materia causſa est interitus, atque adeò diuisionis. Item impar, quia sectioni minùs est idoneus, formæ assimulatur, quæ nexus & stabilitatis causſa est. Siquidem forma non aliam desiderat materiam; cùm interim materia alias appetat formas, quo ex appetitu diuortium oritur & dissolutio: eoque spectat illud Philonis Iudæi in libro allegoriarum; Binarius est imago materiæ, quæ diuiditur, secaturque tanquam mortalis.

Denique, vt cæteros omittamus, Plato rerum principia esse dixit, vnum, tanquam formam, itemque magnum & paruum, tanquam materiam; vt ei Aristoteles sæpe attribuit: vt Plutarchus mentem, ideam, & materiam. Iustinus verò Philosophus & martyr, in sua paræneſi scribit, Platonem in sententia de principijs, sicuti alijs plerisque in rebus, varium fuisse; quòd aliquando tria principia posuerit, Deum, Materiam, Speciem; aliàs quatuor, quippe qui mundi animam tribus illis adiecerit. Lege Alcinoum, in libro de doctrina Platonis capite 9. Bessarionem libro secundo contra calumni. Platonis capite quinto. Simplicium hoc in loco ad textum sextum. Themistium ad text. 32. *Plato.*

ARTICVLVS IV.

ARISTOTELIS SENTENTIA de principijs rerum naturalium, eiúsque confirmatio.

COnatu prorsus inani atque irrito contendit Simplicius, hoc in libro ad tex. 6. Philosophorum placita, hactenus à nobis enumerata, ad verum aliquem sensum reducere. Nos Aristotelis duntaxat opinionem tueri atq; illustrare nitemur, qui in hac controuersia, non sine magna ingenij laude, veritatem planè assecutus est, & quæ ab alijs falsò dicta erant, reiecit, quæ verè, sed obscurè, in perspicuam lucē trāstulit. Minimè verò mirandum est, veteres illos naturæ interpretes, balbutiente adhuc Philosophia, hac in re, vt in multis alijs, non omnino veritatem inuenisse. Vt enim Seneca l. 6. Naturalium qu. c. 5. ait, Sat magni animi fuit, naturæ latebras cæpisse dimouere. Nec res vlla consummata est, dum incipit, in omnique negotio longè semper à perfecto fuere exordia.

Prima conclusio, quæ, posita quæst. respondetur.

Sit igitur prima conclusio. Tria tantùm sunt principia generationis rerum naturalium; materia scilicet, forma, & priuatio: id quod hoc exemplo illustrari potest. Principia, quæ ad Socratis generationem concurrunt, sunt in primis materia, & anima rationalis, quæ est forma hominis, è quibus illa hanc excipit, hæc illam perficit, illa huius pulchritudinem amat, hæc in illius gremio conquiescit; ambæ verò Socratem ipsum componūt. Sed præter illas datur etiam tertium principium, nimirum eiusdem animæ rationalis priuatio, quæ in materia præfuit, & accessu formæ abolita est. Hæc assertio, cùm sit ex earum numero, quas Dialectici exclusiuas appellāt, duas habet exponentes, quarum prior est, principia tria esse: posterior, non esse plura, quàm tria. Vtranque Aristoteles c. 6. & 7. huius libri luculenta oratione confirmauit, cuius potiora argumenta ad hoc vnum reuocari possunt. Principia generationis rerū naturalium sunt contraria, itemque nō contraria; quæ, vt minimū, tria esse oportet: hæc aūt sufficiunt: tria igitur sunt, non plura, nec pauciora. Antecedens propositio quadripartita est. Prima pars ex eo suadetur; quia termini cuiusque mutationis, à quorum vno in alterū progressio fit, non possunt sibi nō aduersari: id quod non solùm Aristoteles loco citato, & 3. lib. huius operis patefacit, sed Philosophi etiam omnes confitentur. Secunda verò probatur; quia principia, quæ rem componunt, contraria esse nequeūt, alioqui nō rem conficerent, sed destruerent, cùm cōtraria se ipsa vltro citroq; interimant. Tertia ex eo fidē habet; quia opus est saltem tertia quadā natura, quæ nulli duorum contrariorum aduersaria sit, quæq; in rei genitæ compositionē cedat. Quarta denique pars confirmatur: quia tertia illa natura subiecta satis est, tū vt per se cōtrariorum pugnā excipiat, tum vt cum altero eorum, id est, cum forma rē genitā cōponat.

1. Ratio.

2. Ratio.

Secundò, probari potest eadē assertio hūc in modum: Quicquid generatur, progreditur à nō esse ad esse (id.n. ipsum generationis nomen præ se fert) aut ergo progreditur à non esse, id est, à nihilo simpliciter, aut à non esse, id est, ab aliquo, quod idcirco non esse dicitur, quia caret perfectione, seu forma, quam suscipere aptum sit. Primum dari non potest, quia ea progressio, creatio est, nō generatio. Dabitur ergo secundū, id est, proficisceturà non esse, hoc est, à materia, in qua insideat priuatio formæ rei, quæ gignitur; atque adeò in qualibet generatione dabitur materia, forma & priuatio. Cúmque tria hæc sufficiant, non plura erunt constituenda principia.

3. Ratio.

Postremò: Tria hæc requirūtur, ac satis sūt, vt per ea substantialis generatio à cæteris mutationibus distinguatur. Nō est igitur cur plura paucioráve statuamus. Antecedēs probatur, quia generatio substantialis per priuationem secernitur à motu, qui oritur à termino positiuo; per materiā à creatione, quæ nullum subiectū supponit: Denique per formam vnaquæque generatio ab alia distinguitur, vt 5. huiusce operis libro patebit.

Ex dictis constat, omnia hæc principia distinctam rationem principiandi sibi vendicare. Materia enim est principium mutationis, quia transit ab vno termino ad alium, abijciendo terminum à quo, recipiendo terminum ad quem. Forma, quia ad eam transit materia, ipsam in se recipiendo. Priuatio, quia est id, à quo materia migrat ad formam, & quod in transmutatione per se abijcit.

Sunt autem tria hæc principia essentialia generationi, hoc est, quæ sola atque omnia ad nudam generationis essentiam percipiendam, siue ad definitiuū illius conceptū simpliciter exiguntur, ac sufficiunt: cùm tota ratio intrinseca generationis in eo cōsistat, absoluaturq;, vt sit progressio à priuatione formæ in materia, ad nouam formam quæ acquiritur.

2. Conclus.

Secunda conclusio: Duo tantū sunt principia res naturales constituētia, videlicet materia & forma. Hanc assertionem probauit Aristoteles ca. 7. huius libri, vsque ad tex. 65. potestque ex eo confirmari, quia priuatio, cùm aduersetur formæ, eaque accedente abscedat, cùm præterea nō sit substantia; haudquaquam ad rem genitam componendam coire valet, proindeque ad id sola forma & materia relinquitur. Quòd verò hæc essentiam constituant, suo loco patebit.

ARTI.

ARTICVLVS V.

ARGVMENTA ADVERSVS ea, quæ proximè conclusa sunt.

COntra ea, quæ superiori articulo statuimus, nonnulla sese offerunt argumenta. Primum: Causa efficiens generationis debet etiam in naturalium rerum principijs numerari: plura igitur sunt principia, quàm tria. Antecedens suadetur: quia omnis actio pendet per se à causa efficiente, alioqui efficiens non esset causa per se; imò & à causa finali, & exemplari, quæ non minùs etiam, quæque in suo genere, in effectū per se influunt. Adde, quòd cùm absoluta cuiusque rei cognitio omnium causarū intelligentiam deposcat, vt alibi ostendimus, non videtur, quo pacto generationis notio absque eiusmodi causarum perceptione haberi queat. Vnde fit, vt eas generatio in suo conceptu, tanquam principia sibi essentialia, debeat includere.

Secundum: Non minùs per se progreditur generatio à forma abeunte, quàm à priuatione formæ succedentis: ergo si hæc priuatio est per se generationis principium, illa itidem forma erit. Probatur assumptum: quia tam fieri nequit, vt sine illa forma, quàm vt sine hac priuatione generatio detur; cū semper generatio unius sit corruptio alterius.

Tertium: Tam videtur per se requiri ad generationem habilitas, siue aptitudo materiæ ad excipiendam formam, quàm materia ipsa: ergo eiusmodi habilitas erit aliud principiū à cæteris distinctum. Antecedens probatur: quia nihil gignitur, nisi ex idonea aptaq; materia; adeò vt cœlestis materia, & forma sublunaris, nec diuinitus in vnum composita per se coire possint, quia nimirum materiæ cœlesti ad rerum intereuntium formas excipiendas habilitas deficit.

Quartum: Generatio non tendit per se ad formam, sed ad compositum, vt Aristoteles docuit hoc in libro cap. 7. text. 64. Igitur forma non est principium per se. Probatur consecutio; quia si generatio non tendit per se ad formam, certè nec illam in suo conceptu includet: ex quo fiet, vt forma non per se, sed ex accidente ad generationem pertineat.

Quintum. Quòd generationem à creatione per subiectū, & à motu per priuationem haud probè distinxerimus, videtur ostendi: Primùm; quia actiones non à subiecto, neq; à termino à quo, sed à termino ad quem feruntur, distinctionem accipiunt. Deinde; quia cùm gratia in anima à Deo creatur, eiusmodi creationi subijcitur anima; atq; adeò etiam creationi supponitur subiectū. Itē, quia cùm vnum corpus ab altero illuminante, & continuo motu ad ipsum accedente, maiora lucis incremēta accipit, ea mutatio, quia continua, est verè motus, & tamē non potest generatio ab ea distingui, cùm illa etiam à priuatione incedat.

Sextum: Ad actionem, qua Deus primos humani generis parentes initio mundi procreauit, concurrerūt materia, priuatio, & forma: & tamen non videtur admittendum, eam fuisse veram generationem; cùm fuerit actio quædā per extraordinariam Dei potentiam miraculo exhibita. Non ergo tria illa principia, solius rerū naturaliū generationis principia sunt.

ARTICVLVS VI.

ARGVMENTORVM DISSOlutio.

Solutio 1. argumenti.

SVperiora argumēta sic dilue. Ad primum, nega propositionem antecedentem, & ad eius probationem dicito, rectè concludi, generationem pēdere per se à caussa effectrici, finali, & exemplari. Cæterùm id non sat esse, vt hæc essentialia principia generationis cōstituenda sint; requiritur enim præterea, vt in conceptu generationis per se includantur; quod non ita esse, constat ex dictis: siquidem generatio definitur essentialiter, progressio à priuatione formæ in materia ad nouā: in qua definitione nulla externarum caussarum mentio fit. Vrgebit tamē quispiam hoc modo: generatio est actio quædam: sed actio includit in suo cōceptu caussam agentem; cùm definiatur actus agentis, quatenus agens est: igitur agēs pertinet per se ad conceptum generationis. Occurrendum tamē, generationē trifariam spectari posse: primùm, vt procedit ab agente; deinde, vt recipitur in patiēte; tertiò, absolutè, vt mutatio est: primo modo includere in suo conceptu definitiuo agens; secundo patiens; tertio neutrum.

Generatio quopacto essentialiter definiatur.

Triplex consideratio generationis.

Ad reliquam partem eiusdem primi argumenti dices, perfectam cognitionē definitiuam non requirere perceptionē caussarum externarum, vt in alio huius libri loco docuimus; proindeq; similes caussas nō spectare essentialiter ad generationē, sed ea tātùm principia, quę ad definitiuā eius notitiā exigūtur.

Sol. 2.

Ad secundū: formam abeuntē non includi per se in cōceptu definitiuo generationis, sicuti priuatio formæ geniti: nec formā illam per se ad generationem requiri: si enim nulla forma excedente noua succederet, (quod diuina virtute fieri potest, etsi per naturā semper interitus vnius antecedat generationem alterius) adhuc nihilominus tota generatio constaret.

Sol. 3.

Ad tertium dicendum; vel per materię habilitatem intelligi potentiā materiæ, vel non repugnantiam ad accipiendas formas, quæ quo dāmodo a materia fluit. Si primū, liquet non cōcludi, dandum esse quartū aliud principiū. si quidem potentia materię est ipsa materia, nec ab ea vllo modo distinguitur: si secundū, occurrēdū, eiusmodi nō repugnātiā

Aptitudo materiæ, & priuatio quomodo se habeat.

siue aptitudinem, includi in priuatione, vt quippiam quod ab illa concernitur; quandoquidem priuatio definitur negatio formæ in subiecto apto. Quo fit, vt ea aptitudo sit quædam veluti appendix principij, non autem principium per se. Cur autem priuatio potius, quam eiusmodi aptitudo, principiũ constituatur, causa est; quia ratio generationis non ab aptitudine materiæ, sed à priuatione per se dependet, vt ex definitione generationis patet. Vnde colliges, nõ recte Argentinatem in 2. sent. d. 18. q. 1. art. 2. asseruisse, principia rerum naturalium rectiùs poni materiam, formam, & rationes seminarias, id est, habilitates singulis rebus naturalibus à Deo inditas; quàm materiam, formam & priuationem.

Improbatur opinio Argentinatis.

Solut. 4.

Ad quartum, reiecta alium in locum longiori disputatione, de termino generationis, respondendum est: generationem, ut suprà attigimus, tendere per se & ad formam & ad compositum: ad formam, ut ad terminũ minùs præcipuum, qui dicitur produci ut quo (excepta anima rationali, quæ à Deo creatur) ad compositum verò, ut ad terminum principalem, qui dicitur fieri ut quod. Atq; ita interpretandum esse locum Aristotelis, in argumento adductum; neq; ex illo haberi, generationem non proficisci etiam suo modo per se ad formam: eamq; in suo conceptu includere. Verùm licet tam forma, quàm compositum, per se terminet generationem: quia tamẽ sola forma, ut distinctivum per se illius, eam terminat (composita enim ratione duntaxat formarum ejusmodi distinctionem conferunt) fit inde, ut non compositum, sed forma principium generationis habeatur; maximè cùm compositum non se habeat ad generationem, ut principians, quod ad principij rationem necessarium erat; sed ut principiatum, genitúmve principiorum concursu.

Solut. 5.

Ad quintum respondendum: actiones mutationesq; eatenus dici per terminos ad quos distingui, quatenus omnes, verbi gratia, generationes inter se, & creationes item inter se omnes, ac similiter motus à terminis ad quos proficiscuntur, mutuam distinctionem capiunt. Quod tamen non efficit, quominùs generationes secundum modum a nobis explicatum, ab alterius generis mutationibus actionibusve, per aliud quidpiam differant. Ad id verò, quod de gratiæ creatione obijcitur, dicendum, nos eo in loco de propria duntaxat creatione fuisse locutos; nõ de impropria, qualis ea est, qua gratia in præiacente subiecto à Deo producitur, vt in 8. huius operis libro docebimus.

Ad diluendum verò id, quod de discrimine inter motum generationemque opponebatur, intelligẽdum est, dupliciter posse motum à termino positiuo tendere: nimirum, vel quia ab eo iam in subiecto existente incipit, & continuatur: vel quia ab eo continuatur, non tamen incipit. Secundum priorem modum incedit motus, quo Socrates è pallido fit candidus: secundum posteriorem is, quo aër è tenebricoso fit lucidus, per continuum accessum corporis illuminantis; semper enim post inchoatum motum, vna pars lucis aliam iam acquisitam supponit tãquam terminum, è quo ad vlteriorem partem acquirendam motus progreditur. Hoc posito dicendum; motus omnes, de quibus, cùm motum generationemque distinximus, locuti fuimus, incedere à termino positiuo, alterutro è duobus ijs modis, quos diximus: proindeque ratum adhuc manere propositum discrimen.

Quo pacto omnis motus incedat à termino positiuo.

Solut. 6. Procreatio primorum parentum fuit vera generatio.

Ad sextum dicito; procreationem illam primorum parentum veram fuisse generationem: nec obstare, quòd supra vsitatum naturæ cursum acciderit; cùm omnia, quibus generatio essentialiter constat, ad eam concurrerint. Non enim quòd aliquid miraculo, aut naturæ vi fiat, sat est ad essentiæ discrimen arguendum, si intrinseca omnia conueniant.

Κεφάλαιον ϛ.

CAPVT IIX.

ΟΤι δὲ μαναχῶς οὕτω λύσαι ποιὴ ἡ τῶ ἀρχαίων ἀπορία, λεγομένη καθ' ταῦτα. βιβλιοῦτες γὰρ εἰ κατὰ φιλοσοφίαν περὶ τῶν ἀληθείαν, καὶ τῶν φύσιν τῶν ὄντων, ἐξηράπησαν, οἷον ὁλίμ τινα ἀπωδίνῆς τὸ ἀπορίας· καὶ φασιν οὔτε γίνεσθαι τ' ὄντων οὐδέν, οὔτε φθείρεσθαι. διὰ τὸ ἀναγκαῖον μὴν εἶναι γίνεσθαι τὸ γινόμενον ἢ ἐξ ὄντ@, ἢ ἐκ μὴ ὄντ@. ἐκ δὲ τούτων ἀμφοτέρων ἀδύνατον εἶναι. οὔτε γὰρ τὸ ὂν γίνεσθαι· εἶναι γὰρ ἤδη. ἐκ τε μὴ ὄντ@ οὐδὲν ἂν γένεσθαι· ὑπομένεται γὰρ τι δεῖ· ποιὴ οὖτο λέγ τὸ ἐρεῖδης συμβαίνον αὐξανῆς, δεῖ εἶναι πολλὰ φασιν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ τὸ ὄν. ἐνεῖναι μὲν σῶ ταύτῳ ἐλαβον τῶν ἀδέξεων διὰ τὰ ἐρημένα· ἡμᾶς δὲ λέγομεν, ὅτι τὸ ἐξ

Textus 71.

Veterum a autem dubitationem hoc vno duntaxat dissolui modo, posse hæc dicemus. Primi enim Philosophi, cùm veritatem naturamq; rerum inuestigarent, quasi ad aliam quandam viam imperitia deducti à vero aberrarunt, atque inquiunt, rem nullam aut generari: aut interire, propterea quòd necesse sit, id quod gignitur, aut ex eo quod sit, gigni, aut è nihilo; è quorum neutro gigni possit. Nam id, quod sit, non gign, quandoquidem iam sit; è nihilo verò nihil fieri, quòd subijci aliquid oporteat. Atque hoc sanè modo id, quod deinceps accidit

Textus 72.

adijciendo multa esse negant, id solum, quod est, concedentes. Illi igitur ob ea quæ dicta sunt, in hanc opinionem

ὄντ@ ἢ μὴ ὄντ@ γίνεσθαι, ἢ τὸ μὴ ὂν, ἢ τὸ ὂν ποιεῖν τι ἢ πάσχειν, ἢ ὅτιῳ τόδε γίνεσθαι, ἐνα δὲ φησιν ἐλάχ διαφέρει, ἢ τὸ τί ἐκ τοῦ ποιεῖν τι ἢ πάσχειν, ἢ τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐνεκά τι ἢ γίνεσθαι. ὥστε ἐπειδὴ τοῦτο διῃρῆς λέγεται, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὲ ὄντ@, καὶ τὸ ὂν, ἢ ποιεῖν, ἢ πάσχειν. οἰκοδομεῖ μὲ ὂν ὁ ἐκ τοῦ, ἐκ ἢ ἐκ τοῦ, ἀλλ' ἢ οἰκοδόμ@ καὶ λαβὼν γίνεται. ἐκ ἢ ἐκ τοῦ, ἀλλ' ἢ μέλας ἐκ τοῦ ἢ καὶ ἐνέκα τοῦ γίνεται, ἢ ἐκ τοῦ. ἐπεὶ δὲ μάλιστα λέγομεν διῃρῆς τὸ ἐκ τοῦ ποιεῖν τι, ἢ πάσχειν, ἢ γίγνεσθαι δὲ ἐκ τοῦ, καὶ ἢ ἐκ τοῦ ταῦτα πάσχειν, ἢ ποιεῖν, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ δὲ ὄντ@ γίγνεσθαι, καὶ τοῦτο σημαίνει τὸ μὴ ὄν. ὅπερ ἐπᾶνει μὲ ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ἀπιστῆσαν· καὶ διὰ ταύτῳ τῶν ἄγνοιαν τοσοῦτον προσαγόρευσαν, ὥστε μηδὲν γίνεσθαι γίγνεσθαι, μηδ' ἐνέα τ' ἄλλων, ἀλλ' αὐτὲν πᾶσαν τῶν γένεσιν.

ἡμᾶς

& ob hanc ignorationem eò ignorantiæ deueneruntᵃ, vt aliarum rerum nullam, generari aut esse existimarẽt, imò verò vniuersam tollerent generationem.

Nos

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Dogmata, negantiũ generationem & interitũ substantialem.

Veterum a *autem*] Refert absurdas quorundam Philosophorum opiniones, qui ex inscitia principiorum eo adducti sunt, vt omnẽ substantiæ generationem interitumque negarint. Erat autem eorũ ratio hæc: Quidquid oritur, aut ex eo quod est, oritur, aut è nihilo. Non ex eo, quod est, quia iam res esset antequam oriretur: non ex nihilo, quia è nihilo fieri aliquid nõ potest, siquidem semper aliquid subijci oportet, è quo res gignatur. Nulla est igitur generatio, proindeq; nullus interitus. Vnde etiam colligebant, vnum tantùm dari ens, quod neque gigni, neq; oriri possit. Quo patet, huius sententiæ & rationis auctores fuisse Parmenidem & Melissum, de quibus suprà.

b *Nos autem*] Vt propositam rationem diluat, monet priùs, dupliciter accidere posse, vt ex eo quod est, aut ex eo quod non est, aliquid fiat; nimirum per se, aut ex accidente: quod exemplo medici aperit, quem facere aliquid aut pati, aut è quo fieri quidpiam totidem modis dicimus; nimirum per se, & quà medicus est, mederi, & ex medico non medicum fieri; ex accidente verò ædificare & albescere. Hanc autem distinctionem ait Aristoteles antiquos ignorasse, ideoque generationes è medio sustulisse.

ἡμεῖς ἢ πρὸ αὐτοί φαμεν, γίγνεσθαι μὲν ἁπλῶς ἐκ μὴ ὄντ@, ὅμως μέντοι γίγνεσθαι ἐκ μὴ ὄντ@, εἶναι κατὰ συμβεβηκός· ἐκ γὰρ στέρησεώς, ἣ ἐστι καθ' αὐτὸ μὴ ὄν, ὑπάρχοντ@ γίγνεσθαί τι. διαμάχεσθαι ἢ τοῦτο, πρὸς ἀλλοῖόν ἐστο λοκεῖ, γίγνεσθαί τι ἐκ μὴ ὄντ@, ὡσαύτως ἢ καθ' αὐ ἢ ὄντ@, καθ' τὸ ὂν γίγνεσθαι, πολλῶ μᾶλλα συμβεβηκός. ἔστω ἢ πρὸ τοῦτο γίγνεσθαι τ' αὐτ' τρόπου οἷον εἰ ἐκ βοὸς βοῦν ἂν γίγνοιτο, καὶ ἐκ τινος βοὸς τι βοῦν, οἷον εἰ ἵππου ἢ ἵππος γίγνοιτο μὲν γὰ ἂν, διὰ μόνον ἐκ τιν@ βοὸς ὁ ἵππος, ἀλλὰ καὶ ἐκ βοὸς· ἀλλ' ἐκ βοὸς. ὑπάρχει γὰ ἤδη τοῦτο· εἰ δέ τι μᾶλλει γίγνεσθαι βοῦν. μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ἐκ ἐκ βοὸς ἔσαι· καὶ τι ὂν, ἐκ ἐξ ὄντος, ἐκ ἐκ μὴ ὄντος. τὸ γὰ ἐκ μὴ ὄντος ἐρεῖ τε ἡμῶν τί σημαίνει, ὅτε ἢ μὴ ὂν. ἀπ' ἢ καὶ τὸ εἶναι ἄπαν, ἢ τὸ μὴ εἶναι, ἐκ αὐτὰ χρῆμ. ἐς γὰ δὴ πρόσος ἔτος. ἄλλος δ' ὅτι ἐκ μὴ ὄντ@ τοῦ τὰ λεγ τι κατὰ τιν διώσιμ καὶ ἐνεργειᾳ. ἔστο δ' ἐν ἄλλοις διώρισται δι' ἀκριβείας μᾶλλον· ὥσ' (ὅπ ἐλεγομεν) αἱ ἀπορίαι λύονται, δι' ἃς οὐδ' καθ' αὐτὸ μὴ ὂν ἐξ ἀνάγκ ἐστι τ' ἐρημένων ἓνιαι· διὰ γάρτοι τοῦτο τοσοῦτον ἐπ πρόοδον ἐβεβράπησαν τ' ἐδὲ ἓν ὅλ ὡδὶ τῶν γένεσιν καὶ φθορᾶς, καὶ ὅλως μεταβολῶν· αὕτη γὰ ἂν ὀρθῶσα ἡ φύσις, ἅπασαν ἐλυσεν αὐτῶν ταύτῳ τῶν ἀγνοιαν.

Κεφά-

c *Nos autem & ipsi dicimus, nihil quidem omnino ex eo, quod non est, fieri; tamen ex eo, quod non est, ex accidenti fieri; ex priuatione enim fit, quæ est per se non ens, & non inest. Sed admirationi hoc est, ac videtur fieri non posse, vt hoc modo ex eo, quod non est, aliquid fiat.* d *Similiter verò neque ex eo quod est, neque id quod est fieri, nisi ex accidenti: & perinde hoc fieri, ac si ex animali animal fieret, & ex aliquo animali aliquod animal, vt si ex equo fieret canis. Non solùm enim ex aliquo animali fieret canis, sed ex animali, non tamen vt animal; quandoquidem hoc iam est. Quòd si aliquod animal non ex accidenti fieri debeat, non ex animali erit. Atque etiam si quidpiam, quod est, non ex eo quod est, neque ex eo quod non est. Nam ex eo, quod non est, fieri, quid nobis significet, dictum est, nempe, quatenus non est. Sed neque id tollimus, rem omnem esse, aut non esse. Vnus igitur hic est modus.*

Textus 73.

Textus 74.

Textus 75.

Textus 76.

Textus 77.

e *Alter est, quoniam actu & potestate hæc dici possunt, quod quidem alibi magis exquisitè est declaratum. Quare, vt diximus, dubitationes dilumntur, quibus adducti aliqua eorum quæ dicta sunt summouerunt. Ob hæc enim veteres ab ea via, quæ ad generationem est, & ad interitum, atq; omnino mutationem, tam-*

Textus 78.

opere aberrarunt. Hæc nam q; si perspecta fuisset natura, ab omni eos ignoratione liberasset.

Bifariã fieri quidpiam ex eo, quod non est.

c *Nos autem & ipsi*] Propositam rationem diluit, explicando inprimis posteriorem partem assumptionis. Nam si intelligant, non posse aliquid fieri è nihilo, siue ex non ente, vt non ens est, tanquam ex principio componente, concedenda est eis assumptio; sed in eo sensu neganda maior propositio: significat enim, quidquid fit, fieri ex aliquo in actu, aut ex nihilo in actu: hunc enim duntaxat entis modum veteres agnoscebant. Si verò contendant, ex non ente per accidens nihil fieri, vt ex principio componente, id est, nihil fieri ex materia, cui accidit non ens, id est, cui accidentariò conuenit priuatam esse forma rei, quæ gignitur; tunc neganda est minor propositio.

Ens, vt ens, non fit, sed hoc vel illud ens.

d *Similiter verò*] Respondet ad priorem partem assumptionis, aitq; ens non fieri ex ente per se, sed per accidens. Vt enim, si animal fieret ex animali, & quoddam animal ex quodam animali, ceu canis ex equo, animal in commune, quod includitur in cane, non fieret per se ex animali incluso in equo, sed canis fieret per se ex equo, seu non cane, quia natura non fertur per se in productionem eius, quod iam erat in materia, sed eius quod nondũ erat: ita si ens, vt ens, fieret, oporteret nullum præcedere ens, atque ita ex nihilo fieret; quod est impossibile. At cùm non fiat ens, vt ens, sed hoc vel illud ens, sat est præcedere aliquod non ens, nimirum id, quod efficiendi debet, licet hoc nõ ens reuera aliud ens sit. Est itaque Aristotelis institutum hoc loco, docere, vt fiat hoc ens, non debere ex nihilo fieri, sed ex aliquo ente; dummodo id, ex quo fit, non sit illud ipsum, quod efficitur.

Ens aliud actu, aliud potestate.

e *Alter est*] Ostendit, aliter quoque dilui posse antiquorum rationem, adhibita nimirum distinctione entis, quod partim dicitur actu, vt homo, & ignis; partim potestate; vt libro 9. Metaphysic. 12. explicatiùs dicitur. Itemque posita diuisione non entis, in nõ ens actu, & non ens potestate, id est, purum nihil. Tum ad priorem partem assumptionis respõdet, res naturales fieri ex ente potestate, id est, ex materia prima, non verò ex ente actu. Ad posteriorem, easdem ex non ente actu, non tamen ex nõ ente potestate fieri. Colligit deinde, manifestum iam esse, quo pacto dubitatio veterum Philosophorum, generationem negantium, dissolui possit, nempè si acutè perspiciatur natura materiæ priuationem habentis; sic enim facilè apparebit, quo pacto ex eo quod est, & ex eo quod non est, res gignantur.

Κεφάλαιον θ.

Ἡμεῖς μὲν οὖν περὶ τούτων εἴρηκεν αὐτὸς· ἀλλ' ὀχ ἱκανῶς. πρῶτον μὲν γὰρ ὁμολογοῦσιν ἁπλῶς γίνεσθαί τι ἐκ μὴ ὄντος, ἢ Παρμενίδῃ ἐρῶσιν λέγειν ἀναγκαῖα φαίνεσθαι αὐτοῖς, ἐπεὶ ὅτῳ ἀεὶ ἓν καὶ μία, καὶ δυοῖν μόνοιν μίαν εἶναι, τοῦτο δὲ διαφέρει πλείστον. ἡμᾶς μὲν γὰρ ὕλην καὶ στέρησιν ἕτερον εἶναι φαμέν· καὶ τοῦτων τὸ μὲν ὂν καθ' αὑτὸ εἶναι καθὰ συμβέβηκεν, τὴν ὕλην· τὸν γὰρ στέρησιν, καθ' αὑτὸν. καὶ τὴν μὲν ἐναντίωσιν καὶ ἀόριστον πῶς, τὴν ὕλην, τὴν δὲ στέρησιν ὡρισμένως. οἱ δὲ τὸ μὲν ὂν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ἁπλοῦν, ἢ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. ὥστε φανερὸν ὅτι ἡ μὲν ὑποκειμένη φύσις ἐστὶν ἀριθμῷ μία καὶ οὐσίᾳ πῶς, τῷ λόγῳ δ' οὐ μία· λέγω δὲ τὸν λόγον τὸν τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν. οὐ γὰρ ἁπλοῦν ἐστὶν ἀλλὰ τῷ ἀναλογίᾳ ἔχειν ὡς τὸ πρός τι· ὥσπερ γὰρ τὸ μὲν ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν ἡ στέρησις, οἷον ἡ ἀνωμαλία καὶ τὸ ἄσχημον καὶ ἡ ἀμορφία, τὸ δὲ ἐκ τούτων ἡ γένεσις, οὐ τῷ ἁπλῶς ἀλλὰ τῷ ἀναλογίᾳ, ὁ καθ' αὑτὸ, ἀλλ' ἀφθαρτον καὶ ἀ-

CAPVT IX.

Aliter a *quidam igitur eam, & nonnulli alij; sed non satis. Primùm enim, quia Parmenidem rectè dicere consentiunt; ex eo, quod non est, aliquid omnino fieri fatentur. Deinde, si numero est vna, potestate quoq; vna esse illis videtur, quod sanè plurimum differt.* b *Nos enim materiam & priuationem esse diuersa dicimus, ipsorumque alterum materiam non esse ex accidente, priuationem verò per se; rursus materiam ad substantiæ rationem propiùs quodammodo accedere, priuatione nequaquã.* c *Illi verò magnum & parum, aut virtus; simul, aut alterum seorsum: non ens similiter. Quare ternarij alius hic, alius ille est modus. Hucusque enim peruenere naturam aliquam esse subiectam: sed hanc vnam faciunt. Nam dualitatem esse aliquis ipsam facit, nempe magnum & parum, nihilominùs tamen idem facit quando alterum deserit, videlicet, priuationem.* d *Illa enim permanes eorũ, quæ fiunt, vnà cum forma, causa est, permde atq; mater. At contrarietatis alterea pars non esse omnino persæpe ei videtur, qui ad eius maleficium animum attenderit. Cùm enim diuinum quiddam sit, & bonum, & expetendum, aliud quidem contrarium ei esse dicimus, aliud quod natura sua ipsum expetat atque desideret.* e *Illis autem accidit, vt suum ipsius interitum contrarium expetat. At neq; se ipsa expetere potest forma, quandoquidem non egeat: neque contrarium, cùm vicissim se contraria interimant. Sed hoc, est materia, perinde appetens illud ac si marem famina, & quod turpe est appetat pulchrum. At nec turpe, nec fœmina per se, sed ex accidenti.* f *Partim verò & interit & oritur, partim non. Nam quatenus*

Texus 79.

Texus 80.

Texus 81.

Texus 82.

γίνητον αὐτὸν εἶναι· ἔστι γὰρ γίγνεσθαι, ὑποκεῖσθαί τι δεῖ πρῶτον, τὸ δὲ γιγνόμενον ἐξ ὑπαρχόντος. τοῦτο δὲ ὕλην αὐτὴν ἡ φύσις· ὥστε ἕτερα πῶς γενέσθαι. λέγω γὰρ ὕλην, τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἑκάστῳ, ἐξ οὗ γίνεταί τι ὑπάρχοντος καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός· εἰ τι φθείρεται τι, εἰς τοῦτο ἀφίξεται ἐσχάτου· ὥστε ἐφαρμόζειν ἕτερα, πῶς φθορὰν καὶ γένεσιν.

quatenus est id, in quo, ea ex parte interit; quandoquidem in eo est id, quod interit, nempe priuatio. Quo autem potestate est, eo non interit; sed necesse est eã neq; oriri, neq; interire. Nam si oriatur aliquid, primum subijci oportet, ex quo insito oriatur, quæ quidem est ipsius natura. Quamobrem erit, antequam fiat. Dico enim materiam, quod rei cuiusq; subiectũ est primum, è quo insito non ex accidenti aliquid oritur, & in quod, si quidpiam interit, vltimum abeat. Quare erit interempta, antequam intereat. Prin-

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Materiã esse non ens per accidens.

A *Tigerunt* a *quidam*] Coarguit Platonicos, qui tametsi materiæ cognitionem attingerent, eam tamen à priuatione neutiquam distinguebãt; proindeq; sicuti priuatio simpliciter est non ens, ita materiam absolutè non ens pronuntiabant. Fuerunt autem in hunc errorem adducti ratione illa Parmenidis; quidquid est præter ens, est non ens: tum illud sumebant, materia est præter ens, cùm non sit ens actu: vnde concludebant, materiam simpliciter esse non ens. Deinde, quia arbitrabantur, quæcunque sunt vnum subiecto, eadem vnum esse potestate ac ratione. Quare cum animaduerterent, materiam & priuationem vnum quidpiam subiecto esse; colligebant esse quoq; idem ratione & essentia, atq; adeò materiam simpliciter esse non ens.

b *Nos enim*] Docet, se Platonicorum hac in re sententia abhorrere, quòd censeat, materiam & priuationem ratione inter se differre, materiamque esse non ens per accidens, ratione videlicet priuationis, quæ ipsi accidit, priuationẽ verò esse non ens per se. Rursus materiam esse aliquo modo substantiam, priuationem verò nullo pacto in substantijs numerari posse.

c *Illi verò magnum*] Cùm Platonici magnum & paruum pro materia statuerint, & vtrumque non esse, aut vtrunque simul, aut alterum seorsim affirmarint, fit, vt ternarius principiorum ab eis & ab Aristotele positus, necessariò sit diuersus. Licet enim Platonici subiectum dari fateantur, ab eo tamen potestate & ratione tertium, nimirum priuationem, non distinguunt, vtique eam contemnentes propter maleficium, quod molitur, dum in caussa est, vt materia alteram formam expetat, & eam, cui actu coniuncta est, repudiet.

Materiã & priuationem inter se formaliter distingui.

d *Illa enim permanens*] Dum Platonicos insectatur, duabus rationibus, materiam & priuationem formaliter inter se differre, ostendit. Prior ita habet: Materia permanet cum forma, eamq; suo gremio excipit, tanquam mater semen ad gignendam prolem: sed priuatio cùm formæ aduersetur, neque cum ea manet neque illam excipit: Non igitur priuatio & materia formaliter idem sunt. Hanc verò rationem illustrat, edocens formam quidpiam diuinũ esse, & bonum atque expetibile, quod materia ingenita sibi propensione exoptat & affectat.

Materiã per se neq; generationẽ neq; interitum subire.

e *Illis autem accidit*] Posterior ratio hæc est: Si materia & priuatio formaliter idẽ essent, sequeretur aliquid sui ipsius interitum appetere, quod à naturæ legibus quàm maximè est alienum. Probatur consequutio: Nam forma, cùm pulchrum & diuinũ quidpiam sit, admodum appetibilis est: nõ appetit verò ipsa se, quia nihil eius, quod possidet, desiderio tenetur, sed eius duntaxat, quo caret; forma autem seipsa carere non potest. Reliquum est igitur, vt materia affecta priuatione, formam tanquam proprium actum perfectionemque desideret. Quare si quis autumet, materiam non differre formaliter à priuatione, consequens erit, vt dicat, priuationem appetere formam, cuius aduentu perit, ac proinde idem sibi ipsi exitium optare.

Materiã definitio.

f *Partim verò*] Absoluit materiæ tractationem, docẽs materiam per se & suapte natura, seu ratione substantiæ, neque generationem neq; interitum subire, sed ex accidente duntaxat, id est, ratione priuationis, quæ in ea suo modo gignitur atq; interit, cùm incipit esse, rursusque abolentur. Non gigni autem, nec interire per se materiam, ex eo ostendit, quia gigneretur ante suum ortum, & ante suum interitum interiret, quod fieri nequit. Hoc autem sequi ea ratione demonstrat, quia quidquid fit, ex aliquo, quod primum subijcitur, necesse est fiat; & quod interit, in aliquod vltimum subiectum intereat oportet: quod sanè nihil aliud est, quàm materia ipsa, quę definitur, primum cuiusque subiectum, ex quo insito vnumquodq; non ex accidente generatur, & in quod, si quidpiam interit, postremò resoluitur.

περὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἀρχῶν, πότερον μία ἢ πολλαὶ, καὶ εἰ μὴ τινες εἰσὶ, πῶς ἐπιστητὸν ἢ οὐκ ἐπιστητόν· ἐν ἅπασι γὰρ τοῖς ὑπὸ μίαν ἀρχὴν ἢ καθόλου ἀπορεῖσθαι. περὶ δὲ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν φθαρτῶν ἐκ πάντων ἐν τοῖς ὕστερον διευκρινέσθω μᾶλλον ἢ νῦν. ὅτι μὲν οὖν εἰσὶν ἀρχαί, καὶ τίνες, καὶ πόσαι τὸ ἀριθμὸν, διωρίσθω ἡμῖν ἐντεῦθεν ἢ ἄλλῃ ἀρχὴν ἀρξάμενοι πειρατέον.

Principium autem, quod in genere formæ est, vtrum vnũ sit, an multa, & quot, aut quæ sint: primæ Philosophiæ munus est exquisitè definire. Quare nid tempus reijciatur. De natiuis verò, & quæ intereunt, formis, in his, quæ pòst demonstrabimus, dicemus. Principia igitur esse, quæque, & quot sint numero, hunc in modum à nobis sit definitum. Rursus verò alunde exorsi dicamus.

ΑΡΙΣΤΟ-

g *Principium autem.*] Cùm forma è tribus principijs vnum sit, tantumque in re constituenda habeat momenti, vt ipsa totam penè essentiam contineat, doctrinæ ratio postulare videbatur, vt post diligentem materiæ & priuationis disputationem, de forma non minùs accuratè ageretur. Occurrit Aristot. generalem formæ tractationem ad primam spectare Philosophiam: explicationem verò formarum naturalium, & intereuntium, in ijs, quæ sequuntur, tradendam esse. Quod præstat partim 2. huius operis, partim in libris de ortu & interitu, & de animalibus, aliisque Physiologiæ libris.

QVÆSTIO I.

INSIT-NE REBVS PHYSICIS materia.

ARTICVLVS I.

QVIBVS POTISSIMVM ARGVmentis Philosophi in rebus physicis materiam astruxerint.

COnstituto sexti & septimi capitis controuersijs principiorum numero, sequitur vt eas quæstiones, quæ principia singulatim attingunt, disputemus. Atque vt à materia ordiamur, in cuius agnitionem omnes ferè, qui de natura scripserunt, veritate duce ferebatur, licet eius nomen minùs apertè celebrarint. Inprimis C asserendæ materiæ complures fuêre rationes ac viæ, quas tradidit Aristoteles partim cap. 6. huius libri, partim 8. Metaph. cap. 1. text. 4. & lib. 12. cap. 2. text. 7. Plato in Timæo, Plotinus lib. 4. Enneadis 2. cap. 6. Auerroes 4. huius operis, comm. 38. & 8. Metaph. com. 12. ac plerique alij. Nos paucis id probare hunc in modum possumus. † Cùm ignis ex aqua ignem generat, aqua non ex toto interit, neq; in nihilum abit; siquidem posse in nihilū redigere, solius diuinæ virtutis est: manet ergo aliquid, quo superstite ac seruato, fiat aquæ in ignem conuersio. Id autem non est forma aquæ; siquidem hæc nequit cum forma ignis in eodem composito cohærere: est igitur materia.

D. Damascenus in suis Physicis c. 3. Scot. 7. Metaphys. quæ. 5. Alb. M. hoc loco tract. 3. cap. 11. Greg. Arim. in 2. d. 12. q. 1. art. 1.

† *1. arg.*

2. argum.

Item: Vt communi sapientum decreto ratum est, ex nihilo quicquam gigni non potest: gignitur ergo ex aliquo, quod priùs extiterat: id autem non est forma, ea namque denuò inducitur: est igitur quippiam, quod aduenientem formam excipiat, & vnum idemque permaneat, id est, materia. Atq; hæ duæ rationes collectæ sunt ex ea disputatione, qua Aristoteles proximis capitibus materiam inuestigauit, asseruitque.

3. argum.

Tertiò comprobatur idem institutū: quia sicuti in summo rerū gradu est actus purus, nullius indigus, formarum omnium effector, & omnis mutationis expers, in quem series efficientium caussarum vltimò desinit: ita in infimo esse aliquid debet, quod sit pura potentia, omnium egena, formarum omnium A receptrix, & ipsa per se informis, nullam effectricem vim habens, atque ad omnes corporeas mutationes subeundas idonea, in quam caussarum patientium ordo terminetur: hoc autem nihil aliud, quàm materia est. Lege pro hac ratione, si placet, Alcinoum in lib. de doctr. Plat. cap. 11. Ficinum lib. 5. de immoralit. animorum cap. 4. Scotum in 2. d. 12. q. 1.

Denique idem confirmatur hunc in mo- *4. argum.* B dū: Omne ens naturale ex forma & ex aliquo subiecto coalescit, alioqui non esset compositum Physicum: vel ergo illud subiectum ex alio, atque ita in infinitum; vel deueniendum erit ad vnum, quod ex alio concretum nō sit. Atqui non est admittenda infinita illa progressio, si quidem non datur infinitum in natura. Fatendum ergo erit, dari aliquod subiectum, quod ex alio priori non sit, atque adeò materiam.

ARTICVLVS II.

MATERIAM A DEO FVISSE creatam, & generationis atque interitus expertem esse.

POrrò autem in confesso est (quicquid de hac re Aristoteles, & prisci Philosophi senserint, quod 8. libro huius operis expendemus) materiam à nullo agente creato, sed à solo Deo productam fuisse; quod ita concluditur. Materia non nisi per creationem efficitur: sed creare ad solam diuinam potentiam spectat: ergo materia à solo Deo effici potuit. Maior probatur, quia si materia non crearetur, cùm non habeat esse à se; id enim solius Dei proprium est; sanè fieret præsupposito aliquo subiecto: quod tamen repugnat; cùm materia sit ipsum primum subiectum, vt docuit Aristoteles cap. 9. huius libri text. 82. Minorem verò propositionem ostēdit communis illa ratio, qua Theologi probant, solius diuinæ virtutis esse, res creare. Nā quantò id, quod producitur, remotius est ab actu, tanto maiorem requirit virtutem in producente: id autem, quod è nihilo fit, tam remotum est ab actu, vt remotius esse nequeat; ac proinde requiret virtutem, qua maior esse non possit, id est, infinitam, quæ soli Deo conuenit.

D. Tho. 1. p. q. 45. art. 5. & 1. cont. gent. ca. 4. Capr. in 1. 43. q. 1. art. Henricus q. lib. 4. q. vlt.

Ita verò planè constat, non generari materiam,

teriam, quam etiam non interire certum est: A vtrunque autem nonnulli hoc argumento confirmāt. Si materia generationi & interitui esset obnoxia, sequeretur dari aliquid prius primo, & aliquid posterius vltimo, quod est manifesta implicatio. Probatur sequi: Nam materia est primum in generatione, postremum in interitu, hoc est, vltimum, in quod res abit seu resoluitur: omne autem, quod generatur, ex aliquo priori generatur, & quod corrūpitur, in aliquid posterius desinit. Ad- B de, quòd si materia interiret, vel alia singulis momentis à Deo crearetur, quæ formas reciperet; vel iam diu omnis rerum ortus & propagatio, deficiente materia, quæ totius corporeæ naturæ fundamētum habetur, concidisset: quorum primum absurdum inauditumque est, posterius experientiæ palàm repugnat. Quare rectè dictum est à Plotino, capite septimo libri quarti Enneadis 2. reclamare contra Empedoclem (cuius dogmate elementa materia rerum Physicarum erant) C ipsam elementorum corruptionem, quòd materiam ab ortus & interitus vicissitudine liberam esse oportet.

Cæterùm, licet materia suapte natura ortum & occasum nesciat; docuit tamen Aristoteles capite vltimo huius libri, posse eam quodammodo dici interire & gigni ratione priuationis. Nam cùm subeunte forma, eius priuatio aboletur, interit vtcunque materia, quia desinit tali subesse priuationi; cùm rursus post formam abolitam priuatio reuiuiscit, eadem materia quodammodo exoritur, quatenus priuationem, qua spoliata erat, recipit. Quærat tamen aliquis, cur Aristoteles potiùs à priuatione, quàm à forma, ortum & interitum materiæ communicari censuerit; cùm id potiùs accidere videatur materiæ ratione formæ, quæ, vt est verum ens, ita ortum & corruptionem veriùs subit? Respondet E Simplicius, caussam esse, quia cùm forma aduenit, quodammodo materia absconditur, cùm recedit, manet nudata. Quo fit, vt formæ ortu interire potiùs, & interitu oriri dicenda sit materia; cùm tamen interitu priuationis intereat & ortu oriatur. Sed occurrendum potiùs, etsi id materiæ tàm priuationis, quàm formæ merito contingat; ab Aristotele tamē ideo soli priuationi attributum fuisse, quia cùm materia & priuatio, vt antè docuerat, subiecto ac numero sint idem, oportet vt alterum alteri, id quod suum est, F quasi propinquiori iure, communicet.

Generatio & interitus quo pacto materiæ competant.

Quæstio.

Respons. Simplicij.

Germana responsio.

QVÆSTIO II.

VTRVM MATERIA APPOSITE definiatur, cognoscatur, appelletur.

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR MATERIAE definitio.

QVemadmodum, teste Dionysio 1. cap. de diu. nom. & in libro de mystica Theologia cap. 2. & 3. Deus Opt. Max. ob infinitam suæ naturę perfectionē, bifariam à nobis cognoscitur, vno modo, remouēdo ab eo quæcunque non sunt perfectiones simpliciter, veluti cùm dicimus, Deum non discurrere, non esse corporea mole præditum: (haud secus, inquit loco citato Dionysius, ac faciunt ij, qui effigiem è quauis materia educentes, omnia tollunt, quæ impedire possint liquidum latentis decoris intuitum, ipsamque in se ipsa pulchritudinem occultā sola ablatione pandunt) altero, affirmando eā, quæ important perfectionē simpliciter, vt cùm Deū summè bonū, summè sapientem esse pronūtiamus. Ita materia, q̄ præter alios aduertit D. Bona. in 2. d. 3. art. 1. q. 2. n. 12. ob eius tenuitatem ac defectum, dupliciter à nobis explicatur: vel infieiatione, cùm ei omnem actum perfectionemq; denegamus: vel affirmatione, cùm eidem id, quod defectum & potentiam designat, attribuimus. Priori modo descripta fuit à Platone in Timæo, & ab Aristotele 7. Metaph. cap. 3. text. 8. hisce verbis. Materia non est quid, nec quantum, nec aliquid eorum, quibus ens determinatur. Quam etiam materiæ describendæ rationem secutus est D. Augustinus, lib. 12. Confess. cap. 3. & 6. Vbi materia, inquit, nō calor est, non figura, non corpus est, non spiritus; non tamen omnino nihil.

Cognoscitur à nobis Deus partim infinitiatione, partim affirmatione.

Eisdem modis, sed ob dissimilē rationem, percipitur à nobis materia.

Posteriori, definita est ab Aristotele, tum alijs in locis, tum cap. 6. huius libri text. 82. hoc pacto. Materia est primū cuiusq; subiectum, è quo quippiam eo fit pacto, vt non per accidens insit. Quæ definitio, vt extranea ordinatim ac faciliùs ab ea reijciantur, hunc in modum componenda erit. Materia est id, ex quo quidpiam fit, nō per accidens; sed per se, tanquam è subiecto primo. Dicitur, ex quo quidpiam fit, ad remouendas caussas externas, efficientem, finalem, & exemplarem. Nō enim ex ijs propriè res fieri dicuntur; sed ab efficiente, propter finē, ad exemplar. Dicitur, non per accidens, ad excludendā priuationē: quia licet priuatio sit principiū per se generationis, non tamē ex illa per se constat res genita: quo pacto verbum, fit, hoc loco accipi-

Definitio materiæ.

Eius enucleatio.

tur: non constat, inquam, ex illa per se, sed per A accidens; quatenus priuatio accidit materiæ, quæ per se rem constituit. Debet quoque verbum, fit, ita sumi, vt importet non solùm compositionem entis per se, sed realem, non verò rationis; ad remouenda subiecta omnia, siue corporea siue corporis expertia, comparatione eorum, quæ ex ipsis & ex accidentibus coalescunt, quæ dicuntur composita per accidens; vt homo albus, angelus sapiens: itemque ad remouenda genera & differentias, quæ rem genitam non reali, sed metaphysica compositione constituunt. Dicitur, tanquam è subiecto, vt excludantur formæ substantiales Physicæ, è quibus res naturales non constant, vt è subiecto, id est, vt ex aliquo earum generationi præiacente. Denique additur, primò, (vt quibusdam placet) ob rerum arte factarū materias, ex quibus arte facta non fiunt, vt ex primo subiecto, cùm eæ necessariò sint compositæ Physicæ, quæ ex alio priori subiecto consurgunt. Quanquam si arte facta, quod verisimilius iudicamus, tam subiectum, quàm formam arte inductam, significent: cùm proinde nullo iam pacto maneant entia per se, asserendum sit, ea reiecta fuisse per particulam, fit; particulâ verò, primò, ad vberiorem duntaxat explicationem adhiberi.

Alias præterea descriptiones materiæ, ex Aristotelis fontibus haustas, lege, si placet, D apud M. Albertum, in opere de quatuor coæuis quæst.2.art.2.

ARTICVLVS II.

QVO PACTO MATERIA SVB intelligentiam cadat.

QVod ad materiæ notionem spectat, quæstio est, possitne illa sine forma intelligi, an non? Themistius hoc in libro, ad tex.61. & Scotus q.1.Prologi sententiarum, & in 2.d.12.q.1. affirmāt. Negat D.Tho. in 1.p.q. 87.art.1. Auerroes 4. libro huius operis, com. 17. Aegid. quodl.2.q.13. & plerique alij. Hæc dubitatio ita explicanda est, vt dicamus, essentiam materiæ sine forma intelligi nō pos- F se. Primùm, quia, vt est apud Aristotelem in 2.lib.cap.2.text.26. materia est relatum (vide- licet è numero eorum, quæ transcendentia vocantur) relatum inquam ad formam, atque adeò, quoad suam essentiam, pendet à forma, & quod inde consequens est, sine illa intelligi nequit. Deinde, quia tota ratio materiæ in potentia consistit, potentia verò absque suo actu non intelligitur: at actus materiæ est forma.

Negant materia secundum essentiā abstracta esse forma quo ad nos.

Sed non est hoc loco prætereundum, quod D. Augustinus lib.12. confess. cap.5. docet, materiam ignorando cognosci, cognoscendo ignorari; nimirum quia, vt Aegidius in suo 5. libro Hexameron cap.3. declarat, materia habet esse vt tenebræ, cùm in se spectata omni formæ splendore careat. Ac quemadmodum tenebræ nō videndo percipiūtur, percipiendo non videntur (dicimur enim tenebras intueri, cùm nullum colorem aut lucem cernimus; dicimur easdē non cernere, cùm colorem aut lucem aspicimus) ita materia tunc percipitur, cùm in eā nullus omnino actus cognoscitur; tunc ignoratur, cùm actus apprehenditur. Neque hoc pugnat cum ijs, quę proximè docuimus, materiam videlicet per formam, atque actum cognosci. Aliud est enim, intelligi materiam per ordinem relationémve ad actum, quod illic asseruimus; aliud intelligi, dum ipsa tanquam actus apprehenditur, quod hic negamus.

D. Augustini sententia de cognitione materiæ.

Remotio obiectionis.

Quæri etiam solet, num intellectus noster proprium materiæ conceptum possit effingere? Ratio dubitandi in eo est, quòd Timæus Pythagoricus, quem secutus est Plato in eo libro, quem ab illo Timæum appellauit, docuit, materiam percipi à nobis adulterina cognitione, atque adeò non ei propria & germana. Asserendum tamen; nihil impedire, quominùs prædictum conceptum efformare valeamus, cùm materia sit quoddam ens, vendicans attributa, quæ & ipsi propria sunt, & nostræ mentis aciem non effugiunt, vt esse puram potentiā, esse primum subiectum. Item quia perfecta & distincta cognitio entis naturalis, quam Physiologia tradit, nō nisi ex propria & peculiari notitia materiæ primæ haberi potest. Neque his repugnat Timæi pronuntiatum; qui nihil aliud voluit, quàm solere nos, cùm materiam primò quærimus, incurrere in formas, quarum inficiatione eam cognoscimus: quod cùm fit, non materiæ in se, sed in suis formis intelligentiam capimus. Verùm licet ita res habeat, non iccirco tamen negari debet, alijs quoque modis posse materiam cognosci; quemadmodum nec per solam formarum negationem; sed aliter etiam eam Philosophi definire consueuerunt, vt ex articulo superiori constat.

Quæstiuncula.

Responsio.

Idē explicat D. Damascenus in suis physi. cap.3.

ARTICV-

ARTICVLVS III.

QVIBVS NOMINIBVS materia à Philosophis nuncupetur.

QVoniam verò materia ob naturalem nuditatem in abdito delitescit, eam Philosophi, vt, quoad fieri posset, in conspectum educerent, varijs nominibus quasi vestibus adornarunt: de quibus Alcinous lib. de doctrina Platonis c.8. Plotinus ca.6.lib.6. Enneadis 3. Simplicius hoc in lib. com.8. Albertus tract.3.c.12. Aiuic.c.2.suffic. Igitur Aegyptij materiam fœcem primæ vitæ dixerunt, quòd omnium substantiarum, quæ à fonte diuini esse profluxere, despicatissima sit. Substantiarum diximus, non accidentium; quia si cum accidentibus materia comparetur, nō necesse est, vt illis, præsertim omnibus, dignitate cedat. Qua de re Scotus in 2. d.12. q.2. Iidem materiam descripta Lunæ effigie adumbrabant; quòd sicuti Luna alieno fulgore cōspicua est, ac modò hanc, modò illam speciem exhibet; ita materia non nisi aduentitio ornatu splendeat, & ad aliam atque aliam subinde formam sese effingi patiatur.

Iam Plato, qui inter cæteros Philosophos, Aristotele antiquiores, reconditam materiæ naturam propiùs attigit, eā appellauit Non ens. Sic enim ait in Timæo: Quid est, quod semper est, generationem autem non habet? & quid est, quod gignitur quidem, nunquam autem est? Quo loco per id, quod semper est, (vt interpretatus fuit Porphyrius, teste Simplicio ad tex.30. huius li.) significauit ideam; per id, quod nō est, materiam primam. Dicta est etiam materia à Platone, τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, id est, magnum & paruum: quod nonnulli inter Platonis dogmata ἄγραφα, id est, nō scripta, sed discipulis familiariter inculcata, recensent. Alij verò, licet in eius libris, qui nunc extant, non inueniatur, aiunt tamen mandatum esse literis à Platone; quod Porphyrius ex 11.lib. Dercillidis de Philosophia Platonis, refert. Cur autem hisce vocabulis materiam significarit, non planè constat. Quidam inquiunt, vocari Magnum, quòd cuncta possit recipere; paruum, quòd ex se nihil actu possideat. Porphyrius verò in libro de occasionibus cap.11. ita scripsit: Materia est tū paruum, tum magnū, quòd fiat semper, maneat verò nunquā, neq; tamen aufugere possit; quippe cùm totius entis sit defectus. Quamobrem quidquid promittit, mentitur; ac si magnum quid appareat, iterum euadit paruum; quasi ludus quidam est, in non ens aufugiens. Hæc ille. Quibus similia inuenies apud Plotinum c.7.li.6. Enneadis 3. Idem Plato in Theæteto, materiam vocat dissimilitudinis regionē, id est, diuinitati vndiq; dissimillimā, quòd lon-

De hac materiæ appellatione differit Plotinus c.6.l.6. Enneade 3. Bessario cap.3. lib.2. contra Calumn. Pl. Picus Mirandula, cap.6. libri de ente & vno.

Lege etiā D. Damascenū in Physicis c.3. vbi aliam huiusce vocabuli rationē differtè explicat.

gissimè à Deo absit, vtpote propè nihil. In Timæo appellat ὑποδοχήν, id est, omnia habēs, sinum, gremium, conceptaculū, quòd formas excipiat foueatq;. In Philebo autē eam nuncupat multitudinem, quòd, vt superiùs expli cauimus, diuisionis causa sit. Ob quam etiam causam tum ab eodem, tum à Iamblicho, in li. de secta Pythagorica, dicta est dualitas, quę est prima multitudo, ac reliquarum omnium multitudinum radix & origo. Alij quoq; ex Platonicis, eandem essentię primæ quasi inanem ymbram nominarūt; ac cùm materiales formas idearum imagines esse dicerent, eam instar speculi, quod eiusmodi imagines reciperet, esse voluerunt.

Lege Ficinū c.4. comm. in librū Plotini de reditu animæ ad diuinum præludium.

Denique Aristoteles materiam vocat elementum, subiectum, & imitatione Platonis matrem. Elementum, quatenus ex ea res naturales primò constant, & in eandem vltimò desinūt. Subiectum, prout accidentarijs formis subest, eæ namq; in subiecto propriè esse dicuntur: licet interdum, etiam respectu formæ substantialis, subiectum dicatur. Matrem, qua ratione formas suo quasi gremio excipit & fouet, ipsq; grauidata, cuncta gignit & fundit ex sese, &, vt D. Dionysius, 4.ca. de diuinis nom. ait, naturam ipsam nutrit. Quod tamen non ad aliquam materiæ potentiam effectricem, sed patientem duntaxat referendum est, vt luculentè edisserit Plotinus cap.19. lib.6. Ennead.3. Quibus autem vocabulis etiam in sacra historia 1. cap. Geneseos, informis materiæ conditio & natura designata sit, docet D. Aug. lib.1. de Genesi contra Manich.c.7.

Lege Themistium in diuers. cap.1. Simplicium & Alexan. ad tex.16.

QVÆSTIO III.

QVONAM PACTO SESE HABEAT MATERIA AD POTENTIAM.

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS EXPLICATIO.

PRoximum est, vt, quid de potentia materiæ sentiendū sit, statuamus. Sit prima cōclusio: Materia secundùm se est pura potentia, id est, neque actus, nec aliquid ex potentia & actu compositum. Hæc assertio est tam Peripateticæ, quàm Platonicæ scholæ communis; colligiturq; ex Aristotele, tum alijs in locis, tum hoc in libro cap.7.text.69. vbi materiam primā appellat quidpiam informe: & 1.de gen.c.3.tex.11. vbi statuit, materiæ primæ rationem in potentia consistere. Idem sentit Plato in Timæo, cùm materiam primam gremium appellat, siue conceptaculum omnis formæ, speciei & qualitatis expers. Idem D. Aug.12.lib Confess.c.3. & 6.& in li. de natura boni, ca.18. & D. Damascenus in sua Philosophia, cap.5. Item Plotinus cap.6.lib.4. En-

1. concl.

Lib.2. Phys. cap.1. tex.11. & 2.de an.c. 1.tex.7.& li. 8.Metaph.c. 3.text. 8. & lib.12. ca.2.

neadis 2. Porphyrius lib. de occasionibus, ca. 11. Alcinous lib. de doctrina Platonis, cap. 8. Deinde probatur ratione, hunc in modum: Si materia prima non esset pura potentia, vel esset tantùm actus, vel quid ex actu & potentia concretum: sed neutrum dici potest: est igitur pura potentia. Maior propositio conspicua est. Minor suadetur quoad priorem partem: Namq; omnis actus vel est informãs, vt candor, vel per se subsistens, atq; à materie societate omnino seiunctus, vti Deus Opt. Max. & intelligentiæ: sed materia prima neuter horum est: igitur actus non est. Probatur assumptio, ac primùm, quòd non sit actus informans: quia alioqui dandũ esset aliud subiectum prius ipsa, ab eaq; informatum, quod fieri nequit; cùm materia sit primum subiectum, vt ex superioribus liquet. Deinde, quòd neque sit actus per se subsistens, ex eo facilè conuincitur, quia iam esset ens completũ, & forma ipsa perfectius: nam actus non informans, quemadmodum est à materia liberior, quàm informans; ita & informantem naturæ dignitate antecellit. Iam verò secunda pars assertionis initiò propositæ, ex eo suadetur: quia si materia prima ex actu & potẽtia constaret, esset vtique compositum naturale, atque adeò nec esset primum subiectum, nec ex ea simul cum forma vnum fieret.

Vide etiam Proclum in expositione Timæi, & Chalcidium.

Hîc opinionem plurib. refellit Socinas 7. Met. q. 17. & 9. Met. q. 2. Capreolus in 1. d. 3. q. 3. ar. 2. & in 2. d. 13. q. 1. art. 3. Iacellus 9. Metaph. qu. 2. Eam tamen defendit Ant. And. 7. Metaph. q. 6. Bargius in 1. d. 5. q. 1. ad fin.

Sed ecce duo Aristotelicæ familiæ nobiles Philosophi, Henricus Gandauẽsis, & Scotus: ille quodlib. 1. q. 10. hic in 2. d. 12. q. 1. materiam actum entitatiuum dicendam esse contendunt. Appellant verò actum entitatiuum, rem actu existentem; quemadmodum & rem non existentem, quæ existere tamen possit, potentiam vocant obiectiuam. Hæc tamen sententia modúsve loquendi non placet. Primùm, quia Aristoteles nullũ actum entitatiuum agnoscit, qui vel informans, vel per se omnino extra materiam consistens non sit, quorum neutrum in materiam competit. Deinde, quia materia, licet actum existentiæ, & quidem sibi proprium, obtineat; non tamen est formaliter idem omnino cum eo; siquidem existentia cuiusque creaturæ ex natura rei ab essentia distinguitur, vt suo loco explicabimus. Quare nec secundum hanc considerationem, materia actus entitatiuus simpliciter dici debet.

2. Conclusio.

Secunda conclusio: Potentia est essentialis materiæ. Probatur, primùm, quia esse potentiam (intellige passiuam, de qua hîc agitur) est esse subiectũ capax formæ: at materia ex sua essentia tale quiddam est. Secundò; materia & forma inter se sibi respondent, quoad attributa vnicuique propria: ergo tam intrinsecè conuenit materiæ esse potentiam, quàm formæ esse actum: atqui forma essentialiter est actus: ergo materia essentialiter est potentia. Tertiò, si potentia esset accidens materiæ, non posset ex materia & forma vnum per se fieri: ergo potentia non est accidens materię. Probatur assumptum, quia ideò ex materia & forma fit vnum per se, vt testatur Aristoteles 8. Metaph. c. 6. text. 15. quia ex potentia & actu sui generis, id est, qui in genere etiam substantiæ sit, suopte ingenio existit vnũ: ergo si potentia materiæ esset eius accidens, nullo modo materia & forma in vnius compositi naturam coalescerent. Atq; hæc nostra assertio est tum aliorum complurium, tum D. Thomæ, 1. contra gent. cap. 43. & in 1. sent. d. 3. q. 4. art. 1. Henrici Gandauensis, in sua summa, art. 35. q. 8. Heruæi in tractatu de vnitate formarum q. 16. & Aegidij hoc loco: à quibus non dissentit Auerroes, cùm initio lib. de substantia orbis, dicat materiã substantiari per se posse, & potentiam esse differentiã essentialẽ materię.

Vt Ferrariensis hoc in lib. q. 11. Soncinas 8. Met. q. 6. Capreol. in 1. d. 42. q. 1. ad argum. Aureoli contra 4. concl. 3. concl. An materia sit actiua, disputat Augustinus quodlib. 2. quæst. 11.

Tertia conclusio: Materia non est potentia actiua, seu principium actionis. Hæc ex superioribus colligitur, traditurq; ab Aristotele lib. 1. de gener. cap. 7. text. 55 & lib. 2. cap. 9. tex. 53. à Plotino c. 18. lib. 7. Ennead. 3. ab Alcinoo, lib. de doctr. Platonis cap. 11. à D. Aug. in lib. de natura boni cap. 18. vbi docet materiã primam syluam dici, quòd operantibus apta sit, nõ vt aliqua ipsa faciat; sed vnde aliquid fiat. Potest autẽ huiusce assertionis veritas ostendi: primùm, quia actio cùm sit actus agẽtis, & quidem secundus, non nisi ab actu primo oritur: materia autem non actus est, sed potentia. Secundò, quia si materia esset agẽdi principium, sequeretur, quæcunque eadem specie materia constant, eandem agendi vim habere, sicque res quæuis sublunaris quamlibet rem sublunarem gigneret; & vt in primo sui poëmatis libro Lucretius canit, ex omnibus rebus omne genus nasci posset, nil semine egeret, è mare primùm homines, è terra posset oriri scamigerum genus, &c. Quòd si quis dicat, actionũ varietatem esse à formis, sed ita vt simul cum illis materia operetur: is neutiquam satisfaciet; nam cùm materia non sit actus, vti diximus, neque actum includat, proindeq; nullam habeat actiuitatem; consequens est, vt neque integrum, nec partiale agendi principium sit. Adde, cùm vniuersæ actiones agentium naturalium ab eorum formis, vt à principio actiuo, elici queãt, minimè fuisse conueniens, vt auctor naturæ eam agendi vim materiæ communicaret.

1. ratio.

Secunda.

Præoccupatio.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA, QVIBVS PRObari videtur, materiam non esse puram potentiam.

Insana dogmata quædam de materia.

MAnichæi, teste D. Augustino in lib. de natura boni c. 18. vt erant innumeris erroribus implicati, asseruerunt, materiam esse corporum omnium formatricem. Alij (quorum meminit D. Thomas 1. part. q. 3. art. 8. & M. Albertus hoc loco, tract. 3 cap. 13. & lib. 6. Ethic. tract. 2. ca. 14.) susceptο cum Manichæis insaniæ certamine, eò prolapsi sunt, vt dixerint, materiam non solùm non esse puram potentiam; sed esse ipsum purum actum, hoc est, Deum. Vtriq; sanè indigni, quorum nomẽ in Philosophorum scholis audiatur, quos tam stulta & impia persuasio procul à veritate pietateq; dissunxit. His ergo reiectis, erit fortasse, qui suadere contendat, materiam nõ esse puram potentiam, inprimis hoc modo.

1. argum.

Materia non est potentia: ergo nec pura potentia. Probatur assumptum: Materia in se est actu ens: ergo bonum quid ac perfectũ: omnis autẽ perfectio actus est: ergo materia non est potentia, sed actus. Deinde; potẽtia, quam res habet ad aliquid obtinendum, eo adepto confestim esse desinit, alioqui simul res existeret in potentia & actu: ergo si materia est ipsamet potentia ad formam, vtique accessu formę in nihilum abibit; quod est apertè falsum. Item, quantitas dicitur à Philosophis sequi materiam: hoc autem non ob aliam caussam dictum videtur, nisi quia quantitas fluit à materia: at huiusmodi fluxus actiuitatem supponit, & actiuitas non nisi ab actu est: igitur materia non est dicenda pura potentia, sed potiùs actus. Præterea, materia est aliquid re & essentia à forma distinctum: quidquid autem ab alio distinguitur, actum includit; siquidem actus est, qui separat, vt est apud Aristot. 7. Metaph. cap. 13. text. 49. ergo materia includit aliquem actum, & ex consequenti non est nuda potentia. Huc etiam pertinet, quòd materia cœlestis & sublunaris continẽtur sub materia in commune sumpta, vt species sub genere: omnis verò species per aliquam differentiam cõstituitur; & omnis differentia est forma & actus, vt docuit Porphyrius cap. de differentia. Quare non videtur negandum, in essentia materiæ aliquem includi actum, proindeque eam non esse puram potentiam.

2. argum.

3. argum.

4. argum.

5. argum.

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM ARGVmentorum dilutio.

Sol. 1. argum.

HAec tamen argumẽta nostram assertionem minimè euertunt, possuntq; facili negotio explicari. Ac quod ad primum spectat, Manichæi, (qui, vt D. Aug. 2. lib. retract. ait, multa bona posuerunt in natura mali, & multa mala in natura boni) materiam nõ bonum, sed malum quid esse existimarunt: quos planè confutat illud sacræ paginæ testimonium, ca. 1. Geneseos, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Eundemq; errorem pluribus verbis insectatur & conuincit D. Damascenus, in dialogo aduersus Manichæos, & D. Augustinus lib. de natura boni, superiùs citato. Asserendum igitur, materiam bonum quid esse, quatenus recipiendis formis conueniens est, ac suo etiam modo pulchrum; prout rerum species componendo, vniuersitatis ornatum auget, vt D. Dionysius 4. cap. de diuinis nom. docet. Itemq; perfectũ, non absolutè, sed in suo genere; siquidẽ ei ad rationem perfectæ potentiæ passiuę nihil deest, & vnumquodq; perfectum dicitur, cùm est in debito statu sui esse, vt rectè ait M. Albertus in lib. de quatuor coæuis, quæst. 2. ar. 1.

De hac re fusiùs D. Tho. 3. contra gen. cap. 7.

Secundum argumentum falsum assumit: non enim, qui potentiam ad cursum habet, cùm init cursum, potẽtia deficitur, sicuti neque tantùm cùm actus est, potentia est, vt aiebant nonnulli, quos Aristoteles 9. Metaph. c. 3. tex. 5. impugnat. Illud tamen inficiandũ non est, receptricem potentiam, qualis est potentia materiæ, præsente actu, priuationem eius actus abijcere: cùm fieri nequeat, vt potentia actum simul, eiusque priuationem in se habeat; tametsi nihil vetet, inesse simul eidem potentiam, hoc est, inclinationem ad actum, ipsum.

Sol. 2.

Nihil est simul in actu & potentia, habente priuationem actus.

Tertium solues, negando, iccirco quantitatem dici à Philosophis sequi materiã, quòd ab ea fluat: re enim vera non fluit, nisi à composito, interuentu formæ: sequi verò materiã dicitur, ob eas caussas, quæ à nobis in disputatione de maximo & minimo explicatæ sunt.

Sol. 3.

Quartum argumenti maiorem propositionẽ negat Aureolus, apud Gregorium in 2. d. 12. quæst. 1. art. 2. & alij, quos Scotus refert ibidẽ, quæst. 1. asserentes, materiam non distingui à forma: sed non rectè negant. Nam si materia & forma essent vna eademq; res, sequeretur, nullam esse substantiã physicam verè ac realiter compositam; cùm partes, quæ aliquod totum reipsa constituunt, inter se re ipsa distingui oporteat. Itèsequeretur, tolli funditus rerũ generationẽ; cùm in omni generatione præiacere debeat materia, cui forma recès adueniat. Admissa igitur maiori propositione, explicanda est minor, dicendumq;, actum esse, qui separat, id est, qui facit res inter se differre: at materiam primam & formam nõ differre inter se, siquidem in nulla vniuoca natura conueniunt; quod in ijs, quæ propriè differunt, exigitur; sed esse primò diuersa, quomodo sese habẽt suprema genera. Vel dicendum, actum esse, qui separat, aut intrinsecus, quo modo homo & equus distinguũtur per formas, quas in sua essentia includunt: aut extrinsecùs, quo pacto distinguitur materia à forma, quam vti suum actum relatione transcendenti respicit.

Sol. 4.

Eos impugnat ibidem Scot. & Gregor. item Gabr. & Bassolnus, præterea Sone. 7. Metaph. qu. 19. Dionys. Carth. in 2. d. 12. qu. 6. Alẽsis 8. Metaph. ad tex. 4.

Ad quintum respondendum est, materiam sublunarem & cælestem constitui differen-

Sol. 5.

tijs, quæ formæ quidem sunt, & actus metaphysici: sed istiusmodi actus non adimere rationem potentiæ, cùm ipsi consistant in potentialitate & ordine ad formam; atq; adeò potentiæ quædam sint.

QVÆSTIO V.

VTRVM MATERIA FORMAM appetat?

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS AFFIRMATIVA.

INter omnes Philosophos, qui materiæ intelligentiam assecuti fuêre, constat, ingenitum esse materiæ appetitum formæ: quod Aristoteles tùm alijs in locis docuit, tum hoc in libro, cap. 9. tex. 81. aiens formam expeti à materia, vt pulchrum à turpi. Id verò vt pla· niùs intelligas, aduerte (ex disciplina Platonis, in Hippia Maiori, & in Phædro) Pulchritudinem, quod ad rem præsentem attinet, nihil esse aliud, quàm splendorē quendam rei, qui visu perceptus animum allicit. Quoniam verò materia, vt est nuda potentia, ita nullum efficienter progignit accidens, quo se spectandam præbeat, necessariò fit, vt ex se pulchritudine illa careat, ac turpis sit. Vnde eam nonnulli in diuinis literis, c. 1. Gen. per terram inanem, id est, omni specie carentem, adumbratam putant. Deinde, cùm forma colores, cæteraq; ad decorem pertinentia, secum inuehat, ortum quoq; inde est, vt materia ornatum ab illa mutuetur, eamq; propterea expetat, vt natiuam nuditatem & informitatem quodammodo occultet, eiusq; pulchritudinem, quasi suã, præ se ferat: vt enim Plato loco proximè citato ait, sola pulchritudo eam sortem accepit, vt maximè omnium amabilis sit. Sed obid etiam, & multò magis, materia formam appetit, vt beneficio illius, quæ, vt idē Plato in Timæo scripsit, participata quædam est diuinæ naturæ similitudo, ad actum primum substantialem, id est, Deum, à quo longissimè abest, aliquātulum accedat: quod materia tūc obtinet, cùm à forma perficitur, eiusq; merito ad certam aliquam entis naturalis speciem vocatur.

De amore inter formã & materiã Plato in Sympos. : Themistius hoc loco, ad tex. 81.

Cur materia expetat formam.

Appetitus materiæ quid nam sit.

Est autē hic materiæ appetitus, vt D. Thomas, quæst. 4. de pot. art. 1. & hoc in libro, ad text. 81. ait, nihil aliud, quàm eiusdem materiæ ad recipiendam formam inclinatio, quæ ipsi materiæ penitus insita est, sicuti & cæteris rebus ad proprium finem perfectionemq; sectandam, pro cuiusq; natura, suæ propensiones insunt. Licet verò hic appetitus vnus idēque sit, nec à materia distinguatur, vt sentit D. Thom. 1. p. q. 59. ar. 2. & Scotus in 2. d. 3. q. 5. tamen respectu formæ, quam nondū possidet, dicitur appetitus desiderij; respectu eius, qua fruitur, appetitus complacētiæ nuncupatur.

ARTICVLVS II.

REFELLITVR OPINIO AVIcennæ, negantis, conuenire materiæ appetitum formæ.

AVicenna tamen, qui multis in rebus Aristotelis Philosophiã interpellauit, vtde ei magna fuêre cum Auerroe dissidia, hūc appetitum neutiquam in materiam competere existimat, primo sufficientiæ cap. 2. Nam vel materia, inquit, formas appereret, quia illis omnino caret; quod falsum est, cùm materia sine forma non sit: vel quia plures simul habere optat, quod etiam à vero abest; cùm materia non appetat id, quod obtinere non potest: vel quia earum, quas actu habet, satietate afficitur; quod non minùs est absurdum, & à materiæ simplicitate alienum. Nullo igitur pacto materia formam expetit. Huius tamen argumenti facilis est dilutio. Dicendum namq; est, materiam appetere absolutè omnes formas, quas habere potest, siue illas actu possideat, siue non: siquidem hic appetitus nihil est aliud, quàm ordo & inclinatio ad formam; materia autem ad omnes formas æqua ratione inclinatur ac refertur. Itaq; Auicennæ ratio falsum assumit: aliunde enim materiæ appetitum rimari debuit, vtpote ex ipsius inclinatione, quam ad omnes formas indiscriminatim habet.

Inter Auerroē & Auicennam dissidia vnde.

Ratio Auicennæ.

Solutio.

Sed cur materia, dum vnam actu formam cohibet, præsertim si ea forma humana sit, quā nullam susципere nobiliorē potest, aliam nihilominùs desideret? Videlicet, quia nulla eius appetitum extensiuè satiat, vt probè ait Scotus in 1. d. 1. q. 1. Itē quia quantumuis perfecta sit ea forma, quam actu possidet, nisi alias etiam sine discrimine appeteret, ad easq; recipiēdas apta esset, nequāquam vnius corruptio in alterius generationem cuaderet; atq; ita (supposito contrariarum qualitatum incursu, qui omnibus formis sublunaribus abscessum molitur) rerum intereuntium species penitus occiderent. Ob hanc igitur causam Aristoteles 2. de gen. c. 9. text. 51. & 1. Decon. cap. 3. censet, materiam causam esse conseruationis rerum; quatenus videlicet inductione recentium formarum, quas appetendo recipit, & recipiēdo expetit, sublunarium rerum vniuersitas continuata perenniq; serie subsistit, atq; ita res naturales immortalitatem æmulantur, & ad imaginem opificis sui se componunt, quoad possunt. Sed eadem quoq; materia, teste Aristotele 9. Metaph. cap. 9. text. 17. rerum interitus causa habetur; vnde & 7. eiusdem operis libro cap. 7. text. 22. principium non essendi dicitur: quia dum qualitates priorum formarum expulsatrices admittit, composito interitum machinatur.

Cur materia formarũ desiderio tenetur.

Cur materia dicatur causa conseruationis rerum.

Cur interitus caussa.

Cur materia potius, quam formę, ratio corruptibilitatis asscribatur, lege apud Soncl. lib. 9. Metaph. quæst. 29.

Quærat

Quærat tamen aliquis, an vt materia formam, ita forma materiam appetat? Cui dubitationi respondendum est, cùm appetitus, prout hoc loco à nobis sumitur, nō sit aliud, quàm inclinatio & forma ad materiam, vt ad suam potentiam, cum qua cōpositum condit, naturaliter inclinetur; haud dubiè etiam formam habere appetitum materiæ: dici tamen peculiari ratione materiam appetere formam, propterea quòd hæc illam actuat & perficit, atque illius finis est.

QVÆSTIO V.

VTRVM MATERIA AD COMpositi naturalis essentiam pertineat, an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA PROBARE videantur, non pertinere.

QVæstio hæc non parum inter Philosophos dubia extitit. Vt enim antiquiores Physicos omittamus, qui solam materiam totam rei quidditatem esse iudicabant, inter Peripateticos etiam cōtrouersa est. Auerroes 7. Metaph. com. 21. & 34. licet fateatur, materiam substantiæ compositi naturalis partem esse, si substantiæ nomen constitutum ex materia & forma significet: negat tamen materiam partē esse quidditatis, seu essentiæ. Cui si obijcias, materiam poni à Philosophis in essentiali rerum physicarum definitione: respondet, illam nō merito sui, sed tanquā vehiculum quidditatis, in definitionem venire. Eandem sententiam amplexus est Iandunus 7. Metaph. li. q. 12. & alij, quibus fauet Alexander Aphrodisiensis 2. Metaph. text. 12. & Themistius 3. de anim. tex. 9. & 38. Sunt autem pro illa hæc potissimùm argumenta. Homo, vt est tritum Peripateticæ doctrinæ axioma, essentia distinguitur ab equo: perspicuum est autem, non distingui per materiam, quæ in omnibus rebus sublunaribus vna specie est: ergo per solam formam; proindeque nomine essentiæ forma duntaxat intelligitur. Huc pertinet, quòd Aristoteles 2. libro huius operis cap. 3. text. 28. alijsque in locis, formam appellat ipsam quid est, seu rationem quidditatis: quibus verbis quidditatem in sola forma ponere videtur.

Negatiuæ partis defensor Auerroes.

1. arg.

2. arg.

Secundò: sicut se habet materia secūdaria ad arte facta, ita materia prima ad res naturales: sed materia secundaria, vt lignum aut æs, non constituit essentiam arte factorum; neq; enim substantia in accidentium quidditate contineri potest: arte facta autem, quà talia, id est, ex sua forma, sunt accidentia: Ergo neque materia prima naturalium rerum essentiam constituet.

3. arg.

Tertiò: Vermis, qui ex speciebus sacræ Eucharistiæ nonnunquam gignitur, haud dubiè ens naturale est, & tamen non constat ex materia: cùm materia panis post cōsecrationem euanescat, atque ita generationi vermis nulla subsit materia: non igitur omne ens naturale ex materia constat. Ex quo sequitur, materiã non pertinere ad essentiam entis naturalis.

4. arg.

Quartò: Si materia in essentia Socratis, v. g. contineretur, hæc singularis materia esset de illius essentia: quod falsum esse probatur. Primò, quia materia Socratis actione caloris, humidum depascentis, perpetuò dilabitur: at rei essentiam fixam esse stabilemque oportet. Deinde, quia cùm intereunte Socrate, forma cadaueris in eius materiam succedat, sequeretur, eandem materiam singularem ad diuersorum essentiam, videlicet Socratis & cadaueris, pertinere: quod videtur absurdum. Item, quia si hæc singularis materia esset de huius hominis essentia, non posset idem homo in corporum resurrectione ad vitam reuocari, nisi idem corpus assumeret: quod tamen videtur falsum, cùm eadem materia, saltem partiatim, ad multos attinere possit, vt patet in ijs, qui humanis carnibus vescuntur, quarum materiam sibi copulant.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO TOTIVS CONtrouersiæ.

PRoposita quæstio tribus conclusionibus enodanda est. Prima sit: Negari non debet, materiam esse partem essentiæ compositi naturalis. Hæc conclusio est Boetij, in libro de duabus naturis & vna persona Christi: & Auicennæ 5. Metaph. c. 4. Alexandri Alensis 3. par. q. 6. D. Thomæ 1. p. q. 75. ar. 4. & 1. contra gentes cap. 21. Scoti in 3. d. 22. q. vnica, Durandi in 4. d. 44. q. 1. & aliorū. Probatur primò: Homo, verbi gratia, ex sua essentia est ens naturale; siquidem continetur in categoria substantiæ sub corpore; quod idem esse atque ens naturale, alibi docuimus: atqui ens naturale est totum physicum, cuius essentia ex partibus constat, non alijs, quàm ex materia & forma: igitur nō forma duntaxat, sed materia etiam, in hominis, ac proinde in cæterorum entium naturalium, quidditate includitur.

1. conel.

1. ratio.

In procem. huius operis q. 4. artic.

Secundò: Si tota essentia, hominis v. g. in sola forma cōsisteret, vtique homo esset sola anima rationalis: quod falsum est. Primùm, quia sequeretur, animã esse ens per se vnum & completum; cùm negari non possit, hominis naturam esse vnū quid perfectum: atque ita ex corpore & anima non fieret vnum per se. Secundò, quia cùm anima rationalis inte-

2. ratio.

HARVARD UNIVERSITY LIBRARY PROVENANCE PROJECT

ritu vacet, absolutè censendum foret, hominem esse immortalem, quod nemo dixerit,

Auctoritate Augustí. Accedit auctoritas D. Augustini lib.16. de ciuitate Dei, cap.3. vbi Varronem commendat, quòd hominem nec animam solum, nec solum corpus, sed vtrumque esse statuerit: & 3. eiusdem operis libro, cap. vlt. vbi docet, animam nō totum esse hominem, sed meliorem eius partem, quod item asserit D. Damascenus lib.3. fid. orth. cap.3. aduersus Platonem.

Damasc. *Symbo. Athanas. 2.concl.* Idemque confirmat illud in symbolo Athanasij, anima rationalis & caro vnus est homo.

Secunda conclusio sit: Materia singularis includitur in essentia cuiusque cōpositi physici singularis. Hæc est Philosophorum communis, quam asserit D. Thomas 1. part. q.11. art.1. & 1. contra gentes c.81. & in 4. d.44. q.1. art. 1. & ibidem Capreolus, Caietanus ad 2. caput libri de ente & essentia, Heruæus in tract. de vnitate formarum. Probatur autem

Prob.1. hunc in modum: Quemadmodū se habet homo in commune ad communem materiam; ita Socrates ad materiā singularem: sed communis materia includitur in essentia hominis in commune sumpti: ergo & materia singu-

Prob.2. laris in essentia Socratis. Secundò idem ex eo confirmatur, quia si quidditas Socratis in sola anima rationali consisteret; sanè cùm hominis, in cōmune spectati, essentia ex anima rationali & materia constet, nō posset homo de Socrate secūdum essentiam verè affirmari; neque esset idem re cum illo. Enimuerò differentia singularis Socratis, nihil tunc commmuni hominis naturæ adderet, præter differentiam singularem huius animæ rationalis. Quare differentia singularis Socratis, esset idem re cum anima, & distingueretur re ab homine, sicut anima ipsa: ac, quod inde fit, homo per contractionem & coniunctionem cum Socreitate, nequiret in naturam vnam coire cum Socrate, nec de eo secundum essentiam verè affirmari.

g.concl. Tertia conclusio sit: Materia singularis, quæ in cuiusque indiuidui essentia continetur, non est indeterminata & vaga, sed certa, & vna atque eadem, saltem continuatione. Huiusce conclusionis priorem partem: quæ asserit, materiam rei singularis debere certam esse & definitam: approbat etiam communis

Probatur prior pars. Philosophorum cōsensus, eandemq; ea ratio persuadet; quia definitæ & determinatæ rei, qualis est v. g. Socrates, certam ac definitam quidditatem esse oportet: rei autem singularis quidditas nō in sola forma, sed in materia etiam consistit, vt ex superioribus patet. Potest quoque idem ex eo stabiliri, quia adstruendam, quam fides docet, resurrectionis veritatem, fatendum est, nostros animos ad eadem corpora redituros esse, nimirum quia non diceretur idem homo ad vitam excitari, nisi ex eodem corpore reuiuisceret. Quare negari non potest, ad vnitatem essentiæ cuiusque hominis, certæ ac definitæ materiæ vnitatem requiri.

Opinio Durandi. Durandus tamen in 4. d. 44. q. 1. contendit, ad essentiā Socratis nō magis hanc, quàm illam materiam pertinere. Putat enim, materiam, eò quòd pura potentia sit, nullam ex se vnitatem aut diuersitatē obtinere, sed eam à forma accipere: atq; adeò si Socratis animus reiecta materia, quam priùs informarat, Platonis materiam subeat; hanc & illam materiam vnam simpliciter, atque eandem censendam esse, eundemque omnino Socratem, ac si priori sua materia constaret. Sed non rectè

Refellitur. Materiæ duplex vnitas. philosophatur. Etenim vnicuiq; materiæ singulari duplex vnitas conuenit: vna propria atque intrinseca, altera aduentitia & externa. Propria est, quam materia sibi ex sese vendicat, in eo etiam naturæ momento, quo formam antecedit. Namq;, vt materia est quid, re ipsa differens à forma, ita suam habet, sibique propriam vnitatem: siquidem ens & vnum inter se reciprocantur. Nec propterea, quòd materia sit pura potentia, hac vnitate carere debet, quæ tam puræ potentiæ, quàm actui communis est. Vnitas aduentitia materiæ ea dicitur, quæ ipsi ex formis, quas induit, aduenire consuevit. Sicut enim cum ab illis informatur & perficitur, aliquod ab eis esse mutuatur; ita aliquam vnitatem. Est autem

Discrimen inter praedictas vnitates. inter huiusmodi vnitates magnum discrimen. Nam prior, quemadmodum materiæ intrinseca est, ita eam reddit simpliciter vnam: posterior verò, vt est aduentitia, ita eam non nisi ex parte, siue aliquo modo vnam efficit. Item prior sicuti essentiam materiæ comitatur, ita stabilis est, ac semper eadem: at secunda, quia extrinsecùs aduenit, nempe à formis, ex earum diuersitate, varia & lubrica est. Durandus igitur, quia priorem illam materiæ vnitatem non vidit, putauit, solam formam vnitatem identitatēq; materiæ præstare: atque ita vbi datur eadem forma, eandem necessariò dari materiam; quod est omnino à veritate alienum: cùm quælibet materia singularis, vt est vna intrinsecè, ita sit discreta & diuisa ab alia secundum substantiam, & essentiam singularem: alioqui nō possent materia Socratis & Platonis ab se diuisę, diuina virtute cōseruari separatę à formis. Quod falsum esse ostendemus in ea, quæ proximè sequitur, quæstione.

Declaratur altera pars conclusionis. Quod ad aliam conclusionis partem attinet, qua asseruimus, non oportere, vt materia ad rei singularis essentiam pertinens, simpliciter, atque omnimodè semper eadem maneat, sed vt saltem continuatione vna sit: id propterea adiecimus, quia plurima sunt rerum physicarum indiuidua, quorum materia, quoad omnes partes, fixa & stabilis non est; cùm aliæ continenter dilabantur, aliæ succedant, vt in homine, cæterisque rebus animatis patet. Sed nobis hac in re aduersatur Ma-

Opinio Magistri. tur Magister sententiarum, qui in 2. d. 30. ad eam sententiam deflexit, vt crederet, illam duntaxat materiam, quam quisque humido primigenio affusam à parentibus accepit, ad singulorum hominum essentiam pertinere, eamque toto vitæ decursu integram perseuerare, nec ipsi partem vllam aduenientis

Non pbatur. materiæ inhæresćere. Quam opinionem refellendi in 1. lib. de ortu & interitu, vbi de nutritione disputari consuevit, commodior est

Quæ materia pertineat ad essentiam Socratis. locus. Nunc illud statuimus, materiam Socratis, verbi gratia, tam illam quàm à progenitoribus accepit, quàm quæ ipsi per nutritionem agglutinata est, ad eius essentiam, vt ipsius partem physicam, spectare: neque toto vitę cursu omnino vnam eandemque permanere, sed vnam dumtaxat cōtinuatione; quia nimirum Socrates continuo successu partes alias acquirit, alias abijcit, neq; vnam nouam materiā de integro assumit: si enim assumeret, cùm illa non posset non esse simpliciter diuersa, iam desineret, qui erat, esse Socrates. Lege, quæ de hac re scripsit D. Thomas 1. p. quæst. 119. art. 1. Caiet. ibidem, & Ochamus in 4. quæst. 11.

ARTICVLVS III.

SOLVVNTVR ARGVMENTA primi articuli.

ARgumenta verò, initio quæstionis proposita, non concludunt. Quare ad primum dicendum erit: hominem dici essentia distingui à leone, quia differt ab illo specifica differentia, quæ licet à materia suo modo sumatur, principaliter tamē ducitur à forma.

Forma carnis quo quidditatis ab Aristotele dicatur. Quod etiam in caussa est, vt forma dicatur ab Aristotele ratio quidditatis: Et (vt quidam interpretātur) cur anima à Platone homo appelletur, nimirum, quia melior pars essentiæ in ea consistit.

Materia an sit de quidditate arte factorum. Ad 2. bifariā responderi solet. D. Thomas primo de interpretatione, alijque nonnulli censent, arte facta, vt statuam, primò ac per se formam duntaxat importare, materiam verò, non nisi secundaria ratione, & tanquam vehiculum siue subiectum formæ: quod videtur etiam placuisse M. Alberto 2. huius operis tract. 1. c. 2. Hi ad argumentū negabunt maiorem propositionem, dicentque, entia naturalia, propterea quòd materia & formam ex æquo inuehant, includere materiam in sua essentia; non verò arte facta, eò quòd non eodem modo se habeant. Alij putant, arte facta tam formam arte inductam, quàm materiam secundariā, velut aurū aut æs, ex quo statua, verbi gratia, fit, ex æquo significare, atque adeò omnia arte facta esse cōposita per accidens. Hi concessā maiori propositione, minorem negabunt. Enimuerò, licet substantia in essentia accidentis contineri nequeat, nihil tamen obstat, quominùs contineri possit in essentia eius, quod ex accidente & substantia, accidentaria compositione coalescit, cuiusmodi sunt arte facta. Hæc posteriori sententia verisimilior est, videturq; Aristotelis 3. huius operis c.7. tex.66. vbi docet, subiectū, ex quo arte facta constant, esse eorum partem, non secus, ac materia cuiusque rei naturalis, est pars totius. Quod nequaquam asseruisset, si res arte factæ subiecta connotarent: nemo n. Cygnum partem albi rectè dixerit. Accedit communis conceptio, qua cùm arte facti alicuius, vt domus, nomen audimus, non magis formam, quàm materiam apprehendimus.

Lege Pontiam 5. Metaph. cap. 7. qu. 5. sect. 4. Affirmatiua pars probabilior.

Tertium argumentum attingit difficultatem, de constitutione vermis enati ex speciebus sacræ Eucharistiæ, quam controuersiam pertractat D. Thomas 3. p. q. 77. ar. 5. Aegidius theoremate 44. & 45. Durandus in 4. d. 12. q. 2. ar. 2. Scotus q. vlt. & alij. Dicendum tamē breuiter est, in eo euentu, receptis primùm in quātitate dispositionibus ad formam vermis, ipso generationis momento subijci à Deo materiam, vel denuò creatam, vel aliunde assitam, vel potiùs eandemmet, quæ euanuerat, reproductam; ex qua simul cum forma, vermis componatur.

Innocentius lib. 4. de officio missæ ca. 11. Capreolus in 4. d. 12. q. 1. art. 3. Rich. art. 2. qu. 2. Gabriel lect. 45. in Canonem.

Ad 4. Concesso priori pronuntiato, ad primam eius impugnationem dicēdum erit; tametsi materia Socratis perpetuò dilabatur, esse tamen vnam continuatione, sicuti consueuimus dicere eandem flammam, quæ ignis subinde appositis, atque absumptis continenter alitur. Ad secundam verò; non esse absurdum, eandem singularem materiā, cùm suapte natura sit commune formarum subiectum, in essentia diuersorum includi, quatenus nunc hoc, nunc illud, pro formarum sibi succedentium varietate, componit.

Quo pacto materia Socratis perseuerauerit una.

Ad 3. Fatendum est, haud posse verè eundē hominem ad vitam reuocari, nisi reddito sibi, quo vixit, corpore. Quòd si eadem pars materiæ ad multos pertinuerit, futurū, quod D. Augustinus 22. de ciuit. c. 20. docet, vt illi reddatur, in quo esse primò cœpit. Nam ab illo, inquit, tanquam mutuò accepta deputari debet, quæ sicut æs alienum redhibenda est, vnde sumpta fuit. Deus verò id supplebit in alio, vel aliunde, vel ex partibus, quæ per nutritionem defluxere. Adde etiam, vt idem homo reuiuiscere censeatur, non oportere, vt quidquid in eo materiæ fuit, atq; idem omnino corpus quoad omnes partes, resurgat quemadmodum neque, vt idem Socrates viuere dicatur, necessum est, vt ex isdē partibus nulla mutatione variatis constet: alioqui non idem homo esset, Socrates puer & ætate adultus.

Resurrectionis beneficio ad vitam reuocandis, eadem materia reddenda sit.

Quod attinet ad eos, qui infantes obiere, cùm in iuuenili ætate, congrua corporis magnitudine, vitæ reddendi sint; aliunde eis compensandū erit, quod ad idem cum quan-

HAYDOCK COLLEGE LIBRARY

Deinfantũ corporibus in resurrectione. titatem desiderabitur, vt D. Augustinus in Enchir. c.85. & 22. de ciuit. c.14. ait. Si quis verò obijciat, hisce infantibus denuò cõferendam, septuplo v. g. ampliorem materiam, quàm ipsi habuerint: & cum tam insigni diuersitate materiæ seruandam identitatem rei singularis, proindeque non videri, materiam ad singularum rerum essentiã spectare. Occurrit Sotus in 4. d.44. art. 2. eiusmodi materiam præstandam à Deo, quodammodo supplente, eo naturæ defectu, vim nutrientis facultatis, cuius ministerio, quantalibet materia eis accreuisset, singularis naturæ identitatem seruassent. Reliqua ad huius dubij explicationem spectantia, persequitur D. Thomas 4. lib. contra gentes cap. 81. & in 4. sent. d. 44. q. 1. art. 2. in responsione ad quæstiunculam quartam, D. Bonauentura eadem d. art. 2. q. 1. Scotus item d. 1. Capreolus quæst. 1. art. 3.

Obiectio.

Responsio.

QVÆSTIO VI.

VTRVM-NE MATERIA DIVINA virtute absque omni forma substantiali cohærere possit, an non?

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS IN VTRANque partem disputatio.

EXtra totius creatæ naturæ facultatẽ esse, vt materia sine omni forma relinquatur, indicat tum ipsa ratio materiæ, quæ est pura potentia, & ab actu formæ, vt eius adminiculo existat, physica saltem necessitate dependet: tum decretum naturæ, quæ nihil otiosum patitur; esset verò otiosa materia absque forma, cùm per se nullam operationem sustinere queat: tum postremò id quoque suadet institutum agentiũ naturalium, quæ per se in generatione rerum, nullius interitum (vtpote naturę malũ) sed nouę formę inductionem, spectant. Cæterùm illud est inter Peripateticos valde controuersum, possit ne materia diuinitus absque omni forma cõsistere.

In hac igitur quæstione negantem partem defendit, Hugo Victorius li. 1. de Sacramentis p. 1. cap 4. Magister sent. in 2. d. 12. cap. 5. D. Thomas in quæstionibus de pot. q. 4. art. 1. in 1. p. q. 66. ar. 1. & quodl. 3. art. 1. D. Bonauentura in 2. d. 12. q. 1. Durandus ibidem qu. 2. Capreolus d. 13. q. vnica. Caiet. ad 5. cap. libri de ente & essentia, q. 8. Aegidius lib. 1. Hexam. cap. 1. Heruæus quodlib. 6. q. 1. alijq; permulti. Præcipuæ verò rationes pro hac sententia hæ fermè sunt. Materia secundũ se est pura potentia: actus autem illius est forma substantialis: ergo si materia esset actu sine omni forma substantiali, esset actu sine actu, quod contradictionem inuoluit. Illustraturque magis eadem ratio hunc in modum: Esse accidentariũ absque accidentaria forma cohærere non potest; vt candidũ sine cãdore: ergo nec substantiale esse absque forma substantiali, cùm eadem sit vtriusque ratio: atqui esse materiæ est esse substantiale: non igitur sine substantiali forma manere poterit.

1. ratio.

Arg. in 2. d. 12. quæst. 1. Ferrar. ad ca. 4. li. 2. cõtra gent. Iandunus q. 6. hius li. Zimara theor. Achillinus de elemento qu. 7. Alfonsus Tol. 2. de an. q. 1. arti. 2. ratio.

Secunda: Materia omnem actum existentiæ mutuatur à forma: ergo non potest sine existentia formæ cohærere. Probatur assumptum: quia vt se habet actus purus ad potentialitatem; ita pura potentia ad actum: ergo sicuti actus purus nullam habet potentialitatem; ita pura potentia nullum habet actum; proindeque omni actu existentiæ caret.

2. ratio.

Tertia: Omne indiuiduum, directò vel reductitiè sub aliquo certo genere contentum, directò etiã vel reductitiè alicui infimæ speciei illius generis subiacet; alioqui immediatè subesset generi, quod fieri nequit: atqui materia singularis, si absque forma substantiali cohæreret, reductitiè contineretur sub corpore in categoria substantiæ; quia spectaret ad illud tanquam eius pars, & tamen nulli infimæ speciei illius generis subesset; nec enim ad hominem, vel equum, aliámve speciem pertineret: nulla igitur ratione materia sine forma esse potest.

3. ratio.

Quarta: Natura hominis in commune, non potest esse extra omnia singularia, nec natura singularis absq; suppositi, vel suo, vel alieno, supplente vicè proprij: ergo nec materia potest conseruari sine omni forma. Priorẽ partẽ antecedentis concedunt omnes Peripatetici; posteriorẽ melior Theologorum pars. Consecutio ea ratione ostenditur: quia difficiliùs atque operosiùs habetur, puram potentiam sine actu, quàm id, quod est ens in actu, absque alio actu conseruare: at hominis natura, tam in commune, quàm in singulari spectata, est ens in actu, vtpote ex materia & forma consurgens.

4. ratio.

Lege D. Thomam 1. p. q. 84. artic. Capr. in 1. 43. q. 1. ar.

Vltima: Vnũ relatum ex ijs, quæ secundum esse dicuntur, non potest altero, ad quod refertur, extincto diuina potestate conseruari: ergo nec materia sine forma. Cõsecutio probatur: quia propterea relata secundum esse eo pacto se habent, quia secundũ essentiam referuntur ad suos terminos; quod non minùs in materia respectu formæ conspicitur.

5. ratio.

Aduersam partem secutus est Henricus Gandauensis quodli. 1. q. 10. Scotus in 2. d. 12. q. 2. Richardus q. 4. Gabriel q. 1. art. 3. Gregorius ibid. q. 2. alijque non pauci, hisce argumentis. Omne absolutum ab altero item absoluto re ipsa distinctum, ac prius natura eo, potest diuinitus sine illo cõseruari; nam quæ ita se habent nõ tam arctè sibi coherent, quin citra contradictionẽ mutuò disiungi valeant: sed materia est quid absolutum (esse enim relatum transcendens, nõ admit entis absoluti rationem) & à forma re ipsa distinctum, vt est communis Philosophorum sententia; itemq; prius

1. arg. pro affirm. part. Maironis in 2. d. 12. q. 2. Bassolis ibid. q. 1. ar. 3. Anton. Andr. in tract. de trib. primis phys qu. 2. d.

Materia. Lichen. ad loc. Scoti citatũ. Trombeta 8. Metaph. q. 1. Sax. & Marsil. hoc loco. †2. arg. prius origine, quàm illa, vt docet Aristoteles A hoc in libro c. 6. tex. 52. Potest igitur diuina potentia absque forma conseruari.

† Deinde; quidquid in reb. creatis fit interuentu causæ secundariæ, ad essentiã rei nullo modo attinentis, potest Deus vi sua sine eiusmodi causa præstare, sed forma est causa secundaria conseruans materiam, & in eius essentiam non inclusa: ergo nihil obstabit quominùs materia sine forma diuinitus conseruetur.

3. arg.

Denique; plus dependet à priori posterius, quam à posteriori prius: sed accidens est posterius substantia; materia est prior forma: plus ergo dependet accidens à substantia, quàm materia à forma: atqui diuina virtute potest accidens sine substantia cohærere, vt patet in sacra Eucharistia: ergo & materia absque omni forma.

ARTICVLVS II.

ACCVRATIVS EXPLICATVR vtriusq; opinionis fundamentum. Disseritur de causa existentiæ. Statuitur, materiam non capere existentiam à forma.

Consule Auicennã in sua Meta. tract. 2. c. 3. & 4. Capreolũ in 1. d. 8. q. art. 3. Caiet. ad c. 5. & 7. de ente & essentia. Herœum in tract. de vnitate formarum qu. 9. Zimaram in Theore. prop. 10.

VT propositę quæstionis difficultatem enodemus, vtriusque sententiæ fundamenta paulò explicatiùs proponenda sunt. Negatiuæ partis assertores, opinionis suæ præsidiũ in hoc maximè collocant. Statuunt, totam existentiæ originem è forma esse, ita nimirũ, vt sicuti vis intelligendi à forma humana; ita existentia à qualibet forma, quadam naturæ consecutione, oriatur, indeq; in materiam & in totum subiectum deriuetur. Hoc autem ita se habere, hisce rationibus videtur concludi. † Existere substantialiter, est nobilissimus effectus: cùm igitur omnis effectus suæ causæ proportione respondeat; fatendum erit, existentiam à nobilissima causa prouenire: hæc autem est forma: omnis ergo existentia à forma oritur. Nam quòd existere præstantissimus sit effectus, ex eo ostenditur, quia existere est quid maximè actuale, & præcipua quædam diuini esse participatio, vt testatur D. Dionysius 5. c. de diu. nomi. Quare & ipsam essentiam videtur nobilitate vincere. Quòd verò forma inter cæteras causas emineat, inde liquet, quia potiorem quidditatis partem confert, & specificat, perficitq; compositum: vnde & à Platone in Timeo diuina proles nuncupatur.

†1. ratio.

2. ratio.

Secundò idem suadetur: quia si existere substantialiter non prouenire à sola forma, sed materia à se ipsa existentiã haberet; multa absurda in Philosophia admittenda essent: Inprimis, materiam non rectè dici propè nihil. Quis enim iure dixerit propè nihil id, quod ex se actum habet, & quidem præstantissimum, cuiusmodi est existentia? Deinde sequeretur, formam non esse causam materię; iccirco enim forma causa materię dicitur, quia tribuit illi esse. Quòd si non præstat materiæ esse existentię, cùm ei esse essentiæ non conferat, vt perspicuum est; vtique nullum iam esse relinquetur, quod ipsi exhibere possit; atque adeò causa illius non erit.

Huic etiã placito adstipulatur illud Boetij, B 1. de Tri. c. 3. & in opu. de vnitate & vno; Omne esse est à forma: & illud apud Peripateticos inprimis celebre; Existentia est vltima actualitas omnis formæ. Nõ videtur igitur negandum, omnem existentiam à forma proficisci. Quod cùm ita sit, vtiq; fateri iam oportebit, non posse dari existentiam sine forma, alioqui daretur effectus formalis sine causa formali. Patet etiam, nequire materiam existere sine forma, cùm sine existentia existere nihil possit. Atque hoc modo sese habet C Thomisticæ opinionis fundamentum.

Aduersæ opinionis fundamentum.

Cæterùm, qui arbitrantur, posse materiam diuina virtute sine omni forma consistere, alia via incedunt: persuasum habent, existentiam non à sola forma prouenire; sed tam materiam, quàm cætera entia, vt vnumquodque ab alio distinguitur, ita aliquâ sibi propriam existentiam vendicare. Id quod breuiter hunc in modum probari potest. Existentia cuiusque non distinguitur ab essentia, nisi vt modus rei à re: ergo vt vnumquodque essentiam ab alio distinctam habet; ita & distinctam sibiq; propriam existentiã. Assumptum alibi lõgiori disputatione stabiliendum erit: interim ex eo fidem habeat, quòd si quis animum attendat, planè inueniet, inter essentiam & existentiam rei, nec maiorem requiri, nec verò minorem sufficere distinctionem.

Existentia quo pacto distinguatur ab essentia.

Priuatim verò, quòd materia propriã habeat existentiã, nec eã à forma mutuetur, hisce rationib. conuincitur. Vnaquæq; res tunc E existentiam capit, cùm in rerũ natura producitur: sed materia producta est à Deo per creationem; formæ verò, rationali excepta, producuntur per generationem: non igitur materia eandem obtinet existentiam, quam formæ. Secundò; materia, cùm sit formarum receptaculum, prius natura existit, quàm singulæ formæ: non igitur à formis existentiam capit. Tertiò; si existentia materię esset à forma, sequeretur, toties materiã interire, quoties priorem formam abijcit; toties produci, quoties nouam recipit; quod nemo dixerit. Consecutio probatur, quia tunc res interit, cùm existentiam amittit: tunc producitur, cùm eam recipit. Quòd si quis occurrat; non interire materiã amissa priori existentia, propterea quòd eodem temporis momento aliam recuperet; is nequaquam argumenti vim effugiet. Nam cùm noua forma non eandem numero existentiam inferat, tam noua

Materia habet propriam existentiam.

Præoccupatio.

eadem materia numero perseuerabit; atq; ita materia illa singularis interitū subibit; quod fieri non posse superiùs demonstrauimus.

Ad eas verò rationes, quibus probari videbatur, omnem prorsus existentiam à forma oriri, ita respondendū erit. Ad primam quidem, existentiam esse nobilissimum omnium attributorum, quæ essentiam consequuntur: verùm ipsum esse essentiæ simpliciter dignitate præstare, (etsi nonnulli contrà opinentur, qui alibi à nobis impugnandi sunt) cuius quidem esse potiorem partem, forma intimè confert ipsi composito; quod satis est, vt illa inter causas, saltem internas, principatū obtineat, vt probat argumentum.

Respondetur ad argumenta, pro tantiū omnem existentiam capi à forma.

Ad secundum, negandum est sequi incommoda illa, quę in argumento colligūtur. Non enim sequitur primum: quia, quamuis materia propriam habet existētiam, adhuc nihilominus pura potentia est, & in genere substantiæ propè nihil. Nec etiam secundum: quia, licet forma non tribuat materiæ totam existentiam, adhuc tamē causa illius dicitur, quatenus eam informādo actuat ac perficit, atq; ita suummet esse substātiale extunsecus illi confert; sicut & materia suam formis attribuit, eas excipiendo ac fouendo: vnde materia & forma sibi mutuò causæ esse dicūtur. Illud verò Boetij, Omne esse capitur à forma, intelligendum est de esse specifico ac perfecto, vt Scotus & Gregorius loco citato interpretantur. Illud item Peripateticum axioma, Existentia est vltima actualitas omnis formę, perinde accipiendum est, ac si diceretur, vltimam actualitatem formæ (sicuti & aliarum rerum) esse ipsius existentiam; quod verissimum est, neque ijs, quæ à nobis dicta sunt, aduersatur.

Quo pacto existentia dicatur vltima actualitas formæ.

ARTICVLVS III.

CONCLVDITVR PARS affirmatiua quæstionis.

His ita disputatis, quoniam secunda opinio earum, quas art. 1. retulimus, firmiores pro se rationes habet, solidioriq; innititur fundamento, amplectenda à nobis est; asserendumq;, posse materiam diuina virtute sine omni forma substātiali cōsistere: id quod fiet, adhibente Deo maiorem concursum, quo, quidquid formā materiā actuando præstat, ipse in genere efficientis causæ suppleat. Nec id mirum videri debet, cùm etiam Deus in sacra Eucharistia concursum causæ materialis sufficiat, conseruando extra subiectum quantitatem, cæteraq; accidentia, quæ priùs in materia inhærebant; conseruando inquam actiuè, vt est communis Theologorum sententia.

Obiectio.

Sed opponet aliquis. Id, quod Deus creat, immediatè conseruat: sicut enim nihil cum Deo, etiam vt instrumentum, concurrit ad creandum; ita neq; ad conseruandum. Cùm igitur Deus materiam creet, eandem per se immediatè conseruabit, ac sine vllo formæ concursu, quem erga materiam omni forma spoliatam compēsari oporteat. Respondendum tamen, etsi cum Deo creante nihil efficienter concurrat, quia conferre esse ex nihilo, infinitam virtutem arguit: nihil tamen obstare, quominùs ad esse rerum, quæ creantur, cōcurrat creatura in alio causæ genere; quomodo in prima rerum molitione, cùm Deus corpora cœlestia & elementa creauit, tam materia ad eorum formas excipiēdas, sustentandasq;, quam formæ ad materiam actuandam & fouendam, concurrerunt.

Diluitur.

Non est autem hoc loco prætereundum, quosdam fuisse, qui in tuenda sententia de conseruatione materiæ absq; forma, longiùs progressi, affirmarint, non solùm posse diuina virtute fieri, sed effectum iam aliquando, vt materia absque omni forma consisteret. Nonnulli enim, quos Argentinas in 2. d. 12. quæst. vnica, art. 2. refert, opinati sunt, in ipsa nascentis mundi origine, fuisse à Deo procreatam materiam absque vlla forma, idque significari cap. 1. Geneseos illis verbis: Terra autem erat inanis & vacua: vbi, vt D. Augustinus cap. 4. libri imperfecti de Genesi ad literam art. per terram, quæ omnibus elementis subsideret, materia; per inanitatem, eius informitas designatur, quod etiam inculcat 12. Confess. cap. 7. Atque huic sententiæ suffragari etiam videntur D. Ambrosius lib. 1. Hexam. cap. it. 8. D. Basilius homilia 2. Hexam. D. Chrysostomus hom. 2. in Genesim, Eucherius in 1. cap. Gen. & rursum D. Augustinus 12. Confess. cap. 6. & 8. qui materiæ informitatem inductione formarum priorem fuisse affirmant. Marsilius etiam in 3. quæst. 13. art. 1. & Gabriel in 3. d. 21. quæstione vnic. artic. 3. credunt, in morte Christi, abscedente anima, mansisse diuinum illud corpus sine vlla forma. Verùm hæ sententię non placent. Nulla enim ratio persuadet, fuisse aliquando materiam sine forma, tametsi diuinitus esse potuerit. Nam quod ad locum illum Geneseos attinet (præterquam quòd inanis terræ nomine, non nisi ipsum terræ elementum, quod inane, id est, sine ornatu & pulchritudine iacebat, propriè significatur; materia verò, per tropum duntaxat) etsi D. Augustinus per informitatem, omnis formæ vacuitatem intellexerit; eam tamen non nisi origine formas antegressam fuisse credidit, vt ipsemet 1. super Genesin ad litt. cap. 15. & lib. 5. cap. 8. explicat. Reliqui verò patres citati, per materię informitatem non omnium formarum, sed decoris & distinctionis priuationem significarunt. Neque etiam in morte Christi fuit materia sine forma, quia abeū-

Opinio existimantium, posse aliquando materiam sine forma.

Improbatur.

Ita Ambrosius, Theodoretus, Chrysostomus, Beda, alijq; interpretes.

Lege D. Thomam 1. p. q. 66. art. 1. Scotum in 2. d. 12. q. 1. & lib. 4. sua summæ tract. 1. cap. 3.

tiani animę forma cadaueris successit. Qua de re in lib. de generatione plura.

ARTICVLVS IIII.

RESPONSIO AD ARGVMENTA, quibus ostendi videbatur, non posse materiam diuina virtute absq; forma consistere.

SVperest, vt ad contrariæ partis argumenta respōdeamus. Ad primum dicendum: formam substantialem esse actum substantialem materiæ, id est, actū substantialiter informantem materiam: quocirca si materia esset actu sine formā substantiali, esset actu sine actu, hoc est, haberet actum accidentarium, nimirum existentiam absque actu substantiali: sed id nullam contradictionem inuoluit, quæ tamen inuolueretur, si materia sine existentia existeret. Reliqua verò eiusdem argumenti pars, hāc habet explicationem. Quemadmodum effectus formæ accidentariæ, sine accidentaria forma esse non potest; ita neq; effectus formę substantialis sine substantiali forma, veluti animatum sine anima: sed enim esse siue existere materiæ, non est effectus formalis formæ substantialis, sed existentiæ, quā materia propriam obtinet, vt diximus. Item sicut existere accidentis sine existentia accidentis esse non potest, ita neq; existere substantiæ absq; substantiæ existentia. Potest tamen aliqua substantia, videlicet materia, cohærere sine existentia formæ substantialis, vt fuit à nobis comprobatum.

Existere materiæ, non est effectus formalis formæ substantialis.

Ad 2. negandum est antecedens, & ad eius probationem dicendum; non eodem prorsus modo sese habere puram potentiam ad actum, quo actus purus ad potentialitatem: quamuis in eo conueniūt, quòd vt actus purus nullam continet potentialitatem, ita pura potentia nullum in sua natura actum physicum includit.

Materia sine forma, ad quam specie pertineat.

Ad 3. dicendum: materiam Socratis exutam omni forma constitui per se, ac determinatè sub materia rerum dissolubilium, tanquam sub specie infima incompleta; reduci verò tanquam partem ad totum ad corpus dissolubile, quod ponitur in categoria substantię: neq; oportere, vt ad aliquam illius speciem determinatè pertineat; cùm ad omnes, quarum formæ in eam induci possunt, indiscriminatim duci queat. Sicut enim materia absque omni forma nullius compositi specifici pars actu esset, ita ad nullum actu reduceretur. Neque hoc absurdum videri debet, tum quia huiusmodi reuocatio materiæ ad certa speciem, quam componit, non est de essentia materiæ; tum quia re ipsa materia absq; forma collocaretur, vti monuimus, sub certa specie, id est, sub materia sublunari.

Ad 4. concesso antecedente neganda est consecutio, & ad eius probationem dicendum; haud semper esse operosius, puram potentiam sine actu, quàm vnum actum sine alio conseruare: hoc enim posterius nonnunquam implicationem inuoluit, vt in propositis exemplis. Nam si natura communis per se extra singularia existeret; esset, ac non esset cōmunis; nō esset, quia ita supponitur: esset, quia existere in rerū natura, sicuti operari & produci, non conuenit superioribus nisi per inferiora: quando quidem, vt existere est vltima cuiusq; rei actualitas; ita non nisi vltimò perfectis & terminatis in sua serie, qualia sunt sola singularia, primò conuenire debet, cæteris verò ipsorum merito ac beneficio. Quod verò ad suppositi rationem attinet, repugnat etiam, dari naturam absq; supposito, cui innitatur; quia subsisteret per se tanquam à nullo dependens, quod in rebus creatis nulli, præterquam supposito, conuenit: simulque non subsisteret, vtpote suppositi adminiculo carens; quando ita volunt aduersarij.

Cur natura communis extra singularia existere non possit.

Contrà sentiunt Caietanus 3. p. q. 4. art. 2. Medina ibidem.

Ad 5. concedendum est, cùm D. Thoma q. 7. de potent. art. 9. cum Scoto in 2. d. 1. q. 4. & 5. & d. 12. q. 2. cum Capr. in 1. d. 30. q. 1. art. 1. & in 4. d. 12. q. 1. art. 3. cum Durando in 3. d. 1. q. 1. & alijs; vnum relatum secundum esse mutuum, nō posse, etiam diuina virtute, absq; suo correlatiuo in rerum natura dari; sequeretur enim, esse ac non esse relatum. Nam quemadmodum tota ratio eiusmodi relatorum, consistit in referendis mutuò inter se subiectis, & quasi in transitu ad alia; ita eorum essentiam cōsequitur, vt si vnum existere ponatur, illud reciproca alterius existentia comitetur: idq; indissolubili prorsus necessitate. Nec eodem modo se res habet in materia, cæterisq; relatis transcendentibus, comparatione suorum terminorum. Nam respectus relatorum secundum esse superueniunt subiectis, vt similitudo lapidi, paternitas Sophronisco. Nec huiusmodi subiecta appellāt, nisi dependenter ab existentia terminorum. Non enim lapis dicitur similis, nisi qui aliud in rerum natura sibi simile habet: nec pater vocatur, (si philosophico & nō populari more loquendum sit) nisi actu habens filium. Quod relatis transcendentibus minimè conuenit, cùm non adueniant subiectis, quæ denominent, & quæ per ipsa ad aliud referantur; sed sint ipsamet subiecta, aut aliud quid simile.

Idem asserit Matronius in 1. d. 29. q. 6. Gabr. super Can. lect. 44. Bargius in 1. d. 18.

Oppositum tuetur Gregorius.

Non inficiamur tamen, videri etiam probabilem sententiam Gregorij, in 1. d. 28. q. 2. art. 1. existimantis, posse diuina virtute existere vnum relatum mutuum absq; suo termino. Qua de re alibi ex professo disseruimus.

QVÆSTIO VII.
SIT-NE PRIVATIO ENS, an non?
ARTICVLVS I.
QVAESTIONIS DISSOlutio.

SEquitur, vt de Priuatione, altero rerum physicarum principio, disseramus; ac primum, sit ne verum ens, nec-ne? Qua in dubitatione non desunt argumenta, quibus affirmatiua pars ostendi videatur. Primùm; quia tam in diuinis literis, quàm apud Philosophos, quædam de Priuatione enuntiantur, quæ non nisi in verum ens cadere possunt, quale est illud 1.ca. Geneseos; Et tenebræ erant super faciã abyssi: vbi tenebræ, quæ priuatio quædam lucis sunt, dicuntur esse; esse autem non est eius, quod essentiam non habet. Item, quia in Hymno trium puerorũ inuitantur tenebræ ad diuinam laudẽ, illis verbis; Benedicite lux & tenebræ Domino: quod tamen non videtur cõuenire nisi ei, quod aliquam entis rationem obtinet, quam Deo, quoad potest, acceptam referat, atque ita diuinam bonitatem totius esse fontem commendet; id enim significat diuina laus in sacris literis, cùm ea, quæ intellectu carent, laudare Deum dicuntur.

Argumenta in partẽ affirmatiuam.

A testimonijs sacræ paginæ.

Ab Aristotele.

Deinde, apud Aristotelem c. vltimo huius libri tex. 80. priuatio appellatur malefica: id autem, quod maleficum est, aliquam nocendi vim, & ex consequenti aliquam entitatem habet. Item 2. de anima ca. 2. tex. 138. priuationes dicuntur percipi sensu, vt tenebræ aspectu: nihil verò sensu percipitur, nisi quod sensum agendo mouet: ergo, &c.

A definitione priuationum.

Præterea, priuationes formaliter sumptæ, habent essentiales definitiones; cæcitas enim secundum essentiam definitur priuatio aspectus: Habent igitur essentiam, atque adeò sunt verè res. Ad hæc, cæcitas, & quæcunq; alia priuatio, intelligitur, exprimiturq; à nobis per aliquem conceptum: at cõceptus, vt Aristoteles docet, primo de interpr. cap. 1. est imago & similitudo rei. Negari igitur nõ potest, priuationem esse rem.

Ab earum conceptibus.

1. assertio.

Hæc controuersia duplici assertione dirimenda est. Prima sit: Priuatio formaliter sumpta, nec est ens reale, nec rationis. Probatur facilè: Namq; ex doctrina Aristotelis, quinto libro Metaph. ca. 22. tex. 27. & libro decimo, capite septimo, tex. 15. Priuatio est negatio formæ, in subiecto natura apto: negatio autẽ cùm nihil aliud sit, quàm remotio nullum esse in rerum natura, nec verò in intellectu ponit. Quod non obscurè testatus est Aristoteles, ca. 8. huius lib. tex. 75. cùm docuit, priuationem per se, id est, ex sua propria ratione ac vi, esse non ens.

Illud tamẽ est aduertẽdum, quod D. Thomas quarto Metaphy. capite secundo admonet, videlicet priuationes & negationes quodammodo entia rationis fieri, non per se, sed ex accidente, quatenus eis aliquid rationis obuenit, vt cùm ab intellectu, tanquam subiecta aut prædicata in propositionibus, assumuntur. Quò spectasse videtur Aristoteles, quarto libro Metaphysic. capite secundo, textu 2. vbi cùm priuationes entia quodammodo esse pronuntiasset, adiecit: dicimus enim non ens esse non ens: quasi diceret, efficimus enim negationes ipsas & priuationes, subiecta & prædicata enuntiationum: atq; ita id, quod ipsæ in rebus, & ex natura sua nõ habent, intellectus nostri beneficio assequũtur.

Quo pacto priuationes quodammodo fiant entia rationis.

2. assertio.

Secunda assertio: Priuatio formaliter sumpta, est in reb. seclusa operatione intellectus. Hæc est contra nõnullos, præsertim è recentioribus. Philosophis, existimantes, priuationes in sola mentis notione esse: eã tamen amplectitur Caietanus, prima parte, quæstione quadragesima octaua, articulo secundo, & in libello de ente & essentia, capite primo: Ferrariensis 3. contra gentes cap. 19. Eandemque innuit D. Thomas in quæstionibus de malo, quæst. 1. art. 2. Suadetur verò in hunc modum: Forma, eiusq; priuatio, vt Aristoteles docet in ca. de oppositis, versantur circa idem subiectum: ergo quoties in tempore à natura constituto subiectum forma caruerit, inerit ei formæ priuatio. Hoc autem contingit, seclusa qualibet mentis actione: igitur priuatio ineſt in rebus formaliter sine intellectu. Aduerte autem, priuationem esse in rebus, non per aliquam existentiam, quæ ipsi formaliter competat. Nam cùm existentia positiuum quidpiam sit, fieri nequit, vt negationem re ipsa propriéve informet. Dicitur ergo priuatio existere fundamentaliter, seu merito sui fundamenti, quatenus videlicet existit subiectum, cui suo modo re ipsa conuenit.

Quomodo priuatio sit in rebus.

ARTICVLVS II.
SOLVTIO ARGVMENTORVM, quæ probare videbantur, priuationem esse ens.

NVnc argumẽta superiùs adducta diluamus. Ad id, quod primo loco propositum fuit, respondendum est cum D. Augustino, in lib. de vita beata, cap. 4. tenebras (quod de cæteris priuationibus similiter accipiatur) ita dici esse in aliquo, ac si diceretur non esse ibi lux. Quod Caietanus ad art. 2. quæstionis quadragesimæ octauæ, 1. part. planiùs edisserens, inquit priuationẽ dici inesse rebus, per remotionem formæ in actu exercito; quia nimirum priuatio insidet subiecto non vt inhærens, id enim entis positiui est; sed vt exercens actum remouendi formam.

Sol. 1.

Idem asserit D. Anselmus de cæteris priuationibus similiter accipiatur in lib. de casu Diaboli c. 41. de concept. virginali cap. 5.

Ad

Ad reliquam eiusdem argumenti partem dic: omnia, quæ quoquo modo in naturæ vniuersitate esse dicuntur, etiam ea, quæ nullum entis gradum obtinent, diuinam bonitatem prædicare, hoc est, ad bonitatis diuinæ laudẽ contemplantiũ mentes allicere. Quod D. Augustinus tum alijs in locis, tum in libro de natura boni aduersus Manichæos, hisce verbis explicat: Priuationes rerum sic à Deo ordinantur, vt non indecenter vices suas habeant: quemadmodũ in cantu interpositiones silentiorum certis moderatisq; interualłis, licet vocũ priuationes sint, suauitati cantilenę aliquid conferunt; quemadmodũ item vmbræ in picturis eminentiora quæque distinguunt, ac non specie, sed ordine placent. Vnde & in Hymno trium puerorum etiã lux & tenebræ laudant Deum, id est, eius laudem in bene considerantium cordibus pariunt. Ex quo patet, non eo duntaxat modo, qui in argumento affertur, sed hoc etiam, quem D. Augustinus tradit, sumi verbum, Laudare, in diuinis literis: quo pacto in ea etiam, quæ intellectu carent, imò & quæ verè entia non sunt, cadere potest.

Rerũ priuationes, quo pacto ordinẽtur à Deo.

Cõsule D. Isidorum in li. de summo bono.

Sol. 2.

Ad secundum argumentũ, quoad priorem partem, dicendum: hæc maximè de caussa inter alias priuationi maleficium attribui, quia materia ex eo, quòd absentium formarum priuationem in se cohibet, vt actum formæ, quo caret, admittit; actum formæ, cui veluti matrimonio conjuncta erat, repudiat, atque ita adulterina quadam ratione maleficium committit. Ex quo non colligitur, aliquam ei effectricem vim ineſſe, vt erit consideranti perspicuum. Ad posteriorem partem eiusdem argumenti dicendũ est: Aristotelis sententiam eo loco esse, tenebras percipi visu, non quòd aliqua videndi actio feratur in tenebras, sed quia aspectus nõ percipit lucem; quod est percipi tenebras negatiuè.

Tenebræ quo modo percipi visu dicãtur.

Sol. 3.

Ad tertium: priuationes vt propriè essentiam non habent; ita nec propriè definitiones essentiales vendicare; sed explicationes quasdam remotionum, in quibus ipsæ consistunt.

Sol. 4.

Ad 4. Ex eo, quòd priuationum conceptus habeamus, non sequi, priuationes esse reuera entia, seu positiuum quidpiam. Cùm enim conceptus rerum imagines dicuntur, nomine rerum tam res ipsæ, quàm earum priuationes & negationes significantur, ac si diceremus, conceptus esse eorum, quæ à nobis intelliguntur, similitudines, siue illa entia sint, siue non. Num autem priuationes non solum conceptibus formarum, quas negant, sed alijs, qui ipsis proprij ac peculiares sint, percipiantur, cuius cõtrouersię affirmatiuam partem veriorem credimus; tractat Aegidius in 1. dist. 36. quæst. 2. Capreolus in 2. d. 39. q. 1. art. 3. & Ferrariensis 1, contra gent. c. 71.

QVÆSTIO VIII.
VTRVM PRIVATIO VERE principium rerum naturalium sit, an non?
ARTICVLVS I.
QVAE ARGVMENTA OSTENdere videantur, non esse.

NEgantẽ propositæ quæstionis partem, conabitur quis hunc in modum suadere. Principia, vt Aristoteles docuit cap. 6. huius libri tex. 50 manere semper oportet: sed priuatio accessu formæ aboletur: non est igitur principium. *1. arg.*

Secundò: Priuatio, teste eodem Arist. ca. 6. huius libri tex. 66. est principium ex accidente: igitur non est verè proprieq; physicarum rerum principiũ. Consecutio probatur: quia si omnia, quæ ad generationem ex accidente concurrunt, principia censenda essent, plura forẽt principia, quàm tria. Nam ijs etiam annumerari deberet, v. g. forma rei intereuntis, sine qua non datur generatio. *2. arg.*

Deinde: Si qua priuatio esset rerum naturalium principiũ, maximè esset priuatio formæ rei, quæ gignitur: sed ea nõ est: nulla igiter est. Probatur assumptio: quia huiusmodi priuatio numquã dari videtur. Nec enim datur in eo temporis momento, quo forma inducitur; siquidem præsente forma euanescit eius priuatio. Nec etiam tempore antecedente; quod ita ostenditur: Priuatio est negatio formæ in subiecto natura apto: sed ante punctum generationis materia non est apta ad formam, cùm nondum habeat dispositionum omnium apparatum, ad eam excipiendam: igitur tempore antecedente non est in materia priuatio formæ. *3. arg.*

Item: Esse principium est esse ens (principium enim relationem significat ad ea, quæ a principio dependent, aut quoquo modo procedunt) atqui superiori quęstione ostensum fuit, priuationem non esse ens: nõ potest igitur priuatio esse principium. *4. arg.*

ARTICVLVS II.
PRIVATIONEM ESSE VERE principium, nec superiora argumenta oppositum concludere.

IN hac cõtrouersia Plato, & ex antiquis Philosophis nonnulli, Priuationem è numero principiorũ excludere, vel quòd eam tanquã nõ ens despicatã habuerint: vel quòd eam tanquã ipsa præter maleficiũ agnouerint. Rectiùs Aristoteles, qui eã principijs annumerauit; non quidem ijs, quæ in compositionẽ veniũt, sed

Plato & alij, priuationem non nisi meratũ inter principia.

quæ per se ad generationem requiruntur. A
Cuius sententiæ veritas, paucis hunc in modum confirmari poterit. Id, vnde per se generatio proficiscitur, verè ac propriè principium illius est; sed generatio per se oritur à priuatione, tanquam à termino à quo; ergo priuatio est principium per se generationis. Maior propositio nota est; minor probatur; quia generatio (vt sæpe diximus) est progressio à non esse, vt à termino à quo; hic autem cùm non sit materia (siquidē terminus à quo B
Lege Aphrodisæum li. 2. Nat. q. ca. 11. res oritur, vtpote formæ geniti contrarius, non manet; materia autem semper manet) consequens fit, vt sit ipsa formæ priuatio.

Sol. 1. arg. Horum explicationes collegit Zimara in suis dilucidationib. Argumenta verò superiùs adducta, hunc in modum explicanda sunt. Ad primum, omissa Græcorum & Latinorum interpretum in eo loco enarrando dissensione, respondendum est, necessariò manere principia, nō omnia, sed quę in rei genitæ compositionem coeunt: vel omnia simpliciter manere, id est, omnia ad quamlibet generationem, seu singula tria ad singulas generationes cōcurrere, vt Ammonius & alij interpretantur. C

Sol. 2. Ad 2. Priationem dici principium per accidēs, non generationis (sic enim principium per se est) sed cōpositionis, quatenus materiæ, ex qua compositum coalescit, accidit, habere in se priuationē formæ. Aduertit etiam D. Thomas in explicatione eius loci, dici priuationem principium per accidens, si accipiatur pro priuatione formæ alterius rei, non D
eius, quæ gignitur.

Sol. 3. Ad 3. admittenda est maior propositio, negando minor; & ad eius probationem dicendum; materiam, quamdiu formam nō habet, esse illa absolutè priuatam, aptamque ex sese ad eam recipiendam; quamuis proximam & completam aptitudinem tunc solùm obtineat, cùm peruentum fuit ad terminū, complementumque omnium accidentium, quibus ab agente disponitur, qui terminus in E
ipso tantùm generationis momēto datur: extrinsecè tamen, cùm in eo omnia prędicta accidentia ex toto pereant, absc essu formæ prioris, factaque vsque ad materiam primam resolutione, vt in libris de ortu & interitu dicemus. Vt verò in ipso puncto generationis priùs natura, quàm materia formā recipiat, inest ei summa aptitudo ad ipsam recipiendam, ex vi accidentium, quæ toto tempore præcedenti in ea fuerunt, & in ea prægressione nazare, siue in eo priori, vt loquuntur, insidet in materia exactissima formæ priuatio. Nec repugnat, in eodem instanti temporis, secundum aliam & aliam considerationem, dari in materia & priuationem formæ, & ipsam formam; licet talis priuatio in eodem instanti re ipsa ac simpliciter aboleatur. F

Sol. 4. Ad 4. dicito, si illud pronuntiatū, esse principium est esse ens, significet, quidquid principij rationem habet, necessariò esse ens, fal-
sum id esse: si autem sensus illius sit, id, cui relatio principij conuenit, posse aliquam rationis entitatem intellectus beneficio obtinere, eo modo, quo superiùs diximus; tunc verum quidem esse, quod in prædicto effato assumitur; sed non rectè ex eo concludi, priuationē in se spectatam esse ens; seu positiuum aliquid.

Sol. 5. Quomodo ens possit pendere à non ente. Ad 5. negari deb et, id, quod est ens, nō posse à non ente dependere, dummodo ab eo non dependeat vt ab influente, aut imperante aliquod esse; sed tanquam à termino, atque vt ab eo, quod essentialiter ad suum conceptum requirit. Ita verò sese habet generatio respectu priuationis.

QVÆSTIO IX.

NVM IN QVALIBET RE NATurali, præter materiam danda sit forma substantialis, necne?

ARTICVLVS I.

FORMAM SVBSTANTIALEM antiquioribus Philosophis magna ex parte ignotam, posterioribus notam fuisse.

INstitutæ disputationis series postulat, vt de tertio rerum naturalium principio, hoc est, de forma disseramus. Porrò inesse rebus naturalibus non materiam solùm, sed etiam formam, quæ sit pars quidditatis, licet veteris Physiologiæ auctores, vt constat ex 1. libro Metaph. cap. 2. & ex ijs, quæ tradit Laërtius lib. 7. de vitis Philosophorum; magna ex parte latuerit: agnouit tamen inprimis Italicę sectę institutor Pythagoras; tum eiusdem familiæ alumnus Timæus Locrēsis, qui materiam ex se nullas habere formas, & tamen ens subinde posse recipere, varijs similitudinibus expressit, in hunc fere modum. Qui vnguenta suauiter redolētia confecturi sunt, humidam materiam, quam certo condire odore volūt, ita præparant, vt odorem nullum proprium habeat; & qui materijs mollibus, impressionique cedentibus, figuras imprimere aliquas volunt, nullam omnino priorem in eis figuram apparere patiuntur, sed exactissima quadam leuigatione eas poliunt. Ita illud, q̄ in omnib. passim cæterorum omniū simulacris rectè figurandū est, his omnibus formis natura sua carere necesse est. Hæc Timęus apud Platonem. Ipse autem Plato ex propria quoque sententia, (vt liquet ex ijs, quæ ab eo varijs in locis, & ab Alcinoo in libro de eius doctrina cap. 8. tradita sunt) substantiales formas posuit. Quarū duo genera statuit, vnum

Pythagoras & Timæus formarum asserores.

expers materiæ; quod ideam dixit: alteram cum materia coniunctum, quod formæ nuncupatione minus dignum credidit, ideoque receptam imaginem appellandum censuit.

Aristoteles. Iam verò Aristoteles, substantialium formarum positionem multò apertiùs & luculentiùs astruxit, plurimis in locis, vt hoc in lib. ca. 7. text. 65. & lib. 2. cap. 1. text. 12. Item 2. de ortu & interitu cap. 9. text. 51. lib. 2. de anima cap. 1. & in toto eo opere. lib. 7. Metaph. cap. 4. & lib. 12. cap. 2. Cuius sententiam omnes ferè consequentes Philosophi magno consensu approbarūt; & si ex Platonicis nonnulli, magistri sui vestigia persequentes, circa modum, quo forma cum materia societatem coit, à Peripateticis dissenserint; qua de re separatim suo loco. B

ARTICVLVS II.

AFFIRMATIVAM QVAESTIOnis partem omnino veram esse.

SOlet autem substantialium formarum assertio multis ex capitibus longo rationum ductu, à Philosophis comprobari. Nos potiora tantùm argumenta in medium afferemus: quorum primum ita habet. Res naturales sunt compositæ, non ex materia duntaxat; quia cùm hominis, lapidis, & leonis eadem sit communis materia, eadem foret omnium D
essentia, & definitio: habent igitur præter materiā proprias formas quibus inter se differant. Quòd si quis occurrat, cōposita physica constare ex materia, quæ sit substantia, atque etiam ex forma, non tamen quæ substantia sit, sed accidens; is facilè confutabitur. Imprimis hoc modo: Materia est nuda potentia, vti superiùs demonstrauimus, & tamen est substantia, vt aduersarius fatetur: ergo & forma multo maiori iure substantia E
erit. Secundò; si forma esset accidens, nulla esset generatio substantialis siquidem materia gigni non posset; inductio verò accidentium, non substantialis, sed accidentaria generatio est. Tertiò; vel ipsa composita naturalia sunt accidentia, vel substantiæ: si accidentia, non igitur constituuntur ex materia, quæ sit substantia. si substantiæ, nō ergo constant ex forma, quæ sit accidens; alioqui aut non substantia ex substantijs, aut non acci- F
dens ex accidentibus coalesceret, quorum neutrum fieri potest.

1. ratio.

Responsio.

Confutatio datæ responsionis.

2. ratio. Rursus idem hunc in modū suadetur. Singulis rebus naturalibus aliquę proprię & peculiares functiones conueniunt, vt homini ratiocinari, equo hinnire, igni calefacere, atque ita cæteris: sed eiusmodi functiones ori- A
ri nequeunt à materia, quæ, vt suprà ostendimus, nullam effectricem vim habet: oriuntur ergo à substantiali forma. Nec satisfaciet, qui dixerit proficisci à materia instructa accidentibus. Quæro enim, cur isthæc potiùs accidentia in hac materia, quàm illa conspiciantur; cur igni potiùs calor, quàm frigus competat? cur aërem leuitas, non grauitas sequatur? Cùm igitur huius rei causa ad materiam referri non possit, tum quia ob insitam inertiam, nudæq; porentiæ sterilitatem, nullum ex se accidens profundit; tum quia cùm vna atq; eadem sit in rebus sublunaribus, eadem ijs omnibus accidentia promiscuè inesse nt; planè sequitur talium accidentium originem ad formam substantialem, vti ad ipsorum fontem referendam esse. B

Materia nullum ex se accidēs profundit.

Proinde negari non potest, vnicuiq; rei naturali suam inesse formam substantialem, ex qua constet; à qua gradus præstantiæ & perfectionis in cōpositis physicis desumantur; à qua omnis rerum propagatio dependeat; à qua sua cuiq; rei nota & character insideat, quæ, quidquid operis in natura fit pro sua facultate moliatur; quæ omnes eliciat, tum vitæ, tum reliquorum munium, actiones; cui accidentia tanquam instrumēta subsidio veniant; quæ deniq; spectabilis huiusce mundi theatrum, sua varietate ac pulchritudine mirificè distinguat atq; exornet. C

Substantialis formæ ecconomia.

QVÆSTIO X.

VTRVM APTA IDONEA QVE sit forma substantialis definitio.

ARTICVLVS I.

SOLVTIO PROPOSITAE dubitationis.

CVm varia sint formarum genera; quandoquidem aliæ sunt accidentariæ, vt calor; aliæ substantiales, vt anima: rursusq; substantialiū alię assistentes, vt intelligentia mouens cœlum; aliæ informantes, vt formæ elementorum, stirpium, & animalium: non quęrimus hoc loco de definitione formę in commune; sed substantialis informātis duntaxat. Huius ergo descriptionē paucis complexus est Aristoteles 2. lib. cap. 3. tex. 28. aiens, formam esse rationē quidditatis, id est, id in quo cuiusque cumpositi naturalis essentia præcipuè continetur; seu, quod essentiam rei, eiusque definitionem absoluit, & ab alijs distinguit. Apertiùs hunc in modū definiri potest: Forma est actus simplex, substantialis, vnum per se cum materia constituēs. Dicitur actus, ad excludendam materiam: simplex, ad reijciendū quodlibet ex multis actibus inter se diuersis concretū, vt album dulce: Substantialis, ad remouendas formas simplices accidentarias: Deniq; dicitur, constituens vnum per se cū materia; propter intelligentias, quæ nequeunt cum materia in vnius cōpositi naturam venire. Aduerte autem verbum illud,

Cuius formæ definitio inquiratur.

Formæ definitio.

Eius enucleatio.

constituens, non ita accipiendum, quasi forma existimari nō debeat, nisi quæ actu vnum per se cum materia componit: sic enim animus rationis particeps, dum extra materiam per se cohæret, non esset forma; cùm tamen ex sua essentia, à qua destitui nequit, sit actus & forma corporis. Ea igitur particula sic intelligenda est, vt forma constituat, id est, suapte natura constituere possit, vnum per se cum materia.

ARTICVLVS II.

QVIBVS NOMINIBVS SVBstantialis formæ vis & præstantia à Philosophis describatur.

Pythagoras.

SAnè verò vt multiplex est formæ dignitas: ita eam Philosophi varijs nominibus appellarunt, & quasi definierunt. Pythagoras eam vocauit Vnum, quòd incertam ac vagam materiæ rationem, in vnam certámve speciem contrahat: vel quòd vnitatem affectet, sicuti materia multitudinē seu diuisionem, tum quòd anima, quæ inter formas principatum habet, vnionem elementorum, partiumque corporis efficiat. Nā cùm corpus ex elementis coalitum in perpetuo fluxu sit, continentis cuiuspiam opera egebat, ne fatisceret. Hinc est illud Pythagoræorum dogma: Rerum tria sunt initia, Infinitum, Vnum, Duo; hoc est, Deus, Forma, Materia.

Timæus.

Timæus Locrus apud Platonem, eam dixit Mentem, aiens mundum hunc, qui sub aspectum cadit, necessitate, id est materia; & mente, id est, forma constare: quo loco formam mentē appellauit, quòd sit adumbrata quædam primi ac puri actus, diuinæq; mentis similitudo. Ob quam etiam rationem à Platonicis Diuina soboles dicta est. Nūcupat item Plato formas physicas, Similitudines & Effigies, quòd sint imitationes quædā idearum: & Vmbras, quòd eam videantur habere rationem ad ideas, quam vmbræ ad corpora. Ideoque 7. de rep. ait, nos in hoc mortalium orbe, non aliter atque in specu, esse collocatos, ac solas inspicere rerum vmbras, quas ob assuetudinem existimamus verè esse.

Platonici.

Plato.

Aristoteles.

Apud Aristotelem nuncupatur forma Diuinum, Pulchrum, Optimum, Finis. Diuinum, quòd sit participatio quædam diuini esse, vti proximè dicebamus: pulchrum, quòd materiam decoret, totamque mundi quasi scenam, spectanda varietate exornet: optimum, quòd sit quidpiam maximè perfectum & appetibile: finis generationis, quòd genitor in re, quam efficit, eam sibi vti propriæ formæ effigiem exprimendam proponat, vt declarat D. Thomas 1. p. qu. 44. art. 4. A quibusdam appellatur Terminus, quoniam vt antea dicebamus, materiam diffluentē ac vagam, certus finibus coerceat, veluti norma quædam

Alij.

A mensuraq; rerum. Vnde Aristoteles 3. huius operis ca. 7. tex. 67. dixit formam causam esse terminationis & continentię. Ab alijs dicitur Character, quòd cuiq; rei quasi notam imprimat, qua cognosci & distingui possit à cæteris: vnumquodque enim ex sua forma spectatur ac secernitur. Deniq; vulgari nomine dicitur forma, quòd sicuti forma per artem inducta materiam secundariā, vt æs & lignum; ita ipsa materiam primam concinnet atque efformet. Plura in hanc sententiam scripsit Albertus M. hoc in lib. tract. 3. cap. 17.

QVÆSTIO XI.

VTRVM EX FORMA SVBstantiali & materia vnum fiat?

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN NEGATIuam partem controuersiæ.

SVperiori quæstione, cùm formam definiremus, asseruimus, ex illa & materia vnum quidpiam effici: nunc ad illustriorem rei notitiam, an id ita se habeat, disquiremus. Ac primùm nonnulla sese offerunt argumenta, quibus negatiua pars ostendi videatur.

1. arg. Primum est, Vel ex materia & forma substantiali fit vnum, interuentu alicuius medij, quod eas conciliet, & mutuò connectat; vel proximè absq; vllo medio, aut vinculo: sed neutrum horum videtur dandum: non igitur ex materia & forma substātiali vnum fit. Probatur Minor, quoad priorē partem; quia tale mediū si daretur, oporteret esse aliquod accidens, quod prius in materiam reciperetur: id verò esse non posse ex eo ostenditur; quia cùm inter actum primum & secundū sit ordo essentialis, nequit materia secundum ante primū admittere. Item, quia si esset accidens, iam materia & forma accidentario nexu iungerentur, nec ex illis vnum quid substantiale, sed accidentarium coaleseeret. Quoad posteriorem verò partem suadetur eadem Minor; quia vt Proclus ait comm. 3. in Timæum, multitudo omnis, nisi incōposita futura sit, eget conciliatrice harmonia, hoc est, requirit proportionē accommodationemq; ipsarum rerum inter se, quæ accommodatio non nisi tertio aliquo, velut sequestri, perficitur. Item, quia si forma posset p se atq; immediatè copulari cum materia; posset ei saltem diuina virtute sine media quantitate vniri; sicq; ex anima rationali & materia resultaret cōpositum vnum per se, quod nō aliud foret quam homo. Quare existeret homo sine capite & corde, cæteriscque partibus integrantibus; quod non videtur concedendum.

2. arg. Secundum, Si ex materia & forma substantiali fieret vnum per se, fieret quoq; ex materia & forma accidentaria per se vnum: sed ex his

his nō fit, vt palàm est: ergo nec ex illis. Maior probatur; quia vtrobiq; videtur par ratio inueniri, cùm non solùm forma substantialis, sed etiam accidentaria sese habeat ad materiam, vt actus ad potentiam, quam perficit.

3. arg. Tertium. Quæ magis distant, minùs inter se vniuntur; sed forma substantialis & materia magis distant, quàm accidens & subiectū, cùm forma substantialis sit ens in actu, materia ens in potentia: contrà verò tam accidens, quàm eius subiectū sint entia in actu: Igitur minùs poterunt inter se vniri forma & materia, quàm accidens & subiectum: quare cùm hæc non conueniant in vnam tertiam naturam, quæ sit ens per se, neq; illa conuenient.

4. arg. Quartum. Ea, quæ non affectant mutuam vnionem, non possunt inter se naturaliter coniungi: sed materia cùm sit, vt alibi diximus, causa diuersitatis & multitudinis; (vnde à Philosophis dualitas & infinitum vocabatur) minimè affectat vnionem: non potest ergo naturaliter cum forma conjungi; proindeq; nec ex mutuo eorum complexu vnum quid existet.

5. arg. Quintum. Saltem inter materiā & formam humanam non potest naturalis nexus intercedere: ergo saltem hæ non possunt in vnius compositi per se naturam connecti. Antecedens probatur: quia si talis vnio esset naturalis, sequeretur animam separatam habere natiuam propensionē ad materiā, sicq; statum extra corpus esse ei violentum; & quod inde videtur consequi, resurrectionem corporum futuram naturalem, nō verò diuinæ potestatis miraculo exhibendam; quod falsum est.

6. arg. Sextum. Si ex hac forma & hac materia fieret vnum per se, pari ratione ex hac forma & quacunq; alia materia posset effici per se vnū: sed non potest; ergo, &c. Maior probatur: quia quælibet materia prima est pura potentia, quæ videtur esse tota ratio, cur ex illa & forma substātiali dicatur vnū fieri. Minor inde suadetur: quia si ex hac forma & qualibet materia posset fieri vnum, vtiq; haberet hæc forma sine discrimine ordinem ad quamlibet materiā: quod tñ falsum esse ea ratio ostendit quia non magis pendet forma à certo efficiente, quàm à certa materia, à qua educitur, cuive vnitur. Quare sicuti forma huius equi, v.g. nequiuit ab alio, quàm à proprio suo progenitore effici, ita nec è cuiuslibet materiæ, sed certæ & definitæ potestate educi potuit. Et quod inde consequens est, non cuilibet materiæ, sed certæ sibiq; à natura destinatæ, ad vnius compositi societatem coniūgi poterit.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR PARS AFfirmatiua quæstionis.

Quinq; vnitatum modi.

VT propositæ quæstioni satisfiat, prænotandum est, quinq; esse, quod ad præsens institutum attinet, vnitatū discrimina, à quibus totidem modis vnum dicitur. Prima vnitas est aggregationis, vt in aceruo lapidum. Secūda ordinis, vt in exercitu, quæ maior est, quàm prima; magis enim vniuntur, quæ ordinem habent, quàm quæ turbata confusione dissoluta sunt.

Tertia est vnitas per accidēs, vt in accidente, & subiecto cui inhæret; quæ maior est quàm secunda; etenim in secunda nullum eorum, quæ ordinem habēt, in altero insidet. Quarta est vnitas per se in rebus compositis, quæ videlicet resultāt ex compositione partium, in aliquā tertiam naturam coeuntium; qualis cernitur in quantitate bipalmari, compositā videlicet ex duob. palmis inter se, vno eodemque communi termino coniunctis. Et hæc vnitas maior est, quàm tertia, cùm vnitas per se reddat absolutè vnum; vnitas verò per accidens nō nisi cum adiectione & secundū quid. Quinta est vnitas per se in rebus simplicibus, & in substantijs à materiæ commistione liberis: & hæc cæteris longè præstat, cùm emineat extra omnem compositionem partium realiter dissidentium. Cùm ergo ab his quinq; vnitatum differentijs vnum dicatur, dum in quæstionem adducimus, vtrum ex materia & forma vnum fiat, accipiendum est vnum, vnitate quarto modo sumpta.

Conclusio.

Conclusio sit: Ex materia & forma substātiali fit vnū per se. Hæc traditur ab Aristotele lib. 2. de anima cap. 1. text. 7. & 8. Metaph. ca. 6. tex. 15. à D. Thoma prima part. q. 76. ar. 7. Scoco. 8. Metaph. c. vltimo q. 4. Durando in 2. d. 12. qu. 2. Alensi 3. part. quæst. 7. memb. 1. art. 1. Estque eius veritas inde conspicua, quia ex formæ & materiæ nexu resultant composita naturalia; vt homo, ignis, cœlum aliaque eiusmodi, quorum vnumquodque est totum quid per se vnum.

à Sonc. 8. Metap. q. 28. Iauello q. 7.

Si quis verò sciscitetur, quænā huiusce mutuæ cohæsionis & nexus caussa sit? dicēdum in primis, non posse materiam & formam in vnum coniungi, nisi illa ad hāc recipiendam idoneis accidentibus ab agente præparetur; atq; ita dari caussam extrinsecā prædicti nexus, nempe ipsum generans: tum prēterea dispositiones ab eo inductas; quæ partim ad caussam ipsam efficientē, partim ad materiam spectant. Ad efficientem, quatenus sunt instrumenta, per quæ generans operatur: ad materialem, quatenus vagam materię potentiam coërcent, habilemque reddunt ad hanc certam & definitam formā recipiendam. Cēterùm nulla datur interna caussa media, cur ex materia dispositā, & ex forma substantiali vnū per se fiat (eo modo, quo, verbi gratia, in linea datur punctum, copulans in vnum duas lineæ medietates) nec huius rei alia ratio est, nisi quòd pura potentia, eiusque actus substantialis, ad se primò vicissim ordinantur, & ingenita propensione absque alio medio in

Dispositiones ab agente in ductæ ad genus caussæ pertineant.

Cur ex materia & forma substantiali fiat vnum per se.

HAKOB TIBEPIOPEH OHYK

vnum conspirant, ac denique naturali qua- A dam societate ad totum perficiendũ vniuntur, vt locis antè citatis docet Aristoteles, edisseritque Scotus in 2. d. 12. qu. 1. & Auerroes 2. de anima, commento 7. D. Thomas 2. contra gent. cap. 70.

De hoc Academicorum dogmate Gabentes lib. de dogm. Plat. & Hip. Bessario lib. 3. contra Calumn. ca. 22. Fernelius li. 4. Phys. c. 2.

Quare minimè audiendi sunt Academici, qui, quòd viderent hominis formam & materiam, naturas esse quàm maximè dispares, commenti sunt, animum nostrum à summo rerum opifice conditum, priusquam densum B hoc & tenebricosum nostri corporis ergastulum subeat; in primis corpusculo quodam illustri, tanquam simplici veste indui; tum alio subtili quidem, sed minùs splẽdido, & ex tenuium præsertim elementorum permistione concreto exteriùs contegi; vt ijs stipatus, in tertium hoc mortale corpus ingrediatur, & huiusce medij interiectu cum eo societatem coëat. Hæc inquam Academicorum, non tam dogmata, quàm insomnia, auscultãda neque quam sunt. Vt enim in præsentia omittamus eum errorẽ, quo humanos animos ante propria corpora conditos faciunt: etsi materia & forma, siue humana, siue alia quæcunq; vsq; adeò inter se naturis distent, vt sint primò diuersæ; possunt tamen sine eiusmodi vinculo in vnius cõpositi rationẽ arctissimè associari: quia ad id non naturæ similitudo spectari debet, sed coaptatio & proportio, quæ magna est rerum cõciliatrix. Vnde & Plato ipse, D tam mundi, quàm hominis partium vincula, proportiones esse, quib. singula inter se colligantur, in Timæo prodidit.

Proportio magna rerum conciliatrix.

ARTICVLVS III.
DVBII CVIVSDAM ENOdatio.

SAnè cùm formæ tanta ad societatem cum E materia ineundam insit propensio, iure quæsierit aliquis; num anima separata non impedita, possit vt propria semetipsam vnire corpori, si ei omnibus suis organis, totoque accidentium apparatu instructum, absq; alia forma substantiali diuinitus offeratur. In hac dubitatione affirmatiuam partem sequutus est, præter alios, Henricus Gandauẽsis, quodlib. 11. q. 14. negatiuam Scotus, in 4. dist. 43. qu. 3. art. 3. & Capreolus, eadem dist. q. 2. art. 3. Ri- F chardus verò ibidem, in 3. principali q. 2. vtranque probabilem iudicat.

Cum Henrico videtur sentire Aureolus, & Bernardus apud Capreol. in 4. ad. qu.

Placet opinio Henrici. Non est enim cur negemus, posse animam sese intimè præsentem exhibere tali corpori, quemadmodũ & spatio, in quo consistit, & aëri à quo spatium occupatur, intimo atq; indiscreto situ adest. Deinde, cùm animam in corpore dispositio, vt in proprio perfectibili existentem; naturæ necessitate sequatur informatio animatioq; eiusdem corporis, non secus ac albedinem corpori inhærentẽ dealbatio; vtiq; non est etiam, cur inficiemur, copulatum iri tunc animam Socratis cum suo corpore, ita vt ex vtriusque nexu Socrates reuiuiscat. Non enim *Occupatio.* propterea id, quod interierat, dicetur idem numero redire per naturam; sed vi miraculi, quo ponimus constitui diuinitus materiã eo modo, quo diximus. Neq; etiam tunc desiderabitur actio, qua attingatur vnio animę cum corpore: tum quia in hominis generatione eiusmodi actio ex parte generantis, nõ est distincta ab illa, qua materia congruis dispositionibus præparatur, quæ præparatio in hoc euentu diuina virtute præstanda est: tũ quia, vt anima Socratis eadem actione creatur, & *Lege Capr.* vnitur materiæ; ita nunc eadem actione, qua *2. d. 15. qu.* sese in materiã intulerit, eidem copulabitur. *art. 3. Scot.* Et verò id amplius habet ortus aliarum for- *17. quæst.* marum, quæ è materiæ sinu educuntur, quòd præter illam, vel illas potiùs actiones, quibus C materia ad earũ receptionem disponitur (tot enim intereueniũt actiones, quot accidentia realiter distincta à generante in materiam inducuntur) alia quoq; detur actio ab eodem generante elicita, quæ ad formam intrinsecè terminetur, eam simul producendo & copulando cum materia. Quod in animam homi- *Lege Ferr.* nis minimè cadit: hæc enim, vt est per se sub- *1. contra gen. c. 26. Scot.* sistens atq; immaterialis; ita corpori ea gene- *Metaph. qu.* rantis actione immediatè, siue intrinsecè attingi nequit: etsi dici possit extrinsecus attingi actionibus, materiam ad ipsius introductionem concinnantibus.

Vt verò ea, quæ diximus, planiùs intelligas, aduerte, circa prædictam vnionem materiæ cum forma, vnionem trifariam sumi. Primùm, pro actione, qua forma materię vnitur. *Vnio tripl. citer accip.* Secundò, pro illapsu, quo forma sese in materiæ substantiam penitus insinuat, pariterq; substantia materię in se, ac quo quasi gremio formam recipit, qui nexus est vnio substantialis. Tertiò, pro relatione vnionis, quæ con- *Lege Cai.* surgit inter materiam & formam. Hæc ergo *p. q. 76. ar.* tria in eodem temporis puncto constant, eo tamen ordine, vt actio, qua forma materiæ iungitur, sit prior natura, quàm vnio substantialis; (siquidem hæc illam supponit) & vnio substantialis prior sit, quàm relatio vnionis; quia illa proximum est huius fundamentum, siue, vt vocant, ratio fundandi. Verùm præter hæc datur vnitas totius compositi, quod est + tertia quædam natura, à materia & forma realiter differens, vt alibi statuimus.

Cap. 2. Ius lib. qu. art. 3.

ARTICVLVS IIII.
RESPONSIO AD ARGVmenta primi articuli.

NVnc primi articuli argumẽta soluamus. Ad primum dicendum est: inductis à ge- *Sol. 1. arg.* nerante siue à causa effectrici accidentibus, quibus

quibus materia ad recipiendam formã ido- A nea redditur, non requiri aliquod medium, quo materia & forma inter se concilientur, sed suopte ingenio ac per se immediatè copulari. Itaq; danda est prior pars maioris, in hunc sensum intellecta, & ad primam eius impugnationem dicendum, vt plura in vnum coëant, egere mutua accõmodatione & proportione inter sese; verùm hanc inter materiam & formam dari, vti diximus. Quod verò ad secundam impugnationem attinet, Hen- B ricus Gandauensis quodl. 7. q. 17. Aegidius in 1. d. 23. q. 2. Sonc. 5. Metaph. q. 22. Maironius in 4. d. 12. q. 8. negant, posse diuinitus effici, vt forma materiam omni quantitate exutam informet. Idemque de mente sancti Thomæ esse, ac sibi videri probabile, scripsit Capreolus in 1. d. 42. q. 1. art. vltimo. Nobis tamen oppositum videtur cum Argentinate, in 3. d. 5. q. 1. art. 1. Scoto in 4. d. 10. q. 2. Bassolio d. 12. q. 2. & alijs. Nec enim ex eo vlla sequetur implicatio. C Itaque potest diuina virtute anima Socratis nudæ materiæ vniri: quo in euentu resultabit ex ijs compositum quoddam naturale, nempe Socrates, constans partibus physicis, ad eius essentiam pertinẽtibus; licet organorum apparatu & integrantium partium distinctione careat. Hæc enim, vt Socrates cohæreat, non absoluta, sed physica tantùm necessitate exiguntur, cùm sint accidentia maseriæ, totique composito aduentitia. D

Sol. 2. Ad secundum, neganda est maior, dicendumq;, non eandem esse rationem in forma accidentaria, atq; in substantiali, vt ex vtrauis simul cum materia vnum fiat. Materia enim per se primò ordinatur ad formam substantialem, vt potentia ad actum sui generis insita proportione idoneum, aptumq; vt ambo in vnam tertiam naturam coëant: quæ habitudo inter materiam & accidentariam formam nequaquam cernitur. Quòd si quis op- E

Obiectio. ponat, Aristotelem lib. 2. de anima cap. 1. text. 7. asserere, ex corpore & anima fieri vnum, quemadmodum ex cera & figura. Quare si ex his nõ efficitur vnum per se, nec ex anima & corpore, & vniuersim nec ex materia & forma vnũ per se constare. In promptu est quod

Dilutio. respondeamus; nimirum, similitudinem formæ & ceræ non in eo positam esse, quòd eadem sit vnitas eius, quod ex anima & corpore, & eius, quod ex cera & figura resultat: sed F quòd neq; anima, neque figura egeant medio, quo connectantur ad constituendum compositum: etsi quoad vnitatem dispar sit vtriusq; compositi conditio, cùm alterum sit vnum per se, aliud verò per accidens.

Sol. 3. Ad tertium Dicendum; quæ magis distant quoad proportionẽ, minùs inter se vniri, non tamen quæ magis distant secundum naturas: nunc verò materiam & formã, si mutua vtriusque proportio & habitudo spectetur, maiorem inter se habere conuenientiam ad con-

Obiectio. dendum vnum, quàm subiectum & accidentia, vt ex dictis patet. At non deerũt, qui probare contendant, ex subiecto & accidente effici vnum per se, propterea quòd generatio accidentaria, qua Socrates albescit, est mutatio per se vna, quæ proinde in vnum terminum per se ferri debet, non in alium, quàm in compositum ex Socrate & albedine. Resi- *Responsio.* stendum tamen his erit, fatendo, eam mutationem esse per se vnam; sed negando, terminari ad compositum ex Socrate & albedine: re enim vera non terminatur nisi ad albũ, quod est quid per se vnum, vtpote importans primariò albedinem; secundariò, & vt connotatum, Socratem, cui albedo insidet.

Ad quartum, negandum est, materiã non *Sol. 4.* affectare vnionem cum forma, siquidem naturali propensione in eam fertur, ipsamq; expetit, vt alibi ex Aristotele & Platone docuimus. Neq; obstat, quòd à quibusdam Philo- *Cur materia* sophis materia diuisionis & multitudinis *diuisionis &* causa perhibeatur; (ob id videlicet potissi- *multitudinis* mùm, quòd in sublunari orbe, dum alias atq; *causa dicat.* alias formas successione admittit, & ipsa vnatur. eademq; secundum speciem manens in varias partes secatur, singularium sensibilium multitudinem & diuersitatem mundo exhibet) Non enim hoc mutui inter ipsam & formam amoris consensum conspirationemq; adimit, cùm vis amoris ex parte materiæ in eo consistat, quòd ad formas inclinetur, easque in se recipere exoptet, & receptas suo gremio complectatur ac foueat, nec nisi contrariarum qualitatum impulsu dimittat.

Ad quintum, negandum est antecedens, & *Sol. 5.* ad eius probationem dicendum; animam ha- *Ita D. Aug. Iustinus 12. super Genes. c. 35. D. Tho. 1. p. qu. 26. art. 1. ad. 6.* bere ad corpus naturalem inclinationem, etiam dum est ab eo separata: & hunc statum nec esse illi violentum, cùm ei anima ipsa nõ renitatur, quod ad rationem violenti exigitur: nec tamen naturalem (quidquid putarit Auicenna, cuius opinionem alibi confutauimus) cùm naturale sit animę, esse in corpore, cuius forma est: sed esse ei præter naturam, vt sentit D. Thomas 1. p. q. 89. art. 1. & Caiet. in commentarijs eiusdem loci, qui status inter violentum & naturalem medius est. Verùm licet anima ingenitam propensionem habeat ad corpus, non iccirco resurrectio censenda erit naturalis; sed simpliciter supra naturam, ex parte modi & principij actiui, quod erit *Lege d. Tho. in 4. d. 43. q. 1. art. 3. Cai. 1. p. q. 76. ar. 5. Ferra. loco hic cit. con. tra gent.* virtus diuina, supra consuetum naturæ ordinem & facultatem agens: esto prædicta resurrectio secundũ quid naturalis dici possit, videlicet quoad finem, quatenus naturale est animæ vniri corpori, vt explicat S. Thomas 4. contra gentes cap. 81. Scotus in 4. d. 43. q. 4.

Pro explicatione vltimi argumenti aduerte inprimis, si materia cœlestis & sublunaris inter se specie distinguãtur, quod in libris de cœlo expendimus; nec materiam cœlestem habere ordinem ad formas sublunares, nec

materiã sublunarẽ ad formas cœlestes; proindeq; nulla vi, etiam diuina, posse ex ijs promiscuè fieri vnum: quia non ex qualibet pura potentia & actu substantiali, sed ex ijs, quæ inter se ordinem & proportionem habent, vnum conficitur. Si verò formam aliquam singularem ex inferioribus, cũ materia inferiori comparemus, non poterit ea cuilibet materiæ (esto quælibet sit pura potentia, nec enim ex hoc tantùm ratio vnionis petenda est) per naturam vniri, sed sibi propriæ & peculiari: quia si forma materialis sit, pendet naturaliter eius conseruatio & productio ab ea materia, de cuius potestate elicitur; vt probat ratio adducta in argumento, ad confirmationem minoris propositionis. Licet non oporteat eam materiã decursu temporis eandem prorsus esse, quoad omnes sui partes, sed saltem eandem continuatione. Quòd si forma immaterialis sit, hoc est, anima humana, pendet etiam à propria materia, non quoad esse, cùm extra illam cohærere valeat; sed quoad officium informandi.

At enim verò, vt Fonseca lib. 5. Metaphys. c. 2. q. 14 sectione 2. & 3. annotauit, quælibet forma sublunaris, poterit cuiuis portioni inferioris materiæ diuina virtute cõiungi: non quòd earum inclinatio à Deo mutari possit; cùm sit ipsa materię & formę natura: sed quia si ambæ secundum se absolutè spectentur, ad se mutuò inclinantur, habentque congruam proportionem, vt vniri queant: nullaq; forma sublunaris ab vlla materia inferiori dependet necessitate absoluta, sed physica duntaxat; quatenus hæc numero forma ab agentibus naturalibus, quæ limitatæ uirtutis sunt, non nisi interuentu & instrumentaria vi horum singularium accidentium, potest in hac materia produci, eidemq; vniri, si materialis sit, vel vniri tantùm, si immaterialis existat. Item etiam (quod ex eo sequitur) quatenus in nulla materia, præterquam in hac, datur completa habilitas naturalis, ad hanc singularem formam recipiendam. Quæ completa habilitas duo requirit, videlicet proportionem ipsius materiæ ad formam, & aptitudinem ad illam recipiendam, sibiq; copulandam, vel ad copulandam solùm, in ordine ad agẽs physicũ. Vnde intelliges, ad vnionẽ huius materiæ cũ hac forma, diuina virtute peragẽdam, pauciora requiri, quàm si eadẽ vnio agentiũ naturaliũ facultate præstari debeat.

Materia & forma sublunaris absolutè spectatæ, ad se vicissim inclinantur.

QVÆSTIO XII.

VTRVM OMNES AC SOLAE formæ ordinis naturalis è materiæ subiectiue potentia educantur.

ARTICVLVS I.

VIDERI PARTEM NEGATIVAM verã, quo ad formas naturalis ordinis.

QVia formæ, de quibus in hac disceptatione agimus, aliæ sunt naturalis ordinis, vt forma equi, albedo, quantitas: aliæ non naturalis, vt gratia, lumen gloriæ, & formæ artificiales (accipimus enim naturale ita presse, vt ab arte facto distinguatur) propositam disceptationem ab ijs, quæ priori genere continentur, auspicabimur. Ac primũ quòd dicendũ nõ sit, eiusmodi formas de materiæ potẽtia educi, hũc in modũ videtur ostendi.

Formarum maxima genera.

1. arg.

Formæ secundum rationes, quas Theologi seminales vocant, latẽt in materia: ergo etsi ante cuiusq; rei compositæ ortum nõdum se probant, actu tamen in materia iam insidẽt; atq; adeò non ab illa denuò excitantur. Assumptum probatur testimonio D. Augustini cap. 7. & 8. libr. 3. de Trinitate, vbi docet, omnium, quæ ad oculos nostros prodeunt, occulta quædam semina in elementis mundi latère, per quæ illa, quę in occulto erant, in apertum progrediuntur. Accedit, quòd si formæ non actu præiacent in materia, sed à genitore efficiuntur, nulla generatio respectu materię naturalis erit, sed violenta, cũ ab Aristotele lib. 3. Ethicorum cap. 1. violentum definiatur id, cuius principium extra est, ita vt nullam id quod patitur, vim conferat.

2. arg.

Secundò. Quod creatur, non egreditur de potestate materiæ, vt Philosophi vna voce cõfitentur, at formę omnes, si nihil earũ præfuit, è nihilo fiunt, quod nihil est aliud, quàm creari: Igitur nulla è materiæ potestate egreditur.

3. arg.

Tertiò. Idem probare licet in formis notionalibus, siue intentionalibus, per quas nimirum potentiæ in obiecta intendunt, quales sunt imagines colorum, cæteraq; cognoscibilium rerum similitudines. Nam cùm eductio realem transmutationem designet, eiusmodi aurem formæ sine rei transmutatione aduenient, quo pacto de subiecti potentia educentur.

Formæ intentionales.

4. arg.

Quartò. Ascensus lapidis, motus circularis ignis, aspectus homini cæco diuina virtute collatus, relatio similitudinis inter duos candores, cæteraq; relationes, quæ rebus physicis aduenient, sunt naturales formę: & tamen has de materiæ potentia non educi, ea ratio probare videtur; quia in lapide nõ est potentia naturalis ad ascensum, sed violenta; in igne nõ nisi neutra ad conuersionem; in cæco non nisi obedientialis ad aspectum. Deniq; relationes, sicuti produci non dicuntur, ita neq; educi dicendæ sunt.

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS VIdeatur oppositum ostendi, de formis non naturalis ordinis, & de anima rationali.

1. arg. De formis artificialibus.

COntrà verò, quod formæ non naturales à subiecti potentia educantur, videtur posse concludi: ac pro artificialibus ita opponimus. Formæ artificiales (vt forma statuæ) habent in subiectis potentiam naturalem, quod eis forsitan quis deesse crederet: educuntur igitur de illorum potestate. Probatur antecedens; primùm, quia ars non quamlibet materiam, sed natura aptam & idoneam ad opus assumit. Vt enim est in prouerbio Pythagorico: Non ex quouis ligno fit Mercurius. Deinde, quia alioqui dicendum esset, eas formas creari ad eum modum, quo gratia creari dicitur, propterea quòd anima non habeat respectu illius naturalem potentiam.

Pythagoricum prouerbium.

2. arg. De gratia.

Sed quòd ipsa etiam gratia excitetur de potentia animæ, probatur. Namq; vel anima in genere causæ subiectiuæ; per se & vi sua continet, cõseruatq; gratiam diuinitus infusam; vel ad eam continendam supernaturali Dei auxilio eget. Hoc posterius non videtur dandũ, si detur primum, sequitur animã habere naturalem inclinationem & potentiam ad recipiendam gratiã. Nam quidquid potest aliquam formam naturaliter sustinere, potest eandem naturaliter recipere. Nihil ergo obstat, quo minus gratia de animæ potentia eliciatur, proindéque alia similia dona supernaturalia.

3. arg. De forma humana.

Postremò, Forma humana prodit è potentia materiæ: non est igitur cur inter cæteras rerum naturalium formas ab hac communi lege excipiatur. Antecedens ostenditur. Primùm, quia non minorem vim habet homo; ad formam suæ speciei è materia promendam, quàm cæteræ animantes; alioquin præstantissimum animal deterioris esset conditionis. Secundò, in materia est potentia naturalis passiua, ad excipiendam formam humanã: Ergo in ordine agentium naturalium dabitur etiam aliqua facultas actiua, à qua in eandem materiam inferatur. Deinde, quia vis actiua instrumenti, potest virtute principalis agentis excitari vltra suam speciem; vt patet in phantasmate, cuius instrumentaria opera ac ministerio, intellectus agens species intelligibiles in patientem imprimit: Potest igitur facultas gignẽdi, etsi materię inhæreat, prout animæ rationalis instrumentum est, alterius animæ productionẽ attingere. Quare non videtur negandum, animum hominis elici è potentia materiæ.

ARTICVLVS III.

REFVTANTVR FALSAE quorundam sententiæ.

Opinio Anaxagoræ.

IN proposita quæstione, magna dissidentium Philosophorum contentione certatum fuit. Qui enim Anaxagoræ disciplinam secuti sunt, asseruere, formas omnes singulis in rebus occultas esse, viq; gignentis causę ex fortuita ac turbata congerie in ordinem traduci, & quasi sopitas excitari, atq; in certam speciem componi. Hanc opinionem cap. 4. huius libri confutauit Aristoteles. Altera fuit Platonis sententia in Phędone, qui docuit rerũ intereuntium formas non semper in materia extitisse; sed in ipsam ex idearũ fontibus, id est, (si probè eum Aristoteles interpretatur) à substantijs quibusdam, per se extra singularia cohærentibus, in materiæ conceptaculum influere. Hoc etiam placitum multis in locis coarguit Aristoteles, ostendens, eas substantias nullo pacto in natura dari posse, frustraq; illas ad rerum generationem asciscí. Auicenna autem in sua Metaphysica tract. 9. cap. 4. & 1 sufficientiæ cap. 10. intelligentiam quandam finxit inter cæteras postremam, eandemq; sublunaris mundi gubernatricem, à qua in materiam, ab agente physico priùs dispositam, rerum naturalium formæ inducerentur; quam proinde cholcodem, hoc est, formarum datricem vocauit.

Platonis.

Vt 1. Metaph. c. 7. text. 25. & lib. 7. c. 8. text. 28. & in locis coarguit Aristoteles, ostendens, eas lib. 12. cap. 3. tex. 18. & li. 13. à cap. 7. & 2. de generat. cap. 4. & 1 sufficientiæ cap. 10. intelligentiam cap. 9. Auicennæ.

Contra illum Platonis, & hunc Auicennæ errorem, reclamat tum natura ipsa, indignè ferens adimi sibi nobilissimam suam operationem, id est, generationem substantialem, tum schola Peripatetica communi consensu.

Sententia Peripateticorum, de eductione formarum.

Argumentatur verò contra eum D. Thomas 3. contra gentes cap. 69. & 103. alijsq; in locis, ratione desumpta è septimo Metaph. Aristotelis c. 7. & 8. hunc in modum. Omne agens producit sibi simile: id autem, quod in natura generatur, non est forma tantùm, sed compositum ipsum (quia eius est fieri, cuius est esse; compositũ autem propriè est, quia per se in suo esse cohæret & subsistit) oportet ergo, vt ipsum generans non sit forma tantùm, sed compositum ex materia & forma. Quare nec Platonicæ ideæ, nec intelligẽtia Auicennæ; sed id quod ex forma & materia constat, formas in materiam inducit, & composita naturalia progignit.

Vt 1. par. qu. 65. art. 4. & q. 105. art. 1. de potent. q. 6. art. 3. quod lib. 9. art. 10. vide etiam Hernæum q. 4. de vnit. form.

Quòd si quis hanc rationem cauilletur, quòd ex ea sequi videatur, nullum compositum physicum posse à Deo effici, cùm inter illud, quà tale est, & Deum similitudo nõ sit: occurrit D. Thomas, compositum ex materia & forma assimilari Deo, non quidem secundum speciem, sed secundum continentiam virtualem: quatenus formæ omnes & materia ipsa, quæq; ex his constituuntur, virtute in Deo insunt; quod tamen nulli formæ creatæ, quantumlibet naturæ dignitate excellat, conuenire potest. Sola enim forma, quæ est actus purus, atq; omnis limitationis expers, ad nullum certum effectum coarctatur; sed incircunscriptè totam essendi & operandi vim in se cohibet, vt D. Dionysius 5. capit. de diuinis nom. sapienter docet.

Impugnatur hæc ratio à Dur. in 2. d. 7. q. 4. propugnatur à Ferrar. 3. contra gent. ca. 103.

Ita verò communis est Theologorum sententia, non posse vllam substantiam à mate-

D. Augustini 12. de ciui. cap. 24. & sequent. & lib. 3. de Trinit. ca. 8. Alensis 2. par. qu. 43. memb. 2. dist. Thom. 3. cõt. gent. c. 103. D. Bonau. in 2. d. 7. qu. 2. & aliorum eadem d.

ria absolutã, excepto Deo formam aliquam, A siue substantialem, siue accidentariã, in materiã per se inducere, sed duntaxat applicando naturalia actiua passiuis; hoc est, non posse angelos, ignem v. c. producere, nisi causas physicas, quibus excitari ignis queat, aptè copulando. Id quod etiam hac ratione ostenditur. Nam si possent ejusmodi formas per se inuchere in materiam, vel id efficerent tanquam agentia naturalia, vel tanquam artificialia, id est, more eorum, quę arte operantur. B Non priori modo; quia ceusæ naturales determinatæ sunt à natura ad certas actiones, peculiariaq; effecta edenda; vt ignis ad producendum ignem, non aquam; calor ad calorem, non frigus: at Angeli nõ ad vnam magis, quàm ad aliam formam exhibendam præfiniuntur. Non posteriori modo; quia ars supponit naturam, atq; ita Angeli supponerent formam physicam, quam inducere in materiã conarentur. Nullo igitur pacto per se formam aliquam gignere queunt. Quia tamen elementorum proprietates, & astrorum contuitum, influxumq; syderum, ac denique omnium rerũ occultas vires pernoscunt; & corpora, quæ ipsis quoad motum localem obediunt, paruo negotio aliunde cõportare queunt: non est eis difficile, formas, quę per eiusmodi causas in materiam introduci possunt, ad eum modum excitare. Atq; hoc pacto Magi, ope dæmonum, quibus se nefaria societate astringunt, nõnunquam opera edunt admiranda; neq; tantùm spectricis & fictitijs rebus oculorũ aciem eludunt, sed veras etiam res, vti veros serpentes subitò progenitos, aspectui offerunt, vt præter alios docet D. Augustinus 20. libro de ciuitate Dei cap. 19. & 3. lib. de Trinit. cap. 7. & 8.

Magi interdum ope dæmonum veras aspectui exhibent.

ARTICVLVS IIII.

APPROBATVR ARISTOTELIS opinio, traduntur q; variæ potentiarum notiones, quæ ad rem præsentem faciunt.

Sententia Aristotelis.

INter ea Philosophorum dogmata, quæ articulo proximo confutauimus, medium locum tenet Aristotelica, & vera sententia, quæ statuit, formas ante cuiusque rei ortum, neque actu existere; sic enim nihil denuò gigneretur: neq; prorsus non existere; alioqui iam aliquid natura ex nihilo efficeret: sed esse potestate in materia, & naturalium causarum efficacitate, de illius potentia & quasi gremio exciri, & ad actum perfectionemq; adduci. Quod Aristotelis decretũ astruit D. Thomas 1. part. quæst. 45. art. 8. Henricus Gand. quodl. 4. quæst. 14. Scotus in 2. dist. 18. quæst. vnica. Dur. quæst. 2. Capreolus dist. 17. quæst. vnica. Heruęus in tractatu de vnitate formarum quæst. 3. alijque Peripatetici ferè omnes, varijs in locis.

Soncinas 7. metaphy. qu. 27. & 28.

Vt tamen huic doctrinæ lucem afferamus, explicandum erit, quid sit naturalis potentia; quid ea, quam obedientialem vocant; quid etiam neutra, & violenta. Potentia naturalis est ordo, propẽsiò inclinatióve, cuiq; rei insita, ad idquod sibi cõsentaneum est, vt potentia materię ad formã sibi proportionatam, vis oculi ad videndum, intellectus ad intelligendum, denique cuiusque subiecta facultas seu capacitas ad actum sibi naturalem. Potentia obedientialis, est aptitudo, seu nõ repugnantia, quam res habent ad aliquid obtinendum, ab eo, cui vel præter, vel supra naturæ modum obedire aptæ sunt. Quomodo inest ligno potentia ad formã statuæ quę est præter naturã, prout natura ab arte distinguitur, & humanitati cõuenit potentia ad vnionẽ cum Verbo diuino, vt D. Thomas ait 3. p. quæ. 4. art. 1. quæ vnio est supra vim & facultatẽ totius naturæ creatæ.

Potentia naturalis

De Potentia obedientiali D. Tho. in 2. d. 18. q. 2. art. 2. Capr. in 2. d. 42. qu. vnica artic. 3. Heruę. tract. de materia cœli qu. 1.

Num verò præter hanc bipartitam potentiæ notionem, danda sit etiam in rebus physicis potentia neutra, & violenta, comparatione aliquorũ actuum, disceptatio non parua est. Vocatur autẽ potentia neutra ea, qua res neque repugnat, neque inclinatur: violenta, qua repugnat. Scotus quęstione 1. prologi, & in 2. distinct. 2. quæstione 6. alijq; in locis, vtranq; dari putat. Caietanus in 3. tom. tract. 3. quæ. 1. violentã admittit, neutam neutram negat. Nos quid verissimilius videatur, ita breuiter statuimus. Si materia sumatur, non per se tantùm, sed vnà cum forma, cui subest; nonnulli actus sese offerent, ad quos non naturalem habeat potentiam, sed violentam, vel neutram. Huiusce pronunciati veritas hunc in modũ ostenditur. Forma terræ affecta grauitate, sicuti deorsum nititur, ita & ascensui repugnat: igitur materia, prout terrenæ formæ in eum modum spectatæ subiacet, recipiet ascensum cum renitentia & repugnantia: ac proinde respectu assensus, dicetur habere potentiam violentam. Rursus forma ignis neque repugnat motui circulari, neque ad illum inclinat, cùm sit ei præter naturam. Ergo materia, prout substernitur formæ igneæ, recipit motum circularem, sine inclinatione aut repugnantia; atq; adeò respectu illius potentiam neutram vendicabit, quę etiã obedientialis dici poterit, prout vtranq; explicauimus. Sanè hunc in modũ accepta potentię neutrius & violentæ assertio, minimè videtur à Philosophis repudianda.

Potentia neutra.

Violenta. Opinio. Scoti. Ficheti. Earg. ejusdem locis.

Forma ignis vt se habet ad motũ circularem.

ARTICVLVS V.

QVID SIT, FORMAM EDVCI DE potentia materiæ, & quibus id formis competat.

Quibus,

1. conditio.

2. conditio.

QVibus ita positis, omissa Philosopho- A rum hac de re controuersia, dicimus, vt aliqua forma de subiecti potentia educi perhibeatur, duplicem conditionem requiri, ac sufficere: vnam, vt ad id naturalis potentia subiecto insit; alioqui ipsa eductio non esset naturalis: alteram, vt quod educitur, sine talis subiecti adminiculo nec effici nec permanere possit; quod vocant pendere in fieri & conseruari à materia. Etenim quod nõ ita dependet, haudquaquam è subiecto educi, sed extrinsecùs aduenire censetur, vt Aristoteles loco, quem mox citabimus, de animo rationis participe enuntiat. Ita patet, vtranq; conditionem requiri. Nec verò est, cur vlla ampliùs addatur.

B

Porrò ob defectum primę conditionis, neque gratia, neque lumen gloriæ, cætereq; id genus; imò nec artificiales formæ, vt in progressu magis patebit, de potentia subiectorum excitari dicentur. Ob defectum secundæ constat, humanum animum non elici è potestate materiæ; quia etsi hæc ad eum recipiendum innatam habeat propensionem, ipse tamen extra illam cohærere per se valet, & eodem concursu, quo creatur, & in materiæ gremium à Deo infunditur, extra materiam creari potuisset.

Anima humana non elicitur de potestate materiæ.

C

Liquet igitur, quæ nam esse debeat propositæ disceptationis conclusio, nimirum omnes ac solas formas, quæ naturalis ordinis censentur, educi è potentia materię subiective, dempta forma humana. Etenim in his omnibus, vt ex argumentorũ solutione conspicuum fiet, quæ rxplicatæ conditiones reperiuntur, præterquam in forma rationis participe, in qua secunda conditio locum non habet. Vnde Aristoteles 3. cap. l. 2. de generatione animalium, affirmat solam formã humanam extrinsecùs accedere; id est, neutiquam è materiæ sinu, vt reliquas formas, educi. Aq; hanc materiæ vim & potentiã, vel balbutiebat, vel somniabat vetus Philosophia, cùm omnia in omnibus, id est, omnes rerum naturalium formas in materia, è qua res physicæ constant, esse prædicabat.

Conclusio totius quæstionis.

D

E

Proposita conclusio intelligenda est de ijs formis, quæ nunc in materiã inferuntur. Nam eæ, quarum composita in prima rerum molitione à Deo procreata sunt, videlicet formę corporum cœlestium, & elementorum, non fuêre eductę de potestate materię. Non enim rectè, ac propriè de materiæ potestate educi censetur, nisi ea forma, cuius priuatio cum dispositionibus in materia præfuit. sic enim priorem conditionẽ, quam suprà posuimus, intelligendam volumus. At nequaquam dicendum est, præfuisse tunc in materia priuationem eiusmodi formarum; cùm tam ipsæ, quàm earum materia & composita, eodem instanti à Deo producta fuerint. Nunc verò non solùm formę elementorum, de subluna-

Formæ corporum cœlestium non fuerunt eductæ de potentia materiæ.

F

ris materiæ potestate euocantur: sed ipsæ etiam formæ cœlestes, de potestate suæ materię euocari possent, si eam Deus cum suis dispositionibus absq; formis creasset; vel nunc ab eis formas remoueret, deinde easdem, aliásve induceret.

ARTICVLVS VI.

DILVVNTVR ARGVMENta primi articuli.

NVnc ad dilutionẽ argumentorum, quæ initiò proposuimus, veniamus. Quod ad primum attinet, quæ nam sint rationes seminarię, de quibus loco citato D. Augustinus agit, pertractat D. Thomas 1. par. q. 115. art. 2. Durandus in 2. sent. dist. 18. quæst. 2. Heruæus ibidem, quæst. vnica art. 3. & in tractatu de materia cœli, quæst. 2. Aegidius in 2. dist. 8. Capreolus in 1. dist. 42. quæst. vnica art. 3. Vdalricus in sua summa lib. 4. Henricus Gandauensis quodlib. 4. q. 14. Sed omissis controuersijs dicendum, rationes seminarias nihil esse aliud, quàm naturaliũ caussarum, seu agentium, seu patientium, potentias & facultates, in quibus, veluti quibusdam seminibus, naturalia effecta cõtinentur. Dicuntur autem in ijs latère formæ, nõ quasi in ipsis actu sint, sed potestate: vt suprà diximus. Ad reliquam argumenti partem respondendum, formarum è materia eductionem non esse violentam; quia tametsi externa vi fiat, ipsa tamen materia neutiquam ijs recipiendis obluctatur: quod in definitione violenti intelligendum esse, monet D. Thomas 12. quæst. 6. art. 4.

Item D. Tho. in 2. d. 18. q. 1. art. 2.

Rationes seminariæ quę sint.

Ad secundũ; reiecta Theologorum quorundam sententia, quos refert Magnus Albertus in 2. dist. 1. art. 12. aientium, omnes formas à Deo creari, & aliorum, qui putarunt formas esse materiæ coæuas, & in ea præexistere, non omnino expresso & absoluto actu, sed inchoatione quadam (cuius opinionis fuisse Magnum Albertum hoc loco tract. 3. cap. 3. & 15. putant nonnulli; quibus aduersatur Soncinas 7. Metaph quæst. 28. aiens eum aliter censuisse) respondemus, admissa maiori propositione; dicendoq; inprimis, nullam formam, excepta humana, propriè fieri; quia effectio non nisi in rem per se subsistentem cadit, vt superiùs diximus: atque ita nullam formam effici è nihilo. Ita D. Thomas 1. par. quæst. 90. art. 2. Responderi etiam potest, id creari, quod fit è nihilo, id est, nullo prę iacẽte subiecto, è quo esse eius, quod fit, dependeat. Liquet autem, omnes formas naturales excepta humana, à materiæ societate omnino pendere, cùm extra illam cohærere non possint. Quòd si quis obijciat, gratiam creari, & tamen effici præiacente subiecto, nempe angelo vel anima rationali. Occurrendum erit, gratiam suo modo creari, vt 8. libro pa-

Sol. 2.

Nulla forma, excepta humana, propriè fit.

tebit: at licet fiat præiacente subiecto, id tamen non habere potentiam, naturaliter receptiuam illius, quo pacto definitio creationis intelligenda est.

Ad tertium: Aegidius in 2. sent. dist. 13. quæst. 2. Argentinas ibidem quæst. vnica, art. 3. Soncin. 7. Metaphys. q. 8. aliíq; nonnulli opinantur, notionales formas haudquaquā educi è materia: idemq; de luce asserendum inquiunt Alensis 8. Metaph. ad tex. 13 & Dionys. in 2. dist. 13. q. 1. Sed oppositum potius dicendum cum Richardo, in 2. dist. 13. quæstione 1. aliíque compluribus. Itaque inficiamur, id tantùm debere dici è materia elici, quod cum transmutatione reali fit, si eam transmutationem intelligant, qua aliquid per motum propriè sumptum producitur, aut qua nō imago rei, sed res ipsa efficitur. Credimus enim, vt forma aliqua dicatur, educi de potentia cuiusli bet subiecti, sat esse, gigni illam in subiecto, interueniente duplici illa conditione, quam articulo superiori posuimus, siue per motum, siue absque motu fiat, siue esse reale, siue notionale habeat.

Vi Hernæo quodlib. 7. q. 20. & in 2. d. 18. qu. 1. art. 2.

Sol. 4.

Ad quartum dicendum: licet terra aliquo modo potentiam habeat violentā ad ascensum, & ignis neutram ad motum circularem, vti diximus; tamen materiam primam per se spectatam, quo pacto de illa hoc loco agimus, potentiam habere naturalem ad vtrumlibet horum motuum, vt ad actum naturę suę congruentem.

Quare hos etiam motus educi de potentia materiæ: quanquā nulli locali id proprissimè conueniat; quia aut is motus consideratur, vt idem cum superficie continentis, atq; ita non inhæret mobili, vt de eius potentia educi propriè dicatur: aut sumitur, vt idem cum vbi, siue cum existentia mobilis in loco spatióve. Quæ existentia forma non est, sed modus quidam, vt tertio huius operis libro dicemus. Quòd verò attinet ad aspectum cæco diuinitus collatū, asserendum est, educi eum nihilominus de potentia oculi; quia semper oculus natura sua inclinatur ad obtinendum aspectum, vt ad formam sibi commensuratam. Nec obstat, quòd amissum naturaliter recuperare nequeat. Id enim ex accidente est, nec impedit, quin per se ac simpliciter ea forma sit de numero illarum, quæ suopte ingenio ab agente naturali in materiam induci posse dicūtur. Relationes autem, cùm spectata generis sui natura resultare possint, ac sæpe resultent, absque vlla actione propria earum subiecta attingente, vtiq; pronuntiandum est, nō propriè illas de subiectorum materiæ-ve potestate educi.

Aspectus cæco diuina virtute tribuitur educitur de potentia oculi.

Relationes non propriè de subiecti potestate educuntur.

ARTICVLVS VII.
RESPONDETVR SECVNDI articuli argumentis.

ARgumenta verò, quæ articulo secundo proposuimus, ita diluenda sunt. Ad primum respondemus (etsi alij contrà opinentur) formas artefactorum, quæ simpliciter artificiales sunt (de his enim hoc loco agimus) non elici de potentia materiæ, quia respectu illarum non insidet materiæ naturalis potentia, sed obedientialis tantùm: vt præter alios annotauit D. Thomas, & Aegidius libro 2. huius operis, ad textum secundum, Scotus in 2. dist. 18. quæst. vnica, & Capreolus in 2. dist. 6. q. vnica art. 3. Nam cùm necesse sit, potentiam actui proportione respondere, nequit materia naturalem habere potentiam, nisi ad formas sibi naturales, etiam prout naturale ab artefacto distinguitur. Ad argumentum igitur negandum est antecedens, & ad priorem eius confirmationem dicendum, artificem assumere quidem materiam aptam, idest, quæ ad opus flecti & efformari possit; non tamen quæ ad formam artificiosam naturalem propensionem habeat.

Sol. prim. arg. 2. arti.

Formas simpliciter artificiales non elici de potentia materiæ.

Adde ad formas artificiales, de quibus sermo est, nullam terminari productionem, atq; adeò nequc eductionem, sed solum esse modos quosdam quantitatis, ex varia illius incisione aut compositione resultantes. Quare minùs etiam, quàm relationes, dici posse educi de potestate materiæ.

Formæ artificiales substantiales modi quantitatis.

Ad refellendam verò posteriorē eiusdem argumenti partem, aduertendum erit; neq; gratiam, neque artificiales formas, inueniri in subiecto naturalem potentiam, si propriè sumatur, & vt à nobis in quarto huiusce disceptationis art. explicata fuit: hoc tamen esse discrimen, quòd si potentia naturalis receptiua, fuso vocabuli significatu accipiatur, pro ea, quæ ab agente creato ad actum perduci potest: sic artificiales formæ habent in materia siue subiecto potentiā naturalem, non autem gratia, quæ à solo agente supernaturali efficitur. Hæc igitur caussa est, cur gratia creari seu concreari dicatur; non tamen formæ artificiales, nimirum; quia illa fit ex nihilo, idest, non præsuppósito subiecto, quòd habeat potentiam aliquo modo naturalem, ad eam recipiendam; cùm tamen secus accidat formis artificialibus. vt ex dictis cōstat.

Discrimen gratiæ & artificiales formas quoad potentiam in subiecto inexistendi.

Ad secundum, omissis aliorum respōsionibus, dicimus; animam in genere caussæ subiectiuæ, naturaliter sustinere & conseruare gratiam diuinitus infusam sibique inhærentem, nec ad eiusmodi caussalitatem præstandam maiori, quàm communi & generali Dei concursu indigere: non habere tamen ad gratiam recipiendam naturalem potentiā, cùm illam non ab agente naturali, sed supernaturali tantùm recipere possit, & naturalis potentia receptiua necessariò respiciat naturale agēs. Quo fit vt simpliciter negari debeat, ineſſe ei naturalē inclinationem aut potentiā ad gratiam, aliosq; habitus supernaturales.

Sol. 2.

Non inest animæ naturalis inclinatio ad gratiam.

De

Nō habemus potentiā simpliciter naturalem ad actus Theologicos fidei, aliosque eiusmodi.

De actibus verò eius ordinis, vt de intuitiua diuinæ naturæ contemplatione, de actibus Theologicis fidei, spei, & charitatis, ac similibus, maior dubitandi ratiò est; quia ad eos eliciendos, vi etiā nostra efficienter concurrimus. Sed nec dicendum est, habere nos potentiā simpliciter naturalem, siue actiuam, siue passiuam, ad eiusmodi actus: siquidem non, nisi diuini ordinis auxilio subleuati, eos exercere possumus. Quod latiùs persequi non est Physici instituti.

Sol. 3.

Ad vltimum, negandum est quod assumit, & ad primam eius confirmationē fatendum, inter cæteras animantes solum hominē propriam formam è potestate materię non educere; verùm id non ex naturæ imperfectione, sed ex animæ rationalis dignitate proficisci, quæ vt mortis fatum nesciit, & extra materiam per se cohærere potest, ita de materiæ sinu non exit, sed à solo Deo creatur: quod tamen non impedit, quo minùs progignere hominem homo dicatur; quia, vt aduertit Caietanus prima parte q. 118. ar. 2. vt vnum aliud generet, nō necesse est vt producat partes, ex quibus res genita coalescit, sed vt eas mutuò coniungat atque vniat. Idque homo in generatione præstat; attingit enim introductionem animę rationalis, & eius cum materia copulationem: atque hanc potentiam actiuam naturalem, ad vniendam animam rationalem cum materia, sat est, respondere in rebus Physicis potentię passiuæ, quam habet materia ad eandem animā recipiendam. Plura in hanc sententiam D. Thomas 2. contra gent. cap. 89. aliíq; in locis, & Henricus Gandauensis quodlib. 3. q. 16.

Vt vnum aliud generet, quid requiratur.

Illud verò, quod de vi instrumentaria obijcitur, futile est, ac nullius momēti: fieri enim haudquaquā potest, vt agens creatum, opera instrumenti purè materialis, aliquid immateriale producat: facultas autem gignendi purè materialis est. Secus tamen accidit in effectione specierū intelligibilium, ad quas producendas vtitur anima vi intellectus agentis, vt principalis instrumenti excitantis, atque eleuantis phantasma. Qua de re suo loco planiùs ac plenius.

Ex dictis manifestum est, hominis animum quadam ex parte in materię fæcem immergi, siquidem societatem init cum corpore; ex altera ab ea liberum esse, cùm extra illam per se cohærere valeat. Vnde magni quidam Philosophi, vt Trismegistus in Asclepio, auctor libri de caussis propositione prima, aliíque nonnulli, in horizonte æternitatis ac temporis, eum positum esse dixerunt: quia scilicet, quatenus in se materiæ expers & immortalis est, ad diuina, quæ extra omne tempus consistunt, transcendit; quatenus verò materiæ coniungitur, ad mutationes, quas tempus metitur & absumit, depressus est. Nempe hac ratione princeps auctorq; naturæ Deus, hominem commonitum esse voluit, ne qui terrena mole esset concretus, sese vana iactatione insolenter efferret: néue etiam, qui mentem haberet, cœlestem ac diuino satu editam, abiecta & terrena cupidè expeteret; sed à corporis societate se, quoad fieri posset, auocans, & diuinitatis amore succensus, ad cœlestia & æterna ardenti studio anhelaret.

Hac de re D. Thom. 4. contra gent. c. 55. Ficinus lib. 3. de immort. anim. cap. 2. Beßarion li. 2. cap. 7. contra Calumn. Picus in Heptaplo. ca. 7.

FINIS PRIMI LIBRI.

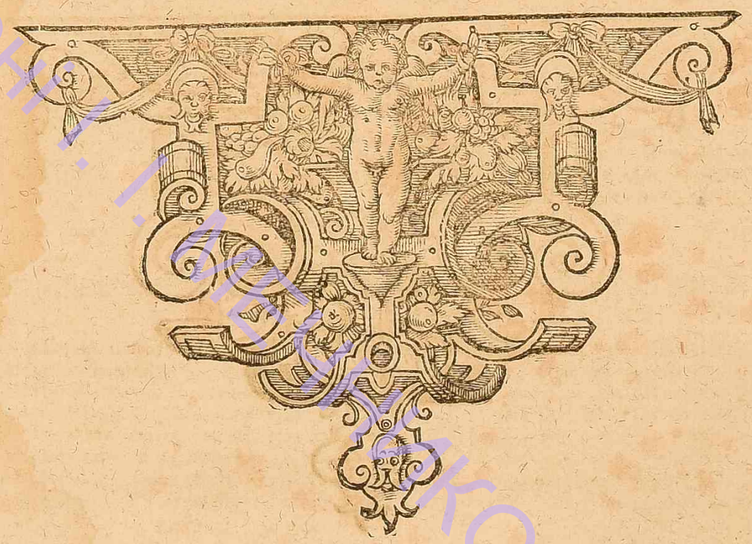

HATHODOBOOKS

IN SECVNDVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

Franciscus Beatus 2. Metaph. secutus Sadoletum Cardinalem.

RECENTIVM Philosophorum nonnulli eum librum Metaphysicæ, quem Latini secundum, Græci Α τὸ ἔλαττον, id est, primum minorem vocant, ad hunc de naturali auscultatione pertinere, eiusque esse proœmium; sed veterum errore, ab hoc loco, quasi caput à reliquo corpore, anulsum fuisse opinati sunt. Hanc tamen sententiam meritò reijcit communis Græcorum & Latinorum interpretum consensus, qui neq; secundum librum Metaphysicæ loco mouent; neque hunc ab illo auspicantur. Est autem Aristotelis institutum, agere hic non de materia & forma tantùm, vt censet Philoponus; neque etiam de fine & efficiente duntaxat, vt putat Simplicius: sed tũ de materia & forma, quatenus naturæ sunt; tum vniuersim de omnib. quatuor caussarum generibus. In his enim tota huius libri explicatio consumitur. Neq; verò hoc libro, vbi, vt Auerroes inquit, totius Naturalis Philosophiæ fundamenta iaciuntur, quadripartitam hanc varietatem præterire debuit Aristoteles; cùm citra eius obseruationem & notitiam, neque rerum naturalium vis & essentia, neque Physica mutatio, in cuius perquisitionem tanto studio Physiologus incumbit, intelligi possint. Quòd si quispiam scisciteturi, quo iure Philosophus Naturalis de caussis differat, quarum contemplatio Metaphysici propria esse videtur? Occurrendum; proprium esse Metaphysici, de caussis in commune, vt caussæ sunt, agere, & eas priuatim scrutari, quæ à materia abiunctæ sunt, tametsi ipsam quoque materiam suo modo consideret, vt† alibi diximus. Verùm alios quoque artifices, vnumquemque pro ratione suæ artis, caussas tractare. Namq; Dialecticus de ijs agit, quatenus ad demonstrandum aptæ idoneæq; sunt: Physicus, prout res naturales attingunt, habentq; ordinem ad motum: cæteri deniq;, qua ex parte ad earum rerum, quæ suæ facultatis propriæ sunt, intelligentiam pertinent.

Institutũ Aristotelis.

Iaciuntur in hoc lib. Physiologiæ fundamenta.

Lege M. Alb. 3. Metaphys. tract. 3. cap. 1. Auerroen 2. Metaph. com. 6.

† *In proœmio huius operis quæst. 3.*

ARISTO-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ἀκροάσεως, τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

ΤΩΝ ὄντων τὰ μὲν ὄτι φύσει, τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας φύσει μέν, τά τε ζῷα καὶ τὰ μέρη αὐτῶν, καὶ τὰ φυτὰ, καὶ τὰ ἁπλᾶ τῶν σωμάτων, οἷον γῆ, καὶ πῦρ, καὶ ἀὴρ, καὶ ὕδωρ· ταῦτα γὰρ φύσει καὶ τὰ τοιαῦτα φύσει φαμέν. πάντα δὲ τὰ ῥηθέντα φαίνεται διαφέροντα πρὸς τὰ μὴ φύσει συνεστῶτα. τὰ μὲν γὰρ φύσει ὄντα, πᾶσιν φαίνεται ἐγγενῆ τῶν ἐαυτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως, τὰ μὲν κατὰ τόπον, τὰ δὲ κατ' αὔξησιν, καὶ φθίσιν, τὰ δὲ κατ' ἀλλοίωσιν. ὑπάρχει δὲ καὶ ἰμάτιον, καὶ ἕκαστον τοιοῦτον ἁπλοῦν ὄντων, ἢ μὴ τέλυχηκε τῆς κατηγορίας ἑκάστης, καὶ καθ' ὅσον ὄντα ἀπὸ τύχης, ἀδεμίαν ὁρμὴν ἔχει μεταβολῆς ἐμφυτον· ἢ ὃ συμβέβηκεν αὐτοῖς νίβινοις ἢ γύινοις εἶναι, ἢ μικτοῖς ἐν τούτων, ἔχει κατὰ τοσοῦτον· ὡς ὅσης δὲ φύσεως ἀρχῆς τινος καὶ αἰτίας τῆς κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν ἐν ᾧ ὑπάρχει πρώτως καθ' αὑτό, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. λέγω δὲ τὸ μὴ κατὰ συμβεβηκός, ὅτι γένοιτ' ἂν αὐτὸς ἑαυτῷ τις αἰτίος ὑγιείας ὧν ἰατρός· ἀλλ' ὅμως ὁ καθ' ὃ ὑγιάζεται, τῷν ἰατευκὸν ἔχει, ἀλλὰ συμβέβηκε τῷ αὐτῷ ἰατρῷ εἶναι καὶ ὑγιαζόμενον. διὸ καὶ χωρίζεται ταύτας ἀλλήλων. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν ποιουμένων· οὐδενὸς γὰρ αὐτῶν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ τῶν ποιήσεως, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν ἄλλοις καὶ ἐξωθεν, οἷον οἰκία, καὶ τῶν ἄλλων τῶν χειροποιήτων ἕκαστον· τὰ δὲ ἐν αὐτοῖς μέν, ἀλλ' ἐ καθ' ἑαυτὰ, ὅσα κατὰ συμβεβηκὸς αἰτία γένοιτ', ἀν ἑαυτοῖς. φύσις μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ῥηθὲν· φύσιν δ' ἔχει ὅσα τοιοῦτόν ἐστιν ἀρχήν. καὶ ἔστι ταῦτα πάντα, ὅσα· ὑποκείμενον γάρ τι, καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ὄντι ἡ φύσις ἀεί· καθ' αὐτὰ, οἷον τῷ πυρὶ τὸ φέρεσθαι ἄνω· τοῦτο γὰρ, φύσις μὴ ἐστιν, οὐδ' ἔχει φύσιν· φύσει δὲ, καὶ κατὰ φύσιν ὄντι ἐστὶ τι μᾶλλον ἢ φύσις ὄντων, εἰρῆσθαι, καὶ τὸ φύσει, καὶ κατὰ φύσιν ὡς ὅ' ὄντων ἡ φύσις, πεφᾶσθαι δεικνύναι γε λίαν φανερὸν γὰρ ὅτι τοιαῦτα τ' ὄντων ὄντι πολλά· τὸ δὲ δεικνύσθαι τὰ φανερὰ διὰ τ' ἀφανῶν, ἐ δεικνυμενον ὁ λόγος τὸ δι' αὐτὸ, καὶ μὴ δι' αὐτὸ συμβέβηκεν. ὅτι δ' ἐνυπάρχει τοῦτο πᾶσιν, ὧν ἁπλοῦν συλλογίσασθαι γὰρ ἄν τις ἐκ γενετῆς τυφλὸς, περὶ χρωμάτων· ὥστε ἀνάγκη τοῖς τοιούτοις περὶ τ' ὀνομάτων εἶναι τ' λόγον, μήθ' ὃ νοεῖν. δοκεῖ δὲ ἡ φύσις καὶ ἑκάστη τ' φύσει ὑπάρχειν ὕλης εἶναι τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἑκάστῳ ἀρρύθμιστον καθ' αὑτὸ, οἷον ἀνδριαντος φύσις τὸ ξύλον, καὶ σκευαστοῦ δὲ ὁ χαλκός.

σημεῖον

ARISTOTELIS PHYSICORVM Liber secundus.

CAPVT I.

TORVM, a quæ sunt, quædam natura constat, quædam per alias caussas. *Textus 1.*

Natura quidem animalia, & partes ipsorum, & plantæ, atq; simplicia corpora, vt terra & ignis, aer & aqua. Hæc enim, & huiusmodi alia, natura dicimus constare. Quæ omnia ab ijs videntur differre, quæ natura nõ constant.

b Nam quæ constant natura, ea omnia motionis & quietis in se habere principium videntur; alia quidem in loco, alia accretionis & imminutionis, alia alterationis. At lectica & vestis, & si quod aliud tale est genus, quatenus quidem horum nominum singulis appellantur, atq; vt ab arte proficiscuntur, nullum mutationis impetum insitum habent: quatenus verò accidit, vt lapidea, aut terrea, aut ex his admista sint, obtinent. *Textus 2.*

c Tanquam natura motionis & quietis, eius rei in qua est, primum, & per se, & non ex accidenti, principium quoddam sit, & caussa. *Textus 3.*

d Dico autem, non ex accidenti, quòd sibi ipse sanitatis caussa medicus aliquis esse potest, qui nõ vt sanatur, artem medicam possidet; sed ipsum esse medicum & sanari, accidit. Vnde & nonnunquam inter se abiunguntur. Atq; id quidem, quod dictũ est. *Textus 4.*

e Naturam autem habent, quæ tale obtinent principium; sunt q; hæc omnia substantia, siquidem subiectum quiddã sunt, & in subiecto semper est natura. *Textus 5.*

f Secundum verò naturam tum hæc sunt, tum quæ in his per se insunt, vt igni sursum ferri. Hoc enim natura non est, neq; habet naturam: sed naturaliter inest, & secundum naturam. Quid igitur naturæ sit, & quid natura esse, quidve secundum naturam, dictum est. *Textus 6.*

g Ridiculum autem est, naturam esse enti, demonstrare; cùm huius generis rerum complures esse perspectum sit. Quæ autem sunt manifesta, per obscuriora ostendere, eius est, quidquid per se notum, & quid non per se, dijudicare nõ potest: quo quidem modo affici eum posse obscurum non est: ab ortu enim vsq; aliquis cæcus, de coloribus ratiocinaretur. De nominibus itaq; homine r eiusmodi disserere, nihilq; omnino concipere necesse est. *Textus 7.*

h Eorum autem, quæ natura constant natura atq; essentia, primum quidem informe subiectum esse, nonnullis videtur: vt lectica natura lignum, statuæ æs.

Cuius

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

IN priori huius libri parte, quæ duobus primis capitibus continetur, agit Aristoteles de Natura, & de naturalis Philosophiæ consideratione, eiusdemq; à Mathematicis discrimine, propterea quòd hæc multum conferant ad peruoscendam caussarum vim, quarum explicatio, vt antea præfati fuimus, huiusce libri scopus est. Porrò vt naturæ definitionem inueniat, tradatq; proponit initiò generalem quandam & illustrem rerum diuisionem, tum vt more suo à communioribus ad minus communia, & à notioribus ad minus nota incedat; tum quia, vt 14. cap. lib. 2. post. & 4. cap. 7. lib. 7. Metaph. docet, ad inuestigandam cuiusque rei essentiam, nulla commodior aut magis compendiaria via esse potest, quàm si primò communiora in partes distra-

hamus. Sic enim facile est paulatim eò vsq; rem persequi; dum definitio ex duabus tantùm rebus, genere inquam, & reciproca differentia coalescat. Atq; hanc methodum post Platonem in Phædro, & in Legibus, secutus etiam fuit Aristoteles 2. lib. de anima cap. 2. & 3. huius operis c. 1. illic animæ, hic motus definitionem inquirens.

Quæ-nam consistent natura.

a *Eorum quæ sunt*] Partitio ita se habet. Eorum, quæ sunt, quædam natura constant, quædam per alias causas. Natura constant animalia, & eorum partes integrantes, vt caput, cor, pedes. Item omnia stirpium & herbarum genera, & quatuor vulgata elementa. Non enim hæc ideò simplicia corpora dicuntur, quòd materia & forma careant, sed quòd non sint ex elementis concreta, vti corpora mista. Circa hanc distributionem, omissis interpretum controuersijs, aduerte; nomine eorum quæ sunt, comprehendi res omnes materiales, siue accidentia sint, siue substantiæ: Per ea verò, quæ constant natura, significari quæcunque ex materia & forma componuntur, id est, entia naturalia: denique appellatione eorum, quæ sunt ob alias causas, designari cætera materialia, quorum causæ internæ non sunt naturæ, vt statuam, cuius intimum principium est forma per artem inducta; item candidum v. g. cuius intrinseca ratio est candor, aliaque id genus concreta. Quærat aliquis, cur Aristoteles inter res naturales, non solùm animantia, sed eorum partes nominatim recensuerit? Alexander, Themistius, & Philoponus, causam fuisse inquiunt, ne quis putaret, sicuti artificialium rerum partes aliquæ non arte constant, sed natura, vt ligna & lapides, quibus domus coagmentatur; ita rebus natura constantibus aliquas partes inesse, quæ non à natura, sed ab arte proficiscantur. Alij eam rationem afferunt, videlicet quia cùm partes dissimilares viuentium non eodem, quo totum, vocabulo nuncupentur, (Non enim pes aut caput, animal dicitur) ne quis fortè ambigeret, num ipsæ quoq; res naturales essent, voluisse Aristotelem eam dubitationem remouere.

Dubitatio. Responsio.

Differimè inter illa, quæ natura constant, & quæ per alias causas sunt.

b *Nam quæ natura*] Statuit discrimen inter illa, quæ natura constant, & quæ per alias causas sunt, præsertim arte facta: quòd ea, quæ constant natura, omnia insitum motus & quietis principium contineant, alia quidem motus ad locum, vt corpora cœlestia; alia alterationis, vt relisqua corpora: aut item accreationis & decretionis, vt viuentia: at verò, quæ per alias causas sunt, vt lectica, vestis, cæteraque artis ingenio elaborata, quà eiusmodi, non habeant in se motus aut quietis causam, nisi fortè ex accidente, quia nimirum accidit lecticæ, argenteam aut ligneam esse, aliáve simili materia conflatam.

c *Tanquam natura*] Ita vertendum fuit, nõ vt in Argyropili contextu legitur: Quæ cùm ita sint, patet naturam, &c. Sic enim habet Græcus contextus. Quanuis sententia in idem recidat. Colligit ergo Arist. naturæ definitionem, ex naturalium & arte factarum rerum discrimine ad hunc modum. Id, quo naturalia ab ijs, quæ per alias causas sunt, id est, ab arte factis, differũt, est principium & causa, vt id moueatur & quiescat, in quo primum, per se, & non ex accidenti inest: sed natura ita se habet: Natura igitur est principium, & causa, &c.

Definitio naturæ.

d *Dico autem*] Explicat, cur verba illa, non ex accidenti, adhibuerit: Nimirum, quia fieri potest, vt ægrotus, si medicinam calleat, seipsum sanet: Verùm id non satis erit, vt ars medendi censeatur natura, cùm non nisi per accidens ægroto insit. Similiterque accidere docet in ijs, quæ manu efficiuntur, vt in naui, ædificio: Nullum enim per se motionis principium vendicant.

Quæ dicuntur à natura.

e *Naturam autem*] Exposuit, quidnam esset natura; declarat nunc, quæ sunt ea, quæ à natura dicuntur: monetque dici inprimis, quæ naturam habent, id est, entia naturalia. Hæc verò probat necessariò esse substantias, quia natura aut est subiectum, id est, materia, aut in subiecto insider, id est forma. Nihil verò ex materia & forma constituitur, quod substantia non sit. Alias afferunt huius loci interpretationes Simplicius, Themistius, Philoponus, & Auerroes, quas breuitati consulentes omittimus.

f *Secundum verò*] Docet etiam à natura dici, quæ secundum naturam appellantur, quorum notio latiùs funditur: comprehendit enim non solùm composita physica, sed omnes affectiones, quæ ijs per se ac naturaliter competunt; vt igni in superum locum tendere, terræ in medio mundi esse.

Obiect.

g *Ridiculum autem*] Non deesset fortasse, qui obijceret, debuisse Aristotelem, antequam naturæ definitionem traderet, an natura sit exquirere, & reuera esse, argumentis concludere. Occurrit, præstandum id esse ab ijs, qui de re abdita, & de qua dubitari possit an sit, disserunt. At naturam esse neminem latère, cùm palàm videamus res moueri. Quare superuacaneam fore eam demonstrationem, quam si quis velit conficere, rei, quæ citra ambiguitatem est, per obscuriora fidem facere conabitur; quod hominis est, nota ab ignotis distinguere nescientis, & omnes demonstrandi leges temerè violantis: Sicuti accideret ei, qui ab ortu cæcus de coloribus disputare contenderet; oporteret enim illum de rebus sensui manifestis & conspicuis, per ignotas sibique inexpertas ratiocinari, totaque ea disceptatio magis esset verborum, quàm rerum, quarum ille perfectam notionem minimè posset assequi. Nam cùm omnis nostra cognitio proficiscatur à sensibus, consequens est, vt qui aliquo sit orbatus, obiectorum ad illum spectantium solidam & expressam intelligentiam obtinere non valeat.

Quod

Quod monuit etiam Aristoteles 14. cap. lib. 1. posterioris Analyticæ. Hic aduerte, licet non habeatur tanquam per se omnibus notum, quid natura sit, vt patet ex discrepantibus ea de re philosophorum dogmatibus, esse tamen omninò manifestum, dari naturam, id est, principium aliquod, vnde motus oriatur, cùm apertè conspiciamus motum esse. Auicenna tamen hoc loco, vt aliàs consueuit, Aristotelem increpat, autumans non esse per se notum in Physiologia, dari naturam, cùm ipsemet Aristoteles 7. & 8. huius operis ostendere nitatur, omne quod mouetur, habere aliquod principium sui motus. Resistendum tamen Arabi est, negando probari id ab Aristotele loco citato, cùm solùm demonstret, nihil posse ab se simpliciter moueri, semperq; inter rem mouentem & motam aliquod esse discrimen.

Auicẽna Aristotelẽ conuincit.

Antiphon.

h *Eorum*] In explicanda tradendaque natura, diuersæ extiterunt antiquorum sententiæ, quæ hoc loco breuiter proponuntur. Aiebant plerique eorum, totam rei naturam & essentiam in solo subiecto, hoc est, materia consistere, sed in hac tradenda varij erant. Ideo verò materiam naturam faciebant, quia in confesso erat apud illos, naturam & essentiam cuiusque rei perpetuam esse debere. Id quod materiæ conuenire, ostendebat Antiphon exemplo artefactorum. Si enim quispiam (aiebat ille) lecticam terræ immiserit, & ea computruerit, ac germinarit, vtique abolita figura lignum aliud orietur: at si forma perpetua esset, lectica alia pullularet. Itaque statuebant antiqui philosophi, quæcunque per artem aduenium, & vniuersim dispositiones lege constantes, id est, mutabiles (quæ enim lege sanciuntur, pro temporum varietate mutantur) neutiquam posse ad naturam essentiámve pertinere, siue rerum naturalium, siue arte factarum.

σημεῖον δὲ φύσιν λέγειν, ὅτι ἐάν τις καταρύξειε λίθινον, καὶ κάθοι διαμένων ὑπὸ σηπεδόνος, ὥστε αὐξῆναι βλαστόν, ὃ ἂν γένοιτο λίθινον, ἀλλὰ ξύλον· ὡς τὸ μὲν ἓν ἐκ συμβεβηκότος ὑπάρχον, τῷ κατὰ νόμον διάθεσιν, καὶ τέχνῃ, τῷ δ' ὄντι ὂν ὄσον ἐπίνιν, ὃ καὶ διαμένει ταῦτα πάσχοντα συνεχῶς. εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἕκαστον πρὸς ἕτερόν τι ταὐτὸ τοῦτο πέπονθεν (οἷον ὁ μὲν χαλκὸς καὶ ὁ χρυσὸς πρὸς ὕδωρ, τὰ δ' ὀστᾶ καὶ ξύλα πρὸς γῆν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν) ἐκεῖνα τῇ φύσιν εἶναι καὶ τῇ ὄσιαν αὐτῶν. διόπερ οἱ μὲν γῆν, οἱ δὲ πῦρ, οἱ δ' ἀέρα φασίν, οἱ δ' ὕδωρ, οἱ δ' ἔνια τούτων, οἱ δὲ πάντα ταῦτα τῇ φύσιν εἶναι τῶν ὄντων. ὁ γάρ τις αὐτῶν ὑπέλαβε τοιοῦτον εἶτε ἓν, εἴτε πλείω, τοῦτο καὶ τοσαῦτα φασὶν εἶναι τὰ πάντων ὄσιαν· τὰ δὲ ἄλλα πάντα πάθη τούτων, καὶ ἕξεις, καὶ διαθέσεις. καὶ τούτων μὲν ὑτιοῦν εἶναι ἀΐδιον· ἀ γὰρ εἶναι μεταβολὴν αὐτοῖς ἐξ ἑαυτῶν. τὰ δ' ἄλλα γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι ἀπειράκις. ἓνα μὲν οὖν τρόπον ἡ φύσις ἅτινα λέγεται, ἡ πρώτη ἑκάστου ὑποκειμένη ὕλη τῶν ἐχόντων ἐν ἑαυτοῖς κινήσεως ἀρχὴν καὶ μεταβολῆς. ἄλλον δὲ τρόπον, ἡ μορφὴ καὶ τὸ εἶδος τὸ κατὰ τὸν λόγον. ὥστε ὅσ' ἂν γὰρ τέχνῃ λέγηται, τὸ κατὰ τέχνην, καὶ τὸ τεχνικὸν· ὅτω καὶ φύσει τὸ κατὰ φύσιν λέγεται, καὶ τὸ φυσικόν. ὅτι μὲν οὖν τοσαῦτα ἔστιν ἃ λέγεται κατὰ τέχνην ὄντα, ἐν ᾧ μόνον ἔστι κίνησις, μέχρι τοῦ ἔχει τὸ εἶδος ἡ λίθινος, ὄφελ' εἶναι τέχνην· ὅτι ἐν τοῖς φύσει συνισταμένοις.

τὸ

Cuius rei signum esse Antiphon dicebat, quòd si lectica in terram defossa manserit, viresq; sumpserit putredo, ita vt germinet, nõ lecticam, sed lignum exoriturum, tanquam dispositio, quæ lege constat, & ars, ex accidente insit; ea verò essentia sit quæ etiam permanet ab his perpetuò continenter q; affecta.

1 *Quòd si horum vnum quodque ad aliud quidpiam hoc eodem modo affectũ est, vt as quidem & aurum ad aquam, ossa autem & ligna ad terram, itemq; aliud quidvis, ipsorum naturam atq; essentiam illa esse. Quapropter alij terram, alij ignem, alij aerem, alij aquam, alij horum aliqua, alij omnia hæc naturam esse inquiunt. Quod enim quisq; tale esse existimauit, seu vnum, seu plura id, totq; vniuersam substantiam esse statuunt, reliqua verò omnia, horum affectiones, & habitus, & dispositiones. Et horum quidem vnumquodq; sempiternum esse; siquidem eorum alia in alia non mutantur, reliqua verò infinitè generari atq; interire.* k *Vno igitur modo natura sic dicitur, prima, quæ cuiq; subiecta est materia rerum earum, quæ motionis mutationisq; principium in se habent. Alio autem modo forma & species ea, quæ vt ratio dicitur. Quo enim modo id, quod ex arte est, atque artificiosum, ars dicitur, eodem planè, quod est secundum naturam, & naturale, nuncupatur natura. Ac neque id ex arte quidquam habere, neq; artem esse dixerimus, si potestate solùm erit lectica, speciemq; lecticæ nondum possidebit, neque in his, quæ constant natura.*

Textus 8.

Textus 9.

Textus 10.

Textus 11.

Nam

Conciliantur loca Aristotelis.

i *Quòd si*] Similiter cætera, quæ ad aliud comparata, ita sese ad illud habent, vt lignum ad lecticam decernebant illius esse materiam. Vnde alij terram, alij aquam, vel aliud elementum, aut vnum, aut plura, aut hæc omnia, naturam totamque essentiam esse prædicabant, quia cæteris intereuntibus, elementa semper in mundo permanent. Videbitur autem fortasse alicui, repugnare sibi Aristotelem, cùm hoc loco affirmet, quosdam terram existimasse naturam esse, id ipsum verò neget lib. 1. Metaph. capit. 7. sed non repugnat. Hic enim non solos Philosophos, vt in Metaphysica, sed poëtas etiam comprehendit, è quorum numero Hesiodus, etsi alioqui nobilis Philosophus, poëtam agens, & opinionem vulgi secutus, scripsit in sua Theogonia, terram esse primum omnium materiale principium. Quæ sententia ideò multitudini arrisit, quòd videret terram, quasi communem parentem,

affatim omnia suppeditare, vt annotauit Arnobius libro 3. contra gentes.

k *Vnde igitur*] Concedit antiquis, materiam naturam esse, si accipiatur pro materia prima, & informi subiecto. Asserit tamen, non solùm materiam esse naturam, sed etiam formam; imò hanc multo potiori iure naturam appellari. Formam verò, de qua loquitur, describit illis verbis, forma & species ea, quæ vt ratio dicitur: vt pateat, eam à se formam naturam dici, quæ adhibetur in definitione explicante rei essentiam. Hanc igitur probat naturam esse, apta quadam similitudine à rebus arte factis petita. Nam quemadmodum id, quod ex arte est, & artificiosum dicitur, dicitur ars, hoc est, quidquid habet, qua tale, id ab arte siue à forma artis habet: ita id, quod secundum naturam, & naturale est, vocatur natura, id est, à forma naturali obtinet, vt naturale sit & dicatur. Atque vt nihil artificiosum est, nisi quod artis formam actu habet, ita nihil ens naturale erit, nisi formam naturalem actu possideat. Quo patet, quidditatem rei naturalis potissimùm in forma consistere, atque adeò formam non solùm naturam esse, sed multò magis quàm materiam. Idem inuenies assertum 2. de generat. animalium capit. primo. Monet autem Aristoteles, agere se in præsenti non de aliqua forma, quæ re ipsa extra materiam cohæreat, vel à rebus sensibilibus abiuncta sit, sed quæ ab his sola cogitatione separetur.

Forma magis natura quàm materia.

τὸ γὰρ δυνάμει σαρξ, ἢ ὀστοῦν, ὅτ' ἐχει πω τὴν ἑαυτῶ φύσιν, πρὶν ἂν λάβοι τὸ εἶδος & τὸ κατὰ τὸν λόγον, ὁ ὁριζομενοι λεγομεν τί ἐστι σαρξ, ἢ ὀστοῦν· ὅτε γὰρ φύσει ἕκαστον ἔσται. ὥστε ἄλλον τρόπον ἡ φύσις ἂν εἴη τῶν ἐχόντων ἐν ἑαυτοῖς δυνάσεως ἀρχὴν, ἡ μορφὴ, καὶ τὸ εἶδος, ὁ χωριστὸν μὲν, ἀλλ' ἢ ὑλὴ τὸν λόγον. τὸ δ' ἐκ τούτων, φύσις μὲν ὐκ ἐστι, φύσει δὲ· οἷον ὁ ἄνθρωπος. ηκιμᾶλλον φύσις αὕτη ἢ ὕλης· ἕκαστον γὰρ τότε λέγεται, ὅταν ἐντελεχείᾳ ᾖ, μᾶλλον, ἢ ὅταν δυνάμει. ἔτι, γίνεται ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὐ λίνον ἐκ λίνου· διὸ λεγόμεθα ὁ τὸ ξύλον εἶναι τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὸ ξύλον· ὅτι γένοιτ' ἄν, εἰ βλασάνει, ὐ κλίνη, ἀλλὰ ξύλον· εἰ δὲ μὴ φύσει τοῦτο τέχνη, ηκὶ ἡ μορφὴ φύσις· γίγνεται γὰρ ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπος. ἔτι δὲ ἡ φύσις ἡ λεγομένη ὡς γένεσις, ὁδὸς ἐστιν εἰς φύσιν. οὐχ ὡσπερ ἡ εἰς ἰάτρευσις ὁδός ἐστιν, ὐκ εἰς ἰατρικὴν ὁδὸς, ἀλλ' εἰς ὑγίειαν· αὐάγκη μὲν γὰρ ἀπὸ ἰατρικῆς, ὐκ εἰς ἰατρικὴν ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ἀπὸ ἰατρικῆς, ὐκ εἰς ἰατρικὴν ἀναγκαῖον τὴν ἰάτρευσιν. οὐχ ὅτω δ' ἡ φύσις ἔχει πρὸς τὴν φύσιν. ἀλλὰ τὸ φυόμενον, ἐκ τινὸς εἰς τί ἔρχεται, ἢ φύεται· εἰς τί δὴ φύεται, οὐχὶ δῆ ἄλλ' εἰς τὸ ὅ. ἡ ἀρχὴ μορφὴ, φύσις. ἢ δὲ τι μορφὴ ηκὶ ἡ φύσις, διχῶς λεγέται· ηκὶ γὰρ ἡ στέρησις εἴδός πως ἐστίν· εἰ δ' ἐστιν ἡ στέρησις ηκὶ ἐναντίον τι περὶ τὴν ἁπλῶς γένεσιν, ἢ μή ἐστιν, ὕστερον διοριστέον. Κεφάλαιον.

Nam quod potestate caro est, aut os, suam ipsius naturam non antè habet, neq; natura constat, quàm formam, quæ vt ratio est, acceperit: quam definientes, quid est caro, aut os, dicimus. Alio itaq; modo natura, forma & species, quæ nisi ratione separari non possit, eorum erit, quæ motionis principium intra se continent. Quod autè ex his est, natura quidem non est, sed constat natura. l *Atq; natura magis ipsa est, quam materia, quandoquidem magis vnum quodq; esse tum, cùm actu est, dicitur, quàm cùm potestate. Ex homine enim homo nascitur, non lectica ex lectica. Quæ causa est, vt figuram naturæ esse non concedant; sed lignum; propterea quòd si germen proferat, non lectica, sed lignum exoriatur. Quòd si hoc ita habet, forma quoque est natura, siquidem homo ex homine gignitur.* m *Quinetiam natura, quæ vt generatio dicitur, ad naturam via est. Non enim vt mederi ad sanitatem, non ad artem medicam est via (siquidem mederi à medica arte, non ad medicinam artem esse est necesse) sic ad naturam se habet natura: sed id, quod nascitur, ex aliquo ad aliquid venit, aut nascitur. Ad quod igitur veniendo nascitur, non ad id sanè, ex quo, sed ad id, ad quod. Quamobrem forma est natura.* n *Forma autem & natura bifariam dicuntur: quum & priuatio quodammodo sit forma. An verò priuatio contrariumque aliquod in ea, quæ omnino est, generatione habeatur, necne, posterius considerandum est.*

Textus 12. Textus 13. Textus 14. Textus 15.

CAP.

l *Atque natura*] Pergit ostendere, formam magis esse naturam, quàm materiam, hunc in modum. Id est magis natura, per quod ens naturale actu est: atqui ens naturale est in actu per formam, non autem per materiam; quia forma est actus & perfectio, materia verò est pura potentia: ergo, &c. Rursus idem confirmat assumpto argumento Antiphontis. Nam si propterea, quòd ex lectica putrescente non lectica, sed lignum oritur, lignum naturam esse colligebat; certè cùm ex homine homo nascatur, idque non materiæ, sed formæ beneficio, consequens fit, vt forma maximè sit natura.

m *Quin etiam*] Concludit formam esse naturam, hac ratione. Ideo natura vno modo accipitur, pro generatione seu natiuitate viuentium, quia tam generatio, quàm id quod gignitur, tendit ad naturam: tendit verò ad formam: igitur forma est natura. Aduertit autem Aristoteles, non eodem modo se habere naturam, sumptam pro generatione, quo se habet medicatio. Nam ἰάτρευσις, hoc est, medicatio non dicitur ἀπὸ τοῦ ὑγιεῖαι, id est, à sanitate, quæ est terminus ad quem, sed ἀπὸ τῆ ἰατρικῆς, id est, ab arte medica, à qua vt à principio oritur. Natura verò cum pro natiuitate sumitur, sortitur appellationem à termino ad quem. Qua de re in quinto huius operis disputandum erit.

n *Forma autem*] Formam, atque adeò naturam, bifariam sumi inquit, vno modo pro ea, quæ verè & propriè forma est: Altero, pro formæ priuatione, quæ prout subiectum afficit, & suo modo informat, vtcunque etiam formæ nomen sortitur. Subdit postremò, expendendum alibi esse, vtrum priuatio in generatione substantiali detur, nec ne? Si enim talis priuatio admittatur, & ea sit forma, cùm repugnantia inter formas sit contrarietas; iam substantiæ erit aliquid contrarium: Quòd si admittenda non sit, ruent ea, quæ de principijs rerum Naturalium superiori libro tradita sunt. Hanc dubitationem reijcit in alium locum, videlicet in libros de ortu & interitu.

A

QVÆSTIO I.

QVAM NATVRAM HOC loco Aristoteles definierit.

ARTICVLVS I.

DE MVLTIPLICI naturæ significatu.

B

Prima naturæ acceptio.

NE consonantium vocabulorum sylua, ad naturæ definitionem inueniendam præcipiendamque, alicui fortassis viam obstruat, operæ pretium erit, varias naturæ acceptiones quasi ramos obuios præcidere. Inprimis ergo, vt ait Hugo Victorius primo Didascalon cap. 11. accipitur natura pro mente diuina, rerum omnium opifice & parente. C Hanc autem Philosophi quidam boni, sed non boni Latinitatis auctores, naturam naturantem appellarunt: Atque ita naturæ nomen vsurpat Stoicorum acutissimus Seneca, quarto de officijs libro, cùm asserit, nihil aliud esse naturam, quàm Deum: & D. Augustinus 15. de Trinitate cap. 1. cùm inquit, supra hanc nostram naturam esse naturā non creatam, sed creatricem, id est, Deum. Hinc ortum habuit diuisio naturæ, in vniuersalem & particularem: vbi per vniuersalem naturā Deus potissimùm designatur, 'qui naturas omnes ipse cohibet & continet; per particularem res cæteras, quas etiam nonnulli naturam naturatam vocant.

De naturæ significatis Ari. 5. Met. c. 4. Boetius in li. de duabus nat. Themistius & Simplicius hoc loco ad t. 7. & 16. Auic. 1. Suff. c. 6. Auer. in epitome Met.

2. Acceptio.

Secundò, accipitur natura pro cuiusque rei quidditate seu essentia. Quo significato docet fides, *a* in tribus personis diuinis vnam esse naturam, & *b* Verbi incarnati vnionem non in natura, sed in persona effectam fuisse. Quo item modo dicere consueuimus, definitionem esse orationem, quæ rei subiectæ naturam declarat. Quanquam si propriè loquamur, hoc est discrimen inter essentiam, quidditatem, & naturam: quòd essentia importat ordinem ad esse rei, cuius est; quidditas ad definitionem, qua quid res sit explicatur; natura ad operationem.

a *In Symbolo Athanasij.* b *In concil. Chalc. in Symbolo fidei.* c *d. Th. 1. p. q. 105. art. 7. & quodl. 4. art. 5.* d *Arist. 1. Polit. c. 2. & 2. de gener. anim. c. 4.* e *Lib. 2. de cœl. c. 5. t. 34. & de iuuent. & sene. c. 2.* f *Lib. 2. de gener. anim. c. 4.*

Tertiò, pro tota vniuersitate rerum creatarum. Quo sensu scripsit Aristoteles 12. Metaphys. cap. 7. text. 38. naturam pendere à primo principio: sicque miraculum dicimus, c quod totius naturæ vim excedit. F

Quartò, pro causis naturalibus, quatenus secundum insitam propensionem agunt. Quo pacto accepta natura, multa obtinuit apud Philosophos encomia; exempli caussa; g Naturam nihil frustra moliri; *d* facere optimum quod potest; *e* odisse superfluum; *f* nō denegare necessaria; *g* non pati aliquid torpere aut feriari; *h* abhorrere à vacuo; *i* iustā esse & vnicuique suum distribuere, nō quidē iuxta proportionem Arithmeticā æqualiter, sed i iuxta Geometricam, æquabiliter; *k* itemque opus naturæ esse opus intelligentiæ. *l*

g *Lib. 3. de anim. c. 9. text. 41.* h *Lib. 1. Eth. c. 7. & 2. de cœl. c. 3. t. 17.* i *Lib. 4. Phys. c. 6.* k *Galenus l. 5. de vsu part. c. 9.* l *Them. 1. de cœ. c. 2. & Auer. l. 12. Met. com. 18.*

Quintò, *p* natiuo calore, ac cuiusque animantis temperamento, quod ex quatuor primarum qualitatum mistione concretum est. Vnde illud apud Galenū in lib. artis Medicæ capit. 77. Natura opifex, medicus verò minister, & illud, Consuetudo est altera natura.

Prima ac principia naturæ significatio.

Denique, vt reliquas eiusdē vocabuli notiones, quæ multo plures sunt, omittamus, accipitur natura pro uiuētium generatione, quę natiuitas vocatur: atque hæc est prima & germana, tam apud Latinos, quàm apud Græcos, huius vocis significatio. Dicitur enim Latinis natura, quasi à nascendo: Græcis verò φύσις ἀπὸ τῆ φύειν, quod est nasci. At enim, quia generatio ab interno principio oritur, deriuatum est naturæ nomen, ad significandum internum cuiusque rei principium, vnde primò vnaquæque res habet vt moueatur, siue D illud rebus viuentibus, siue expertibus vitæ insit.

ARTICVLVS II.

RESPONSIO AD PROpositam dubitationem.

HAEc est autem natura, quam Aristoteles hoc loco, & lib. 5. Metaph. ca. 4. definijt, quæ, vt in progressu patebit, materiā & formam comprehendit. Nec audiendi sunt *Veterū quo-* E *rundam opi-* Trismegistus, Pythagoras, Plato, & alij, qui, vt *nionum de natu-* partim ex 10. Platonis de Republ. & secundo *ra.* de natura Deorum Ciceronis, partim ex Auicenna primo sufficientiæ, cap. 7. & Alberto hoc in loco, tractatu primo, cap. 5 liquet, arbitrati sunt; id vnde res habet vt naturaliter moueatur, atq; adeò naturam, esse vim quandam, seu formam absolutam, per vniuersas mundi partes commeantem, cuius solertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando.

Est autem diligenter animaduertendum, materiam & formam, quod ad rem præsentem attinet, dupliciter considerari posse. Vno modo secundum se absolutè: altero se-

HAYDOCK COLLEGE LIBRARY

cundum proprias causalitates, quas quidem A exercent tum in se mutuo, dum materia formam recipit & sustentat, rursusq; forma materiam actuat, & perficit; tum erga compositum, dum ambæ mutuo cõplexu ipsum condunt; tum etiam in operationem seu motum, quo naturalia ab arte factis distinguuntur. Hoc igitur loco definita est ab Aristotele natura, seu forma & materia, secundum hanc tertiam notionem modúmve, vt ex ipsa definitione planum fiet.

Natura analogum.

B Secundò animaduertendum est, naturam analogum quoddam esse, vt præter alios asserit Auerroës hoc in lib.tex.2.Syrianus apud Simplicium commento 3. & Eudemus apud eundem comm. 12. itemque Magnus Albertus tract.1. cap. 3. Quibus suffragatur Aristoteles; tum hoc lib.cap.1.tex.12.tum 5.Metaph. cap.4.text.5. & 1. de partibus animalium cap. 1.dum ait, formam magis esse naturam, quàm materiam. Sanè quòd natura, vt materiam & formam comprehendit, non sit, quid vniocum, patet ex eo, quia alioqui vnus idemque gradus vniocus, bis in eodem composito re ipsa contineretur. Nam corpus in commune haberet in se gradum illum naturæ, semel ratione materiæ, iterum ratione formæ: qui non potest non esse re ipsa distinctus; cum materia & forma, in quibus contrahitur, inter se realiter differant. Est verò natura analogum secundum proportionem: quia vt se D habet materia ad motum, cuius principium & causa est, ita proportione quadam forma. Obtinent etiam ambæ disparem nobilitatis gradum: cùm forma sit entelechia, actus & perfectio; materia verò pura potentia, ac ppè nihil. Vnde fit, vt causalitas formæ, si generatim loquamur, causalitate materiæ præstantior habeatur.

Vnde constet, naturam nõ esse vniocũ.

Particulatim explicatur.

QVÆSTIO II.

VTRVM NATVRA RECTE AB Aristotele definita sit, nec ne?

E

ARTICVLVS I.

APPROBATVR, ENODATVRque natura definitio ab Aristotele tradita.

F

Natura definitur.

NAturam ita definijt Arist.hoc loco: Natura est principium & causa, vt id moueatur & quiescat, in quo primò, per se, & nõ ex accidẽte inest. Quam definitionem optimo iure approbant tuenturq; Peripatetici omnes, vt qua nulla verior, aut magis ad rem apposita à Philosophis tradatur. Quo autem pacto ea sit intelligenda, sic habeto. Prima illius pars est, Principium & causa, quæ vicem generis obtinet. Debet autem causa ita sumi, vt pateat in omnia ac sola quatuor causarũ genera; quomodo latiùs funditur principiũ, quàm causa, vt* alibi diximus. Additur autẽ causa principio, ad remouenda principia, quæ non sunt causæ, vt priuatio; quæ licet principium sit generationis, non tamen illius causa est. Vnde non rectè Magnus Albertus hoc in lib. tract. 1.c.7. priuationem ad totam naturæ definitionẽ admisit, repugnante Ari. ac nullã aliam, excepta materia & forma, naturam agnoscente, vt ex lib. huius progressũ, & ex 5. Metaph c.4.constat.

*1.Lib.c.1.t.1. tex. 1.

Secunda est, Moueatur & quiescat. Nomẽ motus, ac proinde etiam quietis, amplè sumendum est hoc loco, ita vt omnes mutationes Physicas, siue momento, siue tẽpore editas comprehendat. Amouet autem hæc particula a notione naturæ ea, q̃ tametsi alioqui causæ sint, non sunt tamen causæ motus & quietis: vt formæ Mathematicæ; item ea, quę licet causæ motus existant, non tamen sunt C causæ motus Physici, vt substantiæ separatæ, prout à se mouentur.

Tertia est: In quo inest. Per hanc excluduntur causæ externę, à quibus res Physicę quoquo modo cientur, vt forma ignis respectu aquæ, quam calefacit, cœlum respectu ignis, quem mouet.

Quarta est, per se, & nõ ex accidente. Quæ, vt Commentator aduertit, intelligẽda est ante particulã, primò, adhibeturq; ad reijciendas causas, quæ ex accidente in ipsa re, quæ mouetur, insident: cuiusmodi est ars medendi, qua, verbi causa, Hippocrates sibi ipsi sanitatem pstat; quæ iccirco natura, nõ dicitur, qa esto causa sit, vt Hippocrates ad sanitatẽ redeat, nõ tamẽ ei per se, sed accidẽtariò inest.

Postrema est: Primò, hoc est, nõ per aliud, siue ita, vt nihil priùs insit. Hac excluduntur nonnullæ qualitates, quæ cùm causæ sint, cur composita Physica, quibus per se ac necessariò competunt, moueantur: non tamen eis primò insunt, qa scilicet dãtur in ipsa re composita, aliæ principales ac priores causæ motuũ. Quo ex genere sunt natiuus calor cõparatione viuentium, grauitas respectu lapidis, aliaq; id genus, à quib. licet motus, vt ab instrumentaria causa per se oriantur, nihilominùs aliæ sunt in re, quæ mouetur, eorum motuum antecedentes, magisq; principales causæ, videlicet materia & forma.

Sunt qui verba illa, primò & per se, cũ verbo, moueatur, coniungẽda esse affirment: sed non ita est; cùm ea Græcus contextus verbo, inest, apertè copulet: sic.n. habet, ᾧ ὑπάρχει πρώτως, καθ' αὑτό, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, id est, in quo inest primò, per se, & non ex accidente. Nec obstat. quod Arist.5.Metaph.c.4.t.5. naturam definiens, particulam, primò, verbo Moueatur, adiunxerit, aliens, naturam esse, vnde primus motus in vnoquoq; est eorum, quæ natura constãt: quasi dixerit, naturã esse causam, cur ens naturale, in quo inest, moueatur primò.

Aliter quoq; particulam, primus, exponit ibidem Alexander.

primò. Non inquam obstat; quia vt Alexander aduertit, vocabulum, primus, non idem eo loco valet, atq; particula, primò, hìc apposita. Illic enim Philosophus nomine primi motus lationem intellexit, quam 8. Physicorum cap. 7.t. 55. omnium motuum principem nuncupauit, sicq; naturam definijt per eum duntaxat motum, qui ad locum pertinet, vt p omnium primum; ac maximè notum, cunctisq; rebus Physicis communem.

B

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA ADVERSVS naturæ definitionem.

1.Argum.

ERit tamen, qui superioribus hũc in modum obijciat. Corpora cœlestia, excepto Cœlo Empyreo, nunquam quiescunt; totus terræ globus nunquam loco mouetur: ergo neque natura cœlestium corporum est principium quietis; nec natura terræ principium motus. Quare non rectè natura dicitur principium motus & quietis. Nec satisfaciet qui dixerit, haud oportere naturam in qualibet re principium esse motus ad locum, dumodo sit alterius mutationis principium, vt alterationis, quæ non solùm conuenit terræ elemento, sed suo etiam modo corporibus cœlestibus, dum affusa solis luce collustrantur. Non inquam satisfaciet, cùm Aristoteles 5. lib. Metaph. proximè citato loco, definierit naturam principium lationis eorum, quę natura constant, non obscurè indicans, omnem naturã esse principium motus secundũ locũ.

Præoccupatio.

2.Argum.

Secundò: Quicquid naturaliter mouetur, non nisi à natura mouetur: sed corpora grauia & leuia, cùm in propria loca tendũt, mouentur à progenitore suo, vt 8.lib.huius operis cap. 4. text.29. alijsq; in locis Aristoteles sentit, mouenturq; ab illo naturaliter; cùm ipsorum motus haud dubiè naturalis sit: ergo progenitor est eorum natura, & tamen non in eis est. Non igitur natuta est principium motus eius, in quo est.

3.Argum.

Tertiò: Id, quod gignitur, nondum existit, cùm generatio sit progressio à non esse ad esse rei: ergo si natura est causa mutationis rei, cui inest, nequaquam forma rei genitæ poterit dici natura, respectu generationis; quod tamen à communi Philosophorũ sententia alienum videtur.

4.Argum.

Quartò; Tota naturæ definitio competit humanitati Socratis, vtpote quæ principium F est & causa, cur Socrates moueatur, &c. Tota item videtur conuenire Deo, respectu rerum naturalium, in quibus necessariò existit: & tamen neque humanitas, neque Deus, sunt natura hoc loco definita; cùm nõ sint forma, nec materia. Igitur definitio naturæ non reciprocatur cum re definita.

5.Argum.

Quintò: Non minùs igni naturale est, pro- A ducere sibi simile, quàm ferri sursum: ergo forma ignis, quæ est natura, non minùs dicetur principium mouendi id, in quo est, quàm mouendi aliud.

Sextò: Vel in definitione naturæ, quietis nomine intelligitur, tam quies in termino ad quem, quàm in termino à quo, vel altera tãtummodò ex his. Non tantummodò altera; cùm vtriusq; eadem sit ratio, saltem comparatione materiæ, quæ ad quemlibet motũ & quietẽ, suopte ingenio indifferens est: non vtraq;, cũ natura nõ possit inclinare simul ad oppositа, cuiusmodi sunt, quies in termino à quo, & in terminũ ad quẽ. Non igitur natura rectè dicitur principiũ & causa, vt res qescat.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD SVPERIORA argumenta.

C AD primum horũ, reiecta opinione Plutarchi primo de placitis cap. 1. & Magni Alberti hoc loco tract. 1. cap. 3. aliorumque putantium, non definitam hìc ab Aristotele naturam corporum cœlestium, sed intereuntium duntaxat: occurrit Simplicius, corpus cœleste, etsi irrequieto motu agitetur, quiescere tamen per centrum, polos, & axes, quæ nunquam locum mutant: quam interpretationem affert etiam Philoponus. Sed ea nobis minimè placet; ppterea quòd nimis impropria, atque adeò definitioni parum conueniens sit ea quietis acceptio, vtpote qua D Cœlum pariter moueri & quiescere dicatur. Porphyrius, Themistius, Alexander, Auicenna, D.Thomas, & alij, affirmãt verba illa, moueatur & quiescat, disiunctim intelligenda esse; vt sensus sit, naturam esse principium motus, vel quietis, vel vtriusque. Nobis videtur, ea secundum mentem Aristotelis partim disiunctim, partim copulatim accipienda esse; ita vt natura sit principium & causa, aut motus tantùm, vt in corporibus cœlestibus, aut motus simul & quietis, vt in cæteris corporibus. Est enim perpetua Aristotelis sententia (vt constat ex ijs, quæ docet 3. huius operis text. 1. & 1. de Cœlo, tex.5.) omnibus E rebus Physicis, siue caducæ, siue immortales sint, ineſse propensionem ad motum; itemque sphæras cœlestes non habere in se quietis principium. Vnde est illud, quod 9. Metaph. cap. 9.tex. 17. scripsit, videlicet non esse pertimescendum, ne Cœlum quiescat; quia non est, inquit, in eo potentia contradictionis, id est, potentia vt moueatur & non moueatur; sicuti D.Thomas ibidem exponit. Quod placitum videtur etiam, de communi veterum Philosophorum sensu, vt annotauit Scotus in 4.distinct.48. qu.2.

Simplicij responsio ad 1. argum.

Responsio aliorum.

Germana solutio.

Secundum Aristotelem omnibus corporibus inest propensio ad motum: Non omnibus ad quietem.

Si tamen, non quid Aristoteles senserit, sed quid sentiendum sit, quæratur; place

Cælum non solùm ad motum, sed ad quietem etiam inclinatur.

sententia existimantium, cœlum non ad motum duntaxat, sed etiam ad quietem suopte ingenio inclinari; licet posito eo, qui nunc est, rerum ordine, non nisi miraculo quietarum sit. Itaque cœlestem naturam ex se principium esse, non solùm motus, sed etiam quietis. Qua de re planiùs ac pleniùs in libris de cœlo. Ad alteram verò partem argumenti, de motu terræ, dicendum; terræ globum, saltem ratione partium, moueri deinde habere etiam naturalem potentiam, vt totus deorsum feratur, si à propria sede extraheretur; cui potentiæ haud necesse est respondere aliquam vim actiuam naturalem, quę totam terram sursum leuet: sufficit enim causa effectrix descensus; quæ quidem est tum genitor ipsius terræ, tum eius forma substantialis, atque etiam grauitas, cuius beneficio suis conglobata nutib. descenderet.

Tota terræ moles habet potentiam actiuam, qua deorsum.

Ad secundum respondendum est; non omne id, à quo res vtcunque naturaliter cieri dicitur naturam esse eius, quod motum subit; sed id tantùm, à quo, vt à principio intrinseco, mouetur.

Ad tertium; ea, quæ momento fiunt, dum fiunt, iam esse: id autem, quod gignitur, momento fieri, atque ita dum gignitur, tam ipsum, quàm eius formam, eodem puncto temporis actu existere. Neque officit, quòd priùs origine sit forma, quàm res genita: vt enim forma dicatur natura respectu generationis, sat est, dari vtrunq; in eodem instanti temporis.

Ad quartum dicendum; humanitatem Socratis non esse primò causam motus & quietis; sed partes ipsius, materiam scilicet & formam, quæ sunt ea priores, atque ita se habent, vt per eas hoc ipsum de illa à priori demonstrari queat. Deum verò non dici rebus inesse, vt hoc verbum in naturæ definitione intelligitur, & à nobis in tertia illius particula explicatum est, art. 1. huiusce quæst.

Ad quintum dicimus; etsi forma, quæ est natura, non solùm sit principium motus, eius, in quo inest; sed possit etiam esse principium mouendi alia: vt hoc loco, commento 12. aduertit Simplicius: tamen non fuisse ab Aristotele definitam naturā, per principium mouendi alia, ne excluderetur materia, quæ haud dubiè natura est, nec aliud mouet, sed duntaxat motum in se recipit. Deinde, quia maximè fuit rationi consentaneum, vt Aristoteles naturam definiret per id, quo naturalia à non naturalibus dissident: hoc autem solùm est principium motus, eius in quo inest. Nam rerum quædam supra naturam eminent: vt Deus & intelligentiæ, quæ ob eximiam suam dignitatē immobiles sunt; Deus quidem absolutè, intelligentiæ verò quatenus non habent in se principium, quo Physicè moueantur. Quædam infra naturam consistunt, videlicet res arte factæ, quæ adeò ignobiles sunt, vt nec quo ipsæ moueantur, nec quo alia moueant, principium in se habeant. Aliæ medium locum obtinent, nempe res Physicæ, quæ neque ita sunt abiectæ, vt principium nullius motus vendicent, neque ita perfectæ, vt neutiquam moueri possint; sed mediam conditionem sortitæ, & aliud mouere queunt, v. c. gignendo sibi simile; & se ipsas mouere, vt locum acquirant, augescant, aliámve eiusmodi perfectionem sibi congruentem possideant. Quo fit, vt entia naturalia, licet ab arte factis, per principium mouendi se & mouendi alia, differant (vtroque enim carent arte facta) tamen ab ijs, quæ supra naturam sunt, non nisi per principium mouendi se distinguantur. Atque adeò patet, commune discrimen, quo naturalia à non naturalibus differunt, esse, quòd naturalia habeant in se principium, quo ipsa moueantur, per quod proinde natura definiri debuit, vt ex eo rerum naturalium proprietas & essentia magis innotesceret.

Quietis minime quam quies intelligatur in definitione naturæ.

Ad vltimum respondēt aliqui graues Philosophi, quietis nomine non significari ab Aristotele quietem in termino à quo, sed duntaxat in termino ad quem; propterea quòd natura non inclinet ad priorem quietem; verbi causa, ad eam, qua lapis in aëre detinetur; sed ad posteriorem, quam obtinet, dum in natiua sede consistit. Cùm tamen materia, vt ipsimet fatentur, respectu motus violenti, sit natura hoc loco definita; vnde & nullus datur motus, qui non sit naturalis respectu materiæ, vt in progressu dicemus: consequens est, vt eadem materia, comparatione cuiuslibet quietis, etiam violentæ, natura sit, atque adeò, vt in naturæ definitione omnis quies promiscuè intelligi debeat. Nam esto, composita Physica non inclinetur ad omnem quietem ex parte formæ; inclinantur tamen ex parte materiæ, quæ natura quędam est hîc definita. Nec est absurdum, eandem materiam inclinari simul ad quietes oppositas, dummodò non inclinetur ad eas simul obtinendas: quemadmodum nemo negarit, inesse eidem materiæ simul propensionem ad qualitates contrarias, veluti ad candorem & nigredinem, esto ijs simul affici non possit.

QVÆSTIO III.

VTRVM DEFINITIO NATVRÆ principio duntaxat passiuo conueniat, an non?

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHORVM sententiæ & earum confutatio.

SCotus in 2. distinctione 18. quæst. vnica, & eius sectatores; itemq; Burlæus hoc loco &, vt

Opinio Scoti & aliorum.

&, vt videtur, Simplicius commento 12. text. 16. & 17. sic naturæ definitionem interpretantur, vt nomine principij & causæ solum principium passiuum designari putent, statuantque, nulli actiuo principio, quà tale est, sed passiuo tantùm, naturæ notionem conuenire. Quanuis enim ipsam quoque formā naturam esse fateantur: aiunt tamē eam haud quaquam naturam dici, nisi quatenus principij passiui rationem obtinet, id est, proyt materiam aptam habilemque reddit ad motum excipiendum.

Prima ratio Scoti.

Probat verò opinionem suam Scotus hoc modo. Propterea mutatio naturalis dicitur, quia est à natura; omnis autem naturalis mutatio est à principio passiuo tantùm: igitur natura non est principium actiuum, sed passiuum. Maior & consequutio perspicuæ videntur. Minor suadetur, quia ea mutatio dicitur naturalis, qua vnumquodque aptum est mutari, à quocunque agente mutetur. Hoc autem nulli rei Physicæ conuenit ob actiuum principium, sed passiuum tātùm: sicut enim res non mouetur, nisi quia patitur, ita nec mouetur naturaliter, nisi quia motum recipit.

2. Ratio.

Secundò ita disputat. Natura, quà natura, est principium internum eius, quod mouetur: sed principium motus non est internum rei, quæ mouetur, vt actiuum est, sed vt passiuum; siquidem accidit, verbi causa, ægroto qui sanatur, habere in se artem, qua ad sanitatem moueatur: igitur natura, quà natura, passiuum tantùm, non actiuum principium censeri debet.

Aliorum sententia, superiori aduersa.

Alij superioribus ex aduerso oppositi arbitrantur, naturæ nomine solum principium actiuum comprehendi: quia si principium passiuum esset natura, quilibet motus, etiam violentus, esset rei Physicæ naturalis; quandoquidem omnis motus habet principium passiuum in re, quæ mouetur. Præterea idem confirmatur, quia Aristoteles cap. 2. huius libri, text. 2. & 3. discrimen constituit inter naturalia & arte facta, quòd illa habeant in se principia suorum motuum; hæc verò minimè: loquebatur autem de actiuis principijs; nam passiua vtriusque communia sunt, vt patet in statua, quæ non minùs apta est ad recipiendum in se suum motum, quàm rude lignum. Quare in solo principio actiuo videtur Aristoteles naturæ rationem ponere.

Refutatio prioris sententiæ.

Neutra tamen harum opinionū, aut vera, aut Aristotelica est. Non prior, quia rebus natura constantibus, non minùs naturale est agere, quàm pati, & mouere se, quàm moueri à se; vt planum est in viuentibus, quæ operationes suas ab interno principio actiuo naturaliter edunt. Quare non minùs propriè dicetur natura principium actiuū, quàm passiuum. Item quia formæ ignis comparatæ ad motum, quo in superiora tendit, prout est illius causa efficiens, conuenit tota naturæ definitio. Cùm igitur forma ita sumpta sit principium actiuum, negari non poterit, aliquod actiuum principium, quà tale, esse naturam. Tertiò, quia si Aristoteles nomine principij & causæ passiuum duntaxat principium significare voluisset, vtiq; per eas particulas artem medendi à naturæ definitione excluisset.

Posterior quoque sententia, & Aristoteli, *Impugnatio posterioris.* & veritati repugnat. Aristoteli, quia cap. 1. text. 10. & cap. 2. text. 21. & cap. 8. text. 81. huius libri, disertis verbis docuit, nō solùm formam, sed etiam materiam esse naturam: quod repetit libro quinto Metaph. cap. 1. text. 5. Rationi, quia cùm essentia compositi naturalis, non ex sola forma, sed ex materia etiam constet; non forma tantùm, sed materia quoque natura erit: quandoquidem essentia cuiusli bet compositi Physici, quà tale est, ex naturis coalescit.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO VERAE OPINIONIS, & argumentorum aduersarum partium dilatio.

Tam formā, quàm materiam esse naturam.

PEripatetica igitur, & veritati cōsona doctrina est, naturæ definitione comprehendi tum materiam, tum formam: & illam quidem principium esse passiuum motus, eius in quo est; hanc verò actiuum; tametsi hæc non semper actiuum principium sit, sed interdum formale; quo pacto se habet anima ad vitales functiones, quarum non solùm efficiens, sed etiam formalis causa est, teste Aristotele 2. lib. de anima cap. 4. text. 36. & 37. eodemque modo affecta est cœlestis forma erga motum circularem, ad quem cœlum, non ex parte materiæ duntaxat, sed etiam ex parte formæ, suopte ingenio inclinatur. Nec verò putandum est, huiusmodi propensionem à forma ipsa distingui, aut illi vt quidpiam adiectitium inesse. Est enim idem prorsus cum ea, sicuti inclinatio materiæ ad formam idem omnino est cum materia.

Forma cœli est causa formalis motus.

Nunc ad primi articuli argumenta respondeamus. Ad primum Scoti pro priori sententia, dicendum; multa esse, quæ non solùm ob principium passiuum, sed etiam ob actiuum, quod in se habent, naturaliter apta sunt moueri: vt viuentia. Quare concessa maiore propositione, negetur minor, & quod ad eius probationem assumitur. Quanquam enim res non mouetur, nisi quia patitur; potest tamen ob id etiam naturaliter moueri, quia se ipsam mouet; atque ita erit ei motus naturalis, ratione principij passiui & actiui simul.

Responsio ad 1. arg. Scoti.

Ad secundum admittenda est maior pro-

Ad 2.

positio: assumptioni verò occurrendum, etsi principium motus ex eo quod actiuum, non necessariò internum esse debeat; cùm multa principia actiua motus externa sint; aliquando tamen principium efficiens motus necessariò internum esse, vt in viuentibus: quo pacto non se habet ægrotus, cùm artis suæ beneficio sanatur, qui istius motus principium in se ipso ex accidente habet.

Sol. 1. pro. 2. opi. Omnes motus comparatione materiæ naturales sunt.

Ad primam verò earum rationum, quibus secunda opinio nitebatur, respondendum est; omnes motus comparatione materiæ naturales dici posse, non omnes tamen respectu compositi Physici naturales esse: quia sicuti potior natura est forma, quàm materia; ita vt motus alicui composito naturalis sit, formæ magis, quàm materiæ habenda ratio est: proindeque esto quemlibet motum materia inclinetur, nisi ad eum forma ipsa propensionem haberet, non erit rei compositæ simpliciter naturalis existimandus, sed aut violentus, si ei forma obnitatur, aut præter naturam, si neque ad eum prouiuitatem, neque repugnantiam vendicet. Quòd si quis vrgeat, naturam esse causam, vt id, in quo inest, id est, ipsum compositum Physicum, naturaliter moueatur. Occurrendum, sat esse ad rationem naturæ, si causa sit, vt ipsum compositum moueatur naturaliter: vel absolutè, cùm motus à forma oritur, vel secundum quid, cùm non prouenit à forma, sed in materiam tantummodò recipitur. Nec repugnat, eundem motum alicui simpliciter violentum esse, quia forma in contrarium nititur; & aliquo modo naturalem, quatenus materia habet insitam vim receptiuam omnium motuum, siue eis forma repugnet, siue obsequatur.

Occupatio.

Solut. 2. Discrimen inter naturalia & arte facta.

Ad secundam respondemus; discrimen traditum ab Aristotele, inter naturalia & arte facta, sic esse intelligendum, vt nullum arte factum, quà tale, habeat in se principium determinatum ac certum, siue actiuum siue passiuum, sui motus; quod verissimum est. Nam cùm, verbi gratia, statua indifferenter ex ære, auro aut ligno, conflari possit, ex se non magis hoc, quàm illud principium, etiam passiuum, sui motus vendicat; quod in rebus naturalibus multò secus accidit.

QVÆSTIO IV.

VTRVM ANIMA IN NATVRAE definitione contineatur.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM non contineri, eiusq; refutatio.

TAmetsi proxima disputatione monstratum fuerit, non rectè principium actiuum à naturæ definitione remoueri: adhuc tamen peculiaris existit dubitatio, circa animam, quæ fons est vitalium functionum, earumq; principium actiuum. Nam Simplicius, ad textum primum & secundum huius libri, atq; (vt idè refert) Eudemus, itemq; Magnus Albertus hoc loco tract. 1. c 2. & li. de origine animæ c. 4. & Auicenna primo sufficientiæ c. 5. arbitrantur, animam non esse naturam. Primùm; quia natura, (vt testatur Aristoteles 9. Metaph. ca. 2. tex. 3.) præfinita & determinata est ad vnum: at anima non ad vnam, sed ad omnes loci differentias motum efficit. Secundò; quia Peripatetici tria faciunt principia, naturam, animam, & intellectricem vim: vbi animam à natura distinguunt. Tertiò, quia saltem anima humana nullo modo videtur esse natura; cùm Aristot. 1. de partibus animalium cap. 1. perspicuè ostendat, non esse Physici negotij, animum rationis participem considerare, propterea quòd natura non sit.

Assertores partis negatiuæ.

Lege 4. c. 1. de diuina. pient. secundum Aegyp.

Contraria tamen opinio tuenda est, quam sequuntur Alexander apud Simplicium hoc loco com. 3. Auerroës, & Themistius ad text. 3. & maior ac melior Philosophorum pars. Primùm, quia tota naturæ definitio, vt omnes eius partes consideranti planum erit, conuenit animæ. Deinde, quia nutritio, accretio, cæteræque vitales functiones, connumerantur ab Aristotele hoc libro cap. 1. tex. 1. inter motus naturales, haud dubiè quia oriuntur à natura; oriuntur verò ab anima. Præterea, quia Aristoteles cap. 8. text. 80. sturpium & animantium exemplo suadet, naturam alicuius finis gratia operari: & 1. de partibus animalium c. 1. docet, ad Physicum attinere, de anima sentiente & vegetante absolutè disceptare, quia sunt naturæ. Negarii igitur non potest in Peripatetica disciplina, animam verè ac propriè naturam esse.

Animam esse naturam.

Quòd autem concedendum sit, non cæteras tantùm animas, sed intellectiuam quoq; esse naturam; probatur ex eo, quia omnis forma substantialis corporis Physici est natura; siquidem, vt ex superiori capite liquet, naturæ notio, tam materiam, quam formam comprehendit: at anima intellectiua est verè & essentialiter forma humani corporis, vt est decretū in Concilio Lateranensi 3. sub Leone 10. sess. 8. & in Viennensi sub Clemente 5. & refer-

Etiam intellectricem animam naturam esse.

Concil. Lateranense. Viennense.

tur in Clementina, de summa Trinitate, & fide Catholica. Atq; illud etiam monemus, animum rationis compotem non secundum alios tantùm gradus, vt sentiendi & vegetandi; sed etiam secundum gradum intelligendi, naturam esse. Namque sub eo etiam gradu est verè forma compositi Physici, nempe hominis, vltimam ei differentiam conferens, atque eius esse absoluens, quod proprium formæ est.

Refellitur sententia Platonis, & aliorum.

Quare minimè probamus eam sentētiam, cuius auctor fuit Plato, assertores Themistius, Simplicius, Philoponus, & de Latinis nonnulli: qui volunt, animam humanam, prout intellectiua est, gubernatoris duntaxat, non verè informantis locum in corpore obtinere, atque adeò secundum eum gradum non esse verè formam corporis. Licet enim intellectus corpori nequaquam hæreat; id tamen non impedit, quo minus intellectiua anima, cui insidet, secundum gradum intellectiuum, qui ab eius substantia reipsa non distinguitur, verè ac propriè corpus informet. Qua de re plura in secundo, de anima.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO ARGVMENTorum primi articuli.

Quo sensu dicatur natura ad vnū determinata.

NVnc eorum argumentis, qui animam è naturę definitione excludebant, occurramus. Ad primum respondendum est; cùm natura determinata ad vnum dicitur, non accipi naturæ nomē in toto significationis suæ ambitu, sed paulò pressiùs, vt ijs tantùm conuenit, quæ sine delectu operantur: quo sensu (vt Scotus in quodlibetis q. 2. explicat) iccirco natura ad vnum determinata perhibetur, quia cùm libertatis expers sit, neque è multis hoc aut illud pro arbitratu suo eligere, sed ad vnum definitè contendit.

Huius effati vberiorem explicationē habes apud Zimaram, in theorematis Iodoci d. 21. In proœmio huius operis q. 4. art. 3. ad 4. Explicatur locus Arist. 1. de partibus animalium cap. 1.

Ad secundum: in illa etiam partitione angustè admodū vsurpari naturæ nomen, put nimirum materiam & formam rei duntaxat inanimatæ comprehendit.

Ad tertium: Aristotelem humani animi considerationem non omnino Naturali Philosopho adimere; sed tantùm velle, eam non omni ex parte Physicam esse, vt alibi explicuimus. Nec absolutè negare, animam intellectricem esse naturam; sed quoad eas affectiones, quæ ipsi à corpore abiunctæ, & extra materiæ fæcem conueniunt, vt esse in loco definitiuè, capere intelligibiles rerum notiones superni luminis influxu, & quædam alia: quorum merito, vt ad statum substantia separatarum quodāmodo ascēdit, ita si secundum eam præcisè rationem spectetur, natura non est. Itaq; Arist. per id humanam mentem ab alijs rerum viuentium formis eo loco secernit, quòd illa cùm immortalis sit, ac multò præstantioris notæ, à corpore abscedens, transnaturalem conditionem ac sortem adire queat, hæ verò minimè.

QVÆSTIO V.

VTRVM ARS ET NATVRA similitudinis rationem inter se habeant?

ARTICVLVS I.

QVIBVS INTER SE REBVS conueniant.

QVoniam ex naturæ & artis collatione illustrior euadet naturæ cognitio, eas hoc loco inter se conferemus. Mirificè igitur inter se conueniunt, pariterq; differunt, ars & natura. Conueniunt primo; quia naturę opera procedunt, sicuti opera artis, id est, certa præscriptione, ratis legibus, compositè, & ordinatè. Quod Philosophos (non eos hic intelligas, qui præter pallium nihil Philosophi habuere) ad eam mentem excitauit, vt intelligerent faterenturque, res Physicas diuinæ artis prouidentia & solertia gubernari: videlicet, quia intuebantur, dissimilium rerum, ex quibus vniuersum constat, varietatem in vnum ordinem conuenire & compositione, quod artis proprium est,) contineri. Vnde naturam artem DEI, & DEum A'ρτιτέχνην, id est, optimum artificem dixerunt: & Plato duplicem artem posuit, vnam diuinam, humanam alteram: atque humanæ omnia, quæ artificum opera elaborantur; diuinæ vniuersa, quæ natura fiunt, attribuit.

De hac re Philo Iud. in lib. de Monarchia.

Secundò: Conueniunt; quia sicuti agens naturale effectum producit sibi cognatum, ac similem ratione formę, ex qua ipsum constat: ita artifex opus effingit, intelligibili formæ siue exemplari à se concepto, proportione respondens. Sic verò, vt formæ naturales habent primò esse in agente, in quo potestate continentur, quòd virtuale nuncupatur; deinde in materia, quam idemmet agens apparat: ita arte factorum formæ obtinent primò esse in mente artificis, quod ideale dicitur; postea verò in materia, quam idem artifex perpolit.

Tertiò; Quia sicuti ars naturam, ita natura DEVM supponit. Id est, quemadmodum ars nihil efficit, nisi suppeditato sibi composito Physico, in quo artificiosam formam cō-

Lege D. Aug. lib. 83. quæst. Sco. in 4. d. 1. q. 1. Aegyp. quodl. 5. q. 1.

cinnet: ita natura nihil gignit, nisi præiacente materia à Deo creata, in qua naturalem formam inducat. Sicque per hos gradus res in lucem exeunt: Deus profert è nihilo; natura ex ente potentia; ars ex ente perfecto: Deus creando; natura generando; ars componēdo concinnandoue.

Per quos gradus res prodeãt in lucē.

Quartò; Quia tam ars, quàm natura, sensim proficit, & ab imperfectioribus ad perfectiora incedit. Ars enim, verbi gratia, pictoris, primò susceptum opus leuiter adumbrat; tum in omnem colorum varietatem paulatim conformat, ac tandem perficit: & canendi ars musicos, priusquam ad rem veniant, proludere nonnihil iubet. Natura item, exempli caussa, in effingendo fœtu (quod in cæteris etiam suo modo seruare consueuit) initiò rude quid sine membrorum distinctione exhibet; tum sensim expolit, donec animal perfectis lineamentis in decentem speciem statо tempore absoluat. Sic intellige, quod scripsit Aristoteles in problematis sect. 10. probl. 44. naturam facere prauè omnia, & plura praua, quàm recta; videlicet quia in procreatione animantium (de ijs enim illic sermo erat) à principio prauè agit, id est, imperfectè, & quasi rudi penicillo; & plura facit praua, quàm recta, id est, plura imperfecta & ignobilia. Nam siue terrestria, siue aquatilia, verbi gratia, contemplemur, haud dubiè multò ampliorem multitudinem eorum, quæ inferiori gradu stant, inueniemus. Ninirum, quia vt vnum quodque excellit magis, ita plura exigit, proindeque difficiliùs & rariùs in vitam prodit.

Lege Arist. 2. de anima cap. 4.

Quintò; Quia sicuti natura est mensura artis, ita ars est mensura arte factorum. Et vt natura diuinam artem; ita humana ars naturam, quoad eius fieri potest, æmulatur. Quocirca ars diuina exemplar naturæ, & natura diuini archetypi exemplum, simulque exemplar humanæ artis dicitur; & à quibusdam etiam ars humana, nunc altera natura, nunc naturæ simia appellari consueuit, vtpote quę ex natura multa effinxerit, vt ex umbra picturam, ex antris ædes, ex auium volatu vela, ex pisciũ pinnis remos, ex cauda gubernaculum. Sanè verò vt natura, quò diuinæ artis præstantiam magis exprimit, eò altiorem gradum obtinet: ita ars tanto commēdatur amplius, quanto ad naturam propiùs accedit, resque veris viciniores imitando exhibet, ita vt quæ viuentes referunt, spirare ipsę videantur. Quale illud:

Quo pacto ars sit naturæ æmula, Hugo lib. 1. Didascalon.

Martialis lib. 3.

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Pisces aspicis: adde aquam, natabunt.

Lib. 5. Et aliud de lacerta:

Inserta phialæ Mentoris manu ductа,
Lacerta viuit, & timetur argentum.

Zeuxis & Apellis mira opera. Hac artis excellētia Zeuxis vuas pinxit, adeò veritate repræsentata, eò vt aues aduolarint. Hac Apelles Alexandrum magnum fulmen tenentem expressit, ita vt digiti eminere, & fulmen extra tabulam esse videretur; tanto operis & famæ successu, vt vulgò dicerent, duos esse Alexandros, vnum Philippi filium, nullis viribus superabilem; alterum opus Apellis, nulla arte imitabilem.

Sed illud hìc quoque obiter aduerte, res creatas non solùm diuinam artem æmulari; sed vnamquamque earum aliam se perfectiorem, pro suo captu exprimere. Nam terra v. g. animalis speciem præ se fert, quòd habeat subterfluentes aquas, tanquam venas; saxeos montes pro ossibus; plantas & herbas velut capillos, vt præter alios tradit auctor operis de diuina sapientia secundum Aegyptios, lib. 8. cap. 2. Et vniuersim inferiora corpora ad cœlestium rationem sese, vt possunt, accommodant; teste Aristotele 9. Metaph. cap. 9. text. 18. videlicet, quia vt cœlestia iugi motu circumeunt, ita sublunaria quasi in orbem perpetuò oriuntur & occidunt; & vt stellæ errantes nunc magis nunc minùs ad nos accedunt; iam in subcœlesti mundo alia atque alia rerum facies & vicissitudo, secundum quadripartitam anni varietatem, conspicitur. Quin & ipsi etiam cœlestes globi alias diuiniores causas imitãtur, nimirum intellectuales substantias, quatenus vt hæ intelligendo ad alia procedunt, deinde reflexa cognitione in se recurrunt; sic illi ab eodem ad idem punctum perenni agitatione commeant.

Quæq; res alia in se perfectiorem imitari nititur.

Sextò; Quia vt in rebus naturalibus, ita in ijs etiam, quæ artificioso studio elaborantur, casus locum inuenit. Et in naturalibus quidem multa passim occurrũt exempla: In arte factis duo quàm simillima à scriptoribus celebrantur, quæ Plinius lib. 35. Naturalis historiæ, cap. 10. commemorat.

Lege etiam Plutarchum in libello de fortuna.

Septimò; Quia, (vt Aristoteles docet hoc in libro capit. 8. text. 86.) neque natura (sumit autem naturam, prout ab anima intellectrici distinguitur) neque ars deliberat: quod tamen non de quauis arte intelligi debet, siquidem medicina, nauigatoria, & mille id genus, deliberant; sed vt Aristoteles ipse 3. Ethicorũ cap. 3. explicat, de ijs, quæ per certa & statuta media finem attingunt, cuiusmodi est ars saltandi, & effingendi literas. Quod hisce verbis Themistius quoque edisserit, non consultat faber lignarius, vtrum priùs secandum sit, aut dolandum: nec grammaticus, quemadmodum literarum elementa scribenda sint, hoc est A, aut B: Nec verò cum Cleonem scribit, cogitat, quam primam, quam secundam literam collocet: ædificator etiam non consultat, vtrum iacienda primò fundamenta sint, an parietes construendi, an tectum apponendum: Eodem modo textor, & lapicida, dum suo officio funguntur, non consultant: sed habet sibi suum quisque certum finitumque opus, nec ordinem ad finem

Quæ artes deliberent, quæ non.

finem propositum pertinentem ignorat.

ARTICVLVS II.

QVIBVS REBVS INTER se dissideant.

DIfferunt quoque ars & natura multisariam. Primò; quia ars non effornat veras res, vt veram arborem; sed veri imitatrices, &, vt quidam rectè ait, verè falsas, dum veris ludit coloribus, ad veri speciem referendam ex arte collocatis. Atque hinc est, quòd picturas vigilantium insomnia nonnulli appellarunt; quòd in illis non res ipsæ, quoad esse proprium, sed rerum duntaxat imagines se ostendant.

Secundò differunt; quia quoties ars & natura ad opus aliquod faciendum conspirant, ars perficit naturam, vt docet Aristoteles ca. 8. huius libri text. 79. Præterea ars obtinet locum ducis & regulæ; natura verò est, quæ formatur ac regitur, vt patet in eo qui arte canit. Nec tamen propterea simpliciter asserēdum est, artem præstare naturæ, vt aduertit Plotinus Ennead. 4. lib. 1. & Galenus li. 6. de morbis vulgaribus commento 9. licet enim effecta naturæ, vt vox & pedum agitatio, ab artis præscriptione modificentur; simpliciter tamen suum esse à natura capiunt.

Tertiò; Quia vt D. Thomas 2. contra gentes cap. 76. ait, formæ per artem inductæ, artis actionem non consequuntur, sicuti formæ à natura editæ. Nec enim domus aliam domũ, quemadmodum æquus equum alium progignit. Huiusce autem discriminis ratio est, quia naturales formæ, vt eundem in progenitore & in re genita essendi modum obtinent, ita eandem sortiuntur agendi vim: at artificiosæ aliter in mente ideaque artificis, aliter in rebus ipsis arte factis insunt, vt planum est.

Cur artificiales formæ non consequantur actionem artis.

Quartò; Quia cùm forma rei, quæ interit, in instanti generationis abscedat, vel extinguatur, simulque omnia illius accidētia aboleantur, fit inde, vt forma naturalis adueniat enti in potentia, id est, nudæ materiæ; cùm tamen formæ arte factorum superueniant enti actu, siue rei iam perfectæ & absolutæ, id est, toti composito. Vnde ars dicitur ibi incipere, vbi natura desinit.

Ars incipit, vbi natura desinit.

Quintò; Quia, (vt obseruat Plotinus, cap. 1. lib. 8. Ennead. 3. & Auèrroes in sua paraphrasi super lib. de ortu & interitu), ars in externa superficie præcipuè versatur; quia videlicet externam faciem, & elegantiam potissimùm affectat. Natura verò in abditioribus elaborādis impensiùs occupatur; vt quæ rebus magis necessaria, ac potioris momenti sint, proindeque ab optima parente curari magis debeant.

Lege Eustratium ad cap. 4. l. 6. Eth. Auèrroē 12. Met. com. 18. Ægidium quodl. 2. q. 12. Alex. in opus. de mistione.

Sextò; Quia formæ naturales sunt actuosæ, & quasi vitæ: formæ verò arte factorum tanquam stolidæ & emortuæ, nullam effectricem vim habentes; vtpote, quæ nihil aliud sint, quàm compositio, ordo, & figura, seu modus quidam ac determinatio quantitatis; vt constat ex ijs, quæ docuit Aristoteles primo huius operis cap. 5. text. 46. Ideoque, vt quantitas suopte ingenio est ignaua & iners, dataque à natura, quasi altera materia ad sustinenda accidentia: ita formæ per artem inductæ, nullam ex se ad agendum efficacitatem obtinent. Atque hinc est, quòd res naturales possunt habere in se motionis & quietis principium; arte factæ verò, quà tales, non item: docente Aristotele non solùm hoc libro cap. 1. text. 2. sed etiam in 6. Ethicorum capite quarto; & 12. Metaphysicæ cap. 3. text. 14.

QVÆSTIO VI.

POSSIT-NE ARS OPERA naturæ moliri, an non?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS videatur posse.

VT ea, quæ de artis naturæq; conuenientia & discrimine tradidimus, apertiora fiant, expendendum hoc loco erit, possitne ars naturæ opera efficere? Quòd enim possit, videtur ostendi imprimis; quia (vt alia huiusce generis complura omittamus) Dædali statuæ (sicuti Aristoteles 1. Politicorum cap. 3. & 1. de anima cap. 3. text. 44. & Plato in Menone aiunt) huc illuc sponte discurrebant. Item, quia legimus apud Philostratum in Apollonij Tyanei vita, tripodes quosdam aureos in Iarchæ gymnosophistæ cōuiuio seipsos motasse, & aureos pincernas conuiuis operam suam præstitisse. Item quia, (teste Fauorino apud Gellium lib. 10. Noctium Atticarum cap. 12.) Archytas columbam ligneam confecit, ponderibus atque aura intus inclusa ita libratam, vt media aëre suspensa volitaret. Deinde, quia notum est, Archimedem sphęram vitream fecisse, vbi astrorũ ortus & obitus, defectus solis & lunæ, & denique omnium cœlestium sphærarum syderumq; conuersiones, rata ordinis constantia & æquabilitate distinctæ visebantur: quod humani ingenij miraculum, imitatus postea est Possidonius, vt testatur Cicero libro 2. de natura Deorum.

1. Argum.

Secundò: Quædam artes edunt effectus, ad quos natura non pertingit; ergo & à fortiori eos, quos natura edere potest. Probatur assumptum, exemplo annulorum & imagi-

2. Argum.

num Astronomicarum,id est,quę certo astrorum situ & influxu compinguntur, quarum vi multa supra vsitatum curium naturæ effici, tradunt auctores,vt Porphyrius referente D. D. Augustino 10. libro de ciuitate, capit. 11. Plato in 2.dialogo de iusto, Plotinus cap.40. lib.4.Ennęad. 4.

1. *Argum.* Præterea, idem conuinci potest artificio Alchymiæ, cuius professores verum aurum abs se fieri prædicant: verisimile autem non est,semper eorum operam & sumptus in fumum abire. Quare non videtur negandum, multa naturæ opera artis ingenio effici; imò & in nonnullis artem non naturam æmulari, sed vincere.

ARTICVLVS II.

PROPOSITAE CONTROuersiæ explicatio.

Conclusio. TAmetsi proposita quæstio amplâ disputandi segetem offerebat, ne tamẽ æquo longiores simus,rem quàm fieri possit breuiter expediemus.Conclusio sit: Neq; ars,neq; artificialis forma, aliquod naturæ opus vi

Probatio. sua efficere valet. Probatur:Nam inprimis ars non aliter cum artifice concurrit, quàm tradendo ei regulas & præcepta operis faciundi:at huiusmodi regulæ non habent vim, inducendi naturalem aliquam formam in materiam. Idem quoque de forma artificiali ex eo patet,quia (vt superiori quæstione ostendimus) formæ per artem inductæ nullam ad agendum vim obtinent.

Sed enim aduertẽdũ est:licet neq; ars,neq; forma artis,queãt per se motũ efficere; posse tamen ei modum quendam adhibere, vt videlicet hoc aut illo pacto fiat: sicq; saltatio, quæ facultate motrici in membris hærenti exercetur,ab arte habet,vt eleganter,concinnè,& numerosè exerceatur. Sic etiam, cùm aliquid per artem è plano fit acutũ, artis beneficio celeriùs mouetur; non quòd figura ipsa plana aut acuta, ad motum efficienter concurrant;sed quia plano corpori plus medij sese opponit quàm acuto, atque ita facilius hoc, quàm illud, interiecti corporis repugnantiam vincit. Qua de re Arist. ad calcem lib.4.de Cœlo.

Adiecimus in conclusione,Vi sua: quia aliena vi, id est, applicando naturalia actiua passiuis, non dubium, quin ars multa naturæ opera efficiat: vt patet in Medicina, quæ natiua herbarum virtute ægris corporibus sanitatem reddit; & in multis artibus, quæ adhibito igni, aliisve eiusmodi caussis naturalibus, variè materiam immutant. Qua item ratione dæmones, vt * superiori lib. diximus, diuersas formas,etiam animantium,imperfectorũ tamen,in materiã inferunt,sic enim dæmonum ope Magi Pharaonis,* serpentes exhibuere,non adumbratos,sed veros, vt sentit D. Augustinus 3.lib.de Trinitate,c.7.& in lib. octogintatrium quæstionum,q.76.Origenes homilia 13.in Marcum;D. Thomas de potentia qu.6.art.5.

* *Cap.9.q.* 10.

* *Exod.7.*

Ex dictis duo inferuntur consectaria. Primum est: Cum malefici incantant serpentes, feras detinent,homines à statu mentis deijciunt, & turpi amore irretiunt, aliaq; eiusmodi complura efficiunt: non posse ea a characteribus & figuris, quibus ad id vtuntur, proficisci;sed præstari dæmonum industria,qui ad ea signa tacito vel expresso fœdere accurrũt, vt hominum mentes ludificent, & superstitione imbutas,à veri Numinis cultu auocent. Hinc D. Augustinus 10. lib.de Ciuitate Dei,c. 11. Porphyrij confutat errorem, qui inter vitium sacrilegæ curiositatis & Philosophiæ professionem, sententijs alternantibus fluctuans,aiebat, per figuras & imagines Astronomicas, quarum ante meminimus, admirabiles in terra effectus edi. Qua in re dupliciter errabat: primùm, quia formis corporum artificialium vim agentem tribuebat:deinde, quia dæmones à culpa vindicare nitebatur, eorum præstigias & maleficia in cœlestium corporum afflatus conferendo.

1. *Consectarium.*

Error Porphyrij.

Alterum consectarium est: Artificio naturalis Magiæ, occultas naturalium causarum vires inter se copulantis, multa absque interuentu dæmonum fieri: quæ licet admirationem excitent, quòd supra naturæ facultatem effici videantur; reuera tamen Physicam habent rationem. Quale est, videri extendi per triclinium vitem; apparere subitò conuiuas omnes truncos,aut asininis capitibus,& alia: de quibus scripsit Guilhelmus Parisiensis, in suo opere de vniuerso corporali & spirituali. Quibus etiam similia non pauca circũforanei ludificatores aspectui exhibent arte exercitatissima, quæ celeri motu atq; agitatione defixum in res obtutum frustratur.

2. *Consectarium.*

ARTICVLVS III.

PRIMI ARTICVLI ARGVmentis nihil contra proximè dicta concludi.

ARgumenta verò initiò proposita, sic erunt explicanda. Ad 1. dicendum: Statuas, aliaq; id genus arte facta, non moueri à suis formis,nec ab arte; sed à natura,compositis intus latenti artificio machinulis, & argento viuo, aliisve eiusmodi quæ motum illum efficiant, sicuti videmus in horologijs, quæ libratis certa ratione ponderibus cientur. Itaq; hasce motiones ars non efficit, sed modificat & attemperat.

Ad 2.Neq; annulos,neque imagines Astronomicas, vllã ex se ad tales effectus vim habere,

bere, aut illam è Cœlo excipere;vt ostendit D.Th.22. q.96.art. 2. Quare quæ de eiusmodi rebus circumferuntur,vel ad fabulam pertinent, vel ad dæmonum præstigias.

Ad 3. quid respondendum sit, proxima quæstione statuemus.

QVÆSTIO VII.

NVM CHYMICAE ARTIS INdustria verum aurum efficiat.

ARTICVLVS I.

QVI NẼGATIVAM PARTEM sequantur, & quibus argumentis.

AVri sacra fames vt aurũ inueniret, Chymicam excogitauit, artem naturæ vel æmulam,vel inuidam, quæ aurum progignere studet, quod terra à se progenitum gremio cohibet, ne,si pariat, non tam aurum fundat, quàm venenum luxuriæ & auaritiæ. Hæc igitur ars, num verum atq; omni ex parte probatum aurum efficiat,in controuersia est. Efficiat,inquam,non vi sua,sic enim non posse, ex ijs, quæ superiùs disputata sunt, constat: sed applicando naturalia actiua passiuis, hoc est,adhibendo variam permixtionem & temperiem sulphuri & argento viuo, quam perhibent communem esse materiam argento & auro,cæterisq; metallis procreandis; vt testantur Magnus Albertus lib. 3. de mineralibus,cap.9.& Leuinus lib.2. de occultis naturæ miraculis, cap. 32.

Assertores partis neg.

In hac controuersia D. Thomas 2. sententiarum d.7.q.3.art.1.& de potentia, q.6. art.1. Aegidius in 3.quodlib.q.8. post Auerroëm in paraphrasi ad primum librum de generatione animalium, & Auicennam in suis commentarijs Meteororum, & Hastem nobilem Philosophum, quem refert Albertus loco citato:arbitrati sunt, aurum chymicum nõ esse verum,sed fucatum.Probat autem id D.Thomas ex eo, quia forma auri non videtur induci, nisi vi caloris ætherei, & à sole præsertim dilapsi. Vnde aurum confectum calore igneo, quo chymici artifices vtuntur,non nisi adulterinum erit, vtpote ab illegitimo parente editum. Accedit,quòd verisimile omnino est, naturam ad auri generationem solam mineram delegisse, terræ sinu inclusam, quò vndiq;, vt veteres aiebant,Deorum cœtus,id est, cœlestium corporũ vires confluũt.

1. *Ratio.*

2. *Ratio.*

3. *Ratio.*

Eandem sententiam ea ratione confirmat AEgidius, quia quę in quolibet genere perfecta sunt, non vagam habent, sed certam & definitam ortus sui causam. Quare cum aurum inter omnia metalla nobilitate præluceat, vno duntaxat modo fiet, nimirum eo, quem natura adhibet,humanæ arti ignotum.

4. *Ratio.*

Denique idem alij stabiliunt hunc in modum.Negari non potest, in ijs, q̃ ad naturam, vel ad mores, vel ad artium disciplinam pertinent, magnam vim habere argumentum ab experientia ductũ: at longa experientia compertum est, huiusce artis professores, cùm magnis impensis & pertinaci studio pro vero auro conficiendo desudarint, non nisi fucatum extulisse.Igitur eiusmodi auri confectio impossibilis est.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO PROPOSITAE quæstionis.

NIhilominus sententia nostra est: Etsi perdifficile sit, chymicæ rationis artificio verum aurum producere; non videri tamen id omnino impossibile iudicandum.Huius assertionis priorem partem suadet experientia:Posteriorem approbat D. Thomas secunda secundæ,q.77.art.2. Magnus Albertus lib.3.de Mineralibus cap.9. Henricus Gandauensis quodlib. 5. qu.3. Zimara in tractatu de differentijs naturæ & artis. Mirandulanus lib. 9.de euersione singularis certaminis,sect. 7. alijque è iunioribus Philosophis non pauci. Qui eo potissimùm ducuntur argumento,q̃, cùm ars æmula imitatrixq̃; naturæ sit, nõ apparet, cur naturam in efformando vero auro imitari non possit, quam sæpè alijs in rebus, quæ operosiores videbantur, ad viuum expressit. Constat enim, quædam animalia artis industria progigni: vt apes ventribus boum recentibus cum fimo obrutis,vel iuuẽcorum corpore exanimato;bufones elixatura anatis sub dio positę;& id genus complura.

Conclus.

1. *Argum.*

Plinius Nat. hist. lib. 11. *cap.*20.

Præterea: Angeli naturali cognitione perspectum habent,quam materiam, quã etiam qualitatum temperationem veri auri generatio requirat. Igitur si omnia inuicem ritè componant,& tempestiuè applicent, obseruato etiam ad id astrorum influxu; legitimũ aurum proferent, sicuti & veros serpentes. Quare potest legitimum aurum arte confici. Quòd si quis respondeat, posse quidem, sed non hominum arte, de qua nostra disceptatio est:contra id obijcimus; quia nihil omnino conuincit, eius artis peritiam adeò supra humani ingenij captum esse, vt neutiquam ad homines peruenire posse iudicanda sit.

2. *Argum.*

Quarũdam rerum artificia recens inuenta.

Nec sanè refert, quòd ea nunc fortasse lateat, neq; hactenus ex fornace chymico verum aurum prodierit: cùm multa indies hominum solertia & industria inueniantur, superioribus seculis ignota,vt vsus tormentarij pulueris, & pyxidis nauticæ,ars typographica,artificium separandi aurum ab argẽto,sacchari ex arundinibus excoquendi, miscendi specula plana vitrea. Etsi ex his quædam non tam recens inuenta, quàm postliminiò in vsum reuocata esse nonnulli putent.

Responsio ad arg. contraria partis.

Ad 1.

Quare non videtur existimandum, con- A fectionem veri auri per Alchymiam omino impossibilem esse, licet perquam difficilis sit. Argumenta autem, quæ à D. Thoma in contrariam partem adducta sunt, ita soluentur. Primùm quidem aiendo, multa fieri cœlestis caloris vi, quæ etiam vi caloris ignei perficiuntur, maximè cum hi calores iuxta veriorem sententiam inter se specie non differant.

Ad 2.

Secundum verò argumentum, à loco mi- B neræ metallariæ, parum habet roboris. Licet enim aurum in terræ gremio, vt in patrio solo, natura gignat, non proinde tamen eius effectionem ei loco ita videtur addixisse, vt

Ad 3.

nullo modo extrà effici queat. Ad rationem Aegidij inficiandum est, non posse interdum id, quod in suo genere excellit, multis modis gigni, cùm videamus ignem, elementorum omnium principem, & actione alterius ignis, & radiorum coitu, & duorum corporum attritu generari.

Illud tandem in hac disceptatione monendum censuimus; Chymicam, prout nūc se habet, ac interim, dum certioribus veri auri à se confecti experimentis artificium non probat, noxiam perniciosamque iudicandam, ac proinde nequaquam exercendam: tum ne fucatum, minúsve perfectum aurum pro legitimo & naturali diuendat; tum ne fornaculæ promittendo lucra decipiat. Quo nomine eius professores haud satis bene in Republica audiunt. Eoque spectat illud Ioannis 22. in Extrauagante, Spondet: Alchymistæ spondent, quas non habent, diuitias. Et denique ea causa fuit, vt Diocletianus huiusce artis libros diligenter conquisitos flammis dederit, vt lib. 7. lect. antiq. cap. 2. Cœlius testatur.

Ex dictis perspicua iam est solutio vltimi argumenti superioris controuersiæ, cuius occasione hæc disseruimus. Non enim Alchymia si aurum efficit, id propria vi efficit; sed applicando naturalia actiua passiuis.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δὲ διώρισται ποσαχῶς ἡ φύσις λέγεται, κατὰ τοῦτο θεωρητέον τίνι διαφέρει ὁ μαθηματικὸς τοῦ φυσικοῦ· καὶ γὰρ ἐπίπεδα καὶ στερεὰ ἔχει τὰ φυσικὰ σώματα, καὶ μήκη, καὶ στιγμάς, περὶ ὧν σκοπεῖ ὁ μαθηματικός. ἔτι δ', ἡ ἀστρολογία ἑτέρα ἢ μέρος τῆς φυσικῆς· εἰ γὰρ τοῦ φυσικοῦ τὸ τί ἐστιν ὕλῃ ὑπάρχον, ἡ σελήνη εἰδέναι, τῶν δὲ συμβεβηκότων καθ' αὐτὰ μηδέν, ἄτοπον· ἄλλως τε καὶ ὅτι φαίνονται λέγοντες εἰ περὶ φύσεως, καὶ περὶ σχήματος σελήνης καὶ ἡλίου· καὶ δὴ καὶ πῶς ἕστιν ἕν τὸ πᾶν ἢ πολλὰ καὶ ὁ κόσμος, ἢ οὔ; περὶ τούτων μὲν οὖν πραγματεύεται καὶ ὁ μαθηματικός, ἀλλ' οὐχ ἧ φυσικοῦ σώματος πέρας ἕκαστον· οὐδὲ τὰ συμβεβηκότα θεωρεῖ, ἢ τοιούτοις ὅσοι συμβέβηκε. διὸ καὶ χωρίσει· χωριστὰ γὰρ τῇ νοήσει κινήσεως ἐστι· καὶ οὐδὲν διαφέρει, ὁδὶ γινέσθαι ψεῦδος χωρίζοντας. οὐδὲ

ναυδέ-

que interest, nec cùm distinguuntur vllum falsum existit. *Hoc*

CAPVT II.

CVm a verò definitum sit, quot modis dicitur Textus 16.
natura; posthac contemplandum est, quo Mathematicus à Physico differat. Nam plena, & solida, & longitudines, & puncta, quæ Mathematicus considerat, naturalia corpora abiunct. Insuper, an Astrologia à Naturali scientia sit diuersa, an pars. Absurdum namq; est, si quis sol est aut luna, Physi- Textus 17.
ci sit scire, nullum eorum, quæ per se insunt, accidentium, scire; præsertim cùm naturæ scrutatores de solis quoq; & lunæ figura, & vtrum terra & mundus rotunda sint, necne, disseruere videantur. b Atq; hæc Textus 18.
quidem Mathematicus quoq; pertractat, sed non vt corporis naturalis vnumquodq; terminus est: nec item accidentia contemplatur, quà ex parte eius generis accidunt rebus. Quapropter abiungit, siquidem à motu cogitatione possint distingui, nihil-

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Posteaquam a] Aristoteles postquam disseruit de Natura, & in ea disputatione, quædam veluti fundamenta iecit Naturalis Philosophiæ; explicat in hoc capite discrimen inter Physicum & Mathematicum, Naturalem Philosophiam & Astrologiam, vt quæ cuiusque contemplatio sit, quibúsve terminis contineatur, planè constet. Putaret enim fortasse aliquis, nullam in ijs esse differentiam, quòd Mathematicus consideret plana, solida, longitudines, & puncta, quæ inueniuntur in corporibus ad Naturalem Philosophum spectātibus: item quòd Astrologus contempletur cœlestium sphærarum accidentia, vt motum & figuram, aliaque eiusmodi, quæ Physici negotij sunt; præsertim cùm Physicus cœlestium naturam scrutetur, & absurdum sit, eum, qui in substantiæ inspectione versatur, accidentia omittere. Intelligit autem Aristoteles, appellatione Mathematici, vel solum Geometram; qui plana, solida, & longitudines considerat; vel tam Geometram, quàm Arithmeticum, qui absolutè Mathematici nuncupantur.

Discrimē inter Mathematicum & Physicum.

b *Atque hæc quidem*] Statuit discrimen inter Mathematicum & Naturalem Philosophum, inter Astrologiam & Physicam: quòd licet eisdem in rebus versentur, non eundem tamen considerandi modum habeant. Enimverò accidentia, quæ Naturalis Philosophus expendit, quatenus naturalium corporum termini & affectiones sunt, & vt materiæ nexu implicantur,

cantur, eadem Mathematicus considerat, abstrahendo illa à corporibus Physicis, & à materia. Qua in re nullum committit errorem, cùm illa syncero, atque omnino simplici mentis conceptu abiungat, nec re ipsa corporibus inesse inficietur, vt cùm quis hominem concipit, non concipiendo Socratem, in quo est. Differt quoq; Astrologus à Philosopho Naturali, quia hic contemplatur cœli naturam & essentiam, itemque motum, vt est illius actus, ab eiusque principijs oritur, aliaque similiter: Astrologus verò, nihil curans cœli naturam, motuum proportiones, æqualitates, distantias, & his affinia perpendit.

λωδάνουσι ἢ τοῦτο ποιοῦντες καὶ οἱ τὰς ἰδέας λέγοντες. τὰ γὰρ φυσικὰ χωρίζουσιν ἥττον ὄντα χωριστὰ τῶν μαθηματικῶν. γίγνοιτο δ' ἂν τοῦτο λόγῳ, εἰ τις ἐπᾴροι περιοῦσι λέγειν τοὺς ὅρους, καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν συμβεβηκότων· τὸ μὲν γὰρ περιττὸν ἴσως, καὶ τὸ ἄρτιον, καὶ τὸ εὐθὺ, καὶ τὸ καμπύλον. ἔτι δὲ καὶ ἀριθμὸς, καὶ γραμμὴ, καὶ σχῆμα ἄνευ κινήσεως· σάρξ δὲ, καὶ ὀστοῦν, καὶ ἄνθρωπος, οὐκέτι· ἀλλὰ ταῦτα ὥσπερ ῥὶς σιμή, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ καμπύλον λέγεται. ἁπλῶς δὲ καὶ τὰ φυσικώτερα τῶν μαθημάτων, οἷον ὀπτική, καὶ ἁρμονική, καὶ ἀστρολογία· ἀνάπαλιν γὰρ τρόπον τινὰ ἔχουσι τῇ γεωμετρίᾳ· ἀλλὰ ἡ μὲν γεωμετρία περὶ γραμμῆς φυσικῆς σκοπεῖ· ἀλλ' οὐχ ἥ φυσική. ἡ δ' ὀπτικὴ, μαθηματικὴν μὲν γραμμὴν, ἀλλ' οὐχ ἧ μαθηματική, ἀλλ' ἧ φυσική. ἐπεὶδὴ δὲ ἡ φύσις διχῶς, τί, τε καὶ ποῖόν ἐστιν, ὡς ἂν εἰ περὶ σιμότητος τί ἐστι σκοπεῖμεν, οὕτω θεωρητέον. οὔτε γὰρ ἄνευ ὕλης τὰ τοιαῦτα, οὔτε κατὰ τὴν ὕλην. καὶ γὰρ δὴ καὶ περὶ τούτου διχῶς ἀπορήσειεν ἄν τις, ἐπεὶ δύο αἱ φύσεις, περὶ πότερα τοῦ φυσικοῦ, ἢ περὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν. ἀλλ' εἰ περὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν, καὶ περὶ ἑκάτερα. πότερον οὖν ἕν αὐτοῖς, ἢ ἄλλην, ἑκατέραν γνωρίζειν; εἰς μὲν γὰρ τοὺς ἀρχαίους ἀποβλέψαντι δόξειεν ἂν εἶναι ἡ ὕλη· ἔσθ' ὑπομένον γάρ τι μέρος Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος τὸ ἕκαστος καὶ τὸ τοῦτο εἶναι ἢ ψαῦσις.

Quo pacto formę Mathematicę abstrahatur à materia.

εἰ δὲ cles ac Democritus parum admodum attigerunt.

c *Hoc verò idearum*] Arrepta ex dictis occasione, idearū assertores coarguit, qui quòd eam abstractionē, q̄ sola mente fit, non perciperent, ideas inuexerunt, id est, formas quasdam æternas & immutabiles, rerū nascentium & intereuntium, p se extra singularia cohærentes: cùm tamen fieri nequeat, vt tales formæ à singularibus abiunctæ sint, vtpote quæ etiam mēte minùs à materia secerni valent, quàm Mathematicæ; quæ non re, sed cogitatione, à materia dirimuntur.

d *Quod ita declarabitur*] Bifariam ostendit, Naturales formas minùs à materia & motu, q̄ materiam sequitur, abiungi posse, quàm Mathematicas. Primū, q̄ a in definitionibus formarum Mathematicarū, vt paris, imparis, recti, curui, numeri, ac figuræ, nec motus locū habet, nec materia; cū tamē in Naturaliū formarū definitionib. (vt carnis, ossis, nerui) materia adhibeatur. Videlicet habent se Naturales formę ad Mathematicas, vti simū ad curuū: vt. n. simū sine naso intelligi nō potest, quia est ꝓpria illius affectio, ipsumq; connotat; ita formæ Physicę absq; materia percipi nequeunt, Mathematicæ queunt. Lege hoc loco Simplicium, & Proclum in primum Eucl.

e *Declarant verò*] Alia ratione comprobat, Physicā cōsiderationē minùs esse à materia abiunctam, quàm Mathematicā. q̄ videlicet Musica, Perspectiua, & Astrologia, q̄ ex Mahematicis ad Naturalem scientiam propiùs accedunt, ea quæ considerant, non prorsus à materia auocant.

f *Cùm autem natura*] Cùm, inquit, naturę notio tam formam, quàm materiam comprehendat, sit vt res naturales, ex his constitutę, cōsiderentur vt simum (quod paulò ante declararum fuit) proindeq; non percipiantur absq; materia, licet non ex materia; quia nimirum haud quaquam ex materia primò & principaliter innotescunt, cùm omnis cognitio ab actu & forma oriatur. Aliter tamen D. Thomas, Philoponus, & Albertus Magnus interpretantur verba illa, nec ex materia: vt sit sensus; esto Physicus non consideret res naturales absq; materia, tamen præcipuam eius curam & studium circa formam versari.

g *Nam & de hoc*] Cùm natura sit duplex, forma & materia; ait posse ambigi, an vtriusq; contēplatio ad Naturalem Philosophū pertineat. Tam quasi respondēdo interrogat, & interrogādo respondet, reuera pertinere, cùm tam materia, quàm forma, sint partes compositi Naturalis,

HAYC DIGITAL LIBRARY
Property of the Library of the Hayk Academy of Sciences
Digitized by the Internet Archive in 2015

quod Physicus considerat, eiusdemque artificis munus sit, partes, & quod ex partibus coalescit, contemplari: etsi veteres in solius materiæ cognitionem incubuerint; etiam Empedocles, & Democritus, qui tamen inter alios nonnullam formæ notitiam obtinere videbantur.

εἰ δὲ ἡ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν, τῆς δὲ αὐτῆς ἐπιστήμης εἰδέναι τὸ εἶδος, ἡ δὲ τῶν ὑλικῶν μέχρι τοῦ (οἷον ἰατρὸς ὑγίειαν, ἡ δὲ χολὴν, ἢ φλέγμα, ἐν οἷς ὑγίεια· ὁμοίως δὲ καὶ οἰκοδόμος, τὸ τε εἶδος ἢ οἰκίας, καὶ τὴν ὕλην, ὅτι πλίνθοι, καὶ ξύλα· ὡσαύτως ἡ φυσικὴ ἐπὶ τῶν ἄλλων) καὶ τῆς φυσικῆς ἂν εἴη τὸ γνωρίσαι ἀμφοτέρας τὰς φύσεις· ἔτι τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ τὸ τέλος· ἔστι δὲ αὐτῆς, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἕνεκα. ἡ γὰρ φύσις τὸ τέλος, καὶ οὗ ἕνεκα· ὧν γὰρ συνεχοῦς ἡ κίνησίς ἐστιν, ἔστι τέλος τι ἡ κίνησις, τοῦτο ἔσχατον καὶ τὸ οὗ ἕνεκα· διὸ καὶ ὁ ποιητὴς γελοίως προύχθη εἰπεῖν,

Ἔχει τελευτὴν, ἧς περ ἕνεκ' ἐγένετο.

βούλεται γὰρ οὐ πᾶν εἶναι τὸ ἔσχατον, τέλος, ἀλλὰ τὸ βέλτιστον· ἐπεὶ δὲ ταυτόν ἐστιν αἱ τέχναι τῇ ὕλῃ, αἱ μὲν ἀπλῶς, αἱ δ' ὑφ' ἑτέρου· καὶ χρώμεθά ὡς ἡμῶν ἕνεκα πάντων ὑπαρχούσῃ· ἐσμὲν γάρ πως καὶ ἡμεῖς τέλος· ἀλλ' ὧν γὰ τοῦ ἕνεκα· εἴρηται δ' ἐν τοῖς πρὸ φιλοσοφίας· διὸ δὴ αἱ ἀρχοῦσαι ἡ ὕλης καὶ γνωρίσασαι τέχναι, ἧττι χρωμένη, καὶ ἡ ποιητικὴ ἡ ἀρχιτεκτονική. διὸ καὶ ἡ χρωμένη, αἰχιτεκτονική πως· διαφέρει δέ, ἢ μὲν τοῦ εἴδους γνωστική, ἡ δ' ἀρχιτεκτονική· ἡ δέ, ὡς ποιητική ἡ ὕλης. ὁ μὲν γὰ λαυβάνυτης ποιόν τι τὸ εἶδος τὸ πηδαλίου γνωρίζει καὶ ἐπιτάττει· ὁ δ', ἐκ ποίας ξύλου καὶ ποίων κινήσεων ἔσται. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἐχομένοις ἡμῖν ἔσται τέχνῃ, ἡμῖν ποιεῖσθαι τὴν ὕλην τὸ ἔργον ἕνεκα· ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς ὑπάρχει ὅσα. ἔτι

h *At si ars imitatur naturam, formamque & materiam ad quendam vsque terminum cognoscere, eiusdem est artis (vt sanitatem, & bilem atque pituitam, in quibus est sanitas, medici; domus similiter formam materiamque, vt lateres & ligna, ædificatoris, eodemque modo & in aliis: tam harum quoque naturarum habere cognitionem, Naturalis profectò erit scientiæ. i Id præterea, cuius causa, & finis, & quę eius sunt causa, eiusdem sunt: Natura autem finis est, & cuius causa. Nam quorum motionis continuę aliquis est finis, is vltimum est, & id cuius gratia. k Quapropter & Poeta ridiculè eò adductus est, vt diceret: Finem habet, cuius gratia erat genitus: non enim omne, quod vltimum est, finis est; sed id quod optimum.* Textus 24. *l Quinetiam artes materiam faciunt, aliæ quidem omnino, aliæ ad opus idoneam, eaque vtimur, m quòd nostri gratia sint omnia; siquidem finis quoquo modo & nos sumus. Id enim cuius gratia, bifariam dicitur, vt in libro de Philosophia est traditum. Duæ verò materiei præsunt artes, eamque cognoscunt, ea quæ in vsu est posita, & quæ effectrici præest, architectura: quare & quæ vtitur, quodammodo est architectura, sed differunt, quòd altera formam; altera, vt effectrix, materiam cognoscat. Qualis namque clauis est forma, gubernator cognoscit & iubet: alter verò, quali è ligno erit, quibusve ex motibus. Porrò in his, quæ arte fiunt, operis gratia materiam nos facimus: in rebus autem naturæ suppetit.* Textus 25.

h *At si ars*] Probat, vtriusq; naturæ inspectionē Physici negotij esse, in hūc ferè modū. Cū ars naturæ solertiā, quā pōt, imitetur; vt se habet ars ad arte facta, ita se habebit Naturalis scientia ad res Physicas: atqui ars nō formā dūtaxat, sed mater. ā etiā considerat: Igitur Naturalis scientia nō solam rerum Physic. formā, sed earundem quoq; materiam expendet. Assumptionem probat; qa Medicus nō sanitatē tantùm cognoscit, sed humores etiam, in quibus ea, vt in materia, consistit; itemq; architectus non solam ædium formam, sed ligna, & lapides, ac reliquam materiam attendit. Monet verò Aristoteles, artes considerare materiam, vsq; ad quendam terminum, quia artes omnes, & facultates, ac scientiæ certos habent limites, vltra quos non procedunt.

i *Id præterea cuius*] Alia ratione idem ita concludit. Eiusdem scientię est, finem, & ea quæ finis gratia sunt, perpendere: sed materia est gratia formæ, & forma est finis: ergo naturalis Philosophiæ erit, & materiam & formā cōtempłari. Quòd verò forma sit finis, probat ex eo; quia id ad quod aliqua cōtinuata motio tendit, & cuius gratia fit, est vltimū & finis: at continuata motio, qua disponitur ornaturq; materia, tendit ad formā, in eamq; terminatur. Duo hic aduertenda sunt. Alterum est, appellatione naturæ significari ab Aristotele formā, ꝓpterea ꝙ sit potissima naturæ pars. Alterum est, ꝓpterea dixisse Arist. finem id esse, ad quod continuata motio tendit; quia si motio interrumpatur, & mobile subsistat ante id, quò pergebat, eiusmodi terminus nō dicetur habere rationem finis, sed is, ad quem vltimò progressionem destinarat.

k *Quapropter*] Reprehendit Poëtam, qui, quòd videret finem esse extremum, & esse id cuius gratia, putauit omne extremum rectè dici finem. Vnde & de mortuo pronuntiant, finē habet, gratia cuius est genitus. Non est enim quodlibet extremum finis, sed id, quod optimi habet rationem, & cuius gratia fit aliquid. Hunc Poëtam ait Philiponus esse Euripidem, insignem Tragœdiarum scriptorem: senarius tamen, qui ab Aristotele citatur, videtur fuisse in aliquo eius opere, quod iniuria temporis intercideriit, cùm in ijs, quæ nunc extant, non reperiatur. *Euripides.*

l *Quinetiam artes*] Explicat hoc loco Aristoteles diuersa munia artium, quæ in opere sunt positæ; quorsum verò, non satis inter expositores liquet. Videtur tamen eò spectare, vt variarum artium exemplo concludat, Naturalem Philosophiam nequaquam materiam negligere aut ignorare. Aduertendum est igitur, quadripartitam esse varietatem artium, quæ in externum opus incumbunt. Quarum duo genera materiam faciunt, alia duo imperāt. Porrò ex ijs artibus, quæ materiam faciunt, quædam omnino faciunt, aliæ duntaxat ad opus præparant, & idoneam reddunt. Materiam omnino faciunt, vt figulina lutum: præparant, vt statuaria marmor. Rursus, earum quæ imperant (quas principes vocant) quędam faciendis operibus, quibus vtuntur, præsunt,

sunt, vt gubernatoria arti nauium effectrici; illa enim huic magnitudinem formamq; nauis præscribit: quædam præsunt operibus, quæ alijs vtenda tradunt, vt nauium construendarum ars ei, quę ligna particulatim dedolat & expolit; & hęc illi, quæ in cædendis lignis occupatur, quarū opus gubernatoriæ obseruit. Ex his ratum esse vult Arist. Philosophiam Naturalē materiā cognoscere, cùm eā nō ignorent operariæ artes, tam q̄ in materia peculiariter insistunt, vt planum est; quàm q̄ formam adhibent, præcipiúntve, cùm hāc in materiam idoneam inferendā curent.

m *Nostri gratia sint*] Arte factarum rerum molitionem ait nostri gratia esse, nosq; eius finem aliquo modo haberi. Quod ne quis miretur, cùm finis operis videatur esse id, in quod continuata motio desinit, vt paulò antè dixerat; monet finem duplicem esse, nimirum finem cuius, id est, cuius acquirendi gratia actio exercetur, qualis est sanitas; & finem cui, hoc est, cui res comparatur, cuiusmodi est Socrates, cui valetudo acquiritur: atq; hoc posteriori modo nos finem esse arte factorum, cùm illa in nostros vsus cedant. *Finis cuius, & finis cui.*

n *Vt in lib. de Philosophia*] Quem appellet hoc loco Philosophiæ librū, nō constat. Simplicius Themist. & Philoponus, intelligūt libros de morib. Verū in his diuisio illa finis nō inuenitur D. Thom. putat significari libros primæ Philosophiæ; sed neq; in his, si horū nomine intelligat libros Metaph. saltem perspicuè legitur, etsi ex quibusdā verbis 7. c. li. 12. vtcunq; elici possit. Verisimile fortassè est, indicari ab Arist. l. alios de Philosophia, quorum meminit Laërtius, & Cicero 3. de natura Deorum. Inuenitur tamen prædicta finis distributio in li. 2. de anima ca. 4. t. 37.

ἔτι τ πρὸς τι ἡ ὕλη· ἄλλη γὰ εἶδει ἄλλη ὕλη. μέχρι δὴ πόσου τὸν φυσικὸν δεῖ εἰδέναι τὸ εἶδος, καὶ τὸ τί ἐστιν; ἢ ὥσπερ τὸν ἰατρὸν νεῦρον, ἢ χαλκὸς χαλκοῦ, μέχρι τοῦ τίνος γὰ ἕνεκα ὑγιαστόν, καὶ περὶ ταῦτα ἃ ἔστι χωριστὰ μὲν ὄντα, ὧν ὕλη δέ· ἀνθρωπος γὰ ἄνθρωπον γεννᾷ, καὶ ἥλιος. πῶς δ' ἔχει τὸ χωριστὸν, καὶ τί ὄστ', φιλοσοφίας ἡ πρώτης διορίσαι ἔργον. Κεφά-

o *Præterea ex his, quæ ad aliquid sunt, materia est, cùm alij formæ alia materia subijciatur.* Ad Textus 26. *quem igitur vsq; terminum, formam, & quid est, cognoscere Physicus debet? An vt Medicus nervum, aut faber æs aliquo vsq;? Vnaquæq; enim alicuius rei est gratia, & in eis formis versatur, quæ separari nō possunt, in materia aiūt esse, siquide homo & sol hominem generāt. Quo aut modo ea, quæ separata est, se habeat, & quid sit, Philosophiæ primæ est definire.*

o *Præterea ex his quę*] Tandem, ꝙ tam materia, quàm forma, ad contemplationem Physicam pertineat, ex eo ꝓbat; quia relata, seu q̄ mutuò referuntur, sub eandem scientiam cadunt: materia verò & forma mutuò referuntur. Cui rei argumento est, quòd cuiusq; compositū naturalis forma, non quamlibet materiam sine discrimine, sed certam & determinatam exposcit, pariq; modo materia non cuiusuis formæ, sed certæ, & proportione sibi respondentis, capax est.

A

QVÆSTIO VNICA.

VTRVM MATHEMATICAE, QVAE mediæ appellantur, magis Naturales, quàm Mathematicæ sint, an non?

B

ARTICVLVS I.

VIDERI MAGIS ESSE NATVRALES.

CONstat ex doctrina Aristotelis, tum superiori cap. tum lib. 6. Metaphy. c. 1. text. 2. scientiarum Mathematicarum duas tātùm esse, quæ propriè & exquisitè Mathematicæ dicantur, nempe Arithmeticam & Geometriam: alias inter has & Physiologiam, mediū obtinere, ꝙ earum subiectum partim Mathematicū, partim Naturale sit; videlicet Perspectiuam, Musicā, Astronomiā. Enimverò Geometer lineas & magnitudines à materia absoluit, easq; solo animo cōprehendit: Perspectiuus lineas existentes ponit, & easdē considerat vt cadunt sub aspectū, q radijs rectis in linearū modū ab oculo ad rem, q̄ videtur, porrectis fit. Itē Arithmeticꝰ numeros ab omni materia seiūctos expēdit: Musicus eosdē vt re ipsa existentes in materia sensibili, in voce nimirū aut sono, contēplatur. Similiter sphærā & Magnitudinē Geometer à materia abstrahit: eadem verò Astrologus, ꝓut corporibus cœlestibus coniuncta sunt, considerat.

C

Cùm igitur tres pdictę disciplinę partim ad Mathematicā, partim ad Physiologiam accedant; q̄ri solet hoc loco, an magis Naturales, vel magis potiùs Mathemat. sint? Ac ꝙ magis sint Naturales ex eo primū suaderi pōt, quia (vt * in ꝓœmio huius operis ostēdimus) scientiæ contēplatrices capiūt vnitatē & distinctionē secundū abstractionē, à motu & à materia: hę verò scientiæ in gradu abstractionis cū Naturali Philosop. cōueniunt; siquidē visum, sonum, quantitatemq; in subiecto certo considerant, quæ omnia sensibilia sunt, nec ratione abstrahuntur à materia. 1. *Argum.* *Quæstio. 1. art. 3.*

Secūdò, idē hūc in modū ꝓbatur. Mathem. nō substantiā cōsiderat, sed quantitatē: atqui sāltē Astronomia & Perspectiua considerant substantiā: Non ergo ad Mathemat. spectant. Minor ostēditur, in primis qa id de Astronomia cōceptis verbis docet Arist. l. 12. Met. c. 8. t. 44. Sed de Perspectiua quoq; idem suadetur. Nā Perspectiuus demonstrat, exēpli gratia, figurā multorū laterū æqualium, directē visui oppositā, videri circularem, ꝓpterea ꝙ eius anguli visum effugiunt: demonstrat, in quā, id ex imbecillitate potētię sensitiuę is, & ex natura subsitātiæ, huic accidenti subiectę. Itaq; de ipsa quoq; substātia cognoscit ac iudicat. 2. *Argum.*

Tertiò: idem ex eo confirmatur: quia harū artium subiecta, à subiectis earum, quibus 3. *Argum.*

subalternantur, non differunt, nisi ratione accidentis adiuncti, v. g. numerus sonorus, quæ est res Musicæ subiecta, additione tantùm sonori, à numero dissidet. Quare cùm sonorum ad Physicam spectet, simpliciter dicendum erit, Musicam magis Naturalem esse, pariq; modo Perspectiuam, & Astronomiam.

4. *Argum.* Denique id videtur censuisse Aristoteles proximo cap. 20. illis verbis, Declarant verò & quæ in Mathematicis sunt magis Naturales, vt Perspectiua, Musica, & Astrologia.

ARTICVLVS II.

MAGIS ESSE MATHEMATICAS, quàm Naturales.

AMplectenda tamen est opinio D. Thomæ hoc loco ad text. 20. & opus. 70. Ferrariensis q. 2. huius libri, Soncinatis 6. Metaphys. quæ. 11. aliorumque asserentium, Perspectiuam, Musicam, & Astronomiam magis esse Mathematicas, quàm Naturales. Primùm, quia in vulgata Mathematicarum artium partitione connumerantur. Deinde quia ab ijs, qui se Mathematicos profitentur, tractari consueuerunt. Item quia affectiones, quæ de earum subiectis demonstrantur, per media Geometriæ & Arithmeticæ ostendi solent: demonstrationes verò, & scientiæ, eò pertinent, vnde media accipiunt: cùm medium veluti formale quippiam sit in scientijs.

Aduersariorum autem rationes hunc in modum explicandæ erunt. Prima, dicendo licet harum disciplinarum subiecta quadam ex parte sub sensum cadant; secundum id tamen, quod à subalternantibus desumunt, quodque in ijs, quod ad rem propositam attinet, potioris momenti habetur, nec sensum, nec sensilem materiam attingere. *Sol. 1. vrat. pro contr. parte.*

Ad secundam dicendum: Mathematicas omnes circa quantitatem versari, sed enim sinceras hoc differre à medijs, quòd illæ quantitatem ab omni subiecto auocent; hæ verò eandem in subiecto certo ac definito meditentur, vt Astronomia in substantia cœlesti. Eaque caussa est, cur Mathematicæ mediæ aliquo modo substantiam spectent; videlicet non quòd eius substantiam scrutentur, sed quia eam sub consideratione quantitatis ad certum subiectum definitæ vtcunque inuoluunt. Quæ consideratio substantiæ quasi ex accidente se habet, non per se omnino, vt in Physica. *Solut. 2.*

Ad tertiam: Etsi Mathematicæ mediæ differant à suis subalternantibus ob occidentariam conditionem, qua earum subiecta contrahunt, id tamen nō obstare, quominus ad earum naturam magis appropinquent, propter eas rationes, quas ante assignauimus. *Solut. 3.*

Ad vltimam: non significasse inibi Aristotelem hasce disciplinas simpliciter magis esse Naturales, sed eas è Mathematicis magis Naturales esse, quàm quæ puræ Mathematicæ nuncupantur. *Solut. 4.*

CAPI-

Κεφάλαιον γ.

Διωρισμένων δὲ τούτων, ἐπισκεπτέον περὶ τῶν αἰτίων, ποῖά τε καὶ πόσα τὸν ἀριθμόν ἐστιν. ἐπεὶ γὰρ τὸ εἰδέναι χάριν τὰ φυσικὰ ἡ πραγματεία, εἰδέναι δὲ οὐ πρότερον οἰόμεθα ἕκαστον, πρὶν ἂν λάβωμεν τὸ διὰ τί περὶ ἕκαστον (τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λαβεῖν τὴν πρώτην αἰτίαν) δῆλον ὅτι καὶ ἡμῖν τοῦτο ποιητέον καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, καὶ περὶ πάσης δὴ φυσικῆς μεταβολῆς· ὅπως εἰδότες αὐτῶν τὰς ἀρχὰς, ἀνάγειν εἰς αὐτὰς πειρώμεθα τῶν ζητουμένων ἕκαστον. ἕνα μὲν οὖν τρόπον αἴτιον λέγεται, τὸ ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος, οἷον ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ὁ ἄργυρος τῆς φιάλης, καὶ τὰ τούτων γένη· ἄλλον δὲ τὸ εἶδος καὶ τὸ παράδειγμα· τοῦτο δ' ἔστιν ὁ λόγος ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, καὶ τὰ τούτου γένη· οἷον τοῦ διὰ πασῶν τὰ δύο πρὸς ἕν, καὶ ὅλως ὁ ἀριθμὸς, καὶ τὰ μέρη τὰ ἐν τῷ λόγῳ. ἔτι, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἡ πρώτη, ἢ τῆς ἠρεμήσεως, οἷον ὁ βουλεύσας αἴτιος, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ τέκνου, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου, καὶ τὸ μεταβάλλον τοῦ μεταβαλλομένου. ἔτι, ὡς τὸ τέλος· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὗ ἕνεκα, οἷον τοῦ περιπατεῖν ἡ ὑγίεια.

διὰ

CAPVT III.

HIsce autem definitis, quæ & quot numero caussæ sint, considerandum est. Nam cùm hæc tractatio sciendi sit gratia; scire autem aliquid non prius putemus, quàm propter quid vnumquodque sit, sciamus, quod quidem aliud non est quàm caussam primam sumere, nobis quoque in generatione & interitu, & omni naturali mutatione agendum hoc esse manifestum est, vt earum principijs cognitis, quidquid quæritur, ad ea reducere eniamur. a Caussa itaque vno modo id dicitur, è quo, cùm insit, aliquid fit; vt æs statuæ, & argentum phialæ, horumque genera. b Alia est forma, & exemplar, quæ essentiæ quidem est ratio, atque eius genera, vt harmoniæ diapason, duo ad vnum, & omnino numerus, & partes, quæ insunt in ratione. c Præterea id, vnde mutationis aut quietis primum est principium, qualis caussa est is, qui consulit, & pater filij, & vno nomine id, quod efficit, eius, quod fit, & quod immutat eius quod immutatur. Insuper vt finis, hic autem est, id, cuius caussa: vt deambulandi sanitas. *Text. 27.* *Textus 28.* *Textus 29.*

Cur

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

ACcedit ad disputandum de Caussis: cuius tractationis eam rationem affert, quia huiusce disciplinæ propositum est scire, id est, cognoscere propter quid res sit, omnesq; affectiones entium naturalium ad suos fontes & principia reducere. Quod nemo perfectè assequi poterit, nisi teneat caussas rei vsq; ad primam, id est, proximam.

a *Caussa itaq;*] Totum hoc caput ex hoc loco transtulit Arist. in li. 5. Met. est q; 2. eius li. c. in quo omnes caussarum modos recenset. Exorditur autem à Materia, propterea quòd antiquis Philosophis magis innotuerit. Quam definiens, ait esse id, è quo, cùm insit, aliquid fit. Est autè definitio hæc intelligenda eo modo, quo à nobis superiori lib. explicata fuit, ita vt soli materiæ primæ conueniat, subintellecta videlicet particula, primò, in verbo, insit. Nec obstant exempla rerum arte factarum, quæ Aristoteles ad rem illustrandam adhibuit, non ob proprietatem, sed propter analogiam, seu proportionem vtriusq; materiæ.

Definitio materiæ.

Cur Arist. formam & exemplar cō iunxerit.

b *Alia est forma*] Alterum caussæ genus est Forma, q̄ ratio essentiæ vocatur, q̄ in ea rei essentia pēipuè sit posita. Cur autem Arist. formā & exemplar coniunxerit, dissidēt interpretes. Sanctus Thom. arbitratur, voluisse comprehendere eorum dogma, q̄ essentias à materia abiunctas exemplaria rerū esse voluerunt. Alex. putat, formā dictam esse ab Arist. exemplar, q̄ natura formam potissimùm respiciat, eaq; adepta conquiescat. Themistius & Philoponus aiunt, formam appellari exemplar, quòd agens naturale in generāda perficificiendaq; re ita se habeat, vt ij, q̄ in arte factis affabrè moliendis exemplar, quod imitentur, sibi proponunt. Alij, quorum explicatio magis arridet, aiunt, voluisse Aristot. caussam exemplarem in hoc secundo caussarum genere numerare: quæ est interpretatio Fonsecæ lib. 5. Metaph. loco citato.

Definitio efficientis.

Definitio finis.

c *Præterea id vnde*] Tertiū genus caussæ est Efficiens, q̄d' definitur id, vnde mutationis aut q̄etis primū est principium: id est, vnde primò secundū exequutionem mutatio aut quies ꝓuenit. Postremum est finis, q̄ dicitur id, cuius gratia cætera fiunt. Cętera intellige, q̄ ad ipsum referuntur. Nam cùm, verbi gratia, Socrates ad obtinendā sanitatē deambulat, à cibo abstinet, potionē sumit, horū omnium caussā dicitur bona valetudo, quia hæc omnia eius obtinendæ gratia fiūt.

διὰ τί γὰρ περιπατεῖ; φαμέν, ἵνα ὑγιαίνῃ· καὶ εἰπόντες ὅτως, οἰόμεθα ἀποδεδωκέναι τὸ αἴτιον· καὶ ὅσα δὴ κινήσεως & ἄλλης μεταβολῆς γίνεται τὸ τέλος, οἷον ὑγιείας ἡ ἰσχναντικὸν, ἢ ἡ διάθεσις, ἢ τὰ φάρμακα, ἢ τὰ ὄργανα· πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ τέλους ἕνεκά ἐστι. διαφέρει δ' ἄλλήλων, ὡς τὰ μὲν ἔργα, τὰ δ' ὄργανα. τὰ μὲν οὖν αἴτια σχεδὸν τοσαυταχῶς λέγεται. συμβαίνει δ' πολλαχῶς λεγομένων & αἰτίων, καὶ πολλὰ τοῦ αὐτοῦ αἴτια ἄναι, κατὰ συμβεβηκός· οἷον τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ, καὶ ἡ ἀνδριαντοποιικὴ, καὶ ὁ χαλκὸς, ὁ καθ' ἕτερόν τι, ἀλλ' ἢ ἀνδριάς. ἀλλ' ὁ τὴν αὐτὴν τρόπον· ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ὕλη, τὸ δ' ὡς θέσις ἡ κίνησις. ἔτι δέ τινα καὶ ἀλλήλων αἴτια, οἷον τὸ πονεῖν αἴτιον τῆς εὐεξίας, καὶ αὕτη τοῦ πονεῖν· ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς τέλος, τὸ δ' ὡς ἀρχὴ κινήσεως. ἔτι δ, τὸ αὐτὸ τῶν ἐναντίων ἐστὶν αἴτιον. ὃ γὰρ παρὸν αἴτιον τόδε, τοῦτο καὶ ἀπὸν αἰτιώμεθα ἐνίοτε τὸ ἐναντίον· οἷον τὴν ἀπουσίαν τοῦ κυβερνήτου τῆς ναυαγίου, ἢ τὸ πλοῖον ἀναιρεῖσθαι, ὃ ἐν ᾧ παρουσία αἰτία ἦ σωτηρίας. ἀπαντῶν δὴ τὰ νῦν εἰρημένα αἴτια, εἰς τέτταρας τρόπους πίπτει τοὺς φανερωτάτους· τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τῶν συλλαβῶν, καὶ ἡ ὕλη τῶν σκευαστῶν, καὶ τὸ πῦρ, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωμάτων, καὶ τὰ μέρη τοῦ ὅλου, καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος, ὡς τὸ δι' ὃ αἴτια ὄντα. τούτων

Cur enim deambulat? vt valeat, dicimus: quod cùm dicimus, caussam reddidisse arbitramur, atq; omnino sanè, quæ alio mouente inter ipsum fiunt & finem, vt inter sanitatem extenuatio, aut purgatio, aut medicamenta, aut instrumenta. Vniuersa enim hæc finis sunt gratia; sed differunt inter se, quòd alia sint opera, alia instrumenta. Caussæ igitur res ferè modis dicuntur. Textus 30.

d *Cùm autem caussæ*] Proponit tria quædam pronunciata, ad perfectiorem caussarum intelligentiam vtilia. Primum est: Eiusdem effectus plures caussas esse posse, non solùm per accidens, (vt satis liquet,) sed etiam per se. Quod verum est, tam de caussis eiusdem generis, quarum vna est superior, alia inferior, vt hic statuarius, statuarius, artifex: quàm de pluribus diuersi generis, cuiusmodi sunt materia & efficiens, vt æs & statuarius respectu statuæ. Plures tamen caussæ totales & eiusdem ordinis, nullus effectus habere potest. *1. Pronunciat.*

Cùm autem caussæ multis modis dicantur, fit interdum, vt multa eiusdem rei non ex accidente sint caussæ; vt statuæ statuaria & æs, non per aliud quidpiam, sed quatenus statua est: quanquam non eodem modo, sed alterum quidē vt materia, alterum vt id vnde est motus.

e *Quædam verò*] Secundum pronunciatum est: Caussas diuersorum generum posse sibi mutuò esse caussas: vt patet in deambulatione & bona valetudine; quarum hæc finis est illius, illa caussa efficiens huius. *2. Pronunc.*

e *Quædam verò vicissim sibi sint caussæ, vt exercitatio boni habitus, & hic exercitationis; sed non eodem modo, at ille vt finis, hæc vt principium motionis.*

f *Quin etiam contrariorum idem est caussa. Quod enim cùm adest, alicuius rei est caussa, id cùm abest, contrarij interdum caussam esse dicimus: vt gubernatoris absentiā nauis submersionis, cuius salutis eius præsentia erat caussa.*

g *Quæ autem nunc traditæ sint caussæ, omnes in quatuor modos manifestissimos cadūt.*

h *Syllabarum nam q; elementa, eorum quæ opificio constant, materia: ignis, & quæ sunt eiusmodi corporum, totius partes, & conclusionis hypotheses, vt id ex quo sunt caussæ.* Horum

t

Pronunc. f *Quinetiam*] Tertium pronuntiatum: Idem alio & alio modo contrariorum effectuum causſam eſſe poſſe. Nam idem gubernator, ſi adſit naui, cauſſa eſt ſalutis; ſi abſit, naufragij.

g *Quæ autem nunc*] Quia vnumquodq; genus cauſſæ latè funditur, ne quis propterea exiſtimaret, plures eſſe generales cauſſandi modos, docet quatuor omnino eſſe, ad quos videlicet reliqui aut pertineant, aut reuocentur.

Quæ pertineant ad genus cauſſę materialis.

h *Syllabarum namq;*] Docet, in genere materialis cauſſæ conſtitui literas reſpectu ſyllabarum, compoſita Phyſica reſpectu eorũ q arte elaborantur, elementa reſpectu miſtorum, partes integrantes reſpectu ſui totius, & hypotheſes ſiue ſumptiones reſpectu concluſionis. Nam hæc omnia habent ſe tanquam id ex quo, ſi quidem ex literis conſtant ſyllabæ, ex naturalibus arte facta, &c. Aduertit autem Alenſis lib. 5. Met. in comment. huius cap. hypotheſes ſiue ſumptiones bifariam conſiderari poſſe, nimirum vel quoad terminos, vel quoad vim concludendi: priori modo ſpectare ad cauſſam materialem, quia concluſio conſtat ex maiori & minori extremo, quæ in præmiſſis continentur: poſteriori pertinere ad cauſſam efficientem.

τόπων ὧν, τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκείμενον, οἷον τὰ μέρη τὰ ὅλου τὸ τοῦ ὅλου εἶναι, τὸ τὸ ὅλον, καὶ ἡ σύνθεσις, καὶ ὁ ἀδιαίρετος τοῦ σπέρματος, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν, πάντα ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς, ἢ στάσεως, ἢ κινήσεως. τὰ δὲ ὡς τὸ τέλος, καὶ τὸ ἀγαθὸν τῶν ἄλλων τὸ γὰρ εἶναι βέλτιστον καὶ τέλος τῶν ἄλλων ἐθέλει εἶναι. διαφέρειν δὲ μικρῷ αὐτὸ εἰπεῖν ἀγαθὸν, ἢ φαινόμενον ἀγαθόν. τὰ μὲν οὖν αἴτια τοσαῦτα καὶ τοσοῦτά ἐστι τῷ εἴδει. τρόποι δὲ αἰτίων ἀριθμῷ μὲν εἰσὶ πολλοί, συμπεραλαμβανόμενοι δὲ καὶ ὅτι ἐνδέχεται πλείω λέγεσθαι γὰρ αἴτια πολλαχῶς, καὶ αὐτῶν ὁμοειδῶν, πρότερα καὶ ὕστερα ἄλλου ἄλλα, οἷον ὑγιείας ὁ ἰατρὸς, καὶ ὁ τεχνίτης· καὶ τοῦ διὰ πασῶν, τὸ διπλάσιον, καὶ ὁ ἀριθμὸς, καὶ ἀεὶ τὰ περιέχοντα πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον. ἔτι δὲ, ὡς τὸ συμβεβηκός, καὶ τὰ τούτων γένη· οἷον ἀνδριάντος ἄλλως πολυκλείτου, καὶ ἄλλως ἀνδριαντοποιός, ὅτι συμβέβηκε τῷ ἀνδριαντοποιῷ τὸ πολυκλείτῳ εἶναι. καὶ τὰ περιέχοντα δὲ τὸ συμβεβηκὸς, οἷον εἰ ὁ ἄνθρωπος αἴτιος ἀνδριάντος, ἢ ὅλως τὸ ζῷον. ἔστι δὲ καὶ τῶν συμβεβηκότων ἄλλα ἄλλων πορρώτερον καὶ ἐγγύτερον, οἷον εἰ ὁ λευκὸς, καὶ ὁ μουσικὸς αἴτιος λέγοιτο τοῦ ἀνδριάντος. παρὰ ταῦτα δὲ καὶ τὰ οἰκείως λεγόμενα, καὶ τὰ κατὰ συμβεβηκὸς τὰ μὲν ὡς δυνάμενα λέγεται, τὰ δὲ ὡς ἐνεργοῦντα· οἷον τοῦ οἰκοδομεῖσθαι αἴτιον ὁ οἰκοδόμος, ἢ ὁ οἰκοδομῶν οἰκοδόμος. ὁμοίως δὲ λεχθήσεται καὶ ἐφ' ὧν αἴτια τὰ αἴτια τοῖς εἰρημένοις· οἷον τοῦ τὸν ἀνδριάντος, ἢ ἀνδριαντίνης, ἢ καὶ ὅλως εἰκόνος καὶ χαλκῆ τοῦτο, ἢ χαλκῆ, ἢ ὅλως ὕλης· καὶ ἔστι τῶν συμβεβηκότων ὡσαύτως. ἔτι δὲ συμπλεκόμενα καὶ ταῦτα, καὶ εἰκόνα λεχθήσεται, οἷον ὁ Πολύκλειτος, ὁ τὸν ἀνδριαντοποιός, ἀλλὰ Πολύκλειτος ἀνδριαντοποιός. ἀλλ'

Horum verò quædam ſunt vt ſubiectum, veluti partes. i *Quædam vt eſſentia, vtì totũ, cõpoſitio, & forma.* k *Semen autem, & medicus, & qui conſuluit, & omnino efficiens, cauſſę ſunt omnes, vnde mutationis, vel ſtatus vel notitiæ eſt principium. Alia vt finis, bonumq; cæterorum. Id enim cuius gratia, optimum finisq; aliorum eſſe debet. Nihil autem refert, bonũ ipſum dicatur, an quod appareat bonum. Et tales quidem, & tot ſpecie ſunt cauſſæ.* l *Cauſſarum autē modi numero quidem multi ſunt, ſed ſub ſummatum colligantur, hi quoq; erunt paucissimi. Multis enim modis cauſſæ dicuntur: & eadem, quæ eiuſdem ſunt generis, alia prior eſt, alia poſterior: vt ſanitatis medicus & artifex, & harmoniæ diapaſon & lyſtum & numerus, & ſemper ea, quæ continent ad ſingula.* m *Præterea vt accidens, & horum genera; vt ſtatuæ, alio modo Polycletus, alio ſtatuarius; cùm ſtatuario vt Polycletus ſit accidat. Quinetiam quæ accidens continent; vt ſi homo, aut omnino animal ſtatuæ ſit cauſſa.* n *Sunt verò & accidentium alia alijs remotiora, alia propinquiora; vt ſi albus & muſicus ſtatuę cauſſa dicatur.* o *Præter autē omnes, quę propriè, & quę ex accidenti dicuntur, alię ſunt, quę quòd poſſint, alię quòd agant, dicuntur; vt ędificationis domus, ędificator, aut is qui ędificat, ędificator.* p *Idem verò & in his, quorum cauſſę ſunt cauſſę, dicetur, quod in his quę expoſita ſunt: vt in hac ſtatua, aut ſtatua, aut omnino ſigno, & ære hoc, aut ære, aut omnino materia, atque in accidentibus eodem modo.* q *Sed & coniuncta tum hęc, tum illa dicentur, vt non Polycletus, nec ſtatuarius, ſed Polycletus ſtatuarius.* Porrò

Textus 32. Textus 33. Textus 34. Textus 35. Textus 36.

Quę pertineant ad genus cauſſę formalis.

i *Quædam vt eſſentia*] Tria refert ad genus cauſſę formalis, nimirum totũ, compoſitionem, & formam. Vocat autem Totum, vt Alenſis explicat, id quod coaleſcit ex partibus, ordine quodã duntaxat inter ſe iunctis: vt exercitus. Compoſitionem verò id, quod componitur ex partibus, non ſolùm ordinem habentibus, ſed in vnam aliquam formam coëuntibus: vt domus. Denique Formam peculiari nomine appellat eam, quæ propriè forma dicitur: cuiuſmodi eſt forma hominis, aut lapidis.

k *Semen autem*] Commemorat ſpectãtia ad cauſſam efficientem, deinde ad cauſſam finalem: monetq;, finem oportere bonum quid eſſe, alioqui nequaquam cætera eius gratia fierent, cùm noſtra actio non niſi bonum quid ſpectet: nihil tamen referre, vtrum id reuera bonum ſit, an ſpeciem tantùm boni obtineat.

l *Cauſſarum autem*] Diſtinxit cauſarum genera, ex quatuor modis cauſſandi p ſe & eſſentialib. nunc eoſdẽ modos varijs diuiſionibus partitur, ſecundũ diuerſas habitudines cauſſarũ ad effecta; vt annotarunt D. Th. & Alenſis. Primæ diuiſio ita habet: Cauſſarũ, quę eiuſdem generis ſunt, id eſt, quæ vel oës, exempli gratia, materiales ſunt, vel oës effectrices, alia eſt prior, id eſt, communior, alia poſterior, id eſt, minùs cõmunis. Vt in genere cauſſæ materialis, marmor eſt cauſſa minùs communis ſtatuæ; lapis verò, communior. In genere item effectricis cauſſæ, ſtatuarius cauſſa

1. Diuiſio cauſarum.

cauſſa eſt minùs vniuerſalis ſtatuæ, artifex vniuerſalior: ſimiliterque res habet in cæteris.

2. Diuiſio.

m *Præterea vt accidens*] Secunda diuiſio duas ſubdiuiſiones continens hæc eſt: Cauſſarum q̃dam ſunt per ſe, quædam ex accidente. Et iterum, cauſſarum ex accidente aliæ magis, aliæ minus vniuerſales: aliæ propinquæ, aliæ remotæ. Cauſſa per ſe ea dicitur, à quo per ſe, & vt talis eſt, effectus pendet; vt ſtatuarius comparatione ſtatuæ. Cauſſa ex accidente eſt, à qua non per ſe pendet effectus, eſt tamen coniuncta cum cauſſa per ſe. Quo modo ait Ariſtoteles, Polycletum eſſe cauſſam per accidens ſtatuæ, quia accidit ſtatuario eſſe Polycletum. Cauſſa ex accidente minùs vniuerſalis, eſt idem Polycletus reſpectu ſtatuæ; vniuerſalior verò, homo, animal. Hic aduerte, dupliciter rem aliquam poſſe dici cauſſam ex accidente: vno modo, quia accidit cauſſæ per ſe; ſicuti Polycletus & album accidunt ſtatuario, qui eſt cauſſa per ſe ſtatuæ. Altero, quia licet ſit cauſſa per ſe, comparatur tamen cum eo, quod accidit effectui per ſe; vt ſi ſtatuæ accidat candor, ſtatuarius, qui eſt cauſſa per ſe ſtatuæ, cauſſa eſt ex accidente, cõparatione candidi. Porrò Ariſt. hoc in loco ſolam cauſſam ex accidenti priori modo explicauit.

Subdiuiſio cauſſæ ex accidente.

n *Sunt verò accidentium*] Hic tradit ſubdiuiſionem cauſſæ ex accidente, in propinquiorem & remotiorem. Cauſſa propinquior eſt accidẽs, quod à cauſſa per ſe minùs diſtat. Remotior verò item accidens, quod à cauſſa per ſe longiùs abeſt. Veluti candidum & muſicum, quia ſtatuarij ſunt accidentia, ſunt cauſſa per accidens ſtatuæ: verùm quia Muſica minùs ab arte ſtatuaria diſtat, quàm candor, (ſiquidem Muſica ars eſt, ſicut & ſtatuaria; candor verò non eſt ars) iccirco Muſica propinquior ſtatuæ cauſſa eſt, quàm candidum.

3. Diuiſio.

o *Præter autem omnes quę*] Tertia diuiſio eſt, qua cauſſa vniuerſim diuiditur, in eam quæ poteſtate, & in eam quæ actu cauſſalitatem exercet. Poteſtate, vt ſtatuarius cùm nihil operis molitur. Actu, vt idem cùm operi manum admouet.

p *Item verò*] Docet, eas, quas tradidit, cauſſarum partitiones poſſe etiam effectis ſuo modo accommodari. Effectorum enim quædam communia ſunt, quædam minùs communia: alia per ſe, alia ex accidente: alia actu, alia poteſtate.

4. Diuiſio.

q *Sed & coniuncta*] Quarta diuiſio eſt: Cauſſarum aliæ coniunctæ ſunt, aliæ ſimplices. Coniunctæ, de quibus hoc loco agit Ariſt. (nam alijs etiam modis innecti poſſunt) ſunt complexiones cauſſarum per ſe & per accidens; veluti Polycletus ſtatuarius comparatione ſtatuæ, Apelles pictor reſpectu imaginis. Simplices verò, vt Polycletus per ſe, vel ſtatuarius per ſe.

ἀλλ' ὅμως ἅπαντα ταῦτά ἐστι, τὸ μὲν πολὺ ἐξ ἀπροσδιορίστου καὶ ἀορίστου· ἢ γὰρ ὡς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ ὡς τὸ γένος, ἢ ὡς τὸ κατὰ συμβεβηκὸς, ἢ ὡς τὸ γένος τοῦ συμβεβηκότος, ἢ ὡς συμπλεκόμενα ταῦτα, ἢ ὡς ἁπλῶς λεγόμενα. πάντα δὲ ἐνεργοῦντα ἢ κατὰ δύναμιν. διαφέρει δὲ τοσοῦτον, ὅτι τὰ μὲν ἐνεργοῦντα, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον, ἅμα ἔστι καὶ ἂν ἔστι, καὶ ἀεὶ ὧν αἴτια· οἷον ὅδε ὁ ἰατρεύων τῷδε τῷ ὑγιαζομένῳ, καὶ ὅδε ὁ οἰκοδομῶν τῷδε τῷ οἰκοδομουμένῳ. τὰ δὲ κατὰ δύναμιν, οὐκ ἀεί· φθείρεται γὰρ οὐχ ἅμα ἡ οἰκία καὶ ὁ οἰκοδόμος. ἀλλ' ἀεὶ τὸ αἴτιον ἕκαστον τοῦ ἐνδεχομένου εἶναι ἄλλου· οἷον ἀνδρὸς ὁ οἰκοδόμος, καὶ ὅλως ποιητικὸν τοῦ ποιητοῦ· ὁ δ' οἰκοδόμος, ἐὰν μὴ τέλειος οἰκοδόμος γένηται, τοῦτο οὐκέτι πρότερον τὸ αἴτιον· καὶ ἔτι τῶν ἀνάπαλιν ἔστι, τὰ μὲν γένη τῶν γενῶν τὰ δὲ καθ' ἕκαστα τῶν καθ' ἕκαστα, οἷον ἀνδριαντοποιὸς μὲν ἀνδριάντος, ὁδὶ δὲ τοῦδε. καὶ ἔστι μὲν δυνάμεις τῶν δυνατῶν, τὰ δὲ ἐνεργοῦντα πρὸς τὰ ἐνεργούμενα. ὅσα μὲν οὖν τὰ αἴτια, καὶ ὃν τρόπον αἴτια, ἐγὼ ἡμῖν διωρισμένα ἱκανῶς.

r *Porrò hæc omnia numero ſunt ſex, quæ bifariam dicuntur: aut enim vt ſingula, aut vt genus, aut vt id quod eſt ex accidenti, aut vt genus accidentis, aut hæc vt coniuncta, aut vt ſimpliciter dicta: omnia verò aut agentia aut quę poſſint agere.* s *Hoc autem differunt, quòd quę efficiunt, & ſingula, atque ea quorũ ſunt cauſſę, ſimul ſunt, & non ſunt: vt hic qui medetur, & hic qui ſanatur; & hic qui ędificat, & hoc quod ędificatur. At quę ſunt poteſtate, non ſemper, cùm domus & ędificator non ſimul intereant.* t *Rei autē cuiuſq; cauſſa ſumma quærenda eſt, veluti & in alijs: vt homo ędificat, quoniam architectus eſt; architectus autem eſt ex architectura. Hæc itaque prior eſt cauſſa, eodemque modo in omnibus. Præterea generũ genera, & ſingulorũ ſingulæ: at ſtatuarius ſtatuæ, & hic huius, q̃ poſſunt efficere eorũ quæ poſſunt eſſe, q̃ autē efficiunt eorũ quæ efficiũtur. Ac cauſſæ quidem quę ſint, & quẽadmodum ſint cauſſæ, ſatis à nobis ſit definitum.*

Textus 37. Textus 38. Textus 39.

12. modi cauſarum.

r *Porrò hæc omnia*] Omnes cauſſarum modos, de quib. hactenus diſſeruit, ad duodecim reducit. Nam ſi ſumantur tres coniugationes, nempe cauſſa vniuerſalis & particularis, per ſe & per accidens, connexa & ſimplex, & quilibet horum modorum cum potentia & actu complicetur, duodecim modi euadent. Nempe vniuerſalis actu, vniuerſalis potentia; particularis actu, particularis potentia; per ſe actu, per ſe potentia; per accidens actu, per accidens potentia; ſimplex actu, ſimplex potentia; connexa actu, connexa potentia.

s *Hoc autem differunt*] Conſtituit diſcrimen inter cauſſas ſingulares actu, & ſingulares potentia (idem intellige de vniuerſalibus) quòd nempe cauſſas actu & effecta actu, ſimul eſſe vel non eſſe oporteat; ita vt ſi exiſtat id quod actu cauſſat, neceſſariò exiſtat id quod actu cauſſatur, & contrà. Cauſſæ verò poteſtate non ita ſe habent; ſiquidem ſtante domo poteſt artifex interire; itemque poteſt exiſtere artifex, etſi non actu domum ædificet.

2. Theoremata.

t *Rei autem*] Subijcit duo theoremata, tractandis cauſſis accommoda. Alterum eſt: In com-

paranda scientia tam diu esse progrediendum, quousq; deprehẽdatur & assignetur caussa summa eius rei, cuius scientiam inuestigamus. Vocat autem caussam summam eam, quæ proximè effectum attingit, siue immediatam; qualis est Architectura respectu opificij. Alterum: Reddendas esse effectibus idoneas & congruentes caussas: nempe effectui singulari singularem caussam, vniuersali communem, effectui actu caussam actu, atq; ita cæteris.

Κεφάλαιον Δ.

Ἀεγέται ἢ ηὐτὴ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον τῶν αἰτίων, καὶ πολλὰ καὶ εἶναι φαμὲν γίνεσθαι διὰ τύχην, καὶ ὅτι τὸ αὐτόματον. τίνα δὴ τρόπον ἐν τούτοις ὄντι τοῖς αἰτίοις ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον· καὶ πότερον τὸ αὐτὸ ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον, ἢ ἕτερόν ἐστι καθ' ὅλου τί ἐστιν ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον, ἐπισκεπτέον. ἔνιοι

CAPVT IIII.

Dicuntur verò & fortuna & casus in caussarum numero esse, multaq; fortuitò ei casui & esse & fieri. Quónam igitur modo fortuna & casus in his sint caussis, & vtrum sint idem fortuna & casus, an diuersa, & quid omnino fortuna sit, quidve casus, considerandum est. Cùm

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

TRaditis caussarum generibus, ad perfectam earum notionem desiderari censuit Arist. tractationem de Casu & Fortuna; quibus nonnulli rerum naturalium, vt Democritus & Empedocles; alij humanarum, vt multi, præsertim de vulgo, efficientiam attribuebant. Proponit igitur explicandum, utrum Casus & Fortuna sint, an-non? Si sint, quidnam sint, quam rationem caussæ obtineant, & quo pacto inter se distinguantur?

ἔνιοι γὰρ καὶ οἱ ὄντι ἢ μὴ, ἀπορῶσιν· οὐδὲν γὰρ γίνεσθαι ἀπὸ τύχης φασὶν ἀλλὰ πάντων εἶναί τι αἴτιον ὡρισμένον, ὅσα λέγομεν ἀπὸ ταὐτομάτης γίνεσθαι, ἢ τύχης, οἷον τὸ ἐλθεῖν ἀπὸ τύχης ὰς τὸν ἀγρὸν, καὶ μὴ παρὰλαβεῖν, ὃν ἐβούλετο μάλιστα ὧδε ἢ, αἴτιον τὸ βούλεσθαι ἐλθόντα ἀπολαῦσαι ὁμοίως ἢ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀπὸ τύχης λεγομένων, ἀεί τι εἶναι λαβεῖν τὸ αἴτιον, ἀλλ' ὁ τύχη. ὥστε εἰ γέ τι ἐστὶν ἡ τύχη, ἄτοπον ἂν φανείη ὡς ἀληθῶς· καὶ ἀποφήσειν ἄν τις, διὰ τί ποτ' ὀρθῶς τῶν ἀρχαίων σοφῶν τὰς αἰτίας περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς λέγων, περὶ τύχης οὐδὲν διέλεγεν. ἀλλ' ὡς ἔοικεν, οὐδὲν ὠφέλει οὐδὲ ἐνήνοι εἶναι ἀπὸ τύχης. ἀλλὰ καὶ τὸ δοκιμαστὸν πολλὰ γὰρ καὶ γίνεται καὶ ὄντων ἀπὸ τύχης καὶ ἀπὸ ταὐτομάτου· ἃ ὃν ἀγνοοῦντες, ὅτι ὄντων ἐνίοις καὶ ἀπὸ ταὐτομάτου γίνεται,

ἕνεκά τ᾽ γίγνεσθαι, τὰ δ᾽ ὅ. τούτων δ᾽ τὰ μὲν καθ᾽ αὑτὰ παραιρέσιμα, τὰ δ᾽ ὃ καὶ ἀπροαίρετα. ἅμφω δ᾽ ἐν τοῖς ἕνεκά τ. ὧν τὸ θάτερον, ὅτι ἡσὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον, ἡσὶ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ὅταν ἐνίοτε περὶ ἃ ἐνδέχεσθαι ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά τ. ἐστὶ δ᾽ ἕνεκά τ. ὅσα τε ἀπὸ διανοίας ἂν πραχθείη, καὶ ὅσα ἀπὸ φύσεως. τὰ δὴ τοιαῦτα ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς γένηται, ἀπὸ τύχης φαμὲν εἶναι. ὥσπερ γὰρ ἡσὶ ἐν ὅρῳ τὸ μὲν καθ᾽ αὑτὸ, τὸ δ᾽ κατὰ συμβεβηκὸς, οὕτω καὶ αἴτιον ἐνδέχεσθαι εἶναι αὐτὸ μὲν αἴτιον τὸ οἰκοδομικὸν, κατὰ συμβεβηκὸς δ᾽ τὸ λευκὸν ἢ τὸ μουσικόν.

est: vt domus causa quidem per se id est, quod vi ędificandi est prędituṁ; album autē aut musicū accidunt.

fieri, & q̄ fortuitò fiunt, ea esse eiusmodi nomiṁus. b *Eorum autem q̄ fiunt, quædā alicuius gratia fiūt, quædam non fiunt. Et horum alia delectu fiunt, alia non delectu. In his verò, quę alicuius sunt gratia;* Textus 49. *ambo inueniuntur. Quare perspicuum est, etiam in ijs, q̄ nec necessariò sunt, nec plerunq;, nonnulla esse, in quibus esse id potest, quod est ad finē referri. Ad finem autem referuntur & ea, q̄ mente agi possunt, & quę natura.* c *Quę igitur eiusmodi sunt, cùm* Textus 50. *fieri ea accidit, fortuitò dicimus fieri. Vt enim res alia est per se, alia quę accidit, sic & caussa esse potest per se, alia quę

προαίρεσιν· διὸ εὐτυχία, δόξειε ἄτυχία ὑπάρχειν τόσοις, εἰ μὴ λαβ' ὁμοιότητα· ὥσπερ ἔφη Πρώταρχος, εὐτυχεῖς ἂν εἶναι τοὺς λίθους ἐφ' οἷς οἰκοῦσι, διότι τιμῶνται, οἱ δ' ὁμόφυλοι αὐτῶν κατατετρῶσθαι. Τὸ δ' ἀπὸ τύχης, ὑπάρχειν πως καὶ τοῖς ἄτοις, ὅταν ὁ πράττων τι περὶ αὐτὰ, πράξῃ ἀπὸ τύχης· ἄλλως δ' οὐκ ἔστι. Τὸ δ' αὐτόματον καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις καὶ πολλοῖς τῶν ἀψύχων· οἷον ὁ ἵππος ὁ αὐτόματος, φαμὲν, ἦλθεν, ὅτι ἐσώθη μὲν ἐλθών, οὐ τοῦ σωθῆναι δὲ ἕνεκεν ἦλθε. καὶ ὁ τρίπους αὐτόματος κατέπεσεν· ἔστι μὲν γὰρ τοῦ καθεσθαι ἕνεκεν· ἀλλ' οὐ τοῦ καθεσθέντα ἕνεκεν κατέπεσεν. ὥστε φανερὸν ὅτι ἐν τοῖς ἀπλῶς ἕνεκά τού γινομένοις, ὅταν μὴ τοῦ συμβαίνοντος ἕνεκα γένηται, ὁ ἐξ οὗ αἴτιον, λέγω ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου λεγομένου· ἀπὸ τύχης δὲ, τῶν τοιούτων ὅσα ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γίνεται τῶν προαιρετῶν τοῖς ἔχουσι προαίρεσιν. συμβαίνει δὴ τὸ μάτην, ὅτι λέγεται, ὅταν μὴ γένηται τοῦ ἕνεκα ἄλλου, ἐκείνου ἕνεκα· οἷον τὸ βαδίσαι, εἰ παπάξειας ἕνεκά ἐστιν· εἰ δὲ μὴ ἐγένετο βαδίσαντι, μάτην ἐφάμην βαδίσαι, καὶ ὁ βάδισις ματαία, ὡς τούτου δὴ τοῦ μάτην, τὸ τοιοῦτον ἄλλου ἕνεκα, ὅταν μὴ τοιαύτη ἐκείνη ᾖ οὗ ἕνεκα ἦν, καὶ ἐπιφέρει. ἐπεὶ δὲ τις λόγος ἂν φαίη μάτην, ὅτι ἐκ ἐξεπάτησε ὁ ἥλιος, γελοῖος ἂν εἴη· ὃ γὰρ ἦν τοῦτο ἐκείνου ἕνεκα. ὅτω δὴ τὸ αὐτόματον ἐοικὸς τὸ ὄνομα, ὅταν αὐτὸ μάτην γένηται· καθ' αὑτὸ γὰρ οὐ τοῦ πατάξαι ἕνεκα ὁ λίθος, ὅτι ἴσως ἂν ἀπό τινος, καὶ τὸ πατάξαι ἕνεκα.

μάτην

effectu frustratam ambulationem: perinde ac μάτην, hoc est, frustra id fit, quod cùm alterius gratia apta sit esse, id non perficit, cuius gratia est comparatum. Nam si quis se frustra lauisse dixerit, quòd jam non defecerit, ridiculus profectò fuerit, siquidē totius eius gratia instituta nō erat. Sic igitur τὸ αὐτόματον, hoc est, casus nominis ratione dicitur, cùm αὐτὸ μάτην, hoc est, frustra ipsum fuerit effectum. Decidit namq; lapis non feriendi gratia: casu igitur decidit, propterea quòd etiam cadere posset: feriendi gratia ab aliquo delectus. Ab

nec fortuitam quidem rem vllam possunt efficere. c Ob eamq; causſam, neq; inanimatum vllum, neque bellua, neque infans, quòd delectum non habeant, quidpiam agunt eorum, quę fortuna eueniunt: nec item fortunæ grandi prosperitate, aut excellenti infortunio, nisi quadam similitudine viuntur: vt Protarchus fortunatos dixit lapides, è quibus aræ extructæ essent, quòd honore afficerentur; cùm alij eiusdem generis pedibus conculcarētur. Sed etiam hęc ipsa quodammodo à fortuna perpetiuntur, cùm fortuna is egerit, cuius actio in eis versatur: alio modo non patiūtur. Casus autem alijs quoq; animalibus, & multis inanimatis congruit; vt equum dicimus casu venisse, ꝙ, cùm venisset, seruatus est, cùm tamē vt seruaretur non venisset: tripes quoq; casu cecidit, quod sedendi quidem sit causſa, sed vt subsellium esset, non cecidit. Perspicuū itaq; est in his, quę alicuius gratia omnino fiunt, cùm non eius, quod euenit, gratia, cuius causſa extra est, fiunt, tum nos ἀπὸ ταὐτομάτου, id est, casu id fieri dicere. Horum autem ea fortunę tribui: quę cùm in delectum cadant, in his, quę delectu sunt prędita, casu efficiuntur. d Signum autem est, quia vox μάτην, quę valet frustra, tum vsurpatur, cùm id, cuius gratia aliquid fit, factum nō fuerit, sed illud quod eius gratia. Vt si deābulatio deijciendi alui sit gratia, eaq; deambulanti non subsequatur, frustra dicimus ambulasse, & suo

Textus 59. Textus 60. Textus 61. Textus 62. Textus 63.

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Quid sit fortuna. Quid casus.

DIfferunt a *autem*] Casus & fortunæ discrimen in eo esse docet, quòd fortuna minùs latè patet, & in ijs duntaxat posita sit, quæ ex proposito & consultò geruntur: casus verò non ita se habeat. Sed enim aduertendum est, casum bifariam sumi. Vno modo presse; quo pacto neq; casus est fortuna, nec contrà vlla fortuna casus. Definitur enim ita accepta fortuna, causſa per accidens in ijs, quæ alicuius gratia delectu fiunt. Casus verò definitur, causa per accidens in ijs, quæ alicuius gratia fiunt, sine delectu tamen. Altero modo accipitur casus, vt est quid commune casui & fortunæ: sicque licet omnis fortuna casus sit, non tamen retrò commeant. Ac secundum hanc rationem sumitur casus hoc loco ab Aristotele, definiturq; ita: Casus est causſa per accidens in ijs, quæ alicuius gratia fiunt.

Fortuna quorum sit.

b *Idq; ex eo scire*] Esse fortunam eorum tantùm, quæ consultò geruntur, probat Aristoteles, quia fortuna ijs competit, quibus contingit esse bene fortunatos, & quorum proprium est in rebus agendis versari. Quod ex eo intelligi potest, quia fortunæ excellens prosperitas, aut est idem quod felicitas, quæ actio quædam est, aut est illi cognata. Quare si ijs tantùm conuenit fortuna, quorum est agere; & agere est eorum, quæ vtuntur deliberatione (cætera enim magis aguntur, quàm agunt) consequens fit, vt fortuna tantùm reperiatur in ijs, quæ consultò fiunt. Circa hanc rationem aduerte ex 1. l. Eth. c. 7. felicitatem consistere in actione rationi consentanea, quæ hominis est propria, eiq; in vita perfecta contingit. Quæ felicitas non idem est, quod prosperitas, sed ei aliquantulum affinis, quatenus ipsam ornat, & cumulationem reddit, licet nō desuerint, qui in ea felicitatem absolutè collocarint: ad quorum dogma, etsi falsum, alluſit Aristoteles, cùm dixit, prosperam fortunam aut felicitatem esse, &c.

c *Ob eamq; causſam*] Licet ijs, quæ delectu carent, fortunæ ratio non conueniat, si propriè loquendum sit, conuenit tamen similitudine quadam. Quo sensu Protarchus fortunatos dixit lapides, è quibus Deorum altaria constarent, quòd eis homines honorem cultumq; exhiberent; & infortunatos eos, qui humi strati conculcarentur pedibus. Addit etiam Arist. ea in quæ deliberatio non cadit, licet circa fortuitos euentus aliquid non agant, posse tamen eos perpeti, si aliquid interueniat factum ab ijs, qui fortuitò egerint. Exemplum esse potest infans, qui alicuius opera obiectus feris ab ijs sustentatus est, deinde ad regni fastigium peruenit.

d *Signum*

d *Signum autem*] Argumento à Græci vocabuli notatione ostendit, casum reperiri in ijs, quæ alicuius gratia fiunt, siue consilio, siue naturæ impulsu, siue ab animatis, siue ab animæ expertibus efficiantur. Nam casus & frustra sunt sibi admodum vicina, siquidem αὐτόματον, quod Latinis est casus, deducitur ἀπὸ τοῦ μάτην, quod est frustra: at frustra dicimus, quicquid alicuius gratia comparatum fuit, neque tamen illud obtinuit.

μάλιστα δὲ ἔστι χωριζόμενον τὸ ἀπὸ τύχης ἐν τοῖς φύσει γινομένοις· ὅταν γὰ γίνηταί τι παρὰ φύσιν, τότ' ἐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ ταὐτομάτης γεγένηται φαμέν· ἔστι δ' ἕτερον, τὸ μὲν γὰ ἐξ οὗ τὸ αἴτιον, τὸ δ' ἐντός. τί μὲν οὖν ἔτι τὸ αὐτόματον, καὶ τί ἡ τύχη, ἐρῆται, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων, ὕστερον ἐροῦμεν. ἀρχὴ δὲ αἰτίας ἐν τοῖς οὖσιν ἡ αἰτία κινήσεως, ἑκάτερον αὐτῶν· ἢ γὰ τῶν φύσει, ἢ τῶν ἀπὸ διανοίας, αἴτιον ἀεὶ ὄντι· ἀλλὰ τούτων τὸ πλῆθος ἄπειρον. ἐπεὶ δ' ὅτι τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη αἴτια, ὧν ἂν ἡ νοῦς γένοιτο αἴτιος, ἢ φύσις, ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιόν τι γένηται τούτων αὐτῶν· δῆλον δὲ διὰ τοῦ συμβεβηκὸς ὅτι πρότερον τοῦ καθ' αὑτό· δῆλον δὲ καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον πρότερον τοῦ καθ' αὑτό. ὕστερον ἄρα τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη καὶ νοῦ καὶ φύσεως. ὥστε εἰ ὅτι μάλιστα τοῦ ὁρανοῦ αἴτιον τὸ αὐτόματον, αὐάγκη πρότερον νοῦν αἴτιον καὶ φύσιν εἶναι, καὶ ἄλλων πολλῶν, καὶ ὅδε τὸ παυσόδε.

Κεφά-

Ab his autem quæ fiunt natura, id quod fortuna euenit, maximè abiunctum est. Nam cùm præter naturam effectum quidpiam est, non à fortuna, sed casu potiùs factum fuisse existimamus. Quanquam & hoc quoq; diuersum est; quandoquidem vnius causſa externa est alterius insita. Quid igitur casus, & quid fortuna, & quid inter se differunt, dictum est. e *Vtrunque autem eorum ad eum causſæ modum pertinet, vnde motus oritur principium.* Aut enim eorum quæ natura, aut eorum quæ mente fiunt, causſæ sunt semper; sed earum multitudo definita non est. f *Cùm verò eorum, quorum causſa, aut mens, aut natura esse potest, casu & fortuna sint causſæ, idque tum demum, cùm eorum aliquid fit ex accidenti, nihilq; quod ex accidenti sit, ea antecedat quæ sunt per se, proinde quæ ex accidenti causſa est, ea sit posterior, quæ per se est; casus, mirum & fortuna mente, & natura erunt posteriora. Quare si quidem maximè cæli causſa sit casus, mentem & naturam, cùm aliorum multorum, tum huius vniuersi priorem esse causſam, necesse est.* CAP.

Textus 64. Textus 65. Textus 66. Textus 67.

e *Vtrunque autem*] Statuit casum & fortunam ad genus causſæ efficientis pertinere, quia nimirum sunt causſæ ex delectu, aut naturæ impulsu efficientes id, cui ex accidente adiungitur, quod casu euenit: veluti cùm fossioni terræ, quam per se & consilio fossor moliebatur, thesauri inuentio annectitur; aut lapsui lapidis suopte pondere deuoluti, vulneratio prætereuntis Socratis.

f *Cùm verò autem*] Ex ijs, quæ hactenus disputauit, progreditur contra Democritum, qui cœlestis mundi ortum casui & fortunæ ascribebat. Nam cùm casus & fortuna sint causſæ peraccidens, eorum quæ à mente vel natura fiunt, nihil ab ijs proficisci potest, quin aliquid quidpiam à mente, vel natura prius oriatur, ex quo deinde fortuitus casus sequi possit. Quare si cœlum casu procreatum foret, oporteret aliquem effectum per se eius molitionem antegressum fuisse; quod absurdum dictu est.

A

QVÆSTIO I.

SIT-NE FORTVNA ET FATVM in rebus, an non?

ARTICVLVS I.

VERAE DE FORTVNA SENTENTIÆ explicatio.

Cur Ethnici fortunæ numen tribuerint.

ETHnici, vt erant infinitis superstitionibus implicati, Fortunæ numē dedere; nec solum Poëtæ, qui multa mentiuntur, sed etiam nonnulli Philosophi. Tametsi horum quidā, dum in re stulta volunt esse sapientes, fortunæ sexum mutarunt, non Deam, vt Poëtæ, sed Deum appellantes. Fuerunt autem in hunc errorē inducti, quòd viderent latentes quosdam & inopinatos euētus, quorum causſam cùm ignorarent, nec tamen nullam esse sibi persuaderent, occultum aliquod esse numē, à quo ij prouenirent, id est, fortunam statuerunt. Vnde illud Ciceronis, ignoratio rerum atq; causſarum, fortunæ nomen induxit.

B

Fortunæ pinacula, eiusq; significatio.

Porrò Cebes Philosophus, alijque veteres, fortunam cœcam effinxere, furenti similem, volubili saxo pendentem. Quo picturæ artificio significare volebant, eam nihil ratione aut iudicio, omnia temerè & cæco impetu administrare; rerum humanarum aleam susq; deq; vertere; iniquam vexatricem esse, malis propitiam, bonis aduersam, vagam ac versatilem, & in sola leuitate constantē. Quò pertinet illud Boëtij l. 2. de consolat. prosa 2. hunc continuum ludū ludimus; rotā volubili orbe versamus; infima summis, summa infimis immutare gaudemus. Sed alijs etiā modis Ethnici fortunam pingebant, ad eius potentiam significandā. Nam Bupalus, vt Pausanias li. 4. ait, primus apud Smyrnæos statuam Fortunæ fecit, capite polum, altera manu cornucopiæ quasi dominam gerentem. Porrò hanc tam absurdam, & ridiculam de fortunæ imperio & diuinitate sententiā, coarguit, præter alios, D. August. 4. lib. de ciuitate Dei ca. 18. & La-

Aliæ fortunæ effigies.

1. Conclus.

ctantius l.3.c.28.& 29. Ea igitur explosa, quas conclusiones statuemus. Prima sit: Negari no debet, dari in rebus fortunam: si fortuna fluminatur, vt est causa p accidens in ijs, quæ ob aliquem finē ex electione operantur. Hæc conclusio comprobata fuit ab Arist. c. 5. huius li. nec opus est pluribus eam argumentis stabilire: tametsi non defuerunt ex posteriorib⁹ Philosophis quidam, ætate Magni Alberti, vt idem hoc in loco tract.2.c.10. commemorat, qui contra senserint, affirmarintq; non dari vllo modo casum, aut fortunam.

2. Conclus.

Secunda conclusio: Respectu Dei Optimi Maximi, nihil casu aut fortuito euenire pōt. Hæc traditur à D. Aug. l 3. de Trin. ca.4. his verbis: Nihil in ista totius creaturæ amplissima quadā immensaq; Rep. est, qđ nō de interiori atq; intelligibili aula summi Imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur. Astruitur verò ab eodem in l.83. quæst. q.34. hūc in modum: Quidquid casu fit, temere fit: quidquid temere fit, sine prudentia fit: sed nihil extra diuinæ prudentiæ regulam accidit: ergo respectu ijus nihil temerè aut vice fortuita potest accidere. Secundò idem suadetur, quia si quid comparatione Dei posset fortuito contingere, posset Deus esse causa per accidens alicuius: quod repugnat; primū, quia omnis causa per accidens habet aliam nobiliorē, ad quam reuocetur: deinde, quia id, quod est causa per accidens, inscienter incurrit in effectum; quod Deo neutiquam conuenit, de quo rectè scripsit Boctius 5. lib. proxime citati operis, metro 2.

Repugnat, Deū esse causam per accidens alicuius rei.

Huic ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ moles resistunt:
Non nox atris nubibus obstat.
Quæ sunt, quæ fuerunt, veniunq;,
Vno mentis cernit in actu:
Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere solem.

ARTICVLVS II.

QVO SENSV ADMITTI AVT negari fatum debeat.

DIcamus etiam nonnihil de Fato, qđ casui & fortunę cognatū est. Quidā fatū, inane nomen sine re esse putarūt. Alij ita fati legib⁹ addixere omnia, vt voluntatis arbitriū tollerēt, aientes fatū esse indeclinabilē rerū seriem, & catenā p̄ęternę consequētię ordines semetipsam implicantē; situę naturalē & necessariā rerum consequentiam. Alij præterea fati ordinem ac prouidentiam ad species, non verò ad singularia, saltem intercuntia, extenderūt.

Dari fatum in rebus.

His tamen reiectis, q̄ longè deuiū à veritate iter tenuerunt, admittēdum est, dari in rebus fatum; sed quale, mox dicemus: neq; propterea aut rerum cōtingentiam, aut voluntatis delectum & libertatē adimi; cùm minimè conueniat, vt fatū impediat, vel è medio tollat, modum agendi particularium causarum, quarum aliæ ex imperatę, aliæ solo naturæ impetu, aliæ contingenter, aliæ necessario ex seu ac suopte ingenio operātur. Præterea cùm hęc in agendo varietas, ad pulchritudinem & ornatum vniuersi magnopere conducat: quam qui mundo adimunt, similes ijs sunt, qui è pictura colorum differentiam, è musica vocum varietatem, è tragœdia personarum multitudinem tollunt.

Quid sit fatum.

Est igitur fatum, apud eos qui rectè sentiunt, nihil aliud, quàm inhærens rebus mobilibus immobilis dispositio, per quam diuina prouidentia suis quæque nectit ordinibus: vt definit Boetius lib. 5. de consolatione, prosa 6. Siue, est ordo causarum secundarum, diuinam prouidentiam exequentium. Quam priorem definitionem hinc intelliges. Cùm Deus per causas medias pleraque effecta exhibeat, potest eiusmodi causarum ordinatio bifariam considerari: vno modo, prout in ipso Deo est; sicque vocatur prouidentia;

Quid prouidentia.

& definitur, ratio ordinis rerū in diuina mente existens. Altero, prout est in causis ordinatis, directisque à Deo ad effecta producenda; atque ita prędicta ordinatio fati rationem obtinet, diciturque dispositio, seu ordo rebus mobilibus inhærens: mobilibus, inquam, quia causæ secundariæ, in quibus fatum reperitur, in se spectatæ, mutationi sunt obnoxiæ; & in hanc vel illam partem cadere possunt. Appellatur nihilominus idem ordo immobilis, quia stabilis est ac firmus, non in se vel absolutè, sed relatus ad diuinam prouidentiam, è cuius fonte descendit. Dicitur postremò prouidentia diuina, per eiusmodi ordinem cuncta nectere; quia quę Deus facienda apud se statuit, illius interuentu re ipsa promit ac perficit.

Obiect.1.

Verūm obijciet aliquis: Fatum est causa rerum, quæ fato perficiuntur, pertinetque ad effectricis causæ genus, cùm ea, quæ ei subiecta sunt, efficiat. Igitur fatum non est ordo. Probatur consequutio, quia ordo est relatio; relatio autem nullam efficiendi vim possidet. Secundò: D. Aug. in Ioan. tract.37. & lib.5. de Ciuit. Dei c. 9. & in lib. de doctrina Christiana, alijsque locis, fatuos censet eos, qui fatum aliquid esse putant. Itemq; D. Grego. in homilia 10 Epiphaniæ monet, nequid fatum esse existimemus. Igitur fatum nihil est.

Obiect. 2.

Ad primum horum dicendum: si fatum ex sua formali ratione spectetur, esse relationē illam ordinis, nec eo modo ad causam efficientem pertinere: sed duntaxat eū pro causis ipsis ordinatis accipitur. Ad secundum:

Dilut. 1.

Dilut.2.

cùm Patrum auctoritas fatum damnat, fatum sumere pro ineuitabili illa necessitate rerum contingentium, & arbitrij libertatem adimente; quam, vti diximus, non-nulli falsò inducebant.

CAP.

Κεφάλαιον. CAPVT VII.

Textus 68.

ΟΤι δὲ ἔστιν αἴτια, καὶ ὅτι ἔστι τοσαῦτα τὸ ἀριθμῷ, ὅσα φαμέν, δῆλον. τοσαῦτα γὰρ τὰ ἀριθμούμενα τὸ διὰ τί περιειλήφαμεν. ἢ γὰρ ἐς τὸ τί ἐστιν ἀνάγεται τὸ διὰ τί, ἢ σχάτων ἐν τοῖς ἀκινήτοις, οἷον ἐν τοῖς μαθήμασιν. εἰς ὁρισμὸν γὰρ τὸ σύνολον, ἢ συμπέρασμα, ἢ ἄλλο τινὸς ἀνάγεται ἔσχατον· ἢ εἰς τὸ πρῶτον, οἷον διὰ τί παραλλήλους ἔστιν ἰσοσκελὲς ἡμίσει; ὅτι ἰσοῦνται αἱ τῷ ἡμίσει· ἢ τίνος ἕνεκα; ἵν' ἀχρεῖον· ἢ ἐν τοῖς γινομένοις, ὕλη. ὅτι μὲν οὖν τὰ αἴτια ταῦτα καὶ τοσαῦτα, φανερόν. ἐπεὶ δ' αἰτίαι τέτταρες, περὶ πασῶν τὸ φυσικοῦ εἰδέναι· καὶ εἰς πάσας ἀνάγων τὸ διὰ τί, ἀποδώσει φυσικῶς, τὴν ὕλην, τὸ εἶδος, τὸ κινοῦσαν, τοῦ δ' ἕνεκα· ἐφ' ἕξεται δ' τὰ τρία εἰς τὸ ἓν πολλάκις. τὸ μὲν γὰρ τί ἐστι, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἓν ὄν. τὸ δ' ὕθεν ἡ κίνησις πρῶτον, τῷ εἶδει καὶ τῷ τὸ τοῦτο. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ. καὶ ἁπλῶς ὅσα κινούμενα κινεῖ, ὅσα μὴ, ὄν τι φυσικόν. ὅσα δὲ ἐν ἐκείνοις ἐχεύτα κίνησιν, ὁδὶ ἀρχὴν κινήσεως κινεῖ, ἀλλ' ἀκίνητα ὄντα· οἷον τρεῖς αἱ πρασμαθεῖαι, ἡ μὲν, περὶ ἀκίνητον ἡ ὄ, περὶ κινούμενον μέν, ἀφθάρτου δέ. ἡ δ', περὶ τὰ φθαρτά. ἅπασι δὲ τὸ διὰ τί καὶ εἰς τὴν ὕλην ἀνάγουσι, καὶ ἀποδιδόασι, καὶ εἰς τὸ τί ἐστι, καὶ εἰς τὸ πρῶτον κινήσαν· ὥσπερ γὰρ καὶ μάλιστα τοῦτον τὸν τρόπον τὰς αἰτίας σκοποῦσι, τί μέσα τί γένεται, καὶ τί πρῶτον ἐποίησεν ἢ τί ἐπαθε, καὶ ἑξῆς ἀεὶ τὸ ἑφεξῆς. διέσται δ' ἀρχαὶ αἱ κινοῦσαι φυσικῶς, ὧν ἡ ἑτέρα ἡ φυσική. ὁ γὰρ ἔχει κινήσεως ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐστὶ κινεῖ μὴ κινούμενον· ὥσπερ τὸ, τε παντελῶς ἀκίνητον, καὶ τὸ πανταχοῦ πρῶτον. καὶ τὸ τί ἐστι καὶ ἡ μορφή· τὴν γὰρ καὶ ἕνεκα ὧν ἐστὶ καὶ ἡ φύσις ἕνεκά του. καὶ ταύτῃ εἰδέναι δεῖ, καὶ πάντος ἀποδοτέον διὰ τί, οἷον ὅτι ἐν τῷδε ἀνάγκη τόδε· τὸ δ' ἐν τῷδε ἢ ἁπλῶς, ἢ ὡς ἐνδέχεται τοῦτο· καὶ ἐκ πολλῶν καὶ τοιάδε, ὥσπερ ἐν τοῖς προβλήμασι τὸ συμπέρασμα· καὶ ὅτι τοῦτο ὧδε τοῦτο ὧδε ἕνεκα, καὶ διότι βέλτιον οὕτως, ἐπὶ πᾶν μὲν οὐ πρὸς ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὸν ἑκάστου λόγον.

Cap. 7. Causas esse, & quot sint, quæque earum munera.

Quæ vera causarum sit cognitio, & quæ ad naturalem philosophum pertineat.

Quæ causa finalis, & quæ materialis.

*Quæ causa formalis, & quæ efficiens

d *Cùm autem causæ*] Statuit pertinere ad Physicum, nosse omnia causarū genera, eaq; posse reddere, naturaliter, id est, ex proprijs principijs disserendo. Ad huius verò rei vlteriorem explicationem duo subijcit. Alterum est: Causarum, ad substantiæ generationē concurrentium, plerumq; tres in vnum coire: scilicet formas rei generantis & genitæ, atq; etiam finem, tametsi nō eodē prorsus modo. Finis namq; & forma rei genitæ sunt idem numero inter se; non tamen idē numero, sed specie tantum, cū forma generātis. Quod videre est in ꝓcreatione hominis, & aliorū similiū, q̄ cū mouent, mouentur: talia enim sunt, q̄ Physicā motionē efficiunt. Ait aūt ita plerunq; fieri, qa non semper ita res habet. Nam in generationibus, quas æquiuocas nominat, vt cū sol ex putrescēte materia murē generat, forma generātis specie differt a forma rei genitę.

Tria genera mouentium.

e *Quo fit*] Notat secundo, cùm tria sint mouentium genera, scilicet immobilia, hoc est, Deus & intelligentiæ: mobilia interitus expertia, id est, cælestia corpora: mobilia interitui obnoxia, nempe cæteræ res naturales: vnumquodq; ex his suam tractationem expoſcere, licet duo posteriora ad eundem artificem pertineant. Nam primum negotij est Methaphysici, secundum & tertium Physici. Ac de primo disseruit Arist. in lib. primæ Philosophiæ; de secudo in l. de Cœlo; de tertio in cæteris operibus suæ Philosophiæ.

f *Causa itaque*] Probat iam, omnes quatuor causas pertinere ad Phys. considerationem. Nam eiusdē disciplinæ est, generationē & generationis causſas scire. Quare cùm ad Physicā ꝓtineat, ortum rerum naturalium considerare, pertinebit & eius causſas cognoscere. Porro autem inueniri in qualibet generatione causſas omnes, inde constat, quia, inuenitur inprimis id, gratia cuius efficiens operatur, id est, finis; & forma ipsa, quæ inducitur & item quod patitur, formamq; recipit, id est materia; ac denique efficiens, quod rem gignit.

Quę mouentia pertineāt ad Physicū.

g *Duplex autem*] Dixerat, causſas, quæ ita mouēt vt ipsæ immobiles sint, considerationis Physicæ non esse. Nunc quia posset id quispiā in dubium vocare, propterea quòd omnia eiusmodi mouentia, naturaliter, hoc est, vi ac facultate propriæ naturæ moueant, & quæcunque mouent naturaliter, videatur cadere sub cōtemplationē Physicā: occurrit, nō quę quouis modo naturaliter mouent, ꝓtinere ad Physicū, sed quę habent in se principiū motionis, quo ipsa cieantur: q̄ longè abest à primo mouēte, hoc est, Deo, in quo nulla prorsus mutatio inueniri potest.

h *Itemq; essentia*] Forma, quatenus rationem finis obtinet, vnū est ex immobilibus; quia finis mouet, nullū in se motū subeundo: pertinet tamen eius consideratio ad Physicū, qa cùm natura gratia finis operetur; nemo exactè naturā cognoscet, q̄ formā etiā, qua finis est, ignorauerit.

Physicus per omnes causſas demonſtrat.

i *Causa propter quam*] Docet, Physicum per omnia causarum genera demonstrare. Nam per causſam efficientem demonstrat ,,rem quampiam effici; aut necessariò, vt fieri dies longiores, quia sol ad nos propius accedit: aut plerumque, vt ex eo quòd genitor bipes sit, prolem futuram bipedem. Per causſam materialem; vt mixta dissolui, quia constant ex quatuor elementis. Per formam; vt hominem esse aptum ad capessendas disciplinas, quia est particeps rationis. Per finem; vt dentes aduersos acutos esse, quia dantur à natura ad diuidendum cibum.

k *Veluti ex hoc*] Causſam efficientem indicat illis verbis, Ex hoc illud: materialem illis, Vt ex propositionibus conclusio; est enim talis conclusio, quia constat, tanquam ex materia, talibus terminis, in maiori & minori propositione dispositis. Formalem illis, Quia hæc essentia est; nā forma est præcipua ratio quidditatis. Denique finalem illis, Quia sic præstat; nam ex fine, tanquam ex mensura, sumitur ratio conuenientiæ; vti oculos debere esse in capite, quia ita speculatoribus conuenit. Additautem, Pro cuiusque essentia, quia finis vnicuique proprius est illi optimum quid, spectata eius natura, quæ vt in alijs alia est, ita & alius finis.

QVÆSTIO I.

VTRVM CAVSSA RECTE A PHILOSOPHIS definiatur, an non.

ARTICVLVS I.

TRADVNTVR VARIAE CAVSSÆ definitiones, è quibus vna maximè probatur.

SEquitur vt de causſis disseramus, quarū B tractatio ꝑcipui momenti in Physiologia est: nō solū, qa causſę sunt quasi fontes aliqui perēnes ac redundātes, vnde existūt omnia, quęcūq; natura rerū capit & cōtinet: sed etiā, qa ex earū ignoratione & effectorū notitia, admiratio existit, à qua sicuti (teste Ari. 1. Met. c. 2. post Plat. in Theæteto) initiū duxit Philosophia; ita tunc absoluta censetur, cū admiratione ipsa deposita perfectam causſarū notitiam amplexa est: vnde Hesiodus in li. qui inscribitur Opera & dies, eum felicem vocat, qui potuit rerum cognoscere causſas.

Causſæ nomen varię sumitur.

Vt igitur, q̄d causſa sit; primùm scrutemur, sciendū est, causſæ nomē multifariā vsurpari: ꝙnonnunquā admodū amplè, aliquādo nimis presſè, interdū medio quodā modo. Admodum amplè, & more populari, dū ita sumitur, vt cū principio reciprocetur; quo pacto causſæ nomē accepit Ari. 12. l. Met. c. 2. t. 12. cū priationē causſam vocauit. Nimis presſè, cùm causſa spectatur, ,,put habet ordinem ad effectū, & effectus quatenus ab efficiendo dicitur; sic. n. solam agentē causſam cōplectitur. Atq; in hoc sensu ait D. Aug. l. 83. q. q. 28. oēm causſam, efficiētē esse. & Plato in Hippia Maiore ,,

iore, efficiēs & causſam nihil omnino differre. Medio quodā modo, cùm omnia ac sola quatuor vulgata causſarū genera comprehendit. Quę ꝓpria est, & à Phil. passim vsurpata causſæ notio: atq; in eo sensu erit à nobis de causſa hoc in loco disputandū. Porrò causſæ definitionē nullibi expresſè tradit Ari. sed ex ijs, q̄ ꝓximo superiori c. t. 68. docuit, hāc interpretes eliciūt: Causſa est id, q̄ reddimus, cū ꝓpter q̄d res quę q; ita se habeat, ingritur. Quo in loco verbū, ꝓpter q̄d, (q̄d si ꝓprie sumatur, ad causſam finale detraxat ꝓtinet) fusa significatione vsurpauit, ita vt in oēs causſas pateat. Plut. verò l. 1. de placitis Philos. c. 11. ex veterū decretis ita causſam definit: Causa est, per quā aliq̄d cōtingit. Auicenna, in sua Met. tract. 6. c. 1. Causſam censet esse id, q̄ tribuit esse rei. Boëtius in Topicis, D. Tho. alijq; Peripatetici, hāc definitionē crebrò vsurpant, quā ex l. de causſis elicitā volunt: Causſa est id, ad quod aliud sequitur. Intelligunt aūt, sequi aliud ita, vt ab illo esse accipiat. Nāq; ex facultate ad ridendū sequitur humanitas, cùm risibile & homo inter se reciprocētur; & tamē facultas ad ridēdū nō est humanitatis causſa, quia humanitas suum esse ab illa non accipit.

Variæ definitiones causſæ.

Definitio, q̄ cęteris prę-fertur.

Cæterùm ex omnib. definitionib. illa nobis magis arridet: Causſa est id, à quo aliq̄d per se pēdet. Eius aūt explicatio in ijs, q̄ superiori lib. circa definitionē principiorū differuimꝰ, magna ex parte cōtinetur. Quare nō est, cur actū agamus. Illud tantū adijcimus, particulā Per se, poni ad remouēdas causſas ꝓ accidēs, vt musicum respectu ædificij: & eas, quas appellant cōditiones sine quib. nō; cuiusmodi sunt rerū occasiones, locus, & tēpus, aliaq; id genus, ,,sine quibus actio nō ꝓcedit, cū tamē effecta non per se & directò ab illis pendeāt.

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA DEFINITIONEM causſæ.

Obiectio.

SEd iam aliquis obijciet: Nōnulla dantur, q̄ nō sunt causſę, à quib. tamē aliqua ꝓ se dependent; quędā itē sunt causſę, à quibus non pendent ꝓ se. alia: igitur definitio causſæ, nec soli nec toti definito conuenit. Prior antecedentis pars ostēditur. Nam vnū relatū pendet per se ab alio; cùm relatorū ꝓprietas sit, sese mutuò in rerū natura ponere & tollere. Item, generatio pēdet ꝓ se à priuatione, siquidem priuatio est per se principiū illius. Itē, homo pēdet ꝓ se ab animali rationis participe, quādoquidē illius essentia hæc est. Præterea, humanitas Christi pendet ꝓ se à Verbo diuino, vt à termināte ipsius dependentiam. Et tamē neq; vnū relatum cōparatione alterius causſa est, cùm ambo sint simul natura, vt in relationis categoria docet Arist. neque priuatio est causſa generationis, vt ex superiori lib. patet; neq; animal particeps rationis est causſa ho-

Prior pars obiect. probatur.

minis, ū verum est, quod alibi diximus, omnē causſam distingui essentia à suo effectu: neq; item Verbū diuinum, quatenus terminat humanitatis dependentiam, potest esse causſa, quia cùm radix causſalitatis diuinæ erga creaturas sit potentia diuina, q̄ est eadē in tribus personis, iā oēs tres ꝑsonę terminarēt dependentiā humanitatis, atq; adeo oēs illi essent vnitæ, q̄d decretis fidei repugnat. Ergo, &c.

Suadetur posterior pars.

Deinde posterior pars antecedētis ita suadetur. Cōmune Philosophorū effatum est; id quod est primum in vnoquoq; genere, esse causſam reliquorū, & tamen aliqua dantur in generibus prima, à quibus non pendent reliqua: ergo aliquid est causſa, à quo aliud non per se pendet. Probatur assumptio: quia candor est primus in genere colorū, & lux prima inter omnes qualitates, quæ sub sensum cadunt; & tamen neque à candore alij colores, neq; à luce oēs qualitates sensibiles pēdent.

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM.

SVperiora obiecta, quæ ad confirmandam priorē antecedentis partē illata fuēre, paruo negotio cōfutabit, qui dixerit, nihil per se ab aliquo pendere (saltē ꝓut pēdere hoc loco à nobis sumitur) nisi ab eo accipiat esse: quo pacto non sunt affecta, aut vnū relatum cōparatione alterius; aut generatio respectu priuationis. Item, dependentiam ꝓprie sumptam nō versari inter ea, q̄ essentia nō differūt: sicq; hominem, si ꝓprie & philosophicè loquendū sit, non pendere ab animali rationali. Quod verò attinet ad dependentiam humanitatis à diuino Verbo, quod altioris negotij est, respondemus, humanitatem pendere ab illo, vt à puro termino, nō vt à cōferente per se primò aliquod esse naturæ: pindeq; Verbū diuinum nō ꝓprię humanitatis causſam esse; habere tamen modū quendam formalis causſæ respectu illius, quatenus eam supra omnem naturæ modum perficit, suā ei subsistētiam & personalitatem attribuendo.

Circa id, quod postremò obiectū fuit, aduerte, inprimis effatum illud: Primum in vnoquoq; genere est causſa reliquorum, non inueniri in 2. l. Met. c. 1. t. 4. vnde à nōnullis citatur. Eo enim loco tātùm docet Arist. semper illud esse magis tale, ꝓpter quod vnūquodq; tale est. Deinde, quod ad eius intelligentiam spectat, non parum inter se auctores dissidēt; vt videre est apud Capreolum in 2. dist. 14. q. vnica art. 1. Ferrariensem ad cap. 13. l. 1. contra gentes. Omissa longiori disputatione, placet interpretatio Durandi in 2. dist. 15. qu. vltima, (etsi Thomistis non probetur) videlicet id, q̄d est primū in vnoquoq; genere, esse causſam reliquorū; si sit primū in aliquo genere causſalitatis: quomodo primum efficiens est causſa omnium efficientium; & vltimus finis,

Quo pacto primus in vno quoq; genere dici possit causa reliquorũ.

qui est vltimus & principalis in genere finiũ, est causa finalis aliorũ. Primum verò, siue pstantius in genere pdicamentali, hoc est, inter species alicuius categoriæ (cuiusmodi est cãdor inter colores, lux inter sensiles qualitates) nõ oportere esse aliorũ causam, si causa ppriè sumatur. Addimus tamen, id, quod ita primum est, posse vtcunq; vocari causam exemplarẽ aliorum, quatenus est veluti mensura, cuius maiori minorive ppinquitate eorum perfectio æstimatur: secundũ quam cõsiderationem alia quoquò modo ab illa pendere dicenda sunt. Vnde patet, nihil superioribus argumentis fuisse conclusum contra causæ definitionem, cuius multò vberior & illustrior explicatio tradita est à Fonseca, lib. 1. Metaph. c. 7. q. 1. sect. 3.

QVÆSTIO II.

VTRVM NE CAVSSARVM GENERA QUATUOR SINT, AN NON?

ARTICVLVS I.

CONSTITVITVR CAVSSARUM NUMERUS.

Veterũ opiniones de numero causarũ quærẽda.

Alia ratio.

DE numero causarum, neq; inter priscæ doctrinæ viros, neq; inter posteriores Philosophos satis constitit. Nonnulli enim, q- bus causarũ turba displicuit, solam materiam causæ nomine dignam habuere, similes ijs, q opus aliquod Phidiæ aut Praxitelis intuẽtes, solũ in eo marmor aut æs admirantur. Alij ad materiæ iacentis inertiam, efficientis causæ vim tantũmodò adiunxere. Alij numero gaudentes impari, tres fecere causas, Deum, materiam, & formam. Deniq;, vt cæteros ómittamus, fuère è recentioribus Philosophis, qui octo causarum genera, non minùs inter se diuersa, quàm sunt, quæ Aristoteles posuit, numeranda iudicarint.

Quaternarius causarum numerus cõprobatur.

Vera tamẽ est Arist. sentẽtia, asserentis quatuor esse dantaxat causarum genera; scilicet causam efficientem, finẽ, formam, & materiã. Quem ille numerum ex varietate quæstionũ, quibus ppter quid aliquid sit, qritur, c. 7. huius li. comprobauit. Nam cùm causa sit ratio, q affertur ad quæstionem explicandam; quot sunt genera quæstionum, tot erũt causarum: quæstionum autem quatuor sunt genera. Aut enim qrimus, cuius gratia aliquid fit, & est finis: aut à quo fit, & est efficiens: aut ex quo, & est materia: aut per quid, & est forma.

Id ipsum quoq; aliis rationibus confirmarunt, Albertus Magnus hoc loco tractatu 2. c. 7. & 5. Metaphysicorum c. 3. D. Thomas in opusc. 31. Auicenna in sua Met. tractatu 6. c. 1. Simplicius hoc in lib. ad t. 68. Sufficiet tamen hæc vna ratio: Composita naturalia nõ fiunt ex nihilo; quia ꝑ naturam ex nihilo nihil fit: fient igitur ex aliquo præexistẽte; quod cùm non sit totum compositum (alioquin iam res ante ortum suum existeret) oportebit fieri simul ex alio denuò accedente, quod rursus cõpleat absoluatque: at quod præexistit, est pura potentia, seu materia: quod absolutionem affert, est actus, seu forma: igitur omnia composita naturalia cõstant ex duplici causa interna; videlicet materia & forma. Rursus, præter has, q̃a nihil à se ipso effici potest, requirunt causam efficientem, à qua ꝑducantur: efficiens aũt si nõ temerè & inordinatè agat, necesse est, vt ob aliquẽ finem operetur: erũt igitur cuiuslibet rei naturalis quatuor causæ: duæ internæ, materia scilicet & forma; & externæ duæ, vtpote efficiens & finis. Quod si res naturales, q̃ omnium maximè compositæ sunt, ato; adeo à pluribus dependent, plures causas non exigunt; planè sequitur, causarum numerum ampliorem esse neutiquam posse, si de generalibus causandi modis loquamur.

ARTICVLVS II.

OBIECTA QVAEDAM.

1. obiectio.

SEd cõtra hæc sic licet obijcere. Instrumẽta agentiũ, vt calor ignis, serra artificis, aliaq; huiusmodi, sunt veræ causæ, cùm in effecta ꝑ se influãt: & tamen ad nullũ ex quatuor generibus ꝑtinent: plura igitur sunt causarũ genera. Probatur assumptio: Nam q̃ ad causam efficientẽ, ad quam pertinere videbantur, revera non pertineant, ex eo constare videtur, quia causa efficiens (vt Arist. docuit hoc in li. c. 3. t. 29.) est, à qua effectus primò oritur: at effectus non primò oritur ab instrumento; cùm instrumentum non nisi virtute prioris agentis operetur.

2. obiectio.

Deinde: Actus pendet ꝑ se ac secundũ essentiã ab obiectis, in q ferũtur: ergo obiecta sunt causæ actuũ: & tamẽ ad nullũ è quatuor vulgaris generibus videntur ꝑtinere: sunt igitur plura genera. Quod si q̃s respondeat, obiecta ꝑtinere ad causam finalẽ, quia actus referuntur ad obiecta tanquã ad finem; in prõptu est refutatio. Nullius n. rei essentia secundum se sumpta pendet à fine, sicuti nec ab efficiente; cùm hæ duæ causæ non respiciant effecta, nisi vel quatenus actu ꝑducuntur, vel vt ꝑducibilia sunt, q̃ est q̃dam effectio rerum essentiam consequens, nõ verò ipsa essentia.

3. obiectio.

Tertiò: Causa efficiens intellectu ꝑdita, dũ ex arte agit, intuetur exẽplar, quod imitatur, & à quo ꝑ se pendet res, quam efficit: igitur exemplar est causa ꝑ se rerum arte factarum. Nec satisfaciet, q̃ dixerit, Arist. solas rerũ naturalium causas tradere instituisse. Nam q; licet res naturales nõ per se pendeãt ab exemplari creato, pendẽt tamen ab ideis, siue exẽplaribus diuinis, respectu quorum arte facta q̃dam sunt. Quare etiam res naturales habent exẽplaria, à quibus ꝑ se dependent. Quę cùm Aristot. hoc loco non tradiderit, sanè parum accuratè videtur causarũ genera numerasse.

ARTI-

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM.

Dilutio 1. ob. Refellitur Philoponus.

AD primum horum respondet Philoponus hoc in l. t. 27. Instrumenta reduci ad causam materialem: sed non rectè sentit. Primùm, quia sola causa efficiens propriè instrumenta habet. Deinde, quia instrumẽta influunt actiuè in effectum, dum agentis actionẽ exequũtur, quod materiali causæ nõ contingit. Quare dicendum potiùs, instrumenta ꝑtinere ad causam efficientem, esto illis tradita causæ efficientis definitio non cõpetat; quamirum non omnes causæ efficientes ea definiuntur, sed pcipuè tantùm, & quæ dignæ habentur, quibus effecta simpliciter attribui possint.

Instrumenta pertinent ad causam efficientem.

Dilutio 2.

Ad secundum dic; obiecta, comparatione actuum, quibus speciem tribuunt, non pertinere ad causam finalem, vt probat argumentum; sed ad formalem: nõ quidem internam, sed externam duntaxat, vt docet D. Thomas in prima secundæ q. 1. art. 3. Est enim propriũ causæ formalis, certæ speciei notam rebus indere, quod actibus præstant obiecta; non quidem eos intrinsecè componendo, sed exteriùs mensurando. Nec officit, quòd illis notio causæ formalis, quam Aristoteles hoc in lib. cap. 3. t. 28. assignauit, simpliciter non accommodetur: non enim eo loci causa formalis in tota suæ significationis amplitudine definita est.

Obiecta respectu actus pertinent ad causam formalem externam.

Vltima obiectio peculiarem attingit difficultatem de causa exemplari, quæ separatim à nobis excutienda est.

QVÆSTIO III.

QVID NAM SIT EXEMPLAR.

ARTICVLVS I.

ENODATVR EXEMPLARIS, seu Ideæ Definitio.

Cognitio idearum quanti sit momenti.

IDearum cognitionẽ non solùm ad sapientię studium necessariam, sed ad morum disciplinam perutilem esse, constat ex ijs, quæ scripsit D. Augustinus lib. 83. quæstionũ, quæst. 46. & Clemens Alexandrinus li. 4. Stromat. Ille enim negat, absq; ideis quenquã sapientem esse posse: hic affirmat, cùm, qui diuinas ideas cõtemplatus fuerit, victurũ quasi Deum inter homines; ꝑ nimium altiùs mæstimanti, res istæ sublimares volent velut vmbræ. Porrò nos hoc loco de exẽplari, siue idea disseremus, quod hoc vnum sit ex generibus causarum, vt mox patebit: de quo tamen Aristoteles aut nihil, aut prope nihil disputauit. Inprimis ergo, quod ad naturam definitionẽ q; ideæ spectat, variæ de illa fuére sententiæ; vt legere est apud Eusebium Cæsariensem lib. contra Philosophos cap. 44. Alcinoum in lib. de doctrina Platonis cap. 9. & Plutarchum li. de placitis c. 3.

Ideę definitio ex D. Aug.

Sed ijs omissis placet ea definitio, quæ colligitur ex D. Augustino l. 12. de ciuitate Dei c. 25. traditurq; à D. Thoma de veritate quæst. 3. art. 1. videlicet; Idea est forma, quam aliquid imitatur, ex intentione agentis, determinantis sibi finem. Quæ vt intelligatur, aduertendum est; formam, quod ad rem præsentem attinet, tripartitò diuidi; scilicet in formam a qua, ex qua, & ad quam. Forma à qua, est ea, à qua effectus, vt ab agendi principio, egreditur. Forma ex qua, est illa, è qua res constat. Vtriusque exemplum est animus hominis, à quo intelligendi actio manat, & ex quo simul cum materia homo componitur. Forma verò ad quam, est, ad cuius similitudinem aliquid fit.

Tripartita formarum varietas.

Enucleatur ideæ definitio.

Igitur in proposita definitione locum generis subit Forma, prout hanc triplicem formarum varietatem comprehẽdit. Verba illa, Quam aliquid imitatur, excludunt à ratione exemplaris formas, quas aliæ non imitantur; vt formam humanam comparatione formæ ignis. Deinde illa, Ex intentione agentis, remouent formas, quas effecta casu exprimũt: quo pacto si Apelles, nihil ad Platonem respiciens, suis cum lineamentis fortuitò effingeret, nõ dicetur Plato illius imaginis exemplar. Additur, Determinantis sibi finem, vt reiciantur formæ agentium naturalium; veluti forma ignis alium ignem generantis. Neque enim illa ignis geniti exemplar propriè dicitur: quia cùm ignis per intellectum & voluntatem neq; aquam operetur, finem sibi præstituere nequit; quod tamẽ in ijs, quæ ꝑpriè ad exemplar agũt, necessariò requiritur. Vnde D. Thomas art. 3. quæstionis proximè citatæ, admonet, nec ipsam diuinã essentiam, quà essentiã est, sed quà intellecta, ideæ habere rationem. Quare probanda nõ erit eorum sententia, qui asserunt, effecta naturalia habere ideam siue exemplar sui, in causa proxima: nisi fortè exemplaris nomen laxiori significato vsurpent.

Formæ agentium naturalium non sunt ideæ.

ARTICVLVS II.

EXEMPLAR NON ESSE RATIONEM FORMALEM, sed obiectiuam.

Communis sententia, exemplar esse conceptum.

PORRÒ, cùm multa in quolibet artifice reperiantur, vtars, species intelligibilis, & conceptus, tum formalis, id est, imago expressa rei arte factæ; tum obiectiuus, hoc est, res ipsa arte facta, quam mente cõcipit: quæret aliquis, ecquod horum exẽplaris habeat rationem? Communis Philosophorũ, Theologorumq; sentẽtia est; exemplar siue ideam, si ꝑpriè sumatur, esse conceptũ. Nam quod neq; ars, neq; species intelligibilis exemplar sit, ex eo manifestum est; q̃a hæ sunt agendi

principia, non verò id, quod artifex imitatur. A Controuersia tamen non parua est, vter conceptus exemplar sit: alij namque formalem, alij obiectiuum esse arbitrantur.

Quod sit conceptus formalis.

Priores suam sententiam inde cõprobant: quia oportet exemplar expressiuum esse rei, quæ exteriùs efformatur: at exprimere non rationi obiectiuæ, sed formali conuenit. Deinde, quia ideæ sunt principia cognoscendi: ratio autem obiectiua nõ principium est, sed terminus, in quem fertur cognitio. Tertiò, B quia si ideæ essent rationes obiectiuæ, hoc est, arte factamente concepta, vel essent eadem singularia, quæ exteriùs efformãda sunt, vel alia. Non eadem; tum quia idem sibi ipsi caussa esset, tum quia singularis differentia futuri arte facti pendet à concursu circumstantiarum, quæ nondum existunt, atq; adeò nequit artifex certam illius habere prænotionem. Sed neq; potest esse aliud singulare; cũ C artifex aliud sibi imitandum, saltem per se, nõ proponat: igitur arte factum mẽti obiectum non continet rationem ideæ. Posteremò, idem ex eo confirmatur, quia ideæ in Deo non videntur esse rationes obiectiuæ, sed formales. Primùm, quia ex communi Theologorũ sententia, distinctio idearum est prima omniũ, quæ in Deo respectu creaturarum inuenitur: prior verò est distinctio rationũ formalium, quàm obiectiuarum. Secundò, quia si creaturæ à Deo conceptæ; vt homo, leo, aquila; D essent ideæ, sumeret Deus à creaturis rationẽ operandi, nec per se sibi ad agendum sufficeret; quod nullo pacto admittendum est.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

Exẽplar esse conceptum obiectiuum, aliorum opinio.

Alij censent, exemplar esse cõceptum obiectiuum, quod ita probant. Esto artifex nullum conceptũ formaret, sola cognitio sat esset, vt rem intellectã exteriùs effingeret. Dari igitur põt exemplar sine conceptu formali.

1. Argum.

Antecedens ostendi solet in beatis, qui diuinam naturã intuentes, non formant verbum, E vt est complurium Theologorum opinio: & tamen possunt nonnulla eorum, quæ in ea apprehendunt, externo opere efficere, non aliquã internam imaginem imitando; sed res obiectas exprimendo. Secundò ita argumẽtantur: Exemplar est id, ad quod artifex intuendo, operari dicitur: atqui artifex dũ operatur, non intuetur suum cõceptum formalem; nec necesse est ea reflexione vti: igitur cõceptus formalis non est exemplar artificis. Tertiò: Caussalitas exemplaris cõsistit in quadã imitatione passiua: sed artifices non imitãtur conceptum, cùm illum opere non exprimãt, sed rem conceptu repræsentatã: ergo ea potius exemplar est: Quartò: Platonici, qui ex omnibus antiquitatis Philosophis maximè ideas celebrarunt, appellabant eas, res ipsas à materiæ commercio, & singularium concretione abiunctas: Item Boëtius l. 3. de consolatione Philosophiæ, metro 9. loquens de mũdo archetypo, mundi nomẽ ei indit. Tu, inqt cuncta superno ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse mundum mente gerens. Deniq; Arist. 7. Metap. c. 7. t. 23. ait, corporis sanitatem fieri à sanitate, quæ est in mente, quo loco per sanitatem quæ est in mente, haud dubiè intellexit exemplar sanitatis, quod in medici animo insidet: hoc autem non sanitatis imaginem vocauit; sed sanitatem ipsam menti obiectam. Quare videntur hi quæstores rationem exemplaris in conceptu obiectiuo collocasse.

2. Argum.

3. Argum.

4. Argum. Platonici ex antiquis Phi. maximè ideas celebrarunt.

Approbatur 2. opinio.

Hæc posterior opinio verisimilior videtur, quam amplexus est D. Thomas de veritate quæst. 93. art. 2. Durandus in 1. d. 36. q. 3. art. 3. Scotus d. 35. q. vnica, Ochamus, & Gabriel ibidem q. 3. Aliacensis in 1. q. 6. art. 3. aliiq; etatis nostræ Philosophi nõ pauci. Neq; erit difficile aduersariæ sententiæ argumenta diluere. Ad primum enim respondetur: non pertinere ad rationem exemplaris in cõmune, esse expressiuum, seu declaratiuũ rei; sed esse id, quod artifex intueatur, & imitando exprimat. Quanquam & illud dici põt, etiam conceptum obiectiuũ exprimere rem, vel quatenus est q.d exemplariter imitabile; vel ratione conceptus, in quo repræsentatur. Peculiariter tamen diuinis ideis attribuitur: exprimere res ipsas; quia essentia diuina, quæ obtinet rationem ideæ, quatenus cognoscitur à Deo vt imitabilis à creaturis, eminenter continet hominem, verbi gratia, cuius est idea, prout ab illo est imitabilis, similiterq; res cæteras, & eas perfectissimè repræsentat.

Item Basso. lius in l. d. 36. qu. 2. ar. 2. Bacon. quodl. 2. q. 2. Diluuntur argum. propos. ori. jentium.

Diluitur 1.

Ex hac solutione habetur secundi argumẽti explicatio. Eodem enim modo, quo cõcedimus vel negamus, exẽplar esse expressiuũ rei, concedi etiam vel negari debet, esse rationem cognoscendi. Ad 3. respõdemus, ideam, siue exemplar artificis creati non esse illud met singulare arte factum, quod re ipsa molitur; nec aliud extra mentem consistens, ad quod oculos referat, quasi id per se, aut necessariò requiratur; sed esse arte factum aliud confusum, & quasi vagum, quod mente apprehendit, & ad cuius imitationem externum opus effingit.

Diluitur 3.

Ad 4. quod ad priorem eius partẽ attinet, respõdemus, rationes obiectiuas, id est, creaturas, prout diuino conceptui obijciuntur, posteriores esse rationibus formalibus: non tamen essentiam diuinam, vt eidẽ conceptui repræsentatur, secundum rationes imitabilitatis. Ad posteriorem partẽ eiusdem arg. dicimus, in nostra sententia diuinas ideas nõ esse creaturas ipsas à Deo cognitas; & tamen esse rationes obiectiuas, id est, ipsam diuinam essentiam conceptam à Deo, prout à rebus creatis est imitabilis. Itaq; existimamus, diuinam & creatam ideam partim inter se conuenire, partim differre. Cõuenire, quòd vtraque sit ratio obiectiua: differre, q̃ architecti summi idea nõ sit res, quã ꝓducere instituit, sicuti

Diluitur 4. Differunt conuenientia inter ideam diuinam & creatam.

sicuti idea creati artificis. Cuius discriminis A ea ratio est, quia in essentia diuina, quæ est primarium diuinæ intellectionis obiectum, continentur, ac relucent omnia, quæ effici possunt; proindeque necesse est, vt Deus in quouis opere faciundo ad eam principaliter respiciat, eandemque primaria ratione imitetur. In artifice verò creato nõ ita res habet.

QVÆSTIO IIII.

VTRVM EXEMPLAR VERE AC propriè caussa sit, ad genus caussæ formalis pertinens?

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS affirmatiua.

Art. 2. superioris quæst. argum. 3.

HIs ita explicatis, vt ad quæstionem antè C excitatã veniamus; inprimis quod exemplar verè ac propriè caussa sit, facile conuinci potest. Primùm quia omne arte factum per se pendet à suo exemplari, verbi gratia, cuncta quæ in natura fiũt, ab ideis diuinis; & domus, cæteræq; res arte laboratæ ab idea creati artificis, & à natura, cuius per se ẽmulę sunt vt alibi diximus. Secundò, quia si de Socratis imagine cui sima sit, quispiã interroget, non dissoluetur perfectè quæstio, nisi exemplari, D vt causa, reddito. Tertiò, quia nõ solũ ex Platonico dogmate in Timæo & Phædone, alijsq; in locis; sed etiam ex communi Theologorum sensu, ideæ dicuntur principes & primariæ rerum caussæ.

Prima probatio conclusionis.

Secunda.

Tertia.

Exemplar pertinere ad genus caussæ formalis.

Verisimilior tamen est opposita sententia, aientium exemplar secundum eam caussalitatem, quam sibi, quatenus exemplar est, vendicat, hoc est, quatenus est forma obiectiua, vnde sumitur imitatio, non ad caussam efficientem, sed formalem spectare. Quam tuetur Magnus Albertus in 1. d. 20. ar. 1. Aegidius in theorematis propositione 37. Henricus Gandauensis quod lib. 9. q. 1. Durandus in 1. d. 45. q. 2. Argentinas quæst. vnica ar. 2. Caietanus ad ar. 4. quæst. 6. primæ partis, & ad ar. 3. quæst. 44. alijque nõnulli, Probaturq; in hunc modum. Exemplar, vt ex dictis patet, nihil est aliud, quàm id, ad quod respiciens artifex operatur, quodq; imitando exprimit; atque ita exemplar eatenus caussare dicitur, quatenus passiua imitatione certam formam indit rei arte factę: sed in hoc caussandi modo nulla apparet vis, aut influxus caussæ efficientis, sed formalis extrinsecæ duntaxat. Igitur exemplar non ad efficientem; sed ad formalem caussam pertinet. Secundò idem confirmatur ex D. Dionysio 5. cap. de diuinis nominibus: D. Augustino lib. 83. q. Boetio lib. 1. de Trinitate, Proclo, alijsq; Platonicis, qui ideas diuinas nunc formas sine materia, nunc formas archetypas, & primæuas vocant. Pro quo etiam facit ipsa nominis etymologia. Nam quod Græcè *idæa*, Latinè forma dicitur.

Abulẽsis ad ca. 5. Matth. q. 12.

A caussalitate propriæ exemplaris.

Testimonijs Dionysij. Augustini. Boetij.

Procli à nominis etymologia.

Itaq; statuimus exemplar propriè caussam esse, comprehendiq; generali formalis caussę nomine & ratione. Nam communis formæ notio in eo consistit, vt rei quidditatẽ & speciem tribuat. Ac ea quidem forma, quæ materiam per se informando id præstat, interna est; quæ per solam imitabilitatem, externa, atque exemplar.

Qui auctores reuocent exemplar ad caussam efficientem.

Quibus argumentis.

Bonetus c. 8. huius 3. libri Niphus 2. Metaph. disput. 4. cap. 2. Picolomineus in sua Phil. Mor. Gradu 5. cap. 47. Vallesius in controu. phy. qu. 13. Bargius in 1. a. 2. q. 2. Philonis sententia de Ideis. D. Dionys. D. August.

Ad ea igitur argumenta, quæ ostendere videbantur, exemplar effectricis caussæ obtinere rationem, hunc in modũ respondendum erit. Ad primum quidem dicendo; formam physicam agentis, itemq; formã intellectualem partim inter se conuenire, partim differre: conuenire, quòd vtraque sit forma determinans: differre, quòd hæc per passiuam imitationem; illa per actiuam influxũ determinet formamque effectum. Ex quo patet non eandem esse vtriusque rationem caussandi. Ad secundum admissa maiori, eiusque confirmatione quatenus concludit aliquid similitudinis inueniri inter figuram & exemplar, negandum est assumptio. Non enim figura sigilli aliquam affectricem vim habet respectu formæ, quam in cera exprimit (sicuti nec eã habet quantitas, cuius modus est figura, vt alibi diximus) nec si eam obtineret, idem ꝓpterea de exemplari dicendum foret, cùm in multis similitudo deficiat. Ad vlt. respondendum est, ideas diuinas esse effectrices rerum caussas, nõ quà ideę sunt, sed ratione diuinæ artis,

Respõsio ad argumẽta aduersariorum.

Figura non concurrit effectiuè. Hoc in lib. c. 1. quæst. 5. art. 2.

ad quam pertinēt, seu quatenus reipsa idem sunt cum essentia diuina.

ARTICVLVS II.

EXEMPLAR NON REDVCTIE, sed directò ad formalis caussæ genus pertinere.

IVre tamen quæsierit aliquis, num exemplar ad causſam formalem internam, quasi illius cōcausſa & appendix, reuocari debeat? *Platonici exēplaria cæteris causſis antepoſuere.* Respondemus non debere reuocari, sed per se distinctum formalis causſæ genus constituere. Quod censuit Plato in Timæo, & Phædone, alijque eiusdem sectæ alumni, vt pote qui in causſarum partitione exemplaria cæteris causſis prætulerint, eaque ab illis tum nobilitate, tum causſandi modo ac notione distinxerint. Idem tuentur præter alios Henricus Gandauensis quodlib. 9. queſt. 2. & Fonseca lib. 1. Metaphy. ca. 7. quæſt. 1. sect. 5. vbi totam hanc cōtrouersiam accuratè pertractat.

Suadetur verò hæc sententia. Primùm, quia etsi forma informans & exemplar in generali formalis causſæ notione conueniant; differunt tamen, vt ex dictis constat, secundum speciales causſandi modos. Secundò, quia causſalitas formæ intelligibilis suapte natura præit causſalitatem formę informantis; neque illa ab hac causſandi vim mutuatur; cùm prius sit artificem opus ipsum interiùs efformare, & intelligibilem formam imitatione passiua ab externa forma exprimi, quàm formam externā informare materiam, compoſitumque ipsum condere. Tertiò, quia exemplar est prototypa ratio essentiæ rei, cuius exemplar est, forma verò inducta ab agēte est participata quædā illius similitudo, quæ materiam informando, essentiam complet.

Causſalitas formæ intelligibilis antecedit causſalitatē formæ informantis.

Exemplar est ratio prototypa.

Quo patet, non minùs præcipuam causſalitatē in suo genere præstare exemplar, quàm formam internam, atque adeò non debere causſam exemplarem, quasi appendicem & concausſam ad formalem reduci, sed vtramque propriè, ac per se, vt duo membra specie distincta, sub vno communi genere causſæ formalis collocari. Nec quenquam turbet, quòd Aristoteles quatuor tantùm causſarum genera recensuit; spectauit enim causſas in commune duntaxat, quas si speciatim persequi voluisset, non quatuor tantùm, aut etiam quinque additoexemplari, sed multo plures numerasset, vt ex singularum causſarum diuisionibus, quas 3. huius libri cap. cū Aristotele explicuimus, planum est.

Occurritur obiectioni.

QVÆSTIO V.

SITNE OMNIS CAVSSA EFFECtu suo nobilior?

ARTICVLVS I.

QVO SENSV OMNIS CAVSSA dicipoſt effectu suo nobilior, itémque de nobilitate materiæ, formæ, & exemplaris.

RES, quæ causſa nuncupatur, bifariam, quod ad præsentem disputationē attinet, ipectari potest. vno modo præcisè, prout causſat; altero, secundum suam absolutam entitatē: quæ consideratio in effectum similiter cadit. Potest enim effectus expendi, vel prout causſatur, vel simpliciter secundum suam naturam. Hoc posito, si de cáusſa & effectu priori modo sumptis loquamur, cōclusio sit: Omnem causſam esse nobiliorē suo effectu. Probatur, quia præstantius ac diuinius est tribuere esse, quàm accipere; & non pendere ab alio, quàm pendere: at causſare non est aliud, quàm tribuere esse, & omne, quod alicui esse confert, quà eiusmodi, non pendet ab eo, cui esse impertitur.

Duplex consideratio eorum quæ causſa dicitur.

Prima conclusio. Eius probatio.

Lege D. Tho. in 4. d. 1. q. 1. art. 4. quæstiuncula 1. ad 3.

Si autem causſa & effectus secundum posteriorem notionem accipiantur, quid de vtriusque nobilitate sentiendum sit, subiectis infrà conclusionibus aperiemus. Sit igitur secunda conclusio: Materiā esse ignobiliorem forma & compoſito, quorum causſa est. Probatur, quia vt 9. Metaphyſ. c. 10. tex. 19. Aristoteles docet, actus nobilior est, quàm potentia: at materia est pura potentia, forma verò actus. Item quia, vt constat ex cap. 9. lib. 1. huius operis tex. 81. forma est quid pulchrum & diuinū; materia verò turpe & quasi fæx quædam naturalibus rebus subsidens, ac propè nihil. Postremò, quia forma potiorem essentiæ partem continet: vndè hoc in lib. c. 3. tex. 28. dicitur ratio quidditatis. Negari igitur non potest, materiam minùs nobilem esse, quàm formam. Ex quo etiam liquet, eandem deteriorem esse compoſito, cùm in hoc forma ipsa includatur.

Secunda conclusio. Eius confirmatio.

Idem affirmat Plotinus 3. Enn. 6. c. lege eius quæ diximus 1. lib. cap.

Si autem forma cum materia comparetur, quid sentiendum sit, ex proximè dictis constat: si verò cum ipso compoſito, cuius etiam causſa est, conferatur, nō conuenit inter Philoſophos, vtrum eorum alteri dignitate præstet. Platonici formam nobiliorem esse contendunt, quod etiā ex Peripateticis asserunt Auerroes commento 4. huius libri, Iandunus 5. Metaphyſ. q. 16. Zimara in theorematis propoſitione 10. & propoſitione 69. alijq; nonnulli. Horum ratio est, quia compoſitum totam perfectionem capit à forma. Quare cùm propter quod vnumquodq; tale, id magis sit tale; sequitur formam perfectiorē esse compoſito. Deinde, quia compoſitum præter formam continet in se materiam, quæ sicuti omnium est imperfectionum quasi mater, ita compo-

1. ratio.

2. ratio.

compoſito defectum potiùs, quàm nobilitatem conciliat.

3. concl. Ioannes Neapol. quodl. 2. qu. 7. Antonius Andr. 7. Metap. Iauellus ibidē q. 4. Trombeta 12. Metap. quæst. 5. & 1. ratio.

Sit tamen tertia conclusio: Formam esse ignobiliorem compoſito. Hæc inter Philoſophos, & Theologos communior est, eamque sequitur D. Thomas 3. parte q. 6. art. 5. Richardus in 2 d. 15. q. 2. circa 3. princip. Durand. in 5. dist. 2. q. 2. Capreolus eadem dist. quæst. vnica art. 3. Soncinas 7. Metaph. queſt. 18. Simplicius hoc in lib. text. 4. & alij. Suaderi autem hæc opinio hoc modo potest. † Id, quod totā alterius perfectionem & amplius aliquid in se continet, certè præstantius illo est: sed ita se habet compoſitum respectu formæ; siquidem cohibet in se totum id quod forma, & præterea materiam. Igitur compoſitum præstantius est, quàm forma. Atq; hęc ratio sumpta est ex Aristotele 7. Metaph. c. 3. text. 7. vbi sic ait: Quare si prior forma sit, & magis ens, quàm materia, & id quoque, quod ex vtrisq; constat, prius per rationem eandem erit. Ita legit Aphrodisæus, non vt alij, qui hunc locum in contrarium sensum rapiunt.

2. ratio. Compoſito nobilior esse dicitur modus conuenit.

Item, Compoſito nobilior competit modus essendi & operandi, quàm formæ: igitur forma est eo ignobilior. Probatur assumptū, quia compoſitum, completum quid est, & per se subsistit, ac per se operatur, eique proprietates & idiomata attribuūtur. Non enim formam ignis, sed ignem calefacere & alium ignem generare dicimus. Accedit, quòd præcipua naturæ intentio in totum fertur; quòd totum propriè gignitur; quòd partes comparatione totius sunt veluti materia, vt Aristoteles docuit hoc in libro cap. 3. tex. 31. Quæ omnia argumento sunt, totū absolutius quid & perfectius esse, quàm partes.

Sol. 1. rationis pro contraria sent.

Ad primam verò rationem aduersariorum respondendum erit; totum non omnem perfectionem capere à forma. Nam etiam materia perfectum quid est, non simpliciter, sed in suo genere, & in ratione subiectiuæ potentię, vt alibi diximus. Quo fit, vt ipsa quoq; toti perfectionem adiungat, præsertim cùm eius quidditatem integret, & componat.

Cap. 9. huius 1. li. q. 3. ar. 3.

Sol. 2.

Ad secundam dicendum; etsi materia quasi mater, ac seminarium quoddam sit imperfectionum, quæ rebus materia constantibus accidunt, quatenus eas variè mutabiles & interitui obnoxias reddit: ex alia tamē parte eadem suo modo perficere; tum ob rationem proximè adductam; tum præterea quia est commune receptaculum, & quasi gremium accidentiū, quibus res corporeę in suo gradu perficiuntur, quàntūlibet ea imperfecta sint, facta ad res immateriales comparatione.

Etiam materia p suo modo subiectum perficit.

4. concl.

Quod ad exemplarē causſam attinet, quarta conclusio sit: Causſam exemplarem interdum esse effectu suo nobiliorem, interdum æquè, aut minùs nobilem. Hæc intelligenda est de exemplari creato, quia diuinum infinitè perfectius esse palàm est, cùm sit ipsa diuina essentia cognita vt imitabilis. Probatur ve- *Probatio.*
rò conclusio, quia exemplar creatum interdum est res aliqua naturalis, vt Alexander, quem Apelles suis coloribus & lineamentis exprimit: constat verò, Alexandri imaginē inferioris esse naturæ, quàm ipsum Alexandrū: nonnunquam est aliquod arte factum, vt domus, ad cuius similitudinē artifex manum dirigit; nemo autem ignorat arte factum, quod exterius effingitur, aliàs perfectius, aliàs æquè, aut minùs perfectum euadere, quàm id, quod artifici ad imitandū propoſitum fuit.

ARTICVLVS II.

DE FINALIS, ET EFFECTRIcis causæ præstantia.

SEquitur vt de finalis causſæ excellentia dicamus. Potest causſa finalis comparari, vel cum agente, quod ipsa allicit, & transitia motione excitat; vel cum eius operatione, aut medijs, quę ad obtinendum finem applicantur. Nunc breuitatis causſa, eam tantummodò cum operatione agentis, quæ, vt progreſſu patebit, ipsius finis effectus est, conferemus. *Multiplex comparatio causſæ finalis.*

5. concl.

Sit quinta conclusio: Causſam finalem interdum esse effectu nobiliorem, interdum non. Hæc quoad priorem partē liquet, tum alijs in rebus, tum in intuitiua diuinæ naturæ contemplatione, quæ est nostrarum actionum finis, & ijs longè præstātior, ac diuinior. Quoad posteriorem etiam patet quotidianis exemplis, vt verbi causſa, cùm quis gratia pecuniæ philoſophatur; cùm tñ Philoſophiæ studium poſſeſſioni pecuniæ longè præstet. *Vnde cōsect.*

De causſa efficiente, tam vniuoca, quàm æquiuoca sit sexta conclusio: Nullam causſam efficientem principalem esse ignobiliorem suo effectu. Probatur: Nam vel effectus id, quo propriam causſam dignitate vinceret, à se ipso haberet; vel à causſa. Non à se, vt patet, cùm nihil, præter Deum, habeat à se esse. Non à causſa; quia nihil tribuit id, quod nō habet; & quicquid effectui à causſa confertur, præexistit in causſa, vel exellentiori modo, vel æquè perfecto. Quare fieri non potest, vt causſa † principalis suo effectu deterior sit. Ideo verò conclusionem ad principalem causſam restrinximus; quia planum est, minùs præcipuas causſas sæpenumero effectis naturæ gradu inferiores esse, vt semen comparatione prolis, calorem respectu ignis. *6. concl. Ostenditur. 7. concl. Pro hac cōclusionem lege D. Tho. q. 4. 1. p. ar. 2. & 3. Scotū in 4. d. 12 q. 3. & in quodl. qu. 5. Alen. 2. p. q. 83. memb. 2. Ar. t. 2. Herm. q. 2, & lib. 12. super Geneſ. cap. 29. Auicenna 6. quodl. 2. q. 2. Capr. in 1. d. 35. q. 1. art. 1. & in 4. d. 12. q. 1. art. 3.*

† Sit septima conclusio. Causſam æquiuocā principalem, semper esse effectu nobiliorem. Hæc, quam asserit D. Dionysius cap. 2. de diuinis nominibus, D Augustinus lib. 83. quæst. & lib. 12. super Geneſ. cap. 29. Auicenna 6. Metaph. cap. 3. ex eo ostendi potest; quia effectus communi Philoſophantiū voce differt specie à sua causſa æquiuoca; vnde ab eo naturæ discrimine desumpta est causſæ æquiuocæ

uocæ appellatio. Cùm igitur talis causſa non A
præhabeat in ſe formaliter eſſe ſpecificum
effectus, oportet contineat illud eminenter,
& meliori nota, atq; adeò, vt nobilioris na-
turæ ſit, quàm eius effectus.

8. concl. Sit octaua concluſio: Cauſſam efficientem
vniuocam, eiuſque effectum, tam ſecundum
naturam ſpecificã, quàm indiuiduam, æqua-
lem inter ſe obtinere perfectionem. Huiuſce
Suadetur. concluſionis veritas, quod ad perfectionem
naturæ ſpecificæ attinet, in confeſſo eſt, pa- B
tetque ex ipſa vniuocæ cauſſæ notione: dici-
tur enim cauſſa vniuoca, quæ ſpecie conue-
Cur ſpecies dicatur quaſi numeri. nit cum effectu: proindeq; cùm naturæ ſpe-
cificæ perfectio neq; incrementa, neq; dimi-
nutionem ferat, ſicuti nec numeri; non enim
ternarius pluribus, aut pauciorib⁹ quàm
tribus vnitatibus conſtare poteſt; ſit vt effec-
tus, & cauſſa vniuoca parem ſpecificæ per-
fectionis gradum ſortiantur.

Singularia ſub eade ſpecie non ſe excedunt vllo gradu eſſentiæ. At enim circa perfectionem naturarũ ſin- C
gularium cõtrouerſia non parua eſt. Verùm
quòd ita ſentiendũ ſit, vt ſtatuimus, & quòd
ſingularia contẽta ſub eadem ſpecie infima,
non ſint alia alijs perfectiora ſecundum gra-
dum ſuæ particularis eſſentiæ, affirmat Du-
randus in 2. d. 32. q. 3. Argentinas ibidem q. 1.
Soncinas 8. Metaphyſ. q. 26. & alij. Quò etiam
inclinat Henricus Gandauenſis quodl. 3. q. 5.
etſi neutram partem aſſerat veritus, vt doctor
Articulus Pariſienſis. Sorbonicus auctoritatem Pariſienſis articu- D
li, in quo vt ipſe refert, erroris nomine æqua-
litas animarum damnatur. Sed quoniam hæc
quæſtio non eſt huius loci, ſubſiſtimus in ipſa
ſimplici aſſertione, quam etiam ſtatuit & de-
fendit Fonſeca lib. 5. Metaph. cap. 2s. q. 16.

Dubitatio. Quærat tamen aliquis, ſi omnia eiuſdem
ſpeciei indiuidua parem habẽt eſſentiæ per-
fectionem, ex quo ſequitur eorundem etiam
naturales potentias in ſe æquales eſſe, vnde
proueniat, vt alia perfectiùs, alia minùs per-
Reſponſio. fectè operentur? Reſpondemus, prouenire id E
à qualitate materiæ, & meliori organorum
apparatu, ac diſpoſitione: hæc verò nõ à par-
ticularibus progenitoribus ſolùm tribui, ſed
ab aliarum cauſſarũ concurſu, vt à proprie-
D. Thom. Ptolem. tate patrij ſoli, & à natalitijs ſyderibus atque
apoteleſmatis. In quo ſenſu ait D. Thomas 3.
contra gent. cap. 84. verum eſſe poſſe illud
Ptolemæi in Centilo quio, cùm fuerit Mercu-
rius in natiuitate alicuius domorum Saturni,
& ipſe fortis in eſſe ſuo, dat bonitatem intel- F
Hippocr. ligẽtiæ medullitus in rebus. Hinc etiam Hip-
pocrates aſſeruit prudentiores eſſe, qui ad
meridiem ſpectãt, quàm qui ad Aquilonem,
nec tam ira effrenes. Quò alluſit, egregius
Poëta in eo carmine:

Non obtuſa adeò geſtamus pectora Pœni,
Nec tã auerſus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.

Plato. Plato quoque in Timæo ſcripſit Atticam
regionem ob cœli temperiem præclaris in-
genijs eſſe fœcundam; Mineruamque belli, ac
Philoſophiæ amantem, locum ſibi delegiſſe, *Attica præclaris ingenijs fœcunda.*
qui ſimillimos ſibi homines procrearet. Le-
ge in hanc ſententiam, ſi placet, Galenum li.
3. Aphoriſ. comm. 14. & lib. 2. de temperamen-
tis: Auerroẽ 2. Meteororum c. 2. Plutarchum
lib. 5. de placitis cap. 30.

QVÆSTIO VI.

IN QVONAM CAVSSALITAS ſeu cauſſandi ratio conſiſtat.

ARTICVLVS I.

CAVSSALITATEM NEQVE eſſe relationem cauſſæ, neq; rem, quæ denominatur cauſſa, abſolutè ſumptam.

HAec controuerſia aliquot pronuntiatis *Primum pronuntiatum.* explicanda eſt. Primum ſit. Cauſſalitas non eſt relatio cauſſæ. Probatur; nam conferre eſſe effectui, eſt quid effectu ipſo prius. Cùm igitur relatio effectus ſit poſterior effectu, eademque ſimul natura ſit cum relatione cauſſæ, planè ſequitur relationem cauſſæ eſſe quid poſterius, quàm conferre eſſe, ſeu, quod eòdem recidit, quàm cauſſalitatem rei, quæ denominatur cauſſa. Item cauſſalitas actiua, hoc eſt, per quam res cauſſat, eſt proximum fundamentum relationis cauſſæ; ſicut cauſſalitas paſſiua, id eſt, per quam res cauſſatur, proximum eſt fundamentum relationis effectus: at relatio, eiuſque fundamentum proximum non idem ſunt. *Cauſſalitas actiua proximũ fundamentum relationis cauſſæ.*

Secundum pronuntiatum: Cauſſalitas non *2. pronuntiatum.* eſt res ipſa, quæ cauſſa dicitur, ſecundũ ſuam naturam præcisè ſpectata; ſed eſt quidpiam ei competens, cùm ad effectum actu concurrit. Huiuſce pronuntiati prima pars indeoſtẽditur, quia cauſſalitas eſt poſterior, quàm id, quod denominatur cauſſa, ſumptum ſecundum ſe; poſterior, inquam, vel tempore, vt patet in cauſſalitate, qua Socrates genitus eſt à Sophroniſco; vel ſaltem origine, vt in cauſſalitate, qua ſol eodem momento, quo eſt à Deo procreatus, lucem fudit. Secunda pars ex eo ſuadetur; quia vbi primùm cauſſæ ad ſua effecta præſtanda actu concurrunt, confeſtim dicuntur ipſæ poni in actu; nec ob aliud cauſſare dicuntur, niſi quia eiuſmodi concurſum exhibent. Quare nihil aliud erit cauſſalitas, quàm hic concurſus, de nouo aduenies rei, quæ denominatur cauſſa.

ARTI-

ARTICVLVS II.

CAVSSALITATEM IN CAETEris cauſſis, excepta efficiente, eſſe modum quendam rei, quæ denominatur cauſſa.

3. pronuntiatum. TErtium pronuntiatum, quod ſuperioris explicationem continet, hoc eſto: B
Cauſſalitas in omnibus cauſſis, præterquam
in efficiente, non eſt aliqua entitas media in-
ter cauſſam & effectum, ab vtroq; diſtincta,
ſed eſt modus quidam eius, quod denomi-
natur cauſſa, idem re cum ipſo. Veritas huiuſ-
ce pronuntiati, quod attinet ad materiam &
formam, inde patet, quia, vt ſuperiori libro
Materia & forma immediatè iungun-tur, & conſtituunt rem naturalem. oſtendimus, materia & forma ſe ipſis immeC
diatè vniuntur, & totum condunt; atq; adeò
nec ad mutuam cauſſalitatem, nec ad eam,
quam erga compoſitum habẽt, exercendam,
vlla media entitate abſoluta indigent; ſicuti
nec eam requirunt genus & differentia, ad
conſtituendam ſpeciem.

Deinde in omnibus cauſſis, efficiente ex-
cepta, vniuerſim id ipſum oſtenditur ea ra-
tione, quòd ſuperuacaneum ſit eiuſmodi
entitatem re diſtinctam inuehere, cùm ſine
illa ſingularum cauſſarum vis & defendi, & D
explicari facilè poſſit, vt exijs, quæ inferiùs
dicemus, planum erit: vbi etiam cur efficien-
tem excepérimus, conſtabit.

Verùm quòd non ſit negandum cauſſalita-
tem differre ab eo, quod cauſſa nuncupa-
tur, ſaltem, vt modũ rei à re; hinc patet. Nam
cùm aliqua ita comparata ſunt, vt vnum ſine
altero non ſolùm intelligi, ſed exiſtere etiam
poſſit; neceſſariò aliquid inter illa diſcrimi-
nis intercedit: at perſpicuum eſt poſſe rem,
Quo differat cauſſalitas à re quæ denominatur cauſſa. quæ cauſſa appellatur, ſine cauſſalitate ap-
prehendi; vt ſi quis naturam formæ, verbi
gratia, ſecundum ſe concipiat. Conſtat etiam E
poſſe eandem ſine cauſſalitate ſua conſiſtere;
quandoquidem cauſſalitas non ineſt rei
niſi cùm actu ad effectum concurrit; imò is
modus ſe habendi nihil eſt aliud, quàm ipſa
res, quæ cauſſa denominatur, vt actu concur-
rit ad effectum: forma autem poteſt exiſtere,
quin actu materiam informet, & conſeruet;
vt patet in anima rationis participe, quæ per F
ſe extra materiam cohæret. Item materia po-
teſt diuina virtute conſeruari, etſi nullam in
ſe habeat formam, reſpectu cuius propriam cauſſalitatem adminiſtret. Quod ſimiliter in alijs videre eſt.

QVÆSTIO VII.

QVAE SIT RATIO CAVSSANDI efficientis cauſſæ.

ARTICVLVS I.

VIDERI MODVM REI, QVAE cauſſa dicitur, non verò actionem.

PEculiaris exiſtit difficultas circa cauſſalitatem effectricis cauſſæ; ſit ne etiã modus quidam idem re cum ipſa cauſſa, quem modum nonnulli influxum appellant; an potiùs actio, qua effectus producitur, quæq; re ipſa à cauſſa diſtinguitur. Heruæus quodlib. *Opinio Heruæi.* 2. q. 2. Soncinas, & Iauellus 5. Metaphyſ. q. 4. *nai, & alij* aliique ætatis noſtræ magni nominis Philo- *rum.* ſophi in priorem iuêre ſententiam, quæ hiſce argumentis videtur comprobari. Primùm, *1. ratio.* quia cùm in cæteris cauſſis inueniatur ille modus, qui ſit propriè cauſſalitas, non eſt cur etiam in cauſſa efficiente non detur, cùm in omnibus æqua ratio eſſe videatur.

Secundo, quia actio non eſt aliud, quàm *2. ratio.* effectus prout fit, ſiue, vt vulgò loquuntur, in fieri. Vnde D. Gregorius Nazianzenus in ſer- *Gregor. Nazianz.* mone de Spiritu ſancto docet actionem magis agi, quàm agere. Quod item approbat D. *Damaſc.* Damaſcenus lib. 3. fidei orth. Quare vt effectus, ita & actio aliquam cauſſalitatem priorem ſe requirit: hæc verò cauſſalitas non poteſt eſſe alia actio, ne in infinitum fiat additio; erit igitur modus cauſſæ efficientis idem re cum ipſa.

Tertiò, quia cauſſalitas debet antecedere *3. ratio.* omne id, quod à cauſſa oritur, cùm id omne cauſſari dicatur; at manifeſtum eſt non effectum dũtaxat, qui ex actione relinquitur, ſed ipſam quoque actionem à cauſſa proficiſci. Neque obeſt quòd actio non propriè produci, ſed com productionis, ſed id etiã in quod productionis nomen cadit; ab efficiente, vt à cauſſa pendet; atque adeò efficiens, etiam reſpectu illius, cauſſalitatem obtinet.

Quartò, idem confirmatur hunc in mo- *4. ratio.* dum: Deus non creat ſine vera ac propria cauſſalitate, cùm verè ac propriè cauſſa ſit rei creatæ; & tamen non creat per aliquam actionem: ergo ſaltem reſpectu Dei fatendum eſt actionem non eſſe cauſſalitatem. Probatur minor, quia nullum datur ſubiectũ, in quo talis actio recipiatur. Nam ſi quis dicat recipi in ipſam rem creatã, facilè refellitur; quia cùm res producta ſit poſterior actione, qua producitur, & omne ſubiectum ſit prius actione, quam recipit, idem eſſet ſe ipſo prius & poſterius, quod fieri nõ poteſt.

ARTICVLVS II.
EFFICIENTIS CAVSSAlitatem reuera in actione consistere.

NObis tamen amplectenda videtur contraria opinio, quæ hisce duobus pronunciatis continetur. Primum est: In efficiente dum actu caussat, non datur aliquis influxus, qui idem re sit cum ipso. Quod ita probatur. Neq; entitates, neq; earum modi frustra multiplicandi sunt: sed frustra, ac citra vllam necessitatem ponitur in caussa agente eiusmodi influxus: non est igitur ponendus. Minor suadetur, quia vt efficiens agat, satis est actio, qua effectū per se attingat. Nec obest, quòd modus causſandi aliarum causſarum in ipsismet causſis insidet, nec ab eis realiter differt. Cæteris enim causſis non suppeditauit natura aliam rationem, qua se suis effectis possent communicare, præter eum modum. Cur autem non suppeditarit, mox dicemus.

Primū pronuntiatum. *Confirmatio.* *2. Confirmatio eiusdem.*

Secundò, stabilitur idem pronuntiatum, quia Deus est propriè causſa efficiens, dum creat, aut aliquid aliud efficit, & tamen haud ei tunc talis modus, siue influxus conuenit, alioqui admittendum esset, cadere in Deum aliquem mutationis modum, cùm nempe habere inciperet modum illum realem absolutum, quem antea non habebat. Nec satisfaciet qui respondebit, nō dicendum ob id mutari Deum: propterea quòd nō censetur mutari nisi id, quod realem entitatem de nouo accipit, cuiusmodi nō est influxus ille diuinæ voluntatis; cùm tantùm sit modus quidam habendi se ad effectum. Non inquam satisfaciet, quia esto concederemus, non dari mutationem propriè dictam, nisi cùm res nouam entitatem realem accipit, minimè tamen inficiandum est (quod libro quinto fusiùs docebimus) id, quod nouū modum realem in se ipso admittit, subire reuera aliquā mutationem, saltem minùs presse accepto mutationis vocabulo, videlicet pro quacunq; varietate, qua subiectū aliter habeat, quàm priùs; qualem mutationem ea quoq; subeunt, quibus noua relatiō realis aduenit, cùm tamen à diuina natura omnis mutatio, etiā minima, omnisq; vicissitudinis obumbratio lōgè absit. Vnde & Theologi cōmuni consensu negant, potuisse Deo conuenire nouam relationem realem ad creaturas; quia sequeretur mutari Deum. Item. Si prædictus influxus in cæteris causſis agentibus inueniretur, competeret etiam voluntati dum agit: at quòd non competat suadetur. Nam cùm eo posito necesse sit statim sequi actionem, admittendum esset, actiones voluntatis eatenus tantùm elici à nobis liberè, quatenus in nostra potestate est,

Præoccupatio. *3. Confirm.*

A talem influxum vel edere, vel continere: atq; ita ratio bonitatis & malitiæ moralis non esset primò formaliter in nostris actionibus; sed in eo influxu. Quod à communi Theologorum doctrina abhorret.

Fatendum tamen, si prædictus modus se habendi, siue influxus efficientis, non ponatur esse aliud, quàm effectum actu pendere ab ipso efficiēte, quod est quidpiam efficienti extrinsecum: negari id nō posse, nec vllum incommodum inde sequi, siue in Deo, siue in nostra volūtate; vt qui animum attenderit, facilè perspiciet. Verūm neq; talis modus recte appellatur influxus, neq; ratio causſandi, siue causſalitas efficientis censeri potest: quandoquidem effectum pendere actu ab efficiente supponit influxum ipsum, siue actionem efficientis in effectum, qua illi esse conferat, tanquam propria ratione agendi, vti iam expressiùs dicemus.

Secundum pronuntiatum sit: Causſalitas efficientis est eius actio. Veritas huiusce pronunciati, ex est de mente Magni Alberti hoc in libro tractatu secundo, capite 6. D. Thomę quinto Metaphys. capite secundo, textu secundo, & complurium ætatis nostræ Philosophorum; inde ostenditur, quia causſalitas est ratio, qua quæque res aliquid per se causſat: at ratio, qua efficiens aliquid per se causſat, est actio; cùm per eam proximè, & intrinsecè attingat effectum. Præterea causſalitas efficientis vel est influxus, de quo paulò antè, vel actio; nec enim aliud occurrit, in quo eius causſandi modus statui posse videatur: at ille influxus esse non potest; vt ostendimus: est igitur actio.

2. pronuntiatum.

Si quis autem petat, cur soli causſæ agenti causſalitas realiter distincta attributa sit? Respōdemus propterea sic fuisse comparatum à natura, quia vt peculiare est efficienti, posse producere effectum interuentu formæ realiter ab eo diuersæ, vt igni alium ignem ministerio caloris: itemq; vt proprium eiusdem efficiētis est, formam à se realiter distinctam, non quolibet modo attingere, sed verè, ac simpliciter producere; & agere etiam in remota, diffundendo effectum per intermedia: ita consentaneum fuit, vt ipsi duntaxat ratio causſandi realiter diuersa conueniret.

Dubitatio. *Responsio.*

ARTICVLVS III.
OCCVRRITVR ADVERSAriæ partis argumentis.

NVnc contrariæ sentētiæ argumentis satisfacere conabimur. Ad primum quid respondendum sit, patet ex dictis. Ad secundum dicendum, actionem secundum suam realitatem esse ipsum effectum, dum fit; & sub hac consideratione habere se ex parte effectus, quatenus eius effectione comproducitur: sed eandem spectatam, prout agens illius interuentu effectum attingit, habere se ex parte causſæ; ac tametsi ab illa dependeat, non proinde inter eas dandam esse aliam intermediam causſalitatem, quia id, quod ita à causſa dependet, vt sit ipsa causſalitas, nequaquam alia causſalitate indiget; sicuti nec existentia aliā existentiam, qua existat, nec actio aliā poscit actionem, qua fiat. Sanè quòd hęc solutio probāda sit etiam ijs, qui nobiscū arbitrantur, causſalitates aliarum causſarū esse modos se habendi rerum; & tñ circa efficientis causſalitatem à nobis dissentiūt; ex eo potest suaderi, quia tales modi, licet nō sint realiter distincti; sunt tamen aduentitij rebus, quæ causſæ dicuntur, & in ijs sustentantur; atq; adeò non possunt non vtcunque ab ijs ipsis rebus pendere: & tamen non iccirco alias exigunt causſalitates, quarum vi in actum prodeāt, alioqui oporteret in infinitū abire.

Causſalitas vt antecedit id, quod à causſa pēdet.

Ad tertium dicito: causſalitatem debere anteire id, quod à causſa oritur, vel quoquo modo pendet, dummodo id nō sit ipsa causſalitas; nec sat esse, vti proximè ostendimus, actionem pendere ab efficiente, vt propterea inter ipsa alia media causſalitas interponenda sit.

Actio creandi in quo subiecto recipiatur.

Ad quartum, concessa maiori propositione neganda est minor, & ad eius confirmationem respondendum; actionem creandi recipi in id, quod creatur, neq; esse absurdū, vnam eandemque rem diuersa consideratione priorem & posteriorem esse. Itaque res creata in genere causſæ subiectiuæ antecedit creationem, eamque in se recipit; in genere causſæ efficientis eandem subsequitur, ac per eam fit.

QVÆSTIO VIII.
VTRVM SINGVLAE CAVSSAE peculiares sibi causſalitates vendicent, an non?

ARTICVLVS I.
VENDICARE, ET QVAEnam eæ sint?

CVm omnes causſæ per modos rationésve causſandi, tanquā per proprios actus, inter se differant, nemini dubium esse potest, quin vt quæq; causſa ab alia distinguitur, ita diuersam causſalitatem sortiatur. Id quod etiam singula causſarum genera percurrenti manifestū erit. Vt igitur à materia ordiamur, Auicenna 6. suæ Metaphysicæ tractatu 2. c. 4. Magnus Albertus hoc in lib. tract. 2. c. 1. Ioannes Maior 2. sentent. dist. 12. arbitrantur, materiam respectu solius compositi causſalitatem obtinere. Alij comparatione formę duntaxat. Nam quòd materia simul erga formam & compositum, causſalitatē habere nequeat, suadet ea ratio; quia sortiretur duplicē causſandi modum; nec iam vna, sed multiplex causſa esset. Priuatim verò pro priori sententia facit, quòd data causſalitate materiæ circa formam, admittendum esset, animam quoq; rationalem pendere à corpore, vt à causſa sui esse; quod tamen eius immortalitati repugnat, cùm naturaliter fieri non possit, vt id, quod à materia habet esse, extra ipsam cohæreat. Posteriori id astipulatur, quia sicuti materia est pura potentia; ita omnis eius causſalitas spectanda videtur circa actum, id est, circa formam, quam gremio suo excipit, fouetque.

Duæ discrepantes sententiæ.

Neutra tamen harum opinionum vera est: sed ea, quæ materiæ duplicem attribuit causſalitatem; vnam erga formam, alteram erga compositū. Nam cùm forma per se pendeat à materia, vel absolutè, vt à causſa sui esse; quod cæteris formis cōmune est: vel quoad informationem; quia scilicet informandi officium citra materiam obire nequit; quod vnum animæ rationali conuenit: planum fit, materiam causſalitatem habere respectu formæ. Rursus, cùm essentia compositi naturalis ex materia & forma constet, perspicuè patet, compositum naturale pendere per se à materia, atq; adeò materiæ causſalitatem circa ipsum quoque versari. Iam quòd hæc ratio causſandi materiæ, diuersa sit ab illa, quam eadem materia ad formā habet, perspicuum videtur: aliter enim pendet forma, aliter cōpositum, à materia; cùm illa pendeat vt à recipiente, hoc vt à componente.

Superiorum sentētiarum refutatio. *Materia sortitur duplicē causſalitatē.*

Porrò, quod diximus de materia, æquiori iure de forma asserendum est, videlicet eam duplici præditam esse causſalitate: altera in materiam, quam informando actuat; altera in compositum, quod vnà cum materia partiatim cōdit. Est verò inter has causſalitates discrimen: nam illa, quam materia & forma inter se mutuò exercēt, antecedit origine eam, quam erga compositum habent; quandoquidem nostro intelligendi modo prius est, vniri inter se mutuis officijs materiam & formam, quàm totum constituere. Sed enim, vt compositum naturæ dignitate partibus suis excellit; ita præstantior est materiæ & formæ causſalitas erga ipsum, quàm mutua earundem inter sese.

Similiter forma.

Igitur argumenta, quæ materiæ duplicem causſalitatem nullo pacto conuenire posse suadebant, non persuadēt. Nec enim illa propterea vnius causſæ rationem habere desinet; cùm eius causſalitas comparatione formę sit quasi via ad eam, quam exequitur, respectu compositi, cumq; vtraq; materiæ causſalitas possit aliquo modo dici vna, nimirū ordine, quatenus prior ad posteriorem ordinatur. Similiter dicito de causſalitatib. formæ. Quod verò de anima humana obijciebatur, solu-

Responsio ad argum. aduersariorum.

tum iam est. Sicut enim illa extra aliarum formarum sortem eminet, potestque separatim subsistere; ita non pendet à materia, vt à caussa sui esse; sed quatenus sine eius consortio nec informandi munus administrat, nec etiam ad complendam absoluendamq; speciem pertingit, vt annotauit D. Thomas in quæstionibus disputatis quæst. vnica de anima art. 1. in solutione duodecimi argumenti, lege quoq; Henricum Gandauensem quodl. 6. q. 14. Ad aliud de potentia materiæ dicendum, licet materia sit pura potentia, non debere iccirco respectu etiam illius, quod ex potentia & actu coalescit, id est, compositi.

Anima vegetalis quo pacto dici possit pendere à materia.

His in hunc modum constitutis, caussalitates omnes summatim singulatimq; ac sub vnum veluti aspectum demus. Materia & forma, vti proximè dictum fuit, geminā obeunt caussalitatem; vnam mutuam, alteram erga compositum. Caussalitas materiæ ad formam consistit in recipienda, fouenda, & subiectiuè conseruanda forma, modo superiùs explicato. Caussalitas formæ erga materiam sita est in actuanda, & formatiuè excolenda tuendaq; materia. Vtriusq; verò caussalitas respectu totius, in eo componendo versatur; materiæ quidem in componendo more potentiæ, inchoatum & imperfectum esse conferentis: formæ in componendo more actus rem perficientis, hoc est, in certo gradu ac specie collocantis. Exemplaris autem caussalitas cernitur in arte facto secūdum passiuam imitationem efformando. Efficiētis in actione, qua effectum producit. Finis deniq; in eo, quòd eius gratia aliquid fiat. Sed hæc duo caussalitatum genera ijs, quæ in progressu disputanda sunt, illustriora fient. Ex dictis patet solutio quæstionis initio propositæ; siquidem ostendimus nullum esse caussæ genus, quod propriam ac peculiarem caussalitatem non vendicet.

Caussalitas materiæ.

ARTICVLVS II.

ALIQVOT DVBIA eorumq; explicatio.

1. dub. EX ijs, quæ hactenus disseruimus, dubia quædam emergūt. Primum est, è quibus nam latebris, quòve naturæ recessu prodeant in lucē modi illi, in quibus sitas esse diximus caussalitates omnium caussarum, excepta efficiente. Nam quòd ij in suis caussis non simul actu insint, hoc est, in materia omnes eius caussalitates, similiterque in cæteris; perspicuum videtur. Alioqui existerent actu in quauis materia nō tot, quin plures modi entitatiui reales; cùm non tot, quin plures formæ decursu temporis ex ea educi possint. Quæ tamen infinitudo, esto non sit entitatum realiter differentium, admitenda nō est.

2. dub. Secundum. Vtrum sicuti caussis prædictæ caussalitates actiuæ, aut quasi actiuæ conueniunt; ita & in effectis respondeant consimiles caussalitates, quæ nihil aliud sint, quàm modi sese habendi, effectorum, prout ea dependent actu à suis caussis. Si enim ita sit, vtique oportebit, cùm exempli caussa forma equi producitur, dari in ea actu, quod minimum, tres modos reales & absolutos, videlicet vnum in ordine ad materiam; alterum ad finem; tertium ad efficiens, à quibus necessariam habet dependentiam.

3. dub. Tertium. An quemadmodum efficiens distinguitur realiter à sua caussalitate actiua, ita eiusdem effectus à sua passiua realiter differat, cùm vtrinque videatur seruanda proportio.

Responsio ad 1. dub. Ad primum horum dicendum eos modos virtute seu potestate contineri in rebus, quæ denominantur caussæ, ab ijsdemque singulatim in actum exilire data occasione: quemadmodum & oblato idoneo subiecto ad calorem recipiendum, adhibitisque alijs circunstantijs cōfestim ignis promit calefactionem. Itaque cùm forma ab agente inducitur in materiam, illicò materia sinu suo formam recipit ac fouet, sicque ergà illam sue caussalitatis munere defungitur. Deinde eadē materia, cùm postea aliam formam induit, abiecto modo, quo priorem fouebat, alium assumit; deinde alios, pro numero succedentium formarum; quia totidem oportet esse caussalitates, quot sunt integra caussata.

Cùm materia nouam formam recipit, alium modū induit.

Responsio ad 2. Ad secundum respondemus: dandas esse in effectis caussalitates illas passiuas, siue dependentias; nec debere minùm videri, quòd in vnum effectum tot modi congerātur, cùm à totidem modis simul dependeat.

Ad 3. Ad tertium: modum se habendi, qui effectis respectu sui efficientis conuenit, non distinguere ab illis; quia nulla necessitas cogit attribuere eis nouam entitatem, sicuti cogit eam attribuere ipsi caussæ respectu effectorum. Neque oportet hac in re vtrinque proportionem seruari.

QVÆSTIO IX.

VTRVM CAVSSAE SIBI mutuò causſæ sint, an non?

ARTICVLVS I.

NEGATIVAE PARTIS argumenta.

VIdebitur alicui, nequaquam fieri posse vt causſæ sint sibi mutuò causſæ. Nam cùm id, quod est causſa causſæ, sit etiam causſa eius, quod ab eo causſari dicitur, vt constat ex lib.

1. arg. ex lib. de causſis, propositione prima: si exempli gratia, materia esset causſa formæ, & forma materiæ; vtiq; materia esset causſa sui ipsius, quod longè à vero abest. Deinde, quia cùm omnis causſa sit prior causſato, idem respectu eiusdē esset prius & posterius: prius, vt causſat aliud; posterius, vt ab eodem causſatur. Item, quia si efficiens esset causſa finis, nō esset finis simpliciter omnium causſarum prima: esset enim quodam in sensu prior, nimirum vt ab eo pendet efficiens; in alio posterior, quatenus ipse pendet ab efficiente.

2. arg. Præterea, cùm causſæ dicuntur sibi mutuò causſæ, vel appellatione causſæ intelligitur ipsa relatio causſæ ad effectum, vel res, quæ denominatur causſa, vel causſalitas, modúsve causſandi vtriusque. Non primum; quia relatio causſæ & effectus sunt simul natura, sicq; vna non est causſa alterius. Non secundum; quia sanitas, quæ est finis Medici, non causſat Medicum. Nec tertium; quia forma nō habet à materia perficere & actuare, in quo formæ causſalitas consistit; nec finis habet à causſa efficiente, vt eius gratia aliquid sit, vel fiat, qui est modus proprius causſandi finis. Nullo igitur pacto dicendum videtur, causſas sibi mutuò causſas esse.

3. arg.

4. arg.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS dissolutio.

Causſas sibi mutuò causſas esse. NIhilominùs causſas esse sibi mutuò causſas, docuit Aristoteles hoc in libro cap. 3. tex. 30. idemque repetit 5. Metaphys. cap. 2. tex. 2. Quod si probè intelligatur, verissimum est. Monet autem D. Thomas ibidem, & Magnus Albertus hoc in libro tractatu 2. cap. 6. huiusmodi effatum non vniuersim accipi debere, quasi quælibet causſa respectu vniuersarū, vniuersæ respectu cuiuslibet, causſę sint: sed indefinitè, cernique eius veritatem comparato fine per se cum efficiente, & materia per se cum forma; sic vt inter finē & efficientem reciprocatio causſæ sit, itemque seorsim inter formam & materiam. Præterea ipsemet Aristoteles locis citatis palàm docuit, non comparare se in eo pronuntiato causſas eiusdem generis, sed diuersorum. Quædam, inquit, vicissim sibi sunt causſæ, vt exercitatio boni habitus, & hic exercitationis; nō tamen eodem modo, sed ille vt finis, hæc vt principium motionis.

Deinde aduertendū est ex Alensi, in commentarijs ad idem caput libri quinti Metaph. causſam vnam dici posse causſam alterius, vel quoad causſalitatem, vel quoad esse. Quibus ita constitutis sit prima assertio: Finis est causſa efficientis, quoad eius causſalitatem, nō tamen quoad esse. Huius prior pars traditur à Magno Alberto, & D. Thoma, locis citatis.

1. assertio.

A Probaturq; ex eo, quia causſalitas efficientis (vt suprà à nobis decretum fuit) est eius operatio, & hæc inter finis effecta censetur; cùm efficiens non nisi finis alicuius gratia operetur, vt in progressu planum fiet. Posterior verò pars liquet: Nam v. g. Medicus non accipit esse à sanitate.

2. assertio. Secunda assertio: Efficiens est causſa finis, quoad esse, non tamen quoad eius causſalitatem. Hanc statuit ibidē Alensis, eiusque prior pars inde suādetur, quia cùm Medicus gratia B acquirendæ sanitatis ægroto medicamenta adhibet, eumque sanat, haud dubiè sanitatem ipsam in rerum natura constituit. Quod intellige de ijs finibus, qui ante agentis operationem nondum sunt. Qui enim iam præexistunt; vt aurum, quod auarus sibi finē proponit; ij nō quoad esse ab efficiente causſantur, vt nemo nō videt, sed quoad ipsam possessionem, adeptionémve. Posterior autem pars ex eo conspicua est, quia causſalitas finis præuenit omnino causſalitatem efficientis; vt ex C prima assertione constat.

3. assertio. Tertia assertio: Nec forma est causſa materiæ, nec materia formæ, quoad causſalitatem: vtraque tamen alterius causſa est quoad esse, vel simpliciter, vel aliquo modo. Hāc assignat loco notato Sanctus Thomas. Eius verò prior pars ea ratione concluditur, quia forma non tribuit materię sustentandi officium, nec materia formæ munus informandi. Posterior patet ex dictis; quandoquidem tam materia, D quàm forma materialis, simpliciter à se mutuò pendent: cùm nec illa naturaliter possit existere, nisi à forma actuetur; neque hæc, nisi à materia foueatur. Quòd si forma immaterialis sit, hoc est, animus hominis, pendet quoque à materia, nō simpliciter, sed aliquo modo, videlicet quoad actum informandi, vt sæpe diximus. Non quòd forma huiusmodi actum à materia accipiat, sed quia ipsum non nisi in materia exercet.

Causſarū inuicem nexus. Haud ignorabis etiam, prædictum Aristotelis axioma in alio quoq; sensu verum esse: E nimirum si causſæ sibi causſæ esse dicantur, quatenus nexu quodam alię ab alijs modum, ac veluti mensuram accipiunt: vt D. Thomas 1. Post. capite septimo, & Aegidius Romanus eodem libro, cap. quarto explicant. Materia namq; sumitur à forma, cum materia sic affecta esse debeat, vt excipiendæ formæ idonea sit: forma ex efficiente, cùm efficiens producat formam similem suæ, vel secundum speciem, si efficiens vniuocum sit; vel secundum analogiam, si æquiuocum: efficiens ex fine, F cùm illud ab hoc ad operandum excitetur.

Quales sit causſarum nexus inter se. At enim istiusmodi causſarum connexio non ita perpetua est, vt vbicunque reperitur finis & efficiens, reperiatur etiam materia & forma: si quidem hæc duo posteriora nō dantur in substantijs, corporea concretione liberis, esto duo priora dentur. Illud tamē ratum

firmumque est, vbicunque cernitur finis, cerni efficiens, & è conuerso. Nam quidquid est propter finem, pendet à fine; alioqui finis nō verè causſa diceretur: quidquid verò pendet ab alio, ex se non habet esse, ac sibi relictum in nihilum abit: omne autem, quod tale est, requirit causſam, à qua in esse educatur & conseruetur; hæc autem causſa, est efficiens: ergo omne quod habet finē, habet etiā causſam efficientem. Rursus, quòd nulli rei causſa efficiens conueniat, cui non etiam finis competat, probatur. Nam quidquid ab efficiente causſa fit, per aliquam actionem fit; & omnis actio spectat bonum, & finē: ergo quidquid à causſa efficiente fit, propter finem aliquem fit; &, quod inde consequens est, necessariò sibi finem vendicat. Item; quod non habet causſam efficientem, non habet esse ab alio, sed à se: quod habet esse à se, est propter se, & non propter aliud: non igitur finem, cuius gratia sit, habet.

Illud quoque certum est: quæcunque ex materia & forma constant, eisdem causſam finalem & efficientem competere; cùm talia non possint habere esse ab se, atque adeò necesse sit, ea ab alio, & alicuius gratia fieri. Ob eamque rem Physiologus per omnia causſarum genera demonstrare dicitur; quia videlicet ad quodlibet naturale compositū quadripartita causſarum varietas concurrit.

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM primi articuli.

Sol.1.arg. NVnc argumenta initio quæstionis proposita soluamus. Ad primū respondendum est cum Scoto, in 4.d.49.q.2. & in theorematis conclusione 22. & alijs: tunc id, quod est causſa alicuius, causſam esse eius, quod ab eo causſatur, cùm eiusdem generis causſæ attexuntur, ita vt omnes, verbi gratia, formales sint: cuiusmodi cēsentur omnia prædicata superiora, collatione partium subiectarū in eadem categoria, vel omnes efficientes: vt se habet sol ad lucem, lux ad calorem; itemque parentes ad filios, & ad natos natorum, & qui nascentur ab illis. At cùm materia, vt in argumento sumitur, formæ causſa dicitur, vel è contrario, variatur causſæ genus, vt planum est. Ad secundum: Non debere absurdum iudicari, si quid respectu eiusdem, non eodem tamen modo sumptum, & prius & posterius dicatur: quo pacto se habent ea, inter quæ causſæ & effectus reciprocatio intercedit; vt ex ijs, quæ paulò antè diximus, intelligi potest, annotauitq; D. Thomas hoc in lib.cap.3.tex.30. Ad tertium: Causſam finalem non dici simpliciter primam omnium causſarum, quòd omnibus modis prior sit; quasi ipsam nulla causſa secundum aliquam

Quo sensu verum sit; Id, quod est causſa causſæ, esse causſam causſati.

Sol.2.

Sol.3.

A consideratione antecedat: sed quia finis intentio etiam ipsius efficientis executionem præit, dum illud translatitia motione ad agendum excitat, sicq; omnium causſalitatum primordia sibi vendicat. Quod nō impedit, quominùs idem finis exequutione posterior sit; vt suo loco planiùs dicetur. Ad quartū quid respondendum sit, constat ex dictis: nō enim causſæ sibi vicissim causſæ esse dicūtur, secundum relationes causſę & effectus, vt argumētum concludit: sed in quibusdam causſis res ipsæ, quæ causſæ denominantur, sibi mutuò causſæ sunt quoad esse, vt materia & forma; seruato tamē discrimine illo, quod inter animam rationalem, cæterasque formas statuimus: in alijs, causſa vna est causſa alterius quoad esse, nimirum effiiciens respectu finis: altera causſa est alterius quoad causſalitatem, nempe finis comparatione efficientis.

Sol.4. Causſæ non sunt sibi mutuò causſæ quoad relationes.

C

QVÆSTIO X.

VTRVM DEVS RES OMNES IN suo esse conseruet, an non?

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN PARTEM negatiuam.

Conseruatio quo pacto a matur. loco.

CONseruare rem in suo esse, vt hoc loco à nobis accipitur, est continuare actionem, qua esse rei tribuitur; siue esse præhabitum etiam nunc conferre: quod in 8. huius operis libro accuratiùs explicabitur. Quærimus igitur, an res creatæ ita à Deo pendeant, vt secluſa eius conseruatrice actione nullatenus possint consistere. Nonnulli, quos refert confutatque D. Augustinus, lib.5. de Genesi ad literā c.20. arbitrati sunt, Deum tantummodò fabricasse mundum, nihilq; iam circa ipsum moliri; sed effici à mundo omnia, sicut ille ordinauit & iussit. Nec desunt in eam sententiam argumenta. Primùm; quia si opera creati artificis, vt domus aut pictura, post absolutionē sine artifice cohærent, nec illius opem deposcunt; multò magis poterit Deus, cuius est infinita virtus, efficere, vt creaturæ, quæ sunt opera quædam diuinæ artis, cessante ipsius conseruatione, permaneant. *1.argumen.*

Deinde: Quædam res sunt, quæ non possunt non esse: atqui saltem hæ nō egent conseruatione: non igitur creaturæ omnes à Deo conseruantur. Maior probatur: quia quod per se ineſt alicui, semper ei conuenit, nec oppositum conuenire potest; vt si binario competat per se esse parē, impossibile est esse imparem: at quibusdam formis per se competit esse, nimirum ijs, quæ dicuntur per se subsistentes, vt angeli: ergo hæ saltem ita necessariò sunt, vt non possint non esse. *2.argumen.*

Rursus:

3. argum. Rursus: Ideò fortasse creaturæ videntur A tali beneficio egere, quia ex se tendunt in non esse: sed non tendunt: ergo, &c. Probatur assumptio: Tendere in non esse est contra rei naturam; cùm vnicuiq; insitum sit perpetuitatis desiderium: igitur nulla creatura ex se tendit in non esse; proindeque non interibit, nisi aliunde in interitum compellatur: atqui multa sunt ita firma & stabilia, vt nequeant aliunde in interitum compelli; veluti materia prima, anima rationalis, aliæq; res corruptionis expertes: ergo quæ huiusmodi sunt, conseruationis beneficium non requirunt.

4.argum. Præterea: Vel Deus conseruat calorem in aqua, eademmet actione, qua ipsum vnà cum igni produxit, vel diuersa. Non eadem; cùm prior actio re ipsa vna eademque fuerit cùm actione ignis, quæ iam euanuit: non diuersa; siquidem vtraq; in eundem terminum fertur, videlicet in calorem. Non ergo eiusmodi actio datur, atque adeò nec conseruatio; cùm Deus per se non nisi agendo conseruare res possit.

5.argum. Postremò: Deus continet in suo esse materiam, & omnes formas, excepta rationali, interuentu mutuæ earum causſalitatis; & compositum per partes, è quibus coaleſcit; & omnia corpora corruptibilia ope suorum accidentium & proprietatum: ergo saltem non omnia immediatè conseruat.

ARTICVLVS II.

ASTRVITVR AFFIRMAtiua pars quæstionis.

Conclusio. SIt tamen conclusio omnino certa: Deum creaturas omnes in suo esse continere, ita vt citra ipsius opem nec momento possint consistere. Hæc conclusio est Patrum omniū E firmata consensu, eliciturq; è Sacris literis, vt inferiùs patebit: eandemq; tuētur Scholasticæ Theologiæ professores, partim in 1. sentent.d.27.partim in 2.d.1.& 37. & D. Thomas 1.p.q.8.art.1. & q.104. art.1. & 3.contra gent. à c.65. Alensis 1.par.summæ q.10. membro 2.& 3. Henricus Gand.quodlib.7.q.3. Vdalricus li. 2. suæ summæ. Probatur verò in hunc modum: Deus dicitur esse vbiq; per potentiam, præsentiam, & essentiam; ob id potissimùm, F quia sibi omnia subdit, quia vniuersa intuetur, quia per omnia commeat, & singulorum essentijs intimè beneficeq; illabitur: sed hic illapsus potissimùm consistit in conseruando esse, quod rebus omnibus profundiùs ineſt, & fundamentum aliarum affectionum, quæ rebus creatis aduenīunt: semper igitur Deus sustentat res in suo esse.

1.ratio. De hac re Magister in 1.d.32. & alij Doct.ibid.

2.ratio. Secundò: Sicut opus artis humanę supponit naturam; ita opus naturæ diuinam artem: materia namq; arte factorum est à natura; naturalium verò à Deo per creationem: sed arte facta suffulciuntur in suo esse beneficio naturalium; domus enim soliditate lapidum, firmitate lignorum, coagmentatione calcis, diuturnitatem obtinet: ergo & naturalia virtute Dei in suo conseruabuntur.

3.ratio. Lege Grego. in 2.d.35.q.1. artic.3. Tertiò: Si res creatę absq; influxu Dei consisterent, sequeretur posse aliquid repugnante Dei voluntate manere: hoc autem concedere nefas est, cùm de diuina potentia & dignitate palam detrahat: ergo, &c. Maior propositio ex eo ostenditur; quia nulla apparet ratio, qua Deus, si velit, possit angelum in nihilum redigere, quàm subtrahendo influxum, quo ei esse tribuit, ac sine quo nec punctum temporis manere queat: quare si angelus absque eiusmodi influxu existat, etiam Deo nolente permanebit. B

4.ratio. Quartò: Magis dependent creaturæ à Deo, quàm lumen à corpore luminoso; cùm prima causſa (vt est in lib.de causſis, propositione prima) plus inseparabiliusque influat in effecta, quàm causſæ secundæ: sed lux, nisi conseruetur à luminoso, illico interit: ergo & creaturæ cessante Dei concursu in nihilum recident. Quare rectè D. Bonauentura in 1.d. 37. in primo principali, quæst. 1. comparauit esse creaturarum in ordine ad primam causſam, cum figura impressa in aquam à sigillo; & cum pondere, quod in aëre manu tenetur: C vt enim sublato sigillo confestim figura in aqua euanescit, & amota manu pondus ruit; ita si vel momento conseruantis Dei concursus abesset à rebus creatis, confestim omnes ad nihilum abirent.

Sacræ Paginæ testimonia. Iam diuina Sacræ Paginæ auctoritas eandem conclusionem multis locis planè confirmat. In epistola ad Roman.cap.11. Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ad Hebr. cap.11. Portans omnia verbo virtutis suæ. Act. 17. Non longè est ab vnoquoq; nostrum: in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Sapientiæ 7. Omnibus mobilibus mobilior est Sapientia: attingit autem vbiq; propter suam munditiam. Et cap. 11. Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses, aut quomodo quod à te vocatum non esset, conseruaretur?

Patrum dicta. His concinunt Patrum dicta. Ac primùm D. Dionysij 10. de diuinis nominibus; vbi ait, D Deum esse omnipotentem sedem, omnia tenentem, id est, conseruantem, ne in nihilum ruant. Item D. Augustini, qui tùm alijs locis, tùm 4. super Genes. ad literam capit. 12. hac de re luculentè disserit: Creatoris, inquit, potentia, & omnipotentis, atque omnitenentis virtus, causſa subsistendi est omni creaturæ, quæ virtus ab eis, quæ creata sunt, regendis, si aliquando cessaret, simul & illorum cessaret species, omnisque natura concideret. Neque enim sicuti cùm structuram ædium fabricauerit quis, abscedit, atque

illo cessante atque abscedente stat opus eius; ita mundus vel ictu oculi stare poterit, si ei Deus regimen sui subtraxerit. Eodem pertinet illud D. Gregorij, homilia 17. in Ezechielem: Sic est intus, vt extrà sit; sic circundat, vt penetret; sic præsidet, vt portet; sic portat, vt præsideat. Et illud D. Anselmi in Monol. cap. 12. Necesse est, vt sicut nihil factum est nisi per creatricem præsentem essentiam, ita nihil vigeat nisi per eiusdem seruatricem potentiam. Idem asserit D. Damascenus, in dialogo aduersus Manichæos. D. Gregorius Nazianzenus, oratione 2. de Theologia. Philo Iudæus in lib. de confusione linguarum, & in lib. de congressu quærendæ eruditionis gratia.

Ethnici. Neque huius assertionis veritas Ethnicos Philosophos latuit, vt auctor libri de mundo ad Alexandrum disertè docet. Vetus, inquit, sermo est, à maioribus; proditus inter omnes homines, vniuersa tùm ex Deo, tùm per Deum constituta fuisse atque coagmentata, nullamque naturam satis instructam ad salutem esse posse, quæ citra Dei præsidium suæ ipsa demum tutelæ permissa sit. Idem docuit Trismegistus, tum alibi, tum in Asclepio, aiens, mentem, ideſt, Deum, se ipsa stare conseruatricem rerum omnium, in eaque vniuersa viuere & subsistere. Item Scriptor operis de secretiori sapientia secundũ Aegyptios, libr. 12. cap. 19. hisce verbis: Sicut centrum circuli in se ipso est, lineæ autem ab eo ductæ ad ambitum, ipseque ambitus cum punctis, in eodem centro existunt: sic quoque naturæ omnes in agente primo consistunt, & ab eo conseruantur, ab eoq; pendent, id appetunt, ad idq; reuocantur. Deniq; idem sentit Plato in Timæo, eiusq; sectatores, Plotinus, Iamblichus, Proclus, item Seneca in libro de consolatione fratris; vbi definit Deum rationem incorpoream, causſarum causſam, custodientem & regentem omnia: & alij, quorum meminit Iustinus Philosophus & martyr, in sua parænesi ad gentes: & Eugubinus lib. 1. de perenni Philosophia à cap. 28.

2. concl. Secunda conclusio: Licet Deus res omnes conseruet immediatè, id est, suam et actionem eas attingendo; quasdam tamen per se dun taxat, aliàs concurentibus etiam causſis secundis, in suo esse tuetur. *Explicatio.* Pro explicatione huiusce conclusionis sciendum est, dupliciter causſas dici conseruare effecta, nimirum vel immediatè & per propriam actionem; quo pacto luminosum conseruat lumẽ quod producit: vel mediatè, quia tantummodò per virtutem à se impressam, & in effectis relictam ea sustentat; sicque conseruatur ignis ab suo progenitore, à quo calorem, siccitatem, aliasque ciusmodi affectiones, quibus constitit, in ortu accepit.

Probatur prima pars concl. Hoc posito asseruimus in prima cõclusionis parte, Deum creaturas omnes immediatè conseruare; quia licet rebus à sui ortus primordio ea contulerit, quæ ipsarum incolumitas requirebat, easdem nihilominùs per se intimoq; illapsu conseruat in suo esse. Quod ex eo sanè concluditur, quia, verbi gratia, superstite calore, cæterisque eiusmodi ignem conseruantibus, & eorum concursu non impedito, potest Deus ignẽ ipsum in nihilum deducere; quod non alia ratione præstabit, quàm subtrahendo propriam suam actionem, qua ei esse tribuit. Similiterque potest conseruato igni calorem in nihilum redigere, continuando suæ actionis influxum erga ignem, denegando aduersus calorem. Quare præter concursum, quo Deus cum causſis secundis ad earum conseruationem influit, alio etiam sibi peculiari, quamlibet rem in suo esse detinet & sustentat, si res, cessante actione suæ causſæ secundæ, adhuc maneat.

Secunda pars cõclusionis indepatet: quia *Probatur 2. pars concl.* multa sunt, quę nullam in natura creata causſam habent, cuius ope sulciantur in suo esse, sed à Deo tantùm pendent, vt Angeli: alia verò habent, vt constat ex vltimo superioris articuli argumento. Quę igitur in priori censentur genere, ea tantummodo à Deo immediatè conseruantur: quæ in posteriori, tum à Deo, tum ab alijs etiam causſis.

ARTICVLVS III.

ARGVMENTIS, QVAE PRO negatiua parte adducta sunt, nihil confici.

Sol. 1. arg. ARgumenta initio quæstionis proposita, nihil contra ea, quæ asseruimus, concludunt. Ad primum respondendum est: Creaturas, vt ex dictis patet, multò magis à Deo pendere, quàm arte facta à creato artifice. Quare nihil mirum, si hæc, vbi semel absoluta fuerunt, sine artifice consistant; creaturæ autem nec per Dei potentiam sine diuina ope vel momento esse valeant. Neque hoc diuinæ potentiæ & dignitati derogat, quin eam potiùs commendat, à qua, vt à perenni fonte ipsius esse, tanta necessitate vniuersa pendeant; simulque ipsarum creaturarum imbecillitatem & inopiam testatur, quæ nisi à prima causſa perenniter esse hauriant, in nihilum decident.

Creaturę per Dei potentiam absque ope diuina esse valent.

Sol. 2. Ad secundum: res quasdam, vbi semel productæ fuêre, non posse non esse, si creatæ naturæ vires spectentur; quia scilicet à nulla creatura destrui queunt: nullãm tamen dari, quæ ad diuinam potentiam collata, non possit desinere esse: siue enim formæ per se subsistentes sint, siue non sint, nullum esse obtinent, nisi diuini influxus beneficio, quo subtracto mox euanescent.

Sol. 3. Ad tertium: tendere in non esse, id est, habere ingenitam propensionem vt non sint, esse cõtra naturam creaturarum; cùm omnes ad oppositum inclinentur, habeantq; (vt in argumento rectè assumitur) insitum desiderium, sese, quoad fieri possit, perpetuãdi: tendere verò in non esse, id est, non sibi sufficere; sed egere auxilio Dei sustentantis, vt sint: id non esse contra earũ naturam, sed eam potiùs consequi, & comitari; licet hoc peculiare habeant res corruptioni obnoxiæ, quòd ab alijs etiam in interitum vocentur.

Quo sensu dicatur creaturæ tendere in non esse.

Sol. 4. Ad quartum respondemus, eodem instanti, quo ignis desinit aquam calefacere, cessare totam illam actionem, quæ à Deo & ab igni oriebatur. Nam cùm tota ab ijs causſis coniunctim dependeat, cessante alterius influxu oportet eã euanescere. Itaq; actio, qua Deus calorem in aqua cõseruat, est alia noua actio, non successiua, vt antea; sed fixa, vtpote in qua nec generatio noui caloris, nec intercurrentium partium fluxus inueniatur. Vnde etiam constat, hanc actionem non posse eandem esse cum priori. Nõ enim stabilis & successiua actio in vnum conuenire queunt. Imò nec per diuinam potentiam ambæ inter se continuari poterunt; quia actio permanens, totaq; simul existens, & actio successiua, sunt distinctæ specie, ac proinde in vnum continuum copulari non possunt.

Poterit tamen Deus se solo concursum ignis calefacientis, maiorem concursum adhibendo, supplere; atq; ita eandem calefactionem longiùs protendere & continuare: quia dependentia huius singularis calefactionis ab hoc singulari igni, non essentialis est, sed physica duntaxat. Verùm hoc nihil ad propositam difficultatem, quæ tota erat de actione cõseruatrici caloris iam producti.

De hac motuum & actionũ cum suis terminis identitate l. 3. huius op.

Sol. 5. Igitur ad argumentum danda est posterior pars antecedentis, & ad eius impugnationem dicendum, actionem, qua Deus calorem in aqua conseruat, diuersam esse ab ea, qua pariter cum igni eundem calorem produxit: posse tamen aliquo modo vocari eandem, ratione termini, in quo conueniunt; sicut enim in eundem numero calorem feruntur, ita eandem realitatem, non tamen eandem formalem rationem obtinent.

Porrò autem, cur quædam qualitates ita se habeant, vt cessante actione agentis naturalis, eodem momento pereant, sicuti lux; aliæ etiam in alieno subiecto aliquandiu perseuerent: tradit S. Thomas 1. p. q. 104. ar. 1. edisseritque Caietanus ad eundem locum.

Ad quintum patet ex dictis quid respondendum sit: licet enim Deus quædam entia concurrentibus etiam causſis secundis conseruet, nihilominùs vniuersa per suam actionem attingendo sustentat.

QVÆSTIO XI.

VTRVM CAVSSAE SECVNDAE reuera aliquid agant, an non?

ARTICVLVS I.

QVI AD NEGATIVAM PARTEM deflexerint, & quibus argumentis.

VErè illud à quopiam dictum fuit, nihil tam ridiculum & absurdum esse, quin aliquem Philosophorum auctorem & defensorem aliquãdo habuerit. Ecce enim in proposita quæstione non defuerunt, qui asseuerarint, res alias infra Deum nihil prorsus moliri, nullámve actionem administrare; sed ad earum præsentiam effecta omnia, quæ ab eis oriri videntur, à Deo effici. Quod commemorat præter alios Albertus M. hoc in li. tract. 2. cap. 3. D. Thomas 1. p. q. 105. art. 5. & 3. contra gentes c. 69. Auerroes lib. 9. Metaph. com. 7. & lib. 12. com. 18. Quin verò hanc sententiam iampridem è scholis eiectam & sepultam, ab inferis reuocare ac tueri velle, aut certè ad eam inclinare videntur, Aliacensis in 4. sent. d. 1. q. 1. & Gabriel d. 2. q. 1. & 3.

A Tullio 2. lib. de diuinatione.

Opinio existimantium, res creatas nihil agere.

Ac quòd istiusmodi assertio à veritate non abhorreat, hunc in modum videtur ostendi. Deo conuenit perfectissimus agendi modus: sed perfectius est edere effectũ se solo, quàm adminiculo alterius; illud enim testatur independentem virtutem causæ agentis, hoc verò inopiam & imbecillitatem: igitur Deus nihil aliarum causarum interuentu efficit, proindeq; causæ secundæ nihil reuera agunt. Secundò idem stabilitur Sacræ paginæ testimonijs, inprimis illo ex c. 12. ep. 1. ad Cor. Qui operatur omnia in omnibus: tum illo ex 2. ad Cor. 3. Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis.

Argumenta quibus videtur comprobari.

Alteram huic cognatam opinionem secutus est Auicebron Maurorum princeps, in tractatu de materia & forma, quem librum fontis vitæ appellauit, quòd in eo, quasi in aliquo fonte, scientiæ vitam contineri existimaret. Hic, alijq; ex Arabum disciplina Philosophi, arbitrati sunt, nullam penitus à corporibus oriri actionem; sed à substantia quadam materiæ experte, per omnia corpora commeante. Suspicatur autem D. Thomas 1. p. q. 115. art. 1. hoc placitum ex Academia fluxisse, quia Platonis decretum fuit, materialium rerum formas à substantijs separatis, quas ideas vocabat, deriuari, & in materiæ sinum transfundi.

2. opinio.

Quòd verò corpora nõ agendi, sed patiendi tantùm vim habeant, non aliunde, quàm ex ipsa corporeæ molis, quam circumferunt, imperfectione, inertia, & crassitudine ostenditur, nitebãtur. Constat enim in primis, quan-

Eius fundamentum.

ritatem rem esse infinitæ notæ, nec magis actuosam, quàm materiam: præterea eius causa substantias corporeas situ ac loco distingui, nec sese permeare posse, vt intimo illapsu, qui ad agendum necessarius videtur, inter se iungantur. Quapropter statuebant, necessariò quærendam esse aliam causam, à materia & quantitate absolutam, quæ naturalium rerum actiones virtutis suæ præstantia exequatur.

ARTICVLVS II.

ERRARE EOS, QVI CAVSSIS secundis actiones adimunt.

Refutatio superiorii dogmatum.

VTriusque tamen sententiæ dogma perabsurdum est, & Philosopho indignum, ac meritò stultitiæ nomine coarguitur à S. Thoma in 2.d.1. quæst.1. art.4. & ab Auerroe 9. Metaph. comm.7. eius auctores debile ceterum habuisse dicuntur: at † Aristoteles, more suo, eos sensu, vel pœna indigere pronuntiasset: aut enim ea, quæ sensibus obuia & conspicua sunt, non perceperunt, atque ita egebant sensu; aut cùm perciperent, negabant, ideoque ad confitendam veritatem supplicio compellendi erant.

Refellitur etiam hæc op. à Durādo in 2.d.1.q.5.

†Vt in Topic. lib.1.cap.9.

Negans sensibus conspicua.

Negat planè hæc positio, ea quæ sensui patent, cùm neget solem illuminare, ignem calefacere, cæteraque id genus. Nec satisfacient, si respondeāt, non se huiusmodi actiones diffiteri; sed aliam earum caussam assignare. Nam cùm sensuum indicio & æstimatione Sol ipse lucem mittat, & ignis vrat; profectò sensum negare conuincuntur, qui absque verisimili argumento inficiantur, eas functiones ipsarummet rerum esse, in quibus deprehenduntur.

Negant communia pronuntiata.

Præterea; quia si Sol non verè illuminat, & aqua refrigerat, sequitur contra communem vsum loquendi hominumq; iudicium, non esse vera ea pronuntiata, quibus id efferimus. Nec enim, vt illa vera sint, sat est Deū sole præsente lucem fundere, vel ad aquæ præsentiam producere frigiditatem. Nam cùm Deus præsente aqua possit etiam calorem gignere, non minùs aqua, quàm ignis, diceretur suopte ingenio calefacere. Imò & verè quis diceret, procreatum angelum à lapide, si Deus ad illius præsentiam procreasset angelum.

Adimunt rebus finem; cuius gratia existunt.

Item, vt D. Thom.3. contra Gent. cap. 69. disputat, cùm vnumquodque (teste Aristotele 1.Eth.cap.7. & 2.de Cœlo cap.3. text.17.) suæ operationis gratia sit; vtique si res aliæ infra Deum, aut infra illam immaterialem substantiam Auicebronis, nihil agerent, frustra essent in mundi vniuersitate, perperamq; eis naturæ auctor tantam potentiarum varietatem, tot organorum apparatum & distinctionem attribuisset; cùm tamen ad rationem sapientiæ pertineat, vt nihil frustra sit in operibus Sapientis.

Tollūt è medio Naturalem scientiā.

Præterea; cùm rerum naturalium facultates & essentiæ, non nisi effectis & actionibus innotescant, omnis earum facultas & quidditas occulto naturæ recessu nobis absconderetur, nec esset ipsarum vlla scientia.

Derogāt diuinæ bonitati.

Adde; quòd exuberantem naturæ diuinæ bonitatem decebat, vt rebus creatis sui similitudinem, nō quoad esse tantùm, sed quoad operationem etiā impertiret: eratq; id ipsarum rerum dignitati maximè congruēs; tum vt, quæ interitui obnoxiæ sunt, ad se tuendas & conseruandas pro se agerent, & quæ occasum nesciunt, cæteris proficerent: tum vt omnes partim agendo, partim patiendo, quodam quasi vinculo colligatæ essent; atq; ita vnitatis ordinem seruarent, in quo, teste Aristotele 12. Metaph. cap.10. tex.52. vniuersi bonum & perfectio magna ex parte consistit.

Errāt in naturali Philosophia fidei disciplina.

Ad hæc; Istiusmodi positio non solùm in Naturali, sed in Morali Philosophia, atque etiam in Disciplina Fidei, pernicioſi erroris labem continet. Nam cùm id, quod tantùm recipit, non verò elicit actiones, haudquaquam liberè agat; fit proinde, vt omnis arbitrij nostri libertas, atq; adeò omnis ratio virtutis & vitij, meriti & demeriti, funditus tollatur; imò vt Deus auctor peccati sit, si ab eo solùm tum cæteræ, tum vitiosæ quoq; actiones proficiscantur. Quo nihil absurdius, & à pietate veritateque alienius.

Refellitur Sacræ Paginę testimonijs.

Postremò, eundem errorem diuinarum literarum testimonia conuincunt. Inprimis illud ex c.1. Gen. Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum: & illud apud Lucam 21. Videte ficulneam, & omnes arbores, cùm producunt iam ex se fructum: & apud Marcum c.4. Vltrò terra fructificat, primùm herbam, deinde spicam. Quæ verba ipsis rebus creatis per spicuè actiones attribuūt. Id quod

Et Patrum.

etiam Patres multis in locis testantur & docent. Lege D. Augustinum 7. de ciu. Dei c.30. D. Damascenum 3. Fidei orth. c.15. D. Anselmum lib. de concordia præscientiæ, & liberi arbitrij. D. Basilium homil.9. Hexameron, vbi naturam comparat sphæræ seu globo, manu dimisso in decliuem locum: quòd, vt hic per se fluit, donec in planiciem euadat; sic natura diuino excita imperio, generationum & corruptionum circuitus proprio motu ad finem vsque mundi administrat.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM, quæ in aduersam partem adducta sunt.

ARgumēta verò primi articuli facilè solluuntur. Ad primum respondetur: Conuenire

uenire Deo perfectissimum agendi modum; sed hunc non in eo consistere, vt Deus non admittat consortium aliarum caussarum efficientium: cùm eas non admittat, quòd ab illis dependeat, vel quòd absq; earum ope se solo eadem effecta producere non possit; sed vt ipsis eam dignitatem impertiat: quæ agendi ratio nullum arguit potentiæ defectum, aut imbecillitatem. Itaq; cōcessa maiori propositione, explicari debet minor: Si enim contēdat, absolutè ac simpliciter maioris esse perfectionis, edere effectum se solo; negan da est, ob causam proximè adductā: si autem velit, maiorem perfectionem argui, quòd agens operetur se solo, quàm simul cum alio, cuius ope & adminiculo egeat; concedenda est: sed hic agendi modus in Deum nō cadit.

Quod ad Sacræ Paginæ loca spectat, nō inficiatur D. Paulus, causas secundas suam habere efficientiam; sed docet, eas absque diuino concursu & auxilio nihil valere. Præterea loquitur nobis de solis Gratiæ operibus, quæ peculiari ratione ad Deum, vt ad principem causam, referri debent.

Ratio autem pro Auicenbronis sententia nullam habet difficultatem. Vera sunt ea, quæ de quantitate obijcit, imperfectam esse, inertem, nullius actiuitatis. At non à quantitate, sed aliunde habent corpora agendi vim, nimirum à suis formis, tam substantialibus, quàm accidentarijs. Nec earum efficientiam inhibet quantitas, quin potiùs eam pro sua portione adiuuat; siquidē ignis, quò maior, posita æquali caloris intensione, longiùs calefacit; & gleba terræ, quò vastior, pari singularum partium grauitatis intensione, celeriùs descendit. Est etiam quantitas non mediocri adiumēto, dum materiam ad formarum substantialium introductionem præparat, dum materialia accidentia sustinet, dum eius interuentu fit mutuus agētis & patientis contactus; quæ vna est è conditionibus ad corpoream actionem requisitis. Nam ille agentis illapsus, quo patientis substantia penetretur, fictitius est, minimeq; physicis caussis ad agendum necessarius: sat enim est, corpus esse attiguum ei, in quod proximè & immediatè agit. Nec audiendi sunt Democritici, inanium & insectilium partium inuentores, qui opinati sunt, non posse inter duo corpora actionem esse, nisi ab agente exiliant atomi, id est, minutissima corpuscula sectionis expertia, seq; in rei patientis vacuitatem insinuent. Quod placitum confutat Aristoteles, primo de ortu & interitu, capite octauo, textu 57. quia si ita res haberet, non posset corpus se toto pati: si quidem (esto vacuum daretur, quod tamen non datur) totum corpus, etiam eorum confessione, haudquaquam inane est. Deinde, quia oporteret vim & quantitatem corporis agentis, semper langueſcere & diminui atomorum efluxu; quod experientiæ

Hac de re D. Thom.3.contra gen. cap. 69.

aduersatur. Lege contra hanc sententiam differentem D. Thom.1.p.q.115.art.1.

QVÆSTIO XII.

VTRVM DEVS CVM CAVSSIS secundis ad quamlibet earum actionem eliciendam actu concurrat?

ARTICVLVS I.

NEGATIVAE PARTIS ASSERtores, eorumq; argumenta.

DVrandus in 2.d.1.q.5. & d.37.q.1. alijque nonnulli (quos refert Henricus Gand. quodl.14.q.1. M. Albertus in 1.d.37.art.1. Vdalricus in sua summa lib.2.) in eam venēre sententiam, vt dixerint, solas causias secundas per se effecta sua producere, neq; aliter cum ipsis Deum ad ea concurrere, quàm illud esse & agendi vim, quam eis initio præstiterat, conseruando: videturque id hisce argumentis comprobari.

1. argum.

Caussa prima (vt est commune Philosophantium proloquium) operatur medijs causis secundis: ergo non quamlibet earum actionē vnà cum ipsis immediatè effert. Probatur consecutio; quia agere immediatè, est agere sine medio: quare repugnat, Deum agere medijs causis secundis, & earum actiones immediatè attingere.

2. argum.

Secundò: Potuit Deus rebus à se creatis tribuere, vt sine ipsius concursu agerent, cùm id nullam inuoluat contradictionem; imò cùm supra naturæ facultatem non sit, vt vnaquæque res suum effectum se sola edat; sol aurum, leonem leo, cæteraque similiter: igitur credibile est, Deum hanc eis facultatem atque honorem impertijsse. Neque obstat, quòd Deus in Diuinis Literis, vt Esaiæ 26. dicitur omnia opera nostra in nobis operari: solet enim interdum vni rei alterius actio attribui; vt causæ, quæ effectum produxit, operatio ipsius effectus, propterea quòd illa huic formam rationemque agendi contulerit.

3. argum.

Tertiò: Si Deus ad quamlibet rei creatæ operationem simul etiam agendo concurreret, vel esset vna eademq; Dei & creaturæ actio, vel diuersa: horum neutrum dici potest: ergo neq; illud. Probatur assumptio. Ac primùm quod non sit eadem actio: Nam ordo agentium respondet ordini finium: quapropter vt eiusdem actionis nō possunt esse duo fines proximi & perfecti, ita nec duæ effectrices causæ, nisi cùm ambæ partiatim concurrunt, & vtraq; alterius supplet defectum; veluti cùm duo homines idem pondus ferunt: vel cùm agentibus eadē numero virtus competit, vt tribi personis diuinis eadē singularis

facultas ad creandum, à quibus proinde vna eademq; creandi actio exoritur: quod tamen in re proposita locum non habet, cùm in Deum neque indigentia, aut defectus vllus possit cadere, nec illi & rebus creatis eadem numero virtus conueniat.

Vnam eandemque esse Dei & creaturæ actionem.

At quòd operatio Dei & creaturæ nõ sint actiones diuersæ, probatur: tum quia actio capit distinctionem à termino, proindeque vbi vnus & idem fuerit terminus, vna tantum erit actio; tũ quia vel actio diuina priùs attingit effectum, quàm actio causæ secundæ, vel simul. Si priùs, aut ergo producit totum effectum priusquàm caussa secunda, aut partem: si totum, ergo caussa secunda nihil agit: si partem, igitur partẽ aliam producit caussa secunda non concurrente Deo; quod esse non potest, si nihil fit à caussa secunda, quod non etiã immediatè è Deo efficiatur. Si verò actio Dei cum actione caussæ secundæ simul attingit effectum, vtiq; altera eiusmodi actionum superuacanea erit, cùm vna tantùm satis sit. Quare dum caussa secunda operatur, præter simplicem eius operationem, nulla Dei actio admittenda est.

4. argum.

Quartò: Si caussæ secundæ non agerent, nisi actu concurrente prima, sequeretur, primam caussam operari per secundas, vt per inferiores sibique subiectas, atq; ita caussas secundas esse instrumenta primæ caussæ. At re vera nõ esse, bifariam ostenditur; quia instrumenta non solent esse secundum speciem similia effectis, vt ascia statua, aut characteres calamo: secundarum verò caussarum effecta frequenter caussas suas specifica similitudine referunt, vt hominem homo, ignis ignem. Deinde, quia instrumenta separata, vt actiones suas edant, priùs à caussa principali accipiunt præuium quendam influxum, ab ipsarum operatione distinctũ: verbi gratia, arcus, antequã sagittã vibret, impulsum à iaculatore recipit, q ab actu ipso vibrandi sagittã realiter differt: at caussæ secundæ, præsertim naturales, vt physicas actiones administrent, nullum eiusmodi influxum accipere tunc videntur, nec enim aut quidnam ille sit, aut quorsum detur, assignari potest.

ARTICVLVS II.

VERAE SENTENTIAE explicatio.

Conclusio.

Asserendum tamen est; Deum cum caussis secundis ad quamlibet earum actionem eliciendam, actu concurrere. Quę assertio non solùm Philosophiæ principijs, sed diuinarum etiam Literarum doctrinę ita cõsentanea est, vt oppositum aut minimè tutum, aut erroneũ sit. Eam igitur communi assensu tradunt scholasticæ theologiæ professores: D. Tho. 1. part. quæst. 105. art. 5. D. Bonauentura in 1. dist. 45. quæst. 2. & in 2. d. 37. q. 1. Gregorius Arim. in 2. dist. 35. quæst. 1. art. 3. Albertus Magnus in dist. 35. art. 7. Alensis 1. part. q. 9. memb. 2. Heruæus in tractatu de æternitate mundi q. 1. Capreolus in 4. dist. 12. quæst. 1. art. 3. vbi etiam ait, nostram hanc positionem non nisi ab homine Manichæo negari posse.

Eius assertores.

Nec minori consensu nobis adstipulatur auctoritas Patrũ: vt Anselmi in libro de concordia prædestinationis & præscientiæ: Gregorij Magni lib. 6. Moralium cap. 8. Nysseni lib. 8. suę Philosophię: Nazianzeni oratione 2. de Theologia, Augustini libro 3. de Trinit. cap. 3. & lib. 5. de Gen. ad lit. cap. 20. vbi ita scripsit: Mouet Deus occulta potentia vniuersam creaturam suam, eoque motu illa versata, dum angeli iussa perficiũt, dum circumeunt sidera, dum alternant venti, dum abyssus aquarũ lapsibus agitatur, dum vireta pullulant, suaque semina euoluunt, dum animantia gignuntur, dum iniqui iustos exercere permittuntur, explicat secula, quæ illi, cùm primum condita sunt, tamquam implicita indiderat, quæ tamen in suos cursus non explicarentur, si ea ille, qui condidit, prouido motu administrare cessaret. Hæc D. Augustinus, quo progressu, vti vides, à cœlesti globo ad terrestrem descendens, omnes omnium mundi partiũ actiones concursui diuino subdidit, vt eorum impietatem reijceret, qui tantùm ei subijciebant, quæ supra huius crassi concretique aëris regionem fiunt; non autem quæ in inferiori mundo, cuius facies perpetuò variatur: aduersus quos eodem loco, ac proximis capitibus late disputat.

Idem asserit Philo in lib. de incorruptibilitate mundi. & Tripharg. in Creatore.

Impietas quorundam.

quos D. Augustinus grauissime arguit.

Porrò autem nostra conclusio eisdem fere rationibus comprobatur, quibus suprà ostendimus, necessarium esse perennem Dei influxum ad res in suo esse tuendas: sed confirmari etiã ampliùs potest in hunc modum. In agentibus per se & essentialiter subordinatis (vt 2. Metaph. ca. 2. tex 5. alijsque in locis affirmat Aristoteles) inferius non caussat, nisi dependenter à superiori, ita vt superius simul cõcurrat ad ipsum causandi actum; imò (sicuti idem in 8. huius operis cap. 5. tex. 41. & auctor libri de caussis, propos. prima docent) caussa prior plus & efficaciùs mouet, quã posterior: sed Deus est suprema & prima caussa, cui essentialiter ac per se subordinari oportet omnia agentia creata. Igitur nullum agens infra Deum aliquam edere potest actionem, quin Deus in eam proximè influat.

Cõtextus causarum essentialiter subordinatarum.

Secundò, idem suadetur; quia nisi Deus hoc modo concurreret cum caussis secundis, nequiret earum naturales actiones impedire, nisi obijciendo contraria: quod tamen & diuinæ potentiæ derogat, & aliter factum esse innuitur Sapientiæ 11. vbi diuinæ literæ narrant, Babylonicæ fornacis ignem suaui Dei dispositione propriæ virtutis oblitum fuisse, ne combureret.

Tertiò

Tertiò: Quia non minùs requiritur ad vnamquamque rem producendam, quàm ad eam tuendam & conseruandam. Quare si effecta causarũ secundarum (vt fuit à nobis superiùs demonstratũ) sine influxu Dei ea proximè tuentis, nec momẽto consistere queunt certè nec produci sine eodem influxu poterunt. Ad extremũ, idem nos Sacra pagina docet, vt illud in libro Iob, cap. 10. Manus tuę fecerunt me, & Plasmauerunt me totum in circuitu: & in psalm. 146. Qui producit in montibus fœnũ: & Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt: & Act. 17. In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Denique passim diuinæ literæ actiones causarum secundarum Deo ascribunt, vt nimirum intelligamus, eas non solùm à Deo vnà cum caussis secundis proficisci, sed ad ipsum, vt ad principem caussam eas attingentem, esse referendas.

Corroboratur conclusio testim. sacræ pag.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR PRIMI articuli argumentis.

Dilluamus nunc argumenta, quibus oppositum eius conclusionis, quam articulo proximo statuimus, probari videbatur.

Sol. 1. Quo sensu dicatur Deus agere mediis caussis secundis.

Ad primum, concesso antecedente negandum est consecutio, & ad eius confirmationem respondendũ; eatenus dici Deum agere mediis caussis secundis, quatenus vnà cum illis operatur. Quod tamen non impedit, quominus ipse & omnibus agentibus intimè præsens sit, & eorum actiones atque effecta immediatè attingat, Itaque inficiandum est, agere immediatè esse agere absque medio istiusmodi, hoc est, non adhibendo ad operationis consortium aliud agens.

Sol. 2.

Ad secundum respondendũ est, nulli creaturæ communicari potuisse, vt sine concursu primæ caussæ ageret: quemadmodum nec concedi potuit, vt absque illo permaneret. Esset enim, ac nõ esset creatura: esset, quia ita ponitur: non esset, quia res creatæ ex natura sua, etiam quoad operationem, habent ordinem essentialis dependentię à primæva caussa totius esse, cuius participata similitudo sunt. Atque, vt D. Thomas in qu. de potent. quæs. 3. art. 7. ait, quemadmodum instrumento artis, vt securi, tribui nequit, vt absq; fabri motione per se, atque ex suam et formam, artis opera moliatur: ita neq; agenti creato, quod velut instrumentũ diuinę artis est, donari potuit, vt absque summi artificis influxu actionẽ ederet. Quòd verò obijcitur, effecta caussarum secundarum non excedere earum vim, fatendum id quidem est, modò ponatur concursus primi agentis. Quòd item aiunt, interdum rei, quæ causam produxit, effectum causæ attribui, ita sanè res habet: sed enim Deo non solùm ob id ascribenda sunt effecta caussarum secundarum, sed quia ipse eorum productionem necessariò attingit, ob rationes antè explicatas.

Cur creaturę absque Dei concursu agere non possint.

Ad tertium dicendum, vnam eamdemque esse actionẽ Dei & causæ secundæ, & ad huius impugnationem respondendũ: quanuis vna actio nequeat habere plures fines internos perfectos, quia huiusmodi finis est idem cum forma, quæ acquiritur; posse tamen habere plures externos totales, etiam non subordinatos. Idem namque opus in gratiam duorum amicorum effici potest, ita vt non minùs ob alterum tantùm, quàm propter vtrunq; simul fiat (in quo similitudo inter finem & efficiens locum nõ habet) multò autem notius est, posse eandem actionem plures habere fines subordinatos, quorũ scilicet vnus ad alterũ referatur, vt cùm quis ob pecuniã, vt huius interuentu honores obtineat, literis nauat operã. Atque ita ex analogia finium neutiquam concluditur, nõ posse vnam actionem elici à duplici caussa principali, & perfecta immediatè operãte, si vna alteri subordinata sit; quo pacto se habent caussa prima & secunda. Licet enim vtraque in suo genere perfectionem habeat; prima quidẽ secundum rationem vniuersalis concursus, secunda similiter in suo gradu & ordine secundum rationẽ concursus particularis: nihilominùs secunda primæ subijcitur ac subordinatur. Quæ subiectio efficit, vt ambæ quasi vnius agentis vim obtineant. Namq;, vt Caietanus 1. p. q. 52. art. 2. rectè ait, eæ dũtaxat caussæ partiales censentur, quæ in eodem caussæ genere, eodemq; ordine ad vnam illius generis caussam integrandã confluunt, ita vt neutra pendeat ab altera in agendo; vt cùm duo homines lapidem vehunt: hoc autem modo non concurrunt Deus & caussæ secundæ, vt ex dictis patet.

Sol. 3. Dei & caussæ secundæ eadem actio.

Caussa prima & secunda in suo ordine perfectæ.

Caussæ partiales quæ.

Poterunt tamẽ Deus & ignis, verbi caussa, cùm ad producendum calorem concurrunt, dici simul in quodam sensu, & integræ & partiales caussæ. Integræ, tum ob rationẽ antè explicatã; tum quia quælibet totum calorem gignit. Non enim inter se caloris gradus partiuntur, vt illa hos, hæc illos producat: sed vnaquæque totũ efficit calorem. Partiales, quatenus nec secnuda sine prima, nec prima sine secunda, eo præcisè influxu, quẽ tunc adhibet, eiusmodi calorem produceret. Licet enim Deus eundemmet calorem, quem simul cum igni profert, se solo possit efficere: non tamen eum efficere valet eo tantũ concursu, quem dũ cum igni operatur, exhibere solet; sed alio efficaciori, qui ignis influxum suppleat & compensẽt: quicquid in contrariam partẽ scripserint quidam è schola Nominalium; & Antonius Cordubensis lib. 1. quæst. Theologicarum quæst. 55. dub. 4.

Quo sensu Deus & causæ secundæ possint simul dici caussæ integræ, & partiales. Cõsule Greg. in 2. d. 35. q. 1. art. 3.

Pro explicatione quarti argumenti sciendum est, Platonicum dogma fuisse, caussas

secundas propriè ac simpliciter causſas non esse, sed instrumenta primæ causſæ duntaxat; vt legere est apud D. Damascenum in sua Philosophia cap. 9. vbi hac in re veteri Academiæ suffragatur: item apud Simplicium hoc in lib. ad text. 29. Ficinum lib. 2. de Immortalitate animorum cap. 11. & Bessarionem libro 6. contra Calumniatorem Platonis cap. 2. At Peripatetici causſas secundas, vt par est, absolutè & propriè causas vocant: quia licet à causſa prima dependeãt (quod Platonicis, vt eis causſarum nomen non absolutè concederent, persuasit) in suo tamen genere perfectam causſalitatem obtinent.

Dubit. Si quis autem roget, num simul & causſæ simpliciter, & instrumenta Dei, non coniuncta, cuiusmodi est calor respectu ignis, sed separata, dici queant? Respondemus, quod iam alibi diximus; posse quidem eas appellari aliquo modo instrumenta, quatenus earum interuentu Deus agit: cæterùm si instrumentum propriè sumatur, instrumenta non esse, vt rationes in argumento adductæ concludunt. Itaque negandum est, vt causſæ secundæ instrumenta primæ dicantur, sat esse, hanc per illas, vt per inferiores, sibique subiectas agere. Si cui tamen placuerit, causſas secundas instrumenta primæ absolutè vocare; is argumento concedat quod assumit, & ad eius impugnationem dicat, eas conditiones, quæ mihi exprimuntur, non in omnibus, sed in vulgaribus artium instrumentis, & in ijs, quæ particularibus causſis obseruiunt, reperiri. Verùm quia secunda huiusce argumenti pars difficultatem quandam attingit, de motu causſarum secundarum à primo agente; ea de re separatim à nobis quæstio instituetur.

Resp.

Sol. 4. arg.

QVÆSTIO XIII.

VTRVM NE DEVS ALIQVA prauia motione causſas secundas ad agendum excitet?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA AFFIRMATIVAM PARTEM astruerevideantur.

CIrca modum, quo Deus cum causſis secundis ad earum operationes & effecta concurrit, discutienda se offert celebris opinio D. Thomæ 1. p. q. 105. & in prima secundæ q. 109. art. 1. & quæst. 3. de potentia art. 7. eiusq; sectatorum, Capreoli in 2. d. 1. q. 2. Ferrariensis 3. contr. gent. cap. 70. & aliorum, existimantium omnes causſas secundas, antequam operentur, accipere à Deo influxum quendam & motum, qui sit quasi esse intentionale virtutis diuinæ, quo ad promendas actiones excitentur; eo modo, quo artium instrumẽta, vt dolabra & securis, præuiam motionem à fabro accipiunt, cùm ad opus conficiendum applicantur. Namque esto dolabra præacuta sit, & ad expoliendum lignum idonea, haudquaquam tamen id expoliet, nisi artificis impulsum motumque ciearur.

Sententia D. Tho. & aliorum.

Habet autem inprimis hæc sententia pro se commune illud Peripateticæ scholæ effatum; quod etiam inculcat D. Augustinus 8. de Genes. ad lit. capit. 20. & 5. de Ciuit. Dei capit. 9. scilicet, proprium esse primi supremique motoris, mouere non motum; sicuti & primi alterantis, id est, cœli, alterare, cùm ipsum non alteretur. Si enim ita sit, consequens erit, vt cæteræ causſæ non moveant, nisi moueantur: quod etiam distertis verbis affirmat Aristoteles, 7. hujus operis l. b. ca. 1. & lib. 8. cap. 5. At si causſæ secundæ non movent, nisi motæ; sanè oportet eas, antequam aliquid moliantur, præuio illo influxu concitari.

Philosophi cum axioma.

Item: Causſa prima non solùm est prima in essendo, sed etiam in operando, atq; ita prius natura agit, quàm causſæ secundæ: hæc autem naturæ anteceſſio non cernitur in concursu diuino circa ipsam actionem causſarum secundarum, cum eiusmodi actio tota sit à Deo & à causſis secundis, nec vlla eius pars prius à Deo, quàm à causſis secundis attingatur. Oportet igitur aliam dari actionem à Deo, vt ab integra causſa, prius natura elicitam; nempe eam, qua agentia secundaria ab ipso excitentur & moueantur.

Præterea: Causſa secunda, cùm operatur, communi Philosophorum assensu dicitur maiorem acquirere perfectionẽ, quàm cùm in otio est: hæc autem perfectio non consistit in ipsa actione, quã edit: quia calefactio ignis, verbi gratia, cæteræq; actiones transeuntes, non sunt in agente, sed in re quæ patitur, vt suo loco planum fiet. Aliquid ergo in se recipit causſa secunda dum agit, quod eam perficiat: hoc autem nõ videtur esse aliud, quàm influxus ille, quo in actu primo constituitur, expediturque ad eliciendam actionem. Quare non videtur negandum, dari prædictum influxum.

Causſa secunda, dum operatur, maiorem acquirit perfectionem.

ARTICVLVS II.

CONFVTATIO SVPERIORIS sententiæ, & argumentorum, quibus nitebatur, dissolutio.

HAec tamen sententia non videtur probanda: inprimis quia absque necessitate res multiplicat. Vt enim, verbi causſa, ignis calorem producat, suppositis naturali eius vi, & idoneo subiecto ad recipiendum calorem, aliisque vulgatis circumstantijs; fictitium est ac superfluum, quicquid amplius de nouo ex parte Dei desideratur, præter cõcursum in actionem & calorem, qui producitur. Nec vlla

1. ratio.

vlla probabilis ratio affertur, cur istiusmodi influxus, vnà cum influxu ignis non satis sit ad producendum calorem; præsertim cùm illud, quod vocant esse intentionale diuinæ virtutis, & præuio illo motu induci inquiunt, necessariò sit quidpiam creatum, nec videatur posse esse aliud, quàm qualitas, quæ non minùs, quàm ignis, indigebit alio concursu ad operandum; sicque dabitur progressus in infinitum.

2. ratio. Secundò: quia si res creatæ nihil omnino absq; præuia illa excitatione moliri queunt, sequitur excitari inuitarique à Deo voluntatem, etiam ad actus vitiosos, quod nemo dicat. Plura ad hanc opinionem refellendam argumenta habes apud Ludouicũ Molinam, in sua Concordia quæst. 14. art. 13. disputat. 26.

Occurritur aduersariorum rationibus. Iis, quæ in aduersam partem adducta sunt, non erit difficile respondere. Nam quod asserunt de artium instrumentis, vt de securi, quæ sine præuio impulsu haudquaquam artificiosam sectionem edit, ita est: sed non eodem modo se habẽt alia agentia, quæ vel sibi propriam innatamque virtutem ad operandum obtinent, vt ignis; vel sunt ipsa agendi virtus, vt calor. Hęc enim aduentitio illo motu, quo ad exequendam actionem applicentur, nõ indigent, vti superiùs declaratum fuit.

Quo sensu dicatur primum primi mouẽtis, mouere non motum. Illud autem Peripateticæ disciplinæ proloquium, quo Thomistæ maximè innituntur, sic interpretandum est, vt proprium sit supremi motoris, mouere non motum, hoc est, agere independenter ab aliuori causa. Quo item sensu causſæ secundæ non mouent nisi motæ, hoc est, nisi dependenter à primo agente, quod vnà cum ipsis operatur.

Quod de prioritate diuini concursus objiciunt, parum habet momenti. Nullo pacto concedendum est, Deum prius naturâ agere, ratione alicuius prioris concursus, quem directò immittat in causſam agentem, vt eam corroboret, & ad operandum excitet; cùm is non detur. Nec etiam ratione illius, quo actionem & effectum causſæ secundæ immediatè attingit, quasi aut totum, aut aliquam eius partem, per se prius producat absque consortio causſæ secundæ. Fatendum tamen est, Deum secundum istiusmodi influxum prius agere, duplici consideratione. Vna est, qua priora natura dicuntur, quæ perfectiora sunt, quo pacto se habet diuinus concursus, qui causſarum secundarum concursu multò est excellentior. Altera est, qua priora vocamus ea, à quibus non retrò commeat consecutio. Nec enim, si detur concursus diuinus absolutè, sequitur dari concursum ignis; etsi contrà ex eo, quòd detur concursus ignis, rectè colligatur dari diuinum concursum. Ad harum verò prioritatum rationem, non opus est, totum causſarum secundarum effectum, aut aliquam eius partem, prius à Deo, quàm à causſis secundis produci, vt planum est.

Traditur hęc à Scot. in 1. d. 36. à Caiet. 1. p. q. 8. art. 1. De hac excellentia D. Tho. in 1. d. 1. q. 1. art. 4. Auerroes super 1. & 4. proposit. lib. de causſis.

Quod vltimo loco obiectum fuit, ita dilues. Non dicuntur agentia naturalia, dum agunt, nouam acquirere perfectionem, qua tunc constituantur in actu primo; in hoc enim sunt per formas iam antè sibi inditas, quarum interuentu agunt. Dici tamen possunt denuò perfici merito actionum, quas edunt; idque dupliciter: vel perfectione intrinseca, id est, ipsis inherente, cùm agunt per immanentem actionem; vel extrinseca, cùm per transeuntem. Nam quòd etiam actio transiens sit perfectio agentis creati, ex eo patet, quia maximum est creaturarum ornamentum, primam causſam imitari, quod præstant, dum agendo sese alijs communicant: adeò vt D. Dionysius 3. cælestis hierarchiæ dicat, omnium diuinissimum esse, Dei cooperatorem fieri. In quam sententiam lege, quæ tradit S. Thomas lib 3. contra gent. cap. 19. & Auerroes 12. Metaph. comm. 36.

An actio transiens sit perfectio agentis, dispute immanentem actionem; vel extrinseca, cùm per transeuntem. Nam quòd etiam actio transiens sit perfectio agentis creati, ex eo patet, qu. 1. ar. 3. Card. 1. p. q. 44. artic. 4. Ferr. 2. contra gent. cap. 9.

QVÆSTIO XIV.

VTRVM DEVS IMMEDIATIONE virtutis & suppositi, cum omni agente creato operetur.

ARTICVLVS I.

QVID SIT AGERE IMMEDIATIONE virtutis, & suppositi.

VT propositam dubitationem expediamus, sciendum est, quemadmodum in quolibet agente duo cernuntur, nimirum virtus, per quam operatur, vt in igni calor & res ipsa, quæ principaliter denominatur agere, vt ignis: ita, quod ad præsentem attinet disputationem, bifariam dici agens immediatè agere: vno modo, immediatione virtutis; altero immediatione suppositi, id enim est quod principaliter, & vt quod, operari dicitur. Illud agit immediatè immediatione virtutis, quod agit per virtutem non aliunde sibi communicatam, siue patiens immediatum sit agenti, siue ab eo distet. Exemplum prioris immediationis secundum virtutem, cernere est in igni, cùm per ingenitum sibique proprium calorem aquam attiguam excalfacit: Posterioris in sole, cùm lumine per intermedia corpora traiecto, terrã illuminat.

In quolibet agente duo insunt.

Actio immediata immediatione virtutis.

Virtutis mediatio.

Agere mediatè mediatione virtutis, est per virtutem sibi commodatã operari, siue item patiens distet ab agente, vt cùm orbis lunæ lumen sibi à sole immissum in aërem iaculatur; siue non distet, vt cùm idem orbis prædictum iubar in sphæram ignis demittit.

Actio immediata immediatione suppositi.

Quod ad rationem suppositi attinet, id agit immediatè immediatione suppositi, inter quod & ipsum effectum, siue rem patientem, nullum aliud supponitum, hoc est, singulare

per se subsistens, interiectum est; quo pacto A aqua manum, quam abluit, refrigerat.

Mediata mediatione suppositi.

Id agit mediate meditatione suppositi, inter quod & effectum, siue rem quæ patitur, aliud cadit suppositum; vt inter fabrum & statuam, securis.

ARTICVLVS II.

DEVM VTROQVE MODO immediatè operari.

Conclusio. Lege D. Tho. 1. sent. d. 37. q. 1. art. 1. & 3. cõtra gent. ca. 68.

HIs animaduersis, respondemus; Deum cum quouis agẽte creato operari immediatè immediatione virtutis & suppositi. Quæ assertio quoad priorem partem ex eo constat; quia virtus diuina non est aliunde communicata, quin potiùs omnis rei creatæ virtus à Deo effluxit, atq; eo pacto est virtus creaturæ, vt Dei quoque virtus sit. Vnde intelliges, nullam rem creatã, si cùm Deo comparetur, agere posse immediatione virtutis; quanuis, si vna cum altera conferatur, possit. Posterior pars cõclusionis liquet ex eo, quia inter Deum & effectum rei creatæ, siue rem quæ patitur, non est intermedium aliquod suppositum, cùm tam Deus, quàm ignis verbi caussa, dum calorem producunt, secundum suam substantiam immediata sint manui, quæ calefit, cumque ipsam caloris productionem immediate attingant, vt ex ijs, quæ à nobis superiùs disputata sunt, planum est.

Quorundam opinio.

Nonnulli tamen, è quorum numero est Ferrariensis ad cap. 70. lib. 3. contra gent. contendunt, vt aliquid censeatur agere immediatione suppositi, requiri præterea, vt per aliud suppositum non agat; nec sufficere, immediatè secundum substantiam attingere effectum, & rem quæ patitur. Negant igitur, Deũ, dum vnà cum substantijs creatis operatur, agere immediatè immediatione suppositi.

Improbatio.

Verùm, etsi non multùm referat, quo quisq; modo loquatur, si de re constet; nos tamen priorem explicandi rationem, quæ vsurpatior est, amplectimur. Nec quod obijciunt, momentũ habet, videlicet si dicamus, Deum omnia effecta caussarum secundarum operari immediatione suppositi, sequi tolli ordinem caussandi inter Deum & supposita creata; eò quòd non videatur seruari ordo caussandi inter ea, quæ immediatè agunt. Non habet, inquam, momentum: quia eiusmodi ordo non consistit in eo, quòd supposita creata attingant per se suos effectus, & caussa prima non nisi per secundas, sed in eo, quòd omnia agentia creata, & supposita omnia, dependeant à prima caussa, vt à fonte totius esse, ita vt citra illius opem & influxũ, nec consistere valeãt, nec vllam operationem exequi; vt iam suprà declaratum fuit.

Ordo agendi inter Deum & supposita creata, in quo consistat.

QVÆSTIO XV.

VTRVM CAVSSA PRIMA actionem secundæ, an secunda actionem primæ determinet?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS videatur, neutram ab altera determinari.

Duplex actionum determinatio.

DVplex est, quod ad propositam difficultatem spectat, actionum determinatio: vna secundum speciem, altera secundum gradum naturæ singularis. Tunc caussa vna actionem alterius secundum speciem determinat, cùm generalem illius rationem, & indifferentiam ad certam speciem, vocat & contrahit, id est, cùm ea caussa, quæ ex sese tam vnius, quàm alterius speciei actionem indiscriminatim edere posset, ab alia limitatur, vt huius certę speciei, non alterius producat actionem. Similiter tunc caussa vna actionem alterius secundum gradum naturæ singularis determinat, cùm ea, quæ sub eadem specie ad hanc vel illam actionem indeterminata erat, ad hanc certam singularem trahitur & definitur.

Hoc posito, inuestigandum in præsentia est, quonam pacto caussa prima & secunda, in actionibus hunc in modum determinandis, sese habeant? Non quærimus autem, quid eiusmodi actiones formaliter specificet: id enim intrinsecè quidem præstat essentialis cuiusq; differentia, extrinsecè verò obiecta, à quibus actus in genere caussæ formalis extrinsecæ speciem sortiuntur. Sed nimirum in quæstionem vocamus, vtra prædictarũ caussarum alterius actiones efficienter determinet? Porrò autem, quòd alienum sit à veritate id, quod communis philosophantium schola asserit, nempe caussam secundam determinare actionem primæ secundum speciem, hunc in modum probatur. Id determinat secundum speciem, à quo gradus specificus principaliter tribuitur: sed hic tribuitur principaliter à prima caussa, cuius influxus est præcellentior, quæque fons est totius esse, tam specifici, quàm singularis. Non igitur caussa secunda, actionem primæ eo pacto determinat.

De determinatione actionis ad sensus. Sensus propositequæstionis.

Secundò: Vnus idemque influxus diuinus secundum speciem, sat est omnibus actionibus caussarum secundarum perficiendis; sicuti vna eademque specie illuminatio sufficit ad producendam lucem & calorem, & multarum specierum animantes, quæ ex putri ma-

tri materia obueniunt. Non est igitur cur dicamus, diuinum concursum trahi ad diuersas species.

De determinatione quoad singularitatem.

Iam quod caussa prima non determinet, vt multis visum est, actionem secundæ, quoad gradum naturæ singularis, hisce argumentis videtur concludi. Vel eiusmodi gradus est à Deo, & à caussa secunda, vel à Deo tantùm. Si à Deo, & à caussa secunda, non est igitur, cur soli Deo tribuatur. Quòd autem non tantùm à Deo sit, apertè conuincitur. Primùm, quia cùm gradus naturæ singularis idem re sit cũ gradu specifico; impossibile est produci hũc à caussa secunda, illum verò à Deo tantùm absque secundæ caussæ consortio: quæ enim re non dissident, neque productione distingui possunt. Item, quia sequeretur, caussas secundas non tendere per se in suppositа, id est, in singularia per se existentia. Quo enim pacto in ea per se ferri possunt, si nõ eliciunt actiones, quibus illa per se efficiuntur? Tertiò, quia nulla ratio afferri poterit, cur non idem singularis effectus ab eadem caussa diuerso tempore, vel à distinctis eodem, producatur, si singularitatem ipsam ordinaria lege Deus contribuit. Accedit testimonium Aristotelis hoc in lib. cap. 3. text. 38. & lib. 5. Metaph. cap. 2. text. 3. vbi docet, particulares effectus ad particulares caussas esse reducendos. Quare non est, cur singularitas ad primam caussam, quæ maximè vniuersalis est, referatur.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS ENODATIO.

1. conclusio. Consule D. Tho. 3. contra gent. cap. 66. & in 2. d. 1. q. 1. ar. 4.

PRoposita difficultas duabus conclusionibus explicanda est. Prima sit: Actio caussæ primæ determinatur, quoad speciem, ab actione caussæ secundæ. Hæc conclusio videtur Philosophorum omnium communis: patetque ex eo; quia cùm caussa prima in se spectata, possit hominem & aquilam, cæteraque eiusmodi sine discrimine producere: ratio, cur cùm homo non aquilam, sed hominem; cùm aquila non hominem, sed aquilam procreet; non alia sanè est, nisi quia eius concursus à concursu hominis vel aquilæ, ad huius potiùs, quàm alterius speciei actionem effectumq; producendum, definitur & contrahitur. Ac de eiusmodi determinatione locutus est D. Dionysius 4. de diuinis nominibus, vbi scripsit: Deum vniformiter operari omnia; diuersitatem autem effectorum esse à caussis secundis: quemadmodum sol ex se vniformiter illuminat, at quòd alij aliter lucem impertiat, à diuersitate subiectorum proficiscitur. Hæc assertio intelligenda est de ijs tantùm actionibus & effectis, quæ à caussa prima concurrentibus secundis administrantur: quæ enim à prima duntaxat oriuntur, planum est non aliunde determinari.

2. conclu. Greg. in 1. d. 17. q. 4. art. 7. ad 7. & d. 35. q. 1. art. 1.

Secunda conclusio: Actio caussæ secundæ determinatur per se primò à Deo, quoad singularitatem. Hanc tuentur plerique; de schola Nominalium, & è iunioribus Philosophis Theologisque nonnulli. Suaderurq; in hunc modum: Hic ignis, verbi caussa, ex se non est determinatus ad certam numero calefactionem, tum quia potest multas elicere, vt patet; tum quia natura non intendit definitè hoc singulare, vt alibi ex Auicenna docuimus. Igitur vt hanc calefactionem determinatè edat, oportet aliunde determinari. Sed in caussis secundis nihil est, à quo determinari possit: recurrendum est ergo ad caussam primam, quæ ipsum virtutis suæ efficacitate determinet, cuius certè est, ordinaria ac stata lege hunc quasi defectum naturæ supplere. Probatur minor: quia tam cœlestis influxus, quàm cæteræ caussæ effectrices, quæ quoquo modo cum igne concurrere possunt, indifferenter se habent ad hanc vel illam calefactionem edendam. Item materia, in quam ignis agit, ex se ad quamlibet recipiendam apta idoneaq; est. Similiter locus nihilo magis ad vnam calefactionem, quàm ad alteram facit. Nec putandum, hãc determinationem, si non à singulis circumstantijs, saltem ab earum omnium complexu, id est, ab hoc agente, hoc cœlesti influxu, hac materia, hoc loco, cæterisque huiusmodi in vnum collectis, tribui posse. Hæc enim omnia, vt non singulatim solùm, sed vniuersim quoque sumpta, multis communia sunt; ita non possunt reddere aliquid ita vni proprium, vt multis non conueniat. Nec denique sat est, confugere ad durationem, seu veram, seu imaginariã; quasi propterea ignis hanc potiùs calefactionem edat, quàm aliam, quia agit dependenter ab hac duratione. Primùm, quia existimare, tantam inesse durationi vim, vt quod aliarum circumstantiarum collectio præstare non potuit, ipsa perficiat, fictitium est & ridiculum. Deinde, quia duratio, seu vera, seu imaginaria, vera rei caussa non est, sed mensura potiùs & affectio, quæ rem iam constitutam & determinatam sequitur.

Determinatio actionis & effectus, ad eandem caussam pertinere.

Porrò, ad clariorem notitiam eorum quæ diximus, nonnulla animaduertenda erunt. Primum est: ad eandem caussam pertinere determinationem actionis, quoad gradum naturæ singularis; & determinationem effectus, quoad eundem gradum. Namque eadem indifferentia cernitur in hoc numero agente, in hoc subiecto, in hoc loco, in hoc tempore vel momento, & in tota collectione harum circumstantiarum, ad productionem caloris, verbi gratia; quæ cernitur ad calefactionem eliciendam, vt consideranti planum est.

Secundò obseruandum: cùm dicimus, hūc A ignem indifferentem esse ad hāc vel illā calefactionē, hunc vel illum calorē producendū; id nō ita debere accipi, quasi hic ignis ad omnem prorsus calefactionem, caloremq; producendum, indifferens sit. Non enim ita res habet, cùm hic ignis, esto indifferens sit ad educendos ex hac materia infinitos calores; non tamen sit indifferens ad educendos eos, qui ab alio igni educi possunt: siquidem omnis forma singularis naturalem habet dependentiam à definito agente particulari, quod 5. Metaphysicorum lib. ostendemus. Sed nimirum sic id accipiendum est, vt cùm quilibet ignis possit multas calefactiones, multosq; calores edere, ex se tamē ad quemlibet horum, qui ad se pertinent, indifferens sit.

Quælibet forma singularis pendet à designato agente.

Tertiò sciendum: actionum & effectorum singularitatem non ita à Deo præfiniri, quasi tantùm ab eo individualis differentia effectiuè tribuatur. Nam cùm tota actio, & totus effectus causarum secundarum, simul à Deo & à causis secundis procedat; impossibile est, differentiam individualem, quæ est idem re cum eo quod constituit, non produci simul à causis secundis. Dicitur ergo à Deo singularitas præfiniri, quia Deus, videns causam secundam esse veluti in procinctu, vt exeat in actum certæ alicuius speciei, simulque esse prorsus indifferentem ad plures singulares actus sub tali specie, nec habere, vnde sese ad vnum potiùs, quàm ad alium determinet: huic perplexitati occurrit efficacitate suæ voluntatis, præfiniendo quinam actus singularis, hoc loco, & tempore momentóve exercendus sit, sub illa specie, ad quam causa secunda se determinat. Rationem autem, modumq; eius præfinitionis, sic licet mente concipere. Videns Deus, positis illis circumstantijs, concurrendum sibi esse ad eam speciem actus ex lege ordinaria, qua decreuit non de- E stituere suo auxilio agens creatum, præfinit concursum individuum, quo sibi placet influere. Quia verò non diuerso, sed eodem numero concursu actionéve, Deus & causæ secundæ influunt in ipsius causæ secundæ effectum, vt suprà explicauimus, fit vt concursus etiam agentis creati determinetur in gradu individuo, vt videlicet potiùs sit hic, quā ille alius eiusdem speciei, qui in illis circumstantijs indiscriminatim exhiberi posset. At- F que ita, quòd actus & effectus hic potiùs sit, quàm alius numero solo diuersus, in ipsum Deum resoluitur.

Quo pacto singularitas à Deo præfinitur.

Obiectio. Quòd si quis obijciat, videri ex dictis sequi, essentias habere causam efficientem; cùm dicamus, differentiam individuam, quæ est pars essentiæ rerum singularium, produci per se primò à Deo determinante, & à causa secunda determinata. Occurrendum erit, proloquium Philosophorum, affirmantium essentias non habere causam efficientem, intelligi de connexionibus essentialibus, qualis est inter hominem & animal particeps rationis; quæ cùm non sint aliud formaliter, quàm relationes identitatum, fundamentaliter verò negationes diuersitatis, (vt doctè explicat Fonseca lib. 5. Metaphys. cap. 5. qu. 1. sect. 4.) nequeunt ab vlla causa effici. Verùm id non impedit, quò minùs ipsi termini essentiales, cuiusmodi est differentia individua cuiusq; actionis & effectus, cùm in rerum natura sub B actu existentiæ ponuntur, effectrices causas sortiantur.

Diluitio.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO RATIONVM, QVAE initio propositæ fuerant.

C NVnc quo pacto primi articuli argumentis occurrendum sit, videamus. Ad primum neganda est maior propositio. Non enim eius est, determinare secundū speciem, ad quod pertinet, gradum specificum principaliter tribuere; sed eius quod definit, trahitq; causam vniuersalem, vt huius potiùs, quàm alterius speciei operationē effectumque producat: quo pacto se habet causa secunda ad primam; cùm tamen causa prima ipsum esse specificum, vt præstantior & principalior causa, rei genitæ conferat. D

Ad secundum dicendum est: cùm diuinus concursus non sit aliud, quàm externa Dei actio, & hæc in eundē feratur terminū, in quē actio causæ secundæ; vt in calorem, dum concurrit cum igne calefaciente; & in leonem, dum concurrit cum leone generante: fieri non posse, vt vnus concursus diuinus secundum speciem satis sit, omnibus secundarum causarum actionibus perficiendis; esto eadem specie illuminatio sufficiat ad producendam lucem, deinde lucis interuentu calorem, tum caloris ministerio variarum specierum animantes ex putrescente materia. Ratio discriminis palam est, quia non repugnat, vnam eandemque rem singularem esse principium, siue instrumentarium, siue principale, actionum effectuumque specie differentium; cùm tamen repugnet, eandem specie actionem ferri in terminos specie diuersos.

Cur diuinus concursus nō sit vbiq; vnus specie.

Rationes verò, quæ probare nitebantur, determinationem ad gradum naturæ singularis, non esse à causa prima, facile soluet, qui dixerit ad primam quidem, eiusmodi gradum etiam à causis secundis tribui, vti exposuimus; sed ita, vt illæ ad eum conferendum à prima determinentur. Ad secundam, agentia creata præfinita, concursu primæ causæ determinantis, tendere in singularia per se existentia; quia sic actiones edunt, quibus eiusmodi singularia per se efficiuntur. Ad tertiam;

Gradus singularitatis etiā à causis secundis tribuitur.

tiam; nō posse eundum effectum singularem A ab eadē causa secunda diuerso tempore, vel à distinctis eodem tēpore produci: quia effectus singularis pendet ab hac numero actione, qua gignitur, & hæc actio ab hac numero duratione, in qua elicitur: etsi duratio non conferat illi tanquam vera causa singularitatē, vt suprà ostendimus; sed tantummodò sit occasio, conditio, & indicium singularitatis, vt 2. de gener. planiùs & enucleatiùs dicetur. Præterea, hic singularis effectus habet necessariam connexionem cum sua causa, licet B ab ea in actum deduci non possit, nisi accedente diuini concursus præfinitione. Neque his repugnat, quod Aristoteles ait, de reuocatione particularium effectuum ad particulares, non ad vniuersales causas: loquitur enim de causis vniuersalibus in prædicando, vt de artifice comparatione statuarij: Deus autem non est causa vniuersalis in prædicando, sed in operando, vt ibidem exposuimus.

Effectus singularis pendet per se ab hac singulari actione.

C

QVÆSTIO XVI.

VTRVM NE RECTE CONCEDATVR, aliquid esse, quod diuina potentia fieri non possit.

ARTICVLVS I.

MVLTA EFFVGERE POTENtiam Dei ordinariam, nihil absolutam, nisi quod contradictionis repugnantiam inuoluit.

Expositio. EGimus hactenus de concursu Dei secundum ordinariam eius potentiam; nunc de eodem secundum extraordinariam siue absolutam potentiam pauca disseremus. Inprimis, ad explicationem huiusce controuersiæ, quę cæteris quęstionibus ad diuinam potentiam spectantibus, tanquam fundamētum supponēda est, scire oportet; etsi potentia diuina in se vna ac simplicissima sit; prout tamen rebus efficiendis comparatur, in ordinariam & absolutam diuidi: vt videre est apud D. Thomam 1. p. q. 25. art. 5. & in 3. dist. 1. q. 2. art. 3. Gregorium in 1. d. 42. q. 1. Scotum in 1. d. 44. q. 1. Capreolum d. 42. quæst. 1. art. 1. Alensem 1. part. q. 20. memb. 5. Potentia Dei ordinaria est, quę respicit communem & vsitatum cursum, ordinemq; rebus inditum. Absoluta est eadem diuina potentia, simpliciter ac sine vlla limitatione spectata. F

Quæ potentia Dei ordinaria, quæ absoluta.

1. Assertio. Hoc posito sit prima assertio: Multa nequeunt fieri à Deo secundū potentiam ordinariam, quę secundum absolutā possunt. Hęc assertio probatur quoad priorem partem; quia exempli causa, si ignis idoneæ materiæ aptè congruenterq; applicetur, non potest Deus cum eo non concurrere ad comburendum: quandoquidem id poscit communis ordinariaque lex, qua rebus creatis eiusmodi cōcursum exhibet. Quoad posteriorem partem suadetur; quia potest Deus præter consuetum ordinem id commune beneficium denegare; vt olim, cùm Hebræos pueros in Chaldæorum fornace seruauit incolumes. Namque, vt D. Augustinus libr. 26. contra Faustum capite 3. monet: ed isseritque sanctus Thomas prima parte quæst. 105. art. 7. Virtus diuina nequaquam secundarum causarum ordini subiecta est; sed ei potiùs talis ordo subditur, vt qui à Deo procedat, non necessitate naturæ, sed arbitrio voluntatis. Potuisset enim Deus alium præscribere rerum ordinem: vnde & præter hunc ab ipso constitutum agere potest, cùm voluerit, producendo videlicet se solo tam effecta secundorum agentium, quàm alia, ad quæ res creatæ pertingere non possunt. C

Probatio. Secunda assertio: Absoluta Dei potentia *2. assertio.* fieri potest, quidquid contradictione nō implicat. Hæc assertio communi Theologorum Philosophorumque assensu in scholis recepta est, & ab omnibus tanquam irrefragabile axioma inter disputandum conceditur. Probatur autem à Richardo in 1. d. 42. quæst. 7. quia, vbicunque extrema non includunt repugnantiam contradictionis, apta sunt, quantum ex parte ipsorum est, per aliquam potentiam coniungi, nisi ex parte potentiæ sit defectus, qui in diuina attributa minimè cadit. Idem quoq; ostenditur à D. Thoma 1. p. q. 25. art. 3. quia esse diuinum, in quo diuinæ potentiæ ratio fundatur, est infinitum, minimeq; limitatum ad aliquod genus entis, sed in se continens perfectionem totius esse. Vn- *Quę Dei ab* de quidquid potest habere rationem entis, *soluta potentiæ subijcian* comprehenditur sub possibilibus, respectu *tur.* diuinæ potentię absolutæ. Nihil autem ratio- E ni entis opponitur, nisi non ens, seu quod inuoluit esse & non esse simul: ex quo sequitur, ea omnia ac sola, in quibus inest contradictio, absolutam Dei potentiam effugere. Itaq; fieri à Deo nō potest, vt sex non sint bis tria, quia alioqui essent, & nō essent sex: nec itē, vt homo nō sit animal particeps rationis, quia esset simul ac nō esset homo: nec, vt creatura conseruetur sine Deo, quia esset dependens, cùm sit creatura, & nō esset dependens ex hypothesi: similiter neq; mentiri Deus potest, quia cùm sit ipsa veritas, esset Deus ac non esset. Atque hanc rationem D. Dionysius 8. capit. de diuinis nominibus reddit Elymæ Mago, quærenti, quo pacto à nostro Theologo (intelligebat autem D. Paulum) dictum esset, aliquid non posse Deum, si est omnipotens? dixerat enim 2. ad Timoth. 2. Deum se ipsum negare non posse. Nempe, inquit, negare se non potest Deus, quia se

ipsum negare, est à veritate cadere: est autem veritas Deus, atque ita à veritate cadere, à Deo est cadere. Lege plura in hanc sententiam apud D. Thom. 2. contra gentes cap. 25. Altissiodorensem lib. 1. suæ summæ, Magnum Albertum in 1. sent. d. 42. ar. 4. & 6. Durandum in 1. d. 42. q. 1. & 2. Heruæum quodl. 4. q. 9.

ARTICVLVS II.

ALIA QVAEDAM AD EANDEM sententiam spectantia.

Diuina potentia nō est coarctāda ad angustias nostri intellectus.

ESt autem non segniter obseruandum, cùm, an aliquid diuina virtute fieri possit, inquirimus, negatiuam partem non temerè, aut ex intellectus nostri mēsura, definiendam esse. Namque (vt rectè ait D. Anselmus 2. lib. Cur Deus homo) Multa potest Deus facere, quæ hominis ratio nequit comprehendere, multaque sunt fidei mysteria; vt incarnatio diuini Verbi, sustentatio accidentium extra subiectum, aliaque eiusmodi; quę intellectus humanus, nisi cœlesti disciplina sit institutus, negabit posse esse, licet illa reuera non contra, sed supra lumen rationis sint. Vnde D. Augustinus in illa verba 1. ad Corint. 1. Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi: Sapientiā, inquit, huius mundi fecit Deus stultam, faciendo ac declarando id esse possibile, quod ipsa iudicat impossibile.

Ità D. Aug. 15. de Trinit. cap. 15. & li. 1. de Symb. c. 1. D. Anselmus li. 1. cur Deus homo cap. 17.

Secundò aduertendum est, cùm decernimus, non posse aliquid à Deo fieri, id non diuinæ virtutis imbecillitati, sed ipsius rei defectui, & quasi impotētiæ ascribi debere. Namque, vt Hugo Victorius 1. lib. de Sacramentis, parte 2. cap. 22. sapienter & acutè disputat, non minùs potens est Deus, quòd impossibilia non possit, siquidem posse impossibilia, non est posse, sed non posse. Itaque omnia potest Deus, quę posse potentia est. His similia tradidit D. Ambrosius in c. 23. Numerorum ad Chromatium, D. Augustinus lib 26. contra Faustum cap. 5. D. Anselmus in Prologio cap. 7. & hos secutus D. Thomas 1. p. q. 25. art. 3. vbi admonet, ea, quæ contradictionem inuoluunt, congruentius dici, ipsa ex se talia esse, vt non possint fieri, quàm non posse illa Deum facere. Sanè vt nemo imbecillū aspectum vocat, qui sonos non videt; nec infirmum auditum; qui colores non audit; cùm hæc non pertineant ad eiusmodi facultatum obiecta: ita nec diuina potentia debilis censenda est, quòd simpliciter impossibilia præstare nequeat; cùm hæc sint extra terminos, atque obiecta executricis potentiæ.

Tertiò, nec illud omittendum est, quod iam ex dictis facilè quiuis intelliget; nimirum, licet potentia diuina infinita sit, non propterea admitti debere, posse Deum ex se id, quod simpliciter impossibile est, producere. Etenim cùm productiuum & producibile (liceat enim ita loqui) sese mutuò respiciant, nec aliquid dicatur productiuum, nisi eius quod producibile est; si Deus ex se esset productiuus alicuius impossibilis, iam impossibile possibile foret.

QVAESTIO XVII.

VNDE PROVENIAT, VT ALIquid diuina virtute possit aut non possit fieri.

ARTICVLVS I.

ENODATIO PROPOSITAE difficultatis.

Dubitatio.

LIbet adhuc plenioris doctrinæ gratia scrutari diligentius, quo ex fonte oriatur, vt aliquid à Deo factibile sit, aut non sit. Quam dubitationem pertractat Henricus Gandauensis quodl. 8. q. 3. Scotus in 1. d. 43. q. 1. Bassolius d. 42. qu. 2. Omissis controuersijs dicimus, producibilitatem esse affectionem, consequentem naturam entis veri, eo modo quo risibilitas cōsequitur hominis naturam. Quare vt essentia hominis caussa est, ratione interna, cur homo sit risibilis; ita & natura cuiusque rei est caussa, seu ratio interna, cur produci queat. Quia verò producibile importat ordinem ad productiuum (nihil enim dicitur producibile, nisi quia ab aliquo productricem vim habente effici potest) inde est, quòd nihil censetur producibile, nisi primò quidem per ordinem ad Deum, qui est prima caussa efficiens rerum omnium; deinde per habitudinem ad agens creatum, à quo, Deo pariter concurrente, produci potest. In idem recidet, si quis dicat, caussam seu rationem, cur aliquid produci queat, esse negationem repugnantiæ terminorum; qualis negatio cernitur, verbi gratia, inter lapidem & candorem, non tamen inter lapidem & particeps intellectus. Nam ratio, cur inter hos terminos, non tamen inter illos, prædicta repugnantia versetur, est; quia horum, non illorum, natura eiusmodi est, vt eam sequatur producibilitas, siue aptitudo, vt inuicem coniuncti produci valeant.

Responsio.

Si quis autem petat, num ipsa natura terminorum secundum se sumpta, sublata omni existentię consideratione, aliquam habeat vlteriorem caussam, ad quam referatur? Respondemus habere, nempe Deum siue essentiam diuinam, quæ vt est fons & mensura totius esse, ita vnumquodque ens ab ea dependet, tanquam adumbrata quædam illius similitudo. Ideoque creaturæ dicuntur à Philosophis relata transcendentia comparatione Dei: ne Dei: quod fieri non posset, nisi secundum suam essentiam à Deo penderent. Ea est enim relatorum transcendentium conditio, vt pendeant essentialiter ab eo, ad quod referuntur. Porrò pendent creaturæ secundum se à Deo, vt à caussa exemplari, seu quoad diuinas ideas: non quidem practicas, (etenim vt hæ ad artem diuinam, & ad actionem spectant; ita creaturæ præcisè secundum suas essentias, absque vlla respectu ad existentiam, consideratæ, ab ipsis nō pendent) sed secundum ideas speculatiuas, quæ artem potentiamque diuinam executiuam nostro intelligendi modo antecedunt. Nec mirum; cùm diuina essentia in illo priori perfectissimam rationem totius esse obtineat, resque omnes vt absolutissimum speculum repræsentet, & secundum suos gradus partim formaliter, partim eminenter, contineat: atque ideo in prioritate illa non inchoatè duntaxat, vt quidam volunt, sed absolutè perfecteque imitabilis iam sit à creaturis: in qua imitabilitate, prout obijcitur diuino intellectui, idearum ratio potissimùm consistit.

De ideis speculatiuis consule Henricū quodl. 8. q. 1.

Creaturæ relata transcendentia ad Deum.

Sempiternæ connexiones pendent ab essentia diuina.

His adde, non modò simplices terminos, sed eorum etiam sempiternas connexiones, habere necessariam dependentiam ab essentia diuina, vt ab ipsarum caussa suo modo: quia quidquid terminorum caussa est, censetur etiam caussa earum affectionum, quę terminis necessariò conueniunt: quo pacto se habent prædictę connexiones, siue accipiantur fundamentaliter, & vt sunt negationes diuersitatis prædicatorum à subiectis (licet ita sumptę, vt nō habent entitatem, ita nec caussam, nisi admodùm impropriè, videlicet quatenus eorum conditio fert) siue formaliter, quo pacto sunt respectus quidam identitatis vnius cum altero, vt suprà docuimus; qui respectus, etiam quoad eam entitatem rationis quam sortiuntur, suo modo adumbrationes quædam sunt, quanquam obscurissimæ, primi ac diuini esse.

Responsio ad quæstionem.

Ex dictis habes, caussam rationémve internam, cur vnumquodque sit producibile, esse ipsam naturam terminorum: caussam externam actiuam, à qua potest effici, & in ordine ad quam producibile nuncupatur, esse potestatem diuinam rerum omnium effectricem; itemq; virtutem caussę creatę (nisi sit res, quę secundorum agentium facultatem omnino excedat) vltimam verò causam, externam etiam, in quam, vt in fontem & mensuram totius entitatis, fit resolutio, esse diuinam essentiam eo, quo diximus, modo spectatam. Hinc non difficile erit à dissimili intelligere, cur aliquid à Deo effici non possit: est enim interna caussa ipsa natura terminorum, quam sequitur repugnantia, ne inuicem coniungi possint, quæ repugnantia ex eo oritur, quod tales termini à veri & primi esse participatione omnino absint.

ARTICVLVS II.

DVBITATIONES CIRCA superiùs dicta.

1. dub.

CIrca ea, quæ superiùs statuimus, nonnullæ occurrunt dubitationes. Prima est: quòd secundum Peripateticam doctrinam asserendū videatur, omnia, quantumlibet contradictionis repugnantiam inuoluāt, posse à Deo fieri, vno tantum excepto: quandoquidem Aristoteles 6. Ethic. cap. 2. laudat sententiam Agathonis, aientis vno tantùm carere Deum, videlicet, quòd non possit facere, vt id, quod præterijt, non præterierit.

2. dub.

Secunda: Quōnam pacto creaturæ sint relata transcendentia, comparatione essentiæ diuinæ, secundum rationes ideales spectatæ: cùm omnia relata transcendētia definiantur per habitudinem ad ea, quæ respiciunt; vt materia per habitudinem ad formam, potentiæ ad sua obiecta: & tamen creaturæ non soleant à Philosophis definiri per respectum ad essentiam diuinam, vt ex vulgatis earum definitionibus palàm est.

3. dub.

Tertia: Num creaturæ, secundum suam essentiam præcisè sumptæ, solummodo pendeant à Deo, vt ab archetypo speculatiuo, & mensura totius esse; an etiam vt à caussa efficiente, finali, & exemplari practica: sicuti quidam nostræ ætatis excellenti ingenio & doctrina Philosophi arbitrantur. Namquòd etiam hoc posteriori modo pendeant, hisce argumentis videtur concludi. Non magis

1. arg.

pendet accidens à subsstantia, in genere caussæ subiectiuæ & materialis; quàm creaturæ à Deo, in genere caussę efficientis: (idem intellige de alijs duabus caussis) sed dependentia illa est essentialis: ergo & hæc. Maior probatur: quia inde colligimus, accidens pendere essentialiter à subsstantia, quòd sine illa esse nequeat: at multò minùs creatura sine Deo

2. arg.

E coherere potest. Secundò idem confirmatur: quia ens secundum suam essentiam definitur id, quod existere in rerum natura potest. Quare cùm nihil dicatur posse existere, nisi comparatum ad suum efficiens, sequitur, omne ens habere essentialem ordinem ad Deum, vt ad caussam efficientem.

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM DVBITAtionum explicatio.

Responsio ad 1 dub. †Lib. 8. huius operis, c. 2. q. 5. art. 2.

PRopositæ dubitationes ita diluendæ sunt. Ad primam dicendum: inprimis Aristotelem non cognouisse extraordinariam, siue absolutam Dei potentiam, imò nec de ordinaria rectè sensisse: cū putarit, Deum agere necessitate naturę, vt † alibi ostēdemus

Deinde, Agathonis dictum non in tota eius amplitudine approbasse, vt reuera approbādum non est; sed qua ex parte præteritū nullo modo infectum reddi posse asserebat.

Ad 2. dub. Ad secundam: creaturas, si quatenus entia sunt spectentur, non nisi per habitudinem ad Deum, vt est caussa prototypa totius esse, omninò distinctè ac perfectè intelligi & definiri posse: nec mirum, quòd in vulgatis definitionibus nulla Dei expressa mentio habeatur. Nam primùm generalis conceptus entis in commune, ad solum Metaphysicum pertinet; vt in procœmio huius operis docuimus. Deinde, ipse Metaphysicus, licet essentias prosequatur, vsq; ad dependentiā à prima caussa; rarò tamen definitiones omnibus numeris absoluit ac perficit: vnde nec in ijs primam caussam solet exprimere.

Generalis conceptus entis pertinet ad primum Philosophū.

Ad 3. dub. Tertia plus habet difficultatis; neque inficiamur, admodum probabilem esse Philosophorum opinionem, quam inibi retulimus. Verùm, quia opposita & nobis & plerisque alijs verisimilior videtur; dicimus, creaturas, vt quidem producibiles sunt, importare necessariam habitudinem ad productiuum, hoc est, ad Deum, & alias caussas effectrices, in quibus virtute continentur; vt fuit à nobis superiùs declaratum. Verùm, quia producibilitas non est ipsa creaturarum essentia; sed affectio eam consequens: siquidem ante consideronem potētiæ diuinæ exequutiuæ iam res habēt, quòd sint entia, quia iam sunt imitationes primi ac diuini esse: consequens fit, vt res, secundum suas naturas præcisè spectatæ, non habeāt essentialem ordinem ad Deū, vt ad caussam efficientem, vel finalem, aut etiam exemplarem practicam. Namq; harum omnium caussalitates se mutuis officijs comitantur; quandoquidem finis allicit, efficiens agit propter finem; item efficiens, si intellectu præditum sit, proponit sibi exemplar, quod imitetur, ipsumque exemplar eius actionem dirigit.

Mutui officiorum nexus inter caussas.

Solu. 1. argu. circa 2. dubi. His positis, ad primum argumentum pro contraria opinione, neganda est maior propositio, & ad eius confirmationem dicendū; non ex eo colligi, accidens pendere essentialiter à substantia, quòd sine illa esse nequeat: multa enim pendent essentialiter ab ijs, sine quibus esse possunt; multa nequeūt esse sine ijs, à quibus non essentialiter pendent. Pro prioribus exemplum sit conceptus rosæ, qui cùm à rosa speciem capit, ab ea secundum suam essentiam dependet, vt à caussa formali extrinseca; & tamē non existente rosa existit. Pro posterioribus sit lux, quæ nisi actu à luminoso conseruetur, euaneſcit; & tamen non pendet ab illo quoad essentiam, vt est communis Philosophorum opinio. Caussa igitur, cur accidens pendeat essentialiter à substantia in genere caussæ subiectiuæ, est, quia accidens secundum suam naturam est habitudo, siue respectus transcendens ad substantiam, quod non conuenit rebus creatis cōparatione Dei, vt triplicem illam caussalitatē subit. Ad secundum respondendum: cùm ens definiturid, quod potest existere, non definiri per essentiam, sed per affectionem, quæ essentiam consequitur: quemadmodum illa substantiæ definitio, substantia est ens per se existens, non traditur per quidditatem substantiæ, sed per proprietatem quandam eius comitem, ac si diceretur; substantia est res, habens quidditatem, cui debetur, vt in alio non insit: quod annotauit D. Tho. 4. sent. d. 12. q. 1. art. 1. ex Auicenna in sua Metaphysica.

Solu. 2. arg.

Eius confirmatio.

QVÆSTIO XVIII.

VTRVM ACCIDENS ATTINgat productionem substantialis formæ, an non?

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOphorum sententiæ.

1. opinio. IN hac controuesia duæ sunt extremæ sententiæ. Prior est quorundam recentium Philosophorum, & aliorum, quos in 7. lib. Metaph. q. 7. Soncinas refert, asserentium; formam substantialem rei generantis, nullum actiuum influxū generationi, alijs ve actionib. obeundis, impendere: solaq; accidentia propria virtute, & vt principes caussas, generare substantiam. Id, quod hac potissimùm ratione confirmant: Calor, verbi gratia, sepositio omni concursu formæ substantialis, habet ex se vim calefaciendi, generandiq; ignem: ergo forma substantialis nullo pacto ad id actiuè concurrit; alioqui efficeret natura pluribus, quod efficere paucioribus valet. Probatur assumptum: quia aqua calida manum calefacit, & ferrum ignitum calefaciēdo generat ignē; quæ actiones cùm à forma aquæ & ferri alienæ sint ac peregrinæ, necessùm est, vt solius caloris vi administrentur. Huc pertinet, quòd si calor intensus extra materiam in quantitate diuinitùs seruetur, non modò stupam calefaciet, sed etiam igniet; nulla interim ad id forma, cùm nulla ibi esse ponatur, influxum adhibente.

Posterior sententia huic aduersaria est, *2. opinio.* Scoti in primo dist. 37. q. 1. & in 4. dist. 12. qu. 3. Durandi ibidem quæst. 2. & in 2. dist. 1. qu. 4. Ochami in 2. q. 23. & aliorum; quam etiam pulchram, & subtilem vocat Iandunus primo de anima, quæst. 8. Hi censent, accidens neque vi propria, neque vt substantiæ instrumentum, effectionem substantiæ attingere; sed materiam duntaxat aptam idoneamq; reddere, vt in eā substantia rei generantis formā substantialem immediatè producat. Videturaūt posse id hisce argumentis ostendi. Nihil vltra suū gradum aut speciem agit: sed substantia altiorem naturæ gradum obtinet, quàm accidens: non potest igitur substantia ab accidente effici. Quòd si quis occurrat, accidens non sua, sed substantiæ vi substantiam gignere; cuius oppositum ratio non probat: contrà obijcitur. Namq; aut vis illa, influxūsve substantiæ, accidens est, aut substantia. Non substantia, vt patet: si accidēs, eadem existit difficultas, & in infinitū quæstio abibit. Ergo nec eo pacto dicendum est, ab accidente substantiam effici.

Item Basilien. in 4. d. 12. q. 3. Bargyl. d. 37. quæst. 1. Baconij in 2. d. 37. quæst. 1. artic. 1.

1. arg. pro 2. opinione.

Præoccupatio.

2. argum. Secundò: In generatione vniuoca, qualis est, exempli caussa, ignis ab igni productio, oportet formam rei genitæ consimilem esse formæ generantis: atqui forma ignis non est accidenti consimilis, sed substantiæ: non ergo ab accidente, sed à substantia generatur.

3. argum. Tertiò: Substantia potest esse immediatum suæ actionis principium: ergo nihil impedit, quominùs substantia substantiam immediatè producat; atq; adeò instrumentariam accidentium vim ad id neutiquam ascisset. Probatur antecedens: quia vel ita agere est infra, vel supra dignitatem substantiæ. Non infra; cùm conueniat Deo: non supra; cùm competat accidentibus, vt calori qui immediatè calefacit. Non est igitur, cur negari debeat, substantiam immediatè operari.

4. argum. Quartò: Vel actio, qua forma ignis producitur, immediatè egreditur à calore tantùm: vel à calore & siccitate, cæterisq; accidentibus, quibus materia dispositа fuit: vel proximè à sola forma substantiali ignis generantis. Non à calore tantùm; cùm præparatio ad formam non in eo duntaxat consistat. Non ab omnibus accidentibus, quę materiam ad susceptionem formæ exornarunt; cùm vna simplex actio à multis principijs immediatè elici non possit. Igitur à sola forma substantiali generantis: atq; adeò nullum accidens productionem substantiæ efficienter attingit.

ARTICVLVS II.

STABILIVNTVR DVAE ASSERtiones, quibus proximi articuli sententiæ confutantur.

NEutra earum opinionum, quas retulimus, nobis probatur, sed alia inter vtrāque media, quæ aliquot assertionibus explicanda est. Prima sit: Non rectè sentiunt, qui negant formam substantialē ad actiones suas obeundas actiuè influere. Quæ ita probatur:

1. assertio.

Consule D. Tho. 3. contr. gent. ca. 69.

Agere, vna est è præcipuis rerum naturalium affectionibus; adeò vt cōmuni Philosophorum assensu dixerit Aristoteles 2. de Cælo ca. 3. text. 17. vnumquodq; suæ operationis caussam esse: Par est igitur, ac naturæ ordini consentaneum, vt actio in ipsa rerum substantia caussam habeat, à qua dimanet: hæc autem substantia nō potest esse materia, quę nullam effectricem vim possidet: est igitur forma.

Secundò: Actio sequitur esse: ergo idem erit primariū essendi & agendi principium: sed forma substātialis est primarium ac principale principium essendi. Vnde ab Aristotele hoc in libro, cap. 3. tex. 28. dicitur ratio ipsa quidditatis. Erit igitur prima origo, & quasi fons, è quo rei naturalis actio proficiscatur.

Idem est primariū essendi & agendi principium.

Tertiò: Nulla caussa potest effectum nobilioris notæ vi sua edere: atqui substantia est nobilior accidente: ergo nullum accidens vi propria substātiam gignet, sed vt instrumentum præstantioris agentis, id est, formæ.

Postremò, confirmatur eadem sententia testimonijs Aristotelis, qui formæ substantiali disertis verbis efficientiā attribuit. Namque 7. huius libri cap. text. 71. docet, caussam formalem, finalem, & efficientem, nonnunquam in eandem rem incidere, vt in generatione equi. Et 2. de Ortu & interitu cap. 9. tex. 52. asserit, materię esse pati, formę verò agere. Et ibid. tex. 53. eos reprehendit, qui omnem actionem è solis qualitatibus educebant. Et 2. de anima cap. 4. text. 36. & 37. statuit, animam esse effectricem caussam, vnde motionis principium emergit.

Eadē forma ad tria caussarum genera pertinere potest.

2. assertio.

Secunda assertio: Nulla substantia creata, sine instrumētaria accidentium ope substantialem formam inducit. Hæc est D. Thomæ 1. p. q. 77. art. 1. Auerrois 12. Metaph. comm. 18. Henrici Gandau. quodlib. 14. q. 1. Aegidij Romani quodlib. 3. q. 1. Capreoli in 1. d. 3. q. 3. ar. 2. aliorumque complurium. Suadetur autem, primùm; quia (quantumlibet aduersarię partis auctores contrà dicant) nulla substantia creata est immediatum agendi principium: videlicet, quia sicut agere sine dependentia ab alio priore, proprium est primæ caussæ; ita eidem tantùm conuenit, agere more principalis agentis, sine dependentia ab alio posteriori, hoc est, absq; interuentu alterius, per cp in effectum influat. Item, quia forma agentis ita ordinatur immediatè ad esse, vt indiscriminatim se habeat ad hanc & illam operationem, nisi ab accidentibus, quorum ministerio vti debet, determinetur. Vnde est, quòd natura tantam agentiū qualitatum varietatē & apparatū substantijs attribuit. Dein de, quia (vt Auerroes lib. 7. Met. com. 22. & 31. & lib. 12. com. 18. rectè ait) eiusdem est, materiā præparare, & formā inducere. Quare cùm non sola rei generantis substātia, sed accidentia quoque, materiam præparent, etiam accidentia suo modo formam inducēt. Præterea, quia cùm substantia, effectrici accidentium ope, ad alias actiones perficiēdas vtatur, consentaneum videtur, vt eandem opem ad substantię generationem adhibeat. Huc pertinet illud Aristotelis 4. c. lib. de sensu & sensili: Nihil, quatenus ignis, aut aqua, aut quidpiam aliud, agere aut pati natū est; sed quatenus cō-

Pro istius partis modi pronūciato lege dist. 37. q. 3. art. 2. & in 4. d. 12. q. 1. art. 3.

Cur naturæ substantijs rietatē & apparatū substantijs attribuit. Dein qualitates de, quia (vt Auerroes lib. 7. Met. com. 22. & 31. & lib. 12. com. 18. rectè ait) eiusdem est, materiā præparare, & formā inducere. Quare cùm non sola rei generantis substātia, sed accidentia quoque, materiam præparent, etiam accidentia suo modo formam inducēt. Præterea, quia cùm substantia, effectrici accidentium ope, ad alias actiones perficiēdas vtatur, consentaneum videtur, vt eandem opem ad substantię generationem adhibeat. Huc pertinet illud Aristotelis 4. c. lib. de sensu & sensili: Nihil, quatenus ignis, aut aqua, aut quidpiam aliud, agere aut pati natū est; sed quatenus cō-

trarietatem subeunt, eatenus agunt patiunturq;. Hoc est, nulla res naturalis propriam elicit actionem immediatè ex sua forma substantiali, vt principio agendi; sed ex contrarijs qualitatibus, vt ignis & aqua ex calore & frigore. Vnde colligit Alexander, ignem non quà calidus est actionem edere, Stoicam esse, non Peripateticam sententiam.

ARTICVLVS III.

ALIAE ASSERTIONES, QVIbus tota quæstio profligatur.

3. assertio. TErtia assertio sit: Accidentia facultate propria, siue vt principes causſæ, non attingunt substātialis formæ productionem; attingunt tamen virtute substantiæ. Hæc ex superioribus colligitur, asseriturq; à D. Thoma 3. contra gent. capit. 69. & 3. p. quæst. 77. art. 3. Mag. Alberto in 2. dist. 12. art. 12. Aegidio in theorematis, propos. 43. & lib. 2. Hexam. cap. 11. Paludano in 4. dist. 12. quæst. 4. Maiore q. 1. Richardo in 3. principali quæst. 2. Argentinate quæst. 1. Hispalensi quæst. 1. art. 3. Ferrariensi 4. contra gent. c. 66. aliisque compluribus. Probatur autem quoad priorem partem; quia si accidens vi propria, seu vt princeps causſa, substantialis formę productionem attingeret, vel id præstaret vt agens vniuocum, vel vt æquiuocū. Non vt vniuocum; quia non est eiusdem rationis ac speciei cum effectu. Non vt æquiuocum; quia alioqui esset excellentioris naturæ, quā substantia. Non potest igitur accidens facultate propria substantialem formam gignere. Secundò: quia si accidens ea vi præditum esset, vel id eandē haberet forma substantialis, quod superuacaneum foret; vel ea careret, quod suprà refutauimus.

Eius auctores.

Cabr. in 4. d. 12. qu. 2. Cai. 1. p. q. 54. art. 3. Zimara in theor. prop. 122. Toleto no 2. de ani. q. 3. art. 1.

Posterior pars hūc in modum ostenditur. Corpora cęlestia procreāt in sublunari mundo, ex putrescente materia, imperfecta animalia, vt ranas & mures, aliasque id generis bestiolas: non possunt autem eas producere nisi per instrumentariam operā qualitatum, quas ab se demittunt; alioqui agerent primò in remotum, quod fieri posse negat Aristoteles 7. huius operis li. cap. 2. text. 10. Igitur cœlestes illæ qualitates, productionem substantiæ efficienter attingunt. Idem comprobat aliorum animantium generatio, in qua semen quasi parentis vice fungens, per vim formatricem sibi inhærentem, paulatim membra effingit, ac stato tempore animam vegetatricem, deinde sentientem profert: quam certè non proferret, nisi eiusmodi vis instrumentum esset generantis. Deniq; pro eodem facit, quòd radij solis, in speculo concauo reflexi, ignem edunt, non aliter, quàm virtute solis, in quo omnes elementorum formæ eminenter insint.

Corpora cælestia vt imperfectas animantes procreent.

4. assertio. Quarta assertio: Accidētia virtute substantiæ productionem substantialis formæ attingere, non est aliud, quàm accidentia esse virtutem instrumentariam substantiæ principaliter operantis. Pro explicatione huiusce assertionis haud ignorandū est, multos è schola D. Thomæ in ea opinione esse, vt putent, deriuari à substantijs ad accidentia, per quæ operantur, virtutem quandam, non stabilem, sed traiectitiam, adumbratum ac velut intentionale esse substantiæ in se continentem: quæ virtus re quidem ipsa accidens, potentia verò & efficacitate substantia sit. Atq; huiusmodi virtute perfusa quodammodo & corroborata accidentia, vltra vires suas ad substantiam generandam excitari inquiunt. Hæc sententia, etsi patronum habere videatur D. Thom. 3. p. q. 13. art. 2. & in 4. d. 1. q. 1. ar. 4. & q. 3. de potent. art. 7. acriter impugnatur à Scoto in 4. d. 1. q. 5. & Durando ibidem q. 4. Acnoetiam parum verisimilis videtur, sicuti iam antea explicuimus, cùm de concursu causſæ primæ cum agente creato disputaremus. Auget enim res sine necessitate, cùm substantiæ per sola nuda accidentia, vt per sua naturalia instrumenta, absque illa aduentitia virtute, quam fingunt, generationem substantiæ exequi valeat. Præterea, cùm ea virtus adhuc intra accidentium cancellos maneat, nihilo satisfit magis ijs, qui contendūt, non posse accidens ad generandam substantiam promoueri.

Opinio Thomistarum.

Patrum probabilis.

Itaq; rectiùs philosophari eos arbitramur, qui volunt, cùm accidentia virtute substantiæ formam substantialem gignere perhibētur, accipiendum id esse intransitiue, hoc est, idem valere, ac si dicerentur esse ipsa virtus substantiæ generantis: quandoquidem accidentia, vt sunt entia alterius, & non à se, sed à substantijs suum esse habent; ita eorum vis non tam ipsorum, quàm substantiæ vis est. Cur igitur (rogabit aliquis) calor ignis ignē, non carnem; animalis calor carnem, non ignem generat, si neque hic ab animalis forma, neque ille à forma ignis virtutem aliquam aduentitiam sibique superadditam, ad hoc potiùs quàm illud progignendum, mutuatur? Nimirum, quia productio caloris ab igne, coniuncta est cum productione siccitatis, & aliarum qualitatum, quæ materiam ad ignis formam præparant ac determinant; similiterque calefactionem ab animalis calore, in materiam alimenti inductam, comitantur alterationes aliæ, quibus materia ad formam carnis disponitur definiturq;. Quòd si fieri posset, vt exempli gratia, alimentum calore duntaxat (etsi hic inter alias quatuor primas qualitates præcipuus nutritionis opifex sit) ab animali efficeretur, haud dubie non gigneretur ex eo caro; cùm planum sit, integram perfectamque præparationem ad eam generandam, multorum accidentium coitu & temperatione contineri.

Quid sit, accidentia virtute substantiæ producere formam substantialem. Dub.

Resp.

Calor practionis opifex purus nutritionis.

Quod

Quod similiter de aliarū generabilium substantiarum ortu, pro modo cuiusq; pronuntiandum erit.

5. assertio. Quinta assertio: Accidens non potest virtute propria aliud accidens producere, sed tantùm virtute substantiæ. Ab hac propositione dissentit Scotus in 4. dist. 12. q. 3. Aegidius in theorematis propositione 43. & pleriq; alij, ea potissimùm innixi ratione; quia ex eo, quòd, verbi gratia, calor alium calorem vi sua gignat, non iccirco aget vltra propriam speciem. Quare non est, cur hoc ei denegandum videatur. Cæterùm nostra sententia verisimilior est, magisq; Philosophica, quam statuit D. Thomas in 1. d. 3. qu. 4. art. 3. Nam cùm vnumquodq; vt se habet ad esse, ita ad operandum: sicut accidens non per se, nec virtute sua est, sed substantiæ; ita nec sua, sed substantiæ virtute operatur: non quia calorem efficiendo aliquid se nobilius produceret, sed quia vi propria agendo naturæ suæ modum excederet.

Contra Scotū, & alios.

Statuitur à D. Thoma.

ARTICVLVS IV.

RESPONSIO AD ARGVMENTA, quibus prima opinio, initio quæstionis proposita, nitebatur.

QVoniam ex ijs, quæ hactenus disseruimus, constat, primi articuli sententias à veritate aberrasse; earum argumēta diluenda à nobis hoc loco sunt. Atque inprimis illud, quod omnem concursum actiuum substantiali formæ adimebat, sic explicabitur. Cùm aqua calida manum calefacit, eiusmodi actio, (vt probat argumentum) non oritur à forma substantiali aquæ: tribuenda tamen est tum ipsi aquæ calidæ, tum calori, tum substantiali formæ ignis, tum denique igni, alio & alio modo. Aquæ calidæ, vt supposito immediato, quod secundum formam caloris, quam sustentat, calefacit. Calori, tanquam proximo principio, & rationi formali calefactionis, quod tamen non propria, sed ignis virtute agit. Formæ substantiali ignis, vti principio pricipali actiuo, à quo in aquam calor defluxit, quodque in eodem calore, vt in sua virtute operatur. Deniq; igni, tanquam præcipuo agenti, quod mediatè mediatione suppositi, sed immediatione virtutis, eam calefactionem exhibet.

Actio aquæ calidæ calefacientis vnde oriatur.

Actio ferri igniti.

Id quod de actione aquæ calidæ manum calefacientis diximus, pari ratione asserendum est de actione, qua ferrum ignitum stupam ignit; nisi velimus (quod quibusdam placet) non ferrum ipsum calore affectum, sed ignis scintillulas emicantes, ex particulis ferri in ignem conuersi, stupam incendio corripere. At enim si ignis productio à ferro ipso, vi cohibiti in eo caloris exerceatur, asscribenda erit ea productio ferro, vt suppositò immediatè agenti per calorem, quem sustinet: calori, tanquam rationi formali calefactionis; cæteraq; similiter, vt de aqua calida dicebamus. Nisi quòd discrimen illud, præter alia, cernitur inter generationem ignis ab igni, & eam quæ à ferro candenti est: quòd hæc non sit à forma ferri, nisi quatenus vnà cum materia calorem sustinet, atq; adeò denominatiuè duntaxat; illa verò sit à forma ignis elicitiuè, non quidem per aliam actionem distinctam ab ea, qua calor operatur, sed per vnam eandemq;; alioqui haberet etiam suppositum ignis aliam actionem diuersam ab actione formæ, si quidem vt forma per calorem, ita suppositum per formam agit.

ARTICVLVS V.

ENODATIO DVBII, CIRCA actionem caloris extra subiectum.

QVod attinet ad calorem, si extra subiectum diuina virtute ponatur, quærat aliquis, num is agere queat, ignemq; producere. Nam quòd nequeat, hoc argumento videtur ostendi. Non plus repugnat agere ignem in materiam quantitate affectam, sed formæ substantialis adminiculo destitutam, eiq; formæ actum inuehere; quàm calorem per se cohærentem ex aëre ignem generare: sed illud ita repugnat, vt neutiquam possit fieri: ergo & hoc. Probatur assumptio; quia cùm calor calefactioq; sint actus secundus, & hic naturæ ordine actum primum supponat; vtiq; non videntur posse recipi in materiam exuram substantiali forma, quæ est actus primus eorundem.

Suppositi & formæ eadē actio.

Asserendum tamen est, calorem intensum extra substantiam, sed tamen in quantitate existentem (sine quantitate enim non dabitur mutuus contactus, quem ad eiusmodi actiones natura requirit) posse ignem generare; cùm non sit negandum, in diuina Eucharistia species vini consecrati, quæ extra substantiam consistunt, iniectam aquam in vinum posse conuertere. Nec ratio in contrarium adducta quicquam negotij exhibet. Etenim sicut in prædicto mysterio, species consecratæ aduentitia accidentia per se recipiunt, quamuis nulla ibi substantialis forma præsit: ita materia prima interuentu solius quantitatis summum calorem recipiet. Nimirum illa actus secundi à primo dependentia neutiquam essentialis est, sed physica duntaxat, qualis dependentia, quam diuinitus compensari posse, Eucharistiæ miraculo docemur.

Actio caloris extra subiectum summi ex tra subiecti. De hac re D. Thom. 3. par. qu. 77. art. 5. & in 4. dist. 12. aliique Doct. ibidē.

Actus secūdi à primo qualis dependentia.

Proposita dubitatione hunc in modum explicata, ad argumentum, quod illius occasio fuit, respondemus; summum calorem extra subiectum cohærentem, non propria facultate ignem generaturum; sed substantiæ, nempe ignis, cuius ille instrumentaria vis est-

Altera dubitatio. At cuiúsnam ignis? nempe eius, in quo priùs extiterat, si iam antea in subiecto erat. Quòd si in nullo fuerit, sed denuò producatur; erit fortassè qui dicat, referendam tunc eam generationem ad aliquem ignem, indeterminatè ac vagè sumptum. Verùm id facilè coarguetur; cùm determinatus effectus certas ac præfinitas causas habere debeat. Spectabit igitur ea generatio, tanquam ad principem causam secundam, ad eum ignem, cui eiusmodi calor naturæ distributione debetur. Namq; vt omnes ignes, quos creare Deus potest, certum sibi calorem singularẽ, quo conseruentur, & actiones suas administrent, physica necessitate deposcunt, (cùm istiusmodi singulares affectiones singularium naturarũ appendices, & quasi corollaria quędam sint) ita quiuis calor summo gradu intensus, aliquem certum ignem à Deo creabilem necessariò respicit; sicuti & quilibet alius effectus naturalis, certam habet causam effectiuam singularem, à qua dependeat, vt lib. 5. Metaphys. patebit.

Resp.

ARTICVLVS VI.

EXPLICATIO ARGVMENTORUM pro secunda opinione.

Eæ verò rationes, quæ suadere nitebantur, accidentia nullo pacto substantiam producere, ita diluentur. Ad primam dicendum erit cum D. Thoma 2. contra gentes ca. 21. & de veritate quæst. 27. artic. 4. nihil vltra suum gradum aut speciem quicquam moliri posse propria virtute; posse tamen virtute nobilioris agentis, quomodo accidẽtia, non sua, sed substantiæ virtute, substantiam gignunt. Ad secundam; formam substantialem eius, quod vniuoca generatione producitur, non oportere similem esse formæ proximæ, qua generans vt instrumento vtitur; sed primæ ac substantiali formæ ipsius generantis. Ad tertiam negandum est, quod assumit; tametsi à nonnullis concedatur, & ad eius probationem dicendum cum Caietano, ad art. 3. quæst. 54. primæ partis, tripliciter posse rem aliquam esse principium productiuũ actionis; videlicet proximum & non principale, principale & non proximum, proximum & principale simul. Porrò esse principium primo modo, infimæ notæ est; ideoq; accidentium naturæ congruit. Esse principium secundo modo, medium quid censetur; atque ita creatæ substantiæ accommodatur, quę inter primam formam siue actum purum, id est, Deum, & inter accidentia, medium locum obtinet. Denique, esse principium tertio modo, supremam infinitamq; arguit perfectionem, (vti superiùs diximus,) & idcirco primæ duntaxat causæ conuenit, quæ neque medio, neque aliena virtute, ad operandum eget. Ex quo patet, cur nulla substantia creata, sine interuentu accidentium, formam substantialem in materiam inducat.

Sol. 1.

Sol. 2.

Sol. 3. Tripartita varietas principiorũ actiuorum. Vt à Rich. 1. sent. 2. part. d. 3. in 2. princip. qu. 7. à Guillelmo Parisiensi in li. de Trin.

Ad quartam, quæ non mediocriter fauet opinioni existimantium, generationem non veram esse actionem, sed terminum duntaxat alterationis præeuntis, dicendum est; ignis generationem non à calore tantùm elici, sed communiter à cæteris accidentibus, quæ ignis formam inducunt: nec esse absurdum, vnam eandemque actionem à multis instrumentarijs principijs, quatenus omnia materiam ad vnam formam præparant atque ordinant, proficisci. Intelligendum autem oriri ab ijs accidentibus generationem, non quasi ea tunc existant (omnia namque, vt in primo de generatione statuimus, pariter cum re corrupta ipso generationis momento intereunt) sed quia, cùm non nisi per accidens, vtpote alterius occasu occidant, perinde sese ad generationem eliciendam habent, ac si etiam tunc in rerum natura permanerent. Qua de re suo loco pleniùs ac planiùs.

Sol. 4.

QVÆSTIO XIX.

VTRVM EX OMNIBVS ACCIdentibus solæ qualitates agendi vim habeant.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA OSTENdere videantur, alijs quoq; accidentibus eam vim inesse.

QVoniam proxima quæstione statuimus; accidentia, tanquam substantiarum instrumenta, productionem formarum substantialium attingere, proindeque agendi vim habere: proximum est vt scrutemur, num ea vis solis qualitatibus, (vt est cõmunis philosophantium vox) an alijs quoque accidentibus competat. Nam quòd alijs etiam conuenire asserendum sit, hisce argumentis videtur confici.

1. arg. Lege D. Augustin. 15. de Trin. ca. 26.

Quicquid ab intellectu nostro percipitur, concurrit actiuè per suam speciem ad intellectionem & verbum; tanquam parens per seminariam virtutẽ ad gignendam sobolem: sed accidentia aliarum categoriarum percipiũtur à nostro intellectu, vt planum est: igitur ea omnia aliquam agendi vim possident; cùm instrumenti actio principali agenti ascribatur, ab eoque deriuetur.

2. arg.

Deinde, teste Aristotele lib. 2. de cœlo cap. 3. text. 17. & 1. Ethic. cap. 7. Vnumquodq; est propter suam operationem, alioqui frustra esset: Igitur nihil est in natura rerum, quod omnis actionis expers sit. Corroboraturq; argumentum: quia sicuti optimũ & industrium patrem-

familàs decet curare; ita ne domi suæ otiosum sit; ita congruere videtur, vt naturæ auctor in mundi vniuersitate, & in hac sua quasi domo, nihil obtorpescere, nihil sine opere & actione esse patiatur.

3. arg.

Tertio, idem priuatim ostenditur in relationibus. Nulla enim idonea ratio afferri potest, cur relationes nihil agant: & non desunt, quæ opositum suadeant. Primùm, quia sunt actus: & omnem actum sua actiuitas & actio comitantur. Item, quia relationes induunt rationẽ causarum finalium; vt patet, cùm quis rei literarię nauat operam gratia honoris, qui relatio quædam est. Quòd si relationes hanc causalitatem, quæ inter omnes præcipua est, interdum obeunnt; cur non etiam modum causandi efficientis causæ aliquando administrent?

4. arg.

Quartò: Motus ad locum est quantitas, & tamen multis in rebus agendi faculatem obtinet: ergo aliqua quantitas habet vim actiuam. Probatur assumptio; primũ, quia sphærę cœlestes ministerio motus, quo circumuehuntur, agunt in orbem sublunarem. Deinde, quia attritus duorum corporũ non calorem solùm, sed interdum quoque ignem excitat.

5. arg.

Postremò: Multæ actiones sunt principia effectiua aliarũ: ergo saltem actionibus conuenit esse principium agendi. Probatur antecedens: Nam ex cõplurium Ppilosophorum iudicio, contemplatio caussat efficienter delectationẽ; notitia intellectus, actum desiderij; finis appetitio, volitionem eorum quæ ad finem sunt; & assensus principiorũ, assensum conclusionis. Non caussant verò hæc vt productiones; (siquidem contemplatio, verbi caussa, non est ipsa delectationis productio; nec appetitio finis, volitio mediorũ, &c.) sed vt principia actiua, quibus anima ad consequentes illas actiones eliciendas vtitur.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO QVAESTIONIS.

IN hac disceptatione communi Philosophorum voce celebratur, ex omnibus accidentibus solas qualitates agendi vim obtinere. Verùm cùm vltimum argumentum superioris articuli eorundem Philosophorum cõsensu probet, multas internas actiones esse principia actiua aliarum, videtur equidem communis illa assertio ita accipienda, vt non simpliciter ex omnibus accidẽtibus, sed tantùmodo è fixis, (cuiusmodi non sunt prædictę actiones, quę vtplurimùm confestim euanescunt) solæ qualitates agendi vim habeant. Estq; admodum verisimile, ideo pronunciatũ illud ab ijs auctoribus ad solas qualitates restrictum fuisse, quia pleriq; internas operationes qualitatibus annumerant: sed quia verior est sententia, quæ illas ad actionis categoriam pertinere statuit; iccirco non videtur nobis absolutè pronunciandum, ex omnibus accidentibus solas qualitates esse principia actiua, sed adhibendam eam, quam diximus, moderationem.

Explicatur cõmune pronunciatum Philosophorum.

Quoniam autem magis ordinaria principia actiua formarum substantialiũ sunt qualitates, aduerte, eius rei conuenientiam & rationem inde esse: quòd cùm omne compositũ naturale constet materia & forma, quarum illa patiendi munus obit, hæc agendi; his duobus principijs duo alia eorundem officiorum quasi administra, contributa fuêre: materię quãtitas, formę verò qualitas. Etenim materia interuentu quantitatis accidentia recipit (intellige, vt subiectum quo) forma verò ministerio qualitatum operatur. Nam cùm materia de suo extensa non sit, oportuit conferri illi à natura quantitatem, cuius interuentu extenderetur, corporaliaque accidentia reciperet. Rursum, cùm forma substantialis immediatum agendi principium esse nequeat, procurandum ei fuit à natura aliquod agendi instrumentum, quo vteretur. Hoc verò esse qualitatem, ex eo constat, quia agentia naturalia per potentias, per calorem, frigus, humorem, siccitatem, aliaque eiusmodi ad qualitatum genus pertinentia, operari solent. Itẽ quia, vti passim videmus, qualitates, alias sibi consimiles generant, calorem calor, humarem humor: quod tamẽ cæteris ferè accidentibus denegatum est. Nec enim quantitas aliam quantitatem efficit, nec relatio relationem: similiterque res habet in alijs, præterquam in nonnullis actionibus, vt antea monuimus.

Cur qualitates sint principia actiua formarum.

Materiæ primariam subiecit substantias: formę qualitas.

Illud tamen ignorandum non est, agendi vim non ad omnes qualitates eodem pacto se habere. Quædam enim sunt actiuæ realiter simul & intentionaliter: vt lux, & calor. Lux enim non aliam tantùm lucem producit, sed vnà cum ea sui imaginem mittit, quæ perlata ad oculum, simul cum videndi facultate visionem efficit. Item calor non alium duntaxat calorem gignit, sed sui idolum ex se profert, quod sensiterio tactus inustum, similiter ad sensionem caloris pariter concurrit. Aliæ verò sunt qualitates, quæ realiter tantùm agũt: vt potẽtiæ vegetratrices. Aliæ, quæ intentionaliter tantùm: vt calores. Aliæ, quæ neutro modo: vt character, & incorruptibilitas beatorum corporum.

Qualitatum varietas quoad vim agendi.

Ex hoc etiam numero est figura, vt alibi diximus. Quanquam non desunt, qui eam faciant principium actiuum motus ad locum; vt Durandus in 1. d. 45. q. 2. & Magnus Albertus ad finem 4. libri de cœlo: vbi ait, figuram acutã esse partem potentiæ actiuæ medium secantis, eamq; potentiã ex tribus coalescere te & integrari, videlicet ex acuto, graui, & duro. Vnde est, quòd acutiora, grauiora, & duriora, facilius penetrant & percurrunt mediũ.

Thienēsis 4. de Cœlo. cap. vlt.

Pro nostra tamen opinione sunt Scotus, in 4. dist. 1. qu. 5. D. Thomas secunda secundæ q. 96. art. 2. & 3. contra gent. cap. 105. Ferrariensis eodem loco, & alij. Idque optima ratione. Nam cùm figura nihil aliud sit, quàm modus quantitatis; & quantitas, vt sæpe diximus, omnis actiuitatis expers sit, vtpote quæ se habeat ex parte materiæ: consequens est, vt agendi vi careat. Nec obstat, quòd acuta corpora, cæteris paribus, per aquam velocius descendunt. Non enim id ex eo prouenit, quòd acumen actiuè influat ad motum: solùm namq; dispositiuè ad illam maiorem celeritatē præstandam sese habet, quatenus videlicet figuræ acutæ minor moles se opponit, atq; adeò minor resistētia ex parte corporis, quod perrumpitur: sicuti & figura plana, quia maiorem corporis portionem tangit, segniorem reddit motum, vt docet Aristoteles 4. lib de cœlo cap. vlt. tex. 44. & Commētator ibidem. Lege etiam, quę in eandē sententiam scripsit Aristoteles in Mechanicis, ad eam quæstionem, cuius initium est; Cur ex figurarum genere, quæcunq; rotūdæ sunt & circinatę, &c.

Corpora acuta cur velociùs descendant.

ARTICVLVS III.

RESPONDETVR AD PRIMI articuli argumenta.

Sol. 1. argu.

NVnc argumenta initiò proposita soluamus. Ad 1. respondendū est: Etsi species concurrant actiuè ad intellectionem & verbum; non tamen omnia, quorum illæ species sunt, ritè dici per eas actiuè concurrere, nisi talia sint, vt ad eiusmodi specierum generationem, proximè vel remotè, aliquam vim actiuam contulerint? sic enim censebuntur species eorum instrumenta, vtpote ab eis aliquo modo derivatæ. Quare cùm non omnia accidentia eam actiuitatem ad generationem specierum intelligibilium, etiā remotè, præbeant, vt 3. libro de anima ostendimus; fit, vt non omnia, respectu intellectionum, actiua principia censeri debeant. Adde, quòd nostra quæstio erat de de principijs proximè elicientibus actionem, de quibus propositum argumentum nullam ingerit dubitationem.

Lege Gregorium in 2. d. 25. qu. 1.

Solutio 2.

Ad 2. dic; effatum illud Aristotelis, de substantijs potissimùm intelligi, nec de omnibus vniuersim: cum materia nihil agat, etsi ad actiones formę, pro rata sua portione, concurrat, non quidē eas efficiendo, sed recipiendo; item etiā componendo totū, cuius est agere. Illud verò de cura patris familiās, sic explicabitur. Optimum patremfamilias, licet nō patiatur domi suæ quicquam prorsus inutile & superuacaneū esse, non ab omnibus tamen opus exigere. Quod & diuini artificis sapiētia mirificè præstat in hoc mundi opificio, in quo etsi non omnibus agendi vim tribuerit, nihil tamen frustrà condidit, nihil frustra esse sinit; cùm tam ea, quæ agunt, quàm quæ non agunt, alijs pro naturæ suę modo vtilia sint, vt erit cōsideranti perspicuum.

Nihil à Deo frustra condium.

Ad 3. Relationes esse actus: sed non omni actui actiuitatem inesse, nec ab omni actionem proficisci; sed ab ijs, qui perfectiorem naturę gradum obtinent: cuiusmodi sunt potissimùm qualitates, quę peculiari modo formam sequuntur, vt alibi etiam diximus. Nec refert, quòd relationes interdum finis causalitatem sortiuntur. Licet enim finis, consideratione quadam, vt progressu parebit, principalis caussa habeatur: modus tamē, quo efficiens mouet, maiorem perfectionē requirit; cùm moueat per influxum actiuum, veramq; & germanam actionem. Quæ ratio caussandi non potuit conuenire relationibus, quæ tantummodò sunt habitudines ad aliud, minimumq; de natura entis possident; vt Auerroes 12. Metaphy. comm. 19. docet. Vnde liquet, nō sine caussa agendi vim relationibus denegari. Quod ex eo etiam stabilitur, quia si relationes, tum ob alias causas, tū ob tenuitatem sui esse, nequeunt motū vel actionem terminare, vt 5. libro patebit: certè multò minùs motum vel actionem inchoare poterunt. Plus enim ad inchoandū siue producendum, quàm ad determinandum exigitur. Accedit ratio Theologica. Nam si qua relatio esset operatiua, maximè essent diuinæ relationes, quę cęteris infinitè eminētiores sunt: at quòd hæ operatiuę nō sint, constat ex eo, quia cùm verbi gratia, relatio Patris alijs personis non conueniat, sequeretur, posse Patrem aliquid per eam operari sine aliarū personarum consortio, sicq; Trinitatis opera non essent indiuisa: cuius oppositum non solùm affirmant Patres communi cōsensu, sed decreuit etiam sexta Synodus generalis, act. 11. in epistola Sophronij, & concilium Toletanum 6. can. 1. in symbolo fidei.

Sol. 3.

Relationes diuinæ non sunt operatiuæ.

Ad quartū respondemus, si hoc respondere est, ac non potiùs responsionem in suum locum reseruare: videlicet, neutrum ex ijs duobus effectis, quę retulimus, actiuè ac per se caussari à motu locali, prout continuum ac quantum quidpiam est, quod argumentum ostendere nitebatur: vtrum verò ab eodem sub alia consideratione caussentur, in libris de Cælo patebit. Ad quintū argumentum quid respondendum sit, patet ex dictis.

Sol. 4.

QVÆSTIO XX.

VTRVM FINIS VERE AC PROPRIÈ caussa sit, an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI NON ESSE.

Non-

NOn est à nobis sine disputatione prætereunda finalis caussa, cuius ignoratio veteres Philosophos multis erroribus implicuit; vt constat ex ijs, quę ab Arist. c. 8. huius l. & 1. de partibus animal. c. 1. & 1. Metap. à c. 3. in disputatione de caussis tradita sunt. Quod ergo ad præsentem quæstionem spectat, erit qui probet, non debere finem inter caussas numerari, inprimis hoc modo. Celebre est pronuntiatum in Philosophia; Caussam & effectum simul esse: quod, vt interpretes explicant, sic accipiendum est: vt si caussa & effectus sumantur quoad relationes, quibus se mutuò respiciūt, dicantur simul natura esse; si verò quoad ipsam caussalitatem, rationémve caussandi, perhibeantur esse simul durationę, siue temporaria, siue momētanea; cùm fieri non possit, vt vlla res causset actu, quin id, quod ab ea caussatur, pariter existat. Hoc constituto videtur facilè probari, finem non esse caussam; siquidem existente eius effectu, nondum ipse existit: vt patet, cùm quis obtinendi magistratus gratia literis nauat operā, cui futurus magistratus finis est; præsens verò studium, eiusdem finis effectus.

Pronuntiatum Philosophicum.

Lib. 1. huius Operis q. 1. art. 3.

Relationes cur primam actionem non fa.

Secundò: Omnis caussa est principium, vt alibi diximus: nullum principium est finis: igitur nullus finis est caussa. Minor probatur: quia teste Aristotele lib. 3. Metaph. c. 2. tex. 3. finis & principium opponuntur inter sese, cùm finis sit id, in quod desinitur; principium verò, id à quo incipitur.

Tertiò, quòd finis saltem propriè caussa nō sit, ita ostenditur. Id quod impropriè caussat, non potest propriè caussa esse: atqui finis caussat impropriè; quando quidem eius caussalitas consistit in translatitia & impropria motione, vt mox patebit: non igitur finis propriè caussa est.

ARTICVLVS II.

ESSE VERE AC PROPRIE caussam omnium q; primam.

IN hac dubitatione prænotandæ sunt variæ diuisiones finium. Quarum prima assumitur ex ijs, quæ docuit Aristoteles 2. de anima c. 4. text. 37. & hoc in libro ca. 2. text. 23. & cap. 7. text. 71. vt etiam D. Thomas, Simplicius & Philoponus ibidem annotarunt: videlicet, finem aut esse finem cuius, aut finem cui. Finis cuius est id, cuius obtinēdi gratia aliquid fit: vt valetudo, quā vt assequamur, medicamentum sumimus. Finis cui, est in cuius gratiam fit aliquid: vt ægrotus, cui valetudo medicamentorum interuentu procuratur.

1. diuisio finis.

Secunda est: Finium alter vocatur generationis, alter rei genitæ. Ille est forma, quæ per generationē inducitur, & à generante intenditur: Hic operatio, cuius gratia vnūquodq; esse dicitur. Quam diuisionē inculcat Auerroes 4. li. de Cęlo com. 22. colligiturq; ex Aristotele 1. de Ortu & interitu c. 7. tex. 55. & hoc in lib. c. 7. tex. 70. itemq; 2. de Cælo c. 3. tex. 17.

2. diuisio.

Tertia: Quidam fines operationi præexistunt, nec agentia in eorum effectionem tendunt; sed ideò operantur, vt eis coniungi, aut assimilari possint. Sic Deus est finis, non solùm creaturæ intellectualis, quę ipso frui potest; sed etiam totius naturæ, quæ similitudinem diuini esse, pro suo modo, affectat. Alij sunt fines, qui agentis actioni nō pręexistunt; sed ab eo efficiuntur: vt forma, quę per generationem acquiritur. Hos docuit Aristoteles, hoc in libro cap. 2. text. 23. esse terminos motuum: quia formæ substantiales, præeuntibus dispositionibus, quæ motu inducuntur, materiam subeunt.

3. diuisio.

Lege Arist. 2. lib. de cœl. c. 12. tex. 64. & 11. 12. Metaph. cap. 11. text. 36. De his fusiùs D. Thom. 3. contra gent. cap. 18.

His animaduersis, conclusio sit: Finem non solùm esse verè ac propriè caussam, sed omnium primam. Huiusce conclusionis veritas, etsi quosdam ex antiquis Philosophis (vt initiò præfati sumus) latuerit, communi tamen assensu recepta est. Priorem eius partem asseruit probauitq; Aristoteles ca. 3. huius libri tex. 29. Patet autem ex eo; quia finis est, cuius gratia fit aliquid: vnumquodque autem pendet per se ab illo, cuius gratia fit, & omne illud, à quo aliquid per se pendet, verè ac propriè caussa illius est. Posterior pars eiusdem conclusionis traditur ab Aristotele, hoc in li. c. 3. tex 31. & 11. Metaph. c. 1. tex. 36. Suadeturq; ea ratione: quia cùm efficiens non nisi alicuius gratia operetur, necesse est antequam agat, & materiæ formam inducat, moueri à fine: sicq; finis motio caussalitates omnium aliarum caussarum, saltem origine, antecedit. Itaq; primum locum obtinet finis, secundum agens, tertium materia, quartum forma. Potest etiam ea ex parte caussalitas finis, non origine tantùm, sed dignitate prior vocari: videlicet, quia vt agere quàm agi præstantius est; ita in ordine mouentium id excellit, quod mouet, non motum: quo pacto se habet finis, cùm ipse moueat cæteras caussas, nec ab alia moueatur, vt docet Aristoteles loco proximè cit. & 3. de anima c. 10. tex. 54. Lege Magnum Albertum hoc loco tractatu 2. ca. 5. vbi aliam prioritatis seriem inter caussas tradit. Deniq; aduerte, quadam consideratione singulas caussas posse cæteris priores nuncupari. Nam si vetustas & stabilitas spectetur, prima est materia: si quidditatis notio, forma: si ratio physicæ motionis, efficiens: si modus excitandi ac pelliciendi, finis.

Lege D. Tho. 1. p. q. 6. ar. 4.

Caussalitas finis non origine tātùm, sed dignitate prior.

Argumenta autē, quæ ostendere videbantur, finem non verè ac propriè caussam esse, hunc in modum refutanda erunt. Ad 1. concessis quæ in eo assumuntur, dicendum; etsi finis, cùm actu caussat, non existat secundum esse, quod habet in rebus; existere tamen secundum esse intentionale, quod in mēte obtinet, dum apprehenditur: quæ apprehensio (vt paulo post dicemus) est conditio,

Sol. 1. argum.

Ita Soncin. 5. Metaph. q. 3.

sine qua finis suam caussalitatem exercere non potest.

Sol. 2. Secundum refellitur inficiatione minoris. Licet enim finis, si per extremo sumatur, principio repugnet, non tamē si accipiatur, prout designat caussam finalem, quæ principium est, quatenus ab eo sua principiata dependēt. Aristoteles tamen loco cit. cùm finem principio opponi dixit, principium sumpsit pro eo vnde motus oritur, id est, pro efficiēte, cui finis relatiuè opponitur, cùm non ad media tantùm, sed ad efficiens quoq; referatur.

Sol. 3. Tertio satisfit concedēdo, motionem finis impropriam esse in genere motus; negando tamen, esse impropriam in ratione caussandi. Nam esto finis metaphoricè moueat, vt sequenti quæstione patebit; propriè tamen caussat, quia propriè ab eo pendet id, quod ab ipso caussatur.

QVÆSTIO XXI.

VTRVM CAVSSALITAS FINIS in metaphorica motione consistat, an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI NON IN EA consistere.

VT quæ nam finis caussalitas sit scrutemur, animaduertendū est ex Diuo Thoma in 1.2.q.9.art.1. & Scoto in 1.d.1.q.4. duplicem esse motionem: vnam propriam, quæ fit per veram & germanam actionem; vt cùm ignis aquam calefacit: aliam impropriam & translatitiam; cuiusmodi est ea, quæ mouere dicitur id, quod sui amorem iniiciendo allicit, trahitq; ad sese: ob quem tractum dicitur anima magis esse vbi amat, quàm vbi animat, quia videlicet ad rem amatam quodammodo extra se affectu rapitur; vt præclarè docet D. Dionysius 4. cap. de diu. nom.

Duplex motio, propria & translatitia.

Ex D. Bern.

Hoc posito, in quæstionem vocamus, num caussalitas finis consistat in metaphorica illa motione, qua res, quæ finis nuncupatur, ex sui desiderio caussam agentē ad operandum allicit. Pars negatiua hisce argumentis videtur concludi. Aliquid allicit, & non est finis; aliquid est finis, & non allicit: ergo caussalitas finis non consistit in alliciendo. Prior antecedentis pars suadetur: quia voluntas diuina allicitur à sua bonitate ad operandum: (Quò spectat illud Boëtij, lib. 3. de consolatione Philosophiæ, metro 3.

Quem non externæ pepulerunt fingere causse
Materiæ fluitantis opus; verùm insita summi
Forma boni liuore carens.)

1. argument.

& tamen diuinæ voluntatis in se sumptæ, nec finis, nec alia vlla causa esse potest; cùm Dei voluntas ab ipso Deo nō distinguatur, quem aliunde caussari non posse, luce clarius est. Secunda pars eiusdem antecedentis probatur: quia finis & boni vna eademq; ratio est: at constat, aurum, verbi gratia, in se actu bonum quidpiam esse, & tamen non semper allicere, cùm à multis contemnatur.

2. argument. Secundò; Motionem illam, qua finis caussam agentem allicit, præcedit actio intellectus, obijcientis appetitui ipsum finem: ergo finis caussalitas nō debet in ea motione constitui. Assumptum liquet: cùm appetitus (teste D. Augustino 8. de Trinit. cap. 53.) non possit ferri in ignotum. Consequutio ostenditur: quia caussa finalis, vt paulò antè disseruimus, est omnium caussarum prima, cæteraſque caussalitates præit: quod esse non potest, si eius motionem anteuertit prædicta intellectus operatio.

Appetitus non fertur in ignotum.

3. argument. Tertiò: Cùm finis allicit, eo pacto mouet, quo is qui consulit, siquidem vterq; inuitat, rem appetitui proponendo: at motio consulentis ad efficientem caussam spectat, vt Aristoteles hoc in libro cap. 3. tex. 29. hisce verbis edisserit: Præterea id, vnde mutationis aut quietis primum est principium, qualis caussa est is qui consulit, & pater filij, & vno nomine id quod efficit, eius quod fit. Ergo & illa finis motio tota erit efficientis caussæ.

4. argument. Quartò: Etiam ea, quæ cognitione carent, gratia finis operantur, vt in progressu huius libri patebit: & tamen non alliciuntur à fine; siquidem istiusmodi allectio non nisi præeunte notitia fit. Igitur allectio appetitus non requiritur ad caussalitatem finis.

5. argument. Postremò: Finis confert medijs appetibilitatem: sæpe enim media, quæ alioqui molesta & ingrata sunt, propterea quòd ad finem assequendum conducunt, redduntur amabilia, actuq; amantur; vt patet in sectione venæ, potione, abstinentia à cibo, alijsq; id genus. Non igitur finis tantummodò respectu caussæ agentis, quam allicit; sed etiam respectu mediorum, caussalitatem exercet.

ARTICVLVS II.

QVÆSTIONIS ENODATIO.

Communis sententia. IN hac disceptatione communis Philosophorum opinio est, Caussalitatē finis consistere in metaphorica illa motione, quam diximus. Ita sentit D. Thomas 1. contra gent. ea. 75. Ferrariensis ibidem, Scotus in 1. d. 1. qu. 4. Gandauensis 1. p. summæ art. 49. q. 6. Ochamus in 2. q. 3. art. 2. Alensis 1. p. q. 17. membro 1. Soncinas 3. Metaph. q. 2. M. Albertus eodem lib. tract. 1. cap. 3. Auicenna lib. 6. suæ Metaph. tractatu 5. capit. 5. & alij; quibus suffragatur Aristoteles 1. lib. de generatione cap. 7. tex. 55. Vbi docet, caussam, vnde principium motus existit, id est, caussam efficientem, actiuam

uam esse; non ita eam, cuius gratia cætera fiunt, id est, finalem, quæ non est actiua, nisi per translationem.

Alias tamen de hac re sententias refert Gandauensis, Heruæus, Soncinas, quos hic citauimus.

Quia tamen hac in re non parua est difficultas, aliquot assertiones ad eam illustrandam subijciemus. Prima sit: Metaphorica motio, qua res cognita appetitum allicit, est ratio caussandi finalis caussæ; non tamē respectu cuiuslibet agētis, sed creati tantùm. Hanc assertionem vt intelligas, paucis accipe ea, quæ in fine, quod ad præsentem locum spectat, consideranda occurrunt. Primùm igitur in sanitate, exempli gratia, cernitur peculiaris quædam entitas, naturæ animalis consentanea & accōmodata; quę nihil aliud est, quàm primarum quatuor qualitatum permistio & temperies. Hanc consequitur relatio conuenientiæ, seu bonitatis formalis. Post hāc suboritur relatio appetibilis: ideò enim vnumquodque appetitur, quia bonum seu conueniēs est. Tandem accedit relatio finis, qua sanitas ad media, & ad ea quæ ipsius gratia fiunt, refertur. † Quòd si quis obijciat, Aristotelem hoc libro cap. 3. tex. 31. & 1. Eth. cap. 1. supponere bonum & finem idem esse: quare non rectè à nobis relationem finis à bonitatis relatione distingui. Occurrendum erit ex sententia Philosophi, bonum & finem idem esse, non quoad relationes, sed quoad fundamentum, cui innituntur, quod vnum idemq; est: vt in sanitate videre licet, quæ per eandemmet entitatem, qua vitam animalis seruat, appetitur vt bona, mouetq; vt finis: & verò non appetit Socrates relationem bonitatis seu conuenientiæ, quam respectu illius sanitas habet; sed sanitatem ipsam, quæ tamen non, nisi prout relationi conuenientis subiacet, appetitionem terminat. Nisi enim res voluntati proponatur, vt conueniens, nequaquam in ea sui amorem aut desiderium excitabit. Ratio autem, cur finem omnem, bonum quidpiam, seu verum, seu adumbratum, esse oporteat, ea est: quia (teste D. Dionysio 4. cap. de diuinis nominibus) nemo ad malum spectans operatur; &, vt Seneca 4. de officijs, capit. 17. ait, nemo est à naturæ lege adeò alienus, vt malum, nisi sub aliqua specie boni, possit appetere.

1. assertio.

Explicatio.

Triplices relationes.

Lege Capr. in 2. d. 34. qu. 1. Cai. 1. p. q. 5. art. 1. Ferr. 1. contra gent. cap. 37.

† Obiectio.

Responsio.

Bonum & finis vt conueniunt; vt differant.

Lege initium 1. Ethic. Damascenū 2. Fid. ort. c. 22.

His ita explicatis, quòd motio, qua res sub ratione conuenientis appetitui obiecta ipsum allicit, ratio caussandi finalis caussæ sit, ex eo concluditur; quia talis motio non pertinet ad caussam efficientem, cuius est, proprio, & non translatitio motu mouere; nec ad cæteras caussas: vt earū caussandi modos intuenti planum erit. Superest ergo, vt ad finalem caussam spectet.

Quòd autem finis non eam habeat caussalitatem, respectu cuiuslibet agentis, sed creati duntaxat, (vt annotauit Heruæus quodlib. 2. q. 1.) ea ratio probat: quia, licet Deus externis suis actionibus operetur propter finem, testante Sacra pagina Prouerbiorum 16. illis verbis: Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus: tamen nullus finis, diuinam voluntatem alliciendo, caussalitatem erga illam exercet; cùm interiæ Dei actiones nullam caussam habere possint, vtpote quæ sint ipse Deus. Itaque cùm ij auctores, quos ante retulimus, caussalitatem finis in metaphorica motione constituunt, non loquuntur (si modò rectè sentiant) de eiusmodi caussalitate, nisi in ordine ad agentia creata. Etsi ex eorum numero Soncinas parum consideratè, non qualemcunque, sed veram caussalitatem finis, attribuerit bonitati diuinæ, respectu suæ volitionis.

Explicatio communis sententiæ, de caussalitate finis.

2. assertio. Secunda assertio: Caussalitas finalis caussæ, si vniuersè loquamur, cōsistit in eo, quòd res, quæ caussa denominatur, sit id, cuius gratia fit aliquid. Debet autem verbum, Fieri, (quod obseruat loco citato Heruæus) laxiore *Explicatio.* significato sumi, ita vt idem valeat, atque accipere esse actiuè ab alio. Qua vsurpatione non solùm res naturales, & arte factæ, aliæq; eiusmodi; sed ipsæ quoque actiones fieri dicuntur. Probatur autem huiusce assertionis veritas, ex ipsa finis notione. Nam cùm finis sit id, cuius gratia cætera fiunt; vt docuit Aristoteles hoc in libro cap. 3. text. 31. & 2. de anima cap. 4. tex. 37. & 2. Metaph. cap. 2. text. 8. & 1. Ethic. cap. 7. consequens est, vt vniuersalis modus caussandi finalis caussæ in eo cernatur, vt ab ipsa aliquid dependeat, quatenus eius gratia fit, quidquid illud sit: quod sequenti quæstione declarandum erit.

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM primi articuli.

RESpondeamus nunc ad argumenta, quibus ostendi videbatur, metaphoricam motionem, qua finis appetitum allicit, nullo modo ad caussalitatem finis, etiam respectu agentis creati, pertinere posse. Ad priorem partem eius, quod initiò obiectū fuit, dicendum est: quidquid allicit, trahitq; voluntatem, ita vt in ea tractum illum verè causset, verè finalem caussam esse. Voluntatem autem diuinam non sic trahi à sua bonitate; sed per simplicem quandam allectionem, ab omni dependentia & caussalitate prorsus liberam, atque adeò longè diuersam ab ea, qua voluntas creata in bonum rapitur. Nam præterquam, quòd in diuinam naturam caussalitas passiua nullo modo cadere potest, amor etiam, quo Deus in suam bonitatem fertur, & bonitas ipsa, omnino idem sunt; ac proinde fortiri inuicem non possunt rationem caussæ & caussati.

Sol. 1. argum.

Diuina bonitas non allicit finaliter voluntatem diuinam.

Ad posteriorē argumenti partē respondēn-

dum: etsi, quidquid est actu finis, bonũ quidpiam, seu verum seu adumbratum, sit; non tñ retrò commeare, vt quidquid est bonum, sit actu finis. Nõ n. boni & finis, quoad reciprocationem, eadẽ ratio existit: licet cùm simul reperiuntur, eadem dici possit merito fundamenti, in quo conueniunt: sicuti & quælibet duo accidentia vnum dicuntur ratione subiecti, in quo inhærent. Non obstat autem his, quòd, quicquid appetitur vt bonum, sit finis, saltem aliquo modo, respectu appetitionis creatæ; & è conuerso, quicquid vt finis appetitur, bonum sit.

Sol. 2. Ad 2. Concedendũ est prius pronuntiatum, negandum posterius, & ad eius confirmationẽ dicendum; actioni intellectus, obijcientis voluntati finem, præire aliã quandam finis causalitatem. Quod ex eo patet, quia fieri nequit, vt intellectus quicquam percipiat, quin eiusmodi perceptione contendat in obiectum sibi proprium & conueniens, ac proinde in aliquem finem, ad quem impellatur, vel à voluntate, cùm ab ea mouetur; vel aliunde, vti accidit in subitis & repentinis motibus, qui volũtatis concursum anteuertunt. In ijs enim, etsi intellectui nullus præstituatur finis à volũtate creata; præstituitur tamen ex directione causæ primæ, hoc est, à Deo, naturarum propensionum q; omnium auctore. Quod similiter de finibus aliorum agentium, quæ naturæ necessitate operantur, in progressu dicemus. Itaq; adhuc ratum manet, motionem finis simpliciter priorẽ esse motione efficientis causæ: quia licet vna motio efficientis possit esse prior aliqua motione finis, omnis tamen efficientis motio in aliquam motionem finis, in qua tandem status sit, resoluitur.

Quænam finis causalitas sit prima.

Subitis motibus intellectus à quo præstituatur finis.

Sol. 3. Tertium argumentum falsum assumit. Qui enim consulit, edisserẽdo proponit ea, quibus rei, de qua agitur, prosequutionẽ vel fugam suadeat; proindeque actiuè mouet: non ita verò finis, qui suæ bonitatis præsentiam obiectiuè tantùm exhibet appetitui.

Sol. 4. Ad 4. Fatendum est, agentia naturalia, quæ cognoscendi & appetendi vi carent, non allici per se à fine, sicuti nec in ipsum per sẽ contendunt; sed quatenus diriguntur à prima caussa, in qua eorum finis, cognitio, & amor præexistit. Vnde intelliges, motionem illam metaphoricam, qua finis appetitum excitat, eiusq; actionem caussat, ita conuenire solã genti creato, vt non conueniat omni. Vltimi argumenti solutio ex ijs, quæ in sequenti asserenda sunt, petenda erit.

Agentia cognitionis expertia non alliciuntur per se à fine.

QVÆSTIO XXII.

VTRVM OMNIS OPERATIO caussæ agentis sit effectus finis, an non?

ARTICVLVS I.

SOLVTIO QVAESTIONIS.

VT propositæ quæstioni satisfiat, aduertendum est, in eo, qui ex delectu seu libero operatur, & finẽ aliquem obtinere studet, varias operationes, ordinẽ quendam inter se habentes spectari: quarum præcipuæ hæ sunt. Prima, simplex amor finis. Secunda, assequendi finis desiderium. Tertia, intentio, qua volũtas finẽ adipisci optat, non iam simplici appetitione, vt antea, sed per media idonea, nondũ tamen particulatim explicita, sed confusè. Quarta, mediorũ ad comparandum finem inuestigatio. Quinta: iudicium de medijs. Sexta, mediorũ electio. Septima: eorundem mediorũ executio, applicatióve. Octaua; adeptio finis. Est ergo inter Philosophos disceptatio, num hæ omnes actiones inter effecta causæ finalis numerandæ sint? Quidam eas tantùm numerandas putant, quæ circa media versantur. Quod inde videtur concludi: quia eæ tantũ actiones effecta finis censeri debent, quæ finis gratia sunt; cùm finis definiatur id, cuius gratia fit aliquid: at illæ tantũ videntur esse gratia finis, quæ ad ipsum consequendum ordinantur; cuiusmodi sunt, quę duntaxat circa media insistunt: præsertim cùm finis, quà finis, importet habitudinem ad media.

Variæ operationes ordinantur inter se habentes spectari in ijs, quæ gratia finis operantur.

Controuersia de distinctione horum actuum.

Eorum tredecim opinionum secunda q. 12.

Prima opinio.

Alij etiam: Intentionem reponunt inter effecta finis, non tamẽ eius amorem: propterea quòd fieri gratia alicuius, nihil aliud esse videatur, quã fieri propter aliquid amatum, quod conuenit intentioni, quæ amore finis elicitur, non autem ipsi amori, quem in eodem agente alius amor non antecedit.

Secũda opinio.

Gregorius in 2. dist. 38. quæst. vnica art. 1. ibidemq; Gabriel notabili 2. Finem trifariam vsurpari volunt: communiter, propriè, & magis propriè. Communiter, cùm pro quolibet appetitus obiecto sumitur. Propriè, cùm accipitur pro illo, cuius gratia aliquid aliud est volitum. Magis propriè, cùm dicitur de eo, ad quod ita quidpiam dirigitur, vt ipsum ad aliud non referatur: sicque prima duntaxat rerum omniũ caussa, hoc est, Deus, finis appellatur, quia sicuti ab illo, vt à caussa vniuersali, ac fonte totius esse, manarũt omnia; ita ad eundem, vt ad vltimum finem, peracto circulo recurrunt. Cùm ergo de sententia horum auctorum tot modis finis dicatur, totidem etiam dicentur finis effecta, videlicet communia, propria, magis propria. Communia erunt actiones tendentes in quoduis obiectũ. Propria, quæ in id, cuius gratia, &c. Magis propria, quæ in Deum feruntur.

Tertia opin. Triplex acceptio finis.

Hæc tamen controuersia ita nobis explicanda videtur, vt dicamus: duplicia esse effecta finis: alia, quæ verè & propriè; alia quæ non solùm verè & propriè, sed perfectissimo modo effecta illius sunt: & in posteriori quidem genere eas tantùm actiones numerari, quæ in media explicitè feruntur, in priori cæteras contineri. Porrò hæc assertio hunc in modum probari potest. Finis verè ac propriè suam caussalitatẽ exerceat, respectu illius primi actus, videlicet amoris erga ipsum: igitur eiusmodi actus est verè ac propriè effectus finis: quod similiter de reliquis actibus primi generis, per quos media nõ attinguntur, probatum manebit. Antecedens (quod præter alios asserit Henricus Gandauẽsis 2. p. sum. art. 46. q. 6.) ostenditur. Nam res, quæ finis denominatur, mouet obiectiuè, metaphorico motu alliciendo voluntatem ad prędictum amorem; siquidem inest ei bonitas, & conuenientia, qua voluntatis affectũ eo modo ad se trahat, vt planum est: hæc autem motio verè ac propriè spectat ad aliquod caussæ genus; cùm secundum illam amandi actus simpliciter à re ita mouente dependeat: itè verò nulla datur caussa, ad quam ea motio pertineat, præter finalẽ, cui (vt ex superioribus liquet) proprium ac peculiare est, per translatitiam motionem caussare. Ergo talis amor verè ac propriè est effectus finis, vt finis. Iam quòd illæ tantùm actiones, quæ præhabita intentione finis circa media insistunt, finis effecta perfectissimo modo existimari debeant, suadet tum insignis habitudo finis ad media; tum quòd eæ solùm actiones exercẽtur obtinendi finis gratia: in qua re præcipua vis & ratio caussandi finalis caussæ sita videtur.

Probatio assertionis.

Cõmunis ratio effectorum caussæ finalis.

Itaq; generalis ratio effectorum caussæ finalis in eo consistit, quòd illius gratia, id est, propter illius bonitatem quomodocunq; fiant. Quod & Aristoteles non obscurè indicauit, cùm in definitione finis generalibus illis verbis vsus est, Cuius gratia fit aliquid. Nec sanè inusitata est, appellationem finis tribuere obiecto simplicis amoris, aliorumque actuum similium, in quibus nulla mediorum ratio interuenit: cùm D. Thomas in prima secũdæ, quæst. 1. art. 1. docuerit, omne obiectum voluntatis esse finem ac bonum.

Finis possessio quo pacto sit effectus caussæ finalis.

Circa ipsam tamen possessionem finis aduerte, eam interdum esse operationem; vt patet in vltimo fine creaturæ intellectualis, qui per intuitiuam diuinę naturæ contemplationem possidetur: nonnunquam esse quietem, cessationémve ab opere; vt videre est in corporibus grauibus & leuibus, quæ ad naturalem locum, vt ad finem, contẽdunt, & eo, per quietẽ omni motu inhibito, potiuntur. Prior ergo possessio propriè est effectus finis: posterior, sicuti non fit, ita non propriè dicitur illius effectus, etsi ad eum, vti complementum omnium antecedentium operationum, reuocari debeat; nisi quis ita latè verbum, fieri, vsurpare velit, vt eius vim ad ipsam quoq; operis cessationẽ extendat: sic enim eiusmodi cessatio non reductiuè, sed propriè ad finis effecta pertinebit.

Resp. ad quæst.

Iure hic etiam quæsierit aliquis; num appetibilitas, quam finis (vt vltimo superioris controuersiæ argumento ostensum videtur) medijs confert, inter finis effecta recensenda sit? Quidam affirmantem partem sequuntur. Sed explicatione res indiget. Si enim velint, finem conferre medijs appetibilitatem, nihil aliud esse, quàm media appeti, quia conducunt ad finem; rectè sentiunt, nec huiusmodi effectus distinguitur ab ijs quos hactenus fini attribuimus. Si autẽ significent, media mutuari à fine aliquam bonitatem, ratione cuius amabilia reddantur: aduertendum erit, cùm bonitas conuenientia quædã sit, &, exempli gratia, medicamentum ideo ægroto conueniat, quia ad sanitatem acquirendã idoneum est; negari non posse, talem conuenientiam, & quę hanc consequitur, amabilitatem, aliquo modo à sanitate deriuari. Verùm, quia sanitas nõ habet actu rationem finis, nisi cùm agentem caussam actu mouet; & nihil censetur actu medium, nisi cùm fit, vel adhibetur, alióve modo simili reipsa tractatur propter aliud: vtique non dicetur ea bonitas, à sanitate, vt à re caussalitatẽ finis exercente, in medicamentum, tanquam in medium, deduci, nisi cùm medicamentũ ab agente, verbi caussa, quæritur, conficitur, aut apponitur, ad recuperandam eius interuentu sanitatem. At enim, quemadmodum ante operationes caussæ agentis, sanitas est finis potestate; ita prædicta bonitas & appetibilitas, ante eiusmodi operationes inter effecta finis, non actu, sed potestate, vtcumq; numerari poterit. Itaque fatemur, media à fine prædicto modo aliquam accipere bonitatẽ, quæ ad illius effecta si non propriè, saltem reductiuè pertineat. Asserimus item, omnes operationes agentis creati, tam externas, quàm internas, itemque omnes externas agentis increati, esse effecta finium, quia vniuersæ feruntur in aliquod bonum, quod finis rationem habet.

Quæst.

Explicatio quæst.

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA SVperiùs dicta.

ADuersus ea, quæ proximo articulo conclusa sunt, opponet aliquis. Deus agit propter finẽ, vt suprà ostendimus: ergo omnes actiones simpliciter propter finem sunt; atq; adeò non rectè excepimus actiones internas agẽtis increati. Secundò: Adepto fine cessat actio, vt docet Aristoteles 1. de gener. c. 7. tex. 55. ergo nulla efficientis caussæ operatio tendit in finem adeptum seu possessum; cuius oppositum antè docuimus.

1. obiect.

2. obiect.

HAUD OBSTANTE VENDITIONE

Dilutio.1.ob. Horum tamē facilis explicatio est. Ad primum dicendum, sicuti motio metaphorica non est ratio caussandi, nisi respectu agentis creati: ita nec omnes actiones internas esse effecta finis, sed eas tantummodò, quę ab illo pendere & caussari possunt, quales sunt omnes, quæ ab agente creato exercentur, & solæ externæ increati agentis. Hoc tamen non impedit, quominùs Deus propter finē agere dicatur: non quidem propter finem operantis, quasi ipse fine perficiatur: aut ad aliquem finem ordinetur, vt res creatæ; nec quasi desiderio finis agat, cū ei nihil desit, proindeq; desiderare nihil possit; sed quia externas suas actiones & opera ad finē destinat, amore suæ bonitatis cōmunicandæ. Vnde est illud D. Dionysij 4. c. de diuinis nominibus: Diuinus amor non dimisit Deum esse sine germine. Consule D. Thomā in 2. dist. 1. q. 2. art. 1. & 2. Alensem 1. p. q. 36. mēbro 3. Henricum quodlib. 4. q. 19.

Quomodo cōpetat Deo, agere propter finem.

Lege Ferr. 1. cont. gent. c. 82. Dur. in 2. d. 1. q. 6. Driedonem 1. p. concor. q. 4. ad 4.

Dilud. 2. obi. Ad 2. dicito: pronuntiatum illud Aristotelis intelligendum esse de actionibus, quibus finis quęritur, aut quoquo modo procuratur eæ namq; post adeptionem finis superuacaneæ forent. Addit etiam D. Thomas in 4. dist. 48. q. 2. art. 2. & ex eo Ferrariensis lib. 1. contra gent. c. 20. duo motuum actionumve genera reperiri: alios esse motus, quos sequitur finis; è quorum numero est deambulatio, quam bona valetudo sequitur: alios, quos finis ipse comitatur; quo pacto cœlestium corporum motus comitatur imitatio diuinæ naturæ in caussando, tanquam eorum finis. Ait ergo D. Thomas, motus prioris generis cessare præsente fine; posterioris nequaquam.

QVÆSTIO XXIII.

CAVSSET-NE FINIS SECVNdum esse intelligible, an secundum existentiam, quam in rebus habet?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS VIdeatur, caussare secundum esse intelligibile.

Duplex esse; vnum reale, alterum intentionale.

RES, quæ finis denominatur, vti sanitas, duplex esse seu existentiam obtinet: alteram intelligibilem & obiectiuam, in mente ægroti aut medici: alterā realem in rebus ipsis, seu quomodolibet extra caussas. Solet igitur à Philosophis in controuersiam vocari, secundum quam existentiam finis causset. Soncinas 5. Metaphys. q. 3. alijq; nonnulli putant, caussare secundū existentiam intelligibilem, quibus videtur suffragari Auicenna 6. libro Metaphys. cap. 5. & vt quidam è recentioribus Theologis volunt, D. Thomas in prima secundæ q. 21. art. 1.

1. argum. Sunt verò pro hac parte huiusmodi argumenta. Finis dicitur omnium caussarū prima, vt suprà ex Aristotele docuimus: atqui non potest dici prima executione, sic enim postrema est, quin & res, quę denominatur finis, eo modo spectata, non obtinet rationē caussæ, sed effectus, qui executione agentis caussæ in actu ponitur: est igitur prima secundum apprehensionem, sed eo modo, quo prima caussa est, eo caussalitatem exercet. Igitur finis exercet caussalitatem secundum apprehensionem, seu, quod eōdem recidit, mouet secundum esse intelligibile. Secundò: Finis *2. argum.* mouet metaphoricè: sed hæc motio nō procedit ab esse reali, sed ab esse obiectiuo finis, quod appetitum allicit, suam ei præsentiam exhibendo: ergo finis non caussat, nisi secundum esse obiectiuum. Tertiò: Finis requirit *3. argum.* sui notitiam vt moueat: sed non eam requirit tantummodo vt conditionē: igitur vt rationem formalem mouendi. Probatur minor: quia id, quod variat speciem, non se habet vt cōditio, sed vt ratio formalis: at apprehensio obiecti variat speciem appetituum, vt docet S. Thomas 1. p. q. 80. art. 2. Nam appetitus naturalis, sensitiuus, & intellectiuus, eo inter se specie differunt, quòd primus tendit in rem ignotam ipsi agenti, cognitam tamen ab intellectu separato, à quo dirigitur: secundus fertur in rem sensu cognitam: tertius in rem cognitam intellectu ipsius agentis. Præterea: *4. argum.* Nihil caussat secundum esse reale, nisi habeat realem existentiam: sed plerique fines non habent existentiam realem: ergo, &c. Probatur minor: quia fines, dum intenduntur, maiori ex parte nondum existunt: multi neque postea existent, vt cùm quis nititur obtinere magistratum, quem non obtinebit: quidam natura sua non habent in rebus existentiam, vt cùm quis appetit ab alijs magni æstimari: nonnulli priuationes aut negationes sunt, vt cùm quis vita priuari, aut ab alijs non subijci desiderat. Quare multi sunt fines, quibus existentia realis non conuenit. Postremò: Relatio caussæ ad effectum est realis; cùm omnis caussa, sicuti realiter esse confert, ita realiter effectum respiciat: sed relatio inter finem & eius effectum, siue prout finis habet esse in rebus, siue vt intellectui obijcitur, non est realis: igitur finis neutro modo sumptus est verè caussa. Minor suadetur: quia relatio realis poscit extrema actu realiter existentia: at nondum fine in esse reali constituto, existit operatio agentis, quæ est effectus caussæ finalis.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO QVAESTIONIS.

In

Quę in qualibet caussa spectanda. IN qualibet caussa, quod ad rem præsentem attinet, tria spectari possunt: nempe id quod per se ac simpliciter caussat, ratio formalis caussandi, & conditio sine qua caussare non potest: vt in ignis generatione, id quod per se ac simpliciter ignem producit vt quod, est ipse ignis; ratio formalis calefaciendi, est calor; conditio, sine qua nō calefaceret, est mutuus agentis & patientis contactus.

1. Conclusio. Hoc posito sit prima conclusio: In caussa finali, id quod caussat simpliciter, & vt quod, est res quæ denominatur finis. De hac conclusione nulla videtur esse disceptatio aut dissensio inter Philosophos: cùm planum sit, id quod principaliter mouet appetitum, esse verbi gratia, sanitatem, quæ appellationem finis vendicat, seu potiùs sanum.

2. concl. Secunda conclusio: Ratio formalis, secundum quā res, quæ denominatur finis, mouet caussatque, esse reale ipsius; non autem esse obiectiuum, siue apprehensum ab intendente finē, vt tale est. Hæc est D. Thomæ 1. contra gent. cap. 75. Auerrois 12. Metaph. comm. 36. Ochami in 2. q. 3. art 2. Gabrielis in 2. q. 1. art. 3. distinctionis 1. & aliorum complurium.

Esse reale dupliciter dicitur. Sed aduertendum, Esse reale bifariam accipi: vno modo pro eo, quod est verum ac positiuū ens, & nō dependens ab intellectus notione. Altero, ita fusè, vt cōplectatur omne esse, quod quoquo modo est possibile obtineri, vel saltē tanquam possibile aut non impossibile offertur appetitui: siue positiuū aliquid sit, siue habeat esse in rebus, siue in sola mente, prout tamen prædictam possibilitatem, vel non impossibilitatē, in ordine ad possessionem induit. Igitur in nostra conclusione accipiendum est Esse reale, secundum posteriorem hunc sensum: nam quodlibet horū potest metaphorico motu appetitum mouere. Addimus verba illa, aut nō impossibile: quia interdum ambigitur, an res adipisci queat, (vt valetudo in letali morbo) & nihilominùs intenditur, medijsq; adhibitis procuratur. Sciendum quoque, rem, etiam apprehensam vt impossibilem, simplici nōnunquam amore, imperfecto tamen & inefficaci appeti: vt sentit Aristoteles 3. Ethic. ca. 2. non verò intendi, aut per media procurari; vt hic intelligimus.

Dubitatio. Addubitari hoc loco solet, vtrum Nō esse reuera appetatur? Quam controuersiam perstringit D. Thomas 1. p. q. 5. art. 2. ac latè persequitur Ferrariensis ad c. 19. lib. 3. contra gent. Durandus in 4. d. 50. q. 2. Heruæus quodl. 8. q. 8. Soncinas 9. Metaph. q. 16. Paucis respondemus, ipsum Non esse haud appeti innato appetitu, hic enim in rei conseruationem necessariò fertur; sed actu elicito: non ita quidem, vt non esse per se ac solitariè expetatur, sed sub ratione boni alicuius, veri aut fucati: sicq; damnati vellent nō esse, vt suppliciorum æternitatem effugerent: & qui de peccatis, vt par est, dolēt, vellent potiùs nō fuisse, quam diuinum numen violasse. Itaque, vt D. Thomas loco cit. explicat, Non esse ex accidente dūtaxat est appetibile; quatenus optatur remotio alicuius mali, quod aufertur per non esse: remotio verò mali non desideratur, nisi quia per malum quoddā esse adimitur. Quo tandem sit, vt solummodò ipsum esse per se appetatur.

Dubium. Quęritur etiam, num relationes interdum rationem finis habeant? Heruæus quodl. 2. qu. 1. ridiculum putat id affirmare; propterea quòd relationes minimum entitatis inter accidentia fortiantur. Nobis contrarium videtur. Putamus enim, relationes non reales tantùm, sed rationis etiam, nonnunquam fines esse humanarum actionum: vt cùm quis relationem alicuius dignitatis ab hominum cōceptu pendentis, & ab alijs magni æstimari optat. Non enim ad finis caussalitatem obeundam plus entitatis requiritur. Pro qua re lege Fonsecam lib. 4. Metaph. cap. 2. quæst. 7. sect. 8. & lib. 5. cap. 2. q. 11. sect. 14.

Responsio Heruæi.

Legitima responsio.

His ita explicatis, suadetur iam secunda conclusio ex eo: quia res, quæ finis dicitur, secundum id, tanquam secundum rationem formalem caussandi, mouet, quod cùm obtinetur, desiderium satiat; cùm non obtinetur, frustrari agens dicitur. Hoc autem nō ei conuenit secundum esse, quod habet in mente: sic enim appetitum nō explet, sed acuit. Conuenīet igitur secundū aliud esse, nempe reale, quo adepto quiescit agens, nō adepto frustra laborasse perhibetur. Secundò: Esse obiectiuum finis non expetitur, nec procuratur ab agente. Nec enim ægrotus desiderat esse intentionale valetudinis, quod iam pridem eius animo obuersatur, nec illius gratia deambulat, & à cibo abstinet; sed propter esse reale valetudinis, quam, humoribus ad temperiem redactis, reipsa assequi optat. Igitur finis non secundum esse obiectiuum, sed secundum esse reale per se ac simpliciter, caussam agentem mouet.

Comprobatio secundæ conclus.

3. concl. Tertia conclusio: Esse obiectiuum est cōditio, sine qua finis non mouet. Hæc ex eo perspicuè patet, quia finis mouet alliciendo caussam agentem, quæ allectio sine ipsius finis præcognitione, ad modum superiùs explicatum, dari non potest.

ARTICVLVS III.

REFELLVNTVR PRIMI ARTIculi argumenta.

RAtiones, quibus ostendi videbatur; id, quo finis p̄ se ac simpliciter caussat, esse existentiam obiectiuam: sic dilutio. Ad 1. dic; caussam finalem dici primam, quia primò mouet efficientem, & primò intenditur. Ad quam intentionem, licet apprehensio re-

Sol. 1.

Causſa finalis quo ſenſu dicatur prima.

quiatur, non proinde ſequitur, cauſſam finalem dici primam ſecundū apprehenſionē, tanquam ſecundum rationem formalem mouendi, ſed tantummodò vt ſecundum conditionem ad mouendum neceſſariam. Neq; his repugnat D. Thomas in prima ſecundæ q. 1. art. 1. vbi ait, finem eſſe primum & cauſſam, vt eſt in intentione agētis, nō vt eſt executione poſtremus: tantùm enim ſignificat, finem eſſe cauſſam, quatenus primo intenditur, (etſi non intendatur, niſi propter eſſe reale) itemque ſi ſpectetur, prout efficientis executione producitur, ea præcisè conſideratione non cauſſam, ſed effectum eſſe. Quod anno-

Sol. 2. tauit etiam Heruæus quodlib. 2. qu. 1. Ad 2. conceſſa maiore propoſ. neganda eſt minor: procedit enim motio à fine ſecundum eſſe reale, cognitum tamen. Nam ipſa entitas valetudinis, verbi gratia, ab intellectu cognita obijcitur appetitui, eumque ſecundum ſuum eſſe reale futurum aut poſſibile, modo ſupe-

Sol. 3. riùs explicato, allicit. Tertia ratio diluitur, inficiatione minoris propoſitionis. Nam res, quæ appetitur, prout exercet cauſſalitatem finis reſpectu appetitus, requirit notitiam, tanquam conditionem duntaxat; eſto, prout ſubit rationem cauſſæ formalis externæ, appetitum in varias ſpecies diſtinguentis, non ſe habeat ad notitiam, vt ad conditionem ſine qua non; ſed vt ad quidpiam, ingrediens per ſe rationem formalem obiecti appetitus. Quod enucleatiùs perſequi nō eſt huius loci. Ad 4. Expleanda eſt maior propoſitio. Si enim intelligatur de eſſe reali iuxta priorem vſurpationem, de qua proximo art. neganda eſt: ſi iuxta poſteriorem, concedenda, ſed neganda minor; cuius probatio momentum nō habet: quia ſolùm concludit, non omnes fines habere exiſtentiam realem priori modo. Ad 5. dicendum; ex eo, quòd cauſſæ realiter cauſſent, non colligi, omnes relationes realiter effecta ſua reſpicere: depoſcit enim relatio realis (vt nunc alias conditiones omittamus) extrema vtrinq; realiter exiſtentia. Itaque realiter cauſſare, non eſt habere relationem realem; ſed præſtare verum concurſum, quem tamen non ſemper relatio realis comitatur, ob defectum conditionum, quæ ad eam requiruntur.

Sol. 4.

Sol. 5.

Κεφάλαιον η.

Ἀεὶ δὲ λεκτέον, πρῶτον μὲν, διότι ἡ φύσις τὸ ἕνεκά τινος αἴτιον· ἔπειτα περὶ τῆς ἀναγκαίας, πῶς ἔχει ἐν τοῖς φυσικοῖς· εἰς γὰρ ταὐτὸν τέλος αἴτιον ἀνάγουσι πάντες, ὅτι ἐπειδὴ τὸ σῶμα τοιονδὶ πέφυκε, καὶ τὸ ψυχρὸν, καὶ ἕκαστον δὴ τοιοῦτον, τοδὶ δὲ ἀνάγκης ὄντι καὶ γίνεσθαι, καὶ πέφυκε· καὶ ὁμοίως ἄλλου αἰτίου ἐπόντος, ὅσον ἀφώρισται χαίρειν ἕκαστον, ὁ μὲν τὸν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος, ὁ δὲ τὸν νοῦν. ἔχει δ' ἀπορίαν, λωλύει τὴν φύσιν μὴ ἕνεκά τινος ποιεῖν, μηδ' ὅτι βέλτιον, ἀλλ' ὥσπερ ὗει ὁ Ζεύς, ὄχ ὅπως τὸν σῖτον αὐξήσῃ, ἀλλ' ὃ ἀνάγκης. τὸ γὰρ ἀναχθὲν ψυχθῆναι δεῖ, καὶ τὸ ψυχθὲν ὕδωρ γενόμενον κατελθεῖν· τὸ δ' αὐξάνεσθαι τότε γενομένης συμβαίνει τὸν σῖτον· ὁμοίως δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀπόλλυσθαι ὁ σῖτος ἐν τῇ ἅλῳ, ὁ τότε ἕνεκά τινος, ὅπως ἀπόληται, ἀλλὰ τὸ συμβάντα. ὥστε τί κωλύῃ ὧν καὶ τὰ μέρη ἔχειν ἐν τῇ φύσει, οἷον τοὺς ὀδόντας ὃ ἀνάγκης ἀνατεῖλαι, τοὺς μὲν ἐμπροσθίους ὀξεῖς, ἐπιτηδείους πρὸς τὸ διαιρεῖν· τοὺς δὲ γομφίους πλατεῖς, καὶ χρησίμους πρὸς τὸ λεαίνειν τὴν τροφήν. ἐπεὶ ὁ τόδε ἕνεκα γίνεσθαι, ἀλλὰ συμπεσεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τἄλλων μορίων, ἐν ὅσοις δοκεῖ τὸ ἕνεκά τινος ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά τινος. ὅπερ μὴν οἰόμενα πανταχοῦ συμβῆναι, ὥσπερ ἂν εἰ τὸ ἕνεκά τινος γίνοιτο, ταῦτα μὲν ἰσόβια ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου συνεστάναι ἐπιτηδείως· ὅσα δὲ μὴ ἔτυχε, ἀπώλετο καὶ ἀπόλλυται, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς λέγει τὰ βουγενῆ καὶ ἀνδρόπρωρα. ὁ μὲν οὖν λόγος, ἐν ἅπασι τις ἀπορήσειεν, ὅτι ὃ, καὶ ἔστι ἄλλος τοιοῦτος ὄζυξ. ἀδυνάτου δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον· ταῦτα μὲν γὰρ καὶ πάντα τὰ φύσει, ἢ ἀεὶ ὧν γίνεται, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τοῦ δ' ἀπὸ τύχης καὶ ἐκ συμπτώματος οὐδὲν ἐοικὲ οὔτε πολλάκις τὸ χειμῶνος, ἀλλ' ἂν ὑπὸ

CAP. VII.

Dicendum autem eſt primùm, quamobrem ex his cauſſis natura ſit, quæ alicuius agūt gratia, tum quæ in rebus naturæ neceſſitatis ſit ratio; quandoquidem omnes ad hanc cauſſam confugiunt: quòd enim calidum tale eſt, atque etiam frigidum, & quæ ſunt eiuſmodi, hæc & neceſſario eſſe, & fieri, aptaq; eſſe. Nam vt aliquam aliam afferat cauſſam, vt hic quidem diſcordiam & concordiam, ille mentem: cum vix tamen attigerint, valere ſinat. *Textus 76.*

b Dubitatio autem eſt, quid prohibeat naturam, nec alicuius gratia, nec quia ſic præſtet agere, ſed perinde ac Iupiter, qui non ideò pluit, vt frumentum augeat, ſed neceſſariò; quandoquidem quod ſublatum eſt refrigerari, & refrigeratum in aquam mutatum, deſcendat neceſſe eſt, quod quidem cùm factum eſt, frumentum augeſcere contingit. Nec ſecus, ſi cuiquam frumentum in area pereat, non vt periret pluit, ſed ita res tulit. c Quid ergo impedit, in natura quoque partes ſic ſeſe habere? vt dentes neceſſariò ortos, anteriores quidem ad diuidendum, molares autem latos, & ad molendum alimentum vtiles; neque enim huius gratia genitos eſſe, ſed ita accidiſſe. Similis eſt ratio aliarum partium, quæ ita videntur comparatæ, vt alicuius ſint gratia. d In quibus igitur omnia euenêre, perinde atque alicuius gratia eſſent facta, hæc caſu apte conſtituta, ſeruata ſunt. Quæ autem non ſic ſe habuerunt, ea periêre, & pereunt, vt quæ Empedocles ait bouigena & androprora. Ac ratio quidem, quia aliquis ductus dubitare poſſit, hæc eſſe, & ſi qua alia ſimilis ſit. e At fieri non poteſſe, vt hoc modo hæc ſeſe habeant. Hæc nanque, & quæcunque conſtant natura, aut ſemper ſic fiunt, aut plerun- *Textus 77.*

intra Scotū ſolū.

ὥστε εἰ ἕνεκά τινος οἰκία, ταῦτα καθάπερ γίνεσθαι, ἢ ὑπὸ ἀρχήν τινα ἢ ὕλην τὴν ὕλην τῶν αὐτῶν ὑπολαμβάνειν· δεῖν γὰρ λίθους καὶ πλίνθους, εἰ οἰκία· ἀ μέντοι διὰ ταῦτά ὅτι τὸ τέλος, ἀλλ' ἢ ὡς ὕλαι. (οὐδ' ἕνεκα διὰ ταῦτα) δῆλον· μέντοι μὴ ἐντῶν οὐκ ἔστι καὶ ὁ οἰκία, οὐδὲ ὁ πρίων. ἡ μὲν, εἰ μὴ οἱ λίθοι· ὁ δ', εἰ μὴ ὁ σίδηρος· ὁδὶ γὰρ ἐκεῖ αἱ ἀρχαί, εἰ μὴ τὸ ἔργον δύο ὀρθάς. φανερὸν δὴ, ὅτι τὸ αἴτιον τῶν τοῖς φυσικοῖς, τὸ ὡς ὕλη λεγόμενον, καὶ αἱ ὑπόθεσις αἱ ταύτης. καὶ ἅμφω μὲν τῷ φυσικῷ λεκτέα αἱ αἰτίαι· μᾶλλον δ', ἡ τινος ἕνεκα. δεῖ γὰρ τοῦτο εἶναι ὕλης, ἀλλ' ἐκ αὐτῆ τέλος· καὶ τὸ τέλος τὸ ἕνεκα, καὶ ἡ ἀρχὴ ἀπὸ ὁρισμοῦ καὶ τὸ λόγου, ὥσπερ ἐν τοῖς ἰατρικοῖς· ἐπεὶ εἰ οἰκία τοιονδί, τάδε δεῖ γενέσθαι καὶ τόνδε ἐξ ἀνάγκης. καὶ ἐπεὶ ἡ ὑγεία τοδί, τάδε δεῖ γενέσθαι ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸ ἀρχαὶ· ὅτως καὶ ὁ ἄνθρωπος τόδε, καὶ τοδὶ· εἰ δὲ τοδί, καὶ τοδί. ἴσως δὲ καὶ ἐν τῷ λόγῳ ὅτι τὸ ἀναγκαῖον. ἐσιασμένῳ γὰρ τὸ ἔργον ἢ πρίειν, ὅτι διαίρεσις τοιαδί· αὕτη δ' ἐκ τοιάδε, εἰ μὴ ἔξει ὀδοῦσι τοιοσδί. ὅτοι δὲ ἐξ εἰ μὴ σιδηροῦς· ἐκ γὰρ καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἕνια μόρια, ὡς ὕλη τὸ λόγου.

ΑΡΙΣΤΟ-

Quare ſi domus futura eſt, hæc neceſſe eſt facta eſſe, aut eſſe, aut omnino materiam, quæ alicuius eſt gratia; vt lateres, & lapides, ſi domus. Et quanquam finis non propter hæc eſt, neq; erit niſi ex materia, omnino tamen niſi ſint, nec domus erit, nec ſerra: illa quidem, niſi lapides ſuppetant; hæc verò, niſi ferrum. Na nec illæ principia ſunt, niſi duobus rectis triangulum. Itaq; neceſſitatem, quæ vt materia dicitur, atq; eius motiones, in rebus phyſicis eſſe manifeſtum eſt. *Textus 90.*

c *Et ambæ quidem cauſſæ à Phyſico tradendæ ſunt, ſed magis ea, cuius gratia: quandoquidem materiæ hæc cauſſa eſt, non illa finis. Atq; id cuius gratia, & principium à definitione & ratione eſt finis. Vt in rebus arte factis, quoniam domus eſt talis, hæc facta eſſe, & ſuppetere neceſſariò oportet: cumque ſanitas hoc ſit, hæc eſſe facta, & eſſe neceſſe eſt. Non ſecus ſi homo hoc eſt, hæc; & ſi hæc, illa.* d *Fortaſſe autem & in ratione id ineſt, quod neceſſarium eſt. Nam ſecandi opus cùm definierimus, talem eſſe diuiſionem; hæc non erit, niſi tales dentes habeat, qui non erunt, niſi ſint ferrei. Nonnullæ enim in definitione ſunt partes, vt definitionis materia.* *Textus 91.* *Textus 92.*

A

QVÆSTIO I.

VTRVM NATVRA ALICVIVS gratia, quod facit, efficiat.

ARTICVLVS I.

AFFIRMATIVAE PARTIS AS-ſertio et illuſtratio.

B

Error veterum.

NAturam nullo proposito fine agere, arbitrati ſunt, qui ſolius materiæ neceſſitati addixere omnia, vt Anaxagoras & Empedocles; & qui rerum generationem ex partium inter ſe temerè coëuntium permixtione conſtitiſſe diſputarunt, Democritus & Epicurus. Sed hanc tam abſurdam, & à communi Philoſophorum iudicio, abhorrentem opinionem, incuſat Plato in Timæo, Phædone, Philebo, & Politico, Ariſtoteles in extremis huius libri capitibus, & lib. 2. de ortu & interitu, & 1. de partibus animalium cap. 11.

C

Coarguitur.

Eandem quoque, tacente Philoſophia, coarguit ſeſe omnium oculis vltrò ingerēs naturæ pulchritudo, decorq; mirabilis, quem rerum diſſimilium inter ſe congruens varietas ſic conciliat, vt eundem abſq; alicuius finis præſcripto conciliare non poſſet. Neque enim varietas, ſine conuenientia & conſenſione aliqua, venuſtatem parit; neque in tanta naturarū diuerſitate ſtabilis eſſet, aut diuturna conſenſio, ni res phyſicæ in aliquod commune bonum, quod finis rationem obtinere oportet, vniuerſæ conſpiraſſent. Eſt autem hoc bonum, naturæ conſeruatio ordoque. Cuius appetitio & ſtudium inſolentiam potentiorum partium in mundo cohibet, infirmiorum imbecillitatem acuit, contrariorum impetum refrenat, ac denique ſic vniuerſa ad temperiem & moderationem vocat, vt non tam inter ſe diſſidio diſſidere, quàm in commune fœdus & amicitiam coijſſe videantur.

Totius naturæ finis, ordo & conſeruatio.

Præterea idem ex eo conuinci poteſt; quia aut res naturales caſu in opus incidunt, aut certa naturæ intentione. Non caſu: primùm, quia iam quodlibet ſine diſcrimine in quodlibet opus incurreret, atq; ita promiſcuè omnia ex omnibus fierent, neq; certo res ſemine indigerent; illudque Lucretij primo ſui poëmatis, quod iam alibi retulimus, eueniret: E mari homines, è terra poſſet oriri Squamigerum genus, & volucres erumpere cœlo. Deinde, quia quod caſu fit, raro accidit, nec vnodunta xat, ſed varijs effici modis conſueuit: at

1. *Ratio probans naturā gratia finis operari.*

Lib. 1. huius ope. cap. 9. q. 3. art. 1.

C.

videmus, propria quædam effecta à peculiaribus causis, certo semine, rato ordine, eadem vel semper vel plurimùm ratione euenire. Feruntur igitur res naturales certo quodam naturæ impulsu & intentione in suum opus, quo absoluto conquiescũt. Hoc autem quid est aliud, quàm propter finem agere?

2. ratio. Rursus hoc ipsum palàm indicat in animalibus tot membra, tam ordinate, tam prouidenter effecta; tot partium descriptio, non ad *Lege D. Augustl. lib. 22.* speciem solùm & elegantiam, sed etiam ad vsum apta; tot organorum apparatus; tot vires & potentiæ; tot multiformi contextu instrumenta. Quæ omnia ad agendum, atque adeò alicuius finis gratia tributa esse, qui negat, amens est. Quid enim magis à ratione alienum esse potest, quàm existimare, ea quæ humana arte fiunt, ad aliquem finem effici; vt nauem ad nauigandum, domum ad arcendas cœli iniurias: quæ verò tam admirabili solertia, tam excellenti diuinaque ratione perfecta sunt, vt ea nulla humana ars assequi imitãdo possit, vago & incerto fluitantis naturæ motu in eam formã ac speciem coaluisse, neque ad scopum vllum fuisse destinata?

3. ratio. Idem testatur brutorũ animantium in fœtibus educandis ingenij plenus amor; in operibus conficiendis artificium; in quærendo cibo industria; in se suaque specie tuenda & conseruanda solicitudo; arma, astus, stratagemata, quibus hostem aut aggrediuntur, aut declinant. Quæ omnia cùm tanto naturæ impetu & alacritate ab eis fiant, liquidum est, effici alicuius commodi & boni gratia, ac proinde ob aliquem finem.

4. ratio. Idem commõstrat quatuor elementorum, totidem regionibus globosè incubantium, discors amicitia, & alterni, per occasum atq; obitum partiũ, recursus. Nam ex terra aqua, ex aqua oritur aër, ex aëre ignis; deinde retrorsum vicissim ex igni aër, ex aëre aqua, ex aqua terra generatur: atque ita sese ad moderationem, ac velut æquilibrium, quoad fieri potest, exæquant leuibus grauia, calidis frigida, superis infima: videlicet eo fine, vt permaneat, docente nos interim natura in maioribus, æquabilitatem altricẽ concordiæ, concordiam rerum omnium cõseruatricem esse.

5. ratio. Quid terræ moles? nónne sua magnitudine, constãtia, pulchritudine, vtilitate, propositum satis confirmat? Heret in mundi medio stabiliter suspensa, ac veluti paribus examinata ponderibus, eadem rotunda, & semã dispar, vallibus humilis, collibus supina, montibus ardua; fluuiorum decursu, fontium scatebris irrigua: semper eadem, semper alia; nunc quasi brumæ senectute effœta & emortua, nunc nouo vernantis anni flore reuirescens, & herbarum, ceu picturæ artificio, nunc his, nunc illis tincta coloribus; nulla sui parte inutilis, nulla propemodum infructuosa, interiùs gemmarum, auri, argenti, & aliorum metallorum opulentia diues: exteriùs vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum incredibilis multitudo infatiabili varietate distinguitur. At enim, vt in hoc tanto naturæ apparatu diuina prouidentia mirificè elucet, ita finis alicuius intenti ratio facilè apparet.

6. ratio. Idem rursus probat Oceani immensitas, tã pulchra ad aspectum, tam fœcunda ad procreandam sobolem; tot piscium, & innatantium belluarum copijs abundãs; & in eo non minùs admiranda, quòd, dum eius fluctus, siue quotidianis reciprocationibus, siue tempestatum vi, ad arenam feruntur, intra præfixos limites sese continent, quasi scriptam sibi legem in littore pertimescãt, atque instar indomiti equi, qui à sessore habenis retractus collum flectit, refugiunt. Certè qui hoc ascribit temeritati, quid temeritas sit nescit; cùm id, quod temerè fit, certa lege & tenore minimè consistat, sed modò in hanc, modò in illam partem cadat.

7. ratio. Postremò, idem multo euidentiùs confirmat cœlestis mundi machina, inferiorem mundũ suo amplexu non solùm continens, sed fouens; illi stellarum sua nocte colluentes oculi; illa tot sphæræ tam inenarrabili celeritate conuersio; ille planetarum ad eadẽ loca redeuntium cursus; illud Solis iubar, suo accessu & recessu annuas varietates inducẽs, idemque quotidiano ortu & occasu diem & noctem conficiens. Quare si ij, qui sphæram ab Archimede extructam videbant, nõ dubitabant opus illud excellenti ingenio esse perfectum: quis ita mente cæcutiat, vt neget, tam mirabile opificium, diuina ratione & arte, atque adeò alicuius finis gratia fuisse compositum? Denique; vt paucis concludamus, quod si libeat persequi, infinita materia est: hæc mundi vniuersitas non modò sese à Deo conditam, sed ad aliquem finem destinatam esse clamat: etenim indignum foret tanti artificis sapientia tam præclarum opus, etsi affabrè & concinnè, frustra tamen elaborasse: elaborasset autem frustra, si nullum ei scopũ, nullum finem constituisset; frustra enim & incassum censetur id effectum, quod nullius gratia effectum est.

In hanc sententiam multa satis luculenter scripsére Patres, D. Gregorius Nazianzenus secunda oratione de Theologia, D. Augustinus 1. de ordine, D. Chrysostomus in opusc. de prouidentia, D. Athanasius in oratione aduersus idola, D. Basilius, & D. Ambrosius in libro Hexameron, Theodoretus sermone 1. de prouidentia, Lactantius in libro de opificio Dei, & alij.

Lactantius in lib. de ira Dei cap. 6. Trismegistus in lib. de potestate & sapientia. Libro 2. de mundo, Plutarchus de placit. philos. 6. Seneca de prouidentia.

ARTI-

ARTICVLVS II.

RATIONES, QVIBVS OSTENDI videtur, naturam nullius gratia operari.

1. argum. SVbijciamus nunc argumenta, quibus temeritatis assertores probare niterentur, Naturam non ob aliquem finem agere, sed temerè ac fortuitò moliri omnia. Primũ est: Si natura propter finẽ ageret, magis beneficã sese in homine exhibuisset, quam in belluas: sed nõ exhibuit; quin potiùs in has quasi matrem, in illum se quasi nouercam præbuit: *Lege Plin. li. 7. ca. 1.* non ergo agit propter finem. Maior suadetur: quia ratio agentis propter finem, præsertim si à prima causa dirigatur, postulat, vt ea quæ excellunt, beneficentius tractet, ac potiori loco habeat. Minor ostenditur: quia natura belluis vestitum attribuit, hominem nudũ, quasi è naufragio in littus eiecit. Item belluis, quæ fortes & pugnaces sunt, arma dedit; timidis astu, pernicitate, & fuga consuluit: at hominem ad pugnam in arena inermem statuit, perniciebus tardiorem, armatis imbecilliorem. Denique, vt cætera omittamus, hominem totò vitæ decursu longè grauioribus *Lege Stobæũ ser. 96. de vita breui.* miserijs & calamitatibus expositum. E quibus

Hominis descriptio ab Aristotele collecta. Aristoteles, hanc hominis definitionem collegisse fertur: Homo est imbecillitatis exemplum, temporis spolium, fortunæ lusus, inconstantiæ imago, inuidiæ & calamitatis trutina: reliquum verò pituita & bilis. Quibus concinit illud Apuleij, in libro de Deo Socratis: Homines moribundis membris, leuibus & anxijs mentibus, brutis & obnoxijs corporibus, dissimillimis morib. & similib. erroribus, pulcra audacia, ptinaci spe, casso labore, fortuna caduca, sigillatim mortales, sufficienda prole mutabiles, velueri tẽpore, tarda sapiẽtia, cita morte, querula vita terras incolunt. *Aliæ ex Apuleio.*

2. argum. Secundum est: Ea, quæ fiunt propter finem, ordinatè fiunt: sed in natura multa sunt præposteræ & incomposita: ergo &c. Probatur minor: quia nonnunquam vices temporum mutantur, calente hyeme, frigente æstate; interdum elementa, aliæq; partes vniuersi, ab officijs exorbitant, vt testantur eluuiones Oceani, eruptiones ignium, immodici ventorum flatus, terræmotus, cæteraque huius generis. Quin & in cælesti orbe, Solis & Lunæ deliquia, deflexiones quædam esse videntur ab ordine, cùm minimè deceat, clarissima illa mundi lumina mortalibus obscurari.

3. argum. Tertium: Ea quæ gratia finis sunt, habent aliquem vsum & vtilitatẽ: sed multa existunt in natura prorsus inutilia, vt minuta quædam animalia; multa, quæ non modò nullam commoditatem exhibent, sed incõmodum pernicieq; afferunt, vt herbæ noxiæ, & venenatæ bestiæ: non igitur natura omnia, quæ facit, alicuius boni ac finis gratia efficit.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD ARGVMENTA proximi articuli.

NOn est tamẽ, quòd superiora argumenta quenquam turbent; cùm nec quicquam difficilis sit eorum explicatio. Ad primum, concessa maiori propositione, neganda est minor. Nam multo melius cũ homine, quàm cum cæteris animantibus actum est: cum illum Deus multis & præclaris donis ac muneribus, tam naturæ, quàm gratiæ, exornarit; cumque illi vberrimam copiam rerũ omnium, tanquã in communi conuiuio proposuerit, totamq; naturam crearam ei quasi tributariam fecerit: vt diserte ostendit D. Damascenus lib. 2. fidei orthodoxæ cap. 10. & Theodoretus sermone 2. de prouidentia. *Responsio ad 1. arg.* *Hominis excellentia.*

Ad id, quod de vestitu & armis obiectum fuit: respondet Lactantius in libro de opificio Dei c. 2. ideo hominẽ nudum & inermem à natura fuisse constitutum, quia ingenio poterat armari, & ratione vestiri: atque eadem ferè est aliorum auctorũ communis responsio, nimirum, pro indumento & armis hausisse hominem mentis excellentiam, & ingenium sagax ac varium, quo illa excogitare & parare sibi posset: accepisse item manu, tanquam commune organum, & instrumentorum omnium instrumentũ, quo ad ea conficienda vteretur. Cuius ad id munus obeundum commoditates, late explicat Aristoteles li. 4. de partibus animaliũ c. 10. & Galenus initio libri primi de vsu partium. Accedit, quod homo, seruata sui corporis dignitate & pulchritudine, ab ipsa natura per se indutus & armatus esse non poterat: vt ostendit D. Gregorius Nyssenus in libro de hominis opificio, c. 7. *Vt Galenus, de vsu partium.*

Quod item opponitur de humanæ vitæ ærumnis, facilè soluetur ab eo, qui dixerit, inprimis in eas sua culpa decidisse hominem è felici statu, in quo à Deo collocatus fuerat. Deinde, ijs præberi illi occasionem, ad exercendam perficiendamq; virtutem. Præterea, etiam ita delectum brutis longè præstare: vt ex dictis planum est.

Ad secundũ, concessa maiori propositione, neganda est minor, dicendumque; eiusmodi naturæ excursiones, vt non absque Dei voluntate & administratione fiant; ita nec sine ordine contingere, etsi is interdum non appareat; vt docet D. August. li. 3. de Trinit. c. 2. & li. 5. de Genesi ad literam c. 21. Nimirum ipse ordo postulat, vt illa interdum accidant, siue ita ferente concursu naturalium causarum, quas sic diuina sapientia disposuit, & actus suos exequi sinit; siue Deo aliter, quàm tunc per naturam euenturum esset, fieri imperante. *Respon. ad 2. arg.*

Quod verò ad planetarum eclipses attinet, A nullus in ea re ordinis defectus notari potest, cùm ex illorum in cœlestibus globis situ, & rata motuũ æquabilitate, (quę tam ad mundi ornatum, quàm ad cõmoditates sublunarium rerum optimè constituta sunt) ita euenire oporteat, definitis temporũ intro, nullis. Addit quoq; D. Damascenus li. 2. fidei orthod. c. 7. iccirco id diuini artificis prouidentia sanxisse vt corũ confutaretur amentia, qui soli & lunę diuinos honores exhibent: cùm palàm sit, non inesse numen ijs, quæ mutationi obnoxia sunt, & interdum lucis penuria laborant, aut pulchritudinem suam conspicuam redere non valent.

Responsio ad 3. arg.

Ad tertium respondendum est: nihil à Deo superuacaneum, aut alicuius finis expers, effectũ fuisse, licet ignorantibus primo aspectu secus videatur: vt si quis in fabri alicuius officina, instrumenta præter necessitatẽ multiplicata existimet, quia ipsorũ vsus ignorat, C Priuatim verò, quòd minutæ bestiolæ non debeãt superfluæ existimari, inde patet; quia cùm eæ quoque in suo genere pulchræ sint, aliquid decoris vniuersitati rerum, tanquam in communẽ Rempub. pro sua portione conferunt: vt, præter alios, animaduertit Aristoteles 1. de partibus animaliũ c. 5. Quippe diuinus artifex ita magnus est in magnis rebus, vt minor non sit in paruis; rectèq; à Plinio l. 11. Natural. hist. ca. 2. scriptum est, rerum naturam nusquam magis, quàm in minimis totam esse. Quò spectat illud D. Augustini libro D 22. de ciuitate Dei cap. 24. Ea plus habent admirationis, quę molis minimum: plus enim formicularum & apicularum opera stupemus, quàm immensa corpora balænarum.

Minutæ bestiolę nequaquam superfluæ.

Natura nusquam magis, quàm in minimis, tota.

Venenata animalia non sunt in mundo inpernacanea.

Nec animalia venenata superflua sunt, aut fine carentia: tũ ob id, quod paulò ante diximus; tum quia, vt D. Augustinus 1. de Genesi contra Manich. cap. 16. ait, saltem eo nomine commẽdari debent, quòd nos commonefaciunt, vt vitam aliam meliorem, in qua securitas summa est, diligamus. Item quia ea, quæ E alioqui nocent, si eis congruenter ac scienter vtamur, plurimum afferre solent commoditatis; vt luculentè ostendit D. Ambrosius lib. 3. Hexam. cap. 9. & lib. 6. ca. 6. D. Hieronymus libro 2. contra Iouinianum, D. Damascenus lib. 2. fidei orthod. cap. 10. & alij. Deinde quia, vt scribit Lactantius lib. 6. cap. 4. vtile fuit, offerre sese homini alia salutaria, alia noxia, vt in his declinandis, & illis appetendis, rationis suæ vim exerceret.

F

QVÆSTIO II.

VTRVM NATVRA AD VNVM tantùm finem, & uno duntaxat modo feratur, an non?

ARTICVLVS I.

VARII FINES, IN QVOS NATura contendit.

PRopositę quæstioni respondendum est; non vnum tantummodò, sed varios fines esse, ad quos natura, tanquã ad scopum, collimat. Etenim vnumquodq; ,p naturę suæ modo captuq; hunc aut illum finem proximè respicit: particularia agentia priuatum; vniuersalia, si quæ vberiori vi prædita sunt, communẽ. Exempli gratia, leo, cùm leonem gignit, ad formã leonis geniti, vt ad propinquum finem tendit: docente Aristotele c. 8. huius lib. tex. 81. at simul etiã ad propriæ speciei conseruationẽ, vt ad alterum huic innexum & cohærentem finẽ, aspirat. Prouidit nimirum, salutis suę appetens, atq; immortalitatis æmula natura, vt singularia dissolubilia, quia per se ab interitu vindicari nõ poterant, generationũ beneficio, & nascendi fœcunditate seruarentur, atque ita quodammodo sempiterna essent, non numero, sed specie: id quod 1. de generatione animaliũ c. 1. & 2. de anima c. 4. tex. 34 Aristoteles docet. Corpora verò cœlestia, quia vniuersales causſæ sunt, non vnius tantùm, sed omniũ sublunarium specierum perennitatẽ & commune bonum, peculiariter pro fine habent. Iccirco enim totum sublunarem mundum complexu suo coërcent, ac perpetuo motu circumeunt, & influxu quasi irrorant, vt species omnes, quoad possint, tueantur.

Vnumquodque à grauia suæ naturæ proprium finem habet.

Est etiam totius corporeę naturę vniuersalis finis, Homo; vt post Platonem asseruit Aristoteles 1. Polit. cap. 5. docentq; Patres communi consensu: tum quia Deus spectabilem hunc mundum hominis gratia procreauit, eiq; singulari beneficio subiecit omnia; tum quia homo iure insitæ nobilitatis, & eminentioris formæ prærogatiua, totam corpoream naturam ad se conuocat, sibique arrogat. Est enim naturæ lege comparatũ, vt quę inferioris notæ sunt, ad præstantiora, si eis præsertim aliquo modo vsui esse possint, referantur. Quo pacto forma elementi, quæ omnium despicatissima est, ad formam corporis mixti ordinatur; forma corporis mixti ad vegetatricem; vegetatrix ad sensus compotem; hæc tandem ad animam rationalem, quę omnium formarum numeros & perfectionem in se cohibet.

Homo naturæ corporeæ finis.

Inferiora ad præstantiora ordinantur.

Est præterea finis alius homine vlterior, videlicet totius naturæ ordo & pulchritudo: vt tradit Aristoteles 12. Metaphy. cap. 10. text. 52. Denique vltra hunc est alius communissimus omniumq; postremus, ob quem tota natura agit, nempe ipsius naturę auctor & parens, Deus. Quod D. Dionysius ca. 4. de diuinis nominibus, Trismegistus in Pimandro, Plato in Timæo, & 4. legum, & in epistola ad Dionysium

Ordo, naturæ finis.

Deus vltimus finis rerũ omniũ.

λωμένων. ὅσ. παύμαστα ὑπὸ λωμένων, ἀλλ' ἀφ χεμένων, εἰ ὧν ἢ ἀπὸ συμπτώματ & λουσῆ, ἢ ἕνεκά τ ἐνατ, εἰ μὴ οἷόν τε ταῦτα ἐνατ, μήτε ἀπὸ συμπτώματ, μήτε ἀπὸ ταὐτομάτ, ἕνεκά τ ἀμ εἶν. ἀλλὰ μὴν φύσει ὄντ τὰ τοιαῦτά γε παντα ὡς λέγ αὐτοὶ φαῖν οἱ ταῦτα λέγοντες. ἔστιν ἄρα τὰ ἕνεκά τ ἐν τοῖς φύσει γιγνομένοις καὶ ὄσιν. ἔτι ἐν ὅσοις τιν & τί ὄστ, τόδε ἕνεκα πράττ(ται), τὸ πρότερον, καὶ τὸ ὑφ ἕξις.

prius est, & quod deinceps sequitur, agunturque plerunq; ; quæ autem fortuna & casu, non item: neque enim hyeme crebrò pluere fortuitò casuque videtur, sed si sub cane: neque æstus sub cane, sed sub hyeme. Si igitur aut casu, aut alicuius gratia videntur esse; casuq; aut ex accidenti esse non possint, alicuius gratia profectò erunt. At natura constant, quæ eiusmodi sunt omnia, vt etiam ij, qui hæc dicũt, affirmarent. Alicuius itaque esse gratia, in his inest, quæ & fiunt, & constant natura. f Præterea Textus 78. *quorumcunque aliquis est finis, eius causa id quod*

Itaq;

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Dicendum a autem] Duplicem controuersiam discutiendam proponit, vtramque cum ijs, quæ superiùs disseruerat, cohærentem. Vna est, vtrum natura in ijs rebus, quas molitur, propter finem agat, an non? Altera, quænam in Physicis rebus necessitatis sit ratio? Veteres namq; (vt constat ex ijs, quæ ab Aristotele li. 2. de ortu & interitu, & 1. de partib. animaliũ itemque à Platone in Phædone scripta sunt) tantã vim in necessitate posuere, vt in eã causſas omnes contulerint. Ac licet eorum nonnulli alias causſas attigerint, nempe Anaxagoras mentem, Empedocles litem & amicitiam: eas tamen mox dimiserunt, aientes res necessariò sic esse constitutas, quòd calidum & frigidum, & quæ sunt eius generis, à quibus cætera oriuntur, ita affecta sint.

Necessitati quantum veteres tribuerint.

b Dubitatio autem] Antequam naturam propter finem agere ostendat, subijcit rationem, qua antiqui Philosophi in contrariam sententiam adducti sunt: quę ratio in hunc ferè modum concluſa erat. Nihil prohibet asserere naturam, nec quòd ita melius sit, nec alicuius gratia operari; cùm ex sola necessitate materiæ reddi possit causſa, cur naturæ effecta ita se habeant: non est ergo putandũ, naturam agere gratia alicuius. Assumptum probabant: quia si quispiam pluuiæ causſam scisciteretur; aptè responderi potest, nõ ideò pluere, vt fœcundentur agri, & fata augescant, sed ex materiæ necessitate, quia scilicet tenuem vaporem, è terra excitatum, & ad mediam aëris regionem deductum, necesse est in nubes cogi, & dissolui in pluuiam; quæ cùm grauis sit, suopte pondere deorsum fertur, atq; ita accidit, vt frumenti vbertas consequatur, si imber opportunus sit; aut sterilitas, si importunus.

Ratio negantium, naturã agere propter finem.

c Quid ergo] Id quod de pluuia dictum est, iudicabant partibus rerũ naturalium, vt animantium, accommodari posse: verbi gratia dentes non esse ad aliquem vsum comparatos à natura, nec priores ideò acutos gigni, vt diuidant, nec alios ideò molares effici, vt cibum molant; sed accidere id temere confluente materia, & ad eum modum fortuitò cadentibus partibus.

d In quibus igitur] Aiebant ijdẽ auctores, etiam in cæteris rebus casum dominari, licet quæ alicuius gratia fieri videntur, cùm tamen non fiant, aptè cadunt, diuturna sint; alia verò nullam habentia commoditatem, paulò post intereant: sicuti accidit bouigenis & androproris, id est, monstrosis animantibus, quæ superioribus & interioribus partibus hominem referebant, cæteris bouem, vti finxit Empedocles.

e At fieri] Veterum sententiam coarguit, multisq; rationibus naturam finis gratia operari ostendit. Primùm ita: Quæcunque fiunt, aut casu fiunt, aut alicuius gratia: sed quæ fiunt à natura, non fiunt casu: ergo gratia alicuius. Assumptionem probat: quia quæ fiunt à natura, aut semper, aut plerunq; ita fiunt: quæ verò casu, nec semper nec plerunque. Quis enim dicat fortuito accidere, vt hyberno tempore crebri effundantur imbres, & æstate æstus vigeat.

Prima ratio, quòd natura agat propter finem.

f Præterea quorumcunq;] Hunc locum aliter Philoponus, aliter Simplicius & Themistius, alijq; interpretes explanant: sed omissis controuersijs, dicendum; probari secundò ab Aristotele idem institutum hoc modo: In Physicis rebus vt vnumquodque agitur, sic agi aptum est; & è contrario, vt est aptũ agi, sic agitur, nisi aliquid obsit: sed quod à natura fit, ita se habet, vt huic aut illi rei deseruiat, ac si ad illam naturâ ipsa comparatum esset: est igitur aptum eius gratia fieri, atque adeò re ipsa ita fit. Minorem propositionem inde ostendit, quia si domus ex ijs esset rebus, quę natura fiunt, ex eisdem sanè partibus coaleſceret, ex quibus nunc per artem constat. Itemque si ea, quæ natura facit, ars efficeret, eum in modum faceret.

2. ratio.

ὅπερ ὡς πράττ(ται), ὅτω πέφυκε καλῶς πέφυκεν, ἂν μή τι κωλύσῃ, ὅτω πράττ(ται) καλῶς. πράττ(ται) γ ἕνεκά τ. καὶ πέφυκεν ἄρα τόδε ἕνεκα. οἷον εἰ οἰκία ἢ φύσει γιγνομένων ἦν, ἔτως ἂν γίνοιτο, ὡς νῦν ὑπὸ τ τέχνης· εἰ δ ἦ τὰ φύσει, μὴ μόνον φύσει, ἀλλὰ

Itaque vt quidque agitur, sic natura aptum est: & vt natura aptum est, nisi quid impedierit, agitur. Alicuius autem agitur gratia; quare & gratia illius natura est comparatum. Vt si domus ex ijs esset, quæ fiunt natura: sic profectò, vt nunc ab arte,

C

ηκαὶ τέχνη γίγνεσθαι, ἂν σπάντως ἂν γένοιτο ἢ πέφυκεν. ἕνεκα ἄρα σαφῶς ὑπάρχου. ὅλως τε ἡ τέχνη τὰ μὲν ἐπιτελεῖ, ἃ ἡ φύσις ἀδυνατεῖ ἀπεργάζεσθαι. εἰ οὖν τὰ κατὰ τέχνην ἕνεκά τινος, δῆλον ὅτι καὶ τὰ κατὰ φύσιν ὁμοίως ἔχει πρὸς ἄλληλα, ὡς τοῖς κατὰ τέχνην, καὶ ἕνεκα τοῦ κατὰ φύσιν, τὰ ὕστερα πρὸς τὰ πρότερα. μᾶλλον δὲ φανερὸν ἐπὶ τῶν ζώων τοῦτο, ἃ κατὰ τέχνην, ὅτε ἐποίησαν, ὅτε βουλόμενοι ποιοῦσι διὰ τέλους τινές, πρότερον νοῦ, ἢ τινι ἄλλῳ ὁρίσασθαι οἱ τε ἀρχαῖοι καὶ οἱ μυθικοὶ καὶ τὰ τοιαῦτα· κατὰ μικρὸν δ' ὅτου πρόεισι καὶ ἐν τοῖς φύσει φαίνεται τὰ συμφυόμενα γιγνόμενα, πρὸς τὸ τέλος, οἷον τὰ φύλλα ἕνεκα τοῦ καρποῦ, καὶ τοῦτο ἕνεκα τοῦ ζώου, ἐὰν ᾖ τοιοῦτον, καὶ τὸ τοιοῦτον ἕνεκα τοῦ τοιοῦδε· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς κατὰ τέχνην συνεστῶσιν. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀπλῶς οὕτω λεγομένοις οὐ διορίζεται ἀκριβῶς, ἐν δὲ τοῖς κατὰ μέρη φανερὸν ὅτι ἐνδέχεται· καὶ ἐν τοῖς κατὰ τέχνην ἐνίοις ἐνδέχεται, οἷον ἐν τῇ ζωγραφίᾳ καὶ τῇ οἰκοδομικῇ, ἐὰν μὴ ᾖ τὸ ἔργον ἐνεκά τινος, οὐκ ἂν εἴη ἡ τέχνη ἡ ζωγραφική· καὶ ἐν τοῖς φυσικοῖς ὁμοίως. καὶ μᾶλλον ἐν τούτοις· ἐν γὰρ τοῖς κατὰ τέχνην ἐστὶν ἐνίοις ἐν τῇ τέχνῃ τὸ ἕνεκά τινος, ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς ὑπάρχει καὶ ἔστιν ἐν τοῖς ζώοις. καὶ ὅλως ἐν τοῖς ποιοῦσι καὶ κινοῦσιν ἐν τοῖς πρώτοις ἐστὶν ἐκεῖνο, οἷον ἐν τῇ οἰκίᾳ ἡ ὕλη ἐν τῇ κινήσει ἡμῶν ἡ ἕξις ἐν τῇ ἕξει καὶ ἡ ἕξις ἐν τῇ κινήσει. ὥστε ἐπεὶ ἡ φύσις ἐστὶ διττή, ἡ μὲν ὡς ὕλη, ἡ δ' ὡς μορφὴ τὸ τέλος ἡ αὕτη, τὸ τέλος ἕνεκα τἄλλα, αὕτη ἂν εἴη ἡ αἰτία ἡ ἕνεκα. ἁμαρτία δὲ γίγνεται καὶ ἐν τοῖς κατὰ τέχνην· ἐγράψε γὰρ ἂν ὀρθῶς ὁ γραμματικὸς, καὶ ἐποίησεν ἂν ὀρθῶς ὁ ἰατρὸς τὸ φάρμακον· ὥστε δῆλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν. εἰ δή ἐστιν ἕνεκα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν οἷς τὸ ὀρθὸς ἕνεκά του ἐν τοῖς ἀμαρτανομένοις, ἕνεκα μέν τινος ἐπιχειρεῖτο, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἢ ἔλαθεν ὁμοίως ἂν ἔχει καὶ ἐν τοῖς φυσικοῖς καὶ τὰ τέρατα ἁμαρτήματα ἐκείνου τοῦ ἕνεκά του. καὶ ἐν τοῖς πρώτοις σπέρμασι καὶ τοῖς ἀρχοῖς οὗτος ἐστὶν ὁ τρόπος, ἀμφισβητουμένου μὲν οὐδενὸς ὅτι ἐνδέχεται ἀμφοτέρως ἔχειν, ὅμοιον δὲ ὅταν τις ἀφροδίσιον αὐτὸς αὑτοῦ ποιῇ· τάχα γὰρ ἴσως ἐστὶν ἡ φύσις. ὅτι μὲν οὖν αἰτία ἡ φύσις, καὶ ἕνεκά του ἐστὶν ἡ φύσις, φανερόν.

plantis quoq; ea quæ conferunt ad finem fieri videntur; vt folia ad fructus tegendos.

fieret. Et quæ fiunt naturæ, si non tantùm natura, sed arte etiam fierent, non secus conficerentur, atque natura sint, apta. Alterum igitur alterius gratia. g *Atque ars omnino alia perficit, quæ* Textus 79.
natura perficere non potest; alia imitatur. Si igitur quæ arte fiunt alterius sunt gratia, ea etiam quæ natura, manifestum est. Nam priora & posteriora, & in artificiosis & in naturalibus rebus, Textus 80.
eandem rationem inter se habent. h *Sed in aliis animalibus, quæ nec arte, nec inquisitione, nec deliberatione agunt, maximè cuidens est: quo fit, vt quidam dubitent, vtrum aranei, & formicæ, cæteraque eiusmodi, mente, an alio quodam, opera sua efficiant? quæ verò paulatim progrediuntur, ea in*

g *Atq; ars omnino*] Non est noua ratio, sed explicatio præcedentis. Artium, inquit, aliæ efficiunt id, quod præstare natura non potest; vt nauem: aliæ naturam æmulantes idem faciunt, quod illa; vt ars medendi, quæ morbis contraria inducendo, sicuti & natura, sanitatem reddit. Atqui ea, quæ fiunt ab arte, sunt propter finem. Ergo & illa, quæ a natura fiunt; maximè cùm in naturalibus, sicut & in arte factis, antecedentia quædam cernantur, quæ ex se ad consequentia referuntur.

3. ratio.

h *Sed in aliis*] Tertia ratio ita habet: Videmus araneos, formicas, cæteraſque eiusmodi animantes, consilij & rationis expertes, sine delectu, solius naturæ ductu, sua opera moliri, eo artificio atque ordine; vt multi dubitarint, menténe an alio quodam principio agerent? agunt igitur haud dubiè propter finem. Quin etiam id videre & admirari licet in plantis, quæ omni sensu carent, & tamen folia efferunt apposité ad tegendos fructus; radicesque agunt non sursum versus, sed deorsum, vt alimentum & succum e terra possint attrahere, atque adeò gratia alicuius finis.

Quare si & natura, & gratia alicuius hirundinem facit, & araneus aranean, planta item folia fructuum gratia, & radices alimenti causſa non sursum, sed deorsum mittunt, patet, talem causſam in hisce esse, quæ naturâ fiunt & constant. i *Cum q; natura sit duplex, altera quidem vt materia, altera* Textus 81.
vero vt forma, quæ eadem finis est, ob finem autem cætera: hæc profectò causſa erit cuius gratia. Peccatum verò fit & in rebus artificiosis: scripsit enim non Textus 82.
rectè grammaticus: & potionem non rectè medicus dedit: quapropter patet, in his quoq; posse esse, quæ fiunt naturâ. Si igitur quædam, quæ rectè ab arte fiunt, alicuius sunt gratia; in quibus autem peccatur, alicuius quidem gratia illa aggreditur, sed non assequitur: non secus sese res in naturalibus habebit, atq; monstra errores eius erunt, quod alicuius agit gratia. Proinde & inprimis constitutionibus Textus 83.
bougenæ nisi ad aliquem terminum ac finem possent venire, corrupto principio aliquo, perinde atque nunc semine gignebantur. k *Præterea necesse est,* Textus 84.
semen primùm, non continuò animalia generari, indigestum q; exortus principio semen fuit. Quin etiam in plantis i budine, si alicuius gratia esse, sed minùs distinctum est. Verum igitur fiebant, vt bougenæ, androprorę, sic vitigina, oleopropra, nécnes quandoquidem absurdum hoc esset: atqui accesse erat, si quidè & in animalibus. Risus ex semine prosus casu ferret, generationem fieri oportebat. l *Omnino autē,* Textus 84.
qui sc ait, & ex tollit quæ constant natura, & naturam. Natura enim ea constant, quæ ab interno aliquo principio continentur mota, ad finem aliquem perueniunt; a singulis autem non ad eundem, neque ad quem-

i *Cum q; natura*] Docet, quinam finis sit, propter quem natura in generatione rerum operatur: aitq; esse formam rei genitæ intellige finem proximū & specificantem formaliter actionē. Nam præter hunc alij quoq; naturæ fines existunt, vt progressu patebit. Quia verò obijcere quis posset, naturam sine instituto ac fine agere, quòd interdū in Physicis rebus prodigiosi partus monstraq; existant, quæ à natura non intenduntur. Occurrit obiectioni, simulq; nouā aliam rationem instruit ad propositum confirmandum, hoc modo. In rebus, quę arte elaborantur, peccata contingunt, & tamen id non impedit, quò minùs artifex gratia finis agere dicatur; quin potiùs inde eum propter finem operari intelligimus, quia ab scopo peccando aberrauit. Igitur licet interdum in rebus naturalibus eiusmodi offensiones & peccata incidāt, non ideò putandum erit, naturam nullum finem spectare: sed ad ipsum aliquo defectu non potuisse pertingere. Quo facto dicendum foret, generatos fuisse prodigiosos illos semiboues Empedoclis, si quando essent geniti.

Finis naturæ in generatione.

k *Præterea necesse est*] Ostendit, monstra Empedoclis, de quibus proximè dictum fuit, non potuisse, vt ille tradidit, procreari. Primùm, quia non nisi ex semine paulatim gigni & conformari poterant. Secundò, quia etiam in stirpibus, vbi naturam finis gratia operari minùs, quàm in animantibus, conspicuum est, idem accidisset; atq; ita gignerentur, exempli gratia, oliuæ semiuiteś, aut vites semioliuæ. Tum præterea, quia nunc quoq; similia animalia, membris fortuitò in vnum corpus confluentibus, prouenirent. Ita verò Empedoclis figmento confutato, concludit Arist. generationem aliquē habere finem. Etenim quæ ordine quodam progrediuntur, in finem aliquem tendunt: at rerum physicarum generatio ordine quodam progreditur. Nec enim natura mox animalia in lucem effert: sed deciso priùs semine, eoque paulatim sese ad sensitiuam formam componente.

l *Omne autem*] Ostendit, eos, qui naturam finis gratia operari negant, & res naturales, & naturam funditus tollere. Natura enim constant, quæ principium internum in se habent, quo non promiscuè ac sine discrimine ad quemlibet finem, neq; omnia ad eundem; sed vnumquodq; ad suum, nisi aliquo impedimento tenentur, peruenire solent. Quare sublato fine, neque vllum ens naturale, neque natura vlla erit.

m *Absurdum autem*] Diceret fortasse quispiam, naturam non agere propter finem, cuius consilio & deliberatione non vtatur, quod temè in ijs, quæ alicuius gratia operantur, requiri videtur. Huic occurrit: cùm ars, quæ haud dubiè finis gratia opus molitur, neque consultet, neque deliberet (vt videre est in eo, qui strenuè cytharam pulsat) non rectè eos sentire, qui, quòd natura neque deliberationem neque consilium adhibeat, temerè illam ac nullius finis gratia operari autumant. Nam si ars, inquit, ipsis lignis, ex quibus nauis coagmentatur, inesset, non aliter tūc nauis fieret, ac modò ab externo sit principio: quemadmodū rei medicæ peritus non aliter ægrotū alium sanat, ac se, per artē sibi inhærentem. Quare, vt natura non deliberat, ita neq; ars: & vt nihilominùs ars alicuius gratia operatur, ita & natura. Porrò quo pacto accipiendum sit, quod Aristoteles ait, artes nonnulli consilio & deliberatione, † si prà exposuimus.

† *Ca. 1. huius lib. q. 5. art. 1.*

ἐκ, μὴ ἕνεκα τούτου δὲ ἕνεκα καὶ τὸ καθ' ἕκαστον καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκός· ἡ γὰρ τύχη τῶν κατὰ συμβεβηκός ἐστιν αἰτία, καθάπερ καὶ πρότερον ἐπ μὲν ἀλλ' ὅταν τοῦτο ᾖ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνεται, ἀ κατὰ συμβεβηκὸς, δοκεῖ ἀπὸ τύχης· ὧν ἔστι τὰ φύσιν ἀεὶ ὄντως. ἀμφοῖν δὲ ὑπόδηλον ὅτι ἐνδέχεται μὴ εἰκῇ εἶναι τὸ γινόμενον καὶ ἀεὶ μὴ ἕνεκά του· τὸ δὲ μὴ βουλόμενον καίτοι καὶ ἡ τύχη ἐν τοῖς βουλευτοῖς· καὶ γὰρ ἐν τῷ ξύλῳ ἡ ναυπηγική, ἐμέλησε δ' ἂν τῇ φύσει ποιεῖν ἄττα εἰ ἐν τῇ τύχῃ ἕνεκά του ἐστὶ τὸ ἕνεκά του, καὶ ἐν τῇ φύσει ἔστιν. μάλιστα δ' ἄδηλον, ὅταν τὸ σπέρμα ἐμπέσῃ καὶ ἀφροδίσιον αὐτὸς αὑτοῦ· τάχα γὰρ ἴσως ἐστὶν ἡ φύσις. ὅτι μὲν οὖν αἰτία ἡ φύσις, καὶ ἕνεκά του ἐστὶν ἡ φύσις, φανερόν.

ineſſet, eodem planè modo, quo naturæ agerea. Si igitur alicuius gratia fieri, in arte ineſt, in natura quoq; profectò inerit. Perspicuum autem maximè hoc est, cùm sibi quispiam medetur: hujusmodi namq; natura similis est. Naturam itaq; causſam esse, & eam quidem eo modo, vt alicuius agat gratia, manifestum est. CAP.

i *Cumq; natura*] Docet, quinam finis sit, propter quem natura in generatione rerum operatur: aitq; esse formam rei genitæ intellige finem proximū & specificantem formaliter actionē. Nam præter hunc alij quoq; naturæ fines existunt, vt progressu patebit. Quia verò obijcere quis posset, naturam sine instituto ac fine agere, quòd interdū in Physicis rebus prodigiosi partus monstraq; existant, quæ à natura non intenduntur. Occurrit obiectioni, simulq; nouā aliam rationem instruit ad propositum confirmandum, hoc modo. In rebus, quę arte elaborantur, peccata contingunt, & tamen id non impedit, quò minùs artifex gratia finis agere dicatur; quin potiùs inde eum propter finem operari intelligimus, quia ab scopo peccando aberrauit. Igitur licet interdum in rebus naturalibus eiusmodi offensiones & peccata incidāt, non ideò putandum erit, naturam nullum finem spectare: sed ad ipsum aliquo defectu non potuisse pertingere. Quo facto dicendum foret, generatos fuisse prodigiosos illos semiboues Empedoclis, si quando essent geniti.

Finis naturæ in generatione.

k *Præterea necesse est*] Ostendit, monstra Empedoclis, de quibus proximè dictum fuit, non potuisse, vt ille tradidit, procreari. Primùm, quia non nisi ex semine paulatim gigni & conformari poterant. Secundò, quia etiam in stirpibus, vbi naturam finis gratia operari minùs, quàm in animantibus, conspicuum est, idem accidisset; atq; ita gignerentur, exempli gratia, oliuæ semiuiteś, aut vites semioliuæ. Tum præterea, quia nunc quoq; similia animalia, membris fortuitò in vnum corpus confluentibus, prouenirent. Ita verò Empedoclis figmento confutato, concludit Arist. generationem aliquē habere finem. Etenim quæ ordine quodam progrediuntur, in finem aliquem tendunt: at rerum physicarum generatio ordine quodam progreditur. Nec enim natura mox animalia in lucem effert: sed deciso priùs semine, eoque paulatim sese ad sensitiuam formam componente.

l *Omne autem*] Ostendit, eos, qui naturam finis gratia operari negant, & res naturales, & naturam funditus tollere. Natura enim constant, quæ principium internum in se habent, quo non promiscuè ac sine discrimine ad quemlibet finem, neq; omnia ad eundem; sed vnumquodq; ad suum, nisi aliquo impedimento tenentur, peruenire solent. Quare sublato fine, neque vllum ens naturale, neque natura vlla erit.

m *Absurdum autem*] Diceret fortasse quispiam, naturam non agere propter finem, cuius consilio & deliberatione non vtatur, quod temè in ijs, quæ alicuius gratia operantur, requiri videtur. Huic occurrit: cùm ars, quæ haud dubiè finis gratia opus molitur, neque consultet, neque deliberet (vt videre est in eo, qui strenuè cytharam pulsat) non rectè eos sentire, qui, quòd natura neque deliberationem neque consilium adhibeat, temerè illam ac nullius finis gratia operari autumant. Nam si ars, inquit, ipsis lignis, ex quibus nauis coagmentatur, inesset, non aliter tūc nauis fieret, ac modò ab externo sit principio: quemadmodū rei medicæ peritus non aliter ægrotū alium sanat, ac se, per artē sibi inhærentem. Quare, vt natura non deliberat, ita neq; ars: & vt nihilominùs ars alicuius gratia operatur, ita & natura. Porrò quo pacto accipiendum sit, quod Aristoteles ait, artes nonnulli consilio & deliberatione, † si prà exposuimus.

† *Ca. 1. huius lib. q. 5. art. 1.*

Κεφάλαιον θ. CAP. IX.

Τοῦ δ' ἐξ ἀνάγκης πόθεν ἐξ ὑποθέσεως ἡ ἀρχή, ἢ ἁπλῶς; μία γὰρ διαφορὰ ἐξ ἀνάγκης εἶναι ἢ ἐξ ἀνάγκης γενέσθαι. ὥσπερ ἂν εἴ τις τεῖχον γενέσθαι διὰ τὸ ἐξ ἀνάγκης βαρέα καὶ κοῦφα φύσει εἶναι τὰ μὲν κάτω φέρεσθαι τὰ δὲ ἄνω, ἀλλὰ τοῦ μὲν ἕνεκα τοῦ τεῖχος ἐξ ἀνάγκης ἔσεσθαι, εἰ ἔσται τοιάδε ἡ οἰκία· τὰ δὲ ἐξ ἀνάγκης ἄλλως ἔσεσθαι καὶ ἐκ τῆς ὕλης τῆς ὑπαρχούσης. ἔστι δὲ τὸ ἐξ ἀνάγκης ἐν τοῖς γιγνομένοις καὶ ἐν τοῖς ὑπάρχουσιν· ὅταν γὰρ ὑποτεθῇ τὸ οὗ ἕνεκα, ἐξ ἀνάγκης ἔσεσθαι καὶ τὰ πρὸ τούτου· καὶ ἐν τοῖς ὑπάρχουσιν ὁμοίως

ἕνεφα, ἔσπολε. διὸ οἱ λίθοι μὲν μάτια, καὶ τὰ θεμέλια· ἀεὶ γὰρ ἄνω, διὰ τὴν βαφὴν πίπτει. ἐπιτολὴν δὲ μᾶλλον τὰ ξύλα· ἰκμαίτατα γὰρ· ἀλλ' ὅμως, ὑπ' ἄνου μὲν τούτων γίνεται. ὁ μὲν τοι διὰ ταῦτα, πολλῶν ὡς διὰ ὕλην, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἐμπίπλειν ἄτλα καὶ σῴζειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐν ὅσοις τὸ ἕνεκά τὸ ἄζιν, ὑπ' ἄνου μὲν τοῦ ἀναγκαίου ἐχόντων τὴν φύσιν, ἀ μέντοι γε διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἢ ὡς ὕλην, ἀλλ' ἕνεκά τοῦ. ἔστω διὰ τί ὁ πρίων τοιοσδί; ὅπως τοδί, καὶ ἕνεκα τοῦδε. τοῦτο μέντοι τοῦ ἕνεκα, ἀδυνάτου γενέσθαι. ἀν μὴ αἰθαρὲς ᾖ. ἀνάγκη ἄρα σιδηροῦν εἶναι, εἰ πρίων ἔσται, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. ὧ ὑποθέσεως ἐν τῷ ἀναγκαίῳ. ἀλλ' ὀχ ὡς τέλος· ἐν γὰρ τῇ ὕλῃ τὸ ἀναγκαῖον. τὸ δ' ὅ ἕνεκα ἐν τῷ λόγῳ· ἔστι δέ τι ἀναγκαῖον, ᾧ τι τοῖς μαθήμασι, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις φύσιν γινομένοις, ῥήσιν τινὰ παρακλησίως· ἐπεὶ γὰρ τὸ οὐθὺ τοδί ἄζιν, ἀνάγκη τὸ ῥιπεσθαι δύο ὀρθὰς ἴσας ἔχειν· ἀλλ' ὅταν ἐκ τούτου, ἐκεῖνο· ἀλλ' ἐκ τούτου ὧν ἄζιν, ὅδε τὸ οὐθὺ ἔζιν.

ἐν δὲ τοῖς γινομένοις ἕνεκά του, ἀνάπαλιν· ἐκ τοῦ τέλους ἴσαυ ὄζι, καὶ τὸ ὑπροσθεν ἴσαυ ἔζιν· ἐν δὲ μὴ, ὥσπερ ἐκεῖ μὴ ὄντος τοῦ συμπεράσματος, οὐ ἀρχὴ ὄκ ἔσται· καὶ ὑπαυθα, τὸ τέλος καὶ τὸ ἕνεκα· ἀρχὴ γὰρ καὶ αὐτοῦ, ὁ δὲ πρᾶξις· ἀλλὰ τὸ λογισμός. ἐκεῖ δὲ, τὸ λογισμὸς πράξεις γὰρ ὄκ εἰσίν.

grama deorsum, lenia ad partem summam ferri sint apta. Itaque lapides & fundamentum subsidere, terram verò ob leuitatē supernè incumbere, in summo autem inprimis loco ligna eminere, vt quæ sint leuissima. Sed quanquam non sine his extructa est: Textus 88. *non tamen eorum caussa, nisi vt ob materiam, at eleuandi quædā conseruandiq; gratia. Nec secus in cæteris omnibus, in quib. illud est, alicuius esse gratia. Nam sine his quidē non sunt, quæ necessariam habēt naturam, non tamen sunt propter illa, nisi vt ob materiam, sed alicuius sunt gratia: vt quamobrem serra talis est vt hoc sit, huiusq; gratia. Hoc quidem cuius gratia est, nisi esset ferrea, effici non posset. Quapropter serra erit, opusq; ipsius, adesse ferrum necesse est. Ex hypothesi igitur necessitas est, non vt finis, sed quidem in materia est necessitas, id autē cuius gratia, ratione.* b *Necessitas autē, quę est in disciplinis,* Textus 89. *& in his, quæ sunt natura, aliquo modo est similis. Nam cùm rectum hoc sit, necesse est triangulum tres angulos, qui duobus rectis æquales sint, habere: sed non si hoc sit, idcirco illud esse est necesse; verùm si hoc non est, neque rectum hoc est.*

In his autem, quæ alicuius sunt gratia, contrario modo si finis erit, aut est; ita quoque quod antecedit, aut est, aut erit: quod si non erit, neq; est, vt illic nisi sit conclusio, principium non erit; ita his finis, & id cuius gratia, quando hoc quoq; principium sit, non actionis, sed cogitationis: ibi autem est cogitationis, quippe cùm actiones nullæ sint. Quare

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Duplex necessitas.

Vtrum autem] Accedit ad alteram quæstionem pertractandam: quæ videlicet in Physicis rebus necessitatis ratio sit. Pro cuius explicatione sciendū est, duplicem, quod ad propositum spectat, necessitatem inueniri: vnam absolutā, ex hypothesi alteram. Absoluta est, quę proficiscitur à materia: quomodo necessarium est serram esse duram, quia constat ex ferro. Ex hypothesi vocatur ea, qua necessarium quidpiā dicimus, quia v. g. sine illo obtineri aliquis finis non potest: quo pacto cibus necessarius est animali ad seruandam vitam. Veteres igitur Physiologi, ad necessitatem priori modo sumptam omnia referebāt, ita vt posteriorem ablegarent; ac si quis asseueret, ideò ædificandam domum, quia fundamenta propter lapidum grauitatem infimum locum tenent, parietes verò & tectum ob lignorū leuitatem superiora occupant, non ad arcendas cœli iniurias. Hoc erratum corrigit Aristoteles, statuens vtramque necessitatem rebus Physicis inesse: quo pacto serra duplicem ob caussam dura est, nimirum ratione materiæ, quia ferrea; & ratione finis, quia ad secandum est comparata. Addit tamen, necessitatem materiæ sumi à ratione, id est à forma, quæ finis est generationis.

Philosophi axioma.

b *Necessitas autem*] Vt necessitatem rerum Physicarum, quæ ex fine prouenit, magis declaret, similitudine quadam vtitur, desumpta à disciplinis: est enim vtrobiq; non absimilis necessitas: quatenus vt se habent in disciplinis principia, sic in operationibus finis: quod repetit 7. Ethic. cap. 8. Quia tamen hæc non omnino similia sunt, sed ex parte, simul eorum discrimen explicat in hunc ferè modum. Si præmissæ sunt veræ, conclusio vera est; quia ex vero non nisi verum colligitur: non tamen è contrario, si conclusio est vera, præmissæ semper veræ sunt; quia potest ex falso verum colligi: si tamen conclusio falsa est, præmissæ falsæ erunt, quia falsum non sequitur ex vero. Sic res habet in disciplina syllogistica. At in actionibus, cæterisque id genus, quæ gratia finis sunt, aliter euenit. Nam si ponitur finis, necessariò ponuntur media: vt posita forma, quæ est finis generationis, necessariò ponitur materia, quæ est propter formam: si autem est materia, non necessariò est hæc forma; si verò materia non sit, nec forma esse potest. Itaque quod in disciplinis principio competit, id in naturalibus accommodatur fini. Vnde patet horum inter se discrimen. Conueniunt tamen, quòd finis in naturalibus sortitur principij rationem, & eius principij, quod simile est principio disciplinarum, nimirum quod cogitationis, non actionis principium dicitur. Aduerte, non parum esse difficultatis & dissensionis, in explicando exemplo Mathematico, quod hic Aristoteles adhibuit. Sed ad rei propositæ intelligentiam sat est, accepisse rectum, pro præmissis vnius demonstrationis: habere autem tres angulos æquales duobus rectis, pro conclusione.

Et

sium, auctor libri de Mundo ad Alexandrum, Aristoteles loco Metaphys. proximè citato, alijq; complures disserunt; idemq; testantur sacræ paginæ oracula, cùm Deum absolutè principium & finem vocant. Apocalyp. vlti-
Hæc de re D. Augustin. in Ench. & lib. 1. de doctr. Christ. ca. 23. D. Th. 3. contra gent. à c. 17. & 1. part. q. 103. art. 2. Themist. 1. huius operis comm. 81. mo: Ego sum α & ω, principium & finis. Porrò dicitur & natura, dum agit, in Deum, vt in finem, contendere, quia diuinam perfectionem imitando adumbrat, quatenus agendo fit alterius rei caussa, sicuti & Deus omnium caussa est. Deinde, quia operando respicit in aliquod bonum, quod necessariò participatio quædam summi boni est. Item quia appetitus semper quærit aliquid extremum, in quo quiescat, quod non est aliud, quàm finis vltimus, id est, Deus. Postremò, quia ordo in finibus sequitur ordinem agentium. Quare sicuti agentia secundaria nihil absq; influxu primæ causæ efficiunt, ita ad eum nituntur finem, quem primum agēs sibi propositum habet: sicque vt agens primum semetipsum, tanquam vltimum suorum operum finem, intendit, quia vniuersa propter se operatur; ita eundem finē secundaria agentia spectant.

ARTICVLVS II.

DIVERSI MODI, QVIBVS res in fines suos feruntur.

De hoc 2. gradu D. Tho. 1. p. q. 59. art. 1. Fer. lib. 3. contra gent. cap. 16. & 81.

VT autem intelligas, quo pacto natura ad finem consequendum progrediatur, aduerte, triplicem esse gradum tendentium in finem. Primus ac supremus est eorum, quæ non solùm apprehendunt finem sub ratione boni & conuenientis; sed cognoscunt etiam habitudinem proportionemque mediorum, ad illum obtinendum. Atq; hæc sola dicuntur sese in finem agere; quia videlicet hæc duntaxat ex delectu & propria intentione operantur, seque in finem ordinant. Et in hoc gradu continentur solæ substantiæ intellectus participes. Secundus est eorum, quæ ad summum, percipiunt finem materialiter, id est, sub ratione boni & conuenientis: vt cùm equus ex siti ad aquam mouetur, qui nec sui cursus ad obtinendam aquam, nec aquæ ad sedandam sitim, habitudinem ordinémve dignoscit. Huiusmodi sunt brutæ animantes, quæ instinctu motuque phantasiæ potiùs aguntur in finem, quàm se ipsæ agunt. Tertius atque infimus est eorum, quæ nullo modo cognoscunt finem. Quo pacto se habent ea, quæ & intellectu & sensu carent. Ideò verò solis agentibus primi generis perfecta cognitio finis, vt finis, attributa est: quia ea tantùm ad plura, de quorum delectu consultare queant, indeterminata sunt; cùm cætera in actiones definitas naturæ impetu ferantur, nec deliberatione egeant.

Quemadmodum (vt Auicennæ vtamur exemplo) nec citharœdum de quolibet ictu fidium deliberare oportet; quia apud ipsum omnes fidium percussiones ex artis regula determinatæ sunt.

Non debet autem mirum videri, quòd etiam illa, quæ omnis finis notitia prorsus carent, propter finem agere dicantur: diriguntur enim in finem ab alia superiori & excellentiori caussa, hoc est, ab ipso naturæ opifice, qui rerum omnium fines cognitione comprehendit, ad eos obtinendos propensionem ac vires dedit. Quomodo, (vt M. Albertus hoc loco, & D. Thomas 1. p. quæst. 103. artic. 1. explicant) sagitta, licet motus sui ignara sit, impetu & directione iacu-
Item idem D. Tho. 3. contra gent. cap. 24. lantis in scopum tendit. Eoque spectat illud Philosophorum sermone tritum, quod scripsit Themistius 1. de anim. comm. 23. & 1. huius operis text. 81. & Auerroes 12. Metaphys. comm. 18. opus naturæ est opus intelligentiæ: id est, dum natura in opus incumbit, à prima intelligentia, hoc est, à Deo, quasi diuinæ artis instrumentum, mouetur, & artifici ratione dirigitur. Hinc est, quòd Hippocrates naturam modò indoctam vocat vt in libro de alimento; modò doctam & eruditam, vt in libro de arte. Quod imitatus est Galenus lib. 1. de vsu partium, & lib. 6. de locis affectis: videlicet indoctam vocant, quia in se consilij & deliberationis expers est: doctam, quatenus eius operibus intelligentia instat, ipsamque regit.
Opus naturæ opus intelligentiæ.

ARTICVLVS III.

CONFVTATVR QVORVNDAM sententia, ijs, quæ proximè concluſa sunt, aduersaria.

PLetho siue Gemistus, auctor Græcus, in opere, quod inscripsit, De ijs quibus Aristoteles à Platone dissentit; in Aristotelem inuehitur, quòd docuerit, naturam nullo proposito fine agere, dum ei deliberationem subtrahit. Sed prorsus sine caussa, cùm non omnia, quæ propter finem operantur, consilio aut delectu egeant.

Omisso tamen Plethone, sunt è recentioribus Philosophis, quibus nec Aristotelicè, nec Philosophicè dictum videtur, naturam ideò agere propter finem, quia etsi finem non per se ipsa cognoscat; vt in lapide & plerisque alijs liquet: regitur tamen ab ipso rerum omnium auctore, qui & fines intelligit, & agentibus naturalibus ad eos consectandos propensionem virtutemque indidit. Venére autem in hanc sententiam hisce potissimùm argumentis. Primùm, quia superuacanea videtur illa motio & directio. Nam si fin-
Ophnio quorundam recent.
1. argument.

D

gamus, sine intelligentijs mundum esse, ad- A
huc gratia in infinitum, leuia in superum lo-
2. argument. cum, vt in fines suos perueniēt. Deinde; quia
ridiculum fuerit, si interrogatus quispiam,
cur lapis descendit, respondeat, quia moue-
tur ab intelligentia; cum reuera moueatur à
3. argument. grauitate, cuius impetu deorsum vergit. Ter-
Lege Auer- tiò; quia intelligentiæ apud Aristotelem aut
roem in A- prorsus ignorant sublunaris mundi species,
pologia ad- aut eas non nisi generali & confusa notitia
uersus Alga dignoscunt. Ex quo sequitur, in Peripatetica B
zellum, & doctrina cœlestem naturam non dirigi ab
in Epitome intelligentijs; cùm nihil, nisi à cognoscente,
12. lib. Meta. dirigatur.
Mirandula- †Hæc tamen opinio, nec vera, nec Aristo-
num lib. 27. telica est. Nam id, quod gratia finis operatur,
de euers. sin- aliquò recta contendit, ac velut in scopum
gul. cert. se- collimat: id verò, quod ita se habet, non te-
ctione 1. Ian- merè, sed ordinatè progreditur: item quod
duni 12. Me progreditur ordinatè, necesse est vt actiones
taph. q. 22. suas per se ordinet, vel ab alio circa eas ordi- C
Lege D. Tho. netur. Cùm igitur ordinare, intellectus ratio-
in 2. d. 41. nisve opus esse constet, & res naturales, ex-
quæst. 1. ar. 1. cepto homine, intellectus rationisq; exper-
† Impugna- tes sint, ac nihilominùs vniuersæ propter fi-
tio superioris nem agant (vti superiùs demonstratum fuit)
sententiæ. planè sequitur, recurrendum esse in ijs ad a-
liud principium, supra ipsam naturam, à quo
moueātur ordinenturq; in suos fines: at hoc
non aliud esse potest, quàm ipse totius natu-
ræ auctor, qui certis numeris & mēsuris, cer
taq; serie singulis rebus suos fines præscribit,
& ad eos quærendos propensionem, & ido-
nea media concedit. Solet autem hoc illu-
strari, non solùm exemplo sagittæ, quod su-
prà retulimus: sed etiam imperatoris, qui ita
belli summam administrat, vt ipse eius finem
nouerit, quem gregarij milites nesciant; sed
cùm imperatoris ductu regantur, sat illis est,
mandata ab eo accepta exequi.
Quòd verò hæc ratio explicandi modum, E
quo natura in finem tendit, Aristotelicæ do-
trinæ consententanea sit, testantur nobiles
interpretes, Simplicius hoc in libro ad text.
78. Themistius lib. superiori ad tex. 81. & 1. de
anima ad text. 23. Auerroes 12. Metaphy. com.
18. D. Thomas 1. p. q. 103. art. 1. Magnus Alber-
tus cap. 2. huius libri. Idemque significauit
Lege etiam Arist. 1. Po- multis in locis Aristoteles, vt lib. 4. de gene-
lit. cap. 2. & rat. animalium cap. 2. Vbi scripsit, naturam
2. de part. a- non absque ratione esse; quia videlicet ratio- F
nim. cap. 13. ne dirigitur. Et 1. de cœlo, cap. 4. text. 32. vbi
Deum cum natura iungit, aiens Deum & na-
turam nihil frustra moliri, quasi natura ideò
nihil incassum agat, quia diuinæ sapientiæ
ductu impellitur. Et 12. Metaphys. cap. 10.
text. 52. vbi duplicem statuit ordinem, vnum
in natura, alterum in Deo: nimirum quia or-
do naturæ à diuino ordine, hoc est, à Deo or-
dinante, deriuatur ac pendet.
Argumenta in aduersam partem adducta
facilè diluentur. Sed enim supponendum il-
lud est, quod superiùs non semel à nobis ex-
plicatum fuit: Cùm natura à superiori & di-
uiniori principio regi dicitur; huiusce prin-
cipij nomine Deum intelligi, qui vt naturæ
ipsius inclinationum & facultatū auctor est,
finiumque præcognitor; ita prædictam dire-
ctionem sibi, vt propriam, vendicat. Quo fit,
vt non rectè quidam ad cæteras etiam intel-
ligentias eam referendam putēt. Ad primum Sol. 1. argum.
igitur negari debet, superuacaneam esse hāc impugnat.
directionem, cùm nihil possit in finem ten- opinionis.
dere, quin ad eum ordinetur; & omnis ordi-
natio ab intellectu sit. Quod verò additur,
sublatis intelligentijs non tolli motionem
rerum in finem: dicendum, sublata prima
intelligentia, hoc est, prima ac suprema sub- Sol. 2.
stantia intellectrici, tolli omnia. Ad secun-
dum dicto: roganti, cur lapis in centrum,
vt in finem proprium, feratur; non ridiculè,
sed apposite & philosophicè responderi,
quia eò destinatur ab auctore naturæ, tum C
per suam formam, tum per grauitatem, vti
per vim executricem motus. Ad tertium: Sol. 3.
quicquid de cæteris intelligentijs putarit Ari-
stoteles, verisimilius esse, Deum, secun-
dum eius placita, sublunaris mundi species,
eorumque singularia pernoscere, vt alibi
ostendemus.

D

QVÆSTIO III.

AN BRVTAE ANIMANTES solo naturæ instinctu in fines suos ferantur.

ARTICVLVS I.

EORVM DOGMA, QVI BRVtis vim rationis tribuerunt, & quibus argumentis.

SVperiori quæstione explicatum à nobis fuit, quo pacto bruta in suos fines tendāt; breuiùs tamen, quàm res postulabat: nunc id accuratiùs edisseremus. Quærimus ergo, nū bruta discursu aliquo rationis, an solo naturæ instinctu, opera sua moliantur, & finem quærant? Porphyrius lib. 3. de abstinentia statuit, naturam omnibus animantibus, quibus sensum & memoriam dedit, rationem quoque, imò & orationem, tam internam quàm externam, tribuisse: additque, Apollonium Tyanæum, Melampum, Tiresiam, & Thaletem, brutorum sermones dijudicasse atque intellexisse: quos nihil mirum si non intelligamus ipsi, qui plurimarum etiam nationum linguam minimè callemus. Afferit itaque, bruta rationem participare: neq; per eam ab illis hominem simpliciter distin-

distingui; sed quòd homini perfectum ratio- A
nis acumen insit, illis imperfectum.
Elus argum. Confirmat istiusmodi dogma in primis ex
mutua significatione, qua inter se bruta vtun
tur, quod in auibus potissimùm apparet, quę
sibi occinunt, vicissimq; respondent. Deinde,
ex admirabili solertia, curaque in futurum
prospiciendi, vtilia consectandi, declinandi
aduersa. Præterea, testimonio Empedoclis &
Platonis, atque etiam Aristotelis, quos idem
censuisse, ex eorum dictis scriptisque ha- B
beri ait.
Anaxagoræ & Pythago- Plutarchus etiam lib. 5. de placitis cap. 20.
ræ dogma. scribit, dogma fuisse Anaxagoræ, omnia bru-
ta ratione pollere: itemque Pythagoræ, qui
eorum animantium, quæ rationis expertia
dicuntur, rationales esse animas pronuntia-
bat; licet in eis propter humorum asymme-
metriam & intemperiem, rationis lumen ob-
scurum ac sopitum esset. Denique, huic sen-
tentiæ suffragari videtur Plutarchus ipse in
dialogo, qui inscribitur; Quòd brutis ratio
insit: vbi Gryllum Sophistam, à Circe defor-
matum in belluam, cùm Vlysse differentem
facit, & luculenta oratione eos coarguen-
tem, qui omnes animantes præter hominem
rationis inopes esse aiunt.
Sed vt Philosophorum testimonia omitta-
mus, non desunt etiam argumenta, quibus
probari videatur, brutas animantes ratione
1. argument. valere. Primùm; quia in eis multa eluc ent vir-
tutum insignia: vt in leonibus magnanimita-
tis; in canibus amoris; in elephantis prudē-
tiæ; in ciconijs pietatis; in turturibus coniu-
galis fidei; in columbis simplicitatis, in api-
bus, formicis, & gruibus, alijsque huiusmodi,
ciuilis societatis.
2. argument. Deinde; quia earum nonnullæ tanto inge-
Plin. lib. 8. nio & artificio opera sua moliuntur, vt non
nat. hist. cap. nisi ex artis regula, atq; adeò ratione efficere
26. & 27. illa videantur. Quin & hominibus varias ar-
Plutarch. in tes indicarunt: vt araneus artem texendi; hi-
lib. de indu- rundo & vespæ ædificandi; grues instruendi E
stria anim. exercitum; milui gubernandi nauem. Multa
D. Greg. Na- etiam ad tuendam vitam & sanitatem reme-
zianz. orat. dia, quibus nunc medicinæ scientia diues
2. de Theol. splendet, ostenderunt. Atq;, vt cætera omit-
tamus, inuentæ phlebotomiæ beneficium
debemus Hippopotamo, fluminis Nili equo
in colæ: guloſius enim natura, cùm se sanguī-
nis copia opprimi sentit, ad acutiores ripæ
arundines affricto femore sibi venam pertū-
dit, qua superflui sanguinis onus à se exigit,
sistitq; cùm par est, volutato per crassum & F
oburuentem limum, corpore.
3. argument. Item; quia sæpenumero bruta res futuras
Plin. lib 8. c. præsagiunt. Compertum est enim, ea muta-
26. D. Am- tionem aëris indicare, & pluuias ac tempe-
brosius 5. Hex. states dubio prædicere cælo; atq; alia huiusmodi, quæ multò, quàm Physiologi & Astro-
cap. 9. D. Ba- logi, certiùs denunciant.
sil. ho. 7. Hex.
4. argument. Rursus; quia constat, multas esse belluas,

Plin. lib. 8. à cap. 1. Aeliānus l. 6. c. 10.

quæ disciplinam capiant. Nam vt sturnos, ga- A
leritas, cornices, psittacos, & coruos, præter-
eamus, qui edocti humanam vocem reddūt:
Elephanti panegyrica spectacula exhibere,
varias in gestu figuras effingere, genu flecte-
re, coronas astantibus offerre, atq; alia simi-
lia ludicra edisseunt. Ac, ne quid in hoc gene-
re admirationi deesset, legimus Elephantum
literas perscribere doctrina assueuisse. Nec
verò bruta tunc solùm, cùm ab hominibus
instituūtur, disciplinæ specimē dant; sed ipsa
sese mutuò instituere consueuerunt, quod
maius est rationis argumentum: siquidem in
vniuersum, docere, quàm discere, rationi vi-
cinius ac præstantius habetur. Omissis ergo
alijs, quæ de hac re à Plutarcho in libro de a-
nimalium industria, scripta sunt: Luscinię
(teste Aristotele lib. 4. de hist. animal. cap. 9.
& Plinio lib. 10. hist. Nat. cap. 29.) pullos suos
vocem ad numeros modulari, & ad omnem
C concentus varietatem, atq; artifices argutias
flectere prædocent. Meditantur (inquit Pli-
nius) iuniores, versusq;, quos imitentur, accī-
piunt: audit discipula intentione magna, &
reddit, vicibusq; reticent: intelligitur emen-
datæ correctio, & in docente quædam repre-
hensio. Vnde qui pulli adhuc rudes capti
sunt, & in caueis nutriti, minùs suauiter ca-
nunt, videlicet ante legitimum tempus à do-
ctore & à schola musicæ subtracti.
Præterea, quod ad astruendam belluis ra- 5. argumen.
tionem magnum videtur argumētum: egre-
D gius Dialecticæ auctor & institutor Chrysip-
pus, canem Dialectica quodammodo prædi-
tum esse ostendebat, eo potissimùm argu-
mento, quòd canis feram persequens, cùm
ad triuium peruenit, vbi duas vestigauit ol-
factu vias, & per eas transijsse feram non de-
prehendit; tertiam nihil iam olfaciens, mox
arripit, quasi ita secū disputet: Aut fera, quā
persequor, in hāc partem deflexit, aut in illā,
aut certè in hunc se anfractū intulit: sed nec
in istam, nec in illam partem diuertit: hac igi-
tur abierit necesse est. Quę colligendi sagaci-
tas, vtpote quasi diuisorio vtens syllogismo,
quàm sapiat artem Dialecticæ, nemo Dialec-
ticus ignorat. Quid plus (inquit D. Basilius
homil. 9. Hexam.) quid plus faciunt, qui li-
nearum descriptionibus designandis tanta
cum grauitate sedent, lineisque puleri in-
sculptas, è tribus, vbi duas propositiones su-
stulerint vt falsas, in ea demum, quæ trium
reliqua est, verum comperiunt? Hæc D. Basi-
lius. Quæ etiam leges apud D. Ambrosium
lib. 6. Hexam. cap. 4. Non igitur inficiandum
videtur, habere bruta vim rationis. Ex quo se-
quitur, ea non solo naturæ instinctu in
finem agi: quod propositæ con-
trouersiæ caput
erat.

ARTICVLVS III.

LONGE ABESSE A RATIONE eam sententiam, quæ brutis rationem dat; cùm illa solo naturæ instinctu operentur.

EA sententia, quæ brutis vim rationis attribuit, adeò absurda est, vt absurdum videatur, in ea coarguenda immorari; quam non modò Philosophorum gymnasia, sed communis hominum sensus explodit & irridet. Quia tamen nō defuére è recentioribus, qui eius patrocinium susceperint, eam paucis refellemus.

1. ratio. Errat ergo inprimis, quòd receptam hominis definitionem demolitur, neque hominem à bellua essentiæ nota distinguit: cùm vtrumq; faciat animal ratione præditū. Non enim refert, quòd homini perfectam rationis vim concedat, belluæ imperfectam: quandoquidem maior eiusdem rei perfectio, non inducit naturæ discrimen.

Lege Vallā in libello de Dialectica, ca. 9.

2. ratio. Deinde, quia si belluæ essent participes rationis, liberè & ex delectu agerēt: quod non ita esse, tum per se liquet, alioqui caderet in eas meritum & culpa; tum verò probatur à D. Nemesio in libro de Natura hominis c. 2. à D. Thoma 2. contra gentes c. 82. à M. Alberto hoc in libro tract. 3. c. 2. alijsq; Philosophis: quia videmus, singulis belluarum speciebus peculiarem inesse inclinationem, quam sequuntur. Omnes enim vulpes subdolæ sunt; omnes aranеæ ingeniosæ & insidiatrices; omnes grues circumspectæ; omnes lepores lupi prædatores; omnes apes industriæ; omnes formicæ prouidæ. Itemq; singulæ species ex innata propensione certum habent modum operandi, à quo non deflectunt; ad certa opera, & non alia, sese applicant. At in homine multò secus euenit: nimirum quia ex liberi arbitrij facultate, suo quisq; studio ducitur: hi ad hanc rem, illi ad aliam assuescunt; hi hanc, alij artem illam amplectuntur. Vnde rectè quidam:

De hac re D. Basil. hom. 9. Hex. D. Gregor. Nazian. orat. 2. de Theolog.

a *Hor. 2. ser. Sat. 1.* a *Millia quot capium viuūt, totidem studiorum.*

b *Pers. Sat. 5.* b *Mille hominum species, & rerū discolor vsus: Velle suum cuiq; est, nec voto viuitur vno.*

3. ratio. Potest quoque idem demonstrari ex præstantia rationis, cuius actio tam circa particularia, quàm vniuersalia versatur; proindeque formam à materia independentem & immortalem requirit.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD ARGVMENTA primi articuli.

ADuersariæ partis rationes nullum habēt momentum. Prima tantùm concludit, inesse belluis vmbram quandā virtutis. Nam virtus ijs solùm conuenit, quæ delectu & arbitratu suo agunt. Similiter secunda tantùm probat, competere eis imitationem rationis & artis; vt docet Aristoteles lib. 8. de histor. anim. cap. 1.

Sol. 1. argum.

Sol. 2.

Sanè verò, si ex eo, quòd bruta concinnè & eleganter opera sua elaborant, rectè colligeretur, inesse illis artem vsumq; rationis: idem arguere liceret in arboribus, in quibus functiones altricis potentiæ non minùs admirationi sunt, quæ ita radices terræ infigunt, ita surgunt, ita ramos explicant; quarum flosculi sic erumpunt, sic viuunt, sic adolescunt, vt nihil ad gratiam pulchrius, nihil ad pulchritudinem gratius aspectui occurrat. Itaq; vt arbores, naturalium facultatum vi, absq; sensu; ita brutæ animantes sensuum ope, solo instinctu, qui est veluti quædam imago artis, opera sua exequuntur & peragunt.

Ad tertiam dicendum: quòd belluæ tempestatum dent præsagia, & quædam interdum futura prænuncient; id non ad mentis præsensionem esse referendum, alioqui acutior illis, quàm nobis, quia ea minùs præsentimus, ratio inesset: sed nimirum, (vt præter alios aduertit D. Thomas 1. par. q. 86. art. 4. & Vdalricus lib. 4. suæ summæ) quia mentis exortes cùm sint, neque sensum intellectus ministerio occupent, sed temporum conditionibus omnino vacent; facilius cœli & elementorum influxum, atque aduentitias qualitates persentiscunt: ac cùm libertate careant, eis necessariò obtemperant, lætantur-que aut contrahuntur, pro humorum, nunc se diffundentium, nunc colligentium, varietate; & affectus effectusq; alios, secundum diuersam phantasiæ apprehensionem: hos, verbi gratia, ante serenitatem, illos ante pluuiam exhibent. Quos quia in eis persæpe homines obseruarunt, inde iam futuras temporum præsagiunt mutationes, quas tamen bruta ipsa non præuident. Nec enim, verbi gratia, cùm delphini tranquillo mari vltra solitum lasciuiunt, impendentem ex qua veniūt parte flatum præsentiunt, (cùm nulla futurorum cognitio brutis competat) sed eorum phantasia naturalium causarum impressione mota, talem eis ludum aut fugam dictat: similiterque res habet in cæteris.

Sol. 3.

Delphini vt flatum de tempestate nuntient.

Ad quartam dicendum: quasdam esse animantes, quæ licet ratione careant, nobiliorem tamē inter alias phantasiam sortitæ sunt, & humanam rationem, atque interdum prudentiam, imitantur, & suo modo docentur, ac docent; non aliquo discursu, sed internorum duntaxat sensum opera ductuque.

Sol. 4.

Quod verò ad Chrysippi canem attinet; D. Ambros. in lib. Hexam. loco citato ait, canem in eo cuētu ingenita sagacitate vim sibi rationis

Sol. 5.

rationis asciscere, id est, humanæ mentis ratiocinationem imitari, vt superiùs retulimus: quod D. Tho. secunda secundæ, q. 13. artic. 2. planiùs edisserens, hæc aliaque id genus referenda censet ad inclinationem, à diuina arte deriuatam, hoc est, ad naturalem industriam & instinctum.

Responsio ad argum. Porphyry.

Quòd autem asserebat Porphyrius, ex Aristotelis doctrina colligi, existimasse illū bruta ratione pollere; falsum est: nisi rationem sumat pro rationis imitatione, quam solam brutis quibusdam Aristoteles attribuit, tum loco citato de historia animalium, tum 1. Metaph. cap. 1. Quòd item addebat Porphyrius, bruta inter se colloqui, & à quibusdam intelligi; non ita est, etsi ita esse crediderit quidam ex Hebræis doctoribus, teste Abulensi ad ca. 3. li. 3. Regum, q. 11. asserens, eorum voces percalluisse Salomonem: non inquam ita res habet, si loquamur de signis ex instituto, quæ ad rationem spectant. Etsi nō eamus inficias, bruta signis vti naturalibus, ad quæ tamen percipienda intelligentiæ vis non requiritur, sed naturæ instinctus. Vnde Aristoteles 1. Politicorum c. 2. sermonem, inquit, homo habet solus omnium animalium; bruta autem vocem. Hucusq; enim natura in ijs processit, vt sensum habeant iucundi & molesti: at sermo tributus nobis est, vt damnum, vtilitatem, iustum & iniustum, ostendamus.

Brutæ animates vtuntur signis naturalibus.

Epilogus quæstionis.

Ex superiori disputatione constat, bruta non ratione aut discursu prædita esse: &, quod inde consequens est, solo instinctu in fines suos agi; qui erat huiusce controuersiæ scopus.

QVÆSTIO IIII.

QVID NAM SIT BRVTORVM animantium instinctus.

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHORVM sententiæ.

QVoniam diximus, bruta naturæ instinctu in fines suos contēdere; sequitur, vt quidnā eiusmodi instinctus sit, videamus. Occurrunt inprimis ij, qui putāt, instinctum brutorum esse naturalem quandam impressionem, à Deo iniectam, non tanquam habitum, sed per modum actionis, & auxilij cuiusdam naturalis, quo Deus cum brutis, ad necessarias eorum functiones administrandas, peculiari modo concurrit; non multò secus, ac cum hominibus cœlesti afflatu supernaturaliq; ope, ad actiones quæ naturæ vim excedunt. Huic similem in dissimili re sententiā secuti sunt Arabes Philosophi, qui corporis animantium fabricam, membrorum apparatum & delineamenta admirati,

1. opinio. *Lege Viguerium Granatēsem, in suis Institutionibus Theolog. cap. 8.*

fœtus conformationem non naturæ, sed altioris ac diuinioris principij manum esse voluerunt. Fauet autem prædictæ opinioni effatum illud Peripateticum: Opus naturæ est opus intelligentiæ. Deinde ipsum nomen, Instinctus, quod ex eo dicitur, quia aliquid aliunde instigetur: tum verò maximè brutorum opera, quæ ita ordinatè proceduat, vt artis, non naturæ opera videantur.

Eius confirmatio.

Alij censent, huiusmodi instinctum esse qualitatem quandam, ab auctore naturæ phantasiæ superadditam, quæ sit veluti ars naturalis brutorum; imò & typos quosdam siue imagines eis infundi, quæ sint quasi ideę efficiendorum operum. His fauere creditur D. Thomas in qu. de verit. q. 13. art. 7. ad 7. vbi inquit, bruta accipere à principio naturalem æstimationem, ad noxia salutariaq; dignoscenda, quoniam id propria vestigatione assequi non poterant. Cancellarius etiam Parisiensis Gersonius, p. 4. in tractatu de definitionibus terminorum ad Theologiam pertinentium, arbitratur, instinctum esse inclinationem quandam, adiectam naturæ à primæua sua origine, ad finem obtinendum.

2. opinio.

Opinio Gersonij.

Quòd verò qualitas illa & inclinatio brutis insideat, videtur probare eorum in operibus moliendis artificium, alacritas, promptitudo. Esse autem consignatas eorum phantasiæ ab ortu rerum species, ex eo ostenditur, quia multa ab eis fiunt, quæ absq; innatis speciebus haudquaquam fieri posse videntur. Quærimus enim, qua notitia, verbi gratia, picus, cùm prima clauum cuneúmve cauernulæ, in qua nidum habet, adactū videt, herbam mox quærit, qua allata admotaq;, statim exilit ferrum cum crepitu arboris? Qua item cognitione ducitur mustela, cùm aduersus serpentem primò depugnatura, rutam conquirit & deuorat? Certè nisi picus ignotæ illius herbæ, & mustela rutæ imaginē habeat; nullo modo eā vestigarit, aut inuentā prehenderit.

Probatio eius.

De pico Aecus, cùm prima clauum cuneúmve cauernulæ, in qua nidum habet, adactū videt, herbam cap. 45. Plin. lib. 10. ca 18. lit ferrum cum crepitu arboris? Qua item cognitione ducitur mustela, cùm aduersus serpentem primò depugnatura, rutam conquirit & deuorat? Certè nisi picus ignotæ illius herbæ, & mustela rutæ imaginē habeat; nullo modo eā vestigarit, aut inuentā prehenderit. de mustela Arist. lib. 8. de histor. anim. cap. 6.

ARTICVLVS II.

QVID IN PROPOSITA CONTROVERSIA sentiendum sit.

PRoposita quæstio aliquot assertionibus explicanda est. Prima sit: Brutis animantibus nequaquam ab ipso ortu species consignatæ sunt. Hęc probatur ex eo, quia minimè decet, belluas hoc tam præclaro naturæ dono antecellere homini, cuius anima à principio nullius rei imaginem impressam habet, sed est veluti tabula omnis picturę adhuc expers; vt docet Aristoteles lib. 3. de anima c. 4. text. 14. Item quia, vt D. Thomas in 2. d. 20. q. 2. ar. 2. aduertit, etiam infantibus naturalis instinctus conuenit; vnde mamillas, inquit, capiunt, aliaq; ipsis conuenientia solo naturæ ductu operantur. Cùm igitur eorum phanta-

1. assertio.

Probatur.

Infantiem instinctus.

sia nullis rerum imaginibus ab auctore natu- A
ræ consignata sit, sicuti nec intellectus: planè
sequitur, nullam esse necessitatem, attribuen-
di congenitas species phantasijs brutorum
animantium.

2. assertio. Secunda assertio: Instinctus brutorum ni-
hil est aliud, quàm operatio phantasiæ, deter-
minata ad iudicium conuenientis aut in com-
modi, determinansque appetitum ad fugam
vel prosecutionem. Hæc assertio est Philoso-
phorum communis. Ac primùm, qua ex par-
te decernit, instinctum pertinere ad phanta- B
siam, traditur ab Aristotele 3. de anima cap. 3.
tex. 162. vbi docet, id, cuius ductu bruta ope-
rantur, esse imaginationem seu phantasiam.
Accipimus enim hoc loco phantasiam pro
quolibet sensu interno: sicuti & iudicium, fu-
so vocabulo, pro imitatione quadam iudicij,
quod bruta rudi simplicique actu, citra om-
nem compositionem & diuisionem exercẽt.

Brutorũ instinctus vnde d catur. Deinde probatur tota conclusio: quia instinctus brutorum dicitur, quòd eo instigentur C
diriganturque ad aliquid operandum: hoc
autem præstat phantasia, obijciendo appeti-
tui, quid conueniens aut contrarium sit. Ha-
bere autẽ sese in proponendo eo pacto, quo
diximus, quoad determinationem, planum
est; cùm brutorum natura libertatis expers
sit, & absque vllo delectu in actionem ruat.

Phantasia instinctus quasi habi-tualis. Porrò oritur prædicta operatio, in qua in-
stinctus actualis consistit, ab ipsa potentia D
phantasiæ, quę est instinctus quasi habitualis;
& cum ea concurrit prima caussa, non pecu-
liari aliquo attactu, sed communi generaliq;
influxu, vt sequenti articulo ostendemus.

Dubium. Quærat tamen aliquis, si omniũ brutorum
phantasia in vnam speciem conuenit, vt vide-
tur esse communior Philosophorum senten-
tia; vndénam existat in brutis tanta operum
varietas, vt apis fauos, araneus telam, bombix
lanam, formica myrmecias, auis nidum, aliás E
ve eiusmodi ædificatiunculas construat? Re-
Solutio. Cogitatiua hominis differt circa singularia. spondemus: quemadmodum hominis cogi-
tatiua, propter coniunctionem cum gradu
discursiuo, eam prærogatiuam obtinet, vt
discurrat circa singularia, sicuti multi magni
nominis auctores opinantur: ita phantasias
brutorum specie differentium, quia oriuntur
à formis diuersarum specierum, sortiri vim
tradendi tã varias & tam discrepantes regu-
las operũ faciendorum. Ad quod etiam non
parum cõfert temperamentorum diuersitas, F
quę magna ex parte in hominibus ingenio-
rum propensionumq; dissimilitudinẽ parit.

Cęterùm illud est animaduertendum: sicu-
ti homines nullum intelligendi actum eli-
ciunt, quin priùs species è sensu hauriant; ita
neque bruta quicquam apprehendere, aut
instinctu iudicare, quin priùs species à rebus
mutuentur: siquidem omnis cognitio à spe-
cie oritur. Ita verò hirundo, exempli gratia,
hunc in modum ad opus conficiendum pro-
cedit: Intuetur lutum; deinde ex intuitu, ima-
ginem illius admittit in phantasiam; tum æsti-
mat conueniẽs id prehendere, & deferre ver-
sus hunc aut illum locum; subinde, præhabi-
to etiam qualicumque iudicio lutum certo
modo componit; rursumque aliud similiter
ad eundem locum confert, sicque paulatim
nidum fingit. Atque ex hoc progressu intel-
ligi potest, hirundinem nec innatam speciem *Bruta nec in*
requirere, nec sine specie in opere versari. *natas specie*
Adde etiam, nec illi necessarium esse aliquod *requirunt nec*
futuri operis exemplar, ab initio impressum. *sine specie*
Nec enim oportet, vt priusquam nidum con- *operantur.*
ficiat, quo pacto totus nidus efformandus
sit, apud se statuat; sed vt dum singulas luti
particulas applicat, phantasia ei sigillatim dic-
tet, vt vnam alteri sic annectat.

ARTICVLVS III.

REFVTANTVR ADVERSARIO-rum opiniones, eorumq; argumenta.

EX dictis etiam non erit difficile eos coar-
guere, qui (vt initio quæstionis retuli-
mus) putauẽre, brutorũ instinctum esse spe-
cialem motionem, qua cum ijs Deus ad opera
cõficienda concurrit. Sufficit enim illis ge-
neralis concursus, quem omnibus rebus ad
obeundas actiones naturæ suæ congruentes
prima caussa exhibet: qui etiã sat est, vt virtus
formatrix semini indita, animalium membra
delineet & componat; quidquid Arabes Phi-
losophi opinentur. Neque his officit, quòd
opus naturæ intelligentiæ opus nuncupatur.
Id enim nihil aliud significat, quàm res natu- *Quomodo opus naturæ intelligentiæ opus dicatur.*
rales ex prænotione & directione primæ
caussæ, per virtutem & inclinationem ab ea
datam, in actiones & fines suos tendere; vt su-
prà exposuimus. Nec item bruta instinctu
moueri dicuntur, quòd speciali actione insti-
gentur ab auctore naturæ; sed quia, cùm citra
libertatẽ & delectum agant, non tam se ipsa
agere quam agi censentur, vt ait D. Damasce-
nus lib. 2. Fid. orth. c. 27. Quòd verò tam gna-
iter & promptè opera sua moliuntur; non
probat, superadditam eorum phantasiæ ope-
ratricem aliquam facultatem: id enim præsta-
re per se queunt phantasia & appetitus, cum
naturali primarum qualitatum temperamen-
to, cæterisq; eiusmodi accidentibus, quibus
singulæ rerum species à natura exornantur.

Cùm autem quæritur, qua notitia picus, *De pico mir.*
verbi gratia, quærat primò herbam ad ferrum
excutiendum: occurrendum est, non moueri
illum ab imagine herbæ, quam antea nullo
sensu perceperat, sed à iudicio phantasiæ, vo-
latum præcipientis; licet ipse nec volatus sui
habitudinem ad reperiendam herbam, aut
herbam ipsam, locũ ve in quo sit, præcognos-
cat: tunc verò vbi herbã ostendit natura ipsa,
deter-

determinari ad iudicandũ, esse eam sibi con- A
uenientem, sicq; ipsam decerpere & in nidũ
comportare, præcurrente semper ad eiusmo-
di actiones naturali phantasiæ dictamine.

Lege D. Tho. 1. p. q. 78. art. 4. Scot. in 4. d. 43. q. 2. Dubitarit postremò quispiam, si brutæ a-
nimantes tam admirabilia opera naturæ in-
stinctu perficiant, cur non eodem quoque
proportionem mediorum ad finem cognos-
cant? Cui respondemus, ad cognoscendam
proportionem vnius ad alterum, requiri vim
collatiuam, quæ vnum cum altero conferat: B
Bruta non cognoscunt proportionẽ mediorum ad finem. quod cùm altioris negotij sit, quàm vt à bru-
tis præstari queat (illa enim, vt ne quę com-
ponunt neque diuidunt, ita neq; vnum alteri
comparant) consequens est, vt bruta habitu-
dinem mediorum ad finem non percipiant.

QVÆSTIO V.

QVID SIT MONSTRVM, ET quibus modis accidat. C

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR MONSTRI definitio.

ANtequàm disquiramus, vtrum natura
monstrum intendat, explicandũ occurrit,
quidnam sit monstrum, & quo pacto gene-
retur. Quid igitur monstrum sit, variè solet
à Philosophis explicari. Nobis placet vulga-
ta illa definitio: Monstrum est naturalis effe-
ctus, à recta & solita secundum speciem di-
spositione degenerans. Dicitur Naturalis ef-
fectus; quia licet (teste Aristotele hoc in li-
bro cap. 8. tex. 82.) etiam in rebus arte factis,
cùm ab artis regula desciscunt, mõstra inter-
dum visantur; ea tamen non propriè, sed se-
cundum analogiam ad res Physicas, monstra E
appellari consueuerunt. Dicitur, A recta di-
spositione degenerans; quia nemo ritè mon-
strum nuncuparit, nisi id, in quo error inter-
cidit, id est, deflexio aliqua ab ordine ac lege,
quã naturæ operibus præscribit finis, propter
quẽ natura ipsa operatur. Additur, Solita;
quia (vt quibusdam videtur) quod iam in vsu
frequenti versatur, monstrum non est, videli-
cet natura cum inueterata iam inolitaq; con-
suetudine cõspirante. Qua de caussa Pygmęi, F
Pygmæi. quorum tota cohors pede non est altior vno,
non simpliciter monstra dicendi erunt, quia
spectata eorũ hominum, (si tamen homines
sunt) formatrice virtute, & illius soli cœlique
ingenio, non iam ex accidente eiusmodi par-
tus eueniunt. Quod item censendum erit de
Gigantes. quibusdam Gigantum familijs, quarum fa-
ciunt mentionem Diuinæ literæ. Item de ijs
hominibus, qui referente D. Augustin. 16. de
ciuit. Dei, cap. 8. singula crura in pedibus ha-
Sciopodes. bent, nec popliten flectunt: quos sciopo-
das, ideſt, vmbripedes vocant, quòd per æ-
stum in terra iacẽtes, resupini vmbrã pedum
se protegant. Item q; de alijs, qui tã insigniter *De sciopodi-bus etiã Plinius li. 7. c. 2.*
auriti sunt, vt eis ad pedes aures defluant, at-
que in alterutrã decubent: vt refert Boemus
lib. 2. de moribus gentiũ, cap. 8. Magis tamen
Philosophicum videtur, etiam quæ huiusmo-
di sunt, in monstris numerare. Quare particu-
lam illam, Solita, sic interpretandã credimus,
vt monstrum dicatur, effectus degenerans a
dispositione solita, id est, ordinaria secundũ
speciem, siue respectu huius caussæ proxmæ
per accidens ita eueniat, siue non. Adijcitur
postremò, Secundũ speciem; quia quælibet
species certam vendicat dispositionẽ: vt quę-
libet species animalium certam membrorum
structuram, & partium lineamẽta. Ab hac er-
go dispositione cùm fœtus degenerat, id est,
insigni aliquo vitio aut errore deflectit, mon-
strum est. Siue deerret ex parte, vt puer, qui
capite arietino, aut bubulo; vitulus, qui capite
humano; ouis, quæ bubulo nati dicuntur: re-
ferente Aristotele lib. 4. de gener. animal. cap. *Arimaspi.*
3. vt etiam Arimaspi, qui vnũ oculum in fron-
te gerunt; & qui sine ceruicibus oculos ha-
bent in humeris; & qui caninis capitibus pro
voce latratum edunt: de quibus Plinius lib. 7.
Naturalis hist. cap. 4. Siue deerret ex toto,
cùm videlicet fœtus in alterius animantis ef-
figiem & formam prorsus declinat: vt si bos
agnum pariat; quod paulò ante Hierosolymę
euersionem prodigij loco accidisse, scribit
Nicephorus hist. Eccles. lib. 3. cap. 4. & Iose-
phus lib. 7. de bello Iudaico cap. 12.

ARTICVLVS II.

DIVERSI MODI ET RATIO-nes, quibus monstra accidunt.

PORrò autẽ quot modis contingant mon-
stra, & quæ eorum caussæ sint, explicat
præter * alios Aristoteles lib. 4. de gener. ani-
malium cap. 4. & 8. Plutarchus lib. 5. de placi-
tis Philosophorum cap. 8. Galenus de historia
Philosophica cap. 113. Magnus Albertus hoc
in libro tract. 3. cap. 3. Sciendũ est igitur, cùm
animal vnum ab alio gignitur, quinque po-
tissimùm, quod ad rem præsentem attinet, in
generatione concurrere. Primum, est Virtus
formatrix semini inhærens, quæ more opifi-
cis totũ corpus membratim delineat & effin-
git: secundum, est Materia ipsa, ex qua fœtus
coalescit: tertiũ, Fœtus receptaculum: quar-
tum, primarum qualitatum, quæ sensu perci-
piũtur, caloris inquam, frigoris, siccitatis, hu-
moris, completio; è quarum temperatura ani
mantiũ salus integritasque dependet: quin-
tum, Id quod extrinsecùs rem attingit; vt re-
gionis salubritas vel inclementia, syderum
influxus, aliaque eiusmodi.

** Pic. Mir. t. de Exam. ca. 6. Boemus li. 2. de mor. gent. Ambrosius Pareus de monstris & prodigiis li. 4.*

His ita positis, solet inprimis monstrum *Prima monstri caussa.*
accidere, ob formatricis seu seminariæ vir-

tutis ruditatem & hebetudinem, quæ dum fingendo insistit fœtui, totum opificium exactè elaborare, & articulatim ac distinctè exprimere nequit. Quo fit, vt interdum partes corporis confusæ & indiscretæ, atque ad munia obeunda inutiles prodeant; nonnunquam etiam deterioris speciei formâ induât: coq; pacto homines arietini capitis effigie aliquando enati dicuntur, referentur, vt suprà citauimus, Aristotele lib. 4. de generat. anim. cap. 3. Natura enim, cùm perfectã expolitionem assequi non potest, inferiori gradu contenta subsistit. Nonnunquam etiam ob defectum formatricis, membra non suo loco ponuntur. Quomodo iecur latere sinistro, lien dextro contineri visus est. Aliquando Hermaphroditi, seu Androgini nascuntur, si nimirum formatrix facultas, paribus ad vtrumque sexum effingendum viribus, in materiam incumbat: de quibus Aristoteles 4. cap. libri proximè citati. Quod portentũ non solùm hominibus, sed & quadrupedum generi accidit, vt narrat Plinius lib 11. cap. 49. etsi id Neronis principatu primum euenisse arbitretur. Obseruat autem Magnus Albertus, monstriferas figuras rariùs apparere in partibus cordi & iecori vicinis, eò quòd virtus membrorum delineatrix vegetior ibi sit, circa remotiora verò segniùs operetur.

Secũda monstri causſa, quæ tripartita est. Deinde, vitio materię trifariam obueniunt monstra. Primùm, ob multiplicẽ & promiscuam seminum diuersę speciei confusionem: vbi etiam variæ virtutes formatrices se inuicem obturbant. Eoque modo, externis lineamentis semihomines & semibestiæ aliquando nati sunt. Vnde in mari pleraque monstrifera reperiuntur, vt ait Plinius lib. 9. histor. naturalis cap. 2. videlicet perplexis, & in semet aliter atq; aliter, nunc flatu, nunc fluctu, conuolutis seminibus atque principijs; sicq; noui aliquid semper pariente natura. Idemq; in Africa euenit, aggregantibus se feris ad paucos amnes inopia aquarum. Secundò, propter materiæ penuriam producuntur homines membris defecti: vt monoculi, vnipedes, quaternis tantùm digitis, & interdũ nani, coactæq; breuitatis homunculi; qualẽ affirmat Nicephorus 12. Ecclesiast. histor. c. 37. fuisse in Aegypto quendam, qui ad perdicis duntaxat magnitudinem creuit. Item ob exuperantiam materię, euadunt interdum homines ad gigantæam vastitatem. Talis ille erat, cuius se molarem dentem vidisse narrat D. Augustinus capit. 9. libri 15. de ciuitate Dei: qui, inquit, dens, si in nostrorum dentium modulos minutatim conciderẽtur, centum nobis videretur facere potuisse.

Tertia causa. Tertiò, ex parte receptaculi quo fœtus cõtinetur, datur, mõstroso partui occasio: cùm, verbi gratia, vna materia, quæ ab altera loco diuersitate abiungi, & ad geminũ fœtum cõformari cœperat, postea ob angustias, aliúd-ve loci incommodum, maiori siue minori ex parte confunditur. Atq; hoc modo sortiuntur interdum fœtus plura membra, quàm naturæ cursus postulet. Sic testatur D. Augustinus cap. 8. lib. 16. proximè citati operis, natum sua memoria fuisse quendam, superioribus membris duplicem, inferioribus simplicem: id est, cui erant duo capita, duo pectora, quatuor manus; venter vnus, & pedes duo, sicut vni homini.

Quartò, primarum qualitatũ asymmetria interdum naturę obliquitates inducit, quatenus in causa est, vt facultates munia sua in cõgruè administrent: sicq; cordis calor, intempestiuè atque vltra modum æstuans, & terrestrium partium quasi fumũ excrementitium eleuans, infantibus in vtero barbam effundit; quod ætate nostra in Lusitania accidisse constat. Alij quoque deficiente calore, & abundante humido, in pueritia canescunt. Quorum meminit Plinius lib. 7. cap. 2. *Quarta causſa.*

Quintò, inuehit monstrosas & deformes species, regionis circumfusique aëris affectio & constitutio: vnicuiq; enim patria quasi parens est, non minimam sibi in educendo & efformando fœtu partem vendicans, cùm ei suas etiã qualitates impertiat, nunc quidem propitias, nunc aduersarias, & deformitatis effectrices. Vnde in Aegypto, ob regionis naturã, frequentiùs quàm apud nos, monstrosi homines oriuntur. Idem asserendum est de cœlestium corporum influxu, syderumq; aspiratu, qui sicut animalium generationi plurimùm obseruit, ita & partus multiformiter afficit ac vitiat. Quò spectat illud Ptolemęi in centiloquio: Terrestres vultus vultibus cœlestibus subijciuntur. Quia verò interdũ ea dominantur sydera, quæ hominum generationi maximè fauẽt, contingit aliquando (si credimus magno Alberto in suis Mineralibus, & Iamduno hoc in lib. q. 24.) vt brutæ animantes per id tempus genitæ, imò & lapides, qui tunc concrescunt, hominis effigiẽ ex parte imitẽtur, videlicet cœli aspectu humanę figuræ expressionẽ, quantum potest, assectante. *Quinta causſa.* *In Aegypto cur frequentes monstra parium.*

Superioribus monstri causſis addenda est etiam vis imaginandi parentũ, quæ nonnunquam facultatem formatricem à scopo suo aberrare facit, & absurdas ac peregrinas formas, quas concipit, fœtui inprimit. Sic narrat Auicenna 5. de animalibus libro; gallinam, quæ, dum ouis incubaret, milui aspectu perterrita fuit, pullos exclusisse miluino capite. Estque celebre exemplum in diuinis literis Geneseos 30. qua ratione Iacob prouenerunt fœtus gregum maculosi. Lege Galenum libro de Theriaca ad Pisonem cap. 14. Fernelium 7. Physiologiæ cap. 12. Leuinum lib. 4. de occultis naturæ miraculis cap. 7. & cap. 19. lib. 1. Est autem quæstio per obscura, quonam pacto imaginatio hos aliosq; his similes effectus edat, quam persequi non est huius loci. *Parentum imaginatio.*

Nec

Multò plures esse monstrorum causſas. Nec verò quis putet, omnes nos monstrorum causas recensuisse: non enim omnes, sed præcipuas & frequentiores collegimus. Esse autem multò plures, ex eo coniectari licet, quòd monstra peccata sunt, seu vitia à naturæ lege deflectentia: infinitis autem modis à recto aberrare contingit. Vbi illud etiam aduertendum est, non nunquam in vnum idemque monstrum multas causas ex ijs, quas retulimus, pariter conuenire. Potest enim v. g. homo duplicatis membris generari, & propter abundantiam materiæ, & ob peruersitatẽ matricis, quæ, natura gemellos parante, tunicas fœtũ obuoluentes distraxit & disrupit.

ARTICVLVS III.

ALIQVOT DVBIORVM enodatio.

1. dub. PLenioris doctrinæ gratia dubia quædam explicanda sunt. Primum est: Vtrum fieri possit, vt ex humana & belluina specie homines nascantur? Respondendum primò videtur, nõ posse: quia istiusmodi effecta sequuntur deteriorem partem suæ causæ. Hanc tamen doctrinã experientia non omnino comprobat: si verum est, quod iam contigisse, fuisseque obseruatum, nonnulli referunt; nimirũ ex congressu hominis & belluæ, veros omnino homines aliquando natos. Quod si ita habet, ad rationem adductam dicendum est, fieri posse, vt causa partialis nobilior, ita efficacitate sua præualeat supra minùs nobilem, vt trahat effectum ad suam speciem: nec in eo euentu oportere effectum sequi deteriorem partem causæ, sed quando par est vtriusque vis & concursus, aut deterior etiam vincit. Ordinariè tamen, & vt plurimum existimandum non est ea monstra, quę semihomines & semibestiæ dicuntur, aut homines esse, cùm non constet prodijsse ex permistione humani seminis, nec videatur, saltem vt plurimum, ea permistio ad id sufficere, aut partim belluas esse, partim homines, (cùm impossibile sit, duas naturas completas in vnam speciem coalescere) sed revera esse bruta alicuius certæ speciei, licet effigie vtramq; naturam imitentur. Vnde intelliges, Faunos & Satyros ab Ethnicis pro dijs habitos, qui humanam edebant vocem, & humani capriniq; corporis lineamenta præ se ferebant, dæmonas fuisse fictitijs corporibus indutos: cùm effigies probaret, eos non esse homines; sermo, non esse belluas. Quanquã de illo, qui D. Antonio in eremo apparuit, nihil simile decernat D. Hieronymus in eiusdem Antonij vita, nec sententiam suam satis aperiat. *Fauni & Satyri.*

2. dub. Secundum est: Vtrum animal, quod simplicia membra geminata habet, (vt duo capita) vnum animal sit, an plura? Respondet Aristotele 4. cap. lib. 4. de gener. anim. iudicandum *De hacre Caprevolus in 2. d. 13. q. 1. ar. 3.*

id esse ac discernendum ex vitæ principio, id est, ex corde, è quo animalia vitæ principium auspicantur: ità nimirum, vt quod vnum cor habuerit, vnum animal censendum sit; quod duo, id pro duob. haberi debeat. Necesse est enim, posito ab initio generationis duplici vitæ fonte, duplicem quoque animam dari. Qua de re lege etiam Henricum Gandauensem, quod l. 6. quæst. 14.

Tertium est: Vtrum Gigantes absolutè monstra habendi sint? Oritur verò ratio dubitandi ex eo, quia nequaquam putandum est, Adamum fuisse monstrũ; vt qui à Deo ornatus fuerit omnibus naturæ donis, quorum vnum est, decens, & neque contracta, neque nimium profusa magnitudo corporis: & tamen eum Gigantem fuisse testari videtur sacræ paginę auctoritas Iosuæ 14. illis verbis: Adam maximus ibi inter Eneacim (id est Gigantes) situs est. Respondemus, Adamum non fuisse Gigantem, vt probat, cæteris omissis, ratio à nobis proposita: quanquam seeus arbitrentur Ioannes Lucidus lib. 1. de emendatione temporum capit. 4. & Moses Barcephas in libro de paradiso. Loco autem citato ex lib. Iosuæ, vocabulum illud Adam, vt plerique interpretes annotarunt, nõ designat primum humani generis parentem; sed est commune nomen, idem valens atque apud Latinos vox Homo, vt sit sensus, collocatum illic fuisse quendam nomine Arbam, hominem inter Eneacinos maximum. Alij etiam, eum locum de primo parente intelligentes, superlatiuum Maximus, non ad molem corpoream referunt; sed ad maximam singularemque dignitatem, qua primus parens inter omnes homines excelluit, tanquam caput & origo totius generis humani. *3. dub.* *Adamũ non fuisse Gigantem.*

Quartum est: Vtrum revera monstra nonnunquam ex corporum cœlestium influxu proueniãt? Nam quòd minimè ita res habeat, & quòd oriantur duntaxat motibus inordinatis inferioris materiæ, dum cœlestis disciplinæ legibus non obsequitur, contendit singularis ingenij Philosophus Picus Mirandula lib. 3. contra Astrologos cap. 21. Cùm enim, inquit ille, cœli opus ex omnium luminum conspiratione dissultet, ita tota illa superior semper temperatur harmonia, vt sicut ipsa omnia consonant; ita per eam nihil dissonet vnquam inferiori mundo: in quo quoties inconcinnum, asperum, discors auditur, ad tactum cœli ne referatur; sed ad quatuor istas chordas citharæ sublunaris, quæ de inordinata materia impuraque contactæ cœlesti plectro, ad numerum illas semper concordiamque mouendo, contumaces interdum inueniuntur. Hæc ille concinnè magis, quàm efficaciter. Enimverò quantumlibet cœlestium corporum motus ordinati sint; id tamen non impedit, quominùs astra secundum diuersos intuitus, interdũ ad hęc aut illa monstra ge- *4. dub.* *Respõsio Mirandulæ.* *Vera explicatio.*

HAYNBOOKBINDERY.COM imported by MIKOBA

neranda ſublunares cauſſas promouеant: quemadmodu & quorundam ſyderum congreſſus exortúſve, tempeſtates maximas, & interdum inundationes excitare experientia demonſtrat.

QVÆSTIO VI.

VTRVM NATVRA INTENDAT monſtrum.

ARTICVLVS I.

CONTROVERSIAE EXplicatio.

VT propoſitam quæſtionẽ expediamus, duo prænotanda ſunt. Primum eſt: Cùm monſtrum ſit vitium naturæ, ob aliquod impedimentum à fine ſuo deficientis; quoties mõſtroſum aliquid prodit (vt equus biceps) ad hunc effectum confluit tum cauſſa impedita, tum impediens. Impedita; vt Bucephalus, qui alium equum ſibi ſimilem, atq; adeò vno capite præditum generare nititur. Impediens; vt exuperantia materiæ, quæ in cauſſa eſt, vt equus genitus præter naturæ ordinem duplex caput ſortiatur. Secundum ſit: In bicipiti equo (quod de cæteris monſtris pari modo intellige) tria ſpectari poſſunt: videlicet ipſa natura equina; caput alterum redundans, quod proximum deformitatis fundamentum eſt; itemque obliquitas ipſa ſeu deformitas, quæ monſtri nomine formaliter ſignificatur.

Ad mõſtrum cõcurrit cauſa impedita & impediẽs.

1. *concluſ.* His poſitis, ſit prima concluſio: Cauſſa impedita per ſe ſumpta nõ tendit in monſtrum, neque quoad deformitatem, neque quoad proximum deformitatis fundamentum. Hæc probatur: quia cauſſa impedita, ſi per ſe ſpectetur, nititur producere effectum ſibi ſimilem, ſine errore ac vitio: ſicuti & artifex ex ſe quidem conatur effingere arte factum, quale ipſe interiùs efformat & proponit, quodque à regula ſuæ artis non deficiat: at monſtrum diſſimile quiddam eſt, & obliquum ac læſum; vt docet Ariſtoteles 4. de gener. animal. cap. 3. Præterea, quia cùm monſtrum generatur, dicitur cauſſa impedita à ſuo fine deflectere, ipſumque monſtrum reſpectu eiuſdem cauſſæ fortuitò euenire cenſetur: quod non ita eſſet, ſi cauſſa impedita monſtrum intẽderet.

Probatio.

2. *concl.* Secunda concluſio: Si cauſſa impedita vnà cum impediente accipiatur, dici poteſt in monſtrum, quoad deformitatis fundamentum, & ex conſequenti quoad deformitatem ipſam, tẽdere. Hæc ſuadetur; quia licet parentes equi, verbi cauſſa, monſtroſi, ex ſe intendant, tantam duntaxat materiam futuro fœtui impendere, quantam cõgrua illius generatio depoſcat, proindeque non niſi perfectum equum gignere inſtituant: ex hypotheſi tamen, quòd vberiorem materiam ita ſuppeditarint, vt ex illa equũ gemino capite oriri oporteat; inficiandum nõ eſt, hoc in euentu intendi ab ijs cauſſis, in vnum coëuntibus, bicipitẽ equum. Id quod etiam hunc in modum confirmare licet. Naturam intendere aliquem effectum, non eſt aliud, quàm in illius effectionem inclinare & propendere, ſed natura impedita, prout videlicet vtramque cauſſam, tam impeditam quàm impedientem, comprehendit, inclinatur & propendet ad effectionem monſtri: ergo intẽdit illud. Probatur aſſumptio: quia vnaquæque cauſſa ad illum effectum inclinatur, cuius per ſe vim effectricẽ habet: at natura impedita, ſeu cauſſa impediens ſimul cum ea quæ impeditur, & omnibus circumſtantijs concurrentibus, habent per ſe vim effectricem monſtri, cùm illud ex ipſarum coniunctione neceſſariò ſequatur: ergo, &c. Rurſus idem ex eo corroboratur: quia Deus (vti mox dicemus) intendit monſtra: non intendit autem illa per ſe immediatè, ſed per cauſſas ſecundas, quæ ad id concurrunt: hæ autem ſunt, cauſſa impediens & impedita.

Cur monſtra ſola impediente cauſſa intendi, ſed ab vtraq; dicantur imitſimul; quia plerumq; cauſſa impediens monſtrum non edit, niſi cauſſa etiam impedita ad ipſum proximum deformitatis fundamentum efficienter concurrente. Atque ita non ritè ac ſimpliciter ſola cauſſa impediens dicetur in monſtrum ferri, cùm illud producere per ſe ſola non poſſit: quod in exemplo adducto videre eſt. Namque materię redundantia ita geminum caput equo affingit, vt eam parentes ipſi efficienter ſuppeditent; ijdemq; proinde ad generationem ſuperflui capitis effectiuè cõcurrant. Hoc autem Philoſophorum complures ſignificant, dum aiunt, cauſſam impeditam non quidem primaria, ſed ſecundaria intentione in monſtrum ferri; quia videlicet cauſſa impedita ex ſe à monſtro abhorret, ac refugit: prout tamen cum impediente iungitur, primario inſtituto cedens ad generationem monſtri, ſuccumbit. Vnde Ariſtoteles 4. lib. de generat. animal. cap. 4. monſtra appellat παρεκβάσεις, id eſt, naturæ excurſus, & quaſi digreſſiones: propterea quòd natura prædicto modo ad gignenda monſtra digrediatur, ſicque in ea tendat. Neque hæc eleuant peruulgatũ illud naturæ encomium, quo Natura dicitur nihil temerè aut inordinatè agere. Id enim verum eſt, cùm nullo impedimento à primario ſuo inſtituto auertitur, nec aliunde eius actio interpellatur.

di ſimul & diente & im pedit.

ARTI-

ARTICVLVS II.

MONSTRA NON EVENIRE præter intentionem primæ cauſſæ.

Lege D. Auguſt. li. 83. q. q. 24. D. Th. 3. cont. gent. c. 9. & 1. p. q. 103. art. 7. D. Bona. in 2. d. 37. q. 2. n. 32. Rich. ibidem qu. 2. circa 4. principale.

CAeterùm quidquid de particularibus cauſſis dicatur, conſtat, neq; monſtrum, neque aliud quidpiam, fortuitò aut caſu euenire, reſpectu Dei, qui rerum omnium euentus, & prouidentia ſua præuenit, & ſapientia diſponit. Intendit igitur Deus monſtrum, ſi ſpectetur, prout cum cauſſa impedita & impediente ſimul concurrit, atq; ita voluntate abſoluta & efficaci: intendit verò nõ monſtrum, ſed animal perfectum, qua ex parte ad cauſſam impeditam præcisè ſumptam concurſum dirigit, proindeq; volũtate conditionata, vt vocant. Vnde putandum non eſt, ſuo fine fruſtrari Deum, cùm nõ omnium particularium cauſſarum fines abſolutè velit; ſed ad earum ſeſe naturas, & captũ modumque accommodans, alias ad finem, vti decreuit, promoueat; alias pro ipſarum imbecillitate à fine aberrare ſinat. A fine, inquam, particulari, non à communi, nec ab vniuerſalis prouidentiæ ordine, quo omnia comprehenduntur, eo pacto, quo lineæ à centro ductæ, circumferentiæ ambitu continẽtur. Quo fit, vt (quod Boëtius libro 4. de conſolat. proſa 6. admonet) ſi quidpiam à præſcripto ſibi ordine diſceſſerit, in alium relabatur: ſicuti linea, ſi in hoc peripheriæ punctum non incidit, in aliud nececeſſariò incurrit.

Hac de re D. Th. 1. p. q. 22. art. 4. & de verit. qu. 5. artic. 5.

Cur Deus monſtra in mundo eſſe velit.

Vult autem Deus monſtra in mundo eſſe, tum ob alias cauſſas, de quibus D. †Bonauentura in 1. d. 45. & Dionyſius Carth. in libro de venuſtate mundi cap. 9. tum vt D. Auguſtinus lib. 16. de ciuitate Dei cap. 8. inquit, propter vniuerſi pulchritudinem: vt nimirũ hoc ſpectabilis mundi theatrum, nõ elegantium duntaxat, ſed deformium quoq;, velut imaginum varietate exornetur. Etenim ea etiam, quæ fœda ſunt, ad vniuerſitatis decorem & elegantiam faciunt, eo modo, quo gratiam lucis commendat obſcuritas noctis; & vmbræ atriq; colores picturæ augent venuſtatem, dum eminentiora quæq; diſtinguunt, & differentiâ colorum alterna vice ſeſe excitante, oppoſita iuxta ſe poſita clariùs eluceſcunt.

†*In expoſitione literæ Magiſtri.*

FINIS.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

IN TERTIVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

POstquam Aristoteles duobus libris superioribus, de Principijs causisque rerum naturalium vniuersè disseruit; accedit nunc ad earū affectiones perscrutandas. Atq; inprimis de Motu agere instituit, cuius consideratio præcipui momenti in Philosophia est. Primùm, quia partes contemplatricis Philosophiæ, per diuersam abstractionem à motu inter se distinguuntur; vt in proœmio huiusce operis disseruimus. Secundò, quia rebus omnibus naturalibus, vt vita quædam, motus inest. Sicut enim (docente Platone 10. de legibus) ea viuunt, quæ motionis principium intra se continent, seq; ipsa mouere dicuntur: ita quæ vt motum vtcunq; subeunt, vitam quodammodo participant. Tertiò, quia forma & materia, de quibus Aristoteles partim in 1. partim in 2. libro egit, motu inuestigatæ ac deprehensæ sunt; adeoq; motus notitia cum naturæ cognitione copulata est, vt hæc citra illius opem obtineri nequeat. Quartò, quia contemplatio motus, ad latentes abditasq; naturalium effectorum caussas, & ipsarum caussarum vim, speciem, gradum, & perfectionem videndam, magna ex parte viam demonstrat. Quintò, quia ex motu progressa est Philosophia ad inuestigationem, tum earum mentiū quæ cœlestes sphæras circumuoluunt, tum etiam supremæ caussæ, id est, Dei, in quem, vt in omnium rerum fontem ac principium, motum omnem desinere necesse est. Ob has ergo rationes, præcipuo studio incumbit Aristoteles in tractationem Motus. Cæterùm quia is continuum quiddam est, quod in partes diuiduas infinitè secari potest, nec sine infiniti notione perfectè intelligitur; ideo circo post explicationem motus acturum se de Infinito pollicetur. Quod & accuratè præstat, & cum aliarum artium emolumento: siquidem Geometria, Astronomia, Cosmographia, Geographia, & quæcunq; circa Mundi machinam occupantur, à Physiologia postulant, vt infinitam molem reijciat; quia pingunt describuntque Vniuersum permensum & finitum. Est itaq; bipartita huius libri distributio. In priori parte quid sit Motus, & in quo insideat, explicatur: in posteriori de Infinito disseritur.

Motus considerationis quam sit momentosa in Philosophia.

Libri distributio.

ARISTO-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ἀκροάσεως βιβλίον Γ.

Κεφάλαιον α.

Ἐπεὶ ὴ, ἡ φύσις μέν ἐστιν ἀρχὴ κινήσεως καὶ μεταβολῆς, ἡ ὴ μεθοδος ἡμῖν περὶ φύσεώς ἐστι, δεῖ μὴ λανθάνειν τί ἐστι κίνησις, ἀναγκαῖον γὰρ ἀγνοουμένης αὐτῆς, ἀγνοεῖσθαι καὶ τὴν φύσιν. διορισαμένοις ὴ περὶ κινήσεως, πειρατέον τὰ αὐτὰ ἐπελθεῖν τρόπον περὶ τῶν ἑφεξῆς. Δοκεῖ δὲ ἡ κίνησις εἶναι τῶν συνεχῶν· τὸ δ' ἄπειρον ἐμφαίνεται πρῶτον ἐν τῷ συνεχεῖ· διὸ καὶ τοῖς ὁριζομένοις τὸ συνεχὲς, συμβαίνει πολλάκις τῷ λόγῳ τὸ ἄπειρον, ὡς τὸ εἰς ἄπειρον διαιρετὸ συνεχὲς ὂν. πρὸς ὴ τούτοις, ἄνευ τόπου, καὶ κενοῦ, καὶ χρόνου, ἀδύνατον κίνησιν εἶναι. δῆλον ἄρ', ὡς διά τε ταῦτα, καὶ διὰ τὸ πάντων εἶναι κινὰ καὶ πάθος ταῦτα πᾶσι, σκεπτέον πρότερον περὶ ἑκάστου τούτων, ὑστέρα γὰρ ἡ περὶ τὰ ἴδια θεωρία, ἢ περὶ τῶν κοινῶν ἐστι. πρῶτον ὴ, λαβάσι ἐπιμελῶς, περὶ κινήσεως ἐστι δή τι, τὸ μὴ ὑπολεπεῖν ἀόνυμον, τὸ ὴ δυνάμει· καὶ τὸ ἐντελεχείᾳ, τὸ μεμηχανημένον τί, τὸ ὴ τοσόνδε, τ. ὴ τοιόνδε, καὶ ὡδὶ τ' ἄλλων τ' τ' ὄντ' καθηγορεῖται ὁμοίως.

τ' ὴ

aliud tantum, aliud tale: & in cæteris similiter, eius quod est, categorijs.

ARISTOTELIS PHYSICORVM Liber Tertius.

CAPVT I.

CVm autem Natura motionis mutationisque principium sit, & doctrinam de natura tradere instituerimus, ignorandum haudquaquam est, quidnam sit motus: eo enim ignorato, naturam quoque necesse est ignorari. Cùm verò de motu definiuerimus, enitendum erit, vt ea, quæ deinceps sequuntur, eodem modo pertractemus. De numero autem continuorum motus videtur esse, atq; in continuo infinitum primùm spectatur. Quo fit, vt continuum definientibus infiniti ratione vti sæpenumero accidat; siquidem continuum id est, quod infinitè potest diuidi. Ad hæc, sine loco, inani, & tempore, motus esse non potest. Tum igitur ob hæc ipsa, tum quia omnium sint communia, omnibus; q; vniuersim conueniunt, manifestum est, vnumquodq; horum ante oculos positum considerandum esse. Nam contemplatio, quæ est de proprijs, eam consequitur, quæ ad communia attinet: primùm verò, vt diximus, motum. c Est igitur aliquid, quod actu solùm est, aliud quod potestate: d & actu, aliud quidem hoc aliquid, aliud tale tantum, aliud quale, & in cæteris similiter, eius quod est, categorijs.

Textus 1.

Textus 2.

Textus 3.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Methodus & ordo vestigandarum.

CVm autem] Summatim proponit, de quibus in progressu acturus sit, eorumq; methodum & ordinem. Statuit autem differere inprimis de Motu, quòd absq; illius notione definitio Naturæ intelligi nequeat: postea verò de Infinito, quia motus est de numero continuorum, quæ in infinitum diuidi possunt. Atq; in hisce duobus explicandis, vt paulò antè præfati sumus, huius libri tractatio versatur. Deinde pollicetur, disputaturum se de Loco, Vacuo, & Tempore: quia sine loco & tempore motus Physicus non datur; nec sine vacuo, vt opinabantur veteres Philosophi. Ac de his tribus disserit in 4. huius operis.

b *Tum quia omnium*] Aliam subijcit rationem, ob quam de ijs, quæ proposuit, disceptare instituat, videlicet quòd eæ sint communes rerum naturalium affectiones, quarum tractatio minùs communium explicationi anteire debet; cùm doctrinæ ordo efflagitet, vt ab vniuersis ad singula progrediamur. Quod alibi quoq; admonuit, vt initio huius operis, & in 1. de animalium partibus cap. 4.

c *Est igitur*] Ad inuestigandam tradendamq; motus definitionem, diuisiones quasdam & hypotheses sumit. Prima diuisio hæc est: Rerum quædam sunt actu tantùm, quædam potestate & actu. Est autem in hac diuisione declaranda magna interpretum dissensio. Psellus, Alexander, Themistius, Simplicius, & Philoponus, per ea quæ sunt actu tantùm, substantias à materia abiunctas intelligunt: per ea quæ actu & potestate, decem genera: siquidem omnia per actum & potestatem diuidi queunt, vt constat ex ijs, quæ docet Arist. lib. 5. Metaph. cap. 7. Alij ad absoluendam diuisionem, tertium adijciunt membrum, faciuntq; sectionem tripartitam, ita vt quædam sint actu tantùm, quædam potestate tantùm, alia & actu & potestate simul. Et hi quidem, per ea quæ sunt actu tantùm, formas omnes, tam à materiæ concretione liberas, quàm quæ materiam informant, siue substantiales, siue accidentariæ sint, designari putant: Deinque in tertio membro ea intelligunt, quæ cum actu innexam potentiam gerunt, qualia sunt composita physica, quæ ex materia & forma constant. Porphyrius vult, appellatione actus notari quamlibet formam ad categorias pertinentem; nomine verò potestatis, materiā primam, quæ potentiam aptitudinemq; habet ad excipiendas formas. Tandem, alij hunc locum ita interpretantur, vt sensus sit, rerum quasdam esse actu tantùm secundum aliquam formam, hoc est, habere formam summè perfectam; vt summè frigidum, quod omnem frigoris gradum possidet: hæ namque in potestate non sunt, ad vlteriorem eiusdem formæ gradum. Quasdam esse solùm potestate secundum aliquam formam, quæ videlicet ad illam acquirendam aptæ sunt, nondum tamen aliquam eius partem obtinuere: quomodo aqua, quæ nihil adhuc caloris ad-

Prima diuisio ad inueniendam motus definitionem.

misit, affecta est ad calorem. Alias denique pariter in actu & potestate esse respectu alicuius formæ: vt aquam partim calidam, partim frigidam. Harum interpretationum nulla nobis videtur asservanda.

2. *diuisio.* d *Aliud quidem*] Quidam putant, diuidi hoc loco id quod actu & potestate est, in decem genera; iuxta primam explicationem superioris diuisionis. Alij, diuidi in ea ens absolutè sumptum. Vtrumlibet dicatur, parum omninò refert.

τ ὴ πρός τι τὸ μᾶλλον ὑπάρχειν καὶ ἔλλειψιν λέγεται), τὸ ἢ ἁπλῶς τὸ ποιητικὸν καὶ παθητικόν, καὶ ὅλως κινητικόν τε καὶ κινητόν· τὸ γὰρ κινητικὸν, κινητικόν τινος κινητόν. καὶ τὸ κινητὸν, κινητὸν ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ. ἐν ἔτι ἡ κίνησις παρὰ τὰ πραγματα· μεταβάλλει γὰρ ἀεὶ τὸ μεταβάλλον, ἢ κατ' οὐσίαν, ἢ κατὰ ποσόν, ἢ κατὰ ποιόν, ἢ κατὰ τόπον. κινοῦν δ' ἔστι τοῦτο ὅθεν ἄρχεται, ὡς φαμέν, ὃ ὅτε τόδε ἐστὶ ποσόν, ὅτε ποιόν, ὅτε τοῦ ἄλλων ἑκάστου τῶν ὄντων. ὧν δὲ κίνησις, ὅτε μεταβολὴ ὧδε νὸς ἐστὶ παρὰ τὰ εἰρημένα, μηδενός γε ὄντος παρὰ τὰ εἰρημένα. ἕκαστον ἡ διχῶς τοῦ κατ' ἀντίφασιν, οἷον τόδε. τὸ μὲν γὰρ μορφὴ αὐτοῦ, τοῦ στέρησις· καὶ ἑκάστου τὸ ποιόν, τὸ μὲν λευκὸν, τοῦ μέλαν. καὶ ἑκάστου τὸ ποσὸν, τὸ μὲν τέλειον, τὸ δ' ἀτελὲς· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φοράν, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω· ἢ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δὲ βαρύ. ὥστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς ὅσα τοσαῦτα, ὅσα περ ὄντος.

Motus.

e *Eorum verò, quæ ad aliquid referuntur, alia quidem per exuperantiam defectionemve dicuntur, alia quia efficiendi & perpetiendi, & omnino vt moueant & moueantur, potestatem habent. Nam quod mouendi facultatem obtinet, rem mobilem potest mouere: & quod mobile est, ab eo est mobile, quod potest mouere.* f *Motus autem abs eo; rebus non est, siquidem quod mutatur, aut substantiæ, aut quantitati, aut loci mutationem patitur. Quibus quidem rebus commune nihil, vt diximus, quod neq; substantia, neq; quantitas, neq; aliarum Categoriarum vlla sit, accipere cum liceat; fit, vt neq; motus neq; mutatio vllius esse, nisi eorum, quæ dicta sunt, cùm præterea nihil sit, queat.* g *Vtrumquodque autem bifariam cunctis inest, vt substantia, cuius aliud est forma, aliud priuatio: & in qualitate aliud est album, aliud nigrum: & in quantitate aliud perfectum, aliud imperfectum: similiter & in latione aliud quidem suprà, aliud infrà; aut aliud quidem leue, aliud graue. Quare quot entis sunt species, totidem sunt motus atque mutationis.*

Caput

3. *diuisio.* e *Eorum verò*] Tertia diuisio ita habet: Eorum, quæ ad aliud referuntur, duo sunt genera: quædam dicuntur per exuperantiam & defectionem; vt duplum & dimidium: alia, quia actiua sunt & passiua, hoc est, vendicant relationes, quæ actione passioneve seu fundamentis innituntur; vt relatio patris ad filium, filij ad patrem. Porrò ex hisce diuisionibus prima vtilis est ad dignoscendum, sitne motus potestas an actus: secunda, ad designandam illi propriam categoriam: tertia ad refellendos eos, qui motum à relatione neutiquam dissidere opinantur; cùm tamen motus non relatio, sed relationis fundamentum sit. Aduerte autem, Aristotelem hoc loco ea tantùm relatorum genera, quæ ad præsens institutum pertinebant, fuisse complexum: sunt enim præter hæc alia, quæ ab eodem in 5. lib. Metaph. c. 15. tradita sunt.

f *Motus autem*] Themistius, Simplicius, & Philoponus, aiunt, docere hoc loco Aristotelem, motum aut in rebus mobilibus esse, aut in mouentibus. A qua interpretatione non videtur Psellus dissentire, inquiens refelli ab Aristotele Platonis de motu opinionem, qui in Sophista, Parmenide, & Timæo, constituit ideam quandam motus à rebus auulsam, cuius vi vnà cum alijs generibus res procrearentur. Verisimilius est, ostendi hisce verbis, motum versari in rebus spectantibus ad categorias, quarum diuisio paulò antè fuerat tradita: nec dari aliquid vnum commune & vnius rationis, cui propriè ac primò motus conueniat. Quod planum est, cùm substantia, & quantitas, cæteraq; in quibus motus versatur, essentiam vnam communem & vniuocam nequaquam vendicent.

g *Vtrumquodq; autem*] Docet, eodem pacto motum diuidi, quo res in quibus versatur. Quare cùm genera singularum categoriarum, vt 10. lib. Metaph. c 10. fusiùs explicandum erit, contrarijs differentijs, altera perfectiori, altera minùs perfecta, quasi forma & priuatione dispertiatur; vt animal in rationis particeps & rationis & inops; fit, vt motuum etiam species notionésve, secundum rationem perfecti atq; imperfecti, distribuendæ sint.

Κεφάλαιον β.

Διηρημένου ἢ καθ' ἕκαστον γένος, τοῦ μὲν ἐντελεχείᾳ, τοῦ δὲ δυνάμει, ἢ τοῦ μὲν δυνάμει δύναμις ἐντελεχείᾳ, ἢ τοιοῦτον, κίνησίς ἐστιν. οἷον, τοῦ μὲν ἀλλοιωτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν, ἀλλοίωσις. τοῦ δὲ αὔξητὸν καὶ τοῦ ἀντιπεπονθυῖα, φθιτὸν (ὀθνεῖον γὰρ ὄνομα ποιοῦσιν ἐπ' ἀμφοῖν) αὔξησις καὶ φθίσις· τοῦ δὲ γενητὸν καὶ φθαρτὸν, γένεσις καὶ φθορά. τοῦ δὲ φορητὸν, φορά. ὅτι δὲ τοῦτό ἐστιν ἡ κίνησις, ἐνδέχεται δῆλον. ὅταν γὰρ τὸ

CAPVT II.

Cvm autem in vnoquoq; genere, aliud quidem actu, aliud potestate esse, diuiserimus, eius quod potestate est, quatenus tale est, actus motus est, vt rei quæ alterari potest, qua ex parte alterari potest, alteratio: eius, quæ augeri potest, & opposita, id est, eius quæ potest imminui (nullum enim vtrumq; nomen commune est) accretio & imminutio: eius, quæ gene-

οἰκοδομητὸν, ἢ τοιοῦτον αὐτὸ λέγομεν εἶναι, ἐντελεχείᾳ ἢ, οἰκοδομεῖσθαι· καὶ ἔστι τοῦτο οἰκοδόμησις· ὁμοίως δὲ καὶ (μαθήσις, καὶ) ἴασις, καὶ νίκησις, καὶ ἅλωσις, καὶ ἅλμησις, καὶ γήρασις· ἐπὶ δ' ἴσης τὰ αὐτὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ ὄντων, ὃ μὲν ἁλτὸν τὸ αὐτὸ, ἀλλ' οὐ δρόμῳ μὲν δυνάμει, ψυχρὸν δ' ἐντελεχείᾳ, πολλὰ ἤδη ποιήσει καὶ πέπονθε ὑπ' ἀλλήλων· ἅπαν γάρ ἐστι ἅμα ποιητικόν καὶ παθητικόν· ὥστε καὶ τὸ κινοῦν φυσικῶς κινητόν· πάσχει γὰρ τὸ τοιοῦτο κινοῦμενον καὶ αὐτό. λευκὸν μὲν οὖν τίθεμεν ἅπαν κινεῖσθαι τὸ κινοῦν. ὁ μὲν ἀλλὰ, περὶ μὲν τούτων ἐν ἄλλοις ἐστίν. δῆλον ὅπως ἔχει ἐπὶ γοῦν τοῦ κινοῦντος καὶ ἀκινήτου· ἡ δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, ὅταν ἐντελεχείᾳ ὂν ἐνεργῇ, ἢ αὐτὸ ἢ ἄλλο, ἡ κινητόν, κίνησίς ἐστι. λέγω δὲ τὸ ἢ, οἷον· ἔστι γὰρ ὁ χαλκὸς δυνάμει σφαῖρα, ἀλλ' ὅμως ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια, ἢ χαλκὸς, κίνησίς ἐστιν· ὁ γὰρ τὸ αὐτὸ τὸ χαλκῷ εἶναι, ἢ χαλκῷ τινὶ κινητῷ· ἐπεὶ εἰ τοῦτ' ἦν ἁπλῶς καὶ κατὰ τὸ λόγον, ὃν ἂν ἡ τοῦ χαλκοῦ, ἡ χαλκὸς, ἐντελέχεια, κίνησις· δηλονότι ἡ τοῦ τὸ, ὥσπερ εἴρηται.

Textus 4.

Textus 5.

Textus 6.

Textus 7.

Textus 8.

Textus 9.

Textus 10.

Textus 11.

Δῆλον

generari & interire potest, generatio & interitus: eius, quæ ferri, latio. Et motum quidem hoc esse, perspici hinc potest. Nam cùm id, quod ad ficari potest, quatenus is sum tale esse dicimus, actu fuerit, adficatur; dq; est ad ficatio: similiter & disciplina, & sanatio, & volutatio, & s tratio, & incrementum, & ad senectutis progressio. b *Quoniam autem quædam & potestate & actu sunt, non tamen simul, aut non eiusdem habita ratione, sed vt calidum quidem potestate, frigidum autem actu: complura vicissim iam agent & patientur. Nam res quæcunque agendi & patiendi simul habebit facultatem. Quare & id, quod naturaliter mouet, mobile erit, quod quidquid eius generis est, motum cieat, cùm interim idem motu cieatur. Omnibus autem, quicquid mouet videtur moueri; quod quemadmodum sese habeat, ex alijs perspicium esto: aliquid enim est, quod mouet, ipse immobile. Actus autem eius, quod potestate est, cùm actu est, & non quatenus actu, sed quatenus mobile est, agit; motus est. Aiq; illud, quatenus hoc pacto, dico. Aes enim potestate statua est; æris tamen, quatenus æs est, actus, motus non est: neq; enim idem est, æs esse, & potestate aliqua præditum esse vt moueatur. Quòd si omnino, & ratione idem essent, æris profectò, quatenus æs est, actus, esset motus: sed idem non sunt, vt diximus.*

c *Quod*

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Definitio motus. Cvm autem in] Ad explicandam motus naturam, vtitur prima earum partitionum, quas proximo capite tradiderat. Tum ita motum definit: Motus est actus, eius quod potestate est: siue, actus entis in potentia, vt tale est. Quam definitionem membratim declarat. Atque in primis motum ἐντελέχειαν siue actum esse, hac ratione ostendit: Id, quo quidpiam in potestate existens ad actum ducitur, actus est: atqui res subiecta, vt aqua, quæ potestate calida erat, motu ad actum caloris ducitur: igitur motus est actus. Huius rationis assumptionem tantummodò exprimit, exemplisque confirmat.

b *Quoniam autem*] Vt remoueat id, quod quispiam fortasse existimaret, videlicet motum esse eorum duntaxat, quæ in potestate, non quæ in actu sunt: admonet, quædam esse in potestate & actu, non tamen respectu eiusdem, aut certè non simul. Nam actu frigidum, potestate calidum est, idemq; alio tempore est actu calidum, cùm agendi & patiendi facultas eidem rei sæpe insit, idemq; & moueat & moueatur, in rebus naturalibus. Quod sanè quidem nonnulli ad omnia mouentia extenderunt, rati nullam dari incorpoream substantiam, quæ videlicet ita motum efficiat, vt motum nō subeat. Cuius dogmatis falsitas 8. lib. patebit. Ex dictis ratum esse vult Aristoteles, nihil obstare, quominùs motus rectè dicatur actus eius, quod est in potestate. c *Quod*

δῆλον δ' ὧδε τὸ ἐνδέχεσθαι· τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι ὑγιαίνειν, καὶ δύνασθαι λάμπειν, ἕτερον· καὶ γὰρ ἂν τὸ λάμπειν καὶ τὸ ὑγιαίνειν ταὐτὸ ᾖ, τὸ ὑποκείμενον, καὶ τὸ ὑγιαῖνον, καὶ τὸ νοσοῦν, ἐθ' ὑγρότης, ἐθ' αἷμα, ἑαυτὸν καὶ ἓν. ἐπεὶ δ' ὁ ταὐτόν, ὥσπερ ὀθνεῖ χρῶμα ταὐτὸν καὶ ὁρατὸν, ἢ τὸ δύνασθαι, ἢ δύνασθαι, ἐντελέχεια, φανερὸν ὅτι λύσεώς ἐστιν. ὅτι μὲν οὖν ἔστιν αὕτη, καὶ ὅτι συμβαίνει τότε λυεῖσθαι, ὅταν ᾖ ἐντελέχεια ἡ αὐτὴ, καὶ ὅτι πρότερον, ὅτε ὕστερον, δῆλον· ἐνδέχεται γὰρ ἅμα ποτὲ μὲν ἐνεργεῖν, ὅτε δ' οὔ, οἷον τὸ οἰκοδομητὸν ἐνεργείᾳ ἢ οἰκοδομητὸν, οἰκοδόμησίς ἐστιν· ἡ γὰρ τοῦ ἔστιν ἡ οἰκοδόμησις, ἢ ἐνέργεια τοῦ οἰκοδομητοῦ, ἢ ἡ οἰκία· ἀλλ' ὅταν οἰκία ᾖ, οὐκέτ' οἰκοδομητὸν ἔσται. οἰκοδομεῖσθαι δ' ἐν τῷ οἰκοδομητῷ μόριά τινα ἅμα τῆς οἰκοδόμησιν τῶν ἐνέργειαν ἔχει· ἡ δ' οἰκοδόμησις, κίνησις τις ἐστιν. ἀλλὰ μέλει ὁ αὐτὸς ἐφεξῆς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ἄλλων κινήσεων. Οτι δὲ καλῶς εἴρηται, δῆλον

Textus 10.

c *Quod quidem in contrarijs perspicuum est: valere enim posse, & ægrotare posse, diversa sunt; ægrotare namque idem quod valere esset: at subiectum, idque quod valet & ægrotat, sensit humor, sens sanguis, unum est & idem. Cùm igitur eadem non sint, quemadmodum nec color & spectabile eadem sunt; manifestum est, motum actum eius quod potestate est, quatenus potestate est, esse. Illud igitur perspicuum est, & actum hunc esse, & tum, cùm actus hic est, nec prius nec posterius fieri, ut quid moveatur: Fit enim, ut unumquodque interdum quidem agat, interdum non agat: ut quod ædificari potest, quatenus potest ædificari, actus, ædificatio est. Aut enim ædificatio hoc est, nempe actus eius, quod potest ædificari, aut domus: sed cùm domus fuerit, non ultrà id erit, quod possit ædificari; ædificatur autem id, quod potest ædificari.*

ποιὰ δὲ ἄλλη ἐστὶ περὶ αὐτὴ κίνησις, ἢ οὐκ ἔστι μὴ ῥᾴδιον εἶναι διορίσαι ἄλλως αὐτῶν. ὅτι γὰρ τῶν κινουμένων καὶ τῶν μεταβολῶν ἐν ἄλλῳ γένει θετέον ἀλλοίωσιν εἶναι τις, ὅτι οὐ ταὐτόν ἐστιν εἰρήκασιν ἱκανῶς περὶ αὐτῆς διαπορήσαντες. ἄλυσιν δ' ἐπιφέρουσιν, ὡς τιθεμένων ἑνίων αὐτῶν, ἑτεροίωσιν, καὶ οὐκ οὐσίωσιν, καὶ τὸ μὴ ὂν φάσκοντες εἶναι τῶν κινουμένων. ὧν οὐθὲν ἀναγκαῖόν ἐστιν οὕτως ἔχειν, ὅτι δ' ἄλλη τις ἐστὶν ἀνάγκη, ὅτ' ἄλλο ἄλλοιον, ὅτ' ἄλλο ἐν ἄλλῳ. ἀλλ' οὐδὲ μεταβολὴν, ὅτ' εἰς ταὐτά, ὅτ' ἐν τούτων μᾶλλον ὄζῃ, ἢ ἐν τῷ ἀντικειμένῳ. αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι αὐτοὺς, ὅτι ἀδιορίστου τι δοκεῖ εἶναι ἡ κίνησις· ἐξ ἧς ὑπάρχειν συστοιχίας αἱ ἀρχαὶ διὰ τὸ ἀτελῆ καὶ ἀόριστα εἶναι, ἀδύνατον εἶναι γνῶναι ὅτι γε τόδε ὅτι τοιόνδε, οὐδὲ μὰ αὐτὸ ὄζειν, ὅτι οὐδὲ τἄλλων ὑπαγορεύειν.

Quare necesse est ædificationem actum esse: ædificatio verò motus est quidam. Atque eadem de finitio, alij aliquoq; motibus conueniet. d Recte autem dictum esse perspicuum est, tum ex his, quæ alij de ipso tradunt; tum quòd facile non sit aliter eum definire. Neq; enim motum mutationemq; in alio genere collocare aliquid potest, nec qui aliter de eo dixerunt, rectè dixere. Quod quidem ijs constat, qui, quemadmodum eum nonnulli posuerint, considerabunt, cùm dixerint diuersitatem, inæqualitatem, & non ens, motum esse: quorum quidem nihil necesse est moueri, nec quæ diuersa sunt, nec quæ inæqualia, nec quæ non entia. At neque ad hæc, aut ex his magis progreditur mutatio, quàm ex oppositis. e Causa autem, cur in his motum posuerint, est, quòd videtur Textus 12. Textus 13.

quiddam esse non definitum: alterius verò seriei principia, cum sint priuantia, definita non sunt: neq; enim vllum eorum hoc aliquid est, aut tale, aut in vlla aliarum categoriarum. f *Causa*

c *Quod quidem in contrarijs*] Argumento à contrarijs probat, non esse idem secundum rationem, subiectum esse talis naturæ, & potestate esse hoc aut illud: nam alioqui contraria idem ratione essent; quod ita concludit. Sumatur aliquod subiectum, siue sit phlegma, siue sanguis, siue aliquid aliud, quod potestate ægrum sit: si ratione idem sunt, hoc subiectum, & potestate ægrum esse, similiter idem ratione erit, tale subiectum, & potestate sanum esse. Quare, cùm ea, quæ sunt idem ad aliquod tertium, inter se quoque eadem sint; idem ratione erit, esse potestate sanum, & potestate ægrum: atque adeò sanum & ægrum idem erunt secundum rationem, cùm actus ratione & essentia ijdem sint, quorum eædem omninò sunt potestates. At quòd sanum & ægrum eadem esse eo pacto non possint, liquidò constat. Sicuti nec color, inquit, & spectabile idem sunt: color enim est perspicui, quatenus perspicuum est, terminus; spectabile autem formaliter significat aptitudinem, vt res videatur: quæ aptitudo non eandem essentiam, & formalem rationem sortitur, quam color.

Quomodo quæcunque sunt eadem in vno tertio, inter se quoque eadem sint.

Habetur ex hoc loco effatum illud Philosophicum: Quæcunque sunt eadem in vno tertio, inter se quoque eadem sunt. Cuius veritas examinatur à Theologis, disputantibus de mysterio Trinitatis: videtur enim id falsum esse, cùm tres diuinæ personæ sint idem in essentia, & tamen inter se re ipsa differant. Facilè tamen respondent, videlicet huiusmodi pronuntiatum intelligendum esse, cùm illud tertium adæquate distribuitur, hoc est, cùm accipitur pro omni re, pro qua accipi potest: quod non seruatur, cùm ita argumentamur: Essentia diuina est Pater; essentia diuina est Filius; ergo Pater est Filius. Non enim essentia diuina sumitur pro omni re, quæ est essentia diuina. Atque hæc explicatio, quam afferunt Durandus in 1. d. 33. q. 1. Argentinas d. 2. q. 2. art. 1. & alij, congruit cum regulis syllogisticæ artis, de quibus Fonseca lib. 6. instit. cap. 24. Ochamus 3. p. Logicæ cap. 26. Secunda explicatio est: Quæcunque sunt eadem in vno tertio singulari prorsus incommunicabili, esse eadem inter se: at essentiam diuinam communicari tribus personis diuinis. Tertia est D. Thomæ 1. p. q. 28. art. 3. qui putat, prædictum axioma intelligendum, cùm accipiuntur illa, quæ in vno tertio sunt eadem & re & ratione; vt tunica & indumentum: quomodo tres diuinæ personæ non sunt idem in essentia. Atq; in hoc sensu locutum fuisse ait hoc loco Aristotelem.

Impugnatur qui motū diuersitatē vel inæqualitatē vel non ens definiebant.

d *Rectè autem dictum*] Ex aliarum improbatione traditam à se motus definitionem commendat. Si quis enim ad ea, quæ ab alijs in explicanda natura motus dicta sunt, animum aduertat, à scopo eos aberrasse inueniet. Nam quidam motum esse aiebant diuersitatem, quia id, quod mouetur, semper aliter atque aliter se habet. Alij inæqualitatem, quia dum res mouetur, non tu supereſt aliquid formæ acquirendum, quod nondum est. Porrò huiusmodi definitiones ex eo refellit: quia si motus eo pacto rectè definiretur, quidquid diuersitatem vel inæqualitatem haberet, esset ve non ens, id omne moueri diceretur; quod tamen longè à vero abest: si quidem aqua quiescens diuersa est ab igne, & Socrates dum sedet inæqualis est formicæ, & homo nondum genitus est non ens, hoc est, non existens, quæ tamen moueri non dicuntur. Deinde, quia motus non magis ad hæc, quàm ad opposita tendit: per motum namque interdum res eúadit alteri similis, interdum etiam æqualis, semperque fit aliquod ens. Quocirca non est, cur potiùs motus per diuersitatem, inæqualitatem, & non ens, quàm per similitudinem, æqualitatem, & ens, definiri debeat.

Διὸ λοιπὸν ἀόριστον εἶναι τὴν κίνησιν αἴτιον, ὅτι οὔτε εἰς δύναμιν τὴν ὄντων, οὔτε εἰς ἐνέργειάν ὄζει θέναι αὐτὴν ἁπλῶς. ὅτι γὰρ τὸ δυνατὸν εἶναι ποσὸν, μηδὲν ἧττον ἐξ ἀνάγκης,

e *Causa verò, cur motus quiddam non definitum* Textus 14. *esse videtur, est, quòd neq; in rerum potestate, neq; omnino in actu possit collocari: nam neque id, quod quantum*

οὔτε τὸ ἐνεργείᾳ ποσόν· ἔστι κίνησις, ἐνέργεια μέν τις εἶναι δοκεῖ, ἀτελὴς δὲ. αἴτιον δ', ὅτι ἀτελὴς τὸ δυνατὸν, οὗ ἐστὶν ἐνέργεια κίνησις. καὶ διὰ τοῦτο δὴ χαλεπῶν αὐτὸν λαβεῖν τί ἐστιν· ἢ γὰρ εἰς στέρησιν ἀναγκαῖον θέναι αὐτὴν, ἢ εἰς δύναμιν, ἢ εἰς ἐνέργειαν ἁπλῶς· τούτων δ' οὐθὲν φαίνεται ἐνδεχόμενον. λείπεται τοίνυν εἰρημένῳ τρόπῳ, ἐνέργειαν μέν τινα εἶναι τοιαύτην ἐνέργειαν, οἵαν εἴπομεν, χαλεπὴν μὲν ἰδεῖν, ἐνδεχομένην δὲ εἶναι. κινεῖται δὲ καὶ τὸ κινητόν· ὥσπερ ἐφθέγμεθα, πᾶν, τὸ δυνάμει ὂν κινητὸν, καὶ οὗ ἡ ἀκινησία ἡρμία ἐστίν. ὧν γὰρ ἡ κίνησις τὰ πάρεξ τοῦτ' ἐστὶν, ἢ τοιοῦτον, αὐτὸ τὸ κινεῖν ἐστί. τοῦτο δὲ ποιεῖ δίξει· ὥστε ἅμα καὶ πάσχει. διὸ ἡ κίνησις ἐντελέχεια τοῦ κινητοῦ, ἢ κινητόν. συμβαίνει δὲ τοῦτο δίξει τὸ κινητὸν εἶναι· ὥσθ' ἅμα καὶ πάσχει. ἔτι δὲ ἀεὶ οἰσεῖταί τι τὸ κινοῦν, ἤτοι τόδε τι, ἢ τοιονδὲ ἢ τοσονδί, ἢ ἔστιν ἀρχὴ καὶ αἴτιον τῆς κινήσεως, ὅταν κινῇ. οἷον ὁ ἐντελεχείᾳ ἄνθρωπος ποιεῖ τὸ δυνάμει ὄντ' ἄνθρωπον ἄνθρωπον.

quantum esse potest, neque id quod actu quantum est, necessariò mouetur. f *Atque motus actus quidem aliquis videtur esse, sed imperfectus est. Causa autem est, quoniam id, quod potest esse, cuius actus motus est, imperfectum est: atque hanc ob causam qui dicit, difficile est sumere: necesse est enim, aut in priuatione ipsum reponere, aut in potestate, aut in eo quod omnino & planè est actus: quorum nullum videtur posse esse. Is igitur, qui dictus est, modus restat, nempe actum quidem aliquem esse; sed talem actum, qualem diximus, qui difficile sanè perspiciatur, sed tamen qui esse possit.* g *Mouetur verò, vt dictum est, mouens omne, quod potest moueri, & cuius vacuitas à motu est quies. Cui enim motus inest, huius vacuitas à motu quies est. Nam in id agere, quatenus est tale, id demum mouere est: hoc verò tactu facit: quare simul & patitur. Quamobrem motus actus est rei, quæ vim habet vt moueatur, quatenus eam vim habet. Hoc autem rei, quæ mouendi vim habet, tactu essicitur, ex quo fit, vt simul etiam patiatur. Porrò id,* Textus 15. Textus 16. Textus 17.

quod mouet, formam aliquam semper afferet, aut substantiæ, aut qualitatis, aut quantitatis, quæ tum, cùm mouet, principium & causa est motus: vt homo, qui actu est, ex eo, quod potestate est homo, hominem facit.

Capuo

Quid Pythagorei de motu senserint.

e *Causa verò*] Almeo Crotoniates, vel Pythagoræi, è quorum dogmatis prædictæ motus definitiones manarunt; duos constituebant rerum ordines, vt in primo libro diximus, in quorum singulis decem principia reponebant. In secundo autem ordine ea collocabant, quæ ipsi indefinita dicebant, quòd priuantia siue imperfecta essent. Explicat igitur hoc in loco Arist. quid caussæ fuerit, cur Pythagoræi motum inter secundi generis principia numerarint? nempe quòd persuasum haberent, eum indefinitum quiddam esse, nec in potestate aut in actu absolutè collocari posse. Non quidem in potestate; quia quod quantum, aut quale potestate est, nondum mouetur: quod actu, iam non mouetur.

Cur natura motus sit cognitu difficilis.

f *Atque motus*] Statuit nihilominus, debere motum appellari actum, quamuis imperfectum, quia est rei imperfectæ, tendentisq; ad vlteriorem gradum: siquidem dum motus rei, quæ mouetur, inest, semper aliquid deest comparandum. Vnde est, quòd motus difficilè cognosci potest, quia omnis nostra cognitio ab actu oritur. Concludit proinde, cùm motus nec priuatio sit, nec pura potentia, nec verò actus absolutè perfectus; aptè definiri actum eius, quod est in potestate, quatenus in potestate est.

g *Mouetur verò*] Ostendit, cuinam motus conueniat, mouentíne an mobili? Etsi, inquit, mouentia, quæ per contactum agunt, & quæ, cùm non mouentur, quiescere dicuntur, (cuiusmodi sunt mouentia naturalia) simul moueant & moueantur: motus tamen non est actus mobilis, vt mouens est, sed vt mobile est; tum quia ex accidente fit, vt id quod mouet simul moueatur; tum quia semper id, quod motionem efficit, formam aliquam, substantialem accidentariámve, per quam mouet, actu possidet: id autem, quod mouetur, in continua formæ acquisitione versatur. Quare cùm motus nihil aliud sit, quàm huiusmodi formæ acquisitio, haud dubiè motus erit actus mobilis, vt mobile est;

non mouentis, vt mouens.

* *
*

НАУЧНА БИБЛИОТЕКА ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ МЕЧНИКОВА

QVÆSTIO I.

RECTE-NE ARISTOTELES motum definierit.

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR DEFINITIO motus.

PRętermissis varijs motus definitionibus, quas Plutarch.l.1.de placitis Philosophorum c. 23. Simplicius com.suo 8.t.7.huius lib. & Albertus hoc loco tractatu 1.cap.6.afferut: Peripateticas duntaxat expędemus. Tres verò ab Aristotele assignatæ sunt.Prima cap.2. huius lib.tex.6.nempe: Motus est actus eius, quod in potestate est, quatenus tale est.Seu; Motus est actus entis in potętia, vt in potentia est.Secunda eodem cap.tex.16. Motus est actus eius rei, quæ vim habet, vt moueatur, quatenus eam vim habet. Seu; Motus est actus mobilis, prout mobile est.Tertia ca.3.tex. 23.Motus est actus eius, quod agere & pati potest, quatenus tale est. Licet verò quælibet harum suo modo ad rem apposita sit; prima tamen, quæ cæteris præstat, &, vt Simplicius ait, admiranda quadam ratione motus naturam explicat, enodanda à nobis est.

Tres definitiones motus.

Sciendum igitur primùm, ex Auerroë lib. 5.huius operis com.9.in calefactione v.g. quę motus est ad calorem, duo, quod ad rem præsentem attinet, spectari possunt: nimirum calorem, qui actu acquiritur; & ipsam caloris acquisitionem, fluxúmue. Est aũt valde controuersum, in quonã horũ formalis ratio motus cõsistat. Auerroës arbitratur, motum formaliter nihil esse aliud, quàm formam ipsam, prout successiuè acquiritur: opinionem verò asserentem, rationẽ motus consistere in ipsa via, ait celebrem esse, sed minùs veritati consentaneam. Cum Auerroe sentiunt M. Albertus, Simplicius, & alij. Videri autem potest D. Thomas eius opinionis, hoc in libro lect. 2. cùm dicat, motum esse ipsam formã fluentẽ. Quia tamẽ fluxus seu viæ ad formã distinctè non meminit; haud satis liquet, vtrum eiusmodi fluxũ intellexerit nomine formæ fluentis, an illũ à ratione formali motus secreuerit.

1. Opinio de formali ratione motus.

Nihilominùs verior communiorque est contraria opinio, quam Auerroes improbauit, motum scilicet formaliter ac propriè esse ipsam acquisitionem continuam, fluxúmve formæ. Ita Alexander Alensis lib.5. Metaphy. ad tex.18. Auicẽna, & de recentioribus Philosophis complures. Sit igitur nostra assertio: Motus secundum suam propriam rationem, non est forma per se, nec forma pariter cum fluxu, seu acquisitione; sed est acquisitio ipsa tendentiáve ad formam. Probatur; quia forma per se non est mutatio, atque adeò nec motus. Item, forma pariter cum fluxu (ita vt sumatur vtrumque, tanquam ex æquo significatum) est quid compositum per accidens ex fluxu & forma. Huiusmodi autem composita per accidens, non cadunt in definitiones philosophicas & proprias; qualis habetur hæc, de qua agimus. Cùm igitur aliud non supersit, in quo consistat ratio motus; vtique consistet in fluxu siue tendentia. Quod ex eo etiam confirmatur, quia moueri quidpiã nihil aliud est, quàm successiuè tendere & accedere ad formam, seu quasi formam; qui accessus seu via ad formam est prior natura, quã forma, sicuti aliàs via præintelligitur termino, ad quem tendit.

Assertio.

Motus non est formaliter ipsa forma.

Ratio motus consistit in fluxu.

Ita verò cùm nihil aliud sit motus, quàm successiua & continua alicuius formæ acquisitio; necessariò, dum eiusmodi acquisitio durat, id, quod mouetur, potentiam habet assequendi vlteriorem aliquam partem formæ, quam cõparat, alioquin iam acquisitio cessasset. Dicitur ergo motus actus, id est, perfectio entis in potentia, hoc est, eius rei, quæ adhuc est in potentia ad aliquam partem formæ, quæ acquiritur; vt est in potẽtia, id est, vt procedit vlteriùs, & continuè ad eiusmodi formã tendit. Exempli gratia, acquisitio caloris est motus; quia est actus seu perfectio aquæ, quę calefit, quæque est in potentia ad nouam aliquam partem caloris, quatenus continuè ad eam pergit. Vnde non omnino à vero recessit dogma Pythagoreorum, aientium motũ esse ens, videlicet quòd res, quæ motu acquiritur, nondum eam entitatẽ seu perfectionẽ obtineat, ad quam pgreditur. Ob quam etiã causſam Plato, in dialogo de Ente, motum potiùs ad genera non entium, quàm entium, reuocauit.

Motus cum Pythagoris non ens.

Porrò in hac definitione locũ generis obtinet Actus, quæ particula excludit, quidquid nullo modo actus est; vt materia prima: reliqua vicem gerunt differentiæ. Ac verba illa, Entis in potentia, remouent ómnes mutationes momentaneas, quibus tota formæ perfectio simul obtinetur; cuiusmodi est generatio hominis, qua tota forma humana, sine vlla successione, vno temporis puncto, in materiã inducitur. Remouent etiam omnes actus per quæ nullã rei subiectæ potestatem relinquũt ad aliquam sui partem præterea assequẽdam. Denique particula, Vt in potentia est, excludit actus imperfectos, qui licet sint ex parte acquisiti, proindeque actus entis in potẽtia; non tamen sunt entis in potẽtia, vt in potentia, hoc est, rei tendẽtis in formam perfectionem. Talis est calor remissus in aqua, quæ iam calefieri desijt. Eádem etiam reijciuntur momentaneæ mutationes, quibus forma nondũ perfecta acquiritur: hæ namque actus quidẽ sunt rei, potentiam habentis ad perfectionem formam, non tamen ad eam paulatim progredientis.

Generatio non comprehenditur in definitione motus.

ARTI-

ARTICVLVS II.

OBIECTORVM QVORVNdam dilutio.

1. Argum.

VErùm contra superiùs dicta sic aliquis obijciet: Propositum Aristoteli fuit, motum Physicum duntaxat in præsentiarum definire, vtpote qui proprietas sit entis naturalis: sed definitio ab eo tradita conuenit etiam spiritalibus motionibus intellectus & voluntatis, quæ nequaquam Physici motus sunt: igitur definitio non reciprocatur cum definito. Minor suadetur: Nam quòd in voluntate & intellectu dẽtur motus, ostendit Gregorius in 1.d.7.q.5.art.2. quia habitus iustitiæ (quod etiã de cęteris habitibus, tam voluntatis, quàm intellectus, eadem ratione concluditur) potest immediatè post aliquod momentum temporis augescere intendiq;, adhibente successiuè voluntate maiorem ac maiorem conatum, eumq; aliquandiu sine intermissione continuante: quo pacto incrementum habitus iustitiæ per continuum fluxum, atq; adeò per motum comparabitur. Quòd autem hisce motibus conueniat Aristotelica definitio, videtur perspicuũ; cùm sint actus entis in potentia, vt in potẽtia.

Lege pro eodem Aliacensem in 1. d. 14. q. 9.

2. Argum.

Secundò: Mutationes, quibus continua abiectione quædam formæ deperduntur, (vt imminutio quantitatis, remissio qualitatum) sunt veri motus; vnde & decretio numeratur hìc ab Aristotele inter motus: & tamen non sunt acquisitiones, sed abiectiones formarũ: igitur definitio motus non conuenit toti definito.

3. Argum.

Tertiò: Generatio & corruptio, quæ sunt momentaneæ quædam mutationes, referuntur hoc loco ab Arist. inter motus exempla: non igitur à definitione motus hasce mutationes excludere debuimus.

4. Argum.

Quartò: Aristoteles appellauit motum ἐντελέχειαν, ficto à se vocabulo; vt Porphyrius initio suarum quæstionum in prædicamenta, alijq; interpretes, præsertim Græci, annotarunt (etsi nõ desint, qui hoc nomen vetustius esse dicant, sed à populari consuetudine ad Philosophicum vsum ab Aristotele primùm fuisse accommodatum) atqui ἐντελέχεια perfectionem significat, ijsq; accommodatur, quæ omni ex parte absoluta sunt; vt animæ, quæ 2. lib. de anima c.1. definitur ἐντελέχεια siue actus corporis organici. Non igitur motus rectè dicitur actus entis in potentia, vt in potentia; quod inchoationem quandam imperfectionemq; designat.

Solutio primi argumenti.

Ad primum horum dicendũ est; dari eiusmodi trãslatitios & spiritales motus, sed eos hoc loco non definiri; quòd non sint motus Physici, nec eis competere definitionẽ: non enim sunt actus entis, vt ea particula intelligitur, id est, entis naturalis.

Ad secundum bifariam respõdetur. Inprimis mutationes illas abiectiuas comprehendi etiam in ea definitione: quia licet non sint reales & positiuæ acquisitiones; sunt tamen acquisitiones negatiuæ, & suo modo perfectiones, quo pacto vocamus pfectiorem imminutionem aut remissionem, qua plus quãtitatis aut qualitatis abijcitur. Vel dicendum, tales mutationes, sicuti non sunt veri & positiui actus, sed corruptiui duntaxat; ita non definiri hoc loco, reijciq; per illam particulam, Actus, nec inter veros motus censeri ab Aristot. esto gratia exemplorum, in quibus veritas non requiritur, asserantur.

Solut. 2.

Demutationibus abiectiuis.

Ad tertium variè interpretes respondent. D. Thomas hoc loco, & Simplicius 8. libro in digress. ad t.9. aiunt, motum hìc explicatum generationem etiam comprehẽdere. Verùm hæc responsio non satisfacit: quia generatio non est actus entis in potentia, vt in potentia, ad modum superiùs declaratum. Alij cum maiori probabilitate inquiũt, generationem & corruptionem, vt Auerroës 6. huius operis animaduertit, duobus modis accipi. Vno, pro sola formæ substantialis inuectione aut expulsione, quę momento peragitur. Altero, vt etiam comprehendit alterationem antecedentem, quæ quoniã via & progressio quædam est ad generationem & corruptionem, non immerito illarum nomen vindicavit. Sed obijciet aliquis: Generatio ita sumpta non differt à præcunte alteratione: ergo, cùm Aristoteles paulò antè inter species motus alterationem posuisset, superuacaneè eandem iterum sub nomine generationis, inter easdem species connumerasset. Occurrendũ tamen, eam alterationem bifariam spectari posse, & vt immediatè terminatur ad disponendam materiam, & vt etiam vlteriùs ad ipsam formæ substãtialis inductionem expulsionémve procedit. Quæ sunt rationes inter se diuersæ. Quare licet Aristoteles iam motũ secundùm priorem notionẽ, ipso alterationis nomine expressisset; non proinde fuisse superfluum, imò ad perfectionem doctrinæ consueniens, eundem rursus nomine generationis & corruptionis indicare.

Generatio & corruptio bifariam, sumuntur.

Obiectio.

Refutatio.

Lege de hac re Damas. in Phys. c.5. Lucianum in dialogo pro se contra Tyrannum & contra Politianum l.12. epist. ep. 1. Scalig. exercit. 37. contra Card. Bur.

* Ad 4. vt quid respondendum sit constet, haud ignorandum est, controuersiam esse non paruam de interpretatione nominis ἐντελέχεια, quod tum hoc loco, tum alibi apud Aristotelem sæpe legimus. Cicero in Tusculanis quæst. Latinè vertit Continuatam motionem: vel quia legit ἐνδελέχειαν, cum litera δ, non autem ἐντελέχειαν cum τ: vel potiùs, quia existimavit, Aristotelem Atticorum more δ in τ mutasse; atque ita opinatus est dici ἐντελέχειαν ἀπὸ τῆς ἐνδελεχοῦς, quod perenne seu continuatum significat. Verùm hæc Ciceronis interpretatio multis viris doctis displicuit. Nam præterquam quòd nullus Græcorum interpretum eam nominis ἐντελέχεια

Solut. 4.

Non placet interpretatio Tullij.

etymologiam dedit; si entelechia esset continuata motio, per peram Aristoteles definijsset motum per entelechiam. Quæ enim definiendi ratio esset, qua motus definiretur per motionem, idem per idem? Potiùs ergo dicendum, ἐντελέχειαν perfectionem significare. Nam Græcis ἐντελὴς idem valet, quod Latinis perfectum, quasi ἐν τῷ τέλει, hoc est, in fine, qui cuiusuis perfectio est, existens. Cæterùm etsi hæc sit huius nominis proprietas & vis; sumitur tamen aliquando, vt annotarunt interpretes, prout comprehendit tam perfectionem absolutam, quo pacto anima dicitur entelechia; quàm inchoatam, qua ratione competit motui, qui inchoata quædam pfectio est, vtpote via & progressio ad ipsam perfectionem absolutam.

QVÆSTIO II.

VTRVM SVCCESSIO ET continuitas ad essentiam motus pertineant.

ARTICVLVS I.

OMNEM MOTVM SVCcessiuum & continuum esse.

IN hac quæstione pro certo haberi debet, secundum doctrinam Peripateticam, veritatemque ipsam, omnem motum & successiuum & continuum esse. Nam quòd successiuus sit, constat ex ipsa motus definitione: siquidem successio in eo consistit, quòd forma non integra simul acquiratur, sed per partes; id est, vna pars post aliam. Hoc autem indicant verba illa, Actus entis in potentia, vt in potentia. Accedit ad id comprobandum, q̃ si motus esset quid permanens, motus non esset: nihil enim quod manet, quà tale, mouetur; nihil, quod mouetur, manet. Nonnùs quoque apud Aristotelem constat, omnem motum continuum esse. Id enim conceptis verbis asseruit 5. Metaphys. cap. 13. tex. 18. aiens, motum & tempus quanta & continua quædam esse: & 1. cap. huius libri, text. 1. vbi docuit, motum videri de numero continuorum: & lib. 4. cap. 11. text. 99. cùm ostendit, magnitudinem, motum, & tempus, continua esse. Idem quoque ex eo probatur: quia motus est tendentia; vt constat ex illius definitione: tendentia verò continuitatem importat. Item, quia si motus non fieret continuato progressu, fieret per instantia certi & definiti temporis: quo modo arbitrantur nonnulli viuentia accrescere, ita nimirum, vt singulis momentis partes minimæ quantitatis acquirantur. At quòd non ita res habeat, breuiter nunc ex eo ostenditur; quia oportet inter duo illa instantia mobile quiescere, cùm tamen nulla idonea ratio afferatur, cur post inchoatum motum eiusmodi quies necessariò detur. Deinde, quia nullus motus esset vna mutatio, sed quid conflatum ex multis mutationibus instantaneis. Quod falsum esse patebit ex doctrina Aristotelis, lib. 5. huius operis, cùm de motus vnitate agit.

Successio motus vnde probatur.

Continuitas motus vnde concluditur.

Quare non rectè Aristotelici quidam solis Lationibus continuitatem dant; rati, nec qualitatem, nec quantitatem, nec substantiam, cùm aggeneratur, continuè acquiri, sed interruptè & discretè: aduersus quos alibi erit ex professo disputandi locus. Fatemur tamen, continuitatem non ex æquo in omnibus motibus elucere; vt annotauit hoc loco Auerroës comm. 6. Etenim in motu accretionis latet, in alteratione patet, in motu locali multo euidentiùs cernitur.

Continuitas non ex æquo in omnibus motibus elucet.

ARTICVLVS II.

SVCCESSIONEM PERTInere ad essentiam motus.

LIcet constet, omnem motum successiuum esse; dubium tamen est, vtrum successio sit essentialis motui, an solummodo passio ab eo manans. Nam quòd hæc posterior pars vera sit, ex eo suadetur: quia successio motus nihil aliud esse videtur, quàm negatio existentiæ simultaneæ partium ipsius. Nulla verò negatio pertinet ad essentiam entis positiui, cuiusmodi est motus. Item, quia si successio foret de essentia motus, cùm successio sit alicuius rei successio, nec alterius quàm motus, certè motus esset successio sui ipsius.

Argumentum pro parte negat.

Contraria tamen pars, quæ asserit, successionem pertinere ad quidditatem motus; verisimilior est: præsertim in sententia quam sequimur, aientium, motum non esse formam, partim acquisitam, partim acquirendam; sed viam tendentiamque ad eiusmodi formam. Non enim possumus tendentiam absq; successione concipere: nec est aliud, mobile paulatim accedere ad perfectionẽ formæ, quàm fluido quodam progressu vnam eius partem post aliam acquirere; quæ est propria formalis ratio successionis. Est & illud argumẽtum: Nam quo vnumquodque ab alio intrinsecè distinguitur, eodem intrinsecè constituitur. Motus autem ab instantanea mutatione, eũdem terminum habente, eo differt, quòd hęc simul efficiatur, illa per successionem.

Confirmatio partis affir.

Quæ autem pro aduersaria parte adducta sunt, ita diluenda erunt. Ad primum negabitur assumptum. Licet enim successio per negationem illam explicari soleat; re tamẽ vera eius ratio non consistit in negatione, sed in entitate positiua, q̃ videlicet vna pars post aliam

Sol. 1. arg. in parte neg.

Solut. 2. aliam fluxu quodam sequatur. Ad secundum dicendum, sicuti motus est fluxus formæ, ita esse successionem eiusdem formæ, cuius vna pars post aliam acquiritur: sed hanc ipsam successionem, quæ accidentariò conuenit formæ, essentialiter includi in motu, esseque successionem motus, quatenus vna eius pars alteram subsequitur. Ex quo tamen non rectè infertur, motum esse successionem sui ipsius, sed duntaxat continere successionem in sua quidditate. Itaque falsum est illud, q̃d in argumento assumitur; nimirum successio non est successio alterius rei, quàm motus.

ARTICVLVS III.

CONTINVITATEM NON PERtinere ad essentiam motus.

1. Argum. opinionis existimantiũ, cõtinuitatem includi in essentia motus.

QVod ad continuitatem spectat, sunt qui illam de essentia motus esse arbitrentur. Quod ita esse ex eo inprimis ostendi potest; quia motus iuxta eam sententiam, quam vt probabiliorem statuimus, est fluxus formæ, q̃ paulatim acquiritur: hic aũt fluxus nihil est aliud, quàm continuata quædã successio. Deinde, quia si continuitas non pertineret ad essentiam motus, secluſa per intellectum cõtinuitate, adhuc integra relinqueretur motus essentia: quod non videtur posse fieri. Nam vel tunc motus constaret mutatis esse, quæ sunt induisibilia, partes illius copulantia; vel non. Si non constaret, iam igitur motus secundum suam essentiam non esset mutatio vna, sed plures, quia eius partes nullo inter se vinculo essent cõiunctæ, imò diuisæ & discretæ. Si constaret; ergo motus essentia neutiquam cohæreret in intellectu sine mutatis esse, ac proinde nec sine continuitate. Ex quo sequitur, motum in sua natura, & ratione formali, continuitatẽ includere. Huc pertinet locus ille superiùs à nobis citatus, ex 1. cap. huius lib. text. 1. vbi Aristoteles ait, videri motum de numero continuorum.

2. Argum.

Asseritur pars negatiua.

Nihilominùs probabilior est aliorum sententia, qui putant; continuitatem, esto indissolubili nexu motum comitetur, non pertinere tamen ad illius essentiam, sed esse proprietatem ab ea oriundam. Ita M. Albertus tractatione de quantitate capite 4. & 8. Auerroës 4. lib. huius operis com. 119. vbi ait, tempus mensurare quantitatem accidentem motui. Fonseca 5. Metaphys. ad cap. 13. quæst. 8. sect. 3. Pererius lib. 14. suæ Philosophiæ capite 8. Iandunus hoc loco quæst. 2. aliiq; nõ pauci. Quod hisce argumentis probatur. Motus, quà motus, est acquisitio formæ: sed acquisitio non est formaliter continuitas: ergo motus, quà motus, non est formaliter siue essentialiter continuitas. Secundò: Motus ex sua ratione est ens incompletum, cùm sit progressio seu via formæ imperfectæ ad perfectionem: at continuitas ipsius est quid completum; siquidem natura continuitatis, quæ in motu inuenitur, solùm consistit in extendendo continuè successiuam acquisitionem formæ, quę ratio non designat incompletum quid, sicuti nec continuitas temporis, aliarúmve spectarum quantitatis continuæ: igitur motus in sua essentia non includit continuitatem; alioquin idem esset eas incompletum & completum, aut saltem incompletum ex completo constaret; quod fieri nequit.

1. Ratio.

2. Ratio.

Continuitas motus, est qd completum.

3. Ratio.

Tertiò, Motus est analogum, vt aiunt Græci interpretes, & M. Albertus hoc loco ad text.

Communis sententia, motum esse analogum.

4. Itemque D. Thomas, Aegidius Romanus, Auerroës, cæterique Philosophi communi assensu: patetque ex eo, quia sequitur varietatem formæ, cuius est acquisitio, atque ita funditur per diuersas categorias, vt lib. 5. explicabitur: at continuitatis ratio simplex & vniuoca est, vtpote, quæ secundum vnum eundemq; communem modum, successiuã acquisitionem formę extendit, siue forma sit quantitas, siue qualitas, siue res alterius prædicamenti. Fatendum est ergo, cõtinuitatem esse extra essentiam motus. Et verò cùm motus omnis, vt suprà ostendimus, continuus sit; reliquum est, vt continuitas perpetua eius affectio censeatur. Ad ea autem, quæ contrariam opinionem astruere nitebantur, hunc ẽtio. in modum respõdetur. Ad primum quidem, nihil esse aliud motum, quam fluxum: & eiusmodi fluxum non includere in sua essentia continuitatem, sed successionem duntaxat; licet ea motus successio sine continuitate non sit. Ad secundum; si continuitas à motu cogitatione abiungatur, remanseram integram motus essentiam: neque eius partes concipiendas tunc fore, vti copulatas per mutata esse; neque vt diuulsas, aut discretas, sed vt fluentes sine interruptione, continuitate quadam negatiua, ita vt eiusmodi partes nec dicantur diuisæ, nec continuatæ. Non q̃dem diuisæ, quia perenniter fluunt, nulla interposita quiete: nec tamen continuatæ; quia non cohærent sibi per mutata esse, quæ sunt nexus ac termini positiui motus. Quo etiam pacto manseram esset substantia lapidis, si ab eo diuina virtute quantitas re ipsa separaretur, & in eodem situ relinqueretur, conseruaturque; nempe continua negatiuè, quia videlicet eius partes non essent diuulsæ: nec tamen continuatæ per superficies, sed compactę, in eodem situ, vel quasi situ, in quo antea erant. Ad locum ex 1. huiusce libri capite, dicito; non esse mentem Aristotelis, motum secundum suam essentiam esse de numero continuorum; sed duntaxat vendicare sibi continuitatem, vt quidpiam ab ipsius essentia fluens: in quem etiam sensum accipi debent verba Arist. sicubi motui continuitatem per se attribuit.

Ad 1. argum.

Ad 2.

Ad 3.

Obiectio. Sed obijciat quispiam, Aristotelem interdum appellare motum continuum per accidens, vt in categoria quantitatis, vbi ait motum esse quantum ratione temporis: & in 4. huius operis c. 11. t. 99. vbi docet, motum esse continuum, propter id quod mouetur: quare non videri, continuitatem comitari per se motum, vt passionem ab eius natura manantem. Occurrendum; motum triplicem sortiri continuitatē: Vnam ratione durationis, quā consumit; siquidem omnis motus tempore fit. Alteram merito subiecti, in quo insidet. Nam quemadmodum candor, cæteraq; accidentia materialia, diffunduntur in subiecto, extenduntur que illius extensione; ita & motus, vt in 6. huius operis cap. 4. t. 33. demonstrabit Aristoteles. Tertiam sibi peculiarem & intrinsecam, quæ consequitur ipsam formę acquisitionem, vt necessaria eius affectio. Igitur de prima continuitate intelligendus est Aristoteles in categoria quantitatis: de secūda quarto huius operis, loco citato: de tertia locuti sumus in hac disceptatione, de qua etiam agit Aristoteles 5. Metaph. c. 13. t. 18. vbi affirmat, motum non esse continuum ratione subiecti, sicuti candidum, aliaq; id genus accidentia; sed ratione formæ, ad quam tendit, sed quatenus est formæ acquisito.

Diluitio. Tripartiam motus continuitatem obtinet.

Dubitatio. Quæri etiam solet, num omnes motuum cōtinuitates eiusdem infimæ speciei sint, an non? Cui dubitationi respondemus, si continuitas sumatur, vt comprehendit continuitates, tam materiales, quę Physicis motibus cōueniunt; quàm immateriales, q̄ motibus spiritualibus competunt, non esse vnam specie. Quod suadet ipsa intercapedo & distantia naturarum, quæ cernitur inter res ordinis adeò diuersi, id est, spiritalis & materialis. Si autem continuitas spectetur, prout tantùm motibus Physicis accommodatur, dicēdum, omnium motuum cōtinuitatem censendam vnius infimæ speciei; quia nulla in ea inuenitur ratio; quæ maiorem probet distinctionē; præsertim cùm nihil obstet, quò minùs rebus specie differentibus aliqua eiusdem infimæ speciei proprietas insit. Vt videre est, tum in alijs, tum in corpore quantitatiuo, quod vnum specie in cœlestibus & sublunaribus corporibus visitur.

Responsio.

Sextuplex cō siderato motus.

Ex dictis facilè quiuis intelliget, sex modis posse spectari motum. Primò, vt progreditur ab agente: secundò, vt recipitur in patiente: tertiò, vt est forma imperfecta, quæ tendit ad perfectionem: quartò, vt est acquisitio huius formæ: quintò, vt est successiuus: sextò, vt est continuus. Si autem petas, quonā pacto motus hisce modis consideratus sese habeat, quo ad vendicandum, aut non vendicandum, in prędicamentis locum; sic habeto. Motus primo modo pertinet ad prædicamentum actionis: secundo, ad prædicamentū passionis: tertio, cùm sit ens incompletum, vt patet, non ponitur simpliciter in aliquo prædicamento; sed reuocatur ad illud, in quo eadem forma, sub modo completo, per se constituitur: quarto, similiter in nullo prædicamento absolutè collocatur, quia est etiam ens incompletum, videlicet acquisitio formę imperfectæ, tendentis ad perfectionem; reducitur tamen ad prædicamentū sui termini: quintò, eandem rationem sortitur, quam tertio & quarto modo sumptus, quia sub hac quoq; notione est ens incompletum, vtpote rei incompletæ essentiam componens; nullū enim completū, vt saepiùs monuimus, rem incompletam constituit sexto, ponitur in prædicamento quantitatis, inter species quantitatis continuæ successiuæ; quemadmodum & tempus, à quo distinctam specie continuitatem sortitur, cùm huius partes instantibus, illius vero mutatis esse copulentur. Etsi contrà existimarit Aureolus apud Capreolum in 2. d. 2. quæ. 2. art. 2. asserens, tempus formaliter nihil aliud esse, quàm successionem motus. Qua de re alibi fusius.

Sub qua consideratione ad quod prædicamentum motus pertineat.

Continuitas motus distinguitur specie à continuitate temporis.

QVÆSTIO III.

AN MOTVS A TERMINO, IN quem tendit, & à mobili, re ipsa distinguatur, nécne.

ARTICVLVS I.

VIDERI DISTINGVI A TERmino, videri à mobili non distingui.

INhac disceptatione, de duplici distinctione agēdum nobis est. Primo de distinctione motus à termino, in quem fertur: secundò de distinctione eiusdem à subiecto, cui inhæret. Quod ad priorem attinet, Aureolus apud Capr. in 2. d. 1. q. 2. art. 2. Argentinas in 2. d. 19. q. 1. Venetus ad cap. 3. huius libri, multiq; alij opinati sunt, motum distingui re à termino, qui per ipsum acquiritur: videturq; hæc sententia hisce rationibus ostendi. Si calefactio non distingueretur re ipsa à calore; cùm calefactio caloris, per ipsam producti, causa sit: sequeretur aliquid sui ipsius causam esse, quᵈ tamen fieri posse negat D. August. 1. de Trin. ca. 1. constatq; ex eo, quia causa est id, à quo aliquid pendet: nihil verò pendet à se ipso.

Pro priori parte controuersiæ. Bacconis in 2. d. 1. q. 2. art. 2.

1. Argum.

Secūdò: Motus est via & progressio ad terminum; est velox, aut tardus; est quid successiuum, & compositum ex partibus, quæ per mutata esse copulantur: hæc autem nō competunt in terminū motus; nec enim calorem, verbi causa, velocem aut tardū dicimus, &c. Igitur motus distinguitur re à suo termino.

2. Argum.

Tertiò: Quæcunq; ita sunt affecta, vt alterū sine

3. Argum.

sine altero cohærere possit, distinguuntur re ipsa inter se; alioqui eadem res simul esset ac non esset: atqui terminus motus, verbi gratia calor, in quem calefactio fertur, cessante calefactione manet: ergo, &c.

4. Argum. Quartò: Motus est idem re cum termino: ergo corruptum potest naturæ viribus redire; quod Philosophi constanter negant. Probatur cōsecutio: quia fieri potest, vt aliquod corpus, idem nunc conficiat spatium, quod heri; atq; ita vt idem vbi, quod hesterna die acquisierat, hodierna acquirat. Quare si motus est idem re cum suo termino, cùm posito hoc euentu idem sit terminus vtriusque motus, sequitur hodiernum motum esse idem re cum hesterno; & ex consequenti, præteritum motum redijsse.

5. Argum. Quintò: Motus eius, qui Romam contendit, non est idem, cum existentia, quam illic habebit; cū motus sine termino esse nequeat, & tamen fieri possit, vt is Romā non perueniat: non est igitur asserendum, lationem idem esse cum suo termino.

Pro altera parte quæstionis argumentum. Quod spectat ad collationem motus cum subiecto, in quo insidet; non distingui re ipsa ab eo motum probatur: quia motus localis Angeli non videtur esse aliud, quàm ipsa Angeli substantia, prout alijs atq; alijs partibus spatij successiuè respondet, & tamen hic motus recipitur in eadem substantia Angeli, vt in subiecto: idemq; videtur dicendum de lationibus Physicis, respectu suorū mobilium. Non igitur inter motum & subiectum realis distinctio intercedit.

ARTICVLVS II.

TOTIVS CONTROVERSIAE enodatio.

1. Conclus. SIt tamē conclusio: Motū à termino, quem petit, non re, sed formaliter tātùm distingui. Hæc conclusio est D. Thomæ 5. huius operis ad t. 9. Alexandri, Auerrois, & Themistij. Item Ochami in 2. q. 9. ac cæterorum Nominalium. Pro eius verò explicatione aduertendum est, non eundem esse terminum totius motus, & partis. Etenim si per totam calefactionem octo gradus caloris acquirātur, totius calefactionis terminus erunt ijdē octo gradus; singulis autem calefactionis partibus respondebunt singulæ partes caloris, quę nimirum per singulas partes motus acquisitæ fuerunt. Pari modo si per totam accretionem quantitas vnius palmi cōparata sit, terminus, toti accretioni respondens, erit quantitas vnius palmi; at singulis partibus accretionis respondebunt singulæ portiones quantitatis per eam acquisitæ. Idē de latione suo modo dicendum est. Nam si quis vnius leucæ spatiū decurrat, toti lationi respōdebit existentia integra leuca; singulis aūt lationis partibus, existentiæ in singulis partibus ipsius leucæ.

Item Soncl. 5. Metaph. q. 36.

Confirmatio prioris partis conclusionis. Hoc posito, suadetur quoad priorem partem conclusio. Primùm, quia si motus re ipsa differret à termino, posset sine illo diuinitus conseruari: at quòd non possit, inde constat; quia cùm motus non sit aliud, qnàm termini acquisitio, repugnantiam inuoluit, dari motum sine termino.

Secundò: Motus non habet diuersam existentiam à termino: ergo nec diuersam realitatem. Consecutio probatur: quia existentia nihil est aliud, quàm res ipsa sub certo modo, secundum quem vnumquodq; extra suas causas poni dicitur. Antecedens ostenditur: quia si motus haberet existentiam diuersam ab existentia termini, cùm vti res se habet quoad existentiam, ita & quoad productionem: sequeretur, motū produci alia actione, distincta ab ea, qua eius terminus; deinde rursus illam actionem effici per aliam; sicque in infinitum: quod nemo dicet. Deniq; confirmatur eadem conclusio, vulgata illa Philosophorum ratione, quòd res non nisi cogente necessitate multiplicandæ sint: nulla autem necessitas cogit, inter motum & terminum realem distinctionem inducere.

Confir. post. pars conclus. Posterior pars conclusionis, quæ asserebat, motum formaliter distingui à suo termino, ostenditur ijs rationibus, quas initio superioris articuli ad distinctionem inter motum & terminū comprobādam adduximus. Apertè enim conuincunt, dari inter hæc distinctionem aliquam; verùm non maiorem, quàm formalem. Porrò autem cùm formalis distinctio duplex sit: (loquimur autem de distinctione formali ex natura rei) vna, qua q.dam sub eadem realitate diuersas habet essentias; alia, qua sub eadem essentia diuersos modos: quærat aliquis, vtra harum distinctionum inter motum & terminum statuēda sit. Respondemus, in eorum sententia, qui motū nihil aliud esse, quàm ipsam formam fluentem opinantur, non distingui motum à termino, nisi penes diuersum modum eiusdem essentiæ: est enim motus eadem met forma, quæ acquiritur, eademq; essentia, nihilo à se ipsa plus differens, quàm q̄ aliter ac aliter se habeat, prout ab esse imperfecto ad perfectū ꝓgreditur, seu, vt Philosophi loquuntur, ꝓut eadem forma nunc sumitur vt in ꝓduci, nūc vt in prooucto esse. At iuxta aliorum opinionem, quā statuimus, arbitrantium motū propriè ac formaliter esse ipsum fluxum, seu ꝓgressionem ad formā, dicendum erit, motum distingui essentia à termino. Enimverò motus secundum suam naturam est quidpiam successiuum, vt superiùs ostendimus: forma autem, quæ acquiritur, vt calor verbi gratia, non ita se habet, etiam interim dum acquisitionem subit; quia si tunc secundum suam essentiam foret successiuus, vtique etiam post acquisitionē, finito motu, eius natura in successione cōsisteret, quᵈ longè aberrat à veritate.

Duplex distinctio formalis.

Motus distinguitur essentia à termino.

Altera pars quæst. Veniamus nunc ad alteram controuersiæ A Partem, de distinctione inter motum, eiusque subiectum seu mobile. Prænotandum est, bifariam, quod ad rem præsentem attinet, quoduis mobile sumi posse; nimirum vel prout est affectum quantitate, vel absolutè secundum suam essentiam substantiámve. Hoc posito, sit secunda conclusio: Omnes motus distingui re à mobili secundum substantiam spectato. Hæc ita probatur: Mo-

2. Conclus. tus, vt ostensum fuit, sunt idem re cum formis, quæ per ipsos acquiruntur: eę verò formæ differunt re à substantia mobilis: ergo & motus. Probatur assumptio; nam quantitas, vt est communior Philosophorũ sententia, itemq; ubi & qualitas (quæ sunt termini accretionis, lationis, & alterationis) distinguuntur re à

Quantitas distinguitur re a substantia. substantia, quæ subiectum est horũ motuum. Quod item de ea substantia, quæ nutritione acquiritur, dicendum est. Quòd si quis obijciat, non videri ita rem habere in nutritione, in qua eadem rei viuentis substantia est subiectum, & est terminus ad quem nutritio proficiscitur, qui est idem re cum nutritione:

Occupatio. occurrendum, licet hodierna nutritio idem re sit cum substantia partiali, quæ per eam acquiritur; non tamen esse idem cum tota substantia rei nutritæ, de qua nostra conclusio intelligi debet.

3. Conclusio. Sit tertia conclusio: Motus omnes, excepta latione, distingui reipsa à mobili, secun- D dum quantitatem considerato. Hæc eâdem

Confirmatio. ferè ratione nititur, qua superior. Nam motus sunt idem re cum terminis, ad quos tendunt: hi verò à quantitate mobilis reipsa differunt, ut consideranti perspicuum erit. Excipimus tamen lationis terminum, quia hic nihil aliud est, quàm ubi; quod, ut in progressu patebit, à quantitate mobilis, prout modò huic, modò illi parti spatii respondet, non E distinguitur. Id, quod diximus de termino nutritionis, comparato cum substantia rei quæ nutritur, intelligi etiam debet de termino accretionis, collato cum quantitate rei quæ augescit: differt enim ejusmodi terminus à quantitate mobilis, non quidem ab ea, quæ tunc acquiritur, sed à quantitate integra subjecti, quæ ex quantitate denuò accedente, & ex ea, quæ in subjecto præerat, coalescit.

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO ARGVMENTORUM primi articuli.

NVnc primi articuli argumenta, qua ex parte superioribus conclusionibus adfari videntur, diluamus. Ad primum, quod *Sol. 1. arg.* variè diluitur à Capr. in 2. distinct. 1. quæst. 2. art. 3. negandum est, calefactionem causam esse caloris. Neque enim rei productio causa rei dici debet: siquidem causa est id quod esse confert; actio verò non propriè confert, esse, sed est id quo confertur.

Ad secundum negandа est consecutio: so- *Sol. 2.* la enim formalis distinctio motus à termino abundè sufficit, vt aliqua de motu enuntientur, quæ de termino negari debeant; si terminus spectetur quoad formalem suam rationem, qua à motu dissidet.

Ad tertium respondendum: etsi ea, quæ *Sol. 3.* inter se neutiquam distinguuntur, mutuò abiungi non possint; ea tamen, quæ, cùm sint idem re, inter se formaliter differunt, interdum ita esse affecta, vt saltem vnum absque C altero, id est, absque ratione formali alterius cohærere possit; vt videre est in fundamento respectu relationis, cum qua re idem est, & tamen potest absque illa consistere, vti candor absque similitudine. Idem verò accidit in motu & termino: illo namque intereunte hic permanet; licet neque relatio sine fundamento, neque motus sine termino esse queant.

Ad quartum respondetur, in eo euentu *Sol. 4.* non simpliciter, id est, quoad suam realitatem & formalitatem, hesternum motum, qui iam euanuit, redire; sed quoad suam realitatem solùm, quatenus exercetur motus, qui est idem re cum illo, ratione termini, in quo ambo conueniunt.

Ad quintum quid respondendum sit, ex *Sol. 5.* ijs, quæ superiùs diximus, patet. Neque enim totus motus est idem re cum vbi, seu cũ existentia mobilis, vt alicui parti spatij, sed vt toti spatio adæquatur: pars autem motus idem est cum eadem existentia, vt alicui portioni eiusdem spatij respondet.

Ad id verò, quod identitatem motus cum re mota astruere videbatur, dicendum est; *Solutio argumenti pro motum localem Angeli non distingui re ab* identitate mo- eius substantia, ad hanc vel illam partem spa- *tus cum mobili.* tij applicata. Nec id repugnat nostræ conclusioni, quæ de Physicis duntaxat lationibus, cuiusmodi non est motus Angeli, intelligitur. Sed de hac re in progressu plura.

CAPVT

Κεφάλαιον γ.

Καὶ τὸ ἀπορούμενον ἢ φανερὸν, ὅτι ἔστιν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινητῷ· ἐντελέχεια γάρ ἐστι τούτου, καὶ ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ· καὶ ἡ τοῦ κινητικοῦ δὲ ἐνέργεια, ἀπ' ἄλλου δέ· διὸ μὲν γὰρ ἔσται ἐντελέχειαν, ἀμφοῖν κινητικὴν μὲν γάρ ἐστι, τῷ δυνάσθαι κινοῦν ἢ, τῷ ἐνδέχεσθαι. ἀλλ' ἔστιν ἐνέργεια τοῦ κινητοῦ· ὥστε ὁμοίως μία ἡ ἀμφοῖν ἐνέργεια, ὥσπερ τὸ αὐτὸ διάστημα ἐν πρὸς δύο, καὶ δύο πρὸς ἕν, καὶ τὸ ἄναυσις καὶ τὸ κάταυσις· ταῦτα γὰρ ἓν μέν ἐστιν, ὁ μέντοι λόγος οὐχ ἕν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆ κινουμένῳ καὶ κινήσεως. ἔχει δ' ἀπορίαν λογικὴν ἀναγκαίαν γὰρ ἴσως εἶναί τινα ἐνέργειαν ἄλλου τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ παθητικὸν· τὸ μὲν γὰρ ποίησις, τὸ δὲ πάθησις. ἔργον δὲ καὶ τέλος, τὸ μὲν ποίημα, τὸ δὲ πάθος. ἐπεὶ οὖν ἀμφω κινήσεις, εἰ μὴ ἕτερα, ἐν τινι· ἢ γὰρ ἀμφω ἐν τῷ πάσχοντι καὶ κινουμένῳ, ἢ ἡ μὲν ποίησις ἐν τῷ ποιοῦντι, ἡ δὲ πάθησις ἐν τῷ πάσχοντι· εἰ δὲ δεῖ καὶ ταύτην ποίησιν καλεῖν, ὁμώνυμον ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν εἰ τοσαῦτά κίνησις ἐν τῷ κινοῦντι ἐστιν· ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος ἐπὶ κινοῦντος καὶ κινουμένου. ὥστε ἢ πᾶν τὸ κινοῦν κινήσεταί, ἢ ἔχειν κίνησιν ἀκίνητόν. εἰ δ' ἀμφω ἐν τῷ κινουμένῳ καὶ πάσχοντι, καὶ ἡ ποίησις καὶ ἡ πάθησις, καὶ ἡ μεθαλλαξις καὶ ἡ μάθησις, δύο ὄσαι, ἐν τῷ μανθάνοντι· πρῶτον μέν, ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή, ἐν ὑπάρχει ἑνὶ ὑπάρξει ἄτα, ἔπειτα τὸ δύο κινήσεις ἅμα κινεῖσθαι. τινὲς γὰρ ἐοικασι καὶ ἀλλοιώσεις δύο τοῦ ἑνὸς, καὶ εἰς ἓν εἶδος, ἀλλ' ἀδιαίρετον. ἀλλὰ μία ἔσται ἐνέργεια· ἀλλ' ἄλογον, δύο ἑτέρων τῶν εἴδει τὸν αὐτὸν καὶ μίαν εἶναι ἐνέργειαν· καὶ ἡ ποίησις καὶ ἡ πάθησις, καὶ τὸ μεθάλλειν τῷ μανθάνειν ταὐτὸ, καὶ τὸ ποιεῖν τῷ πάσχειν. ὥστε τὸν διδάσκοντα αὐτὸν ἔσται ταὐτὰ μανθάνειν, καὶ τὸν ποιοῦντα πάσχειν.

ἢ δὲ

CAPVT III.

PErspicuum a verò etiam illud est, *de quo dubitatur, motum in eo esse, quod mouetur: est enim actus eius, & ab eo, quod vim mouendi habet.* Et eius quidem, quod mouendi vim habet, actus diuersus non est, quippe cùm vtriusque actus esse debeat: b *mouendi quidem enim vim habet, quia possit; mouet autem eo quòd agat: sed in id, quod cieri motus potest, actuum est.* c *Vnus igitur amborum æquè est actus. Vt enim, inter vnum & duo, & duo & vnum, idem est interuallum, vtiq; vnum idemque sunt accliue & decliue (hæc enim vnum quidem sunt, ratio tamen vna non est) ita & in mouente, & eo quod mouetur, res habet.* d *Exiſtit autem dubitatio logica: necesse enim est fortasse, alium quendam eius, quod efficit, alium eius, quod patitur, actum esse. Illius namq; effectio est huius passio: opus verò & finis illius quidem effectus, huius autem affectio.* e *Cùm igitur ambo sint motus, sed uersi sine, in quonam erunt? aut enim vter-q; in eo quod patitur & mouetur, aut effectio in efficiente, & passio in patiente: quòd si & hæc nominari ποίησις, id est, effectio debeat, æquiuocè id fiet. Atqui sic ita est, in eo quod mouet motus inerit. Eadem enim ratio est, de eo quod mouet & de eo quod mouetur: quare aut omne quod mouet mouebitur; aut id, in quo motus inest, non mouebitur.* f *Quòd si vtraq;, & effectio, & passio, in eo quod mouetur & patitur, & docendi discendiq; actus, cùm duo sint in eo qui discit; primùm quidem sinus cuiusque actus in eo non inerit, deinde illud absurdum est, duobus motibus simul moueri. Aliquæ enim diuersæ vnius rei, atque ad vnam formam, alterationes erunt, quod fieri non potest. Sed vnus erit actus.* g *At à ratione alienum est, duorum specie diuersæ vnum & eundem actum esse. Atque si docendi & discendi actus sit idem, effectio item & passio; docere quoque idem erit quod addiscere; & efficere idem quod pati: quare necesse erit eum omnem qui docet discere, & qui agit pati.*

h *An*

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

De subiecto motus. PErspicuum a] Ex ijs, quæ proximè disseruit, perspicuum esse ait, quod multi in controuersiam adducunt, in quo videlicet motus insit. Constat enim, inesse in re quæ mouetur, non in mouente, propterea quòd motus actus quidem est à mouente profectus, à quo actu, qui re ipsa vnus est, tam mouens quàm mobile nominantur. Neque enim putandum est, duos esse actus re diuersos, quorum alter ad motorem, alter ad rem quæ mouetur, pertineat.

Dari aliquē actum mouensis. b *Mouendi quidem*] Priusquam demonstret, eundem mouentis & rei quæ mouetur actum esse; ostendit, aliquem esse actum mouentis, in hunc ferè modum: Quemadmodum mobile priùs est in potestate ad motum, deinde actu mouetur; ita agens priùs est potestate mouens, deinde actu mouet: ergo sicuti datur actus, per quem id, quod priùs potestate mobile erat, fit actu tale; ita oportet actum aliquem esse, per quem id quod antea erat potestate mouens, efficiatur mouens actu.

Mouentis & mobilis eundem esse actum. c *Vnus igitur*] Re ipsa vnum eundemq; esse actum mouentis & rei motæ, ex eo suadet; quia actus mouentis est actus rei quatenus agit, rei verò motæ quatenus patitur: idem autem est, quod mouens agendo efficit, & quod res quæ mouetur patiendo recipit; vt idem est interuallum, quod inter vnum & duo iacet, siue ab vno exorsi ad duo progrediamur, siue contrà à duobus ad vnum: eademq; via accliuis & decliuis est, licet hinc iter capessentibus ascensus sit, illinc descensus; quanquam item accliuitatis & decliuitatis diuersa sit ratio.

d *Exiſtit autem*] Pertractat controuersiam, de actionis & passionis conuenientia, quam

G

De conuenientiâ actionis & passionis.

logicam dubitationem appellat, quòd logicis seu probabilibus argumentis, more dialecticorum, in vtramq; partem agitari queat. Ac primùm, quòd actio & passio diuersi actus sint, ex eo probat: quia actio est actus agentis, passio actus patientis. Quare cùm agens & patiens diuersæ res sint, actio & passio actus erunt inter se diuersi, maximè cùm id, quòd actione producitur, patientis affectio sit, agentis verò effectus & finis atq; opus.

Actionem nõ esse intra quia agit.

e *Cùm igitur*] Argumentatur pro altera parte quæstionis, probans actionem & passionem non esse distinctos actus. Si enim, inquit, inter se distinguerentur, aut vterque esset in patiente; aut actio in agente, & passio in patiente: quorũ neutrum dici potest. Aduertit autem hoc loco Simplicius, tacuisse Aristotelem duo partitionis membra: nempe, aut actio esset in patiente, & passio in agente, aut vtrumque in agente: quia primum nimis absurdum, & à ratione alienum videatur; secundum eisdem, aut multò etiam maioribus, confutetur incommodis, quibus alterum, quo in patiente vtrumque esse dicitur. Quòd ergo actio non sit in re quæ agit, & passio in re quæ patitur, suadet: quia si actio esset in agente, aut omne agens moueretur, siquidem motus est actus rei motæ; aut aliquid non moueretur, in quo motus inesset; quorum neutrum dici potest.

f *Quòd si vtraque*] Iterum in priorem controuersiæ partem disputat, ostendens actionem & passionem vnum eundemque actum non esse. Primum, quia sequeretur actum non consistere in eo, cuius actus est; siquidem actio, quæ est actus agentis, esset in patiente. Secundò, quia idem duobus motibus ad vnam formam tendentibus cieretur, videlicet motu actionis & motu passionis.

g *At à ratione*] Pergit ostendere, actionem & passionem non posse eundem actum esse. Primum, quia rebus specie, imò & genere discrepantibus, agenti inquam & patienti, idem actus competeret. Item, quia docere & discere, agere & pati, idem forent. Vnde vlteriùs sequeretur, eum qui docet necessariò addiscere, & qui agit necessariò pati; quæ omnia à vero maximè abhorrent.

ἢ οὐδὲ τὸ πῖν ἄλλο ὑπάρχειν ἐν ἑτέρῳ ἔναι ἄτοπον; ἔστι γὰρ ἡ διδαξις ὑπάρχα τ διδασκαλικῆ· ἐν τινι μέν τοι ἡσὶ ἀνάπ]σις μεμέ]η, ἀλλὰ ἔ ἐν τῷδε. ὅτι γὰρ μίαν ἀνάγκη κινῆσ ἀδύν πῖν αὐτῖν ἔναι, μὴ ὡς τὸ ἔναι τὸ αὐτό, ὡς λωτόν ἡσὶ ἱμάτιον· ἀλλ' ὡς τὸ δυνάμει ὂν ὑπάρχει πρὸς τὸ ἐνεργοῦν. ὅτ' ἀνάγκη τ διδασκομένα μανθάνειν, οὐδ' εἰ τὸ πάσχειν ἡσὶ τὸ ποιεῖν τὸ αὐτὸ ὄ]ι· μὴ μέν τοι ὡς τ λόγον ἔναι ἕνα, τ τί ἦν ἔναι λεγόντα, οἷον τῷ λωτῖνῳ ἡσὶ τῷ ἱματίῳ· ἀλλ' ὡς ἡ ὁδὸς ἡ Θήβηθεν Ἀθήναζε, ἡσὶ ἡ Ἀθήνηθεν εἰς Θήβας, ὥσπερ εἴρη]αι ἡσὶ πρότερον. ὀγδ τὰ αὐτὰ πάντα πάρχει τοῖς ἀπασῖν ταὐτοῖς, ἀλλὰ μόνοις οἷς τὸ ἔναι τὸ αὐτό. ὁ μὲν ἀλλ' ὀδ' εἰ ἡ διδαξις τῇ μαθήσει τὸ αὐτό, ἡσὶ τὸ μανθάνειν τῷ διδάσκειν τὸ αὐτό. ὥσπερ ὀδ' εἰ ἡ διάσασις μία τ διεζυκτῶν, ἡσὶ τὸ διῖσαθαι ἐνθένδε ἐνῆσε, ἡσὶ ἐνῆθεν ἐνθυρο, ἓν ἡσὶ τὸ αὐτό. ὅπως δ' ἐπτέρ, ὀδ' ἡ διδαξις τῇ μαθήσει, ὀδ' ἡ πόησις τῇ παθήσει τὸ αὐτὸ πυρίως, ἀλλ' ᾧ ὑπάρχει ταῦτα, ἡ κίνησις. τὸ γὰ τῶδε ἐν τῳδὶ, ἡσὶ τὸ τῶδε ὑπὸ τῶδε ἐνέργειαν ἔναι, ἕτερον τῷ λόγῳ. τί ἦν δ' ἔ]ιν ἡ κίνησις, ἡσὶ καθόλ, ἡσὶ καθ' ἕκα]α μέρ, ἐφῆ]αι· ὀγδ' ἀδύνα]ον, ὡσ ὁρισθῆσε]αι τ εἰδῶν ἕκασον αὖτῖς. ἀλλοίωσις ἦν γὰ, ἡ τ ἀλλοιωτὸς ἢ ἀλλοίωσιν, ὑπ]ιλέχα. ἔτι ὃ γνωσμώτερον ἢ δυνάμ ποι]ικὸν καὶ παθ]ικὸν, ἢ τοιῦτον, ἁπλῶς γε, καὶ πάλιν καθ' ἕνα]ον, ἢ σ]οιχείων ἢ ἀρχῶν ἢ σ]οιχείων ἢ ἀρχῶν ἐσ]ὶ ῥόπον καὶ πρὶ τ ἄλλων πινήσεων ἑκάσ]ων.

Κεφάλαιον

Idem modo de alijs singulis motibus dicetur.

h *An neque alterius actum in alio esse absurdum est? Docendi enim actus in eo qui docet actus est, in aliquo tamẽ, & non absurdus, sed huius in hoc. Nec quicquam prohibet, vnum & eundem non esse, vt vestimentum & tunica; sed vt quod potestate est, ad id se habet quod agit, duorum esse. Neque necesse* Textus 3 *est, eum qui docet discere, etiamsi facere & pati sint idem: non ita tamen vt ratio essentiæ vna sit, qualis est vestimenti & tunicæ; sed vt via, quæ Thebis Athenas ducit, & Athenis Thebas, quemadmodum etiam antea diximus. Non enim eadem omnia his congruunt, quæ quouis modo eadem sunt; sed hisce tantùm, quorum essentia est eadem. Atque, si docendi discendiq; actus idem sit, docere & discere idem erunt, quemadmodum neq; si inter ea quæ distincta sunt vnum idemq; inest vallum, propterea etiam hoc illo, & illud ab hoc distare, idẽ sunt. Vt autem omnino dicam, ne docendi quidem & Textus 4 discendi actus, aut actio & passio idem sunt proprie; sed motus, cui hæc insunt. Nam huius in hoc, & huius ab hoc actum esse, ratione diuersa sunt.* k *Quid igitur motus est, & vniuersè, & per partes dictum est: non enim obscurum est, quinam pacto vnaquæque eius species definietur. Enimuerò alterationis rei, quæ potest alterari, quatenus potest alterari, actus est. Præterea modo notionis eius, quod agere & pati potest, quatenus tale est, actus; tum vniuersè, tum in vnoquoque: vt ædificatio, aut sanatio. Eodem au-*

CAPVT

Actio & passio vnus idemq; motus.

h *Annequel*] Propositam quæstionem hac assertione diluit: Actio & passio sunt re ipsa & subiecto vnus idemq; motus, in patiente existens. Monet verò, nullum esse incommodum, eundem actum alia atq; alia ratione pertinere ad duo, videlicet ad rem agentem & patientem: ad illam, tanquam ad id à quo fluit; ad hanc, tanquam ad id in quo recipitur.

i *Nec quicquam*] Ostendit, non sequi ea incommoda, quæ sequi videbantur, si actio & passio vnus actus dicerentur. Ac primùm ad illud, quod colligebatur, nimirum fore, vt qui docet discere-

disceret, & qui agit pateretur, respondet, non posse id rectè colligi, nisi actio & passio idem omnino sint: quod tamen falsum est, cùm ratione inter se distinguantur eo modo, quo via, qua Athenis Thebas itur, & qua Thebis Athenæ petuntur, reipsa eadem est, ratione autem diuersa. Ex quo etiam intelligi poterit, quomodo alia his similia incommoda refellenda sint.

k *Quid igitur*] Colligit, expositum à se fuisse, quidnam sit motus, tum vniuersè, tum particulatim, illud nimirum apertè, hoc implicitè; cùm sit facilè, communem motus definitionem ad singulas accommodare species. Nam si quis alterationem definiendo explicare velit, dicet, Alterationem esse actum eius quod alteratur, quà tale est: quod item in cæteris facere licebit. Postremò, tradit aliam Motus definitionem, scilicet, motus est actus eius, quod agere & pati potest, quatenus tale est. Quæ definitio naturam motus, vt actionis & passionis rationem habet, declarat. Actio enim est actus eius, quod agit, vt tale est: similiter Passio actus eius, quod patitur, vt tale est.

A

QVÆSTIO I.

VTRVM ACTIO TRANSIens in agente, an in patiente insit.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM in agente ineſſe.

B

COnstat ex communi Philosophorum doctrina, præsertim Aristotelis, in 9. lib. Metaphys. cap. 9. text. 16. duo esse actionum genera: alterum immanentium, alterum transeuntium. Quòd immanentes in agente recipiantur, ipsa ratio nomenque immanentium planè indicat; etsi has plerique auctores, è quorum numero est D. Thomas, opusc. 48. Ferrariensis 2. lib. de anima quæst. 22. & 2. C contra gentes cap. 82. Aegidius de mensura Angelorum quæst. 10. Scotus in quodlib. qu. 13. Heruæus quodlib. 9. quæst. 8. affirment, non esse actiones veras de categoria actionũ, sed qualitates potiùs ad prædicamentũ qualitatis pertinentes. Quorum sententia alibi confutanda erit.

Quod ad transeuntes attinet, vtrum in agente insint, an non, controuersia est? Scotus in 4. dist. 13. quæst. 1. Caietanus in com- D mentarijs 1. part. ad quæst. 25. art. 1. Raymundus Lullius 2. libro suorum prouerbiorum, alijque nonnulli arbitrantur, actionem transeuntem formaliter spectatam, hoc est, ipsam emanationem formæ ab agente, vt caloris ab igni; non in patiente, sed in agente recipi. Id verò multis stabilire nituntur argumentis, in hunc ferè modum. Ratio formalis, qua actio à passione differt, non videtur esse aliud, quàm relatio agentis ad E patiens: hæc autem relatio est in agente: ergo & ipsa actio. Minor probatur, quia in quo subiecto est relationis fundamentũ, in eodem est relatio; siquidẽ relatio & fundamentũ re idẽ sunt: fundamentũ autẽ relationis est potentia agentis, q̃ nullibi p̃terquam in re agente insidet. Huc pertinet, q̃ teste Arist. c. 1. l. de somno & vigilia: eiusdem est actus, cuius est potentia. Quare cùm potentia ad agendum in agente sit, in eodem quoque erit actio.

Secundò: Aristoteles 8. huius operis cap. 2. *Argum.* 1. text. 9. ex eo probare contendit, Deum ab æterno mundum procreasse; quia alioqui sequeretur, Deum aliquam subijsse mutationem: hæc autem ratio non videtur aliunde apud Aristotelem vim habere, nisi quia existimabat, actionem creãdi in Deo inesse, quæ proinde si nouiter Deo accessisset, oporteret Deum mutari: censuit ergo Aristoteles, actionem in re, quæ agit, inesse.

Tertiò: Formalis effectus nullibi absque 3. *Argum.* sua forma esse potest: ergo agere, quod est effectus formalis actionis, nulli conueniet, nisi ei, quod in se ipso actionem habuerit: atqui agere conuenit igni, v. c. siquidem ignis dicitur calefacere: ergo ignis est qui actionem recipit. Adde, quòd si actio esset in re quæ patitur, eam vtique appellaret, atque adeò patiens agere diceretur, quod longè à vero abest.

Quartò: Cùm vnus idemque ignis duo li- 4. *Argum.* gna calefacit, vel est vna actio, vel duæ. Non duæ, tum quia ignis eodem actu ad vtrumque lignum calefaciendum incumbit: tum quia non diceretur eiusmodi ignis vnum agens secundum vnum principium agendi, sed duo. Est igitur vna actio. Quare cùm vnum accidens nequeat pariter in duobus subiectis inesse, erit in vno duntaxat, hoc est, in igne.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR, ACTIONEM ineſſe in patiente; ſimulq; inter actionem, paßionem, & motum, diſcrimen conſtituitur.

1. Arg. pro sententia ponentium actionem transeuntem in agente.

COntraria tamen sententia, existimãtium *Conclusio q̃* nõ solùm formam, quę motu gignitur, *Stionis.* sed ipsam quoque formæ productionem siue emanationem, inhærere in patienti, Peripatetica & vera est, eamque amplectuntur præter alios Themistius, Alexander, Philo-

ponus, Simplicius, Auerroës, Magnus Albertus, vt constat ex ijs, quæ annotant ad text. 20. & 23. huius libri, & ad text. 139. libri tertij de anima. Item Ferrariensis hoc loco quæst. 4. & cap. 1. lib. 2. contra gent. Soncinas 5. Metap. qu. 37. Iauellus lib. 9. Metaphys. quæst. 15. Heruæus quodlib. 4. quæst. 4. Capr. in 2. distinct. 1. quæst. 2. art. 3. Secuti communem Magistrum D. Thomam, huiusce opinionis, quicquid alij velint, assertorem, tum alijs in locis, tum lib. 2. contra gentes, cap. 1. Ac quòd ita senserit Aristoteles, liquet ex cap. 3. huius libri, vbi docet, actionem & passionem esse vnũ eundemque motum; hunc verò in re, quæ mouetur, esse: & actionem esse actum huius in hoc, id est, in patiente; passionem verò, huius ab hoc. Quod non minùs luculentè confirmat lib. 9. Metaphys. cap. 9. text. 16. cùm ait, actionem esse in eo quod efficitur; vt ædificationẽ in eo quod ædificatur, & omnino motum in re quæ mouetur. Vbi planè vides, Aristotelem non solùm formam quæ fit, sed eius etiam effectionem in patiente cõstituere. Præterea: actio, vt superiùs ostẽsum fuit, est idem cum termino inducto; veluti calefactio cum calore: sed cùm ignis aquam excalfacit, calor recipitur in aquam: ergo in eandem calefactio ipsa recipietur; alioqui idem accidens duobus subiectis simul inhæreret. Item, si actio transiens inhæreret in agente, non esset transiens, sed immanens, vt ex ipsa ratione immanentis actionis patet: ergo, &c. Nec satisfaciet, qui dixerit, actionem transeuntem differre ab immanente; quia per transeuntem semper efficitur aliquid operis, quod illa peracta adhuc maneat. Non, inquam, satisfaciet; cùm manifestũ sit, actionem qua citharа pulsatur, esse transeuntem; qua tamen peracta nihil per eam confectum supereſt.

Confirmatio.

Vt tamen apertiora reddantur, & vt primi argumenti, quod pro contraria parte adduximus, explicatio luculentior sit, declarandum hoc loco erit, quónam pacto actio & passio inter se & à motu differant. Scotus in quodlib. quæst. 11. & 4. sent. distinct. 13. quæst. 1. sentit, totam rationem actionis consistere in relatione ad agens; passionis verò in relatione ad patiens. Capr. in 2. distinct. 1. quæst. 2. art. 1. conclusione 2. putat, formalem rationem actionis & passionis nõ esse aliud, quàm ipsum motum; differreq; inter se, quòd actio importet in obliquo relationem causæ ad effectum, id est, habitudinem originis ipsius motus, quæ est in mouente; passio autem respectum, siue ordinem effectus ad causam, videlicet ad rem agentem, à qua motus emanat. Heruæus quodlibeto 7. quæst. 14. arbitratur, actionem esse motum, prout includit agens, extrinsecè tamen; passionem esse eundem motum, quatenus rem patientẽ, etiam extrinsecè complectitur.

Sed omissa longiori disputatione, duplici pronuntiato hęc dubitatio enodanda est. Primum sit: Actio & passio, neque relationem, neque motum per se, neq; motum vnà cum agente & patiente extrinsecus adiunctis, formaliter significant. Prima pars huius pronũtiati ostenditur: quia si actio & passio relationem significarent, pertinerent ad categoriam relationis. Secunda suadetur: quia cùm motus sit quidpiam tum analogum, tum incompletũ, si actio & passio formaliter essent motus, neutrum eorum spectaret per se ad vllum prædicamentum. Tertia probatur ex eodem absurdo; quia hæc tria, motus, agens, & patiens, si vniuersa, tanquam ex æquo significata, sumãtur, præterquam quòd ex parte motus analogiam habent, sunt quidpiam complexum, quod locum per se in prædicamentis non habet. Quare actio & passio non constituerent per se duplicem categoriam; quod à communi Philosophorum sensu abhorret.

1. Pronunciatum.

Secundum pronũtiatum sit: Actio, passio, & motus, sunt vna eademque res; differunt tamẽ inter se formaliter, penes diuersos modos absolutos, quos vendicant. Huiusce pronuntiati veritas declaratur, astruiturq; simul ex eo; quia vna & eadem calefactio, quæ motus est, re ipsa est actio & passio: vt enim manat ab agente, rationem actionis sortitur; vt excipitur in patiente, rationem passionis. Quod Aristoteles 3. huius libri capite, hisce verbis explicauit: Omnino autem actio & passio, non idem sunt propriè, (id est, formaliter) sed motus, cui hæc insunt. Nam huius in hoc, & huius ab hoc actum esse, ratione diuersa sunt. At non dari inter hos terminos maiorem distinctionem, ex eo concluditur, quia quæuis alia maior distinctio superuacanea est. Esse verò prædictos modos, non respectiuos, sed absolutos, constat ex confirmatione secundæ partis primi pronuntiati. Porrò in hac differentia subeunda habet se motus, quasi materiale quid, in quo tenuissimæ illæ entitates, quas modos dicimus, resultant. Quo fit, vt non eadem prorsus ratione & motus ab actione & passione, & actio passioq; inter se differant.

2. Pronunciatum.

ARTICVLVS III.

SOLVVNTVR ARGVMENTA contendentium actionem in agente recipi.

Sol. 1. argum.

His ita constitutis, ad primum superioris articuli argumentum negandum est, actionem & passionem differre tantùm respectibus, si de intrinseca differentia loquamur, vt ex dictis patet: quamuis non eamus inficias, relationem agentis comitari semper actionem, relationem verò patientis, passionem.

nem. Sed enim hi respectus, non faciunt inter hæc essentiale discrimen. Ad reliquam argumenti partem dices, eiusdem esse actum, cuius est potentia, id est, ab eo, cui conuenit potentia, proficisci actum. Cæterùm nõ semper in eodem, in quo inhæret potentia, inesse actum, tanquam in subiecto.

Capreolus in 2. d. 12.

Sol. 2. arg.

Ad 2. dicendum, non iccirco existimasse Aristotelem, si initio temporis procreatus fuisset mundus, mutatum iri Deum, quòd putarit actionem creandi debuisse in Deo, vt in subiecto recipi: sed quia cælestis disciplinæ luce destitutus, non intellexit, qua ratione posset Deus, sine voluntatis mutatione, nouam rerum creationem moliri. Quem errorem confutat D. August. 12. lib. de Ciuit. Dei, cap. 17. de eodemq; 9. huius operis lib. pluribus agemus.

Error Arist.

Solut. 3.

Ad 3. negatur, debere semper causam formalem in eo esse, quod ab illa appellationem sumit, & cui effectus formalis cõuenit. Namque tametsi fatendum sit, effectum formalem sine forma dari non posse, potest nihilominùs forma ipsa rem, in qua non inest, extrinsecùs denominare, vt in re proposita accidit. Ad argumenti confirmationem dicito, rem ipsam quæ est actio, denominare id in quo recipitur, idque à quo egreditur, alio tamen & alio modo: nempe illud passiuè, hoc actiuè; hoc tanquam edens, illud tãquam recipiens actionẽ. Quod videre est etiam in loco, qui & aërem circumfusum in quo inhæret, & Socratem denominat; sed aërem vt locantem, Socratem vt locatum.

Res, quæ est actio, denominat id à quo est, & id in quo est.

Solut. 4.

Ad 4. proposito exemplo reuerà duas actiones dari, duosque actus ab eodem igni prodeuntes, sicuti & duo calores. Non dici tamen duo agentia: quia vt concreta multiplicentur, non sat est formarum multitudo; sed requiritur præterea suppositorum diuersitas. Vnde, si Verbum diuinum duas humanitates ad suæ hypostasis vnitatem copulasset, non duo, sed vnus duntaxat homo diceretur; vt rectè asseruit D. Thomas. 3. p. quæstione 3. artic. 7. Aduerte tamen, posse duas illas calefactiones aliquo modo vnam dici, ratione vnius principij, à quo manant: quemadmodum & duæ lineæ, esto in se, & vt ad aliam atq; aliam circunferentiæ partem terminantur, plures sint; vt tamẽ in centro coëunt, vnum quidpiam censentur.

Si Verbũ diuinum duas humanitates assumpsisset, diceretur vnus homo.

QVÆSTIO II.

VTRVM LATIO IN MOBILI, an in corpore circumiacente inhæreat.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM, non inhærere in mobili.

PRoposita quæstio non parum controuersa est. Sunt enim qui existiment, lationem non in mobili, sed in corpore circumfuso, vt in subiecto inesse, ac rem ipsam, quæ mouetur, extrinsecus tantùm denominare. Quam sententiam tueri debent, quicunque per motum localem non alium terminum, quàm ambientis corporis superficiem, acquiri putant. Nam cùm terminus cuiusq; motus idem re sit cum motu, fieri non potest, vt motus in alio subiecto hæreat, quã in eo, in quo est eius terminus. Huius ergo opinionis fuit D. Thomas in 4. distinct. 44. q. 2. art. 2. & 3. contra gentes c. 82. Gregorius in 2. distinct. 1. qu. 4. art. 1 Soncinas 5. Metaph. q. 40. Heruæus quodl. 1. q. 9.

Ac primùm, quod per motum localem sola externa superficies acquiratur, vnde tota ferè controuersiæ explicatio pendet, ita suadetur. Aristotẽles 8. huius operis cap. 7. text. 1. 59. probat, motum localem cæteris motibus perfectiorem esse, quòd mobile secundum eum non sit in potestate ad aliquid intrinsecum, sicuti est id, quod alteratur & augescit, aliámve subit mutationem: putat igitur, mobile per lationem nihil intrinsecum acquirere, atque adeò solam externam superficiem. Secundò idem confirmatur: quia Aristoteles tam in hoc opere, quàm alias, quoties de locali motu philosophatur, nullius rei, quæ per eum rei motæ obueniat, mentionem facit, præterquam loci, hoc est, superficiei ambientis corporis. Tertiò: quia si per motum localem aliquid mobili inhærens acquireretur, vel id esset absolutum, vel relatum: non absolutum, quia non videtur, quídnam id esse queat; non relatum, quia ad relationem nõ est per se motus: ergo, &c. Quartò: Idem hũc in modum comprobatur: Loci acquisitio est verè ac propriè motus: ergo per motum localem nulla forma inhærens mobili, sed locus duntaxat per se acquiritur. Antecedens ostenditur. Primùm, quia acquisitio loci est actus entis in potentia, vt in potentia; siquidem dum res mouetur, aliqua pars loci acquiritur, alia acquirenda supereſt. Item, quia locus habet omnes conditiones, quas Philosophi in eo, quod propriè ac per se motum terminat, deposcunt, vt considerанti planum erit. Consecutio autem probatur: quia si forma illa, quam aduersæ partis auctores in ipso mobili constituunt, motu cõpararetur, cùm locus (vt proximè ostensum est) per se etiam latione acquiratur, vel nullus motus localis esset vnus per se, vtpote qui duplicem terminum natura differentem obtineret: vel dãda essent plura genera lationum, à vulgatis distincta: vnum ad formam illam rei motæ inhærentem; aliud ad locum: quod alienum tamen est à communi doctrina Philosophorum, apud quos ea motuum distinctio non legitur.

Ratio.

Ratio. 2.

Ratio. 3.

Ratio. 4.

ARTICVLVS II.

LATIONEM INESSE IN MOBILI, nec aduersariorum argumenta concludere.

CONtraria sententia, existimantium latio-
nem inhærere in ipso mobili, verisimi-
lior, ac Philosophorum communior est. Eam
Concluditur pars affirmatiua. defendit Sotus hoc in l. q. 2. Toletus q. 3. Ian-
dunus 4. Met. q. 4. Durandus in 2. d. 15. q. 3. Io-
annes Maior d. 2. q. 2. Ochamus in q. 9. ac om-
nis ferè schola Nominalium: in eademq; vide-
tur fuisse auctor sex principiorum, in explica-
tione categoriæ Vbi, cum doceat, Vbi esse in
re ipsa quæ mouetur: quod itè asserit Scotus
in 4. d. 49. qu. 16. Probatur verò hæc opinio
hunc in modum; Aristoteles definijt superiùs
motum, actum mobilis; atque ex professo do-
cuit, motum esse in mobili vt in subiecto: qd
etiam repetit 9. Met. c. 9. t. 16. Igitur motus non
in corpore circumiacente, sed in re quæ mo-
uetur, inest. Secundò: Latio Angeli est quid
spiritale, quod proinde recipi non potest in
corpore: necesse est ergo, vt recipiatur in ipso
angelo. Quare nō omnis latio in corpore am-
biente inhæret. Tertiò; dato per diuinam po-
tentiam inani spatio, à terra vsque ad cauum
lunæ, ascendat ignis in suam regionem. Eius-
modi ascensus est verè motus, & non inheret
in corpore circumstante, cùm ibi nullum cor-
pus sit: inhæret igitur in ipso igni. Respondēt
Occupatio. aduersarij, hoc euētu debere ignem moueri,
non vero & positiuo motu, sed negatiuo. At
nihil respondent. Nec enim inficiari queunt,
dari in eo ascensu agitationem quandam ve-
ram & realem, ortam à leuitate & impulsu,
cuius vi ignis in sublime feratur; alioqui non
vlteriùs pergeret: quæ agitatio non aliud esse
potest, quàm latio, cùm rem ab vna parte spa
tij ad aliam transferat. Quòd verò hæc agita-
tio sit vera motio positiua, ex eo suadetur, q a
alioqui posset ignis (quod admittendum nō
est) ad cauum lunæ peruenire, Deo ad eius-
modi itionem nullum concursum præstante.
Nec enim pura negatio diuino cōcursu eget.
Adde, quòd motus primi mobilis est verus
ac realis, cùm is omnium lationum norma
sit; docente Aristotele li. 8. huius operis c. 7. t.
62. Et tamen primum mobile ex parte supe-
riori (secundum Aristotelem) nullo obtegi-
tur corpore, in quo eiusmodi motus insit. Fa-
tendum igitur erit, in ipso primo mobili, non
extrà, eum motum recipi.

Discrepantia inter assertores huius sententiæ.

Est tamen inter eos, qui nostram hanc sen-
tentiam tuentur, non parum dissidij, in expli-
cando lationis termino, quem mobili inhæ-
rere dicimus. Sunt qui putēt, esse relationem
distantiæ ad polos, vel contenti ad superfi-
ciem continentem. Sed non rectè sentiunt:
Nulla enim relatio motu per se acquiritur, vt

A Aristot. c. 2. l. 5. huius operis docebit. Alij di-
cunt, esse quid resultās in mobili, ex circum-
iacentis corporis superficie. Sed hoc refellit
superius argumentum, quo ostendimus, dari
posse verum ac positiuum motum in vacuo,
vbi nulla erit superficies, à qua in rem motā
quicquam deriuetur. Statuendum igitur est,
terminum motus esse ipsum vbi, siue existen- *Quis sit terminus motus.*
tiam in spatio: hanc autem nō esse aliud, quā
mobilis quantitatē, prout in hac vel illa par-
te spatij existit, seu modum quendam, quem
B sortitur quantitas, prout nunc huic, nunc illi
parti spatij, siue veri, siue fictitij, respondet.
Suadetur aūt hæc sententia, tū ex impugnati-
one aliarū; tum qua superuacaneū est, aliud
quid constituere, quod per motū localē acq-
quiratur; tū verò, quia hic terminus, quē po-
nimus, omni lationi, siue in vacuo, siue in ple-
no fiat, perpetuò obseruit, ac per se acquiri-
tur. Non diximus autem, prædictū terminum
esse ipsam substantiam rei mobilis, sed eius
C quantitatem: quia sicuti substantia corporea,
de cuius motu agimus, per quātitatem certo
vbi circumscribitur; ita eius vbi à quantitate
peti debet, prout tamen partibus spatij com-
mensuratur. Secus res habet in angelis, qui
cùm sint corporeæ molis expertes, & non se-
cundum quantitatem, sed secundum substan
tiam in suo vbi constituantur: consentaneum
est, vt vbi, quod motu acquirunt, sit idem re *Quodnam sit vbi angelorum.*
cum ipsorum substantia. prout alijs atq; alijs
partibus spatij respondet.

Argumenta verò contrariæ partis ita di-
luenda sunt. Ad primum dicēdum, Arist. tan- *Responsio ad 1. arg. aduersariorum.*
tùm negare, per lationem acquiri aut amitti
formam aliquam distinctā re à mobili, sicuti
in cæteris motibus accidit. Ad secundum, p- *Ad. 2.*
ptereà cùm de latione disserit, non expressam
facere mentionē vbi, sed loci: quia locus no-
tior est, quàm vbi; & quia p loci differentias
in dicare vult differentias vbi; quę per ordinē
ad spatium, quod ordinariè ac secundum na-
turæ cursum loco circumfunditur, sumi de-
bent. Ad tertium ex ijs, quæ dicta sunt, patet *Ad. 3.*
responsio. Nempe motum localem terminari
ad aliqui d absolutum; nec tamen ad locum,
sed ab vbi, vt explicatum est. Ad quartum di- *Ad 4.*
cendum: etsi corpus, dum fertur, ambientem
superficiem simul acquirat, eam tamē acqui-
sitionem ex accidenti sese habere ad lationē,
quæ per se, vt diximus, ad vbi duntaxat termi-
natur. Itaq; acquisitio superficiei, collata ad
rem motam, non est actus entis in potentia,
vt in definitione motus intelligitur, id est, en-
tis, quod per se eiusmodi formam acquirat.
Nec item prædicta superficies habet condi-
tiones necessarias, vt aliquid motum termi-
net; siquidē non per se, sed per accidens tan-
tùm obuenit. Cuius rei indicium est, quòd in
vacuo dabitur verus motus, per quem
tamen nulla externa superficies
comparetur.

CAP.

Κεφάλαιον Δ.

Ἐπεὶ δ' ἔστιν ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη περὶ μεγέθη, καὶ κίνησιν, καὶ χρόνον, ὧν ἕκαστον ἀναγκαῖον ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον εἶναι, εἰ καί μὴ πᾶν ὅσον ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον, οἷον πάθος ἢ σημεῖον. τῶν μὲν τοίνυν τοιούτων ἴσως οὐδὲν ἀναγκαῖον ἐν θατέρῳ τούτων εἶναι. προσῆκον δὲν περὶ φύσεως πραγματεύεσθαι θεωρῆσαι περὶ ἀπείρου εἰ ἔστιν, ἢ μὴ· καὶ εἰ ἔστι, τί ὀστὶ. σημεῖον δ', ὅτι τούτης τῆς ἐπιστήμης οἰκεία ἡ θεωρία ἡ περὶ αὐτό. παντελῶς μὲν οὖν δοκοῦσιν ἀξιολόγως ἠφθαι τοιούτης φιλοσοφίας, πεποιῆσθαι λέγειν περὶ τοῦ ἀπείρου, καὶ πάντες ὡς ἀρχήν τινα τιθέασι τῶν ὄντων. οἱ μὲν, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων, καθ' αὑτὸ, ἐχώς συμβεβηκός τινι ἑτέρῳ, ἀλλ' ὡς οὐσίαν, αὐτὸ ἂν τὸ ἄπειρον. πλὴν οἱ μὲν Πυθαγόρειοι ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ποιοῦσι τὸ ἀπειρον· καὶ ἔναι ἂν τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ ἄπειρον. Πλάτων δ', ἔξω μὲν οὐδὲν φησὶ σῶμα, οὐδὲ τὰς ἰδέας, διὰ τὸ μηδὲ ποῦ εἶναι αὐτάς· τὸ μὲν τοι ἄπειρον καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ ἐν ἐκείνοις εἶναι. καὶ οἱ μὲν τὸ ἄπειρον ἕναι τὸ ἄρτιον· ἔστι γὰρ ἐναπολαμβανόμενον, καὶ ὑπὸ τοῦ περιττοῦ περαινόμενον παρέχειν τοῖς ὄντοις τὸν ἀπειρίαν· σημεῖον δ' εἶναι τοῦτο τὸ συμβαίνον ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ. περιττιθεμένων γὰρ τῶν γνωμόνων περὶ τὸ ἕν, καὶ χωρὶς, ὁτὲ μὲν ἄλλο ἀφ' γίνεσθαι τὸ εἶδος, ὁτὲ δ' ἕν. Πλάτων δ' δύο τὰ ἄπειρα, τό μέγα, καὶ τὸ μικρόν· οἱ δὲ περὶ φύσεως, ἀπειρίαν ἀφ' ὑποτιθέασιν ἕτερον τινὰ φύσιν τῶν ἀπείρων τῶν λεγομένων στοιχείων, οἷον ὕδωρ, ἢ ἀέρα, ἢ τὸ μεταξὺ τούτων.

τῶν

aerem, aut medium inter hæc, infinito subijciunt.

CAP. IV.

QVeniam a autem scientia, quæ de natura Textus 24.
est, in magnitudinibus, motu, & tempore versatur, quorum vnumquodque aut infinitum, aut finitum esse necesse est; quanquam non omnia infinita sint, aut finita, veluti affectio, aut punctum (huius enim generis nullum in horū aliquo collocari fortassis necesse est) eum sanè, qui naturam pertractat, decet contemplari, infinitum sit nè ne; & si sit, quid sit. b Contemplationem autem de eo huius Textus 25.
scientiæ esse propriam, eo indicatur, quòd quicunq; hanc Philosophiam cum dignitate attigerunt, de infinito disseruerint, idque vt quoddam rerum principium omnes ponunt; alij quidem, c vt Pythagorici & Plato, per se, non vt aliquid quod alij accidat, sed vt substantiam. Verùm Pythagorici in rebus, quæ sub sensum cadunt, cùm separatum numerum non statuant, idq; etiam quod extra cælum est, esse infinitum: Plato verò extra quidem nullum corpus esse, neque ideas; propterea quòd eas nullibi esse: infinitum tamen & in his, quæ cadunt sub sensum, & Textus 26.
in illis esse. d Et illi quidem numerum parem infini-
tum esse: cum enim comprehensum terminatumque ab impare, his quæ sunt infinitatem præbere, eiusq; rei argumentum id esse, quod in numeris euenit. e Cùm enim normæ circa vnum & seorsum ponuntur, aliam interdum semper speciem, interdum vnā exoriri. f Plato autem duo infinita, magnum & paruū. Textus 27.
g Physici autem omnes aliam quandam naturam, eorum quæ elementa nominantur; vt aquam, aut
Eorum

Physici esse, de Infinito disputare.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

QVoniam a *autem*] Postquam Aristoteles in priori huius libri parte de Motu vniuersè disseruit, nunc de Infinito disputare aggreditur. Ac primùm ostendit, disputationem hanc ad institutum Physici pertinere. Nam cùm Physicus circa magnitudines, motum, & tempus, qua ratione quædam entium naturalium affectiones sunt, versetur, & horum vnumquodque finitum aut infinitum sit; consentaneum profectò est, vt eidem incumbat, detúrne infinitum, & quidnam id sit, rimari. Admonet tamen, non omnia, etiam quæ in Physicam contemplationem cadunt, finita aut infinita esse: vt punctum, quod nec infinitatem vendicat, vt patet; nec finitatem, cùm non habeat terminum, sed ipse terminus sit. Item vt affectiones, quæ neutrum horum per se ac suopte ingenio sortiuntur. Porrò nomine affectionum, vel intelligit vniuersa accidentia, præter quantitatem, vt ait Psellus; vel omnes ac solas qualitates, vt placet Themistio & Philopono; vel qualitates solas, non tamē omnes, sed sensiles duntaxat, vt D. Thomas & Simplicius interpretantur.

b *Contemplationem autem*] Naturalis esse Philosophi, de Infinito disceptare, eo rursus probat, quòd præstantissimi quique Philosophi, qui hanc de rebus Physicis doctrinam pro dignitate tradiderunt, de infinito disputarunt. Nec verò, vt de re ad naturam parum attinente, sed vt de ea, quam statuebant rerum principium; etsi alij alio modo.

Dissensio inter Platonē & Pythagoreos.

c *Vt Pythagorici*] Dissidium fuit inter Platonem & Pythagoricos, circa infiniti positionem. Nam Pythagorici ita infinitudinem numerorum, rerum principia esse arbitrabantur, vt numeros à rebus singularibus, etsi cogitatione, non tamen re, seiungerent; sed eos partim in rebus sensilibus, partim in ijs, quæ sensus effugiunt, extra mundum collocarent. Plato verò extra complexum vniuersi, nec vllum corpus, neque ideas constituit: posuit tamen infinitum, tum in rebus sensui obnoxijs, videlicet magnum & paruum, quibus infinitatem inesse pronunciabat, tum etiam in ideis.

Pythagorici.

d *Et illi quidem*] Pythagorici, numerum parem infinitum esse aiebant, imparem finitum; atq; illum ab hoc comprehendi & ad finitatem vocari: quia videlicet impar pari additus, sectionem in partes æquales prohibet: vel quia vnitas, quæ impari numero peculiariter attribuitur, quòd eius additione parem superet, numerorum diuisionem terminat; siquidem vbi primùm ad vnitatem ventum est, cessat diuisio.

Cur infinitas pari, finitas impari numero conueniat.

e *Cùm enim*] Quòd infinitas pari numero conueniat, finitas impari, ex eo Pythagorici ostendebant; quia normis, quas Græci γνωμόνας vocant, positis circa vnum, id est, additis vnitati, alia interdum & alia numeri species semper nascatur, interdum eadem semper. Alia quidem & alia, si normæ, quæ pares sint numeri; eadem, si normę, quæ impares sint, circumponātur. Quod vt intelligas, aduerte Pythagoricos eos numeros gnomones appellasse, quia quadratis numeris (ad imitationem geometricarum magnitudinum & figurarum) circumpositi, numerum instar gnomonis augerent, sed speciem eius non mutarent. Huiusmodi sunt oēs numeri impares, ordine sibi succedentes. Vbi diligenter aduertendum est, in numeris, quemadmodum & in geometricis figuris, quosdam esse triangulares, alios quadratos, alios ab alijs figuris nomen habentes: vt Boëtius disertè exposuit. Sunt verò quadrati v. g. numeri, quorum latera sunt æqualia; siquidem ex numero semel in se ducto efficiuntur. Talis est quaternarius, qui ex binario semel repetito nascitur. Si ergo omnes numeri impares ordine collocentur; & eorum primus, nempe ternarius, circa vnitatem, quæ potestate primus est quadratus, constituatur, gignetur quaternarius, qui est primus quadratus actu. At si quaternario secundum numerum imparem, nimirum quinarium, adijciamus, efficietur secundus quadratus, videlicet nouenarius: huic rursus si tertium imparem, qui est septenarius, addamus, sexdenarius emerget, qui est alius quadratus: idemque perpetuò euenier, nulla speciei numeri facta mutatione. Quòd si pares numeri addantur, alia atque alia species numeri secundum rationem figuræ orietur. Namque in primis vnitati adiectus binarius ternarium efficit, qui est numerus triangulus; huic si adijciatur alter numerus par, videlicet quaternarius, septenarius emergit alterius speciei: itaque adiectione pari semper noua quadrati species excitatur. Ideoque impari finitudinem, pari infinitudinem Pythagorici ascribebant.

Plato duo posuit infinita.

f *Plato autem*] Plato duo constituit infinita, videlicet magnum & paruum, vtrumque ex diuisione magnitudinis. Nam magnitudo in infinitum secari minuique potest; & cumulus, qui ex ea sectione consurgit, in infinitum etiam crescet.

g *Physici autem*] Docet Physicos, hoc est eos, qui motum & generationem interitumque rerum naturalium admisere, principio infinitatem non per se, sed quasi quidpiam aduentitium attribuisse. Ponebant enim aliam quandam naturam, vt aquam, vel aërem, cui infinitudo conueniret; non tamen vti ratio substantiæ, sicuti Pythagorici & Plato existimarunt. Horum autem dogmata particulatim recenset, de quibus iam libro primo huius operis luculentè egimus.

τῶν δὲ πεπερασμένα ποιούντων στοιχεῖα, οἱ μὲν ἄπειρα ποιοῦσι. ὅσοι δ' ἄπειρα ποιοῦσι στοιχεῖα, παραπλησίως Ἀναξαγόρᾳ καὶ Δημόκριτος, ὁ μὲν ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, ὁ δὲ ἐκ τῆς παυσπερμίας τὸ σχῆμα, τῇ ἁφῇ συνεχὲς τὸ ἄπειρον εἶναι φάσκοντες· καὶ ὁ μὲν, ὅτι οὐκ ἀμέριστον ἐστὶν ὁμοίως μίγμα τῷ παντὶ, διὰ τὸ ὁρᾶν ὅτιοῦν δὲ ὁτῳοῦν γιγνόμενον· ἐνδέχεσθαι γὰρ ἴσως καὶ τὸ ὅλον τοῦτ' ἀπείρου χρήματος φαίνεσθαι εἶναι, οἷον ὕδατος ἢ σαρκὸς καὶ τῶν ἀπὸ τούτου, καὶ οὕτως ὁτιοῦν· καὶ ταῦτα ἀεί, καὶ ἄμα τοίνυν· ἀρχὴ γὰρ ὁμοίως ἐν ἑκάστῳ δεῖ τὸ διακρίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ταὐτόν. ἐκεῖ γὰρ τὸ γιγνόμενον ἐκ τοιούτου γίνεσθαι σώματος, παντῶν δ' ὄντων γένεσις, πλὴν οὐχ ἅμα, καί τινα ἀρχὴν εἶναι δεῖ τῆς γενέσεως. αὕτη δ' ὄντι μία, ὁμοίως ἐκείνῳ καλεῖ νοῦν. ὁ δὲ νοῦς, ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρχάζεσθαι ποήσας· ὥστε ἀναγκαῖον (πάντα) ποτ' εἶναι, καὶ ἀρξαμένου τοῦ κινεῖσθαι. Δημόκριτος δὲ, ὅθεν ἕτερον ἐξ ἑτέρου γίνεσθαι τῶν παθῶν φησὶν· ἀλλ' ὅμως αὐτὸ τὸ κοινὸν σῶμα ἀπάντων ὄντων ἀρχὴ, μεγίθει λαχὰ τὰ μέσα καὶ σχήματι διαφέρον. ὅτι μὲν οὖν προσήκουσε τοῖς φυσικοῖς ἡ διωρία, δῆλον ἐκ τούτων. εὐλόγως δὲ καὶ ἀρχὴν αὐτὸ τιθέασι πάντες· ὅτε γὰρ μάτην εἶόν τι αὐτὸ εἶναι, ὅτε ἄλλως αὐτῷ ὑπάρχειν ἀνάγκαιον, πλὴν ὡς ἀρχήν. ἄπαντα γὰρ ἡ ἀρχὴ, ἡ δὲ ἀρχὴς. τὸ δὲ ἀπείρου οὐκ ὄντι ἀρχὴ· εἰη γὰρ ἂν αὐτὸ πέρας.

Eorum autem, qui finita faciunt elementa, nullus facit infinita: sed qui elementa infinita statuunt, vt Anaxagoras & Democritus, ij omnes infinitum talem continuum esse aiunt; ille quidem è partibus similibus, hic verò ex omnium figurarum seminario. Atque etiam ille, quamvis partem, non secus ac vniuersum, admistionem esse, propterea quòd rem quamuis è quauis fieri conspiceret. Nam & hinc videtur dixisse res omnes aliquando simul fuisse; vt hanc carnem, & hoc os, & ita rem quamuis: quamobrem & omnia igitur & simul. Principium enim secretionis non solum est in vnoquoque, sed etiam omnium. Cùm enim id quod gignitur, ex huiusmodi gignatur corpore: omnia autem gignantur, quandoquidem non simul: aliquod quoque generationis principium esse necesse est. Illud verò vnum est, quod ille mentem nominat, quæ quidem a principio aliquo intelligendo agit. Quamobrem necesse est, aliquando simul fuisse, moueriq; olim cœpisse. Democritus autem nullum primorum corporum aliud ex alio fieri ait; sed commune tamen corpus, partium magnitudine & figura differens, omnium principium est. Hanc igitur contemplationem Physicos decere, ex his est perspicuum. h Porrò principium ipsum esse, probabiliter omnes ponūt: nec enim frustra esse nec

Textus 28.

Textus 29.

Textus 30.

concretum esse, aut simplex: sed neutrum horum infinitum esse potest: ergo, &c. Minor quoad priorem partem suadetur; quia cùm elementa quatuor tantùm sint, constaret vtique eiusmodi corpus certis numero elementis. Quare vel omnia terminatam haberent magnitudinem, sicq; finitam molem efficerent; quia quod ex certis partibus terminatæ magnitudinis coalescit, finitum est. Vel vnum aliquod ex ijs, aut plura, aut omnia, infinitam molem vendicarent: quod fieri non potest, quia oporteret vnum illud infinitum elementum, vt ignem v. c. reliqua omnia extinguere, & in se conuertere: quando quidem supra omnem mensuram proportionis, quo duis finitum agendi acrimonia & efficacitate vinceret. Eadem que ratione patet, non posse plura ex ijs elementis infinita præpollere magnitudine: nec item omnia, quia vnumquodque eorum molem sua totam infiniti spatij capacitatem obsideret.

i *At neque vnum*] Superest confirmanda altera assumptionis pars, videlicet non dari corpus simplex infinitum. Agit autem in præsentia Aristoteles tantùm de corpore simplici, rectam lationem subeunte; acturus nimirum de eo quod in orbem voluitur, in libris de Cœlo, vbi nullum eiusmodi infinitatem habere demonstrat. Non dari ergo prædictum corpus infinita mole præditum, ex ijs, quæ paulò antè dicta sunt, facilè conuincitur. Nam & alia corpora interimeret, & nulli alteri locum daret. At enim quia, vt primo huius operis explicatum est, quidam rerum principium, non aliquod elementum, sed medium quid inter ea, contrarietatis expers, fecêre; quòd quispiam diceret, absque aliorum vastitate & incommodo infinitatem habere posse, vtpote contraria vi, qua perniciem moliatur, destitutum: id quoq; refutat Aristot. probans, non dari eiusmodi corpus, etiam infinitatis incommodis sublatis, cùm nec sub sensum cadat, vt cætera; nec in mistorum veniat compositionem, sicuti nec in id mista dissoluuntur.

ὧν δὲ ἕτερόν φασιν εἶναι τὸ ὂν ἢ ἓν ταῦτα. ἀλλὰ οὐδὲν δ' ἄναι τοιοῦτον, ὃ ἔχει ἄπειρον· (καθ' ὅτι γὰρ κοινόν τι πεῖσθαι ὅτι πάντως ὁμοίως, καὶ ἀήρ, καὶ ὕδατος, καὶ ὁτιοῦν.) ἀλλ' ὅτι ἐν ἔστι τοιοῦτον αἰσθητὸν σῶμα παρὰ τὰ καλούμενα στοιχεῖα· ἅπαντα γὰρ ἐξ ἐκείνων ἐστὶ, καὶ διαλύεται εἰς τοῦτο. ὥσθ' ἓν ἂν εἴη ταῦτα παρὰ ἀέρα, καὶ πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ· ἄλλο τι φαίνεται δ' ὄθνειον δὲ ἓν πῦρ, δὲ ἄλλο τ στοιχείων ὂν ἓν ἄπειρον ὑπολαμβάνειν εἶναί τι· ὅλως γὰρ καὶ χωρὶς τὸ ἄπειρον εἶναί τι αὐτ, ἀλλὰ μόνον τὸ πᾶν, κἂν ᾖ πεπερασμένον, ἓν εἶναι, ἢ γίνεσθαι ἐκ τινὸς αὐτῶν, ὥσπερ Ἡράκλειτός φησιν, ἅπαντα γίνεσθαί πῦρ. ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος καὶ ὅτι τὸ ἓν ὁσονοῦν ποιεῖσι παρὰ τὰ στοιχεῖα οἱ φυσικοί· πάντα γὰρ μεταβάλλει ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, οἷον ἐν θερμῷ εἰς ψυχρόν. δεῖ δὲ πρὸ πάντος, καὶ ἐν τῶνδε σκοπεῖν, εἰ ἐνδέχεται ἢ ὅλως ἐνδέχεται εἶναι σῶμα ἄπειρον αἰσθητόν. ὅτι δὲ ὅλως ἀδύνατον εἶναι σῶμα ἄπειρον αἰσθητόν, ἐκ τῶνδε δῆλον. πᾶφυκε γὰρ πᾶν τὸ αἰσθητὸν πού εἶναι, καὶ ἔστι τόπος τις ἑκάστου, καὶ ὁ αὐτὸς τὸ μερὶς καὶ παντός, οἷον ὅλης τε τῆς γῆς καὶ μιᾶς βώλου, καὶ πυρὸς καὶ σταγόνος. ἆρ' εἰ μὲν ὁμοειδὲς, ἢ ἀκίνητον ἔσται, ἢ ἀεὶ οἰσθήσεται· πότερα δὲ δυνατόν τί γὰρ μᾶλλον κάτω ἢ ἄνω, ἢ ὁτιοῦν; λέγω δ', οἷον εἰ βῶλος εἴη, ποῖ αὐτὴν κινηθήσεται, ἢ ποῦ μένει; ὁ γὰρ τόπος ἄπειρος, τὸ συγγενὲς αὐτῇ σῶμα· πότερον οὖν καθήξει τὸν ὅλον τόπον, καὶ πῶς; τίς οὖν καὶ πῇ ἡ μονὴ καὶ ἡ κίνησις αὐτῆς; ἢ πανσόμενον μενεῖ; ἢ κινηθήσεται ἄρα. ἢ πανσόμενον κινηθήσεται; ἢ σὺν αἴρᾳ σήσεται· εἰ δ' ἀνώμοιον τὸ πᾶν, ἀνώμοιοι καὶ οἱ τόποι· καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ σώματι τῷ παντὸς, ἀλλ' ἢ τῷ ἄπειρα τῷ εἶδει. καὶ

Nunc verò aliud esse aiunt, è quo hæc sint. Huiusmodi autem esse non potest, non quia infinitum (de hoc enim commune quid dicendum est, quod ad omne corpus, aerem quoque, & aquam, & aliud quoduis, æquè attineat) sed quòd tale corpus, quod sub sensum cadat, non sit præter ea, quæ nunc pauciter elementa. Cùm enim res omnis in id, è quo constat, dissoluatur; aliud quidpiam præter ignem, & terram, & aquam hic esset: nullum autem cōspicitur. k Neque igitur ignis, neque aliud vllum elementum, infinitum esse potest. Omnino enim, & præterquam quòd infinitum esse aliquod ipsorum astruatur, non potest vniuersum (etsi finitum sit) aut esse, aut fieri vnum quid ipsorum: quemadmodum ait Heraclitus, omnia quodam tempore deflagratura. Eadem verò ratio de vno est, quod præter elementa Physici faciunt. Omnia etenim è contrario in contrarium mutantur, vt è calido in frigidum. Est verò etiam ex his de corpore omni sensili considerandum, virum infinitum esse possit, an non. l Omnino autem sensile corpus infinitum esse non posse, ex his constat: omne enim corpus sensile alicubi esse apium est, & vniuscuiusq; locus est aliquis, atque etiam partis & totius est idem; vt totius terræ & glebę vnius, ignis & scintillæ: quare si vnius sit formæ, aut immobile erit, aut semper feretur; quod fieri non potest. Cur enim deorsum magis, quàm sursum, aut ad quemuis locum? Dico autem, si sit gleba, quónam ipsa mouebitur? aut vbinam quiescet? Corporis enim, quod ei cognatum est, infinitus est locus. Virum igitur totum locum occupabit? & quomodo? quis igitur, & vbi est ipsius status & motus? An vbique quiescet? non ergo mouebitur. An verò ad omnem locum mouebitur? non igitur stabit. m Quòd si totum ex dissimilibus constet partibus, dissimilia etiam erunt loca: & primùm quidem vniuersi corpus vnum non erit, nisi tactu: deinde hæc aut finitæ erunt specie, aut infinitæ.

Textus 46.

Textus 47.

Textus 48.

Textus 49.

Aris

Heraclitus.

k *Neque igitur ignis*] Probat, mundum non posse aliquod ex elementis esse, etiam dempta infinitate; vt ignem, quo arsura omnia Heraclitus aiebat, aut aliud quid ab elementis diuersum. Nam quicquid mutatur, è contrario in cōtrarium mutatur, vt patet ex ijs, quæ in 1. huius operis

disputata sunt: at vnum elementum sibi ipsi aduersari non potest, aut propriam perniciem intendere: quare si vnum tantùm eiusmodi corpus in natura existeret, omnis rerum generatio & interitus omnino tolleretur: quod experientiæ palam repugnat.

l *Omnino autem*] Alia ratione sensilium corporum infinitatem impugnaturus, duo quædam præmittit. Alterum est: Omne corpus sub sensum cadens, certum habere in mundo locum. Loquitur verò de corpore sensili duntaxat; quia Mathematicum non propriè locum vendicat. Alterum est: Totius & partis eũdem esse locum naturalẽ. His positis ita disserit: Si detur corpus aliquod simplex vniusq; naturæ, infinita mole prædituũ, id aut immobile erit, aut ꝑpetuò ciebitur; imò nec mouebitur, nec quiescet: hæc autẽ absurda sunt: ergo, &c. Probatur Maior: Si enim terræ gleba sumatur, ea nec mouebitur, nec ꝙescet; ad quem. n. feretur locũ, aut in quo ꝙescet? Nam cùm idem, vt antea sumpsimus, & totius & partis locus sit, & totũ infinitorum locorum, versus omnẽ differentiã, obtineat capacitatẽ; vtiq; nõ erit maior ratio, cur in vnã potiùs, quàm in aliã partẽ cõmeet, nec cur in vna magis, quàm in alia ꝙescat. Proindeq; cũ in oẽs partes simul ferri nequeat, necessariò ꝙescet: cũ itẽ in omnib⁹ partibus eiusdẽ spatij simul ꝙescere nõ possit, necessariò mouebitur. Quare semꝑ ꝙescet, & semꝑ mouebitur; & nũquã mouebitur aut ꝙescet.

Totius & partium idẽ locus.

m *Quòd si totũ*] Probat, nõ posse dari corpus infinitũ dissimiliũ naturarũ, hoc est, ex partibus specie differentibus concretũ: haberent. n. eiusmodi partes loca similiter specie distincta, cùm loca corporibus respondeãt. Et quidẽ eæ partes nõ vnũ aliquid continuũ, sed contiguũ duntaxat efficerent; siquidẽ ea, ꝙ specie distinguuntur, non possunt in vnum quid continuatione, sed ordine tantùm, aut alia eiusmodi compositione, coalescere. Vel igitur eiusmodi partes essent finitæ, vel infinitæ. Si finitæ, cùm efficiant infinitum, necessariò vna ex iis, aut plures infinitam molem obtinerent, quę proinde cęteras ad interitum & perniciem raperet. Vnde & veteres quidam Physiologi infinitatis assertores, vt hoc absurdum effugerent, id quod à contrarijs magis liberum magisq; innoxium videbatur, infinitum posuêre.

Quæ specie differunt, nõ possunt inter ꝑ cõtinuari.

ηϰὶ πιπρασμένα ϕῇ ὀϰ εἶϖ τι· ἴσα γὰρ τὰ ϕῇ ἄπειρα, τὰ δ' ὅ, εἰ τὸ ϖαῦ ἄπειρον, εἶσι τὸ ὕϖερ, ἢ τὸ ὕδωρ. ϕθορὰ δ' ἦ τὸ τοιοῦτον τοῖς ἐναντίοις, ϰαθάπερ εἰρῆϰαι ϖρότερον. ηϰὶ διὰ τοῦτο, ὁθὲν τὸ ἓν ηϰὶ ἄπειρον τοῦϖ ἐπείσαϖεν, ὀρθῶς γὰρ, ϖροσλογωμεν, ἀλλ' ἢ ὕδωρ, ἢ ἀέρα, ἢ τὸ μεταξὺ αὐτῶν. ὅτι τόϖ⊖ ἑϰάτερος, ἤϑη⊖ ἐν διωρισμέν⊖. ταῦτα δ' ἐπαμφ.]βίσει τῷ ἄνω ηϰὶ ϰάτω. εἰ δ' ἄπειρα, ηϰὶ ἁπλᾶ, ηϰὶ οἱ τόποι ἄπειροι, ηϰὶ ἴσα ἄπειρα τὰ στοιχεῖα. εἰ δ' τοῦτο ἀδιϰεῖσϑαι, ηϰὶ ϖεπρασμένοι οἱ τόποι, ηϰὶ τὸ ὅλον ϖεπεράνϑαι ἀναγϰαῖον· ἀδιϰεῖσϑαι γὰρ μὴ ἀπαρίϑμεῖν τ' τόποις, ηϰὶ τὸ σῶμα· ὅτι γὰρ ὁ τόπ⊖ ὁ ϖᾶς μείζων, ἢ ὅσον ἐνδέχ]εται τὸ σῶμα ἄμα εἶναι· ἅμα δ', ἀλλ' ἄπειρον ἔσται τὸ σῶμα. ὅτι τὸ σῶμα μεῖζον, ἢ ὁ τόπ⊖· ἢ γὰ ϖανὸν ἔσται τι, ἢ σῶμα ἀδιαιϑ ϖερυσὶς εἶναι. Ἀναξαγόρας δ' ἀτόϖως λέγει ϖρὶ ϖῦ τὸ ἄπειρον μονὸς ϑηρίσειν γὰ αὐτὸ αὑτό ϕησι τὸ ἄπειρον· τοῦτο γ' ὅτι ἐν αὐτῷ ἄλλο γὰ ὀλίγ ϖειέχει, ὡς ὅπ ἄν τι ᾖ, ϖερυσὶς ἐνέσϑαι εἶναι. τοῦτο δ' ὃν ἀληϑὲς· εἴη γὰ ἄν τι ϖᾶ βίᾳ, ηϰὶ ὑ ϖέφυϰεν. εἰ σὺν ὅτι μάλισ' μὴ ϰινεῖται τὸ ὅλον· (τὸ γὰ ἐν αὐτῷ ϑηρεύ⊖μενον, ηϰὶ ἐν αὐτῷ ἂν ϖάλλεσϑαι εἶναι αὐάγϰη·) ἀλλὰ διὰ τί ὁ ϖέφυϰε ϰινεῖσϑαι, λεκτέον· ὁ γὰ ἐπάνω τὸ ὅπως ἐπάνω ἀϖαλλάξαι. ἐπὶ γὰ ἂν ηϰὶ ὁτιοῦν ἄλλο ὁ ϰινούμενον· ἀλλὰ ϖέφυϰεν ὃν ϰωλύει, ἐπὶ ηϰὶ ᾗ γῆ ὁ ϕέρεται, ὃν εἰ ἄπειρ⊖ ἦν, ἐγγυμένη μέντοι ἀπὸ τ̀ μέσου· ἀλλ' ὀχ ὅτι ἔσ]ιν ἄλλο ὁ ἐνεχύσαι, μᾶλλοι ἂν ἔπ τὸ μέσ., ἀλλ' ὅτι ὁ ϖέφυϰεν ὅτω. ϰαίτοι ἐξέϐη ἂν λέγειν, ὅτι ϑηρίσει ἑαυτ⊖. εἰ σὺν μηδ' ὧδε τῆς γῆς τοῦτο ἀΐτιον ἀπείρ⊖ ὄντ⊖, ἀλλ' ὅτι βάρ⊖ ἔχει τὸ ᾗ βαρὺ μένει ἔπ τὸ μέσ. ὑ ᾗ γῆ ἔπ τὸ μέσ. ὁμοίως ηϰὶ τὸ ἄπειρον μένει ἐν αὐτῷ, διὰ ἄλλο τινὰ αἴτιον, ηϰὶ ὀχ ὅτι ἄπειρον, ηϰὶ ϑηρίσει αὐτὸ αὑτό. ἅμα γ' δῆλον, ὅτι ϰᾷ ὁτιοῦ ἄοι μέρ⊖ μένειεν ὡς γὰ τὸ ἄπειρον ἐν ἑαυτῷ μένει ϑηρίσον, ὅτω ϰᾷ ὁτιοῦ ϰηρὸν μέρ⊖, ἐν ἑαυτῷ μένει· τὸ γὰ ὅλ⊖ ηϰὶ τὰ μέρ⊖ ὁμοί ὃν οἱ τόποι σὸν ὅλης γῆς ηϰὶ βάλ⊖, ϰάτω, ηϰὶ ϖαντὸς ϖυρὸς ηϰὶ σιν ὕδρ⊖ ἄνω. ὥσ]ε εἰ τὰ ἄπειρα τόϖ⊖ τὸ ἐν αὐτῷ, ηϰὶ τὰ μέρ⊖ ὁ αὐτός· μένει ἀφ' αὑτῷ. ὅλως γ'

Ac finita quidem esse nõ possunt: erunt enim aliæ infinitæ, aliæ nõ erunt, si vniuersum sit infinitum; vt ignis, aut aqua. Tale autem contrarijs, vt antea dictum est, exitio est. Ob quam etiam causam Physicorum nemo, ipsum vnum & infinitum ignem statuit aut terram; sed aut aquã, aut aerẽ, aut medium inter ea, ꝙ vtriusq; loca apertè essent definita: hæc autem ancipitem habeãt locũ, superum nempe & inferum.

n *At si infinitæ & simplices, loca quoq; & elementa erunt infinita: ꝙ si hoc esse negaeat, & loca sint finita, totũ quoq; finitũ esse necesse est. Fieri enim nõ potest, vt corpus & locus sint paria: nam neq; locus totus maior est, quàm corpus esse simul queat; simul verò etiam infinitũ corpus non erit, neq; corpus maius quàm locus: aut enim inane aliquod erit, aut corpus quodpiam, quod in nullo sit loco.* o *Anaxagoras autem de infiniti statu absurdè loquitur. Ipsum enim infinitum se ait firmare, idq; ex eo, quòd sit in se, siquidem re alia nulla continetur: quasi vbi aliquid fuerit, ibi natura comparatum sit esse: quod quidem à vero abest, cùm aliquid alicubi esse possit, vbi suapte natura nõ est.* p *Si igitur quàm maxime vniuersũ non moueatur propterea quòd id, quod se sustinet, & in se est, à motu vacare necesse est: causa tamen, cur moueri aptè non sit, dicenda erat, non enim satis est eum, qui ita dixerit, assequisse; nã & aliud quiduis à motu vacare potest, quod tamẽ, vt moueatur, aptè esse nihil vetat.* q *Namque & terra non fertur, necessitate & eaque à medio cohibita: non propterea in medio consisteret, siquidem nullus esset locus ad quem ferretur; sed quòd ei naturaliter id insitum non esset: atque dicere liceret, eam se nixu suo sustentare. Si igitur ne in terra quidem, quanquam esset infinita, hoc esset causa, sed quoniam pondus habet; pondus autẽ in medio manet, in quo medio est terra: similiter & infinitum ob aliam quandam causam in se manet, non quia infinitum, & ipsum se sustentat.* r *Simul verò perspicuum est necessarium esse, vt quæuis pars con-*

Textus 50.

Textus 51.

Textus 52.

φωνεῖν. ὅτι ἀδιάϊϛον ἅμα ἄπειρον λέγειν σῶμα, ηϰὶ τοῦτο τινὰ εἶναι τοῖς σώμασιν, εἰ ϖᾶν σῶμα αἰσϑη]ὸν, ἢ βαρ⊖ ἔχει, ἢ ϰουφότη]α· ηϰὶ εἰ μὲ βαρὺ, ὅτι τὸ μεσοῦν ἔχει τὸν ϕύσιν· εἰ δ' ϰοῦφον, ἄνω· ἀπάϰη γὰ ηϰὶ τὸ ἄπειρον σῶμα. ἀδιάϊϛον δ' ἢ ἅπαν ἀπεῖρον εἶναι, ἢ τὸ ἥμισυ ἑϰάτερον ἄπειρον εἶναι· ϖῶς γὰ διελεῖν, ἢ ϖῶς τὸ ἄπειρον ἔσαι, τὸ μὲ ἄνω, τὸ δὲ ϰάτω, ἢ ἑϰάτερον ἢ μέσον; ἔτι, ϖᾶν σῶμα αἰσϑη]ὸν ἐν τόϖ⊖. τόϖ⊖ δ' ἐστὶ ηϰὶ διαφορά, τὸ ἄνω ηϰὶ ϰάτω, ηϰὶ ἐμπροσϑεν ηϰὶ ὄπισϑεν, ηϰὶ δεξιὸν ηϰὶ ἀριστερόν· ηϰὶ ταῦτα ὁ μὲν ϖρὸς ἡμᾶς ηϰὶ ϑέσει, ἀλλὰ ηϰὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὅλῳ διώρισται. ἀδιάϊϛον δ' ἐν τῷ ἀπείρῳ εἶναι ταῦτα· ἁπλῶς δ' ἐϰ ἀδιαίϊϛου τόϖου εἶναι ἄπειρον, ἐν τόϖῳ δ' ϖᾶν σῶμα, ἀδιάϊϛον ἄπειρον εἶναί τι σῶμα, ἀλλὰ μὲν τόν γε πρ⊖, ἐν τόϖῳ. ηϰὶ τὸ ἐν τόϖῳ, πῇ· εἰ οὖν μηδὲ ϖοσὸν οἷόν τ' εἶναι τὸ ἄπειρον· ϖοσὸν γὰ ἕϰασ⊖ λέγει τ' ἔχειν, ἢ τριπηχυ, ταῦτα γὰ συμαίνει τὸ ϖοσόν· ὅτω ηϰὶ τὸ ἐν τόϖῳ, ὅτι ϖοῦ τόϖ⊖ ἦ, ἢ ἄνω, ἢ ϰάτω, ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ διαϑέσει τ' ἓξ τόϖων δ' ἕϰασον ϖέφυϰε τι ὄγκ⊖. Κεφά-

conque esse ut enim infinitum in se manet, se ipsum sustinens; sic & quæcunque sumpta pars fuerit, in se manebit, cùm totius & partis eiusdem sedes sint loca: vt totius terræ & glebæ, inferius; totius ignis & scintillæ, superius. Quare si infiniti locus est in ꝑspartis quoq; idem erit: in se igitur manebit.

Textus 52.

s *Omnino autem constat*, duci nõ posse infinitũ corpus esse simul; aliquem corporũ locũ, siquidi sensile. Omne corpus aut pondus habet, aut leuitatem; & quod graue est, ad medium ferri natura; quod leue, in superum locũ: necesse enim est & infinitum corpus non posse autẽ aut totũ alterutro modo, aut dimidium vtroq; affectum esse. Quo enim pacto diuades? quóve modo infiniti alia pars in supero est loco, alia in infero, aut in extremo, aut in medio?

Textus 54

t *Præterea omne corpus, quod sub sensum cadit, in loco est: loci autẽ species & differentiæ, superum & inferum, antè & ponè, à dextra & sinistra. Atq; hæ nõ solùm ratione nostri & sui, sed in ipso etiam vniuerso distinctæ sunt: in infinito autẽ esse hæ non possunt.*

Textus 55

u *Atq; omnino si locus infinitus esse non potest; in loco autem quoduis sit corpus; fieri non potest, vt corpus aliquod sit infinitum. Atqui & quod alicubi est, in loco est; & quod in loco, alicubi: vt igitur infinitum quàtum esse non potest (quantum enim quoddam fuerit: vt bicubitum, aut tricubitum, cùm hæc quantum significent) sic quod est in loco, alicubi est: & id quidem aut in loco supero, aut in infero, aut in alia quapiam sex à mensionum, quarum vnaquæque terminus est quidam.*

CAP.

n *At si infinitæ*] Partes infiniti dissimilium naturarũ, non posse infinitas esse, ex eo demonstrat, quia oporteret loca & elementa esse infinita: quod absurdum est: cùm & locorum differentiæ certo numero comprehendantur, & eleméta finita sint. Quòd autem loca & elementa sibi mutuò respondeant, ea ratione confirmat; quia neq; locus maior est corpore, neq; corpus loco: alioqui si corpore maior locus sit, & corpus infinitam molem obtineat, dabitur aliquid infinito maius; itemq; locus non repletus corpore. Quòd si locum corpus excedat, existet corpus sine loco: quæ omnia à naturæ legibus abhorrent.

o *Anaxagoras autem*] Quia paulò antè docuit, si corpus infinitum, è dissimilium naturarum partibus conflatum, finitũ locum habeat, futurum vt detur corpus sine loco: cui sententiæ contradicit positio Anaxagoræ, asserentis, suum illud infinitum & miscellaneum Chaos immobile esse; non quia in loco aliquo consistat, sed quia se ipsum per se fulcit & sustentat. Refutat huiusmodi positionem, quòd perinde loquatur Anaxagoras, ac si verum sit, vbicunq; corpus aliquod est, illic suopte ingenio, & naturæ suæ congruenter existere: cùm tamen sæpè accidat, vt corpora extra natiuam sedem per vim detineantur.

Positio Anaxagoræ.

p *Si igitur*] Anaxagorã reprehendit, ꝙ cùm asseruerit infinitũ motu vacare, ꝙa in se ipso est; nõ tamẽ causam reddiderit, cur ad subeundũ motum aptitudinem nõ habeat: cùm multa sint, quæ re ipsa non mouentur, & tamen moueri apta sunt; vt lapis manu detentus.

q *Namq; &*] Si infinitũ, inquit, vt Anaxagoras volebat, ꝓpterea esset immobile, ꝙa in se ipso est; certè eadẽ reddẽda foret causa, cur terra in mũdi medio ꝙescat, nec tãtopere laborarẽt Philosophi in eius rei inuestigatione. Nũc verò aliter res habet: ideo. n. quiescit, ꝙa corpora grauia suopte pondere deorsum vergunt, & vbi natiuum patriumq; locum obtinuere, cõsistunt: & ob hanc etiam causam terra, si infinita mole prædita esset, in mundi meditullio hæreret immobilis.

r *Simul verò perspicuum*] Cùm idem partis & totius locus sit, si daretur infinitũ, & ideo quiesceret, quia in se ipso firmaretur; idem quoque de parte dicendum foret, videlicet in se ipsa sustentari, proindeq; in se naturaliter quiescere. Quod tamen Anaxagoræ dictis repugnare, constat ex eo, quia propterea infinitum se ipso firmari aiebat, quia locum, quo detineri posset, habere nequibat. Quælibet autem pars locum habet, quo comprehendatur. Itaq; alia causa tradenda fuit, cur infinitum corpus quiescat.

Infinito nõ datur pars inferior.

s *Omnino autem*] Confutato Anaxagora, aliam affert rationem ad tollendũ infinitum. Omne, inquit, corpus sensile, quod videlicet non conuertitur in orbem, aut graue, aut leue est: graue autem suo impetu medium petit; leue in superiora euadit, vt experimento constat: sed corpus infinitum hanc legem subire non potest: ergo nullum corpus sensile infinitum est. Probat assumptionem; quia si totum huiusmodi corpus graue aut leue sit, vel in ima sede constituetur, *superior aut* vel superum locum occupabit; quod infinito repugnat, cuius ea natura est, vt omnes spatij differentias occupet. Si verò altera eius pars grauitate, altera leuitate polleat, id etiam cum ratione infiniti minimè congruit: siquidem in infinito nec pars superior, & inferior, nec media, & extrema, designari possunt.

Sex loci differentiæ.

t *Præterea omne*] Idem confirmat à locorum differentijs. Omne corpus sensile continetur loco : loci verò differentiæ sex numerantur: Suprà, infrà, antè, retrò, dextrum, sinistrum: hæc autem nequeunt competere infinito, quod nulla locorum circumscriptione terminatur : nullum igitur corpus sensile infinitum est.

Locus quid.

v *Atq; omnino*] Postremò ita cõcludit: Nullus locus infinitus est : igitur cùm omne corpus loco circumscribatur, nullum erit infinitum. Antecedens probat: quia omne quantum certam habet & definitam magnitudinem, vt duorum triúmve cubitorum : locus autem quãtum est, cùm sit ambientis corporis superficies.

Κεφάλαιον ϛ.

ΟΤι μὲν οὖν ὑπάρχει ἀδύνατον εἶναι σῶμα ἄπειρον, φανερὸν ἐκ τούτων. ὅλως τε εἰ μή ἐστιν ἄπειρον ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ μεγέθη ἄπειρον, ἀδύνατον. τὸ γὰρ κενὸν ἔφαμεν εἶναι τὸ μὴ ἔχον σωματικὴν οὐσίαν, τόπον δὲ τὸ ταύτην ἐνδεχομένην· εἰ οὖν ἐστὶν ἄπειρον ἢ κενὸν ἢ τόπος, ἀνάγκη καὶ τὸν τόπον ἄπειρον εἶναι· ὅπου γὰρ ἐνδέχεται σῶμα ἄπειρον εἶναι, καὶ κενὸν ἢ τόπος ἐστίν· ὅπου δὲ μὴ ἐνδέχεται, οὐκ ἔστιν. ἔτι τὸ μέτρον ἢ ἀριθμὸς ἢ τὸ μετρητὸν ἢ ἀριθμητὸν ἄπειρον εἶναι φασίν· ἐὰν δὲ μὴ ἀριθμητὸν ἢ μετρητὸν ἢ μέτρον, οὐκ ἔστιν ἄπειρον κατὰ τὸν ὁρισμόν· ὁρισμὸς γὰρ τοῦ πράγματος ἡ τοῦ εἶναι αὐτὸ ἀπόδοσις. ἔτι εἰ μὴ ἔστιν ἄπειρον ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ μέγεθος ἄπειρον, ἀνάγκη τὸ ἄπειρον εἶναι ἡδύ, καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ μαθηματικὰ ἄπειρα εἶναι καὶ τὰ νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ μὴ ὄντα ἀριθμητά· ἐπεὶ εἴ γε ἔστιν ἀριθμητά, ἔσται τινὰ καὶ τοσαῦτα ὅσα ἐνδέχεται ἀριθμεῖσθαι. ἔτι ἐπὶ τοῦ χρόνου καὶ τῆς κινήσεως καὶ πᾶν τὸ μεταβλητὸν ἄπειρον ἔσται· ἀλλὰ τούτων τὰ μὲν ἀδιαίρετα κατὰ τὴν συνέχειαν, οἷον ὁ χρόνος καὶ ἡ κίνησις, τὰ δὲ καὶ κατὰ τὴν ὑπεροχήν, οἷον τὸ μεταβλητόν· ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται ἐνεργείᾳ ἄπειρον εἶναι· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐν τούτοις ἄπειρον ἔσται ἐνεργείᾳ ἄπειρον, εἴπερ ἔστιν ἄπειρον ἁπλῶς· ἀλλὰ τοῦτο ἀδύνατον ἐδείχθη.

ἄλλως

CAP. VI.

INfinitum itaque actu non esse, ex his constat. Sed aliud quoque manifestum est ; si infinitum omnino non sit, multa accidere, quæ esse non possint. Nam & temporis principium aliquod finisque erit; & magnitudines in magnitudines diuiduæ non erunt; numerus item infinitus non erit. Cùm autem hisce hoc pacto definitis conset, neutro modo esse posse: a arbitro est opus, perspicuumque est, partim esse, partim non esse. b Dicitur verò esse aliud quidem potestate, aliud actu. Atque infinitum aliud est additione, aliud detractione. Magnitudinem verò actu infinitam non esse, dictum est; diuisione autem est : non enim difficile est, lineas insectiles tollere. Restat igitur, potestate esse infinitum. c Potestate autem esse, non ita sumi debet; vt si hoc statua possit esse, quod hoc statua erit, ita & infinitum aliquid, quod actu futurum sit. Sed cùm aliquid esse, multis modis dicatur; quemadmodũ dies est, & certamen, q. semper aliud & aliud fit: sic & infinitum. In hoc enim est, & potestate esse, & actu : Olympia enim sunt, & quòd certamẽ possit fieri; & quòd fiat.

Textus 56.

Textus 57.

d *Aliter*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Infinitũ quomodo potestate sit.

Infinitũ potestate caret termino.

A *Rbitro* a *opus*] Hactenus controuersiam de Infinito, rationibus vltrò citroque adductis pertractauit; nunc ad eam dirimendam arbitro opus esse inquit. Est autem inter iudicem & arbitrum discrimen; quòd ille ex lege sententiam ferat, hic ex æquo & bono litem componat, ita vt vtrique parti faueat, maximè cùm iura vtriusq; paria momenta habere videntur. Quoniam ergo in quæstione de infinito, tam in partem negatiuam, quàm affirmatiuam, argumenta non parùm firma occurrunt, inter vtramque arbitrum se & quasi sequestrem gerit Arist. ac primùm firmiores rationes, pro parte quæ affirmat, summatim repetit, vt nimirum pateat, quanta æquitate infinitum nec omnino ponat, nec tollat.

Distinctio Aristotelica.

b *Dicitur verò*] Proponit diuisionem illam, qua in grauissimis Philosophiæ quæstionibus dissoluendis vti consueuit, nimirum quædam dici actu, quædam potestate. Tum docet, infinitum multifariam diuidi. Est enim infinitum additione; vt numerus, qui infinitè augeri potest, diuisa in infinitum per æquales portiones quantitate. Item infinitum diuisione & detractione; vt magnitudo, cuius dissectio potest in infinitum abire (nec enim vnquam, vt quidam opinati sunt, ad insectiles lineas deueniendum erit) Item, infinitum potestate & infinitum actu. Vult ergo Aristoteles infinitum potestate dari, actu non dari.

c *Potestate autem*] Declarat, quidnam sit, dari infinitum potestate, aitque id non ita accipiendum, quasi infinitum, quod nunc non existit, paulò pòst actu perfecto existere queat; quomodo lignum, quod antea potestate statua erat, accedente artificis manu, in statuam actu efformatur: sed quia potest infinitum ad actum potestati admixtum perduci: ita vt numerus noua semper vnitate augescat, nunquam tamen vnitatum completam infinitudinem obtineat; & magnitudo perpetuam diuisionem subeat, nec tamen absoluatur, aut suarum partium adiectione inneq; dies simul totus præterit, nec omnes ludi vnà exhibẽtur; sed vtrumq; successione partium labitur. Quanquam hoc, præter alia, discrimen intercedit, quòd & hodiernus dies finiatur, & ludi

ἔτι ὁ ἡλιος ἀγέννητον καὶ ἄφθαρτόν, ὡς ἀρχή τις ὅσα τοιαῦτα· τὸ γὰρ γενόμενον, ἀνάγκη λαβεῖν τελευτήν· καὶ τελευτὴν πάσης ὄντι φθορᾶς διὰ παθάπερ λέγομεν, ὁ τούτης ἀρχὴ, ἀλλ' αὕτη τ ἄλλων εἶναι δοκεῖ, καὶ περιέχειν ἅπαντα καὶ πάντα κυβερνᾶν, ὡς φασιν ὅσοι μὴ ποιοῦσι παρὰ τὸ ἄπειρον ἄλλας αἰτίας, οἷον νοῦν, ἢ φιλίαν· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ θεῖον· ἀθάνατον γὰρ καὶ ἀνώλεθρον, ὥσπερ φησὶν ὁ Ἀναξίμανδρος, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσιολόγων.

τὸ δ' εἶναί τι ἄπειρον, ἢ πίστις ἐκ πλείστων μάλιστα ἂν συμβαίνοι σκοπῶσιν. ἐκ τε τοῦ χρόνου, οὗτος γὰρ ἄπειρος· καὶ ἐν τοῖς μεγέθεσι διαιρέσεως, χρῶνται γὰρ καὶ οἱ μαθηματικοὶ τῷ ἀπείρῳ. ἔτι, τῷ ὅτως ἂν ἄνευς μὴ γένοιτο καὶ φθορὰ, εἰ ἄπειρον εἴη, οὗτω ἀφαιρεῖται τὸ γινόμενον ἀεὶ πρός τι πραίνειν. ὥστε ἀνάγκη μηδὲν εἶναι πέρας, εἰ ἀεὶ πραίνειν αὐάγκη πέρου πρὸς πέρου. μάλιστα δὲ καὶ κυριώτατον, ὃ τῶν καινῶν ποιεῖ ἀπορίαν πᾶσι· διὰ γὰρ τὸ ἐν τῇ νοήσει μὴ ὑπολείπειν, καὶ ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ ἄπειρος εἶναι, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεγέθη, καὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ ἄπειρον εἶναι· καὶ πάσαν τι τοῦ μᾶλλον τὸ κενὸ ἐναύδα, ὥστε ἐπὶ μοναχοῦ, καὶ πανταχοῦ αὐάγκη εἶναι τὸ ὄγκον, ἅμα δ' εἰ καὶ ἔστι κενόν, καὶ τόπος ἄπειρος, καὶ σῶμα ἄπειρον ἀναγκαῖον εἶναι· τὸ γὰρ ἐνδέχεσθαι τὸ εἶναι οὗτω διαφέρει ἐν τοῖς διὰλογοις. ἔχει δ' ἀπορίαν ἡ περὶ τοῦ ἀπείρου θεωρία· καὶ γὰρ μὴ εἶναι τιθεμένοις πολλὰ ἀδύνατα συμβαίνει, καὶ εἶναι. ἔτι ὃ, πότερος ἐστὶ, πότερον ὡς δοκεῖ ἢ ὡς συμβεβηκὸς καθ' αὑτὸ φύσει τινί, ἢ ἀδιάφορος. ἀλλ' ὅλως ἄτοπον ἐστὶ ἄπειρον ἢ ἄπειρα τῷ πλήθει.

μάλιστα

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Rationes antiquorum ad ponẽdum infinitum.

Quinque autem] Multas hoc loco rationes congerit, quibus antiqui Philosophi ad ponendum infinitum adduci poterant. Prima ratio est, quia tempus, cùm principio & fine careat, necessariò infinitatem obtinet. Secunda, quia quælibet magnitudo potest infinitè diuidi; vt constat ex placitis Mathematicorum, qui data qualibet linea partem aliquam ab ea auferri iu-

Quinq; autem sunt, quæ infinitum quiddam esse, his, qui animaduerterunt, fidem faciant : tempus, hoc enim est infinitum: diuisio, quæ est in magnitudine, quandoquidem & Mathematici infinito vtuntur. Præterea quòd hoc tantummodo generatio & interitus nunquam deficiant, si infinitum sit ; ex quo id quod fit auferatur. l *Eo etiam, quòd finitum ad aliquid semper terminetur, vt necesse sit, nullum esse terminum, sed aliud ad aliud terminari semper necesse est.* m *Inprimis verò & maximè propriè illud est, quod commnem omnibus dubitationem ingerit. Quòd enim cogitationis nullus sit finis, & numerus infinitus esse videtur, & mathematicæ magnitudines, & id quod est extra cœlum. Id verò, quod extrà est, si infinitum sit, corpus quoq; infinitum videtur esse, atque etiam mundi. Cur enim potiùs in hac inanis parte, quàm in illa? quare si vno in loco, vbiq; etiam necesse est mole esse. Iam verò si inane sit, locum quoque & corpus infinitum necesse est esse. Namque in sempiternis posse & esse idem valent.* n *Habet autem dubitationem contemplatio, quæ est de infinito. Multa enim, quæ esse non possunt, his qui ipsum ponunt esse, & iis qui ponunt nõ esse, eueniunt. Præterea vtro sit modo: vtrum vt substantia, an vt accidens per se alicui naturæ, an neutro modo: sed nihilominus sit infinitũ, aut infinita numero.*

Textus 31.

Textus 32.

Textus 33.

Maxi-

bent, deinde aliam atq; aliam infinitè minorem sine termino: item quia præcipiunt, quamlibet datam lineam in duas æquales partes secare, & quolibet assignato triangulo alium minorem describere. Tertia, quia rerum dissolubilium ortus & interitus perennis est, nec vllum vnquam habebit finem: quod esse nequit, nisi rebus gignendis infinita materia submini stretur: si enim finita esset, iamdiu fuisset exhausta, cùm necesse sit omne finitum ablatione finiti tandem absolui.

l *Eò etiam quòd*] Quarta ratio est; quia omne finitum corpus ab alio superiori coërceatur & terminetur oportet. Quare aut in magnitudinibus dandus erit infinitus progressus; aut deuenietur ad aliquod corpus, quod non iam ab alio cõtineatur. Ex quorum primo sequitur, dari infinitam multitudinem: ex posteriori, dari magnitudinem infinitam.

m *Inprimis verò*] Quinta ratio est à nostræ mentis cogitatione, quæ nullis tenetur limitibus. Nam quouis numero & magnitudine data, maiorem concipit; & quemcunque terminum extra Cœlum figit, vlteriùs subinde progreditur. Quod esse non potest, nisi hæc infinita re ipsa dentur; siquidem vt quæque res ad esse, ita ad sui cognitionem sese habet. Adde, quòd aut extra Cœli ambitum corpus aliquod est, aut infinitum spatium inane. Si detur primum, cùm nulla maior sit ratio, cur corpus in hac, quàm in illa parte spatij consistat; vtique erit infinitum corpus, à quo totum id spatium occupetur. Si autem posterius admittatur, cùm vacuum nihil aliud sit, quàm locus, potestatem aptitudinémve habens ad cohibenda in se corpora; cumque in perpetuis esse & posse non differant: confitendum erit, extare actu infinitum corpus, eo loci contentum. Hac fere ratione vsus fuit Epicurus, ad mundorum infinitatem inducendam; quam Lucretius 2. Poëmatis sui libro decantauit. Obserua hic Peripateticum illud axioma: In æternis esse & posse idem valere: cuius veritatem 8. huius operis expendemus.

Axioma.

n *Habet autem dubitationem*] Quæstionem de infinito ancipitem esse ait; quòd siue id ponatur siue negetur, in vtramque partem incommoda occurrant & dubia, quæ non facilem habeant explicatum: atque inter alia, vtrum infinitum substantia, an accidens sit, aut neutrum horum. Maximè verò ad Physicum pertinere ait, disquirere, vtrum aliqua magnitudo subiecta sensibus infinita sit: Infinitudo enim rerum sensus effugientium ad alias speclat disciplinas.

μάλιστα δὲ φυσικοῦ ὅτι σκέψασθαι, εἰ ἔστι μέγεθος αἰσθητὸν ἄπειρον. πρῶτον οὖν διοριστέον, πολαχῶς λέγεται τὸ ἄπειρον. ἔνια μὲν οὖν τρόπον, τὸ ἁπτόμενον διελθεῖν, τῷ μὴ πεφυκέναι πέρας, ὥσπερ ἡ φωνὴ ἀόρατος. ἄλλως δέ, τὸ πεῖραν ἔχον ἀτελευτήτου. ἢ ὃ μέν γε, ἢ ὃ πεφυκὸς ἔχειν, μὴν ἔχει δὲ πέρας, ἢ πᾶσα ἡ τοῦ ἀπείρου ἄπειρον, ἢ καθὰ πρόσθεσιν, ἢ καθὰ διαίρεσιν, ἢ ἀμφοῖν.

Maximè autem Physici est considerare, sit-ne Textus 34. *magnitudo infinita, quæ sensis comprehendatur.* o *Primùm itaque definiendum est, quot modis infinitum dicatur. Primo quidem modo id, cuius transitus esse non potest, propterea quòd habile non sit vt transeatur; quemadmodum vox inuisibilis dicitur: alio id, quod transitum habet, sed ad eius finem nũquam venitur, aut quod vix.* p *Aut quod aptum quidem est habere, non tamen habet transitum aut finem. Præterea infinitum omne, aut additione, aut*

Κεφάλαιον ι.

Χρὴ δὲ πρῶτον μὲν ὅρισασθαι τὸ ἀπειρον τῶν αἰσθητῶν, αὐτό τι ὂν ἄπειρον, ἢ οὗ πάθος τι. εἰ γὰρ μήτε μέγεθός ἐστι, μήτε πλῆθος, ἀλλ' οὐσία αὐτό ἐστι τὸ ἄπειρον, ἦ μὴ συμβεβηκὸς, ἀδιαίρετον ἔσται· τὸ γὰρ διαιρετὸν, ἢ μέγεθος ἔσται, ἢ πλῆθος. εἰ δὲ ἀδιαίρετον, οὐκ ἄπειρον, εἰ μὴ ὡς ἡ φωνὴ ἀόρατος. ἀλλ' οὐχ ὅτως ὅτε φασὶν εἶναι οἱ φάσκοντες εἶναι τὸ ἄπειρον, ἐπεὶ ἡμεῖς ἐῤῥήθημεν, ἀλλ' ὡς ἀδιεξόδευτον. εἰ δ' ἦν καὶ συμβεβηκὸς ὄγκῳ τὸ ἄπειρον, οὐκ ἂν ἦν στοιχεῖον τῶν ὄντων, ἢ ἄπειρον· ὥσπερ γὰρ τὸ ἀόρατον οὐ διανυστὸν, καί τοι ἡ φωνὴ ὄντων ἀόρατος. ὅτι πῶς ἐνδέχεται εἶναί τι αὐτὸ ἄπειρον, ἐπῴδη μὲν ἦκεν ἀριθμὸν ἢκεν μέγεθος, ὧν ὅτι καθ' αὐτὸ πάθος τί τὸ ἄπειρον; ἔτι γὰρ ἥτοι ἀνάγκη ἢ ἀριθμὸν ἢ τὸ μέγεθος. φανερὸν δὲ ἦκεν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τὸ ἄπειρον, ὡς ἐνδεχόμενον οὖν, ἦκεν ὡς ὄντων, ἦκεν ἀρχήν· ἔσται γὰρ ὅτιοῦν αὐτῶν ἄπειρον τὸ λαμβανόμενον, ἐὰν μεριστόν. τὸ γὰρ ἄπειρον εἶναι, ἦκεν ἄπειρον, τὸ αὐτό· ἔπῳ οὐσία τὸ ἄπειρον, ἦκεν μὴ καθ' ὑποκειμένου. ὥστ' ἢ ἀδιαίρετον, ἢ εἰς ἄπειρα διαιρετόν· πολλὰ δ' ἄπειρα ἀδύνατον τῷ αὐτῷ εἶναι. ἀλλὰ μὴν ὥσπερ οὐδ' ἀὴρ μέρος, οὕτω ἦκεν ἄπειρον ἀπείρου, ἀγε οὐσία ὄντι ἦκεν ἀρχή· ἀμέριστον ἄρα ἦκεν ἀδιαίρετον. ἀλλ' ἀδύνατον τὸ ἐντελεχείᾳ ὂν ἄπειρον· ποσὸν γάρ τι εἶναι ἀναγκαῖον. καθὰ συμβεβηκὸς ἄρα ὑπάρχει τὸ ἄπειρον· ἀλλ' εἰ ὅτως, ἐῤῥήθη ὅτι ἐνδέχεται αὐτὸ ἀρχὴν λέγειν, ἀλλ' ἐκεῖνο ᾧ συμβέβηκε, τὸν ἀέρα, ἢ τὸ ὑγρόν. ὥστε ἀτόπως ἂν ἀποφαίνοιντο οἱ λέγοντες ὅτως, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοί φασιν.

CAPVT V.

SEparatum a igitur à rebus sensilibus infinitum esse, quod ipsum per se sit infinitum, non potest. Ipsum enim infinitum, si nec magnitudo sit, nec multitudo, sed substantia, & non accidens, diuidi non poterit: nam quod diuiduum est, aut magnitudo est, aut multitudo. Si verò diuidi non potest, infinitum non est, nisi vt vox inuisibilis. Sed hoc modo infinitum neque illi ponunt, qui aiunt ipsum esse, neque nos seruatur; sed vt id, quod non potest trãsiri. b *Quòd si ex accidente* sit infinitũ, eorum q̃ sunt, elementũ non erit, quatenus infinitũ, vt nec linguæ inuisibile, quã quã inuisibilis sit vox. c *Quònam item* pacto aliquid per se infinitum esse potest, si neque numerus est, neque magnitudo, quorum per se est affectio quædam infinitum? minùs enim esse necesse est, quàm magnitudinem aut numerum. d *Pero* spicuum verò etiam est, infinitum ita esse non posse vt id quod actu est, & vt substantiam, & principium. Si enim constet partibus, quidquid eius accipias, erit infinitum. Nam infiniti essentia & infinitum sunt idem; si infinitum substantia est, & de subiecto non dicitur. Aut igitur diuidi non potest, aut infinitè diuiduum est. Vt autem res eadem multa sit infinita, fieri non potest. At quemadmodum aeris pars aer est, ita & infiniti infinitum; siquidem substantia est, & principium: partibus igitur vacat, & diuidi non potest. Sed actu infinitum esse non potest; quantum enim quiddam necesse esset. e *Ex accidenti* igitur est infinitum. Sed sit ita sit, dictum est, principium statui ipsum non posse, sed illud cui accidit, aerem, aut parem. Quare absurdum enuntiant, qui ita aiunt, vt Pythagorici.

Textus 35. Textus 36. Textus 37. Textus 38. Infiniti

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Non dari infinitum.

SEparatum a igitur] Eorum dogma, qui infinitam substantiam à rebus sensilibus abiunctam ponebant, coarguit: disputatque in hunc modum. Nullum insectile est infinitum: sed omnis substantia in se præcisè considerata est insectilis: ergo nulla est infinita, nisi fortè eo modo, quo vox inuisibilis appellatur. De qua tamen infinitudine non loquuntur aduersarij, neq; nos; qui tantùm disquirimus, vtrúmne aliqua magnitudo in infinitum protensa existat. Assumptio probatur: quia omne diuiduum, aut est multitudo, aut magnitudo.

Præoccupatio.

Plato cuius infiniti assertor fuerit.

b *Quod si ex accidente*] Responderet fortasse quispiam, illam substantiam non per se, sed ex accidente diuiduam esse, videlicet ratione quantitatis; sicque per accidens infinitam esse posse. Hoc refellit; quia iam talis substantia, quà infinita, non foret rerum elementum, vti Plato eius infiniti assertor volebat; sicuti nec inuisibile est elementum linguæ sermonisve; licet vox, quæ sermonis materia elementumque dicitur, inuisibilis sit, propterea quòd inuisibile accidentariò ei competat; cùm tamen elementum, rei, cuius elementum est, per se atque intrinsecè conueniat.

Non dari substantiam infinitam contra Pythagoricos.

c *Quònam item*] Alia ratione confirmat non dari infinitam substantiam. Minùs, inquit, potest à quantitate infinitum, quam ab infinito quantitas separari; quandoquidem plus à subiecto affectio, quàm ab affectione subiectum pendet: atqui non potest dari quantitas, quæ finita, vel infinita non sit: ergo nec dabitur finitudo, vel infinitudo extra quantitatem; & ex consequenti, nulla substantia per se ac vi sua infinita esse poterit.

d *Perspicuum verò est*] Non dari substantiam actu infinitam, & quæ rerum principium sit, vti Pythagori aiebant, ex eo suadet: quia oporteret eam esse quid simplex, quale est omne principium, & eiusdem rationis partibus cõstare. Vnde sequeretur, quamlibet eius portionem

Diuersa infiniti significata.

diuisione, aut vtroque modo.

o *Primùm itaque*] Exponit varias infiniti significationes, vt ambiguitate deposita, controuersia aptiùs dijudicetur. In primis ergo infinitum id dicitur, per quod transitus esse non potest: vt punctum & anima; quo etiam modo vox inuisibilis appellatur, quòd capta non sit, vt sub audiendi sensum recidat. Secundò dicitur infinitum, quod habet quidem transitum, sed absque fine, id est, quod aptum est, vt per illud transiri queat, nunquam tamen ad eius metam peruenitur: vt linea in infinitum porrecta, si daretur. Tertiò id, quod etsi terminum vendicet, vix tamen aut cum magno labore perfici potest: vt labyrinthus, qui vias in se identidem recurrentes, & inexplicabilem exitum habebat.

p *Aut quod aptum quidem est*] Quartò dicitur id, quod aptum est habere transitum aut terminum, non tamen habet: quo pacto, vt Philoponus & Alexander explicant, circulus infinitus vocatur, quia cùm possit in eo designari punctum, quod initium transitus sit; nullum tamen ex se actu designatum continet. Quintò id, quod infinitam adiectionem capit, vt numerus; aut infinitam dissectionem, vt magnitudo; aut vtrumque, vt eadem magnitudo. Enimverò quocunque numero dato, potest dari alius maior, addita vnitate, ita vt in infinitum nouo semper incremento augescat: & quæuis magnitudo potest in duas partes diduci, atque vna earum rursus in duas alias diuidi, quarum vna priori addatur; ita vt illi fiat perpetua in cumulum adiectio, alteri perpetua detractio.

CAPVT

infinitam esse. Quod si velint, eam substantiam carere partibus, in quas possit diuidi: id ex eo confutat, quia infinitum omne quantum esse oportet, atq; adeò sectile in partes.

e *Ex accidenti igitur*] Colligit ex dictis, si quod infinitum detur, id non per se, sed ex accidente infinitum esse posse. Quo fit, vt infinitum, quà tale, principium esse nequeat, sed id tantùm, cui infinitudo conuenit: vt aër, quod Anaximenes; vel numerus par, quod Pythagorici statuebant. Quare & ij etiam incusandi sunt, qui Pythagorico more substantiam ponunt infinitam, & nihilominùs in partes sectilem esse volunt.

ἅμα γαρ᾽ ἀσίαν ποιοῦσι τὸ ἄπειρον, καὶ μερίζουσιν. ἀλλ᾽ ἴσως, αὖτη μεν ὅτι ἰκανὸς ἡ ζήτησις μᾶλλον, εἰ ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον καὶ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς εἶναι, καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς, καὶ ἐν τοῖς μηθὲν ἔχουσι μεγεθος. ἡμᾶς δ᾽ ἐπὶ σκοπὸν μὴν τῶν αἰσθητῶν, καὶ περὶ ὧν ποιούμεθα τοὺς λόγους, οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς, ἢ ἐνέστι σῶμα ἄπειρον περὶ τῶν αἰσθητῶν λέγειν ἂν δὲ εἶναι· εἰ γαρ ὅτι σῶμα τοῦ τοιοῦδε λόγου τὸ ἐπιπεδῳ ὡρισμένον, ἆρ᾽ ἂν εἴη σῶμα ἄπειρον, ὅτε νοητόν, ὅτι αἰσθητόν. ἀλλὰ μὴν ὀλίγ᾽ ἀριθμὸς ὅπως ὡς πεχθεισμένου καὶ ἄπειρου· ἀριθμητὸν γαρ ὁ ἀριθμὸς, ἢ τὸ ἔχων ἀρίθμον. εἰ οὖν τὸ ἀριθμητὸν ἐνδέχεται ἀριθμῆσαι, καὶ διεξελθεῖν ἂν εἴη δυνατὸν τὸ ἄπειρον. φυσικῶς ἧ μᾶλλον θεωρῆσαι ἐν τοῦδε. ὅτε γὰ σώδεσμον οἷόν τι εἶναι, ἔτι ἄπλοῦν. σώδεσμον μεν οὖν ὀκέτε τὸ ἄπειρον σῶμα, εἰ πεπρασμένα τῶ πλῆθει τὰ στοιχεῖα εἴη. ἀνάγκη γὰ πλέω εἶναι, καὶ ἰσάζειν ἀεὶ τἀναντία, καὶ μὴ εἶναι ἓν αὐτῶν ἄπειρον· εἰ γὰ ὑπόκειται λέπεται ἓν ἑνὶ σώματι λυόμενος θάτερα, οἷον εἰ τὸ ὕδωρ πεπραμένον ἐστὶ δ᾽ ἀὴρ ἄπειρος. ἔστι γὰ τὸ ἴσον ὕδωρ τῷ ἴσῳ ἀέρι τῇ δυνάμει ὑποσαπλασιονοῦν, μόνον δι᾽ ἀριθμὸν τινα ἔχον· ὁμοῖς φανερὸν, ὅτι τὸ ἄπειρον ὑπερβαλεῖ καὶ φθερεῖ τὸ πεπρασμένον, ὑπάρχον δ᾽ ἄπειρον εἶναι ἀδύνατον· σῶμα γαρ ἔσται διεστηκὸς εἰς ἄπειρον. ἀλλὰ μὴν ὀδὲ ὑπὸ κοινοῦ εἶναι ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον σῶμα, ὅτι ὡς λέγουσί τινες τὸ παρὰ τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν τοῦτα γεννῶσιν, ὅθ᾽ ἁπλῶς· εἰσὶ γαρ τινες οἱ τοῦτο ποιοῦσι τὸ ἄπειρον, ἀλλ᾽ ἀὴ ἀέρα, ἢ ὕδωρ, ὅπως μὴ πᾶλλα φθείρηται ὑπὸ τῶ ἀπείρου αὐτῶν· ἔχουσι γὰ πρὸς ἄλληλα ἐναντίωσιν, οἷον ὁ μὲν ἀὴρ ψυχρὸς, τὸ δ᾽ ὕδωρ ὑγρὸν, τὸ δὲ πῦρ θερμόν. ὧν εἰ (ἓν) ἦν ἄπειρον, ἐφθαρτο ἂν ἤδη πᾶλλα.

Infinitum enim substantiam faciunt, simulque in partes distribuunt. f *Sed hæc fortasse perfrictatio communior est; virum infinitum esse possit, & in Mathematicis, & in his quæ intelligentia apprehenduntur, & in his quæ magnitudinem non habent. Nos autem consideramus, virum in his quæ cadunt sub sensum, & de quibus doctrinam conscribimus, sit, necne sit corpus accretione infinitum. Ac logicè quidem considerantibus, ex talibus videri possit non esse.* g *Si enim corporis ratio sit, superficie terminari; infinitum certè corpus, nec quod mente, nec quod sensu apprehendatur, ullo modo esse poterit. Atque numerus ita, vt separatus & infinitus. Etenim numerus, aut id quod numerum habet, numerari potest. Si igitur fieri potest, vt res numerabilis numeretur, infinitum quoque potent transiri.* h *Magis autem naturaliter contemplantibus, ex hisce: neque enim coneretum id esse potest, neque simplex.* i *Concretum quidem corpus non erit infinitum, si elementa numero finita sunt: necesse est enim plura esse, & mutuam contrariorum inter se esse æquabilitatem, vnumq; eorum infinitum non esse. Etsi enim vnus vis ab altero quantumcunq; vincetur (vt si ignis finitus sit, aer infinitus, æquabilisque ignis, æqualem vi aerem, quantumuis multipla, excedat, modò numerum quendam habeat) tamen constat futurum esse, vt infinitum vincat, idque ad interitum perducat, quod finitum est. Vnumquodq; autem infinitum esse non potest. Corpus enim est, quod omnem in partem extenditur: quod autem est infinitum, absque vllo termino extensum est. Quare corpus infinitum, omni ex parte in immensum erit extensum.* i *At neque vnum & simplex infinitum corpus esse potest; nec (vt nonnulli aiunt) id quod est præter elementa, è quo illa generant; nec omnino: fuit enim nonnulli, qui id faciunt infinitum, non aerem, aut aquam, ne ab eo, quod inter illa infinitum est, cætera interimantur, quandoquidem inter se contraria sint, vt aer frigidus est, aqua humida, ignis autem calidus: quorum vnum si infinitum esset, reliqua iam perijssent.*

Nunc

f *Sed hæc fortasse*] Superior disputatio de Infinito, aliquantulùm extra limites Naturalis Philosophiæ diuagata est, quia vniuersalior erat & communior. Nunc igitur in solis rebus subiectis sensui, quæ Physicæ considerationis propriæ sunt, de infinito inquisitionem facere statuit. Primumq; verisimilibus rationibus, quas logicas appellat; deinde firmis necessarijsque argumentis ostendit, non posse in natura infinitum dari.

g *Si enim corporis ratio*] In primis ergo ita disserit: Nihil, quod superficie clauditur, infinitum esse potest: omne corpus superficie clauditur: nullum igitur corpus potest esse infinitum. Secundò ita: Nihil, quod numerando comprehendi & absolui potest, infinitudinem habet; cùm infinitum sit id, quod absolui nequit: sed omnis numerus, & id omne quod numerũ habet, potest numerando absolui: nihil igitur tale infinitum est.

h *Magis autem*] Ratione alia magis Physica, hoc est, à principijs naturæ, & ab ingenio naturalium corporum desumpta, concludit, non posse dari corpus infinitum. Quod item i. de Cœlo non absimili argumento comprobauit. Necesse est, inquit, omne corpus, aut ex elementis consce-

quare fol sup

ludi decursu præfixi temporis spatio absoluantur: infinitum verò potestate nullum omnino habeat terminum; cùm neq; dissectioni defutura vnquam sit materia.

ἄλλως ἢ ἔν τι τῷ χρόνῳ ἆρ᾽ον τὸ ἄπειρον, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπὶ τῆ διαιρέσεως τ μεγεθῶν. ὅλως γὰ ὅτως ὅτι τὸ ἄπειρον, τῳ ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο λαμβάνεσθαι· καὶ τὸ λαμβανόμενον μὴ ἀεὶ πεπρασμένον ἔναι, ἀλλ᾽ αὐὶ τι ἕτερον καὶ ἕτερον. (ἔτι τὸ εἶναι πλεοναχῶς λεγετ᾽· ὥστε τὸ ἄπειρον ὁ δὲ λαμβάνειν ὡς τόδε τί, οἷον ἀνθρωπον ἢ οἰκίαν, ἀλλ᾽ ὡς ἡμέρα λέγεται καὶ ὁ ἀγὼν, οὗ τὸ εἶναι ὃχ ὡς ὄσια τις γίγνεται, ἀλλ᾽ ἀὰ ἐν γενέσει ἢ φθορᾷ, εἰ καὶ πεπρασμένον, ἀλλ᾽ ἀεὶ γε ἕτερον καὶ ἕτερον.) ἀλλ᾽ ἐν μὴ τοῖς μεγέθεσιν, ὑπομένουσ᾽ τ πληθὺς, ἔτ᾽ το συμβαίνει· ὧδε ἢ τ ἀνθρώπων καὶ τ χρόνου φθειρομένων, ὅτως ὥστε μὴ ὑπολείπειν. τὸ ἢ κατὰ πρόσθεσιν, τὸ αὐτό πως ὅτι, καὶ τὸ κατὰ διαίρεσιν. ἐν γὰ τῷ πεπρασμένῳ κατὰ πρόσθεσιν γίνεται αὐτεπραμμένος· ἡ γὰ διαιρεθεῖσαν ὁράται εἰς ἄπειρον, τοῦτο προσιδιμένου φανεῖται πρὸς τὸ ὡρισμένον. ἐν γὰ τῷ πεπρασμένῳ μεγέθει, ἂν λαβόν τις ὡρισμένον προσλαμβάνῃ τῳ αὐτῳ λόγῳ, μὴ τὸ αὐτό τι ἔ ὅλω μεγεθ᾽ (τῷ λόγῳ) πρειλαμβάνων, ὁ διέξεισι τὸ πεπρασμένον· ἐν δ᾽ ὅτως αὔξῃ τ λόγον, ὥστε ἀεί τι τὸ αὐτὸ πρειλαμβάνειν μεγεθ᾽, διέξεισι διὰ τὸ παῦ τὸ πεπρασμένον ἀναιρεθῆναι ὅτι σὺν ὡρισμένῳ. ἄλλως ἢ οὐκ ἐνέχυ, ὅτως δ᾽ ἔχ᾽ τὸ ἄπειρον, δυνάμει γὰ καὶ ἐπὶ καθαίρεσιν· καὶ ἐντελεχείᾳ δ᾽ ὄχ᾽ν, ὡς τῶν ἡμέραν ἔναι λέγομεν καὶ τ ἀγῶνα· καὶ δυνάμει ὅτιος, ὡς ἡ ὕλη· καὶ ὃ καθ᾽ αὐτὸ, ὡς τὸ πεπρασμένον. καὶ κατὰ πρόσθεσιν μὴ ὅτως ἄπειρον δυνάμει ὄχν, ὃ ταὐτὸ λέγομεν τρόπον τινὰ ἔναι τῷ κατὰ διαίρεσιν.

Quæ inclusa sunt parentheseſi, interpres consulto omisit; quia in meliorib. codicibus nõ reperiuntur.

d *Aliter autem in tempore, & in hominibus, & magnitudinum diuisione, infinitum conspicitur. Omnino quidem enim infinitum ex eo est, quod aliud Textus 58. semper & aliud sumatur; & quod sumitur, semper illud quidem finitum sit, sed tamen aliud atque aliud semper. At in magnitudinibus eo, quod sumptum est manente, hoc accidit: in hominibus verò & tempore pereuntibus, ita vt non deficiant.* e *Id verò quod adiectione est, & id quod diuisione, quodammodo sunt idem. In eo enim quod est finitum adiectione, fit modo contrario. Nam quatenus diuidi infinitè cernitur, eatenus adijci finito constat. Infinita enim magnitudine, si finita parte accepta, eadem proportione rursus quis accipiat, non eandem totius partem ea proportione auferens, finitam non transibit: sed si proportionem sic auxerit, vt eandem semper accipiat magnitudinem, transibit, propterea quod finitum omne quouis finito consumatur. Aliter igitur non est, hoc autem modo est infinitum; potestate enim & detractione. Actu verò etiam est, vt diem esse dicimus & ludum: & potestate ita est, f vt materia: & non per se, vt id quod finitum est.* g *Et additione quidem infinitum hoc pacto est potestate, quod idem quodammodo esse diximus, quod id quod est diuisone.* Text. 59.

Nam

Infinitas temporis & generationum.

Infinitum magnitudine.

Infinitum diuisione & adiectione.

Infinitum vt materia.

d *Aliter autem*] Confert infinitatem temporis & generationum, quas semper fuisse, nullumque fiaem habituras existimauit; cum infinitate, quæ cernitur in magnitudine, dum in partes diuiditur: docetque, huiusmodi infinita eo inter se conuenire, quia in eorum quolibet vna pars post aliam sumi potest. ita vt quod sumptum est, finitum sit, semperque aliquid accipiendum supersit: differre autem, quia in magnitudine partes, quæ sumptæ fuerunt, manent; in tempore verò & generationibus penitus euanescunt.

e *Id verò*] Comparat infinitum diuisione, cum infinito adiectione. Licet enim inter se differant, quatenus vni detrahitur, alteri additur: sunt tamen eadem quodammodo, id est, secundum proportionem; quatenus vt magnitudo diuisione infinita dicitur, quòd per partes sibi proportione respondentes infinitè secari possit; ita numerus & item magnitudo, infiniti rationem obtinent, prout hæc ex alterius magnitudinis partitione crescere, ille verò nouo semper accedentium vni tum incremento amplior reddi potest.

f *Vt materia*] Ita se habet infinitum ad actum existendi, vt materia ad formam. Etenim vt materia non ita vni formæ subest, quin ad alias recipiendas potestatem obtineat; sic infinitum nunquam ita prodit in actum, quin adhuc maneat in potentia, vt secundum aliam aliamque sui partem existat.

g *Et additione*] Discrimen statuit inter infinitum diuisione & adiectione. Nam cùm magnitudo per partes eiusdem proportionis infinitè diuiditur, nequit ad tam paruam deduci quantitatem, quin ad minorem queat: at cùm magnitudo ex alterius diuisione in infinitum augescit, designatur moles, quam illa excedere non possit, imò ad quam pertingere non valeat. Si enim ab vnius palmi magnitudine partes detrahantur, nequaquam illa, quæ earum adiectione efficietur, ad magnitudinem duorum palmorum euadet; quin potiùs infra palmum necessariò consistet, quia nunquam diuisio absoluetur.

ἀεὶ μὲν γάρ τι αὐτοῦ ἔξω ἔσται λαμβάνειν. ἀ μέντοι ὑπερβάλλει πάντος ὡρισμένου μεγέθος, ὥσπ ἔπι τῆς διαιρέσεως ὑπερβάλλει παντος ὡρισμένου, καὶ εἰς ἐλάττω. ὥστε δὴ παντος ὑπερβάλλον ἴσται πρὸς τοῦτο, ἀλλ᾽ οὐκ ἄμεσον οἷόν τι εἶναι, ἐπεὶ μὴ ἔστι κατὰ συμβεβη-

Nam cùm semper aliquid ipsius præterea accipiendum maneat, non omnem tamen definitam magnitudinem exuperat, quemadmodum finitam omnem exuperat, minorque fit in diuisione: quarene potestate quidem omnem excedere additione potest

I

νὸς ὑπεξέχει ἄπειρον, ὥσπερ φασὶν οἱ φυσιόλογοι τὸ ἔξω σῶμα ἢ νόσον, ὅ ἢ ὕδωρ ἀήρ, ἢ ἄλλο τί τοιοῦτον ἄπειρον. ἀλλ' εἰ μὴ ὅλον τι ἔσται ἄπειρον ὑπεξέχει σῶμα αἰσθητὸν, ὅτω φανερὸν, ὅτι οὐδ' οἷόν τε δύνασθαι ἂν εἶναι παρὰ πρόσθεσιν, ἀλλ' ἢ ὥσπερ ἐρήθη αὐτοῖς γραμμικῶς τῇ διαιρέσει. ἐπεὶ καὶ Πλάτων διὰ τοῦτο ἄπειρα δύο ἐποίησεν, ὅτι καὶ οὐδὲ τῶν αὐξήσιν δοκεῖ τις βαλλειν, καὶ εἰς ἄπειρον εἶναι, καὶ οὐδὲ τῶν ἀφαιρέσεων. ποιοῦσι μέντοι δύο, ὃ χρῶνται. ἔτι γὰρ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τὸ οὐδὲ τῶν καθαίρεσιν ἄπειρον ὑπάρχειν· καὶ γὰρ μονὰς ἐλάχιστον· ὅταν ἐπὶ τῶν αὐξησιν, μέχρι γὰρ δεκάδος ποιεῖ τὸ ἀριθμόν.

h *nisi ex accidenti infinitum actu sit; quale corpus Physici extra mundum esse aiunt, cuius substantia sit aer, aut aliud quid eiusmodi infinitum: sed si infinitum corpus sensile actu sic esse non potest, constat ne potestate quidem adijciendo esse posse, nisi vt dictum est, contrario modo, ac diuisione.* i *Nam & Plato propter hoc duo fecit infinita, quòd & augeficendo videatur exuperare, in infinitum q; abire; & auferendo. Cùm tamen duo feciſſet, non vtitur. Neque enim in numeris infinitum detractione inest, cùm vnitas ſit minimum: neque item accretione, quandoquidem ad denarium vſq; numerum facit.* Textus 61.

CAP.

h *Nisi ex accidenti*] Si, inquit, infinitum ex accidente daretur, hoc est, vt Simplicius & Themistius, alijq; Græci interpretantur, si extaret aliqua substantia, cui infinitudo accideret (quale infinitum quidam Physici, vt Pythagorei, extra mundi complexum dari putabant) tunc nihil impediret, quominùs infinitum adiectione, quamlibet magnitudinem sua mole vinceret. Verùm eiusmodi infinitum fictitium esse constat, cùm omnia corpora cœli ambitu, qui finitus est, comprehendantur. *Pythagorici.*

i *Nam & Plato*] Docet, suam sententiam de infinito potestate, quod in dissectione & adiectione inexhausta consistit, non differre à Platonis dogmate, qui quasi per ænigma duo infinita inuexit, nempe magnum infinitæ adiectioni, paruum infinitæ diuisioni respondens. Eundem tamen reprehendit, quòd, cùm Pythagorico more rerum principia numeros fecerit, neutro horum infinitorum in numeris vsus fuerit: videlicet nec infinito secundum accretionem, cùm dixerit numeros vsque ad denarium augeri, indeque in orbem alternando reciprocare: nec etiam infinito diuisione, cùm numerorum diuisio, vbi ad vnitatem ventum est, consistat, neque vlteriùs procedat. *Plato.*

Κεφάλαιον γ.

Συμβαίνει δὴ τὸναντίον εἶναι ἄπειρον, ἢ ὡς λέγουσιν· ὃ γὰρ ἔμπροσθεν ἔξω, ἀλλ' ὃ ἀεί τι ἔξω ἔστι, τοῦτο ἄπειρόν ἐστι. σημεῖον δὲ, ὅταις τοὺς ἀλεκτρυόνας ἀπείρους φασὶ, διὰ μὲν ἔχοντας σφυρόδονλα, ὅτι ἀεί τι ἔξω ἔστι λαμβάνειν, καθ' ὁμοιότητά γε μήν τινα λέγεσθαι, ὃ μέν τοι πρῶτος δεῖ γὰρ τοῦτό τε ὑπάρχειν καὶ μηδέποτε τὸ αὐτὸ λαμβάνεσθαι· ἐν δὲ τῷ κύκλῳ ὃ γίνεται ὕστερος, ἀλλ' ἀεὶ τὸ ἐφεξῆς μόνον ἕτερον. ἄπειρον μὲν οὖν τοῦτ' ἔστιν, ὃ καθ' τὸ πόσον λαμβάνουσιν, ἀεί τι λαβεῖν ἔξω ἔστιν.

ὃ δὲ

CAP. VII.

Contrà a verò ac dicunt, infinitum esse accidit: non enim cuius nihil extrà est, id infinitum est, sed cuius aliquid semper extrà. Cuius signum est, quòd annulos, qui palam non habent, infinitos esse dicant, quòd semper extrà sumere aliquid liceat: quod similitudine quadam vsi dicunt, sed non propriè. Oportet enim & hoc adesse, & idem nunquam sumi: in circulo autem ita non fit, sed quod deinceps sequitur, duntaxat aliud est. Infinitum igitur id est, cuius q ratione magnitudinis aliquid sumunt, ijs aliquid semper licet extrà accipere. Textus 62. Textus 63.

b *Cuius*

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Contrà a verò] Probauit, non esse in rebus infinitum actu; nunc, priusquam aduersariæ partis argumenta dissoluat, quid infinitum sit, declarat. Ac primùm veteres reprehendit, quòd Infiniti naturam non rectè explicarint. Aiebant enim Infinitum id esse, cuius nihil est extrà, id est, cui nihil deficit: cùm dicere potiùs debuissent, Infinitum esse id, cuius aliquid extrà semper est. Siquidem infinito additione semper restat aliqua pars adijcienda, & infinito diuisione aliqua adimenda. Probat verò, hanc ab se traditam descriptionem bonam esse, quòd consuetum sit, eos annulos, qui pala carent, infinitos vocare, quòd, cùm rotundi sint, quauis eorum parte accepta aliam sumere liceat: quanquam admodum impropriè annulum infinitum dicimus, cùm infiniti ratio duo exigat, scilicet vt semper aliquid extrà sumi possit, & vt nunquam idem repetatur; sed aliud atque aliud; quod in circulo siue annulo nequaquam euenit. *Infinitum quid sit.*

b *Cuius*

ὃ δὲ μηθὲν ἔξω ἔστ' ἔστι τέλειον καὶ ὅλον· οὕτω γὰρ ὡρίσμεθα τὸ ὅλον, οὗ πρὸς τὰ μέρη μηθὲν ἄπεστιν, οἷον ἄνθρωπος ὅλον, ἢ πιθήκιον. ὥσπερ δὲ ὡρίσθαι τὸ καθ' ἕκαστον, οὕτω καὶ τὸ πυγὼν εἶδος τὸ ὅλον, οὗ μηθὲν ὄψει ἔξω. οὗ δ' ὄψει ἀπουσία ἔχει, οὐ παῦ, ὅτι ἂν ἀπῇ. τὸ ὅλον ἢ καὶ τέλειον, ἢ τ. αὐτὸ πάμπαν, ἢ σώζεσθαι τῇ φύσει ἔχει. τέλειον δ' οὐθέν, μὴ ἔχον τέλος· τὸ ἢ τέλος, πέρας. διὸ βέλτιον εἰπεῖν Παρμενίδου Μελίσσου ἐρημένα. ὁ μὲν γὰρ, τὸ ἄπειρον ὅλον φησὶν· ὁ δὲ, τὸ ὅλον πεπερασμένα,

Μεσσόθεν ἰσοπαλές.

οὐ γὰρ ὡς λίνον λίνῳ ὀρθῶς συνάπτειν, τῷ παντὶ καὶ ὅλῳ τὸ ἄπειρον. ἐπεὶ ὑπεύθυνα γε λαμβάνουσι τὴν συμπλοκὴν ταῦτα τὸ ἄπειρον, τὸ παντὰ περιέχον, καὶ τὸ παῦ ἐν ἑαυτῷ ἔχον, διὰ τὸ ἔχειν τινὰ ὁμοιότητα τῷ ὅλῳ· ἔστι γὰρ τὸ ἄπειρον, τῆς τοῦ μεγέθους τελειότητος ὕλη, καὶ τὸ διωάμει ὅλον, ὑπολειπόμενον δὲ οὐ. διαιρετὸν δὲ, διὰ τε τὴν καθαίρεσιν, καὶ τὴν αὐτιφραιρέσιν πρόθεσιν. ὅλον δὲ καὶ πεπερασμένον, ὁ καθ' αὑτό, ἀλλὰ κατ' ἄλλο· καὶ οὐ περιέχει, ἀλλὰ περιέχεται, ἢ ἄπειρον· διὸ καὶ ἄγνωστον ἢ ἄπειρον. ἅμα γὰρ ὀκτέχει ἡ ὕλη, ὥστε φανερὸν, ὅτι μᾶλλον ἐν μορίῳ λόγῳ τὸ ἄπειρον, ἢ ἐν ὅλῳ· μέρος γὰρ ἡ ὕλη τοῦ ὅλου, ὥσπερ ὁ χαλκὸς τοῦ χαλκοῦ αὐδριάντος. ἐπεὶ

b *Cuius autem nihil extrà est, hoc perfectum est, & totum. Sic enim totum definimus, à quo nihil abest, quod ad partes attineat: vt hominem totum, aut ciſtam. Vt autem vnumquodque definimus, ita & id quod proprie est. Vt totum est, cuius nihil extrà est: a quo autem aliquid abest, id, quidquid abfuerit, vniuersum non est. Totum autem & perfectum, aut idem sunt omnino, aut naturam habent affinem: perfectum verò nihil est, quod finem non habet; finis autem terminus est.* c *Quocirca existimandum est, Parmenide melius, quam Melissum dixisse. Hic enim totum infinitum ait esse: ille verò totum à medio æquè distans terminis concludi: non enim infinitum cum toto & vniuerso, linum cum lino nectere est.* d *Nam & hinc grandia & excelsum; nempe omnia continere, & vniuersum in se habere; de infinito sumunt, propterea quòd cum toto quandam similitudinem habeat. Infinitum enim perfectionis magnitudinis materia est, & potestate totum, non actu: diuidium autem detractione, & ei contraria additione. Totum verò & finitum nè per se, sed per aliud, & quatenus infinitum est, non continet, sed continetur.* e *Quare & ignotum est, quatenus infinitum est: speciem enim materia non habet. Quapropter patet, partis potiùs, quàm totius rationem infinitum habere. Materia enim totius est pars, vt æs statuæ æneæ.* Textus 64. Textus 65. Textus 66.

f *Nam*

Totum quid.

b *Cuius autem*] Ostendit, Infiniti descriptionem à veteribus traditam vitiosam esse; quòd potiùs finito, quàm infinito competat. Etenim id, cuius nihil est extrà, totum perfectumque censetur: siquidem totum definire consueuimus id, cui nulla pars deficit: totum verò & perfectum aut idem sunt, aut valde inter se cognata; quandoquidem perfectum est, quod finem terminumque obtinet. Vnde concluditur, id, cuius nihil est extrà, finitum esse, atque adeò descriptionem infiniti, ab antiquis assignatam, finito competere. Annotauit hoc loco Simplicius, totum & perfectum non eadem esse, sed affinia: quia subiecto eadem sunt, ratione differunt; quatenus perfectum dicitur id, quod principium, medium, & finem obtinet; totum verò addit partium compositionem. Quo fit, vt hoc latiùs pateat, quàm illud. Simplicius verò, Philoponus & Albertus volunt, perfectum dici ratione finis, quem res sortita est; totum respectu partium, quibus constat.

c *Quocirca*] Magis, inquit, veritati consentanea videtur Parmenidis, quàm Melissi sententia. Ille enim vniuersum, quod perfectum est, finitum putabat; hic infinitum esse aiebat: atque ita pugnantia dicere videbitur, siquidem totum & perfectum cum infinito iungi nequeunt. Non enim sicut linum (veteri prouerbio) lino nectitur; sic infinitum cum toto & vniuerso cohærere potest: etsi ea nonnulli copularint, decepti similitudine quam inter se habent.

d *Nam & hinc*] Infinitum alia in se cohibere veteres pronuntiarunt, sumpta occasione ex ea similitudine, quæ inter ipsum, & inter totum ac perfectum esse videtur. Consistit autem hæc similitudo in eo, quòd infinitum secundum diuisionem & detractionem, est quasi materia perfectionis magnitudinis totiusque, & quasi totum dici potest, eo pacto, quo lignum potestate statua nuncupatur. Est verò quasi materia, quia diuisiones adiectionesque interminatæ, non nisi ratione materiæ fiunt: quæ vt suopte ingenio pura potentia, & vaga atque incerta est; ita multitudinem varietatemque amat, ac seipsam dissecandam præbet. Vnde & infinitum non per se, & qua tale, sed merito formæ, totum quid ac perfectum haberi potest: nec etiam continere, sed contineri potiùs dicendum est.

e *Quare & ignotum*] Colligit ex dictis, Infinitum, quà infinitum, ignotum esse; cùm sit veluti materia, quæ vt est informis ex se, omnique actu substantiali carens; ita nostram, quæ ab actu oritur, intelligentiam effugit.

HAVARD COLLEGE LIBRARY
ОНУ имени А.М. ГОРЬКОГО
РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИКОВА

ἐπεὶ εἰγὲ ὥριζεν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ἅπερ ὥριζεν τὰ νοητά. ἄτοπον ἦ καὶ ἀδιώριστον, τὸ ἄγνωστον καὶ τὸ ἀόριστον ὥριζειν καὶ ὁρίζειν. καίτοι λόγου ἦ συμβαίνει, καὶ τὸ κατὰ πρόσθεσιν ὡς μὴ ἔνεκα ἄπειρον ὄντος, ὥστε πᾶσης ὑπερβάλλειν μεγέθος· ὡδὶ γὰρ διαιρούμενον ἦ εἶναι. ὥριζεν δὲ ἡ ὕλη ἴσως, καὶ τὸ ἄπειρον· ὥριζει ἦ τὸ ἀόριστον· οὐδὲν γὰρ ἦ καὶ τὸ ἐν μὴ τῷ ἀριθμῷ εἶναι ὡδὶ τὸ ἐλάχιστον πέρας, ὅτι ἦ τὰ πλείω αἰεὶ πᾶσης ὑπερβάλλειν πλήθος· ὅτι ἦ τ μεγεθῶν τἐναντίον. ὅτι μὲν γὰρ τὸ ἐλάττων πᾶσης ὑπερβάλλειν μεγέθος, ὡδὶ ἦ τὸ μέγιστον μὴ εἶναι μέγεθ ἄπειρον. αἴτιον δ', ὅτι τὸ μὲν ὅσον ἀδιαίρετόν, ὅπερ ἂν ἓν ᾖ, οἷον ἄνθρωπ ἐς ἄνθρωπ, καὶ ὁ πολλοί, ὁ δ' ἀριθμὸς ὅσον ἐνὸς πλείω, καὶ πᾶσά δυάς· ὥστε ἀνάγκη εἶναι τὸ ἀδιαίρετον· τὰ γὰρ δύο καὶ τρία παρώνυμα ὀνόματά ἐστι, ὁμοίως ἦ καὶ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν ἕνασ. ὡδὶ ἦ τὸ πλέον αἰεὶ ὂν ποιῆσαι, ἄπειρον γὰ ἀδιαίρετόν τ μέγεθος. ὥστε δυνάμει μὲν ὄντ, ἐνδυεῖα δ' οὔ· ἀλλ' αἰεὶ ὑπερβάλλει τὸ καθεστηκυῖαν πᾶσης ὡρισμένης πλήθος· ἀλλ' ὁ χωριστὸς ὁ ἀριθμὸς ὅτ ἐστὶ διαίρεσιας, οὐδὲ μένει ἡ ἄπειρία, ἀλλὰ γίνεται, ὥσπερ καὶ ὁ χρόν, καὶ ὁ ἀριθμὸς τ χρόνου. ὡδὶ ἦ τ μεγεθῶν τἐναντίον ἐστί· καὶ διαιρεῖται γὰ γὰ εἰς ἄπειρα τὸ συνεχές, ὅτι ἦ τὸ μᾶλλον ἐν ἔστιν ἄπειρον· ὅσον γὰ ἐνδεχέται διαιρεῖσθαι, καὶ ἐνδυεῖα ἐνδέχεται τοσοῦτον εἶναι. ὥστε ἐπεὶ ἄπειρον οὐδὲν ἐστὶ μέγεθ αἰσθητόν, ἐν γὰ ἂν τι τ ἀρχαιῶν μᾶλλον

τὸ δ' ἐπ' ἄπειρον οὐκ ἔστιν ὡς ἐνεργείᾳ· εἰ δὲ μή, ἔσται τι ὃ ἐνδέχεται ἐνεργείᾳ εἶναι, οὗ τὸ κατὰ δύναμιν ἐστίν, ὥστε καὶ ἄπειρον ἀνάγκη εἶναι τὸ ἐνεργείᾳ ὄν. ἀλλὰ μὴν ἐπὶ τῆς ἀφαιρέσεως ἔστιν ἄπειρον· ἔστω γὰρ ἄνθρωπος ὃ ἐφ' οὗ ἡ ἀφαίρεσις. τούτου δὲ τὰ εἴδωλα ἄπειρα, ἃ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἄνθρωπος ἀμερὴς καὶ ἄπειρος· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ ἐφ' οὗ ἡ ἀφαίρεσις ἔσται ἄπειρον· ἀφαιρεθήσεται γὰρ ἢ ἐπιφάνεια καὶ ἡ γραμμὴ καὶ τὸ βάθος, καὶ τὸ μὲν ἔσται ἐπίπεδον, τὸ δὲ γραμμή, τὸ δὲ στιγμή· ἐπεὶ δὲ ἄπειρον οὐκ ἔστιν, οὐδὲ τὸ ἐφ' οὗ ἡ ἀφαίρεσις ἔσται ἄπειρον. ἔτι ἐπεὶ ἡ ἀφαίρεσις ἔστιν ἐπ' ἄπειρον, ἔστω δὴ ἐφ' οὗ ἡ ἀφαίρεσις ἄπειρον· ἔστω δὴ τὸ Α· ἡ δὲ ἀφαίρεσις ἔστω τὸ Β· ἐπεὶ δὴ ἐπ' ἄπειρον ἡ ἀφαίρεσις, ἀφαιρεθήσεται τι τοῦ Α· ἔστω δὴ τὸ Γ· ἐπεὶ δὲ ἄπειρον οὐκ ἔστιν, οὐδὲ τὸ ἐφ' οὗ ἡ ἀφαίρεσις ἔσται

nituntur, desit. Quin verò non solùm ipsis, inquit, non opus est infinita linea, sed neque maxima: cùm etiam quantumlibet paruam, imaginaria sectione possint diuidere; esto figurę non nisi in magnitudinibus actu existentibus reuera insint.

b *Cùm autem*] Veteres infinitatis auctores infinitum rerum principium esse voluere. Id ne omnino abs re dictum videri possit, docet, infinitum potestate, quod ipse concedit, ad genus causæ materialis reduci posse, ob eam cognationem, quam cum materia habet; quatenus materia suopte ingenio infinita atque interminata est, & à forma terminum mutuatur. Item, quia infiniti ratio in priuatione cõsistit, cùm formaliter importet negationem actus perfecti absolutique (tale quippe est infinitum potestate) cumque priuatio à materia subiecto non differat vt in 1. lib. declaratum fuit. Accedit veterum Philosophorum auctoritas, qui infinito, tanquam materia vsi sunt. Nam Thales, Anaximander, & alij, qui infinitum corpus inuexere, illud rerum, quæ gignuntur & occidunt, materiam prædicabant. Ex quo etiam intelligi poterit, infinitum non rite dici continere, cùm materia contineatur magis, quàm contineat.

φαίνονται δὲ πάντες ἢ οἱ πλεῖστοι, ὡς ὕλῃ χρώμενοι τῷ ἀπείρῳ. διὸ καὶ ἄτοπον τὸ πρὸς ἴσον ποιεῖν αὐτό, ἀλλὰ μὴ τὸ περιεχόμενον. λοιπὸν δ' ἐπισκεπτέον, καθ' οὓς λόγους τὸ ἄπειρον εἶναι δοκεῖ, οὐ μόνον διὰμέσα, ἀλλ' ὡς ἀφωρισμένου· τὰ μὲν γὰρ ὄντα αὐτῶν ὁπωσοῦν ἀναγκαῖα, τὰ δ' ἐχει τινὰς ἀπορίας ἑτέρας ἀποφαντήσεις· οὔτε γὰρ, ἵνα ἡ γένεσις μὴ ἐπιλίπῃ, ἀναγκαῖον ὑπολείπειν ἄπειρόν εἶναι σῶμα αἰσθητὸν· ἐνδέχεται γὰρ τὸν θατέρου φθορὰν, γένεσιν θατέρου εἶναι, πεπερασμένου ὄντος τοῦ παντός. ἔτι, τὸ ἄπτεσθαι καὶ τὸ πεπερατῶσθαι, ἕτερον. τὸ μὲν γὰρ πρός τι καὶ τινός· ἅπτεται γὰρ παῦ τινος, καὶ τῶν πεπερασμένων τινὶ συμβέβηκε· τὸ δὲ πεπερασμένον, οὐ πρός τι, οὐδ' ἅπτεσθαι τῷ τυχόντι τοῦ τυχόντος ἐστί. τὸ δὲ τῇ νοήσει πεπερᾶν, ἄτοπον· οὐ γὰρ ὅπῃ τοῦ παραγμαστοῦ ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, ἀλλ' ὑδὲ τῇ νοήσεως ἕκαστον γὰρ ἂν ὑπὸν νοήσειε τις πολλαπλάσιον ἑαυτοῦ αὔξων εἰς ἄπειρον· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἔξω τοῦ ὅλου τὸν ὄγκον, ἢ τοῦ πηλικοῦδε μεγέθους ὁ ἐχόμενον, ὅτι νοεῖ τις, ἀλλ' ὅτι ἐστί· τοῦτο δὲ συμβέβηκεν. ὁ δὲ χρόνος καὶ ἡ κίνησις, ἄπειρα ὄντα, καὶ ἡ νόησις ἐκ ὑπομενόντος τοῦ καταμετρουμένου μεγέθους· διότι, ὅτι τῇ παθαιρέσει, εἴτε τῇ γενέσει αὐξήσει ἐστὶν ἄπειρον. ἀλλὰ πρὸ μὲν τοῦ ἀπείρου πῶς ἔχει, καὶ πῶς ὂν ἔστι καὶ τί ἐστιν ἄπειρον.

Videntur verò & alij omnes infinito vti, vt materia. Quare & absurdum est, id quod continet, ipsum facere, & non id potiùs quod continetur. c *Iam restat vt rationes aggrediamur, quibus infinitum esse non potestate solùm, sed vt definitum videtur. Aliæ enim earum necessaria non sunt, nonnullis verò aliæ quædam verè resistunt: neque enim, vt generatio non deficiat, infinitum corpus sensile actu esse necesse. Potest enim, cùm finitum sit vniuersum, vnius interitus, alterius esse generatio.* d *Aliud præterea est tangere, aliud esse terminatum. Illud enim ad aliquid est, & alicuius; siquidem quod tangit aliquid tangit, finitorumque alicui accidit. Quod verò terminatum est, non est ad aliquid: negise item res quæuis rem quamuis tangit.* e *Illud verò absurdum est, cogitationi fidem adhibere: non enim in re exuperantia defectioque est, sed in cogitatione. Vnumquemque enim nostrum multiple maiorem cogitare aliquis infinitè augens potest, nec propterea extra orbem quispiam est, aut ea, quam habet, magnitudine est præditus, quòd ita quispiam cogitet, sed quoniam ita est: hoc autem accidit.* f *Tempus autem, & motus, & intelligentia, infinita sunt, eo quod finiuntur, non permanente. Magnitudo verò neque detractione, neque accretione, quæ in cogitatione posita sit, est infinita. Sed de infinito, quemadmodum sit, & non sit, & quid est, dictum sit.*

Textus 73.

Textus 74.

Textus 75.

ARIST.

Solutio rationum, pro infinito stantium.

c *Iam restat*] Accedit ad refellendas rationes, quarto capite adductas, quæ infinitum non potestate modò, sed actu dari suadebant. In quibus explicandis non eundem, quem in proponendis, ordinem seruat. * Ad tertiam, quæ obijciebat; nisi esset infinitum actu, fore vt rerum generatio exhaustis principijs subsisteret, proindeque dandam materiam infinitè extensam, è qua per detractionem partium res genitæ successione perpetua componerẽtur: respondet, nihil eiusmodi infinito opus esse; quia, cùm vnius interitus sit alterius generatio, quæ vnius fuerat materia, illo intereunte, alterius, quod denuò gignitur, materia fit.

* *Solut. 3.*

Solut. 4.

d *Aliud præterea*] Ad quartam respondet; non omne finitum corpus, aliud, quo definiatur, contingere, vt videre est in extrema sphæra cœlestis mundi, quæ nullo superiori corpore continetur, sed propria superficie conuexa clauditur. Itaque nõ idem valent, tangere & terminatum esse: nam tangere, refertur ad aliud, nempe ad id quod tangit, cùm omnis contactus sit inter plura: terminari verò non respicit aliud, sed duntaxat internum rei terminum, finemque importat; siue alio corpore ambiatur, siue non.

Solut. 5.

e *Illud verò*] Quintam diluit, aiens quàm maximè à ratione alienum esse, rerum veritatem imaginatione metiri, & quod quisque animo apprehenderit, id rebus ineſſe existimare; cùm sæpe mente effingamus, quæ nullo modo ita habent. Alioqui si quis magnitudini alicui sua cogitatione incrementa addat, & hominem multiplo grandiorem instar montis, vel formicæ corpusculo præditum concipiat; ita erit.

Solut. 1. & 2.

f *Tempus autem*] Primæ & secundæ ita occurrit, vt fateatur, tempus & motum, atque etiam mentem,

mentem, dum alia atque alia subinde concipit, infinita esse; non actu, sed potestate: similiterque; magnitudinem: etsi hoc sit discrimen, quòd illorũ partes cùm fluxæ sint, non permaneant, sed raptim euanescant; hũius verò partes consistãt, & incolumitatem seruent. Item quòd tempus & motus (sic putauit Aristoteles, qui mundi æternitatem finxit) initio & fine careant; magnitudo verò simpliciter dimensionem finitam vendicet.

Axioma. Obserua in hoc capite ad textum 73. Philosophicum illud axioma: Generatio vnius est corruptio alterius: hoc est, rata stabilique naturæ lege, vnius rei interitum alterius generatio excipit. Quod vsurpauit etiam in eandem sententiam Aristoteles, c. 3. lib. 1. de Ortu & interitu, vbi eius veritas ex professo declaratur, examinaturq;.

QVÆSTIO I.

POSSIT-NE VIRIBVS NATVRÆ dari in rebus infinitum, an non.

ARTICVLVS I.

INFINITI NOMEN MVLTIPLICITER ACCIPI.

PRoposita quæstione ab infiniti acceptionibus commodè auspicabimur. Præter eam igitur notionem, qua id infinitũ dicitur, quod omnigenam in se pfectionem cohibet, quæ infinitas in solum Deum Opt. Max. conuenit; aliæ quoque traduntur à Philosophis, quas Aristoteles cap. 4. hujus lib. & D. etiam Damascenus in suis Physicis cap. 11.

Greg. in 2. d. 2. q. 2. art. 1. D. Thomas 1. p. q. 7. art. 4. Henricus Gandauensis 2. parte suæ summæ art. 44. quæst. 2. aliiq; nõnulli recensent. Cæteris tamen omissis, infinitum, quod ad præsentem locum attinet, bifariam dicitur; videlicet infinitũ actu, & potestate. Rursus Infinitum actu duplex est: vnum quod propriè infinitum censetur, appellaturq; ab Aristotele ἀφωρισμένον, à recentioribus Philosophis infinitum categorematicè: aliud, quod impropriè infinitum actu dicitur. Infinitum actu priori modo est, quod actu continet infinitas partes, æquales vni certæ, non cõmunicantes inter se, simulque existẽtes. Diximus, Aequales; qa in qualibet finita magnitudine insunt infinitæ partes proportionales, quæ tamen æquales non sunt. Addidimus, æquales Vni certæ; quia in quauis magnitudine finita cõtinentur infinitæ partes æquales, nõ tamẽ vni certæ: continentur enim duæ medietates æquales inter se, & tres tertiæ inter se item æquales, & quatuor quartæ, atq; ita in infinitum: verùm hæ non sunt vni certæ æquales, vt planum est. Adiecimus, Non communicantes; quia cubitus habet infinitas partes æquales vni certæ, communicantes tamẽ inter sese. Nam si quis duos palmos designet; deinde medietatẽ posteriorem ex primo palmo, & priorem ex secundo accipiat; efficiet vnum palmum cum vtroq; communicantem: rursus verò, si vltimam quartam ex primo palmo sumat; & tres priores quartas ex secundo, identidem alterum palmum conficiet, cum vtroque tamen communicantem: sicq; in infinitum. Additũ est, Simul existentes, ad excludẽddum tempus & motum, quæ etsi ab æternitate fuissent, vt Aristoteles falsò putauit; quia tamen haud constarent partibus simul cohærentibus, infinita actu non essent. Infinitum actu impropriè dictum est id, quod continet actu infinitas partes, quæ tamen ordinem inter se non habent; vt primæ, secundæ, tertiæ, & sic de ceteris: atque ad constitutionem vnius rei finitæ pertinent; vt infinita multitudo punctorum in linea.

Infinitum actu & potestate.

Infinitum actu duplex.

1. Propriè infinitum.

2. Impropriè infinitum.

Infinitum potestate illud est, quod ex infinitis partibus coalescit, non tamen eo modo, quo infinitum actu. Hoc verò triplex est; nempe infinitum successione, diuisione, adiectione. Infinitum successione est id, quod licet infinitas partes vni certæ æquales vendicet, non eas tamen simul habere potest: vt motus & tempus, si initio caruissent. Infinitum diuisione est quælibet magnitudo, quæ per partes proportionales dissecari potest, ita vt diuisio nullum sit extitum habitura. Infinitum adiectione est, quod potest infinitè augescere: vt numerus accessu vnitatum, & magnitudo additione partium ex alterius magnitudinis dissectione. Porrò dicuntur hæc potestate infinita, quòd perfectum actum & absolutionem sortiri nequeant; vt ex dictis patet.

Infinitum potestate triplex.

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS PROBARI VIDEATUR, POSSE NATURÆ VIRIBUS DARI INFINITUM.

DVo potissimùm disputari hoc loco à Philosophis solent. Vnum, sit-ne aliquid actu infinitum, vel esse queat per naturam? Alterum, num id diuina saltem virtute effici possit? Vt igitur à primo ordiamur, q̃ multa infinita in rebus naturæ dentur, his argumentis conabitur quispiam suadere.

1. Argum. Primò: Esse finitum vel infinitum, est affectio quantitatis; vt Aristoteles cap. quarto huius libri textu 24. docuit: ergo ne altera huius disiunctis pars vacet, vtraque

quantitati conueniet; atq; ita dabitur quantitas aliqua infinita.

2. Argu. Secundò: In magnitudine vnius palmi insunt duæ lineæ extremæ, A, B, vnius palmi, & inter eas cadunt aliæ pari longitudine, quæ necessariò erunt infinitæ, cùm copulent infinitas partes proportionales intermedias: igitur dantur in magnitudine infinitæ partes, non communicantes, æquales vni certæ, atque adeò infinitum actu. Adde quòd omnes eiusmodi lineæ, sunt æquales lineis alterius magnitudinis pedalis, idque per relationem realem æqualitatis. Quo fit, vt non solùm detur actu infinitus numerus linearum, sed etiam relationum.

3. Argu. Tertiò: Sit corpus lucidum A, quod momento aliquid luminis traijciat in corpus B, sibi oppositum: deinde tempore proximè insequenti, progrediatur idem A versus B, paulatim in eo lucem intendens (siquidē, vt cōstat ex 21. & 26. primi Perspectiuæ, luminosum, quò propinquius est opaco, eò vberiore luce, tum intensiuè, tum extensiuè, ipsum illustrat) in fine horæ erit in corpore B infinita lux: ergo viribus naturæ dabitur infinitum. Proxima assumptio inde suadetur: quia A, cùm in quolibet puncto temporis vicinius sit ipsi B, in quolibet lucem augebit: atque ita cùm per infinita instantia nouam semper lucem intulerit; sequitur B, peracto motu, habere in se infinitas partes luminis, quæ qualitatem actu infinitam reddant.

4. Argu. Quartò: Deus pōt efficere nō tot, qn plures, species belluarū, magis ac magis pfectas, quarum tamen nulla ad humanæ speciei dignitatem & perfectionē attingat: igitur species humana cohibet actu infinitā perfectionem. Assumptum in pgressū huiusce tractationis de infinito, accuratiùs à nobis confirmandū est. Interim breuiter ex eo suadetur; quia id nullā contradictionē inuoluit. Consecutio verò pbatur; quia qcquid innata pfectione superat, non tot, quin plura, quorum vnumquodq; aliquo pfectionis gradu aliud excedit, videtur in se infinitos gradus perfectionis actu includere.

5. Argu. Quintò: Generationes hominū secundum Aristotelem fuerunt ab æterno; ergo cùm noster animus immortalis sit, eruntne nunc ex Aristotelis sententia infinitæ animæ actu.

ARTICVLVS III.

QVAESTIONIS DISSOLVTIO.

QVid tamen hac in re sentiendum sit, nonnullis assertionib. aperiemus. Prima sit:

1. Assertio. Non pōt viribus naturæ dari in rebus infinitū actu, priori modo. Hæc assertio, quā Arist. contra Anaxagorā, Anaximandrū, Xenophanem Colophoniū, Seleucū, atq; alios infiniti assertores, tū hoc loco à t. 40. vsq; ad 56. tum 1. de Cœlo c. 5. à t. 33. vsq; ad 76. ostendere conatus est, hunc in modum confirmari potest. Ac primùm, quòd nullum detur corpus infinitum: Nam omne corpus Physicum naturaliter cieri pōt, vel motu recto, vt corpora grauia & leuia; vel in orbem, vt sphæræ cœlestes: sed corpus infinitum neutro modo valet motum subire: ergo nullum eiusmodi infinitum in natura datur, dariue potest. Assumptio quoad priorē partem suadetur: quia si corpus infinita mole in oēs partes diffundatur, omnem locum occupabit; ac proinde nequibit motu recto cieri, cùm nihil spatij, quò vergat, ei suppetat. Si verò omni ex parte infinitum nō sit, sed v.g. ad Orientem duntaxat, neq; etiam tunc recto motu ferri poterit: qa neq; versus Orientem, cùm ea ex parte omne spatium occupet: neq; versus Occidētem, quia deseret aliquid eius spatij, quod Orientem versus tenet: atq; ita sequitur, versus eam partē occupare & nō occupare infinitū spatiū. Non pōt igitur recto motu agi. Secūda pars eiusdē assumptionis, qnimirū neq; in orbē agitari posset, suadetur. Prius tamen sumendū est ex Geometrica disciplina, vt videre est apud Eucl. l. 3. pposit. 26. omnes lineas rectas ductas à centro eiusdē circuli, quò ab eo longiori tractu dissident, eò à se ipsis longiùs distare, ac pinde si infinitè distent à cētro, inter se quoq; infinito interuallo sine peripheria vlla abiunctas esse. Hoc posito, iam hunc in modū institutū pbatur: Si infinitum corpus in orbē volueretur, ductis ab eius cētro duab. lineis A, B, & in diuersas partes infinitè porrectis, motu pgrediente, tandē vna ad alterius locum peruenirent: sed inter illas est infinita spatij intercapedo, vt ex hypothesi liquet: posset igitur infinita distantia finito tempore percurri; quod absurdum est.

Non dari corpus infinitum.

Rursus, quòd neq; vna aliqua moles infinita nec infinita corporū multitudo possit effici à natura, ostenditur. Vel.n. natura eiusmodi infinitū extra cœlū conderet; vel sub cœli ambitu. Non extra cœlum, qa ibi nihil est; natura verò ex nihilo nihil efficit. Non sub cœli ambitu, qa finito spatio nequeunt corpora infinita cōcludi. Non potest igitur natura vllam corporum infinitudinem moliri.

Alia eiusdē rei probatio.

Præterea, qp nulla substantia creata infinitam habeat essentiā, hac ratione cōcluditur: Omnis substātia creata vel est matetia; vel forma, seu in aliquo recepta, seu pse omnino cohærens; vel est compositū ex materia & forma. Si est materia, satis patet finitū qd esse; cùm materia sit pura potētia, ac ppè nihil: si forma in aliquo recepta, finitur p subiectū qd informat: si nō recepta, circūscribitur, ac terminatur ipso intrinseco limite sui esse, qd necessariò est finitū; cū sit aliunde participatū & acceptum, nimirū à prima causa, vt à fonte totius esse: si compositum ex materia & forma, non potest non esse finitæ essentiæ; si quidem nullum infinitum ex solis finitis constat.

Nullam dari substantiam creatam infinitæ essentiæ.

Igitur

Igitur nulla substantia creata habet essentiam infinitam.

Nullam esse affectionem rei creatæ infinitè perfectam.

Postremò, quòd nec vlla qualitas, nec alia huiusmodi rei creatæ affectio, infinitè perfecta sit, ex eo conuincitur: quia affectiones respondent essentiæ, quæ in qualibet creatura finita est & circumscripta, vti nunc ostendimus. His accedit testimonium Sacræ Paginæ, quæ Sapientiæ 11. nos docet; Omnia Deum in numero, pondere & mensura, fecisse.

2. Assertio. Secunda assertio: Infinitum actu posteriori modo datur in rerum natura. Hæc assertio ex ipsa ratione infiniti hoc modo accepti colligitur, estque duntaxat probabilis; quia, vt 6. huius operis libro ostendemus, probabile est, dari actu in linea infinitam multitudinem punctorum, quibus infinitæ partes proportionales lineæ copulentur.

3. Assertio. Tertia assertio: Infinitum potestate primo modo non datur in rerum natura; daretur tamen, si motus & tempus ab æternitate extitissent: vtrum verò existere potuerint, in 8. libro disquiremus.

4. Assertio. Quarta assertio: Infinitum potestate secūdo & tertio modo, potest vtcunque in rebus naturaliter dari. Hæc probatur: quia magnitudo, (vt in 6. lib. demonstrat Aristoteles, cui assentitur D. Augustinus 11. de Trinit. cap. 10. & in epistola ad Nebridium) est diuidua in partes infinitas, quæ dum magnitudinem secant, numerum augent, qualibet earum nouam vnitatem aduehente, atque ita potest simul, & magnitudo sine exitu diuidi, & numerus sine termino augescere. Diximus, istiusmodi infinitum vtcunque dari posse, quia eatenus tantùm existimandum est, magnitudinem in infinitum sectilem esse, quatenus ei secūdum se duntaxat, & Mathematico more spectatæ, non repugnat infinitè dispertiri: simpliciter namque haud posse infinitè diuidi ex eo perspicuum est, quia quantitas necessariò inhæret rei naturali; res autem naturales certum vendicant terminū quantitatis versus minimum. Quo fit, vt nec ipsæ, nec earum quantitas, in minores partes sine termino sectionem ferant, vt aduertit D. Tho. in quæst. de potentia quæst. 4. art. 1. in solutione 5. argum. Adde, præter hæc, alia quædam potestate infinita dari posse, vt cognitiones Angelorum, & animarum rationis participum; quæ infinita æternitatis duratione non tot, quin plures, futuræ sunt.

Quomodo intelligenda, magnitudinem esse diuisibilem in infinitum.

ARTICVLVS IV.

DILVVNTVR ALIQVOT OBiectiones circa ea, quæ proximo articulo continentur.

VT ea, quæ proximo articulo tradita fuēre, cumulatiùs percipiātur, obiecta quę-dam diluemus. Ac primùm aduersus rationem, quæ probabat, non posse infinitum corpus circumagi (quæ petita est ex Aristotele 1. de cœlo cap. 5. tex. 35.) opposuit Xenarchus ineptè, iussum fuisse ab Aristotele duci à centro seu medio infiniti lineas rectas; quando-quidem centrum definitur id, à quo lineæ ad peripheriam ductæ sunt æquales, quod in corpore infinito dari non potest, cùm principij & finis expers sit. Secundò, contra eandem rationem hunc in modum obijcitur: Linea recta, (vt docet Euclides 1. lib. definitione 4.) est, quæ duobus punctis terminatur: igitur perperam in eo argumento iubemur rectam lineam in infinitum porrigere. Tertiò: Infinitum nullis limitibus circumscribitur: igitur spatium interceptum inter duas lineas à centro ductas, infinitum esse non potest.

1. Obiectio contra rationem Aristotelis. *2. Obiectio.* *3. Obiectio.*

Deinde, quartam assertionem sic aliquis oppugnabit. Non potest quælibet magnitudo diuidi in infinitum, per partes inæquales eiusdem proportionis: igitur non datur infinitum potestate, secundo & tertio modo. Probatur assumptum: quia si vtrobiq; essent infinitæ, non plures partes essent in magnitudine bipedali, quàm pedali; quod non videtur admittendum. Item; Aristoteles hoc in lib. cap. 6. text. 60. docuit, etsi per diuisionem continui, quacunque eius parte data possit dari minor, non tamē per additionem, quacunque magnitudine posita maiorem dari posse. Hinc sic licebit argumentari: Vel Aristoteles eo loco agit de magnitudine Physica, vel de Mathematica: non de Physica; hęc enim in infinitum secari nequit: ergo de Mathematica; atque adeò secundum Peripateticam doctrinam quantitas Mathematica non potest infinitè augeri, cuius oppositum in nostra assertione continetur.

1. Obiectio contra 4. conclus. *2. Obiectio.*

Ad primam superiorum obiectionum, cōtra rationem Aristotelicam, dicendum est; in corpore infinito quodcunque punctum vicem medij atque centri obtinere. Non quidem positiuè, quasi equaliter distet ab extremis, cùm in infinito extrema non dentur, sed negatiuè, quia, docente Aristotele 2. lib. Metaphy. ca. 2. tex. 6. in infinito nullum punctum designati potest, quod magis vergat ad vnum extremum, quàm ad aliud: ob eādem scilicet rationem, quia omni termino caret. Huiusmodi verò centrum negatiuum ad institutum comprobandum sat est. Nam à quocunque puncto lineæ sine termino perrexerint, infinitum inter se spatium relinquent, quod tempore finito conficiatur. Ad secundam: illam lineæ definitionem, non in omnem lineam, sed in eam duntaxat, quæ finita est, conuenire. Ad tertiam; lineas in infinitum porrectas à centro, distare & non distare ab se infinitè: distare, quia sine termino extenduntur. non distare, quia sunt termini vtring;

Resp. ad 1. obiect. contra rationem. *Ad 2.* *Ad 3.*

includentes superficiem, quæ inter illas cadit, & quia ipsamet includuntur ex vtroque latere alijs lineis; quę inclusio est prorsus cõtra rationem distantiæ infinitæ. Verùm hanc implicationẽ sequi ex hypothesi dati infiniti.

Refutatio primæ contra 4. assert. Ad primam verò earum obiectionum, quę quartam assertionem oppugnabant, negandum est quod assumit, & ad eius confirmationem dicendum; totidem partes in maiori & in minori magnitudine reperiri: nec debere id mirum videri, cùm ea sit continui natura, vt diuidendo absolui non possit; alioqui constaret ex indiuiduis partibus, sicque continuum non esset. Verùm hoc est inter maiorem & minorem magnitudinem discrimen, quòd illa in ampliores, hæc in minores partes diuidatur. Ad 2. aduertendum inprimis est, cùm Aristoteles ait, vnam magnitudinem ex diuisione alterius non posse infinitè accrescere; nõ negare, posse prædictam magnitudinem magis magisque cumulari, ita vt sine termino seipsa maior euadat: sicut enim infinitè vna diuiditur, sic & altera augetur; cùm vnius diminutio in alterius cedat incrementum: sed tãtùm docere, ex partibus à magnitudine v. g. pedali distectis, non posse assurgere molem infinitam, aut quacunque data maiorem; quandoquidem amplior, quàm pedalis, effici ex ea non potest, alioqui partes toto maiores essent. Hoc posito, cùm magnitudo dicitur ab Aristotele in infinitum posse diuidi, non tamen posse in infinitum augeri, id de magnitudine Mathematica, certa tamen & definita, & de incrementõ secundum posteriorem sensum intelligi debet: quasi dicat, posse magnitudinem pedalem diuidi in infinitum, non tamen infinitam molem posse ex ea fieri.

Ad 2.

Quę magnitudo possit in infinitum secari, non tamen in infinitum crescere.

ARTICVLVS V.

EXPLICATIO ARGVMENTORUM, quæ astruere nitebantur, dari vi naturæ infinitum actu.

Solu. 1. argu. 2. art. NVnc ad argumenta, quæ secundo articulo ad probandam infinitudinem adduximus, respondeamus. Ad primum dicimus; finitum vel infinitum nõ iccirco passionem quãtitatis appellari, quòd aliqua detur quantitas infinita; sed quia, si infinitum in rebus Physicis daretur, id in quantitate inesset: quo fit, vt neutra pars illius disiuncti simpliciter redundet. Alij, è quibus est Scotus 2. Metaphy. q. 6. respondent, affectionem quantitatis esse, finitum vel infinitum actu seu potestate: licet autẽ infinitum actu non sit; potestate tamen esse ad eum modum, quem superiùs declarauimus.

Solut. 2. Ad secundũ: in qualibet magnitudine non dari actu infinitas lineas discretas; sed vnam duntaxat, punctorum nexu vndiq; sibi cohærentem: q̃ licet in magnitudine vnius palmi habeat infinitas partes palmares, vt in argumento assumitur; eæ tamen non sunt simpliciter plura entia: siquidem illa duntaxat absolute plura dicuntur, quorum vnumquodq; est indiuisum in se, & diuisum à quouis alio; quod tamen neq; lineis, neque alijs partibus magnitudinis conuenit, cùm sint in toto indiscretè & indistinctè, & insuper vnum quid tertium finitum, videlicet vnam certã & circumscriptam magnitudinem componant. * Sed obijciat aliquis: Si Deus produceret candorem, cõstantem actu infinitis partibus, vni certæ æqualibus, ac non communicantibus, eum candorem haud dubiè futurum actu infinitum, esto illius partes non essent absolutè plura entia, sed eo pacto quo infinitæ lineæ in magnitudine pedali. Quare ex eo, quòd lineæ non sint actu plura entia, non adimi rationem infinitudinis. Occurrendum tamen, diuersam omnino esse rationem in lineis pedalis magnitudinis, arq; in gradibus infiniti candoris. Lineæ namq; ita sunt in magnitudine per modum vnius, vt componant aliud qd finitum, nimirum pedalem magnitudinem: at infiniti gradus candoris non ita se haberent, quia non constituerẽt aliud tertium finitum; vt planum est. Ad appendicem eiusdem arg. respondendum est cum Capr. in 1. d. 30. art. 1. relationes illas æqualitatis inter infinitas lineas, non esse reales, sed rationis; q̃a non sunt inter extrema, quæ sint entia actu plura, id est, indiuisa in se, & diuisa à quocunq; alio.

Quæ simpliciter plura dicuntur. *D. Th. quod. lib. 2. q. 2. ar. 2. Capr. in. d. 43. qu. 1. art. 2.* * *Obiectio.*

Solut.

Ad 3. dicendum, postquam luminosum A, primo temporis puncto ad corpus B, lumen explicuit, augere in eo (in facto esse tamen) lumen cæteris punctis horæ insequentis, qua ad illud magis ac magis appropinquat, eo modo, quo ipsum illuminationis tẽpus singulis instãtibus maius iam est, quàm in quolibet instanti præcedenti fuerat. Verùm vt totum illud tempus non excedit mensuram finitam, v. g. vnius horæ; ita lumen in fine horæ productum, non nisi definitorum graduum esse posse. Enimverò infinita momenta horæ non transeunt immediatè, secũdum post primum, deinde tertium, sicq; deinceps: sed post quodlibet sequuntur immediatè infinita pertinentia ad tempus ipsum, quod immediatè post quoduis instans sequitur, atque ita transuolant per modum vnius finiti temporis, cuius sunt partes, proindeq; eorum præteritio nequit arguere infinitum incrementum in forma, quæ per illa omnia eo modo, quo diximus, augebatur.

Solut. 3. *Lege Gregorium in 1. d. 17. q. 4. ar. 2.*

Solut. 4. Ad quartum, concesso antecedente, negãda est consecutio, & ad eius probationem dicendum: licet humana natura omnes belluarum species, quæ produci à Deo possunt, dignitate vincat: non eas tamen ita exuperare,

perare, quasi vnam vno gradu, aliam alio, atq; ita infinitas infinitis excedat; sed ita, vt supra omnes diuersitate excellentioris naturę emineat, vt * alibi iam in hoc opere planiùs docuimus.

** Cap. 1. l. 1. qu. 2. art. 4.*

Solut. 5. Quinto argumento Algazellus & Auicenna manus dederẽ, nec absurdum putarunt, concedere infinitũ in rebus, quæ inter se ordinem non habent: id enim est infinitum per accidens. Alij censuerunt, animum hominis Aristoteli mortalem esse: vt Plutarch. c. 1. li. 5. de placitis Philosophorũ, Alexander Aphrodisiensis in suis Commentarijs de anima, Iustinus Philosophus & Martyr in Paræneſi, D. Gregorius Nazianzenus, & Nyssenus, hic in lib. de anima, ille in disputatione contra Eunomium, alijque nonnulli. Sed neutra harum solutionum placet. Non prima; quia in nullo rerum genere infinita multitudo actu est, esséve potest, saltem viribus naturæ; vt in progressu planiùs fiet. Non secunda; quia vt in libris de anima ostenditur, verisimilius est, nõ latuisse Aristotelem animi nostri immortalitatem. Sunt, qui ad Palingenesiam & Pythagoricas fabulas confugiant, constituentes certum animorum nostrorum numerum, qui nunc cœlestem vitam, nunc mortali huic corpori immersam viuant, & in alia atq; alia corpora transmigrent. In qua sententia, ex infinitis hominum generationibus, animorum infinitas non arguitur. Sed ab hoc etiam errore alienam fuisse Aristotelis doctrinam, eodem loco patebit.

Lege Plotinum Enn. 4. l. 8. Philostratum in vita Apollonij, Laertium in Pythagora, Porphyrium in l. de abstinentia, Plutarchum in Orationib. de esu carniũ. D. Greg. Nyss. l. 2. de homine. c. 7. & 8. D. Nemesium de homine. cap. 2. Plinius l. 53. cap. 10. Greg. Nazi. in oratione ad Epiſc. 150.

Quid igitur in præsentia dicendum? Nempe, vel Aristotelem infinitum in rebus immaterialibus concessisse, non rectè. Ad quam interpretationem inclinare videtur D. Thom. 2. contra gentes cap. 81. etsi inibi asserat, non satis constare, quid huic argumento Aristoteles responderet. Vel sanè Aristotelem puganantia dixisse; cùm generationum æternitatem induxit, & animarum infinitudinẽ negauit. Ex quo fortasse effectum est, vt suam ille de immortalitate animæ sententiam disputationum ambage implicuerit, & quasi alter Zeuxis Agamemnonem pallio obuoluerit, seu potiùs, vt quidam inquiunt, quasi sepia atramento asperserit, ne caperetur.

QVÆSTIO II.

POSSIT-NE INFINITVM actu diuina virtute produci, an non.

ARTICVLVS I.

PARTIS AFFIRMATIVAE argumenta.

HViusce controuersiæ affirmantem partem defendunt Greg. in 1. d. 43. q. 4. Aliacenſis d. 42. q. 13. art. 3. Ochamus quodl. 2. q. 5. & in 2. q. 8. Argentinas d. 1. q. 2. art. 4. Maior & Almainus in 3. d. 13. q. vnica, alijque permulti. Quæ sententia hisce potissimùm argumentis probatur. Primò: Infinitæ potentiæ respondet infinitus effectus; siquidem quò potentia maior est, eò plura potest, & infinitudo potentiæ ex actu æstimatur: sed Deus habet infinitam potentiam: igitur potest infinitum aliquid efficere. Huc pertinet, quòd non minoris dignitatis est diuinus intellectus, quàm voluntas diuina. Quare cùm intellectus diuinus infinita cognoscat, poterit etiam voluntas infinita velle, & ex consequenti infinita producere.

Baconus in 2. d. 1. q. 6. Maior. von. in 1. d. 43. Bassolius eadem d. qu. vnica.

1. Argum.

Secundò: Magnitudo, cuius Deus ideam habet, quæque diuino intellectui vt producibilis obijcitur, nullis limitibus est coërcita; alioqui designari posset magnitudo, qua Deo maiorem pro creare non posset, quod à vero abest: igitur magnitudo à Deo producibilis, est actu infinita.

2. Argum.

Tertiò: Maior est diuina potestas, quàm vis infinitorum ignium, si essent: at si essent infiniti ignes, possent infinitas combustiones edere; ergo eadem poterit Deus se solo efficere.

3. Argum.

Quartò: Si Deus necessitate naturæ aget, produceret infinitum: ergo idem nunc, si velit, producet; cùm eius potentia re ipsa minor non sit, quàm in eo statu foret. Probatur assumptum: quia tunc exprometet quantum maximum suæ potentiæ conatum, actuque constitueret in natura rerum non tot, quin plura, atq; adeò infinita simul.

4. Argum.

Quintò: In continuo sunt infinitæ partes proportionales: sed Deus potest eas omnes separatim conseruare: ergo & infinitum actu efficere. Maior propositio patet. Minor probatur: Nam quicquid Deus conseruat interuentu causæ secundariæ, quæ non est de essentia rei, potest ipse per se immediatè conseruare: atqui Deus conseruat in continuo partes proportionales interuẽtu vnionis earundem inter se, quæ vnio non est de ipsarum essentia: potest igitur easdem sine vnione conseruare.

5. Argum.

Sextò: In quolibet momento huius horæ, potest Deus creare vnum Angelum, & vnum lapidem: igitur cùm in fine horæ transacta fuerint infinita momenta, creati erunt à Deo infiniti Angeli, & infiniti lapides. Idem argumentum confici potest, posito per diuinam potentiam motu cœlesti ab æterno: tunc enim posset Deus in quolibet die vnum Angelum, & vnum lapidem aut hominem creare; quo concesso, sicuti iam nunc effluxissent infiniti dies, ita essent actu infiniti Angeli, & infiniti lapides vel homines.

6. Argum.

Septimò: Efficiat Deus hoc puncto temporis, quàm multa in eo potest efficere, tunc rogo, vel eiusmodi res à Deo effectæ finitæ sunt, vel infinitæ: finitæ esse nequeunt, quia sequeretur, non posse Deum vltra finitam multitudinem aliquid efficere: erunt igitur infinitæ. Quare diuina potestate poterunt simul infinita in rerum natura constitui.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PARTIS negatiuæ.

Capreolus & Hispalensis in 1.d.43.q.1. Caietanus 1. p.q.7.art.3. Ferrariensis 1. contra gēt. c.81. Bargius in 1.d.8.q.2. Marsil. in 1. q.42.art.3. Soto q.vlt. huius lib.

QVòd verò nullum infinitum à Deo effici possit, arbitratur D. Thom. 1. p. quæst. 7. quodli. 9. art. 1. & quodlib. 12. art. 2. D. Bonauent. in 1. distinct. 43. quæst. 3. Richardus quæst. 5. & 6. Dur. quæst. 2. Scotus in 2. d. 1. quæst. 3. & plerique alij. Ad quam sententiam confirmandam, hæc potissimùm afferri solent argumenta. * Si non repugnat producì infinitum, producat Deus in aliquo rerum genere (vt aduersarij argumentabantur) totum quod potest (nec enim illud erit plus quàm infinitum) verbi gratia, tantam molem corporis, aut tot Angelos, aut tot gradus gratiæ, quot potest. Tunc, vel ijs productis potest adhuc Deus plura efficere, vel non. Si detur primum; sequitur contra hypothesin, Deum non produxisse omnia, quæ poterat. Si secundum; admittendum erit, illis productis exhaustam fuisse diuinam potentiam, ita vt iam ne vnum quidem Angelum, aut gradum vnum gratiæ queat producere, quod absurdum est. Non potest igitur infinitum à Deo effici.

1. Ratio.

2. Ratio.

Item: Contradictionem implicat, totum exæquari parti; cùm omne totum sua parte maius esse, vnum sit è primis principijs: atqui id absurdum sequeretur ex infinita multitudine: nullo igitur pacto ea dari potest. Probatur assumptio: Nam binarius est pars quaternarij: in multitudine autem infinita tot essent quaternarij, quot binarij; cùm vtrique sint infiniti, & infinito nihil sit maius.

3. Ratio.

Præterea: Quidquid Deus efficit, necessariò sub certa intentione, & ad aliquem vsum ac finem efficit; alioqui temerè & frustra ageret: sed quicquid eo modo à Deo producitur, aut produci potest, finitum est; cùm infinitum nec ad certam intentionē referri queat, nec vllum rebus vsum aut bonum afferre valeat: non potest ergo infinitum à Deo procreari.

4. Ratio.

Et hæ quidem rationes infinitum vniuersè tollunt. Nunc aliæ, quæ infinitorum genera particulatim demoliantur, afferendæ sunt. Inprimis, quòd nulla quantitas infinita esse possit; ita concluditur: Non magis repugnat, existere naturam aliquam genericam, quæ non sit per differentias specificas determinata; quàm existere quantitatem, quæ non sit definita & contracta per aliquam speciem & mensuram quantitatis: sed ita se haberet quantitas infinita; nec enim esset bicubita, aut tricubita, alteriúsve speciei: ergo eam esse omnino repugnat.

5. Ratio.

Deinde, quòd nullum corpus Physicum infinita mole præditum dari queat, ea ratione ostenditur. Quia eiusmodi corpus posset, ac non posset, moueri: posset, quia esset ens naturale: non posset, quia sequerentur incommoda, explicata ad initium articuli tertij superioris disputationis; quæ, si rectè inspiciantur, non solùm valent ad probandum, non dari re ipsa infinitum; sed nec vlla vi dari posse, cùm ad repugnantiam & cōtradictionem deducant.

6. Ratio.

Rursus idem hunc in modum suadetur: Efficiat Deus magnitudinem aliquam infinitè extensam hinc versus Orientem: deinde coniungat inter se, & coaceruet omnes illius partes in figuram rotundam. Hoc dato, huiusmodi partes efficient, ac non efficient, infinitam molem versus omnes loci differentias; quod contradictionem inuoluit. Non potest ergo prædicta magnitudo dari. Probatur assumtio: nam quòd efficere debeat infinitam illam magnitudinem, patet; quia quod vndiquaque continet infinitas partes, æquales inter se, & non communicantes, id versus omnem locum est infinitum. Quòd eam efficere nequeant, ex eo perspicuum est, quia partes illæ non occupant nunc majorem locum, quàm antea; siquidem noua illa copulatio nullum eis attulit incrementum.

Ex dictis constat, non posse dari virtute diuina multitudinem rerum materialium actu infinitam. Etenim cùm ex infinita corporum multitudine, infinita magnitudo cōflari queat; eadem ex illa, quæ ex hac, contradictio colligetur. Sed idem ampliùs hoc pacto ostendi solet: Creet Deus infinitos homines, quorum singuli habeant singulos aureos duntaxat. His creatis sequitur, vnumquemque, nullo excepto, posse ex illo aureorum numero decem sibi aureos vendicare, ita vt singuli aureos denos habeant, cùm antea non nisi singulos haberent: quod omnino repugnat. Probatur consecutio: Namque auferat Deus simul ab illis hominibus omnes aureos, & in vnum cumulum congerat: deinde ex eo cumulo reddat singulis denos. Tunc vel illi aurei sufficient; vt quilibet obtineat decem, vel non. Si sufficient, habetur propositum: si non sufficient, sed in aliquo tandem finientur, sequitur, prædictos aureos non esse infinitos; quod repugnat hypothesi. Igitur vel dicendum fuit, productionem infinitorum hominum cum singulis aureis, inuoluere contradictionem; vel singulos posse habere denos aureos,

aureos, nullo denuo producto; quod nō minùs repugnat.

8. Ratio.

Quòd autem contradictionem implicet, dari multitudinem substātiarum materia carentium, ita probatur: Creet Deus infinitos Angelos in spatio decem cubitorum, qui se applicent ad mouendum lapidem per idem spatium; sequitur eos posse mouere, & non posse mouere lapidem: non igitur creari poterant. Consecutio ostēditur, inprimis quòd possent mouere; qa haberēt ad id motricem virtutē. Deinde, quòd non possent; quia applicarent impulsum infinitum, atque ita momento traijcerent lapidem per totum illud spatium, proindeque non mouerent, cùm motus necessariò tempus consumat, vt 6. lib.

Obiectio.

patebit. Erit tamen qui obijciat, parum firmam videri hanc rationem; quia licet illa infinitorum Angelorum collectio infinitam vim motricem obtineret, nō proinde infinitum ederet impulsum, sed finitum: qualem etiam nunc Deus impendet, si velit lapidem mouere, etsi alioqui infinitam vim ad mouendum habeat. Occurrendum tamen, diuersam esse rationem in Deo, atque in Angelis. Namque potentia motiua Angelorum, cùm suapte natura ad actum mouendi ordinetur, sicuti & cæteræ vires creaturarum ad proprios actus, si virtus illa infinita possibilis est, possibilis quoque erit actus, ad quem ordinatur; & è conuerso, si is impossibilis sit, &

Dilutio.

illa etiam impossibilis erit. At vis diuina non ita se habet; nec enim ad motum ordinatur, cùm nullum attributum diuinum propter creaturas, tanquam propter finem, sit, vt luce clarius est.

9. Ratio.

Tandem, quòd nulla qualitas, nullúmve aliud accidens infinitè intensum, à Deo produci queat, ostendi potest ratione illa, qua paulò suprà vsi fuimus, ad euertendam infinitudinem hominū habentium singulos aureos. Efficiat enim Deus candorem infinitum hoc modo: productis infinitis lapidibus, quorum singuli singulos habeant gradus candoris: eos omnes gradus in vno lapide constituat: tum rursus exijs in vnum coniunctis, vnicuique lapidi denos gradus impertiat: vel ij gradus sufficient, vt singulis lapidibus deni attribuantur, vel non, &c.

10. Ratio.

Speciatim verò, quòd qualitas actiua infinitè intensa creari nequeat, ex eo ostenditur: quia posita, verbi gratia, infinita grauitate in lapide, posset simul ac non posset lapis moueri; vt disputat Aristoteles 1. de cœlo cap. 6. Posset, quia esset corpus mobile: non posset, quia decurreret spatium in instanti. Etenim quò mobile grauius est, eò velociùs ac breuiori tēpore fertur, proindeq; si infinita grauitate polleat, infinita velocitate feretur, atq; adeò in vno pūcto tēporis; qd naturæ motus repugnat, vt superiùs de motu lapidis ab infinitis Angelis efficiendo, argumentabamur.

ARTICVLVS III.

PARS NEGATIVA PRAETERtur, & dissoluuntur argumenta affirmatiua, licet ea quoque probabilis iudicetur.

IN hac graui & difficili controuersia negatiua pars præferenda est, tum quia firmioribus nititur argumentis, tum quia eam melioris notæ Philosophi amplexi sunt; vt ex collatione eorum, quos vtrinque citauimus, constat. Quin verò Commentator, in opere, quod inscribitur Destructio destructionum, disputat. 1. ad dubium 7. Impossibile, inquit, est apud omnes Philosophos, dari infinitum actu, siue corporeum siue incorporeum: ac nemo sapientum intelligere hoc potuit, nisi Auicenna (excepit autem Auicennam, quia admisit dari actu infinitas animas rationales, innixus errore existimantium generationes fuisse ab æterno, simulque certissima veritate confitentium animam nostram immortalem esse) in huiusmodi autem causa vel maximè spectanda est, præter momenta rationum, auctoritas. Nam si grauissima quæque ingenia non potuere concipere, infinitum actu in rebus creabilibus habere rationem entis veri & factibilis; certè magnum est argumentum, ita esse, licet id perspicuis rationibus non cōuincatur. Nihilominus, quia affirmatiua etiam pars suam habet probabilitatem, & assertores non ignobiles; ac præsertim, quia nullo argumento palàm reuincitur, vtriusq; partis rationes diluemus, vt quam quisque voluerit tueri possit.

Vtrāq; partem probabilem censet Gabriel in 2 d.1.q.3.

Ad primum eorum, quæ pro parte affirmatiua adduximus, respondendum est cum D. Thoma 1. p. quæst. 25. artic. 2. & Henrico Gandauensi in summa art. 35. quæst. 6. non oportere infinitæ potentiæ respondere effectum infinitum; quia causa æquiuoca, cuiusmodi est diuina potentia comparata ad creaturas, non adæquatè in effectu suo ostenditur. Vel dicito cum eodem D. Thom. 1. p. qu. 45. artic. 5. infinitæ Dei potentiæ respondere aliquem effectum infinitum, non quoad substantiam rei productæ; sed quoad modum, quo producitur.

Sol. 1. arg. 1. art.

Ex actione creandi arguitur virtus infinita.

Nam in creatione, etsi res creatæ in se finitæ essentiæ & perfectionis sint; modus tamē eas producendi, arguit virtutem infinitam. Etenim tanto maior vis in causa agente requiritur, quanto potētia, è qua res educi debet, remotior est ab actu. Quare si res è nulla præiacente potentia, siue è nihilo educenda sit, sicuti ea quæ creatur, haud dubiè infinitam deposcet virtutem; siquidem nulla est proportio nullius potentiæ ad aliquam potentiam, quam suppouit vis agentium natu-

ralium. Tertiò respondèri potest; ad astruendam infinitatẽ diuinæ potentiæ sat esse, posse Deum in quouis rerum genere non tot, nec tam perfecta, quin plura perfectioraq; efficere. Ad reliquam eiusdem argumenti partem dicendum; non minoris esse dignitatis diuinam voluntatem, quàm diuinum intellectũ: sed non inde sequi, vt quæcunq; Deus quolibet modo concipit, eadem etiam velit; cùm palàm sit, Deum intelligere contradicentia, & Chimæram, aliaque eiusmodi omnium indicio impossibilia, quæ velle nõ potest. Nempe voluntatis & intellectus diuini præstantia, non ex multitudine eorum, in quæ secundaria ratione tendunt; sed ex primario obiecto, quod ipse Deus est, æstimari debet.

Consulo Scotum in 1. d. 2. & in 2. d. 2. q. 1. Capr. in d. 43. q. 1. a. 2.

Solut. 2. Ad secundum dicendum; quamcunq; magnitudinem, cuius Deus ideam habet, esse finitam; itemq; omnem certam, seu designabilem magnitudinem, quæ diuino intellectui obijcitur, certis limitibus teneri. Verùm vt nulla tanta est, qua Deus maiorem non percipiat; ita nec vllam notari posse, qua maior ab illo effici nequeat.

Lege Capr. in 1. d. 35. q. 2. a. 1. ad 3. Aureoli contra 2. conclus. Hispalensem q. 1. art. 4.

Solut. 3. Ad tertium, concessa maiore & minore propositione, neganda est cõsecutio; quia datis ex hypothesi infinitis ignibus, nõ esset impossibile, dari infinitas cõbustiones; cùm hoc nihilo repugnet magis, quàm illud; simpliciter tamẽ vtrumq; impossibile est, ideoq; neutrum à Deo effici põt; non ob diuinæ virtutis defectũ, sed propter rei ipsius repugnantiam.

Lege Caiet. 1. p. q. 7. a. 4.

Solut. 4. Ad quartum dicendum est; si Deus necessitate naturæ operaretur, futurũ fuisse, vt non haberet virtutem infinitam. Namq; eo modo operari, imperfectionis est, quæ cum infinita virtute cohærere non potest. Quòd si ex hypothesi infinitam virtutem possideret, eamq; totam applicaret atq; effunderet, produceret quidem infinitum, sed per hypothesin impossibilem, vt paulò suprà dicebamus.

Solut. 5. Ad quintum, admittẽda est maior propositio, neganda minor, & ad eius probationem dicendum: maiorem veram esse, modò nulla inde sequatur contradictio; quæ tamẽ sequeretur, ex separatione omnium partium continui. Nam præter communem infiniti repugnantiam, illa quoque priuatim existeret, ex diuisione continui in omnem sui partem; quæ partes, quæ peracta diuisione manerent simul, & non diuiduæ, & diuiduæ essent. Non diuiduæ; quia omnis earum partitio esset exhausta: diuiduæ, quia continuum secatur in ea quibus constat; non constat autem indiuiduis, vt 6. lib. demonstrabitur.

Solut. 6. Ad sextum dicendum; in quolibet instanti horæ sigillatim sumpto posse Deum creare vnum hominem, aut Angelum; non tamen in omnibus momentis collectiuè acceptis. Etenim productiones illę non possent non ordinatè procedere, secunda post primam, tertia post secundam, atq; ita deinceps: momenta A verò in tempore non ita se habent; sed post quodlibet sequuntur immediatè infinita. Quapropter negandum est, in infinitis momentis finiti tẽporis collectiuè posse Deum creare, quamuis nullum designari queat, in quo non possit: quæ tamen ratio non habet locum in altera argumenti parte; siquidem dies in successione temporis habẽt ordinem immediatum inter se. Vnde posita mundi æternitate, concedendum est, potuisse Deum singulis diebus, non solùm diuisiuè, sed etiam collectiuè sumtis, creare angelos: qua hypothesi admissa, jam nunc existerent infiniti actu. Verùm qui prorsus negat, istiusmodi infinitum dari posse; negare etiam debet, potuisse mundum, quoad res successiuas, ab æterno condi. Qua de re libro 8.

Durandus in 2. d. 1. q. 3.

Basso. lin. 2. d. 1. q. 5.

Quamvis dici etiam, sed minùs probabiliter, posset; sic ita angeli crearentur, debuisse eos successiuè in nihilum redigi, ne unquam infiniti actu evaderent.

Solut. 7. Ad septimum vt pateat quid respondendum sit, advertendum est, infinitum potentiâ, quod syncategorematicùm vocant, hoc est, non tantum quin majus, seu non tot quin plura, haud esse quidpiam certum, quod designari possit: si enim posset designari, non rectè diceretur, non tantum quin maius: quo fit, vt istiusmodi infinitum secundum se totũ nequeat ad actum perduci, iam enim desineret esse incertum & indeterminatum. Hoc posito, ad argumentum explicari debet prius pronunciatum. Aut enim petit, vt quemlibet angelorum numerum certum ac definitum, ex illis quos Deus in hoc temporis puncto creare potest, creet; quo pacto concedendum est, nam ex eo non infertur infinitum actu, cùm eiusmodi multitudo necessariò finita sit: aut postulat, vt absolutè, quemcunq; Angelorũ numerũ hoc momento efficere Deus potest, eum eodem momento efficiat; quod negandum est, cùm repugnet, infinitum potentia ad completum actum peruenire.

ARTICVLVS IIII.

RESPONDETVR ARGVMENTIS pro negatiua parte adductis.

SEd quia affirmantem etiam partem probabilem iudicauimus, ad argumenta cõtrariæ respondebimus. Ad primum: posse Deum in quolibet rerum genere producere infinitum, non producẽdo totum, quod potest in eo genere, ita vt suam potentiam exhauriat. Nam si, verbi gratiâ, efficiat corpus versus omnẽ dimensionem infinitè extẽsum (vbi se maior obijcit difficultas) adhuc poterit illud in nihilum reducere, suaq; omnipotẽtia idẽ subrogare, & aliud deinceps in infinitũ eodẽ in spatio simul cõstituere, ita vt sese

Ad 1. argu. 2. art.

sese inuicem penetrent. Quamuis etiam multitudine infinita producta, poterit semper in eodem genere absq; termino aliam producere, aut priorem augere. Nec tamen sequetur, priorem illam nõ fuisse infinitam: potest namq; multitudini infinitæ additio & detractio fieri, absq; amissione infinitudinis. Quòd si esset multitudo corporum infinita versus omnem loci differentiam, non posset ei quam addi, nisi aliorum corporum penetratione, subrogationéve, vt de magnitudine dictum fuit.

Ad 2. Pro explicatione secũdi argumenti, sciendum est ex Platone in Philebo, maius & minus, æquale & inæquale, non cõpetere quantitati infinitę. Nam vt Scotus in 2. d. 1. q. 3. alijq; nonnulli animaduertunt, quãtitas primò diuiditur per finitam & infinitam; deinde finita in maiorem & minorem, æqualem & inæqualem, relicta omnino extra huiusmodi affectiones quantitate infinita: videlicet, quia ad rationem maioris pertinet excessus, ad rationẽ minoris defectus; ad rationem æqualis & inæqualis commensuratio & proportio, quæ omnia finitatem includunt. Hoc posito, respondendum est ad argumentum; in numero infinito binarios cõparatos quaternarijs nec plures esse, nec pauciores, nec æquales inæqualéve; quia huiusmodi attributa finitis duntaxat numeris conueniunt. Vnde & effatum illud; Omne totum est maius sua parte; non in numero infinito, sed finitis tantùm locum habet.

Item Maironius in 1. d. 43. qu. 10. Greg. d. 44. q. 4. art. 2. Lichetus in quodlib. Scoti q. 5. Bassolius in 2. d. 1. qu. 5.

Ad 3. Ad tertium: Si aduersarij velint, quicquid à Deo effici potest, necessariò cadere sub certa intentione, ex parte Dei producẽtis; quia nimirum Deus certa ac definita sua notione id producet: rectè quidem assumunt, sed non rectè colligunt: potest enim Deus notitia definita, id est, non vaga, sed in singulare aliquod certæ speciei directa, infinitum producere. Si autem contendant, nihil Deum posse efficere, nisi sub certa intẽtione ex parte effectus, quia nimirum res ab eo producta debet esse finiti numeri, gradus, aut extensionis, tũc nec probè assumunt, nec assumptum confirmant. Nam quod aiũt, infinitum nullum habere vsum aut commoditatem, falsum est: qa si id à Deo produceretur, conduceret sãltem ad ostendendam eminentiam diuinæ virtutis, quę eiusmodi infiniti productione magis innotesceret.

Ad 4. Ad quartum: Cùm quantitas diuiditur in bicubitam & tricubitã, aliasq; eiusmodi mensurarum species, non diuidi quantitatem absolutè sumptam, sed finitam. Quare etsi implicatio sit, existere naturam genericam, quæ non sit determinata per differentias specificas: non implicare tamen, dari quantitatem, q in nulla illarum specierum contineatur, siquidem eiusmodi species non totam quantitatis vim & naturam exhauriunt, sed finita tantummodò. Diuidetur enim quantitas in quantitatem finitam & infinitam; illa in cubitum, bicubitum, &c. nec in aliam & aliam quantitatem incertæ magnitudinis.

Ad 5. Ad quintum, omissis alijs solutionibus, respondemus, non esse absurdum concedere, corpus infinitum posse & non posse moueri: non quidem eodem modo spectatum, sic enim implicatio foret; sed diuersa ratione: nimirum, si consideretur præcisè secundum sua principia intrinseca, videlicet materiam & formam, moueri posse; si expendatur, put est præditum mole infinita, quæ motus exercitium impedit, nõ posse. Quod & similibus aliarum rerum exemplis illustratur. Nam corpus cœleste, si ad eius substantiam attendamus, diuidi nequit, cùm sit omnis noxæ & corruptionis expers: si ad eius quantitãtem, non repugnat ei diuidi, cùm omne quantum sit diuisibile. Præterea, secundum probabilem sententiam, Deus potuit ab æterno lapidem procreare, eumque in aëre suspensum tenere: eiusmodi verò lapis posset & non posset ab æterno descendere: posset, quia esset ens mobile, ac natura sua inclinatum ad descensum: non posset, quia motus, quo deorsum tenderet, esset finitæ durationis, quem ex æternitate esse omnino repugnat. Itaque perspicuũ videtur, nullam sequi contradictionem ex eo, quòd infinitum corpus nullum motũ localem exercere queat. Quòd si quis obijciat, hac solutione collabascere argumentum, quo Aristoteles demonstrat, Cœlum non esse infinitum: id enim ex eo probat, quia sequeretur, posse moueri per infinitum spatium finito tempore. Occurrendum est, argumentum Aristotelis manifesta niti experientia, qua constat, Cœlum ab Oriente ad Occidentem volui: hinc enim ad absurdum illud deducit, quòd posset moueri, cùm revera iam moueatur; & non posset, quia finito tempore infinitum spatium conficeret.

Obiectio.

Dilutio.

Ad 6. Ad sextum dicendum; infinitas illas partes in vnum coaceruatas, effecturas molem infinitam versus omnem loci differentiam, cùm reuera sint infinitæ actu. Nec mirum, quòd nunc maius occupent spatium, quàm antea: id enim prouenit ex diuerso situ, quem nunc inter se inuicem, atq; in spatio fortiuntur.

Ad 7. Ad septimum dicendum; cùm in infinito numero aureorum sint denarij infiniti, & vnũ infinitum non sit maius alio; consequẽs esse, vt ex ea infinitudine singuli homines denos aureos sibi possint assumere. Ea est enim infiniti lex & natura, vt non possint singuli homines cum singulis aureis creari, quin pariter singulis hominibus deni aurei respondeant. Quod etsi mirum videatur; nõ videbitur tamẽ à veritate alienũ ei, qui mentẽ retulerit ad infinitatẽ numerorum, quã Deus concipit (licet nullum certum numerum infinitũ cognoscat, vt asserit D. Augustinus 12. de ciuit.

Dei cap. 18. cùm tamen collectio omnium sit infinita.) In ea enim non dubium, quin Deus totidem denarios, quot binarios, apprehendat: dum enim suæ scientiæ perspicacitate numeros numeris comparat, vel singulis binarijs nullo excepto singulos denarios confert; vel in aliquo tandem binario denarij deficiunt: si detur secundum, sequitur denarios non esse infinitos, quod est apertè falsum; si detur primum, habetur propositum.

Ad 8. Ad octauum respondendum est; quemlibet Angelum ex infinito illo numero posse lapidi impulsum imprimere, non tamen totam Angelorum collectionem; idq; propter absurdum, quod ex momentaneo motu sequeretur. Quòd verò obijcitur, potentiam motricem Angelorum ordinari ad efficiendum motum, facilè soluitur: sat enim est ordinari ad mouendum singulatim.

Ad 9. & 10. Aliam quoque solut. habes apud Abacensem in 1. q. 15. art. 3. Ad nonum, ex 7. argumenti solutione, quid respondendum sit, constat. Ad ultimum dicito; posita infinita gravitate, lapidem ea præditum non descensurum in instanti, quia non concurret cum ea Deus, vt impetu infinito, sed finito duntaxat feratur.

QVÆSTIO III.

VTRVM QVACVNQVE SPECIE possit alia perfectior à Deo in infinitum creari.

ARTICVLVS I.

QVÆ ARGVMENTA PROBARE videantur, non posse.

Quorundam error. NOnnulli (quorum meminit Hugo Victorius lib. 1. de sacramentis, parte 2. ca. 22.) in eo errore fuerunt, vt putarent, Deum præterea, quæ facit, nec aliud quicquam facere posse, nec melius aut perfectius. Omissa verò hac impietate, quam coarguit Sacræ Paginæ auctoritas, dum infinitam virtutem Deo attribuit; controuersia est inter Catholicos Philosophos, num Deus quacunque specie possit aliam nobiliorē condere. Quòd enim nō possit, & quòd aliqua sit, vltra quam *Item Aesculanus hoc in l. lect. 7. q. 3.* virtus diuina nequeat, arbitratur Henricus Gandauensis quodlib. 5. quæst. 3. & quodlib. 8. quæst. 8. Scotus in 3. distinct. 13. quæst. 1. Durandus in 1. d. 44. quæst. 2. Aureolus apud Capreolum in d. 43. quæst. vlt. art. 2. Solet autem hæc sententia hisce ferè argumentis *1. Argum.* probari. Datur res aliqua in natura, videlicet materia prima, qua deterior nulla esse potest: ergo in mente diuina aliqua alia est, qua nulla præstantior effici queat; cùm nulla videatur maior ratio, cur per gradus creaturarum descendendo perueniendum sit ad infimum, & ascendendo non sit in aliquo summo consistendum. Antecedens probatur, primùm ex illis D. Augustini verbis 12. confess. cap. 7. Duo fecisti, Domine, alterum prope te, id est, naturam Angelicam; alterum prope nihil, id est, materiam primam: vnum, quo superior tu esses; alterum, quo inferius nihil esset. Deinde, quia si Deus posset creare aliquid materia prima despicatius, vel id esset forma, siue accidentaria, siue substantialis; vel compositum ex materia & forma. Si forma; cùm omnis forma, siue informans, siue omnino per se subsistens, sit actus; & materia sit pura potentia; omnisque actus nobilior sit quàm potentia, non posset ea forma non esse præstantior, quam materia prima. Si verò esset compositum, cùm omne compositum includat formam, necessariò dignitate sua materiam vinceret.

2. Argum. Deinde. Vniuersitas specierum, quas Deus creare potest, distat à Deo, sicuti finitum ab infinito; alioqui daretur in illa species aliqua infinitè perfecta: igitur per eam ascendendo impossibile est infinitè progredi, sed necessariò dandus erit status, in aliqua specie certa & determinata.

3. Argum. Item: Species procedunt à Deo, vti numerus ab vnitate, teste D. Dionysio 5. cap. de diuinis nominibus: sed aliquis est numerus, inter quem & vnitatem alius cadere non potest, nempe binarius: ergo & aliqua creatura est ita Deo appinqua, vt inter ipsam & Deum alia effici nequeat.

4. Argum. Præterea: Deus non potest essentiam humanæ speciei perfectiorem reddere, nec duas species, quæ æqualem perfectionem inter se habeant, producere: sicuti nec quaternarium augere seruata specie quaternarij, aut duos numeros æquales efficere; ergo nec poterit qualibet specie aliā nobilioris essentiæ creare; cùm vtrobiq; æqua ratio videatur.

5. Argum. Denique: Vniuersum non potest esse pulchrius aut perfectius, quàm nunc est, vt asserit Augustinus in Enchir. cap. 10. Gregorius Nazianzenus in Homilia Natiuitatis, Theodoretus lib. 6. Græcanicarum affectionum. Cùm igitur vniuersi pulchritudo & perfectio ex specierum, quibus constat, varietate efflorescat; sequitur, non posse id alijs melioris notæ speciebus à Deo ornari, proindeque non qualibet specie creata aliam præstantiorem creari posse.

ARTI-

ARTICVLVS II.

QVALIBET SPECIE, ET OMnino quauis re creata, posse à Deo aliam nobiliorem procreari: nec aduersariorū argumenta concludere.

COntraria tamen sententia amplectenda est, dicendumque; nullam esse speciem, qua Deus non possit aliam nobiliorem efficere; & vniuersim nihil inesse in rebus creatis, ita quantitate amplum, vel gradu intensum, vel specifica dignitate excellens, quo nō possit Deus infinitè pregrediendo aliud maius perfectiusq; producere. Huius opinionis est D. Thom. 1. p. q. 25. art. 6. & 2. contra gent. cap. 26. D. Bonauent. in 1. d. 44. q. 1. Capr. in 1. d. 43. q. vlt. art. 2. & dist. 35. quæst. 2. Argentinas in 2. d. 1. q. 2. art. 4. Richardus quodlib. 2. q. 4. Heruæus quodlib. 7. q. 2. Aegidius quodlib. 3. q. 5. Sonc. 12. Metaphys. q. 5. & alij. Quòd verò ita *1. ratio.* sentire oporteat, suadetur. Primùm: quia hæc progressio infiniti syncategorematici nullam inuoluit repugnantiam, nec ex parte diuinæ potentiæ, quæ est infinita; nec ex parte effectus: esto negetur, posse à Deo infinitum creari. Non enim per eiusmodi incrementa veniendum erit ad aliquam creaturam actu infinitam, sed quæcunque designabitur, circumscripta ac limitata erit.

2. ratio. Secundò: quia si quauis re producta non posset à Deo produci maior ac perfectior; sequeretur, exhauriri diuinam potentiam, certisque rerum limitibus coërceri: quod quid aliud quæso est, quàm diuinæ potentiæ infinitatem negare?

3. ratio. Tertiò: Essentia diuina, vt est infinitè perfecta, ita infinitis modis est imitabilis: igitur nulla species eā ita perfectè imitabitur, quin eandem alia perfectiùs imitari queat, atque adeo nulla creari poterit adeò nobilis, quin nobilior possit.

Sol. 1. argū. superiori ar. De hac com. Scot. in 2. d. 12. q. 2. §. ad argument. Ad ea verò, quę pro contraria sentētia adducta sunt, non erit difficile respondere. Ad primum concedimus; materiam esse infimam omnium substantiarū, quæ à Deo creari possunt: licet non putemus, eam accidentibus, saltē omnibus, deteriorem esse; quandoquidem materia est ens per se existens, nobilius autē est existere per se, quam inhærere alteri: nisi id, quod alteri inhæret, tantam aliunde nobilitatem vendicet, vt ea existentiæ per se præponderet; vti videre est in nonnullis accidentibus; præsertim ijs, quæ diuini ordinis sunt; vt gratia, lumen glorię, intuitiua cōtemplatio diuinæ naturæ. Itaq; admittendum est, licet Deus qualibet specie completa, & qualibet item forma, aliam nō solùm perfectiorem, sed etiam imperfectiorem possit efficere: nullam tamen substantiam materia prima ignobiliorem creare posse; quæ est sententia Richardi quodlib. 2. quæstione 5. & in 2. sent. *Itē Abulens.* d. 12. q. 2. Durandi eadem d. q. 1. Argentinatis *sis ad capue* in 1. d. 44. q. 1. art. 2. Aegidij quodlib. 3. q. 5. a- *22. Matth.* liorumque Philosophorum communis. Nec *q. 222.* propterea, quòd aliqua minima substantia in rebus detur, iccirco maximam quoque dari oportet: perfectio enim substantiæ crescit per accessum ad diuinam perfectionem, vbi impossibile est ad summum peruenire: quia cùm diuina perfectio sit infinita, nulla creatura eam ita exactè imitari potest, quin alia exactiùs possit. At imperfectio substantię est per recessum à Deo, quem non repugnat in aliqua substantia dari maximum.

Ad secundum: vniuersitatē specierū, quæ *Sol. 2.* creari possunt, distare à Deo, vt quid simpli- *Lege Basse-* citer finitum; vt infinitum tamen secundum *liū in 1. d. 36.* quid, seu syncategorematicè, hoc est, in infi- *q. 3. Hispalen.* nitum progrediēs: quia ita continet omnem *sem d. 35. q.* perfectionem speciebus communicabilem, *1. art. 4.* vt in ea nulla certa species designari possit, quæ actu infinitè perfecta sit, & qua non possit dari alia perfectior. Non valet autem (vt aduertit Capr. in 1. sent. loco cit.) hæc consecutio: Deus videt infinitum progressum specierum sese proportione excedentium: ergo videt aliquam infinitam speciem. Sicuti nec consecutio hæc momentum habet: In continuo sunt infinitæ partes, quarum secunda est minor quàm prima, & tertia quàm secunda, atque ita in infinitum: ergo in continuo est aliqua infinitè parua.

Ad tertium: species procedere à Deo sicuti numeros ab vnitate. Primùm, quia quemadmodum numeri insunt in vnitate, tanquam *Cur species dicantur esse quasi numeri.* in radice, & in ea vnum quid sunt, atq; ab illa profecti multiplicantur: ita rerum species in Deo, vt in fonte totius esse, continentur, & in eo quidem vnam habent rationem, sed extra illum in multitudinem abeunt. Præterea; quia sicut numeri ab vnitate progressi in infinitum augescunt: ita qualibet specie à Deo creata, potest alia atque alia perfectior produci, ita vt in nulla consistere necesse sit. Non esse verò similitudinē in eo, quod argumentum probare nititur: nec enim quæ similia dicuntur, in omnibus paria esse debent.

Ad quartum: non posse alicui speciei no- *Sol. 4.* uum addi gradū essentialis perfectionis, quia iam non eadem maneret essentia; vt nec quaternarius, si ei noua vnitas accederet. Nec item dari posse sub eodem genere duas species pari inter se dignitate, sicuti nec dari possunt duo numeri (quibus etiam quoad hoc species similes sunt) quorum vnus non alterum excedat. At in productione aliarum atq; aliarum specierum non ita res habet, cùm ex ea nulla sequatur repugnantia.

L

Sol.5. Lege D. Tho. 1.p.q.25. art. 6. & in 2. d. 44. q. vnica ar.2. Albertum Mag. art.2. Richardum ibidem q. 1. Dur. q. 3. Aegidium q. 2. Argent. & Capr. qu. vnica.

Ad vltimum: Vniuersum bifariam spectari, nimirum vel quoad partes quibus constat, vel quoad ordinem & dispositionem illarum. Priori modo creari posse aliud pulcrius & perfectius; nec id negare Patres, qui in argumento citantur: posteriori non posse. Neque enim hoc vniuersum, quod nunc est, valet fieri elegantius, quoad partium, è quibus constat, situm & dispositionem; vt patebit ex ijs, quæ dicemus quarto libro huius operis, cùm de locis elementorum disputabimus.

QVÆSTIO IIII.

NVM QVODLIBET INFINITum à Deo cognoscatur.

ARTICVLVS I.

OMNE INFINITVM COGNOSCI à Deo, nullum tamen successiuè posse cognosci.

Ex D.Tho.1. p.q.7. art.2. Diuãdo in 1. d.39.q.2.Scoto in quodl. quæst.14.

VT aperiamus, quid in proposita quæstione statuendum sit, nonnulla præmittenda sunt. Primò; infinitum duobus modis sumi: altero formaliter, vt nimirum significat negationem finitionis; altero materialiter, hoc est, pro re quę infinita dicitur; vt pro numero infinito, vel infinita magnitudine.

Duplex consideratio infiniti.

†Deinde, duplicem esse infiniti materialiter sumpti notitiam: vnam, qua confusè apprehenditur; quo modo dicitur cognoscere infinitum is, qui cognoscit vniuersale, cohibens sub se potestate infinita; &, qui percipit magnitudinem vnius palmi, in qua insunt infinitæ partes proportionales, quas tamen sigillatim non concipit. Aliam, qua infinitum diluciđè ac distincte cognoscitur; vt si quis easdem partes enucleatè percipiat. Præterea, cognitionem distinctã infiniti, aut esse successiuam, qua vnũ post aliud cognoscitur: aut non successiuam, qua cuncta simul intelliguntur. Deniq;, distinctam cognitionem infiniti, vel ita sumi posse, vt dicantur infinita percipi in alia re cognita, in qua elucent, vt in essentia diuina: vel in se ipsis, seu in proprio genere, quo pacto angeli per congenitas sibi rerum imagines, tum alia, tum ordinem vniuersi, & rerum species à Deo creatas, cognoscunt.

† Cognitio infiniti varia.

Cognitio infiniti distincta duplex.

Status quæstionis.

His positis, non excitatur à nobis quæstio, de infinito formaliter sumpto. Eo namq; modo perspicuum est, infinitum à quouis intelligi. Neque etiam quærimus, an infinitum materialiter spectatum, confusa cognitione apprehendi possit? quia item posse, nullam habet dubitationem. Sed, vtrum distinctè intelligi queat in se aut in alio, simul aut successiuè?

Quorũdam Philosophorum error.

Igitur quidã ex antiquis Philosophis, quos D. Augustinus 12. lib. de ciuit. Dei cap. 18. A refert, adeò hallucinati sunt, vt dixerint, Infinitum ne in Dei quidem cognitionem cadere posse. Qui cùm etiam mundi nouitatem negarent, asserebant, recurrere per interualla rerum ortus & occasus, & eosdẽ temporum circuitus; ne, si non eadem repeteretur, non posset Deus infinita diuersitate variata, vel præscire cuncta vt faceret, vel scire cùm fecisset. In hos certè conuenit illud † Sacri Vatis: In circuitu impij ambulant. Opinionũ namque inanitate circumacti, mentem diuinam, infinita omnia scientiâ complectentem, ex B humani intellectus imbecillitate & angustijs metientes, impiè lapsi sunt. Sit igitur prima nostra conclusio: Deum quodlibet infinitum comprehendere, etsi nullum successiuè posse. Hæc conclusio probatur 1. cont. gent. quoad priorem partem, hunc in modum: Diuinus intellectus habet infinitam vim ad cognoscendum; & id, in quo res concipit, nempe ipsius essentia, est infinitum quid in repræsentando: cognoscit igitur infinita. Item: C Deus perfectissimè comprehendit effectricem suam virtutem: sed per eam potest non tot, quin plura, efficere; vt superius demonstrauimus: cognoscit igitur nõ tot, quin plura, atq; adeò infinita. Posterior conclusionis pars ex eo constat: quia is, qui successiuè cognoscit, partim est in actu, partim in potẽtia. In actu, comparatione eorũ, quę iam percipit: in potentia, respectu eorũ, quæ subinde percipit. At diuinus intellectus, cùm sit actus purus, nequit esse in potentia ad aliquid nouè cognoscendum. Accedit, quòd omnis successiua intellectio mutationem infert, quæ nullo modo in Deum cadit.

† Psalm.11.

1. conclusio.

Pro hac concl. lege D. Tho. 1. cont. gent. cap. 69. & 70. & mox pusc.3.c.133. Capr.in 1. d. 43.art.2.

Sit secunda conclusio: Deus non solùm intelligit infinita cognitione simplicis intelligentiæ, qua concipit res secundũ se; sed etiam notitia intuitiua, qua eas sub esse existentiæ comprehendit. Hæc probatur: quia Deus intuetur cogitationes Angelorũ, & animarum rationalium, quæ in infinitum multiplicandę E sunt: cùm diuina essentia, per quã intelligit, perfectissimè repræsentet, tam ea quæ iam existunt, quàm quæ aliquando erunt, aut esse possunt. Item: quia vel Deus è futuris cogitationibus nouit finitas, vel infinitas. Si infinitas, habetur propositum: si finitas, oportebit ergo id, quod Deus cognoscit, per progressum rerum transiri; quod est manifestè absurdum. Hanc conclusionem fusiùs explanat D. Thomas 1. part. quæst. 14. artic. 12. & 13. Nec sibi repugnat sanctus Doctor, dum alijs in locis, vt 1. cont. gent. ca. 69. asserit, Deum intuitiua cognitione non intelligere infinita. Loquitur enim tunc de rebus per se existentibus, vt interpretatur Capr. in 3. distinctione 14. quęst. 2. artic. 1. Caiet. 3. p. quę. 10. art. 3. & Ferr. 1. contra gentes c. 69. Hæ enim in infinitum multiplicari nõ debent: cùm substantiarum ortus & interitus die iudicij terminandi sint.

2. concl.

ARTI-

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA SVPERIVS dicta, eorumq; confutatio.

1. Obiectio.

VErùm contra primam conclusionem obijciat aliquis, cum Durando in 1. d. 39. 2. Si Deus cognosceret quodlibet infinitum, vtique comprehenderet omnes partes, in quas continuum diuidi potest, omnesque earum dissectiones. At quòd eas non B cognoscat probatur: quia vel partes, quas in continuo percipit, diuiduæ sunt, vel indiuiduæ. Non indiuiduæ, quia iam continuum cõstaret ex indiuisibilibus: nec diuiduæ, quia diuina notitia non omnes continui partes comprehenderet; cùm oporteret semper alias cognitione diuidendas superesse. Non igitur omnes continui partes Deus intelligit. Confirmaturq; idem rursus ex eo; quia non minùs repugnat, continuum diuidi actu in C omnes suas partes, quàm secundum omnes cognosci. Non minùs enim Deus eas concipiendo absolueret, & ad minima atque insectilia redigeret, quàm si easdem à se mutuò re ipsa abiungendo secuisset.

2. Obiectio.

Secundò: Ex eo, quòd Deus possit efficere non tot, quin plura, non sequitur, eum producere actu infinita: ergo pari ratione ex eo, quòd non tot, quin plura intelligat, non rectè inferetur, eum infinita actu comprehendere. Quare probatio primæ conclusionis D vitiosa est.

Dilutio 1. obiectionis. Eodem modo respõdet Bassolus in 1. d. 43. quæst. 1. Hispalensis d. 35. q. 1. art. 4.

Hisce obiectionib. ita occurres. Primę quidem cum Capr. in 1. d. 35. qu. 2. art. 1. & Ferr. 1. cont. gent. c. 69. dicendo, Deum cognoscere partes omnes continui, quæ haud dubiè diuiduæ sunt: ita tamen eas cognoscere, vt earum partes omnes, atq; omnia partium partes, enucleatè comprehendat: sic enim eas concipit, vt in cõtinuo insunt. Quare cùm in continuo nulla sit, quæ secari in alias nõ possit, nullam Deus apprehendit, cuius etiã par- E tes alias non concipiat. Obseruandum tamen est discrimen, inter realem continui diuisionem, & cognitionem diuinã eiusdem secundum omnes partes. Nam cùm in duas medietates continuum diuiditur, destruitur prius continuũ, manentq; duæ medietates, in quas dissectũ fuit. Deinde, cùm rursus duæ medietates in quatuor quartas diuiduntur; destructis duabus medietatibus, manent quatuor quartæ, atq; ita in infinitum. At cognitione, F qua Deus duas cõtinui medietates, & harum infinitas partes concipit, nõ dissecatur ipsum continuum, sed sartum tectumq; manet. Quo fit, vt si continuum re ipsa in omnes suas partes diuideretur absoluta diuisione, residua esse deberent sola indiuisibilia: quia ex diuisione, minores partes, necessariò maiores euertunt. At posita cognitione, qua Deus omnes partes proportionales penetrat, adhuc A nihilominùs fumere fas est partes sectiles, nõ ad quas vltimò diuina cognitio terminata sit, quasi in illis non contineantur infinitæ aliæ eadem cognitione comprehensæ; sed quæ adhuc sint partes continui, proindeque diuisibiles.

Diuisibilium in infinitum.

Secundæ occurrendum est; diuersam esse rationem in productione infiniti, & in eius cognitione. Nam productio infiniti est actio externa Dei, secundum quam potest infinitum ad actum potentiæ permixtum deduci; imò ob ipsius infiniti repugnantiam, impossibile est eiusmodi productionem ad complectum omnino actum terminari, oporteq; semper aliquid relinqui sub potestate producentis, & tacitum, quod in actum nõ prodeat. At cognitio infiniti, cùm sit actio interna Dei, omnibus modis completa esse debet, & in omnia, quæ potest, actu tendere. Præsertim quia, si Deus quædam actu, alia potestate cognosceret, posset ei noua notitia accedere, quod sine intellectus diuini mutatione non fieret. Vnde patet, ex eo, quòd Deus non tot quin plura cognoscat, sequi, comprehendi ab eo actu infinita; licet ex eo, quòd efficere possit non tot quin plura, haud rectè inferatur, posse ab eo produci actu infinitum.

Dilutio 2. obiectionis. obiect. 2.

Discrimẽ inter cognitionem omnium partium infiniti, & sectionem earundem.

QVÆSTIO V.

POSSIT-NE INTELLECTVS creatus propriis viribus infinita cognoscere.

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR NON posse.

NOn defuêre, qui arbitrarẽtur, Infinitum perfectione, hoc est, Deum Opt. Max. posse à nobis in hac vita, solius naturæ facultate, clarè ac perspicuè videri, nisi mentes nostræ concreta vitiorum caligine offusæ, tanti luminis splendore perstringeretur: proinde, si quis animũ excoleret, atq; omnino repurgaret, nullo præterea auxilio ad tam excellentem cognitionem, in qua nostra beatitudo consistit, indigere. Hunc errorem Sacræ Paginæ testimonijs iam antea confutatũ, dãnauit Concilium Viennense sub Clemente 5. quod decretum habetur in Clementina, Ad nostrum de hæreticis. Quare de huiusmodi infiniti cognitione nulla quæstio relinquitur.

Impugnatur hic error à D. Tho. 1. p. q. 12. artic. 4. & 3. contra gent. c. 52. & Scoto in 4. d. 49. q. 11 & Richardo ibid. q. 6. art. 2. & Capistro lib. 3. aduersus hæres. verb. beatitudo hæres. 4. & 5.

De alijs tamen, hoc est, de Infinito extensione & multitudine, ad quæ cætera infinita reducuntur, disceptatio est, cui nos hac cõclusione faciemus satis: Nõ potest intellectus creatus naturali sua virtute peipere infinita; siue simul, id est, non intelligendo vnũ post aliud; siue successiuè tempore finito.

Concluſ.

Lege D. Tho. de verit. q. 2. 1. huius oper. c. 4. tex. 35. & c. 7. tex. 65. & 2. Meteor. 9. & 1. p. tap. c. 2. tex. 11. & 3. Rhetoricorū ad Theodect. q. 14. art. 12. Capr. in 1. d. 35. quæst. 2.

Quę probatur inprimis testimonio Aristotelis A quem percipere angelus non possit; sequeretur, consignatas illi esse infinitas species intelligibiles) ergo angelus vno actu infinitas numerorum species apprehendit.

Tertiò: Ideo intellectus noster non potest quamlibet multa concipere; quia est immersus hoc mortali corpore, quod mentem degrauat, nec quicquam intelligit, nisi operante simul phantasia, quæ rerum obiectarum multitudine obruitur, ac defatigatur; vt Plato in Phædro scripsit, ipsaq; experientia docet. Cùm igitur mentes angelicæ hisce impedimentis liberæ sint; nihil obstabit, quominùs infinita intelligant. Adde, quòd non vt sensus excellenti sensibili; ita intellectus, præsertim qui à sensu non pendet, excellenti intelligibili lædituir, & ab aliorum perceptione retardatur: quin potiùs quanto nobiliora capit obiecta, tanto ad alia cognoscenda habilior fit, teste Aristotele 3. lib. de anima capit. 4. text. 7. C

3. argument.

Assertores propositæ cōclusionis.

Porrò hæc nostra conclusio partim est D. Augustini 4. in Genes. cap. 35. & 15. de Trinitate cap. 24. partim D. Thomæ 1. p. quæst. 86. artic. 2. & 1. lib. contra gentes cap. 70. & opusc. 9. quæst. 81. Scoti in 4. dist. 1. quæst. 1. Durandi in 2. dist. 3. q. 7. Aegidij in 1. d. 39. q. 3. & aliorum complurium.

Aliorum opinio.

Circa eandem nostram conclusionem alij ad extremam quandam sententiam deflexere, arbitrati, licet cœlestium corporum motus fuissent ab æterno, non potuisse intelligentiam omnes cœli conuersiones successiuè cognoscere. Afferunt autem pro se illud D *1. argument.* Aristotelis: Infinitum, quà infinitum, ignotum est. Quibus verbis innuit Philosophus, infinitum sic intellectus aciem effugere, vt nec infinito tempore percipi queat. Item: *2. argument.* quia si intelligentia omnes globi cœlestis conuersiones nouisset, potuisset earum omnium vno actu recordari, atque ita naturali vi infinita simul comprehendere. Denique id *3. argument.* etiam addunt, quòd nulla ratio cogat asserere, intelligentiam prædictas conuersiones, tanquam plura cognita, sigillatim perceptuam fuisse; cùm motus cœli vnum quid sibi cohærens & continuum sit.

Hæc tamen argumenta leuiora sunt, nec ob ea à communi Philosophorum placito abscedendum fuit. Ad primum igitur Soncinatis dicendum; intelligentiam comprehendere virtutem Solis, nec tamen iccirco intelligere actu infinita. Nàm quod ad singularia attinet, quanquam si rerū generationes nullùm essent finē habituræ, infinita secundum potentiam, seu non tot quin plura, à Sole gignenda essent; ad eius tamen comprehensionem, singularium cognitio non requiritur. Sicut enim naturale agens, in nullius singularis definitè sumpti productionem per se fertur, ita ad sui comprehensionem nullius notitiam per se deposcit. Sed quid de speciebus dicendum? Nempe non oportere angelum, ad Solis vim comprehendendam, infinitas cognoscere: quia neq; actu infinitæ sunt, vt perspicuum est; neque earum multiplicatio in infinitum procedit; vt alibi ex Aristotelis doctrina & communi Philosophorum sententia statuimus.

Resp. ad 1. argu. prioris sententiæ.

Add

ARTICVLVS II.

RESPONDETVR ARGVMENTis quorundam, existimantium posse angelum vi naturæ infinita cognoscere.

Item Aesculanus lib. 1. de verit. q. 2. 1. huius oper. c. 4. tex. 35. & c. 7. tex. 65. & 2. Meteor. 9. & 1. p. tap. c. 2. tex. 11. & 3. Rhetoricorū ad Theodect. q. 14. art. 12. Capr. in 1. d. 35. quæst. 2.

A Superioris articuli conclusione dissentiunt Capreolus, in 2. d. 3. q. 2. art. 3. Soncinas 12. Metaph. q. 62. alijque nonnulli. Opinantur enim, posse Angelum, si, quàm maximum potest, conatum faciat, aliqua infinita simul distinctè cognoscere. Quod hisce ferè argumentis confirmāt. †Primum: Intelligentia, quæ Solis sphæram circumuoluit, comprehendit effectricem vim Solis; alioqui (ait Soncinas) nō haberet motor proportionem cum proprio orbe, quam tamen prædicat Aristoteles 12. Metaph. cap. 8. text. 44. atqui Sol potest infinitas species progignere, & absq; dubio producturus esset infinita in diui dua, si mundus in æternum duraret: ergo intelligētia cognoscit actu eiusmodi infinita. Consecutio probatur: quia nemo causam comprehendit, quin omnia eius effecta explorata habeat. E

†1. argum.

2 argument.

Deinde argumentatur Soncinas: Quilibet angelus cognoscit simul omnia, quę vna specie intelligibili repræsentantur: sed omnes numeri, eorumque proportiones, repræsentantur vna specie (alioqui si singulos numeros singulæ species referrent, cùm nullus sit, F

Ad 2.

Ad secundum Caiet. 1. p. q. 54. art. 2. & Fer. 2. contra gent. cap. 101. negant maiorem propositionem, & rectè quidem: fieri enim potest, vt vna species plura actu repræsentet, quàm vt ad omnia illa angelus distinctè possit aduertere. Quin etiam ad minorem respondemus; angelo neque inditas esse infinitas species intelligibiles numerorum, neque vnam, quæ omnes numerorum species distinctè referat: sed per species rerum sub numeros cadentium percipere numerum, aut vnitatem, vt communē earum affectionem. Itemque, numero quouis apprehenso promptum ei esse, maiores ac minores numeros subinde concipere, addendo detrahendoue vnitates: similiterque figurarum & proportionum differentias cognoscere. Quod in nobis etiam locum habet. A

Ad 3.

Ad tertium dicendum: intellectum nostrū non ob id solùm haud posse infinita percipere, quia corporis commercio & intercurrentium phantasmatum turba degrauatur, ac præpeditur; sed quia cùm sit virtus finita, nō habet proportionem cum infinito distinctè cognito. Quæ ratio etiam in intellectu Angelico, cuius item perfectio finita est, concludit. Quod autem opponitur, intellectum non lædi excellentia rei intelligibilis: ita sanè est; nec enim à re cognita noxam subire potest, cùm non hæreat in corpore, vt sensus, qui dissoluta à vehemēti sensibili primarum qualitatum in organo insidentium temperie, offenditur ac labefactatur. Verùm esto, intelligibile intellectricem potentiam non lædat; esto etiam, nōnunquam vnius rei perceptio intellectum expediat ad plura cognoscenda, vt cognitio causæ ad percipienda effecta: sæpe tamē intelligibile sua nobilitate aut multitudine intellectus vim excedit, ita vt ab eo percipi nequeat, & vniuersim omnis infinita multitudo distinctè cognita illius terminos transcendit. B C D

Cur neq; nosfier, neq; angelicus intellectus infinita cognoscat.

Sol. 1. arg. pro posteriori sententia.

Ad primum verò eorum; quibus posteriores Philosophi nitebantur, dicito; Aristotelem eo modo negare, infinitum posse cognosci; quo etiam negat, posse pertransiri. Quare sicuti insciatur, decurri posse infinitum finito tempore; concedit tamen, in tempore infinito posse, cùm posuerit infinitas orbium cœlestium conuersiones præterijsse: ita negat, infinitū finito tempore posse cognosci; admittet tamen, in tempore infinito posse. E

Conſule D. Tho. 1. contra gentes c. 69. Hiſpalenſem in 1. d. 35. ar. 3. Scot. in 3. d. 14. quæſt. 1.

Sol. 2.

Ad secundum: non eandem esse rationem, in notitia successiua infinitatū circumvectionum, & in vno actu, quo intelligentia earum omnium simul recordaretur: hic enim in infinita simul tenderet, quod fieri non posse monstrauimus; successiua autem cognitio non ita se haberet, vt luce clarius est. F

Lege Aegidium in tract. de cognitione angelorum q. 9. ad 10.

Sol. 3.

Ad tertium: negari non posse, Angelum cunctas sui orbis reuolutiones percepturum fuisse: licet enim vnum continuum motum

omnes constituant; tamen sicuti nos in eodem cœlesti motu dies plures designamus, cur non idem efficeret Angelus? aut qui posset non aduertere & notare noctium & dierum vicissitudines, atq; adeò singulas ab eodem ad idem punctum Solis conuersiones?

QVÆSTIO VI.

AN INTELLECTVS CREATVS ad infinita simul cognoscenda diuinitus excitari queat.

ARTICVLVS I.

STATVITVR POSSE.

Conſule Cajetanum.

NOn adducimus in controuersiam, an intellectus creatus ad intuitiuam diuinæ naturæ cognitionem eleuetur: id enim fide *put, Firmiter* constat. Sed, vtrum vel in ipsa diuina essentia, vel extra illam, infinita simul intelligere possit? Sit igitur prima assertio: Intellectus creatus diuina ope adiutus, potest in Verbo cognoscere simul infinita. Hanc assertionem etsi improbent nonnulli, quos refert Capr. in 3. d. 14. q. 2. art. 1. eam tamen multi graues auctores approbant. Ex quibus Magister sent. in 3. d. 14. cap. 1. Albert. Mag. ibid. art. 1. eiusq; discipulus Vdalricus, arbitrantur; animam Christi cognoscere in diuina essentia omnium rerum possibilium naturas. Quod etiā Dur. in 4. d. 49. q. 6. art. 2. & Godofredus quodlib. 6. qu. 3. de quouis beato asserendum putant. Atque horum sententiæ omnino adstipulatur D. Fulgentius, in responsione ad 3. q. Fernandi diaconi. D. autem Tho. 3. p. q. 10. art. 2. & 3. contra gentes cap. 59. & 60. & de verit. q. 8. art. 12. eiusque sectatores (quorum sententia verisimilior est) asserunt, nullum beatum omnia possibilia intelligere: quia iam diuina essentia ab intellectu creato comprehenderetur (si quidem quò plura effecta in caussa videntur; eò magis caussa penetratur: atque adeò cognitis omnibus, quæ ab ea effici possunt, omnino comprehēditur) sed quemlibet videre actu aliqua infinita: nimirum, animam Christi cognoscere omnia, quæ fuerunt, sunt, erúntve aliquando, & quæcunq; continentur in potestate creaturarum, quæ à Deo conditæ sunt; quia hoc ad ipsius dignitatem pertinet, cui subiecta sunt omnia. Alios verò beatos videre ordinem vniuersi, & omnium rerū ad illius perfectionem attinentium naturas, atque etiam infinitas species figurarum, numerorum, & proportionum: quia horum cognitio spectat ad naturæ intellectricis perfectionem, quæ felici illi statui, omnium bonorum complexionem continenti, deesse non debet. A B C D E F

Nullum beatum cognoscere omnia possibilia.

Posse infinita cognosci in diuina essentia.

Quòd autem nihil repugnet, quominùs infinita hoc modo percipiantur, breuiter ex eo concludi potest: quia (vt D. Tho. 1. contra gent. cap. 69. argumentatur) intellectus, qui maximum omnium intelligibilium, hoc est, diuinam essentiam clarè intuetur; vtique valebit id quod minus est, atque adeò aliquod genus infiniti, in eadem essentia diuina relucens, distinctè cognoscere. Deinde, quia (vt idem S. Doctor 1. par. qu. 12. art. 5. animaduertit) inter potentiam cognoscentem & rem cognitam non requiritur proportio mathematica; ita vt si perfectio aut numerus rei cognitæ infinitè augeatur, crescere etiam infinitè debeat potentiæ cognoscētis perfectio: sufficit enim † proportio, quam vocant accommodationis, id est, vt potentia intelligendi vltra modum suæ naturæ à Deo eleuetur, ac diuino lumine perfundatur, vt ad infinita percipienda habilis fiat; præsertim cùm id, quod in ea infinitorum perceptione speciei intelligibilis rationem subit, nimirum essentia diuina, sit quidpiam infinitè perfectū, & ipsa infinita in vnico obiecto primario, in quo virtute continentur ac relucent, vno actu videantur.

Lege de eadē re D. Tho. 3. cont. gent. ca. 54. & de verit. q. 20. art. 4. Scot. in 4. d. 3 q. 1.

† *Proportio accommodationis.*

2. assertio.

Sit secunda assertio: Probabile est, posse etiam intellectum creatum diuina ope excitari, ad cognoscendam simul & distinctè aliqua, infinita in se ipsis, extra diuinam essentiam, v. g. infinita puncta, quæ sunt in linea, vel infinitos gradus candoris; si à Deo producerentur. Hæc ex eo suadetur: quia in huiusmodi cognitione nulla est contradictionis implicatio: nec ex parte infiniti, cùm non ponamus, id numerando transeundum esse: nec ex parte imbecillitatis potentiæ, quia potest illa supra naturæ suæ modum, ex diuino concursu proportionem assequi, ad cognoscendam multitudinem infinitam rerum infinitarū; sicuti quod plus est assequitur, ad clarè & quidditatiuè intuendam infinitam Dei essentiam, vt paulò suprà diximus. Porrò duo hic animaduertes. Vnum est: ad cognoscenda distinctè & simul huiusmodi infinita, producendam esse à Deo speciem aliquam intelligibilem, quæ illa distinctè & enodatè repræsentet: nec proinde tamen eam speciem infinitè perfectam esse debere (esto beati, dum infinita vident, infinitam speciem habeant, vtpote quibus pro specie est ipsa Dei essentia, vt diximus.) Non enim oportet speciei perfectionem augeri, per æqualia incrementa secundum mensuram rerum, quæ per eam repræsentantur, sicuti nec perfectionem cognitionis ad mensuram rei cognitæ: alioqui cognitio intuitiua diuinæ naturæ infinitè perfecta esset. Alterum est: vt hæc infinita intellectus percipiat, non sat esse, illorum specie diuinitus consignari; sed egere etiam peculiari Dei auxilio, quo supra naturæ suæ captum & facultatem ea vtatur, & in obiectum infinitum tendat. Sit tertia assertio:

3. assertio.

Nullus intellectus, etiam diuina ope adiutus, valet infinita finito tempore successiuè cognoscere. Probatur; quia alioqui sequeretur, infinitum incipiendo pertransiri: quod fieri posse negat Aristoteles, tum hoc lib. cap. 7. text. 63. tum 2. Metaph. cap. 2. text. 13. Atque in hunc modum interpretatur Scotus in 1. d. 8. q. 2. illud Aristotelis ex 1. huius operis ca. 4. text. 35. Infinitum, quà infinitum, est ignotum: nimirum, quia infinitum, sumendo in eo vnum post aliud, impossibile est percurri; semper enim vna parte accepta, alia accipienda supererit.

Lege D. Tho. 2. p. q. 14. art. 12. & q. 86. art. 2. Scot. in d. 39. quæst. 3.

ARTICVLVS II.

SATISFIT ARGVMENTIS quorundam, proximi articuli assertiones oppugnantium.

Arg. Scoti.

EXpendamus nunc ea, quæ nonnulli contra superiùs dicta obijciunt. Inprimis quod ab intellectu creato nec in diuina essentia cognosci possint infinita, hoc fere modo suadet Scotus in 3. dist. 14. quæst. 2. Infinitas extensiua supponit infinitatem intensiuam: sed nullius beati cognitio habet infinitatem intensiuam: ergo neque extensiuam, hoc est, extensam ad infinita obiecta. Maior propositio asseritur à Commentatore, in lib. de substantia orbis: probaturq; ex eo; quia vbi excessus in vno arguit excessum in alio, infinitas arguit infinitatem: at excessus in numero rerum cognitarum arguit excessum in intensione, seu perfectione cognitionis: quis enim inficietur, præstantiorem esse eam notitiam, qua homo & leo, quàm illa, qua homo duntaxat intelligitur?

Arg. Adami.

Deinde, ita opponit Adamus in 3. q. 10. Id, quod infinitis intellectionibus æquiparatur, infinitū esse oportet; sed cognitio, qua percipiuntur infinita numero, æquiparatur infinitis intellectionibus, quibus ea singulatim conciperentur: ergo est actu infinita, atque adeò sicuti dari actu infinitum non potest, ita neque infinitorum cognitio.

Argumentas, quod non recurri cognitione tempore finito. Pugnet, infinita finito tempore successiuè cognosci.

Præterea, circa tertiam conclusionem sunt qui putēt, non esse contra rationem infiniti, decurri cognitione tempore finito. Itaq; potuisse illud eo pacto à diuino intellectu concipi, nisi Deo successiua cognitio repugnaret. Est autem pro hac sententia inprimis illud, quòd in qualibet hora transeunt infinita instantia. Deinde, quia cùm flamma lignum absumit, corrupta prima ligni superficie versus ignem, resultat alia; tum hac intereunte alia exoritur, atq; ita in infinitum: sicq; peracta ligni deflagratione transactæ sunt infinitæ su-

A perficierum generationes, totidemque interitus. Tertiò, quia cùm corpus sphæricum mouetur super planum, finitò tempore peragit infinitos contactus discretos, cùm tangat omnia puncta eo modo, quo sunt in continuo, hoc est, discretè. Quare cùm alia infinita tempore finito transeant, nihil impediet ex parte infinitudinis, quominùs infinitum finito tempore cognoscendo transigatur.

Ad 2.

Ad 3.

Responsio ad arg. Scoti.

B Hæc tamen nihil contra ea, quæ statuimus, concludunt. Atque inprimis argumentum Scoti quo pacto diluendum sit, iam patet: nimirum, licet cognitio extensiua intensiuam supponat, & huius excessus illius excessum arguat: non tamen oportere intensionem & extensionem per æqualia incremēta sibi perpetuò respondere; præsertim cùm potentia ex peculiari concursu agentis infiniti supra vim suam eleuatur. Tunc enim efficacitate supernaturalis auxilij, quodammodo ei infinitas intensiua suppletur & compensatur. Similiter respondendum est Adamo; licet cognitio infinitarum rerum æquetur infinitis intellectionibus, quoad extensionē obiecti; non tamen eis æquari quoad intēsionem.

Ad arg. Adami.

C

Responsio ad alia arg. Ad. 1.

Ea verò, quæ contra tertiam assertionem obiecta sunt, parum momenti habent. Nam instantia esto sint infinita; tamen quia sunt partes finiti temporis, non nisi per modum vnius finiti labuntur. Idemque dicendum de

Vberior explicatio tertij arg.

Præterea (quod planè rem explicat, occurritque instantiæ de contactibus, quos faceret punctus, si à corpore separatus duceretur ab angelo supra lineam; qui proinde contactus ad nullius motum corporis pertinerent) illa momenta, superficies, & contactus, ita se habent, vt post quodcunque illorum sequantur immediatè infinita. At plures intellectiones successione elicitæ, non succedunt per modum vnius, quod componant, vt patet: itemque necessariò procedunt ordinatè, secunda post primam, & sic deinceps: nec verò ita, vt post vnamquamque designatam eliciantur immediatè infinitæ. Vnde fieri non potest, vt in omnibus momentis horæ collectiuè acceptis eliciantur. Qua etiam ratione suprà qu. 1. huius loci art. 3. ad sextum, negauimus, posse à Deo per singula horæ instantia collectiuè sumpta angelos creari.

FINIS TERTII LIBRI.

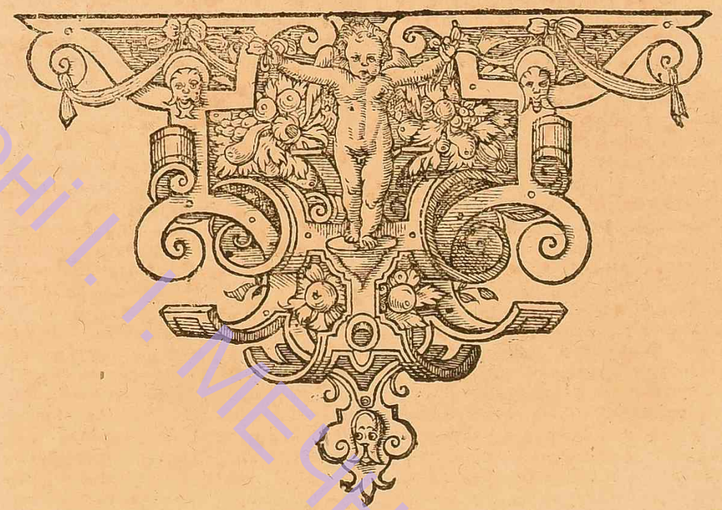

HAYCO OBIBLIOTEKA ... ИМЕНИ І. І. МЕЧНИКОВА

INDEX RERVM PRAECIPVARVM, QVAE IN HOC VOLVMINE PRIMO CONTINENTVR.

ABSTRACTIO.

ABstractio quotuplex. pag. 9 d
Tres partes contẽplantis Philosophiæ triplici abstractione distinguuntur. ibid.
Refelluntur qui contrà sentiunt. 8 c
Abstractio Mathematica duplex. 10 d
Admittenda est abstractio secundum rem & rationem, quæ per indifferentiam dicitur, & Metaphysicæ conuenit. 11 f
In Abstractione non interuenit mendacium. 10 a
cùm Abstractio à materia distinctionẽ scientijs præstare dicitur, quo pacto materiæ non accipiatur. 15 f
Abstractio speciei prior, & facilior, quàm generis. 81 d

ACADEMIA, ET ACADEMICI.

Academiæ nouæ præcipuè auctor, & ignorantiæ magister Arcesilas. 22 d
Academici & Peripatetici ad Socratem sua dogmata referebant. 47 a
duos Academici numeros posuère, alterum sensibilem, alterum intelligibilem. 17 b
Academici ab omnibus rebus assensionem cohibendam esse aiebant. 21 f
Confutatur hic error. 21 f & 22 b c
Academici sensibus fidem denegarunt. 22 f
Academici diuinæ prouidentiæ calumniatores. ibid.
Academici affinxêre animæ tenue corpusculum, cujus interuentu vniretur huic nostro crasso & concreto corpori. 231 b

ACCIDENS.

Accidens non producit substantiam vi propria. 375 b
Contrariæ partis argumenta soluuntur. 377 d
Accidens virtute substantiæ attingit substantiæ productionem. 375 b
Quidnam sit accidens virtute substantiæ producere substantiam. ibid. c
an Accidens vi propria aliud accidens producat. 376 c
duo Accidentia substantiam sensibilem primò consequuntur, videlicet quantitas & qualitas. 373 c
Accidens extra subiectum an possit agere, 378 b
Vtrum ex omnibus accidentibus solæ qualitates agendi vim habeant. 380 d
Num accidentia sint nobiliora, quàm materia prima. 197 b

ACCRETIO.

Accretionis viuentium certi termini. 133 c
Accretioni stata tempora. 134 c

ACTIO.

Actio alia immanens, alia transiens. 469 b
Quo pacto actio & passio à motu differant. 471 d
Actio & passio sunt vnus & idem actus. 472 c
Actio transiens non est in agente. 470 f
Omnis actio est à forma. 226 a
Nulla actio est à materia. 200 a. 226 a
Nulla actio est à quantitate. 382 d
Actio est causalitas causæ efficientis. 332 c
Multitudo, & varietas actionum vnde sit. 226 a
Ex actione rerum naturalium argui formam substantialem. 225 d
An eadem actio sit, qua Deus cum agente creato rem producit, & qua postea se solo eam conseruat. 345 b
Causæ secundæ, & Dei simul cum ea operantis eadem actio. 354 a
Actiones extraneæ Dei sunt toti Trinitati communes. 384 d
Vtrum omn. actio sit perfectio agentis 358 a
Actio causæ primæ quo pacto determinetur ab actione secundæ, & contrà. 361 d
Actio aquæ calefacientis: itẽ actio ferri igniti, quibus sit asscribenda. 377 d
Cessante conseruatrice Actione Dei, confestim res dilaberentur in nihilum. 342 c
Sententia existimantium corporibus nullam conuenire actionem. 346 c
Sententia Democriti, & aliorum, actionem corporum fieri per emissionem atomorum. 349 c
Actio spectata prout agens illius interuentu effectum attingit, habet sese ex parte causæ. 378 b
Actio caloris extra subiectum, cui sit attribuenda. 378 c

ACTVS.

Actus informans, & actus per se existens 199 b
Actus entitatiuus an sit ponendus. ibid. d
Materia neq; est actus physicus, neq; actum physicum in sua essentia includit. 198 b
Actus pendent ab obiectis, vt à causis formalibus externis. 317 c

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

Actus & endelechia interdum accipiuntur pro actu imperfecto, cuiusmodi est motus. 455 b
Bonitas & malitia moralis inest primò formaliter in ipsis actibus. 332 a

AGERE.

Omne agens creatum supponit subiectum in quo agat. 270 f
Quid sit agere immediatè immediatione virtutis. 358 e
Quid sit agere immediatè immediatione suppositi. 359 a
Deus agit immediatè vtroq; modo. ibid. b
Vt aliquid propter finem agat, non necesse est finem præcognoscere. 418 a
Deo quo pacto conueniat agere propter finem. 395 a
Agentia naturalia determinata esse ad vnum; quis sensus. 269 d
Nullum agens potest aliquid operari sine concursu Dei. 351 d
Cur soli agenti conueniat causalitas realiter ab eo distincta. 332 d

ALCHYMIA.

Alchymiam inuexit fames auri. 277 b
Alchymia num verum aurum efficere possit, latè disquiritur. ibid. e
Alchymiæ libri, Diocletani iussu, flammis dediti. 280 b
Alchymię professores non satis bene audiũt. ibid.

ANAXAGORAS.

Anaxagoras quæ fecerit rerum naturalium principia. 177 c
Anaxagoras asseruit in qualibet re contineri infinitas particulas rerum, quæ ex ea gigni possunt. 126
Refellitur ab Aristotele. 19 f

ANIMA.

Anima à principio est veluti tabula, in qua nihil sit depictum. 78 d
Animæ humanæ consideratio ad quam scientiam spectet. 37 b & 269 f
Anima humana cur dicatur esse in horizonte æternitatis & temporis. 246 c
Anima in genere causæ subiectiuæ naturaliter sustinet gratiam, non habet tamen naturalem potentiam ad eam recipiendam. 244 e
Anima rationalis non educitur de potentia materiæ. 241 c & 245 b
Anima rationalis etsi non pendet à materia, quoad suum esse, pendet tamen quoad officium informandi. 335 a & 338 e
Anima separata an vi propria sese vnire valeat corpori dispositio. 350 d
Ex anima & corpore fit vnum absq; medio vinculo. 231 b
Status animæ extra corpus inter naturalem & violentum medius. 254 d
Etiam anima intellectiua est natura. 268 e
Anima rationalis est verè & essentialiter forma humani corporis. 268 e
Animæ rationalis vnio cum corpore in resurrectione, an sit dicenda naturalis. 234 e

ANIMAL.

Animalia, quæ artis industria gignuntur. 278 d
Minuta & noxia animalia non sunt in mundo superflua. 415 c
Animalia agunt propter finem. 417 e
Animalia bruta non præcognoscunt res futuras. 424 c
Brutorum animantium instinctus. 425 c

APPETITVS.

Singulis rebus inest appetitus ad proprium finem, & perfectionem. 203 f
Appetitus materiæ. ibid. a
Appetitus veri inueniendi omnibus hominibus à natura ingenitus. 21 f

APTITVDO.

Quænam aptitudo sit potentia obedientialis. 235 c
Vtrum in qualibet materia detur aptitudo siue habilitas ad quamuis formam recipiendam. 234 c

AQVA.

Aquam qui omnium rerum principium fecêre. 177 b
Aquæ calidæ manum calefacientis actio cui attribuenda. 377 c
Archimedis sphæra. 274 f
Archytæ columba lignea. ibid.

ARISTOTELES.

Aristotelis laus. 46 f
Aristotelem cur dæmonium appellarint, sicuti & Platonem diuinum. 47 f
Aristoteles in Acroamaticis libris obscurior. 53
Aristoteles diligentissimus ordinis obseruator. ibid.
Aristoteles cur interdum veteres Philosophos incusset, non tam eorum mentem quàm dicta perpendens. 175 b
Aristotelis sententia de immortalitate animæ. 517 d
Ponere generationes hominum ab æterno, & negare infinitum, nodus inextricabilis in doctrina Aristotelis. ibid.
Aristoteles nõ percepit, quo pacto cum noua actione Dei creantis cohæreret immutabilis diuinæ naturæ. 473 b
Aristoteles in rerum naturalium scientia omnium calculis primas obtinuit. 47 f
Aristoteli diuinarum rerum intelligentia à plerisq; Plato antepõitur. ibid.

ARS.

Artium varia genera. 283
Artis & naturæ multiplex conuenientia, & discrimen. 270 c & 274 a
Vtrum ars opera naturæ per se moliri queat. 274 c
Artis quæ summa laus. 271 e
Quæ fiunt arte, sunt ob aliquem finem. 403
Ars naturam imitatur. 271 e 278 c & 403
Ars ex natura multa effinxit. 271 e
Sicuti natura est mensura artis; ita ars mensura arte factorum. ibid. d
Quo sensu dixit Aristoteles, artem non deliberare. 272 e
Artium quarundam inuenta à brutis hominnes accepêre. 421 e
Ars non efficit motum, sed modificat. 276 f
Artis industria quædam animalia progigni. 278 d
Artium quarundam inuenta superioribus seculis ignota. ibid. f
Ars chymica an verum aurum efficiat. 277 b
Ars Apellis. 271 f

ARTE FACTVM.

An materia pertineat ad essentiam arte factorum. 209 c
An arte facta ex æquo significent formam, & subiectum. ibid.
Arte factorum formę nullam agendi vim habent. 274 a
Conuenientia & discrimen inter arte facta, & naturalia. 271 d & 272 e
Arte factorum mensura ars, sicuti artis natura. 271 d
Arte factorum formæ non educuntur de potestate materiæ. 244 a
Arte facta quo pacto moueantur. 276 f

ASTROLOGIA ET Astrologus.

Astrologia non est sincerè Mathematica. 287 b
Magis tamen est Mathematica, quàm Physica. ibid.
Astrologus quatenus cœlestem motum speculetur. 37 e
Astronomicæ imagines non habent vim edendi effecta, quæ ipsis quidam attribuũt. 276 f

AVERROES.

Sententia Auerrois de auro alchymico. 277 c

AVICENNA.

Auicenna reprehendit Aristotelem, quòd dixerit materiam appetere formam. 204 b
Quòd docuerit esse per se notum, dari naturam. 253
Finxit intelligentiam datricem formarum. 238 c
Posuit infinitudinem animarum rationis participum. 517 b

AVSCVLTATIO.

Cur octo libri Physicorum dicantur auscultationis physicæ. 49 d
De ordine & communi materia librorum physicæ auscultationis. 50 f
Cur in opere physicę auscultationis à causis, non ab effectis progrediendum sibi esse Aristoteles decreuit. 59. 60
Auscultatonis physicæ disciplina nõ inchoatur, vt quidam opinati sunt, à libris de Cœlo. 50 d
Auscultationis physicæ libri continent communia principia, quibus tota naturalis philosophia innititur. ibid. b
Quæ sit materia, siue argumentum singulorum librorum Auscultationis physicæ. 52 d

BONVM.

Nihil appetitur nisi sub aliqua specie boni. 390 e
Relatio boni appetibilis, & finis quem ordinem seruent inter sese. 389 b
Bonum & finis vt conueniant, & differant. ibid. d & 390 e

BRVTA.

Brutis quibusdam inest imitatio prudentiæ, & aliquarum virtutum vmbra. 424 a
Brutis pugnacibus natura arma dedit, alijs pernicitatem, & fuga, aut astu consuluit. 413 b
Brutorum solertia & ingenium diuinã prouidentiam arguit. 411 c
Brutis nonnulli rationem dederunt. 420 e
Bruta an solùm instinctu in fines suos tendant. 424 a
Brutorum instinctus quinam sit. 426 c
Brutis non sunt consignatæ ab ortu species, vt quidam putarunt. 426 f
Bruta cœlestium corporum impressiones magna ex parte sequuntur. 424 c
Bruta quarundam futurarum rerum dant hominibus præsagia. ibid.
Bruta varias artes hominibus indicarunt. 421 e
Num brutorum omnium phantasia in vnam speciem conueniat. 427 d
Bruta non instigantur speciali actione ab auctoræ naturæ ad opera sua molienda, vt quidam putarunt. 425 f
Bruta cur proportionem mediorum ad finem non cognoscant. 429 b

CASVS.

Quid sit casus, & vt differat à fortuna. 303. 304
Casus & fortuna in quibus rebus interueniant. 299. & 303
Casus ad genus causæ efficientis reducitur. 305
Casum cur nonnulli ex antiquis philosophis negarint. 297

HAUKOBA BIBLIOTEKA ... OHY imeni ... MECHNIKOVA

CAVSA, ET CAVSALITAS.

Ex notitia effectorum, & ignoratione causarum, orta est Philosophia. 311 b
Causa & principium quo differunt. 305
Causam nullibi Aristoteles expresse definijt. 311 b
Causa variæ definitiones, quarum vna cæteris anteponitur, & explicatur. ibid.
Causarum consideratio ad quos artifices spectet. 247.248
Causarum variæ diuisiones ab Aristotele traditæ. 293.294
Causa vniuoca & æquiuoca. 326 f
Causarum genera quot sint. 315 c
Causa exemplaris verè ac propriè causa est, ac præcipuæ auctoritatis. 321 b
Causa exemplaris directò, ac per se pertinet ad genus causæ formalis. 323 a
Quid sit causalitas, seu modus causandi. 328 c
Causalitates singularum causarum quæ sint. 335 b
Causalitas efficientis est actio. 331 a
Causæ essentialiter subordinatæ qua lege agant. 352 e
Vtrum omnis causa sit effectu suo nobilior. 327 a
Semper causa æquiuoca principalis, est excellentior effectu. 326 f
Quicquid habet causam efficientem, habet finalem; & contrà. 338 f
Mutui officiorum nexus inter causas. 338 e
Causæ secundæ Platonicis non tam sunt causæ, quàm primæ causæ instrumenta. 354 d
Causa prima plus influit in effectum quàm secunda. 352 e
Causa prima vtrum actionem secundæ determinet, an contrà. 361 d
Causa prima quo sensu dicatur prius attingere effectum, quàm secunda. 357 b
Causas secundas agere negarunt quidam. 356 b
Causæ secundæ, & Dei simul cum ea operantis eadem est actio. 354 a
Causa prima & secunda an sint dicendæ integræ vel partiales, comparatione effectuum. 354 e
Vtrum Deus præuia motione causas secundas ad agendum excitet. ibid. d
Causæ naturales totam suam vim agendo expromunt. 80 f
Causa finalis an sit absolutè prima inter omnes causas. 386 d
Primus Philosophus, Physicus, & Mathematicus, per quas causas demonstrent. 57.58
Causæ ordine accuratæ doctrinæ notiores effectis. 77 c

COELVM.

Motus cœlo naturalis. 262 d
Quies post diem iudicij erit naturalis cœlo. ibid.
Qui sit finis motus, quo cœlum mouetur. 395 c & 416 c
Cœlum quo pacto intellectuales substantias motu suo imitari conetur. 272 b
Cœlum influxu suo fouet corpora sublunaria. 412 b
Ex materia cœli, si distinguitur à sublunari, & ex forma sublunari, non potest virtute diuina fieri unum. 234 f

COGNITIO ET COGNITVM.

Cognitio an impediatur à materia. 90 c
Cognitio alia definitiva, alia demonstrativa. 61 c
Quid ad utramq; obtinendã requiratur. 62 c
Cognitio alia comprehensiva, alia non comprehensiva. 61 c
Quid exigat comprehensiva cognitio. 63 a
Cognitio alia distincta, alia confusa. 69 d
Perfecta rei cognitio an omnium causarum intelligentiam deposcat. ibid.
Discrimen inter cognitionem confusam & distinctam. ibid.
Vtrum cognitio confusa & distincta in eodem intellectu simul inueniantur. ibid. f
Vtrum cognitio distincta & confusa necessariò exigant plures conceptus. ibid.
Cognitione distincta actuali quæ sint notiora. 72 b
Quæ distincta potentialiè 73 c
Quæ confusa actuali. 86 d
Quæ confusa potentiali. ibid.
Perfectissima entis naturalis cognitio non potest à Physico absque primi Philosophi ope obtineri. 24 b
Materiæ primæ cognitio adulterina. 171
Vtrum substantia, an accidens sit primò cognitum. 93 a

CONCVRSVS.

Nulli creaturæ communicari potuit, vt sine Dei concursu ageret. 353 d
Concursus Dei an sit prior concursu causæ secundæ. 357 d
An Deus concursu præuio excitet causas ad agendum. 355 f
Concursus Dei, & causæ secũdæ ad eundem effectum, non sunt duo concursus re ipsa distincti. 354 a

CONNEXIO.

Connexiones sempiternæ inter extrema simpliciter necessaria. 66 f
Eiusmodi connexiones quidnam sint. ibid.
An habeant causam. 369 c

CONSERVARE ET conseruatio.

Conseruari à Deo omnia testantur Patrum dicta, idemq; Ehtnici Philosophi cognouerunt. 342 d
Quædam Deus se solo, alia interuentu causarum secundarum conseruat. 344 c
Cessante actione Dei conseruantis abirent in nihilum creaturæ. 341 d
Pauciora requirũtur ad Dei conseruationem, quàm ad eius productionem. 133 a

De actione, qua Deus calorem in aqua conseruat. 345 b

CONTINVVM.

Continuum non pertinet ad essentiã motus, sed est eius proprietas. 457 c & 458 c
Continui partes quomodo cadant omnes in diuinam cognitionem. 533 d
Continuitates omnes an sint eiusdẽ speciei. 459 b

CONTRARIA.

Prima contraria an sint rerum naturalium principia. 158 a
Contraria ex se inuicem quomodo fiant. 159 c
E tribus principijs quænam inter se contraria sint. 179 e 180 a
In qualibet categoria dari vnam primam cõtrarietatem. 159 b
Omnem contrarietatem ad priuatiuam oppositionem reuocari. ibid. c
Quicquid fit, ex contrario fit. 158 d

CORPVS.

Qui putarint corpus nullam actionem edere. 346 e
Quo pacto eadem corpora resurgentibus redhibenda. 210 d
Corporum resurrectio aliquo modo naturalis erit, quanquam simpliciter supernaturalis sit. 234 f

CREATVRA.

Creaturarum omnium dependentia à Deo in essendo. 341 d
In agendo. 342 b
Creaturæ sunt relata transcendentia ad Deũ. 371 a
Creaturæ vtrum secundũ suas essentias pendeant à Deo, vt ab efficiente, exemplari, & fine. ibid. c
Qui creaturis omnem actionem denegarint. 346 c
Creaturæ, & Dei simul cum ea operantis eadem actio. 354 a
Creaturæ omnes dicuntur ex se tendere in non esse, quia sibi nequaquam sufficiunt, sed egent auxilio Dei sustentantis. 344 c
Creaturæ omnes vt in primo agente consistant, & ab eo conseruentur. 342 c

DEFINITIO.

Definitionis inuestigandæ methodus. 75 b
Definitiones descriptiuę magis adumbrationes rerum sunt, quam definitiones. 61 c
Causæ quædam externæ etsi non sint intimæ rei definitæ, sunt tamen intimæ definitioni. 65 e

DEMOCRITVS.

Democritus veritatem in puteo demersam querebatur. 17 d
Democritus quæ statuerit rerum principia. 139 f
Democriti corpuscula. 177 c

DEVS.

Deus finis omnium. 416 f
Deus externis actionibus operatur propter finem. 390 a
Deus est vbique. 341 e
Noua relatio realis non potest in Deum cadere. 331 c
Deus res omnes in suo esse conseruat immediatè eas attingendo. 341 d
Deus concurrit actu cum causis secundis ad quamlibet earum operationem. 352 b
Dei & causæ secundæ pariter operantis eadẽ numero actio. 354 a
Deus immediatione virtutis & immediatione suppositi cum quouis agente operatur. 359 b
Deus quo pacto nihil in mundo otiari sinat. 384 a
Deus, natura, & ars, quo pacto operentur. 270 f
Ad Dei cognitionẽ triplici via progredimur. 311 b
Scientia, quam Deus habet de creaturis, qualis sit. 28 e
Vtrum aliquid Dei potentiam effugiat. 365 d
Quicquid posse potentia est, potest Deus efficere. 367 e
Vnde proueniat vt aliquid Dei virtute possit, aut non possit fieri. 368 b

DIALECTICA.

Dialecticam interdum apud Platonem pro prima Philosophia accipi. 20 c
Dialectica pars Philosophiæ. 354 a
Dialectica necessaria ad verum inueniendum. 3 b

EDVCI DE POTENTIA.

Quæ conditiones necessariæ sint vt aliqua forma dicatur educi de potentia materiæ subiectiue. 241 a
Quæ formæ educantur de potentia subiecti, quæ non, latè disseritur. 235 f
An formæ artificiales educantur de potentia subiecti. 244 a
An motus localis. 243 d
An dona supernaturalia. 241 c 244 d
An formæ corporum cœlestium. 241 e
An relationes. 244 d
An aspectus cœco diuina virtute collatus. 143 f
An formæ notionales. ibid.
An lux. ibid.
Substantiæ separatæ nequeunt vi sua educere aliquam formam, de potentia materiæ. 239 a

EFFECTVS.

Idem effectus est totus à prima causa, & totus à secunda. 354 c
Effectus plus dependet à causa prima, quàm à secundis. 342 c
Effectis conuenire causalitates passiuas. 336 a

EFFICIENS.

Efficientis causæ definitio. 289

Ratio rei vtilium efficientium. 249,250
Causalitas efficientis non est motus ipsi causæ inclusa secatio. 388 a
An efficientes causæ non materialem perficiant formam tm. 387 b
Efficiens, exemplar & finis mutuo se commutantur ad causalitatem alias obeundas. 371 d
Rerum dari secundum similitudinem progressus infinitus in causis accidentaliter subordinatis. 366 c

ELEMENTVM.

Elementum, causæ principium, quo pacto inter se differant. 4 d
Elementorum discors concordia probata & prouidentiam. 4 d

ENS.

Ens in commune subiectum Metaphysicæ. 16 a
Ens per accidens an cadat sub scientiam. 24 d
Omnia entia pendent à prima causa, quatenus sunt summitatæ participationes diuinæ essentiæ. 371 b
Omnia entia dependent à prima causa, tum vt sint, tum vt operentur. ibid. d
Ens nomen quo pacto sit Deo proprium. 374 c
Ens mobile in se spectatum physicæ considerationis. 14 d
Ens naturale & ens secundum naturam quo differant. 358 f

ESSENTIA.

Essentia, quidditas, & natura quo differant. 247 c
Essentiæ an habeant causas efficientes. 364 a & 371 b
Essentia creaturarum non consistit in producibilitate. 368 c
Res secundum suas naturas præcisè spectatæ non habet essentialem ordinem ad Deum, vt ad causam efficientem. 371 c
Num in rebus creatis quæcunq; differunt re, differant quoq; essentia. 115 b

EXEMPLAR.

Quid sit exemplar siue idea. 318 a
Exemplar non est ratio formalis, sed obiectiua. 317 c
Exemplar inter primæ auctoritatis causas numeratur. 321 b
Exemplar verè ac propriè pertinet ad genus causæ formalis. 323 a
Exemplaris causalitas in quo consistat. 322 a
Exemplar, finis & efficiens mutuò sese commutantur. 370 c

EXISTENTIA.

Existentia non differt ab essentia, nisi vt modus rei. 214 d
Non omnis existentia est à forma. 215 a
Existentiam propriam habet materia. 214 d

FACTVM.

Quidam factum vsitate nomen, & finem esse putarunt. 308 b
Quidam regibus fati addire omnia. ibid.
Quid sit factum apud eos, qui recte sentiunt. 308 b
Factum ex sua formali ratione est respectiuum. 308 f
Factum pro causis ordinatis pertinet ad causam efficientem. ibid.

FIGVRA.

Figura an sit principium actuum motus localis. 365 a
Figuræ & imagines Astronomicæ an aliquam vim habeant ad effectus mirabiles. 376 b f

FINIS.

Finis triplariam sumitur, communiter, proprie, & maxime proprie. 392
Finis quid sit. 386 c
Finis variæ diuisiones. 386 c
Finis efficere & esse causa. ibid.
Finis est omnium causarum prima. 386 b
Finis causalitas an possibilis in metaphysica motione. 387 c
Motio finis simpliciter est prior motione causæ efficientis. 386 d
An omnis operatio causæ tendat in effectus finis. 391 f
Finis possessio quo pacto sit effectus causæ finalis. 395 e
Qua ratione conueniat Deo, agere propter finem. 394 a
Amor finis, effectus & propriè effectus finis. 395 b
Duplex esse finis, reale, & notionale. 395 f
An finis causet secundum esse reale. ibid.
Varij fines, in quos natura contendit. 406 a
Naturam agere propter finem multis argumentis conuincitur. 407

FORMA.

Formæ substantialis definitio. 226 f
Probatur inesse rebus Physicis formam substantialem. 224 c
Forma substantialis vnum è principijs rerum naturalium. 228 c
Quibus nominibus forma appelletur. 227 b
Vtrum ex forma substantiali & materia fiat vnum per se. 228 b
Vtrum ex qualibet materia & forma substantiali possit effici per se vnum. 234 f 235 a
Vtrum omnes formæ educantur de potestate materiæ, late disputatur. 235 f
Substantiæ separatæ nequeunt educere formas de potentia materiæ, nisi applicando naturalia actiua passiuis. 239 a
Formæ vt lateant in rationibus seminarijs. 242 d
Cur forma dicatur ratio quidditatis. 209 d
Consensus mutui amoris inter formam & materiam. 230 d

Forma

Forma est ignobilior composito. 325 a
Forma per artem inducta nullam agendi vim obtinet. 274 a
Formæ naturales sunt actuosæ, & quasi viuæ. ibid.

FORTVITVM, ET FORTVNA.

Respectu Dei nihil fortuitum. 307 c
In quibus rebus fortuna locum habeat. 305
Fortuna quid sit. 303
Discrimen inter casum & fortunam. 305
Fortunæ Ehtnici numen dederunt. ibid.
Fortunæ effigies. ibid.
Cur fortuna cæca, & volubili saxo instans fingebatur. ibid.

GALENVS.

Galenus naturam indoctam vocat. 418 d

GENERATIO.

Generatio à quo accidente eliciatur. 380 a
Generatio & corruptio quo pacto motus nomine comprehendantur. 454 c
Progressum infinitum in generationibus quo pacto Aristoteles concedat, aut neget. 68 b

GEOMETRIA.

Geometria non eandem vendicat abstractionem à materia, quam Arithmetica. 116
Geometria est è sinceris Mathematicis. 285 c
Geometria minorem habet simplicitatem quam Arithmetica. 46 a

GIGANTES.

Vide Monstrum.

HERACLITVS, HESIODVS, Hippocrates.

Heraclitus *obscurus*. 99
Negauit scientiam rerum naturalium. 16 f
Omnia igni deflagratura prædicabat. 491
Hesiodus scripsit in Theogonia, terram esse omnium principium. 254
Hesiodus posuit Chaos ante omnia. 176 a
Hippocrates naturam aliàs doctam, aliàs indoctam appellat. 418 c
Hippocratis quadratura. 100

HOMO.

Hominis descriptio. 413 c
Hominis excellentia. 414 b
Homo finis naturæ corporeæ. 508 e
Pro vestitu & armis data homini ratio. 414 c
An homines ex congressu hominis & belluæ nasci possint. 433 c
Immerito dici à quibusdam, naturam exhibuisse se in hominem quasi nouercam. 396 d
Primus hominum parens, an fuerit Gigas. 434 c

IDEA.

Idearum cognitio quanti sit momenti. 317 e
Ideæ definitio. ibid. f
Idea non est ratio formalis, sed obiectiua. 319 a
Formæ agentium naturalium non sunt ideæ. 318 d
Ideæ Platonicæ. 23 b

IGNIS.

Ignis tribus saltem modis generatur. 279 b
Ridiculum, non correptum iri stupam à maximo igni. 139 a

IMPOSSIBILE.

Impossibile, cognitum vt impossibile, non potest obtinere rationem finis. 397 c
Quo ex fonte proueniat, vt aliquid fit impossibile. 368 b
Nihil, quod posse potentia est, impossibile est Deo. 367 c
Quod effugiat potentiam Dei extraordinariam. 365 f

INFINITVM.

Physici negotij esse de infinito disputare. 439 & 478
Infiniti descriptio. 502
Infinitum quot modis dicatur. 496. & 509 b
Infinitum adiectione, & infinitum detractione. 498
Finitum vel infinitum quomodo sit passio quantitatis. 515 f
Non datur infinitum actu propriè sumptum in rebus creatis. 511 f & 519 b
Cur nulla qualitas infinitè intensa possit à Deo effici. 521 d
An infinitum actu possit à Deo effici, in vtramq; partem disquiritur. 418 a
Etsi Deus produceret infinitum, non proinde suam potentiam exhauriret. 524 f
In corpore infinito quodcunq; punctum vicem centri obtinet. 410 f
In quolibet rerum genere potest Deus producere infinitum syncategorematicè. 524 c
Infinitum, quà infinitum, est ignotum. 502 & 534 f
Infinitum similitudinem habet cum materia. 498

INSTRVMENTVM.

Instrumentum sola causa efficiens propriè habet. 317 b
Causæ secundæ vtrum dicendæ sint instrumenta primæ tantùm, an simpliciter causæ. 355 b
Instrumentorum omniũ instrumentum manus. 414 d

INTELLECTVS.

Intellectus noster ex sua primæua origine tabula non scripta. 6 b
Intellectus non læditur excellentia rerum intelligibilium. 536 b
Intellectus noster plura simul cognoscit. 82 d
Quod sit primò cognitum, comparatione nostri intellectus. 68 c

INTELLIGENTIAE.

Intelligentiæ nequeunt propria virtute inducere formas in materiam. 239 a
Opus naturæ, opus intelligentiæ, quis sensus. 418 c

LATIO.

Latio inhæret in mobili, non in corpore circumfuso. 475 a
Lationis terminus per se, non est locus, sed vbi, siue existentia in loco. 476 b
Latio Angeli. 38 a & 475 c
Sitne latio quiete præstantior, an contrà. 38 b

LIBER.

Libri, operaq; omnia Aristotelis in tres classes distribuuntur. 47 d
Plurimi è libris Aristotelis iniuria temporum interciderunt. ibid.
Liber de mundo ad Alexandrum, non omnino constat an sit Aristotelis. 49 e
Librorum Physicæ Auscultationis varia inscriptio. ibid.
Octo libros Physicorum non esse Metaphysicos, vt quidam putarunt. 50 f
Cur libri Aristotelis alij Exoterici, alij Acroamatici dicantur. 49 d
Cur octo libri Physicorum inter Acroamaticos numerentur. 50 b
Cur libri Physicorum inscribantur de Physico auditu. ibid. d
Libri Physicorum an sint doctrinæ ordine primi in physiologia. 51 a
Libri de plantis ab Aristotele scripti non extant. 48 f
Librum secundū Metaphysicæ non esse proœmium libri secundi Physicorum, vt quidam putarunt. 247

LINEA.

In qualibet magnitudine vna tantùm datur linea actu. 516 a
In qualibet linea sunt actu infinita puncta. 513 b
Spatium interiectum inter duas lineas infinitè porrectas non esset infinitum. 514 f
Lineæ visuales quæ dicantur. 285 f
In qualibet magnitude sunt actu infinitæ lineæ partiales, æquales vni certæ. 516 a

LVMEN.

An luminosum singulis instantibus nouum lumen producat in corpore, ad quod paulatim accedit. 416 d
Lumen educitur de potestate subiecti. 243 a
Lumen gloriæ non educitur de potentia intellectus. 241 a

MAGIA, ET MAGI.

Magia duplex. Altera dæmonum commercij inauspicata, quæ est artis abusus: altera verè ars. 25 a
Magię naturalis artificio multa opera miranda effici possunt, absq; interuentu dæmonum. 24 f & 276 c
Magi Pharaonis veros serpentes exhibuêre. 275 f
Magi quomodo feras & homines excantent. 276 a

MAGNITVDO.

Quælibet magnitudo Mathematicè spectata est diuisibilis in partes infinitas. 103
In quauis magnitudine sunt actu infinita puncta. 513 b
De terminis magnitudinis & paruitatis. 131 b

MATERIA.

Materiæ definitio enodatur. 194 f
Variæ appellationes materiæ. 197 a
Quibus argumentis probetur, dari in rebus Physicis materiam. 163
Materia est pura potentia. 198 e
Materia habet existentiam propriam. 214 d
Materia est expers generationis, & interitus. 192 c
Materia non potest absq; ordine ad formam cognosci. 195 f
Materiæ cognitio adulterina. ibid.
Materiæ notio duplex. 194 b
Materiæ vis vtrum possit ab intellectu creato comprehendi. 67 f
Potest forma vniri diuinitus materiæ sine quantitate, ita vt exijs resultet compositum. 233 b
Materiam quo pacto etiam Philosophus cognoscat. 12 e
Materia num ex se diuidua, & extensa sit. 115 a
Materia cur generationis & interitus causa perhibeatur. 204 f
Errores quorundam de natura materiæ. 201 a
Materia appetit formam. 203 a
An vt materia formam, ita forma materiam appetat. 205 a
Opinio Durandi, nullam materiam singularem, certam & definitam, pertinere ad essentiam Socratis. 197 e
Vtrum materia pertineat ad quidditatem compositi naturalis. 205 d
Materiæ duplex vnitas. 208 b
Materia quo pacto eadem in eodem homine tota vita perseueret. 210 e
Materia potest diuinitus absq; omni forma substantiali conseruari. 216 a
Non creauit Deus à principio mundi materiam absq; omni forma substantiali, vt quidam putarunt. ibid. b
Materia est substantia postremæ notæ. 529 f
Non potest à Deo produci aliqua substantia despicatior, quam materia prima. 530 a

MATHEMATICA.

Mathematica, vna è partibus coetaneis platricis Philosophiæ. 9 a
Mathematicarum artium præstantia, & certitudo. 45 d
Mathematicas disciplinas constituit Plato in naturalium & divinarum interstitio. 41 a
Mathematica abstractio. 39 f

Mathematicæ quod genus causæ considerent. 55
Mathematicæ inter alias scientias quem locum sortiantur. 38 d & 43 f
Quæ sint purè Mathematicæ, quæ mediæ. 268 a
Cur vna tantùm sit Physica, & vna prima Philosophia, Mathematicæ plures. 11 c

MAXIMVM ET Minimum.

Disceptatio de Maximo & minimo, in qua agitur de terminis tam magnitudinis, quàm paruitatis, rerum tam viuentium, quàm vitæ expertium. 231 a

MEDICINA.

Medicina vtrum sit contemplatiua, an practica. 29 c
Vtrum sit pars Physiologiæ. 31 b
Medicina & Philosophia medentur: illa corpori, hæc animo. ibid. c
Vbi desinit Physiologia, inde Medicina incipit. 31 c
Subiectum Medicinæ. ibid. e
Conuenientia inter Medicinam & Physiologiam. ibid. d
Cur quædam medicinæ pars dicatur theoretica, alia practica. 30 c
Melissus quo sensu dixerit omnia vnum esse. 173 d

METAPHYSICA.

Metaphysicæ præstantia. 45 b
Metaphysica ordine doctrinæ vltima, dignitatis prima. 40 b
Vna tantùm est Metaphysica, non plures, vt quidam putarunt. 8 e
Metaphysica non considerat particulatim omnium rerum essentias. 15 b
Metaphysica quo iure interdum ea, quæ in materiam diuersa sunt, contempletur. ibid. d

MONSTRVM.

Quid sit monstrum. 429 d
Monstrum quot modis accidat. 430 e
Monstra in mari cur frequentiora. 431 d
An monstrosum animal, quod simplicia mẽbra geminata habet, vnum animal sit, an plura. 433 f
Homo magnitudine perdicis. 431 e
Vtrum gigantes absolutè monstra censeri debeant. 434 b
Opinio, nullo pacto obuenire monstra è cœlestium corporum influxu. ibid. e
Monstrum an natura intendat. 435 b
Monstra quas ob causas intendat Deus. 438 b
Num ex humana & belluina specie homines nascantur. 434 c

MORALIS SCIENTIA.

Moralis scientia, vna è tribus partibus philosophiæ vniuersim acceptæ. 3 e
Moralis scientiæ necessitas. 4 f
Moralis scientia doctrinæ ordine posterior naturali. 39 c
Ad moralem scientiam transtulit Socrates omnem philosophiam. 43 e
Cur iuuenes non sint idonei auditores moralis scientiæ. ibid.
Multa ex naturæ fontibus ad moralem scientiam necessariò petenda sunt. 39 d
A philosophia ad iuris peritiam esse progrediendum docuit Plato. 41 c

MOTVS.

Motus cognitio quanti sit momenti in Physiologia. 439
Motus variæ definitiones. 451 b
Præcipua motus definitio accuratè explicatur. ibid. d
Motus analogum. 458 b
Multiplex consideratio motus. 459 e
Motus, quà motus, ens incompletum. 457 f
Motus quasi vita quædam dicitur. 440
Motus cur Pythagoricis non ens. 452 d
Motus cur ἐντελέχεια appelletur ab Aristotele. 454 f
Motus qua consideratione ad quam categoriam pertineat. 460 a
Motus non est forma, sed eius fluxus. 452 a
Motus non est essentialiter continuus, est tamen essentialiter successiuus. 457 e & 456 f
Motus inter assertiones entis mobilis principem locum obtinet. 38 b
Secundum Aristotelem omnibus corporibus inest propensio ad motum, nō tamen omnibus ad quietem. 262 e
Motus omnes comparatione materiæ naturales sunt. 264 b
Motus localis inhæret in re mota. 475 a
Mouentium quædam mouent motu proprio, alia metaphorico. 387 d

MVNDVS.

Antiqui mundum animal fecêre. 176 c
Mundus vt diuinum archetypum imitetur. 27 f
Academici duplicem mundum posuêre; alterum Archetypum & intelligibilem, alterum sub sensus cadentem. 17 b
An Deus mundum alium perfectiorem condere potuerit. 531 a

NATVRA, ET NATVRALE.

Esse per se notum, dari naturam. 253.254
Opiniones veterum Philosophorum de natura. 258 e
Multiplex naturæ significatum. 255
In naturæ definitione comprehenditur natura corporum cœlestium, contra Plutarchum, Mag. Albertum, & alios. 262 c
Naturæ definitio particulatim enodatur. 260 e
Natura analogum. 259 d
Naturæ definitio an principio tantùm passiuo conueniat. 265 a
An natura sit etiam principium generationis. ibid. f
Natura ars Dei. 270 d
Naturæ simia ars. 271 c
Natura vniuersalis, & particularis. 257 e
Cur humanitati non conueniat definitio naturæ. 261 d
Forma magis natura, quàm materia. 255
Opus naturæ, opus intelligentiæ. 418 c
Diuersi fines, quos natura spectat. 416 a
Natura in minimis tota. 415 d
Refelluntur qui naturam nullo fine agere putarunt. 407
Repugnat, dari naturam absque supposito. 218 b
Quo sensu dicatur natura esse ad vnum determinata. 269 d
Naturæ opera vtrum ars moliri queat. 274 c
Cur natura communis extra singularia existere non possit. 218 a
Naturalia quomodo ab arte factis differant. 264 b
Naturale & violentum in quibus motibus reperiantur. 231 a
Naturale, & secundum naturam, quo differant. 251.252

NVMERVS.

Cur formæ dicantur esse sicuti numeri. 530 d
Quantum Pythagorici numeris tribuerint. 178 b
De numero denario. ibid.
Infinitos numeros cognoscit Deus, etsi nullum certum infinitum. 526 b
Numerus sit ex diuisione continui. 506

OBIECTVM.

Obiecta comparatione actuum ad quod cau sæ genus pertineant. 317 c
Scientiæ distinguuntur per obiecta. 8 c
Obiectum, subiectúmve Physiologiæ. 31 e

OPINIO.

Actus scientiæ & opinionis cur non possint in eodem intellectu simul cohærere. 70 e
Opiniones Philosophorum de principijs. 173 d
Opinionibus, non scientia, contineri omnia aiebat Pythagoras. 16 f

ORDO.

Ordo diuinum quid in natura. 53
Ordo doctrinæ & dignitatis inter disciplinas. 38 e 43 f
De ordine doctrinæ & inuentionis propriæ. 59. 60
Quantum decoris afferat rebus ordo. 53
Rerum ordo & conseruatio, finis naturæ. 413 c
Ordo rerum naturalium testatur eas agere gratia finis alicuius. 404 & 409 c
Ordo rerum, quæ in contemplationem veniunt, triplex. 4 d

PARMENIDES.

Disputatio Aristotelis aduersus Parmenidem & Melissum. 118
Parmenides an ita senserit de vno, vt eius verba præ se ferebant. 173 d

PARTES.

Totum à partibus an distinguatur. 105 d
Partes entitatiuas habet substantia sine quantitate. 117 a

PHANTASIA.

Phantasia num percipiat substantiam. 95 c
Phantasia an sit eiusdem speciei in omnibus brutis. 427 d
Phantasiæ brutorum nullæ congenitæ species. 426 d
Phantasia brutorum vt causarum naturalium impressione moueatur. 424 c

PHILOSOPHIA, ET Philosophus.

Philosophiæ & Philosophi nomen à quo inuentum. 1 c
Philosophiæ multiplex notio. 2 b
Philosophiæ definitiones variæ. 1 c
Philosophiæ distributio, qua diuiditur vniuersa. 3 e
Qua diuiditur ea, quæ in contemplatione versatur. 5 c
Philosophiæ obscurandæ rationes diuersæ apud antiquos, 68 f
Philosophia ex admiratione orta est. 3 a
Philosophia mortis contemplatio. ibid. b
Philosophia cui comparetur. 25 c
Philosophiæ Aristotelicæ distributio. 47 d
Prima Philosophia cæteris artibus præsidet. 15 e
Cur sit prima Philosophia. 36 b
Philosophos veteres cur interdum coarguat Aristoteles, ob verba tantùm. 175 b
Philosophi multa è diuinis literis hausêre. 174 d
Philosophicum ingenium rerum esse oportet, non verborum. 35 a

PHYSICA, PHYSIOLOGIA, Physicus.

Physicæ nomen interdum comprehendit omnes scientias contemplatiuas. 3 d
Subiectum Physiologiæ. 31 c
Partitio Physiologiæ apud Aristotelem. 47 f
Physiologiæ comparandæ duplex via. 59
Physiologiam non inchoari à libris de Cœlo. 50 e
Physiologia quem doctrinæ ordinem sortiatur. 38 d
Quem dignitatis. 43 f
Physiologia est propriè scientia. 19 d
Physiologia est scientia contemplatrix. 27 f
Physiologia cur vna, Mathematicæ verò plures. 11 b
An ad Physicum pertineat, disputare de causis. 247
Discrimen inter Physicum & Mathematicum. 279
Consideratio animæ rationalis, quomodo ad Physicum pertineat. 37 b
Physicus omnia causarum genera considerat. 55
An per omnia demonstret. 62 d
Physicus quatenus agat de substantijs materiæ expertibus. 15 c

PLATO ET PLATONICI.

Platonis multa reconditaque doctrina. 47 b
Plato diuinarum rerum cognitione Aristoteli anteponitur. ibid. f
Credidit Plato, consignatas esse nostris animis à principio intelligibiles rerum formas. 20 b
Platonis consuetudo in disputando. 47 a
Plato in sententia de principijs varius. 178 e
Plato posuit duo infinita. 403
Platonis ideæ. 23 b

PORPHYRIVS.

Error Porphyrij de imaginibus Astronomicis. 24 f
Opinio eiusdem circa definitionem naturæ. 262 d
De ratione & oratione brutorum. 420 f

POTENTIA.

Potentia Dei duplex, ordinaria, & extraordinaria. 365 d
An rectè concedatur aliquid esse, quod diuina potentia fieri non possit, latè disseritur. ibid.
Vnde proueniat, vt aliquid diuina potentia effici queat, nequeátve. 368 b
Potentia materiæ pertinet ad eius essentiam. 198 d
Quæ conditiones requirantur, vt forma dicatur educi de potentia materiæ. 242 b
De potentia naturali, obedientiali, neutra, & violenta. 240 a

PRACTICVM.

Quæ sit scientia practica. 27 f & 29 e
Dialectica, ars practica. 30 b
Moralis scientia, practica. ibid. c
Medicina, ars practica. ibid.
Quædam Magia est ars practica, etsi aliquo modo dicatur pars Physiologiæ. 25 a

PRINCIPIVM.

Principium, causa, & elementum, an differant. 55
Num principium & causa reciprocentur. 152 a
Aliter Græci, aliter Latini, causæ notionem vsurpant. 153 a
Principiorum definitio explicatur. 154 c
Vtrum Aristoteles omnium rerum naturalium principia definierit. 157 a
Principium nec formaliter, nec denominatiuè sumptum, est quid vniuocum. 153 d
Vtrum prima cõtraria sint rerum naturalium principia. 158 a
Principia quomodo contraria sint. 160 b
Principia non posse esse infinita. 163.164
An rerum naturalium principia sint tria, latè disquiritur. 173 a
Principia rerum naturalium tria. 179 c
Quin vnum fecêre. 176 a
Qui multa, partim finita, partim infinita. 177 a
Quo ordine dicatur principium de tribus principijs rerum naturalium. 180 d
Principiorum cõiugationes ex Pythagoræorum disciplina. 177 f
Contra eos, qui principia negant, non esse disputandum. 105
An illud principium, impossibile est idem

HAYKOBA БИБЛИОТЕКА ФИЛОСОФИЧЕСКИХ ИМЕНИ Г. М. ЧИЖИКОВА

simul esse & non esse; sit primò cognitum. 85 f

PRIVATIO.

Priuatio an sit ens. 219 a
An sit principium rerum naturalium. 222 a
Priuationes quo pacto dicantur in rebus esse. 221 b
Priuatio quo sensu dicatur principium per accidens. 223 c
Priuatio formaliter sumpta, est in rebus seclusa notione intellectus. 220 b
Priuatio cur malefica dicatur. 221 c
Priuationes quo pacto ordinentur à Deo. 221 b
Verisimilius esse, dari proprios conceptus priuationum. ibid. f

PROPORTIO.

Proportio magna rerum conciliatrix. 231 d

PVLCHRITVDO.

Pulchritudo vniuersæ naturæ. 407
Pulchritudo formæ, quam materia appetit. 203 d

PVNCTVM.

An sint actu puncta infinita in linea. 513 b

PYTHAGORAS, ET Pythagorei.

Pythagora auctore Sophiæ in Philosophiæ nomen mutatum. 1 a
Pythagorica palingenesia. 517 c
Pythagorei quam obscurandæ philosophiæ rationem inierint. 68 e
Pythagorei quantum numeris tribuerint. 177 f
Sententia Pythagoreorum de præstantia numeri denarij. 178 b
Pythagorei decem principiorum coniugationes effinxerunt. ibid.

QVALITAS.

Cur qualitas dicatur sequi formam. 132 a
Qualitates naturales cur non possint in infinitum intendi. 141 c
An solæ qualitates ex omnibus accidentibus agendi vim habeant. 380 e
Qualitatum varietas quoad vim agendi. 382 d
Cur quædam qualitates pendeant in fieri & conseruari ab agentibus, aliæ non. 227 d

QVANTITAS.

Quantitas consideratur à Mathematico, & Physico, & à primo etiam Philosopho. 15 b
Quantitas cur dicatur sequi materiam. 131 f & 140 c
Quantitas ex se nullis terminis coercetur. 140 f
Materia sine quantitate habet partes substantiales, siue entitatiuas, non tamen extensas, & ordinatim dispositas. 117 a

QVIES.

Quies bifariam accipitur, & quo pacto motu præstantior sit. 38 a
Quietis nomine in definitione naturæ significatam ab Aristotele tam quietem in termino à quo, quàm in termino ad quem. 264 c
Quies cœli post diem iudicij an sit futura cœlo naturalis. 263 a

RATIO.

Pro armis & vestitu data hominibus ratio. 413 c
Rationis vsum in pueris, quid demoretur. 91 d
Rationes seminariæ quæ sint. 242 c
Rationem quidam brutis dedere. 420 d
Ratio causandi quid sit. 328 c
Rationes causandi singularum causarum. 333 c

RELATIO.

Relatio caret omni actiuitate. 384 a
Potest relatio vendicare causalitatem finis. ibid. c & 387 d
Relationes an educantur de potentia subiectorum. 243 f
Relatio noua realis nulla potest in Deum cadere. 331 f
Cur de relatione non sit peculiaris scientia. 13 f
Relatio vnionis inter materiam & formam. 232 d

RES.

Res omnes conseruantur à Deo in suo esse, alioqui mox in nihilum reciderent. 341 d
Quælibet res aliam se perfectiorem imitari nititur. 272 b
Per quos gradus, quibúsue modis res prodeant in lucem. 271 a
Quauis re creata potest effici à Deo alia nobilior. 529 a

SCIENTIA.

An sint tres scientiæ contemplatiuæ. 5 d

Scientiarum

Scientiarum contemplatricium distinctio an ex triplici abstractione à materia & à motu rectè colligatur. 8 f
Scientiarum varietas ab ipsa natura orta est, non à commoditate discentium. ibid. c
Scientia quam Deus habet de rebus, vtrum speculatiua sit, an practica. 28 f
Cur ad vnam scientiam non pertineant omnia, quę cognoscuntur, naturali intellectus lumine. 26 c
Scientiarum dignitas & præstantia non ex necessitate æstimanda. 44 f
Actus scientiæ & opinionis cur simul in eodem intellectu non cohæreant. 70 c
Scientiarum regina Metaphysica. 45 b
Quem ordinem tam doctrinæ, quàm dignitatis, inter se habeant scientiæ. 38 d 44 f

SINGVLARE.

Singulare an sit primò cognitum. 87 b
Singulare accidentis, an substantiæ prius cognoscatur. 93 a
Singularia contenta sub eadem specie infima, non sunt alia alijs nobiliora secundum gradum suæ particularis essentiæ. 327 d
Vnde oriatur maior perfectio operandi in singularibus eiusdem infimæ speciei. ibid.
Progressum in infinitum in singularibus causis per se, non tamen essentialiter subordinatis, posuit Aristoteles. 68 c
Quo pacto actiones & effecta singularia à Deo, quo ad singularitatem, præsciantur. 661 a

SOCRATES.

Socratis modestia commendata. 20 b
Socrates vniuersam philosophiam ad mores inflexit. 13 e
Ad Socratem complures philosophantium sectæ dogmata sua referebant. 47 b

SPECIES.

Vtrum natura species in infinitum moliri queat. 67 d & 510 f
Qualibet specie potest Deus aliam in infinitum perfectiorem producere. 529 a
Species sunt sicut numeri. 530 d
Non potest vlli speciei nouus addi gradus essentialis perfectionis. ibid. e
Opinio negans inesse intellectui species intelligibiles rerum singularium, magis Peripatetica. 89 f
Singularia inflexa potiùs quàm reflexa, cognitione à nobis intelliguntur. 92 f
Species non habent inter se ordinem essentialem. 74 d

SPECVLATIVVM.

Scientiæ speculatiuæ tripartita diuisio. 5 d

Speculatiuæ scientiæ contemplatricibus excellunt. 44 c
Physiologia est scientia speculatiua. 27 f
Speculatiuas scientias distingui per diuersas abstractiones à materia, & à motu. 8 f
Medicina non est speculatiua. 29 c
Neque moralis scientia. 30 c
Neque Dialectica. ibid.

SVBIECTVM.

Nulla scientia probat suum subiectum. 36 f
Subiectum Metaphysicæ. 34 f
Subiectum Physiologiæ quódnam sit. 31 e
Commune subiectum octo librorum Physicæ Auscultationis. 51 d
Subiectum singulorum librorum Physicæ Auscultationis. 52 c
Scientiæ distinguuntur per subiecta. 8 b

SVBSTANTIA.

Substantiæ productionem an accidentia attingant. 372 b
Substantia an cadat sub notionem internorum sensuum. 95 d
Substantia cognitione posterior accidentibus. 94 b
Nulla substantia est immediatum principium suæ operationis. 374 d & 379 d

TERRA.

Terræ encomium. 411 f
Terræ benignitas & beneficentia. 314 a
Terra in mundi medio sita. ibid. c
Terra animantis speciem præ se fert. 272 a

TOTVM.

Totum aliud vniuersale, aliud actuale. 68 e
Horum cognitio quo pacto se habeat. ibid.
Totum an re ipsa distinguatur à suis partibus, latè disseritur. 105 a & 106 b
Discrimen inter totum per se, & totum per aggregationem. 112 c
Num materia & forma vnitæ possint absque toto conseruari. 113 d
Num quæcunq; in rebus creatis differunt re, differant quoq; essentia; & nũ hoc de toto & partibus pronuntiandum sit. ibid. b

TRISMEGISTVS.

Trismegisti sententia de via ad capessendam philosophiam. 2 e
Trismegistus docuit, omnia in Deo viuere & subsistere. 343 c

VBI.

Vbi, est terminus motus localis. 476 b
Vbi, quidnam sit. ibid.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

VERITAS.

Veritas quasi centrum intellectus, in quod naturæ impulsu fertur. 149
Democritus veritatem in puteo demersam querebatur. 17 c
Anaxagoras aiebat veritatem caligine circumfusam. ibid.d

VIOLENTVM.

Violentum quid sit. 240 c
Violenta potentia an dimitti debeat. 240 e

VIVENS.

Res viuentes quibus terminis definiantur. 247
Quibus terminis definiantur res non viuentes. 138 a

VNIO.

Vnio trifariam accipitur. 232 d
In morte Christi retenta vnione partium humanitatis cum Verbo, dissoluta est vnio Verbi cum humanitate. 111 e
Vnio inter materiam & formam quanta sit. 230 d
Vt materia & forma inter se vnionem habeant, non opus esse medio vinculo interno. ibid.f

VNITAS.

Vnitas quinque modis sumitur. 230 a
Vnitas cur dicta sit radix omnium rerum. 174 c

VNIVERSALE.

Quo sensu vniuersale dicatur obiectum intellectus nostri, cùm tam vniuersalia, quàm singularia intelligamus. 92 a
Magis vniuersalia cognitione distincta actuali sunt nobis notiora, quàm minus vniuersalia. 73 c
Minùs vniuersalia cognitione confusa tam potentiali, quàm actuali, sunt nobis notiora quàm minus vniuersalia. 81 f & 86 c
Cognitione distincta potentiali minùs vniuersalia sunt notiora magis vniuersalibus. 72 c

XENOPHANES.

Xenophanes Colophonius omnia vnum esse asseruit. 173 c
Quid nomine vnius reuera significare voluerit. ibid. e
Xenophanem audiuit Parmenides Eleates. ibid. d

ZENO.

Zenoni concessit Xenocrates, posse magnitudinem in partes indiuiduas secari. 123. 124.

INDICIS VOLVMINIS PRIMI
FINIS.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА